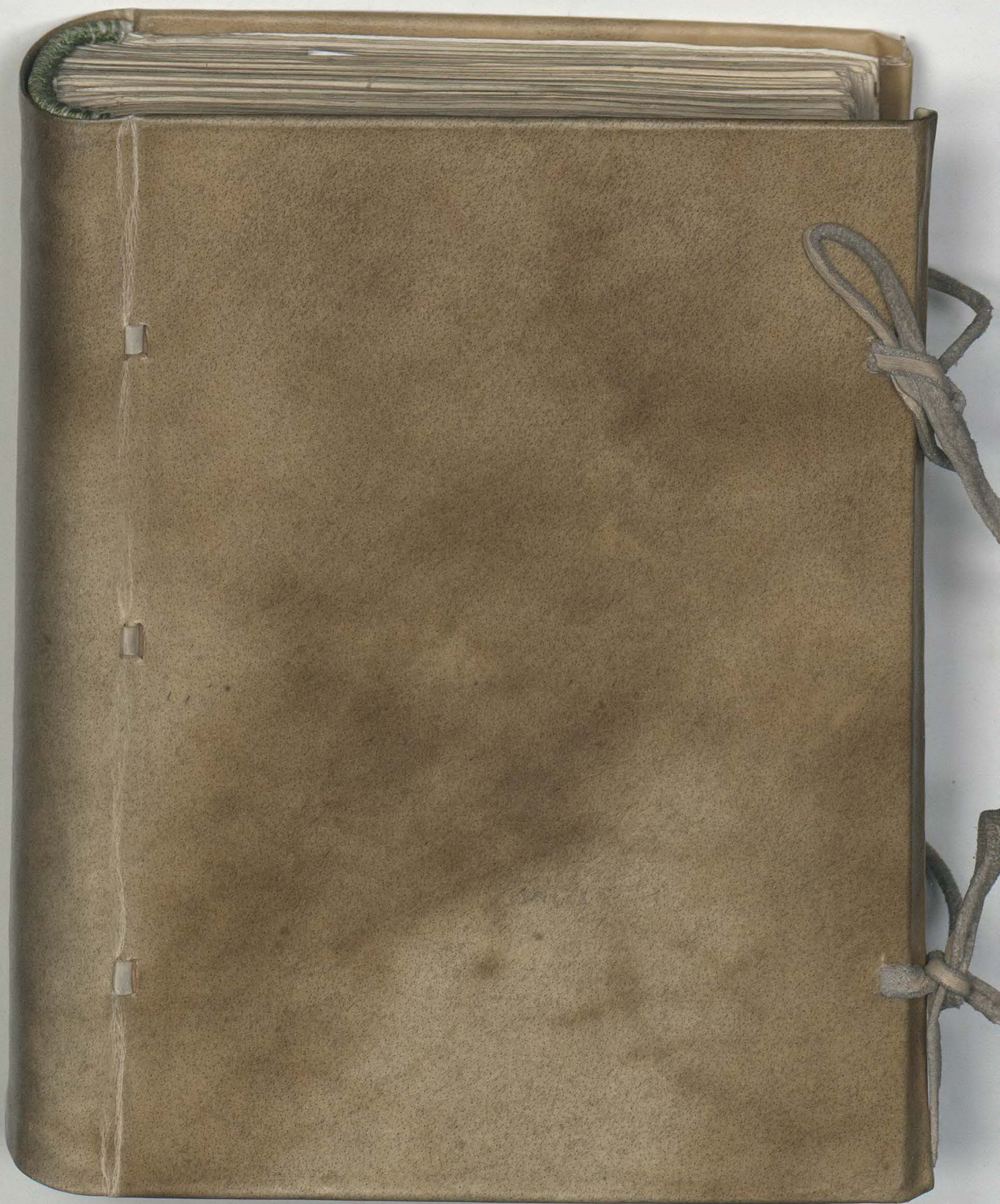

LIBRARIÆ UNIVERS
JAGELL CRACOVI

PRZYMIOT.

W KRAKOWIE.

W Drukárniey Lázárzowey: Roku Pánskiego, 1581.

Cum gratia & priuilegio S. R.M.

Woyciech Ocko,

Królá I. M. Medik, do Czytelniká

Zwykli wiec ći / którzy Kśiegi piſzą/dla obrony iákiéy/ álbo czáſem dla porátowánia ſwych fortun/pod czyie ſye ſkrzydłá vćiekáć: á dedicuiąc y prácą ſwą/y śiebie ſámi/tylé fauoru doſtáwáć / ileby ſye im do pochwały / á nápotym do tákichże ſpraw czynienia / doſyć być zdáło. Ja iżem w tym przymiocie nie ſzukał niczego inſzégo / iedno dobrá poſpolitégo/ oyczyznie iáko być mogło nalepiéy y napilniéy w tym służąc/ tym podobno podźiekowánia y wdźięczności wietſzéy od ćiebie bede godźien: gdyż nierozumiem / áby ſye ták kto ſproſny nálazł/ coby iedno choć z grubá ládá cole ná świećie znał/ coby mi tego przyſądźić nie mógł / że to przez pracey wielkiéy / wylac ſye niemogło: á medrſzy y w rzeczách biegleyſzy / tym bárźiey.

gdy ná przymiocie płaſzcz Hippocratów / Gálenów y Awicennin vyźrzawſzy / y z nowégo kroiu tych mówie wieków przednieyſzymi ludźmi ſtoſowawſzy/przyznáią ſnádnie/ilém prácéy / iáko trudnéy / y iákiey wdźięczności godnéy/tu podiął. Czego ábym był do Królá Páná ſwégo/álbo którégo z tych co po bok iego śiadáią / przypiſáć nie mógł/ kto rzecze: gdyż ſye tu tákié rzeczy tráctuią/których Dwór/ Seym Woyná / y inſzé znáczné ziázdy mnie posługámi ſwémi báwiąc / occáſiéy piſánia w rece podáły. Leć iż v náſzych ludzi /co wiec czáſem rzeczy nie biorą ták iáko ſą ſámy w ſobie / pod tákim Kśiąg tytułem / ledwie mi ſye zdáło cudnie/ álbo Królowi Pánu ſwému / woyną ták wielką/ á trudną zábáwionému/ álbo któremu z Pánów to oddáć: tobie Czytelniku oddawam. y powtarzam ieſzcze raz/ żem to z pracą wielką piſząc/tylko ſámo przed oczymá miał/ áby náſz iezyk / á w nim ludźie / rzeczy ſye wietſzych/ niż do tąd imuiąc/ w medycinie/ ták lécząc/ iáko y mówiąc/nigdy ſproſnymi nie byli/á mnie ieslim záſłużył cudnie podźiekowáli.

PRZYMIOTU
Księgi piérwszé.

PRzymiot álbó dworſka niemoc nic inſzégo nie ieſt/ iedno zbytek iádowity w człowiecze / wątrobe y krew pſuiący : ſkąd ciáło od porządku y poſtánowienia ſwego przyrodzonégo odpada/ y zá rozkrzewieniem iego zárázliwie niſzcze ie/żywot nedzny z przypadków dziwnych odnoſząc. Bo iż ieſt iſtność iego iádowita / rozmáitym ſpoſobem człowieká zárážáć może/ ták/że nie tylko z nierządnégo obcowánia miedzy zárážonémi/ále też y zſzáty/zpośćieli/zcáłowánia/ od śklenice / y z máłych a nieſpodźiánych początków bywa: iż czego ſye iedno zárážony dotknie/ á zdrowému do vżywánia poda/w tym go predko zaráża obdárzyć może: á to przeto/ iż iad ieſt bárzo ſubtélny/y do ládá ćiáłá predko lnący: wſzákóż nawiecéy z nierządnégo obcowánia / y ćiáłá przy drugim zágrzania przypada. Co ácz ſnádnie widźiém w inſzych rzeczách/ iż drzewo zgniłé/ wino ſkwáśniáłé/zboże zeprzáłé/ świéżému álbo zdrowému przymiéſzáné zepſowáć może: Ale cóż náture człowieczą: ktHóra ieſt ták ſłába / y do odmiány predka / iż ládá iéy co wnet záwádźi: oczym mówiąc/ ábym opuścił ná ten czás záráze/ która z cáłowánia/ álbo od śklenice przypada/pátrzmy ná wietſzą/iáko zá nierządném zárážoną zeſzćiém/téyże nocy/ á ſnadź téyże godźiny/by morowé powietrze ták

Tomitanus.
Petronius.
Bottalus.

ſye wkrádnie / iż nie tylko członki rozmnożeniu ſłużącé/
ále wßyſtko prawie ćiáło znácznie nápełni: bo wnet przy=
pada táka trwogá/ iż głowá boléć / ßumna y ćieżka być
musi : ſerce drżéć/ álbo melánkoliczéć pocznie : Wątrobá
á táż napiérwéy (bo ten przymiot w niéy prawie złość
ſwą wßytkę funduie y záſadza) ták ſye odmieni/ że wnet
gorßą krew ćiáłu czyniąc/przynosi opádnienié álbo ochu
dnienié/ ßpetną bárwę/mdłość przednieyßych członków:
y ieſli ſye bárzo záweżmie/ álbo ná Complexią/to ieſt ćiá=
łá przyrodzoné poſtánowienié ſłábé tráfi / álbo że rozum
nierządnégo á wßetecznégo obcowánia niepohámuie:
wrzody y niemocy rozmáité/ zá ſobą przez przeſtánku po=
ćiągnie. Które to przypadki/ ácz ſye do czáſu w náturze
mocnéy vtáić álbo vkryć mogą/ wßákóż iáko iad pſá w=
śćiekłégo/ ſkryćié y nieſpodźiáno ſye wynurzy / folgi nie=
czyniąc żadnym látam/ żadnéy płći/ żadnému ſtanu/ża=
dnému kráiowi: ták/iż kto go oberwie/doléć go musi nie
pomáłu. Z kąd niż co poczniem przyznaymy/ iż to ieſt ie=
dná kaźń á bicz Boży / który tudźież zá témi rzeczámi i=
dźie/ co ie ludźie lubé á ſobie miłé być rozumieią : odno=
ßąc zá nié żáłoſné á ſtráßliwé vpominki:ná które pátrząc
znáczné pomśćie Bożéy to przypiſáć káżdy musi : A ono
ten przez noſá / zwierćiádły / z gwiazdámi ná czele / przez
zebów/ przez iezyká/z żyłámi pokurczonémi/ przez mowy/
chrapi/ tchnie/ z dźiwnémi vłamy/ álbo dźiurámi/zguzá=
mi / z blachámi po ćiele / ták iż vpadek iego zdrowia / w=
ßytkim ſnadź złez z oczu dobywa : á wiec w káżdéy płći :
záczym niemoc rozkrzewioną/nieſie rozmáité á ćiáło pſu
iącé przypadki. á ſkąd by mu tá właſność/y iádowi iego
ták gotowa á záráźliwa z ćiáłem náßym nieprzyiaźń/ ro=
zwodząc ſye ći/co o tym pißą ßéroko/doyść niemogą któ
rym ſpoſobem ták ßkárádé przypadki zſobą nieſie. bo ácz
to iedni do niebá obrácáli/ iżby iego biegi álbo ſprawá to
przynośić miáłá: Drudzy iżby ſye to ſkrytą náturze tylko

ſáméy/á nie nam wiádomą przyczyną dźiać miáło : Dru=
dzy zápſowániém krwie/ y cześć w melánkoliczną/ cześć
w phlegmiſtą obroceniém: to ták wßyſtko być może/gdyż
widźiém/że inßé przypadki czynić zwykłá w melánkoliku/
inßé w Koleryku/ inßé w Phlegmátyku/ biorąc zſobą w=
łaſność krwie/ á obrácáiąc ią ku ſwéy ſkáźie/ y przyłączá
iąc ſye do káżdéy prawie płći/ álbo Complexiéy/y do ká=
żdéy niemocy/ iáko Protheus álbo wicher iáki: truduiąc
zdrowié ludzkié y náturę pſuiąc : iż choć poteżnie ſámá
przez ſye ſkárgáć zdrowie y ſtrawić náturę tá chorobá
może : wßákóż nie ieſt niemoc / do któréy gdy ſye przyłą=
czy / áby iéy do wyćiérpienia/ y do vléczenia trudnieyßéy
vczynić niemiáłá : Z kąd powietrzą rußenié/ kurcze/ głu=
chość/ káßle / pułgłowy bolenié / zawrácánié / dycháwi=
cá/ wątroby zápalenié / żył zátkánié / żołądká nieſtráw=
ność/ nérek gorącość / krzyżá ból / wody záwśćiągnie=
nié/ Sciátyká / Podágrá : káżda mówię z tych tym tru=
dnieyßa do porátowánia bywa/ſkąd też nieſproſné diſcur
ſi / álbo bádánia ludźiam w rzeczách biegłym vroſły / ie=
ſli ten przymiot zá Gálená álbo Hypocrátá/ álbo inßych
niż náßégo wieku czáſów bywał : Bo iż té przypadki w=
ßytki/ które zá ſobą przymiot nieſie/ od nich ſą opiſáné :
coś do podobieńſtwá/ iżby go znáć mieli : bo y ból wße=
láki w głowie/ y włoſów oblecenié/ álbo opádnienié/ y zá
wielkiémi á oſtrémi káßlámi noſá vgryźienié/dyßenié/nie
ſtráwność/ womity/chirágry/wrzody/y té wßyſtkié inßé
choroby/ y ználi y léczyć vmieli : wßákóż nie z téy miáry :
bywáły té tám w prawdźie niemocy / y rzadko y pewnym
ludźiam wedle czáſów : ále nie z tą furyą/ y nie ták iádo=
wićie y przyrzutnie: bo to nie byłá ſłycháná/ áby młodym
zrázu tákié káßle / kroſty goracé / zgniła ropá z korzenia/
dymioná / rány / záraz zá doſtániém álbo przyrzucenim
być miáły. á co/ ieſli záraz w iednym chorym té wßyſtkié
ſye naydą: á ieſli co/ tedy lekárſtwá ſámé to okażą /któ=

rych oni/ áni ználi/ áni słycháli: bo gdźie Hipocrátes álbo Gálen o Sálsie/ o drzewie álbo o chinie wszczynał: á nászá miła stáruchá pomstá bárwiérska/ áza im kiedy w myśli byłá: á okrom tych rzeczy przymiot vléczon być nigdy niemógł. wmawiáiąc to wprawdźie w Awicenne/ áby trąd z przymiotem iedno być rozumiał/ gdyż własność oboiá niemoc/ práwie zgodną á spólną sye mieć zda: ále to iść niemoże: przeto iż trąd (przeklectwá Bożégo w stárym Zakonie znák) przyczyny bárzo rózné y początki ma/ gdyż bierze moc swą y rozszérza złość/ záczynáiąc sye we wnętrzu od wątroby niespráwnéy/ złą á zgorzełą krew czyniący/ y idźie áż ná wiérzch do skóry/ szpecąc ią wedle własności Complexiéy: czyniąc w melánkoliku iáko słoniową/ grubą á chropáwą/ czérwoną álbo śiną: w Koleryku/ żółtą coś do lisá podobną: w Phlegmátyku/ białą/ mrągowátą/ do łupieżá wężowégo przyrownáną: w tym co był dobréy krwie/ y co namniéy wilgotnośćiámi zbytnémi zepsowánéy/ dawa odmiánę po wiérzchu: tąż skóry grubośćią dla krwie zápiekłéy/ á iákoby w grużle zewrzáłéy do Lwá ią równáć chćieli: A przymiot z wiérzchu sye poczynáiąc do wnętrza/ á stámtąd zás po wszystkim ćiele pożarem idźie: A iesli co tedy to lékárstwá pokażą/ ták iż ktoby te zámiéniwszy/ którą z tych niemocy léczyć chćiał/ podobno niemoc rozdrażniwszy máło dobrégo spráwi/ owszem zátrudni. á iest ći ták/ że trąd/ przymiotowi iest bárzo podobny/ ták/ iż vtwiérdzoną álbo zástárzáłą fráncę własnym trądem názwáć możem/ bo też przemiérzłość y też zarázę w sobie ma: ále trąd iest rzeczą nie vléczona/ nádto odéymuie ćiáłu czućié/ ták iż w onych kráiách kedy sye tredowáći rodzą y náyduią/ kiedy ie áby ludźie niezárażáli z miást wygnáć chcą/ Doktorom oglądáć y sądźić dawáią: ktorzy zwlókszy nágié w tył gdźie igłą kolą/ pytáiąc gdźie álbo iesli boli/ práwie tredowáći czuć máło álbo snadź niemogą: bo krew zewrzáłá/ spie-

Guido de Caul.

Arete: lib: 2.

kla/skore

kła/ skórę iáko zmartwioną y nie czuyną vczyni: w tym téż y vléczón być nie może: gdyż iest iáko káncer powszechny álbo wszytkiégo ciáłá: á káncer kto léczy/ álbo száleie/ álbo chorégo zábić chce: bo prędzéy léczoni vmiéráią/ niż ći którzy go póki być może głaszczą. Przymiot iesli sye nie ták zástárzeie/ porátowan być może: y to co ná skórę álbo ná wiérzch przyniósł/ nietrudna odpędźić: iesli z rozumem sye z nim obchodząc/ słuszny náturze rátunek będźie dan/ á zwłaszcza w náturze á postánowieniu ciáłá dobrym: wedle którégo to/ odmiány rózné á dźiwné sztuki wyprawuie. Bo iż trzy są przyrodzenia/ álbo rzekę rączéy krwie nászéy częśći/ melankolia/ cholerá/ phlegmá/ wedle ich własności bárźiéy álbo mniéy iad sye ten to zarzy: czyniąc pospolićie w koleryku skory zeszpecenié/ liszáie/ świérzb/ krostki bolącé iákoby iágełki/ álbo iáko ospice/ ogień piekielny/ dźiury ćiáłá zwiercenié/ áż do kośći/ bóle nieznośné/ womity wielkié/ głowy puł bolenié/ záwracánié/ odrozumną teskność/ kászel/ płucá rániący/ y więcéy. w Phlegmátyku/ guzy szérokié/ ćiáłá oćiążáłość/ głowy ból/ vszu/ oczu/ żył zátkánié/ iezyczká spádnienié/ podniebienia zránienié/ vstáwiczné plwánié/ żołądká/ nérek/ wątroby zápsowánié/ podágry/ grzbietá paćierzy/ krzyżá/ kłoćie y insze. w melánkoliku/ krosty/ liszáie śine/ czarné/ guzy zákámieniáłé/ wrzody iáko wągl palącé/ y wnet miéysca ná którym zásiedą/ a bárzo sye rospalą/ martwiącé/ w głowie wielki szum y dźiwną niezgodę/ ták iż myśli swobodnéy do potrzeby niedopuśći/ serce zárażáiąc rozumu vimnieysza/ kłopoty/ płácze/ przez potrzebné stráchy czyni: Zátym niewiástam tesknośći y co kordyáką zowią z omglewániém choroby/ á zwłaszczá gdy im rzeczy przyrodzonych záwśćiągnienié/ á támtych zbytnich wilgotnośći ku górze odwrót vczyni: przytym słodzoná bywa zátkána/ odętá/ otwárdźiáła/ boląca/ która do żołądká podawáiąc muł/ y iákoby zdrożdżáłą

6. Aph: 38.

krew

krew trawienia dobrégo vmnieysza : á iż káżda krzywdá żołądkowá/ wątrobę boléć y dolégáć musi/ krew w wątrobie psuie : á stąd ciáłu posilenié odéymuie / krasę álbo gładkość przyrodzoną odmienia / y śmiádą álbo siną á ku schorzáłému podobną czyni : A iesli kwártane ze wstechnienia krwie przyniesie / nieustáwiczną w Páróxismiéch y niezbytą pokaże : zá kthórą / po oziębnieniu ciáłá á strawienia ciepłá przyrodzonégo / á czego suchot álbo opuchliny wiec chory czekáć ma ? co przez zatrudnienia y tesknosci wielkiéy y Medykowi y pácientowi być niemoże : gdyż té melánkoliczné niemocy miedzy wszystkiémi bywáią naupornieysze/ y mniéy lékárstwom vstepuiacé. Aczći sye zrzadká wprawdźie trafi/ áby tak własnie á szczérze z iedney samey / z którey tych części krwie / melánkoliéy sámey / álbo kolery samey / álbo z Phlegmy sámey / thé rzeczy dźiać miáły : bo w bólu y w káżdéy niemocy / choć część iedná niż druga bárziéy / wszákóż wszystko ciáło choruie : tákże we krwi/ chociaż z którey z tych wilgotnośći zbytek sye pokaże / wszákóż idźie to z cáłey mássy/ álbo rzekę po polsku ze wszystkiéy krwie/ kiedy sye zápsuie : iednákże stąd to sądziem / którey przyrodzenié dáło naywietszé pánowánié / iáko zowiem iedné go kolerykiem/ drugiégo melánkolikiem : bo to w nim drugie humory álbo wilgotności przewyssza. wedle tego tedy/ różné skutki y przypadki czyni : iáko to widzimy w iednymże ciele / iż goręcsze członki prędzéy dostáią / y ciężéy boleią : á nie tylo to wcomplexiách/ále y różnych kráiów w ludziách znáć sye dawa: Hiszpánom/ y Portugálczykom pospolićie głowę ogryza/ guzámi/łupieżámi/kości wysádzeniém morduie : iesli to dla gorącégo kráiu/ iesli dla ich mozgu bystrégo / á do zápalenia łátwiégo : Fráncuzom/ naczęśćiéy nogi niżli które członki náchodźi: iesli przeto że wiele rázów przez dźień iedząc / wiele chodzą/ álbo przez widchnienia piłkę gráią : Włochom/ ácz skryte częśći niż inszym nie mniéy / ále twarz/ vstá/ nos/ bárzo często : iesli dla perfumów/ álbo w cáłowániu rospusty/ ieszczem nie odmyslił. v nas w Polszcze/wsz ytko co v wszytkich/ vczynić vmié. ále osobliwie ten mówię niecnotliwy przymiot / żołądek / wątrobę / śledźionę w opiekę bierze: Niewiástam przyrodzonych rzeczy záhámowánié/ y sercá drżenié czyniąc. Przeco ? Bez wielkiégo pytánia możesz sye y sam domyslić / przyczyną być násze milé obżárstwo / w którym nas áni wstyd / áni boiáźń Boża/ áni vłomek zdrowia/vkróćić á powśćiągnąć może : w czym więcéy niż bestie nieme / bezrozumnymi sye okázuiemy : chcąc á wiedząc/ ku zdrowia vszczérbieniu / potym ku zniszczeniu idźiem : ták/ iż by téż był z obcych kráiów do nas przymiot ten strászliwy nie przyszedł/snadź by sye tu był z nászych zbytków zálągć á vrodźić mógł. á żecby sye to twemu zuchwalstwu / á ná obżarstwo vsádzeniu niedźiwno zdáło/że tedy ztobą iść musze/tákuczkąć powiém : ROku od narodzenia PAnskiégo 1 4 9 3. Osmy Kárzel Król Fráncuski / sercá y rozumu wielkiégo Pan / podbiwszy insze Chrześćijáńskié Páństwá pod sie/ pod NEápolim przyćiągnął / gdźie Hiszpáni ludźie chytrzy/ mocą sye temu Pánu brónić nie mogąc/ Żołnierze mu chlebem z niegászonem wápnem pieczonym / wodą otrutą / náwet niewiástámi plugáwémi / od siebie z miástá wypędzonémi záráźili. co lud on Frácuski/ ácz wáleczny/ ále z zuchwalstwá popędliwy od nich dostawszy/ ták miedzy sie podźielił/iż z tamtąd wszyscy ten przymiot oberwawszy odćiągnąć musieli/y wracáiąc sie/á drugim vdźieláiąc/ná wszytko Chrześćijáństwo rozesłał: nie żecby go Hiszpáni przed tym niémieli/ przywieźli go byli z Indy / co ná záchód Nowym świátem zową/ záraz zo némi okręty z którémi sie Kolūbus rycérz zacny nálazszy tám té kráie wróćił : ále ludźie kárni/trzeźwi/ mierni/ wstrzemięźliwi/ skromniéy sye z nim obchodząc/ lekcéy go

ćierpieli: iáko ſkoro ná Fráncuzy ludźie prędkié/ popędli-
wé/ á obżárté przypadł/ przez wielkiégo á záráźliwégo w-
ſzytkiému Chrześćiáńſtwu vpadku rozſzérzyć ſie nie mogł.
ſtądże go od ich narodu/ ná wieczną hánbę Fráncą ná-
zwáli: nie żebÿ im źiemką ábo rodzeniém támteczną byłá/
iedno iż ludźie nie ſkromni á obżárći doſtawſzy/ drugim
podáli/ á nie vgáſzonym ogniem zdrowia ludzkié w Eu-
ropie podpalili. W ktorym to obżárſtwie/ że náſzy ludźie
z Fráncuzámi wielką zgodę máią/ y rownie zdrowia nie
ſzánuiąc/ y śiłę ſwéy wiecéy niż trzebá vfáiąc/ ná guz rá-
dźi łowią/ á w opilſtwie go iáko w zagwi ſkrę chowáiąc
bárźiéy żarzą/ y więtſzą zdrowiu pożogę przynoſzą: y lekko
to ſobie ważąc léczyć nie rychło poczynáią: y ſumnienia
o to mieć niechcąc/ kiedy go drugiému co go ieſzcze nie
miał/ w nierządźie vdádzą: gdźie ſye ták ſpoſpolitował
ten to przymiot/ iż rzadki ktoryby go wſobie iákiéy ſztuki
Veſalius. niémiał. co ieſli o inſzych narodách/ mądrzy medici rze-
Petronius. czam ſye przypátruiąc ſądźić chćieli: beſpieczniéy o ná-
ſzych/ y naproſtſzy to powiedźieć może. zá ktorym iego
ſpoſpolitowániém/ y ludźie widząc té ktore bárzo oſiadł
á záráźił/ wzruſzony/ grzéchu kthory popełnili ſumnie-
niém/ áżeby ná onóż mieyſce mąk nie przyſzli/ boiáźnią/
do barwiérzów ſye vćiekáią: y bárwiérze w ludźie z prze-
ſtráchów obcych ſtrwożoné ták to wmawiáią/ iż káż-
dégo ná fránce oſądzáiąc w opiek częſto bárzo ſzkodliwy
biorą: ták iż coby go iedno zábolało/ choćby to pracą/
przemorzeniém/ purgowániém/ wypoceniém/ womitem/
krwie vpuſzczeniém/ álbo rzeczámi przyrodzenia nie wą-
tłącémi vléczyć mógł/ dekretem nieodmiennym do izde-
bki/ źle niemoc gorzéy przyczyny iéy wybaczywſzy/ Szá-
ruchą náturze ludzkiéy rzeczą przećiwną/ álbo Cynobru
kurzeniém męczą: nie poyźrzawſzy ná moc/ álbo przyro-
dzoną śiłę. ná ktorą medik okiem práwym nápiérwéy
poyźrzéć ma/ ná ſpoſób życia/ wielkość niemocy/ część

bolącą/ y iéy właſność/ kray/ czás/ niebá poſtánowienié/
y inſzé okoliczności: á co nie mnieyſza/ ſzáruchą co ią
ſmáruią/ iáką moc ma/ wiele iéy doſyć/ czym złość iéy ſkro-
mić álbo morzyć/ czego dla pośilenia ćiáłá do niéy przy-
ſádźić/ iáko przed nią náturę zgotowáć/ głupie zániedbá-
wáią: więc iednąż máśćią/ chłopię/ męża/ ſtárcá/ żoł-
niérza/ niewiáſtę/ iáko ſzwiec iednym owcugiem záżuwá-
ią: nie inſzy krés powtárzánia iéy/ iedno do vſt przypę-
dzenié pokłádáiąc: co ieſli ſye więc niezdárzy/ że álbo to
náturá inedy obroći/ álbo tym ſye lékárſtwem nie rátu-
ie/ przedsię ont do tąd poki álbo v chorégo zdrowia/ álbo
w ſłoyku máśći/ mążą/ z wielkim Bóg zna tych ktore ná
ſwóy opiek biorą vłomkiem: co tym ſye dźieie iákom ći
wyſzéy powiedźiał/ że tych rzeczy ktore chcąc léczyć wie-
dźieć potrzebá/ vmieć zániedbywáią: to ieſt/ nátury czło-
wieczéy/ iáko fundámentu/ ná ktorym choroby ſye wſzyſtki
ſádzą/ częśći ćiáłá poſtánowienia/ y właſnośći/ y człon-
ká káżdégo z oſobná ſpráwę/ chorób/ á miánowićie tego
przymiotu/ przypadki/ y ich przyczyny: bo iáko ſą różné/
ták różnie wybaczoné być máią/ iáko idą zá ſobą/ iż by-
wáią dawné/ nie dawno przeſzłé/ y teráźnieyſzé: miedzy
ktorymi á chorobą nic nie środkuie. więc co naywiętſza
y natrudnieyſza/ wyrozumiawſzy niemoc/ przyczyny y zá-
wźięćié/ álbo roſkrzewienié iéy/ obmyślić lékárſtw było
trzebá/ záſádzenié álbo przyſtoſowánié: bo iż w iednym
dopiéro ſye záwężnie/ w drugiém iuż krzewi/ w trzećim
ták ſye rozgośćiłá/ iż iéy y w namnieyſzym członku doſyć:
w tym lékárſtwo wedle potrzeby/ á tych zoſobna okoli-
czności miárkuiąc ták zrządźić/ iákoby ſpytány zwykléy
odpowiedźi nie dał/ iż on ma ná to ſecret: co wierzę gdy
go nierozumié/ álbo vnguentum mágiſtrále: gdźie y to
wierzę: bo áni on áni iego miſtrz wiedźiał co ieſt/ ále go
wypiſał z kśiąg Lázárzowych/ ktoré wiecéy niż ieſt wie-
rzyć każą. A tá dworſka o ktoréy my teráz/ ácz ieſt wiel-

ka/ ále wżdy ma ſwé znáczné á widomé ſtopnie / z kthó-
rych káżdy/do léczenia ſwą dróge/ſwą miáre/y krés pew-
ny. Bo nie byłći Pan Bóg nam nigdy ták nie miłosier-
nym / áby zá pomſtą á kaźnią / vćiechy á pożáłowánia
nie vczynił: rozmáitą kleſką ludźie karał/ ále też tudźież
zá nią/gdy ſye ludźie do niego z prosbámi vćiekáli/dawał
rátunek: vkázuiąc gniéw/ że ſye zemśćić gotów/ kiedy
kto przykazániém iego gárdząc roſpuſtnie á plugáwie
żywie: gotów też y to/ czym karze oddáliwßy/ w lepßé
wßytko obróćić: byle to po nas znał / że reke á moc iego
nád ſobą czuiemy: w ſtárym Zakonie áza nie dźiwnémi
chorobámi náwiédzał/ morámi / wrzodámi / ⁊c. Ale oto
zá bliżßégo czáſu świéżßé przykłády wſpomniém/té zwłá-
ßczá które medici opiſuią. Hipocrates piße in Epidemiis
o dźiwnych á bárzo przyrzutnych ſwego czáſu ognipió-
rách/ álbo ſtáwów/ łokći/ przednieyßych członków ſpry-
ßczeniu/á zápaleniu. czáſu Tiberiußowégo/o ſtráßliwych
chorobách/które tylko podgárlki kroſtámi z ránieniém/z
dźiurawieniém/ á ktemu przyrzutnym oßpecáły / Plinius
y inßy pißą. drudzy o wielkich á ćieżkich bólach / y z ode-
ćia obćiążliwośćiach śledźion. nie dawnych czáſów gorą-
czki/ y poty ángelſkié/z wielą ludźi śmierćią/po brzegách
támtych północnych pánowáły. zá tym Schorbuk we
Szwecyiéy y kráiách támtychże brzegów/ niemoc trudna
á do vléczenia vporna náſtáłá. lat temu kilkánaśćie/ iá-
ko we Włoßych / kilko iáko v nas/ petecie z gorączkámi
záráźliwémi bárzo były: y gdźie w dom który weßły/przez
wielkiéy ßkody nie bywáły vléczoné. w Ruśi podgórnéy
ku Węgróm/ náſtáły też kołtki/ niemoc dźiwna/ co gło-
wę wielkimi bólámi trapiąc włoſy powije y pokurczy/ y-
że iákoby gwoźdźi álbo kołtków ich słowem zwyczáynym
mówiąc w około náwiéßał. nie dawno/ rok przeßły/ [áza
mál de Cáſtron z febrą máłą y zkáßlem teſkliwéy choroby
po wßyſtkim Chrześćijáńſtwie / od Portugáliéy pocz ą-

wßy áż do y zámoſkwe ſmy niewidźieli? nie máło tákich
chorób Pan Bóg ná ludźie przepußczáiąc / proßącym go
máło nie záraz reke podał / á rátunek pokazał. Ale cóż?
przymiot przedśie ten niecnotliwy/ wßytki wßytkich tám
tych niemocy w ſobie złośći záwárł/iż co która z tám tych
álbo káżda z oſobną chorobą przynośiłá/ to ten ſam wßy-
tko otrzymał/ y wßytkimi tám témi zarázámi człowieká
że porobić może/vkazał: co wielką nam pomſte Bożą o-
kázuie: nie przeto/iedno że ták iádowity/przyrzutny/ y ná
vmór zdrowié (ponieważ w przednié częśći piérwéy á po-
tym we wßytko ćiáło wlaga) nißczący: á co więcéy tám
z tych káżda niemoc iedno iednégo kráiu ſye być zda/ iáko
poty w Angliéy / Mentagry / w Rzymie/ ſłodzony wiel-
kié w Británniéy/Schorbuk we Szwecyéy/ Kárbunkuły
około Narbony/wole w Sawoyſkich álbo w Kárynſkich
górách/trąd témi czáſy w Kátáloniéy/y w Maurytániéy/
y to ie vſpokoiáć ſye ſwego czáſu wiémy: ále ſroga to/ ro-
znie może ſye kto niemocą iáką záráźliwą / by też y zápo-
wietrzoną/ ſnadź ſámą odmianą powietrza á mieyſca/ rá-
towáć á chorobe odpędźić może: ále przymiot / iáko ſye
raz gdźiekolwiek záwźiął trwa/áni poprzeſtáć chce: y ták
teraz v nas y wßedy záráźliwy y ták iádowity/iáko przed
tym był: w czym niechay nas owych powieśći nie vwo-
dzą/ áby teraz ſkromnieyßy y mniéy ßkodzący był: ſąć to
bayki: zda ſye tym co tho mówią różność od czáſó w o-
nych/iż go ták dobrze poznáć y léczyć nie vmieli/áni co go
mnożyło álbo mu ßkodźiło/ießcze byli doßli: przeto w on
czás ſye ßérzyć á teraz záhámowáć predzéyby miał. Ale
ia pytam? ázaż teraz ſkrómny? áza nie témiż vpominká-
mi dworzan ſwych/álbo tych co nań gonią obdarza? áza
go nie z iednégo nierządnégo z plugáwą zeßćia/ záraz o-
berwáć może? áza nie wnet ból/ rzezánié/ w głowie ßu-
my/ ná wnetrzu zwijánié ropi z ſkrytych mieyſc źrzódło?
áza nie téß przypadki co y dawno nieopátrznému álbo

niemiernému przynosi ? powiemći / czemu ſye wydziwić
nie mogę:co Tomitanus doktór ieden tych czáſów w Pa
dewſkiéy ßkole pierwßy nápiſał / o iednym młodzieńcu/
lat dwudzieſtu y dwu/ciáłá/krwie/ y płći/bárzo cudnéy y
dobréy / który bedąc dotąd w pánieńſtwie w Wenecyéy
od drugich do nierządu námówiony/ zá zeßciém z zárážo-
ną tylko iednym / choć młoda/ cudna/ y zdrowéy bárzo
podobna byłá/ ták wiele oberwał / iž téyže nocy w człon-
ku grzeßącym wielki ból vczuł:wnet názáiutrz zápalenié/
ſpuchnienié / ſpryßczenié / zránienié/ zá tym do dwu nie-
dźiél dymioná cieżkié/ które do rąk chirurgowi przyść mu
siáły/y zá czáſem przećieté wyćiéc : ále nie to iego czyscá
koniec: po trzech miesiącách wpadł w bolenié członków/
w podágrę / y w chirágrę / záraz gdźie go pylárellá / to
ieſt włoſów zewßąd oblecenié álbo opádnienié náßło /
záczym oßpecony / iał melánkoliczéć / bládnąć / ſchnąć/
gnuśniéć/ ſmętny y do niczégo niezgrábny być : áž ſalſá z
drzewem / ból ták dobrze rozżarzony/ rádßéy vlžywał niž
wypądzał: wßákóž pilnością Medyków iáko mógł ze
złégo rázu wſkurał. ku téy powiedziałcibym náßych przy-
kłádów niemáło : ále z świežémi przykłády gdyž ſą niena-
wiści pełné / ná plác ſye wyieždžáć nie godźi. ato do te-
go mówię / iž tego przymiotu iad/ nikąſká ſye nie zelžył/
owßem ták teraz / iáko przed tym ludźie zárážoné niepo-
máłu męczy. toć w prawdźie ieſt/ co y w inßych rzeczách
podźiwienia godno / iž nie káždému iednákiéy nieprzyiá-
źni okázuie : iednym ßkodźi bárźiéy niž drugim : pátrz/ o-
wo miedzy dworſkimi zuchwálcy/opiłymi/ wßetecznymi/
á odſromáłymi ludźmi / widźiém iž kilko ich/ bá czáſem y
kilkonaśćie záraz/ w iednéy toni będąc/ iedni ſye z nich o-
błowią / á drudzy nikąſká : ießcze dźiwnieyßa/ieden ober-
wie grzeßącégo członká zránienié/ drugi ßyßki/drugi rze-
zánié/ drugi ſmrodliwą ropę / drugi w głowie ßum/ dru-
gi w ſtáwiéch bóle: á cóž ia wiém/ iáka róznóść złych rze-

czy:przypißmy to woléy Božéy á zrządzeniu/náßému ro-
zumowi niedoścignionému : do którégo kiedy ſye czło-
wiek by též y w grzéchu vćieka/ odnosi pomoc y widźwi-
gnienié/wedle wiáry á prosby : właſnie iáko okręt/ álbo
łódź wywrócona / iednych topiąc / drugich že ſye ſnadź y
niezmaczáią rátuie. po powietrzu gdźie siłá zuchwáłych
á mocnych vmiéra/pozoſtawa częſto dźieći álbo mdłych
nie máło/ których áni pálec wten czás zábolał. iuž to łá-
ſce Božéy przypiſuiąc mówmy o przyrodzeniu/obyczáiem
przyrodzonym : á złóžmy to ná ſpoſobienié ćiáłá wedle
complexiéy mocnéy : która to complexia ieſli więcéy ma
ogniá álbo gorącá / więcéy chęći/ćiáło ſłábßé/ rzedßé/ o-
tworzyſtßé / rychléy temu iádowi podléga /y dłužéy do-
ſtánégo zátrzymawa: iednák widźiém/že mniéy ſtárzy nižli
młodźi/mniéy niewiáſty niž męžczyzná/ku doſtániu go ſpo
ſobni ſą. ſtárzy przeto iž ſą zimni: ácz w prawdźie Phle-
gmy y plugáſtwá/któréby miáło drugié do siebie ćiągnąć
pełni: ále iž ćiepłá przyrodzonégo niedoſtawa/które to ieſt
iáko ſprawcá pierwßy y wysßy wßyſtkich ſpraw/y poſte
pków w ćiáłách žywiących. niewiáſty choć ſye kiedy zárá
żą/ to wielki rátunek máią/ že im co Miesiąc náturá dá-
łá krew czyśćić / y z dobréy woléy wyrzucáć / coby iedno
miáły wilgotnośći zbytnich/ á ćiáło obćiąžáiących. ták-
že tym co rodzą / wiele zá rodzeniém y ich opłáwámi te-
go odchodźi : iž y zárážoné prze te przyczynę ſye łatáią/ á
zá zdrowé chytrym vdawáią: wßákóž iednák/y niewiáſty
y ſtárzy zá ſwé máią : bo gdy ſye przymiot záwęźmie / á
rozgośći/ ná reguły náßé áni ćiepłá przyrodzonégo doſtá
tek niepomni: ále meaty wßytki záwrze/ á do ſercá y wą-
troby álbo członków przednieyßych ſie obróći y ſrogo trá
pi/ á ono ćiepło/duchy/y krew zepſowawßy/gási.ieſtći ćie
pło przyrodzoné przyczyną žywotá dobrégo/y chorób: ále
tož złé potem śmierći przed czáſem kiedy márnie zgáśnie.
á przymiot gdyž ieſt iad/któ[r]y ie bárzo prędko trawić á ná

ture oslábić vmié: á prze to ćiepło przyrodzoné/iáko prze gospodarzá álbo rzondce postepków ćiał náßych wßytko sye odmienia: ták iż áni róść/áni trawić/ áni tyć/ náwet áni plugastw przyrodzonych pozbyć/ áni zdrowia záchowáć może ten który go vßczérbił / álbo w czym znácznie vmnieyßył. A zás/im go kto bárźiéy vßánował/á w cále záchował: tym mu rzeczy wßytki zdrowo á iákoby po ßnurze idą: ié/pije/trawi/wesół/ochotny/do prac/spraw/ y wßystkich potrzeb vdátny: o czym rozwodźić sye w tym mieyscu nie chce: to iedno przypominam / być choroby y zdrowia piérwßą przyczyną / kiedy go zbytek z hármoniéy álbo z kluby swéy w náturze náßéy nie wysádźi: á czymby miedzy zbytkámi inßémi predzéy nißczeć/ á nie rychléy rátowáć sye mogło/iáko tym przymiotem: ießcze myśle/gdyż przymiot ten iest iáko złodźiy pod nim dołki kopáiący/ práwie we wnetrznośći sye wkrádáiący: ßkodząc w członkách tych które są przednieyßé piérwéy/ potym po wßystkim ćiele: stąd wßyij / w głowie / w rámionách / w biodrách / á gdźiéż nie zwiedźi: przeto tym pilniéy stáráć sye potrzebá / áby ták iádowité á plugáwé ćiáłá záráżenié piérwéy poznáć/potym osądźić/ á potym léczyć sye mogło. Co iż v nas zá złym zwyczáiem bárwiérzom tylko do reku przychodźi/ tych w tym rátowáć/ á dróge im do tego pokázáć chce: bo narodu miedzy inßémi w tym podobno nießczesliwßégo niemáß / którzyby iezykiem swym mniéy rzeczy opisanych miał: á snadź ktoryby ludźiam narodu swego mniéy vfał / á obcégo nie wiecéy sobie poważał / ták/ iż v nas byle nie polak/choć vrwániec iáki głupi y niemy bedźie / wiáry y cény v náßych wiecéy ma / y wnet drogo oczy łupi / brzuch porze/ ćiáłá rzeże/ guzy pali/mordnie. do którégo to léczenia my dla ludźi iezykiem náßym niż przystąpiémy / naypotrzebnieyßa sie rzecz być zdáłá/práwie dobrze niemoc poznáć. Co ieśli chytrym álbo czułym medikom przed tym prácą

zádawá-

zádawáło/ á to w niemocách prostych/y iednéy ćiáłá cześći własnych: cóż w téy która sye z przodku táić czásem bárzo długo vmié: ták iż wiec żártem mówimy/ ná skryté łotry Bóg dáć choroby trefnieyßéy nie mógł: bo ácz mówią nic nic/ pochwili áli káßel/ bláchy/krosty/w stáwiéch ból/ gegnienié/ z nosá/ z geby smród/ ták/ iżby téż nábárźiéy táiąc mówił nic nic/sámá twarz o fráńcy wołá: ále to iuż kiedy posessyą wźiąwßy ná wiérzch sye vkáże: á kiedy wewnątrz śiedźi/nie snadnie ią osądźić: bo Hipocrat nápisał: O niemocách wnetrznych mówić/cos sie prorockiégo być zdą. przeto nie skwápliwymi w tym bedąc wybaczmy náture pácientowe/ obyczáie/ sposób żyćia/ lékárstwá/ ieśli tym/ álbo iákim przywykł / chorobey przypadki / y wielkość: potym od PAná Bogá iáko dawce zdrowia / y rzeczy inßych wßytkich począwßy / o lekarstwách/ nie o zysku tylko márnym / ále o podpomożeniu bliźniégo chorobą obćiążonégo myśląc/nápiérwéy ią stąd poczni. Chory który v nas rády á rátunku w zdrowiu swoim schorzałym ßuka / áby otrzymał skutek swego przedsiewźiećia: to iest/ vskromienié á dostáteczné choroby swéy vléczenié: niech sye nam wßytkich dolegliwośći swych z strony zdrowia spowié. do czego my baczenié y rossądek przypuśćiwßy / o lékárstwiéch bedźiem myślić. á iż iáko stárzy mówili / koniec rzeczy/ piérwßy iest w vmysle / á ostátni/ w spráwie álbo w vczynieniu/ ná lékárstwá iáko ná ßtuke rzemiosłá swego zmiérzáiąc/ przypadki v siebie vważmy/miárkuiąc ie wedle compleryéy. A te iż czworáką znamy: bo álbo iest krwie bárzo dobréy która sámá w niém pánuie / á tá iáko káżda inßa ma swé znáki álbo własnośći: táki człowiek bywa cudny rumiány/ włosów/ ćiáłá/ kośći/ obyczáiów / stanu álbo vrody piekné/ ochotny/ vmowny / wesoły / zdrowy/ etc. Albo bedźie phlegmisty/ á przeto blady/włosów białych/ álbo biáłokurowátych / rzadkich/ twárdych/ miąßych/

prostych/

proſtych / leniwy/ oſpały / iáko wody nálany / do ſpraw
nie rychły / nie porywczy / złey pámieci / á co poſpolita/
mało nie wietßą cześć wypluie/ niż zie álbo wypije/ w tÿ
ladá z przyczyny chory. Albo koleryk/ który bywa żołty/
liſowaty/ piegáwy/ popedliwy/zápálczywy/obroſły : te=
go naylátwiey oczy oſądzą. Albo melánkolik/ á ten by=
wa śmiády/ czarny/ záſepiony/ponury/milczący/ ſkryty/
myslámi zábawiony/poſpolicie ſuchy/ kośćiſty/ á ćiáło y
wzroſt śrzédni. temu ſye tedy przypátruiąc / co ktorey z
tych zá przypadki ſye trzymáią rády / wnet vyźrzym: bo
káżda zoſobná ma ſwé. w tym ćie iedno vpomione/ábyś
głowy ſobie mało treſktał / práwie do ßczątká iáko mó=
wią / complexyą poznáć / rzecz to długiégo w tym ćwi=
czenia : á rzadko ſye tráfi/ áby kto ták doſkonále iedney
cōplexyey był/ábyś go mógł śmiele powiedźieć phlegmá
tikiem/álbo kolerykiem być: gdyż ták ſye té rzeczy z przy=
rodzenia w nas pomießáły/iż iáko w ćiele niémaß humo=
rów tych rózno/ále wßytki ſobą : ták wßytki w náture y
w ćiáło iedno vłożone/ ledwie nam miánowáć tego tym
álbo owym dopußczą. wßákóż nayduią ſye v nas tácy /
co álbo práwie liſowáći/álbo práwie czarni/wten czás te
go melánkolikiem/owég kolerykiem názwáć możeß. win=
ßych kráiách łátwiey to ſye poznáć y rosſądzić da / gdźie
mało nie wßyſcy iednáko ſye rodzą/ ták iż iáie iáiu ledwie
ták podobné/iáko Máurytā Máurytánowi/ Hißpan Hi=
ßpanowi/ A Tátárzyn / by go do piekłá zánióſł/ bo Rá=
iu nie godźien/ tedy helmu niezmieni: Náßy do wßytkich
podobni / bo w ſobie táką mießánine máią / iż trudno
czáſem náture iego wedle complexyey oſądźić : á toć też
przypomnię/ iż complexya przyrodzoną czeſto odmieniá=
ią/ kray/ ſpoſób żyćia/kłopot y inßé przypadki długié: ále
chorobá oſobliwie/ która ćiepło przyrodzoné tráwiąc w=
ßytke krwi własność y kraſe odéymuie : ták żeſmy wiele
rázów to ſobie powiádáć dopuśćili/że człowiek w leciéch

młodych od fráſunków á od chorób długich osiwiał / v=
ſechł/ siły/ duchów/ rozumu/y wßytkiego ſtrádał : á cóż
przymiot/ kiedy ſye bárzo záweźmie / ſam ſye przez sie ro=
dźi : bo ieſli nápiſał Hipokrátes/ że owi co káduk miewá= Morb:Vulg:6
ią záwżdy melánkolikámi ſą/ podobno przeto/ że iáko ná
kaźń BOżą rády áni lékárſtwá niémaß : á to ná sie wie=
dząc/ záwżdy ſye boią. A przymiot czym názowiem : téż
káźnią Bożą. ießcze kádUk raz czáſem w miesiąc / czá=
ſem tylko w iesieni/ álbo ná wioſnę zá wzbudzeniém phle
gmiſtych/álbo melankolicznych humorów przypada: ále
przymiot/ áż pożarem wßytkę náturę ſtrawi / w ten czás
przeſtáwáć ſie wiec zda. przeto/ zá ćiáłá opánowániém/
iż complexya y krwie poſtánowienié wßytko ábyś iéy nie
poznał zepſuie: nie bárzo ſye fráſuy : bo ácz ći w kolerykU
zepſowánié prędßé/gorßé y ßkodliwßé bywa : w melán=
koliku/ácz nie rychłé ále trwáłé : w phlegmátiku téż/nie
rychłé y nie ták gorącé/áni ták ßkodliwé : wßákóż we w=
ßytkich zgołá mało nie téż złość okázuie : wylicza Bráſ In M. C.
sáwolus przypadków tego przymiotu do trzech ſet : á my
krótko troche ále ważnych y naßym poſpolitych obacz=
my. káßel nieuſkromiony/ á z niego potym w niektórych
płuc zránienié/álbo ſuchotj/wgłowie záwrácánié/mozgu
y błónek/ w kthórych ieſt zápalenié, ból cáłey álbo poło=
wicę głowy/ powietrza rußenié/żył ſkurczenié/głuchość/
oczu bolenié/ćieczenié/ wyſádzenié/w nosie rány/ łupieżé/
zárośćienié/ záczerwienienié / ięzyczká częſté vpádnienié/
dźiąſł / podniebienia zránienié / dycháwicá ćięzká / chrá=
potá / wątroby zápalenié / żył zátkánié/ żołądek nietrá=
wiący/ sledźione odętą á bolącą/ teſknosć/ſercá drżenié/
ſciátykę/ pedogrę/ krzyż álbo nérki gorąiącé/ reku/ plecu/
kośći/ ćiáłá wßytkiégo bóle/ y zeſłábienié / twarzy zeßpe=
cenié/ pobledniénié/ oczy wpádłé/włoſów lezienié/lißáie/
świérzb/ guzy/ ſpryßczenié/ brodawki/ y wielkié y czarné
álbo czerwoné / łupieże / ſkury powiercenié / zdźiuráwie=

nié/ ná ládá mieyſcu fiſtuły/ ná dłoniách/ ná łokćiách łáty/ y iákoby ſpárzenié/ ſmród ze wßyſtkiégo/ á zwłaßczá z zagrzanégo ćiáłá/ iáko z gniłégo trupá/á oſobliwie zgeby/ z noſá : á kto to przez zámarßczenia ſye wiliczyć może? Niechce wſpomnieć owégo plugáwéy y ſmrodliwéy z vpuſtu przyrodzonégo ropy/ zránienia / ßyßek / dymion/ bólów y tám y ſám chodzacych/ſtáwów łamánia/ßumu w głowie/ guzów twárdych/ kośći wyſadzenia/álbo gnićia : vmilkne/nie wyliczáiąc teß dáléy : to iedno powiém/ co ieſt rzecz przypátrzenia godna / że to wßyſtko w nocy bárźiéy nižli kiedy człowieká trapi : y ná ten czás wrotné ſwé náchodzenia/ćiężßé niž kiedy inedy okázuie : podobno dla nocy że źimna/ á tá niemoc téż tákaż iſtnosc ma : álbo iž w ten czás ćiáło od prac dniowych vſpokoioné/ćieplo przyrodzoné do wnetrza obraca/y chorobe tám zákrádniona ſtámtąd wyrzućić chcac / boleie : álbo iž pokarm obiedni álbo wieczerzny trawiąc/á w dobrą krew obroćić chcąc/ prácuie : rzekłbym / álbo że iéy to náturá/ że ſtámtych kraiów zachodnich ieſt : Ale wtáką queſtią ſye wdáć/ ieſt iákoby owégo ſprawá/ co pyta/czemu piołón gorſki/ łákrycya ſłodka ? temu/że to iéy náturá : tych rzeczy wiémy ſpráwe że ſą : ále czemu/ BOG to miły wié : átoli w nocy w nocy przymiot naćiężßy bywa/ od zachodu ſłońcá álbo godzin dwie przedtym/ áž bliſko północy : á to wkáždym przypadku : ále oſſobliwie/ ieſli ſye z niém gorączká iáka zéymie : áczći rzadko w prawdźie przy fráncy gorączká bywa : ále że wſtechniénia/ álbo z tákiéy nagłéy odmiány/ ćiężką/ długą/ á vporną widamy. która to gorączká/ ſnadź tylko ſamá complexyiéy á grzéßącégo humoru vkázuie iſtnosć/iž zphlegmy bywa co dźień/z kolery co trzeći / z melánkoliéy co czwarty / y to / kiedy ſye práwie proſta álbo ſámá tráfi : á kiedy ſye zmießa/ iákoß záwždy zá wſtechnieniém wßytkiéy krwie y ćiáłá to widamy/ ták ſye powißuie y ßlad pogubi/ iž nie tylko my/ ále Gálen ál-

bo iego miſtrz/trudno ią poznáć miał. przeto niech nas to nie zabawia/ ábyſmy álbo complexią ná vrząd/álbo przypadki z niéy / poznáwáć mieli : ták wiedząc / že Medyk y chirurg ieſt wnauce około léczenia miſtrz oczywiſty/który niéma léczyć/ áni o niemocy ſądźić/ áž ią pozna/á ćiáło ná oko vyźrzy/á oſtátek zpowieśći pácientowéy vſłyßy : tedy wtéy mierze / iáko podobno y w drugich / po vrynie máło pozna/choć to ſtárodawnych lékárzów iákoby wiéchá bywáłá/ za którą té łowili/ którzy im wierzyli : á též proſtacy/ iuž im y perſony y mieyſcá z których byli / ſtąd miánowáć kazáli : nie poznamy ſtąd : tylko w žyłách wietßych krwie poſtánowienié zápaloné/ álbo oſurowioné/ á málé bárzo inßé wnetrza/ pod páſem odmiány : ná czym ácz do zdrowia niemáło należy / wßákož do przymiotu poznánia bárzo máło : iednákže tácy miéwáią vryne metną/ bládą/ przyźieléń/ nieſtráwną / przez obłoczká/ álbo bárzo z máłem/ przeto/ že te máteria grubßą / co przez nérki wyniść miáłá/ náturá do kośći/ do guzów/ y do ſtáwów obraca : o pulsie / áni tám myslić trzebá / ácz tákowi miéwáią puls máły/ rzadki/ nierychły/ ſłáby / y to wedle ćiáłá : bo ináczéy v tłuſtych / gdźié žyły ſkryté : ináczéy v chudych / gdźie wyſádzoné ſą / biją : co ſye rece grubéy/ á rozumowi nie ćwiczonému obáczyć nie da : bo we wßyſtkiéy medycynie / ießcze podobno trudnieyßéy nauki / choć ieſt poſpolita y bárzo pewna / nie mamy iáko poznáć puls : ták mówie/ áby z niego ſámégo co pewnégo oſądźić mógł : w téy zwłaßczá niemocy/ która po wßyſtkim ćiele będąc / á co wiedźieć ná którym mieyſcu trapi ? ma kto guzy/ álbo ſtáwów bolenié/ álbo fiſtuły / á kto to z vryny álbo z pulſu pozna ? iedno ſnadź GAlen ćwiczony w tym był / co z pulſu wielé rzeczy znał : á náßych czáſów Doktor Strus/ człowiek ácz w wielu rzeczách/ále oſoblíwie wpulſu vznániu bárzo vczony. wßákož ći obádwá dobrze y mądrze nam o pulſách pißąc/y do ich vznánia drzwi iákoby otwo- *De pulſibus* *In ſphygmica*

rzyć chcąc/klucze z ſobą do Niebá zánieśli. Przeto/vdaymy ſye my z inßéy miáry to poznáć/ gdyż ieſt ná oko z czego : pomniąc ták wiele przypadków/ kthóre ſą/ iákom iuż wyliczył/ przymiotowi własné/á z żadną niemocą od ſtárych opiſáną nie ſpólné : w tym iedno kes ſye zátrzymawßy / ábyſmy ſądząc niemoc / mogli y iéy poſtepek oſądźić : bo iáko w káżdéy niemocy/ ták y w téy / á ſnadź we wßyſtkich rzeczách/ieſt czáſu rożność/ á w nim początek/ pomnożenié/ doſkonáłość/ y ſchyłek : początek/ kiedy ſye niemoc doſtáłá / á w ciáło gdźie pierwéy nie byłá weßłá: pomnożenié / kiedy ſye iuż krzewić á rozgáßczáć ielá : doſkonáłość/ kiedy iuż iákoby więtßą być nie może : ſchyłek kiedy ſye przesila/ álbo vſtáwáć poczyna. owo w tercyánie / co przezedni náchodźi / pierwßy Pároxiſm álbo naßćié początkiem : drugi y trzeći pomnożeniém : czwarty práwie doſkonáłym ogniem : piąty/ ßóſty/ siódmy w przesilániu być baczymy. tóż w káżdym wrzedźie/álbo guźie: pierwéy roście / potym ſye czérwieniejąc zbiéra / potym otworzy / potym ćiecze : á zá káżdym rzeczy tych okazániém/ ináczéy léczyć medyk/álbo chirurg muśi. ktemu że ten przymiot lékarſtw wielkich potrzebuie / to ieſt / álbo drzewá álbo ſálſy/álbo mázánia : ábyſmy ná rzeczy które ſye ſámy vſtáć á ſkrómnym żyćiem záhámowáć mogą/ mázáć ſie nie kazáli/ſtrzeżmy: bo więc ieſli pácientá ná to oſądźiém / á on ſye nie lécząc y w tym nas nieſłucháiąc ſam ták wycli/ wiákim mniemániu zoſtániém? álbo iáko nam w inßych rzeczách vwiérzáć ma? pilno pilno przypátrzyć ſye trzebá / ſkąd ſye bierze / y iáko roſtąc ſye krzewi. poczyna więc zrázu / twarzy bládość/ pożółknienié/ oczu znurzenié / y pomodrzenié / włoſy lézącé / z głowy y z inßych mieyſc/ obćiążáłość/ y gnuśność/ á przez vrobienia álbo przyczyny ták znácznéy/oſpáłé/ſprácowáné y iákoby ſtłuczoné ćiáło / roſpalánié ná czás / y popádánié reku / á zwłáßczá ſpar / warg / bláchy po twarzy / y po

dłoniách

dłoniách/zeſmu głowá ćieżka/wußu piſk/bóle y tám y ſám po ćiele chodzącé/á to więc zá ládá pracą : bo iáko ſkoro ſye ćiáło rozrußa á zágrzeie/ wnet duchy oné álbo dymy od wątroby ſye(gdźiemći powiedźiał początek á fundáment téy niemocy być) do głowy y ſercá rzucą : gdźie tám té ßláchetné członki krzywdy ćierpieć niechcąc/ oné dymy iáko rzecz przećiwną od śiebie odrzucáią : wtym ſerce ſmętek/ drżenié/ teſkność/ głowá/ ßum/ ból/ nápełnienié czuiąc/ſłábße á podleyße mieyſcá zámiáta : áli wnet fluxi / z których ßyiá/ grzbiet/ łopátki koląc/ rámię/ ſtáwy / vdy / krzyże boleią / żołądek ſye odſurowi y wzrußy/ kłoćia/ wiátry rozmáité pobudza : co więcéy/ ieſli wirgi zránienié/ rope/ dymioná/ álbo wnętrzné ſmrodliwé ćieczenié/które czáſem máło niedożywotné bywa : ácz wßyſtko to iákoby mnieyße kuſy/álbo drobnieyße : którym ieſli niezábieży/ á czego pácient czekáć ma? króſt/wrzodów po wßyſtkim ćiele / czáſem ledwie vléczonych / czáſem owych co świérzbią/ á po zdrápániu iáko palił bolą: á co więcéy/ßpetné blizny po ſobie zoſtáwuią/w brodźie/w wąśie króſty/ álbo łupiéże / czáſem ßáré/ſuché/ czáſem czérwoné / záśliwióné álbo zropioné/ wpodniebieniu/ wdźiąſłách dźiury/ ieżyczek vgryźniony/ w noſie zdrzenié/ które záwżdy dłubáć muśi/ kośći przegniłé/guzy iáko kámienié álbo kliy ſpiekłé/ßum w głowie iáko w młynie/ dychawicá nieuléczóna / tárgánié w człónkách / á to przychodźi z nocą z tákim wrzaſkiém y vtrapieniém/ iż w domu trzećim ſłyßéc iego pomſtę á ſkaránié Boże zá grzéch / kiedy go y plaſtry vrażáią. gdźie ty iuż widząc práwie niemoc záfundowáną/ vkrzewioną/ co inßégo iedno o lékárſtwie á rátunku myśląc/powinieneś powiedźiéć/do czego chory/ ieſli ſie wopiek twóy niepodá/przyść muśi: bo ták mizernémi przypadkámi zepſowány/ á czego ma czekáć/ iedno álbo ćiáłá ognićia / álbo kośći zepſowánia/ álbo ſuchot/ álbo co ieſt zyſk w téy niemócy zmiłowánia Bożego/ to

ieſt śmier-

ieſt śmierći ? á ieſli co tedy tobie o tych rzeczách ſądzące-
mu vważnie co ieſt y co być ma/ mówić trzebá : á przyczy
ny z ſkutkiem ſtoſuiąc to powiádáć / coby ſye zrozumem
zgádzáć zdáło : bo bárzo ſye kazano Philozophowi álbo
Medykowi ſromáć/ kiedyby co powiedźiał/ czego by ro-
zumem podeprzeć álbo ſkutkiem okázáć niemógł. á ieſli
kedy / tedy nam Medykom w rzeczách lékárſkich wßyſt-
kiégo przyczynę dáć przyſtoi. czego ieſli nie vczyniémy/áby
nas zá mnieyßé miano niż ſye okázuiem/ álbo vdawamy/
godźi ſye. á opowiedźiéć/y ſławy álbo mnimánia nie zá-
wieść możem/ieſli Náturę/Complexią/Niemocy iſtność
y záwźiećie/ látá/obyczáie/ſpoſób żyćia ꝛc.wybaczym. bo
młody łatwiéy niż ſtáry / krwie dobréy niż zepſowánéy/
chłop proſty/niżli Pan /ná początku niemocy / niż bárzo
ſchorzáły/ miárny/niż wßeteczny/obżárty/álbo leniwy/rá
towáć ſye może. gdyż zwyczáie/ ſpoſób żyćia/á miárá /do
tego ták máią/ iż czáſem y przez lékárſtw/ álbo zá máłym
rátunkiem/złégo byle wczás/pozbyć mogą. ſkąd widźiém
iż mniéy wieśniaków á chłopów prácowitych / niż Pá-
nów/dla przymiotu Medykowi hołduią : przeto iż chłop
gó ieſli doſtał/ z śiebie wyrobi/ wypoći/wymyslnémi po-
tráwámi nierozdrażni/áni áby ſye ßérzył dopuśći: á ći co
w doſtátku roſkoßniéy żywią/ prze żywot miękki/obżárty
á roſpuſtny / trudno do zdrowia przyść mogą : śnadź by
go y do Indy ná owoc gwáiakowy zániósł/ nic mu złégo
nie vlży/ bo co raz léczyć ſye dáią/ále zás co raz do tegóż
zbytku iáko do káłuże świniá : á ono tákich lékárſtwá y
rátunek/iáko owych co włódźiach dźiuráwych śiedząc/
á zálania ſye boiąc wodę co raz wyléwáią: gdźieby lepiéy
dźiurę zátkawßy beſpiecznymi być. bo cóż po tym co raz
ſye purgowáć / ſyropki bráć/ y inßych lékárſtw vżywáć/
gdy niemiárá á pierwßy zbytek wróćiwßy ſye/wßyſtko od
nowi ? miárá przeto/ miárą ieſt wßyſtkim rzeczam na-
ilepßé á naicudnieyßé lékárſtwo : bo tá náturę ludzką

(gdyż nátura nic inßégo nie ieſt/ iedno środek álbo nijá-
ka miárá) záchowywa/ y wſwéy klubie zátrzymawáiąc/
od złych przypadków bróni. iednákże y to pomniéć/ gdy
niemoc ćiężka á gwałtowna/ léczyć ią : á náturze poléći-
wßy/ potym ſtrzédz pilno/ áby ſye chorobá wróćiwßy/gor
ßa nie byłá : bo iżeſmy to iuż nie raz zrozumieli / że przy-
miot ten ma ſwé ſtopnie/tedy przymiotowi máłému/ál-
bo iuż lékárſtwy odpędzonému/miárá ſłużyć może:á wiel
kiému y práwie doſkonále vkrzewiónému/ Pan Bóg tyl-
ko ſam/który mocą ſwą á pálcem ręki wßechmocnéy/tre
dowáté oczyśćiał/ té náßé rátowáć vmié. miáráć dobra
y pożyteczna : ále któż kiedy w náßych kráiách ták ſkró-
mny á rozumny był / áby z niéy wyſtąpić á ná guz zało-
wić/ z dobréy woléy niechćiał ? zwłaßczá w téy niemocy/
która iáko złodźiéy ná czás vtáić/ná czás ſrodze ſye wynu
rzyć á záßkodźić zwykłá/ prawdá ieſt : ále ile być może
tyle ſye ſtáráć / áby ſye przyczyny co y namniéy do złégo
dawáło : á ieſli komu ſye tráfi/ że w tę ſye śieć doſtánie/
á bárzo ſie wniéy vwikle/o iéy właſnych lékárſtwách my-
ślić/które ſą téy właſnośći/áby ią zbeſpieczeńſtwem zdro
wia wypądzáły.Niemoc tá ma ſwą właſność/á podobno
iáko Philozofowie mówią: Bogu álbo náturze á nie ná-
ßému rozumowi wiádomą/iákomći o piołynie że gorzki
wysßéy námienił : tuć wſpomionę Mágnes : który iáko
widźiß ćiągnie do śiebie żelázo/ czemu ? ießcze żaden po-
wiedźiéć nie mógł : tákże téż y lékárſtwá od Páná Bogá
ná chorobę tę vkazáné/iáko drzewo/ſálſá ꝛc.czemu oné ſá
mé á nic inßé/ álbo która właſnośćią ? á miły to bóg wié:
ále że vléczywáią / y my wiémy : bo ná oko że przypadki
dźiwné odpądzáią/ doświadczamy. tych to tedy przyprá
wę niż ći opiße/ troßkę ſye zádźierz ábys obaczył/ że Me-
dicyná álbo náuká lékárſka / ná trzy częśći ieſt rozdźieló-
na : ná tę która ieſt domowa/á około żyćia zdrowégo ſye
obiéra. Druga ápteczna / która wnętrzné choroby lékár-

ſtwy wypądza. trzećią ręczną / wedle ktoréy chirurg rze-
czy zwierzchowné opátruie. zániechaymy troche dwu po
slednich / á zá domową iáko poſpolitßą ná ten czás ſye
weźmmy : to ieſt / przypátrzmy ſye téy która ſye dietą á ży-
ćiém ſkrómnym pára / w ktoréy náßy nawiecéy ták w lé-
kárſtwách iáko y przed nimi grzeßyć zwykli : ledwié wie-
dząc áby ná tym co należáło. ſą tedy rzeczy potrzebné iá-
ko chorobę / ták náturę dobrze wybáczyć. á cóż wiecéy? to
czym nátura ſye żywi y poſila. á tych rzeczy Medicy o-
piſuią ßeść. Powietrze ná którym mießkamy : potráwy
y trunki którémi żywiemy : praca y wczás / którym ćiáło
poſilamy : ſpánia / y czułość / którym członki y ſmyſły od
żywiamy : plugáſtw z ćiáłá idących wyrzucánié / á zádzier
żywánié / czym ćiáło wypróżniamy : myśli dobréy która
pożytek / álbo fráſowliwéy która trwogę zdrowiu czynié-
my. pocznimyż od wiátru álbo powietrza / któremu ma
my ſye napilniéy / áby było dobré / przypátrzyć : bo to ieſt
co w nas duchy wolné y dobré czyni / to które odmiánę
nawietßą przynośi : áby wiele o tym niemówić / áza ná
oko niewidziém / co zimá / co láto / co Jeśień / co Wioſná
vmié? czym inßym iedno powietrza / álbo gorącem / álbo
ſuchośćią / álbo wilgotnośćią / álbo zimnem : á zá ká-
żdą odmiáną / áza nie inßé ćiał náßych wzrußenié? ſtądże
y choroby / mówi Hipocrátes / kiedy odmiáná czáſów / á
ktemu wielka / zdrowia też táka być muśi : iż kiedy czás
nieſtáteczny / też y choroby nieſtáteczné / y do vznánia /
álbo oſądzenia trudné. przychodzą káßle zimné / gorączki /
mozgów zápalenié lećie : ſuchot / biegunck / kwártan / w
Jeśieni doſyć. czemu? zá powietrzem / á niebá poſtáno-
wienim ſye to toczy / temu ták wiele ludźie w Medycinie
mądrzy przypátrowáć ſye kążą / iáko napierwßéy náturę
náßę odmieniáiącéy przyczynie : y niechćieli Aſtrologiéy
inßéy áni Judicyy álbo álmánáchowych áſpektów / ied-
no wybaczenié / iáko ſye nátura do którego czáſu wedle

Aph: sect: tert:

powietrza odmiány ma. bo iż żywioły ſą / á rzeczy tym
ſtoią y tym ſye mnożą / á człowiek z nich też wedle ćiáłá
złożón ieſt / ták im podlégł / iż przez nich być niemogąc / ié-
mi żyć muśi. obaczmy gorąco / álbo zimno wielkié : áza
nießkodzi / áza nie oboie zemdlić / potym y vmorzyć może?
gorąco rozpróßeniém duchów / álbo ćiepłá przyrodzoné-
go ſtrawieniém / á iákoby gwałtownym pożárćiém / zi-
mno tychże duchów do wnętrza popądzáiąc / y tóż ćie-
pło przyrodzoné / iáko rzecz przećiwną gáßąc / zwierzchu
począ wßy wßyſtko vmartwia : á iż wiátr ieſt rzecz zew-
ßąd nas ogárniáiąca / ták iż człowiek kąćiká náléść nie
może / by ſye też dyámentowémi murámi otoczył / gdźie-
by ſye go vwiárowáć / á przed nim vkryć mógł : owßem
żywie im záwżdy / y ku poſiłku ſercá go w ſie ćiągnąc dy-
cha y oddycha. nie bez przyczyny áſtrologią tym pilnieyßą
miéć chćieli : nie żeby owo nie byłá iáko Gorrheus ma-
wiał / pilna álbo potrzebna / która nam ná niebie biegom
mieśiącowym / do ſłońcá y Plánet przychodzeniém / od-
chodzeniém / złączeniém / dobré álbo złé áſpekty okázuie :
to ieſt / do ſpraw záczynánia czáſów wybór : y ſnadź ſtárßy
názywáli Medyká ſlepym / któryby tego nie vmiał : ále ty
iáko pácyent / áſpektu kiedy przymiot oberwał / nic oba-
czył / ták też kiedy léczyć maß tym ſye niebaw. nápiſał Hi-
pokrátes / léczenia nalepßy áſpekt / kiedy máterya zbytnia
ćiáłu dolega : y iáko w powietrzu / w pleurze / w kolice /
w gorączce zbytniéy / do krwie álbo kryſtéry / niepátrząc
w álmánách / idźiém : ták w káżdéy chorobie / kiedy chory
rátunku prośi / godźi ſye rękę mu podáć : á w inßych rze-
czách które zwłokę śćierpią áſpektom ſye przypátrowáć /
ále pewnie pomniąc to być nawietßy czás y dobry / we-
dle poſtánowienia powietrza / chorégo zrządźić. á iż dwo
iáka o tym rzécz / oboie obaczmy. ieſt iedno przypátrze-
nié powietrza powßechné wedle czáſu / do lékarſtw na-
przyſtoynieyßé ná Wioſnę / w Márcá oſtátku / w Kwie-

Aph: tert: tniu/ w Máiu/ bo to Hipokrates nazdrowßym czáſem názywał/ kiedy wßyſtko ſye odnawia/ y powietrze práwie vmiárkowáné być zda: nie źleć do lékarſtw y w Jeśieni/ bo táż tám odmiáná ſye okázuie/ áni zimna/áni gorącá zbytniégo: wßákoż Wioſná nalepßa/ y do lékarſtw wßyſthkich nayprzyſtoynieyßa: ná coſmy my zwykli ſye téż záwße oglądáć y to przed śie bráć/ komu powoli/ że chorobá odwléc czás dopuśći: ále kiedy bárzo dolégá/ záwżdy czás léczyć/ by téż y źimie y wsrzód látá/ zwłaßczá ten przymiot wedle przypadków gorących/ á nie odwłocznie ćiáło trapiących. niechże to będźie náß áſpect y czáſu wybór/ potrzebá/ á chorégo zdrowié pomocy wołáiącé. drugi ſpoſób przypátrzenia powietrza potrzebnieyßy/ áby dom álbo mieyſce było ták obwárowáné/ iákoby było dálekó od ſmrodu á zárázy iákiéy: bo ieſli co zdrowiu/ tedy ſmród bárzo ßkodźić może: widźim że ten zábija á ſnadź do omdlenia przywodźi/ zwłaßczá nátury roſkoßné/ á głowę álbo ſerce zwątloné máiącé. powietrze morowé proße co inßégo ieſt? iedno ſmród zgniły/ á iádowity/ który záraz do ſercá ſye rzuca/ á prędziuczko człowieká zábija? tóż o káżdym ſmrodźie rozumieymy/ że ieſt bárzo zdrowiu náßemu nieprzyiaćielem. przeto Philozophowie oni/ którzy náuki do pożytku zdrowia ludzkiégo opiſáli/ naypiérwéy tego wiáruią/ áby domy álbo wße- *De aere locis & aquis.* lákié mießkánia ná dobrym powietrzu ſtánowioné były: obaczywßy to dobrze/ że owé co ná ſtágnach álbo ná błotách/ álbo pod górámi/ gdźie ſłońce nie często dochodźi/ bárzo ſą ßkodliwé. przeto siedląc ſye/ chceli mieć mießkánia ná mieyſcách otworzyſtych/ ſuchych/ gdźieby wiátr dobry częſty przewiéwał/ á okná obrácáły ták/ coby álbo przez cáły dźień álbo przynámniéy wſchodzącé y południowé ſłońce miáły/ gdyż ſłońce iáko rzecz wßytko ná świećie ożywiáiąca/ mnożąca/ á czyſcąca ieſt/ wilgotność káżdą wyſußy/ ſmród roſpędźi/ y powietrze czyśći:

ále iż náßégo chorégo trudno ná ſłońcu chowáć/ y powietrzém mu ták dogodźić/ áby około niego śmierdźiéć niémiáło/ gdyż niemoc tá iſtny ſmród ieſt/ pluieli/ pocili ſye/ álbo grubßé rzeczy przy ſobie ma/ zdrowy trudno tám wytrwáć może: owßem przez zárázy nie odnidźie: á on ſam tym ſye ießcze głębiéy w niemoc pędźi: boć to niemoc kiedy w ćiele złym á iádowito ſye weźmie/ ieſt iáko oná Hidrá/ co gdy iéy vćięto głowę/ kilko ſye ich ná to mieyſce rodźiło: ták z tego chorégo ſmród który nieśie/ á co wiedźiéć co złégo! á ſmród káżdy ßkodliwy: ále ten áż ſye iáko proſtácy mówią ſercá chwyta. przeto izbę mu opátrzyć trzebá/ áby wniéy komin był dobry/ á w niém ogień/ drew ſmolnych y świétno goráiących: w obcych kráiách rozmárynem/ láwandrem/ cyprysem/ pomoráńczowym/ cytrowym/ iáłowcowym drzewem pálą: v nas ſoſná bárzo dobra: wierzęć ia/ kiedyby gwáiákiem pálił ießczeby lepiéy/ bo ogień wonny siłá pomaga/ ále przeſtáć ná tym co ieſt/ do tego perfumy czynić zrzeczy wonnych które v wßytkich ludźi zacné á ſnadź świętobliwie czynioné bywáły: tym Bogom ofiáre/ iáko rzeczą známienitą czynili: tym ſámi ná zeßćiách wielkich álbo záwołánych kurząc ſercá ſwé posiláli: ſkąd owo y w Kośćielech do tego czáſu widźimy/ że ná feſt wielki y ołtarze y ludźie tym czczą: wierzę że y ſtąd áby w zgromádzeniu wielkim á w zaduchu ßkodliwym rzeczy wonné wiátr czyśćiły/ á ſercá ludzkié posiláły. pißé Plutárchus ná vrząd in Iſide et Oſiride o tym/ ácz inßych doſyć/ że to zdrowiu naypożytecznièy: ále ty ſam przyzwoliß przez dowodów: kurz kádźidłem/ mirrą/ drzewem Aloes/ goźdźikámi/ cynámonem/ iáłowcem/ do tąd áż przyydźieß do owych trocißków/ któréć więtßa potrzebá okáże: á vczyniß to ábyś y chorégo posilił/ y ſam iego ſmrodu mogąc przez tego być nie pił: ácz by téy kurzáwy zás názbyt nie było/ pátrz: ma tego tylko być/ coby ſmród odpędźiło/

nie coby mózg zágrzać á zárázić miáło : bo ácz widźiß
choć náß chory vstáwicznie pluie / á phlegmá mu ſye cá-
dźi z głowy kliowáta / gęſta / źimna : przedsię on głowę
zápaloną ma / á ladáią czym gorącym obráźi. á wonność
káżda táka. niechayże tedy izbá ktemu vmiárkowána bę-
dźie / áby w niéy zbytnie źimno áni ćiepło nie było / á zwła
ßcza w lékárſtwách : bo iż niemoc tá ieſt complexyéy dźi
wnéy / ále wżdy ná częśćiey źimnéy á wilgotnéy / niechay
izba będźie w miárę ćiepłá / y coby wyſußáć á ſrzednie
grzać mogłá. á możeć v nas izba dogodźić powietrzu /
lepiéy niż w inßych kráiách : może z źimy láto vczynić y
ták vmiárkowáć / iákoby ſye chorému niewczáſem nie
ſprzykrzył. nieladá powietrze / y niebá poſtánowienié krá-
iów náßych / ták że z inßymi do zdrowia mówię / nie tylko
porównáią / ále przerównáią dobrze : nie rodzą ſye owy o-
woce Włoſkié : ále též im nie zayźrzym : bo owe rzeczy
rzadczéy z niewczáſu á gorącá / z zbytku / niżli z miernégo
poſtánowienia idą : więc to / choć we włoßych pomorań-
cza / cytr / álbo gránat ſye rodźi : ále zdrowiu tám wiátr
ták przykry / iż ladá z czego gorączká y choroby gwałto-
wné / co do dni kilku zábijáią : pátrzmy iáko v nas chło-
pá vśiecką / że go dobrze nie w płáchtę záwiązawßy niosą /
do dni kilkánaśćie zdrów : á tám záladá ránką / álbo ſye
z świętymi wita / álbo ták pießczenié léczy / że go y wiátr
niezáwienie. pátrzże ná inßé rzeczy / które ſye tu rodzą / á
za nie cudné ? á za nie trwálé ? poyźrzymy ná ludźie iáko
ſpoſobni / ćiał pięknych / wzroſtu zupełnégo / żywotá co
nawięcéy długiégo ſye rodzą : y by nie roſpuſtá á nie pi-
iáńſtwo milé ßkodźiło / ſnadźbyſmy inßé wßytki narody
zdrowiém przechodźili : chwalą w prawdźie ná wzroſt y
ná vrodę Angliki / Szwaycáry / Włochy : niczym ći / tylko
ſuknią od Polaká rózni : w ktorą náßyncá vbrawßy / zda
ſye ießcze coś więcéy w ſobie mieć : á to dobroći y vmiár-
kowánego powietrza kráiowi przypiſuymy / á przy łaſce

bożéy zdrowo go záżywáiąc / obżarſtwem / nierządem / á zby
tkámi inßémi nátur náßych nie pſuymy : pewnie wiedząc /
że káżdy zbytek by namocnieyßą náturę / by w nalepßym
powietrzu obráźi / á zwłaßcza pijáńſtwo / z którégo iáko
widźiß / wßytki wrzody v nas pochodzą : á iáko dußy
bárzo ßkodźi / o tym niech káznodźieie mówią / ále co ćiá-
łu / ná oko widźim / że siłę odéymuie / plugáſtwy obćiąża /
á w tym iákoby fundáment niemocam wßytkim zákłá-
dáiąc / zdrowia bárzo vkraca : więc ták potomſtwo w-
ſpłodzoné / bywa gnuśné / głupié / záwżdy też iákoby pijá-
né / y przeto guzów / wyrodków álbo chłopków v nas má
łych siłá / á nawięcéy w domách wielkich / w których ál-
bo z potomſtwem oycowie giną / álbo ſynki Norymber-
ſkiéy roboty ná świát popußczáią / á tego przyczynę wiedz
że z roſpuſty / picia mocnégo cudzoźiemſkiégo / názbyt pi-
ią / korzenno ktemu názbyt pułmiſkuiąc / krew dobrą ſußą
á palą : á z tákiéy co wzbudźiß ? weźmi pßenicę y vprá-
żywßy wśiéy / vyźrzyß ieſli roléy nie záwiedźieß : ták z ich
krwie co ? iedno zbytek iákiś przygorzáły / y to v dobrze
ſpoſobnéy mátki przyiąć ſye może. Przypißże tedy náturę /
kraſę / siłę / zdrowié / ácz napiérwéy rodźicóm / gdyß ſowá
ſokołá nie wylęże : potym powietrzu dobrému / gdyß Tá-
tárowie ſye nie lęgą w Hißpániéy / Maurowie w Mo-
ſkwie : ále oſobliwie żyćiu porządnému / á ſkromnośći / któ
ra nátury náßé trzyma / mnoży / przedłuża / y świeżé álbo
ſpoſobné do wßytkiégo czyni. á tę ſkromność názywamy
nie przeſtąpić kréſu / áni czáſem / áni potraw wielkośćią /
áni wymyſlnémi przyſmákámi : to ieſt przeſtáć ná obie-
dźie y ná wieczerzy / ná potráwách co naproſtßé być mo-
gą : y tylé ich vżyć / coby náturze á chęći przyrodzonéy á
nie zbytkowi ſłużyło. tu nie tylko od náßégo chorégo / ále
ſnadź od káżdégo y nazdrowßégo / pułmiſki radbym wy-
rzućił / zwłaßczá siłá rozmáitych potraw / y róznie przy-
práwnych z ſobą nioſących : gdyż siłá y róznie przypráw-

nych potraw zbytek / napewnieyszy iest chorób różnych
fundáment/złożony z rzeczy y sobie y náturze nászéy prze-
ćiwnych : iáko widzim iuchy w sie biorącé / posoke álbo
krew osiádłą(którey in Leuitico pilnie był pan Bóg Zy-
dom zákazał) pierz/ gożdżiki/imbiér/ muszkat/ kwiat ie-
go/ Cynámon/kmin/ powidłá/ ocet/ cukier/ sól/ cebule /
piotruszke/limonie/ wino. &c. á kto táką mieszánine zdro-
wą być powie ? Theryáká násza ma nie máło w sobie/
ále wżdy nie ták rzeczy przećiwnych iáko tá iuchá / záraz
słodka/ kwáśna/gorzka/ostra/ słona/ćiérpnąca/gorąca/
źimna/otwiéráiąca żyły/y záwiéráiąca/y własnośći ták
wiele przećiwnych máiąca : z czego iáko sye żołądek álbo
wątrobá ma ? iákié dymy głowá ? pewnie po tákiéy wie
czerzy we wnetrzu párćié/kłoćié/womity/w brzuch iáko-
by psów kilku záwárł / gryźienié/ rzezánié/ niepokóy/ áz-
właszczá w nocy : do czego pobudke dawa kucharz/ iáko
otworzysty zdrowia náshégo nieprzyiaćiél / chcąc iezyko-
wi álbo gebie dogodźić/á ná to niepomniąc / że człowie-
ká wrzodámi smácznémi karmi : miedzy którym to ku-
chárzem/á miedzy Medikiem/ Gálen w obronie zdrowia
te różność być powiedźiał/którą miedzy przyiaćielem v-
przéymym/ á przemiérzłym pochlébcą : gdyż kucharz nie-
dba/iedno áby smáczno vdał: á Medyk y smákowi má-
ło dogadzáiąc to co pomaga zdrowiu vkázuie : ná tym
wszytkę swą náukę sádząc/ áby pokarm z náturą zgodźić
mógł/ á nic iéy nie obćiążał : gdyż náturá nic inszego nie
iest iedno miárá nieiáka : którą iáko obráźi/ álbo z kluby
swéy wyprze / wnet chorobá : á wyprzéć niprzécz inszego
bárźiéy/ iáko prze obżárstwo / kthóré w człowieká nieo-
stróżnégo iáko iad słodki nieobácznie wchodźi : gdy zá-
śiądszy v tákich pułmisków/gebe korzeniém y przysmáká-
mi rospaliwszy/iáko ná kámionke lać muśi/y iákoby ná-
turze i przyrodzonému prágnieniu dogadzáiąc/obezrze sie
ták iáko bezrozumny/á zdrowia swego zły száfarz : ná co
skárżył sye Sálomon / że tym sye ludźie bárźiéy niż mie-

czem gubią : niewspomnie grzéchu/iedno tylko iáki ztąd
zdrowiu bywa vłomek : áza niewidźim/ że tácy obżercy/
ták być sercá zákámiáłégo nie mogą/áby názáiutrz wspo
mniawszy/ czego sye dopuśćili/ srodze melánkoliczéć nie-
mieli/á z téy melánkoliéy krwie skáżá/żołądká/wątroby/
sercá/głowy osłábienié/y ból : czemu ? iurgielt to pewny
zá grzéch/ vstáwiczny fráſunek/potym pomstá á skará-
nié Boże. poyźrzy iedno nań/ przedśie on miedzy drugi-
mi/ten mówie obżércá/w nieprzyiaźni záſzedł/dobrá vtrá
ćił/mniémánia złégo dostał/ w rospuste /w mówe wsze-
teczną / w myśli niepobożné/w vbostwo/ y w wzgárde
wpadł: á mówiąc z strony zdrowiá/oćieżał/osłábiał/moc
do pracéy/cheć do iedzenia/do spraw ochote/vtráćił: nie
koną/á záwżdy piersiámi robi : wiec iż sye w nim krwie
zbytnie náturze przećiwnéy/ to iest phlegmistéy/ melán-
kolicznéy / grubey á spalonéy národźiło/która nature o-
źiębia/żyły zámula/ wszytki práwie wnetrznośći psuie/ y
to co oczymá baczysz/ ná twarz wystepuie/ płeć rubiná-
mi hafruiąc/przez skóre sie drze/ krosty/świérzb/liszáie/tá-
ty czyni : wiec nogi mdleią / ćiáło drży / áwa stárośćią
przed czásem á zá nią śmierćią obsyła niespodźiáną. á to
czemu ? temu że táki zbytek ćiepło w náturze nászéy gá-
si y trawi : á to ćiepło przyrodzoné giniė w nas z kilku
miar : pátrz/przez podobieństwoć vkaże : wlámpie álbo
w kágánku / kiedy knot tłustem dobrze postánowióny
iest/ swiéći sye cudnie/ powoli/ y długo / á to dla oleiu y
wiatru vmiárkowánégo : á wiátr co ma do tego ? ma/
kiedy nań bárzo dmie zdmuchnie go y zágási : kto go też
przykryie/ á odetchu nie da/ zádusi : tákże oleiu kiedy nie
podleie/wymorzy: zás názbyt nálawszy/gwałtem iákoby
zátopi : á z káżdéy miáry gáśi. tákże ćiepło przyrodzoné
ná dobrym wietrze / miernym oleiem/ to iest dietą trw a
y długo świéći : przebrawszy te miáre obraża sye/ gáśnie
á ginie. á toć to ćiepło przyrodzoné będąc iáko w oleiu

nieiákim/ duße z ćiáłem wiąże/y łączy/ spráwy wßytki w
nas rządźi / y żywot zátrzymawa : y kiedy mu ſye gwałt
nie dźiei e/w człeku miernym ſpráwuie/weſoły/zdrowy/do
náuk/do obyczáiów/ do porády/ do ſpraw wßelákich go=
tówy/á ſpoſabia/ śiłe záchowywa/duchy dobré w ſercu
y w głowie rozmnaża/krew ßczérą czyni/wrzodóm miey
ſcá niedopußcza/lat przedłuża/ ſtárość práwie kwitnącą
przynośi/w którey to ſtárośći áni poty plugáwé/ áni ká=
ßle ſmrodliwé/ áni zeby wypróchniáłé/ áni z vſt párá ś=
mierdząca / áni dußność / áni koſtór w reku widźieć ſye
da/ Apteká y medyk dáleko mijá / owßem pácientom go
vkázuie/á on ſtárzawßy ſye prácuie iáko młody/ié z chę=
ćią/wſtánie do Kośćiołá ráno/ pámięć/rozum/ ráde/po
gotowiu ma/przyiaćielowi vćießny/ ſąśiádowi miły/ ſo=
bie nie przemiérzły/ ná potomki trzećié álbo czwarté pá=
trząc / z wielką vćiechą y błogoſłáwieńſtwem żywie. co
przypiß ty iáko chceß łáſce Bożéy/nié przedsię/bo od téy
wßytko dobré pochodźi/ále y náturze w cále záchowánéy
á zbytkámi nieſtárgánéy muśiß: gdyż Pan Bóg/ przez
ten śrzodek miernośći/ tákowé rzeczy ſpráwuie/ nie we=
dle owych plugáwców ſproſnéy powieśći / co owo mó=
wią náturze ſwey nád miáre vfáiąc/ kiedym pijał byłem
zdrów/ teraz lékárſko ſye chowáiąc/ wßytko mi ßkodźi:
nie żádnie : ále nie dlategoś ty był zdrów żeś pijał/iedno
żeś był zdrów tedyś pijał: pozwolitćibym ia/ że nátury
Polſkié podobno równo zdrowé być máią/ któré by ládá
co ziadł / y wypił / nie łátwie obráźi : y toć to Gálen wi=
dząc / kiedy obronę zdrowiu piſał / mówił w głos : nie=
ſtánowie tych náuk Sármatóm/bo iákobym to prze dźi=
kié świnie/ álbo niedźwiedźie czynił : ták té nátury náßé
máło nie z Tátárſkimi równo mocné mieć chćiano: ále
czáſów onych nie tych: Tátárzynowi ßkápiny ßtuká
choć ießcze w zebiech drga / nikąſká nie wádźi : á náß od
grzanki álbo śledźiá(náyduią ſie ták pießczeni)niedopie=

kłégo biegunkę ma: przeto że onégo wychowano ßkápi=
ną wedle zwyczáiu / á náßégo po cudzoźiemſku pápiną.
byly były w tych náßych kráiách z podźiwieniém nątury
mocné/trwáłé/ meżné / ſławné/ ále nie w tákim ćwicze=
niu kedy meżem wielkim zową/kto więtßą wypije : á ono
Hipocrates in Epidemijs powiedźiał znák być nalepßy
zdrowia/nie ieść áni pić do doſytku/á być nie leniwym do
káżdéy prácéy : á wiec náßy nie leniwi / co ſye prze zdro=
wié vrobiwßy ták ſprácuią / że go do łożá dwá mu nogi
ſtáwiáiąc nioſą : názáiutrz / trzećiégo dniá w gorączce
medyká mu prowádzą: czwartégo/ áli czyſtégo páchoł=
ká/ nieboßczykiem być powiedáią : á to miłé obżárſtwo
vmié. gdźie ieſli wßeteczność nierządnych niewiaſt przy=
ſtąpi/ áza nie ten przymiot o którym mówiém przyrzućić
ſye może : iżby go téż przedtym miedzy tą parą nie było/
tám ſye ſam zálaga/gdy ogień do ogniá/zbytek do zbyt=
ku/z grzéchem ſye przyłącza. przeto prze Bóg miáre miá
re/ pomnimy być iedén ſkarb/ z którégo nam wßytko do=
bré płynie : niemiáre á zbytek táką záráze/ która nas do
gniewu Bożégo przywodząc/ o zgubę á śmierć plugáwą
przyprawuie : á téy niemiáry nietylo náßému chorému co
by przymiotu doſtał/ſtrzédz ſye trzebá/ále káżdému czło=
wieku żywiącému: wßákże náßému tym więcéy : bo iż
przymiotu doſtał / puł zdrowia vtrácił / y iákoby Tátá=
rzyná wſwóy kray wpuśćił: do czeg ieſli zbytek plundro=
wáć náturę pomoże/iuż tám o reſt póydźie. niechayże tedy
náß chory miáre iáko oſtátnią vćieczkę przed oczymá má=
iąc/wiáruie ſye zbytku y pobudki iego/przypráwnych po=
traw/á miedzy témi bárzo ſłonych: bo té żołądek morzą/
gryzą/ y nie rychło mu trawić dádzą/wątrobę y krew zá=
paláią/świérzb/kroſty/ bóle/pobudzáią/ á co nawięcéy/
prágnienié wielkié czynią. Słodkié ácz ſą náturze náßéy
przyiemné y miłé / y że krwią zgodę nieiáką máiącé / ále
predko ſye w żołądku pſuią/w kolerę obracáią/ żyły zámu

láią/á w tym wątrobie y sledzionie ßkodzą. korzenia/ iáko rzeczy gorących zániedbaymy/bo pierz/imbiér/gozdziki/cynámon/mußkat/y iego kwiát/ ßáfran/ kmin/ ácz są bárzo dobré/y sercu/głowie/ żołądkowi/ duchom służącé y posiláiącé/ále nie náßégo chorégo/który wątrobe/krew y wßytko ciáło/zápalone ma/á té rzeczy áza ią ochłodzą? áza swiérzbów/wrzodów/ bólów/ßumów/nie tym więcéy pobudzą? przytym iesli zákażem cebule/cosnku/á pácient vsłucha/mądrze sye stánie. niezećby sye nie zeßło troche tych rzeczy/ iáko mußkatu/ kwiátu iego/ Cynámonu przysádzić/ á tym żołądek y głowe posilić : ále to ma byc bárzo skąpie / coby przymiotu gorącem nie wzburzył / á bólów nie pobudził. kwásné podobnoby nie były złé/ iesli w miáre : boć ocet chec do iedzenia czyni/ potráwam smáku przydawa/ále żyły obráża/y przenikáiąc/álbo przerażáiąc ie/ zsobą inßé plugástwá prowádzi : melánkolią z którą wielką zgode ma/czyni : bóle wielkie y w podágrách/w chyrágrách/y w głowách ßumnych/ wznawia. przydaymy do tych zwierzyny/solą przez czás niemáły/potym korzeniém y iuchámi dziwnémi/zieté/które też nic inßégo / iedno melánkolią á do picia wstep niemáły vczynią/ choć to bedzie zubr/ ieléń/ łoś/y tur : mniéy o ich dobroći y do zdrowia pomocy / niż o inßych pokármách domowych rozumiéymy: rádczey zlećmy to Pánóm/ co od swych zwierzyn rzecz mówią : sámi ich niech záżywáią/Boże áby zdrowo. wspomione tu iárzyny/którymi też náßy żołądek roztykáią rádzi/rzepe/pásternak/ kapuste/ márchew/wßytko to máło posiłku/y krwie dobréy przyczyni : bo w phlegmistý/ w melánkoliczną sye rádczéy obróći/wiátrów námnoży/które v náßégo chorégo/głowá záwżdy odziérżeć musi. przyczyńmy do tychże/słoné ryby/ álbo mieso suché : wiedle tych niechay záżywa / kiedy sobie zdrowiu vłomek wietßy zgotowáć bedzie chciał : sér/ mléczno / owoce/niech limituie/ álbo odłoży do lepßégo

zdrowia. miedzy rybámi/iesli przez nich być nie może/niechay kiełbiámi/slizámi/okunkámi/pstrągámi/ brzankámi/iesli są oskominy otrze : y to pomniąc ná to/áby były z dobréy wody/ dno czysté álbo kámieniste máiącéy : bo nie przeco inßégo/ piskorzem/ wegorzem/ linem sye brzydziem/iedno że w błocie leży/y mułem plugáwym żyw : á miedzy rzeczámi té być nalepßé zowiemy/ná wybór krew lepßą czyniącé / które w lepßych sye mieyscách chowáią/ y zdrowßém pástwiskiem żywią: iáko lepßy kárp wislny/ niż stáwowy/ łosos wislny/ niżli morski/ kápłon pßenicą niż robaczkámi álbo korzonkámi vchowány / tákże kuropátwá/záiąc/sárná/lepßa dzika niż chowána/dla pástwy y wolnosći / która káżda rzecz żywiąca do doskonáłosći swéy wiedzie: á nietylko wbydle álbo ptástwie/iedno zdrugim stosuiąc/ále to widziém wsámym ktorymle z nich/iż głowá/ nogi/ płucá/ fláki/ ßyiá/ nie ták dobra/ iáko mostek/poledzwicá/gurna ßtuká : w ptaku/piersi/skrzydło/ tákże rózné cześći / rózny smák / y własność swą máią/ v chorégo zwłaßczá. przeto bedzie iadł/ z mießkiem sye poráchowawßy/rzeczy zdrowé : to iest które sye łatwie trawić á w krew dobrą obróćić mogą : iáko swieżé iáycá / kurcze/ cielećine/ ptáßki máłé/ kuropátwe/ iárząbek/ kápłon/sárne. chwalą bogáci wołu pospolićie wßyscy/kiedy młody y tłusty / zá wßystki zwierzyny stoi. krupy/ sliwki/grámatki/poléwki/ zwyklismy chorym opisowáć : to máło posilenia dawa : wßákóż tym sye nie zepsuie żaden: ále to wiémy/że náturá trochą sye obniść może : á nierządowi y nawiecéy máło. wobcych kráiách pospolićie tylko iedne potráwe dawáią/ zládá menestrą/ álbo chwastem: v nas drugiému choć ich bedzie dwádźieśćiá/ przedsie czegoś niedostawa : gdźie/ kto dobrze obaczy/ vyźrzy/ że nie potraw/ ále checi / która mu odiął nierząd/ przeto że mu sye wßystko przyiádło. niechayże tedy ná kęsie rzeczy nieprzyprawnych przestawa/ á ná obiedźie wárzoné/ná wie-

czerzy pieczoné ié/ á przyſmák álbo moßtárdá/ niechay be=
dźie: chęć przyrodzona posili ſye y trochę/ á náturze vczy=
ni doſyć: wrzodów/ vtrat/ y chorób mießkowych vydźie.
bo różnych potraw niemáło iedząc/ ießcze ktemu wymy=
ślnie ie przyprawuiąc/ muśi śiłá y część pić: á pić nie ma/
iedno coby pokarm w żołądku rozmiękczył/ á prágnienié
przyrodzoné zágáśił: á to trudno przyrodzonym názwáć/
kiedy iuchá gárdło pali. ma tedy być proporcio álbo
wzgląd ná potráwy/ áby ſye nie więcéy piło niż ié/ bo
ták żołądek ſye oddmie/ wnim ſye chybotáć álbo przelé=
wáć będźie/ dobrze ſye nie záwrze/ do głowy dymy/ z vſt
ſmród poniesie. á cóżby náß pácient pić miał: nie mießká
ále zwyczáiu/ y potrzeby ſye iego rádźmy. ieſli ſye náłożył
winá/ á odłożyć ſye niechce/ co mu rzec! to wiém że ná=
turam náßym lepßé piwo/ zwłaßczá z dobréy wody/ z
pßenice czyſtéy/ wmiáre ochmielone: bo to posili/ tuczy/
prágnienié zágáśi/ plugáſtw przyrodzonych bárzo do=
brze popędźi: wino podobno ć lepiéy żołądek zágrzeie/ ále
iego grzanié/ wątroby/ y głowy/ y żył/ bárzo z vkrzyw=
dzeniém zdrowia doleże: głowy mówie/ członków/ nóg/
ręku bolenié/ kámień/ krwie ſpalenie/ żył zátkánié/ vryny
záſtánowienié/ przynośi: czego w prawdźie y wino niezgo
tá sſwéy nátury czyni/ bo ieſt rzecz ſubtelna/ przenikáią=
ca/ y táka/ która wßyſtki y naſubtélnieyßé żyłki przecho=
dźi: ále że zſobą grubé/ phlegmiſté zbytki nieśie/ y w ży=
łach ie zoſtáwiwßy przypieká/ z kąd tám téy phlegmy gru
béy/ y prawie ſkámieniáłéy nátura pozbyć niemogąc bo=
leie. nie gániec Winá: ieſtci to dar Boży zacny/ ku po=
śileniu zdrowia ludzkiégo dány/ który ludźi ſtárych mlé=
kiem názywáią/ bo iáko dźiécí przez mléká ſye odchowáć/
ták ſtárzy przez winá/ ćiepłá y lat ſwych zeßłych przedłu=
żyć nie mogą. ále to podobno w inßych kráiách. náßym
náturam/ ſnadźby potym máło/ byſie byli wedle domowych
zwyczáiów wychowawßy cudzoziemſkich roſkóßk nie ieli:

á przypá=

á przypátrzemli ſye winom y ich ſmákom/ naydźiém me=
dere/ ſek/ ozeą/ kánar/ báſtard/ álakánt/ y imióná/ y ich
ſmák niebárzo cudny: węgierſkié/ ryńſkié/ bárzoby po=
dobno dobré: ále ieſli z ßynku/ ná poły trućizná/ prze ku=
rzáwe/ plaſtry/ przypráwy álbo mießánine/ którą ié ná=
práwuią. miły Boże áby kiedy ći ßynkarze/ co ludźie iáw=
nie truią/ álbo karáni byli/ álbo ná ich mieyſcu/ tym ſye
przyśięgli báwili: boć tego v nas/ á nawięcéy pánowie
bárzo zdrowiém przypłacáią. y by winá iáko dryakwie ná
ßym ludźiam vdawano/ nie byłoby źle/ gdyż ná piwie czy
śćie przeſtáć mogą. bywáły téż v nas miody/ pićié lu=
dźiam bárzo zdrowé y ſmáczné/ y nie nioſące zſobą thych
przypadków co wino: áto ſámo/ iedno obacz/ vkázáć to
może/ że w Litwie/ w Ruśi/ podagr/ kurczów/ y inßych
niemocy nieznano: w Węgrzéch/ we Włoßéch/ w Hißpá=
niéy/ we Fráncyéy/ y gdźie ſye winá rodzą/ ledwie ſye kto
przez tych chorób ſtárzeie. Auguſtus Ceſarz/ ſpytał był
ſtárcá iednégo/ á czérſtwégo y w tych lećiéch zdrowégo/
zwáli go Romulus Pollio/ iákoby przez táki wiek żywot
ſwóy przepędźił? we wnątrz miodem/ zwiérzchu oleiem
odpowiedźiał. zwykli bo byli tám ći ludźie/ po prácách
álbo po łáźniách/ oliwą ſtárą ſye námázywáć/ á to áby
ſye ſkórá otworzyłá/ á trud z ćiáłá wyßedł: á dla posiłku
miod pijáli: który iáko mówie/ mniéy niż wino ßkodźi/
á ſmákowi y náturze náßéy dobrze ſmácznieyßy ieſt: ácz
o nim to piſzą oni ſtárzy: á oſobliwie Dioſcorides/ y my
dobrzeſmy świádomi/ kiedy wykiſa á lat ktemu ma nie
máło/ w wino ſye obraca: wßákóż wino wielki dar Bo=
ży/ ieſli chorému náßému pić przyidźie/ to ieſt że zwyczay
iego/ żołądek ſłáby/ y źle trawiący potrzebuie. niechay
będźie ryńſkié/ álbo węgierſkié/ góry dobréy/ nie młodé/
nie ſtáré/ ále lat trzech cztéréch nawięcéy/ wonné/ prze=
zroczyſté/ fárbą złotu podobné/ w miáre ſłodkié/ nieprzy=
práwné/ á co nawiętßa pić go máło/ áby głowy nieobrá=

żiło/

żiło/y wątroby nie zápaliło. dla tegoć málmázyéy/rywu=
ły/ musskátelle/ piniolu/ y inszych niewspominam: że nász
chory nie wedle bogátych reyestrów/ ále wedle zdrowégo
od Medyków diety opisánia żyw być ma. w tym spytasz
iesli wino y piwo ná obiedzie iednym pić przyydzie: co
pierwéy? młodzi áczby w prawdzie winá pić niemieli: ále
iesli dostátek do rospusty á nierządu wiedzie/ piwo nie=
chay piją: ták zápalenia wątroby/twarzy czérwonéy/re
ku drżenia/y inszych rzeczy złych vydą: stárzy od winá nie=
chay poczynáią/ bo im żołądek zágrzéwáć/ á do trawie=
nia ciepłá przyrodzonégo wzbudzáć/ potrzebá. á niedzi=
wuy sye/że młodych nieczestuie winem: Plato go im w
swéy rzeczypospolitéy zábránia/ y nawiętszéy rospusty á
niewstydu drzwi to być powiáda. zábraniáli go y niewiá=
stam/ ácz w káżdéy rzeczypospolitéy/ ále v Váleryuszá
Máximá/álbo v Liwiuszá w Rzymskiéy/ktora iáko zwiér
ciádłem cnót y obyczáiów byłá osobliwym: ztąd owo cá
łowánie niewiast powstáło/ áby mężowie ich trzeźwości
sye doználi/ á z piánistwem rospusty im niedopuszczáli: á
iesczе tám w Atenéch/áni w Rzymie piwá niebyło/iedno
wodá/ktora iest picie wszytkim przyrodzoné/ták/iż ktoby
teraz sye mu zuczył/ bárzo dobrze trwáćby ná nim mógł:
w Hiszpániéy/ we Fráncyéy/ we Włoszéch/ w Turcéch
pijąc wodę/ á nawięcéy niewiásty/ bárzo dobrze zdrowé.
ále ták dáleko nie iezdząc/ áza chłopi nászy ná wsiách/ co
są iáko reliqwie iedné ludzi swiętych/ o wodzie nie są zdro
wi? dobrze robiąc/ rzadko choruią/ w potomstwo ták
hoyni są/ iż pánowie słusznie im tego máią záyźrzéć: ácz
w prawdzie/ tego w nich nie ták sámo skrómné á prosté
życie/ iáko praca przynim czyni/ bo to snadź dobrą krew
y dobré zdrowie záchowywa w ludziách: ácz dobra krew
z dobrych potraw/ ále iesli praca á ciáłá ćwiczenie do tęg
nieprzystąpi/nawięcéy karmiąc y tucząc ciáło/nabárziéy
ie rozetkasz/ obciążysz/ á do wrzodów rozmáitych skłonné

vczynisz: pátrz ná źwiérzętá y ptaki leśné/ iáko są dále=
ko reczszé/ mocnieyszé/ cudnieyszé/ náwet tłustszé/ y smá=
kowi ludzkiemu przyiemnieyszé/ niż w koycu álbo w zágro
dzie szczérą pszenicą wychowáné/ prze one pracą/ ktorą
ná swobodzie máią: bo tá praca zwykłá im do iedzenia
ochoty dodáwáć/ lepiéy tráwić/ y w lepszą krew obrócić:
w czym iesli sye rzeczam wszytkim od Bogá stworzonym
przypátrzym/ nie iedno w iákiéysi vstáwicznéy pracéy nie
vyźrzym/ y od niebá do żywiół ktoré my widzieć możem/
y od rzeczy żywiących ktoré miedzy témi są/ káżdą z oso=
bná w swéy doskonáłości być/y w porządku do niéy przez
pracą przychodzić baczymy: rola odłogiem leżąc nikcze=
mnieie: wodá iesli nie ciecze/ wsmiárda sye: száty móle
iedzą: żelázo álbo insze kruszce rdzá gryzie: koń by snadź
Arábski zepsiecie: pies polá záleży: wszytki rzeczy przez v=
żywánia á pracéy nikczemnieią: á cóż więcéy człowiek?
ktorégo Pan Bóg w nagości ná pracą popuścił/ y nic
mu áni wielkiégo áni zacnég przez kłopotu dáć niechciał/
trzebá áby w vstáwicznéy pracéy był: gdyż zdrowie y ro=
zum iáko Plato powiádał/ przez pracey nabyty y zátrzy=
mány trudno być ma: bo ktoby iedząc/pijąc/spiąc/pracą
sye báwić niechciał/ á ciáło często przerábiáć á ćwiczyć
zániedbawał/ co inszégo odniesie? iedno że sye sstánie le=
niwym/ gnuśnym/ plugáwym/ krostáwym/ y bládym/
iáko wody nálanym: gdzie z ochotą ieść nie będzie/ w
krew dobrą nic nieobróci: brzuchem iáko kaldunem do w=
szytkich spraw sobie drógę záwáli/ ná żadną przygodę ál=
bo potrzebę wyciągnąć sye nieda/ná rozum prędki sye nie
zdobędzie/ y prze zdrowié złé/ żywot krótki opłákiwáć
musi: á to dla phlegmy y plugástw inszych grubych/któ
ré żyły zátykáią/ brzuchá rozdęcié/ kłocia/ w piersiách dy=
cháwice/ w nogách opuchlinę/ w głowie kászlom źrzódłá
czynią: támże áni subtelnéy mysli/ áni duchów wesołych/
áni rospráwy álbo diskursu mocnégo/ áni ostrégo w rze=

In Timæo.

De long: & breuit: vitæ.

czy poyźrzenia / áni ſprawki álbo poſtepku chwalenia
godnégo vczynią: iedno w tym leniwſtie ſen niż przy-
ſtoi dłużßy / z ráná phlegmą krztußenié / wſpluwánié / áż
gorzałká / álbo obiad nádéydźie / który nie checi / ále zwy-
czáiowi gwóli trawi: támże v tego ſtołu ſen z chrápie-
niém / wnet głowy odećié / záwrácánie: zás wieczerza tu-
dźiéß / pić / ſpáć / y wßelaki nierząd / niemocam przemier-
złému żywotowi / y prędkiéy á nieſpodźiéwánéy śmierci
przyczyná. tych wßyſtkich nierządów człowiek prácowi-
ty vchodźi / gdy mu zwyczáyna praca / tym wietßą moc
dawa / y czyni go czułym / ochotnym / rączym / do wßyt-
kiégo vdátnym / krwie zdrowéy / fárby piekney / oczu twa-
rzy weſołych / rozumu gotowégo / żadnym niewczáſem nie
ſtrapionégo: obróć go do wßelákich potrzéb / do woien-
nych / do domowych / do poſpolitych / do przyiaćielſkich /
wßędźie mu iáko domá: ieźdźić / chodźić / ſtać / śiedźiéć / nie
doieść / nie doſpáć / wßytko wytrwáć bárzo dobrze vmié:
á co wielka leniwému / praca / zmordowánié / y mdłość /
iemu poſilenié / y ochłodę: onému oćiężáły żywot / y nie-
moc / temu pochop do rzeczy / y zdrowié dawa: y ſtąd mieli
Draconis lex. oni ſtárzy wobyczáiu y w práwie opiſánié / nie ćiérpiéć lu-
dźi leniwych. w Ateniéch ie gárdłem karano / bo wpokoiu
głód y drugim wzgorßenié: gdyż czáſu woyny by ználepßéy
tácy przegráną vczynią. Lácedomonczycy żadnému z mło
Alex: ab Alex. lib: 5. ca: 21. dych ieść byli dáć niezwykli / ážby przed ſtárßymi ſye wy-
świadczył / że co dobrégo zrobił onégo poránku: w E-
gipćie to zá rzecz powinną mieli / młodé do prace vcząc /
Diodor: Sicl. lib: 2. cap: 1. téż im ieść nie dáć áż mil kilko onégo dniá vßli: przeto téż
Iuſtinus lib: 3 ono Likurgus dźieći młodé z miáſtá odſyłáć kazał / á w
Bizarus. robotę ie w przegßy / nierychléy w mieśćie mießkáć dopu-
śćił / áżby robić ſye náuczywßy dobrze podroſły. ále co
nam tu podawnych? pátrzmy teraz iáko bezecny naród
Turecki / ludźiem młodym w ćwiczeniu wychowánié da-
wa: á iż żadnégo by był nábogáćiéy vrodzony / przez ćwi-

czenia

czenia á rzemiosłá zakón ich nie ćiérpi / pewni będąc iż
nic nie ieſt ták do rozumu / iáko y zdrowia záráźliwßégo /
iáko prożnowánié. Tu dopiéro ieſli chcemy dawné do
náßych ludźi przyſtoſowáć / przez ſwéy wielkiéy ſromoty
tego nie vczynim / bo w co iedno ludźi onych zwyczáiów
ſye dotkniem / wßędźie naydźiem iż vczćiwość przed oczy-
má máiąc / dróge ſobie do złégo záwiéráli: á prożnych
ludźi ták nie ćiérpieli / iż nayßkodliwßé á do roſpuſty ie
nápochopnieyßé być rozumieli. á zás té którzyby dobrze
wychowáni / w pracéy ſwóy wiek á w záſługách przećiw
oyczyznie trawili / z bogámi nieśmiertelnymi ich godność
y chwałę równą miéć chćieli. á czym Rzymiánie ták wá-
leczni byli? á czym páńſtwá ſwé z brzegámi świátá w-
ßytkiégo zrównáli? praca: ná którą ſye przez przeſtánku
oycowie / iáko dźiedźiczną dźiećiam podawáiąc / záprá- *Plutarchus.*
wowáli. Numá Pompili / który wnet zá ROmulem był /
ludźie zápráwuiąc / role im wymiérzał: á ná ich wyprá-
wowániu álbo wyrábiániu / ludźie w pracéy trwáłe prze-
biéráiąc / rzeczámi wielkimi á páńſtwo ono ſtánowiąc- *Herodotus.*
cémi zábáwiał. Cyrus przećiw oycu chcąc wznieść woy-
nę / á iáko Perſy ináczéy / iedno w boru śiekirámi záprá-
wował? pracą / praca oni do rzeczy wielkich ſye w práwo *Xenoph. in Pædia.*
wáli / y tą ſobie do zbytków dróge zágradzáli: á ſádem /
winnicą / rolą / ſwémi rękomá ſye báwiąc / zdrowia náby-
wáli. zá czym / ázá niemocni byli? Cincinnátus ono kie- *Val. max.*
dy potrzebá gwałtowna ná Rzym przyßłá / á on kopą /
od poſpólſtwá vproßony / motykę w źiemi zoſtáwiwßy /
ßedł woyſko ſpráwił / y záraz nieprzyiaćielá poráźiwßy /
y tryumph z niego odniósßy / proſto ſye do ſwéy motyki /
którą ná tymże mieyſcu tkwiącą záſtał / wróćił: iáka he-
tmáńſka powaga! nic to tym niezáwadzáło / owßem to *Ouid. in Faſtis.*
ie czćiło / że pług w ręku trzymáiąc / ludźiam dekrety y ſtá-
tuty dawáli: tym ſye zdobili / y iákoby ſłáwy ßukáli / kie-
dy pracą co naywietßą wytrwáć mogli. o tym możem

 ſye ná-

Fulg: lib: 2. de M. D. ſye náczytáć dosyć v tych / co to z onych chwałę wyliczá-
ią: A żáłowáć / że náßy też podobno od tych troßkę ró-
Herodianus. żni: ktorzy ießcze czáſem wąſá niemáią / á iuż brzuchá v-
nieść nie mogą: trzebá go obuć / obléc / podrápáć / ná
Q. Curtius. koń / ná wóz wſádźić / ná wſchód pomoc. wiere Alexan-
der wielki / po kilku godźin ſye bijał / á wßytek czás żywo-
tá ſwego / ná pracę był vdał. César Julius w morzu czá-
ſu potrzeby / długi czás miecz y Kśięgi ſwé nioſąc w ie-
Plutarchus. dnéy ręce / drugą ſie rátuiąc pływał. Adryánus Seuerus y
inßy césarze / zá zelżywość to ſobie mieć kazáli / kiedyby mil
kilko ná dźień wezbroi nie vchodźili. ácźći w prawdźie nie
Herodianus. tego plácu rzecz hiſtoryą ſye báwić: ále to czynię iedno
dla tego / ábyś wiedźiał że praca ieſt / ktora człowieká há-
muie od złego: á przywodząc do zdrowia / wypędza cho-
roby / y żywotá przedłuża / práwie przyrodzonym porząd-
kiem / ktorego Bóg y náturá / y w bydle y w rzeczách ży-
wiących znácznie potrzebuie: to ieſt / áby były żywé / po-
trzebá áby iádły / y piły: ále praca w tym ießcze pierwßa /
zá nią dopiéro iadło / potym pićié / ſtąd ſen / zá tym ſprá-
wá rozmnożeniu ſłużąca: ktora iáko o głodźie zła / iáko w-
Lib:5.Tuſcul. przód pić niż ieść źle: ták ieść nie po pracéy ießcze gorzéy.
Sokrátesá pytáli / czemu cały dźień / choć czáſem potrze-
by nie widźieli / chodźił: ábym lepiéy wieczerzał odpowie-
dźiał: bo Bóg zna / kto przez chęći do ſtołu śiedźie / nie
w dobrą krew nie obróći: á chęći do iedzenia w áptéce ża-
dnéy nie kupi / ieſli iéy ſobie praca ktho nie przyczyni. A
náß chory / iedno przeto chory / że ieść nie może: y z tego
wßytki przypadki máiąc / boleie / mdleie / ſchnie / potem z-
dychá. każmyß mu prácowáć co ná część ćiéy. A cóż zás
prácowáć álbo robić będźie? téy pracéy ia tu opiſáć y nie
chcę y nie mogę: bo iż rożni rożnéy przywikli / zwyczáyna
Frac.in Gim. nalepßa. v ſtárych bywáły iedné z pracą / iákiemći wy-
liczył wyßéy: drugié z ygrániém / iáko zápáſy / ßyrmowá-
nia / iázdy / ſkoki / dźwigánia / tańce: wedle to obyczáiów

á kráin.

á kráin. Gálen nabárźiéy chwalił piłki máléy rákietą
gránié / ktoréy w prawdźie náßy nie znáią: á chwalił ią
De paruæ Pilæ luſu. przeto / iż ſye w niéy wßyſtki częśći ćiáłá rozruſzáć / y zá-
grząć mogą: bo kto wiele ná koniu ieźdźi / á to pracą ná-
zowie / wierzę że vprácuie / ále grzbiet / krzyż / á łopátki na-
bárźiéy: kto tańcuie / nogi tylko: kto ßyrmuie / młóći / ál-
bo ſye drew imie / rámioná álbo ręce tylko: kto ćiężar iá-
ki nośi / ręce y nogi. ále nie ieſt to ćiáłá ćwiczenié: ieſt to
robotá á praca. przeto Gálen piłkę chwalił / iż wßyſtko
ćiáło ſye w niéy powoli zágrząć / otworzyć / á zápoćić mo-
że. náßému choremu / oſobnégo ćiáłá ćwiczenia nie dá-
wam / iedno látam / ſtánowi / płći ſłużącé: bo pánnie ßyr-
mowáć / mnichowi z kopiią gonić / wielkiému Pánu sie-
kirą rąbić / więźniowi ná przeiażdżki ieźdźić / rozkáácz nie
przyſtoi: niechay ſobie iákié chce obiéra / ſtánowi ſwé-
mu ſłużącé: byle iedno tákowé być mogło / coby go do
potu przywieść / á ćiepłá przyrodzonégo do ſtrawie-
nia choroby / y do wzbudzenia ku iedłu chęći / przywieść
mogło. Jedno ſye dobrze przypátrzywßy / iż praca táka
nie kożdégo obćiążáć trzebá: tłuſty / ieſli mu pierwßa á
niezwyczáyna / zátchnie ſye: chory bárzo álbo wychudły
prácuiąc / oſtátká siły zbędźie: záplugáwionému álbo peł
nému ćiáłu / táki rozruch niemocy ießcze więcéy przyda:
bo kto nieczyſtégo ćiáłá bárzo poruſzy / wrzody wzbudźi.
przeto z diſcretią to roſkázowáć / y miernie ſie z tym á vwa-
żnie obnieść potrzebá / choć rzecz bárzo potrzebna / y táka
przez ktoréy człowiek być nie może: ále iáko każda inßa /
Sanita.tuend. ieſli nie ná czás á nie z rozumem / záwádźić bárzo może:
lecz iż chory pracéy nie zniesie / a z téy miáry ſobie pomoc
trudno ma. ſtárzy oni medicy opiſowáli rozmáité ćiał
zágrzanié / przez śćiéránia / co ie frikáćiámi zowiem / któ-
Apoterapia. ré y ná łożu miáſto pracéy ſłużyły / wodząc ręce po iego
ćiele z płátámi wzdłuż / poprzécz / wſkłos / czego náßy zá-
niedbáli / álbo iż nátury ták pießczoné nie ſą / wzgárdźili /

 iedno

iedno proſtych vżywáią / náćierániá poczynáiąc / od ły=
ſtów do ledźwi/ potym vdy/ potym krzyż/ zá tym plecy/
grzbiet/ ßyię y trzebáli głowę/ śćiągáiąc ná dół. A prze=
toć to kázem od onych dolnych á niżßych częśći / áby ſie
tám śćiągáło/z głowy/z ßyie/z paćierzów/y od wnętrza:
nie ták iáko owi proſtacy czynią / co mieyſcá bolące tyl=
ko ſámé trą/á tym tárćiém záwádzáią bárźiéy niż poma=
gáią: przeto iż tárćié zágrzéwa /á zágrzanié krwie przy=
ćiąga / á tym ból ſye bárźiéy mnożyć y ßérzyć muśi. Toż
y o báńkách rozumiéy / że na tym mieyſcu ich ſtáwiáć ke=
dy boli/ nie trzebá: bo iż ſą dla wyćiągánia krwie/ á hu=
morów ſye ná iedno mieyſce zbiégáiących/ tedy niżéy/ ál=
bo ná drugiéy ſtronie poſtáwić ie lepiéy: áby tym z miey
ſcá onego flux wyćiągnąwßy / od bólu ie wyſwóbodźił.
Po pracéy tedy po téy / ktoréy náß chory vżywie/ to ieſt/
ćiáłá zágrzánia/otworzenia/y zápocenia/pilné oko ná to
mieć/áby po zápoceniu/wiátr álbo źimno mu nie záßko=
dźiło: ále áby chuſtámi ćiepłémi przed ogniem możeli
być/ było otárté/ y wyſußoné: y w koßulę ſuchą/białą/y
ćiepłą było przewleczono: bo z tákiégo záźiębienia/przy=
pada gorączká rádá/pleurá/ koliki/y inßé bóle wnętrzné
ßkodliwé. po téy pracéy álbo zápoceniu vſpokoiwßy ſye
kes/o iedzeniu myśl: Ale poſtóy kes ießcze / żeć powiem
nie być rzecz powinną káżdému poćić ſye. Są drudzy któ
rzy ſye tému niezuczyli: drudzy co nátury do tego ſpoſo=
bnéy niémáią/á zwłaßczá owi/co ſkórę twárdą/ grubą/
gęſtą/ máią: iáko widźiß/ osieł/wół/wieprz/ pies/ rząd=
ko ſye ći w pracéy zápocą/przeto/że ſkóre nie ták otworzy=
ſtą máią: tákże drudzy ludźie / álbo prze leniſtwo / álbo
prze przyrodzoną nieſpoſobnosć: á co nawięcéy / ieſli ſą
zdrowi/á tym mniéy wilgotni/niepowinna/áby ſye poći=
li: gdyż pot ieſt z zbytku krwie wodniſtéy / iákoby przy
mléku ſerwatká: które to mléko/w owcy álbo w bydlę=
ćiu paßéy dobréy/miéwa gęſté/tłuſté/przez ſerwatki: ál=

bo ieſli będźie / tedy bárzo z trochą. Mówimy tu o ná=
ßym chorym/ któremu tá chorobá ták ſkórę rzadką vczy=
niłá/ y krew ták złą/ że łátwie przez ſkórę ćiecze: A by też
dobrze y z tych był/ co ſye nie rádźi pocą/ tedy z tego prá=
cowánia/ które czynić ma/ przedśie naturá ćiepło wzbu=
dźiwßy/choć nie potem/ ále inedy plugáſtwá wyrzući: y
wnet tám/ álbo z głowy phlegmą/álbo z pierśi káßel/ál=
bo ſtolcem/ álbo vryną tych rzeczy popędźi/á praca iáko
mowie ſobie pomoże: á téy pracéy tylé mieć chćiéymy/ i=
lé śiłá y zwyczay potrzebowáć będźie: wßákoż iáko o=
wym/ co ſye poći do przeſtánia vpomina pot / ták tego
odmiáná tchnienia / álbo wnętrznośći rozgrzánié. Do=
piéro tedy do iedzenia/kiedy ćię chęć záwoła/(poczekaw
ßy áby ſye oné duchy vſpokoiły: á ieſli ſye co do wyrzu=
cenia zgotowáło/wypędźiły) śiądź/ á rzeczy dobréy krwi
y przyrodzeniu ſłużące / z boiáźnią Bożą / á z dźiękámi zá
dobrodźieyſtwá iego / iedz. A iż po náiedzeniu y po onéy
pracéy ſen poſpolićie náchodźi: po obiedźie proße weń ſie
nie wkładay: bo ácz káżdy ſen po iedle rychło / ále po o=
biedni nieinácżéy náßému choremu/iedno iáko zarázá ie=
dná/ßkodźi: á to przeto/ iż zleniéć y oćiężeć muśi/ y wnet
będźie zátwárdzon/głowá mu ſye zápali/kichánié/ryme/
káßle pobudźi. á iż vpominamy áby náß pácient ſye po=
tráwámi nie przekłádał / y w tym nie reyeſtrom vtrát=
nych ludźi/ ále zdániu medików y zdrowiu ſwemu doga=
dzał / obiádem lekkim / wieczerzą ießcze lekceyßą/ w go=
dźin od obiádu śiedm álbo ośm/kiedy iuż żołądek dobrze
ſtrawi/niechay ié/y po téy tylé pije coby prágnienié zágá=
śił przyrodzoné / álbo ná chorobę pomniącé: potym w
godźin czterzy przynamniéy po wieczerzy Bogu ſye po=
lećiwßy niechay ſpi/ kiedy w żołądek potráwy poſtąpią/
wierzch ſye iego záwrze / á pokarm do połowice ſtrawi.
á wiedźieć máß/ iż żołądek ieſt iáko w domu goſpodarz:
álbo od Hipocrátá náßégo roli przyrownány: który im

ktoo lepiéy ſpráwi/ lepiéy mu vrodzi : ták/im więtſzą chęć
ma / y lepiéy trawi / tym lepſza krew y ciáło ſytnieyſzé y
Anat. adnim. zdrowſzé : á ten leży w poſrzodku práwie człowieká: byś
Ariſ. 3. de par chćiał y cérklem mierzyć (nóg w tę miárę niebiorąc) iá=
tibus anil. kodudy / zwiérzchu ćienki ku dnu ſzéroki : wiérzch gar=
dziela/ dno iclitámi : á piérwſzym co ie Pilorus álbo o=
dźwiérni zowią / dokończóny. ten wiérzch vkładł ſye ná
paćierzách/ ku ſzyi y płuc ſerce ogarniáiących nie dáleko
leży/ y wątrobę iákoby płotem ztámtąd przegrodzoną z=
ſobą w towárzyſtwie ma/ idą przezeń żyły co ie meſſárá=
icás zowią/z których nápoły mléko/nápoły krew/wątro
bá ssie / y ſercu część ſubtylnieyſzą wielkim żyłam / po=
tym wſzytkiému ćiáłu grubſzą podawa. ten żołądek/ieſli
rządnie chowan nie będzie/ to ieſt/ że ſye álbo niezwykłé=
mi/álbo złémi/ábo do ſtrawienia trudnémi potráwámi
obráźi/bárzo boleiąc/y ból zdrugimi wnętrznośćiámi ſpó
2. Aph : 17 lny czyniąc ćiáło ſuſzy: á nietylko to co mówię/zá krzywdę
bierze : ále kto mu názbyt/ álbo nie ná czás da/y tym bole
ie: bo ácz kápłon/kuropátwá/ptaſzki/ꝛc ſą dobré/kto ich w
ſłáby żołądek śiłá włoży/ ták mu źle/iáko y trućizná vczy=
ni. á nie ná czás: y to źle. gánimy to bárzo/ kiedy owo dźie
ći iednégo nie ſtrawiwſzy drugié w ſię tkáią : ále też wi=
dźiém / że zá owym y womit wnet/ y biegunká/ álbo ro=
bacy / álbo ieſli náturá ſłába / á wyrzućić nie może / go=
rączká : która do tąd trzyma/áż wſzytko wypali: álbo też
czáſem śmierć. A náſz chory : ieſli mówię nie náczás / to
ieſt nie ſwą ordinárya: á ieſli iéy w czym przyſtrzédz ma/
tedy w ſpániu/ áby ná czás wſzytko poczynał / á ſpániém
nawięcéy: ponieważ to widźiém / że iego przymiot/ ſpáć
mu nieda/y nawięcéy wnocy niż kiedy ſwé páráciyki wy=
práwuie : ieſli przeto że znocą ma zgodę, o tym mówili=
śmy piérwéy : ále tu mówmy iż żołądek ſłáby ma / więc
trawić niemogąc / boleie: á ćiepło przyrodzoné/ które iuż
wiémy ſprawcą być wſzytkich rzeczy w ćiele náſzym / ná

pomoc

pomoc mu ſye do wnętrza obráca/ y w tym inſzych człon
ków odbiega / które záziębioné boleią / y we wrzody / w
świérzb/wguzy ꝛc. ſye obrácáią : á on żołądek ieſli ſye do=
brze niezáwrze (iákoż złym á nieſtrawnym będąc/záwrzéć
ſye trudno ma) vſtáwiczné dymy / rzygánia / kłoćia./
ſwąd/ do głowy puſzcza/ y ſerce záraz obraża: ſkąd ſerce/
puls zmiéniony/ſłáby y iákoby zgorączką: á głowá ſzum/
piſk/ woyny/fántáſie dziwné miéwa. żołądek bowiém im
otworzyſtſzy/ tym gorzéy trawi: który ieſli ku chorobie v=
ſtáwiczné picie/ otwiéra/iáki będźie: pátrz wgárncu po=
krywką nákrywſzy iáko lepiéy wré: á kiedy kipi przeléwa=
mi/ y tym vpada : tóż w żołądku którégo Gálen też pro= 6. Loc : aff.
porcyą álbo obyczay iáko máćicę mieć chćiał : tá niepo=
cznie áni rodźić może / áż naśienie wziąwſzy ták ſye záw=
rze/ coby końcá igły nie wpuśćił: przeto áby duchy/rzecz
co ſubtélnieyſza/ y wſzytki członki poſiláiąca/ prócz nieu=
ſzły : á oné rzeczy oziębiwſzy niepłodnéy niezoſtáwiły. tóż
w żołądku być ma / áby ſye dobrze záwárł/ tedy trawić y
dymów głowie bronić będźie: y ſen ták miły vczyni/ y śile
vpádłéy / y ćiáłu ſchorzáłému/ poſiłek przyniesie. á ieſtći
ſen / kto ſye dárom Bożym przypátrzy / nie ládá co : ták
wiele nim ćiáło iáko iedzeniém álbo pićiém ſye poſila : y
ieſli przez czego / tedy przez niego náturá ſye vprácuie / y
prędko vſtawa. dawni oni tyránnowie tym ludźie bárzo
trapili / y dźiśieyſzé włoſkié Kśiążętá / co też ſą nád ſwé=
mi poddánymi niemnieyſzy/tóż czynią/kiedy ſye chcą nie=
paląc iákoby mękámi / ſpraw onym należących dowie=
dźiéć / pilnowáć áby nieſpał wſádzonégo każą : który do
dni kilku mękę/ á nic nie ćiérpiąc táką ma / że powiedźiéć
álbo ták ſprácowány vmrzéć muśi. bowiem ſen człowie=
ká poſila/ głowę / ſerce / y wſzyſtko ćiáło od fráſunków /
myślenia/ y inſzych prac/ vſpokaia/á odżywia : ták/iż we
śnie byle dobry / człowiek bárźiéy rośćie / tyie / ochotę / y
moc bierze / poceniém y inſzych plugaſtw wyrzucániém

ſye rá=

ſye rátuie/ tám przez ſen miły/ czáſem y z świetémi ſye ná *Lucia: in gallo*
mówi / ná weſelu ná bánketách miłych bywa / rzeczámi
których pożądáiąc dóydź niémógł/ ápetyt ociera/ ciáło v- *Arist: de anima.*
ſpokoiwßy / duſßy iákoby ſye rozgośćić / ſobie podźiwo-
wáć / y w rozumie roſpotrzéć dawa : á co wielka / tym
Pan Bóg y fortuná/ſtany porownáć chćiálá/iż chłop nie
borák / ieść / pić / ná grzbiećie tego co pan nośić niemo-
gąc / ſpániém ſye pomśći / y łákomſtwem álbo praktyką
mozgu ſobie nieſtrećiwßy/ ießcze miléy/weſeléy/ y z wiet-
ßym ćiáłá poſileniém ſpi. Niechayże tedy náß chory pil-
no ſye ſtára/áby dobrze ſmáczno/á zdrowo ſpał: á to be-
dźie/ ieſli pracéy/ pokármu/ y picia ſkrómnie záżywßy Pa
ná Bogá o to/ iáko o inßé iego dáry prośił. á iżći tu na-
bożeńſtwo przypominam / niedźiwuy: tám go ſnadź na-
bárźiéy niż kedy potrzebá : bo on lew / o którym nam S.
Piotr / ryczący w ten czás nabárźiéy áby nie przebudźił *1 Pet: 5.*
milczy : á ćiáło złé ku Bogu ſpráwióné/ pokuſami dźiw-
némi w ſidłá wpądza/á iáko nápoły nieżywé y niéczułé to
wi: ſkąd porywánia / ſny złé / widzenia ſtráßné/ y potym
choroby melánkoliczné á latáwcem názwáné przychodzą:
á tych myśli melánkolicznych iákomći powiedźiał / do-
brym ſnem być vſpokoienié : ták álbo nieſpániém álbo
złym ſpániém / wiele ſye przymnaża. á ná dobréy myśl
chorému co należy/ wierzę że pytáć nie bedźieß/ pewnie
wiedząc / że zła y kośći ſußy/ y choròb przymnaża/y zdro-
wie prędko bárzo odiąć vmié: przykłádów tu niewſpomi-
naymy : ále ktoby chćiał/ hiſtorye ich pełné : á zwłáßczá *Volat: platina.*
owé / co Papieże álbo Monárchy wielkié wypiſáli : któ-
rym zá myślą gurną á pánowánia nieſytą / ládá deſpe-
kćik/ álbo kłopot / żywot odéymował : á náßému choré-
mu / o tę myśl złą nałatwiéy : gdyż iego chorobá coś tá-
kiégo ieſt/ iákoby iſtna melánkolia / vczyniona álbo ze
krwie ſkáżónéy / ſprzypalonéy / á iákoby nápoły przyte-
chłéy : álbo z tąd / iż widząc ſye we złym rázie / á po dru-

gich

gich tymże iádem záráżónych karząc/ boi áby w nim vl-
gnawßy duſzą tego nieprzypłácił. przeto oto ſye ſtáráć co
napilniéy/ áby ſye Pánem Bogiem ćieſząc/ do rozumu v-
ćiekał/ á choroby ſobie fráſunkiem nieprzymnażał : pom-
niéć/że gdźie ſye iedno melánkolia przymiéßa/do lékarſtw *De atra bile.*
trudna / y do wypędzenia vporna bywa. á iákoby myśl
dobrą choréniu czynić : w áptéce mówie ná to niémáß nic
wſtoykách/áni letificans Gáleni/áni diáiácint : áni diáál
cernes/ áni elektuarze de gemis : ſam to człowiek wſercu *Pluta: de tranquill: animi.*
ſwym náléść ma : kthóré ſerce/ áby ſye to w nim nálázło/
niechay z Diogeneſem mówi/ Philoſophiéy álbo pácien- *Diog: Laerti.*
cyéy vczyłem ſye przeto/ ábym káżdé ßczeſcié/ to ieſt y złé
y dobré/ ſkrómnie wytrwáć vmiał : á ná tym co ieſt/ ták
przeſtawał/iákobym tego co być może pożądał, á o oſtá-
tek ſye niefráſował. náß tedy chory niech ſye niefráſuie :
á niż go léczyć poczniém/ießcze tego niech ſtrzeże/áby ćiá
to iego wedle przyrodzenia ſye we wßyſtkim miáło : y ieſli
ſpi/ prácuie/ ié/ y pije / niech też to trawiąc y część lepßą
wpośiłek ćiáłu/ y w krew dobrą obracáiąc/ o tym myśli/
áby część grubßa/co dźień przez ſtolce y vryne odchodźi-
łá: co ſámá náturá vczynić ma/ieſli ſye z nią wedle wyſ-
ßéy opiſánégo obyczáiu náß pácient ſpráwowáć będźie.
lecz ieſliby ták niedbáła/nieposłußna/á zátwárdzona by-
łá/álbo kryſterą/álbo trochą reubár: álbo czopkiem/álbo
pigułką proſtą / de áloe loto / iéy pomagáć y przywodźić
ią do tego / áby nie zá lékárſtwy (áż kiedyby ináczéy być
nie mogło) ále z dobréy wolé́y / to co powinná ſámá ſo-
bie vczyniłá. á pewnie vczyni/ieſli ſpánié/ digeſtya/ álbo
dobrze trawiąca náturá/digeſtyą pokarm y pićié/á to o-
boie/ vprzédzi praca/á mierné ćiáłá ćwiczenié : boć gdźie
wiec tákié zátwárdzenié bywa/ głowá/ ſerce/y inßé człon
ki / źle ſye bárzo miéwáią / gdy on ſmród wzgórę idźie/ á
brzuch zápiekwßy/ wiátry/ kłoćia/ y koliki wzbudza. á té
drógi máią być ták wolné y otworzyſté/ iż co dźień ſtolcy

dwá

Sanit: tuend.
Breuit: & lōg:
vitæ.

dwá / vryny ßeść álbo śiedm mieć przykázowáli : co wi-
dźiém że nie tylko tám tedy rzeczy té przyrodzoné grubé /
ále też káżdą inßą wádę y humory zbytnié / Medicy wy-
rzucáć zwykli : gdyż to tám ſą iáko ryńßtoki álbo meaty
wßyſtkiému ćiáłu do tego dáné / áby do nich ſye rzeczy plu
gáwé śćiągáły / á ćiáło przeto częſté plugáſtw odchodze-
nié czyśćiły / y od záleżenia chorób broniły : o tym Medy-
ków pełné kśięgi : y my ná inßym mieyſcu też niezániecha-
my. Léczenia choroby káżdéy : intencia álbo przedśiewźię-
ćie żadné inßé nie ieſt / iedno ią wypędźić / á przywieść czło
wieká do zdrowia pierwßego : á to vpátruiąc przyczyny /
przypadki / y to coby z nich nápotym gorßego być miáło.
z ktorych to chorób / máło nie wßytki ná to ſye lékárzowi
oglądáć każą / ábyſmy tám té przyczyny dálßé v śiebie v-
ważáiąc / owé / z ktorych ſye niemoc záwźiełá / odrzućić ál-
bo náſtrónę odłożyć kazáli : á przypadki / prze ktoré boleć
nieprzeſtawa chory / nieodwłocznie ſkrómili y błagáli : prze
ſtrzegáiąc / áby zá ich wzmocnieniém álbo rozżarzeniém /
co gorßego wnet nienáſtąpiło. náß ten przymiot / ile ſam
w ſobie ieſt / niemocą záráźliwą / przypadkámi nam ſwé
mi proſto w oczy bije : vkázuiąc iákomći ié wysßéy opi-
ſał / że ſą iego włáſné / á ßkodliwé / zárąz pomocy wołá /
máło ſye ná przyczyny pytáć każąc : bo iż go doſtawáią
zá nierządem poſpolićie / á pewnie nie w Kośćiele / co po-
tym pytáć chorégo / ná ktorym mieyſcu / z kim / kiedy :
rádczéy ieſli ieſt ták máły / że máłym lékárſtwem vſtąpi /
áby ſye do tegóż gnoiu iáko świnia niewrácał / á tym ſo-
bie złégo nieprzymnażał / roſkazáć : lecz ieſli wielki / á wiel
kich lékárſtw chce / przypadkom ſye przypátrzyć / á do po-
mocy co rychléy onym włáſnéy vćiec : á iáko ſą iedné od
drugich rózné / ták też lékárſtw róznych potrzebowáć ſye
zdádzą : iż iedni tylko ſyropów ſámych / drudzy lékárſtw
páńſkich z Jndy przywiezionych / drudzy máśći ßáréy / dru-
dzy kurzenia wedle experiencyéy náßéy vżyć mogą : bo iż

tá ieſt iáko mátká nauki / do doſkonáłośći wiodąca / ſá-
má tylko o lékárſtwách nam świádectwo dawa : á do
częſtégo ich vżywánia dróge vkázuie / y ſerce czyni. á iż w
róznych kráiách / y czáſu róznégo / przymiot ſye ten vká-
zał / ludźie do dowćipu ſye (ktorégo w przygodźie żaden
niezániedba) vćiekáiąc ßukáli / coby napomocnieyßégo
być mogło : wnet rózni / róznych lékárſtw / y zrózną też ko-
rzyśćią vżywáli : iedni prácéy / drudzy dietą ſkrómną wy-
morzenia / drudzy w gnoiu końſkim leżeniém / drudzy wzo-
łách nápárzániém / drudzy w wánnách przypráwnych /
drudzy w łáźniách poceniém / drudzy w ćieplicách / drudzy
w párze ięczmiennégo chlebá / drudzy pićiem ſádłá kobył
dźikich / drudzy oto témi wyietßémi / iáko kurzeniém cyno
bru / ſálſy / drzewá / chiny / z álchimiéy turbit minerale / de-
ſperati / eſſentie dymu / co piątémi zowią / wódkámi z té-
ryáki palonémi : ktoré tho ſpoſoby przymiotu léczenia
wßytkieć vkaże : iedno ieſliże ktoréy z nich vżyć maß / vpo
minam / iż káżda niż záczętá będźie / potrzebuie zgotowá-
nia á wyczyßczenia ćiáłá / lékárſtwy purguiącémi / wedle
complexyéy / pełnośći / czáſu / lat / śiły / y inßych okolicz-
nośći : á to przeto / áby grubość á plugáſtwá krwie / témi
zwierzchownémi rzeczámi pobudzoné á wzrußoné / go-
rzéy ćiáłu nieuczyniły / á choroby nierozdrażniły : co oto wy
bacz. Praca ktoréy to wßyſcy przypiſuią / że ſámá okrom
inßych lékárſtw może zdrowia rátowáć / á przymiot precz
wyrzućić y ſtráwić : ále ieſli ſámá á nie inßych rzeczy po-
rządek przy niéy będźie / máło bárzo pomoże : owßem czá
ſem záwádźi : bo każ iedno chłopu ták ſchorzáłému práco
wáć / vyźrzyß że mu w członki ták wnidźie / y żyły ták zá-
leże / iż go práwie zemdli / á iáko oni mówią / rozéymie ál-
bo rozwáli : á to przeto / iż ćiáło prácą rozgrzané / chcąc
grubość one krwie / y zbytek ſtráwić / á od zacnieyßych do
podleyßych członków wypędźić / doſyć temu vczynić nie-
mogąc / owßem mieyſcá té ktorémi nawięcéy prácuie tym

zámiátáiąc czyni / áby tym więcéy boláły: z kąd owo po
viezdzeniu álbo vrobieniu choć lekkim / táki iákoby go
stłukł / á łopátki y stáwy iákoby mu kleßczámi tárgał/ y
wßystek zboláły narzéka : á iesli mu sye dymy y oná krwie
grubość do sercá obroći / gorączkę álbo rozmáité wrzody
wzbudźi : tedy iáko praca ná rzecz káżdą iż iest zdrowiu
człowieczému pożyteczna bárzo zálécamy: ták przez tego
przydátku to nam niepóydźie / áby ćiáło dobrze przepur-
gowáné á sposobioné być niemiáło lekárstwy do tego
własnémi : ponich dopiéro to ćiáłá ćwiczenié/ álbo pra-
cę záczą́ć / od máłych postępuiąc / zlekkiémi przydatká-
mi/ á ćiáłá wpráwowániém ku więtßym iáko owo zapá-
śnicy/ álbo ći co wielkim kámieniém ćiskáią/ czynić zwy-
kli : pierwéy rozrußáć ręce / rámioná / grzbiet / y ćiáło
rozgrzáć / niż do potrzeby przyydźie : nie iáko náßy zu-
chwálcy / co sye tym narychléy vrywáią/ álbo náráżáią/
kiedy nieobácznie á nie rozmyslnie podpiwßy sobie/ zápá-
sy chodzą : brożyną álbo kámieniém miecą : á ono w ćie-
le pełnym y niesposobnym / prędko co sye zerwáć może :
gdźie wnet krzyż trząśnie/ rámię sye wywinie/ z stáwu wy
skoczy/ krew sye nosem czásem y gębą rzući. powiedáią o
Strabo lib: 6. Milonie Krotonczyku/ człowieku wielkiéy siły/ że zápá-
Celius Rhodi: śnikiem mocnym był / nie skąd/ inąd iedno że rozumem
lib: 13. cap. 6. pierwéy rzeczy vchodźił: á iżby mógł ćiężáry wielkié dźwi
gáć/ dwie lećie co poránek mile snadź ießcze nieoddychá-
iąc ćielę nosił : á w onych dwu lat/ y ćielę wołem / y on
mocarzem został : ták iż mu nic ćięzkiégo nigdy nie by-
ło. o chłopie iegóż czásu co skot páśł/ Titormem go zwá-
li/ zá tymże ćwiczeniém powiedáli/ że był ták duży/ iż wo-
Aelianus lib: łu iawßy zá posledniéy nogi kopyto/ ták dodźierżeć mógł
12. variae hist. że mu sye wydźiéráiąc kót álbo ono co w ręku było zo-
stáwował. o náßym Rádzyminskim tóż powiedáią / że
do zápáśów w cudzych kráinách zwykł sye był gotowáć/
kámienié wielkié przed tym noßąc : zá czym kiedy chło-

pá porwał/ iáko/ y kedy iém chćiał rzucał. á to do tego
mówię / iż ćiáło trzebá przedtym do pracéy kto ią czynić
chce zgotowáć/ ktore oni gotowáli/ rozmáitémi przyprá- *Fracastor in*
wámi : miedzy ktorémi przed potrzebą y do potrzeby/ w- *gimnastica.*
ßytki członki oliwą y máśćiámi mázáli/ przeto áby ćiáło *In Apothera:*
było wolnieyßé/ do vrwánia álbo wywinienia nie ták ła-
twie : y żeby zá onym rozgrzániém y długą pracą / phle-
gmá y grubość wnętrzna nie dusiłá / y do członków ál-
bo stáwów nie lnęłá. náßego chorégo ia tu zápáśów nie
vczę/ ktory ledwie o swéy mocy y to iecząc chodźi : iedno
áby pracą niebezrozumną zdrowiu pomagał vpomi-
nam : ktora iáko áż ćiáłu sposobionému y do niéy zgo-
towánému / ták nie záwżdy y nie wßytkim iednáko sye
zgodźie. Kolerycy y przyrodzenia gorącégo ludźie/ pracą
niewczásną álbo wielką bárzo sye rozgrzéwáią : ták iż
krew wzburzáiąc y duchy trácąc / o gorączkę y o zemdle-
nié przychodzą. niemniéy ći co phlegmą vstáwicznie plu
ią/ á iákoby wody nálani chodzą/ z pracéy sye zádußáią/
chrtunią/ kaßlą / puchną / záwrácániém głowy y inßémi
przypadkámi mdleią : náwet y z prágnienia y z rozrußá-
nia gorączkę miewáią : á coż wyschli álbo schorzáli : do
ktorych słábośći iesli praca przystąpi / nie tylko ich nie v-
tuczy / ále ostátek nátury osłábi. przeto tym tylko pracą
ktorzy iéy przywykli y wytrwáć ią mogą roskażmy/ porá- *Sani: tuen.*
nu przed iedłem/ pod czásem pogodnym/ przedtym prze-
purgowawßy : á ná to sye obeyźrzawßy/ áby nigdy ćiáłá
téy pracéy nie záczynáli/ ażby żywot wolny á onégo po-
ránku wypróżniony mieli. á tá praca wolno niechay bę-
dźie czyniona/ y do tąd/ áż sye ná ćiáło pot iesli iest zwy-
czáyny vkaże : á dech w predßy y wwietßy sye odmieni : z
tym do komory niechay sie wraca/ á do nágotowánego o-
gniá siadßy/ ćiáło otrze i chustámi wysußy/ áby potu onég
skorá ná zad nie piłá/ á gorączká ztąd nie przyßlá. á to iesli
ieżdżąc/ ábo chodząc ábo co robiąc czyni/ ná woli chorég:

roſkazáć my chorému chcemy pracą álbo ćwiczenié ćiá-
łá/ nie robotę/ ktorą vbodzy z muſu álbo prze zyſk czynić
zwykli: wſzákoż ieſli robić chce/ y to dobrze: byle ták co-
by ſobie gwałtu nie vczynił/ á ćiáłá niezwyczáyną robo-
tą niezwątlił: owſzem áby ſye w nie wpráwuiąc/ ćiáło
krzepił/ á przymiot wypędzał: co áby praca zmogłá ták
dálecé/ nie wſzytkim ſie wierzyć chćiáło. Diete álbo wymo
rzenié tym czczą/ áby przymiot miáłá wygłodźić/ á ná-
turze wzmocnić ſye dopuſzczáiąc/ precz go wyrzućić. do-
bráć powściągliwość do wſzytkiego/ y iákom ći ią wyſ-
ſzéy zálecił: mówię/ że żywot náſz nią náwiecéy ſtoi/ kie-
dy ſwego czáſu porządnie ſye wſzytko przy niéy dźieie/ á z
rozumem gdźie iéy trzebá vczyniona y nie gwałtem bę-
dźie: nie iáko owi náſzy vporni zuchwalcy/ co niczego w
miárę nie vżywáią: y iáko pićiém názbyt álbo iedłem/
ták zás przemorem názbyt/ kiedy ſye imą grzeſzą. Bywá-
li tácy y onych czáſów/ co chorobam ták pomagáć chćie-
li: ále że wiecéy ſye morzyli niż przyſtáło/ zdrowiém tego
przypłacáli. piſzą o Cleanćie/ Zenoná onégo medrcá vcz-
niu/ gdy chorobę z ſiebie wymorzyć chćiał/ że y duſzę zá-
raz. Tóż o Erátoſtenié/ który lékárſtwy ſye vzdrowić nie
mogąc/ tákąż dietą głodzącą zginął. Ariſtarchus/ Sil-
lius Itálicus/ on zacny poetá. Pomponius Attikus/ Meſ
ſálá Coruinus/ y inſzy tym ſye lékárſtwem pobili: nie na
czás/ y wiecéy niżliby znośić mogli/ głodu vżywáiąc.
wiémyć my/ że wymorzenié dobré/ ále mierné: bo iáko w
obżárſtwie/ ták w głodźie zbytek/ zły: á tu ſobie przypo-
mni ono podobieńſtwo kágánká/ álbo świéce/ którému
y názbyt oleiu álbo tłuſtégo/ y nic świéćić niedopuſzcza:
ále kiedy tyle ile potrzebá. wiémy mówię że Hipokra-
tes náſz powiádał/ choroby któréby iedno z pełnośći
przyſzły/ vmnieyſzeniém tego/ odchodźić. á Gálen w też
prawie miárę medicinę wſzytkę/ y lekárſtwá ná tym ſá-
dźił/ áby nie były nic inſzégo/ iedno przydawánia á vymo-

De vict. ra. in M. a.

Laertius.

Suidas.

Giraldus in hist: poet.

2. aph. 21.

De const. art.

wánié. y tóż medik mądry z chorym czyni: wybacza ieſli
pełnośćią ćiáło grzeſzy/ y z téy głową boli/ deſcenſy ſpá-
dáią/ koliki/ biegunká/ womity/ gorączká/ y inſzé rzeczy/
lékárſtwy vymuie/ y tym rátuie: álbo ieſli nie trawi/ á
ſtąd ſchnie/ przyczynę odiąwſzy/ pokármámi y confektá-
mi potwierdza: á to czego niedoſtawa nápełnia/ y do
pierwſzégo zdrowia pomaga. bo ácz ſye to ſpoſpolito-
wáło/ że ludźie tych czáſów lékárſtwem niezową/ iedno
to co purguie/ wiedzmy że wietſzé lékárſtwo co potwiér-
dza/ á ſwą włáſnośćią chorobie ſye ſprzećiwia/ y precz ią
wygánia: á té co purguią/ ſą iáko bicz iedęn/ którym lé-
karz chorégo zá zbytek nie léczy/ ále męczy: wſzakóż iáko
odpuſt przez pokuty być nie może/ ták też ono lékarſtwo
co potwiérdza/ przez tego co piérwéy/ ſzkodliwé humo-
ry wyrzuca: y ſtąd też ſobie imię lékárſtwá bierze. Ták-
że y tá oto náſza dietá álbo wymorzenié/ być lékárſtwem/
y rátowáć nátury może/ ieſli tám czyniona będźie/ gdźie
iéy potrzebá: y ták w miárę/ áby nátury nie ogładzáłá:
boć nátura próżnowáć nie vmié/ iedno iáko zegar/ kiedy
go nákręcą/ áż do końcá/ póty póki mu przyſtoi idźie:
trawi vſtáwicznie náturá: y iáko áby grubośći z ſiebie
niepożyteczné wyrzucáłá potrzebuie/ ták też áby do oné-
go wyrzucánia á trawienia w ſobie záwżdy świéży po-
siłek miáłá/ łáknie/ y prágnie: w tym kiedy álbo zbyt-
kiem/ álbo niedoſtátkiem ią vkrzywdzą/ boleie: y nieiná-
czéy iedno iáko zegar/ przez ládá ſzróbki/ álbo kárbiku
którégo/ álbo ſtruny odſtroienié/ ſtánąć y źle iść muſi:
ták náturá/ która ieſt Hármonia/ Pitágoreſowi/ iáko w
czym przebierze/ álbo nic dobierze/ vlomek ćiérpi. á w
czymże tedy bárźiéy iáko w głodźie? á zwłaſzczá náſzégo
chorégo/ który ſwéy choroby żołądek oźiębiony/ wątrobę
roſpaloną/ głowę nápełnioną máiąc/ boléć y ſłab być
muſi: á ieſli mu głód przykażem: po iedynkiem to oboie
siłá złégo vmié: á céż ſpólną ręką ſpiknąwſzy ſye ná cho

Arist. de anima.

rą náture: przywiedźie ią do tego / iż gdy oná trawić
záwżdy musi/ á niedodádzą iéy rzeczy dobrych / złémi ſye
zábáwi: á pierwéy phlegme y melánkolią / która ieſt w
żołądku y w żyłách / potym ſámá siebie trawi/ y vwie-
dnąwßy/ vſtawa: boć to być nie może/ áby tácy phleg-
my pełni nie byli / á oſobliwie w żołedku / gdźie ſye iáko
w gárncu ßumowiny/ rodźi: gdyż káżda cześć ćiáłá ná-
ßégo / by też ná nazdrowßym człowieku plugáſtwá / ná
które ieſt ſpoſobiona/ záwżdy w ſobie nośić muśi: ták/
iż nigdy głowá przez owégo mułu co z noſá idźie / nigdy
De vſu parti: máchárzyná przez vryny/ nigdy ſłodzona przez melánko-
licznéy krwie / nigdy kißki przez bobku: choć ſye która z
tych wyczyśći / przedśie tám tego zoſtáwuie náturá do-
ſyć/ á próżnych mieyſc mieć niechce. owo pátrz ná owé/
3. loco: affe. co żołtość ná nié pádnie / á po wßytkim ſye ćiele / y po
ſkórze ná oſtátek rozleie: przedśie tám téy kolery w pe-
cherzyku iéy przy wątrobie będącéy/doſyć: cóż mniémaß
w żołedku: záwżdy phlegmá: która ieſli nic inßégo nie
włożym weń/ trawić/ y tym ćiáło zápſowáć muśi. prze-
to chcemyli ták náßégo chorégo léczyć/ czyńmy z nim iá-
ko Gárdian z ſwym onym kántorem nowotnym/ co śiłá
pijał: we dzban polérwány / którym mu donmitał noßo-
no/ co dźień ſmoly przylał / do tąd áż ſmołą dwie cześći
záſtąpiwßy / trzećią mu obroku potroße go oduczáiąc/
dawał. niechay náß chory ié rázów dwá ná dźień / rzeczy
dobré/ pieczoné rádczéy niż wárzoné / do ſtráwienia łá-
twie/ á coby ſye w krew dobrą obróćić mogły: zániechá-
wßy onéy diety roſpuſtnéy/ ná wielu pułmiſków vczynio
néy/ która chłubie álbo bućie próżnéy/bárźiéy niż zdrowiu
ſłużý. tą máłą dietą/ nátury nie rozdrázni/ áni wrzodów
pobudźi/ tylko w ſwéy mierze zátrzyma/ á z náturą ſye z-
godźiwßy/ zgodnie chorobe iáko zdrowia nieprzyiaćielá
porobi: wßakóż vżywßy roſſądku: tłuſtému więtßé wy
morzenié/ niż chorému álbo chudému / przez kaßlu álbo

gorą-

gorączki/ niż temu co ią ma / mnieyßé náznáczyć. Pićiu Polib: de ſalubri dieta.
w tym miáry nie zámiérzamy inßéy/ iedno co namnieyßé
być może/ naproſtßé á niewymyslné: á w ten czás kiedy
obiad álbo wieczerza bywa. który to obiad álbo wiecze-
rza/ ieſli nie ſą z przypráwámi/tedy prágnienia wielkiégo
nie wzbudzą: owßem ná troße náturę mocnieyßą y zdro-
wßą vczynią/ y chorób podobno vlżą: ále wierę náßégo
przymiotu nie vléczą. Tóż też o gnoiu rozumieli/iżby nie-
mocam co pomágáć miał: który to gnóy iákiżkolwiek
ieſt/ ná wierzch záwżdy wyćiąga/ bóle błaga/ zápalenié y
ſpárzeliny chłodźi/okrom gołębiégo álbo kokoßégo: któ-
ré ácz ćiepleyßé ſą / przedśie tąż własnośćią guzy / świé-
rzby/y inßé wrzody léczą. á pátrzmy iákiéy kondicyéy bóg
człowieká mieć chćiał zá grzéch/iż ták ſtworzenim zacný
y Pánem wßytkich rzeczy żywiących będąc/ zgrzéßywßy
márnémi á plugáwémi rzeczámi niedoſkonáłośći ſwéy / á
vpadku ßpetnégo podpiráć muśi: á wtych tákowych rze
czách ſmrodliwych/ á przykrych / które my zá wyrzuco- Tobiæ 2.
né mamy/ moc ſwą nie máłą vkázowáć raczy. Tobiaßá
ná ślepote / którą lat iuż był cztéry ćiérpiał / vléczył żół-
ćią: ślepégo ſam Pan śliną ſwą effetá rzekßy oświé- Ioan: 9.
ćił. dam rzeczam świętym pokóy/Galenáć vkaże/który o
doświadczonym lékárſtwie ſwégo czáſu piße/co ieden ná
ślinogórz y gárdłá zápalenié / zá wielkié pieniądze / z nie 10. ſimpl:
máłym ßcześćiém do zdrowia dawał: w prawdźie ſtrze- in F.
gąc áby pácient nie wiedźiał co w ten Cátáplazm wcho-
dźiło/á czynion był z gnoiu dźiéćięcégo vſußywßy gnóy/
y potym ſtárßy á z miodem zmiéßawßy: á dźiećię iádło
z bobu chléb troche przeſolony y vkwáßony / wino ſtáré
pijąc: gdźieć przypomnię ábyś wiedźiał do tych rzeczy
przypátrzyć ſye / czym która rzecz żywa: bo iáko różné
gnoie/ różny ſkutek czynią/ ták ieſli nie ſwego czáſu brá-
ne/ álbo bydletá nie dobrym pokármem bywáią kármio-
ne/ mniéy niż powinné ſą ſpráwią: gnóy wilczy / á po-

 nim

nim psi/ ná bolącé gárdlá pić dáwáią/ y z pomocą: ále
Galē táki zbiéráć kazał/ coby ſie w lesie ná krzu záwieśił
á kośteczki bydlecé które wilk ziadł/ ieſzcze w ſobie miał:
bo być był wilk próchno álbo grzyby iadł / máłoby było
ono iego álbum grecum pożytku vczyniło. tákże o ow- *Dios. lib: 2.*
czym bobku/ który ſpárzelinie / liſzáiom/ brodawkám po *cap: 72.*
mągą/ rozumieli/ áby owcá źiołá dobré iádłá: którą ie-
ſli ſłomą z poſzycia w oborze karmią / nic tákiégo z niéy
nie będźie. o dźikiégo wieprzá gnoiu / że ſuchy z winem
dány/ krew záſtánawia/ kurczom / koſtnym bolóm po-
mągą: á świnié domowéy nie vmié iedno śmierdźiéć.
kozięy tákże ma moc nie máłą / w occie vwárzywſzy / do
wrzodów owych zá vchem/ ognipiorám/ ſłodzonam twá-
rdym y bolącym/ wężowému viedźieniu/ ꝛc. á to przeto/
że kozá żywá témi źiołmi które te moc máią: á nieládá
álembik żołądek ſwóy ma / który oné rzeczy ták deſtilluie
iż to co wyrzuca/ pożyteczno tȳ chorobā być muśi. przeto
dźiwuymy ſye mocy bożéy/ który nie tylko to/ że wſzytkim
rzeczā/ ále y ták plugáwȳ ſwą moc dał / á do pożytku ie
ludzkiég obrócić chćiał: ále do tákiégo/ którégby ſie czło-
wiek záwżdy ſromał/ á vłómkowi ſwému przypátruiąc/ w *Matteollus in*
grzéch nie wpadał. oto naſzé° przymiotowi lekárſtwem *Diosc.*
dáli gnóy końſki/ który ma też ſwą własność ná wiérzch
wyćiągáć / to co w ciele ieſt / y przytym zápalenié káżdé
chłodźić y błagáć: á przymiot iż ieſt nieiákié zápalenié /
tedy mu ſye podobno do vgáſzenia go zndźie. á iákié zá-
palenié ábyś tu wątpliw nie ſtánął powiemći. znamći
ia / że niemoc te wilgotną y źimnąſmy piérwéy názwá-
li/ ále to wedle ſkutku: bo ćiáło y krew oźiębia/ y fluxámi
wſzyſtkiégo ćiáłá obdarza: á oźiębia paląc. á to zás co ꝛ
to/ iż ſye w ćiáło wrzućiwſzy wątrobę zápala / potym
krew piecze / y do śiebie wſzyſtko ćiepło przyrodzoné obrá
cáiąc do członków dálſzych á zwiérzchnich / grubą á źi-
mną krew y wilgotnośći posila: we wnątrz piekąc o-

gniem

gniém przećiwnym/ á gáſząc przyrodzony/ y náturę czło-
wieczą trawiąc. z tąd áza nie káżdy táki wątroby gorą-
céy/ krwie ſpalonéy/ głowy zápalonéy/ płuc y ſercá/ prze-
phlegmę vſtáwiczną y dymy záráźliwé/ odmiennó á nie-
vſtáwicznie bijącégo ꝛ z kąd ćiáło bládé / guzy źimné / y
twárdé / świérb / kroſty/ dymioná/ ꝛc. ieſli czáſem gorę-
czéy ſye vkáżą / ogniowi bárzo rozżarzonému / który y
námokrzeyſzé drwá kiedy ſye záwzięćie palić może / przy-
piſzmy. nie z drógi tedy / że gnóy té ognie gáśić álbo du-
śić może / náturą ſwą do tego vczynioną: ktemu że ten
gnóy / moczem końſkim wiele rázów pokropiony / y ná
gromádę przed ſtáynią wyrzucony/ ták vgnije/ y od słoń-
cá ſye vpiecze y weſprzé/ iż nie ládá mocy ku ſwéy przyro-
dzónéy doſtánie: z kąd owo widźiem álchimiſty/ co eſſen-
cye piąté álbo dymy mocné / elixirámi oni zowią / robią:
że im ták bárzo ogniem ná węglu nie dogodzą / iáko w
gnóy ná słońcu wgrzebſzy: gdźie ſye ták wárzy/ trybuie/ y
grubé od ſubtélnieyſzégo dźieli/ iż náukáby żadna tego ná
vrząd vczyniona niezmogłá. á pátrz co Albertus má- *In mirab: mū:*
gnus on Philoſoph ſłáwny powiáda: iáie kácze w gno-
iu do dniá trzećiégo / wyląc może wężá. wiémy że káżdé
naśienié/ iáycá / wężowé/ iáſzczórczé / y inſzé wgrzebſzy/
tám robaki rozmáité / y iádowitſzé niż indźie wylęga. á
ná polu/ áza nie widźiém co go zá moc ꝛ to rzeczy domo-
wé: mówię o tych/ że w tákim gnoiu może być pomoc nie
máła / gdy iad ieden drugi do śiebie ćiągnąc / náturę rá-
tuie: á to ćiepłem onym miernym/ ćiáło otwiéráiącym/
y rozpędzáiącym grubość krwie iádowitą. nápiſał nam *Lib: 22. Antropographiæ*
Voláteran o iednym Królu / który z trućizny ćiáło bárzo
zepſowáné / y śmierći bliſkié widząc / do predſzégo ſye lé-
kárſtwá vćiéc nie mógł / iáko mułá rozerznawſzy weń
wleść. á iego ćiepłem/ ćiáło ſwé otworzyć/ y léczyć: czym *Lib: 1. C. 2.*
ſye bárzo dobrze záchował. á o gnoiu Hollerius/ że vbogi *Chirur: inſtit.*
człowiek w nim leżąc/ fránce ſrogiéy zbył. obudwu ieden

że wywód:

że wywód: ále gnóy ießcze ſnadź zá ſobą wiecéy lepßych
przyczyn ſye mieć zda: o czym mówić / áczem ia czáſem
nie leniw/ ále o tym dotkne tylko/ y rzekne/ léczenié przy=
miotu ná tym należy / ábyſmy ćiáło rozgrzéwáiąc/ ſkóre
otwiéráli/y grubość phlegmiſtą miekczyli: á to czyni ßá
ruchá / drzewá / ſálſy pićié: ále lepiéy gnóy: ergo. druga
gdźie ćiáło ſye ták rozgrzawßy/ y nierychléy oźiebić y tru=
dniéy grubośćią krwie oſórowieć może / tám ſye łátwiéy
léczy: ponieważ z ćiáłá potámi álbo plwánięm álbo ſtol
cem wyniść ma: ále w gnoiu ták: ergo. Ktemu/ lékár=
ſtwo które do nátury bliżéy przyſtąpić ſye zda/ łátwiéy rá
tuie: ále gnóy iáko rzecz wſtechła w tákimże ćiele przy
ćieple przyrodzonym zágrzany ſłońcem / niż mercuryus/
Lib: 2. C. 23. ſálſá/álbo drzewo/bliżéy: ergo. nád to ieſli pozwolem Di=
oßkorydowi/że káżdy guz/wrzód niezebrány/gnóy krowi/
álbo końſki zmiekczyć á wyćiągnąć/potym przez iątrzenia
vléczyć może/á to ná ládá mieyſcu/ iáko wiecéy wrzód ćiá
łá wßytkiégo: bo iákomći powiedźiał/że Arábowie á mie
dzy nimi Awicenná: káncer zwáli/ kiedy kedy ná iednym
mieyſcu vśiądźie / á kiedy ſye po wßytkim ćiele rozniđźie/
trąd: ták my názwáć możem/ták guz/dymioná/kroſty rc.
które ſye z przymiotu rodzą/przymiotem: iednymże/iáko y
cáły przezwiſkiem: á co pomaga troße téy nátury/tóż po
może y cáłé[v] lékárſtwem/álbo go vżywánięm nádſtáwi=
wßy. á co wiecéy/iad ieden drugi wygánia/gdźie ſye obie=
má náturá oprze: á tu bedźieli dobrze ſpráwióná / cze[v] nie
wypedźi: gnóy rzecz ſmrodliwa y iádowita/co oto z piér
wßych wywodów widźiß/á przymiot pewnie tákiß: ergo.
á iżby iad álbo trud ieden drugi wygániał/ ono maß:

Ausonius. Trućizne żoná meżowi zádáłá/
A tußąc máło być/zdrugą zmießáłá:
Łącząc z trućizną/ gwałt śrebrá żywego/
Pcháłá w grób meżá / włoże zdrayce iego:
Co po iedynkiem meżá zábić mogło/

Złączywßy/ zdrowiem meżá podpomogło.
Ták miedzy ſobą wádząc ſye iad z iádem/
Zdrowiu vkazał dróge zdrowym śládem.
Tóż podobno gnóy z przymiotem może: ále tego lékár=
ſtwá ták ſproſnégo / bo śmierdźi/á tym ſerce obráźi/ y nie
pewnégo/ bo włáſnośći przymiotowy żadnéy przećiwnéy
niemą/ nieużywali / iedno z niewoléy ludźie vbodzy/ któ=
rzy zdeſperowawßy o zdrowiu w gnóy leźli/ iáko owi/ co
przed tátárzynem do Zamku vćiéc niemogąc w błoto po
ßyie: á kłádli ſye álbo vlégáli w tym gnoiu po dni ßeśći/
álbo śiedmi/ gdźie cześć dla diety/bo pewnie tám pułmi=
ſków/ áni bánkiećików nieſtroili/ cześć dla ćiepłá/ y páry
onéy/ku zdrowiu / práiąc á pocąc ſye przychadzáli / cześć
podobno dla pokuty á tákiégo vniżenia / łáſką Bożą do
zdrowia byli przywracáni/zá grzéch równo z świniámi w
gnoy łążąc. z téyże miáry proſto owi czynili / co ſye zołá=
mi léczyli/ które máią też moc przyłożoné/ wyſußáć miey=
ſcá wilgotné / y rozpądzáć guzy / twárdośći/ żył pokur=
Lib: 5.cap:93. czenié álbo potłuczenié: y iáko Dioſcorydes pißé/ iad pſá
wśćiekłégo álbo weżá/ gdźie kogo viadł/ zmießawßy z o=
8.de S. M. F. ctem / wyćiągnąć á vléczyć: y co wiecéy/ otrutym grzy=
bámi iádowitémi pomoc. tóż y Gálen twiérdźi: że zby=
tek rozpądzáią/wyſußáią/fluxi záſtánawiáią/y rány ábo
mieyſcá otworzoné / dobrze do náraſtánia á záwárćia
przywodzą. iedno y w tym / iáko w inßych lékárſtwách/
przypráwy y włáſnośći pátrzáli: bo iáko z różnéy máte=
ryéy różné naczynia / ták oto y z drew różnych/ różny po=
piół bywa. do tych potrzeb pewnie Gálen gáni figowy/
á my gánimy wiérzbowy/lipowy: bo máło w ſobie mocy
mieć bedźie: á iáko do mydelników álbo fárbiérzów w
tym wybór / ták też v náßych niechay bedźie/ áby té zołá
były zdrzewá ieśionowégo / bukowégo / klónowégo / iá=
worowégo / które ług oſtrzy/ á zołá iádowitßé vczynią:
coś wierze by z iáłowcu/ z gwáiáku/álbo z ſálſy to broili/

by do rozumu pożytecznieyßego podobno miały. w ten te
dy popiół / wody ćiepłey (á snadź w ktorey pierwey zio-
łá dobre wzięły) wlawßy / á często mießáiąc / dopußczáli
ſye vſtáć / y on kálkus álbo ług odlawßy / wzołá ſye iáko
połćie w ſól kłádły: to záchowywáiąc / áby zołá / pierwßy
raz były wolnieyße / potym drugi y trzeći / álbo póty póki *Simpl: medic.*
trzebá mocnieyße: á mocnieyße vczył Gálen czynić / raz
wody nálawßy / słábße ieſliby popiół kilko rázów opłóká
ny był: Bo on popiół mocny / pewnie to vmie / gdźie ćiá-
ło w nim poleży / że ſprzyßczenie / álbo veſicátoryą vczyni:
á z tey miáry / że wnętrza do ſkory zbytney á phlegmiſtey /
krwie nie mało wyćiągnie / y tym náturze vlży: y wierzę ia
że ćiáłu pełnemu / á náturze mocney / to rátunkiem / á słá-
bey chorobą / álbo śmierćią grożić może: gdyż ták iádo-
wity popiół / ćiáło gryść / y záraz záwieráć / záraz otwie-
ráć będźie: záwieráć álbo zámuláć iáko popiół: otwieráć /
y gryść / iáko ług. á rzecz po ogniu ſubtelnieyßa / á iádo
witßa / á członki przednieyße / iáko ſerce / żołądek / wątro-
bá / głowá / iáko tám wytrwáią? á pudendá? ſą to słábe
rzeczy / mußą to obwijáć / y owo opátrowáć / áby te zołá
ich niegryzły / á nie pobudzáły do czego złego: bo widźiem
gárbárze álbo rymárze ſkore moczą / kiedy ieſli zwierzęćiá
ná ktorym álbo mieyſcu słábego / ſchorzałego / álbo nieo-
pátrznym ſchowániem zeprzáła będźie / mieyſce ono wy-
pádnie / bo ią zołá zjedzą: ták ia nierozumiem / áby náßá
mocnieyßa byłá / á to wytrwáć mogłá: wßákoż y to ia v-
wierzyć mogę że pomoże / iákom rzekł / ſkorę gryząc / á ve
ſicátoryą czyniąc / ktoremi zbytek do ſkory idźie / y zá vká-
zániem drogi / á wzmocnieniem nátury od wnętrza ſye od
wrácáiąc / tanie phántáſtiki / zuchwáłe / miáſto léczenia od
ludzą ábo gárbuie. Cieplice wánne y łáźnią też być pomo *Gal: x. Meth.*
cną powiádáli / przeto że ćiáło chędożąc / ſeymuie to z nie-
go co mu ná ſkorze po wierzchu záwadza: ále iáko ich
przypráwá y włáſność rozna tedy też y w ćiele z roznym

ſkutkiem

ſkutkiem bywáią czynione. ćieplice po polſku przeto zo-
wiem / że ſáme z ſiebie przez przypráwy wßelákiey ćiepłe
ſą / biorąc ogień álbo ćiepło we wnętrznośćiách źiemie / z
włáſnośćią krußcá álbo gruntu onego: ták iż wodá / kto
rá przez ſye áni ſmáku / áni woniey / áni ku opiſániu nic
pewnego nie ma / mieyſcem / od drugiey rozna bywa: z
kąd widźiemy iedne gorzczßą niż drugą / ſmrodliwßą / słon
ßą / słodßą / ćierpniącą bárźiey niż drugą / dla mieyſcá z
ktorego wychodźi / álbo przez ktore idźie: bo by przyßło ſko
ßtowáć wody przyrodzoney / nábliżey do włáſnośći ży-
wioły przychodzącey / przez ſmáku y do opiſánia włáſno-
śći żadney byſmy ią obaczyli: ále iż my żywioł / to ieſt áni
ognia / áni źiemie / ßczerych w ſobie niewidźiem / iedno mie
ßáne á ſpólną miedzy ſobą włáſność máiące / tedy y wo-
dy práwie wilgotney á źimney / wedle nátury ſwey / iedno *Hipp: de ae-*
wedle mieyſc / przez ktore idźie nie widźiemy: z tąd ćiepła / *re locis & aq.*
dymna / ſmrodliwa / to ieſt wedle śiárki / koperwáſeru /
náphty / áłunu / ſoli / y krußcow rozmáitych / włáſność
ich máiącą: co ſye widźieć da / ieſli ſye przypátrzyß / ſtruż
ce álbo rzeczce iákiey / ktora idźie po łące / potym po bło
ćie / potym po glinie / potym po kámieniu: zá káżdego
dná włáſnośćią / inßy ſmák y inßą wonią / y inßą fárbę /
też y inßy efect vczyni: tedy wyliczáć nam tu niepotrzebá
ćieplic włáſnośći: kto obaczy / przy iákim krußcu ſą / á co
zá zwierzchowne przypadki máią / z nátury minery / álbo
krußcu ich / opiſáć y vżyć ich możem: á też ludźie tego ná-
więcey z experientiey / á częſtego doświádczánia vżywáć
zwykli / dla ochędoſtwá iákomći powiedźiał / á roſkoßy
nieiákiey: ták / iż pánowie oni / ktorzy ſye w doſtátku bę- *Plato in Crit.*
dąc / wczáſem á ochędoſtwem báwili / że ſye tym nawięcey *Home. 8. odiſ.*
y ſwemu zdrowiu y ludźiam poſpolitym przymyláli: hi-
ſtoryie o nich świádczą: Grékowie iáko lud roſkoßny / że *Alex. lib: 4.*
te roſkoßkę bárzo miłowáli: potym Rzymiánie / kiedy po *cap: 20.*
onych boiách wytchnąwßy / wczáſu ſye byli ieli / łáźien /

ćieplic /

ćieplic/ wód prowádzenia/ ták ſye byli budowáć nauczy=
li / iż to ſobie v inßych zá rzecz oyczyznie ſławną/ á bárzo
pomocną być rozumieli : o Agrippie Céſárzu pißą/ iż ſto
y śiedmdźieśiąt łáźien / álbo ćieplic/ wielkim koßtem w
Rzymie záłożył/ z témi obyczáymi/ áby ſye w nich pocąc/
piérwéy ciepłą wodą myto /potym ná wychodzeniu/ dla
ſkóry záwárćia / źimną oblewano : Alexander Seue=
rus nád inßé / co ſye tylko wednie pacáć / álbo mijáć do=
pußczał / y w nocy áby ludźiam ninączym nieſchodźiło /
oléy do kágáńców fundował: Commodus céſarz ták ſye
ſam tym báwił/ iż co dźień ßeść/ śiedm/ y ośm rázów ſye
myiał : podźiś dźień/ około Rzymu y Neápolim/ ich ko=
ßtu/ y roboty/ budowné barzo/ y wymyslné łáźnie widáć.
ále nie tylko to onych czaſów / ále y tych/ naród turecki/
zá odpuſt ſobie wielki / y rzecz od wßyſtkich dźiekowánia
godną mieć chce / łáźnie co nacudnieyßé y z doſtátkiem
nawietßym/ prze poſpólſtwo budowáć : co ácz w praw=
dźie ſye zda bárźiéy roſkoßy / á miekkiemu ćiáłá chowá=
niu ſłużyć: wßákóż że náßé nátury źle záchowáné/ á do cho
rób ſkłonné / tego ku rátunkowi vżyć mogą / w tym ich
niegánimy : toć iedno powiém/ tátárowie / którym zdro=
wia / y ſpoſobnégo do pracéy ćiáłá káżdy zayźrzéć może /
onych czáſów / podobno y po dźiś dźień łáźien áni ćieplic
nie ználi / ále iéy téż podobno iego ſkórá roſkoßą áni po=
traw wymyslnych vpominkámi niehárowtowána/ potrze=
bowáć ſye niezda : praca tego zápoći / guniá oſußy / źie=
miá iáko ſkłádáné łóżko / ßkápiná/ iáko nalepßy tort /ál=
bo páſtet contentuie. náßému chorému znidąć ſye ćiepli=
ce/ wedle ich włáſnośći / któréby grzały ſkóre / rány/ gu=
zy/ álbo rope/ ieſli fiſtuły/ álbo iákié otworzenia ſą/ czy=
śćić/ wyſußáć / á goić mogły / przypátrzawßy ſye mówie
ich włáſnośći z mieyſcá/ przy którym ſye vkázáły : bo iá=
komći powiedźiał / wedle dná ſtruge / álbo rzéczke od=
mienną być / ták wode ćieplic w edle krußcu / á ogniá ze

wnątrz

Alex: lib: 4. cap: 2.

wnątrz im moc podawáiącégo: diſputuie otym Kárdan
ná vrząd/ powiedáiąc/ ieſliby kto táką wodę puścił rurá=
mi/ część debowémi/ część ołowiánémi/ część kámienné=
mi/ ázą nie káżdégo mieyſcá wodá nátury ſobie przywła
ßczy : śiárczyſté tedy / áłunowé / koperwáſerowé / bárzo
do rzeczy zwiérzchownych chwalem : ále któréby przy
złotym/ álbo śrébrnym/ álbo iákim dobrym krußcu były:
tedy náßému chorému/ rope otrzéć/ y oſußyć/ kroſty ſtra=
wić y wyczyśćić/ rány álbo dźiury záwrzéć / y zágoić mo=
gą : do czego ćiáło niech dobrze ſprawióné bedźie : bo iá=
ko rzeczam zwiérzchownym / to ieſt świérzbowi / kro=
ſtam/ lißáiom / wrzodom / áperturam / káßlom / biáłéy
puchlinie/ álbo ćiáłá odećiu/ niemocam niewieśćim/ bie=
gunkam / etc. pomoc náczás mogą / ták niepomáłu zá=
wádzą / kiedy ćiáło źle wyczyśćióné / y plugaſtw pełné /
znaglá w nié wleźie/ czyniąc oſłábienié żołądká/ ból gło=
wy / kurcze / ćieżßé niż były káßle/ gorączke/ teſknosć/ o=
ſłábienié/ czáſem y śmierć nieſpodźiáną : dla tego/ iż po=
ſpolićie ſkóre rozparzáiąc/ przećiwną niż inßé ćiepło włá=
ſnosć máią : gdyż káżdé ćiepło/ wyćiąga : á to włáſno=
śćią ſwą iákoby ćiągnąc / ſkóre záwiéra : y one grubosć
krwie ſußąc / á iákoby paląc / w ćiele hámuie/ á prze iéy
grubosć álbo táką/ że iéy ſtráwić nie może wielkosć/ ćiá=
łá ku teſknośći/ y bólom przywodząc/ mdli. przeto przy=
pátrzyć ſye chorobie trzebá: y tylko té którzy ná wiérzchu
co z phlegmy rozżarzenia máią/ do ćieplic y to z dobrą in
formácyą odſyłáć/ áby tám wypurgowáni/ przy dobréy
diećie ſkóry oczyśćienié wźieliá té którzyby co we wnątrz
mieli/ do inßych lékárſtw przykázáć : pomniąc/ że im ćie=
plice máło y ná czás krótki ſą pomocné. w tym y owi co
ié pić każą / iáko y owi co ná głowę máłym ſtrumyßcz=
kiem pußczáią náßému chorému máłą pomoc przynoßą:
iedno go głáßcząc / á iákoby w przymiérzu z nim bedąc /
chorobe z iednáną/ ćieżßą pochwili czynią. przypomnieć

I

tu náßé

In Hip: de aere loc: & aq.

Sauana: lib: rub: 2.

tu náſzé niedawno zjáwióné ćieplice v śékłá wſtróne Lwowá / w ktorych wźieli to ſobie zá rzecz powinną godźin trzy ſtá siedźiéć: mym zdániém głupie: á ieſzcze głupiéy / iż kto ie rychléy wysiedźi/ zdrowia to z więtſzą korzyśćią być twiérdzą/ czemu dogadzáiąc/ ná dźień siadáią godźin ſześć/ siedm/ ośm/ſnadź y więcéy/iákoby wſzyſcy iedne chorobę / iedné látá / iedne siłę / iedno do tego ſpráwienié mieli: przy tákich mieyſcách medyci indźie/ álbo ktorzy dobrą rádę o tym dáć vmieią/ mieſzkáć zwykli: y to ludźiam powiádáć / co rozum y ſkutek rádźi być do zdrowia pożyteczno. ále náſzym zuchwálcom / że wſzytko rowno/ może siedźiéć/ ále z vłomkiem zdrowia ſwoiego. ma ćiáło dobrze ſpráwić lékárſtwy y dietą / potym tho naybárźiéy y nalepiéy grzać álbo párzyć/co pomocy potrzebuie: bo máli nogi dźiuráwé/ co mu potym/áby ſzyię párzył ? ktemu ieſli po ſzyię siedząc / duſznosć mu y w pierśi ćięſzkość zá godźinę przyidźie: czemu godźin cztéry siedząc smierći czekáć ma ? tyle siedźiéć ma/ ile mu chorobá iego y medik kthory ſye z nią zna/náznáczy. á ia tobie czemu nie opiſzę póki twóy pácient siedźiéć ma ? bo go nieznam : przeto áni siły iego / iáko wiele wytrwa/ y iáko mu tego długo potrzebá niewiém : á téż aby tám przymiot wypędźił / ieſzcze mi ſye wierzyć niechce. Prowádźmyſz go ieſzcze opiniam ſłużąc y do wánny: á day Boże ábyſmy y tám co ſpráwili : áczći wánná iáko rozum okázuie/ zdrowiu dobrze ſłużyć może : gdyż rzecz ieſt coś iákoby ćieplice wedle potrzeby dowćipem náſzym vczyniona/á naſláduiąca tych ktoré náturá z dáru Bożégo vkazálá : wſzákóż podobno przymiotowi niczym inſzym pomocné być nie mogą/ iedno zágrzanim/ ſkory rozpárzeniém/ á swiérzbu álbo króſt/(w ćiele do tego zgotowánym) brudu/ potem oczyſzczeniém : bo ieſliſmy ſámym przyrodzonym ćieplicam tego przyſądźić niechćieli/ áby ten przymiot vléczyć mogły/ cóż wánnie / kthora

iuż coś proſtſzégo w ſobie ma? áczći wánnę wiémy vczynić może/ ſnadź ieſzcze przyprawniéy niż ćieplice/ iżby ſye z ćiáłem / z chorobą / z láty / y z inſzémi okolicznośćiámi zgadzáłá : y nie tylko / że do niéy siárki palonéy / álbo wárzonéy / y w wodę deſtillowánéy / tákże ałunu / y inſzych potrzéb vżywáli : ále iákoby mieſzáninę miárkowáną/ dosyć mądrze czynili/ kłádąc w nie y to/ co wodá ćieplicżna w ſobie ma : y do tego correctiua vżywáiąc/ iáko ziół/ prochów/ z drzéw rozmáitych/ znaśienia/z kruſzców/złożonych á pátrzących ná chorégo potrzebę/ y przypadki : bo ácz Pan Bóg náturze dał rzeczy wielkié / ále téż człowiekowi rozum dał/ktory onéyże nátury náſláduiąc ieſzcze wniéktorych rzeczách coś więcéy czáſem ſie do myſla : á to z rozumu/ktory P. Bóg w nas miéć chćiał/ doſkonáły wedle duſze od niego nie smiertélnosć/ y część nie máłą iego wſzechmocnéy iſtnośći biorący : ktorému to mówię rozumowi naſzému wſzytko pod moc dał/ rzeczam tym niſkim / Niebu potym tákże y gwiazdom pánowáć roſkazał. poyźrzy ná lutnią / orgány/ zegar/ druki/ zamki budowné/ miáſtá/ á kthora nátura ſámá przez się vczynić to mogłá ? rozum tylko człowieczy. poyźrzyſz ná lékárſtwá/ktorich człowiek ku potrzebie zdrowia iedno z drugim ſkłádáiąc vżywa : wiémyć że to od Bogá/ ále przez rozum człowieczy / Bożym duchem oświecony/ to ſye wſzytko dźieie. vrodźiłá łąká ziołá/ kwiatki y owoce piękné/ ále człowiek wedle dowćipu/ doświadczenia/ á roſſądku ſwego ich vżywa / y niemocy dźiwné ná chwałę Bożą léczy. dał Bóg ćieplice przyrodzoné: ále człowiek wedle potrzeby / może máło nie lepſzé wedle dowćipu ſwego vczynić : vżywſzy tychże rzeczy / kthoré náturá w ziemſkich wnetrznośćiách wárzy/y dogodźiwſzy im tákim ogniem/iákiby ſie z potrzebą mógł zgádzáć. opuśćmy wody do wánny/ ktoré bywáią deſtillowáné/ y dźiwnie przyprawne/bo ich tu nietrzebá: owégoć dotknę

co Arábowie y Awicenná w ſwéy melánkoliéy vżywá-
li: náwięcéy tákich lékarſtw/ zwierzchu/ chędożąc/mię-
kcząc / á otwieráiąc ciáło: á iżemći powiedział/ że przy-
miot doſkonáły/ máło álbo nic od trądu rózny nie ieſt/ á
trąd ze krwie melánkoliczney / częſtośmy go wánnámi y
tákim omyćiém przyprawnym léczyli: ono y Helizeuß
4. Reg: 5. Królá Neemáná/ mogąc mocą Bożą inácźéy / wánną
Iordanową go śiédm rázów płócząc léczył: Konſtan-
tiná wielkiégo/ Silweſter święty też w wánnie/która do
tąd w Rzymie mármurowa ſtoi/y z ſynem w imię Chry-
Niceph:lib:7. ſtuſowé omył / y léczył: gdyż medicy Gréccy / którzy v
cap: 33. tákiégo Céſarzá ná oné czáſy pewnie vczeni byli / to rá-
dźili / áby był dał ſobie wánnę ze krwie dźiécinnéy vczy-
nić: czego Pan on ták okrutnym być niechcąc / przez ſen
zá Bożym vpomnieniém medikom czynić niedopußczał.
Tákąż wánnę że Królowi iednému czáſów nie dawnych
Plini: lib: 26. czynić byli medicy roſkazáli: ludźie powiádáią / iże tym
cap. 1. trądu ktory chorzał vchodźić miał twierdzą: ále wierę śię
mnie to do rzeczy máło zda: bo iáko rzecz ieſt okrucień-
ſtwá/ ták y nie podobieńſtwá pełna. wiémyć że krew czł-
łowiecza/ ma w ſobie własność nie máłą do ſtrawienia
tákich zbytków/ iáko owo/kto ná Cátáráctę/ábo w oczu
iákié błonki/álbo mgły/ciepło ią z pálcá ſwego álbo z cze
gole pußcza/ciepłem przyrodzonym/miernym á z ćiáłem
Dioſcor lib:2. náßym zgodnym śiłá ſpráwić może: ále ázaż gołębia ál-
cap: 27. bo kokoßa nie tóż ſpráwi? á że krwie kto wánnę vczyni?
poyźrzy ná ów kęs co bárwiérz z żyły wypuśći / zárázem
iáko ſye zśiedźie á ſkrzepnie/ á gdźież iéy ták wiele wźiąć?
y iáko ią w wánnę lać? á ieſli oźiebnie: obiecuię że żad-
néy własnośći y pomocy ſobie nie záchowa / iedno wnet
ſye wſtęchnie/ y zepſuie: y ſtráßna to wánná / y nie pra-
wdźiwa: która dla tegom tu przypomniał/że o niéy po-
wiádáią częſto/ á własnośći iéy coś do trądu vléczenia/
ſtąd y do france przypiſuią. pozwolę/ że oboiá tá choro-

bá/zſobą

bá/ z ſobą wielką zgodę ma/ ále z tego áni téy áni owéy
podpomożenia / iedno medikowi hańbá / nie przyydźie.
żiołá do náßéy wánny nálepßé/ co członki wonią y włá-
ſnośćią ſwą poſiláiąc/chędożą/y ieſli trzebá odwilżáią/
ſkóre: iáko máiorána/ láwánder/ róża/ bázylik/ ßálwia/
bugwicá/rozmáryn/ kopydnik/miętká/ ſlázy/ noſtrzyki /
rumny/ piołuny/ ruty/chebdy/máćierzanki/bylice/cąbry/
kocánki/ y inße które medik y potrzebá okaże: do których
ieſli drzewá tártégo/ wzwárzywßy przymießa/ że pomoc
iáką wrzodom álbo kroſtom vczyni / nie przeczę: á ieſli
ießcze tám w tę wánnę wſtępuiąc / theryáki drágmę /
álbo co mu ſye thám będźie zdáło weźmie / á żołędek
maśćią iemu włáſną/ álbo oleykiem miętkowym pomá-
że: dobrze vczyni: chędożßym / świéżßym / y do ſpánia
ſpoſobnieyßym będźie: y z támtąd wyßedßy ná łoże ſye
położyć/ y z zágrzánia ćiáłá zápoćić może: gdyż ćiepło go
onéy wánny zágrzeie/ y ſkóre otworzy/ żiół moc potwiér-
dźi/ y do wyrzucenia choroby ſpoſobi: á ná poceniu co
należy dawno wiémy: lecz iż náßy ludźie deſperáckie / y
gwałtem w przygodách poczynáć ſobie zwykli/ pátrz iá-
kiégo do pocenia inſtrumentu vżywáią: piecą chléb ię-
czmienny wielkimi bochnámi/y nákrywßy ſye w wánnie
kobiercámi/ párą iego która z niego ſye/kiedy go gorąco
z piecá wybiráiąc łámią/ á około śiebie kłádą/kurzy/ ro-
zgrzéwáią y pocą: okłádáiąc té mieyſcá nábárźiéy/któ-
rym tego potrzebá: to ieſt / ma kto deſcenſy w nogách
álbo w grzbiećie/ álbo w ßyi/tám ſye w wánnie ták vſá-
dzą/ áby ſye oné członki bárźiéy niż inßé grzały y poćiły:
tám z onéy páry/ iáko w łáźni widźiém y rozgrzania ćiá-
łá/ ták pot wielki bywa/ iż ći którzy tám śiádáią/ w wo-
dźie śiedźieć ſye ſobie zdádzą: á iżby oddech wolny mieć
mogli / rurę álbo trąbę dla odetchu ſobie czynią: á ieſli
to wytrwáć mogą/ á głowá pocenia potrzebuie/ y przez
odetchu śiádáią. nie złáć to wánná / y iáko widźiém zá-

 grzeie

grzeie/y wypoći bárzo dobrze/y tym pácientá kontentuie/ że pod ſobą ſtrugę potu widźi/ ktora rozumié być z ćiáłá iego wßytkę: á ono tho z chlebá y páry iego/ po wielką część/ktora iáko déßcz ná powietrzu ábo párá pod pokrywką ſye rodźi: przeto iáko káżdą otuchá dobra/ á zwłaßczá v melánkolików/ ták y tá pożyteczna: á będźiemli ten chléb y iego párę tym pożyteczniéyßą mieć chćieć/do ćiáſtá kiedy chléb będą piéc/ przydaymy wodki różányéy/ álbo bugwicowéy/álbo kęs láwandrowéy: tákże ſpeties: źiół tártych máiorány/ koryándru/ czárnuchy/ rozmárynu/ áromátici roſáti/ diámoſchy/ diámbre/ y inßych ſercá y głowy poſileniu ſłużących: bo w tych potách náßy zuchwálſtwem naybárźiéy grzéßą: gdźie póty śiádáią póki im śiły ſtawa: ktora zmordowawßy raz/á kto kiedy náprawi?: á przywiodßy ćiáło do mdłośći/ á ktore lékárſtwo vhámuie á vtwierdźi/ áby kiedy mocnieyßé być mogło?: á zwłaßczá kiedy ſerce/ mozg/ álbo té przednieyßé członki ßwánkowáć poczną. trzebá tedy tych rzeczy oſtrożnie vżywáć/ á do nich záwżdy tákich coby poſiláć/ á potwierdzáć mogły przydáwáć. Dźikich kobył ſádło/ mußę ią z tymi chwálić/ co go doświadczyli: á ná tákié choroby/ co ie dną/ álbo koſtnémi/ álbo kurczámi/ álbo chyrą wßytkiégo ćiáłá zowią/á my przymiotem po ſtáremu/ ßczeſliwie vżyli: przeto iż iáko ten przymiot wyſußy/ ſkurczy/ álbo wywiedźi człowieká/ ták to ſádło temu ſnadź bárzo dobrze zábieżeć vmié: gdyż káżdé ktore iedno będźie/ odwilża/ zágrzéwa/ otwiéra/ y wyćiągáiąc goi. á nie tylko v nas teraz w lékárſtwách/ ále v ſtárych onych záwżdy té tłuſtośći w vżywániu były/ iż ich do mázánia/ náparzánia/okłádánia/przyprawowáli/z pracą y z koßtem wielkim/ przeto áby im trwáły/ á częſtéy potrzebie ſłużyć mogły. Dioſkorydes/ y Gálen wyliczáiąc wßitki té ſmálce álbo ſádłá/y własności wßytkim dawáiąc/ o náßym kobylém nic nie wſpomina: podobno prze-

Sadło

u. de ſimp: inf.

Lib: 2. C. 69.

to/że czáſów iego w tym kráiu południowym/ w ktorym on mießkał/ w vżywániu nie było: ále czás y potrzebá to wynálazłá/ niemocam rozmáitym bárzo pomocné być/ á ſnadź temu przymiotowi bárzo: á czemu to/ á nie ktoré inßé?: ia pomilczawßy rzekę téż: czemu gwáiak/á nie mo-drzéw/ á nie dereń/ czemu ſálſá/ á nie chmieliná/ czemu china á nie korzeń trzćinny/choć ſobie bárzo ſą podobné/ pomagáć ma?: wierzę ią temu/ że tych beſtyy ktoré ſą prędkié y cudné/ oſobną iákąś moc máią: iż cudné/ pewna że páſtwę dobrą máią: á ieſli táką/ ktora ma iáką własność do nátury náßéy/ á nieprzyiaźń znáczną z chorobą: iákoż wiémy miedzy inßymi że máią typiec/ ná ktho-rym konie nád miárę y ſpodźiwieniém prędko tyią/ ták iżby im nie owſá ále ryżu dał/prze tę paſtwę go odbieżą: iż prędkie/ do rozumu/ że ich tłuſtość nie gruba/ále prę-cą oną á prędkośćią w biegániu od ſáméy nátury ták vwárzona y vtrybowaná/ że nád inßé ſubtélnieyßa y bárźiéy otwieráiąca być muśi: téy nizowcy y oni rycérſcy/ w Podolu ludźie vżywáią tym ſpoſobem: biorą naprzód ſádłá kobylégo/ co ſye potrzebie doſyć zda/ y odebrawßy od niego żyłki álbo błonki y częśći grubßé/ roſtopią y przepußczą/ potym go w ſoku korzénia diptamowégo rázów kilko przepłoczą/ rękomá do tąd wyćiſkáiąc/ áż ſmalc álbo ono ſádło/ czyſté będźie: y w ſklenicy mu ná ſłońcu dni kilkonaśćie poſtáć dádzą/ potym z czoſnkiem álbo z cébulą/ (co oni ludźie zá ámbrę álbo zá zybet máią) ſtłuczoną zágrzawßy piią/ ćiáło do tego ſpoſobiwßy/ część pracą/ część przepurgowaniém/ trochą ćiemierzycę álbo reubarb: w gorzałce/ bo to oboie ſnadź v nich rośćie: á piią ná raz puł kwarty przezedni/ miáry wedle potrzeby przyczyniáiąc/do dwu álbo trzech rázów/co dźień to czyniąc: á przyprawuią ſobie páłąc do tego: vpáli piecyſko ná łące/y zmiotwßy rzeżéwie/ ná mieyſcu gorącym ſye kłádźie/ á guniámi ná obłączkách chróſtowych

záwießonémi/áby wiátr nie wiał nákrywßi sie leży: y cześć
od onégo sádłá / cześć od rzeżéwia rozgrzany/ godźin sye
kilká poci: cześć womitem/cześć stolcem/to co sye wzru-
ßa wyrzucáiąc : gdźie iáko powiádáią/ono sádło ták w-
ßystko ciáło nápełni/ y żyły przenika/ że mu áż przez skórę
léść sye zda / y do kilku rázów záwiedłé ciáło odwilży/
skurczoné zmiękczy / y sprostuie / pełné á ociążáłé wyczy-
śći / y ku pierwßéy ochoćie/ á do iedzenia chęci / y dobré-
mu trawieniu przywiedźie : co do wierzenia ledwie sye po
3.de altr: fac. dobna być zda : bo tłustość káżda żołądkowi nie bárzo
przyiemna : Bo go wywráca / żyły zámula /do womitu
pobudza / phlegmy przymnaża / y w kolere sye obraca /
nie tuczy / áni posila : co ktemu : ociążáłość y ospáłość
czyni/rozum álbo zmysły zátrudnia/ná wet y ná dół y ku
górze prowádząc turbuie. przeto nie pićiém áni pokár-
mem / ále okrasą rzeczy stráwnych być ma. to są słowá
Gálenowé / ná które my powiádamy/ że żołądek náßégo
sádłá nie vżywa ná nizie/ iáko potraw zá zwyczay/ iedno
iáko lékárstwá : máiąc tám ći ludźie choć máło gospodá-
ruią dostátek inßych do iedzenia rzeczy : á té zá ich expe-
riencyą do lékárstw:bo z téyże miáry ktoby sálsą żołądek
vstáwicznie karmić chćiał / bárzo go zwątli : y podobno
3. de temprt. káżdym lékárstwem : gdyż lékárstwo tym różné od po-
kármu/ że pokarm zwyćięża / a sobie ku posiłku obraca
náturá : á lékárstwá że náture zmogwßy á zwyćiężywßy/
to z niéy wyrzuca co iéy ßkodźi/á do czego własność má-
ią. wßákóż widźiém pospolity obyczay owych / gdy co
przykrégo ziedzą / álbo áby strući niebyli / rátunku pręd-
kiego ßukáią : w tym kwarte álbo to co mogą oliwy wy-
piwßy womitem wßytko co tám iest wyrzućiwßy/dopié-
ro do teryáki álbo inßych pomocy idą. tóż o tym sádle
mi sye trzymáć chce/ iż żołądká niezepsuie/ á zwłáßczá iż
mu correctiuá dáią / czosnek / álbo cébule : który to czo-
8. simpl:M.f. snek nie ládá moc ma / żołądkowi do trawienia ćiepłá

wzbudzáć:

wzbudzáć : gdyż grzeie wedle ráchunku medyków / áż w
czwartym miedzy grzeiącémi stopniu : w tym trawi/ su-
ßy / mieyscá álbo żyły zámuloné otwiéra. á o tym oboy-
gu GAlen záraz mówiąc w drugim mieyscu powiáda : 3. de altr:fac.
to iest o czosnku/ álbo porze (ługiem snadź náßy zowią)
y o cébuli oboygá tego głów/ á rzadko śćipiom ludźie v-
żywáiąc/ zágrzéwáią álbo rospaláią ćiało/ y grubą á kli-
owátą phlegme tnią / spiekłą miękcą : á iesli dwá álbo
trzy rázy będą odwárzoné/ przykrośći pozbywáią : ácz á-
ni tym sposobem tnić á trawić onych kliowátych grubo-
śći nieprzestáią / owßem obrácánia sye w pokarm nietá-
kiéy możnośći nábywáią/ któréy przedtym niż ich moczo-
no álbo wárzono niemiáły. á ten czosnek nie tylko w po-
tráwách/ ále też y w lékárstwách zdrowiu pożyteczny/ iż
zámulenié otworzyć/ y zbytnie rzeczy rospędźić może. To
są Gálená náßégo słowá : wedle których sádłu nizowcé-
mu pomoc być niemáłą widźiemy : po którégo to bráni u
y pocéniu/ iesli grubość iáka pozostáłą czuią/ziarnek bo-
bku áléxándryskiégo/ kołokucią turcy á Cátáputią náßy Diosc: lib: 4.
zowią/ vżywáią : który wilgotnośći wodnisté y phlegmi- cap: 142.
sté bárzo dobrze purguie:á ten od Cárábánów swym prá-
wem biorą. tám / iesliby ießcze co żołądek niestrawnośći 12. Metho:M.
czuł/ tenże czosnek/iáko chłopską theryáke/zmiętką vtłuk-
wßy grzeią / y żołądek im máżą : iest dźiwnie pomocny :
á pátrz skąd go záléconym máią : są wtám tych polách
dźikich przepiórki co ćiemierzycą żywé / á nogi modré má-
ią : té ziedzioné ná czás/wielkié kurcze czynią : ná nié lep-
ßégo lékárstwá oo tąd nie było / iedno tłuczonym czosn-
kiem ćiepło żywot obłożyć/ y ták go zágrząć wnet ból o-
déymuie : á melánkolikom / często go vżyć / byle głowy
smrodem swym nieobráźił/ bárzo dobry. niechże go tedy
nizowi zá gwáiak w poceniu álbo zá theryáke w żołądká
potwiérdzeniu vżywáią / my do inßych lékárstw wźięt-
ßych / fántásiam prostym pokóy dawßy / pódźmy : wie-

K dząc/

dząc/że to ſą rzeczy z przygody lécżące/ ná ktorych ſye ſá-
dzić/ áni ich zálécáć medyk niéma/ iedno temu/
coby im bárzo vfał/ álbo coby inßé-
mi gárdząc/ná ſobie ládá cze
go doświádczáć
chćiał.

Kurzáwá.

Ecząc tedy ták przemiérzła chorobe / á ſtrapioné ćiáło częſtémi á trudné-mi lékarſtwy / dochodźić tego przed námi lékárze nieprzeſtawáli / czymby ſye nabárźiéy ſkromić á wygániać dá-łá : y pracéy/ purgácyy/ párzenia/wá-nien / potów záżywáiąc / á ledwie ná máły czás/ y to/ćiáło morduiąc á ſłá-bą pomoc odnoßąc / przedsiewźięćia ſwégo nie inßy iá-komći y wysßéy powiedźiał poſtepek y ſkutek napewnie-yßy być vználi/iedno grubéy krwie zápſowánié precz z ćiá-łá wypędźić/ á członki y częśći w ćiele przednieyßé/ták v-mocnić y vtwiérdźić/iákoby ſye chorobá názad niewracá-łá : á to czyniąc / chorégo nieodłudząć / iáko ći czynią co wysßéy opiſánémi lékárſtwy lécżą / ále zgruntu rzeczámi doświadczonémi / á prawie trybownémi chorobe wyrzu-cáć. Doßli tedy dobrym rzeczam przypátrzániém ſnád-niéy y beſpieczniey/iż to być niemogło iáko merkuryußem ſalſą/á drzewem : nád co iż lepßégo ſye nic do tąd niepo-kázáło/zá ty ſye iuż iáko zá włáſné/á vprzywileiowáné lé-kárſtwá weźmiem : od merkuryußá począwßy / który lud proſty/ y bárwiérze ták vmiłowáli / iż on ſam / iedyną v-ćieczką chorobie téy rozumieiąc/ ſobie go przywłaßczyli : álbo przeto/ iż ſye im Doktorowie weń iáko w rzecz plu-

gáwą á záráze zſobą nioſącą nie wtrącáią / álbo że ſye té rzeczy targiem (Philoſophowi nieprzyſtoynym) á iá-koby więźieniém dobrowolnym dźiać zwykły : zá czym bárwiérze pácyentá do kluzy wſádźiwßy/y lécżyć y ßáco-wáć/iáko ſye podobą mogą. Náleźli tedy z tego to mer-kuryußá kurzenié / z onégo fundámentu medyków ſtá-rych / v których podkádźiwánia álbo kurzenia bárzo do chorób rozmáitych ważné bywáły : o czym Hipokrátes na wielu rozmáytych mieyſcách wzmianke czyni ; álbo dla tego że ieſt lékárſtwo odpráwy prędkiéy/ ták iż czło-wieká ſpráwámi nieodwłócznémi zábáwionégo / zá dni kilko álbo troche wiecéy rátowáć / á do ſpraw wypuśćić może : álbo że ſye nátury ták twárdé á vporné trafiáią /że ich inßémi lékárſtwy trudno dobyć kto ma. kurzą tedy iuż iákoby kwápiąc ſye / á o inßych lékárſtwách zdeſpe-rowawßy/ álbo chcąc vtáić choroby/álbo vfáiąc odprá-wie prędßéy/kilkiem dni to odpráwić/á ſkończyć myśląc: leć z wielkim niebeſpieczeńſtwē: gdyż ludźie bárzo mdli/ á do káßlów/ głowy bolenia / záwrácánia/ mdłośći/ ſer-cá drżenia/ ſuchot / opuchliny / gorączek dźiwnych przy-wodźi : ponieważ ćiáło bárzo gwałtem roſpala/ otwié-ra/przenika/ y po wßytkich kątách ták zmáca/ że plugá-ſtwá y wilgotnośći wßytkié/wzrußáiąc womity/potym ſtolcámi / y plwániém wygania : á pewnie że z wielkim zdrowia vłomkiem : bo iáko máterya kthórą kurzą/ ieſt przez sie bárzo zła y iádowitá/ cynobr / auripigment / y ſándáraká / ták w ćiele náßym nie może iedno rozruch wielki/á ßkodliwé wßytkiégo ćiáłá zámięßánié vczynić : wßákóż iż y pácyentowie ſwé / y bárwiérze ich zdrowie w lekkiéy cénie máiąc/ tego ſye ważą/ áby mniéy ći któ-rzy ſye z nim nie bárzo dobrze obyśc vmieią błądźili/ ták o tym niech ſye informuią. Cynobru máterya ieſt zło-żona z żywégo srébra á z siárki / długim ogniem vpie-czona : gdźie siárka ſye wyſmáżywßy przy merkuryußu

9. de S. M. f. — iákoby zużel zostáłá : bo merkuryusz/ iáko wiémy ogniem
Arnoldus. — żadnym strawion/ áni zmorzon być nie może / owszem w
nim sye kocha : á śiárká od niego zgoré y strawi sye : prze
to oboie z sobą będąc z długiego przypálenia/ w cynobr
Alb: M.d.M. — sye obracáią : który to cynobr/ iuż inszą moc/ niż poiedni-
kiem merkuryusz/ albo śiárká/ z ognia á przepálenia od-
nośi : y nie było to oboie z nátury swéy iádowité/ ále zło-
żoné / z ogniá tyle iádu dostawa/ że ćiáło bárzo rospala/
dymem gryźie / á duśi / zeby ostábia/ y do prráchnienia
przywodźi/ y czásem dycháwice/ puchline/ suchoty / po-
wietrza ruszenié / śmierć czásem nagłą przynośi. prze to
tedy rospálánia/ poty zbytné czyni : á iáko zwiérzchu skó-
re/ ták y wzgłąb w netrznośći otwiéra: zá czym iż ie nie-
gdy mdli á záraża/ dáć mu záwżdy correctiua/ to iest rze-
czy wonné/ coby smród á iad iego skromiły : á iákoby o-
brone áby sye wnetrznośćiam gwałt niedźiał potrzebá :
gdyż żywotá nászégo przednie náczynié iest mózg á serce/
w których duchy subtélné / niczym predzéy zgwałćić/ ro-
sprószyć/ á zgubić sye iáko smrodem/ nie mogą : á cyno-
browy smród iest nád wszytki smrody / ták iż mdleią od
niego/ vmiéráią / álbo w dźiwné przypadki w padáią.
Którym to ták subtelnym duchom / áby smród ták iádo-
wity mniéy szkodźił / do cynobru rzeczy wonnych przysa-
dzáią/ áby cynobru ták wiele iáko tych to rzeczy było/ co
by záraz przy gwałtownym á gorącym smrodźie / było
to/ coby oné członki przednieysze záraz posiláło. Do cze-
go vżywamy álbo prostych co sye v nas rodzą / á ludźie
vboższe contentowáć mogą/ iáko máiorana/ rutá / bási-
lik/ szałwia/ láwánder/ szpiká/ kopydnik/ kwiécie rozmá-
ite/ kmin/ kárui/ włoski kopr/ bobki/ iáłowiec/ korzenié/ án-
geliki / dictámu/ tormentille/ cálámi áromátici / cyperi/
spice/ centauree/ genciane/ árystolochye ꝛć. álbo owych
kramnych co ie z Afryki przez morze do nas wożą/ iáko
galgan / muszkat/ kwiat iego / goźdźiki/ cynámon / szá-

fran/ mirrá/ kádźidło/ áloe/ stiráx/ ben Join/ gumi iuni- — Falopi.
peri/ ladánum/ mástiká/ álbum ánime / co v nas Indiy-
skim bursztynem zową/ tákamáháká/ ꝛć. tego wszytkié-
go wedle potrzeby do cynobru vtłukszy przymieszywamy/
y álbo sucho/ álbo winem wonnym zákrápiáiąc/ potym
suszą c/ y znowu w proch obrácáiąc / ná węgle kłádźiem /
álbo terebintiny przymieszawszy/ á trociszki vczyniwszy /
ná węgle miecem y kurzym : do tego niektórzy kłádą y
gwáiák/ y kurę iego/ bo tłusta/ y kurzy sye dobrze/ ále nie
máło względem inszych tego trzebá : bogátszym pżmá/
ámbry/ zybethu/ pulwerem cyprium/ wolno przykłádáć:
niewątpiąc że bárzo dobrze y pożytecznie : iedno że drogi
to dym będźie : á to mówię wedle potrzeby / gdźie sye v-
miárkuie chorobá y lékárstwo / to iest/ przyszło ná to/ iż
kurzenia potrzebuie : pátrzyć trzeba/ iesli chłop álbo nie-
wiástá ná co vtyskuie / iesli wádę ma w głowie / álbo w
piersiách/ álbo w boku/ co áby sye dobrze spráwiło/ rze-
czy do cynobru onéy częśći służącé przydáć potrzebá : po
mniąc ná ono / że káżdy członek / ma lékárstwá wła- — Mont: 9. de
sność/ tylko do niego sye sámégo śćiągáiącą / co zową — Com: M.
włásnośćią czwartą/ á w skutku lékárstw ostátnią. A
iż dwoiákié bywa kurzenié / iedno częśći kthóréy ćiáłá /
drugie wszytkiégo. częśći iednéy/ iáko ręki/ guzá/ fistu-
ły/ nogi/ zmártwienia/ zázięībienia wrzodu / o czym ni-
żéy będźie mówienia czás : ná tym mieyscu o tym / któ-
ré iest wszytkiégo ćiáłá/ ácz oboie we francy bywa / ále
owo tylko iedne część á to wszytki záraz grzeie/ otwiéra
y poći : do czego ćiáło ma być zgotowáné dobrze / do-
brémi y włásnémi purgáciámi/ potym potwiérdzáiącé-
mi lékárstwy / ták iżby co grubsze plugástwá pierwéy
wyszły / á w kurzawie chorégo nie zádusiły : álbo áby w
który kąt ćiáłá wléwgszy bárziéy go nie powątliły: bo w
prawdźie tá kurzáwá/ nie plugástwá ále skrytość choro-
by tylko wypądzáćby miáłá : wszákóż iż to iáko ćień zá

ćiałem/ álbo gorącość zá ogniem chodźi/ trudno iedno od drugiégo wypędźić: iad ten plugáſtwo záwżdy w ćiele rodźi/ á to plugáſtwo go w ſobie iáko ſkorupá żółwiá trzyma: tedy ſtáráć ſye trzebá/ áby ćiáło co nalepiéy od plugaſtw wyczyßczoné/ álbo wypurgowáné/ potym potwiérdzoné było. á to potwiérdzenié część rzeczámi we wnątrz/ część zwiérzchu: we wnątrz konfekty/ conſerui/ kołaczki/ wódki/ z wiérzchu páćierze/ álbo iábłká z piżmá ná ßyię záwießoné/ chuſtki y prześćiéradłá/ wonnémi wódkámi námaczáné/ komorá perfumowana/ álbo wżdy przynamniéy od ſmrodu wolna. co opátrzywßy/ pácientá ták ſpráwić: ráno dáć mu iáiec páre miękko zieść/ y máłą ſklankę winá/ álbo máłmázyéy wypić: álbo ieſli śiły wielkiéy/ náczczo zieść mu dáć morſel iáki ex ſpeciebus diambre/ diámoſci/ diámárgárete/ ex aromatico roſato/ y poſádźić go: w cudzoziemſkich kráiách namiotki ná to máią/ ále v nas w wánnie bárzo dobrze/ ná obłąkách/ opończ/ koców/ álbo kobierców/ tyle włożywßy/ coby dym nieprzeßedł: álbo vczynić wánnę ná vrząd dwoiſtą/ coby śiádł ná położeniu śrzedniém/ á podeń kurzáwá z dunicą: á ná wiérzchu áby záſklepioná álbo polápem iákoby położona byłá/ w którym drzwiczki álbo dźiurę dla weßćia y głowy wyśćibienia: á śiądźie (ieſli w proſtéy wánie będźie) ná ſtołku dźiuráwym álbo náßczeblu przez wánnę popřzécz wpráwionym/ przed nim duniçá álbo gárniec z węglem/ chcemyli z kámieniem/ álbo z żużelą roſpaloną/ proch ná to álbo trociſzki kłádąc/ których compoſicyą wedle potrzeby czynić/ ná to pomniąc/ áby ten cynobr iáko fundáment/ álbo co mówiémy baſis/ inßym rzeczam był/ tylé correctiuá do niego biorąc/ coby iego mocy nieodrażáły: bo dawßy rzeczy wonnych niżli trzebá więcéy/ prácą ſobie á pácyentówi raz próżny vczyniem.

℞. Cynnabárys ℥ iij. dictami/ tormentillę/ gentianę/ angelicę/ ana ℥ ß. Seminum cytri/ Cardui bñdicti/ carui/

ana ʒ j ß. cynamomi/ gariophil: Calami aromatici/ ana ʒ ß. Crocy/ thuris/ ligni aloes/ añ. ℈ j. fiat puluis/ vel cum terebintina formentur trociſci. Albo ták. ℞. Cinnabaris/ ℥ iij. ladani/ ſtiracis Calamitę/ ana ℥ ß. mirrhę/ Thuris/ maſtiches/ aloes hepaticę/ ana ʒ iij. Cortycum cytri ſiccorũ: baccarũ lauri/ ana ʒ vj. ligni guaiaci limati/ ℥ ij. cum terebintina. fiant trociſci.

Albo ℞. Cinnabaris ℥ iij. auripigmenti/ cadmię argenteę/ ana ℥ j. marcaſitę ℥ ß. Thuris/ mirhe/ ligni aloes/ ladani/ ana ℥ ß. Theriace veteris ℥ ß. terebintinę quantum ſufficit. fiant trociſci. Z tych to recept/ obróć ſobie do potrzeby którą chceß: máło ſye ná tym ſádząc/ áby ich więcéy y z owych proſtßych rzeczy/ comći dopiéro wſpomniał/ złożonych być nie miáło: to ná woléy twoiéy/ domowych álbo kramnych przydáć/ iedno w to vgadzáć/ áby wonné były/ czego náßé ták dobrze iáko owé/ to ieſt kádźidło/ mirhá/ ſtiráx/ y inßé nie vczynią: przeto więcéy ich dáć potrzebá/ áby cynobrowę złość hámowáć mogły: á z terebintyną przeto/ iż do korzenia pochopna/ y wonią w ſobie nie miérźioną ma. to tedy chcemyli gorącéy/ áby ſye ćiáło bárźiéy rozgrzało vczynić/ pirytes/ álbo márcáſitas przyłóżmy: otworzy/ pot vczyni/ y wyſußy: ácz wiém że y to doſyć ćiepłá da/ kiedy ná kámień álbo żużel gorącą kłáść to będźieß/ á ták rozdźieliß/ áby ná raz niemáło/ á nie názbyt też było. á záchowali ten porządek w tym/ âby dniá pierwßégo puł vncyéy/ ná máłé trociſki rozdźielоné było/ doſyć: co dźień po drągm dwu álbo pułtoru przyczyniáiąc/ wedle śiły: ták iżby do vncyy pułtoru ná iedno kurzenié było doſyć: do rázów drugich vymuiąc po tyluß/ áż zás do vncyéy iednéy/ álbo połowice przyydźie: á iáko mówię tego trzebá/ áby po kąſku to kłádźiono było/ gdyż godźiny ćwierć/ tám śiedźiéć á powoli/ kurzeniém potu/ y plugaſtw w ſobie dobywáć ma. á gdźieby więc przed ſmrodem y ták długo śiedźiéć Dioſc: in 4.

nie mógł/ bądź ná to gotów/ ábyś go prędko wyrwał/ á-
by tám omdlawßy á od pámięci odßedwßy nie vmárł/ ál
bo ná ogień nie padł : owßem mów z nim/ zábaw go/ á-
byś widźiał co czyni/ ieſli ſye poći/ y iáką siłę ma. czynią
więc tákim ná vrząd iákoby trąbę/ przez wiérzch nákry-
ią/ którą v vſt trzymáć y dech ſobie wolny przez nie bráć
mą : lecz náßy iáko we wßyſtkim nieopátrzni/ ták też y
tego zániedbywáią : á pewnie że tego odetchu trzebá dla
ſercá wolnégo : áczći też to czynią/ że głowę wßyſtkę wy
ścibiáią zwánny/ áby ſye nie głowá/ ále tylko tułów po-
ćił : wßákóż pożytek nawiętßy tego lékárſtwá/ kiedy ſye
głowá kurzy á z niéy źrzódłá fluxów dobywáią. Tám
gdźieby omdlał/ wygásiwßy ogień/ á chorégo wyrwa-
wßy/ miéy wódkę różáną/ twarz mu zákropić/ láwán-
drowéy/ álbo cynámonowéy w vſtá naléy/ przyłóż pod
pachy/ ná ſutek lewy epithemá z prochu/ co y ſpecies tem
peratas pro corde zowią z wódkámi/ boráková/ fiołko-
wą/ miodunkową/ różáną/ grzybieniową/ z trochą octu
różánégo &c. potym ná łoże włożywßy wyſpokoić każ : á
ná záiutrz/ ieſli medł/ tego nie powtarzay : bo iáko wieß/
zdrowie y chorobę wedle siły ſądźiém : ieſli ſłab/ á vpadł
tym lékárſtwem go niedobijay/ álbo przezedni czyń : á ie
ſli duż/ á wytrwa/ tedy co dźień poránu możeß : ácz chcą
niektórzy przed wieczerzą/ to ieſt o godźinie nießpornéy/
przeto że ſye ćiáłá w ten czás więtßéy siły być zdádzą : lec
té kurzáwy y ten pot po obiedni nie ták ieſt iáko porán-
kowy pożyteczny. Kiedy ſye tedy nád onym dymem
dobrze zápoći/ á dym ſye vſpokoi y vpádnie/ ná łoże ná to
nágótowáné go włóż/ á poćić mu ſye póty/ pókić ſye do-
ſyć będźie zdáło wolno nákrywßy/ każ : á póty podobno
doſyć/ póki ſye mdleyßym niepoczuie/ á pot z ćiáłá z do-
bréy woléy iść nieprzeſtánie : otárwßy go po vſpokoieniu
onégo rozgrzania y gorącéy álterácyéy ieść mu co dobré
go day/ ták iżby ſye nie obćiążył/ á zwyczáiowi y mocy do

ſyć vczynił : bo w prawdźie/ ácz ſye obieść nie trzebá/ ále
w tym lékárſtwie nietákeſmy ogłádząć pácyentów iáko
w drzewie álbo w ſálsie zwykli. wino/ ábyś miał dáć pić/
wiele ich nie rádzą : owßem iż wiele złégo członkom przy-
nośi przy cynobrze/ áby powietrza rußenia nie vczyniło/ Rond: in M. G.
bać ſye trzebá : wßákóż komu zwyczáyné/ á do niego ſye
náturá y żołądek złożył/ day troche/ nie záwádźiß owßem
potwiérdźiß. do ßeśći tedy/ siedmi álbo ośmi rázów lub
mocnégo co dźień/ lub ſłábßégo przezedni/ álbo co trze-
ći dźień/ kurzywßy/ tenże práwie ſkutek/ co po mázániu
obaczyß : bo w oboygu/ ćiáłá ſye bárzo otwiéráiąc/ á po-
cąc/ ták roſkiſywáią/ iż członki y ſtáwy wßytki osłábiáią/
á iákoby ſye roſtępuią/ w tym zęby obwątleią/ phlegmá
do vſt przyydźie/ czáſem ſtolec/ czáſem vomity/ czáſem
káßle náſtąpią : co włáſnémi fomentáciámi/ oleykámi/
vnguenti/ gargariſmi/ rátuy : á fluxi vſpokoiwßy/ y
mdłość odpędźiwßy o tym myśl/ ábyś rozmąćiwßy/ cho-
régo ták niewypußczał : ále ſyropki mu day znowu/ iuż
niepurguiącé/ ále potwiérdzáiącé : wzgląd máiąc ná ſer
ce/ które ſye roſpaliło/ ná głowę/ z któréy ſye fluxi pobu-
dźiły/ ná pierśi w które nápádáło doſyć/ przeco plwáć y
káßláć ták gwáltem muśiał/ żołądek/ że tymże fluxom
podlégł/ y przeto że ie ſam rodźi/ y że ich do niego z ynąd
przybyło/ mieć ná pieczy trzebá. ſyropki tedy daß ex ca-
pillis veneris/ de betonica/ de ſtecade/ de cicorea/ de far-
fara/ violatum/ boraginatę/ oximel/ álbo oxiſacharę ſim
plex. álbo ták przez wodek/ álbo z wódkámi włáſnémi/
álbo z owym decoctum/ co ſłuży wßyſtkiemu ćiáłu/ flo-
rum et fructuum cordialium. á iż więc tego ták wiele by-
wa/ iż z powinnośći vprzątnąć plugáſtw onych muśiém/
mánny/ álbo caſſyéy/ ábo ſyrupi roſati ſolutę : to dáć/ co
śiłá á potrzebá vkaże : á to niechay będźie co nalżéy : bo
w tym wzrußeniu rzeczámi mocnémi/ znowu mąćić nie
byłoby dobrze/ owßem ſnadź cryſtérą to ſpráwić nalepiéy

która tylko będźie ex decocto emollientium/ melle rosa-
to / oleo violato / soli troßkę. álbo ℞. decocti Capi: ℔
j ß. czemu przyday/ mellis rosati/ olei liliorum. ana ℥ iij. fur
furis pugillum / salis ʒ iij. vitella ouorum n° ij. misce.
Tákié lékarstwá są/ z któremi záwżdy wynisć iesli ináczéy
niechce może/ bo nie są z owych coby mdlić/ turbowáć/ ál-
bo co wywodźić miáły : á iż náßé speties aromaticę do
tego są prawie włásné / przez tych chory náß niechay nie
będźie : czásem w tym léczeniu á długo potym / niech co
dźień morsellów vżywa : poránu dwu / przed wieczorem
dwu. ℞. spetierum electuarij aromatici rosati gab:
Diacimini/ diamosci dulcis ana ʒ j ß. cum sacharo/ aqua
violata dissoluto / fiant morselli. inßych różny obyczay
sobie sam vczynić możeß / pátrząc ná chorégo dolegli-
wość/ to iest iesli káßle/ á piersiam zábiegáć trzebá/ spe-
ties dáć diatragacanti frigidi / diapenidion/ diaireos ꝛc.
iesli wątrobá gorąca / diatrionsantalon/ diarhodon abba-
tis/ żołądkowi diapliris arcoticon/ diaxiloaloes/ y inßych
naydźie sye dosyć : á co wielka / w téy chorobie nabárźiéy
więc nérki grzeßyły/ té miewáią gorąco/ zámulenié/ vry-
ny zły odbyt/ do tego sye pilno obróć / á vczynioné mor-
selle álbo trunki ex speciebus/ diacucurmę/ Justini/ regi-
nę ꝛc. iesli gorąco/ krochmalem / wódką różáną rostwo-
rzonym/ ochłódź. Tákże iesli niewiástá/ miéy iéy ná pie-
czy przypadki / y zábiegay iákoby tám té mieyscá porußo-
né nie były : gdyż wkurzeniu á ták wielkim/ iáko bywa flu-
xów porußeniu/ to tám nabárźiéy słábieie/ y mdłość przy
nosi : przeto fomentatiami rzeczy wonnych / z wódkámi
álbo winem/ ciepło okłádáć roskaż : pewnie wiedząc/ że v
téy płci białéy / táką zgodę y correspondentią máią tám
té mieyscá ze wßystkimi wnetrznościámi/ iż kiedy to cho-
ruie/ wnet zátym y wßystko ciáło musi : co obaczmy áby
z owąd/ kiedy sye przyrodzone rzeczy zástánowią czás iáki
niemáły / á biała głowá sye nießánuiąc do choroby przy-

czyne dawa/ ázaż nie wnet chorób inßych sye tám gwalt
zbieżyrzyły sye wßytki zátkáią y zámulą nérki rzeżą/ y trzy
że rospalą/ słodzona sye odmie/ y boku lewégo bolenie przy
kré vczyni : żołądek odsórowieie/ rzygánié/ vomity / chęć De Morb: M.
do rzeczy ßkodliwych y przyrodzeniu przećiwnych przynie-
sie : z tąd bládość/ żółtość/ schnienié/ wątrobá sye zápa-
li/ z tąd twarz pała/ dłoni gorą́ią/ pálce drżą y kurczą sye/
serce drży / boiaśń / stráchy/ teskność/ lekánia pełné sny/
czásem przez potrzebny płacz/ częstą mdłość ćierpi : á glo
wá: bole/ tárgánié/ melánkolią/ káßle / y inßé przypadki
odnosi : czego tu wspomináć nie bárzoć mi było trzebá /
iedno ábymći vkazał / że wkurzeniu cynobrem/ gdźieć sye
białą głowę wopiek bráć potráfi / miéy ná baczeniu iéy
przypadki/ których oto wieleć wyliczam z tego zátrzymá-
nią miesiącznégo/ które náturá sámá dáłá ták/ áby lekko
á powoli było : á cóż kiedy wzrußywßy wkurzeniu flu-
xów/ tám sye obrocą: nie mniémay áby niezgromadniéy
tych przypadków / y nád twą nádźieię przybyć miáło.
Przeto niż kurzyć poczánieß / o tym pilno myslić maß / że
to lékárstwo chorégo zemdli / á nierychło mu sye potym
pokrzepić da/ z którym sye iáko mówię ták obnidź/ iáko
owo kiedy do potrzeby wypráwuiem ludźie nim sye wró-
cą / ponieważ tám záleb chodźić máią / gotuiem máści/
háwty/ knoty/ fascie/ áby zránieni wrácáiąc sye nagły rá-
tunek miéć mogli. álbo wto lékárstwo tákié rádniéy go
nie wdaway / z którégo chorßy y słábßy wynisć musi. á
co iesli w nim vmrze: ná swą ßkodę. chwaląc sye tym
drudzy / iáko ze złégo rázu tym lékárstwem wyrywáli ich Falopi.
wiele : ále ty sam wspomni/ iáko ich też wiele vlgnęło/ á Rondel.
z niego sye dobyć niemogło : iesli tedy vyźrzyß słábégo /
chorégo/ suchégo / niechay go : bo do więtßéy słábości y
suchot przyydźie : iesli głowy záwracánié / álbo zámiérz-
kánié/ woczách miewa/ niechay : bo Káduk/ párálisis/ ál
bo ápoplexia / zánim chodzą : iesli piersi ma ćiásné / ká-

ßle/dyßy/day pokóy : bo ſye łatwie zádwiś/ ieſli mu krew czeſto chadza álbo ią pluie/ pogorßyß mu/ y przyczyniß tego : bo to lékárſtwo/żyły y wßyſtko ćiáło bárzo otwiéra. w káżdéy biegunce/ w dycháwicy/ w roſpaleniu/ w kompleryéy gorącéy/ od zápalenia ſercá álbo wątroby pochodzącéy/ w gonorhei / álbo iákiégo zewnątrz fluxu ćieczeniu/ nie kurz : bo gorącégo ießcze roſpaliß / y fluxy záſtánowiß : á z tąd álbo nie vgáßoną gorączkę / álbo puchlinę przywiedźieß. wßákóż chłopá mocnégo obaczywßy/ á mówiec chłópá/ nie páná/ ieſli niedawno okniął/ ieſli ma oczu płynienié / po wiérzchu zápalenié / á záczérwienienié/ świérzb/ lißáie/ w mieśie bóle/ guzy/ fiſtuły/ ápertury/ álbo wrzody/ á inßych lékárſtw iuż pokoßtowawßy/ rátowáć ſye nie mógł / w ymię boże kurz : á moim zdániém to w nim ſpráwiß / co wiec owo furman ßkápę noſátégo máiąc/ á zbydź go áby mu drugié od niego ſye nie znoſaciły chcąc / wór mu śiáná ná poły z piołunem námießawßy / do łbá przywiezuie / ták iżby nozdrze y głowę dobrze obwiązał / áby v dolu źiołá zápaliwßy dym w nozdrze brał / prze który ſrodze káßląc/ wßyſtko co iedno we łbie miał / wypárſkáć muśi : zá czym do dni kilkonaśćie wolny/ y dobry : w tym go záfrymárczy álbo przeda / álić on zás poſtárému iáko był pies noſáty / áż go pſom wywloką : którégo niech tám po ſwéy woléy iedzą/ á my z náßym chorym / do lékarſtw pewnieyßych y beſpiecznieyßych / co ié królewſkimi zowią/ podźmy.

Drzewo.

Rzewo ſámo ieſt (od ludźi Indiyſkich tą chorobą vtrápionych gwáiákiem názwané) kthóre te włáſność ma / vléczyć człowieká doſkonále/ y przez vßczyrbienia á przypádków iákich złych/ do zdrowia pierwßég przywieść : bo iáko to iuż dawno wiéß / że lécząc to záchowáć potrzebá/ áby rychło/beſpiecznie/ á nie gwałtem choroby léczoné były : ſámo tylko drzewo / rychło/ beſpiecznie/á przez vprzykrzenia to vczynić vmié. á to dla tego/iż náßláduie nátury náßéy/z którą táką zgode ma/ iż ciepłá iéy przyrodzonégo/ áni żadnégo z przednieyßych członków nie pſuiąc/ zá nią pomaga / y twiérdząc/ á mocniąc ią/ meáty ktemu zámuloné á zátkáné otwiéráiąc: nieprzyiaćielowi iéy/to ieſt przymiotowi/ drógę vkázuie/ y precz go z ćiáłá wygánia. To drzewo práwie zá tegóż po zániesieniu do nas Chrześcijan choroby téy od Hißpánów/przynieśiono/y iáko onym ludźiam w Indiách/ ták téż tu nam przyprawowáć vkazano było : któréß to ácz z pilnośćią ßukáli/ z któréyby Inſuły lepßé/ á nam pożytecznieyßé ſye być zdáło/ náleźli zwyſep Janá y krzyżá świętégo : z liśćia tám w onych kráiách / ſoku ſnadź do purgowánia vżywáią / á owocu który ieſt iáko dwá orzeßki/ álbo iáko FErnel powiáda / iáko káßtány złożył, w cukier kłádąc / zá ſmáczny konfect dawáią ludźiem : ále do choroby téy/ nád ſámo drzewo/álbo pień/ lepßégo nic nie vználi : gdyż poty czyniąc/ przypadki y chorobę záſtárzałą / bárzo dobrze wygania : y nie tylko przymiotową/ ále ſnadź wßytki choroby léczy : ták że ſye ludźie do niego iáko do nawiętßégo á pewnégo rátunku w niemocách długich/ á od inßych lékárſtw opußczonych

Art C. ad gl.

Luis V. C.

vćiekáć zwykli: przypátruiąc ſye/ że żadnému członkowi nic niezáwádźi / owßem chorobam ták od głowy / y mozgu per neruos/ od wątroby per venas / od ſercá per árterias po wßytkim ćiele idącym / iáko żołądkowi/ ſłodzonie/ y nérkam/ y wßytkiemu ćiału wádzącym/ pomaga rychło/ á beſpiecznie : á nie tylko tym / któréby były z źimnéy przyczyny / iáko owé wnętrzné / głowy bolenié / záwracánié/ powietrza rußenié/ fluxy/ kaßle/ dußność / żołądka nieſtrawność/ odſórowienié/ ſłodzony zátkánié/ twárdość/ nérek zámulenié/ kámień / podágry/ ále też y owé/ co z gorącéy/ iáko śiepánia/ tárgánia/ kłoćia/ gorączki roſpalánia : á zwiérzchnim rzeczam/ cóż lepßégo? guzom/ świérzbom/ lißáiom/ kroſtom/ dźiuram/ wrzodom/ których iuż płókánia álbo fláſtry imać ſye niechćiáły/ iáko oſtátnia vćieczká pomaga : y co dźiwna/ że nátury ták ieſt ledwie rozumem obeßłéy / która w ſobie ma wßytko to/ co ktoréy chorobie potrzebá / oźiembłą zágrzeie/ roſpaloną ochłodźi / y vmiárkuie / wilgotną wyſußy/ záwiedłą odwildży/ fluxy/ to ieſt kaßle/ złzy zbytnié / biegunki/ koliki/ wnętrzną kiłę/ ropy / fiſtuły / záſtánowi : meaty zás záwárté y zátkáné ták otworzy/ y ono co ſwą drógą y obyczáiem dawnym odchodźić nie mogło/ do ſwego przyrodzenia wraca : iáko zápieczenié noſá / zátkánié podniebienia / záſtánowienié vryny / niewieśćich rzeczy zátrzymánié/ żadną rzeczą lepiéy wſwą klubę ſye wróćić nie może. czego nie znáczną iáką własnośćią/ ále od Bogá ſámego oſobnym dárem / to drzewo czynić widźimy: bo ácz ma trochę gorzkośći/ wonnéy/ y wdźięcznéy/ która ćierpnienia / y ćiepłá śrzedniość á do zámykánia meatów / własność mu dawáć ſye zda / ále też przytym ma oſtré iákieś w ięzyk ßczypánié/ że tym też otwieráć á żyły przenikáć może : wßákóż to namnieyßa rzecz ieſt/ bo inßych źiół/ álbo korzenia nie máło v nas / które té własnośći lepßé y zacnieyßé máią / przedśię iednak / léczyć

tákim

tákim efektem áni tákich chorób mogą. Ácz ſą niektórzy/ co álbo w rzeczách bárzo biegli / álbo támtemu królowi/ y iego drzewu záyźrzéć chćieli/ którzy to koßtowáli drzéw rozmáytych/ iáko iáłowcowégo/ gdyż iáłowiec z drzeniem coś podobny gwáiákowi ſye być zda/ á powiádáiąc/ że w Afryce medicy / ná też chorobę go dawáią : Drudzy modrzewia/ drudzy iesiénia/ derénia/ kłokoczyny: Drudzy Ebenu : twiérdząc że álbo ieſt z gwáiákiem ieden álbo téyże własnośći : gdyż gwáiák w wodźie tonie/ eben też tákże tonie/ nie pływa. ále nie tylko że eben czárnieyßy/ y ſłoiowatßy/ ále własnośći do vżywánia żadnéy nie ma z gwaiákiem podobnéy : gdyż gwáiák wonią/ y człowieká pośila/ y ták tłuſty ieſt / że z niego oléy bárzo wdźięczny / á zwiérzchownym chorobam pożyteczny vczynić może : á z Ebenu nic zgołá tákiego. Swięté tedy to nazwáli/ nálazßy ie iáko port ieden / chorobam tym ták ſproſnym / á inßémi lékárſtwy nie vléczonym. A czynią to medicy rádźi zacność iákiégo lékárſtwá obaczywßy / imieniem pięknym zową/ iáko źiołá Angeliká / pálmá Chryſti / źiele świętégo Janá / cápilli veneris / pecten máriæ/ imperátorya : tákże v Aptekárzów/ mánus Chriſti/ cátárcticum imperiale / elektuarz reginæ ducis/ empláſtry grácia dei/ ápoſtolorum/ etc. gwáiáku/ przyſtoynéy názwáć nie mogli/ iedno drzewem świętym / ták darom iego świętym ſye przypátrzawßy / że ſámo y chorobę ták ſproſną wygania/ y náturę iádem w niéy bárzo rozżarzoną pośila/ máiąc zgodę á vmiárkowánié z nią podobné/ ták/ iż kto ie pije / by też ſnadź álbo máło / álbo nic nie iadł/ nie mdleyßym go/ owßem mocnieyßym zoſtáwuie: gdyż inßé lékárſtwa które z człowieká plugáſtwá wyganiáią/ brzydkość/ ſłábość/ á teſkność/ po ſobie zoſtáwuiąc/ okázuią to/ że ſą y chorobie/ y náturze zárazem przećiwnémi : á drzewo ieſt ták bárzo wdźięczné/ iż iáko owé purgácie/ kto rázów kilká bierze / y ſobie ſnadź ſam omierżnie/

Scaliger.

Fracaſtor.

żnie/

źnie/ ták ono pijąc/im więcey/ tym ſobie ſye bárźiey podobáć zda: co w nim czyni ciepłá przyrodzonégo vmiárkowánié/ á włáſność od Bogá dána/ ktorey on ſam tylko przyczynę/á my vżywánié y ten efect/ że przymiot dobrze léczy/ wiedźieć możem. Bo cudna to rzecz do przypátrzenia/ ich winá rownie z nim ćiepłégo/ to ieſt co ták dobrze iáko gwáiáków decoct zágrzać może/ vżywáiąc/ wino rozgrzeie/ vpoi/ á przez wątpienia/ prędko gorączkę przyniesie: á gwáiak pijąc go ták wiele/ áni roſpali/ áni vpoi/ áni gorączki żadney vczyni: owßem posila/ chorobę wyganiáiąc/ ochotę iákąś miłą w człowieku zoſtáwuie: co ktemu: ktoré z lékarſtw ieſt/ co y Gálen diſputuie/ ktoréby też władzą miáło zwierzchu/ iáko y we wnątrz: á to ták pijąc/ iáko iem płocząc/ álbo fomentuiąc/ rány/guzy/świerzby/ ſußy/czyśći/goi/ták znácznie iż mu to przyznáć káżdy muśi: co wnim tylko ſámy widząc/ iuż go ták powßechnie vżywáć byli ieli/ iżby wmáńie bożey ſmáku káżdégo ßukáli: wárząc potráwy/chléb álbo biſkokt znim czyniąc/ ná wet wino/ co przez ſye ſámo Bóg dał dobré/ſobie przypráwuiąc: bo ieſli ſtárzy oni/ Várro álbo Dioſcorides/ piołunem/ miętką/ omanem/ ßáłwią/ mirtem/ ćiemierzycą ꝛc/ dla rozmáitych chorób wino przyprawioné pić chćieli/ rzeczámi mowię/ktoré do picia pochopné mniey sie być zdádzą: cóż ći chorobę ták plugáwą á ſtráßną w ſobie czuiąc/ á lékárſtwá z winem nieiáką zgodę á właſność/ że przenika/ otwiéra/ zágrzéwa/ bacząc czynić mieli? rzecz ſye im to z rozumem zgodna być zdáłá/ dwoie złączyć/ ktoré iedneyże właſnośći/ álbo ieſli nie właſnośći/ tedy wżdy mocy/á ſpráwy być widźieli: to ieſt/ przez żyły idąc/ á práwie ie otwiéráiąc/ potów álbo vryny prowádzenia/ y biorąc winá báryły pół/ to ieſt kwart ośm y czterdźieśći/drzewá funtów áptecnych cztéry/ corticis dwá/ źioł wedle potrzeby/ y cukru dla ſmáku co trzebá/ przymiéßywáli: co záprawdę zdáło ſie

In alit: fac.

3. de temp:

De re ruſtica. lib: 5.

iákoby

iákoby coś być nie złe: pátrząc ná to/ iż chorobá bez przeſtánku trapiąc/potrzebowáłá tego/ áby coby iedno chory iadł álbo pił/ záwżdy rátunek á wzgląd miáło ku chorobie: ktorą to chorobę/ w żyłách y we wßytkich członkách siedzącą/ płokáć á czyśćić chćieli/ nieynáczey/iedno iáko owo vpuſt/ álbo rynßtok ſye zátka á záléźie błotem/ wodę przezeń pußczą/ y áby ſobą on kał wyniosłá pomagáią. Rozmáytych tedy ſpoſobów ßukáli/ przypráwowánia do wypędzenia choroby tey/ ktory lepßy/ doświadczenia mácáiąc: á iż ſye nie nálazł lepßy/iáko picia: ćiáło do potu pierwey ſpoſobiáiąc/ to wedle tákiégo porządku czynią: Ciáło pierwey przepurguią dobrze rázów kilká/ ták iżby grubßé plugáſtwá precz wyßły: bo iáko wiémy/ że tá chorobá/ czyniąc w człowieku wielkie źimnych á grubych wilgotnośći zgromádzenié/ nie tylko żyły zátyka/ ále też y ciáło wßytko do namnieyßych członków ták nápełnia/ y iákoby klijem polepia/ iż powinna to pierwey wyczyśćić/ á ile być może wywieść: gdyż tego nie vczyniwßy/ á ták záraz drzewo pić dawßy/ té grubé plugáſtwá/ od wnętrza w ćiáłoby ſye ćiągnęły/ przez żyły mnieyßé: iż tám zoſtawßy ſnadźby członkom y ſkórze gorzey vczyniły: gdyż poceniém phlegmá rzecz gruba á gęſta nie może być wywiedźiona: przeto purgowánia dobrégo pierwey bárzo potrzebá/ ſyropki álbo decoccie ták właſné dáiąc/ áż ſye meaty á drogi w ćiele co więtßé otworzą/ y zbytnią phlegmę/ kolerę/ y melánkolią wyrzucą: á to ieſt/ co Hipokrátes mowił/ ćiáłá kto chce purgowáć/ do tego ſpoſobné pierwey vczynić potrzebá. A wypurgowánia miárę okażeć rozum/ Complexyey zápſowániu/ potym też y vrynie ſye przypátruiąc/ kthora ma być cudna/przezroczyſta/ z obłoczkiem w pośrodku/ áni bárzo gęſtym/ áni názbyt ſubtélnym: zá tym pußczánié krwie/ ieſli látá/ siłá/ álbo pełność do tego drogę pokaże: z ktorey to krwie ießcze to obaczyß/ trzebáli

1. Aph: 22.

M purgowá-

purgowánia więcéy/ álbo nié: trzebáli/ tedy ſye znowu
do ſyropów wróćić/ á téß co y pierwéy ieſli ſye zdárzyły
powtórzyć/ álbo ich wedle potrzeby z pierwßéy ſye miár-
kuiąc popráwić: potym do drzewá w imię Boże: ſpoſo-
biwßy y opátrzywßy/ áby było dobrze nágotowáné: á
pewnie będźie dobrze/ ieſli obierzem dobré/ ćiężkié/tłuſté/
we wnątrz zdrzenia owégo rumiánégo co náwięcéy má-
iące/coby nie ſtáré/ nie ſpróchniáłé/ nie połupáné/ coby
korá z niego niebyłá odártá: gdyż tákié y wietrá rych-
léy/ y może iákie inákßé być/ ponieważ żaden inákßy pień
tákiey kóry niéma: byłáć téż y w tym drzewie przed láty
różnosć/ iż iedno było co gwáiákiem dźiś zowiem/ dru-
gie swięté/ trzećié palus ſanctus: ten palus łátwie po-
znáć/ bo zdrzeniá ták cudnégo niéma: ieſt téż iákoby gá-
łąź ćienká/ bláda/ nie ſeki ále iákoby guzámi poßpecona/
woniéy áni ſmáku ták gorzkiégo niéma: tego woźić do
nas poprzeſtano: zá czym w gwáiáku teraz różnośći
niémáß: bo który był nálepßy/ á napożytecznieyßy/ ſam
zwyczay pakazał. niechże tedy nie będźie ſtáry/ ále ile
być może świeży/ nie pomázány/áni iákich plugaſtw ná-
poiony: gdyż więc ći co go w okrećiech wożą/ nie bárzo
go ßánuią/ owßem plugáwo przy ſentinie kłádąc/ czego
ſmrodliwégo nápoią/ ták iż czáſem śmierdźi: gdyż wo-
nieć z nátury ſwéy záwżdy był powinien. A iż téż korá ie-
go bárzo ieſt pożyteczna/ do téy téż to obacz/ áby byłá
świeża/ tłuſta/ á z drzewá nie máłégo: bo przedtym wo-
żono y dźiś ießcze wożą/ kóre iákąs z gáłązek álbo drzéw-
ká ćienkiégo/która być bárzo ßkodliwą powiádáią: y ták
ią bárzo wyſußáć doználi/ iż do oſtátniéy chudośći/ álbo *Falopi.*
do ſuchot ludźie przywadzáłá: przeto niechay będźie z
drzewá miąßégo/ co z proporcyéy łátwie poznaß. Te te-
dy kóre iż ieſt krucha/ tłuką w możdźierzu: á drzewo iá-
ko bárzo twárdé/ siekáli iedni ná drobné trzáſki/ drobili
drudzy dłótem tokárſkim: ále obyczay nalepßy ráßplą

ostro

oſtro násiekáną/ coby ßtuczki nie wielkié tárgáłá: bo
piłuiąc bárzo drobno/ y pień ſye grzeie/ y trocíny ná gro-
mádę lecąc niemniéy/ y ták ſye z siebie fermentowáć po-
cznie/ iż włożywßy go w pudło álbo w náczynié iákie do
dni kilku nie przeſtygnie/ owßem weſprzawßy ſye pſuie.
Nágotowawßy tedy drzewa/ niech téż pogotowiu be-
dźie to/co do wárzenia potrzebá/ iáko gárnce/ skłem cu
dnym we wnątrz polané/węgle/drifus/y mieyſce do wá-
rzenia ſpokoyné. A iż zwykli to byli wárząc/ iáko w ká-
żdéy inßéy rzeczy/ ßukáć iákoby lepiéy/ w rozmáitych de-
ſtilowánych wódkách/ w winie/ w málmázyéy/ w mu-
ßkátelli/ z dźiwnémi przypráwámi/ dáwáiąc do tego zio-
łá/ własnośćią do chorób przyſtoſowáné/ iáko do żołąd-
ká miętkiew/ ziele tátárſkié/ y inßé/ w winie wárząc do
połowice/ to ieſt áż winá mniéy álbo więcéy/ niż poło-
wicá wywrzáło: co ieſli dobrze/ſam obaczyß: mnie ſye to
nikąſká nie podoba/ gdyż wino wárzoné bárzo złé: mó-
wi o tym ná urząd Párácelſus/ále ſam tego doświadcz: *In Chir: Mag.*
á iżby do niego co mießáć potrzebá/ á zwłaßczá rzeczy
które purguią/ iáko ellebore/coloquintidę/ turbit/ her-
modactili/polipodium/ſenę/rabarbárę/mirobalani: ieſt
to rzecz bárzo próżna: czyniwálić to w prawdźie rádźi
inßy bárwiérze/ y oni dawnieyßy Doktorowie/ ále to z
rozumem zgody bárzo máło miáło: gdyż té to pur-
guiącé rzeczy wiodą przez ſtolce/ od ſkóry do wnętrza:
á drzewo od wnętrza do ſkóry: co ieſt drógá ſobie przeći-
wna/ á táka/ która náture trudni/ mdli/ y drzewu y pur-
gácyéy záraz ſpráwy własnéy niedopuśći. Dobrzeć ſye to
zdáło/ ieſli komu tedy náßyńcom/ którzy nie zowią lékár-
ſtwem/ kędy ſtolców niémáß: ále wedla rozumu nie bár-
zo: gdyż widźiém/ że ludźie nie rychléy ták do zdrowia/o-
wßem do ſturbowánia przychodzą: przeco rozdwoić to
lepiéy/ y té purgácye dáć pierwéy/ á dáć póki ich potrze-
be pełnosć okáże: potym drzewo áby przez poty/ wilgo-

M ij tnośći

tności ſubtelnieyßé/ á co grunt ieſt / áby choroby / y iádu tego zakał wypądzáło. á iż czáſu picia zátwárdzenié dla potów bywa / co dni dźieśieć lekuczkié dáć lekárſtwo: mánne/ caſſyą/ mel roſatum/ álbo pilułek kilko de aloe/ ſucco roſato loto: trzebáli częśćiéy co śiedm: álbo ießcze częśćiéy/ tedy przezedni / przed iedłem táką piłułę z iednégo ſcrupułu wźiąć: wßákoż przez tego lepiéy / áby pot ſwą drógą ßedł / á drzewo z żył ſye nie wyćiągáło: gdyż ſámé rózynki drobné dwie álbo trzy vncye ich ziadwßy / to ieſt / trzy ßczubaći tóż vczynić mogą / y náturę contentuią/ żołądek y wątrobę poſiláiąc/ y plugaſtw do brze ná dół popądzáiąc / przeto że ſmáczné y ſytné ſą: á náturá ié chćiwie ſtrawiwßy / żyły im oćieráć / á w ich ſłodkość lipniącą / phlegmę co po wierzchu ſye żołądká powlokłá/ vwinąć dopußcza: zá czym ná dół prędko ſchodząc / té rzeczy prowádzą: które to rózynki niektórzy gánią/ przypátruiąc ſye temu iż wſtolcu cáło wyrzucone bywáią: co gdy lepiéy obaczą/ naydą ich tylko łupież/ á nie oné ſámé być / z czego znáć iż ſą náturze náßéy miłé / że ie ſſąc á wybieráiąc iémi ſie báwi/ á łupież iáko rzecz niepożyteczną precz wyrzuca: niechayże nam tedy nie przerywa drzewá picia / áni purgowánié/ áni rzeczy któreby inßą własność miáły czynienié. zátwárdzenié iákoć powiádam ieſli będźie/ cryſtérą odpraw / która miedzy wßytkimi lekárſtwy ieſt nam zá nailżeyßé á łáſkáwßé podána / á te ießcze czyniem dálekich przypraw nie ßukáiąc/ wźiąwßy téyże decoctiéy co trzebá/ to ieſt trzy czwierći kwarty/ álbo troche więcéy/ mellis roſati/ olei violati po trzy vncye/ á ſoli ßczubátkę/ ćiepło wlać / co kißki wypłócze/ gnóy wywiedźie/ á poſtępku w lekárſtwie nie zepſuie/ áni odmieni. przeto do potów tych niechay będźie drzewo wárzoné ſámo ßczérze / gdyż y przerywáć ie / y mießáć ieſt rzecz ßkodliwa / y táka / która mu iego własność pſuie y odmienia: á to mówię o owych decoctiach/ w które wßy

ſtko co w áptékách naydą / áby ſye mądrymi zdáli záraz wmießáią: nie żeby iuż ták nieprzydáć do niego nic/ gdyż którá / ſálſá / chiná / álbo correctiua ſye tám kłádą: ále purguiących nic nie trzebá: á té które z nim máią do wypędzenia choroby iedneß własność/ ták ſtánowić y miárkowáć / iákoby mu nie vmnieyßáć / ále przydáwáć mocy ſye zdáły. zwykli też niektórzy w wodách deſtylowánych to czynić/ wzgląd máiąc ná częśći przednieyßych potrzebę/ iáko dla melánkoliéy/ aqua lupulorum/ fumarię cuſcutę/ Epithimi ꝛc. dla colery Cicoreę/ endiuię/ nitibi/ nimpheę/ lactucę/ ꝛc. dla phlegmy aperitiuarum radicum / á te oſobliwie co iéy y wpotráwách vżywamy piotrußkę: dla głowy wódkę láwándrową / máieranową / ßáłwiową/ rozmárynową/ florum ſtecados/ betonicę: dla oczu wódkę rućiáną / eufragiéy / celidoniéy/ koprowéy: dla wolnégo tchnienia/ wódki de fárfárá/ de hyſopo / de timbrá/ de praſsio/ de enula/ de acoro: dla wątroby/ de abſintio/ de Cicorea/ de Eupatorio: dla żołądká z miętkwie/ zwłoſkiégo kopru: dla nérek piotrußkowa/ y wßyſtki otwieráiącé/ á kámień krußącé: dla máćicé pulegij/ artemiſię/ graciollę/ nepetę/ ꝛc. o czym w kśięgách wtórych ná ſwym mieyſcu doſyć ſye dotkliwiéy mówi: iákoż w prawdźie / wódki tákié dobrze deſtyllowáné / niemáß co gánić: owßem byſmy ié bárzo chwalili/ byſmy ták dobrze vczynioné iákich nam potrzebá widźieć / álbo mieć mogli. lećdźiwuie ſye Báptyſtá Montanus / że wódki té prze złé deſtyllowánié ſą bárzo nikczemné / iż y máćierzankową / która ćiepła miáłá być / nálazł nie tylko przez wonié ále źimną y złą: á nie tylko on ále my / którąle náwet y piołunkową wźiąwßy/ ſkoßtuymy/ naydźiem/ áni ćiepłą/ áni wóniéy áni gorzkośći namniéy: tóż o drugich rozumiéymy/ czemu? bo náßy áptékárze źle deſtylluią: ták źle/ iż z ich veſiki álbo z álembiká co część przednieyßa y mocnieyßa dymem ſye wykurzy: á wódká która ćiecze/ iáko pro- Conſultæ 42.

sta wodá będźie: która to ni do czego iedno by miechowićiné grzyby z destyllowawszy / w bánkę schowawszy / ná słońce áby sye vtrybowáłá wystáwiwszy / pięknie wyrzućić: bo iesli piołunkowéy z iéy własnośći niepoczuiesz / cóż która ma w sobie dobrégo? gdyż piołun ma w gorzkośći swéy własność / á w własnośći gorzkość / którą iesli od niego odéymie / iuż piołunem piołun być przestánie: tákże y insze wódki: dla tego Mánárdus zacny medyk y wszyscy zálécáią álchimistów destyllowánié / którzy y duchá álbo páry namnieyszéy z tego co czynią nie wypuszczáią / owszem to vchwyćiwszy spiritū álbo esentiã quintam iáko oni mówią / rzecz záprawdę do zdrowia bárzo pożyteczną czynią: á co więcéy my nápiszem áptékárzowi / áby in aquis destyllatis czynił / á on ich niemáiąc / wiechec onégo źiela zeschły wrzućiwszy wárzy / twierdząc że téyże mocy y ważnośći iáko aqua destyllata być ma: co vpór ich á głupstwo sprosné czyni: ieszcze więc áby błędem błędu popárli / chcą tóż drzewo destyllowáć / y nie wárzoné ále destyllowáné / do vżywánia dáwáć: co do zdrowia bárzo nie wiele / álbo nic nie ma: bo co lepsza część tego z dymem álbo z párą wyydźie / á ostátek rychléy niż pomoże záwádźi: á to czynią / by iedno wymysł iáki nowy pokazáli / choć mniéy niż drugi pożyteczny. przeto iesli ie w wódkách wárzyć przyydźie / niechay dobrze vczynioné będą / á potym wárząc / ták opátrzoné / iákoby ich część subtélnieysza nieginęłá / to iest / ták to obwárniem wziąwszy drzewá tártégo wedle potrzeby / ná vncyą káżdą wody libre iednę / lub to prosta / lub destillowána będźie przydamy: y iesli ćiáło wysuszyć chcemy / corticis to co sye zdáć będźie przyłożemy: á obyczay to wziął / áby do libry drzewá corticis vncia iedná przymieszána byłá: to warzmy secundum artem: ále postóy: co secundum artem / ták my piszem záwżdy S A / á więcéy rázów sye dźieie contra artem: á toby miáło być S A / áby sye naczynié co nale-

piéy

piéy obwárowáło / áby drzewo co nalepiéy vwrzáło / á efect swóy to iest pot / y poprawę zdrowia záraz vczyniło: przeto gárniec wziąwszy álbo niechay to będźie dzban polewány / któryby w sie wziąć mógł kwart namniéy dźieśięć / bo byś miał mieć mnieyszy máło tego wárząc / muśiałbyś pracéy wiele podiąć częstym wárzeniém: á wárząc sunt / corticis vncyą iednę / kwart do tego trzebá wody namniéy sześć: co gdy wrzéć będźie / potrzebá áby dzbaná onégo / trzećia część byłá wolna / bo gárniec by sye spádał / y nie byłoby secundum artem: oblepże to gliną dobrą / coby sye nie pádáłá / pokrywkę do tego miárną obrawszy / ták dobrze / áby żadna párá stámtąd niewyszłá: y postáwiwszy ná drifusie żeláznym do tego vczynionym / nád węglem niech to powoli wré godźin przy namniéy pięć álbo sześć / pilnuiąc áby sye gárniec niespádał: á iż nászy pisáć zwykli / coquatur ad consumptiō partis tertię / ná czás też y połowice / iáko to poznasz gdy ták záwárté będźie? chćieli iedni dźiurkę máłą w pokrywce vczynić / y szpatle álbo kopystkę włożywszy mieszáć / y ile wywré znáczyć: drudzy szale máiąc / y gárniec przez dźiury wążąc pomnieć / wiele kiedy wstáwili / y kiedy odiąć / wáży: tego oboygá nikąská nie trzebá / á tę subtélność Cárdanowi do czego inszégo záchowaymy / gdyż ták dźiurká być máłá nie może / áby ią zá godźin sześć siłá páry / zá tym y mocy z drzewá nie wyszło: ná wagę sye też trudno spuszczáć / gdyż ogień siłá gwałtem wywárzyć / á nie wedle artem vwárzyć może: ále rozumowi to do rozsądku zostáwić / á wedle tego sye spráwić trzebá: owa w dobrym gárncu / dobrze zálepionym / ogniem wolnym / godźin kilká wárząc / dosyć będźie: gdyż też oni co tego z przodku vżywáć byli poczęli / ná samym w wodźie ćiepłéy moczeniu / álbo fermentowániu dosyć sye mieć y z tymże efectem zdáli: tám odstáwiwszy / y potym gdy przestygnie przez płát álbo pytel / co Colatorium zową / przecá-

dźiwszy /

dźiwßy / y drzewo dobrze wyżąwßy / rzeczy które do przypráwy ſmaku ſłużyć zwykły/kłádźiem : iáko cynámon/ acorum/ gálgan/mußkat/ oman/ liquiritią/ cukier/ co by ſye doſyć ſmákowi zdáło : nie żeeby przez tego nie lepiéy/ iedno/ że zwyczay coś záwżdy nowégo wymyslić/ á pácientowi wymyſł okázáć zwykł. ſłukwßy tedy té rzeczy/ álbo w płatku topią / álbo ták ſámé wſypią : wßákóż potym cédząc / áby proch / ten brzydkośći nie vczynił : á dla tego tych rzeczy z drzewem mi ſye wárzyć niezdą / iż z ogniá áby wóniéy y ſmáku ſtrácić niemiáły/ być nie może: wßákóż iż wárzenié proſté y ſámégo drzewá y tych aromatum ſpiritus y wónią co lepßą gubi/ták nád dobrze oblepionym pilno ſtáć / á co raz rátowáć trzebá : tedy y zárаz wrzéć mogą/ y máło álbo nic/ y duchów y ſubſtántiéy zgubią / że téż y wody práwie nic nieubędźie : przeco owę decoctią bárzo chwalem / co ią in duplici waſe zowią : to ieſt wźiąć fláßę álbo śrébrną / álbo cyny dobréy/ álbo miedźiáną pobiéláną we wnątrz / álbo co ieſt nalepßa ſkláną / y wodę tám proſto przed tym przewárzoną/ álbo wódki deſtyllowáné z drzewem włożywßy/ßróbą potym/gliną álbo tragacantem/ á ná wiérzch chuſtą obwárowawßy/w bánię miedźiáną álbo w kocieł wſtáwić : ieſli ſkláná / áby ſye nie ſpukáłá (ácz dobré ſkło co to wytrwa) w źimną wodę wſtáwić / y ták węgla ſpotrzeb podłożywßy/poddymáiąc w onym kotle wodę zlekká wárzáć : która ſámá wrzáiąc y fláßę grzáć y drzewo w niéy wárzyć będźie / ták iż práwie dobrze vwré : á nie tylko żeć tego pilnowáć nie trzebá/ále nic ći decoctiey nie vbędźie: nád to áromatá álbo co przydáć będźieß chćiał włożyć ſye godźi. bo ábyć nic nie wyßło párą / ieſliś dobrze obwárowáł báć ći ſye nie trzebá : ieſli ſkło / nie wyymuy áż przeſtygnie : ieſli śrébro álbo cyná/wolnoć kiedy chceß : wßákóż by to godźin kilká wrzáło/ álbo dłużéy/ wolnym ogniem áni przewárzyß/áni tám decoctiey namniéy ſtrá-

Tom:2. l.c.12.

ćiß: w tym

ćiß : w tym ſye rozumu rádząc / á pomniąc że coctia ma ſwé gradus : niechay iedno ſimplex iákié wárzą / długo álbo krótko/ ogniem wolnym/ álbo wielkim/w wielu wody álbo w máłe/ do wywárzenia połowice/ álbo więcéy/ tóż ſámo śilną od śiebie różność pokaże : co ieſli w czym / tedy wpiwá wárzeniu łatwie pobáczyć możeß / że nie dowárzoné śliſkié/ przewárzoné gorzkié/ przebráné rzadkié/ ßmelcowáné / iáko oni zowią / gęſté/ y mocné ſye okaże : á tego efect káżdégo inákßy : ták / że otho drzewá y lékarſtw coctia / ieſli wolno vczyniona / grzeie : ieſli mocniéy/ſmáży/ álbo warzy : ieſli ießcze mocniéy/niż iákoby to co we wnątrz ieſt / pali. wedle to tedy potrzeby czyń/ pomniąc że początek álbo záczynánié tych rzeczy/ nie ták mocné iáko wpośrodku:záſtárzáłéy chorobie niż nowo záczętéy : owéy co we wnątrz niż co ná wiérzchu czyniono być ma : przeto pro ſirupo ták ią vczyniém / iákoby choroba władnąć mogłá : á do pićia/ iákoby y choroby y nátury pośiłániu dobrze dogodźiłá : bo gdźieby więc mocnieyßa byłá niż ſyrop/przez żyły by ták prędko nieprzeßłá/ żołądkowi by ták przyiemna nie byłá / y wnetby zápaliwßy wątrobę y krwie przypiekwßy/ alterátią do febry podobną vczyniłá : co ieſli ſłábßa á wodniſtßa / żołądek oźiębiwßy/ ćiepłoby przyrodzoné gáśiłá/á miáſto rátunku/ nátury ſłábość y do puchliny álbo gorßégo czego/ drógeby pokazáłá. zwyklíſmy ią tedy czynić / biorąc to co zoſtáło od przecádzenia piérwßéy / przydawáiąc świéżégo drzewá vncyy ßeść / corticis iedne / y wſtáwiwßy wody dwá razy więcéy niż piérwßą/wárząc do wywárzenia częśći trzećiéy / áby v kwart dwunaśćie/ wywrzáły cztéry/ á ośm do pićia zoſtáło / téż przydawßy cynámonu / acori/ galange/co ſye podoba : A co nam po tym ſkepſtwie/ ießcze niewidzę : gdyż to ná on czás bywáło / że pieniędzy ßánuiąc folgowáli drzewu : ále teraz ieſt ták tanie/iż cztéry rázy álbo więcéy przed tym koßtowáło : przeto ná koßt

 ſye nieo-

ſye nie oglądáiąc/od pierwßéy decoctiéy tám to wyrzućmy / á świeżego drzewá tyléß co ná pierwßą decoctią wźiąwßy/ wody dwá rázy wiecéy warzmy: bo w prawdźie mowiąc/ ieſli pierwßé wywárzem dobrze/ iákoż wywárzyć mamy / tedy w nim nic nienaydźiém ſubſtántiéy do wárzenia godnéy / ták / iżby ié nadłużéy wárzył / áni ſmáku/ áni wóniéy/áni fárby odnieśie : á ieſli tego nie bedźie/ ßkodá pracéy prożno/y pácientowéy nádźieie záwodźić. warzmy tedy tąż pracą / tymże ſpoſobem/ tákimże ogniem / iáko pierwßą : iáko napilniéy być może : á nigdy w inákßéy / iedno w proſtéy wodźie : bo deſtyllowáné iuż bárźiéy do ſyropów / niż do picia bywáią y ſą wláſné/ á do picia proſta ſtudźiana ieſt naylepßa : w którey w prawdźie wyboru też potrzebá : bo błotną z káłuże álbo z opárzyſká iákiégo wźiętą / zátrudniém bárźiéy / niż przypráwiém lékárſtwá : o tym Dioſcorides/ Hipocrates/Plinius/y inßy vmyslnie piſáli / okázuiąc wód tych/ co do vżywánia idą/ ludźióm pięć być różnośći : álbo że będźie ſtudźiána/ álbo zdroiowa/ álbo ćiekąca co rzéczną zowiem : álbo ſtáwowa / álbo dżdżowa : kthóra to dżdżową miedzy inßémi naibárźiéy chwalą/przeto że ieſt ſubtélnieyßa / y kthóra mniéy źimná / mniéy ſórowizny / mniéy błotnéy grubośći w ſobie ma / co ſye okázuie y ztąd/gdy ią kto chowa długo/że ſye w niéy nic mułu/álbo piaſku nie vſtoi/ nierychléy ſye wſliźnie / álbo wſtechnie/ v ogniá rychléy ſye zágrzeie / y zás rychléy przechłodnie: á co wielka ieſt / ze wßytkich naſmácznieyßa : náßé wiec owo dźiewki/co ſye chcą vczynić niż ſye vrodźiły cudnieyßémi/ z Márcowégo śniegu/ do twarzy wodę chowáią/ powiedáiąc/ że y do roku ſye nie pſuie : co podobno y inßych Kśieżyców vczyni/ieſli w ſtátku kámiennym/ w cyſternie / álbo we dzbanách / w mieyſcu chłodnym záchowána będźie : w kráiách Włoſkich / Hißpáńſkich/ gdźie ſą gorąca / táką wodę w ſtudniách z kámienia wykowánych cho-

De aer: l. & a. C. 3. lib: 31.

nych chowáią : ále v nas/ iż ſye w niéy máło kochamy/ ná iéy mieyſce bierzmy z źrzódłá / iákać może być nalepßa : to ieſt/gdźie grunt dobry/wodá cudna y ſmáczna/ á Słońce cáły dźień promiéniámi czyśći : do czego owá chłopſka probá bárzo pożyteczna będźie/groch álbo mięſo w niéy wárząc/ wnet okaże dobroć : przedśię iednák y tę wodę / byś rozumiał być nalepßą/ przecedźiwßy / áby krzeku álbo iádowitégo czego wniéy nie było/ przewarz/ y dopiéro decoctyą wniéy / ießcze przecádźiwßy vczyń : tám nálepßą probę y efect / ták wody iáko y lékárſtwá vyźrzem/ kiedy pot dobry ſye z ćiáłá pokaże : gdyż dobrze ſpráwioné ćiáło / dobrze vwárzoné/ y w dobrey wodźie/ drzewo pot vczynić winno:które im ſie lepßy vda/tym nátura lepßy y rychleyßy rátunek weźmie: A ieſli wodá będźie zła/ iáko ſą śiárczyſté/ áłunowé / krußców y błót inßych/ trudno poty vczynić ma : owßem tákié w ćiáłách ſye záſtánawiáią/żyły zátykáią/á zátwárdzáią/ gdyż z tákich żadna do potów czynienia własnośći nie ma : áczći w prawdźie / przypáda to czáſem / że drzewo nie záwżdy potámi wychodźi / áni efectu tám tą drógą czyni / y bywáią ponim ſtolce czáſem/ częſto lepßy niż bywał vryny odbyt/káßle/womity/y inßé ewácuacie : ále to z przodku niż ſie znáturą pozna: wnet zás ſkoro ſie rozgośći/potámi wiecéy niż którą inßą drógą pędźić zwykło : á niedźiw to że zprzodku nie záraz potów czyni/bo inßych wßytkich kątów wćiele mácáiąc/gdźie zbytek iáki naydźie/o kàżdy ſie kuśi/y wpądzáć go niezániecha : á iż álbo będźie źle przed nim wypurgowáné ćiáło/ábo náturá y chorobá vporniéyßa/co zá dźiw/że też rożnie operácyą ſwą pokáże: ále pocenie ieg ieſt właſny efect/które wkáżdym/ choc nie zrázu czynić powinno : gdyż widźię że to pocenié iednỹ rychléy drugim leniwiéy przychodźi/wedle pełnośći/Complexiéy álbo śiły z ćiepłá przyrodzonégo pochodzącéy: pełnosć bárzo rádá vczyni/ ták w krwiſtym/ w koleryczným / iá-

ko y w phlegmiſtym/ byle dobrze wypurgowáni byli: ále siłá á ćiepło przyrodzoné/tym bárźiéy/iż im kto młodßy/ żywßy/goręczßy/tym pot wſobie rychléy wzbudźi/niż ſtáry/ zboláły/ álbo wyſußony. Tym tedy wßytkim/ pocenia potrzebę oſądźiwßy / zmiérzmy to záraz / póki krés pićia być ma/ powiedźiawßy że ſyrop y pićié / pić máią iákoby z Reyeſtru: ná cáłym zégárze / ráno o óſméy (á záwżdy zágrzawßy) vncyy zprzodku siedm/potym więcéy/ do dźiesiąći: ieſli ćiáło wielkie/ná pot ſye vkładßy/ y dobrze nákrywßy / dwie godźinie leżeć: w tym przyydźieli pot záraz/ álbo nie záraz/ wielki/álbo máły/ máło o to dbáć/ owßem nań ſye zdobywáiąc / áni mordowáć/ áni nákryćiém duſić: doſyć to dobrze/vkłáść ſye/nákryć á wypić / lékárſtwo próżnowáć nie będźie / vczyni to w náturze co czynić zwykło. wſtáwßy o dźiesiątéy/ y płátámi ciepłémi ſye otárßy/ y dobrze oſußywßy/po piętnaſtéy ieść/przed iadłem puł godźiny/ ieſli ſye ſpodoba/rózynków drobnych zßczubać dobrą ziadßy: tám onéy decoctyéy drugiéy / iuż nie grzanéy boby byłá przykra / pić tyle co prágnieniu doſyć ſye zdáć będźie: po dwudźieſtéy po pierwßéy/znowu tákież ſyrop zágrzawßy wypić/y ták iáko poránu po nim ſye poćić: czynią to więc drudzy/ że chuſtę álbo ręcznik záraz tám pod nákryćiem máią / áby pot coraz oćiéráiąc w niém nieleżeli: drudzy w prześćirádło ſye vwijáią/ á to wedle doſtátku á podobánia wolno: tego iedno pilnuiem/ áby w tym po obiednim poćie/chory nie ſpał: bo y pot ſobie y noc przyßłą zepſuie/ y członkom álbo ſtáwom nie máło záwádźi: gdyż w ſpániu ćiepło przyrodzoné do wnętrza ſye śćiékáiąc / odbiéga y oźiębia ie: zá czym ieſli ſye zbytek w nich nie ſtrawi/ nie zágrzeie/ á nie wypoći/ co zá pomoc? co ieſliby ſye w tym to po obiednim poćie nie poćił / ná tym nic/ przedśię niechay pije/ieſli nie teraz/tedy drugi raz ſwemu doſyć vczynić nie zámießka: owßem dwá rázy ná dźień pijąc/ y do

pocenia ſye kłádąc/ieden pot drugiégo śćiga: á choć równé być nie mogą/ktorzyle dobry. Tám o dwudźieſtéy y o trzećiéy ſye otárßy/po puł godźiny/kiedy ſye duchy vſpokoią/ ieść: á w noc po pierwßéy ſpáć BOgu ſye poruczywßy położyć. Owi mi ſye nikąſká niepodobáią/co ſye im tá fántázya vległá / zámierzyć choremu funtów drzewá wypić kilkonaśćie/ álbo kilkodźieśiąt: y bacząc że zá niedźiel cztéry / wedle tego iáko náßy pić ie zwykli/ wypić nie może/ álbo mu siłá rázem wypić / álbo ſye ná dźień trzykroć poćić każą: z obu miar grzeßą/ gdy nátura nic czynić gwałtem/ áni ćiérpieć niechce: powinien chory/ ná dźień dwá rázy ieść/ dwá ſye też poćić/áby pokarm ſye ſtrawił/ á południowy pot / z ſobą go w żyły ſórowo nie porwał / á ćiáłá nie mdlił / áni zápſował.

Nádto nie więcéy pić niż potrzebá: gdyż z zbytniégo pićia czáſem to bywa/ że drzewo w ćiele zoſtánie / żyły zátka/ wątrobę álbo ſłodzonę odmie/ y wnet opuchlinie fundáment założy: álbo w náturze mocnéy/zá ſkórą wſkiſa/ y świérzb/ álbo kroſty vczyni. Ale ieſli ſye podobą pić go siłá / opátrzyć/ áby to pácient ſtráwić mógł: bo wedle to complexyéy/y drzewá przypráwy/ potym wedle zwyczáiów iść ma: przeto náßyniec ná obiad kwart dwie álbo trzy ieſli wypije/ ſtráwi: zuczył ſye/ poceniém go dobrze zbywa / boday zdrów był: tego wżdy iednák przyſtrzeżmy/ áby między obiádem á wieczerzą/pićiu pokóy dał: bo choć ieść máło będźie/ wßákóż áby ſtrawił/ á żołądek mu ſye záwárł niech ſye ná to ogląda: á pewnie nie ſtrawi/ ieſli weń więcéy/niż otrzymáć może wleie. Ale ábyś wiedźiał/ co to chcą mędrzy/ im go kto więcéy wypije/ tym ſye rychléy y lepiéy odpráwi: nie mówią tego/ iedno ná czás pátrząc/ im kto dłużéy w téy diećie trwa: bo náßym ludźiam ná żadną rzecz czáſu mniéy doſtawa / iáko léczyć ſye: ták / iż y biédnych pigułek żaden niewezmie/ ktoryby wźiąwßy/tegóż dniá wyniść nie- Petronius.

chćiał : á drzewo chcą kilkiemnaśćie dni/ á nawięcéy trzydźieśćią odpráwić : á w onych kráiách mędrzßych / gdźie żadnych fortun drożßych być nie rozumieią / iáko dobré zdrowie/ póty póki potrzebá á medik roſkaże piią : á też do zdrowia / práwie nie ták iáko náßy przychodzą : á nie mówią/ potrzeby mię były záßły/ nie dopiłem go ná wioſnę/ mußę zás w ieśieni : ná ſtronę wßytko porzućiwßy/ piią to/ póki chorobá roſkaże : to ieſt / miał kto bóle/ álbo świérzb/ álbo kroſty/ pić póki chorobá nie vſtánie : á tá ſámá/ póki doſyć/ nie kto inßy iéy pokaże. á iż niektórym poty ták łátwie iść nie mogą / owych co im pomagáią wánną/ to ieſt roſpaliwßy kámienié / ſyrop wypić dawßy/ tąż decoctią poléwáią : á chory nági pod pokłatem z kobierców/ álbo deßczek vczynionym śiedząc/ nád párą ſię grzeie y poći/ nie bárzo chwalim : gdyż owo pot nie ieſt : bo pewnie wiedz/ że tá párá ſámá z śiebie wilgotność y krople/ nie tylko ná człowieku ále też y ná kobiercu/ choć mu ſię poćić nie przyſtoi vczyni / iáko owo nád gárncem pokrywká/ álbo w łáźni ſtrop : á też táka párá/ ſkórę párząc mdłość czáſem / y do ſuchot pochop przynośi. ále rádniéybym widźiał/ owo co cegłę vgrzaną w obruśie vwinioną / málmázyią álbo tąż decoctyą pokropioną / do ſtóp przykłádáią/ y ták chorégo w łożu położonégo/ o to áby ſię nogámi opárł/ y od onégo párzenia poćił ſpoſabiáią : gdźie iednák nogi rozgrzané powoli ſię poćić/ y ćiáłu do tego drógę dawáć poczynáią : Acz też bywáią wánny dwoiſté / gdźie ná ſpodek kámienié/ álbo żelázá ßtuki roſpaliwßy kłádą/ áni ich/ nie kropiąc nágiégo/ nád nimi wánnę záſklepioną kobiercámi nákrywßy poſádzáią/ gdźie ſię álbo z głową álbo ią wytknąwßy po ſyropie poći/ ták iáko w pośćieli lekko y powoli/ gdyż z náturą człowieczą w żadnéy rzeczy gwałtem poſtępowáć ſię nie godźi : powoli á znienagłá / té ſpráwy być máią/ témiż drógámi/ którémi ſámá náturá po-

ſtępowáć zwykłá : á náturá iáko baczym / to co ią bárzo mierźi / powoli wyrzuca : iáko widźim niż kroſty álbo co ná wiérzchu ſię vkáże/ z wątroby rzući ſię to do ſercá/ ták iż ſię ſerce rozgrzeie/ y ćiáłu ćiepło więtßé y przykrzeyßé / álbo teſkliwßé niż przyrodzoné vczyni : potym idźie to do żył wielkich / wnet do máłych / zá tym do owych co ie drobniuczkie álbo Capilláres zową/ przez muſkuły y przez ſkórę. témiż drogámi y pot/ nie rychło y powoli idźie : y pewnie to nie ten hauſt/ któryś dźiś dał/ poceniém wychodźi/ ále ten ćiáło zágrzéwa / żyły otwiéra/ á onegdáyßégo / álbo tego co tám dawno záwadzáło w żyłách popędza. niebądźże tedy ſkory / ieſli ſię ćiáło wedle náßégo oczekawánia zrázu poćić niezechce : nie vćiekay ſię do rzeczy/ któreby ſię náturze przykrzyć / álbo ią zmóc miáły : boć też y to bywa/ że drudzy z przyrodzenia ſię poćić nie mogą/ że ſkórá ná nich twárda / álbo że ſię niezuczyli/ przeto że nie miękko ſypiáią / y pełnośći żadnéy dla pracéy kthórą czynią w ſobie niémáią / tedy tám potów gwałtownych/ álbo drugim ludźiam podobnych próżno czekáć : á wßákóż ná decoctią guáiáku pewnie wiedźieć/ że efectu ſwego czynić nie omießka. Bywa też y to/ że owi co wątrobę bárzo gorącą máią / y poćić ſię bárzo nie mogą/ y wnet teſkność á roſpalenié ſtąd wielkié odnoßą : prawdáć to/ że tácy ſię wnet roſpalą/ przeto że pełni/ á w nich krew ſpalona/ oſtra/ wzburza ſię á pęd ga/ á ná ſerce zàraz y ná głowę biie : ále kiedy y tákié przed tym dobrze przepurguie/ wątrobę onę ochłodźi/ diete przyſtoyną poſtánowi / decoctią cum rádicibus álbo cum aquis cicoreę/ endiuię/ acetoſę vczyni : bárzo ie vmiárkuie : y choć nie zrázu / powoli do potów przywiedźie : gdyż decoctia będźie chłodząca y otwiéráiąca / á nie ták mocno iáko prze źimné vczynioná : bo ſprzodku oni ſtárzy nie wárzywáli z tą pilnośćią / iáko my teraz / tylko infundowáli á ćiepłą wodą przez noc miękczyli / álbo

máccrowáli. To ktemu przez folgę zuczyli ſye byli páti-
enty wtrącáć iáko do więzienia / że y okná zábiwßy / á
trzećié drzwi obwárowawßy/ ſrodze duśili : potym nic :
gdyż nie ieſt drzewo téy złośći / áby ſye z ſłóńcem á z do-
brym y pogodnym wiátrem zgodźić nie miáło : nic mu
świátło/ nic mu wiátr máły niezáwádźi/owßem záwár-
ßy ie ták/ dußnosć á záduch więcéy im záwádźi. przeto iż
to nie pomocné ták ćiáſné á dußné mießkánié / może to
pić w tym gdźie ludźie mießkáć zwykli/ czás do tego do-
bry vpátrzywßy : bo widźim kiedy kogo nagła przymu-
śi potrzebá/ áſpectu ná álmanáchu nie obiéramy/ iedno
co rychléy do diety drzewem ſye rátowáć : wßákóż komu
po woli / á czás obráć może / y do inßych lékarſtw y do-
tego wioſná nalepßa / iáko Hipokrátes náucza : potym
Aph: ſect. 3. iesień dla tego/ iż w ten czás ćiáłá otworzyſtßé ſą / á do
wyrzucenia co im wádźi / zá ládá iáką pomocą łátwiéy-
ßé : chwalą téż y láto okrom Cánikuły : źime nie ták/ dla
źimna kthóre ćiáłá záwiéra / zátwardza / á do pocenia
prze mróz á niepogody zátrudnia : ále iáko v nas láto
przećiw tám temu gdźie Hipokrátes mießkał nie gorące/
ták źimá choć więtßa / dowćipem ludzkim / á izbą ob-
wárowána być może. Przyydźieli tedy potrzebá/wßyt-
ki czáſy v nas dobré : w tym komu chorobá obiéráć do-
puśći / wioſná to ieſt kwiećień/y may nálepßy : przedśię
3. Aph: 9. iednák rzadko ſye tráfi / áby y w ten czás nie w izbie to
być muśiáło : kthóra to izbá niech nie będźie wilgotna/
ſmrodliwa/ dymna/ opátrzmy : bo ieſli co / tedy wolny
oddech/ á ćiepło vmiárkowáné/náßému chorému potrze
bné : niech nie będźie źimna/áni gorąca : á możeli być/nie
chay będźie z kominem/ ná ktorymby ogień był vſtáwicznie
y drew dobrych/ coby rádniéy woniáły niż śmierdźiáły : z
záſłoną/áby oczom bláſku niebyło. Kázáli ießcze v tegóż
kominá wárząc drzewo/áby pára mießkánié napełniáłá/
á ták głowę y duchy chorégo potwiérdzáłá : ále ieſli my

ßánuiem

ßánuiem téy páry / y drzewo nie ták otworzyſto iáko pi-
wo wárzym/ co z téy rády? (bo ex uáſe duplici nie vćie-
cze) prawie nic : wßákóż contentuiąc tám té / możem
téy decoctiéy wźiąć w piękny garnek/álbo w śrébrny ro-
ſtruchánik / y przydawßy kwiécia rozmárynowégo / la-
wandrowégo/ fiołków / róžéy/ máioráný / wßytkich zá-
raz álbo co być może / ná węglu przezdymnem pośrzód
izby wárzyć/tedy párę pięknie wonną vczyni/ iákiéy więc
owi/ co im nos zálégá/ dla odwildzenia vżywáć zwykli :
do czego téż trociſki/y wonnych rzeczy palenié ſłużyć mo
że : á dáleko nie ßukáiąc/ ſámé trocíny drzewá y corticis/
ná węgle poſypáné/ bárzo cudną wonią/ y zdrową vczy-
nią : wßákóż álbum ánime/ dźiwnie zálécáią/ które bár- Falopi.
zo ieſt do vtwiérdzenia głowy dobré : tu do nas z Indiy
zachodnich/ zá burßtyn bo mu bárzo podobné przywożą:
drzewo ná to niech nam będźie dobré : gdyż iego moc do
romzáitych ſye rzeczy zgodźi/ ták/ że y ſpalonégo popiół/
ná ług do wymywánia króſt / do włoſów łażących/ do Ant: Gal: c.5
brudu w poceniu opłókánia / miedzy inßymi ieſt dobry :
ále ieſli mu ſye vmyć każem. Już mu téż podobno czás
kazáć co ieść nágotowáć. nie godźić ſye w prawdźie zá-
baczyć ieść mu dáć / ále by to być mogło / áby nie iadł /
máłoby nie rychléy ſye rátował : czego iż náturá nie zno-
śi/ daymy mu kęs : ále pomniąc/ że lékárſtwo ieſt iáko
pokutá zá grzéch/ który z obżárſtwá á zzbytku przyßedł/
którégo ináczéy nie wypędźim / iedno odiąwßy onę peł-
nosć ze zbytku vczynioną / przeto by mógł nic nie ieść do
czáſu pewnégo/ powtórzeć to/ máłoby nie dobrze : gdyż Alex. T. 91.
drzewo ſámo przez śię pośilić/ krew dobrą záchowáć/ ná-
tury zágrząć/ duchów miłych przyczynić bárzo dobrze v-
mié: á nic nie ieść zowę ia tu owę dietę Hißpáńſką/co vni Ferrus lib: I.
ćiy ßeść/śiedm nawięcéy/ ná obiedźie/tákże ná wieczerzéy
wßytkiégo iádła doſyć ma : to ieſt biſcoctu / co chléb ſu-
chy zowiem/ vpieczony z trochą feniculu/cukru/á z wód-

O ką różáną

ką różáną zágnieciony/ vncyy trzy: rózynków drobnych
dobrze obránych y vpłókánych vnciy dwie/migdałów od
párzonych/ y obłupionych vncyą iedne. á ieśli to nie do-
syć/márcépanu ku temu troche: á vncya iáko wiesz/ tyle
waży ná száli / co tálar złotowy: á wiédz to pewnie/ w
Indiách gdźie tego lékárstwá iáko dźiedźicznégo częstho
y dobrze vżywáią/ áni miesá/ áni winá przynim nie da-
wáią/ niczym sye iedno táką dietką contentuiąc: á iżby
to ták było: Consaluus Ovietensis Hiszpan/ który y sam
go ták vżywał / nam ná pismie podał: Báiálić w praw-
dźie przed láty/ áby w Indiách owoc iego iadano/ który-
by moc miał bárzo prędko vléczyć: ále owoc iegō do tych
potrzeb máło waży: kłádą go w cukier iáko inszy condit:
ále ten efect do choroby téy/iedno wdrzewie sámȳ nalezli:
w którȳ ieszcze ten brák czynią/iż prze dźiéci ábo młodé lu-
dźie obiéráią młodé: prze stáré/pien stáry: z kąd wybácz/
że nátura ludzka dźiwną iákąś zgodę máiąc nie mdli iéy/
owszem posila y rátuie. szkodá tedy w ten czás potráwá-
mi wymyslnémi/ á zwłasczá miesem chorégō obkármiác:
snadźby podobniéy/ áby sye z niego dawné wykurzyło: á
z obżárstwem y ochwát / co go sacietatem zowiem wy-
nisć mógł. wszákóż ieśli to przez miesá być niemoże/ ciele-
ciny/ álbo kápłóná/ álbo kuropátwy / co namniéy / po-
zwolić możem: pieczóno rádniéy niż wárzono: ták / iżby
z przodku troszke więcéy/ ku srodkowi mniéy / ku konco-
wi zás nieco przydawszy/ iadł. á w káżdym léczeniu / ták
bysmy chowáć mieli zwyczay / áby zá káżdym dniem vy-
mowáło sye co zwyczáiowi/ do tąd/ áż chorobá odnidźie.
insze mieso okrom tego com pomienił nálesć sye może do
bré / wszákóż to naczestszé y nalepszé: nie żeby iárząbek /
kwiczoły/ śnieguły/ iámiołuchy/ czyże/ y insze ptászki były
złé/ ále iż ten kto ie mieć może / przez nászéy rády podobno
wié że dobré: my tu mówiém / áby sye lécząc co namniéy
tego chory iadł/ polewek/ iárzyn/ przysmáków/ná ten czás

zgolá zániechawszy / chybá iżby chęći nie miał / á iesć nie
mógł/ tákiemu z sokiem limonowym/ z mosztárdą niekor-
rzenną/zámáránatą iesć dozwolono: ále tyle/czymby ná-
ture zemdloną / á ogłodzoną contetowáć rozumiał: bo
byłoby to bárzo złé lékárstwo/któréby ták oglodźić miá-
ło / áby owému co wysechł / w vstá nic wźiąć nie może /
medł/ posiłku dáć nie miáło: tákiemu / nie tylko vymu-
iem / ále ieszcze przydawamy/ y tóż drzewo wárzem/ wło-
żywszy w nié kápłóná / álbo dwu/ zsiekawszy / że sye tám
sámo vwárzy / ták że kápłón sok wszystek z siebie pusci-
wszy / vczyni decoct bárzo posiláiący: álbo ieśli wárząć
niechcem z kápłónem záraz / tedy ták/ wźiąć kápłónów
dwu / nádźiawszy ie piotruszką/ Cicoreą/ nasienięm feni-
culu/ quatuor seminibus frigidis / maioribus speciebus/
diamargareti etc: y zászywszy / álbo záprawiwszy / w silu
wody wárzyć/ áż od kości odpádną: wytłoczywszy ie w
ich polewce/ dopiéro drzewo/ przed tym w ćiepłéy wodźie
przez godźin kilkonaśćie infundowáné odwárząć. á iż tá-
kowa decoctia nietrwáła wnet sye wstechnie á wsliżnie / Petronius.
troche iéy czynić/ á często/ tedy chorégo y posiláć y léczyć
záraz będźiemy. gániémći w prawdźie decoctie mieszané/
ále kiedy to być nie może/ czyniém/ y nie záwżdy więc se-
cundum artem / gdyż to Aristotelesowi ars / która expe- 2. poster:
rientia vczyniłá/experientia pámięć / á pámięć sensus ál-
bo dozór: tákim y winá álbo málmázyéy pozwalamy/
wzgląd ná słábość/ álbo żołądek zły máiąc/ ále z chlebem
rádniéy máczáć/niżli pić/y to dni piérwszych: wszákóż ob
nidźieli sye pácient przez winá/ y przez miesá/ lepiéy vczy-
ni: bo decoctia posili. co ieśli zwyczay go bárzo sollicitu
ie dáć / gdyż głodu nie wszyscy iednáko trwáć mogą / iá-
ko kolerici/ mniéy niż melánkolici / ći zás mniéy niż phle-
gmátycy: ták zás młodźi mniéy niż stárzy: stárzy ieszcze 1. Aph:13. 14.
mniéy niż młodźiency: Ná to pilné oko máiąc: áby nic
słono nie iadł: á pewnie nie będźie/ieśli mu dietá z siedmi

vncyy doſyć: ále ieſli mięſo / niech przez ſoli będźie / albo
wżdy co namniey / álbo ieſli ná parze iáiec miękkich con-
tent być chce/ mogą przez ſoli być: bo ſól żołądek gryźie/
wątrobę gába / krew oſtrzy / colerę zátym y prágnienie
niepotrzebné wzbudza. Po iedzeniu/przy którym fráſun-
ku práwie nic być nie ma / owßem przez wßyſtek ten czás
lékárſtwá/niech głowá ták vprzątniona/y od prac seque-
ſtrowána będźie/ áby nic inßégo iedno zdrowie przed oczy
má máiąc/namniey w się myśli áni diſcurſów niepotrze-
bnych bráłá: bo iáko fráſunek záwżdy zły / ták przy iedle
nagorßy: y to ieſt pierwßé błogoſłáwieńſtwo od Bogá
zpokoiem/z dobrą myślą/by ſnadź ſkórę ſuchą chlebá zieść/
rádniey niż z gomonem dom bogáſtw pełen/ y gromádę
wymyślnych potraw widźieć. á iáko chorobá ſámá przez
ſye ſtrapić bárzo może / pewnie przy kłopoćie ſámowtórá
tym bárźiey: á nie tylko lékárſtwy efectu włáſnégo / to
ieſt choroby wypędzenia niedopuśći / ále ießcze gorßą
krew czyniąc / náturę żrze / á nißczy bárźiey. myśli tedy
dobrey trzebá/ która ieſt przyſmák y w vboſtwie/ y w po-
trzebie: o troße táki izby doſtátek álbo obrok był na-
mnieyßy / vtuczy: á ieſli co tákowégo trapi / do poćiech
ſye vćiec/ z którymi Bóg nabożnym ludźiam á w przygo-
dách ſkromnym/nie bywa nieużyty: w tym ieſli myśl bo-
li/ wolą Bożą/ á poćiechą w rozumie náleźioną léczyć.
Jeſli w tym lékárſtwie teſknoſć przyydźie / troßkę ſobie
poſolgowáć á poprzeſtáć/ náturze ſye nieprzykrząc: ieſli
świerzb álbo kroſty bolą/ a podſycháć álbo ropić ſye po-
Falop: C. 137. czynáią/ niczym inßym/ iedno tąż decoctią to fomentuy:
oni ſtárzy roſkázowáli piány z drzewá zbieráiąc / iemi
mácząc: á my gdźie té piány weźmiem: ponieważ ßu-
mowáć go niechcemy / przeto iż wrzeć ma záwárto: chy-
bá otworzywßy izby ſye co ná wierzchu nálázło/ leć ſámá
decoctia do tego ſłuży. co ábyś miał záraz z przodku czy-
nić / nie bárzo ſye śpieß / gdyż drzewo nic nie przykłádá-

iąc/áni

iąc/ áni mieyſc bolących fomentuiąc / ſámo przez ſye bóle
oddala y goi: potym ieſliby ból vporny ták ſye zdał/ má-
cząć/ fomentowáć/ſnadź y plaſtrámi okłádáć muſiß: á-
le z przodku nátury nie morduiąc / áni drzewu iégo wła-
ſności hámuiąc. w tym też owo co ludźie pilni zwykli/
czytánie álbo vczenie/ choremu odiąć: bo głowę zápala/
duchy pobudza / á lékárſtwu ſwey operácyey bróni: álbo
co próżni/ czáſem źle ßáfuiąc/kártámi ſye zábáwiáć zwy-
kli / niechay y té ná ſtronę porzucą: bo té gry / y głowę *Falopi.*
trudnią/ y ręce w dawániu do tego przywodzą/ że ich ro-
zruch / fluxi prędko od głowy przyćiągnie / á nie rychło
ich ſtráwić álbo pozbyć zmoże: więc mówią/ coś mi w-
ſtąpiło/ boli mię: wątpić nie trzébá/ częſté rękomá ruße-
nie zágrzeie / ćiepło przyćiągnie: á ná ten czás wilgotno-
śći wßyſtki rozgrzané nie ßukáią iedno wyniść/ álbo wy-
páść gdźie im drógę pokażą: przeto dáć kártam y graniu
pokóy/ ále ſpokoyniuchno kiedy czás po izbie ſye przecho-
dźić / á nic / iedno o zdrowiu/ á o dobrym wypoceniu przy
dobrey diećie myślić. zbytku żadnégo áni tu wſpominác
potrzebá: bo vpić ſye niemáß czym/ gdy winá áni ſklan-
ki nie dopußczą: á choć owi co ſye náłożyli powiádáią/ że
być przez niego niechcą/ my im powiedzmy co Fernel/ że
przez wßyſtek czás póki ſye drzewo pije/ winá ſye ſkoßto- *Luis v. 12.*
wáć niegodźi: z którym to drzewem winu táka ieſt niezgo-
dá iáko z trućizną ꝛc. o Venuśie áni pomyśláć/pomniąc
że to tám pokuty á nie grzechu mieyſce: á też vchoway
Boże / zá ták złym rázem/mogłoby wielkie zemdlenie/po-
wietrza rußenie / gorączká / y wiele złych bárzo przypad-
ków náſtąpić. ále wßedßy w tám to mieyſce / nie myślić
iedno o tym/ áby ſye Pan Bóg zá grzéch náß vbłágał: á
my tym lékárſtwem świętym / zdrowia połatawßy / ták
ná potym mądrze o zdrowiu rádźili/ iákoby wybrnąwßy/
w tę káłużę nigdy ſye więcey nie wrácáć. A izby to nie by-
ło żádnie/ o wárzeniu tego drzewá ták wiele mówiąc / do

 tego

tego nie przyſtąpić/ áby ſye kilko decoctiy opiſáć nie miá- ło: gdyż káżdy ſpoſób vczenia w przykłádźiech bywa nai pożytecznieyßy. Iećiem ia rozumiał/ że to było pilnénu doſyć/ że to wárzą ná funt ieden drzewá/ corticis vncyy pułtory álbo dwie/ wody álbo wódek funtów dwánaśćie dawßy ná ſyrop/ in vaſe duplici/ álbo w gárncu dobrze obwárowánym wárząc: á wódki przyydźieli bráć/ tedy máią być własné/ coby complexiéy/ álbo cześći ćiáłá bolącéy służyły: iáko głowie máiorana/ betonica/ rosmar℞/ chámedris/ chamepitis/ primula veris/ peonia/ ſalwia: ſercu/ violar℞/ boraginis/ bugloſſę/ meliſſę: Zołedkowi mietkowa/ piołynkowa/ koprowa: wątrobie/ cicoreę/ endiuię/ eupatorij/ cuſcute: płucam álbo piersiam/ farfarę/ enulę/ Capillor℞ vener℞/ praſsij/ hyſopi/ timbrę: ſłodzonie/ tamaricis/ ſcolopendrię/ ſcordij/ viticis/ aſari: nérkam/ radices aperitiuas quinque/ ſaxifragia/ litoſpermi: máćicy/ ſabina/ pulegium/ matricaria/ artemiſia/ chamomilla/ mercurialis/ rubea tinctor℞/ Y inßych do-
n Cur: r.s.l. ſyć ſye okázáć może/ ku téy potrzebie ßukáiąc. Decoctią tedy w tych wódkách czyniąc/ myslić áby mocna álbo ſłába byłá: bo iuż wiémy/ że ſłába będźie/ ieſli ſłábym álbo mocnym ogniem długo álbo krótko w troße álbo wielu wody do wywárzenia/ álbo nie długo álbo krótko będźiem wárząć. vczyniem tedy wedle lat/ ćiáłá/ á choroby pacientá náßego: Bo záczetéy nie dawno chorobie y w człowieku młodé[v] ſłábiéy to vczyniem niż w záſtárzáłéy/ która ſye z zuchwálcem iuż w mießkáłá/ á wßyſtki mu kąty ćiáłá opánowawßy/ y ná wiérzch wypádłá. Tákże y wtóra co do pićia ſtołowégo być ma/ tymże ſpoſobem: ále záwżdy w wodźie proſtéy/ biorąc ná funt drzewá/ á iedne vncyą corticis/ funtów ßeſnaśćie: to ieſt/ kwart ośm wody przydáć álbo vmnieyßyć wedle potrzeby wolność ſobie záchowawßy: á to mówie ták świéżé wárząc/ iáko y ná ſyrop: á ieſlibyś chćiał co ſtárzy byli zwykli/ prze drze-

wá ßánowánié drugi raz/ odcádźiwßy ié wárząć możeß: ále z máłą korzyśćią: rádczéy dwu álbo trzech pierwßych decoctiy odrobiny złożywßy: á izby nie ſpleśniáły/ przedtym ie przeſußywßy záraz wárząć/ y to co świéżégo przydawßy/ podobno ſye chory odbyć może: ále to wyrzućiwßy/ świéżé rádniéy warzmy. Ná ſyrop dla głowy ták ℞. Aquar℞/ betonicę/ lupulor℞/ maioran℞/ ana ℔ iiij. in quibus modice prius calfact℞/ pone ligni ſubtiliter limati ℔ j. corticis bene tuſę/ ℥ j ß. olla bene vitreata/ et oris anguſti lento igne S A coque℞: ab igne ſemotis et colatis/ adde cynamomi optimi/ groſſo modo tuſi/ ℥ j ß. ſeruetur pro ſyrupo: vncias ſeptem dniá pierwßégo/ po iednéy przezedni/ áż do dźiesiąći przydawáiąc.
Piersiam weźmi drzewá ſubtélnie tártégo ℔ j ß. corticis ℥ j ß. weźmiß téż do thego wódek deſtyllowánych/ podbiału/ hiſopu/ ſanti/ po libr cztéry/ to ieſt po dwu kwart (bo w kwarte dwie librze wódek) potym ćiepło w nié drzewo w ſyp/ y on dzban poléwány pokrywką dobrze obwárowawßy/ y złotniczą gliną dobrze álbo conwiſárſką/ áby párá żadna niewyßłá záprawiwßy/ godźin namniéy ßeść ná wolnym bárzo ogniu/ nád weglámi/ przez dymu warz: potym odſtáwiwßy/ y przecádźiwßy/ otwórz/ y podobalić ſye przyday Enulę Campanę/ acori liquiritię/ Cynámonu/ po dragm trzy álbo po pół vnciy/ wproch gruby ſkráiawßy/ álbo ſtłukßy: á temu poſtáć dawßy/ przecádźiwßy y wyżąwßy/ pro ſiropo ſchoway. Zołedkowi/ weźmi wódki piołynkowéy/ mietkowéy/ máćierzankowéy/ po kwart dwu: drzewá funtów pułtorá: kóry iego vnciy dwie: wſyp w wódki zágrzané/ záprawiwßy we dzbanié warz S A: potym przyday odſtáwiwßy y przecádźiwßy/ Cynámonu vnciéy pół/ gáłganu/ gałki mußkatowéy/ po dragm dwu: ſpecier℞ elect℞ pliris arcot℞ ℥ j/ w płatek vtopiwßy y ná dno záwinąwßy: co raz kiedy bráć ſyrop będźieß wyżymay. Wątrobie

weźmi wódek/podróżnikowéy/ mléczowéy/ eupátory/ po kwart dwu / drzewá funt ieden y pół / kóry vncyą iedne/ zmiészawszy wstaw ná ogień/ w gárncu álbo we dzbanie dobrze obwárowánym/do tąd áż dobrze vwré warz: odstáwiwszy y odcádziwszy/w płatku záwinąwszy/ przyday specierꝛ rosatę nouellę/ diacosti / dialaccę/ po dwu scrupułu/vtop ná dnie/ y ilé rázów syrop dáwáć będźiesz wytłaczay. Słodzonie ℞ aquarꝛ scolopendrię/Epitimi/Cuscutę ana ℔ iiij/ ligni j s/ corticis ℥ ij/ coquantur s a / colatis addendo corticꝛ cappari/ támáricis grosso mō tusorꝛ/ ana ℥ j/ specierꝛ diarhod: diacapparꝛ ana ʒ s seruetur pro vsu. Kámieniowi ℞ aquarꝛ saxifragię/lithospermi/feniculi/ana ℔ iiij/ligni ℔ j/corticis ℥ j s/coquantur s a: colatis et expressis adde specierꝛ electꝛ Justini/lithontrꝛ ana ʒ s/seruetur pro vsu. Máćicy ℞ aquarꝛ artemisię/ nepetę/ melissę/ ana ℔ j s/ cortꝛ ℥ ij/coctis s a/ et colatis/ adde specierꝛ diambrę/ diamoschi/ ana ʒ s/ seruetur pro vsu. A co iesli vwikłána chorobá / á z wielu przypadków złożona będźie: gdyż sye to rzadko bárzo tráfi/ áby kto przymiot máiąc/ ná iedne kthórą ćiáłá część chorował: ná to baczenia á rozsądku trzebá: bo té obyczáie którémći nápisał/ledwiec do potrzeby przyydą/ więcéy to z nich weźmiesz/ iáka decoctia być ma/niżlibyś miał táką decoctią dáwáć: chybá iżby sye ból ták práwie vdźielny tráfił / iżby álbo sáméy głowy/álbo sámych piersi/á nie inszych záraz części był: co sye nie trafia: bo y biédny pálec kiedy záboli/ ázá nie cáła reká / potym ázá y nie wszytko ćiáło z nim:

De loc: affec.
De symp: cau

żołędek kiedy sye źle ma/ ázaż wątrobá zdrowa być może: ták to dwoie / spólné dobro y spólną nędzę máią/ iż co iednégo to y drugiégo doléga/ á pewnie że też tám y głowy y wszystkiégo ćiáłá odmiáná przyść musi: tedy té wszystkié decoctie záraz dáć: nié/ ále przypátrząć sye który przypadek iest nawiętszy/ od którégo sye insze iáko od źrzódłá

ciągną: bo schoruieć w prawdźie wszystko ćiało bárzo/ ále wżdy iedna część bárźiéy niż druga: y iesli żołądek záchoruie że oziąbł / trawić nie może / chęći nie ma / rzygánié/ brzydkość/ szczkawkę/ żárćié/womity częsté miéwa: to przez bolenia głowy á zápalenia wątroby być niemoże: przeto vgódź / áby iedno léczac/ wzgląd był y ná drugié: weźmisz wódek / miętkowéy / bugwicowéy/ podróżnikowéy / po częściach równych: álbo iesli bárźiéy sámému żołądkowi dogadzáć trzebá / tedy miętkowéy/ álbo piołunkowéy wódki / dwie częśći/ á owych po połowicy/ áby owé iedno trzećią część/ ku téy miętkowéy / álbo piołunkowéy miáły: ácz by wmoie / iabym rádniéy w prostéy wodźie iedno w dobréy tho mieć chćiał: ále iesli to przyydźie czynić w wódkách / tedy w bárzo dobrych / y przez tych speties y przez correctiua: gdyż drzewo sámo przez sye dobré iest correctiuum / gdyż nigdy złégo nic w ćiele vczynić nie vmié: iednoć to násze wydwarzánié á częśćią zazdrość wymysliłá / by owych muzyków co piękną pieśń gálárdę álbo másszkárny taniec vczyniwszy / á ludźiam sye raz z nim pokazawszy / powtórzyć go choć bárzo cudny boiąc sye przygány / nieśmieią / áby sye nie zdáli rzeczámi spospolitowánémi popisáć drugi raz. drzewá decoctia im prostsza/ to iest przez miészányny/ tym lepsza: byle byłá dobrze á pilno vczyniona: á iżby ná syrop nie więcéy po trzech / álbo cztérech dni niestáłá / stárаymy sye: á to będźie/kiedy iéy po kęsu będźiem wárząć/ álbo to co dniá trzećiégo / od syropu zbywáć będźie/ do owéy wtóréy / co do pićia wleiem: á ná syrop do pocenia/co naczęśćiéy warzmy: pácientá áby sye porządnie spráwował vpominaiąc: á spráwi sye porządnie/ kiedy wspomni/ że ná chorobę przeklętą/lékárstwá z drzewá świętégo vżywą.

Sálſá.

Alſy ktorą páryllązowią/ tákaż wła-
ſnie ſpráwá y porządek/iáko drzewá by-
wa: bo tąż przypráwą / tąż dietą / y
ćiáłá przyrządzeniém w ſálsie/ iáko w
drzewie / páćientá léczyćeſmy zwykli.
ktoráto ſalſá z támtychże kráiow zá-
chodnich / iáko y drzewo idźie / á do-
świadczywßy iéy ná rzeczy záſkorné /
á zwierzchowné / Hiſzpani/ ſenca paryglá / iákoby przez
rownia náзwáli: gdyż ieſt rzecz iſtna/że świérzb/kroſty/
guzy/ wrzody/ lißaie/ fiſtuły/y inßé plugáwé ćiekącé wá-
dy / bądź ná głowie / bądź w śiedzeniu / rychło y ßcześli-
wie léczy. korzeń iéy miąższy/z ktorégo wyraſtáią łodygi
chmielowi práwie podobné/ długié/ ćienkié/ głádkié/ tro-
che wzdłuż zmarßczoné / ktoré ſye ták łupią / iż od końcá
do drugiégo/ by ná łokći kilko byłá/rozedrzéć ſye da: po-
wiedáią/ że źiele to poſpolité we włoßech/ ſnádź y w krá-
iách náßych/ſmilax aſpera/názwáć chćieli/ o ktorym Di-
oſcorides że rzeczam przyrzutnym pomaga nápiſał: ále
my pewnie wiémy/ że to rzeczy ſą przywoźné/ y właſność
więtßą niż Fálopi chćiał máiącé: bo ſmilax/ nie tylko ná
rzeczy máłé z dobrym przypráwieniém dána/ pomoc v-
czyni / ále ſnádź y ná wielkié ſámá dietá okrom niéy kto
by ią dni kilkonaśćie/ álbo co więcéy chował/ niepochy-
bné porátowánié przynieść może. lec guzy ſkámieniáłé/ ál-
bo iáko kliy ſpiekłé/lißáie / kroſty/ w mięsie głęboko/ y z
bolem śiedzącé/ y przypádki inßé záſkorné/ nie tylko ſmi-
lax/ ále áni drzewo/ ták fortunnie iáko ſálſá léczy: przeto
nie wiele o tym dyſputuiąc / iáko ią ináczéy chrzćić álbo
ſkąd rodem názwáć / nie ſprochniáłą / nie zgniłą/ nie ſtá-

rą / nie názbyt też źieloną bierzmy : nazbyt źieloną ál-
bo świéżą gánią/ że wilgotna : ále o tym nie myslmy /
bo do nas niż przyydźie/ vwiendnie : názbyt ſtára/ kiedy
ſye láty álbo złym chowániem pleśnią zepſuie/ ták/ iż ią
rozdárßy álbo rozłomiwßy z niéy kurzy/ á pleśń ktorą łá-
twie poznáć/śmierdzi : bo áczći woniéy żadnéy niéma /
wßákoż też áni powinna śmierdźiéć: gorzkośći ma ká-
ſek/ ále máłéy/ też y máło potym áby iéy ſtąd probowáć:
drzewu przeto ſye przypátruiem/y z woniéy/z fárby/z ſmá-
ku/ że pniá proby ßukamy / iż drzéw śiłá ieſt / ktoreby zá
té vydź mogły: ále ſálſę raz vyźrzawßy / y nie z wielkim
diſkurſem łátwie poznáć przyydźie : to iedno ná nie wie-
dząc/ iż ieſt ciepła w ſtopniu wtorym : wyſußáć moc má-
iąc po pierwßym/ niżéy wtorégo : mocy niż drzewo tro-
che ſłábßéy : przeco záſtárzáłému przymiotowi/ y głębo-
ko we wnętrznośćiách śiedzącému/ rzadko ią dawamy/
gdyż w tym drzewo ieſt ſpráwnieyßé : ále kiedy ſye przy-
miot nie dawno zácznie / álbo kiedy mázániem rozdrá-
żnion/y iákoby nápoły wyrzucon będźie/ oſtátki ſálſą wy-
ganiamy : áby mocą ſwą nie bárzo byſtrą/ áni przykrą/
tego z ćiáłá co iuż nie dáleko ſkory/ álbo meátow przyro-
dzonych ieſt/ popędźiłá : y przeto iáko ná vncyą drzewá/
funt álbo poł kwarty wody/ ták ná vncyą ſálſy trzy fun-
ty/ co ieſt połtory kwarty dawamy: áby ciepłá mierniey-
ßégo będąc/ mniéy ćiáłá obćiążáłá/y roſpaláłá : y z ſobą
wodę one przez żyły prowádząc/ poty/ y vrynę pędźiłá :
co bárzo dobrze czynić zwykłá / iż poty/ vrynę/ czáſem
ſtolce/czáſem też y do vſt káßlu popądza : á to w onych
ktorzy ſye nie ták dobrze iáko trzebá pocą : bo iżby to iéy
ſpráwá przednieyßa być miáłá/ ćiáło otworzyć/przez żyły
iść/y poceniém grubą fráncę á iad iéy w wilgotnośćiách
śiedzący/prowádźić: tedy ieſli ſye prze nie pocenié/w ćiele
záſtánowi / zá dni trzy álbo cztéry ſye w żyłách zgrzeie/ y
wſtechnie/ ták że álbo ſtolcem/álbo vryną/ álbo káßlem Petronius.

60

z furyą wychodzi: y przeto nie wszytkimi/ ále iednym któ-
rym z tych meátów/ że sye tám pospolicie zábáwią/ gdzie
zákał álbo zápsowánie wietsze iest/ iż v tego co piersi ma
pełne á dycháwiczné/ kászel pobudzi: v tego co vryny me
áty ma zátkáné/ tám tedy: v tego gdzie głowá pełna/
téyże wzruszy. drzewo zás nie ták prędko: bo często sye
(zwłaszczá gdzie pot być nie może) zástánowiwszy/ y iá-
koby żyły zátkawszy/ do rospalenia ciáło przywodzi/ prze
to że goręczsze/ mocnieysze/ y nie ták zwolna subtélné/ iáko
sálsá iest. Idzie tedy sálsá bárzo dobrze potem/ y meá-
támi/ w których zápsowánia co naydzie: bo iáko wiémy
iż przeciw przymiotowi/ náturę y moc swą wszytkę obra
ca/ ták/ gdzie go iedno w ciele więcéy będzie/ z támtąd go
wygania: iáko ná oko widziém/ gdzie guzy álbo wrzody
bywáią/ tám pot y rospalenié wietsze/ niż gdzie tego nie
mász/ y oné guzy ták twárdé iáko kámienie/ do niedziel
trzech álbo cztérech/ ták rospędzi y zniszczy/ iż niewiedziéć
gdzie sye guz on y máterya z kthóréy był podzieie: á insze
mieyscá nie tylko nie táią/ álbo nietnieią: ále posilenié
cudnieysze y snadź zupełnieysze sye być zdádzą: co wżdy
iednák rzecz przypátrzenia godna/ iż guz táki/ będzie pie-
ści czásem przygarstnia wietszy/ vsiądzie ná czele/ ná brzu
chu/ ná vdzie/ sam z siebie zimny/ twárdy/ spieczony/ ták/
iż áni kliy zsiádły/ á le sáméy żużeli snadź twárdością po-
równác może: iesz cze ná czele/ álbo ná głowie/ gdzie część
álbo mieysce ono/ to iest kość iest zimna/ przedsie iednák
nic go nie miękcząc zwierzchnim przykłádániém/ sámá
sálsá do niedziel kilká/ ták rozmiękczy/ rozpędzi/ rozsypie/
y zgubi/ że zgołá do szczętu zginie. Czemu kość przez
którą sálsy moc szła/ mętnieysza áni miękczeysza: gdyż
widzim nie być żadną rzecz ták trwáłą álbo mocną/ gdy
sie podle niéy drugiéy gwałt dzieie/ áby iéy co dolec miá-
ło: owo młot álbo nákowálnia/ choć iéy nie grzeią/ przed
sie iednák od owégo rospali sye/ y ná współ ciérpi. Ná

vdzie gdzie część słábsza/ y niż drugié miękczeysza/ czemu
gdy guz ginie/ muszkułu żadnégo nie vbędzie: gdyż snadź
y kość miękczeysza/ y muszkuł słábszy/ y do strawienia niż
ten guz/ łátwieyszy iest: Moc to iest á własność/ któ-
réy sye my dziwuiąc/ to iéy przyznawamy że iest. á cze-
mu: oto widzim że twárdość każdą/ fluxy wszytki/ só-
rowość/ zátkánié/ skóry zeszpecenié/ y iákążkolwiek wá-
dę/ sálsá/ rychło y dobrze léczy: w tym ią tylko chcą gá-
nić/ iż po iéy piciu/ chorobá sye rychło wraca nie ták iá-
ko po drzewie: ná co my im mówimy/ przeto że sálsy v-
żywáią dni kilkonaście/ á nawięcéy cztérdzieści/ drzewá
dobrze więcéy: y iáko o tym nápisáli do kilku set/ álbo że
w sálsie swobodnieyszą y rospustnieyszą dietę dawáią/ do Massa ca:10.
puszczáiąc więcéy iesć/ więcéy pić: á co ktemu/ winá któ-
ré w nászym kráiu przymiotowi nawietszą przyczyną być
swykło: ále iesli w sálsie ták dobra dietá/ y ták skąpa iá-
ko w drzewie będzie/ czemu nie ták dobrze fránce léczyć/
álbo lepiéy ią y dálecko áby sye nie wracáłá odpędzić ma:
gdyż nie tylko zá sálsą/ álbo zá mázániém/ ále zá káżdym
lekárstwem/ chorobá sye łátwie wróci/ kto temu przyczy-
ne da: iáko owo żagiew kiedy w nię skrá wpádnie/ iesli
dobrze wygászona nie będzie á we wnątrz sye co ogniá zá
krádnie/ tléć y gorzéć musi: táż własnie proportia ciáłá
nászégo/ z którégo chcemyli febrę/ álbo którą chorobę/ á-
by sye nie wracáłá wypędzić/ vgásić pierwéy to co gorá:
potym áby sye onász przyczyná co y przed tym nie dáłá/
á onégo kęsá co tám iesz cze tła nie wzbudziłá/ strzéc sye C° 6.aph:12.
trzebá: y widziém/ że sálsę pił drugi iuż rázów kilko/
drugi więcéy: czemu: nieszánował sye po pierwszéy.
sprawki to złé iego/ nie sálsá/ recidiwę á odpádnienié
przyniosłá: sálsá dobrze léczy te chorobę/ y z podziwie-
niém dobrze: gdy rzeczy/ które ná oko/ ná ciele szpetné wi-
dzim/ z podziwieniém sámá tylko szczęsliwie oczyściá/ nic
nie psuiąc/ iáko ná nię z wasni powiedáią: bo áby miá-

łá żołądek pſowáć/ ináczéy ſye naydźie: gdy po niéy kto-
by vchudł/ álbo zbliadł nie był widźian: pſuie żołądek/
pſuie zła ſpráwá/ kiedy źle wypurgowawßy/ ſálſe pić dá
dzą: álbo gdźie diety nie porządnéy chorzy vżywáiąc/ po-
kármem ſye obćiążáią/ gdźie ſálſá iáko rzecz ſubtélna/ z
ſobą to porwawßy/ w żyły wiedźie/ á pokármem grubȳ
zátkawßy ie/ żołądkowi tráwić niedopuśći: co vczyni y
przez ſálſy zła ſpráwá/á nie porządné zá głupiéḡ á nie pil-
néḡ medyká dozorem diety chowánié. niechay iedno obni
dźie ſie we wßytkim przyſtoynie/niechay wypurgowā do
brze będźie/ ſálſe dobrze vczynioną porządnie piie/ wniéy
ſye z pilnośćią poći á záwżdy potȳ pobożnie/ á bez obżár-
ſtwá y nierządu żywie/ y recidiuá nie przyydźie/y żołądká
áni części żadnéy ćiáłá w náturze nie obráźi: bo byſmy
inßégo á lepßégo wywodu ná to niemieli iedno to/ że ią y
Maſſa. dźieciam co namnieyßym/y białym głowam/ co naſłáb-
ßym/ ſnadź téż y brzemiennym dawáią/tedy ſámo ſye ſká
że/ ieſli ſłábßym znácznie pośiłek y pomoc dawa/ mo-
cnieyßym záwádźić nie może: á co ktemu/nannieyßa pi-
gułká álbo lékárſtwo/ choć nie bárzo ceremoniy/ á domá
śiedzenia potrzebuie/ ſkoro z nim kto ná wiátr wynidźie/
wnet teſknośći/ á coś oſłábienia czynić ſye zda: o drze-
wie tóż powiádáią/ że ie piiąc wpogodni czás/ wyniść y
rzeczy ſpráwowáć ſye godźi/ wßákóż y to gdy ieſt mocné
nie bárzo tego dopußczamy: ále ſálśie ſáméy ſye to zni-
dźie/ bo dawamy iéy owo/ kiedy nie bárzo pilno/ áby ſye
z nią kto záwárł/ á wárzoną z pilnośćią pił w prochu/ z
téy miáry. ℞. wźiąć ſálſy dobréy drágm trzy nawięcéy/
y dobrze w proch vtłukwßy/ ſpuł drágmy diaſenę w wi-
Falopi. nie/ álbo w málmázyéy wypić/ y ták co poránek do dni
piętnaśćie biorąc ſye poćić/ieſli pot przyydźie: tám ſálſá/
podobno pot/ á ſena preparata/ ſtolec álbo dwá przez
dźień vczyni: z czym chodźić/y téß rzeczy co przedtym czy
nić wolno: á zwłaßczá gdźie dietá y oſtróżna opátrz-

nośc/

nośc/ przy dobrym ćiáłá zgotowániu przyſtąpi: z táką
mówię dietą/ iákoby ſye tylko o zdrowiu ſámym/ á nie o
bánkietách rádźiło: co iuż iáko wierzę/ z opiſánéy w drze-
wie/pilno obaczywßy/ rzeczy wßyſtki do zdrowia vmiár-
kuiem: y ieſli damy mięſo/áby było pieczoné/ á co na-
mniéy go być może/ to ieſt/ czymby ſye náturá trzymáć á
obniść ſkromnie mogłá: rozynków drobnych (bo wiel-
kié do tego nieſłużą) ßczubáć álbo dwie/ przed iádłem/
po iádle márcepanu ßtuczkę zieść: á iż zwyczáyna to/bys
coctu álbo chlebá ſuchégo vżywáć: cudna conditia/ po-
nieważ potráwy ſye tám nie powloką/ dobrze vczyniony
mieć. á czyniém go więc ták/ bogátym: wźiąwßy mąki
przez pytel kilká rázów śianéy prawie kwiát/ wódką ią
różáną/ álbo więc decoctem tymże z ſálſy/ ále iż mętny á
gruby bywa białkiem iáiowym clarificowánym roſtwo
rzyć/ y gniotąc cukru iéy cudnégo/ tłuczonégo/ czwartą
część przyczynić: ziarn Feniculu/álbo czárnuchy/ nigellą
zowią/ to co by ſye doſyć zdáło przyſypáć: y ták w do-
brym piecu w równé bochenki vtoczywßy/ vpiec: w
tym z piecá wyiąwßy/ ćiepło w przécz roſtroić y z nowu
troche przyſußyć/á do vżywánia ſchowáć: ſmáczny/zdro
wy/ y pośileniu ſnadź y przez inßych potraw ſłużący bę-
dźie: ácz iáko niektórzy czynią/ ieſli mu migdałów tłu-
czonych/y żółtków iáiowych co przydaß/ſytnieyßy będźie.
vbożßym nie vkázuiem do téy vtráty/á ták miękkich deli
ciy drógi: dobry ſam chléb z feniculem álbo z anyżem vczy
niony/y tákże przeſußony/ áby pácient świéżéḡ nie iádł: bo
De alit: fac: świéży żołądek odyma/ y nie ták do trawienia dobry/ iá-
ko ſuchy/który przy troße potraw/wżołądku dłużéy trwa
y náture z ſobą zábáwi: zkąd owo widźię y náßych poſty
álbo ſuchoty/iż ná nie ſobie oſuchy gotuiąc/ przez inßych
potraw/żołądkowi zabáwę/y pośilenié dáią: w tym pić
ieſliby żołądek być przez tego niemógł/wino/ á ieſli przez
niego być może/ſálſy to co ſye podoba. á iż z przodku pó-

ki ſye

ki ſye w nie kto nie wprawi / nie bárzo ſmáczna / nie po-
trzebá z nią teſknić / gdyż zwyczay wßytkiego náuczy:
przedśie iednák wypijáią iey do iedłá dwie/trzy drudzy/ y
cztéry kwarty: rozumieiąc/iż kto iey wiecey wypije/á ná-
turá iey prágnie/ potu rychléy wzruſzy: á nie tylko w po-
ścieli / ále siedząc z dobréy woley / przez ſkórę płynąc bę-
dźie: lec tego zuchwále álbo vpornie czynić nie trzebá:
lepiéy to pić/ co náturze doſyć / á przez vprzykrzenia być
może: bo ieſliby przeco ßkodźiłá żołędkowi / tedy przeto/
kthoby iey wiecey niż zmoże wypił/ gdyż nie ieſt ták iáko
drzewo / álbo chyná przyiemna: y częſtoſmy to widáli/
gdźie z owych bárzo phlegmiſtych ludźi / medicy niema-
drzy zbytek wygániáć chćieli/że oſłábienié wßytkiego ćiá-
łá/ á czeſto opuchlinę z wietßégo iey niż trzebá picia przy
wodźili: przeto pić ią z baczeniém/ y miárno: á iżby nie-
záwádzenia tylko/álbo ſkázy ćiáłu náßému/ále też ſnadź
y podeyzrzenia iákiégo zſobą nie niosłá / iuż ią ták przy-
práwiem / iáko oni przed láty przypráwowáć iey nie byli
zwykli. wárzyli oni tylko ſáme ták: wźiąwßy ſálſy zsie-
kánéy á drobno ſtłuczonéy vncyy cztéry / wody kwart
ßeść/moczywßy ćiepło przez godźin dwádźieśćiá y cztéry/
záprawiwßy w polewánym gárncu/ á páry niewypuści-
wßy/ do tąd / áż połowicá wywrzáłá / ktoréy po przeſty-
gnieniu przecádźiwßy / zá ſyrop vżywáli: owé záś odro
biny co zoſtáły znowu w tyléß álbo w wiecey wody w-
ſtáwili/y do trzećiey część/ wywárzywáli: y oné odrobi-
ny po cádzeniu wyrzućiwßy/decoctum do iedłá pić dawá
li / nic do tego correctiwá żadnych nieprzyczyniáiąc: á
wiedząc to pewnie / że iáko káżdému z oſobná lékárſtwu
Bóg ſwą y pewną/co doświadczenié ludzkié przyznawa/
moc dał/ták poiedynkiem ſnać rychléy niż z pomocą dru
gich/być znácznieyßéy ſpráwy/ y predßégo efectu: co by-
łaćby podobno prawdá / że co nanmniey mięßáné lékár-
ſtwá/miályby rychleyßą moc/ y predßé choroby rátowá-

nié pokázáć/by też to choroby poiedynkiem chodźiły / iá-
ko oto/ieſli chcemy przymiot wypędźić/nie złać nań ſálſá
kiedyby przy przymiocie przypadki tákié nie były/których
przeyźrzéć á zániedbáć/byłoby ßkodliwé głupſtwo: prze-
to przymięßywamy czáſów tych/ drzewá/ iego kóry/ Cy-
námonu/y tego wßytkiégo/ co ſye wysßéy troche w drze-
wie opiſáło / tym ſposobem: wźiąć ſałſy drobniuchno z-
rzezánéy y ſtłuczonéy vncyy cztéry / drzewá tártégo vn-
cyy cztéry/ wódek Cycoręe/ fumárię/ cuſcutę / po kwart
dwu / troche ich zágrzawßy / przez godźin dwadźieśćiá
moczyć/ potym dzban polewány z nią dobrze zálepiwßy/
á obwárowawßy / lekkim ogniem nád węglem godźin
kilko po woli wárząć/ do tąd áż dobrze vwré/ odſtáwić/
y przechłodźiwßy / przecádźić: á dla ſmáku Cynámo
nu dobrégo ſtłuczonego w płatek vwiązawßy / vncią
przydáć / y co raz káżdy ſyrop ztąd dawáiąc wyżymáć:
á ná raz go vncyy osm álbo dźiewięć álbo dźieśięć / ćie-
pło do pocenia poránu/y przed wieczerzą dáć. á wedle to
potrzeby y zdánia náßégo/ drzewá/y áromatá dáć/ tákże
wódek tylé / mniéy álbo wiecey przylać / y ogniem wiel-
kim bárzo / álbo máłym zlekká / do wywárzenia trzećiey
części/álbo połowice wárząć/w wodźicli proſtéy/álbo w
tych wódkách deſtillowánych/któréby właſność/á do rá
tunku nadźieię vkázowáły:ná tym máło ſye záſadzaymy:
ná ten czás chorobá y iey potrzebá náßému rozſądko-
wi drógę poda / iedno rozum náß niczym ná ten czás in-
ßym zábáwión / iedno chorégo obmyslawaniém niechay
nie będźie. wiémy że ſálſá rzeczam zwierzchownym/á za-
ſkórnym pomaga: á czyniona ieſli ták ma być iáko y drze
wo/ ktoré bárźiéy wnętrznym rzeczam ſłuży/ ieſliby przy-
pádłá wątpliwość / nie bierzmy ſye zá nie: bo máło po-
trzebna: pomniąc że ták drzewo iáko y ſálſá/by też ſnadź
różnie przypráwióné były/ tegóż końcá álbo efectu/ póty
czynić/ á przymiot z ćiáłá wygániáć / lub we wnątrz / lub

ná ſkórze bedźie: przeto w wódkách deſtillowánych cze-
śćiam przedniejßym w ćiele chorobą iáką zietym ſłużą-
cych/wárzyć: zawżdy ná vncyy ſálſy cztéry/ (ná drzewo
którégo tám bedźie/tyléß álbo ile chcem/kóry vncya álbo
dwie/ liczby nie kłádąc/ bo to przytym vydźie) wódek ná
pierwßą decoctią kwart ßeść biorąc/wedle rozumu á zwy
czáiu wárząć/y do pocenia wedle proporciéy po ośmi ál-
bo dźiewiąći/ álbo dźieśiąći vncyy/ ná káżdy pot iákoć w
drzewie opiſano/ dawáć. Do picia zás przy ſtole/iuż nie
wtóré decoctum: bo ieſli ią tym ſpoſobem iáko drzewo
we dzbanie dobrze zálepionym/ áby nic páry nie wyßło/
wárząc godźin kilko przedtym ią moczywßy bedźiem/ pe-
wnie wywré: á ná wtórą nic zgołá wſobie dobroći nie zo
ſtáwi: ktemu że ieſt dáleko niż drzewo ſubtélnieyßa/y w-
tnieyßy dobrze proch niż drzewo ſtłuc ſye da/ tedy ſye też
wárzeniém ták rozpuśći/ y roſpłynie/ że práwie nic po
przecádzeniu pierwßéy/ do wtóréy decoctiéy ku piciu nie
zoſtánie. wárząc ią tedy przyydźie/ nie iáko ſtárzy/ do co-
látury álbo remánentiy/ świeżéy vncyy pułtory przyda-
wáiąc: ále wyrzućiwßy to tám precz/ nowéy/ dobréy/
ſtłuczonéy/ vncyy cztéry/ drzewá drugie cztéry/ corticis
trzebáli vncyą wźiąwßy/w kwart wody proſtéy/przewá-
rzonéy/y przecádzonéy/dźieśiąći/do tąd wárząc áż dobrze
vwré: gdźie ieſli ſye wárownie zálepi álbo vas duplex/
fláße śrebrną albo cenową záßróbowáną/y w kociel wo
dy wrzącéy wſtáwioną dobrze opátrzyß/nic iéy y kilkona-
śćie godźin wárząc nie wywre: y práwie do ſmáku y z-
drowia ſye zgotuie: do któréy to ſálſy z potrzeby roſká-
zuią/ cynámonu wedle czáſu co przydáć: cáłąli vncyą/
pół li ná twéy woli: á to dla tego/ áby ſye y ſmáku przy-
czyniło/ y ono ſye podeyźrzánié aby żołądek pſowáć miá-
ło/ z głowy chorégo/ precz wybiło: á iż ſą tácy/co powiá-
dáią/że wtóré decoctum co z remánentyy bywa vczynio-
né/do picia ieſt zdrowßé/y do pocenia pomocnieyßé: nie

wiérzmy im: pijáni to chłopi mówią: co ztąd argu-
mentum álbo dowód bierzą/ iż piwo im lżeyßé á wod-
niſtßé/ rychléy przez nie bieży: wiémy pewnie że bieży/ ále
ie źiebi/odyma/ y by podle śieni iáko mówią nie biegáli/
álbo pracą go z śiebie iáką nie wyrzucáli/ do opuchliny-
by ie iákiéy przywiodło: á chłopi kárczemni iáko z náturę
mocną máią/ á pracą ſye rátuią/że ie wyrobią: wßákóż
poyźrzy ná chłopá w Mázowßu/poyźrzy też w Prusiéch/
przyznaß że ieden pierwßé decoctum/ wtóré drugi pije:
przeto ow vtył/ á ow choćiáż pije/ przedsie iáko ßczepá:
wiémy że táż wodá/ y ſámá im ſubtélnieyßa/ potu y vry-
ny wnet popedźi/ ále to w zdrowych ćiáłach/ á w żyłách
otworzonych/ y to tylko ná czás: dawáią to w gorącz-
kách owych/co ſinochos ie putres zową/przepurgowaw
ßy dobrze/ krwie vpuśćiwßy/ á żyły otworzywßy/tyle ſye
wody nápić/ co iéy chory ſtrzyma: dawáią poſpolićie nie
którzy/ y wlázni/ áby ſye pot z ćiáłá rzućił/ ále náßégo
chorégo źlebyſmy vczćili/ ták mu pić dáwáiąc: bo ieſli
to ſobie ná zeby wźieli/ áby żołądkowi nie pomagáłá/iá-
ko mu znácznie nie ma záwádźić/ kiedy wodę wárzoną
bedźie pił: bedąc ſłáby/ máiąc żyły zámulone/ ciało dźi-
wnémi humorámi zátkáné: pewnie że to radá pijána:
warzmy to co nalepiéy/ nie ſye ná koßt gdyż iuż ſálſá niż
bywáłá dobrze táńßa/ nie oglądáiąc: kłádźmy ták ná
pierwßą/iáko y ná wtórą decoctią/záwżdy ſalſe świeżą:
á rádnieý daymy mu iéy koßtowi folguiąc/ dni mniéy/ á
dobrze: bo iż iéy obyczay poſpolity/ dni trzydźieśći/ po-
łowicá niech bedźie á porządnie: potym dietą nádſtawu-
iąc/więcéy niż woda poiąc/pomoc bedźie mogłá: á oby-
czay mówie do trzydźieśćia zwykły/ choć drugim poſpo-
lićie do dni dwudźieſtu y czterzech tylo: wßákóż owi co
guzy máią/ álbo rzeczy bárzo á vpornie w ćiáło záßłé/ y
do czterdźieśćia pija/ álbo do tąd/ áż chorobá znácznie
wynidźie/ á zdrowié ſye do pierwßégo wróći. w tym ie-

ſliby zátwárdzenié było/ pillułką álbo kriſtérą / iáko w drzewie z tegóż decoctu popędźić: á co dni śiedm álbo ośm/ ábyſmy lékárſtwo lekko purguiącé dawáli/ potrzebá vpomnieć: przez którégo to lékárſtwá/ máłoby ſnadź nie lepiéy / áby ſye potom drógá nie hámowáłá: wſzákóż ieſli ćiáło ſye nie bárzo poći/ oćiążáło/ żyły ſye zátkáły/ y iákoby do roſpaliwánia máią / z mánny/ z káſsiéy/ z rabarbáré/ ex infuſione ſenę/ niechay będźie: to pomniąc/ iż nie tylko do tąd diety y potów póki ią pije vżywáć ma/ ále y dobrze potym: bo ſálſe w żyłách noſząc/ godźi ſye iéy nałogowi póty czynić doſyć / póki wedle onégo zwyczáiá godźin poránkowych pot iść będźie chćiał: á idźie więc rad drugim y do półroku/y dáléy/ póki go niewczás/ álbo odmiáná iáka czáſu nie przerwie. przeto ſtrzédź ſye trzebá/ áby po ták zacnym lékárſtwie/ á mądréy y świętéy diećie/ obżárſtwo nie náſtąpiło: które nie tylko lékárſtwu ſkutku czynić nie dopuśći / ále náturę zgwałćiwſzy co gorſzégo niż pierwéy było przyniesie: ále trzeźwo/ ſkromnie/ á ſkąpo żywiąc/ á możeli być ták/álbo záwżdy/ álbo długo/iáko w ſálsie/ nieprzyydźie chory o to/ áby ſye mu álbo żołądek zepſował/ álbo głowá zápalić / álbo recydiuá vkazáć miáłá: w tym áni

on że ſye léczył/ żalu/ áni medik áni

ſálſá że máło pomogły ſro-

moty nie odnioſą.

Chiná.

Chiny nieróżny od tego oboygá przyprawy y dawánia obyczay bywa/ która miedzy inſzémi lékárſtwy / ná dźiwné á długié choroby/pożyteczną być zá długim zwyczáiem ludźie vználi: á iáko drzewá y ſálſy/różné kráie/zá Bożym zrządzeniém/ ſzczeſliwie vżywſzy/ nam obyczay vkazáły / ták też tá zá tákimże po świátu ludźi naſzych bywániém/do nas przyſzłá / z ſobą záraz od mieyſcá przezwiſko nioſąc: o którym w prawdźie oni ſtárſzy co lékárſtwá opiſowáli/iáko by ią włáſnie názwáć / cynąli / ſynąli/ achinąli/ czyli ták iáko teraz zowiem/wątpili: lecz ći którzy nie tylko zachodné Indie/á świátá ludźiam pierwſzym nie znáiomé kąty/ ále też południowé / y ku wſchodu mieyſcá zwiedźili/ oglądáli Chinę wielki kray/tátárom y moſkwie przyległy/ ták leżec / że nie tylko morzem ku doiáchániu ále też ziemią ku doſzćiu łatwią być doználi: y byli Hiſzpani co morzem tám tych kráiów doiácháwſzy/ y z nich różné towáry wywiózſzy / przez moſkwę záś ziemią króleſtwá tego dochodźili. ieſt króleſtwo wielkié/ ludźmi coś tátárom complexią podobnémi / bárzo náśiádłé: które y obyczáie dobré / y náuki / y práwá zdawná opiſáné ma/ y chowa/ tám rzemióſł y kupiectwá różnégo doſyć: ále to wielka / że druki które v nas zá rzecz nową w podźiwieniu mamy/tám ſtárodawné á iákoby przez pámiętniká/ zoſtáły: rzecz przypátrzenia godna: ále y to niemnieyſza/ że rządy Królſtwá nie tym coby ſye z przednich á z zacnych ludźi zrodźili/ ále którzy ſye w náukách á w dźielnośći lepiéy popiſáli zlécáią: kray tám ten / że chorobam nie mniéy niż inſzé podlégł/korzenia tego co my go chiną/

Don: garcia. Cap: 33. Hiſt: ſimp: M. Indic.

od królestwá/ á oni lámpátą iezykiem własnym zowią/
czesto vżywáią : y wszystki práwie choroby/im wygániá=
ią : ták/ iż snadź v nich sye chorobá nie pokaże/ którėyby
ten korzeń rátunku nie dał: co w prawdźie y v nas o nim
twiérdźili/ po wszystkim Chrześcijáństwie : to mu sło=
wo dáiąc y z niemáłą ludźiam otuchą vkázuiąc/iż poma=
ga : cáłey álbo puł głowy boleniu/ záwrácániu álbo tár=
gániu/ powietrza ruszániu/ káżdému krwie ćieczeniu/ flu=
xom/ żołądkowi zápsowánému/ kolikom/watraby bole=
niu/ álbo wrzodóm / twárdym álbo odetym słodzonam/
puchlinie / nérek zápsowániu / wnetrznému ropy ćiecze=
niu/kámieniowi/záziebłéy y zámulonéy mácicy/vryny zá=
wściągnieniu/ chirágrze/ sciátyce / podágrze/ krostam/
świérzbowi/wrzodom smrodliwym: ieszcze przydawáią/
káżdému krwie zepsowániu : zá tym trądowi/ á co wiel=
ka/febram długim á nie vléczonym/płucam zránionym/
kászlom/suchotam/y któréby iedno były w piersiách cho=
robam/ krew czyśćiąc/ zágrzéwáiąc żyły/y meaty insze o=
twiéráiąc: ták iż potámy / vryną/ plugástwá wypadzá=
iąc/náture potwiérdza/y moeni: czego iásny dowód wi=
dźiem z tych którzy ią piją / iż nie tylko w niéy nie tęskli=
wi áni słábszy / ále znácznie tyią / á ku białym głowam
chęć/ á pobudke w sobie niemáłą z niéy czuią : czego pe=
wnie nie vczyni lékárstwo żadné / áby tuczyć á do tákiéy
rospusty pochóp dawáć miáło : z czego twiérdźić mo=
żem/że iest przyrodzeniu nászému chiná bárzo wdźieczna y
pomocna : gdyż oná disputacia iáko o inszych/áby nátu=
re mdlić á żołądek psowáć miáłá / od niéy dálеko iest : á
iż tákié choroby wygánia/ co być może świetszégo : wie=
re iéy ná krzćinách krzywde vczynili : że gwáiak świetym
drzewem názwawszy / onéy téż świećicą nie miánowáli :
gdyż choroby y wielkié/ y w krótkim czáśie léczy/ y czło=
wieká tucząc / do swobody iákiéysi lékárstwam mniéy
przystoynéy przywodźi : iéy náture miárno źimną / á do

stopniá

pomaga

Massa C. 12.
Vesalius.
Lusita: Epi:3.
Card:l.de Ch.
Petroni: C. S.

stopniá trzećiégo wysuszáiącą być pisáli/ y to ledwie zgo=
dnie/bo iedni powiádáią że ćiepła/y kto iéy nie máło wy=
pije że bárzo rospala / drudzy że chłodźi / ztąd ią y w fe=
brách / y w wątroby owrzodzeniu być pożyteczną miánu=
ią / á znáć że Falopi dobréy nie miał/ że gorzkośći téy co
mássá y inszy w niéy sye dogryść nie mógł : nam ledwie
ten spór wiedźieć trzebá/ gdyż y chłodźić y grzać/iedno lé=
kárstwo może/ wedle rózneý choroby y humorów w miey
scách położenia : iáko widźiém nie dálеko chodząc / że
theriáka choc przez sye gorąca / w żółtéy niemocy álbo w
febrách długich przyrzutnych/ á iádowitych daná/dobrze
ochłodźi/gdy iad/v sercá álbo w żołądku álbo w wątro=
bnych żyłách zgrómadzony rospedźi/ y mieyscá od plu=
gástw onych iádowitych wyzwolone rátuie/á náture do
pierwszéy miáry przywiedźie: źimnému zás ćiáłu/á co bár
ziéy ná káżdą chorobe pożytecznégo/iáko táż Theriáká :
tákże wino / áza ná febre niedobré/ kiedy z zápsowánia
przyidźie: tóż áza nierospali: prágnienia áza tóż nie gási:
tóż áza go nie czyni: tymże sposobem y chiná/y rospalić
ćiáło vmié/ kiedy źle purgowáné / á źle zrządzoné będźie/
y przechłodźić go táż nalepiéy może / kiedy plugástwá
wypedźiwszy/wstechlinie w wątrobie gnić/ á ná serce bić
niedopuśći : z czego/ iesli źimna/iesli ćiepła/máło sye bá=
dáiąc rozsądek dáć możem/gdy ćiáło grzeie/żyły otwiéra/
vryny y potu popądza / káżdy ból błaga / wiátry rozgá=
nia/ kámień kruszy/ zastárzné rzeczy léczy / snadź w choro=
by álbo w látá zászłé ludźie/ do odmłodzenia przywodźi :
tego nam napilniéy ábysmy vżywáć iéy chcąc co nayle=
psza być może obráli: á iákosmy to iuż około drzewá álbo
sálsy stáránié podieli/nie mniéy około chiny podiąc té po=
trzebá : gdyż drzewu álbo sálsie y kilkonaśćie lat máło
wádźi : á chinie która iest miekka á do spróchnienia ła=
twia/ pilnie przypátrzyć sye trzebá/ áby byłá co naświéż=
sza/co naćieższa/á od rdze/álbo robástwá/namniéy zwiér

ćiána :

Falopi ca:60.
Massa C. 33.

Ad Pisonem.
De atra bile.

Am: Lusit:

obieranye dobrey chini

Lib: de China.

ciána: bo iáko Cárdan powiáda/ z Chiny że ledwie zá rok
do włoch przypłynąć może/ á vżywáć czásem sye iey zá kil-
ko nie dostánie: áby byłá co naswieższa/ do nas z turek
landem chodzić zwykłá/ przeto niż we włoszech lepsza y

z Turek

szcześliwszym powodem być może/ gdzie on lud roskoszny
iáko pewnie wiémy/ wiecey iey niż inszych lekárstw vży-
wa/ y w wietszey przed inszemi wcánie ma: powiádaiąc
w prawdzie fabułe/ że tego z tąd doszli/ że kiedy w Con-
stántynopolim roku od národze: Bożégo 1533. choroby
dziwné wludzie sye były wrzuciły/ y przyrzutnie ludzie psu-
iąc/ miásto niszczyć były iely: rządny Soliman/ lázáre-
támi ich rátowáć nie mogąc/ okretów iemi niemáło
nałádował/ álbo iżby ie przewietrzywszy ksobie przywiódł
álbo iżby miásto przepiółwszy tym rátował: zá długim
ich wszákóż fortunnym żeglowániem/ do insuły tám tey
przypłyneli/ y czesć głodem zieci/ czesć korzenia tego ná
brzegu nálezionégo smákiem przywiedzieni/ iesć sye go
potym zdrowi być ieli: y nie tylko skupiectwy./ ále przez
chorób y z nowym lekárstwem do domu spodziwieniem
swoich sye wrócili. Zá którymże też czásem Kárłowi Cé-
sárzowi Hiszpani/ y Portugalczycy ią schwalili/ y ták/
do vżywánia podáli/ że czásów nie obiéráiąc/ do roku
kilko rázów/ lub domá kiedy miał wczás/ lub w woysku
czásu potrzeby/ ná kámień/ podágre y chyrágre/ szczesli-
wiey nád insze lekárstwá iey vżywał. Tákże moskwá ná
przymiot/ y ná choroby ták zwierzchowné/ iáko y wne-
trzné z pilnością iey vżywa/ iedno nie ták porządnie iáko
insze nácie: bo nic przed tym nie purguiąc/ iedno vpu-
sciwszy krwie/ chłopá w beczke álbo w wánne w sádzą/
y decoctiey chiny z ágárykiem y z rabarbarę vczynioney/
kusz w którym máło nie kwartá bedzie/ gorąco mu wy-
pić dádzą: tymże kámienie ogniste poléwáiąc/ pod ná-
kryciem pocić mu sye przezedni do rázów dziesiąci kazą.
my obyczáiem dróżnieyszym ią dawaymy/ obrawszy do-

brą/ swieżą/ ciezką/ nie zerdzewiáłą/ nie robáczną/ wszá-
kóż iż o prawie táką nie łátwie/ im ciezsza á gładsza (bo
bywa iáko korzeń trzscinny/ álbo ziele tátárskie wezło-
wáta) bierzmy: á ná cáłe picie iey funtów trzy nágo-
towawszy/ pátientá przed tym przepurgowawszy/ y ná
wszytko iáko w drugich decoctiách wiémy/ pierwey spo-
sobiwszy/ w listki co naciensze zrzeżmy/ y vncyy dwie ná
raz w wody kwart sześci/ in uase duplici secundum ár-
tem warzmy: á ábysmy ią mieli in áquis destilatis czy-
nić/ niewiém by co potym: bo áni inszy iey ták wárząc
chcieli/ áni my wiele rázów tego kosztuiąc/ to być z po-
żytkiem widzieeesmy mogli: prosta iey wodá przewa-
rzoná y przecádzoná dobra: á colátury vncyy dziesieć zá
czásem y dwánaście/ do poránkowégo y po obiednięgo
pocenia daymy. ále to wárzenie áby było in wáse dupli-
ci bárzo iest potrzebá. bo drzewu y sálsie ieszcze to mniey
by wádziło/ gdyż iest smolnieysze tłustsze/ y mocnieysze:
ále chyná bedąc ták subtelna wnet zwietrza/ dymem wy-
nidzie/ y sámá od siebie sye psuie/ ták iż ią powoli má-
łym ogniem á dobrze obwárowáną wárząć trzebá: bo
ogień iey wielki dawszy/ álbo długo ią nád nim trzymá-
iąc zepsuie sye/ y miánowicie wsliznie á skwásnieie: kte-
mu drzewá vwárzywszy álbo sálsy/ v leniwégo ná dni piec
álbo sześć dostáć może. ácz wiémy że y we włoszech y w
támtych krainách ciepłych/ do dni czterech decoctiy tych
chowáć niedáią: á chiny nigdy do wtórégo: iedno dni
wiele ią pić ma pátient/ obráchowawszy/ wedle dobroci
iey á potrzeby chorégo/ ná kázdy dzień mocnému/ w le-
ciech postánowionému/ bárzo zápsowánému/ dwie vn-
cyy álbo wiecey dáć/ y co dzień wárząc w kwartách sze-
sci (ponieważ in duplici uase máło tego wywre) y ná
syrop/ y do picia iednęż obróćić: gdzie iey przyydzie ná
dwá syropy wiecey niż pół kwarty/ á do stołu ostátek:
czego iesliby zbyło/ iutro wylać/ álbo ná krystere á nie do

picia ſchowáć: gdyż ſkwáśniáłą pić ieſt trucizná á nie lé-
kárſtwo. áby tedy co dzień świeża byłá / wiecéy naczy-
nia do wárzenia y pracéy potrzebá: przeto niechay flaß
ſkłá dobrégo/ álbo śrébrnych możeli to być/ á náwet cy-
nowych bedzie kilko/ które w kotle zgolemym vwiązáné
álbo w worek áby iéy łátwie dobyć obßyté mrzéć máią/
owym ſpoſobem / áby chyná ták cienko w liſtki pokráiá-
na / w wode przecádzoną y przewárzoną infundowána
álbo wmoczona / y dobrze záprawiona byłá: á w tym w
pudło otrąb / áby nieſtygłá zágrzebiona. co ieſli chcem
ná rzeżéwie ią przez godzin kilkonaście poſtáwić/fermen
towáć / á záraz fárbę z śiebie pußczáć bedzie / zátym
w kociel wody ciepły ią wſtáwiwßy / węgla poddá-
wáć/y áby godzin ßeść álbo ośm wrzálá/doglądać. wy-
iąwßy á przeſtygnąć iéy dawßy/odcádzić/ á do vżywánia
ſchowáć. á gdzieby ſye wiec tákié wárzenié doſtáć nie
mogło: niech bedzie iáko owé inßé we dzbanie/iedno do-
brze oblepionym/áby párą iéy moc która ſubtélna bárzo
ieſt nie vſchłá: odcádziwßy / liſtków onych co zoſtáły nie
zárzućiem/owßem rozłożywßy ie ná nieckách/ álbo ná ſto
le cudnie dáć iem przeſchnąć: y ieſliby niedoſtátek był
chyny / co ſye rázów dwá wárzyło złączywßy / drugi raz
záraz wárząc: troche ſłábßa/niż piérwßa/ále przedsie w
niedoſtátku potrzebie ſłużyć może. á wiédz to ná nie / że
Lib:de China. ſye wárząc kilko rázów da / ták iż y piątégo / bá chćiał
Cárdan y śiodmégo wárzenia / z śiebie fárbę da: á ieſli
fárbę/pewnie z nią y moc álbo własność iákąle.ále wiédz
téż to / możeli być záwżdy decoctia świéża / niechay be-
dzie / rádniéy troche iéy czynimy á dobréy: bo ieſli oni di-
ſputuią że długiem wárzeniém y długiem chowániem ſye
rádá pſuie/á co dłużéy iáko kilko rázów: ktemu który bi-
gos ták ſmáczny iáko zá świéża pieczenia: gdy poſtáwi-
wßy ią godzin kilkonaście/ y wślizne y pſuie ſye / á cóż
chiná rzecz do ſkáżenia ták łátwia: możeli być świeża nie-

chay be-

dzie/zwłaßczá náturam náßych grubym/á humorom do
wyrzucenia niełatwim: którym y długiégo / y nieſłábé-
go lékárſtwá potrzebá. bo iáko wiémy / że to wdługich
chorobách / w wielkim zápſowániu/ á wſłábßych niż in-
ßé lékárſtwá dawáią náturách / ták nic inßégo decoctia
rátunku dáć nie ma / iedno dobrze á mocno vczyniona /
z téy zwłaßczá máteryéy/ która przez ſye niż inßé ſłabßa:
á inßych ſye dáć podobno nie godzi: do niéy przymiéßy-
wáią (v nas zwłaßczá) drudzy niektórych rzeczy/ále nád
troche cynámonu / zwłaßcza białym głowam / ieſli tego
żołądek álbo ſerce potrzebuie / lepßégo nic nie wiém: bo
włoßy nic rádniéy w nie nie kłádą iáko ięczmieniu ßczu-
báć: drudzy z rożynkámi drobnémi w ptyzánnie wárzą:
ále iáko ſámá z śiebie rádá ſye wślizne / ták z tym ießcze
prędzéy to vczyni: wßyſcy gánią owé/co w nie iáko y w
drzewo miéßáią purguiącé rzeczy/ ſene/ágáryk/ reubarb.
hermadáctili/epithim/ polipodium: to do rzeczy máło/y
mówić o tym ßkodá: chybá żeby kto cryſterą ſye brzy-
dząc/ bárzo zátwárdzón bywał / tedy ſnadź ze złégo oby-
czáiu obiéráiąc/ niech ten bedzie po vwárzeniu y po prze
cadzániu / vncyą ſeni w chuſtę vtopiwßy / dáć przez go-
dzin kilko moknąć/y wyżąwßy do picia obrócić: ále iáko
to w ſyropie do pocenia máło ma mieyſcá/ ták y w piciu
do ſtołu: bo tu żołądek wzburzy / á owdzie poty zátru-
dni: doſyć correctiuá mieć bedzie/do ſyropu co ras cukru
vncyy dwie/álbo co ſmák porádzi przyſypáć:co y do picia
vczynić może: á podobali ſye y cynámonu trochą nieze- Lib: 5.cap: 6.
pſuie: miéßał ią Petronius z drzewem y z ſalſą/ále to źle
być nie raz ſye pokazáło: ſámá nalepßa. biorą ią tychże
godzin iáko drzewo/ábo ſálſę/ráno o czwartéy: obiad po
dziewiątéy: po obiedzie przed czwartą: wieczerza po ßó-
ſtéy ná pół zegárzu: obadwá poty po godzin dwu álbo
mniéy trwáć máią/ co zwyczay á przez mdłośći pocenié
pokaże: wiátru áby ſye w tym ſtrzédz bárzo potrzebá/

niewiém

nie wiem co potym: wszákoż wczás mieć / á lécząc sye/
nic inszego nie czynić / bárzo rzecz iest mądra: ále seque-
strowáć á odłogiem puśćić wszytki prace/ kłopoty/ prá-
wá/ reyestry/ ktore nie tylko chorey głowy do zdrowia nie
przywiodą/ ále też y nazdrowszą w chorobe wtrácą. ká-
zał Cárdan/ iáko był subtelny/ łoże sobie vsławszy szesćią
álbo wiecey prześćiradł sye vwinąć: y kiedy sye pot rzu-
ći/ pierwsze wywlec y ná strone położyć: potym drugie/
áż do ostátniego: zátym koszulą sye ogárnąwszy (iedno
to wszytko niechay bedźie ciepło / bo źimne chusty ćiáło-
by záwárły/ poty záhámowáły / y gorączke przywiodły)
y w tey doleżeć. co iesliby chćiał ták pilnym być/ á iáko
wiele potu z chorego wynidźie obaczyć / zważ to sucho/
zważ potym vpoćiwszy/ vyźrzysz że oney wilgotnosći wie
cey niżbys sye spodźiewał naydźiesz: bys też chćiał y z tẏ
cos wypił pomiárkowáć. przeto nie dopuszczay sye tego/
co owo leniwy chory ma / w poćie godźin trzy leżąc/ iá-
ko bydło spáć/ áni go oćieráiąc/ áni tego pomniąc/ że pot
wyszedszy z ćiáłá/ iesli go nie rátuią/ zás w ćiáło wnidźie/
y żyły co ie cápiláres zowiemy zátkawszy/ zá skorą siedźi/
drugiego z ćiáłá nie puśći: á ćiáło mdłe á plugáwe czy-
niąc wstechline mnoży. nie źle to tedy/ álbo prześćirá-
dłá wyćiągáć/ álbo łoże máiąc szerokie / iedno mieysce
Massa. spoćiwszy / ná suche (ále niechay bedźie ćiepłe) sye po-
mykáć: tedy ták potow pilnuiąc/ spániu mieyscá nie be-
dźie; ktore aby sye ná noc záchowáło ieszcze lepiey. w tẏ
poceniu/ okryć y głowe bárzo dobrze bedźie/ ále nie wią-
ząc mocno: bo iż tym lékárstwem catarros/ kászle/ á te
co w pierśiach bywáią choroby leczym / głowe śćisnąć
nie byłoby dobrze/ gdyżby to głowy śćiśnienie przyćiągá-
ło/ á bárźiey ią zápaliwszy/ máteryey kászlowi dodawá-
ło. Osuszywszy sye á Bogu zwyczáyną modłe oddawszy/
godźiny swey ieść: gdźie dietá troche hoynieysza niż w
inszẏch piciach być może: źieść troche wiecey niż w drze-

wie wolno: ále áby potraw grubszych/ nie o tym mowi-
my: ieść ćielecego mięsá/ álbo kápłoná / kurczećia/ ku-
ropátwy / álbo iárząbká co sye podobá: wárzoneli to/
pieczoneli bedźie/ máła roznosć: iedno bez przysmákow/
álbo sáporow do tego czynionych. migdałow/ márce-
panow / y inszych rzeczy twárdych ieść nie dádzą: gdyż
lepszych pozwaláią tyle/ coby nie obćiążeniu ále potrze-
bie zdrowia dosyć było: miod przásny iż Kárzeł w tym *Veßalius*
lékárstwie godźiną przed obiádem iadał/ nie bárzo od rze
czy: gdyż y posila / wolne dchnienie czyni / żołądek czy-
śći/ y plugastw lepiey niż rozynki popedza. iesli tedy be-
dźie cudny przez rdze/ y woszczyn co są w niem/ rzeczy nie
zdrowe/ z chlebem go vncyy kilko źieść: y pokarm y lé-
kárstwo. á chléb w chynie też do zwyczáiu y podobánia:
wszákoż ow zágnieciony z cukrem/ z fenikulem/ álbo z cár-
uiem grubo vtłuczonym/ twárdo vpieczony / á dni kilko
chowány/ stánie zá dobry biscoct. w chinie gdźie ten ko-
rzeń swieży iest / dla chorych ludźi młodo go kopáią/ y
wárząc z mięsem (by v nas rzepe) iedzą z tą korzyśćią/ *Amatus Lusitanus.*
że y pokármem y lékárstwem záraz bywa: drudzy sáme
z niego polewke piią: nászym też tu wolno w decoctiey *Don garcia.*
iego mięso do iedzenia wárząc / iákoż w prawdźie do te-
go niż insze lékárstwá / smáku y włásnosći wiecey ma:
gdyż tuczy á do nocnych potrzeb pobudza. W czym nas
bárzo ostrożne wszyscy mieć chcą / áby pácient przez po-
sług białey głowy sye w tym lékárstwie obszedł: bo iż
grzech zá námi bárzo ná predkiey ocázyey záwżdy ieźdźi/
á to lékárstwo do złego pobudza / co nabárźiey sye tego
chronić / á mysl co nadáley indźie obrácáć trzebá: gdyż
cole inszego czyniąc / tego sye chory vwiárowáć może: á
iest co czynić / kiedy zá pierwsze pokutuiąc / áby wtenże
sposob mąk znowu nie przyszedł / Bogá pilno prosić be-
dźie. tu áby zátwárdzenia żadnego nie było/ myslić trze-
bá/ bo wiecey niż w inszych lékárstwách bywa: gdyż drze

wo często/sálsá częściey/stolce czyni: ále chiná która ćiáłu wsmák idźie/ y potow á vryny tylko popądza/ wściągáć tych grubßych plugástw zwykłá: przeto crystére dáwáć potrzebá/ czyniąc ią z pultoru libr/ decoctiey wtórey/ w ktorey piotrußki stłuczoney ßczubáć/ álbo soku z niey ze trzy vncie być máią/ miodku y oleyku fiołkowégo po vnciy trzy/soli troche/y ćiepło przed poceniem wieczornym/ wlać: tám gdyby więc stolców sye zá nią nie máło rzućiło/ (iáko to náturá sámá zá ládá pobudką/ gdy sye máterya zbierze czyni) poceniu wieczornémn ná ten czás pokoy dáć: á rádniey sobie odpocząć/ niż náturze iey operácyą przerywáć: tóż mówiem o lékárstwie co dźień śiódmy/álbo ósmy/iż ma być dano wedle potrzeby álbo complexiey: ále proße áby co nayłżeyßé/ tylko z sámey mánny/ álbo z kássyey/ álbo z reubarb. wźiąwßy go drágme/ á vczyniwßy ze trzech dragm seny decoctią/ocukrowawßy/álbo syropkiem fiołkowym osłodźiwßy/poránu ćiepło dáć wypić/ y on dźień od potu wolny mieć: bo lékárstwá mocnieyßé w które scammonea álbo turbit wchodźi/ ná ten czás bráć bárzo rzecz ßkodliwa: y przez tey mánny álbo reubarb. iesli náturá obnisć sye może/ crystérá to máło nie lepiey odpráwi: gdyż kásłom chine zálécamy/á w kásłu by naywolnieyßé lékárstwo do piersi ták przyćiągáć zwykło/ iż dni kilko po nim piersi ćiężßé/y pełnieyßé bywáią. w tym iesli pácient wrzody/krosty/swierzb álbo co po wierzchu ma/ áby tą decoctią płókał wßyscy rádzą: lećiem ia nie doyźrzał/ áby chiná tym rzeczam pomocna byłá: polécmy to sálsie/ która z drzewem dobrze przyprawióna/do tego włásnieyßą moc ma: á chiná fluxi/ kásle/ w ludźiách suchych á przez przyczyny záwiedłych niechay léczy. tosmy w prawdźie czynili dźiećiam/które ießcze od piersi nie odsádzano/co prze máłość swą/ swierzb y krosty máiąc/pić chiny choć byłá potrzebá nie mogły/pieluchy decoctią ćiepło maczáiąc/y w

nieckách wolno płócząc vwijáli/ y do dobrégo zdrowiąsmy ié przywodźili. to ná nie wiedźieć niewádźi/iż do dni ósmi álbo dźiesiąći fluxów ták pobudza/ y bóle niemáłé czyni: ále to podobno tylko w tych / co im ią ná kásle dawamy: których gdy zágrzeie/ á do wyplunienia álbo po ćiele rospądzenia wzrußy/przez vmeczenia álbo vprácowánia mieć niechce: wßákóż zá témi dni/kiedy iuż máterya trawić/á wyrzucáć pocznie/tym wdźięcznieyßa bywa. przed tym pijáli ią do dni cztérdźieśći/potym trzydźieśći/ teraz wysßey álbo niżey dwudźiestu: krés sye iey miárny być zda: po niey diety dobrey/ wczásu/ y zwykłych potów póki potrzebá/ á postánowienie zdrowia rádźić będźie vżywáiąc: bo ácz oná w prawdźie ták zła iáko inßé lékárstwá nie iest/wßákóż by iedno przezwisko lékárstwá miáłá/ wczásu potrzebuie: ták że czásu máło iey obiéráią/ kiedy potrzebá roskaże/ iáko to Kárzeł Césarz/ kiedy mu ból wnogi álbo wręce inßym lékárstwam nie vstąpił/ wiosny niepátrząc záwżdy iey vżywał/wßákóż komu powoli/ iesień nie zła/ á wiosná do tego nalepßa.

Niemáło ich v nas iest/ którzy nie bárzo łáskáwi ná nie/ pátrząc ná Fálopiégo co ią rázów trzy álbo cztéry w vporney fráncy dawáiąc/ tego czego chćiał niedowiódł: á co to zá dźiw/ że zá cztéry rázy niedowiódł: ponieważ widźiémy być niektóre choroby ták vporné/które by Bálsámem mázał/ á wßystke ktemu áptékę im zieść dał/ poratowáć ich trudno: powiém ia że są choroby/ których nikt iedno Bóg sam nie vléczy: á w tym lékárstwo co winno: powiém też żesmy my tu w polßcze ćiężkié/ długié/ á práwie opłákáné choroby ią léczyli/ o czym pißąc chłubliwym trazonem być/ á ćiebie próznémi słowy báwić niechce: tegoć iedno nie zámilczę/ że pánią iedne ná dworze królá świętey pámięći Augustá/nam było léczyć dano: która miáłá bóle po wßystkim ćiele/ dußność w piersiách/ tesknosć ze drżeniem sercá/ womity/ kłóćia/ y

párćia w żywoćie/ mdłość/ członków bolenié/ſná nigdy ná oczu/ przez iedzenia / z wielkim prágnienim / wßákoż przez znáczney febry / á co wielka wnocy béle/ od miesiący kilko przyrodzonych rzeczy z záwśćiągnienim : tám my/ á było nas medyków pieć / iż meżá miáłá / obawiáiąc ſye / á dobrze/ áby nie ćiezká przypátruiąc / y bab do niey co mogły być bywálßé przyſadzáiąc : á wiedźieć co z nią około zdrowia z deſperowáną czynić niemogąc/ chinesmy pić dáli / á ſyropy dobrze z decoctiámi vczynioné (którémiſmy ią rátowáć chćieli) odpráwiwßy / chiną mówie dni dwádźieśćia i ieden zábáwili: gdźie zá dobrémi potámi/ káßlem/ y phlegmy odbywániem/ co dźień zdrowßą/ y od onych przypadków wolnieyßą/ z poćiechąſmy do domu odeſłáli : tám po przyiáchániu do domu/ od pićia w niedźiel ßeść/ ſyná dźiećie doſyć wielkié y zdrowé / lekko y przez opław vrodźiłá : nád náße/ bab co tego pilnowáły/ y ſámey choć rázów przed tym pieć rodźiłá/ nádźieie. pátrzmyß które lékarſtwo támby nie záßkodźiło: chwalą bárzo ći co ſye z dobrym rosſądkiem przypátrzyli chyne : y dowodnie to ná nie wiedzą/ że nic nie zgwałćiwßy bárzo pomaga : iedno náßy vmieią ią gánić/ álbo że iáko ią dawáć nie doßli/ álbo że o dobrą bárzo trudno/ álbo że ći co ią piią prędko vmiéráią. z téyże miáry contus álbo conſumat gánić przyydźie / którym iedno tych bawimy/ co im inßé potrawy w gebe niechcą : tákże chiná/ iż naſłábßym ią dáią/ ma w tym chwałe : á dár który iey Bóg dał / y wiele ludźi przyznawa / vtráćić : pewnie ieſli iey człowiek chudy/ ſuchy/ káßlu/ fluxów pełny/ porządnie/ dobréy/ y dobrze przyprawionéy záżywie/ nic zdrowiu ſwému do pozbyćia káßlu/ do rátowánia pierśi/ głowy/ żołądká/ á nábránia ćiáłá/ pożytecznieyßégo nienaydźie.

❧

Drzewá, Sálſy, y Chiny ſzácunek.

TE trzy decoctie/ czym od śiebie różné/ á która do czego pomocna/ pilno przeczytawßy wątpliwośćić niezoſtáwią/ owßem to pokażą / że máło nie tymże chorobam/ ták ſalſa iáko y drzewo/ iáko też y china pomocna : ále iż w chorych/ y wich complexiách przypadków niewſpominaiąc/ różność niemała w lékárſtwách náture vpátrzywßy własności káżdému ßukamy : iáko drzewo/ iż ieſt mocnieyßé/ goręczßé/ y tłußczßé/ przeto ie ludziam mocnieyßym/ zárażeńßym/ y dawniey chorującym dawáią/ y ták długo pić każą / że ſnadź nie tylko chorobe wypędźić / ále complexią to ieſt krew y inßé humory odmienić może: á to ieſt/ co ná bárzo záſtárzáły przymiot dawáią/ áby ſye nie zwierzchu tylko lizáć ále práwie zgłębiá dobyć á wykorzenić mógł. ſalſá ieſt łżeyßa y nie ták gorąca/ przeto ią gdźie guzy/ świérzby/ kroſty/ lißáie/ y zaſkórné rzeczy/ léczyćeſmy zwykli. á czemu tegóż nie drzewem/ gdyż też to owoc fránce : przeto/ że to ći ſobie lekko ważą: á v nich krew wezwrzáłá y kipi: którzy náture mocną máiąc (bo to nie wynidźie/ iedno póki náturá mocna) powiádáią / nic mi we wnątrz/ iedno że to po wierzchu troche. proße / áby to/ co rychléy czego troche wźiąwßy ſpędźić. tym drzewo dawßy / przy ich nieſtrowitośći/ ázabyſmy im téy krwie bárźiey nieprzyſmáżyli: nád to plugáſtwa v tákich grubé/ ázaby z drzewem które ieſt geſté y ſmolné/ żył nie zámuliło / y ſobie niezátkáło : w tym ániby potów prowádźić/ áni ćiáłá przez roz

palenia zoſtáwić mogło. ále ſálſa máiąc niiáką lipniącą ſłodkość / y iákąś wietßą ſubtélność w ſobie / w żyły ſye wlépiáć á potów popędzáiąc / łatwiéy plugáſtwá prowádźić/ y ciáło czyścić może : przeto wnet guzy miękczy/ kroſty álbo świérzby ſußy : wßákoż áby tym mocnieyßa byłá/ drzewá iéy przydawamy/ áby ią miárkuiąc/ ſpólną reką / gdyż własność obudwu fránce goiić / potów popędzáły : á iż téż ieſt v żołądká wpodeyźrzániu/ iáko iedno correctiuum / drzewo z nią mießamy. chiná naſłábßa z tych ieſt/ téż mniéy fráncy pomocna: lecć ná deſcenſi/ ná káßle/ieſt bárzo wyborna : przeto że v tych głowá bywa zápalona / pierśi pełné/ zá czym záwżdy z onéy wſtechliny/iákoby vſtáwiczna gorączká : ciż téż z téyże máteryéy częſto miéwáią kámién / podágrę/ chirágrę/ ſciátykę/ którym pomaga/ że ciepło miárniuczkie máiąc/ á ktemu ciáło wyſußáiąc głowy niezápali/ áni wątroby w pierśiách gwałtem nic nie wzruſzy : áni co rzecz wietßa/ ſercá ſturbuie : owßem lekko rozgrzeie/ zmiękczy y do wyrzucenia zgotuie : á iż ma te w ſobie ſubtélność / że vrynę y poty prowádźi / tym kámién / y phlegmę z członkow wyrzuca/ y dla tego iéy wody niż ſálśie więcéy dawáią/ że y ſubtélnieyßa ieſt/ v pokármowi y lekárſtwu záráżem podobna : zá czym żołądek ią wdźięcznie przyymuie y ciáłu iáko tuczący pokarm podáie. á czemu funt drzewá/ wdźieśiąći przynamniéy funtów wody/ funt ſálſy we trzydźieśćiu/ funt chini we ſtu wárzą/ gdyż ſálſa niż chiná/ drzewo niż ſálſá mocnieyßa ? á to ſnadźby opák być miáło / iż mocnieyßému lékárſtwu wody do wárzenia á roſtworzenia więcéyby dáć przyßło. niebráć niebráć tákich rzeczy przed śie/ áni ich ná inßą ſtronę rozbiérać/ niż ie zwyczay á vżywánia dowód podał. dawamy té rzeczy / drzewo/ ſálſe/ y te to chine/ czáſem przez decoctiy/ to ieſt przez wód / czyniąc z nich confecty y elektuarze rozmáité / co zdánié medyká á vpátrzenié choroby podawa: ále iż frán

cá táka/

cá táka wnáßych ludźiách ieſt/ która odłudzeniém á wnetrznosci potwiérdzeniém/ ſkrómić ſye niedopuśći/ owßem áby z nią zákał ze wßyſtkiégo ciáła/ którégo námnożyłá/ záraz wyßedł potrzebuie : ponieważ ciáło zátkáné/ á meaty w nim záwárte bywáią tą tylko drógą pocenia/ z nią poſtępić mądry zwyczay podał : o czym ábyś więcéy wątpić miał/ potrzeby nie widzę : bacząc że przymiot choroby ieſt nie iednéy częśći ále práwie wßytkiégo ciáłá / ták wßyſtkiégo/ iż wßczawßy ſye we wnetrzu / idźie y krzewi ſye po wßytkim ciele członká którégoby zániechał nie zoſtawuiąc : przeto ácz té rzeczy máią z nim waśń przyrodzoną / trudno ináczéy wypędzon być miał / iedno przydawßy im rzeczy coby ſye po wßyſtkim ciele przez wßytki meaty rozniść łatwie mogłá : czego ßukáli doświádczáiąc ſye / winoli to / ſokili/ wódkili deſtyllowáné/ wodáli proſta/ rozniéść / á ciáło otworzyć ſnádniéy mogłá : doſkli że wodá proſta : która iż ciáło przenika/ y przez meaty plugáſtwá łátwie prowádźi / ſámá tylko przymießána być ma : ták iż my w téy wárząc / czemu którému z tych lekárſtw tyle iéy przydáć trzebá nie wątpię: iedno to mądrému zwyczáiowi który nigdy álbo rzadko błądźi przypiſáć mamy. to ná nas máło czáſem nietrądnieyßa / czemu wypiwßy która z tych decoctiy / to ieſt chine álbo ſalſe/ dni mniéy álbo więcéy dwudźieſtu/ drzewo trzydźieśći/ álbo cztérdźieśći/ chorobá nie tylko ſye nie wypędźi ále rozżarzy/ ná wiérzch wynidźie/ á dopiéro dopijáiąc/ guzy/ kroſty/ świérzb/ bolenia członków/ które przed tym nie były pokaże/ y ták medykowi z pácientem do złéy woléy drógę záczni e/ że ſnadź więcéy wády/ niż pomocy vczuc ſye nárzeka ? prędka odpowiedź tego być może/ kto ſobie przypomni/ że káżdé z tych lekárſtw ieſt tákié/ że nic wewnątrz plugáſtwá którégoby niewypędźiło nie zoſtáwi/ lub to będźie fráncá / lub iákié zápſowánié z grubégo á nierządnégo żyćia w ciáło wprowádzoné : bo iż od wnetrza káżdé

z tych

z tych do ſkóry przez poty prowádźi/co ná drodze/álbo do
wyrzucenia godnégo naydźie/z ſobą precz wynosi: y wne
trze potwierdzáiąc ćiało wyſwobadza: ále iż álbo źle ſy-
ropámi przed tym ſpráwione ćiáło/albo ták geſtémi á v-
pornémi humorámi bárzo zátkáné ieſt/ przez czás máły
tego wyprowádźić niemogąc/ do ſkóry przywodźi/ y
świerzb/guzy/ kroſty/ álbo które przed tym nie były przy-
padki zwielkiey pełnośći czyni. ći/ nie ták máły czás ále
dobrze więtßy pićby mieli/ iáko owi w mądrych kráiách
ludźie czynią/ co póty/ póki potrzebá roſkaże/ nic inßégo
nie czyniąc/ lekárſtwu ſye oddáią: á nierychléy go prze-
ſtáną/ áż przedsiewźięciu ſwemu/ to ieſt doſtátecznému
zdrowia porátowániu doſyć vczynią. bo iáko widźiém ká
żdé w ćiele zápſowánié/ któregoſmy lekárſtwy dobywáć
zwykli/ſwą drogą y ſwego czáſu wychodźić muśi/to ieſt z
żywota pełnosć ſtolcem/ z piersi káßlem/ z głowy noſem/
álbo iákim deſcenſem/ z żołądká vomitem: á to wßytko
nie gwałtem/ ále zá pomocą nátury powoli: á cóż ze w-
ßytkiégo ćiáłá/gdźie drogi ták otworzyſtéy niemáß? mu-
śi bárzo dobrze ćiáło do tego ſpoſobić/á humory co grub
ßé wywiódwßy/ ſubtélné támtedy prowádźić: czego ie-
ſlibyſmy niezrządźili/ w zápſowánéy náturze/ y w peł-
nym ćiele/ grubé/ phlegmiſté/ á kliowáté rzeczy pod ſkó-
re iść mußą: y tám ták długo trwáć/áż ié nátura/ ſerce/
wątrobe/ y mózg potwierdźiwßy/ dobrze ſtrawi/á ná to
mieyſce lepßé mnożąc lepßémi opátrzy. Nie dźiw tedy że
w pełnym ćiele/ zá dni dwádźieśćiá/ álbo trzydźieśći/ hu-
mory rozpárzoné á rozdrażnioné do ſkóry idą: y tám te-
ſkliwé rzeczy/ które przed tym niebywáły vczynią: któ-
rych to by było lekárſtwo ze wnętrza nie popędźiło/ we
wnątrz wrzody álbo puchline wßyſtkiému ćiáłu vczynić/
we wnętrzu zoſtáwßy miały. Léczyć tedy chcąc ták
bárzo zápſowáné ćiáło/ to rzecz ieſt namedrßa co ſye z
nim dźiać ma przed tym powiedźiéć/ á znákom ſye wßy-

ſtkim

ſtkim przypátrzywßy/ pewnie vśćić/ że té lekárſtwá tá-
kich chorób mogą rátowáć/ ále iáko rychło/ to iedno w
ſwéy mocy Bóg zoſtáwił: przeto álbo ie do tąd póki trze
bá dáwáć przyydźie/ álbo z nich wyßedwßy/tez diete cho-
wáć/któraby zdrowiu záczetému łatániu/á niedawnéy ro
ſpuśćie ſłużyłá: dla czego owo w drzewie przypomnia
łem/ że pić ie w inßych kráiách rok y więcéy/nikąſká
dźiwu nie czyni: czemu? potrzebá ták każe:
czemu téż nie v nas? bo tu ta-
nie zdrowié.

Mázá-

Mázánié.

MAzánié / ktorégo dźiśieyſzych czáśów
zániedbawſzy doktorowie w rece bár-
wiérzom ſámym podáli / choć nowa
chorobe á przedtym nie bywáłą léczy:
nie ieſt nowé / áni od dźiśieyſzych wy-
mysloné : gdyż y piſmá y obyczáie ſtá-
rych to pokázuią / że y ná choroby tru-
dné / ludźie zchorzáli / y ći ktorzy ſye w choroby wpáść
obawiáli / iáko pewnégo lékarſtwá mázánia vżywáli :
10. Therap. co z Gálená zobudwu miar bárzo dobrze baczym : gdźie
y léczyć vcząc / pilno bárzo mázánia ſpoſoby powiada /
y przeſtrogę zdrowiu czyniąc / á okázuiąc to iákoby ie w
2. ſanit: tuen: cale záchowáć / vmyślnie ſye námázowánia tym tráctáté
báwi : dobrze wiedząc / że ſtárym ten ſpoſob był wźiety / y
vżyteczny / nie tylko do zdrowia / ále też y do onégo miek-
kiégo żywotá / w ktorym ludźie pogáńſcy doſtátkámi v-
wiedźieni / cześć wielką ſzcześćia być pokłádáli / łáźnie /
ćieplice / wánny / fontany / przyprawné / koſztem nád miá-
re wielkim buduiąc á do myćia y potym mázánia ćiáłá
obrácáiąc : gdyż ſye im zdáło / że zdrowiu náléść vćieſz-
nieyſzégo rátunku nie mogli / iáko ie płucząc / á wedle po-
trzeby y doſtátku / máśćiámi ábo oleymi drogimi mázac.
bo iż lekárſtwá inſzé ktoré przez vſtá biorą / y podeyźrzáné
y przykré ſye być im zdáły / do tych ſye vćiekáli / ktoré przez
podeyźrzenia wdźiecznie ćiáło rátowáć mogły. á iż ktemu
ich czáſow ábo chorob ták wiele grzéch á wſzeteczność po
dobno byłá nieprzynioſłá / álbo też iáko tych / ktorych Bog
nie bárzo dobrym ſámego śiebie vznániem był oświécił / do
predkiégo zdrowia porátowánia drógi był nie podał : w
tym lekárſtw / y ich ważnośći tyle im był ile ludźiem terá-
źnieyſzym nie pokázał. czego też oni áby lékárſtwá zopátrz-

nośći

nośći bożéy pochodźiły podobno ták dálece nie wiedząc /
po to ſye do niego nie vćiekáli : ále choré ſwoie ná rynek /
álbo ná náwieтſzé ludźi zebránié wynoſząc / á tám ie zło-
żem ſtáwiąc / á choroby ich głośno wſzytkim opowiádá- Herodot.
iąc / ieſliby kto ná nié rádźić co vmiał pytáli : z ktorégo
pytánia / dowćip y ná potym do léczenia onákichże cho-
rob gotowość im roſłá. lecz ći tám tylko ſye o rzeczách
zwiérzchownych / ktoré ćiáło po wiérzchu ſzpecąc / widźieć
álbo námácáć ſye dádzą dopytawáli : co rzecz máłéy prá-
céy ſye być zdáłá : bo vroſł wrzod twárdy / záczérwieniały /
bolący / záraz do tych rzeczy / ktoréby chłodźiły / miekczy-
ły / y goiły / vćiekáli ſye. zákwitnełá świerzbem / álbo kro-
ſtámi ſkorá / ſtwárdźiáłá álbo ſye zſechſzy ſkurczyłá / zá-
raz ią oleykámi / ktoré odwilżáią y to rozpedzáią mázáli :
w co nie tylko mądrych / ále nayproſtſzégo dowćip trá-
fić może : gdyż to ná oko baczy / że zeſchłéy ſkory / nic le-
piéy iáko námázáć ią / nie rátuie. Do ktorégo to mázá-
nia ták iákoć powiádam / z koſztem mieyſcá budowáli /
że wſzytki ſwé bogactwá iáko ná rzecz przednieyſzą obrá-
cáiąc / ná to ſye fundowáli / dawſzy myćiu / y mázániu w
łáźniách mieyſcá rozné : pierwſzé do zwłoczenia ſye : dru-
gié do pocenia / ktoré hipokáuſtũ álbo ſudátorium zwáli : Laconicum.
trzećié lawacrum labrũ ábo piſcina / w ktoréy ſye kąpáli : Balneum.
z tych potym do oſtátká wypocenia łożá bywáły / zá té-
mi do vbiéránia : á w tych wſzytkich vżywáli mázánia :
bo álbo w pierwſzéy idąc do pocenia / álbo iuż wſzedſzy /
álbo z trzećiey opłokawſzy ſye ćiáłá mázáli / á w pośćiel
potym do ćiáłá pośilenia / y trudu z otworzonégo ćiáłá
wywiedźienia / dla roznych przyczyn / roznémi oleykámi / y
z roznym náćiránim to czynili : á łáźnie iáko drogié / y do
pocenia / y do mázánia / y iáko z drogich kámienia / drogą
robotą budowáné były / tego tu wſzczynáć nie trzebá : Seneca.
gdyż káżda hiſtorya dźieiow ſtárych pełna tego : bo czá- Plinius.
ſy dźiśieyſzé iáko ſproſtáć / ták podobno y wierzyć temu Ammia: li:16.

trudnoby

trudnoby miały: do tego to iedno powiádam/ iż ten
ſpoſób mázánia dawny y mniey niż purgowánia/ rzecza-
mi ták niewdźięcznemi / przykry: bo zrównay do mázá-
nia ieden trunek / coloquintidi / ágariki / hermodacti-
lów turbitu/ rabarbart/y inſzych: áza w vſtá wźiąwſzy
nie wezdrży wſzytko ćiáło :/ á oplókać ie zbrudu / roſpá-
rzyć w ćieple / námázáć miłemi oleykámi / áza nie rzecz
miła y poſiláiąca :/ ták iż milſza y wdźięcznieyſza trudno
náleść / którą choroby trudne/ á melánkoliczne/ medici
łátwiey y przezpieczniey léczycby mogli. lec iż albo cho-
rób vpór niesłyſzány/ á przypadki plugáwe/ á do wype-
dzenia trudne/ ná ten ták roſkoſzny á miły mázánia zwy-
czay vſtąpić niechćiały / albo że też naſzy ludźie czáſow
świeżſzych w poſtepkách léczenia/ śmielſzy y zuchwalſzy/
w ſrogie á ſzkodliwe mázánie to obróćili/ żywego śrebrá
iáko żywego ſmoká/ do tych rzeczy przyſádzaiąc: kthóry
gdyż ſpokoynym być nie vmie/ ćiáło ludzkie żrze/wierći/
á we wſzytkich kąćiech w niem wártuiąc / y iákoby duſze
ſzukáiąc/ ledwie iey z niego nie wygania: ſrogi á okrut
ny domyſł/ którego iáko oſtátniego ná oſtátnią chorobe
vżywáli/śmiáłością á okrućieńſtwem rozum vprzedźiw-
ſzy: bo przypátrzywſzy ſye co zá ſzkode w ćiele czyni/ á iá-
ko złe przypadki po ſobie zoſtáwuie / nadto iáko iego w-
łaſność ieſt zła á dźiwna/który rozum w ćiáło go wćieráć
był ſye poważył :/ Meſue/ Auicenna/ná kroſty go plugá
we vżywáli/ y ći ſámi nie wiedząc/ áni wymácáć mogąc
iego iádu á złośći: bo ácz dobrze widźieli/że ſye w górách
kruſzcowych / iáko czyn á źródło kruſzców wſztkich nay-
dował/ y w ſobie to śrébrá / to miedźi/ to śiárki/ bá rze-
kne wſzytkich rzeczy co ie w górách náyduią włáſność
miał/ ále iáko go oſądźić/ źimnymli/ gorącymli/ y którey
włáſnośći/że kroſty zgania/guzy roſpedza/zá ſkóre leżie/
náwet y fránce goić ſye iął: y onym y po nich drugim/
Lib:2 f.4.C.4 opiſáć trudno to było. powiedźiał Auicenna być źimne

y wilgotne/ wſtopniu wtórym: ták y ći co zá nim tąż ſzli
drógą. á bacząc iego efect Ambiánus / nápiſał być nár- De abdit: re:
coticum/to ieſt źimnem wielkim vmartwiáiące: y tym- cauſ: C. 14.
że to źimnem/ guzy (ćiepłá niepuſzczáiąc/á wewnątrz ie
obrácáiąc) roſpedzáiące/á rozmiekczáiące. Luſitánus/ In dioſc:
iáko ſpórny ieſt/ mocno twierdźi źimne y wilgotne być: Fernel.
o czym y Aryſtoteles biorąc zſłowá ſámego pochóp/ bo
názwano ie po Grécku Hidrargyron / to ieſt/ wodniſte
śrébro: á ieſli wodniſte álbo nátury wodniſtey/ tedy pe-
wnie źimney y wilgotney: á ći co ſye do rozumu/ á oczy-
wiſtey ſpráwy iego vćiekáli / álbo go tylko pomácáć rę-
ką kazáli: álbo go winu przymieſzáli/ vkázowáli iáko w-
net nád miáre ie oźiebi: máiąc też to po ſobie/ czemu ża-
den przéczyć nie może / że w górách ći co kruſzce kopáią/
doſzedſzy go bárzo ſmrodem ſye wielkim záráżáią: y choć
náczczo tám nie idą/ przedśie tám ſtąd / y z głowy bole-
niem/y z womitámi wychodzą: á zá długim go wąchá-
niem tóż co złotnicy/ co im czeſto złocą/ zyſkuią/głowe
wątłą / oczy czérwone / płáczące/ włoſów opádnienie/
ſerce drżące/ reku trześienie/ wielkie prágnienie/ gorącz-
ke / ná oſtátek powietrza ruſzenie/ álbo nagłą śmierć.
Nuż wnet ná drugą ſtrone: drudzy też wiáry godni/ nie Lib: 1.
tylko nie źimne / ále áż názbyt gorące / iáko Aetius/ po- 2. prac.C.48.
tym Aliabbas/ co był miedzy Aráby człowiek wielki/ w- Ad alm̃ C.34
net Ráſes / áż y Gálen iákoby przyſzedſzy kſobie á ſprá-
wam iego ſye przypátrzywſzy / powiedźiał być gorące /
gdyż o niem pewnego nic twierdźić indźie niechćiał:
tákże Dioſkorydes y iego ćień Máttheolus/ z owemi/ co 9. de S. M.f.
przyłożywſzy palą / w iednym rzedźie ie położył: y inſzy
wſzyſcy przypátruiąc mu ſye/ iż ſye záwżdy ruſza/á poſtáć
ná mieyſcu nie vmie/iáko rzecz która w ſobie duchy iákieś
gorące/á záwżdy go pobudzáiące ma: co widźim w piór-
ku álbo w pierśćieniu detym/ nád ogniem włożywſzy/ iá-
ko ſkoczy: tákże w kápłón pieczony włożone/á dobrze zá-

práwioné / że trośke ſye zágrzawßy on káplón z ſtołu z miſy zleći kuglarze vkázowáli : kte⁹ że náczynia żadnégo nie będźie/ bądź z nalepßéj kruſzcu/ y by ſnádź nie ze ſkłá/ ále y z diámántu/ którégoby nie zgryzł/ á iáko o nim Philozophowie powiedáią/ z którymby ſye kiedy zgodźiło/ álbo przymięßáć á záſtánowić dáło : A coż w ćiele ? áza nie roſpalenia ? áza nie gryźienia ? áza nie roſſkoczenia ſtáwów vczyni ? Czemu ? gorące : bo by było źimné/ z drugiém káżdé łátwiąby ſye zgodą złączyło : gdyż źiemiá/ wodá/ y to co ich náturę źimną ma/ towárzyſtwo ze wßytkimi przyymie/ y z hołdowáć ſye łátwie da : ále to iáko ieden ogień záwżdy ſye ná górę wybija/ ták iż gdźie go y do czego przymięßa/ niſkim/ ále tylko ſámo z ſobą będźie : á czemu ſye wßyſcy wydźiwić nie możem/ że go áni tárćié/ áni morzenié / áni ogień/ áni oſtátnia ſkáżá/ ſpalenié znißczyć / áby ſye zás w śię nie wróciło/ może : cud to ieden ieſt ták wielki/ iáki drugi kto pokázáć kiedy mógł ? dał mu Bóg nieśmiertelność iákąś : ácz z źiemie y iéy wnętrznośći która źimna ieſt/ pochodząca / ále ták ciepłą y duchów onych práwie nieſkáżiſtych pełną / iż ciepłem ie być káżdy przyznáć muśi : nie pátrząc ná to że ćiężkié/ á w tý źiemie własność máiącé/ że źimné/ á ná pomácániu wodniſté/ á wtym do wilgotnośći bliſkié : ná to ſie tym mniéy oglądáiąc / że choroby ták źimné czynić zwykło : bo im goręcßé / tym choroby źimnieyßé rodźić może/ trawiąc á gáßąc w náturze náßéy przyrodzenié/ to ieſt ono cálidum innatum/ które ieſt iáko miſtrz/ ná wárſtáćie ſwym/ náczynia rozmáytégo/ do wypráwienia ßtuki iákiéy vżywáiący : które to mówię ciepło w nas kiedy ginie/ ćiáło nie tylko źiębnieie / ále vmiéra : á nád vmárłé co źimnieyßégo ? czyni tedy źimné choroby / nie że ſámo źimné/ ále że ciepło trawi : á cieplych choròb áza nie czyni ? ießcze więcéy/ o czym mówić nikąſká nie trzebá/ iedno go z máśćią ná co przyłożywßy / álbo kiedy chłopu

Alb:m.in M.

Lib: v.cap: 7.

De placitis.

ſtáwy iém námáżą obaczywßy/ doznáć ſye łátwie da/ że roſpali/ y pewnie pokaże/ kiedyby było źimné/ nigdyby ſie było do choroby téy nie zgodźiło : bo iż tá chorobá ſámá z śiebie źimna ieſt/ á źimnem wßytko ćiáło zárążáiąc/ źimné wrzody/ guzy/ fluxy/ y inßé przypadki czyni / iedno gorącym lékárſtwem vléczona być nie mogłá : ták iż Hipokrátesowá regułá nigdy odmienna być nie może/ gdźie vczy : że lékárſtwá chorobam przećiwné być mußą. Diſputuiąc w prawdźie náßy / że lékárſtwá własnośćiámi inßémi/ dálßémi y bliżßémi to czynią : ále wiémy my pewnie/ że iedno tą drógą choć przy káżdéy inßéy własnośći/ áby chorobie ták zwiérzchnéy iáko y wnętrznéy/ były przećiwné. A ☿ iáko fráncy przećiwny ? ták ieſt chorobá ſkryta/ zárázliwa/ iádowita/ y ćiáło wßytko trawiąca/ ták/ iż nie ſkórá tylko/ áni częśc ćiáłá mięsiſta co ſye pomácáć da / ále kośći/ w nich ßpik / y wnętrznośći wßytkié od niéy nie ſą wolné : y iáko wiémy/ że mózg/ ſerce/ wątrobá/ częśći ćiáłá przednieyßé będąc zárázoné/ nie tylko ſámé chorzéć / ále wßytkiemu ćiáłu ſpólną z ſobą czynić chorobę mußą. tám które lékárſtwo dośiąc/ á ták ſye głęboko w ćiáło zá nieprzyiaćielem ponurzyć mogło ? ſam (od Jowißá poſłány) ☿ w ßtuczki pewnie niedoyźrzáné roſtárty/ przez ſkóre y meáciki ćiáſné idźie/ y kośći y ich środku doßedßy / z onym iádowitym ſye przymiotem potyka / y wypiéráiąc go z ćiáſnych ćiáłá meátów/ do więtßych/ á miánowićie do pierśi go pędźi : z támtąd záraz do vſt / zá nim iáko krogulec zá przepiórką leći : bo iáko widźim po kilku námázánia / phlegmę grubą / klijowátą / zropioną / ſmrodliwą / do vſt prowádźi / iż kto ią widźi / chorobie plugáſtwo/ á Merkuryußowi / wielką od Bogá moc przyznáć muśi. z tych tedy tákowych plugaſtw/ ktoby wątpił chorobę być źimną ? które ieſliżeby były gorącé / iákoby ie ☿ źimny od ćiáłá oderwáć/ vtnić/ do pierśi y vſt przypędźić mógł ? gdyż źi-

Lib: de flatib.

In Methcor. mno rzecz wilgotną káżdą/ zgestwia/ gromádzi/ y zástá-
nawia: á ciepło/ tnieysza/subtélnieysza/ná wet tylko du-
chóm podobną czyni. á to do tego mówię/ ábyśmy dispu-
táciam o nim / y wątpliwem rozsądkóm/ pokóy dawszy/
okazáli/ że ☿ będąc gorącym/potrzebuie tego/áby niż do
mázánia / á przeciw zimnéy choroby wygániánia przyść
ma/był ták vmiárkowány/ y vhámowány/ iákoby nátu-
rze ludzkiéy niezáwáde ále rátunek przynieść mógł: bo
gdyż mu to wszyscy ná świecie bárwiérze / że fráncy po-
mocnieyszégo lékárstwá niémász przyznawáią / choć nie-
wiedzą/ ieśli własnością skrytą/czyli tym że gorącé/ á w-
szytki meaty otwiéra / awa tylko to że pomaga / twiér-
dzą/ przéczyć iém nikąszá owszem snadź podpisáć to trze-
bá: gdyż nam tym probuią/że zyzdebki nie máło ich zdro-
wo wychodzi: ále y oni sámi/niechay téż tego nie zámil-
czą/iáko ich tám wiele pozdycha. rzekłbym ia iáko ieden
Tomi:l.2.C.13. zacny professor Padewski mawiał/ że káżdé tákié vlécze-
nié z przygody bywa/ bo zá to bárwiérz do izdebki páci-
entá wabiąc że go wymáże/przyrzéc może: ále áby ták v-
léczyć/coby fránce pozbywszy/do práwie dobrégo zdrowia
przyszedł / wiere nikąszá. fránce pozbyć/iáko rzecz podo-
bna ślubić / pátrząc iáko głęboko śiedzi? á bacząc iáko
owi co w izdebce rázów nád kilkonaście iuż cos wie-
céy byli/tysz co y przedtym przypadki miewáią? áza tym-
że w nogách nie dziury? podniebié cáłé? nos dziwny? że-
by niewiem gdzie/słuch/ wzrok/moc/czułość? wszytko to
v sąsiádá/co tám gdzie ten nász nigdy niebywał/lepszé: iż
trudno tho lékárstwem bespiecznym y gruntownym
názwáć/ przypátruiąc sye téy furyéy merkuryuszá onégo/
który ták ciáło zwártowawszy / szkodę w nim nieoszáco-
wáną vczynił. á by nie ták? niechay wspomnią áby ie-
dnégo. czemu to? że iádowity bárzo/ y ták iádowity / iż
ledwieby godzien/ áby lékárstwem był názwan: gdyż to-
by być miáło lékárstwo / któréby przykrości nie czyniąc

rátowáło/á z tego w ciele nic po sobie nie zostáwiło. lecz
żeśmy BOgu zá grzéch z którégo tá kaźn pochodzi tylé
przewinili/zówmy zówmy go lékárstwem: gdyż y caute-
risowáć/álbo ogniem palić/ nogę álbo rękę scancerowá-
ną kiedy trzebá vtrzéć/lékárstwem zwáć musiem. ztéyże
miáry nász ☿ iuż lékárstwem niech będzie/ do czego y o-
wych powieść niech mu przystąpi/ co twiérdzili że iádo- Ægin: f. C. 7.
witégo w sobie niema nic / że go y przez vstá bráć może/
ná choroby wnętrzné / koliki/ bóle w kiszkach / ná robaki
(co/że dzieciam Fálopi dawał/sam sye chwali) ácz y Fer-
nel tákże ná robaki záléca / y ná owé co we włosách sia- Dios: li.5.C.69
dáią płásczki/ále áby bespiecznie/wątpiąc: ácz y nászych Luis vene: C.7.
czásów / cośmy widáli / że nierządnice płód truiąc/ álbo
drugié cudzołostwem przywiedzioné mężów pozbyć chc-
ąc/przez szkody go zádawáły: co my łásce Bożéy/ która Ausonius.
y w ogniu rátowáć y truciznę w pokarm/á snadź wlékár-
stwo obrócić może / przypiszmy. Jest ☿ rzecz iádowita/
zwiérci/ zgryzie/y zepsuie ciáło/ iáko o małpie/ y o ápté- Auic. Can: 2.
kárzu co sye go z nieobaczenia był nápił,nápisáli: któré C. 47.
to gdy rozerżnióno / żé żyły popioł/ á krew do piersi y do
sercá przywiódł/y tym że(nie zimnem pewnie) vdusił ná-
leźli. prosze/ á w mázániu/ iáko tegóż nie vczyni? gdyż y
niezginie y niestrawi sye/ y do wnętrza wszedwszy / názad
do który sye niewráca / owszem czásem stolcem / czásem
vryną / nie tylko vsty / co iest iego ordinária zgromádzi-
wszy sye wychodzi. Toć to iest to / czemu go rzeczą iádo-
witą nazywamy: wiémyć my że wychodzi /y chwalá Bo-
gu że wychodzi/ ále pytam ia którym nie wychodzi/ iáko
té rzeczy? idzie do wnętrza / wierci / y do sercá przycho-
dząc / y fluxi rozmáité czyniąc / zemdli: otwiéray iedno
tám té/ którzy zdycháią / będzie questiéy koniec: álbo so-
bie wspomni/z iákimi przypadkámi tácy z izdepki wycho-
dzą? iedni vsty / drudzy vryną / drudzy disenterią / to iest
czérwoną biegunką/drudzy nosem/drudzy kászlámi/y flu-

xámi dziwnémi/ krew álbo rope cádzą: w tym iedni głuſzeią/ drudzy puchną/ drudzy dychawiczeią ꝛc. czemu? toć to ieſt to/ ieden zdechł/ drugiemu w część ciáłá ſłábſzą ☿ wlazł/ y ták tám poſſeſyą wziął/ że go trudno wyrumowáć może: proſzę/ áza go drugi w ſobie lat kilko y wiecéy nie noſi? y przeto blády/ gnuśny/ iáko wody nálany/ ſłáby/ że wiátr go dobrze nie powiewa chodząc/ nárzéka/ á powiáda mam w ſobie chirę iákąś/ ieść/ ſpáć/ czérſtw/ być nie mogę/ od tego czáſu iákóż mię łotr mázał/ y znáć że mię nie domázał. bá znáć nieboże/ że prózno/ álbo názbyt mázał: z kąd więc áż ſálſá álbo drzewo długiémi á dobrémi potámy/ to wygániáć/ á potym theriaki dobrey ſtárey vżywánié to rátowáć muſi: dawáiąc y wnętrznoſciam poſiłek/ y on iego iad wgłębi ciáłá ſiedzący/ potámi wygániáiący/ iákóż go tedy iádem niezwáć? przeto ludzie vczeni ták okrutné lékárſtwo/ głupich vporowi gwoli przedſię wziąwſzy/ z onym ſtárożytnych ludzi mázániém/ kthóré zdrowé/ y miłé/ być baczyli/ iednocząc/ y mniéy z rzeczámi ſzkodzącémi/ owſzem bárzo z pomocnémi mieſzáli/ iáko z kádzidłem/ z mirrhą/ z máſtyką/ z olibanũ/ z theriáką/ z gorzałką/ z oléykámi/ y máśćiámi miárkuią/ że zły y iádowity ták bárzo być nie może: przedſię iednák/ áni o tym myślmy/ áby iádowitym być niemiał: bo ieſli ſye nieda zmieſzáć/ áni nátury ſobie odmienić/ áby záwżdy merkuryuſzem nie był/ tedy złośći ſwéy tym mniéy ſobie vſkromić dopuśći. Powiedáiąc to nam philozophowie/ że ták długim mieſzániém/ álbo vleżeniém/ co fermentátią zową/ lékárſtwá ſkłádáné ziednoczyć ſye mogą ták/ iż z kilkudzieſiąt ſimplicia/ compoſitum/ iáko by iedno iákie ſimplex ſye ſtánie: iáko widziém Miód Gáſztółtów/ od ſzczuki (co ią Królewſką zwáli) żółtą iuchę: iednáć rzecz będzie w ſobie ſámá/ ále w nie wiele korzenia y przypraw wchodzi: Teryáká/ mitrydátum/ y inſzé co w nie ták wiele rzeczy wchodzi y toć iedno/ y

De C.m. s. g.

De C. m. s. l.

ták

ták iedno/ że go názad rozłożyć/ á ná onéż częśći rozdzielić z których ieſt/ żaden nie może: y ſtąd ono ſtárzy mówili/ lékárſtwo/ któréby było gorące w czwártym ſtopniu/ być może vczynioné (połowicą) w wtórym ſtopniu/ przydawſzy mu w onę mieſzáninę correctiuá zimnieyſzych: wielka rzecz! mógłci to mówić/ może być y bárzo zgorącégo zimné: bo niechay przyłoży do drágmy/ piretrum/ álbo Euphorbium/ dwie drágmie opij/ wierzmi że ich ciepła nie połowicá/ ále wſzytko zginie: y to ieſt co w compoſitiéy electuarzá álbo máśći iákiéy zá odmiánę correctiua przynieść/ y w niéy to co wchodzi/ iedno w drugié zámienić/ mogą: ále ☿ iákoś iuż ſłyſzał/ y choć nierad przyzwolił/ która compoſitia vmieſzáć/ záſtánowić/ á odmienić może? gdy áni ogień nic mu nie vczyni? tedy podobno áni correctiua? pewnie/ oto on y z correctiuą vtárty/ zá ſkórę wlazſzy áż do płuc/ do ſercá/ do kośći y wſzędy wnidzie: á inſzéy nigdy odmiány áni nátury ná ſię niewezmie/ iedno dawną: tedy nie lékárſtwo/ którégo áni lékarz popráwi? pewnie: tedy go ſzkodá/ gdy ták zły á ſzkodliwy/ vżywáć? pewnie: tedy o nim niepiſząc lepiéyby go dáleko minąć? pewnie: leć iż nam ſpráwę mieć przyſzło z témi/ którzy zá nim przez zyſk/ á tych co ſię mázáć dáią vpór/ pomágáć: á iżbyſmy go im z ręku nie wydziéráli/ mocno ſye opiéráć będą: nie wydrzéć/ ále iáko nalepiéy dawan być może/ opiſáć trzebá: vpomionąwſzy/ że trucizná/ że iad bárzo ciáłu ſzkodzący/ który nigdy człowieká vléczyć nie może/ iedno z przygody: y którym bym ia léczyć niechciał/ iedno tego/ co deſperáckié ná ſzánc zdrowie ſtáwi/ nie karząc ſye po owych/ co ſye im bárzo dobrze dał znáć. co ſámo ábym go ia iuż mierźić á gánić przeſtał/ niech okaże/ któréby było tákié lékárſtwo/ któré álbo zábija/ álbo vłomnym czyni? álbo tákié vpominki ná roſtánym dawa/ że ich chory nigdy niezábaczy? wierę nie drzewo/ nie ſálſá/ nie chiná/ nie ſyropy: ſam cnotliwy ☿ przez którégo błogo-

Gentilis in Ca non: quin.

ſłáwiony/

ſłáwióny/ co ſye obniść może. á poczekay/pewnie wiédz/ że będźieß mógł iedno chćiéy: bo maßli chorégo mázáć á temu że téż ſtárzy mázáli przypátrzywßy ſye/ do teráznieyßych przyſtoſowáć / obacz co mázánié vczynić powinno: tylko / ćiáło rozgrzać / ſkórę otworzyć / meatámi zbytnié wilgotnośći iákiéżkolwiek ſą poty czyniąc wywieść / y tym ćiáłu / áby nátura ſámá otworzóna / plugaſtw pozbywáłá drógę pokazáć : weźmi téż máść / z tegóż ſádłá/ z tychże gummatá / z tychże oleyków / okrom merkuryußá vczynioną / tym ſpoſobem y w tákim ćieple / iáko z merkuryußem mázáćieś był zwykł / námaż : tóż vczyniß: bo ieſli tego merkuryußowi/ vmnieyßáć álbo przydáwáćeś powinien / á to przeto / áby mniéy záwádźił / odiąć wßyſtek á práwie go zániedbáć/ießcze to będźie lepiéy: bo mniéy go dáć / mniéy záwádźi: á nic nie dáć / co záwádźić ma? przypátrzywßy ſye tedy complexiéy gorącéy/ álbo źimnéy/ ſkórze twárdéy álbo otworzyſtéy/chłodnieyßą álbo gorecżßą máść vczynimy: bo ießczeſmyć my niepozwolili/ áby antidotum/to ieſt práwé lékárſtwo (gdyż go wßyſcy iádowitym być przyznawáią) álbo amulctum to ieſt owo/co chorobę zmamiwßy/iáko ręką záraz odéymuie / názywan miał być: gdyż ták ieſt od wßyſtkich onych ſtárych/ że kroſty ogryza/ opiſány: ále powiádamy że ſye to dźieie ćiepłém iego / którym wßyſtki meaty ćiáłá otwiéra y przenika / y ſubtélnośćią ſwą przy tym gorącu z fráncą ſye góni. vczynimyß ták gorącą máść/ á czemu tymże ſpoſobem zágrzać niema? vczynimyß téż ták ſubtélną / coby przenikáć á przez ſkórę léść mogłá / iáko być może z owych oleyków/ zśiárkowégo/ z koperwáſerowégo/ ták gorącé: ná co podobno rzeczeß/ że y to ☿: więc weźmi oleiek Philozophorum/ co go z dáchówki czynią / álbo ów co z góry ćiecze petroleum/ y inßé / áza nie gorącé? prawdá / zágrzeią / otworzą / przebią: ále tego co ☿ nieuczynią: czemuż to? do vſt nieprzypędzą. á ia wiém

że y inßé mázánia / náwet káßlącému / á záziebłému / izbá ćiepła przy dobréy diećie/ſámá do vſt przypędźić może: ſálſá do dni czterdźieśći daná / gdźie pierśi będą pełné/ pewnie wiédz/że przypędźi. á coż/by téż nie do vſt: nie doſyć/ że álbo potów/ álbo vryny/ álbo ſtolców ich włáſnémi meatámi poprzeć? niezáwżdyć chorobá w pierśiách śiedźi/y nie záwżdy z głowy ták pobudzáć fluxów trzebá/ áby do vſt przyſtąpiły: bo gdźieby tego było názbyt / zádußą: gdźie niémáß / náturę ſpracowawßy/ á zrzódeł iákoby w niéy pobudźiwßy/ od tego czáſu vczynią że będą: y z niekáßlącégo káßlącym vczynią: á ieſli téż y żadnégo do vſt przypędzenia nie trzebá/czemu merkuryußá w ćiáło wpußczáć y w kośći/ y do pierśi ná reuiſią á do żebów ná wygáienie ich poſyłáć? ponieważ fráncá ma ſwé gradus / y w różnych częśćiách ćiáłá ſchowánié / á do vſt iéy nie záwżdy przypądzáć potrzebá : gdyż ☿ nie vmié iedno iść do vſt / á wßyſtki deſcenſi iáko do nawiętßégo á poſpolitßégo meatu / który między głową á pierśiámi leży/ wieść. á co ieſli tám nie dóydźie/ á w pierśiách zoſtánie? zábije: á co więtßa/ vkaż mi áby iednego tego/ co máże/ áby mu kiedy w miárę dogodźił? co y ná medyká / co ſye dożes / to ieſt wiele czego dáć vważuie z káżdym lékárſtwem ráchowáć powinien/bárzo trudno/wiele tego merkuryußá przez kogo nágotowáć / y wiele zá wtórym álbo trzećim námázániém przydáć/álbo więć? á wiémy że dáć go śiłá/zábije: dáć go kęs nic niespráwy: proßę/ (z zábitym iuż wiémy gdźie ſye podźieie) w tym co go mu kęs dano/wco wynidźie? w pierśiách y w kośćiách zoſtánie: á czemuż ták? bo go nie dobrze przyſádzono. dobrze/ dobrze: przyſadzmyß my go lepiéy / á náßégo chorégo co ſye nam ták bárzo śiebie zwierzył / kazawßy mu ſye wyſpowiádáć / y rzeczy ſwé dobrze rozrządźić / gdyż to ináczéy być niemogło/ták ſpoſóbmy. Niechay będźie wedle potrzeby ſyrupámi y decoctią włáſną wypurgowan / y in-

Tomi:l.2.C.13.

ßémi potrzebámi dobrze opátrzón / iákoby nic inßégo
przedsie w ten czás nie brał/ áni myslił/ iedno że ma sprá-
we z merkuryußem / ták bárzo wykretnym procuratem/
że o nim to co ono o woiennéy spráwie mówić możem/ nie
godzi sye w potkániu dwá rázy ßwánkowáć. niechay kte-
mu ma dostátek potraw/ práwie lékárskich/ smácznych/
ſtráwnych/ nieprzyprawnych/ y dobrą krew mnożących:
piwo y wino dobré/ wedle czásu y potrzeby: izbe záwżdy
ciepłą: do przewłóczenia y pocenia białé chusty y łoże:
á do przypadków które tám bywáią predkié y rozmyslné
lékárstwá: bo kiedy kaßláć/ pocić sye/ zebámi/ ropą/ álbo
krwią plwáć / zá tym słábieć álbo womitowáć/ teſknić/
biegunką / sercá drzeniém/ gorączką / álbo czym ciężßym
sye trapić pocznie/ áby nie dopiéro áptéki/ álbo co gorzéy
w księgách recepty ßukał: ále wßytko po gotowiu má-
iąc/ á ná káżdy przypadek resolutem będąc/ zárázem przy-
padkom/ które przez wątpienia przyydą zábiégał. vczyn-
że tedy máść ták. Rz. merkuryußá práwie dobrégo funt ie-
den/ vmorzywßy / á záſtánowiwßy go/ przyday sadłá ál-
bo smalcu swiniégo nie solonégo / od błonek álbo skórek
(zów to y żyłkámi chceßli) obránégo / y powoli rozpu-
ßczonégo/ potym przecádzonégo/ funtów trzy/ w możdżé-
rzu kámiennym iesli być może/ wierciochem drewniánym
trzy wolno / do tąd / áż sye práwie dobrze vmießa/ á má-
ścią ßárą ták ſtánie / áby gruwaſłki álbo ziarnká żadné-
go żywégo srébrá niedoyżrzéć było: tą máścią mázáć
będzieß: ále iżci mówie weźmi merkuryußá dobrégo/ ná
to sye nie oglądáy: bo niemamy iedno dobry/ który z nie-
miec y z węgier do nas idzie sámorodny/ y práwie przedni/
gdyż ná inßych mieyscách bywa czyniony/ o czym łatwie
sye doczytáć możeß/ y v stárych y v teráźnieyßych/ co rze- De ☿ natura.
czy krußcowé pisáli: á morzą go náßy pospolicie śliną- Dios: li:5.C.60
czczą/ młodzieńczyká młodégo / krwiſtégo / zdrowégo / Plin: li:32.C.6
nie tákiégo coby ná mieysce ślin / grubé álbo kliowaté Ma: Al.M.M

plwociny miał: ácz włoßy morzą sokiem limonowym/ Rodig. Anti. l.
pomoránczowym / oleykiem migdałowym rc. ále nam li. 26. ca. 30.
niechay śliná dosyć będzie / byle był vmorzón/ á z sádłem Ag. de ña fos.
dobrze vmießan: bo to iest iego łoże / okrom którégo nie Aeti 13. c. 79.
może spokoynie leżéć: ácz w prawdzie z máściámi / álbo Aegin. 5. c 67.
oleykámi mießáć sye może / ále przez sádłá zda sye bárzo Sim. med. fac.
nie dobrze/ gdyż to sádło miedzy tłustościámi/ náturze ná- libro 4. ca. 18.
ßéy iest nayblizßé y nawłaśnieyßé/ niemáiąc ciepłá y sub- libro 5. ca. 18.
télności nád náßé obráźliwéy/ owßem z náturą náßą bár-
zo zgodną. Poránu tedy/ godzin trzy przed obiádem/ po-
łożywßy mártyrá tego ná kobiercu / álbo ná rogoży ták
sposóbmy / áby wßyſtek był mázan: á w prawdzie żeć o
tym swar / czemu nie po obiedzie / álbo nie po wieczerzy/
miedzy mądrémi Doctormi: gdyż mázánié to bárzo mdli Rondelet.
y słábi / którégo więc ná czczo iáko náiadwßy sye / wy- S. Aßacius.
trwáć łatwiéy: ale przeſtańmy my ná tym/ áby przed o-
biádem: ácz też nie złe/ y przed wieczerzą: oboie niech bę-
dzie wedle tám téy ná którą pátrzaß potrzeby: byle niebył
słab mártyr: owßem gdzieby sye bał/ serce mu posil/ ná
lewy sutek Epithemá y pod pachy kłádąc: álbo gdzieby
brzydkość á chęć miał do womitu / dilácią ná czás inßy
do lepiéy wypurgowánia day/ álbo żołądek w dołku má-
żąc oleykiem miętkowym / álbo vnguentem ná żołądek
od Gáléná secundum locos vczynioné potwiérdz / álbo
więc swieżych iáiec miękko vwárzoną pare/ á málmázyéy
ſklaneczkę/ álbo winá dobrégo á wónnégo/ iesli mu przy-
wykł wypić day. wnet ſtopy/ potym kostki/ koláná/ około
chepłá/ pięści/ łokcie/ rámioná máż mocno/ y długo wcié-
ráiąc: á obiemá rękomá ſtáwy obłápiáiąc/ do tąd / áż
máść wkáżdé mieysce wnidzie / álbo przynamniéy ná nim
nie znácznie zoſtánie/ álbo iesli nie delikat/ á roskázáć mu
możeß/ niechay sam gdzie dosięże máże: bo ták prze prá-
cą/ y rychléy sye rozgrzeie/ y rychléy sam swémi niż cudzé-
mi rękomá potrzebie dogodzi: á pilnuiąc tego áby áni

ciáło/ áni máść/ áni rece/ áni izbá/ źimna nie byłá : bo nie
tylko v nas/ ále też y w onych kráiach/ gdźie izdeb niémáß
pilnuią tego bárzo / áby to w cieple było : gdyżby máść
wźimnie wniść áni ciáłá otworzyć nie mogłá / gdyż też ☿
te náture ma że przed ćieplem vćieka : przeto rospaláiąc
wegle/ ná dwu pátellách/ álbo ná dwu miednicách w do-
brze obitéy y vtkánéy komorze/ chorégo miedzy nimi poło-
żą/ y śnadź przy wietßym y przykrzeyßym gorącu go śmá-
rują. tám ieśli guzy / wrzody / álbo bóle / które śye przed
tym inßémi lékárstwy wypedźić niedáły/ potrzebe okáżą/
też máścią ßárą mázáć : od któréy/ ieśliby śye sámé niero-
zeßły / álbo nieotworzyły zá piérwßym álbo wtórym ná-
mázániém / corrosiwy álbo precipitatu położyć : ácz to
wiec przez kłádźienia zá ☿ śámo wypada rádo. drudzy
przed mázániém to otwiéráią/ ále iednák lepiéy w mázá-
niu : tego nabárźiéy pilnuiąc/ áby nie były mázáné częśći
ćiáłá przednieyßé / iáko głowá / piersi/ żołądek/ bok prá-
wy/ bok lewy/ brzuch/ á zwłaßczá v białéy głowy/ á v chło-
pá pendenti : bo iáko iuż dawno słyßyß y podobno wie-
rzyß/ że ☿ iádowity : w tym złym rázie / wiele dobiiąć nie
trzebá : pendenti popsowáłyby śye / bo są bárzo słábé / y
miekkié : á ☿ gryząc nie tylko by ie zránił/ ále y ná potym
niepostußnémi y niepłodnémi vczynił : brzuch wnetby
stolce pobudźił / y dokończyć mázániaby nie dopuśćił :
słodzóná iáko iest gebce podobna/ merkuryußá śye nápi-
wßy/ trudnoby go z siebie wyrzućić miáłá : tákże wątro-
bá gdyż też do rospalenia gorączki / á potym puchliny /
predkiby wßystkiemu ćiáłu pochóp dáłá : á serce żołądek
álbo głowá / wnetby z merkuryußem śye przywitawßy /
pożegnáć z żywotem musiały. grzbietá tákże álbo paćie-
rzy mázáćeśmy nie zwykli / ážby w chłopie tłustym/ zu-
chwáłym/ choroby vporney / yżeby ináczéy to być niemo-
gło / y to nie zá piérwßym álbo wtórym rázem : gdźie ie-
dnák ieśliby śye gus álbo co tákowégo tráfiło / y ná tych

czesciách mázáć / ále bárzo skromnie : y poczekawßy/ ie-
śli śye z dobréy wolęy sámo zá námazániém wßystkiégo ćiá-
łá goić nie bedźie / áczby lepiéy vżyć máśći do tego y fo-
mentatyy własnych/ gdyż ☿ do głowy álbo do sercá iest
bárzo ßkodliwy. Ná stáwy tedy námázánégo / báwełną
álbo zgrzebiámi obwińmy/ y ták wpośćiél zaßkodną wło-
żywßy/ áby śye poćił roskazmi : co wierze że y dla choroby
która to zwykłá / y dla tłustośći y merkuryußá / które o-
twiéráią/ y dla izby ćieplęy / predko vczyni : czego gdźie-
by wiec po myśli mieć nie mógł/ podußki álbo sacculy /
ieczmieniém álbo prosem wsprážónym násypánym / mie-
dzy nogi y około okłádáią : áby śye rozgrzawßy y máść y
mártyr pot vczynili. Náßy widze w obyczay wźieli cho-
régo máząc / piwá mu dáć pić nie máło / powiádáiąc że
pot lepiéy póydźie : wiere ia tego niechwale/ żołądek ná-
lać y tym náture zátrudnić : pomniąc że żołądek y wą-
trobá w téy chorobie nabárźiéy choruie : ktemu że do nie-
go iáko do kloaki descensi zewßąd idą : y wten czás kiedy
by rátunek odnieść/ trawić á obćiążonému prácowáć ka-
záć / niemáła zawádá. Niechże tedy nie bedźie tám tego
piwá/ gdyż nigdźiy ná świećie niepiią wiecéy/ nižli śye chce
iedno v nas : á w chorobie téy co potym : Nic y po tych
sacculách : bo pot sam z dobréy woléy/ ieśli dźiś nie przyy-
dźie/ drugi raz nie chybi : w tym poćie godźinę álbo dwie
spáć mu dopuśćić może / dla tego / że sen z pracéy bárzo
posila człowieká : ktemu ćiepło przyrodzóné do wnetrza
obraca/ które iáko iuż dobrze wiémy/ gdźie śye obróći/ tám
sobie nawietßy rátunek dawa : á ná ten czás zástawßy
plugástw we wnetrzu dosyć/ czuiąc też merkuryußá/ któ-
ry im dróge otwiéra / łatwiéy ich do skóry potámy pope-
dźi : które to poty bywáią wiec ták wielkié/ że pod pachá-
mi iáko strumieńmi nieczystość idźie. W tym mártyr nie-
chay leży skromnie : bo y kiedy z vryną mu potrzebá / áby
reku nie wyymował / á nákryćia vchyláiąc z siebie/ nie o-

źiebiał/ ále leżał co być może naspokoyniey: każą drudzy áby leżał w tym co nadłużey / á potów sobie nieprzerywał/ poczym nic: godźin dwie trzy nawięcey poleżeć dosyć: bo choć on wstánie/ y poty otrze/ przedśię śiedzącli/ chodzącli/ w izbie ćiepłey ⁊ próżnowáć nie każe / ále záwżdy potów pobudzáć będźie / tedy niechay sobie gwałtu długim leżeniem/ áni wielkim nákryćiem nieczyni: owszem niechay wolno byle w ćieple leżał/ głowę y pierśi ták opátrzywszy/ áby iey máść tá przemierzła nie dośięgłá/ ácz iáko wszystki gwałtowne á zbytnie operácye ćiężkie są / ták pot iesli zbytni będźie/ to nam okaże/ że ćiáło źle wypurgowáne było: á plugástwá co grubsze przy stáwách zostáwiwszy: o iáko mázánie nie wczesne pokaże! y wiążąc więc głowę drudzy iáką podwiyką / áby y czysta byłá / y snadź mniey boláłá: ále niechay to zdrowie iego v ćiebie vprośi / nie wiąż iedno vwiń: bo wiążą w inszych chorobách bolącą głowę / áby do niey dymy z ćiáłá nieszły / ále tu trzebá áby byłá wolna/ áby y merkuryusz gdźie chce chodźił/ y z niey iáko z fontany wszystkich fluxów żyłámi y árteryami / y meaty zaskórnémi/ co iedno iest plugástw/ ná dół pędźił: bo która fráncá iest/ coby po wątrobie wtórym skąpieniem w opiek swóy głowy nie wźiełá: więc wiązániem powśćiągnąwszy tám tych rzeczy /drugim álbo trzećim mázániem / ták ie zástánowiem / że wnet w podniebiu/ álbo w nośie/ álbo w oczách/ álbo wvszu/ álbo w pierśiách imprese á szkodę niemáłą y znáczną vczynią: á tego lékárstwá tákież/ to być napierwsza poćiecha ma/ kiedy powoli wszytki plugástwá odchodzą. Gwáłtem tedy nic nie poczynáć / owszem wolno ćiáło máiąc / mniey pierwszy niż wtóry ráz / wtóry niż trzeći ie mázáć: tho iest/ ták máśći dogodźić / iákoby y merkuryuszá/ y oleyków gorących w rázie pierwszym/ niż w inszych/ iesli tego potrzebá vkaże/ było: bo ieslis ná to przyzwolił/ że to ná nas trudno osądźić/ wiele go które ćiáło wytrwáć ma/

coć sye

coć sye zda/ kiedy trochą námázawszy/ náturá to z śiebie co byłá powinna vczyni / á tyby ią nie posłuszną być rozumieiąc/ zuchwáley mázał/ iákoby iey nieprzaw został: y do czegoby ią przywiódł: iáko gdy owo gośćiá masz/ á nań wielką flászę winá nágotuiesz / á on y w kwarćie ma dosyć: czyliby mu chćiał y ná onym świećie sye żeć nie spełnił vpominác: Ták nátury rozmáićie sye do chorób tákże y do lékárstw máią: popádlić sobie bili Włoszy y Fráncuzowie od Hiszpánów wźiąwszy/ miásto pićia inszégo drzewo w mázániu dáwáć / chcąc lekárstwo z lékárstwem łączyć/ á tym rychley fránce wypędzáiąc plugástw z merkuryuszem záraz popędźić: ále ludźiem nászym potym máło: ábyć to źle: wierę nic: gdyż drzewo iest rzecz pośiláiąca/ y własność przećiw chorobie máiąca/ y ieszcze táka/ która smák iáko insze pićie vczynić może: v nas dobré piwo/ byle tákie obráć / coby głowy nie vpoiło/ á żołądká nie obćiążyło: bo iesli praca nie máłą baczym merkuryuszá wskielznáć / á potrzebie áccommodowáć. nie mnieysza iest dietą chorégo contentowáć/ áby prze głód / álbo prágnienie nie osłábiał / á nátury sobie ná potym nie zwątlił: gdyż w tám tym gorącu prágnienie zbytnie bywa/ zá którym dáć sye zimno bárzo/ álbo śiłá nápić piwá/ á co inszégo iedno álbo żołądek zepsowáć/ álbo wątrobę oźiębić/ á o puchlinę przywieść/ álbo przed czásem śmierć vczynić/ by to było. Wzwiódszy tedy tego mártirá z łożá/ godźinę po leżeniu do vspokoienia sercá mu dawszy/ polewkę mu winną/ álbo piwną po dwu żołtku / z trochą száfránu / y muszkatowégo kwiátu/ nie słono / rzadczey z cukrem przynieść: bo gdźieby byłá słona/ brzuchby mu gryzłá / y prágnienie vczyniłá: á cukier żołądek otrze / y bárźiey pośili. nie dáć mu też kwáśno/ boby to bárzo szkodźiło: álbo niechay będźie z kápłoná/ z koropátwy/ álbo z ćielećiny contus: bo iż mą żeby powątlone / trudno iémi żuiąc do ostátká nie zwą-

tlić ich

tlić ich : tedy inßémi potráwámi báwić sye mieyscá po-
dobno nie bedzie/tylko tą iedną sie contentuiąc zá grzéch
wzdycháć/ pić niechay nie wiecéy prosi niż przystoi/ y to
tylko w obiad : gdyż áby sye żołądek záwárł/ y w inßych
chorobách potrzebá/ á wtéy ießcze bárziéy. Tám áby nie
spał/y sługá y bábá co go przygląda ma pilnowáć : gdyż
dosyć spał leżąc w pocie/ á téż noc nádnidzie/ do tego ná
snadnieyßa : popádli to sobie owi/co im niż przystoi wie-
céy wolno/ áby tám gośći/ niedáiąc co czynią znáć/ pro-
śili : á muzyką/ grámi/ biesiádámi/ przed sobą izbe wy-
kádziwßy báwić kazáli : tego dopußczáć nigdy nie trze-
bá : gdyż to lékárstwo/tak mießkánia y czásu swego po-
trzebuie / że nic inßégo przy sobie áni myslić / nie tylko
czynić nie dopuśći : w tym y namnieyßy wiátr záwádźi
mu : á ná pijące / álbo gráiące iáko pátrząć ma ? gdyż
sámá imáginátia/ á mocné o rzeczách bliskich myslenié/
siłá záwádzi. Ktemu nie kazano wiec przedtym / koßu-
le białéy wdziać / áni onéy vmázánéy odmienić / áż do
vst przyßło / á przestánia czás sye pokazał : á tám iá-
ko śiedźieć ma ? ba y ießcze y to czynią / że táki nágo
śiáda/ dni té wßytki mázánia : á to niedla czego iedno
dla tego/ áby máśći nie otárł. proße/ czemu dla kąská
máśći ma w plugástwie tákim sye trápić ? á otrze sie tá/
mąż iutro drugą/á niechay ono otárćié zá ieden odpoczy-
nek bedzie / gdyż vprácowánému álbo zemdlonému / to
czynim/że wnet máśći oćiéramy/álbo winem ćiepłym o-
płókuiemy/ áby ták y máść zeßłá/ y miásto Epithemátá
z winá pośiłek był / á koßulá do tego biała. zá pośiłek
daymy w tym wolnośći niż bywáło wiecéy/ wßákóż nic
do záßkodzenia / gdyż w prawdźie námázány ma mieć ná Alo. Lob. c. 10
sobie máść/ y ták spokoiem śiedźieć / áby rekomá snadź
y iedząc nieruszał : bo iákomći to w drzewie iuż wspomi-
nał / że kárty ktoré owo wiec dla niespánia po obiedźie
gráią/ czestym dawániém do reku fluxy przywodzą : w Falopi.

mázániu

mázániu gdźie sye zá merkuriußem wßytki/ stáwy rozsko-
czą/ co rozumieß áby w sie fluxów wpuśćić niemiáły?
niechay tedy áni biesiad/áni gier niewidzi/ áni snadź po
izbie nie potrzebnie chodzi/ ále spokoyny máść ná sobie
máiąc leży álbo śiedzi / głowy áni sercá fráśunkiem nie-
trwożąc : bo ieśli gdźie/ tedyby ie tám bárzo predko zro-
bił/ y ná potym wiecznie powątlił. Dla czego y to po-
mnieć nie záwádzi/ ábysmy tákim lékárstwem melánko-
lików/ gniewliwych / álbo owych/ co cordiáke á wielkié
sercá drzenié miéwáią/nie báwili : bo go y niewytrwáią/
y gdźieby wytrwáli pożytecznie niezáżywią : háydukowi
podobnégo / álbo desperatá w to lékárstwo wpráwuy-
my/ który áni sercá/ áni głowy tym niestrwoży/ owßem
w mázániu/confectu żadnégo do pośiłku nie popyta : á-
le dla słábßych áby były pogotowiu confecty y morselle/
pilno trzebá. náßy winá wiec álbo málmázyéy we mdło-
śći nábárziéy wołáią : ále niechay ćie iego chorobá o to
vprośi/ ábyś go co namniéy dał : bo y oné kráiny / co
im zwyczáyné/á nic inßégo nie piáią/ná ten czas go bár-
zo bronią : gdyż do zebów przyćiągnąć co może : á náßy
niczego pomálu nie vmieią: Ale gdy iuż do vst przyydźie/
á phlegmá sye odpráwi/wten czás wino potroße pić dáć
niezáwádzi : á w chorobie málmázyéy troßke wypić/álbo
z chlebem zieść pozwolono. dawáiąc wprawdźie y wod-
ki cynámonowéy dla mdłośći kes/ále ma być bárzo wol- Botal: C. 23.
ná : nád którą ieśli sye iéy kto przed tym pić zuczył/ coby
lepßégo było niewiém/ á zwłaßczá do pićia : nie mówie
o owéy / co mocna iest iáko gorzałká : ále co cynámonu
vncyy trzy / we dwu kwart wody w końwi zálepionéy
wárzą : głowy nie zápali/ żołądek y serce pośili. Wie-
czerza ták áż téż iáko obiad v niego bedźie/ chyba iżby żół-
tków ze dwá iáiowych do tego przyczynił : á iż Włoßy
pánátelle á po náßému grámatke wßedy zálécáią/my iéy
téż z żadnégo chorégo reyestru nie wypisuymy : gdyż káż

X dému

dému choremu/ iáko mánná ná pußczy dogodźić może: á to oboie obiad y wieczerza wedle czáſu/ y zwyczáiu być może: byle chory wiecéy niż przyſtoi/ áni inßych rzeczy/ niżli bárzo miekkich nie iadł/ áni pił. Po téy wieczerzy/ godźin trzy niechay ná onež pośćiél/ pod głowe wżdy po duſzke cudną podłożywßy/ ták ſye vkłádźie/ iákoby wżdy máść ná niém ſye zoſtáłá. ále poſtóy: nie ſpáć ießcze: chćieli drudzy áby był y przed wieczerzą/ iáko y przed obiádem mázan/ y powiádáli/ że dwá rázy ná dźień powinien być mázan: á ia tobie záś mówie/ przypátrz ſye iáko nań y co dźień ráz názbyt: owßem ieſli ſłaby/ nie tylko raz co dźień/ ále przezedni/ álbo ſnadź y po trzećim dniu máż: bo áza niedoſyć ma/ iednégo dniá bedąc ná mázan/ że w gorącéy izbie máśćiſmy z niego otrzéć nie dáli: owßem obwinioną báwełną/ álbo zgrzebiámi zſobą noſi/ y pod nią ſye poći: á czemuż drugiéy/ póki tá nie wśiekńie przydáć trzebá: máżą rozni roznie: iedni miedzy obiádem á wieczérzą/ drudzy po wieczerzy/ drudzy dwá rázy ná dźień/ przed obiádem y przed wieczerzą: á ia zá nim proße/ áby był trzy godźiny przed obiádem raz mázan/ názáiutrz w tenże czás drugi raz: ieſli ſłab niechay/ dźień mu wolny vczyń: á ieſli duż/ wiec y w trzeći dźień/ czwartégo pokóy day/ piątégo potym máż/ ßoſtég máż/ śiódmego záwżdy poprzeſtań/ y oſmégo tákże zániechay/ dźiewiątégo potym y dźieśiątégo iáko znowu/ ále iedenáſtégo odpoczni/ dwunáſtégo potym y trzynáſtégo/ możeß kończyć te kátownią: bedźieli iéy ták wiele trzebá/ czternáſtégo iáko Wielkiéynocy/ ábyś nie gwałćił/ pilnuy: ále gdźieby potym choroby wielki vpór rádźił/

2. Aphb. 24. inßych zá nim dni to przez czego być nie może/ czyń. á iż

De Criticis. dźień czwarty/ śiódmy/ iedenáſty/ y czternáſty vpußczamy/ nie bez przyczyny: gdyż w káżdéy chorobie poſtepek tych dni y odmiáná vważenia godna ieſt. á iákoby tego mázánia długo powtárzáć trzebá/ tu nie náßé opiſánié/

ále poſte-

ále poſtepek chorégo powié: widáliſmy tákié co ie do rázów piącinaśćie/ y ośmnaśćie mázáli: ále to wiere názbyt: owßem gdźieby ſye táki tráfił/ coby vporną chorobe máiąc/ żadnégo znáku poprzeſtánia nie pokazał/ trzebá ſye wśćiągnąć/ á nátury mu głupie nie tárgáć: bo im bárźiéy iść ná wiérzch niechce/ tym bárźiéy mercuryußá weń wćiéráiąc/ náture mu wątlem y truiem: á ießcze wiec źli bárwiérze czynią/ co zá káżdym mázániém mercuryußá przyſadzáią: iż kiedy go do rázów kilko námázawßy/ tego co ſye ſpodźiéwał efectu nie vyżrzał/ tym go wiecéy ießcze przyſadzał/ co zła byłá bárzo rádá: Hippocrates o wßytkich lékárſtwách ták mawiał/ ieſli z rozumem co czyniącému ták ſye iákoby potrzebá niepowodźi/ w tymże przedśiewźieciu ſtáć/ y tymiß (byle wedle rozumu) lékárſtwy onež chorobe kończyć: nie mercuryußá tedy w tym przyſádzáć trzebá: ále tych co ſą iego correctiwa/ máśći/ oleyków/ źiół/ korzenia/ gummatá/ gorzałki/ theryáki/ márcáſitás/ ꝛc. bo doſyć że ☿ ieſt iáko bicz/ co tych wßyſtkich pogania y prowádźi ie w ćiáło: niechayże bedą własné/ tedy efect ſwóy vczynią. á wiedźieć pewnie trzebá/ że nietylko té tłuſtośći przyſádzoné być mogą/ ále też y wßytki rzeczy purguiącé/ iáko turbit/ ſcámmonea/ ágáryc/ hermodáctili/ euphorb: veratrum/ elaterium/ ſuccus brioniæ/ y wßytki inßé: przeto do mercuriußá tych rzeczy ktoréby do ćiáłá włáſność miáły przydawßy/ to co chceß/ vczyniß: iedno intentią mądrą/ z lékárſtwy własnémi vmiarkowáć dobrze trzebá: tedy álbo pot/ álbo ſtolce/ álbo do vſt ſye co pokaże: chybá iżby ſye táki do mázánia doſtał/ ktoryby ſye zá namową á nie zá choroby potrzebą mártyrem dobrowolnym vczynił: po tákiém trudno tego czekáć: y widźieliſmyć tákich niemáło/ z ktorych iednégoć powiem: Záwadzał ſtárßému ſłudze v Páná młodßy w komorze/ námówił Páná że go mázáć było trzebá/ áby go y Pánu omierźił/ y ſwégo

Borcaut c.

2. Aph. 52.

Ferrerius.

tám ná

tám ná to mieysce wſádźił: iż mu Pan kazał / á látá baczenia nie dáły / ßedł / mázáć ſye dał / poſtępuiąc do rázów dwunaśćie: gdźie nie tylko ſye znák żaden áni efect fráncę nie pokazał / ále kiedy go z kátowniéy wypuśćili / vryną ☿ z niego ßedł / áż go fébrą pierwéy / opuchliną potym dokończył: gdźie Pan że dobry / pomſty od BOgá / á on ſługá z bárwierzem obießenia byli godni. Obáczyć tedy chorégo dobrze potrzebá / ná iákié go lekárſtwá oſádźić / á ták ie vmieć przypráwić / iákoby ſye intentia z efectem zgodźiłá: bo y tegoć oni / gdyż ná ich niecnotę przyßedł / Pánu omierźić / y potym námázáć mogli: ále nie mercuryußem: ponieważ znáczney fránce / áni látá / áni práktiká / áni ſkórá iego vkázowáłá: á nie tylko w tákich ćiáłach gdźie nie wßytki ſye przyczyny do tego zbieżą / ábyſmy go mázánia potrzebnym oſądźili / ále w żadnym / álbo ledwie w którym / przyſádzáć / á co raz przymnażáć mercuryußá przyydźie. gdyż bywa to częſto / że niektóre nátury wolnieyßémi lekárſtwy / rychléy niż mocnieyßémi ſię rátuią / á przyſádzáć tego iádu / rzecz bárzo ßkodliwa / gdyż álbo w ćiáło wmázány nie wyléźie / álbo choroby wnet dźiwné / długié / nieuléczoné / á czáſem śmierć / ſiedząc wewnątrz przynieśie. á iż tákié teraz o tym lekárſtwie mniémánié vroſło / że go y dźiećiam w powićiu vżyć ſye godźi: (o mázániu tu mówiém / nie o tym z czego ſye Fálopi álbo Fernel / że ie ná robaki dźiećiam dawał chwali) o czym z ochotą wielką / że mátká dźiećie ſámá ſye przedtym mázawßy / oſtátkiem máśći co było zoſtáło trzykroć námazáłá / y od dźiwnych przypadków rátowáłá ieden piße. Dla miłośierdźia Bożégo my ſye ſtrzeżmy im być może bárźiéy / ábyſmy dźieći / pánien / białychgłów ſłábych / ludźi ſtárych / potym bárzo káßlących / tą nádźieią nie báwili: á ieſliby to ináczéy być niemogło / co namniéy mercuryußá przymießywáli / pomniąc / że y przez niego mázánié być może / á onégo co namniéy / gdyż

Botallus c. 23.

do tego

do tego przyść muśi / przyſádzáli: bo ſłábégo o śmierć przywiedźie / á mocnégo niepłodnym / y niż przedtym był / mdleyßym vczyni / obrażáiąc ćiáło wßyſtko: zá czym y moc / y cérá / potym y żywot ſam / człowiekowi ginie. A mázánia ták wiele rázów nie czynimy / y nietylko ná dźień nie dwá rázy / ále ledwie przezedni / oprocz że nátury mocnéy mártyr / mażmy. á ieſliby ſye (bacząc że fránce pełen /) mázánié zdárzyć niechćiáło / dni kilko poprzeſtawßy z nowu ćiáło purguymy / y ták iáko przed tym zgotuymy: tedy álbo ſye do efectu którégo czekamy ſpoſobi / álbo wrzody / bóle / świérzb / fiſtuły ſye záwárwßy / álbo polepßywßy mercuryußá zániecháć każą. A co kiedybys mu drzewo z ſálſą w ten czás pić dał ∴ czynią to mądrzy medicy rádźi / że lekárſtw wolnych y łáſkáwych by też od mieniáiąc / álbo przyczyniáiąc / w rzeczách wątpliwych vżywáią rádźi: pátrząc ná choroby y lekárſtwá włáſność: á w téy chorobie widząc że ☿ z ćiáłá niechce / efectu żadnégo nie czyni / á drzewo pośila / fránce wygania / przez poty názad mercuryußá wróći / czemu go záraz ſálſą dobrze vczyniwßy dni kilkonaśćie nie dáć ∴ by też ſnadź y o potách iáko drzewá ordinária ieſt / máło ſtáránia máiąc: bo iż ma ſwą náturę / efect ſwóy w izdbie ćiepléy zá máłym ćiáłu przynagláníem vczyni. Czynią też y drugą w tym mázániu / gdźieby zátwárdzenié iákié było / co dźień álbo przezedni / piłułkę iedną álbo dwie ná noc dawáiąc / álbo de áloe / ſucco ábſin: loto / álbo de Máſtice / álbo de rabarbarbáel / ruſi / coby ſcrupuł w ſobie miáłá: tedy y vporné oné plugáſtwá ze wnętrza ſye ruſzą: y ieſliby do vſt gwałtem iść miáły / ná dół áby głowie y dźiąſłom ſu rya mercuryußá nie ßkodźiłá / nioſą / iákóż wiele rázów to bywa / że tácy bywáią zátwárdzeni / tedy nic im nie lepiéy áby ſye plugáſtwá niegromádźiły / á tym febrze przyczyny nie dáły / iedno tedy y owedy / czáſem co dźień / tákié piłułki bráć / á náturze coby ſwą drógą ßłá pomágáć / zwła

Borgã. ca. 13.

Maßa.

Falopi.

Torell. in dia.

ßczá

ßczá iesli sie cristérą brzydzą/ktoraby co naproſtßa/zpolé
wki kápłoniéy/álbo zwiná/álbo zpiwá czarnégo/zmiod-
kiem różánym álbo fiolkowym iulepkiem / á z oliwą być
miáłá : bo gdźieby ſye plugáſtwá do vſt bárzo gwałtem
obróćiły/ tám nie tylko ſtolce nie bedą/ále wiec gárdło y
piersi wielki gwałt ćierpiąc / człowieká wniebeſpieczeń-
ſtwo wiodą : iż / álbo ſye záduſzá / álbo bárzo ſłábieiąc/
żeby tráći/y o inßé przypadki gorßé przychodźi. przeto pi-
lullámi to odwrácáć / áby gwałtowna phlegmá gárdłá
nie zátkáłá/ ktoréy to ábyſmy hámowáć á wśćiągáć mie
li/ nie tego vczym : ále gdźieby to bárzo gwałtownie być
miáło/wten czás dróge inßą náturze vkázuiąc/owéyeſmy
rátowáć powinni : bo ieſt to rzecz iákoby powinna/ áby
☿ do dróg wietßych / plugáſtw co grubßych popadzał : á
iż wietßéy niémáß nád te/co dołem/álbo vſty górą/zwykł
tedy obrácáć : wßákóż vſty narádniéy : gdyż tám y z gło-
wy y z piersi meat ieſt nablisßy / do ktorégo ☿ przez ſtá-
wy wtárty iáko w izbie do okná ptak leći / y z ſobą plu-
gáſtwá prowádźi : czego rátowáć co rychléy trzebá : v-
ſtáwicznie w vſtá czérwonych złotych kilko / álbo pier- Alb: M. in M.
śćień iáki kłádąc: z ktorym to złotem/iż ☿ ma nieprzyiaźń
przyrodzoną/ nań ſye rzući á do niego przylnąwßy / dźią-
słá opuſzczá : tám ty złoto ono wyymuiąc / ná węgle co
raz kłáć/ że ſye ☿ wykurzy/ y z nowu co raz w vſtá/ábyſye
y ſtámtąd wyćiągał. á iż żeby bárzo ſye rozruſzáły / á do
wypádnienia nágotowáły/ gárgárismem co godźiná ćie-
płym/ płókáć każ/ áby ſye y phlegmá wywodźiłá/ y dźią-
słá twiérdząc / żeby cáłé zoſtáwiły : á gárgáryſmu vżyw
piérwéy lekkiégo / potym mocnieyßégo / wedle przypad-
ków. oleiek z śiárki (ktory nieſmáżąc śiárke/ ále z iéy dy-
mu kiedy ią pálą ſye czyni) bárzo zálécáią do zębów : ále
rzecz to mocna : mlékiem ie płókáć ćiepłym ocukrowa-
wßy / álbo tych rzeczy co do gárgáryſmu iáko mel roſa-
tum/ ſyrop de roſis ſiccis/ mirtinus/rob de ribes/diamo-

rum/

rum/przydawßy/będźie dobrze. á gdźieby wiec gwałtem
wielkim ropá/ álbo phlegmá/ tám ſtąd ſye puśćiłá/á zá-
duśić chćiáłá : nic ná gárgáriſmy tákié áni ná pillulke nie
bacząc/ bánki ná plecách ſuché przez rzezánia/ czáſem y z
rzezániém ſtáwiáią. co ieſliby ießcze nie pomogło/á gwał Maßa tra: 4.
townych deſcenſów nie hámowáło/ ßáruchę z ſtáwów co Cap: 4.
rychléy y zmieyſc gdźieby byłá/oćiéráią : á té mieyſcá wi-
nem czérwonym ieſli ieſt álbo proſtym/rumien y różą w
nim mocząc/ fomentuią : tedy ſye y ćiáło poſili/ y furya
ták bárzo ßkodliwa merkuryußowa powśćiągnie : ktoré
to iáko znagłá bárzo pobudźić/ták prędko záſtánowić zá
wżdy bywa źle. Ták ieſli ſye biegunká rzući / álbo ſye w
krwáwą obróći/zábiégáć trzebá poprzeſtániém mázánia:
y tákże opłókániém máśći/z winá álbo z wody z ziołmi v-
czynioną decoctią/ mázáć żywot oleo roſato/mirtino/ne-
nufárino / vnguento populeo/ emplaſtro ſantalino/ co-
mitiſſe : do nich przydawáiąc de abſintio / anetini cha-
momilli/ potym cryſtére/ z mléká piérwéy/ z cukrem álbo
z miodem różánym / y z otrębámi : potym głowę y nogi
ćielecé wárząc/z polewki / różéy czérwonéy przykłádáiąc/
z témiß oleykámi ćiepło wléwáć : gdyż táki flux ieſt bár-
zo ßkodliwy/ ieſli bárzo ćiecze/ á nie mniéy ieſli zrázu ſtá-
nie : ieſli ćiecze ze krwią / á ſtánąć rychło nie może / ćiáło
wyſußy / zemdli/ y gorączką práwie ſuchotną zabija: ieſli
ſtánie opuchliną dotraci. przeto mądrze ☿ vmiárkowáć/
śiły im mártyrowi nie odiąć/ áni go w żaden zły przypa-
dek wpędźić/ w ćiele go niezoſtáwić / żadnéy częśći ćiáłá
nie zgwałćić/ dietą nic nie wyſtąpić/ nabożnégo/ vczoné-
go/y pilnégo będźie bárwiérzá rzecz : ktory to przed oczy-
ma mieć ma / że ☿ iáko bárzo iádowity / nie vmié iedno
bárzo záßkodźić/ á pomoc iedno tylko z przygody/y to le-
dwo dźieśiątému : ácz wiémy że prze wielkié ſye z nim ſpo
ſpolitowánié / y z inßych miar dáwáć ſye go wáżą / iáko
ów w prochu co go turbit minerale názwáli / álbo ów co

go vpá-

go vpaliwßy w piłlułki od ſamychże deſperatámi okrcżoné kłádą / czego wolałbym tu niewßczyniáć : leć iż iáko grzéchu/kiedy ſye kto z nim ſpoſpolituie by ſnadź wniebo pomſty wołał / nizacz ſobie nieważem / ták merkuryußá nań ſye raz ośmieliwßy/ różnym ſpoſobem vżywáć niebo iém : á Bóg zna z wielką zdrowia ßkodą : bo wßyſtkiégo ciáłá wzrußy/ womity/y dźiwné wyſtrzały vczyni/ ták że słábégo w dół/ á mocnégo wdługie przyleżenié prowádźi. ießcze owi znośnieyßégo coś czynią/ co z niego emplaſtry námázuią / chcąc iákoby to pokryć / że nie w izdepce áni ſye mážąc fránce zbywáią / y emplaſtrámi témi ie obłożywßy/ná ſtawiéch y ná grzbiecie wkábaty ie obßywáią/ y co trzeci dźień máśćią emplaſtry ony odnawiáiac / niedźiél dwie álbo wiecéy / z tym im chodźić każą : w które to emplaſtry / tychże máteryy iedno ſádłá y oleyków mniéy/ niż w ßáruche kłádą : ále y to proße iáko ßkodźić nie ma/ gdyż w izdepce każem mu ſye wiátru/ chodzenia/ ná wet y koßule ſtrzédz: wiere lepiéy mamyli chorégo ná martirium do merkuryußá oſądźić / áni mu go w déſperácye/ áni wturbit minerale/ áni w cérotách/ áni w tych emplaſtrách / ále w izdepce ćiepłem do wczáſu chorému nárządzonéy dáć : ták go miárkuiąc/ áby go mocnieyßym wiecéy/ słábßym mniéy/ záraz vczyniono : á trzebáli przyczynić vngwentu á oleyków, nie ☿ áby było przyczyniano. Ale oto rzeczą ſye ták długą niebáwiąc/ vnguentów ći kilko vkaże / z których ty w potrzebie ſwéy obierz co lepße : álbo tych obaczywßy/ iáko ie ſkłádáią ſpoſób/ ſam o tym myśl/ iákobyś niecudzémi ále ſwémi léczył : bo iáko chorégo kśięgi niewidzą/ áni czego mu potrzebá/ przypátrzyć á oſądźić vmieią/ ták ći áni recepty ták właſnéy/ iáko iego przypadki chcą/ zrázu podáć mogą : ále dowćip á rozſądek twóy/ z których ſye doświadczenié álbo experientia rodźi/ (wto miárkuiąc ſye z náßych) nápotym niech tráfia : to záwżdy przed oczymá máiąc / że máść ßára táka

Rondelet.
Ferrerius.

ambyć/ coby wniéy cztéry częśći obráchowawßy / iedná byłá ſádłá / drugiéy puł mercuryußá / trzecia y czwarta rzeczy owych iáko gummatá/oleyków/korzenia álbo ziół: wzgląd ná częśći rożné máiących / purguiących/ odwilżáiących/ ſußących/miękczących/rozpądzáiących/potwiérdzáiących/ ábo iákich ſkwiérk chorégo zechce. á iż o tym v tych co o tym piſzą diſcurſi y opiſánia bárzo rożné ſą/ ná tám tych ſye máło funduy/ tylko ſye wedle tego rządź/ ábyś vyźrzał śiłę chorégo / mocnieyßyli niż owi / średnich complexiy / máli żyły wielkié / pierſi wolné / ſerce dobré/ głowę káßlámi nieſtárgáną / áni zápaloną / żołądek dobrze trwáiący/ áni do womitów ſkłonny: tedy niechay tyle merkuryußá wchodźi/coby czwartą część vnguentu záſtąpił / terpentyny áni woſku ieſli ich trzebá wto nieráchuiąc. á ieſli páćient słábßy będźie/to ieſt ieſli dźiewká/ niewiáſtá chora / młodźieńczyk lat niezupełnych / álbo ſtárzec / chorobą y zbytkámi ſtárgány/ tedy dwiemá vncyy/ á ſnadź y połowicą merkuryußá vymi : á iáko do onégo mocnégo mázánia przydawamy/euphorbium ſublimatum/ ſulphur viuum/ theriákę/ piretrum/ gorzałkę / marcaſitas/ cynobr/ oleyki palącé / y mercuryußá część vnguentu czwartą / ták do słábégo viąwßy mercuryußá / część nie máłą/álbo połowicę/máſłá á oleyków zimnych przydawßy/ ießcze tego pilnuymy/ áby nań ſkąpiéy máść choć słába / niż ná owégo choc mocna/ byłá kłádźioná : zwłaßczá ieſli to ſye pod czáſem gorącym / y przy kroſtách zápalonych tráfi : gdźie do gorączki á omdlenia niż do porátowánia łátwiéyby przyßedł mártyr. Weźmi iedno ow ná przykład/ którySmy dáli/ gdźie mercuryußá vmorzonégo ℔ j ſádłá ℔ iij s a vczynioné wchodźi : wymáżeć tym háydułá/nic tylko w izdebce/ ále byś chćiał pod brogiem : bo ten ſam ☿ zágrzeie / głęboko wnidźie/ ſtáwy y wnętrznośći nápełni : ſádło też / ſkórę zmiękczy y otworzy. Ale iáko w káżdym lékárſtwie/ták w

Ferrerius.

tym ná częśći sye ćiáłá przednieysze ogladáć trzebá / nie
po hayducku/ postrzeliwszy siekáć/ ále z táką obroną/co=
by correctiua przydáné nic niezgwałćiły / owszem náture
vmocniły. oléyki tedy/gummatá/y insze co wedle potrze=
by kłádźiemy złość mercuryuszowe hamowáć/ á ćiáło po
siláć będą : zá czym chorobá snadniéy wynisć muśi. A
iż też ći co té vnguenty wksiegách swych opisuią/ ná nie
skąpi są/ y iedno ich vncyy kilko y mniéy czásem gotuią/
tobie tego przypilić potrzebá / ábys go tyle miał / coby
przez ten czás póki sye mártyr máże zdostatczyćći mogł:
bo ná dźień ieden / nie kilko / ále kilkonaśćie vncyy / ná
ćiáło wszystko máło : przeto / ieslić sye z tych kthóra co
są máłé máść zdárzy/ ábys iéy więcéy miał omnażáiąc/
descriptią sobie vczyń. A ia z cudzych przebránszeć vka=
záwszy/ do swoich w Księgách wtórych w mieyscách ná
leżących przystąpie / nákoniec sye ná to schowawszy/ á=
bym ći ingredientia té co w máść te wchodzą/w ktorym
stopniu/ y iákiéy własnośći są oszácował.

Borgantij.

℞ Mercurij extincti ʒ iij/ sális ármoniáci ʒ j / bac=
carũ lauri ℥ j aquę vitę ℥ j s̄/thuris/ lithárgiri ana ʒ ij/
áxungię porci q s / misce fiat vñgt. Drugi.

℞ Mercurij extincti / sulphuris viui/ thuris/ litargi=
ri ana partes aequales / terantur omnia / et ponantur
in forti aceto / et iterũ bene exiccata / terantur super la=
pidem cum olei rosati q s. fiat vñg. Drugi ieszcze te=
goż. ℞. Cinnabaris/picis grecę ana ʒ ij/succi al=
lij ℥ j/axungię porci ℥ ij/mercurij extincti/salis commu=
nis ana ℥ s/terantur diu super lapidem : fiat vñg.

Ieszcze tegóż/ ℞. Rádicum calami aromatici/zedo=
areę/radicũ mentę/ana ℥ s/ baccarum lauri ℥ ij/mercu=
rij ʒ iij/ oleorũ laurini/rosati ana q s. fiat vñg.

Item tegóż. ℞. Cerusę/litargiri ana ℥ s/sanguinis
draconis/mirrę/másticis/olibani/ ā ʒ ij/ camphorę ʒ j/
mercurij extincti ʒ iiij / axungię porci/ olei laurini/ olei

communis

communis ā ℥ s/ fiat vñg. ℞. medullę vrsinę/a=
xungię porci veteris/salis communis/floris calcis/mer=
curij extincti/ ā partes aequales/ fiat vñg.

℞. Axungię porci masculi ℥ viij / axungię anatis
℥ j/ aquę vitę ℥ s/ mercurij extincti ℥ iiij/cerusę ʒ ij/ li=
thargiri ʒ vij/thuris/ mastiches ā ℥ s/ aluminis vsti
ʒ ij/ s a fiat vñg. ℞. Mercurij ℔ s/butiri/ aut
axungię porci/ q s ṁ. f. vñg. ℞. Mercurij ℥
iiij/ sublimati ℥ iij/mellis rosati ℔ s diu s a agitatis/
adde butiri ℥ j/ṁ. f. vñg. ℞. Mercurij extincti/
lithargiri/butiri ana ℥ iiij/sublimati ℥ j/ s a ṁ. f.vñg.

℞. Mercurij ℥ iiij/ stiracis liquidi / theriacę ana ℥ s/
ṁ. fiat vñg.

Petronij.

Pátrzmy iáko to są vnguenty máłé/ále bárzo dobré:
których ieśli więcéy mieć będźiesz chćiał/iákoć powiedam
trzy álbo cztéry rázy więcéy z máłéy descriptiéy vczynić=
ći będźie wolno : Ale pódźmy do więtszych.

℞. axungię porci liquefactę ℔ j/ oleorũ chamomelini/
anetini ana ℥ j/ laurini/ masticũ ana ℥ j/stiracis liquide
ʒ x/radicis enulę/aliquanũ conquassatę/ radicis ebuli/ ā
ʒ iiij/schinanti/stecados/ana ʒ ij/euphorbi pisti ℥ s/vini
odorati ℔ j s/ bulliant omnia simul ad consumptionem
vini / et colentur. Cui colaturę adde lithargiri auri ℥
viij : thuris/masticis/ana ʒ vj : resinę pini ℥ j s/terebin=
tinę clarę ℥ j/mercurij extincti ℥ iiij/ cerę albę ℥ j s/ s a
f. vñg. ℞. Axungię porci liquefactę ℔ j/vnguenti
resolutiui/santalini ana ℥ ij/mercurij liquefacti/succo li=
monum ℥ j s/ theriacę ℥ s/lithargiri/ thuris/ minij ana
℥ s/mirrę ʒ ij/olei salicis ℥ s/olei marciati ℥ s/f.vñ.s a.

Ioan: de vigo.

Aloisi Loberæ.

℞. vnguentorũ/Martiati/agrippe/aragonis/dealtea/
ana ℥ j/ thuris/masticis ana ℥ s/ saxifragię/ euphorbij/
ana ʒ iij/oleorũ liliorũ/laurini ana ℥ j/ minij ℥ s/vñgti
sandalini ℥ j/theriacę veteris ʒ vj/axungię porci insulsę
aceto sępius lotę ℥ xiiij/mercurij extincti ℥ j s/cineris sar

mentorũ

Maſſæ. mentorꝝ ℥ j/ ſtiracis ʒ iiij/ m̃ s a f. vn̄g.

℞. Axungię mundę per ſetonem colatę ℔ ij/ mercurij ℔ j/ olibani ℥ iij/ ceruſę ℥ ij/ litharꝝ ℥ j in mortario lapideo s a miſce/ f. vn̄g. A ieſt v niego ten vngwent iáko inſzych wſzytkich fundáment / do którégo to co mu wedle potrzeby ſye podoba przydawa: bo iż ℥ tylé włożył y ſádłá/ iuż do niego correctiwá to co chce/ rożnych przydáć może / á iáko wieſz że rożnym cześciam ciáłá / rożné rzeczy ſłużą/ ták wſzytki do mercuryuſzá/ á do ſádłá przydáné być mogą.

℞. Axungię porci ℥ iiij/ mercurij ℥ ij/ olibani ℥ j/ olei iuniperi ℥ x/ aquę vitę ℥ j/ s a m̃. f. vn̄g.

℞. Axungię porcini/ gallinę/ anatis/ ana ʒ vj/ mercurij ℥ v/ olei liliorꝝ álborꝝ/ roſati/ laurini/ ana ℥ j/ olibani/ maſticis/ mirrę ana ℥ s/ ſaluię/ ſtecados ana ʒ vij/ litharꝝ auri ℥ j / vn̄g de altea ℥ ij / aquę vitę ℥ j/ m̃. fiat vn̄g. s a. Albo ℞. Macis/ cynnamomi/ gariophil: ana ℥ s/ granorꝝ paradiſi ʒ iij/ roſarꝝ rubraꝝ/ corticis cytri / ana ʒ v/ nuces muſcatas n° iij/ contuſa infundantur in aqua fontis/ per diem nālem / poſt adde ℔ v axungię porci / bulliat ad conſumptꝝ aquę huius/ deinde ex colatura cape dictę axungię lib: duas/ mercu: extincti ℥ vij/ olibani ℥ ij/ ceruſę/ lithargiri ana ℥ j s/ ſtecados mirrę ana ℥ s in fine moſchi oleo roſato diſſoluti ℈ j/ f. vn̄g. ℞. Axungię porci ℥ v/ olei laurini/ cerę mundę/ thuris/ maſticis/ ana ℥ ij/ ſalis communis ℥ viij ſuccorꝝ plantaginis/ fumiterrę ana ℥ iiij/ bulliant donec liqueſcant/ perfecta coctione / cum pulueribus s a: deinceps adde ab igne ſemotis/ mercurij/ ſaluia et oleo laurino mortificati ℥ ij s/ m̃. s a/ f. vn̄g.

Fauentini. (printed in the margin beside the line "rini/ cerę mundę/ thuris/ maſticis/ ana ℥ ij/ ſalis communis")

Braſſauoli. ℞. Axungię porci neque recentis neque antiquę ℔ j/ butiri recentis ℥ iij/ theriacę anni decimi ℥ j s/ mitridati ℥ j/ mercurij extincti ℥ ij s/ cynnabaris ℥ s/ lithargiri auri/ ſalis communis ana ℥ j/ maſticis/ colophonię ana

ʒ vj

ʒ v/ olei laurini q s m̃. fiat vn̄g. s a. Albo

℞. vn̄gti aregonis ℥ vj/ butiri recens loti ℥ iiij/ axungię porci ʒ ij/ mercurij ℥ iiij/ maſticis/ colophonię/ camphorę/ gummi Arabici/ ana ℥ iiij/ olei laurini ℥ iij/ mirrę/ ſtiracis/ bdelij ana ʒ vj/ s a m̃. f. vn̄g. molle. álbo

℞. vn̄g. aregonis ℥ vj/ axungię ſuillę/ aqua roſata lotę/ butiri eadem loti ana ℥ iiij/ mercurij extincti ℥ iij/ olei roſati/ omphacini ana ℥ iiij/ camphorę ℥ s/ bdelij ſtiracis/ mirrę / ana ʒ iij/ maſticis/ gummi arabici/ colophonię / ana ʒ ij / olei nenupharini / ℥ iij / ſecundum artem/ m̃. fiat vn̄g. álbo ℞. Vn̄g. aregonis ℥ viij/ butiri loti aqua ſaluię/ pinguedinis equinę ā ℥ iiij/ olei laurini/ ℥ v/ mirrhę/ aloes/ croci/ ſtiracis/ bdelij ana ℥ j/ maſticis/ mitridati/ theriacę ana ℥ s̈/ mercurij ℥ iiij/ petrolei ℥ iij/ ſulphuris ℥ ij. m̃. s a/ fiat vn̄g.

Chalmeti. (printed in the margin beside the line "artem/ m̃. fiat vn̄g. álbo ℞. Vn̄g. aregonis")

℞. Axungię porci ℔ j/ pinguedinis gallinę/ butiri recentis ana ℥ j/ oleorꝝ cham̄ / liliorꝝ ana ℥ iij/ oleorꝝ laurini/ anetini ana ℥ ij/ thuris/ maſticis/ mirrhę ā ℥ s̈/ mercurij ℥ v/ terebintinę aqua vitę lotę ℥ iij/ réſinę pini ℥ iij / quatuor vnguentorꝝ calidorꝝ ana ℥ j/ ſtiracis ℥ s̈/ aquę vitę ℥ j/ s a/ fiat vnguentum. álbo

Rondeletij. ℞. Axungię porcinę non ſalitę/ neque liquatę/ butiri recentis/ axungię gallinę/ anatis/ ana ℥ ij/ oleorꝝ chamomelini/ anetini/ ana ℥ iij: olei de ſpica ℥ j/ mercurij in predicta axungia extincti ℥ vj/ maſticis/ mirrhę/ iridis ana ℥ s̈/ terebintinę/ in aqua vitę lotę ℥ iij/ reſinę et cerę parum m̃. s a fiat vnguentum. álbo

℞. quatuor vnguentorꝝ calidorꝝ ana quartarium j/ Axungię porci ℔ j/ oleorꝝ laurini/ anetini/ irini ana ℥ ij/ olei de ſpica ℥ j/ mercurij ℥ v j/ terebintinę in aqua vitę lotę ʒ iij / florꝝ camomillę/ puluerꝝ radicis iridis ana ʒ j/ reſinę et cerę ana ℥ ij/ m̃. s a fiat vn̄g. álbo

Brocardi. ℞. Auxungię porci recentis ℥ v j/ pinguedini gallinę/ anſeris/ anatis/ taxi/ vrſi ana ℥ j/ oleorꝝ laurini/ hiperiꝝ

 chamo-

chamomilli/roſati ana ℥ j ß/ gentianę/iuę ana ʒ j ß/ máſticis/ thuris ana ℥ ij/ ſalis nitri ʒ ij/ tartari ʒ j/ ceruſę ℥ iij/ vitellorꝝ oui n° iiij/ mitridati electi ℥ ij ß/ mercurij extꝝ ℥ iiij/ s a/ m̃. fiát vnguentum.

℞. Auxungię porci ℥ iiij / gallinę / anſeris / anatis / ana ℥ ß/ vrſi / crurꝝ vituli ana ℥ j/ mucillaginis altęꝝ ℥ iij/ maſticis / turis ana ℥ j/ croci ʒ iij/ oleorꝝ laurini/ de coſto/amigd: dulcꝝ/ camomellini ana q s/ vitella ouorꝝ n° iiij/camphorę ʒ ij/ mitridati ℥ ß/ mercurij ℥ iiij/ m̃. s a fiat vn̄g. quod erit doloribus et cruſtis mirabile.

Ferrerij. ℞. Axungię porci rec ētꝝ et mundatę ℔ j/ butiri recentis ſine ſale ℔ ß/ vnguentorꝝ de altea/ martiati/theriacę veteris ana ℥ ij/hermodactilorꝝ/ turbit/ariſtolochię rotundę/ tartari rubri/ ſinziberꝝ ana ʒ ij/ mirrhę/ aloes/ ſtiracis liquidę/ ladani ána ℥ ß/ ſucci limoñ. olei roſati ana ℥ ij/ oleorꝝ chamomelini/lumbricorꝝ/terebintini/ laurini/ aquę vitę ana ℥ j/ litargiri ʒ x v/ argenti viui extincti ℥ jx/ cerę q s. fiat vnguentum molle.

Petronij. ℞. Axungię liquatę ℔ j / butiri rectꝝ ℔ ß/ olei laurini ℥ iiij / vulpini / hiperici/ terebintini ana ℥ v/ ſtiracis liquidi / loti cum aqua camomillę et vino cretico / ℥ ij/ olei de ſulphure ℥ ß / cinnabarꝝ ℥ j ß/ argenti viui extincti ℥ v j/ ſublimati ʒ j/ cerę q s fiat vn̄g. s a. álbo

℞. Argenti viui extincti/ marcaſitę argenteę/ſulphuris viui / thuris / lithargiri / ana partes ęquales / trita cum accerimo aceto/reponantꝝ horis 24. dein ſiccentur/ ac rurſus terantꝝ/addendo olei roſati/q s. fiat vn̄g. álbo

℞. radicꝝ mentę/ zedoarię ana ℥ ß/ baccalauri ℥ ij/argenti viui ʒ iij/olei laurini/ rutacei ana q s m̃. fiat vn̄g.

℞. radicum ebuli / hederę/ dictami / gentianę / enulę brionię / hermodactꝝ ana Manip. j / contundantꝝ et in vini maluatici ℔ xij / ad partis tertię conſumptm̃ coquantur/ cui adde/ maioranę/ baccaris/chamomillę/abſintii/ hiperici/lauendulę/ origani/ thimi/nepetę/pulegij/

calamen-

calamenti ana M j ß / iterꝝ bulliant ad dimidij conſumptionem/ſub finem addendo primulę verꝝ ana M j/ paululum recocta colentur/ quibus pręlo expręſſis adde / oleorꝝ chamomil: hiperici / coſtini ana ℥ j ß / terebintini ℔ ß / reſinę pineę ℥ iij/ bulliant ad perfectam vini conſumptionem/ab igne remotis adde croci ʒ ij/ cinamoni/ calami aromatici/ ligni aloes / ſtiracis calamitę/ ladani / benzuin ana ʒ j/ cinnabaris ℥ j/ mercurij extincti ℔ ß/ ſublimati ʒ iij/ axungię porcinę ℔ j/ cerę q s miſce s a fiat vn̄g.

℞. Axungię porcinę purgatę/ et abſque igne colatę/ ℔ ij/ mercurij ℔ j/ olibani ℥ iij/ ceruſę ℥ ij/ litharg: ℥ j/ m̃. s a fiat vng. molle. álbo

℞. Axungię porci/vrſi/pinguedinis gallinę/ana ℥ iiij/ oleorꝝ liliorꝝ / laurini ana ℥ ij/ mercurij extincti ℥ vj/ pinguedinis non linquentur/ ß in mortario terantꝝ: poſt adde argent: viuum extinctꝝ/ mox thuris/maſticis mirrhę/ ammoniaci / ſtiracis / ſaluię / ſtecades/ lithargiri/ ceruſę ana ℥ ß/ fiat vnguentum s a/

Oto tedy vnguentów kilkonaśćie mieć będźiem/ktorych ludźie w onych kráiách/gdźie rozumem ſye bárzo báwią/ ßczeſliwie vżywáli. A iż ſą ieden od drugiégo rożné/ y rożnie (do rożnych przypadkow) przypráwioné / pilnośći/ á roſsądkn dobrégo potrzebowáć ſye zdádzą: bo ktoby iednégo zá drugiégo / to ieſt/ nie tám gdźie iego włáſność dróge pokazuie vżywał/błądby nie máły vczynił. przeto compoſitią wßytkę dobrze obaczywßy / długo ſye tym rzeczam/ co w nie wchodzą przypátrowáć/ á káżdé ingrediens exáminuiąc potrzebá: tedy/ y chorému rátunek / y ſobie poćiechę / z sławą y z pożytkiem otrzymamy: własnym vngwentem / ná pewną chorobę máiąc chorégo. Ale iákoś ſłyßał/ że częſté vżywánia merkuryußá tych co ſye w niém zákocháli/ y do inßégo ſpoſobu mázánia ſwym dowćipem go podáli / Emplaſtry álbo ceroty / z ktorémi iáwnie chodźić/ á mniéy ſye wiá-

ſtru ſtrzédz

tru śrzédz kazáli / nie źle téż nam opisané dawáią: bo
práwie téż ingredientia y tákże fráncy służące w nich
mieć chcieli.

℞ Axungię porci ℥ xij / mercurij ℥ viij / stirácis / the=
riacę ana ℥ j / cum cerę et resinę pini q s / f cerot.

℞ Mercurij ℥ iiij / pinguedinis anseris ℥ vj / gummi
Arabici / mastiches colophonię ana ʒ ij / camphorę ʒ j /
mucillaginis psilij ℥ j / olei rosati / ompharini / cerę / re=
sinę pini / ana q s m̃. s a / fiat cerotum.

℞. Oleorum chamomelini / anetini / de spica / de lilio
ana ℥ ij / olei de croco ℥ j / pinguedinis porci ℔ j / pingued:
vituli ℔ ß / euphorbij ʒ v / thuris ℥ x / olei laurini ℥ j ß /
pingued: viperę ℥ ij ß / ranarum viuentium n° vj / lumbri=
corum lotorum / cum vino ℥ iij s / succi radicum ebuli / ennulę
ana ℥ ij / schinanti / stecados / matricarię ana M j / vi=
ni odorati ℔ ij / bulliant omnia ad consumtiõ: vini / co=
lentur / colaturę addatur lithargiri auri ℔ j / terebintinę
℥ ij / cerę albę q s / s a / fiat cerotum / addendo in fine
storacum liquidę ℥ j s / agitetur baculo / donec eferuescat:
post addatur mercurij extincti ℥ iiij / iterum agitando do=
nec incorporentur / et deducantur in formã sparadrapi.

℞. Emplastri diachili magni / emplastri de ranis
ana ℥ viij / triafarmaci ℥ iiij / oleorum de lateribus / de
spica / aquę vitę / theriacę / masticis / thuris / stiracis li=
quidę ana ℥ j / mirrhę / aloes / ladani / ammoniaci / saga=
peni / bdelij / galbani ana ℥ s / radicum iridis / aristolochiarum
hermod: baccarum lauri / ciperi / ana ʒ ij / mercurij / succo
limonum extincti ℥ viij / cinnabaris ℥ ij / sublimati ℥ ß /
cerę q s m̃. fiat emplastrum vel cum terebintinę q s. ce=
rotum / álbo chceszli z nimi názywáć sparadrapum.

℞. Axungię porcinę / mundatę a pelliculis per seto=
nem colatę / mercurij ana ℔ j s / incorporentur cum pi=
stello in mortario / in fine adde thuris / puluerisati ℥ vj /
lithargiri / cerusę / ana ℥ ij s / fiat in mortario perfecta

incorporatio. Deinde ℞. Serapini / ammoniaci / ana
℥ viij / resinę pini / terebintinę ana ℥ x / dissoluantur in a=
qua ardenti / ad ignem vt fiat solidum / ita vt ponendo
vnam guttam super lapidem frigidum / sit frangibilis /
et tunc dimitte infrigidari / semper agitando cum bacu=
lo / et cum fuerit vsque ad tepiditatem / adde suprascri=
ptum vnguentum / factum in mortario / semper agitan:
donec perfecte incorporetur: postea adde in fine cerę
albę ℥ iiij / paulatim agitando / et in fine puluerisati de
super lithargiri ℥ vj / bene incorporando. fac magdale=
ones / seruentur pro vsu.

Ten cérot zaleca bárzo Mássá / że y bóle odéymuie /
ytwárdé guzy miękczy / y smrodliwé wrzody léczy / miek= *Trac.4. li.4.*
cząc / czyszcząc / nápełniáiąc / y do zásuszenia przywodząc /
kłádąc go iáko flaster / ná tákowé mieyscá. A ieslibysmy
chcieli wszytkiego ciáłá im rátowáć / á do wyrzucenia plu
gastw / iáko mázániém przywiéść / stáwy wszytki iém o=
błożyć / á co dźień trzeci / álbo czwarty odnawiáiący / do
tąd póki potrzebá (przy dobréy diecie ciáło przedtym prze
purgowawszy) nosząc: wszákoż nigdy nie zábaczywszy /
że tám iest mercuryusz: bo inszych lékarstw kiedy vżywa /
choć przez vstá / choć przyłożywszy / zábaczyć podobno
ná czás pátient może: ale o tym niechay pomni / iż kiedy=
by sye szánowáć / á ostróżnie w niém spráwowáć niémiał /
o wielki przypadek álbo zdrowia vłomek przyść może.
Przeto iesli z flastrámi coś więcéy niż w mázániu swobo=
dy dáią / niebierzmy iéy iedno tyle / coby zdrowiu y téy má=
ści służyć mogło / ná oko widząc / że w niéy mercuryusz y
ingredientia / co y w izdebczánéy nie różné / iedno że owá
co ią mążą miękka / á tá co ią ná flastry kłádą / (dla te=
go áby sye flastru lepiéy trzymáłá) twárda. A iesli me=
dicowi wszytká iego dźielność ná tym náleży / áby choré=
go złé zdrowie á siłę obaczywszy lékárstwo ktorym go rá= *De rõne med.*
towáć chce dobrze vpátrzył y wybaczył / á w tym ingre=

dientia iego examinował/ á v śiebie vważył/ iáko pilniey
to będźie bárwierzowi vczynić trzebá: który ieſli nie ſam
z śiebie/ oto od nas nie raz że ieſt iad ſłyſząc/ áby im nie zá-
bił/ álbo wżdy przynamniey nie obráźił vprzeymie myślić-
ma/ vnguentu przez rozmyſłu nie vżywáiąc: gdyż káżdy
w którym ☿ ſtóre by byłá y zubrza/ zrzedźi/ zgryźie/ y zwier-
ći/ á ieſli wchodźi ſublimátum/ marcaſita/ cynobr/ Eu-
phorbium/ elaterium/ oleum ſulphuris/ petroleum/ de la-
teribus/ aqua uitę/ ábo alchimiſtów elixiri/ tym niewiém
by iákie correctiua dawał/ trudno ie hámowáć: áczći po
mnie com nie dawno mówił wedle reguł náſzych/ że lé-
Ex gentili in Cano. 5. kárſtwo gorące w czwartym ſtopniu/ vſtąpic może dwu
prze correctiwá/ nie o tych tám mówiono/ które iad w
ſobie nie odpędzony máią: bo agarik/ ſcamonea/ elate-
rium/ hermodactili/ veratrk/ ꝛc. ſą to przez sie rzeczy
złé y iádowité/ y ktoby ich vżywał ſámych/ nie bárzoby
zdrowiu pomógł/ ále correctiwá im dawſzy/ lékárſtwem
ſą ták vmiárkowánym/ áby z náturą náſzą zgodę iáką być
może miáły: álec ſublimatum/ præcipitatum/ cynobr/
arſenic/ auripigmnt/ y inſzé/ á co zá correctiua przypuſzczą/
aby nie gryzły? owo widźiſz kiedy cauteriſowáć chcąc pó-
łożem corroſiwy álbo lapidem infernalem/ álbo cantha-
rides/ á przydamy do tego przy terpetinie/ álbo ćiáście o-
Chal. in carbū. pium/ áby ból odieło/ oźiebić ono/ ták/ że y ćiáłu czućié
odéymie/ ále cantarydom/ álbo corroſiwie áza to odéy-
mie áby nie gryzłá? tóż właſnie o tych máśćiách/ y o fla-
ſtrách rozumiéymy proſzę/ iż byś ty naywiecéy correctiw
vżywał/ przedśie złé y iádowité będą: wſzákóż wedle da-
wnych decretów/ gdźie to ynaczéy być nie może/ iedno
mázáć/ co do nawolnieyſzych á miárkowánſzych ſye má-
śći vćiekaymy: niekwápiąc ſye do tych ták mocnych/ chy-
bá iżby do razów kilko máząc/ máść tá wolna rátowáć/
á dobyć nie mogłá: to ieſt/ iżby martir miał náturę v-
porną/ guzy twárdé/ ſtóre (podobno y rozum) bárzo zá-

wártą. A iż ći nie ſwoich zrázu dawam/ wierzę że ten
który nieumieiąc ſam nic/ mędrzſzym záyźrzéć zwykł/ zá
złé to mieć będźie: ále ia byś mnie więcéy y moim recep-
tam niż tym ludźiam vczonym/ od których wyſzły/ vfał/
miałćibym bárźiéy zá złé: wiedząc że w tákowym trák-
ćie tilko ſámey experientiéy (wſzákóż przy ratiách ná ro-
zumie fundowánéy) trzebá wiárę dáwáć: á iáko ći lu-
dźie vczeni niewſtydáli ſye ieden od drugiégo/ iednychże
recept przepiſowáć/ á imi ſwé kśięgi zámilczawſzy auto-
rów od których wyſzły vdáwáć/ ták ia też nikąſká ſobie zá
krádźież nie przyczytam/ tu ie wpiſawſzy/ a czyieby były
przypiſawſzy: dźiwuiąc ſye owému że Joannis de Vigo/
á przed nim Meſuego receptę/ wſzyſcy prawie/ troſzkę
doſes odmieniwſzy/ á drudzy od słowá do słowá przepi-
ſáli: potym Fáuentyná/ potym Máſſy: czemu? iż przed
nimi byli á experientią że to było dobrze doświadczyli.
Petronius co ieſt czáſu tego w Rzymie przednieyſzy y v-
czeńſzy práctyk/ máło nie ty wſzytki coć tu piſzę miedzy
ſwé położył: lekce tákich klechów/ co láda czemu przy-
gániáią ſzácunek wążąc/ á pomniąc/ że y ći co przed nim
o mázániu piſáli/ od Meſuego y od Auicenny to co frán- Ex antidota.
ce nieználi/ á ći ieſzcze od pierwſzych przez ręce wźięli/

mercuryuſzá y téy máśći ná złé kroſty
opiſánié.

Zmázánia do vſt przy-pędzenié.

Effectu á końcá mázánia nigdy lep-
ſzégo prośći niezwykli czekáć bárwié-
rze/ iedno kiedy do vſt przyydźie/ y to
co my złośćią iádu mercuryuſzowéğ/
to oni oto pożytkiem názwáli : kiedy
ſye plwánié / dźiąſł odętość / zębów
ſłábość/ y inſzé przypadki w głowie
pokażą : które to iáko ſą ſzkodliwé ták naypiérwéy rátun
ku wołáią : poniewaz fluxy oné prędkié / gwałtem ſye
rzucą / á máło nie reſtem záraz grożą : co nie tylko w
mázániu / ále w inſzych gdźie ſye to pokaże chorobách /
rzecz ſzkodliwą być widźim / gdy deſcenſi áż do gárdłá
ſpádſzy zápálenié álbo ſprędká wrzody iákié vczynią : iá
ko owo bywáią ſquinantie / w gárdle / w vśćiéch / po
ſtronách/ álbo głębiéy ięzyczká/ bywa ięzyká zápalenié/
3. de mor. vul. opuchnienié/ oſłábienié/ powietrza ruſzenié/ zránienié/ o-
kroſtáwienié/ owrzodzenié/ owo co żabą zowiem / tákże
dźiąſł/ podniebia/ zębów / iáko wiele vtrapienia bywa/
to wſzyſcy wiedzą/ poniewaz w vśćiéch być nie może ták
Cel. li. 6. c. 11. złégo/ czegoby część zęby niemáłą ćiérpiéć nie muśiáły/
Aet. l. 8. c. 29. przeto że ſą błonką ſubtélną vwinioné / y ná żyłách záſá-
dzoné ſuchych/ które to od mozgu/ y od paćierzów kár-
kowych idąc / nioſą z ſobą bárzo znáczné czućié / nie tyl-
ko zębów z dźiąſłámi/ ále ſnadź wſzytkiéy głowy/ częśćią
ſpólné. tákże dźiąſłá/ ácz boléć ták oſtro nie zwykły / ále
w śię wilgotnośći śiłá bráć záwżdy muſzą : przeto że ſą
iáko gębká miękkié/ á do obráżenia káżdégo prędkié / co
owo ládá ſzpilká álbo piórko wnet rozdráżni : á to czyni
złość á pełność humorów złych/ których częśći przedniey-

ſzé otrzy-

ſzé otrzymáć nie mogąc/ do podleyſzych y inſzych pędzą :
á iż przednieyſzéy y zacnieyſzéy niémáſz iáko ſerce á głowá/
którym wątrobá/ żołądek/ ſłodzoná/ nérki/ y inſzé częśći
ſłużą/ té oto do vſt iáko fórtą ná to nágotowáną wſzyt-
ko wyrzucáć chcą : lećz iż máteria plugáſtw / álbo zbyt-
nie wielka ſye rzući / y tym meat ták ćiáśni zátka / álbo
ieſt ták zła / iádowita / á lipniąca / w vſtách ſye ſtáno-
wiąc / różné przypadki czyni : á iáko z troiéy różnośći
tych to humorów bywa/ ták z káżdégo nátury á włáſno-
śći/ inſzé doległośći rodźi. Bo álbo będą z colery / té ſye
wnet zápalą/kąſáią/ y bóle oſtré przez przeſtánku czyniąc
ſámi ſye z śiebie mnożą/ á żarzą/ dawſzy to/ że colerá ieſt
gorąca / á gorąco przyćiąga y tym więcéy bólów pobu-
dzą : álbo z flegmy / która ſwą kliowátośćią lnie / y do
nápełnienia á gnicia część w którą ſye zbieży przywodźi /
dawſzy też y to / że będąc źimną á wilgotną do gnicia
ieſt naſnádnieyſza : álbo meláncolia / która będąc iáko
kwás iádowity/ bóle/ wrzody teſkliwé / á vporné bárzo De atra bile.
czyni : á co ieſli ſye tych wſzytkich wſzytkié złośći záraz w
iedne gromádę zbieżą ? po iedinkiem / kiedy z iednégo co
do vſt álbo do gárdłá ſpádnie/ któryle z tych wyſſzéy miá-
nowánych/ przypadek vczynić może/ to ieſt/kiedy go ná-
turá ſámá wyrzuca / á powoli ſye rátuiąc zlekká ná dół
zgania / iáko owo dźiećiam dźiegná / w vśćiéch kroſty/
álbo po febrách ná vſtách oſypánié álbo popryſzczenié /
álbo w ſchorbuku dźiąſł y vſt zewſząd zápſowánié/káżdé Vierius.
mówię z tych plugáſtw/ból przykry vczynić vmié: ále tu
w mázániu/gdźie nie powoli náturá/áni iédná która plu
gáſtw w ćiele część / ále wſzytki prawie zrzódłá mercury-
uſzową złośćią ſye rozpędzą / wſzytkich záraz humorów/
ták dobrych iáko y złych wzruſzą / y z nich nie ieden który
przypadek/ále ſnadź wſzytki rázem vczynią / iż ſye głowá
zágorą / twarz záczerwieni / oczy zápalą / ięzyczek vpá-
dnie/ ſzyiá obróćić nie da/ w vſzu młyn/ dźiąſłá ſye odmą/

ięzyk

iezyk by łáwá/zeby by tángenti roſcholébicią ſkróni biją/ ſkórá ſye ruſzyć nieda/iedzenia y picia chec y ſmák zginął: á wiec nie tylko to kłopot / że z góry w vſtá fluxy płyną/ ále że pierśi nie ſą wolné / gdyż w ten czás ſye nie tylko
3. Simp. caus. w głowie / ále we wßytkim ciele humory wzruſzą / á do mieyſc co naßérßych á próżnieyßych ſye prowádzą / nád
6. De vſu pt. które to pierśi / iż w człowieku komory wietßéy niémáß/
De anat. viu. którą nátura dla płuc / y ſercá / á duchów wolnych ták mieć chćiáłá/ tám ſye rády wiec mießáią: y gdźie ich názbyt przybedźie / záduſzeniém/ álbo trudnym tchnieniém/ álbo wiec ćießką fébrą trapią: iedno że to częściam przednieyßym/nátura ſámá z siebie ku rátunkowi podáłá/áby ſye otrząſáiąc / do bliżßych / á mniey zacnych plugáſtwá wypądzáły: do vſt/ iáko do dźiury nabliżßey/ á ná otworzyſtßéy z témi to rzeczámi bieży: gdyż widźiem/ y wedle przyrodzonégo poſtánowienia / ten porządek być/ áby z brzuchá ſtolcem / z żył wielkich przez nérki vryną/ z máłych potámi przez ſkórę/ z głowy noſem/z żołedká álbo ná dół ſtolcem / álbo wzgórę womitem / z pierśi káßlem/ plugáſtwá wychodźiły: tu ieſli gwałt á máteryéy rozruch płucam dokuczy / co rychléy go nátura ſámá możeli wyrzuca: á iż trudno ſobie w téy tákiéy furyéy rátunek dáć ma/pomocy co naprędßéy wola/ áby y té to pierśi były wolné/ y głowá ſye łátwiéy czyśćić mogłá / y zeby w ſwoich żłóbkach cáło zoſtáły: á co nawietßa / áby gwałt wzruſzenia téy phlegmy / záraz zdołu/y z góry/ á ſnadź ze wßyſtkich kątów do vſt idący / nieobácznie mártyrá nie vduſił: á iáko wiémy że bárwiérze tego efectu w mázániu / czekáć iáko dobrégo zwykli / áby ſye wezły nie obrócił / to ieſt/ áby gwałtem ſye puśćiwßy nie vduſił / przyſtrzégáć trzebá: przeto choć nie w mieyſcu/ przypomionęć/iż owi co bárzo káßlą/mázáni być niémáią: bo ieſli to efect mázánia/ do vſt phlegme przywieść/ ów co mu ſámá przez przeſtánku idźie á vſtáwicznie ſye

ią krtuni / co tám będźie czynił? pewnie pobudźiwßy mu ią tákim gwałtem / to z nimby vczynił/że miáſto phlegmy dußeby go zbáwił. Dawamy tedy do tego płokánia rózné od wolnieyßych do mocnieyßych poſtępuiąc: iednym ieſli wolno phlegmá idźie/ áby odwilżáły/ á z gárdłá y z vſt plwoćiny odrywáły: drugim gdźieby nie ßłá/ áby iéy popądzáły: trzećim ieſliby ſye gwałtem rzućiłá/ áby hámowáły á ſtánowiły: ná to we wßytkich baczenié máiąc / áby ſye głowá / dźiąſłá / iezyk y zęby twierdźiły.

℞. Mleká ćiepłégo koźiégo / owczégo/ álbo krowiégo gárnuſzek / miodu proſtégo álbo różánégo łyßkę / ćiepło do płokánia vſt day.

℞. Ptyzánny dobrze vwárzónéy/ puł kwarty/ do niéy miodku różánégo/ álbo cukru przyday.

℞. Fig dźiesieć / rózynków puł gárśći/ ſługwßy figi/ á iąderká z rózynków wybrawßy/ kwiećia/ rumnu wonnégo ßczubáć / różéy czerwonéy puł ßczubáći przyday / y w ptyzánnie álbo w wodźie vwarz/ á przecádźiwßy miodku różánégo/ coby do oſłodzenia doſyć przyday/ niechay ćiepło vſtá płócze. ℞. Poléwki z kurczęćiá z pietruſzką y ſkaruiem vwárzónégo puł kwarty/ do niéy przyday miodku różanágo / álbo iulebku fiołkowégo łyżek trzy. m̄. ℞. Liquiritiéy vncią/fig dźiesieć/ rózynków ßczubáć/ máiorany/ hiſopu/ßáłwiéy/ po puł gárśći/ rozmárynu wierzchów/ różéy / fiołków márcowych / po ßczubáći / nasienia káruiowégo pół ßczubáći/ ięczmieniu otłuczonégo ßczubáć/warz w wodźie cudnéy/do wywárzenia części trzećiéy / odſtáwiwßy y przecádźiwßy/ kwarćie tego przyday/ miodku różánégo łyżek cztéry/ cinámonu y mußkatu ſtártych po troße m̄.

℞. Wódek różánéy/máioranowéy/ßáłwiowéy/ części równé/ á do wßytkich pół kwarćia/ przyday miodku różánégo dwie lyßce. m̄. ℞. Wódek mléczowéy / podróżnikowéy / máioranowéy / części równé / do ich puł

kwarćia przyday rożánego miodku/ łyżek dwie/ álbo cukru tártego przyſyp łyżek trzy / ſoku wiśniowego łyßke / gálgánu tártego trochę/ ćiepło płokáć day.

℞. Agrimonię/ ſaluię/ origani/ calamenti/ ſaturegię ana M s̈/ florꝝ ſtecados/ chamomillę/ melliloti ā P s̈/ florꝝ hiperici / cordialium/ roſarꝝ rubrꝝ ana P s̈/ ficuum/paſſulę ana n° x / dactilorꝝ n° vj/ radicꝝ iridis / enulę ana ʒ iij/ſeminis feniculi ʒ ij/ nigellę ʒ j/ granorꝝ paradiſi ʒ s̈/ fiat decoctio/hordei addito pug: ad cōſūptionem partis tertię/colaturę ℔ ij/ adde mellis roſati/ ſyrupi de liquiritia ana ℥ iij/ ſyrupi de ſtecade ℥ j/ ſpecierum aromatici roſati ʒ j/ m̄. colluat os tepide. Temi ſye to ſpráwi/ iż phlegmá z vſt łátwiey póydźie/y więznąc wgárdle /áni po ſtronách nie będźie. Ale gdźieby więc bárzo ßłá/ á gwałtem ſpádáiąc/ zádußeniem groźiłá/ tych oto drugich vżywáć/ ktore częśc płokániu/ część ták wielkiey furiey poháwowániu ſłużyć będą.

℞. Roſarꝝ rubrarꝝ M s̈/ foliorꝝ plantaginis / prunullę/fragarię ana M s̈/ in vino rubro aſtringenti leniter coquantur/quorꝝ colaturę/librę vni/adde mellis roſati/ diamori ā ℥ j s̈/ nucis moſcatę ʒ j/aluminis ʒ s̈/m̄.

℞. Mentę/ſaluię/plantag: ana M. j/ abſintij/iuę/hiſopi/ ſcordij/ ana M. s̈/ florꝝ ſtecados/cordialium/verbaſci ana P. j/miroblrꝝ citrinorꝝ ℥ j/coquantur in aqua hordei/ ad partis tertię conſumptionem/ colaturę ℔ ij/ adde ſyrupi violati/ de papauere/ rob de ribes ana ℥ ij/ ſpecierum diamoſci dulcis ʒ s̈/ m̄.

℞. Prunellę/ plantaginis: piloſellę/ acetoſę/ ſum̄itatum piri ſilueſtris/ ana M. s̈/ florꝝ nimpheę/ trium cordialium/roſarꝝ rubrꝝ ana P. j/ ſeminum citoniorꝝ/ granorum mirti / ana ʒ ij/ coquantur in aqua ſim: ad dimidias colaturę ℔ ij/ adde diamori ℥ ij/ ſyrupi mirtini/ iuleb violati ana ℥ j s̈/ ſachari ℥ j s̈/ m̄.

℞. Saluię/mentę/praſsij ana M. s/ prunellę/ piloſellę/

ſellę/rubi/ fragarię ana M. j / ſumach/ galarꝝ immaturarꝝ ana ℥ j/ ſchinanti/ corticum glandium / cortiꝝ granatorꝝ/ cyperi ana ʒ iij/ roſarꝝ rubrꝝ/ geneſtę ana P. j/ coquantur in aqua ſimplici / addendo ſub finem aceti roſati modicū / colaturę ℔ ij/ adde ſirupi de nimphea / de papauere ana ℥ j s/ mellis roſati ℥ iij / alum̄ ʒ j. m̄. ℞. Agrimonię / plantaginis/ ſum̄itatum rubi/piri ſilueſtris/ mirti/arbuti ana M. s/ radicꝝ irid: corticis radicꝝ ebuli/ capparorꝝ ana ℥ ß/ radicꝝ ciperi/ ſchinanti ana ℥ s/ nucum cupreſsi ℥ j/ roſarꝝ rubrꝝ P. ij/ fiat decoctio in aqua calibeata/ in cuius ℔ j/ diſſ: diamori ℥ j/ ſirupi mirtini ℥ ij/ alum̄ ʒ j m̄.

℞. Mellis ſcillitici ℥ j / ſirupi mirtini/ diamoronis ana ℥ ij/ diſſoluatur vini rubri calibeati partibus duabus/ tertia vero aceti roſati/aluminis addendo ʒ ij/maſtiche ʒ j s/ m̄. Co ieſliby przytym w vśćiech plugáſtwá ſmrodliwe były/ (iákoż tám te wßytki nie woniáią) ále ieſli álbo ápoſtemá ſye gdźie rozerwie/ á ropą ſye do vſt przepuśći / álbo więc owá phlegmá zgniła/ co ią phlegmá vitreum Łáćinnicy zowią vkaże/ áby głowy ſmrodem y ſercá ieſliby ſye iey tám częśc obrácáłá nie záráźiłá / záwżdy do tych gárgáryzmow , wonnych rzeczy przydáwáć powinniſmy/ ácz to máło nie wßytko wonne/ co ie wárzem/ wßákoż przydáć ſpetierꝝ / álbo diambrę/ álbo diamoſchi/álbo aromátici roſati / będźie bárzo dobrze : álbo ieſli mießek zniesie / tedy ſámey ámbry / álbo moſcu trochę. wiemyć że głowy / álbo mozgi zápalone/ rzeczy ták wonne obrażáią / y bol / álbo ćiężkośc iákąs przynoßą/ ále ieſli tego będźie wmiáre/ nie záwádzą/ ále potwierdzą : gdyż ieſli to w gárgáryzm włożym/nie ták ſye łatwie czuć da / do czego więc ießcze czyniem pulueres ciprios / álbo troćißki wonne.

℞. Roſarꝝ rubrꝝ / maioranę ana ʒ ij/ ſantalorꝝ alborꝝ ʒ j s/ calami aromatici ℥ s/ garioph: cinam̄/ana

ʒ iij/ stiracis cal: ℥ s/ moschi ǧ vj/ puluerentur diligenter.
Albo ℞. Rosarũ rubrũ/ violarũ ana ℥ s/ macis/ nucis muscatę/ ana ʒ j s/ ligni aloes ʒ j/ ciperi ʒ ij/ caphurę ʒ s/ corticũ citri contusorũ ʒ iij/ ambrę/ moschi/ ana ǧ v/ m̃. Proch ten vczyniwszy álbo go do gárgárysmu troche przydáć/ álbo sámego wódką różąną/ álbo fiołkową/ álbo citrową/ álbo iesli iest pomorańczową rostworzywszy płókáć: álbo więc suchego ná węgle troche posypáć/ álbo wódką rostworzonégo polać: wszákoż w płókániu mu naprzystoyniéy/ bo thám té plugástwá/ kiedy sye pusczą/ rátunku chcą/ áby co rychléy/ y co gládzéy odchodziły/ á iż więc czásem ták bárzo odchodzą/ że hámowánia trzebá/ gdzieby ty gárgárysmy hámowáć ták bárzo nie mogły/ bánki iákomći iuż powiedział stáwiáią/ álbo de másticke/ de rhabarb: pillulke z scrupułu iedne co dzień biéráią/ álbo fomentátią ná szyi/ ná rámionách/ ná plecách/ ciepło z winá czérwonégo czynią/ wárząc w nim grzybień/ mákowek kilko/ różą/ rumién/ ꝛc. y gdzieby to z wielkim zápaleniém było/ mázą ták grzbiet/ szyie/ iáko y twarz/ oleo rosato/ vñgto rosato/ populeonis/ infrigidante galeni/ y inszémi ktoreć potrzebá pokaże: niespuszczáiąc tego z myśli/ áby iesli zbytnié máterya ciecze/ cristera ią/ drógą pospolitą ciągnąć/ w ktoréy hierá/ álbo benedictá/ álbo lenitiuum dissolwowáné być máią.

Z mázánia nosá vpádnienié.

Os vpada bárzo rad/ iesliby ciáło do mázánia źle spráwioné/ przez rossądku wprowádzono było: y przeto wspominałem o mázániu pisząc/ ábysmy w tym brák álbo wybór miéwáli/ kogo mázániém á kogo inszémi lékárstwy báwić/ poniewaz ták różnym przymiotu przypadkóm/ różné sye lékárstwá nayda: iż káżdy chory/ może sye nie obráziwszy z lepszym zdrowiem od mediká wynisć/ bo iesli miał descensy wielkié do twarzy/ kászel y z nosá owé przemierzłé sople/ á czego było czekáć inszégo iedno gwałtem ich popędziwszy/ że do náblizszégo meatu isć miáły: á iż więc tákowych iáko to iuż ná oko widzim plugastw/ máterya skliona/ zropiona/ vposoczona/ zgniła á smrodliwa bywa: bárzo często podniebie/ kośći ktoré nád nosem są zálęgą/ y ogryzuie: gdyż nie tylko nosowi/ ále y inszym twárdszym/ á ná suszym mieyscu położonym kośćiam/ folgowáć nie vmié: á nos oto náturá zbudowáć chćiáłá/ ácz dla inszych przyczyn/ ále osobliwie áby woniéy á oddychániu wolnému/ w tym y plugastw z mozgu przepuszczeniu służył: ktoré iż isć záwżdy od młodośći do lat stárych muszą/ iákié z siebie sámy będą/ ták też nosá vszánuią: y widzim to w dzieciách á osobliwie y w stárych/ że iesli nosá nie doią/ tedy im sam vstáwicznie płynie/ zwłaszczá iesli nátury wilgotnéy będą: bo áczći to mówim/ náturá przeto mieć chćiáłá/ áby té plugástwá tedy ciekły/ wszákoż im więc namniéy cieką/ tym sye bárziéy znáczy nátury porządné postánowienié. ktoréy to nátury/ á osobli-

Com.5.aph.33.

Com.3. aph.31.

Com.6. aph.2.

wie mozgu/ iesli wilgotność plugáwą będzie / ćierpiwá
nos przypadki owé/ że sye prze kliowátość/á zgęstwienié
phlegmá záwrze : ſtąd wstechnąwszy/ śmierdzieć/ á wo-
nią co ieſt mozgu piękny posiłek/ odiąć musi : álbo iesli
11. de vsu ptiũ. sye ták vtni/ błonke w niém (co mu ieſt z mozgiem spól-
na á téy woniéy inſtrumentem)zá tym y chrzestłke zrá-
ni : á owé przypadki/ co ie ozenas zowią vczyni : álbo że
sye iáko kliy ssiądzie / á práwie obiedwie álbo kthórąle z
nich nozdrze záleże : álbo więc częſtémi fluxámi (cory-
1. De Symp̃. zam te część catarrhy zwáć chćieli)przedtym go zwątli-
wszy ták vwędzą/ że z ránony á podgryżniony vpáść mu-
si. Co iáko rzecz szpetna/á w oczách cnotliwych nie przy-
ſtoyna/ niechce mówić : gdyż to káżdy powié / że mniéy
go ktoryle z tych mierzi / co przez ręki álbo przez nogi ná
szczudle chodzi/ niż ten który z grzéchu á z pomsty Bożéy
tákim nosem świéći : w którym iesli mu ieszcze gniie / á
komuż nieprzykry ? gdyż v tákowych nigdy ten vłomek
po iedinkiem : bo bywáiąc więc owi / co w potrzebie od
bróni nosá pozbyli / ále wżdy áby to sámo / niesie im to
coś vżalenia/ że przypadku z tym żadnégo niémász/ iáko
v owégo co mu nos izdebká/zá mercuryuszową pomocą
vgryzłá : mową by z garncá : śmród by z trupá : zęby
plugáwé : płeć by odártéy kobyły : oczy w których czło-
wiek wszytkę wdzięczność swą ma/iászczórce/ álbo Cro-
codilowi/ niż człowiekowi podobnieysze. y iesli wspom-
nimy cosmy między różnością trądu á fráńce mówili/te-
dy to ktemu nie máła / że ći noſkowie / we wszytko sye w-
trącáią rádzi : ták/ iż y ná ſtronie/ y by też obcégo ięzyká
dwu/ nie vyźrzą choćby ich nigdy nieználi/ áby z nimi w
práktykę sye wdáć niémieli : tákże oczy iuż wpádleysze/
odętsze/ okrągleysze / á iáſkráwsze máią : co między insze-
mi znákámi pewni trędowátych: odętsze mówię bo wil-
Gui. de Caul. gotnieysze/okrągleysze/bo sie około nich musculi wklęsły/
iáſkráwé/ bo spiritus álbo duchy oné subtelné iad plugá-

wy precz wypędził / który oto że y nos vgryza / czemu sye
dźiwowáć? gdyż nic ták twárdégo/ áni po wierzchu/ áni
w kośćiách niémász / czegoby on zwierćieć niémiał.
Czego áby ten wszetecznik z mázánia nie odniósł / pilnie
miał być przepurgowan/ y radczéy do sálsy álbo do drze-
wá pierwéy niż do téy izdebki posłan : nie przeto áby te-
go piątná álbo herbu zá swą dźielność ná twarzy nie był
godźien nosić : ále áby to przez żalu á oſtawienia chirur-
gowégo było : vważáiąc to v siebie/ że tákowych descen-
sy / co sye do nosá álbo piersi przed tym gwałtem z do-
bréy woléy rzucą/ trudno w izdebce inszégo co czynić mo-
gą/ iedno álbo zádusić/ álbo twarz zepsowáć : á nie tyl-
ko nam teraz/ ále y onym Grekom y Arábom dawnym/ De vigo li. 4.
rázy té obliczné do léczenia záwżdy były trudné : gdyż sye ca. 2.
y canceruią rády / y trudno im bárzo dogodzić / áby po
sobie blizn szpetnych nie zostáwili : przeto nie tylko lé-
kárstw/ále y fásciy pewnych wynáléść nie mogli : raczéy Petr⁹ dearcil-
to ná rossądek opátruiące⁹ niż ná náukę pewną dáiąc : o
czỹ niewiele mówiąc/pátrz iáko nos záwiązáć álbo postá-
nowić trudno : y przeto subtélnémi álbo dźiećinémi ręko-
má go piáſtowáć kazáli/że ieſt słáby/do obrázenia łatwi/ de artic. ca.2.
á do léczenia niebárzo/ prze słábość mieyscá/ á descensi v-
stáwiczné/y przeto owo in phtisi/ kiedy w suchotách płu-
cá sye poránią/ rána vléczona być nie może : nie żeby sye De Marc.
iéy lékárſtwá nieiely/iedno że iáko miechy kowálſkié záw-
żdy płucá sie wzdymáią / záraz y ſtecháią/ ták iż człowiek
bez przeſtánku ich vżywáiąc/ odpocząć im nieda. tákże y
do nosá kiedy wilgotność sye táka obróci/ trudno lékár-
ſtwy co począć : gdyż nie tylko we wnątrz / meatámi o-
tworzyſtszémi/ále oto między skórą á chrzeſtką/to plugá
stwo ćiecze : iednákże nie wten czás/kiedy vpada/ ále kie-
dy sye ránić pocznie zábiegaymy pilno. pierwszą intentią
máiąc / áby sye máterya stánowiłá : álbo iesli ſtánąć nie
może/ indzie obróćiłá/ gárgárysmy/maſticatoria/dawa-

iąc/wnos też ſam errhina co ſą iego płokania biorąc: nie zaniechawßy auerſii / przez fricatie ſuché / álbo rzezáné (ieſli ciáło ściérpi) bańki. á iż káżde vlcus álbo po polſku mówwmy wrzód/ który ſye zropiwßy ciecze / potrzebuie/ áby był przegryźienia wyſußon/ (okrom tłuczonégo) ten nie mniéy : gdyż ieſt iáko cánal álbo vpuſt od mozgu. w winie tedy czérwonym warzmy różą czérwoną / y tą tylko ſámą płóczmy. Albo ℞. Vini granatorꝝ recens expreſſorꝝ ℥ iij/ ſuccorꝝ plantaginis / cinogloſſę ana ℥ j ß/paululum recoquātur ad mellis ſpisſitudinem.
n. de ſim.m f.
4. Meth. Me.

Albo ℞. Albumen oui / mannę thuris/ boli armeni/ maſtiches/ ana q s/ diu agitatum naribus indatur.

Albo ℞. Pomorꝝ / granatorꝝ/ dulcium et acidorꝝ/ nº ij / licij ℥ j / mirobl. citrinorꝝ/ ʒ ij/ aquę plantag: aquę roſatę ana ℥ j ß/ caudę equinę/ cimarꝝ rubi/ linguę paſſerinę/ prunellę ana M. ß/ omnia ſimul tuſa exprimantur/ et ad ignem bulliant/ vſque ad ſpiſſitudiñ mellis/vtere. zránienié tám to wyſußy/wyczyści/y nároście.

Albo ℞. Decocti ſupradicti ℥ ij/ oleorꝝ/ roſati / omphacini / diu in mortario vſque ad ſpiſſitudinem ducti ℥ j ß/ tucię/plumbi vſti/antimonij ana ʒ iij/ ceru ſę ʒ ij/ lithargiri ℥ ß/ mirobl. citrinorꝝ/ trituratione vltima tritarꝝ/ ℥ ß/ ſucci cimarꝝ rubi / vel plantag: ʒ ij/ m̄. et iterꝝ in mortario plumbeo per horas duas duc/omnibus narium vlceribus mire prodeſt.

℞. Vnguenti albi camphorati / oleorꝝ/ omphacini/ de vitellis ouorꝝ/ ana ʒ vj/ vnguenti roſati ʒ x/ litargiri/thucis ana ʒ iij/ plumbi vſti/antimonij ana ʒ j ß/ ſuccorꝝ/ plantag: quinquenerinę / ſolatri ana ʒ j ß/ miſce s a in mortario plumbeo/ fiat linit. Wielu ſye ludźiam podoba Weſáliuſów balſam/ który ták czyni.
Chirur.l.3.c.9.

℞. Terebintinę optime ℔ j/ olei laurini/ ℥ iiij/ galbani ℥ iij/gum̄i arab: ℥ iij ß/thuris/mirrhę/gum̄i ederę/centaurcę maioris / ligni aloes/ ana ℥ iij/ galange / gariophilorꝝ/

philorꝝ/

philorꝝ/ conſolidę minoris/ cinamoni/nucis moſcatę/zedoarię/ zinziberis/ dictami albi/ ana ℥ j/ olei vermium terreſtriū: ℥ ij/aquę vitę ℔ vj/trita infundantur in aqua vitę per tres dies / poſtea per retortam lutatam extrahantur tres liquores / quorꝝ primus aquoſus et clarus/ ſecundus flauus ſubtilis / tertius ipſum balſamum rubei vel purpurei coloris : piérwßy do żołądká dobry/wtóry do ran/á trzeci oto náßému noſowi pomocny być ma. leć iáko ingredientia gorącé/ ták ießcze z retorty niemoże wyniść / iedno goręcżßy: á my mamy ſye ſtrzedz przy tákim nośie wßyſtkich rzeczy gorących/ álbo gryzących/ bo y zránią ießcze bárźiéy / álbo kichánié ták pobudzą / że cośmy krośty vléczyć chcieli / wiecéy ich przyczyniém / á miáſto záſußenia odnowiém : gdyż aloe/alumen/ſulphur y inßé/choć ſą miárno bárzo ciepłé/przedśie przykré/ ieſli im ſucci przydáné nie będą. vczynimyß tedy ſieph álbo foment.

℞. Sieph album ſine opio/ſucci limonum ℥ ß/ vini granatorum ad ignem aliquantum inſpiſſati ℥ ij/ agreſtę/aceti roſati/ ana ʒ ij/thuris/ceruſę ā ʒ ij ß/ lithargiri auri et argenti ana ʒ iij/ m̄. fiat collirium.

Albo ℞. Maſticę/thuris/ mirrhę/tragacantę/gummi arab: ana ʒ ij/ farinę/fenugreci ℥ ß/ m̄. fiat puluis. którégo álbo z winem collutionis loco/álbo z terebin̄: álbo ták ſuchégo vżywáć ſye godźi / álbo wiec/ cum vitello chuſtkę álbo gębkę im nápoiwßy / záſußy y nárośći we wnątrz. á iż ſolida / to ieſt gębkę álbo co tákiégo kłádąc ná to/mieć baczenié trzebá/áby we wnątrz meat dla wolnégo oddychánia być mógł / piórá ßtuká cżcza / niechay przewleczóna środkiem będźie/ áby collirium álbo co tákiégo nośá y od tchu nie zátrudniło. Gálen przykłádáć rádźił wątroby ßtukę ſkopowéy álbo iágnięcéy : gdyż ią przedąć lepiéy niż gębkę może : á nie ták przyſchnie / y do goienia y do záſußenia wiecéy niż proſté lékárſtwá máiąc mieyſcá. do czego y ow Wenet á Cruce powiáda/ że
De art. cap.2.

gołąbie

lib. 2. ca. 3. gołąbie álbo kurczę rozdárté/ póki ćiepłé/ często odmie=
niáiąc/dobrze przykłádáć: iż łupiéż odéymie/ránę rátuie/
y wilgotność plugáwą przez bólu ſtrawi/ ále to wßytko
co mówiém/ledwie o vpádáiącym nośie/który ieſliby ſye
we wnątrz tylko ſkroſtáwił / podobnoby było z nim łát=
wiéy: lec ieſli z gangrenuie/ to ieſt zdźiuráwiwßy / czućie
y krew ſtráći/y potym záwiednie/tu ſek : przeto tákié go=
łębietá/ á odwildzánié go ieſt nie złé / z rázu ſye nie bár=
zo wżdy lekáiąc : gdyż w tákich deſcenſách niebywa w
dźiw/ że nos y inßy członek żywßy obumrze : bywa wiec
to od wielkiégo źimná/ że pálec/ vcho/nos/ czáſem y no=
Leuinn⁹. Leni. gá/ álbo wßytek człowiek zmartwieie / ále nie záraz po=
grzéść go/ áni tego co zmartwiáło odćiąć trzebá/owßem
czynią to y prośći / że człowieká od źimná obumarłégo /
wnióswßy do izby ćiepłéy śniegiem okłádáią / tácząiąc
álbo wodząc póty / áż ku ſobie ćiepło we wnątrz wzbu=
dźiwßy przydą : tákże ręce/nogi / pálce w wodę źimną w
moczywßy/ powoli kſobie przywodzą : pomniąc że con=
trariorũ ab vno ad aliud velox tranſitus periculoſus.
tu w tym gdźie flux bárzo gorący zaráźił/á vpalił/ nie zá=
raz chłodźić/ ále grzeiąc gołębiém/chuſtą/ fomentem po
woli ożywiáć : gdyż w tákim rázie krew ſye nie rychło
wzbudźi/ áni pośiłku ożywieniu da : á iáko krwie do zá=
goienia/ w káżdym rozdrażnieniu á zránieniu trzebá/ iuż
to ſnadź káżdy wié/ y z tym záraz / że pártes ſpermáticę
máło krwie máią / przeto ich rázy trudno ſye wiec goią:
ácz w prawdźie proſtemu zda ſye ſkórá / choć pars ſper=
matica/ że w ſobie pełna ieſt krwie/ ponieważ záćięta ze
wſząd wypuſzcza ią z śiebie / ále to nie ſkórá / iedno venę
y arterię co ſye w niéy rozśiáły máią/ták iáko błonki/ży=
ły/ kośći/ chrząſtki/ y inßé ſuché ćiáłá częśći. Nos tedy
z błónek/ z chrząſtek/ z kośći/y z ſkóry będąc złożony/ má=
iąc ſkład ták ſuchych rzeczy / tym trudniéy odroście ieſli
raz záwiednie/ gdyż ſpermaticarũ żadna vtrácona wró=

ćić ſye nie może okrom ſáméy ſkóry/która ex affluxu eſen=
tię roridę benigno /zróść á zágoić ſye może : ſkąd owo
nowßy medici nosów com ći wysßéy przypomniał/ przy= Lib. de Sem.
práwowáć ſye ieli / kiedy zrániony á práwie nieporáto=
wány prze flux byſtry vpádnie/ vpátrzawßy do téy ope=
ratiéy pátientá potemu : á mówię potemu / coby lat o=
byczaiów/ complexyéy y krwie był dobréy/ kazawßy mu
ponámazaniu odpocząć/á iáko nalepiéy ku ſobie przyść/
znowu go purguiąc / dietą co nalżeyßą karmiąc / afecty
mu ſkrómniąc / nos mu on ſkąd być ma obmyśliwßy :
ále poſpolićie z ręki dłonią / álbo niżéy álbo wysßéy łok=
ćiá/ tám kędy mußkuły leżą / ták ſtánowiąc chorégo/ że
mu ono mieyſce do nosá przywiodą : to z nim wymówi=
wßy/ áby ſye do dni czterdźieśći nie rußał / á ręki od no=
ſá o włos nie odwodźił. poderzną tedy tyle ſkóry / coby
iéy ná nos iákiégo potrzebá doſyć / y powoli odwodząc
ſkórę od muſculów/ knoty álbo ſfilacie wkłádáią : á gdy
to iuż dobrze przez inflammatiéy zgotuią / nosá wßytki
brzegi do których ſye trzebá zcarificuią / y ták dobrze ná=
śiekáią/ áby brzegi vłomká/krew z śiebie puśćiwßy/ ßtu=
ki onéy nárznionéy viąć y z nią potym ſpoić ſye mogły :
háfty igłą krzywą miárné vczyniwßy. Veſalius to chce
mieć z muſculu./ ſkórę mu powoli odiąwßy / á ſam for= Chir. li. 3. ca. 9.
muiąc go ná nos vrznąwßy : ále wierę niech mi odpuśći/
nie łatwia to/łátwiéy Arantius mego czáſu w Bononi=
iéy/ chyrurgiéy proffeſor/ co ſkóry tegóż ná ręce/y tymże
ſpoſobem czyniwał / co ſye ták zraſtáło / iż przez bólu
wielkiégo ſkórá iáko nos własny przyſtawáłá / y ták ná=
raſtáłá/ że mußkułu niechawßy/ y ręká cáła/y nos cudny
bywał. Cudnać záprawdę to operatia/ ále iáko pácien=
tá ſkromnégo bárzo chce / powiádáć nie trzebá : ktemu
áby complexią miał potemu : gdyż cacochima corpora C° 6. aph. 8.
co my plugawémi názywamy ćiáły/ nie tylko ſye nie rá=
dy goią/ ále rychléy zá ieden kilko wrzodów czynią : á nos

13.f.s.T:2.c4. iáko/ członek táki/ co go Auicenna trudnem bárzo do lé-
czenia názywáiąc / powiáda być wilgotnieyßym niż v-
cho/ á ſuchßym niż oko / iáko léczyć ? ták podobno
nálepiéy/ opátrzyć áby w izdebce/ przez złé
purgowánié/ ćiáło vłomku
nie odniosło.

Zmázánia podniébienia zdziuráwienié.

Odniebié ſye ráni álbo wypada zá o-
ſtrémi á przykrémi z głowy deſcenſá-
mi: które to podniebié / iż ieſt exqui-
ſiti ſenſus/ á czucia bárzo znácznégo/
16. de vſu pti. prze ono par neruorum/ od mozgu idą-
cé/ ktemu że skład w ſobie ma ſubtél-
ny / z rzeczy słabych bárzo vczynióny
iáko ieſt błonká/ chrzeſtká/ mlécz (a-
6. De vſu pti. denes grékowie zowią) á chrzeſtká mówie álbo kość/ bár
zo słába/ obráźić/ zránić / zgnoić/ á wypáść prędko mo-
że / zwłaßczá ieſli przedtym częſtémi fluxámi poſłábioné
1. de Art.c.a.g było : bo iż to iuż nie raz wiémy/ że deſcenſy siedmią dróg
Com.1. aph.21. idą / oto z nich nabliżßé vßy/ nos / oczy/ y podniebié/ do
których to co iedno głowá ſpußcza / naprzedzéy y nacze-
śćiéy z głowy ćiecze : á iáko ßkodliwé to bywa ćieczenié/
ná oko widzimy/ że nie tylko ſmák w vśćiech odmieni/ á-
le ięzyk zátrudni / że od wilgotnośći wielkiéy oſłábiéć/ á
mówić ták wprawnie iáko zwykł nie może : á ieſli ießcze
De anat. viuo. wygniie/ álbo wypádnie/ gegnánié/ á przez nos mówienié
vczyni : y nie tylko mowę (która ſáma przy rozumie czło-

wiek wßytko przed beſtyámi ma) odéymie/ ále y nápić ſye
beſpiecznie áby to noſem nie ćiekło nie da : á ieſli ropą/
potym álbo plwoćinámi gárdło miáſto potraw / ná-
pełni ? pilno poſtrzédz trzebá/ áby ſye co rychléy opátrzy
ło gárgáryſmámi / których zdami ſye/ że doſyć w pierw-
ßych nie dawno tráctaciéch/ máterya/ ieſli ſtánąć niechce
indźie obracáiąc/ pillulkámi ábo purgowániém lekkim/
bánkámi záraz że ná ßyi / ná plecách/ ná rámionách/ ná
siedzeniu/ iáko Gálen rádźi: á ſtáwiáią w tym wiec wiel
kié nie siekáné/ iedno áby wiátry przyćiągáiąc / ſkóre ná-
dymáły/ á od onych mieyſc dálßych odrywáły/ gdyż rzezáć
te tákiému y krwie co vmnieyßyć/ y ból y mdłość nie po-
trzebna : fomentátie ieſli potrzebné / álbo námázánia/
to ieſt ieſli ſye ßyiá nádmie / náciecze / zápali / oleo álbo
vngto roſato/ populeo/ infrigidante galeni/ troche de al- 7. Meth.c.8.
tea/ álbo alteę radicum puluerat. cum ſuccis portulacę/ cu-
cumerum przydawßy/ bo rzadko ſye to tráfi/ áby podniebié
wypádáć miáło/ przez twarzy/ ßyie/ odećia/ á opuchnienia
ięzyká / przez vgryźnienia á vpádnienia ięzyczká : przeto
temu wßytkiému pomoc dáć / w vſtá dawßy diamoron
diacodion ſuccum plantaginis depuratum/ ſámé ábo cum
melle roſato et ſirupis aſtringentibus/ ięzykiem to po ką-
tách roznoßąc. ℞. Aquę hordei ℔ j/ mellis roſati
℥ iij m. ℞. Aquę plantag. ℔ j/ mellis roſati ℥ iij m.
przydawáiąc ieſli trzebá áluminis vſti troche. A dla te-
go od proſtégo gárgáryſmu począć / áby ſye phlegmá á
plugáſtwo wewnątrz otárło / y w tym odkryło zránie-
nié / wielkieli/ plugáweli / álbo ieſli ſkórá / ieſli ſye kość
pſuie/ álbo ieſli áż ad colaterium ſye ćiągnie : w tym wá-
rząc gárgariſmi więtßé/ coby y plugáſtwo otárły/ y flux
ſtánowiły / potym dziure nápełniły.

℞. Hordei mundi ſumach / balanſtrorum / ſumitatum
rubi/ foliorum plantag. lentium/ ana M. s/ poma grana-
ta nº ij/ aquę roſatę / aquę plantag. ana ℔ j / diamo-

ron ℥ j s/ mellis roſati/ ſirupi mirtini/ ana ℥ j s/ alum̃ roche ℥ s/ mirblrꝫ citrinorꝫ ʒ v/ caudę equinę M. s/ piſtata ſimul/ bulliant ad partis tertię conſump. colatura tepide vtere. ℞. Roſarꝫ rubrꝫ P. ij/ foliorꝫ mirti/ balanſtrorꝫ ana P. j/ cimini toſti ʒ vj/ alum̃ prepar: ʒ iij/ bulliant in ℔ iij aquę/ ad conſumpt: partis tertię/ colaturę adde/ ſucci plantag: depurati/ ℥ ij/ mellis roſati ℥ iij m̃.

℞. vini granatorꝫ/ aquę plantag: ana ℥ iij/ ſumitatum piraſtri M. s/ roſarꝫ rubrꝫ P. j/ contuſa paululum coquantꝫ adden̄ colaturę/ mellis roſati ℥ ij/ m̃. Jeſli ſye zcáncerуie bárzo/ tedy do gárgáryſmu przydáć vn̄gti aegiptiaci vncyą álbo pułtory/ y czeſto płócząc to czynić/ aby rána ſye czyściłá: ále iż aegiptiak nie zdrowé ingredientia ma/ oſtrzégáć ſye trzebá/ áby przez gárdło do żołędká nie chodził/ bo by go żołędek nie ſtrawił. Potrzymawßy go tedy przy ránie/ kiedy iuż co odgryzie/ popłókáć go vczyniwßy decoct z gwáiáku/ dawßy ingredien̄t wedle potrzeby/ gdyż gwáiák y czyścić/ y ſußyć/ y léczyć ſwą własnością ſkrytą tákową chorobę może.

℞. Limaturę ligni ℥ iij/ corticis ℥ j ß/ in aquę plantaginis et ſcabioſę/ ana partibus ęqualibus/ vaſę obturato coque/ colaturę ℔ ij/ adde mellis roſati ℥ iij/ diamoronis/ diacodij/ ana ℥ ß/ aluminis vſti pulueriſati pręparati ʒ ij/ m̃. tym wyczyściwßy áby odraſtáło mieyſce wygryzióné płókáć. ℞. Aquę plantag: ℔ iiij/ in quibus vaſę bene obturato coque/ corticꝫ/ mali punici/ cupularꝫ glandium/ fructuum cupreſsi ana ʒ j ß/ colaturę adden̄: mellis roſati ℥ v/ vel quantum viſum fuerit. ℞. Aluminis vſti/ iridis pulueratę/ acacię ſang: dracꝫ/ ana ʒ j ß/ ſummách ʒ ij/ adarce ℈ ij/ m̃. fiat puluis/ którym záſypowáć wypłókawßy/ dla náraſtánia. co ieſli flux ſtánie/ á rána ſye wyczyściwßy/ náraſtáć pocznie/ Fálopi czopek vczynić kazał/ przymiérza-

C. 97.

wßy go do dziury/ vwijáiąc go cérotem ták vczynionym.

℞. Gummi elemi/ carabę ana ℥ ß/ reſinę pini colatę ℥ j/ cerę albę ʒ x/ maſticꝫ/ thuris ana ʒ j ß/ olei communis parꝫ/ m̃. fiat cerotum/ co dzień ſye przypátruiąc/ ieſli ſye czyści. do tegóż záléca wodę cieplicżną/ która iż pod izdebkę nie płynie/ ták iáko v Padwi pod świetégo Piotrá/ vwárzyć iéy wziąwßy ná kwartę wody vncyy dwie śiárki/ á iednę ałunu/ przydawßy prochu z mirrhy/ z kádzidłá/ ex iride/ ariſtolochia ꝛc. w tym ieſliby ſye flux gwałtowny rzucił/ á dziurę propter intemperiem et afluxus vehementes vczynił/ tedy nie przyydzie ináczéy/ iedno zátykáć gębką/ álbo woſkiem ták vformowánym/ iáko dziurá potrzebuie/ áby iezykowi y mowie/ niezáwádził. co być niemoże lepiéy/ iáko ze złotá álbo ze śrébrá/ bláßkę vkowawßy/ ku górze wyprężóną/ przylitowawßy ná wiérzchu trzy álbo cztéry oczká z drótu/ do kthórych ma ſye ták gębká przyßyć/ álbo przyháwtowáć/ iákoby miedzy nią á miedzy bláchą/ mieyſcá nie było: gdyż téż ták ma być przyſtoſowána/ áby mimo nię nic plugaſtw w vſtá niewćiekáło/ owßem áby ná onéy gębce ſye phlegmá ſtánowiłá: którą to gębkę mártyr na pokoiu wyymuiąc/ czyścić będzie. á iż wnocy może ćicho przez niéy paćierz mówić/ kłádąc ſye winem ią álbo decocto iridis wypłócze/ (choć téż y názamian ná kilko ich ſye zdo będzie) názáiutrz włożywßy niech niezápomina iáko bárzo mędrze to Salomon mówił/ qui ſe mi Eccl. C. 19.
ſcet cum fornicarijs/ putredo et vermes hereditas illius ꝛc. ꝛc. y podniebie tákie ꝛc.

Ięzyczká osłábienié.

Ezyczek iesli vpádnie tychże właśnie lékarstw potrzebuie / ná którym iáko wiele vstam należy / opisuie Gálen/ y my doswiadczamy że mową przez niego być nie może / przeto iáko wielkiégo ták tego máłégo potrzebá do mowy/ y do tego/ áby plugastw z głowy spadáiących przestrzégał/ á tám kędy ich nie trzebá niepuszczał. ten iesli sye osłabi á prze wielką phlegme odmie y vpádnie / piórem álbo szpatlą go podnieść/ imbiérem álbo pieprzem tártémi podsypawszy : do czego przydawáią czásem mirobalanos citrinos.

De vtil. resp.
De anat. viuo.

Albo ℞. Gallas virides xv/ spicę celticę ʒ iij/ rosarũ/ rubrũ/ p. s/ nidi vel pulueris hirundinum ʒ iij/ fiat puluis. Ale iesli sye zápali álbo zráni prze descensi ták gorącé/ ony gárgárismy wspomnieć/ które repercussionem et humorũ maligni correctionem w sobie miáły/ wiedząc że Gálen sámo diamoron miedzy inszémi zálécał.

De Dyn.

℞. Aquarũ/ plantag: rosarũ/ vini granati / ana ℥ ij/ aceti et syrupi rosati/ ana ℥ j s̈/ m̃.

℞. Rosarũ/ pugil: j / hordei et lentium ana p. j s̈/ baccarũ/ et foliorũ/ mirti / ana p. s/ sumach / balaustiorũ/ ana ℥ s̈/ aquę ℔ j s̈/ bulliant ad partis tertię consumptionem/ sub finem addẽ aceti rosati ℥ iij / colaturę addẽ mellis rosati ℥ ij. diamori ℥ s̈/ m̃. de Vigo podkurza zgrzebiámi / posypuiąc ie kádzidłem / y iesżcze nád głową trzymáć każąc/ áby inflammátiéy auersią vczynił : roskazał też nogi w wodźie trzymáć/ w któréyby wrzáły ziołá owé/ slazy/ rumien/ nostrzyk/ bugwicá/ bylicá/ róża ⁊c. á nam sye zda miásto tego/ że dosyć będźie fomentowáć

Lib. 2. C. 15.

mentowáć winem/ pulsy/ pachy/ ręce y nogi/ y to ćiepło. Awicenná kurzy summitatibus aneti. A iesliby ięzyczek bárzo vwiądł/ álbo vpádáć chćiał dorzynáć go każe/ y to z stráchem wielkim / gdyż y o instrument y o rękę táką trudno : nád to y przy mieyscu niebespiecznym : z kąd iákoby krew záwsćiągnąć / álbo czego inszégo nie obráźić ostrzégáć sye trzebá : ęgiptiaku vżyć który wyczyśći/ y złé od dobrégo odgryźie : ácz Sal am̃oniacũ/ assam fetidam/ y calchantum/ niż żelázo woli: my gárgáryzuiąc/ áwa téy złéy operatiéy vydźiemy/ bániámi álbo lekką purgátią máteriéy vmnieyszywszy.

li. 3. f. 7. t. 1. c. 12.

Z mázánia omdlenié.

Dłość álbo osłábienié ćiáłá / lub w mázániu álbo potym przyydźie/ naprędszégo y nágotowszégo rátunku potrzebuie : bo álbo chory prze złość á iad merkuryuszów omdleie / á od rozumu y władzéy odpádnie / álbo powoli/ á iákoby przez znáczńéy przyczyny o tákié przypadki przyydźie / że sobie rátunku sam/ iesli mu go nie obmyslem/ dáć moc nie będźie : á iáko káżdégo ćiáłá spráwy nie tylko w człowieczé sámym / ále które iedno przyrodzonym rzeczy obyczáiem żywią/ zá siłą idą : iż im które więtszą moc máią/ tym zdrowia duższégo y trwálszégo bywáią : ták człowiek im mocnieyszy/ tym dáléy od choroby y słábosći ná oko sye káżdému okázuie : awa że chorobá nic inszégo nie iest / iedno ćiáłá wszytkiégo álbo częsći która osiądźie / władzéy zátrudnienié

10. Meth. med.
De multitudi.
De trem. pal.

3. de Sym: cau. trudnienie / vmnieyßenie / álbo zgołá vtrácenie. zá czym
iż chory o popráwę ſye ſtára / á medyk chcąc mu ią dáć iá-
ką / y zktóreyby miáry / wrozumie ſwym ßuka / nie do ſkry-
tey przyczyny choroby / bo ſkąd y iáka chorobá ieſt / bárzo
to rzecz poznáć trudna / ále do przypadków ſye obráca:
z których bólowi zábieżeć / ſłábość pokrzepić / á lekárſtwá
Conſtit. artis. iey włáſne záſádźić może. iáko oto we fráncy pátrząc że
chorobá ſkryta ieſt / ták / iż iey żadną miárą niepoznamy /
iedno bládość / ſchnienie / wątroby zápalenie / nocne bóle /
żołądká zepſowánie / z głowy trudność / vßu ßum / deſcenſi
káßle / guzy / fiſtuły / wrzody / świerzby / lißáie / kroſty / &c.
z których to przypadków indicatia álbo rozeznánie ſye
podawa / iáka chorobá y iáko dáleko náturę od ſwey przy-
rodzoney miáry odwodźi: á to mówię rozeznánie / przez
Nono Meth. vtrácenie śiły przyrodzoney / którey im więcey vbyło / tym
więcey chorobie mieyſcá ſye wnáturze nászey podáło: ták
iż mdłość nißczego bárźiey / iedno zvtrácenia śiły / á to v-
11. Met. Med. trácenie śiły z choroby / á chorobá Bóg miły wie ſkąd przy-
ßłá: bo ácz wiemy że ćiáło opánowáłá / ále ſkąd / kiedy
1. De locis aff. iáko przyßłá / ſą to rzeczy / których czeſto nasze rozumy chy-
biáią. zá tę tedy chorobę y iſtną iey własność ſye niebio-
rąc / w tym nabárźiey vśiłuiem / áby ſye przypadki wype-
dźiły / á człowiek oſłábiony do pierwßey śiły przyßedł /
przypátruiąc ſye początkowi / á iákoby źrzódłu oney cho-
roby / y mieyſcu / gdźie koß ſwóy záſádźiłá: bo iáko wie-
my / że wßytko z czego człowiek złożon dźielił Hipp: in
continentia / contenta / et impetum faciētia / to ieſt ná hu-
De flatibus. mori / które w żyłách y w árteryách wßyſtko ćiáło tuczą c/
pływáią: ná duchy / od ſercá y mozgu żywot y czućie po
wßytkich meatách roznoßące: ná częśći które te dwie w
ſobie zámykáią / iáko kośći / mußkuły y inße / ták cudnému
ćiał nászych ſpoieniu należące: z tych która iedno część od-
miánę iáką weźmie / chorobę y ból popada: lec iż w du-
chách przyczynę / w humorách choroby iſtność / á w czę-

śćiách ćiáłá przypadki mieć chćieli / to nam ſamo pokázu-
ie / że ták ſubtelna Philozophia / mniey ſye do wypędzenia
bólu zda być pożyteczna: gdyż duchów tych obráżenie /
niż ſye ćiáło ſamo zárázi / o wielką á ſnadź o oſtátnią
mdłość człowieká przywieść może: czyli że to ſą żywotá
nászego iákoby pierwße naczynie / czyli / że w człowiecze
ták ſą rzeczy wßytki pomiárkowáne / że część przez dru-
giey być nigdy nie może: iáko oto widźiem / choć ćiáło bę-
dźie zdrowe / cáłe / nie obrázone / przedśię zá ládá przyczyną
duchy v ſercá álbo w głowie (gdyż correſpondentią zſo-
bą wielką máią) obrážáiące / vpádnie władzey y czućia
máło nie zárаz / y máło nie żywotá cáłego: á to / nie tylko
ná ten czás / kiedy duchy potrzebne / á ożywiániu ćiáłá słu-
żące ſye rozſypią / álbo vmnieyßą / ſye dźieie / ále też y choć
mniey potrzebne bedą / byle nie ná czás álbo gwałtem
wypußczone á roſpędzone były / ćiáło o mdłość zátym y o
śmierć przywodzą: iáko kiedy owo zopuchłego przez pę-
pek (bo to nawłaſnieyße mieyſce z opuchłego wodę wy-
wodźić) álbo choć inßą która do tego vczynioną dźiu-
rą / znaglá kto wody śiłá wypuśći / nie tylko nie rátuie / ále
wnet zábiie. tákże kiedy zá biegunką plugáſtw / choć plu-
gáſtw śiłá wynidźie / wnet mdłość / śmierć potym ná- *6. aph. 27.*
ſtąpi: nie mówię o vßćiu krwie / która ieſt ćiáłu nászemu *7. aph. 8.*
naypotrzebnieyßa / ále o tych plugáſtwách po których w *7. aph. 9.*
ćiele nic / że ich gwałtowne záraz wyßćie / mdłość wielką
przynośi: nie przeco / iedno że ſye tym náturá vprácuie / á
duchy one ſubtelne roſpróßą: ták / iż ſerce y głowá od *2. Epidem̄.*
nich oſłábiona być muśi: co też bywa / kiedy fráſunek *De nā hoīs.*
zbytni / ſmród / głód / zárázliwa kurzewá / y inße rzeczy ſer- *5. loco. aff.*
cu nie miłe: w tym ieſli wewnętrzu wrzód iáki ſmrodli-
wy / álbo robaki / ná ſerce vderzą / omdléć záraz muśi. á w
mázániu / ázа nie to wßytko: plugáſtwá wßytki zewſząd
ſye rozrußą / y do pierśi (bo ſą naßerße) ſye ſtoczywßy / ie-
śli vſty wylećieć nie mogą / gniią / y gorączkę álbo omdle-

nié vczynią : á co ktemu/dietá nedzna/teſknośc/roſpale-
nié/ śmierći boiaźń / zá grzéch żáłość/ do zdrowia chęc/
wßytkich członków boleść / to przynieść muśi / że żywli
mártyr/ czyli nie / Bogu li bárwiérzowili ſye poruczáć/
czáſem niewié : gdyż ni zeby / ni iezyk / ni nogá / ni reká
służyć niechcą : á ſerce álbo głowá od kthórych władza
tym członkóm podleyßym pochodźi / iáko ſye w ten czás
máią : gdy y chorobá / y lékárſtwo káźiká ktoregoby nie
zmácały nie zoſtáwuią. Mdłość tedy przychodźi nagła/
á nagłego rátowánia potrzebuiąca/ktora że rozmysłów
áni diſcurſow czekáć nie zwykłá / záráżem rátowánia
potrzebuie/ná ktore ták mamy być gotowi/ iákobyſmy o
nim przedtym dobrze wiedźieli : á iż w káżdym omdleniu
zwykli wiec ludźie chorégo ná wiátr dobry wynáßáć/á tý-
go iákoby ochładzáć á posiláć/my tego temu nieczynimy/
bo owému ć ſye to tylko omdláłému znidźie/co w Kośćie-
le/ ná biéśiedźie/álbo w ćiżbie/od páry ſmrodu/á teſkno-
śći będąc pełnym á mdłym/vpádnie : ále náßému/co wi
izdebce od wyżßéy mianowánych przyczyn/ gdźie ſye ćiáło
rozmázáło/ y otworzyło/ á zeſłábiáło / iżby go wiátrem
bárzo prędko zábił/ wódki lawandrowéy álbo cynamo-
nowéy/ álbo troche málmáziéy / álbo rzeczy ſerce posi-
láiących w vſtá náléy : á wołáiąc/trąc/záwłosy ćiągnąc/
czáſem y pálce v rąk y v nóg wiążąc ku ſobie przywodź/
przyczyne omdlenia wybaczywßy : bo ieſli będźie źimna/
tedy rzeczámi goraćémi/ ieſli goraca źimnémi/ zábiegay-
my. Lec pod náßym niebem/wtéy chorobie/ naßy ludźie
choć w izdebce goracéy/y máśćią nie źimną náſmárowá-
ni / ćiepłych lékarſtw potrzebowáć ſye nacześćiey zdá-
dzą : gdyż ſą ták phlegmiśći / że tylko ſámá phlegmá ná
ten czás ſye z nich toczy. Ná to máią w onych kraiách/
gdźie ná konfecty siłá nákłádáią/Diaalcermes/ diahia-
cintum/ diambram/diamoſcum/bezoardicum : á my tu
mamy aromaticꝝ roſatꝝ gabrꝝ / gariophilatum/ Dia-

xiloaloes/

xiloaloes/dianthos/diamargaretꝝ/electꝝ de gemmis/le-
tificans galeni/ letificans raſis/letificans Meſue/ Con-
fectꝝ liberantis/ꝛc. y owé co chłodnieyßé ſą/ diarhodon
abbatis / diatrionſantalon / diamargareton frigidum
reſumptiuum. z tych wedle potrzeby prochy/ álbo troći-
ßki/ álbo confekty miéymy : y roſtworzywßy wódkámi /
prędko w vſtá chorému léymy.

℞. Raſurę vnicornis ℈ ß/ oſsis de corde cerui n° j /
ſperꝝ / electꝝ de gemmis ℈ ij / ſirupi acetoſit: citri ℥ j s/
fiat linitus vel cum aquę boraginis q ß/ fiat hauſtus.

℞. Specierum electuarꝝ diambrę / aromatici roſati
ana ℈ ß/ lapidis bezoardici ǧ vi / cum aqua violata m̄.

℞. Corticꝝ citri cōditorꝝ/ et minutim contuſorꝝ ℥ ij /
conſsuę roſatę / violarꝝ ána ℥ j ß/ diamargaretꝝ frigi-
di ʒ j / ſeminum citri/ſeminum melonum/ ſeminum ace-
toſę ana ℈ iiij / limaturę auri / fragmentarꝝ ſaphiri /
ſmaragdi/ hiacinti preparatorꝝ ana ℈ ß. m̄ s a. detur
coclearis dimidium cum modico vino odorato.

℞. Maſtiches cinam̄/ gariophrꝝ/ ſpicę/ ligni aloes /
nucis muſcatę/ cardamomi/ granorꝝ paradiſi/ corticis
citri ana ℈ ij / gallię moſchátę verę ℈ j / moſchi / Am-
brę ana ǧ vi/ cum vino odorifero/ fiant trociſci ponderꝝ
ʒ j diſsoluti vino exhibeantur. co ieſliby té rzeczy ták
rychło nie obudźiły/á ſercá nie posiliły/ leiemy ná czoło/
y ná twarz/ czáſem y ná pierśi wódki wonné / y źimné /
iáko fiołkową/ borakową/ różáną/ grzibieniową/ ꝛc. ál-
bo do ſercá/ to ieſt/ ná lewy ſutek przykłádamy Epite-
má/ vczynioné ták. ℞. Specierꝝ temperatarꝝ pro E-
pithemate cordis ʒ j ß/ diamargarꝝ frigidi ʒ j/ croci ǧ
vi/ aquarꝝ boraginis/ bugloſſę/ violatę/acetoſę/ roſatę
ana ℥ iiij/ vini maluatici ℥ ij/ aceti roſati ℥ ij/ m̄. Fár-
tat w tym maczáiąc / á nie v ogniá ále w reku tego zá-
grzawßy (bo v ogniá té rzeczy wonné vćiekáią) ná ſer-
ce przykłáday / y ile trzebá powtarzay : może téż to czá-

ſem

ſem nižby z aptéki nágotowano / ſamym winem / álbo
małmázyą/ álbo wódką różáną/ ßafranu/y octu troche
przydawßy/ vczynić : y ieſliby do ſercá máło/ do pulſów
v ręku przywiązowáć. Co ieſliby Epithema máło / lini-
ment do tegóž czynim ták. ℞. oleoꝝ de coſto ia-
ſminij ana ℥ j/ ambrę/moſchi ana ǧ v. m̄. ℞. Oleorum
violati/ cidonioꝝ/cheirini ana ℥ j/ caphurę ǧ iiij/ ſpēꝝ
aromatici roſati gāb ʒ ß. m̄ fiat linit. Témi mážą
ná tychže mieyſcách gdźie y epitema bywa. y chcąli chło-
dniey vczynić/ ſantalos citrinos/ y różą czérwoną vtár-
tą przydawáią. álbo ták ℞. Vn̄gti roſati ℥ ij/ ſan-
taloꝝ cytrynoꝝ ʒ ß / ſpecieꝝ pro epitemate cordis tē-
peratarꝝ ʒ j/ m̄ fiat linit. Co ieſliby ießcze mdłość nie
omijáłá / tedy rátunkiem nawietßym być może podku-
rzánie. ℞. roſarꝝ rubrꝝ/ floꝝ ſtecados/ roriſmār: ana
ʒ iij/ thuris/ maſticis ana ʒ j ß/ garioph: macis / ligni
aloes/ ana ℈ ij / trita igni imponantur. ℞. Corticis
citri ſicci ℥ ß/ maioranę / ocimi ana ʒ ij / gariophil: ci-
namomi/ ſtiracis calamitę ana ʒ j ß / thuris/ maſticis
Cō. 2. aph. 12. ana ʒ j/ trocꝝ gallię moſcatę ℈ j / trita carbonibus in-
iiciantur. Co ieſliby wiec to nápotym ſye wracáło/ iákóž
choroby kiedy który członek raz bárzo/ á zwłaßczá z prze-
dnieyßych powątlą / częſtą bárzo recidiwę czynią : tedy
tego potrzebá/ ábyſmy chorégo nie tylo w ten czás kiedy
vpádnie léczyli / ále áby ſye nigdy chorobá do niego nie-
wrácáłá oto ſtáráli : bo byłoby to lékárſtwo niž choro-
bá ćiężßé/ ná fránce ſye mážąc/ ſerce zepſowáć : które iá-
ko ſye raz bárzo zepſuie / álbo ſye nápráwić nieda / álbo
bárzo z prácą wielką przychodźi kſobie : przeto wnet cho-
régo opatrzyć dietą dobrą/ coby žołądkowi/ głowie/ wą-
trobie/ y ſercu ſłužyłá : pomniąc že té częśći ták ſą mie-
dzy ſobą z confederowáné/ á zprzyśiężoné/ že co iednégo/
to záraz y drugiégo dolégá : przeto y dietá mowię / y lé-
kárſtwá tákié być máią/ coby ná to reſpe t miáły. przy

czym pilnuiąc/ áby fráſunek od niego co nadáléy był : bo
przy tym by aurum potabile pił / álbo perlarꝝ diſſoluci-
onem iadł / nic mu nie pomože : ále dobra myśl / dobra
dietá/á włáſné po nich lekárſtwá/ łatáć tylo ſámé mogą.
Przepurguymyß ǧ tedy/pomniąc že táko wa mdłość zpe-
łnośći á z zbytnich humorów pobudzenia bywa / dawßy
mu co nawolnieyßé lékárſtwá/to ieſt/mánny/ álbo cas-
śiéy / vncyą álbo półtory / roſati meſue do tego drag me
álbo dwie przyczyniwßy : potym iž tám záplugáwienié
žołądká/pierśi/y głowy bywa/ſyropkámi to powoli śćią-
gáć tákimi/ coby záraz y twiérdźić ſerce vtrapioné mo-
gły. ℞. Syrupoꝝ de ſucco limonum/ acetoſitatis ci-
tri/de pomis ana ℥ s/ decocti cordialis q s m̄. Albo
℞. Sirupi de ſucco meliſſę/acetoſi diarhod: de ſucco
arantioꝝ ana ℥ s/ cum vino odorato m̄. Albo de-
coctią vczynimy. ℞. Herbarꝝ trium capillarium
meliſſę/ botridis ana M. s/ prunoꝝ n° xx/ paſſularꝝ
maioꝝ et nōꝝ exacinatarꝝ ana ℥ ij/ palmularꝝ n° v/
iuiubarꝝ/ſabeſten/ ana n° xx/ ſem̄ baſilici/melantij ana
ʒ j s/ ciperi ℥ s/ corticꝝ citri ʒ v/ macis cinam̄ ana ʒ ij/
floꝝ ſtecados / trium cordialium ana P. j/ glicirhiſę
ʒ iij/ in vaſe duplici / aut vitreato bene obturato / fiat
decoctio/ s a. cuius colaturę vncijs quatuor / cum ſy-
rupoꝝ/biſantini/ſabor regis/ ana ʒ vj/ pro vna vice m̄.
y ták dawßy przez dni ßeść/pierwßym lékárſtwem / to co
ſirupi zgotuią/przepurgowáć/á dla pośilenia tychže dni/
y potym drugich/mixturi téy przed obiádem godźin dwie
tákže y przed wieczerzą/ iáko orzech włoſki wielki záwždy
dáwáć. ℞. Mirobalanoꝝ citrinoꝝ indoꝝ ana
ʒ j/ corticꝝ citri conditarꝝ/ ℥ ij/ theriacę optimę veterꝝ
ʒ iij/conß: roſarꝝ rubrꝝ ℥ iij/ conſerue violarꝝ ℥ ij/ſpēꝝ
diamarg: calidi/ elect: de gemmis/ ana ʒ j/ ſirupi conß:
citri / ſucci floꝝ borag: depurati/ ana q s ad formam
oppiatę m̄. álbo ℞. Cinamomi electi ʒ ij/ macis ʒ j/

conſ: anthos ℥ s/ peonię ʒ iij/ſpecierum aromatici ro-
ſati/ ʒ j/ os de corde cerui n° j / limaturę vnicor: ℈ j/
ambrę g̃. vj/ miuę cidoniorũ/ q s/ vt ſit in forma oppi
atę/ tákże téy iáko y pierwszéy vżywáć / to ieſt/ktorąć ſye
z tych podobáć będźie : bo nieprzetoć recept niemáło da-
wamy/ áby wszyſtkich záraz chory vżywáć miał/ iedno á-
by potrzebę obaczywszy / téy álbo owéy vżył. Do tegóż
też ſłużyć mogą kołaczki álbo morſelle.

℞. Spec̃/ electuarij arom: roſati/ elect: de gemmis
ana ʒ j s̃/ pliris arcotici/ diacimini ana ʒ j/ trociſcorũ/
de ligno aloes ℈ ij/ troc̃ de croco ℈ j / cum ſacharo a-
quę violatę q s/ diſſoluto / addendo ſyrupi conſeruati-
onis zinziberis ℥ iij/ fiant rotulę. Co ieſli to ieſt biała
głowá/ á ſerce przedtym/y wtákiéy mazánia potrzebie po
błażnione mieć będźie : téy záwżdy ná mácicę á rzeczy
przyrodzoné baczenié mieć trzebá : pomniąc / że ich ſerce
bárzo wątłé/ przeto że nieumieią nic czynić / iedno z ſercá
iáko on powiedźiał/ aut amat aut odit/trzećiégo nie ma
nic : bo nie będźie rzecz żadna ktora przedsię weźmie/ áby
nie cáłą chęćią / á prędką do ſkutku czynitá : zá czym ſer-
ce ſye nabárźiéy niż co roſpaliwáiąc / plugáſtwá ieſli w
ćiele będą / do siebie przyćiąga : w tym teſknosć/ drżenié/
mdłosći/á mácice zámulenié/y rzeczy tám tych záwśćią-
gnienié czyni. przeto gdy ſerce rátowáć chcemy / z tym
względem to czynić trzebá/áby ſye od niego plugáſtwam
drógá właſną vkázowáłá : co czyniem przydawáiąc rze-
czy/ żyłam otworzeniu / á popądzániu plugaſtw przyro-
dzonych ſłużącé. ℞. Spec̃/ elect: diama: calidi/
diambrę/diamoſci/ ana ʒ j s̃/ troc̃/de lacca/de mirrha/
ana ʒ j / trũ aliptę moſcatę ℈ ij / ſachari / aquę meliſſę
diſſoluti q s/ fiant morſelli dragmarũ trium.

Albo ℞. Spec̃/ elect: gariophilati / de ligno aloes/
ana ʒ j/ elect: ducis/ diacalament: ana ℈ ij/ gallię mo-
ſcatę verę ℈ j/ pulueris vnicornis ℈ s̃/ cum ſacharo o-

ptimo/aquę boraginis/et cinamomi/ana partibꝰ ęqua-
libus diſſoluti/ fiant rotulę. vżywáć tych po kołaczkách
kilko / álbo po morſellu kiedy potrzebá poráże. ále wżdy
przed obiádem/ y przed wieczerzą godźin kilkiem/ możem
tákich rzeczy náczynić / nie tylko wkołaczkách / ále w ró-
żnych mixturách. wszákóż byſmy ſye chćieli z náuką á zwy
czáiem onych ludźi ſtárych/ w léczeniu zgodźić/ przez tych
wymyſłów gotowé confectię známienité w áptéce ma-
my/ iáko confectio anacardina/ triphera magna/ aurea
alexandrina/ muſa ęnea/ diaolibanum / z ktorych káżda
ſercu y wnętrznosćiam/ á mácicy oſobliwie ſłużyć w ká-
żdéy potrzebie może: ácz theryáká ieſt ták dobra że ſámá
zá wszyſtki lékárſtwá ſtoi / ktoréy wszyſcy wychwalić ſye
nie mogą że pomocna káżdéy mdłosći posiláiąc ćiáło/ á   *de ther. ad Pis*
wypądzáiąc co iedno chorób źimnych ma/choć to z zepſo-   *De Anthido.*
wánia/ choć z ſtrućizny iákiéy będźie/káżdému głowy bo-   *6.Cō.M. p G.*
leniu/záwracániu/kádukowi/zápámiętywániu ſye/ powie   *Ficin. 3. de vi-*
trza ruszeniu/ vszom záleżonym / á głuchym/ oczom cho-   *ta.Cæl. com.*
rym/ dychawicam/kászlom/ żołądkom ſłábym/á źle tra-
wiącym/ żółtéy niemocy/ womitom/ ſłodzonam odętym
álbo twárdym / vrynie záwśćiągnionéy/ kámieniowi/ o-
puchlinie/febram źimnym/członków boleniu/mácicy zá-
źiębłéy / á zámulonéy / chorobam melánkolicznym wszy-
ſtkim : á co wiecéy ✓ ſercá á myśli dobréy zepſowánia /
ták pomocna/ że żadné ſnadź inszé ták prędko lékárſtwo
rátowáć y pomoc nie może : y ieſli oni lékárze ſtárzy te-
go ſye w niéy doświadczyli / że wielu á ták szkodliwych
przypadków rátowáć vmié/czego my częśćiéy teraz vży-
wáć mamy roſkázáć / iáko theryáki ✓ táką chorobę ba-
cząc/ktora máło nie to wszytko záraz w iednym chorym/
co oni w kilkudźieśiąt różnych/ widziemy ✓ téy tedy czá-
ſu omdlenia vżyć/ álbo áby mdłosć nie przyszłá/ dla prze-
ſtrogi co poránek iáko orzechá leśnégo pół dáwáć / rzecz
bárzo ieſt dobra. tákże też oto tám tych drugich wys-

széy wyliczonych ná choroby té niewieśćié/ nie wymyslá-
iąc wielé inszych/ do potwiérdzenia ćiáłá tylé iákoć o the
ryáce powiedam / co poránek daymy. á ieśliby to wiec
ták chorobá byłá vporna / iżby sye záwźiąwszy / y czesto
wrácáłá / y inszym lékárstwam vstąpić niechćiáłá/ kazał
1: ad Glauc. ią Gálen léczyć / lékárstwy dycháwicy służącémi : które
wolnému tchnieniu/piersiam/ to iest plucam/y sercu/ zá-
raz y żołedkowi służyć máią : ácz iáko w stárym á choro-
bámi źietym rzecz to do vléczenia trudna / ták w mło-
dym complexiéy dobréy/ á skromnym człowieku/ przy lá-
dá lékárstwie/dietą dobrą wygnáć sye może : bo málucz
Dioge. Laert. kié lékárstwo/nam o Democrićie/co czesto omdléwał/ á
zápámietywał sye/ piszą / że chlebá grzanke álbo skibe w
winie omoczywszy/ á suchą mietkwią posypawszy/do żo-
ledká przykładał / y tym choroby ták nagléy pozbywał.
co ty rozumiéć masz o Philosophie człowieku trzeź-
wim/ á skromnym/ którégo ćiáłu ládá
co łatwie pomoc
może.

Biegunká.

Iegunká miedzy témi przypadkámi/
które mercuryusz pobudza / też bywa
nie máła / przez którą iż náturá wiele li.3.f.13. T.4.
plugástw/ á czásem szkodliwie wyrzu-
ca / pilné oko ná nie mieć potrzebá :
bo ieśli ztąd sie okaże/ że do vst iść nie
mogąc tám sye plugástwá obróciły/ á
tylko tákié idą / iákié z onégo ćiáłá iść
powinny / zá tym pácient nie iest mdleyszy : dobrze iest : 1. aph.2.
lec ieśli by zmorzeniém/ żywotá rospaleniém/ ćiáłá/ zem-
dłośćią/ á z osłabieniém/ á zwłaszczá krwáwo/ co rychléy
do tego sye obróćić : iákoby z onéy biegunki/ cosmy ią chwalić
mieli/ szkodliwa nie byłá : któréy to biegunce iáko
przypátrzyć sye dobrze przystoi / ták mądrze z nią postą-
pić / á znagłá iéy niestánowić / rzecz z rozumem zgodna.
co ieśli w inszych przyczynách/y sposobách biegunek/tedy
w téy która mercuryusz pobudza tym bárźiéy : gdyż nie-
gdy tylko iedná ktora od iednéy kthóréy ćiáłá przedniey-
széy częśći iść może/ á powoli sye wzmocniwszy / dopiéro
chorobe wynurzyć / á osądźić : ále tu zá tákim przypad-
kiém/ z ták wielkim trząskiem/ iż żołedek li/ wątrobá li/ gło-
wá li/ ielitá li to przyczyną/ trudny rozsądek/ gdy wszytko
ták wzburzy/ iż pobudźiwszy káżdégo humoru/ álbo wzgó
re/ álbo ná dół go prowádźi : á iáko wiémy że fluxi wszyt-
ki bywáią álbo dla wielkiéy pełnośći / álbo dla tego iż
krew sye zepsuie/ á w iádowitą obróćiwszy mieyscá w któ-
rych iest mierźi/ ták / iż oni otrzymáć iey nie mogąc / áni Com.3.aph.30.
z niéy posiłku ćiáłu máiąc wyrzucáć ią muszą/ wyssé ni-
szym/ á słábszym mocnieysze / podawáiąc/ áż do meatów

wielkich idą : ieſliże álbo natura mocna ſamá przez ſye/
álbo ſłába zá lékárſtwy álbo inßą pozbyć ich może : któ=
rych to fluxów / śiedm dróg być Hippo: powiedział zná=
cznych / álbo mówię zwyczáynych cztéry / á mniéy zwy=
De glandulis. czáynych trzy : to ieſt do vßu/ do oczu/do noſá/potym to
co przez gárdło idźie/w pierśi ábo zvſt : á mniéy zwyczáy
né zowie przez żyły wßelákié/krwiſté/bijące/ y ſuché : któ
ré iż ſye po wßyſtkim ćiele rozśiały/ták iż kąćiká ćiáłá nié
máß/ wktórymby nie były/ przeto deſcenſi kiedy ſye z gło=
wy rußą/ ieſli ſą gwałtowné / ćiáło wßytko ſturbowáć
mußą : y bywáią to ſnadź ßkodliwßé / któré przez żyły té=
mi ſkrytßémi meati idą/niż owé/ co wietßémi/choć mieś=
ßé á grubßé ſye widzą : gdyż z owych ſubtélnych / rodzą
ſye álbo wrzody / álbo guzy / álbo bóle/ álbo podágry/ y
przypadki do wybaczenia/potym do léczenia trudné : lec
2° 6. aph.2. z tych które do pierśi/ gárdłá/ álbo do meatów wietßych
ſye obrócą/káßel á naczęśćiéy biegunká bywa : gdy gwał
tem z głowy máteria zbytnia obróći ſye : która to/ iż ieſt
oſtra/ á wnetrzu niewdźięczna / z tąż furyą iáko z głowy
ſpada / womitem álbo biegunką wyniść muśi. bo nie
wiérzmy temu co proſtacy głupie twiérdźić chćieli / áby
biegunki máterya tylko z żołądká pochodźić miáłá/ gdyż
widźiém że w gwałtownéy/to co zádźien wyßło/áni w żo
łądek áni w kißki by ich trzy rázy więcéy było ſpoſtrzécby
ſye mogłá : á kiedy trwa dni kilkonaśćie/álbo co więcéy
co rzeczem ? to/że to zgłowy á náwet ze wßytkiégo ćiáłá
pochodźić muśi : bo ácz ielit od żołądká do śiedzenia li=
czym ßeść / trzy ćienßé wzgórę/ á trzy mięßé ná dół /
(choć to tylko iedno ieſt) wßytkich ten vrząd/ áby to co
żołądek ſtrawi/ przez nie ßło powoli/zá pobudzániém ko=
leri/ która od ſwéy máchárzynki pod wątrobą záwießo=
néy ćiecze : á té wßytkié ielitá/máią też w ſobie iáko y żo=
łądek żyły (co ie meſſaraicas zowią) oſtátki czego żo=
łądek niewyſsał ſsącé : y im dáléy ná dół/tym oné plugá

ſtwá od

ſtwá od żołądká idącé grubßé y mniéy ſoku ćiáłu potrze
bnégo máiącé / poſtępuią : przeto tám té żyły / ieſli álbo
zámulone będą / że ſsáć nie mogą : álbo ieſli táki humor
ćiecze/ którym ſye brzydzą : álbo ieſli tego gwałt płynie/
że mu wedle obyczáiu przyrodzonégo/ który powoli wßy=
Iubert para.6 decadis 2. ſtko czynić zwykł/ zdołáć nie mogą / biegunká ſye śilić á
ćiáło ſłábieć muśi : przeco z któréy przyczyny przychodźi/
pátrzamy więc pilno : bo iżeſmy to zá fundáment dáli/że
álbo z pełnośći/álbo ze złośći humorów/biegunká bywa/
De plenitud. z obiemá oczomá tám ſye obrácamy / z którégo mieyſcá
źrzódło fluxom ſye bierze : gdyż tyle w ćiele náßym ieſt
meatów/że z káżdégo ieſli ſye w nim krew zepſuie przepu=
śćić ſye może : ácz toſmy też iuż głowie dáli / że po wiet=
4.& 5. de vſu part. ßéy częśći / fluxi á biegunki od niéy pochodzą / wßákóż
iáko kármienia ćiáłá á przymnażánia krwie/ drógá inßa
nie ieſt/ iedno od żołądká/ który trawi/ á przez meſſárai=
cas do wątroby/wątrobá zás do żył wielkich/od tych do
drobnych / które ſye po wßyſtkim ćiále rozśiały/ á medi=
ci ie capillares zowią / podawa : część ſubtélnieyßą do
ſercá/ przez arterie á duchów pełné roznoßąc : ták vchu=
dnienia / á oſłábienia inßa drógá nie będźie / iedno kiedy
Li. de maras. ſye onáß krew zepſuie/ á z ßczéréy wplugáwą obróći/ ál=
bo że názad z ćiáłá onémiß drógámi/którémi ſye iéy przy=
mnożyło wyćiecze : to ieſt od namnieyßych żyłek/do wiet
ßych/áż do wielkiéy/którą cauam zowią/ áż do wątroby/
zátym przez onyß meſſáraiki do żołądká á ielit który był
drógą á przyczyną piérwßą ćiáłá pośilenia/opátruiąc po
ſtánowienié przyrodzoné : z czego obáczyć ſye może / że
biegunki ácz żołądek y ielitá widźiém właſné meaty być/
przedśię iednák nie ták bárzo właſné/aby tylko ſámych to
dolée / á z nich pochodźić miáło : gdyż głowá/ wątrobá/
ſłodzoná y inßé częśći przyczynić ſye o nie mogą. dla tego
4. apho. 48. léczyć ią chcąc / z przypadków oczywiſtych ią poznawa=
my : bo ieſli máteria póydźie czarna/á melánkoliczna/ná

bok lewy ſye obeyźrzawßy/naydźiem/ że muśiał być twár
dy/ odety / bolący/ y temuż iáko źrzódłu tákiégo fluxu co
rychléy zábiégáć : bo iż tám ſłodzoná dom melánkoliéy
6. apho. 45. náturá mieć chćiáłá/ ſtąd ią do żołądká/ do wątroby/ do
ſercá y głowy podchadzáć zwykłá/ áby humor ten ták o=
ſtry/ kwáśny/ á ielitam przykry/ bárzo ich niezránił / á o
śmierć nieprzyprawił : co rychléy ią ſkrómić. álbo ieſli
4. apho. 21. rzeczy póydą phlegmiſté/ pieniącé ſye / á z czeſtémi wiá=
4 apho. 24. try/co vryná y ſtolce pokáżą/głowę ná pieczy mieć : á te=
4. apho. 22. go nieznaglá ſtánowiąc : gdyż to effect dobry / phlegmę
7. Meth. M. rzecz głowie bárzo ßkodliwą widźieć/ á oná drógámi prze
ſtrónémi płynie : ponieważ máłé zátkawßy á nápełni=
wßy/o ßkodliwé przypadki przywieść byłá mogłá. álbo
ieſli ná dól idźie pokarm nieſtrawióny / á máło nie táki /
iáki ſye tám włożył zezwány/ ktemu rzygánié kwáśné/ w
dołku ból y teſknosć/żołądká ſórowość á záźiębienié przy=
6. de locis aff. czyną będźie: o którym záraz pilnosć vczynić/gdyż ieſt iá=
In 3. de morb. ko goſpodarz przez którégo w domu nikáſká rządu nie bę
vul. Com. 3. dźie. álbo ieſli ſye pokáżą iákoby pomyie/ w których mie
ſo świéżé wymoczoné y dopiéro opłókáné było/ to ieſt śre
dniégo cos miedzy owym ſokiem (chilum greci zowią)
3. de ſympt. a miedzy bladą krwią/ wątrobie obrázonéy to przypißem:
caus. która co iedno żołądek ſpráwi/to ieſt co z pokármów ćiá=
łu ku pośiłku wyſſie/ plugáſtwá nádół zrzucáiąc / przez
ty meſſaráicás żyły wśię bierze / y z biáłégo onégo ſoku/
w krew obráca / tu oto poczawßy iuż ſok on zárumieni=
wáć/nie doczyniony názad przez téż żyły wyrzuca. do cze=
De dynam̄. go ieſli ſye kolery śiłá przymießa/ máteryą ránigca/ ſtąd
krwáwą biegunkę (diſſenterią zowiém) pobudza : tám
áby ſye wątrobie pomoc dáłá/ co nawiecéy ſtárania vczy
nić. pomniąc że ieſli w inßych biegunkách wątrobá krzy=
wdę ma / tu w téy nawietßą : gdyż wiémy że fráncá / w
niéy ſáméy złość ſwą záſádźiwßy / ćiáłu pośiłek y wßyt=
kę kraſę odnośi. á merkuryuß ∻ wiémy pewnie / y nieraz

to ſye

to ſye ná oko pokázáło / że po námázániu womitem y v= Petronius.
ryną go wiele ich wyrzucáło : którégo iż pácient nie iadł
áni pił/ pozwolić muśiem / że go z ináð náćiekło/ á z wą=
troby y inßych mieyſc ná dół ſye pokázáło : którégo to /
że wątrobá otrzymáć nie może / co zá dźiw ∻ że go żo=
łądkowi iáko nablizßému ſąśiádowi / á on inßém y ieli=
tom podáie ∻ do czego iż wiémy z dawnych obſerwá=
ciy / że to ćiecżenié / któréżkolwiek bywa pewnych dni / á
ſnadź y pewnych godźin/wrótné ſwé pobudzánié miéwa :
iż melánkoliczné fluxy dniá czwartégo/koleryczné przeze=
dni/ phlegmiſté co dźién / ießcze y to przydawßy/ że flux
dźienny od żołędká/á nocny od wątroby idźie: co ieſli po=
mniß / żeſmyć zá znák przymiotu miedzy pewnémi nape=
wnieyßy dáli/ że w nocy niż wednie bárźiéy złość ſwą roz De:Criſibus.
żarza / biegunki źrzódło tymże ſpoſobem rozſądźiß / pil= De febr. cau.
no ſye ſtáráiąc/abyć iéy przyczyny wiádomé były: nie w=
ßytko ná mercuriußa/ ale téż y ná przeßłé przypadki w=
zgląd máiąc : gdyż on tám bywa nie piérwßą ále poſle=
dnią biegunce przyczyną : á nie lżéy tego niż inßé przy=
padki ważmy : zwłaßczá ieſli biegunká czyni ból / á śi=
ły vmnieyßa : ieſli żołądek nie trawi / á chęć do iedzenia Aph 2 lib.6.
ſtrácił : ieſli z womitámi przykrémi á z ßczkawką y z nie lib.4. aph. 21.
ſpániém będźie : ieſli ſye od melánkolicznégo á bárzo z= 22. 24.
mießánégo humoru gwałtem pocznie : ieſli z inßémi plu= 6. aph. 24.
gáſtwy ſádło álbo tłuſtość idźie : ieſli krwáwą będąc/ z
ſobą iákoby ßtuczki mięſá poniesie : ieſli zátym zápamię
tywánié/ á iákoby od rozumu odeßćié/przyydźie : ieſli w= 3° de cāis pul.
nętrzna gorączká/puls prędki/drobny/nierówny/y niepo=
rządny ſye pokáże : wßytki té zá długą biegunką śmier=
ćią grożą. przeto diétę co nalepßą rozrządźiwßy / á dni
ſye iéy kilko przypátruiąc / ieſli ſye nie ze złémi znáki zá=
czełá/ álbo nie gorßémi kończyć chce/ confecty potwiér=
dzáiącémi karmmy : á nie záraz iéy ſtánówmy : bo ieſli=
ſmy máząc tego czekáli / áby ſye rußyły z ćiáłá plugá=

ſtwá/

ſtwá/któ:é w ſobie fránce iáko żagiew ſkre trzymały/ nie
dáć im wynisć nie byłoby dobrze: leć gdźieby miały ciá-
ło oſłábić/ albo gorączkę ze zránieniém vczynić/ co rych-
léy do lékarſtw: dawßy iesć pieczyſté rádniéy niż wárzy-
ſté/ ptaßki/ kuropátwe/ kurczę/ cielecé y inßé łatwie do
ſtráwienia mięſo: poſypawßy álbo ſuchą miętką / álbo
gałką mußkatową ſtártą/ álbo cinámonem / álbo kar-
11. Simp.m.f. uiem / álbo ánizem przyſußonym á vtłuczonym / kaßtá-
ny/ migdały/ orzechy pieczoné: téż do tego dobré iáycá
twárdé z octem/ á z trochą pieprzu przyprawioné/ zwłá-
ßczá że żołędek oſłábióny: winá ſye kęs nápić / ſoku pio-
łynkowégo do niego przydawßy pozwolić możemy: po-
1.de art.c.a.gl mniąc ieſli żołędek przyczyną / áby było wino farby zło-
téy/ wonné/ ſmáczné á wolné: ieſli ielitá/ inßé/ áby było
czérwoné/ geſté / iákié do nas ze Fráncyéy chadzą: czy-
nią to więc poſpolićie rádźi / że w długich biegunkách
10. Sim. m.f. mléká dawáią vżywáć/ ießcze owégo co w nim ſtał álbo
kámień roſpalony gáßą/ tóż y piciu czynią: ále w téy mie-
rze to nie ſłużyła/gdyż y winá ledwieby ſye dáć godźiło/by-
ſmy względu niémieli ná oſłábienié nátury / kthórą wino
5. aph.64. rychléy niżli co inßégo potwiérdźi: Ryż/ięczmień/przed-
tym przyſußony y dobrze vwárzony/ grußki pieczoné/ pi-
gwowy przed iedłem confect bárzo ieſt dobry: nie zánie-
dbawßy tego / ábyſmy żołędek námázywáli/ ieſli ßczka/
álbo oſłábiał / wźiawßy ten oleiek. ℞. Oleorum de
menta/de abſintio ana ℥ j/ cum modica cera/ fiat linit.
Albo ℞. Oleorum de menta / de cidonijs ana ℥ j/
de mirto/de maſtiche ana ℥ s/ cum cera modica f.linit.
Albo ℞. Oleorum de menta / cidoniorum ana ℥ j s/
ſucci abſintij/ roſati/ ana ℥ s/ macis nucis moſcatę/ci-
nam̃ ana ʒ j/ ligni aloes ʒ s/ gál ię moſcatę verę ℈ s/
cum modica cera/ fiat linit. Albo ℞. Mentę
ſiccę/ abſintij/roſarum rubrum/ ana ℥ s/calami aromatici/
galangę/ireos ana ʒ j s/macis/nucis muſcatę/ana ℈ iiij

oleorum de ſpica/de menta/de maſtiche/de abſintio ā ℥ iij/
vini maluatici ℔ ij/in duplici vaſe/ad vini conſum̃ buli-
ant/dein pulueriſatorum adde/ coriandri preparati/mentę
ſiccę/ roſarum rubrum/ abſintij ana ℥ s̃/ maſticis/ gariophy:
cinamomi ā ʒ ij/ligni aloes ʒ j/cerę q s. fiat vng. z te-
góż vnguentu który Helideus miał zá bárzo doświad-
czony/ może ſye cerat vczynić: woſku/ żywice/ y ládanu/
potroße przydawßy: á ná léß rośćiągnąwßy / y táwtą/
álbo kitayką pokrywßy/ ná żywoćie nosić/ czáſu iedzenia
odéymuiąc: co ieſli chcemy mieć wonniéy / ambri/ álbo
piżmá troche przydamy: chybá że tákich głowy ladá rze-
czámi wonnémi ſye obrażáią/przeto y máło ich kładźiem/
y topim ie w oleiách/áby mniéy woniały. Do tegóż ſac-
culy czynim/bogátßym zkramnych/á vbożßym zpolnych
źiół: wźiąwßy gałganu/ mußkatu/ kwiátu iego / cyná-
monu / goźdźików / po cześćiách pewnych/ miętkwie/ y
różéy ſuchéy/coby ſye zdáło doſyć/ y w podnßeczkę wło-
żywßy przeßtépowáć/ y ná żołądek przykłádáć. Drugi/
wźiąć miętkwie dwie gárśći/wiérzchów piołynu/bukwi-
ce/máioranу/ruty/hizopu/oboiéy lebiódki/po gárśći/ru-
mnu/ kwiéćia lawándrowégo / ſpiconárdowégo / różéy
czérwonéy po ßczubáći/ y poduſzkę z nich vßywßy / ćie-
pło ná żołądek przykłádáć. A ieſli té rzeczy z ſobą/ y do-
mowé y kramné złączym / ießcze będźie lepiéy: wßákóż
té tákié ſacculy/ nigdy nie vżytecznieyßé / iáko kiedy ie w
málmázyéy/ álbo w winie gorącym w moczywßy/ćiepło
przyłożym/ przed obiádem y przed wieczerzą: á ieſli mál-
mázyéy nie będźie / piołynu vwárzywßy z miętkwią/ tá
wodá ſtánie zá nié. co ieſliby téż trzebá żywot wßytek
nie tylko żołądek námázáć álbo napárzáć/ tóß do niego
bárzo dobré/ omnożywßy ingredientia: á ſacculy tákié
máią być dwa/áby ſie ieden grzał/á drugi był przykłádan.
á możeli być/ po nich áby máśćią mieyſcá potrzebné by-
ły námázowané: bo źiołá otworzyć y roſpárzyć / á máść

wstąpić y potwiérdzić powinna / tedy żołądkowi dobre vnguenty wysßé / á brzuchowi oto ten.
℞. Oleorum mirtini / cidoniorum ana ℥ iij / radicum bistortę / gallarum ana ℥ j / coralli rubri / boli arm̄ / aloes ana ʒ ij / acacię / hipocistidos / ladani ana ℥ j ß / cerę q s / fiat vn̄g. Zálécáią w tym mastiki / ná noc bráć ziarn ze dwádzieśćiá / z ráná theriáki / albo diaolibáni / álbo aureę alexandrinę / potrosze / przed obiádem confectu piguowégo / po obiedźie coriandru wcukrze ile potrzebá vkáże. wániem chćieli vżyć drudzy / ále w tákich rzeczách po nich rychléy
1. art. c. ad Gl. do opuchliny przywodźili choré niż do zdrowia : wßakóż iesli biegunká iuż ná schyłku / vżyć ich dla potwiérdzenia wnetrznośći może / y to tákich : ℞. Plantaginis poligoni / equiseti / sum̄itatum rubi / sum̄it: piri / ana M j / radicum bistortę / consolidę mōrum / ana ℥ ij / nuces pini contusas n° xx / calicum glandul: P. iij / florum verbasci / rosarum ana P. ij / fiat decoctio / in aqua calibeata / vel in vino rubro. w tym siedźieć troche może / y wyßedßy námázáć vnguentē wysßym : á tego nie często vżywáć : chybá iesli gwałt rádźić bedźie : ále záwżdy sye ná owo oglądáć / co Hipokrates powiedźiał : Jesli tákié plugástwa
Aph. 2. lib. 1. idą z ćiáłá / po iákich tám nic : á to sye dźieie przez
26. lib. 1. ostábienia ćiáłá / áni ze złych którégo przypadku / nie tylko nie stánowić / ále áby biegunká ßłá kazáli : skąd owym vrosłá disputátia / która concluduią / womit womitem
Card. contrad. biegunke biegunką / léczyć : á to przeto / iż gdźie
li. 2. tra. 5. ca. 8 náturá dróge pokaże / tám tedy prowádźić potrzebá : przeto
Aph. 21. li. 1. dawáią w biegunce napiérwéy cristére táką. ℞. poléwki kápłóná dobrze rozwárzonégo półkwarty / przydáią też otrąb garść / oleyku y miodku różánégo po dwu łyżku / żółtków dwá y ták ćiepło wlać. Albo ℞. Slazu oboygá / rumnu / bugwice / nostrzyku po gárśći / mietkwie dwie gárśći / korzenia liliowégo puł garśći / siemienia lniánégo stłuczonégo garść / kminu / fenikułu / caruiu / po

ßczubáći / czérwonéy róży / dźiwánowégo kwiéćia / po ßczubáći : wstáwić w wody kwart pułtory / y wywárzywßy do połowice / przecádźić y wyżąć / y miodu łyßkę / oliwy álbo przetopionégo másłá dwie / żółtków dwá przydawßy / y dobrze zámießawßy / ćiepło wlać / y iáko nadłużéy być może trzymáć. co iesliby byłá krwáwa / tedy ták :
℞. Maluę / bismaluę ana M. j / plantaginis / sumách ana M. ß / radicum / consolidę / bistortę / tapsibarbati / ana ℥ j / seminis lini / ℥ ij / florum / hiperici / rosarum rubrum / tapsi barbati ana P j ß / fiat decoctio in libris tribus aquę / sępius calibeatę / ad dimidias / colaturę quartarijs quinque / adde mellis rosati / sirupi mirtini ana ℥ ij / seui hircini / ℥ iij / salis torrefacti ʒ j / m̄. Albo ták ℞. Hordei tosti P. ij / comarum absintij / mentę ana M. j / rosarum rubrum P. ij / radicum / ciperi / bistortę / consolidę ana ℥ j / vtriusque stecadis / spicę nardi ana P j / fiat in q s aquę decōt: cuius librę j / adde succi plantag: ℥ iij / succi acacię / ladani / ana ℥ ß / sirupi de rosis siccis ℥ ij / seui caprilli ℥ iij / vitella n° ij / m̄. Albo ták ℞. Succorum / plantaginis / prunellę / equiseti / millefolij / sedi morum / ana ℥ iij / sirupi de rosis siccis / olei rosati ana ℥ iij / vitella ouorum / n° ij / furfuris P j / salis tosti ʒ ij / m̄. Albo ℞. Aquę recoctę / et decies calibeatę ℔ iij / in qua coquantur maturę bismaluę cum toto ana M. j ß / plantaginis / oxalidis / mentę ana M. j / rosarum / rubrum / mirti ana P. ij / lentium / lupinorum / ana P. j ß / fiat decoctio. cuius quār / v / adde consolidę mōrum / pulucrisatę ℥ ij / boli arm̄: sanguinis draconis ana ʒ ij / amili ℥ ß / mellis rosati ℥ ij / seui hircini ℥ iij / m̄. Tákąż czynią z mléká / gáßąc w nim Gale. 10. de
kilko rázów stal. a cukru do niego dosyć / álbo miodu przydawßy / y łoiu kozłowégo m̄. czynią y z soku grużek le- sim. me. fac.
śnych / wyćisnąwßy y clarificowawßy. A iżći tu krystérámi nárabiáć każe / których v nas nie bárzo rádo vżywáią / nie przećiw sye złému przebiéraniu / lepßégo / pożytecznieyßégo /

ßégo/coby mniéy ſturbowáło ćiáłá/niémáß miedzy lékárſtwy iáko kryſtér / którym ſámym Gálen biegunki léczyć kazał. leć ieſliby żołądek y ćiáło było pełno/ á przepurgowánia potrzebowáło/ vczynić ℞. rabarbari ℈ iiij / y wſpráżywßy go álbo w możdżérzu gorącym vtárwßy/ przydáć dla oſłodzenia/ ſirupi de roſis ſiccis/ álbo plantaginis ℥ j ß/ decocti mentę q s/fiat hauſtus. álbo gdźieby wiec plugáwé ćiáło potrzebowáło niemáłego przeczyßczenia / ſyropów mu pieć álbo ßeść dni dáć. ℞. Syrupi de ſucco plantag: mirtini / de roſis ſiccis ana ℥ ß/ decocti biſtortę/conſolidę/ mentę ā q s/m̄. Albo ná vrząd ápozemá vczynimy. ℞. Phragarię / radicꝰ/ peonię/ tormentillę/gariophilatę/biſtortę/dictami albi ana ℥ ß/ herbarꝰ/ capillarium/ comarꝰ/ alteę/ melliſſę / ſcolopendrię/ſcordij ana M. ß/ ſemini oxalidis/coriandri/ aniſi/ cimini ana ʒ ij/ ſeminum limonum/ granatorum/ antherę ana ʒ j ß/ pira matura / et aſtringentia n° ij. florꝰ/hiperici/ ſpicę nardi liſimachię ana P. j ß/ rabarb: toſti ʒ j ß/ infuſa in aquę plantaginis/ endiuię/ ana q s/ in vaſę duplici coquantur/ s a/ ad conſumptionem partis tertię/ colaturę ℔ iij/ adde macis / nucis muſcatę / galangę/ cinam̄: groſſo modo tuſi/ ana ℥ ß/ paululum recocta clarificentur/et pro quauis vice dentur ℥ v/cum ſirupi de roſis ſiccis / de ſucco plantag: ana ʒ vj/ ſic et pro alijs. iedno ieſli gorączká bedźie / tych aromata nie kłádźmy/rádniéy aromatiſuimy ſpecꝰ/diatrionſantalon aromatici roſati / ana ℈ ij: co ieſliby vporny flux ſtánąć niechćiał/nie zdrógi do trzećiégo ſyropu/y do drugich ponim przydáć troćißek/zdrágmy iednéy/de berberꝰ/álbo de carabę/ábo de terra ſigill: ácz to ſą rzeczy bárzo ſtánowiącé/ale dla tegꝰ przydawamy rabar.ábyſmy ſtánowiąc plugaſtw popądzáli. co ieſli po tych ſyropách/wedle obyczáiu lékárſtwá trzebá/to co y piérwéy rhabarb: prażoné/z oſtátkiem téy decoctiéy dáć: záwżdy różą co na-

De Hiru. Cuc. re. ſca.

ſtárß

ſtárßą w cukrze potwiérdzáiąc/álbo confectámi do tego ſłużącémi: gdyż ták Gálen chćiał/ábyſmy w káżdym fluxie potwiérdzáli rádniéy niż purgowáli: przeto theriákę świéżą / álbo ſales theriacos / w tym bárzo zálécał. zálécał tenże Gálen/gdźieby biegunká vporna á ná inßé lékárſtwá máło dbáiąca byłá/że bánki które ná bokách/ná żywoćie/ná ſłábiznie/ poſtáwiwßy/fluxu wśćiągnąć dobrze mogą. Jednorożcowy proch/ téż lékárſtwo biegunce dobré / z trochą máłmázyéy ſye go nápiwßy/ y możeli być po nim zápoćiwßy: ále nie wątpię że diety przyſtrzégßy wßytki wysßéy miánowáné bedą pomocné / ieſli z baczeniém bráné y dawáné bedą.

Cūr.r.p.ſig.m.

Ad Piſonem.

De cucurb.

Szczkawká.

SZczkawká téż bywa przypadek przykry/ przeto/ iż żołądkowi á od niego inßym częśćiam przedniém czyni ſye niewczás táki/ który zá ſobą ćiągnie teſkność/ nieſpánié/ nieiedzenié/brzydliwość wßytkich wnętrznośći / womity/ ſkurczenié álbo wywrócenié / álbo wiec biegunkę: bo iż ze dwoiákiéy przyczyny bywa/to ieſt/álbo z wielkiégo wypróżnienia / álbo z wielkiéy pełnośći/ obóy ſpoſób zá mercuryußem pobudźić ſye może: gdyż o żołądek/iáko o próg v domu/wnętrzné wßytki choroby oprzéć ſye mußą: á iż żołądek ten ſubtélnie złożony będąc / wiérzch álbo vſtá ſwé (orificium zowiem) ták czułé ma/ iż by namnieyßą rzeczą któraby mu nie ſłużyłá/obráźić ſye może:

8. ſecū.locos.

5. de loc. aff.

wnet

Com° 5. aph. 4
6. aph. 35.
8. de com. M. S.L.
De consuet.

wnet álbo ná dół / álbo wzgórę chcąc wyrzućić ono / w
czym sye nie kocha/ stula sye/ y ták sobą miece/ że wszytki
wnetrznośći / czásem y głowá sye z nim wzrusza : zá tym
przypadek ćięższy pobudzáiąc / co ná oko widziem w lu-
dźiách obżártych / álbo w owych / co bárzo korzenno ie-
dząc/zimnym czym żołędek poleią : gdźie on przećiwné w
sobie rzeczy czuiąc / chcąc álbo ie iednáć / á przy oboymu
álbo przy którymle zostáć/álbo ie też wyrzućić/szczka : á iż
w tákowéy pełności nie tylko wiérzch (choć to ták czuły
iest) ále śrzodek/ dno/ y sáme błony iego (których dwie/
zwiérzchnia y wnetrzna iest) ćiérpią : cóżkolwiek iest co-
by ie trapiło / álbo obćiążáło/ do szczkánia żołędek przy-
wodźi. á iáko sye do żołędká zbiégáią rzeczy/ iuż to nam
dosyć wiádomo : gdyż nie tylko to/co ku pokármowi słu-
ży/kłádźiem weń/ ále też y insze plugástwá tám sye śćié-
káć zwykły/z głowy/ z piersi/ z wątroby/ y z inád : ták to
coby mu nie służyło / do szczkánia álbo wysszéy miáno-
wánych chorób/ przywiéść go muśi : á tego iáko mercu-
ryusz bárzo pobudza/iuż przyznawáią wszyscy/ że wszytko
ćiáło otworzywszy / wszytkiégo wzruszy : á do piersi/ po-
tym do żołędká plugástwá pędźi : które iż są gesté/ klio-
wáté/ á przykré/ że ich nie tylko żołędek pozbyć/ ále snadź
pálce ledwieby oderwáć mogły / szczkáć do tąd nie prze-
stawa/áż to álbo náturá zá długim mordowániém / álbo
lékárstwá gwáltem niemáłym zwyćięża. co iáko rzecz ná-
2. De symp. C. turze przećiwna/ z Gálená łatwie obaczyć : kthóry w ie-
dnym rzedźie szczkánié położył z owymi/co wiec nád wo-
lą nam w ćiáłach nászych przypadáią : iáko ogrążká/ćiér-
pnienié/tarnienié/ sercá drżenié/dycháwicá/kurcz/rzygá-
nié/kichánié/poziewánié/ zebów zgrzytánié/ ꝛc. co wszyt-
ko/ ácz sámo przez sye nie wielkié/ wszákóż że niespodźia-
no przychodźi / ktemu że człowiek tego choćby chćiał zá-
hámowáć y záwśćiągnąć nie może / ále owszem rychłoli
co gorszégo zá thym przyydźie / oczekawa / lekce ważono

być niéma. Bo gdźiéż zá czestémi kurczámi/ zámilknie-
niém/ álbo ćiérpnieniém/ nieprzychadzáło powietrza ru-
szenié : zá czestym sercá drżżeniém/ melancolia/ mdłość/
niespánié / głowy bolenié/ czásem nie śmierć nagła : zá
wielkim poziéwaniem/zá drżżeniém/ przez znáczné przy-
czyny nie wnet náchodźiłá febrá : tákże zá szczkawką/ie-
sli z pełnośći żołądká/ áby womit álbo biegunká być nié-
miáłá : á co iesli z wypróżnienia / á wyniszczenia żołąd- *Com. 5. aph. 4.*
ká : pewna śmierć. A to do tego mówię/iż iáko to przy-
padek sam przez śie zły/ ták z mercuriuszá bárzo gorszy/ y
nagleyszy będąc/ pilnégo wypędzenia żąda : okrom tego
iżby miał zá pobudzeniém fluxów / do tego sye śćiągáć /
aby żołądek womitámi sye czyśćił : ále gdźieby po wiel- *Com. 7. aph. 3.*
kich womitách szczkawká przypáść y długo trwáć miáłá/ *7. aph. 10.*
śiadł : A nie tylko po womitách/ ále po káżdym zbytnim
purgowániu/ choćby to były wielkié poty / choć stolce /
choć krwie dobrowolné álbo z przygody wyśćie/ śiadł. á
iesliby zá szczkawką przystąpił kurcz/ álbo zápamietywá-
nié sye á od rozumu odeyśćie/ y tu prawie śiadł. do tego
przydaymy febrę/co ią szczkáiącą zowią : álbo owo zmil-
knienié/ kiedy sye ná chorym słowá domácáć nie możem/
co áphonią nazwáli/ przez nádźieie niechay będźie : gdyż *Com° 1. in pṝ. porrhēt.*
to przychodźi z wielkiégo wypróżnienia/ á nátury stárgá-
nia : która to náturá chcąc sobie rátunek dáć/ oné ostát-
ki co w żołądku (bo ten nigdy próżny być nie może) v-
siłuie ku pośiłkowi obróćić : gdźie iż to co tám zostáło
nie pokarm/ ále iádowité plugástwo iest/ y żołądek siły
strawić tego niéma/ vstáć muśi : y pośiłku náturze nie-
dawszy/ przywieść ią do kréśu. Diete tedy temu dobrą/
piérwéy/á iesli szczkánié trwáć długo będźie/trudno iná-
czéy/ iedno skoré opátrzenié obmyślmy : do którégo niż
im potrzebá drógę pokaże : Zalecáią ná szczkánié prosté/ *2. de simp. ca.*
przestrách / ále nie z rzeczy ważnych / bo by to iuż smętek *De medi. fac.*
być muśiał : á ten nie do zdrowia / ále do śmierći drzwi

otwiéra: przeto powiedźieć chorému co / z czegoby mu
nie kłopot áni żal/ ále radniéy podźiwienié á zamyslenié
3. de diff. ſpir. przyßło: zá którym on duchów kes we wnetrzu powśćią
gnawßy/ á ćiepło przyrodzoné do ſtráwienia zbytku oné-
go obróćiwßy ßczkániaby pozbyć mógł. z téyże miáry o-
Auicen. wi co chćieli twarz wodą źimną pokropić. Zálecáią ki-
chánié ze czći Platonowéj/kiedy Aryſtophaná leczył/áby
Com° 5. aph 35 ſye iém ćiáło otrząſneło á wzrußyło/áby téż y żołądek te-
go czego nalnął pozbywßy / od ßczkánia był wolnym.
A to kichánié wiec czynim/ piórko álbo źdźbło/álbo kár-
te pápiéru vkreciwßy / á w nos lekuczko co nagłebiéy
być może włożywßy: rwą drudzy włoſy w nozdrzách:
náchyláią drudzy chrześtłki: drudzy pieprzu tártégo/ pi-
retry/ veratry/cáſtorei/ nigellę/ vtárßy wdmucháią tro-
che. Każą téż námazywáć żołądek oleykámi lekkimi/ ró-
żanym/ máſticowym/ liliowym/ migdałów gorzkich: A
11. de ſim. m. f. iż Galen bárzo zaléca caſtoreum / do którégole z tych o-
leyków vncyy dwu / przydáć y przymiéßáć go drágme:
Hydreleum chwalą / co ieſt wodá z oliwą zmiéßána/ w
któréyćiepłéy / runo wełny nápoiwßy/przykłádáią/ y czę-
ſto odmieniáią: Dawáią do pośiłku zuſliki owé położ-
né/ z trochą winá/z żółtkiem/z ßáfranem/z kwiátem mu-
ßkátowym / z máſłem/ y z cukrem / vczynioné: dawáią
conſumat z kápłoná/ wódke deſtillowáną/contus/ y in-
ßé poléwki / do ſtráwienia á siły przymnożenia predkié:
2. aph. 10. y to/ tego po kęſu: pomniąc że żołądek / prze plugáſtwo
á pełność ßczkáiący / wyrzućić co ma we wnątrz niż tego
przyczyniáć powinnieyßy: nád to/ iż wiémy ćiáło nieczy-
ſté im bárźiéy karmiem / bárźiéy obrażamy: y przeto do
tych poléwek/ co ie dáwáć chcemy / przyczyniáć rzecz po-
winna/ źiół/ álbo korzenia potroße/ iáko mußkatu/ gał-
ganu/ kwiátu mußkatowégo/ cinamonu / álbo aroma-
tici roſati / tyle coby ſmáku nieprzeſádźił: ále áby to do-
brze y ſmáczno vdawßy/ żołądek pośilił/ mietkiew náßá

iáko w

iáko w kázdym żołądká przypadku/ ták w tym przebaczo
ná być nie ma: gdyż z nią ſuchą / barßcz álbo poléwká
bárzo dobra: á niemało iéy wzwárzywßy/á ná dołek przy
łożywßy/womitóm/brzydliwośći/nieſtráwnośći/colerze/
ßczkawce/ biegunkam / y wßyſtkim przypadkom poma-
gá: wßákóż przypátrzywßy ſye przyczynie: bo iesliby ßcz-
kánié/od ßczeréy colery ſye záczą́ć miáło/téy nie od miet-
kwie począć / ále zrázu womit żądáć: bo iż ieſt humor
przykry/ gorzki/ á gorący/ ſam do tego ieſt ták ſkłonny/iż
wzgórę w żołądku pływáiąc/łatwiéy zá ládá pomocą wo
mitem wypádnie niż phlegmá/która kliowi podobna bę-
dąc/nie łatwie ſie od mieyſcá w które wleźie oderwáć do
puśći: A iż wiémy że w tym zá mázániém przypadku
bárzo mercuryuß wątrobe zápala / colery w tym niemá-
ło przyczynić muśi: y wątpić nie trzebá/że ßczkawká z téy
Com. 5. aph. 58. przyczyny być łatwie może: przeto mázanié żołądká chło-
6. aph. 16. dné/ potráwy niezápaláiące/ wino przez ſye ſámo/ á nie z
tym korzeniém/ niech będźie: á womit iáko rzecz naypo-
trzebnieyßa wnet vczynić: byle co nießkodźiło w náturze
chorégo: bo to wiec rádo ßkodźi/ ieſli mu ſye nie z vczył/
ieſli żołądek máły/álbo pierśi ćiáſné ma/ieſli krwią pluie/
álbo do ſuchot co bárzo podobnégo ma / iákié nam Hi-
pocrátes opiſał / á pterigodes po gréćku ie názwał / pá-
lec tedy wetknąwßy w vſtá co nadáléy/álbo pióro w oli-
wie vmázawßy/ álbo táką pocią wypiwßy/ póydźie.

℞. Corticꝰ raphani ℥ ß/ foliorꝰ maluę/ atriplicis ā
M. j/ florꝰ aneti P. j/ coquantur in iure pinguis capo-
nis /Cuius colaturę ℥ viij / adde oximellis ſimpli: ℥ ij/
affatim bibatur tepide. dobry womit/ kto ſye niebrzydźi
oliwy ſye ſáméy nápiwßy/ábo przymiéßawßy iéy wodźie
ćiepłéy. bulbum vomitoriū/drudzy wárzą/ ále iádowity:
agariku drudzy do ćiepłéy wody przydawáią/ ále przykry:
drudzy kopydnikowégo korzenia w proch ſtártégo drág-
me álbo pułtory ále nieuſtáwiczny: bo czáſem womit

czáſem

czásem stolce / czásem oboie czyni: antimonium drudzy/ ále sye my tego strzeżmy / bo to dyabeł wymyslił ludźie (iáko Duret mawiał) zábiiáć: będźie wowit/ kiedy sye máterya nań zgotuie/ palcem mu pomógwszy/ choć dámy pokóy veratro álbo antimonio/ iesli tylko sámá szczéra colerá w żołądku pływa: lec iż to máło nie záwżdy bywa / że ieden humor / przez drugich áby zmiészány być nie miał náléść trudno/ á zwłaszczá tu/ gdźie nam mercuryusz wszystko pomiészał/ y z gęby dźiwnych szplachciów iáko wróblów popędźił/ choć dobrze sye wątrobá zápaliłá/ y kolery w sobie więcéy niż miáłá podobno przymnożyłá/ ná phlegmisté sye rzeczy / á humory grubé/ oglądáć trzebniéy: które iż do wyrzucenia są trudnieysze/ tym rychleyszéy y ostróżnieyszéy pracéy potrzebuią: przeco iesli im womit nie pomoże/ purgáciámi zábiégáć potrzeba: wszákoż bácznie/ ile w tákim rázie: bo obmysliwszy dobrą / coby mogłá z żołądká wywiésć/ ábysmy częsci przyległych / y z głowy do niego więcéy nie przyprowádźili / ostrzégáć sye trzebá: przeto daymy mu pierwéy Gordoniusów secret.

℞. Spicę nardi/ squinanti/ calami aromatici/ anisi/ maratri/ foliorum/ mentę/ foliorum absintij/ costi ana ℥ ij/ ligni aloes / ambrę/ gariophilorum/ aloes sacotorini/ ana ℈ ij/ oppij / coriandri preparati / seminis paparum/ albi/ casię lignee ana ℈ j/ conserue citranglrum/ ʒ ij/ sachari q s/ fiat elect. którégo on ráno y w wieczór z kochániém vżywáć kazał. lec że widźiém rzeczy to być potwiérdzáiące / á my wedle powszechnych regul mamy pierwéy odiąć máteryą grzészącą/ pewnie wiedząc/ że do żołądká tego y przypádło dosyć / y przypadáć nieprzestawa / daymy mu (iesli zá womitem vśmiérzyć sye nie chce) masse pillularum aggregatiuarum/ ʒ j / vformowawszy piłułek siedm/ áby poránu brał: gdyż tákiému do spánia noc potrzebnieysza: á chcemyli ie záostrzyć / tedy do tych piłułek specum/ hierę ℈ j/ przydaymy. co gdźieby iesźcze zá máteryą/ która piłułki ściągnęły/ szczkawká poprzestáć niechciáłá/ y przeto że ventricul bárzo zepsowány/ á osłabiony/ y przeto że głowá y wątrobá sye weń vstawicznie wyléwa / decoctią mu vczyńmy / któréy iáko sirupos digestiuos/ przez dni cztéry po dwá rázy/ to iest ráno y o nieszpory swą miárkę wypiią. ℞. Radicum/ apij ℥ j/ enulę/ acori/ aristolochię rotundę/ rhapontici ana ℥ s̈/ comarum/ mentę/ absintij/ aneti/ rutę/ maioranę/ calamenti/ eupatorij/ abrotani maris / sizimbri aquatici/ ana P. s/ seminum dauci / aneti / seseleos/ ana ʒ ij/ squinanti/ spicę nardi/ cinam: ana ʒ v/ coquantur in aquę apij q s/ in vasę duplici s a/ colaturę ℔ ij s̈/ addendo rabarba. in petia ligati ʒ j s̈/ castorei ℈ iiij/ mumię puluerisati ℈ ij/ vncijs quatuor/ adde siruporum/ de menta/ oximelis squillitici ana ʒ vj/ m̄. á iż to ná dźień trzebá dwá rázy dáwáć/ niedźiw sye: kiedy gore gwałtem/ mocno gásić trzebá: łátwiéy ręki wściągnąć / iesli złégo vbywáć będźie. Po sirupiech tych trzebáli przepurgowáć / rabarba. álbo hierą to vczynić wolno : gdyż scammoneata dawáć w ták żołądek rozdrażniony nie bárzo bespieczno: owszem wiele ich krystérámi to ściągáć/ niż żołądek wzburzáć woleli. ℞. Hordei P. ij/ mentę/ absintij/ rutę/ maioranę/ aneti/ ana M. j/ ficuum/ prunarum/ ana n° xx/ fiat decoctio / cuius colaturę quartarijs quinque / adde oximelis squillitici/ ℥ ij/ hierę picrę/ ʒ vj/ castorei ʒ iij/ olei anetini ℥ iij/ salis ʒ ij/ inijciatur tepide. Albo ℞. Radicum/ petro feniculi graminis/ liquiritię ana ℥ j/ acori/ enulę/ ana ℥ s̈/ herbarum/ eupato: calamenti/ origani/ pulegij/ rutę/ ana M. j/ seminum aneti/ carui/ seseleos/ petros alteę/ ana ʒ ij/ florum camomillę/ mellilotí/ anthos/ stecados/ ana P. ij/ coquantur in aqua simplici ad dimidias/ colaturę ℔ j s̈/ adde castorei ʒ iij/ hierę ʒ v/ sirupi de menta ℥ ij/ olei de menta ℥ iij/ salis ʒ ij/ m̄. fiat enema. co iesli też chcemy prosto. ℞. Poléwki kápłó-

niéy / w którym wrzáłá piotrußki gárść / ányżu / kminu/
cinámonu po troße / kwarty pul/ przyday prochu diaſeny
ꝑpti: ʒ ij/ agáriku tłuczonégo ʒ j/ hieri ℥ j/ miodu prżá-
ſnégo / y máſłá płokánégo po dobréy łyßce/ ſoli ßczubáć/
m̃. á ieſliby nie decoctiéy ále ſirupu proſtßégo byłá trze
bá/ tedy ſirupi de menta/acetoſitatis citri/oximelis ſqui
litici ana ℥ ß/ cum vino abſintites ℥ iiij/ caſtorei ʒ ß/
mumię ℈ v/ m̃. continuet per aliquot dies. á iż potwiér-
dzáiących rzeczy napilniéy dawamy owé co y w biegun-
ce theriákę/mitridatum/confect: ex baccis lauri/mußká-
tową gałkę w cukrze / imbiér w cukrze / tátárſkié ziele w
cukrze álbo kołaczki vczyniwßy / ex ſpetiebus aromatici
roſati/ roſata nouella/ xiloaloes ꝛc. téż y to pomniąc/ á-
by nie tylko we wnątrz/ ále y z wiérzchu opatrzenié było:
przeto fomentatię y mázánia/ áby záraz czynioné były/ co
z przodku vczyniém / z winá ſámégóż / miętkiéw y piołyn
ſtłuczony/ w nim rozwárzywßy/ álbo ſye do onych ſaccu-
łów wyßßéy opiſánych wróciwßy/ po których záwżdy má
záć témiß linimenti : á iż tá áffectia bywa ták vporna /
że piérwéy liniment wśieknie/álbo ſye otrze/niż nań dbáć
pocznie / tedy phlaſter przyłożyć pilno roſkázowáli. zá-
léca Leonellus fauent táki. ℞. Ariſtolorię longę/ ga- Part.1.C.32.
langę/ aniſi/ baccarũ lauri/ gentianę/ rutę ana ʒ iij/ ca-
ſtorei/mirrhę ana ʒ ij/ gárioph: ʒ j ß/ roſarũ/maſtiches
ʒ iij/cõficiatũ cũ mellę/ coctis prius in aqua maioranę/
á táki phlaſter/ nie tylko ná żołądek / ále téż między ło-
patki prawie równo zrámiony/ (ad duodecimam verte-
bram) przykłádáią : ná zwłokę długiéy popráwy / á do-
browolnégo poprzeſtánia ſye nieoglądáiąc : gdyż to ß-
czkánié kiedy ſie záweżmie/nieſpánié/nie iedzenié/mdłość
y ſtrách śmierći nie máły przynośi : przeco do Empla-
ſtrów żołądek pośiłáiących/ czáſem potrzebá przykłádáć
każe/ rubificantia/to ieſt/ co mieyſce zgrzawßy/ y iákoby
ſpryßczywßy do tego przywodzą / áby ſye zápáliło : co

czyni

czyni radix ranunculi / aſphodellorũ / ſinapi / allia / ꝛc.
Bánkę ießcze nád to nie máłą przykłádáiąc / y ná żołą-
dek/ y ná plecy : áby bánká oná máterya ták lipniąca / Hollerius li. 1.
álbo wiátrów pełne odćiągáłá/á ná wiérzch rádczéy wy- Ca.31.
rzucáłá. Bo iáko to wiémy/ że wkáżdéy częśći ćiáłá ná-
ßégo gdźie ſye iedno plugáſtwá wtoczą / iad zdrowiu
ßkodliwy / czáſem y rzeczy mniéy náturze ludzkiéy przy-
zwoité/ zaląc mogą : ták w żołądku niż kędy nabárźiéy/
który y ieſt wielki/ y do zámnożenia wſtechliny (w nie-
zdrowym ćiele) bárzo nárządzony : gdźie ábym niewſpo-
minał/ co zá trućizná niewieśćia/kiedy ſye iéy długo plu-
gáſtwá przyrodzoné wśćiągną / to mówię / że z żołędká
lub womitem/ lub ſtolcámi wychodzą/ rzeczy ſpodźiwie-
niém ſtráßné / iáko robaki/ węże/ iáßczórki/ żáby/ álbo
gniazdá ich / kámienie / lupieże / drwa / y rzeczy ledwie In Coſmocriti
wiáry godné : co ácz wiec proſtacy ſkłádáć ná trućiznę lib. 1. Cap. 6.
zwykli/ ále my wiedząc że trućizná gotowa kiedy ſye plu
gáſtwo iákié záſtánowi/ á záśmiárdnie w człowieku/ te-
dy nie co inßégo / ále ſámá trućizná / choć iéy iáko żyw
nie widał/ będźie. co ieſli pozwolim/ że to ták ieſt / cze-
mu nie z wielką pilnośćią o to ſye ſtáráć mamy/ áby ſye
ćiáło co nayczyſtßé chowáło / á zwłaßczá żołądek : któ-
rego chorobam chwale owé/co záwżdy do lékarſtw przy
miéßywáli rzeczy trućiznam ſłużących : nie iżby tám by-
ły/ále áby ſye ſámé z siebie plugáſtwá w nié nie obróćiły
mysląc : przeto prochu tego z winem częſto niechay po-
żywa : ℞. Seminum aneti/cardui benedicti/ſeminum
citri / ana ʒ j meliſſę/ corticũ citri ana ʒ ß / coralli ru-
bri/ mácis/ cinam̃/ ana ℈ ß/ margaritarũ/fragmento-
rũ/ ſmaragdi ana ℈ viij / caſtorei ʒ ß / mumię ℈ j /cor-
nu cerui / vnicornis ana ℈ ß/ m̃. A iż plugáſtwá té-
to/ we wnątrzu ſtwárdźiawßy/ á czáſem ſkámieniawßy
dźiwnie ſye mocnią/ nie tylko wywodzącémi rzeczámi ich
dobywáć/ ále mieyſce odwilżyć y zmiękczyć rzecz powin-

Ff ij na: co

na: co wánną (ieſli fomentatia álbo mázánie nie zmo-
że) vczynić muſimy: ácz wprawdźie náß mártir/ po ná-
mázániu prze niezgodę medicow/ od wánny ießcze ſye był
zátrzymáć miał: lec iż mu w żołądek siłá plugáſtw ná-
pádáło/ y iákoby ſye tám vgruntowáło/ dámy mu wán-
nę táką / vwárzywßy slazu oboygá / rumnu/ noſtrzyku/
bukwice/ wodnéy rzeżuchy/ piotrußki/ miętkwie/ róźéy/
etcet: gdźie ponieważ mdł/ niechay nie długo ſye párzy/
ále rozgrzawßy ćiáło/ á opłokawßy ßáruchę/wynidźie: á
żołądek pilno námázawßy potráwámi dobrémi ſye posi-
la/ wino piolunkowé do tego máiąc: A co ieſliby ßczká-
wká z ogłodzenia/ á wielkich womitów/ álbo purgácyy/
álbo z febry ze mdłośćią przyßłá / Pánu Bogu go polé-
ćić: wßákóż iż dum viuit ſpirat / et dum ſpirat viuit/
pilnośći czynić/ przeſtáwáć nie trzebá / pomniąc że tu w
náßym kráiu Bóg dźiwy czyni/y z chorób nie podobnych
ludźi wzbudza: contuſem/conſumatem/ wódkámi iáko
mdłégo posilay/ iedno po kąſku: bo náturá oſłábiona/
rychléyby ſye tym zemdliłá/niż posiliłá: owßem gdy iém
ſolidus cibus nie ſłuży / ſuchotnych dietę/ rządźić mu ſie
kazáć: á ći mleko pić/álbo ſsáć/á ćiáło odwilżáć powin-
ni: A mléká iáko wiémy wybór nalepßy/ oslicé/ koźié/ á
potym niewieśćié: przeto niewiáſtę zdrową obrawßy / y
miarno ſye iéy á cnotliwie rządźić roſkazawßy/ ſsáć mu
roſkazáć: á gdźieby ſye tym więc brzydźić / kozę támże
doić á do mléká ćiepłégo cukru ßczubáć przydawßy/wy-
pijáć mu dáć / kołaczki morſelle pogotowiu máiąc / w
którymby byłá páſtá z piersi kápłónich: ℞. piersi ká-
płónich dobrze vwárzonych funt/ w dónicy (bo w moź-
dźierzu zgorzknie) vtárßy / przydáć spetl aromatici ro-
ſati ℥ ij / diaxiloaloes/ elect: de gemmis ana ℥ j/ ſachari
q s/ aqua roſata et boraginis diſſoluta / formentur in
paſtillos/aut morſellos. táki ieden álbo dwá zieść mu
dawáć: álbo gdźieby téy chęći nie było/ z winem piolun-

kowym zámąćiwßy / álbo mówię roſtworzywßy wypić.
A co ieſli ßczkawká przy wielkiéy gorączce będźie: o téy-
ſmy in prognoſticis powiedźieli/ że mártir śiadł: gdyż
chorobie lékárſtwá ſą przećiwné:nie żeby choroby vléczyć
niemógł/ ponieważ káżda ſwé y własné ießcze nád to lé-
kárſtwá ma / iedno iż kiedy gorączká przyſtąpi/ trudno z
nimi poſtąpić: gdyż oná źimnych rzeczy/ á ßczkánié ćie-
płych potrzebuie: y toć to co Gálen powiedźiał: że ſtá-
rzy vmiéráią/ nie iżby choroby wßyſcy śmiertelné mieli/ 7. Methodi.
iedno iż nátury ták powątloné á oſłábioné / iż czym ich
rátowáć ledwie medic obmyslić może. wßákóż iż ſye go
opuscić w gorączce póki ßczka niegodźi / dawaymy mu
rzeczy coby korzenia álbo áromatá co namniéy miáły/ á
rádniéy zwiérzchownych niż wnętrznych vżywáiąc: epi-
temata ſercu/fomentatię żołądkowi/y inunctie częſté: á
ſyrupi któréby ná ſerce y ná żołądek wzgląd miáły / iáko
acetoſitę citri/ de ſucco limonum/ ſirupus meli-
nus/ violatus / oximel ſimplex/ potym
ſquilliticum/ y inßé: Pánu bogu
oſtátek záwżdy poru-
czáiąc.

Nieſpánié.

Nieſpánié á teſkliwé czućié też miedzy témi przypadki bywa / kiedy ſye od mázánia ćiáło roſpaliwßy / wßyſtki meaty otworzy / á krwie y plugaſtw przy niéy bedących thák pobudzi iż chcąc ſobie rátunek dáć / do kthórych może mieyſc nablißych pedzi : które to plugáſtwá że ſą tákie / że álbo przez ich grubość wyniść nie mogą / álbo że w tákie mieyſcá wpádły / że wypáść im z nich przez pracéy wielkiéy trudno / roſpalenié / teſkność / nieſpánié / y wßytkiego ćiáłá niewczás przynoßą : które to nieſpánié iáko wßytkiemu ćiáłu należy / ták wiecéy niż która z tych chorób / cośmy ie wyßéy opiſáli / gdźieby vpornie trwáło / niezdrowia przynieść może : ponieważ widzim że káßel pierſi / deſcenſy głowę / ßczkawká żołądek / biegunká żywot tylko trápi : ále nieſpánié wßytkiego człowieká ták rozéymie / iż nie tylko mu ćiáło / ále y myśl co duße ſáméy ieſt rzecz właſną odmienić á zepſowáć może : gdyż ſen ſam w nas wßytki ſpráwy vſpakaia / ćiáło pracámi ziete poſila / pámieć odmładza / gniewu / krzywdy / vboſtwá / niewoléy zábaczyć każe / bólów vlżywa / y co nawietßa / zdrowßé / ſtráwnieyßé / ſytnieyßé / y do wßytkiego porządku ćiáłá ochotnieyßé czyni : ieſli mówie ták miárny bedźie / iákiégo porządek przyrodzony potrzebowáć bedźie. Co ieſliby gwałt mercurjußów náßému choremu ſturbował / iákóß odiąć á ſturbowáć pewnie muſi / gdy fluxy tákié vſpokoić ſye niedádzą / tedy ſye zá tegóż ſtáráć / aby ſye ſen ſwegō czáſu przyſtoynie wróćił : á iż to iuż dawno wiémy że ſen przychodźi z wielu przyczyn / ták iż do niego pobudźić

li.6. de morb. popul. p̃t. 4.

7° de compos. medi ſecū. loc.

Argenterius in ſom. de vig.

może

może myśl wdźięczna / nabożeńſtwo / pilné ſłuchánié / muzyká / ßum ábo dźwiek máłych ſtrużek / praca / nóg vmyćié / wánná / pokármy ſmáczné / trunek wzadzą / noc ſámá czáſem / á okná záwárté / y inßé rzeczy / które że nam zwyczáyné ſą wyliczánia ná ten czás niechcą : ále ſnu nawietßa przyczyná / myśl wolna / á żołądek dobrze ſtráwny á niczym nieobćiążony : ták / iżby krew á duchy dobré od żołądká / wątroby / y od ſercá idącé / mózg pokropiły / á odwilżáiąc / pośiłek mu á iákoby zá bárwę podawáiąc ſen przynośiły : które to duchy ieſliby miárné / z náturą zgodné / á wdźieczné nie były / nie ſen ále vſtáwiczné nieſpánié / przynioſą. Przeto miárné ie názywamy / iż z náturą zgodné / á z dobréj diety / to ieſt pokármów nieobćiążáiących / á do ćiáłá proportią máiących iść máią : co tylko podobno czáſu dobrég̃ zdrowia być może : á tu kiedy ſye do głowy / y do pierśi mercuriuß rzućił / o ſen będźie bárzo trudno : bo ácz Gálen z Ariſtotelesem diſputuią / ſenſus communes álbo zwierzchowné ſmyſły / że od ſercá ábo od głowy pochodzą : tu niech ſye obiemá doſyć dźieie : gdyż ták ſerce iáko głowá ſye roſpali / á vſpokoienia ćiáłu niedopuśći : záczym iáko wiele złégo pochodźi / á kto ieſt coby niewidźiał : gdyż káżdému żywiącému ták ſpáć iáko ieść / álbo inßé wßytki przyrodzeniu ſłużącé ſpráwy wypełnić potrzebá :

De ptib. alim. De placitis.

A nieſpánié / znácznié wychudźi á wyſußy człowieká :

Nieſpánié / ćiepło od wnętrza wypędzáiąc / roſpaliwa : *4. de preſagiis ex pul.*

Nieſpánié / káżdéy chorobie przyczyną á iákoby żoną nierozwodną ieſt : *6. mor. vul. c. 5.*

Nieſpánié / dymów bárzo ßkodliwych wiele do głowy nieśie : *De nā. hū. c. 2.*

Nieſpánié / śiłę wßytkę odéymuie : *10. Meth. M.* *12. Meth. M.*

Nieſpánié / nie tylko śiłę / ále y rozum / y pámięć bárzo obraża :

Nieſpánié / choroby główné y melánkoliczné czyni : *C. 7. aph. 18.*

Nieſpánié / czyni od rozumu odeßćié / y kurcze : *3. De loc. aff.*

Nieſpá-

2. de locis. Niespánié/ przynosi gorączki vstáwiczné/ terciane ec.
De vict. ratione Niespánié/ niestráwność wielka/ á grubość krwie czyni:
in morb: acut. Niespánié/ á teskność wielka w gorączkách szkodliwa:
1. de mor. vul. Niespánié/ iesli ku kászlowi álbo dycháwicy przystąpi:
Ca. 2. Awicenná powiádał/ że to rzecz śmiertelna. á w téy miá-
rze gdźie do vst fluxi sye przypędzą/ kászel/ biegunká/ ro-
spalenié/ y insze przypadki/ ták trapią/ iáko tego zánie-
dbáć niespánia: rádniéy co rychléy opuściwszy discursi
y szukánié przyczyn/ skąd niespánié przychodźi/ rzućmy sye
do tego/ ábyśmy mu głowę opátrzyli/ á téy iáko pier-
Tertio de partibus aliu. wszému spánia instrumentowi pomoc rychłą dáli: ná o-
ko widząc przyczyną być flux á rospalenié ono/ máśći ták
1. de symp. ca gorących/ złością pobudzoné. który to flux/ iesli gwał-
tem ćiecze/ lékárstwem lekkim zmáMny/ álbo z kássyéy mu
pomoc muśiemy: gdyż rzecz iest istna/ że kászel á flux
bárzo pobudzoné/ iesli vstáwicznie ćieką/ spáć niedopu-
szczą: owszem po onym w mázániu sprácowániu/ kiedyby
álbo z dobréy woléy/ álbo zá pomocą twárdo záśnąć
miał/ obawiáć sye trzebá by sye nie zádusił: przeto niżli
przykłádamy/ iesli vprzątnąć máteryéy trzebá/ niechay
to wolnym lékárstwem będźie: gdyż tho iuż pomnieć
masz/ że wkászlách á wwielkim tych fluxów ćieczeniu/ bár-
zo ich wzruszywszy/ wpierśi ich przybywa: zczegó tákié nie-
bespieczeństwo/ nietrzebáć powtárzáć. do czołá to przyłóż
wźiąwszy wódki różaney puł kiliszká/ octu różanégo troche/
białek vbiwszy y ztym zmiészawszy/ chustki maczáiąc iáko
trzy pálce szérokié/ od vchá do vchá przykłádáć/ y co o-
schnie póki niezáśnie odmiéniáć. álbo wźiąć máku białégo
szczubáć/ y vtłukszy go przydáć/ kłádą też drudzy niewie-
śćié mléká/ świnie białéy/ dwie łyszce/ wódki różáney ty-
lész/ octu troche/ y tym czoło y skroni obwinąć: álbo w-
źiąć mákówek dźieśięć/ rumnu pół gárzći/ y vtłukszy vwá-
rzáć w wodźie: co wyzawszy/ á do tego octu troche przy-
dawszy/ skroni obłożyć/ pod pachámi/ stopy/ y ręce opłó-

káć álbo

káć. Albo ℞. vnguenti populei ℥ ij/ tém skroni
námázáć. Albo ℞. Flor. nenuphar. ʒ j s/ sem. la-
ctucę/ scariollę/ croci/ cortic. papauer. ana ʒ s/ fiat
puluis. cuius grana sex ponat super caluariam.
℞. Cortic. mandragorę/ sem. scariollę/ lactucę/ por- Montan. Co. 7.
tulacę ana ʒ s/ flor. nenuphar./ cortic. papa: ana ʒ iij
mixta imbuantur succo folior. papauer. albi/ dein exic-
centur vt sit puluis/ qui ligatus in sindone admoueatur
naribus. ℞. folior. maluar./ violar./ scariollę/ la-
ctucę/ ana M. ij/ mandrag: flor. nenuphar./ papaueris
ana M. iij/ bulliant in decem situlis aquę/ ad consump:
partis tertię: quo decocto/ vna hora ante cenam/ lauet
pedes/ inguina/ nates/ faciem/ humeros. ℞. Oleor.
de seminibus lactucę/ violati/ sisaminij ana ℥ s/ nenupha
rini ℥ j/ troc. de violis ʒ j s/ cerę albę q s: fiat vng:
molle. quod bulliat in ℔ s emulsionis papaueris albi/
donec consumetur/ calido vngatur spina. Ale pátrz
tákié lékárstwá máiąli tu mieysce/ dopiéro go námáza-
wszy/ y rzeczámi gorącémi ciáło otworzywszy/ wnet ie
záś záwiéráć á źimnémi áby zniego nic nie szło powśćią-
gáć: wierze że sye do tego nie ládá iáko vćieczesz/ ábys
tych emulsiy á rzeczy ták źimnych przez rozmysłu miał v-
żyć: ále gdźieby niespánié było ták ćiężkié/ iżby po onéy
hániebnéy prácéy málémi lékárstwy pobudzony záśnąć
niémiał/ nietylko tych zwiérzchownych/ ále przez vstá
oppiat vżyć przyydźie/ wźiąwszy po wieczerzy drágmę ál-
bo dwie philonij rom: álbo requiej nicolai/ y ná to vczy-
nionych potiy. ℞. Sirupi de papauere/ de portu-
laca ana ʒ vj/ aquę nenuphar. q s m. á dáć to trzy go-
dźiny po iedle. Albo ℞. Emulsionis papauer.
albi in aqua violata facti ℥ iij/ sirupi de papa: ℥ j s m.
℞. Seminum lactucę/ papauer. albi ana ʒ j s/ quor:
sem. frigid: maior. contusor. ana ʒ iij/ puluer. electua-
rij diamarg: frigidi ʒ j s/ in nodulo conclusi in aqua nim

 phęę bulli-

phee bulliant s a/ cuius expresśi ℥ iiij/ adde sirupi de nimphea ℥ j. Albo ℞. Diapapauer descript: Nicolai ℥ j/ sumat pro nocte. chwali bárzo aquam destillationis croci/ dáć iéy vncyą álbo trzy ná noc/ która w prawdźie miáłáby być z świéżégo száfranu/ ále v nas y z stárégo mogłáby być dobra: á iesli koszt niedopuśći/ nie opuszczaymy tego/ ábysmy mu polewek z száfranem dáwáć niémieli: gdyż száfran y do pośilenia sercá/ y do vspokoienia głowy iest bárzo dobry: przeto do niego ányżu tłuczonégo przydawszy á polewke álbo phármuszke położną vczyniwszy/ ná czás dla spánia dáwáć mu sye godźi. Dawa Fumanellus destillat dobry.

Weckerus in Antido. spéli.

℞. Succi papauer vtriusque ana ℔ j s/ succi hiosciami albi et nigri ana ℥ ij/ succi portulace/ succi lactuce ana ℥ iij/ succi fabe inuerse ℔ s/ succi nenuphar ℥ iij/ seminum papaueris vtriusque/ radic fabe inuerse ana ℥ ij/ seminis lollij ℔ s/ seminum hiosciami albi/ et rubri/ ana ℥ iij/ xiloaloes/ nucis methel/ ana ℥ j s/ portulace/ lactuce ana ℥ j/ scariolle ℥ j s/ endiuie ℥ j/ contusa et s a ordinata reponantur in vase vitreo/ destilent. wźiąć tedy tego dragm dwie álbo trzy/ álbo y wiecéy/ cum aque lactuce álbo nimphee ℥ ij m̄. iednákże póki rzeczy tych źimnych á zá wielką y gwałtowną potrzebą vżywamy/ tych/ co są bespiecznieysze cześciéy vżyć niezániedbaymy/ co anacolemata álbo frontalia zowiem.

℞. Oleor violati nenupharini ana ℥ j/ cere par fiat linit: to też y przez wosku bárzo dobrze być może/ owszem succum rosatum/ álbo plantaginis/ álbo semperuiui przydawszy. A iż vnguentum alabastrinum wtéy mierze bárzo zálecone być ma/ obawiáiąc sye aby té rzeczy źimne plugástwam poruszonym niezáwádźiły/ przymieszywáć go trzecią cześć bedźie bárzo dobrze. ℞. Oxirhodini ℥ ij/ olei de papauere/ de nimphea ana ℥ s/ vnguenti alabastrini ℥ j s/ m̄. A do tych wszytkich ácz kiedy potrzebá

oppium przykłádáć wiec drudzy zwykli/ ále ia proszę nie vćiekaymy sye do niego/ ażby ináczéy być nie mogło: gdyż oppium ćiepłu przyrodzonému iest táka trućizná/ iż gdźie go iedno przyłoży/ cześć vmarza á oźiębia: owszem mi sye owi podobáią/ co tákiému choréinu rozgrzané mu/ á do vspokoienia trudnému/ nie źimnych ále ćiepłych rzeczy dáią: przeto polewki z száfranem/ z ányżem/ z kminem/ z kwiátem muszkatowym/ z troszką cinámonu álbo goździków/ práwie są do rzeczy: tákże wypić winá dobrégo/ wonnégo/ smácznégo/ á práwie vstałégo sklanke/ lepsza niż oppium: bo tá duchy w nim wzbudźi/ żołedek zágrzeie/ serce/ głowe/ y wszytko ćiáło pośili/ phlegme pośtánowi/ y táką náturze da pomoc/ że przez wymysłów sen y siłá lepsza przyydźie: przeto w tám tych kráiach/ gdźie ludźie mniéy ná wino łakomi/ y mniéy mu własnośći niż my przypisuią/ theryáke/ mitridat: auream alexandrinam/ y inszych konfektów ćiepłych po drágmie dawáią: dla tego áby sye on żołedek z turbowány zágrzał/ á źimné w sobie plugástwá vskromił/ y ták siebie sam/ y insze cześći vspokoił: ná których mieysce/ iż nam oto áromatá do potraw zwyczay przyniósł/ á że są zdrowé pokazał/ indicatią á iuuantibus wźiąwszy/ vżyć ich/ nie pátrząc co Gálen o száfranie mówi.

Ad Pis. de vsu theri.

11 de C.M.s.b.

Prágnienié

Hip.6.de medic.vul.
Auicen.li. 4. fen.1.tr 2.c.17.

RAgnienié áby zá tákim exertitium
chorému nászému przystąpic niémiáło
trudno kto wierzyć ma : gdyż y cho-
robá y lékárstwo ták gorącem przy-
krym/wątrobe/żołądek/y wnetrzno-
ści grzeie/iż by też był przedtym co ná
lepiéy wypurgowány / y iuż ták przez
vstá iáko y inszémi drógámi plugástw
pozbył / rospalenié á ciáłá niemałé wysuszenié znácznie
przypáść musi. A iáko prágnienié / żądza iest y chęć do
ochłodzenia / á odwilżenia ciáłá / tu gdźie chorobá y lé-
kárstwo susząc á grzeiąc/ práwie náture wyniszcza/ może
chory wołáć páter Abrahám/spuść krople ná móy iezyk:
bo ácz káżdé prágnienié przykré iest/á ku wytrwániu bár
zo ciezkié/ ále to iáko bárzo ćieższé ? gdyż wiémy że káżdé
przychodźi zrospálenia/á niemiernégo zágrzania wnetrz-
nośći/ od przyczyn álbo zwiérzchnych álbo wnetrznych:
zwiérzchnie zowiemy vpalenié/vprácowánié/potráwy/lé-
kárstwá/pićia / korzenné á gorącé/ y insze : á wnetrzné/
gorączká iákązkolwiek / wrzód w któreyle cześći / álbo
wilgotnośći zbytniéy / coleryczney / meláncolicznéy / y
phlegmistéy zgromádzenié : á co iesli którále z tych przy-
czyn prágnienié vczynić może/ iáko v Gálená łáźnia tyl-
ko sámá á máłé przyczynki vczynić ie mogą / co rzeczem
nászému chorému / kiedy sye wszytki ná ieden raz zbiezą ?
lékárstwá/ izdebká/máśći/mercuryusz/wilgotnośći gru-
bych do żołądká/ y do wszytkiego wnetrza gwałt : ták iż
póki ich náturá nie wyrzući áni pozbedźie/ rzecz iest nie-
podobna áby prágnąc niémiał : chybá iżby tylko phleg-
misty być miał / á inszych humorów nikąszá przymiészá-

Galen.li. 1. de Symp. causis.
7.meth. m̄.
lib.De marco.
2.de nālib.fac

nych niémiał : ále gdźie táka náturá być może ? álbo któ-
ra tákim gorącem rospálić sye á prágnąć nie bedźie?
Przeto iż prágnienié w káżdéy chorobie/iest przypadek nie
dobry : w téy po mázániu/gdyż do febry dróge vśćiéla/ie-
szcze gorszym bedźie. názbyt tedy náturze nie vfáiąc/áby
ie przez sie strawić miáłá/ do tego sye rzućić/áby sye doy-
źrzáło iesli z rospalenia wszytkiégo ćiáłá/ á iuż iákoby fe-
brá sye wszczyna/ tedy nie prágnienié ále febre léczyć. Co
iesli też stąd idźie/ że żołądek nábrał/á iego wiérzch y po-
tym sam/ phlegmą słoną/ álbo plugástwy sye inszémi zá-
tkał : máteryéy téy vmnieyszáć / á chorégo powoli prze-
chłodźić. leć áby go z támtąd prowádźić/ á wiátr mu źi-
mnieyszy czynić nie byłoby dobrze : ále iesli to w mázániu/
troche go poprzestáć : iesli po mázániu/ tym porządkiem
iáko y w inszych przypadkách o rátunku mysląc/ diete ál-
bo potráwy mu tákie dawáć / coby go námniéy nie roz-
grzéwáły : gdyż wiémy że z korzeniém á z iuchámi przy-
práwnémi/ co mu iesć dáć/ ku szkáźieby było : cebule/czo-
snku / y tych drugich rzeczy wspominác nietrzebá : gdyż
żaden ták szálon nie iest/ któryby nie wiedźiał/że to prág-
nienié vczyni. iesć tedy bedźie rosołowé / á wiecéy wá-
rzysté niż pieczysté rzeczy : wszákóż iesli przez pieczystégo
stół być niechce/áby ożżonéȝ owéȝ łupieża nie było/który
y zdrowȳ zgáge á prágnienié przyniesć może: á niechay po
traw tych nie wiele bedźie : bo Gálen ták léczy prágnie-
nié/ áby miárno iadł y pił / co go pozbyć żąda : iábłko
pieczoné/ gruszke tákże ieszcze ocukrowawszy/ confect pi-
gwowy szczéry/ też przytym sye znidą : á wino áby pił/nie
wiém co mu potym: gdyż nie tylko wino co z siebie go-
rącé iest/ále áni rzeczy słodkich co sye w colere obróćić ry-
chło mogą/ áni wody prostéy / gdyż sye rychło zgrzeie y
wstechnie/ á ták złégo przymnoży/przez przypraw dawá-
li : ále przydawáiąc soki kwásné / áby y wodźie sye pso-
wáć nie dopuszczáli / y chłodząc phlegme subtélnieysza

In 1.porrh.c.2
12.Meth.m̄.
6.de mor.vulgar. C. 6.
6. de sim m f.
In 6.de morb. vulg. Ca. 4.

czyniąc od żołądká odganiáły. á z ſokow nalepßé té mie
li/ pomáráńczowy/ granátowy/ citrinowy/ limonowy/
álbo po nich náß ßczáwiowy: od czego ieſli niedoſtátek
In li: de ptiſn. drogę nam zágrodźi/ ptiſánná ſye znidźie/ octu troche do
niéy wlawßy/ álbo korzenia lácrytiéy/ co ſie podoba przy=
6. de ſim: m. f. dawßy. náßému okróm tych to rzeczy piwo dobré/ dobrze
ſłużyć będźie: bo ácz ptiſanne zálécáli że chłodźi y żołą=
dek opłókiwáiąc iákoby czyśći/ ále oſłábionégo nikąſká
nie posili/ gdyż ieſt iákoby lékárſtwo: á piwo/ y lékár=
ſtwo/ y poléwká: ták/ że ſye go y nápije y naie: ktemu że
ptiſánná iáko we dzbanie/ ták y w żołądku wśliznie ſye
bárzo rádá/ y przeto iéy záwżdy/ álbo wżdy bárzo częſto
correctiuum trzebá przydáć: ále piwo y prágnienié vgá=
śiwßy/ chorégo posili/ y żył nie zámuláiąc/ meaty otwo=
rzy y plugaſtw popędza/ byle było ze zbożá dobrégo/ y
dobrze vczynioné/ á chmielem nieprzeſádzoné: wßákóż z=
wyczay chorégo/ ieſli potrzebuie winá/ á posilić ſye przez
niego nie może/ dáć troche Ryńſkiégo/ álbo Włoſkiégo:
De vict. rône ī bo miedzy węgierſkimi o ták lekkié trudno: y to niechay
Mor. acu. C. 3. by było nie ſłodkié/ ponieważ y w colere łatwie ſye obrá=
cá/ y prágnienia tákowé przymnaża: á ktemu nie moc=
né: bo gdźieby prágnienié gáßąc/ głowę zárázíło/ dwie=
by zá iedne chorobę przyßły. Róża ſtára w cukrze/ con=
fecty ſerdeczné/ wiśnie/ kwiát citrowy/ y inßé rzeczy chło=
Com 5. aph: 27 dzące téż tu ſłużyć mogą: ále ſen nalepiéy: gdyż ten ſam
In 6. de morb: ieſt/ kthóry práwie przyrodzonym obyczáiem/ prágnie=
vulg: ca: 4. nié léczy/ ieſli nie pochodźi z bárzo wielkiégo zátkánia
żołądká: ktoré to żołądká zátkánié/ ieſliby bárzo gwał=
towné być miáło/ womitem álbo lékárſtwem iákim
dopomoc mu muśiém: y to ná to pomniąc/ że náßému
chorému womit niebárzo beſpieczny/ gdyżby go mógł bár
źiéy oſłábić/ y w onym wzrußeniu/ phlegmy tym więcéy
przybáwić. lékárſtwo tedy niechay ma co nalżeyßé zmán
ny/ z cáſſyéy/ ex pulpa tamarindorum/ wźiąwßy iéy drągm

ßeść/

ßeść/ á rabarba. iedne drágmę przydawßy: gdyż to ſą
włáſné rzeczy wątrobie gorącéy/ y zgromádzeniu coleri
álbo máteryéy prágnienié czyniącéy. álbo wźiąwßy má=
ſſę pill: de aloe ſucco roſarum/ loti ʒ j/ vczynić pillułek kil *De Dyn 22.*
ko: á w tym ſcamoneata álbo diagridiata oſtrzégáć ſye
trzebá/ gdyż nie tylko pomnożyć wzbudzonégo/ ále no=
wé wzbudźić prágnienié vmieią. co ieſliby nieprzeſtáło/ o=
ximelis ſimpli: mu po łyßce y tedy y owedy dáwáć: álbo *De puer. ēpil.*
ſirópki tymże porządkiem iáko y w inßych chorobách:
wźiąwßy ſirum/ ex ſucco acetoſitatis citri/ ex ſucco limoñ:
ana ʒ vj: aquarum/ cicoreę/ endiuię/ ana q s/ m̄. Albo
℞. Siruporum/ acetoſi/ de ſucco acetoſę/ ana ʒ vj/ deco=
cti cicoreę/ endiuię/ acetoſę/ ana P. j/ quor ſem̄: frigrum
maiorum/ ana ʒ j/ liquiritię recentis et raſę ℥ ß/ q s/ m̄.
Albo ℞. Siruporum/ de ſucco acetoſę/ portulacę/ vi=
olati ana ℥ ß/ emulſionis ſemiñ: frigid: maiorum/ q s/ m̄.
á dáć mu ieden ráno/ drugi dwie godźinie przed wiecze=
rzą/ do dni kilko. potym infuſią mu reubarb. ex dragmis
duabus/ cum pulpę tamarindorum/ ℥ ß/ elect: de pſilio ʒ j/
oſłodźiwßy ſirupo cicoreę/ cum decocto lactucę/ portu
lacę/ acetoſę/ dáć wypić. á gdy onych dni ſpáć ſye kłá=
dźie/ niechay w vśćiech trzyma pillułkę iáką/ y ſsąc ią
powoli przełyka. ℞. Quatuor ſem̄: frigidorum morum/
mundatorum/ ſem̄: endiuię/ ſcariollę/ lact: portulacę/ pa=
pauerum albi ana ʒ j/ cum mucagine pſilij/ et tragacanti/
conficiantur lupinares pillulę. Albo ℞. Seminum
cucumeris ſatini ℥ ß/ tragacāti ʒ ij/ ſemina conterito/
tragt: contundito/ et cribrato/ formę pillulę/ cum albu=
minę oui/ et ſacharo. Do tego iż orificium ventriculi
gorą/ dawáli więc liniment chłodny/ biorąc oleum cido= *2. de natu. fac.*
niorum/ oleum roſatum/ równé częśći: y trzebáli przyda=
wáiąc im ſpeties electuarij diarhodon abbatis/ álbo di=
atrionſantalon: álbo wźiąwßy céroty ſantalini ℥ j/ ro=
ſpućić ią olei roſati ℥ ij/ fiat linimeñ. Albo ℞. Vn=

guenti

guenti roſati meſuę ℥ ij/ ſperl/ diatrionſant: arom: ro-
ſati ana ʒ ß/ m̃. fiat lin̄t. które to linimenti/nie tylko ná
żołądek / ále do ßyie ſye zgodzą : gdyż w prágnieniu / nie
tylko żołądek / ále gardźiałká / podniebienié / y iezyk ſye
pali : przeto námázáć y po wiérzchu/ y collutią/álbo gár
gáryſm do vſt dáć / ták iákoſmy wiec w febrách zwykli.

℞. Ptiſannę bene preparatę ℔ ß/ ſachari candi / aut
violati ℥ ij/ m̃. ℞. Hordei mundati pugillos duos/ li-
quiritię recentis mundatę ℥ j/ ſem̃: aranciorꝭ/ excorti-
catorꝭ/ ſem̃: cidoniorꝭ/ ſem̃: maluę ana ʒ ij/ ſem̃: frigi-
dorꝭ/ maiorꝭ/ ana ʒ j/ fiat decoctio s a/ in cuius ℔ ij/
diſſolue oximelis ℥ ij/ penidiorꝭ/℥ j ß. Albo ℞. Semi-
nis pſilij ʒ ij/ cidoniorꝭ/ ʒ j ß/ gummi tragti: ℈ iiij/ ſa-
chari candi / in aqua roſata diſſoluti ℥ j ß/ fiant paſtilli
lupinares / á gárdłu álbo gardźiałce trzebáli linimentu
chłodnieyßégo/do vnguentu różánégo/álbo ex ſantalis/
ſuccos/ ſemperuiui/ ſolani/portulacę/álbo inßé przydáć.
De Dynām. tákże kołaczki/ ieſli ná to vczyniem/ ex ſpetierꝭ/ diatrion
ſantalon ʒ ij/ diamargareti frigidi/ diarhod: ana ʒ j.
cum ſacharo/in aqua acetoſę diſſoluto s a/ fiant rotulę.
7. ſimp. m. fa. á bánki przebáczyć nietrzebá / która w téy miárze wielką
pomoc / ieſli ią w dołku póſtáwiém / dáć może : odcią-
gáiąc wiátry/ y máterya one vporną/ co żołądek záwá-
liwßy vſtáwicznie piecze. wánny w tym wſpominác nie
De Marcore. chce/ która prágnienié téż gáśi/do ſkóry á ná wiérzch plu
gáſtwá ciągnąc/oné co ſye do wnetrza zbieżáły/y ktemu
ſen ſmáczny przywodząc : który to ſen/nie tylko prágnie-
nia/ ále wßytkich dolegliwośći / y bólów w ćiele náßym
zápomionąć każe. iednákże/ieſliby do wánny przyßło/nie
chay w niéy tylko słaz obóy / rumien / róża czérwona / á
garść kwiátu álbo liſtu grzybieniowégo bedźie/źimnych
rzeczy nienázbyt tám kłádąc : bo ácz w inßym prágnie-
niu któréby nie w mázániu / áni w gorączce przypádło/
wánná z źiół chłodzących/bárzoby ſye zeßłá : ále náßému

co dopiéro

co dopiéro ſie rozmázawßy roſkiśiał ták/iżby ğ roſtrząść
álbo iáko chłopſtwo mówi / błoto by im młóćić mógł /
rzeczy źimné nienależą : owßem iáko wielkié nieſpánié /
Ad Piſonem. ták y to prágnienié w niektórych Gálen rátował/ dawá-
iąc theriákę / y inßé lékárſtwá ćiepłé : które żołądek zá-
grzéwáiąc/od ſproſnych plugaſtw wyzwaláły. Tuć nie
przebacze przypomnieć/ że ſą niektórzy/ którzy z obyczáiu
á z nałogu prágną / á to pićiém gáßąc : gdy kſobie przy-
chodzą/ á że to niezdrowo/ pićiem ſye báwić/ rozmysláią/
pić ſye zárzékáią/á proßą áby ſye ſecret iáki pokazał/coby
im nałóg y chęć do pićia vſkrómił. nápiſał Miſáldus
Cent. 1. 7. ex Philoſtrate co vitam Apollonij piſał/ktoby chćiał wy
chowywáiąc dźiéćię/vczynić áby winá niepijáło/iáycy ſo-
wiémi go karmić.
Druga/ węgorzów kilko w wino wpuśćić/ y tám ie vmo-
rzyć/ potym ono wino dáć pić.
Druga ieſli żaby trzy źielloné / (iákié wſadzawkách krze-
czą) w winie vmorzoné bedą / przez wiek ſwóy/ kto
tákié wino pić bedźie / winá niezáchce. co áby
ták było/ia wierze/ ieſli do rozumu / á do
niepożytków pijańſtwá to przy grze
chách które z pijánégo pocho-
dzą to obróćiem.

 Febrá

Febrá.

2. Meth.mēd. Ebrá/ ieſliże przypádnie/ czułośći y cá-
łégo ſtárania potrzebowáć będźie/
gdyż to ieſt cáłégo á nie którey częśći
ćiáłá powßechna chorobá: którey ie-
ſli ſye prędko niezábieży/ ſerce/ głowę/
y częśći przednieyße roſpaliwßy/ po-
koiu ćiáłu niedopuśći: owßem ponie-
śie zſobą tákie przypadki/ iákie náßé-
go páćientá iuż doſyć vtrapionégo/ łatwieby bárzo do-
kończyć/ á ſtrawić mogły: gdyż y ták iuż był doſyć ſłá-
by/ y od tych rzeczy/ które przyrodzeniu ſłużyć miały/ w
tym mázániu ták odpadł/ iż nie tylko ſnem/ iedzeniém/
nádźieią dobrą/ y inßémi wczáſy/ ále o ſwéy mocy wſtá-
niém/ trudno ſobie rátunek przez pomocy dáć ma: á cóż
ieſli febrá álbo co náßy mówią gorączkaby przyßłá: co
rychléy z pomocą do niéy/ przypátrzywßy ſye iáka ieſt:
2. De Criſibus. bo ácz Gálen chwali ſye z tego/ że zárázem do chorégo
1. de arte cur. ad Glau. wßedwßy/ iáka byłá znáć mógł: ále ia mu w tym trudno
wiárę dáć mam: gdyż y ſam powiáda/ że áż czwartégo
álbo wżdy nawięcéy do czwartégo dniá/ poznáć ſye dáć
Qui de Typis. febrá powinná: y być tego medyká léniwym/ coby iéy do
dni czterech niepoznał: ále my tego doświadczamy czę-
ſto/ że to nam z prácą przychodźi poznáć/ co zacż/ y iáko
ią názwáć: ták iż czáſem łatwiéy ią przyydźie vléczyć/ niż
wedle tego iákoby ſye z Gálenowémi przezwiſki zgadzá-
iąc miánowáć: á nie głupſtwu to/ álbo niećwiczeniu náßé-
mu przyznawáiąc/ ále ludzkim humorō: które ták pomié-
ßáné/ y w ćiáłách ſą ták bárzo zgromádzoné/ że álbo miá-
ſto iednéy/ zárаz ich kilko/ y od śiebie rożnych vczynią: ál-
bo iáko ſámi ſą nierządni á nieposłußni/ ták z iednéy dru-

gą/ á ze złéy gorßą czynić vmieią: iż medyk/ áni iéy poznáć
áni obſerwowáć/ áni opiſáć álbo oſądźić do kilku dni mo-
że. co ácz w inßych kráiách tóż ſye podobno przytráfia/
ále v nas ták bárzo/ iż rzadko która z gorączek álbo febr/
boć to wßytko iedno/ kthórаby ſwoie pároxiſmy wedle
ſwéy własnośći záchowáłá: czego téż nie tylko pełné/ á
záplugáwioné ćiáłá przyczyną być mogą/ ále y to/ że ſye
complexie náßé ták pomiéßáły/ że czym którégo názwáć/
álbo iáką mu własność dáć/ ledwie y to zmożem. ſą w
inßych nátiách twarzy/ humory/ y complexie/ ták znácz-
né/ że káżdégo z oſobná tego phlegmátykiem/ tego krwi-
ſtym/ tego kolerycznym/ tego melánkolicznym/ opiſáć ſye
godźi: á oto v nas ták znácznie rzadko bárzo: gdyż ſye
ták pomiéßáło wßytko: wßákóż iednák przypátrzawßy
ſye dobrze/ y tego dóydź możem/ á ztąd oſądźić choroby
inßé/ y te/ o którey mówimy gorączkę/ która więc poſpo-
lićie/ zá humormi grzéßącémi á zá complexią idźie/ iż ko-
leryká naczęśćiéy nápada tertianá/ melánkoliká quár-
taná/ phlegmátyká quotidianá/ ieſli czás ſpoſób żyćia ál-
bo wewnątrz iáka ſkázá tego nie odmieni: ále tu w ſro-
gim tym przypadku/ kiedy mercuryuß y máśći gorące ro-
ſpalą/ iuż podobno záchowa inßy bieg: bo iż káżda go- 1. de dr̄is feb.
rączká ilé ich iedno ieſt ćiepło álbo gorąco (ſkąd náßy
gorączką názwáli) przećiw przyrodzeniu bywa/ á mó- 1. de dr̄is feb.
wim przećiw przyrodzeniu/ że przyrodzóné ono ćiepło/ od
którégo żywot mamy/ trawi y gubi/ od ſercá ſye poczy- De dr̄is feb.
náiąc/ á idąc przez árterie y żyły/ po wßytkim ćiele/ bár-
zo ie ſußąc y nißcząc: tedy áby ſye bárzo nie rozżarzyło/
przyſtrzégáć potrzebá: pewnie zá to máiąc że káżda go- 2. de dr̄is feb.
rączká z tych/ záweźmie ſye/ zápali ſpiritus/ duchámi/ ál-
bo humory/ wilgotnośćiámi/ álbo ćiáło wßytko/ partes
ſolidas zowiémy: káżda mówiém z nich nie dobra: bo
iáko ſye ſkrá w dobrze zgotowáną żagiew/ ták ládá go-
rączká w ćiáło plugáwe wpádßy/ zápalić/ á ſnadź áż do

ßczętu ſtrawić może: ieſli iey álbo ſámá náturá / álbo
lekárſtwá/ álbo inßa opátrznosć mądrze nie vhámuie.
á iáko ciáłá nàßé záwżdy ſą różnych plugaſtw nátkáné/
ták té plugáſtwá zágrzawßy / á iákoby ſye wſtęchnąw-
ßy / prędko zápalić á náturę zárážić mogą. á cóż ieſli oto
ießcze mázánié / przez ſye gorące/ćiepłá y wſtęchliny hu-
morom przydáło ? łátwie bárzo gorączkę pobudźi. Je-
ſli tedy w mázániu/álbo po mázániu przyydźie / przyczy-
nie ſye napierwéy przypátrzmy / á iáka ieſt y do czego ſye
ma nie leniwie vważmy/wßytkich inych rzeczy wten czas
zániedbawßy/y poprzeſtawßy: bo ieſli ſye nie domázáło/
á przy febrze kończyćbyś to rad chćiał/ ogniá gorączce y
trwogi ćiáłu przydawßy/oſtátek wnet vyźrzyß. Dniá te-
dy pierwßégo/bacząc znáki pewné gorączki/ że ſye roſpa
lił/że boleie/ że teſkliw/ że prágnie/ ſpáć nie może/ trwożyſ
zſobą/do napewnieyßych ſye rzuć/ pulſu/ y vryny/ iż puls
ma być prędki/á od onégo którégoś iuż nie raz mácał ró-
1.de Criſib. zny/ vryná czérwona / zápalona : tám on pároxiſm iáko
długo trwáć będźie obaczywßy/oſądźić podobno możeß:
bo iáko w tych trzech różnych częśćiach ćiáłá/gorączkęć
bywáć powiedam / ták iedne niż druga gorßa y dłużßa /
łatwie obáczyć możeß: iż tá co duchy roſpala / iáko ná
rzeczy ſubtelnéy ſye wßczawßy/ łatwie opękgnąć álbo v-
ſtáć może: y przeto ephemeram Grecy/ diariam álbo ie-
dnégo dniá Láćinnicy zowią: druga co w humorách ál-
bo w wilgotnośćiách/iuż dłużßa niż tám tá bywa: któ-
2.de dīīs feb. rych to humorów że cztéry być wiémy/iáko ieden drugié-
go ieſt gorßy/ álbo ſye ieden drugiému przymiéßawßy/ o-
ſtawa dźiwnieyßy / tedy téż gorączkę gorßą y iádowitßą
vczynić może/iż gorßa koleryczna/ niż phlegmiſta/ á me-
lánkoliczna niż ty obiedwie : nie iżećby kthóra dobra/ ále
wżdy że z ßczéréy kolery/ álbo z ßczéréy phlegmy będźie/
y pároxiſmy łátwieyßé do oſądzenia/ y przypadki iákież-
kolwiek/ do vléczenia powolnieyßé / y do ſkończenia iéy

tipus álbo bieg odpráwnieyßy/y to co po gorączce złégo
zoſtawa do wypędzenia/ á częśći przednieyßych potwier-
dzenia bywa ſnádnieyßé : ále kiedy ſye té humory zmié-
ßáią/ że kolerá z melancolią/álbo y z ſłoną á vgniłą phle 2.de Criſi.
gmą w żyłach ſye zápali / dwoiſté álbo troiſté febry / á
ſnadź nad miárę ßkodliwé álbo wiec śmiértelné czyni.
Przeto któré z ßczérych humorów pochodzą / y do vzná-
nia łátwieyßé/ y odpoczynek nieiáki náturze czynią : któ-
ry ieſli náturá ma/iákożkolwiek ſye rátuie/ á dniámi któ
ré wolné miéwa / ſámá śie pośila : co w terciánie/ álbo
w kwártanie łátwie obaczyć / kiedy źimno/ gorąco/ ćią-
gnienie / pozléwánié / zebów zgrzytánié / rzeczą y mową C.4.aph.43.
błądzenié/ prágnienié/ głowy bolenié/ kłócia y inßé przy-
padki ſpracuią / to názáiutrz iákoby ſye z nowu narodźi-
wßy/ niż zás iutro przyydźie / náturá poprawi : któré to
przypadki/by były trwáć nád ów dźień ieden miáły/przy
rodzenié zerwáć álbo ſpádáćby ſye muśiáło : Przeto iż z
tą furyą té humory rozgorywáią ſye/ poprzeſtáwáć mu-
ßą/ áż zás náturá iákoby w kágánek / nowéy oliwy ná-
lawßy/znowu ogień wzbudźi : koleri trzećiégo/á melán-
coliéy czwártégo dniá : co kiedy ſye in ſolidis pártibus
zácznie/ że ſye ták duchy iáko y humory/iáko y ſolidę pár-
tes zápalą/ iuż gáßenié trudné / y dla tego ſuchotné go-
rączki/ co hecticam / álbo owe co cum phtiſi bywa/ nie
ſą vléczoné : do których ieſli te/ co ią fráncá vkrzewiona
zácznie/ á cum atrophia złączy/ przydamy iednéy nátury
być/ zeznáć ſye da łátwiéy : á zwłaßczá że iuż nie począ-
tek/ ále iéy wielkié záwźięćié w ręce medicowi przyydźie:
gdyż póki duchy w chorym tláły / łátwiéy niż kiedy hu-
mory/ mógł ią zágáśić : ále ieſli to cambium ćiáłá wßyt- De Marcore.
kiégo/ zupełné częśći ogień w śie zápußczą/ trudno iedno
diete podawßy : á iż ták dáleko zábrnął/nabożnie pożáło
wawßy / co ſye wiec z tákimi dźiéwa opowiedźieć przyy-
dźie : á to dla tego powiádam/ że z różnych przyczyn/ró-

In 6. de morb. zné gorączki/ á nie być żadnéy któréyby ſie niebać wtákim
vulg. C. 5. rázie: bo ieſli owá od lédá zepſowánia żołądká/ ogór-
9. de vſu pt. kiem/ grzybem/ owocem/ álbo niedowrzáłym czymle/ prze
ſórowość w brzuchu śiłá złégo czyni: co vczyni táka/ któ
rą zákał wątrobny/ bárzo iádowity/ z humorámi w ćiele
wßytkimi pomießał: y wczesći przednieyße wßczépiwßy
oto zás máściam ſye ſprzećiwiáiąc/ támże y powßytkich
żyłách roſpędził/ y wzbudził/ iż żadna cząſtká przez roz-
grzánia/ á przez śiły ſwéy z wzrußenia náléść ſye nie mo-
że: gdźie iż plugáſtwá ták wiele wádźi/ ſmrodem/ dy-
mem/ wſtęchliną/ ogniem/ iádu y plugaſtw gromada/
wálcząc y bráčąc ſye z żywym srébrem/ gorączkę pobu-
dźić muśi/ ták/ żem ia ießcze niewidźiał z tákich żadné-
go/ któryby ſye zá trzećim/ álbo zá czwartym námázá-
niém/ bárzo roſpálić/ á iákoby gorączką pálić niémiał:
co okázuią przypadki/ które mázániu/ iáko y febrze prá-
wie ſpólné baczym: á zwłaßczá ieſli był niedobrze wy-
8. Meth. med. purgowány. wßakóż iż iedné ćiáłá do gorączki pochop-
nieyßé niż drugié/ á té zwłaßczá które ſą ćiepłé á wilgot-
né/ tedy téż iedné ią rychléy niż drugié czuią: á w tym
martirium/ áza nie káżdé ćiepłé y bárzo wilgotné?
Skoro tedy obaczym że gorączká znáczna/ nie nápocza-
1. aph. 19. tku pároxiſmu/ iáko Hipokrátes rádźi nie vczynić/ ow-
ßem mali prágnienié/ áni wtym nápić mu ſye dáć/ ále po-
czekáć áż on impet pierwßy/ álbo náturá zráźi/ álbo do
czego ſye ma pokaże: y ieſli ephemera bedźie/ tegóż ſye
1. de dieb. dec. dniá ſkończy/ y vſtánie: ieſli tertianá/ trzećiégo/ ieſli quár
taná/ czwartégo ſye wróci: á iż káżda ma włáſné przy-
padki/ owych naybárźiéy przeſtrzégaymy/ co nábárźiéy
Com. 1. aph. 58. ßkodzą: bo by czekáć w długich/ á do oſadzenia trudnych
dokończenia paroxiſmu/ á on omdlawßy ſye zábaczył/
nie byłoby dobrze: y nie do tego to mówie/ áby przypad-
ki w febrách ná káżdy czás ſye wygániáć niémiały/ ále ſá-
me léczyć/ álbo ná przodku przez vſtá co dawáć/ álbo bár-

źiéy ſye niżli trzebá zlęknąć/ ießczeby ſnadź gorzéy: gdyż
febrá bywa czáſem w niektórych przypadkách dobra: y C. 6. aph. 44.
chwalili záwżdy owe co ná źimné przypadki vpada/ prze
to że ie ſtráwić mogłá: lecz w ták roſpalonym ćiele/ nie
bárzo iéy chwaląc vpátrowáć trzebá/ iáka z téy co ia te-
raz widzim przyść ma: ieſli zbytnie gorąco/ epitematá-
mi/ liśćiém/ kwiéćiém/ głowy okłádániém/ pulſów/ y
chłodzeniém: ieſli zátwárdzeniém/ kriſtéra nadół pope-
dzáiąc: ieſli pierśi záległy/ kołaczkámi/ gárgáryſmámi/
loochámi odmiękczáiąc: ieſli wątrobá/ álbo krzyże/ bo-
ki/ álbo ſtáwy/ gorąiąc gorączkę czynią/ do pomiárko-
wánia ie przywodząc/ á pomniąc że w onym zámießániu
humorów/ roſpaleniu máśćiámi/ á zemdleniu ćiáłá/ nie
może być iedno niedobra/ á zwłaßczá ieſli y ćiáło bárzo y
puls ſłaby/ á że nigdy nieopußcza: kczemu
Ieſli puls nieporządny/ á poprzeſtawáiący/ gorzéy:
Ieſli ſye z potem iákim wielkim/ á záraz z przodku poka- 1. de m. vul. c. 2
że/ gorzéy:
Ieſli mu ſye wnętrze pali/ á nogi y ręce źiębnieią/ gorzéy: Aph. 68. c. 8.
Ieſli mu gárdło záſchło á mowę odmieni/ álbo ſtráći/ 1. de loc. aff.
gorzéy:
Ieſli mu ięzyk vſchnie/ á flux ſye záſtánowi/ gorzéy:
Ieſli ſłab/ gorą/ teſkliw/ ſpáć niemoże/ gorzéy: 1. de m. vul. c. 2
Ieſli zgołá zápámiętawßy ſie od rozumu odnidźie/ gorzéy 1. de m. vul. c. 1.
Ieſli go kádук/ álbo z bólem kurcze popádną/ gorzéy: 4. aph. 57.
Ieſli nieprzeſtawa gorączká/ á z źimnem zbytnié drżenié 2. de sym. cáſ.
przypada/ gorzéy:
Ieſli nos záwiędnie/ vſtá powieki álbo oczy ſye wywró- Co. 4. aph. 49.
cą/ gorzéy:
Ieſli zámilknie/ y oknie/ álbo iáko przez dym pátrzy/ C. 2. aph. 42.
gorzéy:
Ieſli pierśiámi robiąc tchnie/ á od rzeczy mówi/ gorzéy: Cō. 4. aph. 50.
Ieſli bárzo gorą/ á krople potu źimnégo ná nim ſtoią/ Cō. 4. aph. 37.
gorzéy:

Jeſli przy wielkiéy ſłáboſći/ nozdrzá mu oźiębły/ gorzéy: A to ſą przypadki zowych gorßych/ którym zwykliſmy ſye przypátrowáć: w gorączkách tych zwłaßczá/ które ſą nie beſpieczné/ y które ſye bárzo roſpaliwßy/ ku gorßému máią. náß chory / kiedyby tákié miał / podobno byſmy go też tylko o duße/ á iuż ledwie o ćiáło vpominác mieli: lec że lżeyßé/ y zdrowiu bliżßé miec ma /mdłośći/prágnieniu/ nieſpániu/womitom/niecheći do iedzenia/teſknośći/zbytnému potowi / y inßym przypadkom / o których wßyſtkich/ná ſwym ſye piſáło mieyſcu/przypátruiący ſye/włáſné im lékárſtwa/ſkrómnie y od mnieyßych począ wßy náznáczyć: to nabárźiéy pomniąc/ áby ſye przyczyná przećiwną drógą odiąć mogłá: bo ieſli myśli/ teſknośc/fráſunek / á ſerce nieuſpokoioné / te febrę przynioſło / ná to nie inßé lékárſtwo / ále poćiechá iáka być może nawiętßą / vczynić: á kłopot on ſkromiąc do myśli naylepßéy przywodźić.

1.de drūs feb. 6.ſanit.tuen.

Jeſli roſpalénié wielkié/á máśći gorąco to ſpráwiło/ poprzeſtáć: á dni kilko odpoczą wßy / á ná to ſye że ſye gorączká wróćić niéma / vbeſpieczywßy/ máśći onych vſkrómić/ á vnguento roſato/oleo roſato/ populeo/ álbo którémi z chłodnieyßych pomiárkowáć: bo zá tákim roſpalemém / ábyſmy go ná wiátr wywléc / álbo ſpoſobem którymle chłodźić mieli / nie byłoby iedno ze złym wielkim náßégo chorégo: przeto Epithemátá mu dáć / które opiſáné ſą we mdłośći / diete chłodnieyßą/ á przy odpoczynku ſen miły / który nie tylko ochłodźi/ ále y poſili: wßákóż ieſli pełné ćiáło/ tedy przepurgowáć/ ná to baczenié máiąc/áby rádczéy kryſtérą/niżli czym przez vſtá: która to / iż ſye náßy brzydzą/ nie bárzo mi miło: gdyżby ſye był łotroſtwá dopußczáć/á przymiot ták przemierzły wßláchetné ćiáło wprowádźić chrónił / tedyby ſye też był / y tym plugáwym mázániém ſłußnie brzydźić miał: zá czym áni ták nági/plugáwy/máśćiámi vpyſkłány będąc/ śmierdźiéć/ áni co ſą lékárſtwá álbo té kryſtéry wiedźiéć / mógł ſye vwiárowáć: lec że in eum locum tormentorū/ grzéch / plugáſtwo/ á oſtátniégo rátunku ſtáránié go przypędźiło/ niech iuż y kryſtérę weźmie/ byle nie wielką/ chłodzącą/ á z tych rzeczy vczynioną/ coby nátury nie bárzo turbowáć mogły: á táka będźie/wźiąwßy z kápłóná dobrze rozwárzonégo poléwki pół kwarty/y w ciepłą żółtków trzy rozbiwßy oliwy łyßkę/ á mellis roſati dwie przydawßy/przed iedłem godźinę álbo dwie wláć.

Albo ℞. Sliwek ſuchych funtów dwá / álbo trzy / y w wody álbo więcéy kwart dwu wſtáwiwßy/ wárząc áż bárzo dobrze wywráią / przez durßlák ie przecádźiwßy/ y przetárwßy/ coláturze tám téy/wźiąwßy iéy puł kwarty/ olei violati/anetini ana ℥ ij/ ſoli dwie drágmie przydawßy m̄. y wlać. z którémi śliwkámi/ieſli ſenę ku końcowi wárząc będźiém/ ieſliże będźie mocnieyßa / y onych phlegmiſtych á przygorzáłych humorów / ná dół pociągnie.

Albo ℞. Emollientium herbarū/ communis decocti ℔ j ß/ diſſolue caſsię pro criſterib: tractę ℥ j/ mellis roſati/ olei violati ana ℥ ij/ furfurū/ P. j/ ſalis ʒ j/ m̄.

Albo ℞. Decocti communis quartaria quinque/ in quibus diſſ: terebintinę ℥ j ß/ caſsię ʒ vj/ mellis et olei roſati ana ℥ ij/ ſalis ʒ j/ m̄. co ieſli więtßéy trzebá/ obawiáiąc ſye ná phlegmę one w pierśiách/á pełnośc tákę humorów któréy drógę ná dół pokázowáć trzebá/tedy cryſtére mocnieyßą / przyydźie vczynić: ále wżdy od máléy pierwéy począ wßy: bo ieſli ſye ná to obawiamy nie purgowáć/ wten czás przez vſtá rzeczámi mocnémi/ áby ſye gwałtem do pierśi nieprzyćiągnęło/ á zádußenia chorému iákiégo/ álbo śmierći nie przynioſło/tedy też y kryſtérá niéma być ták bárzo zrázu mocna: bo choć o niéy ták diſputuiem / że nie przechodźi / iedno ad inteſtinum cęcum/ to ieſt do połowice kißek/ ergo pierśi áni żołądká dosiądz nie może: ále pátrząc ná to/ że ią Gálen y inßy mędrzy práktycy / w głównych gwałtownych chorobách/

bách/ ſwoim chorym dáią/ rzeczem/ że tego náßego ſturbowáćby mogłá/ gdyż z pełnégo ćiáłá gwáltem vpuśćiwßy zdołu/ byc trudnoby miáło/ áby ſye wzgórę porußyć niémiáło : wßákóż iż przez vſtá / nie bárzo beſpieczno/ mniéy niebeſpieczeńſtwá kryſtere dáć mocna. ℞. Malue/ bis malue parietarie/ mercurial: violarie/bliti/ eupatorij ana M. j/ radicū/ petros: altee/liliorū/ana ℥ j/ ſem̃: lini/ fenugr̃ci: ana ℥ j/ ſem̃: altee/ apij/ cardui bñ: ana ℥ ß/ paſſullarū maiorū/et norū/ ana ℥ j ß/ florū/camomille P. ij/ cordialium ana P. j/ pomorū acidorū/ fragrant: in talleolas conciſorū/ n° v/ fiat om̃: decoctio/in aque ℔ iij/ ad conſumptiõ: partis dimidie/colature vero quartarijs quinque/ adde diaſebes: completi ʒ vj/ benedicte ℥ ß/ terebin: mellis roſati/ana ℥ j/ olei liliorū/violati ana ℥ j ß/ſalis ʒ j ß/ m̃. fiat criſt. á to mówie/ieſli zátwárdzenié/y z pełnośći phlegmy záſtánowionéy/ rußyć trzebá/tedy kiedy iuż minie gorączká/ po słabßych táką kryſtére dawamy : pilno o tym myśląc / iákoby go kármić przyſtoyną dietą : á naprzyſtoynieyßa

De vict. rãone n m. act.

máłá chłodząca/ á z tych rzeczy vczyniona/coby do ſtráwienia trudné nie były : poléwká tedy będźie barßczowa z ktorym żółtkiem /niethuſtá/ bo té rzeczy tłuſté w żołądku pławáią/ y álbo do womitu wiodą / álbo ſye w kolere obróćiwßy / gorączki przymnożą : z kurczećiá téż álbo z kápłóná / barßcz czáſem ſam/ czáſem przyprawny/ posili y ochłodźi/y żołądká gdyż przykwáśn̄ ieſt/nie do brzydliwośći nieprzywiedźie : do czego limony/ ſoku pomoráńcz kwáśnych/ álbo z citru/ ieſli przyczynią/ ſerce/ żołądek/ y głowá ſye posili : cremorem ptiſánne/w káżdéy gorączce

10. Meth. mẽ.

zálécał naß Galen/áż ſnadź y nád miáre/ przeto że żołądkowi przyiemny/nie roſpali/niezátwárdźi/y posili : á ten czynili z ięczmieniá otłuczonégo / wárząc go do tąd / áż ſye rozklijt / y w ſerwete záwinawßy / to co ſye wyzeło/ tém choré kármili : przeto náßé ięczmiánné krupy/ żárny

vtárté/ á od pléw dobrze odebráné / álbo odwiané : długo ie wárzywßy/tóż práwie vczynią : á iżby ſye zámuláć/ á żyl zákliiáć niezdáły / piotrußki do nich przykłádáć.

Ptaßki/kurczetá/kápłón/mieſo/zámárenatą/álbo po náßému/z ſokiem wiśniowym/álbo z limoniowym/ ieſli kto ieść może / byle nie wiecéy/ niż chorému trzebá / przećiw gorączce nie zgrzéßy/ dawßy przyprawnym/korzennym/ y wßytkim wymyślnym pokóy : gdyż w ten czás/przyſmáki żadné mieyſcá niémáią/iedno té/ ktoréby chłodźić/ odwilżáć/ á wnetrze posiláć mogły : tákże iárzyny y inßé owoce / niech ná ſtronie będą : gdyż káżdéy gorączce / ſkąpéy diety potrzebá / ále téy oſobliwie : ponieważ y tá / y

De vict. rãone in M. act.

inßé/z pełnośći y doſyć plugáwéy bywáią. A ießcze te oto w ták zemdlonym ćiele/ nietylko dietą/ ále iéy iſtote obaczywßy/ vpátrzáć / która część ćiáłá nabárziéy choruie/ lekárſtwá przyydźie dáć : bo ieſli diária / álbo iednégo dniá/ bywßy ſámá zginie / á ćiáło ſye vſpokoi / tylko zátwárdzeniu ſye ſámému przypátrzywßy : á kryſtérá go niewzmogłá/álbo iéy téż vpornie niechćiał / dáć mu cáſſiéy drágm ßeść/z iedną rhabarbari/ práwie dobrégo/ in bolo álbo decocto florū/et fructuum cordialium roſtworzywßy m̃. álbo ſámégo rabarb: ℈ iiij/ á miáſto confect: aromatici roſati ℈ s/ ſyropem de cicorea osłodźiwßy/ cum aquis álbo decocto cordiali m̃/ fiat potio. á iż tákim wßytkim wątrobá zápalona bywa / nie tylko teraz ále y przedtym/kiedy ią ten przymiot ſobą záráźił/tedy kázdy iéy przypadek potrzebowáć ſye zda/áby do lékárſtwá záwżdy co rhabarbarū przyczyniono było / kthórégo w prawdźie nie wßyſcy chwalą / ná przodku przed inßémi lékárſtwy dawáć/ przeto że moc iákąś ma záwiéránia/ á nie otwiéránia żył. ále kiedyż ſye w ták grubéy pełnośći tego doczekáć/áby ſye otworzyć/ á do gruntównégo wypurgowánia zgotowić mogły : gdyż tákié náßé purgowánia/ iákoby ſą vrywczé/ phlegme grubą/á kolere z nią

ſklijona wyćiągáiąc: przeto rhabarbarꝝ záwżdy/ y ná przodku przed ſyropámi/ y po ſyropách niech nam przez exceptiey wątpliwośći nie czyni: y trzebáli/ áby prędzey przeſzło/ przydáć mu ieſzcze co. ℞. Mannę electę iuſculo capi diſſolutę ℥ j s/ roſati Mes: ʒ j/ rhabarbari electiſsimi pul: ʒ j/ aquarꝝ vel decocti cordialis q s m̄. tóż chcemyli infundowáć/ mniey tey áſtrictiey podeyźrzáney wſobie mieć będźie/ przeto przepurgowawſzy/ gárgáryſmy (gdyż ich podobno/ ieſli co do vſt idźie potrzebá) czyniąc/ á z ſtrony gorączki confectámi álbo kołaczkámi poſiláiąc/ ná to ſye pilnie obeyźrzawſzy/ áby te confecti bárzo źimne nie były: bo ácz gorączka ſuſząc/ á grzeiąc nád przyrodzenie ćiáło/ potrzebuie tego/ áby chłodnémi rzeczámi byłá wyganiána/ ále że phlegmá/ która ſye wzruſzyłá/ nie bárzo tego chce/ áby ſye od źimnych rzeczy osiádáć/ á ſtánowić miáłá/ przeto obierác tákie trzebá/ coby miernie chłodźiły/ á ſnadź aby rádſzey phlegmę grzeiąc tniły/ á trawiły: przeco Gálen febram niektórym theryákę dawał/ y my tęż doświadczamy/ że prośći ludźie/ w málmázyą álbo w wino/ czáſem y w gorzałkę korzenia wſzytkich/ co ſą rzeczy gorące námieſzawſzy/ dawáli wypić/ roſkázuiąc tym ſobie poty przywodźić: które to poty/ otworzywſzy ſkóre/ wſtechłe plugáſtwo/ od ſercá poczawſzy/ ze wſzytkiego ćiáłá wywodzą/ zwłaſzczá ieſli będźie z źimney przyczyny: tákże my náſzego chorégo/ ieſli mierno ćiepłémi rzeczámi/ álbo wżdy przynamniey nie bárzo źimnémi/ poſiláć będźiemy/ vczynim do rzeczy. Digeſtiwá tedy co poránek niechay bierze/ z owych co febrom náleżą/ iáko ſirupos/ violatum/ granatorꝝ dulcium/ de ſucco boraginis/ de ſucco bugloſſę/ de ſucco arantiorꝝ/ acetoſit: citri/ de ſucco agreſtę/ acetoſum ſimplicem/ acetoſum cōpoſitū/ diarhod: de ſucco oxalidis: co ſą ſyropy nie tylko ſercu w febrze/ ále y inſzym częśćiam przednieyſzym ſłużące: do tych przydawamy owe/ co w tey chorobie/ wą-

1. de T. pt.

De Ther. ad Piſonem.

trobie bárzo bywáią pomocné/ de ſucco endiuę/ de ſucco cicoreę ſimplicꝝ/ álbo cum rabarba: de eupatorio/ de fumo terrę: álbo piersiam/ de liquiritia/ de farfara/ de iuiubis/ áczkolwiek ten phlegmę zgeſtwia: która to phlegmę/ ieſli záraz purgowáć powoli potrzebá/ tedy ſirupum roſatum ſolutiuum/ który Neápolitánum drudzy że tey chorobie pomaga/ názywáć ſye ieli/ biorąc którégole z nich/ vncyy półtory álbo dwie/ álbo mieſzáiąc iednégo z drugim/ wedle podobánia/ á roſczyniáiąc aquis cordialibus/ álbo decocto florꝝ/ et fructuum cordialium/ álbo aperitiuo/ troche ieſliby potrzebá ſeny przydawſzy. A iż vncyy wiec náſzy practici ſiropu półtory poſpolićie piſzą: ná to ſye nic nie oglądáiąc/ nie tylko dwie/ ále y trzy v nas dáć ſye mogą: gdyż miſterya rozdawánia ſyropów/ medikowi wkáżdym kráiu ták ſą podané/ iż by ich chćiał y więcey dáć/ iedno z roſsądkiem winem niezátopionym/ tedy mu to wolno: pátrząc/ ieſli decoctiey mocney/ co ie tu w náſzym kráiu mágiſtráles zowią/ vncyy pięć/ álbo ſześć godźi ſye dáć/ czemu ſyropu bárzo miarnégo/ á do nátur dobrze vtemperowánégo/ tyleżby dáć nieprzyſtáło: nád to ieſli go przez decoctyy/ tegóż mówię ſámégo/ łyżek czáſem dwie/ álbo trzy/ co vncyy kilko wynieśie/ chory połknąć może/ czemu in preparantibus/ álbo digerentibus/ dáć tyleż niémamy: tákże conſerui/ fiołkową/ borákową/ miodunkową/ cicoreową/ z kwiećia álbo z korzenia/ choć ták ſámé/ choć cum ſpetieb. dla ochłodzenia y poſilenia dáwáć. ℞. Conſuę violarꝝ/ boraginis/ bugloſſę ana ℥ j/ ſpetierꝝ/ diamarg: frigidi/ diarhodon/ diatrionſant: ana ℈ j fiat mixtura. ℞. Conſuarꝝ/ florꝝ/ arantiorꝝ/ capillorꝝ veneris/ euphragię/ nenupharis ana ʒ j/ trociſcorꝝ/ de eupatorio/ de roſis ana ℈ ij/ m̄.

℞. Conſuę violatę ℥ j/ roſę Alexandrinę/ ſeu communis veteris ℥ ij/ corticꝝ/ citri conditorꝝ/ et contuſorꝝ/ parum/ carnis melonum conditorꝝ/ contuſorꝝ/ ana ℥ j ß/

ſpetierum diamarg: frigidi ʒ j/ ſpetierum diaireos / di=
apenidion ſine ſpetiebus ana ʒ ß / ſirupi conſeruationis
citri/ álbo expreſsionis trifolij acetoſi depuratę et ſacha
ratę/ q s/ triphere persicę ʒ ij/ fiat mixtura. morſellę ál=
bo kołaczki/ ex ſpetiebus/ ktoré febram ſłużą / iáko aro=
matick roſat: diarhodon abbatis / diamarg: frig: dia=
xiloal: diatrionſant: w tym dogadzáiąc/ y pierśiam/ di=
apenidion ſine ſpetiebus/ diatrāg: frigid: diaireos ſimpl:
czyniąc ie ták: ℞. Speck/ elect: diarhodon abbatis/
diamarg: frigid: diatrionſant: ana ʒ j/ ſachari albiſsi=
mi/ aqua violata diſſ: q s/ coquatur ſachark/ ad ſpiſsi=
tudinem mellis / deinde ſpetiebus mixtis fiant rotulę.
Albo ℞. Speck/ elect: pliris arck/ diaxiloaloes ana
ʒ j/ trociſcork de violis ʒ ij / ſachari aqua farfarę diſ=
ſoluti q s/ fiant rotulę. ℞. Speck/ diarhodon abba=
tis ʒ j/ diatra: frigidi/ diapenid: ſine ſpetiebus ana ℈ ij/
trociſcork/ hepaticork/ aſclepiadis ʒ ij/ trock/ de roſis
ʒ j/ ſachari aqua violata diſſ: q s/ fiant morſelli. Epi=
themátá ieſli będą potrzebné / oto tám indźie ich dość/
przykłádáiąc ie póki gorączká y mdłość z nią nieuſtawa.
á mówiec drugi raz/ ná to máiąc baczenié / ábyſmy ćia=
łá powiérzchu / áni zewnątrz nieoźiebiali : gdyż tá phle=
gmá ieſli ſye puśćiłá wyrzucenia / á owá co ießcze gdźieś
głęboko kiſa / odwilżenia á zmiękczenia potrzebuie : cze=
go nie vczynią iedno rzeczy wolno ćiepłé / coby áni gorą=
czki przyczyniły/ áni wten czás gdy ią gáßą/ ſkrzepnąć ál=
bo ſie iéy zgęſtwić dáły : przeto y ſiropy źimné pod wagą
dáć potrzebá : po ktorych ieſli potrzebá pokaże / dniá od
pároxiſmu wolnégo dáć lékárſtwo.
℞. Elect: tripherię perſicę/ (á miéy tę in putridis et
contagioſis zá zálécona) ℥ ß/ elect: de pſilio ʒ iij/ rha=
barb. electiſ: pul: ℈ ij/ ſirupi roſati ſolutiui ℥ j ß/ deco=
cti flork/ et fructuum cordialium q s/ m̄. Albo ℞. Ra=
barb. electiſſ: pul: ʒ j ß/ ſchinanti (ſchinantum Galen

zá lékár=

zá lékárſtwo w febrách długich bárzo doświádczoné mie=
wał) ʒ j/ infundatur in aqua cicork/ agarici trock/ in — De M. ex.
oxim: per noctem expreſſo forti adde/ elect: lenitiui/ tri=
pherę perſicę ana ʒ iij/ benedictę/ roſati mes: ana ʒ j ß/
ſirupi de pomis compoſiti ℥ j ß/ decocti flork/ et fructu=
um cordialium q s/ m̄. álbo ieſli piguły wźiąć może/ co
nalżeyßé / coby ſcammoneam niemiały / de aloe/ de ra=
barb. de maſtiche/ de eupatorio/ de agarico : z ktorych ká= — De Dynam.
żdych wźiąć może co chce / by téż y dwie drágmie / álbo
mießáiąc ie między ſobą. prochy w tym więc dawáią ná=
ßy bárwierze rádźi/ álbo diahermodactilatum/ álbo tra=
geam laxatiuam/ álbo laxatiuum dulce/ y inßé : ále tych
wßyſtkich compoſitie w śie biorą rzeczy przykré/ y mocné
ktorym lepiéy ieſt pokóy dáć. Krew wgorączkách wßy=
tkich/ tákże téż rádźi pußczáią/ y czáſem ſye to więc niena — 9. Meth. m.
gorzéy zdárzy/ ále w téy tu náßéy/ áni myslić o tym/ gdyż
y pácient mdły / y efectu inßégo czekamy : bo wypuśći=
wßy krew/ á phlegme y ſproſné oné plugáſtwá w ćiele
zoſtáwiwßy/ co będźie iedno wßytkiéy wſtechlinie y więt
ßéy gorączce mieyſce. báńki tedy/ ieſli roſpalenié/ pełność/
a potrzebá pokaże / poſtáwić ſye mogą : oko nápilnieyßé
ná to máiąc / áby wczás ná wßyſtkim / á przy myſli do=
bréy byłá dietá przyſtoyna/ ktora ſámá przy lekkich ſiro=
pách/ te febre ſtrawić może : ktoréy to diety/ ieſli nieprzy=
ſtrzeżem/ byſmy téż ſnadź y nawięcéy lékarſtw dáli/ má=
ło álbo nic pomoc nie mogą : gdyż Hipp: mówi/ pokár=
mu áby namniéy nád potrzebę tákowému przydáć / co — 7. aph. 65.
zdrowému zdrowia / to choremu choroby przymnoży : y
niechćiałbym ia / áby bárwierz proſty rzecz tę ná ſwym
rozumie záſadzał : gdyż baczy/ że febre poznáć/ álbo tyl=
ko przezwáć/ rzecz ieſt bárzo trudná/ á cóż oſądźić/ álbo
ná iéy przypadki pátrząc / te ſobie nádźiéie/ że wnet ma
zginąć vczynić : gdyż generáliter czekamy więc criſes/ to — De Criſibus.
ieſt/ oſądzenia/ ktoré nátura od choroby opánowána po=

kázowáć/

kázowáć/álbo ku gorßému álbo ku lepßému zwykłá/ potámi/ vryną / ſtolcámi/ z noſá álbo per hemorrhoides krwią / womitámi / biegunką / álbo inßémi przez różné ciáłá plugáſtwy częśći/ iad on chorobny z śiebie wyrzucáiąc: á to dni owych/ co ie liczym czwarty / śiódmy / iędenaſty/cztérnaſty/ śiedmnaſty/ dwudźieſty piérwßy / y áż do wielu inßych : czáſem z mieśiącznym / czáſem z słonecznym/ czaſem y z lat wielu biegiem : w czym áby inßych dni pátrząc nietrzebá/ gdyż czwarty/ßóſty/oſmy/ y ſnadź máło nie káżdy/co z ſobą oſobnégo przynośi/nád to puls nocētia et iuuantia/vires/ ſymptomatum vehementiam/ y wßytki inßé indicatie / przeto do tych rzeczy możemli wiec dośiąc / á poproſić ná rátunek Doctorá/ y wiecéy y beſpiecznieyßą otuchę chory mieć może : gdyż febrá potrzebuie tego / áby ſye chorému nie tylko ſyrop / álbo iákale receptá dáć mogłá : ále áby inßé okolicznośći obaczywßy głębiéy w tę iéy ſpráwę wglądał / y czáſem ią a cauſis phiſicis/ ad metaphiſicas / álbo aſtronomicas prowádźił : w czym odrzućmy owé báłámutſtwá/ex cabala/ á z guſł/ álbo z zábobonów bábich przyzwáné / piſáć caracteri/ álbo wiązáć ná kártkách/ wymyslone cifry/do łoktów przykłádać z kośnice kośći/ rákowi/ linowi/ álbo któréy rybie z páznoktów prochu náſkrobánégo á w chuſtkę v niego vwiązánégo/áby w głąb z febrą popłynął/ roſkazáć / Żydowi ią nie pomieniwßy iéy/ áż po tárgu przedáć : wßytko to ſuperſtitie : nie żecby źle/ áby iéy ták odbyć/ ále ták ią léczyć / nie ieſt z fudámentu : o tym Párácelſus / Agryppá Cornelius / Cárdan / y inßych niemáło / ále tu nic potym : radczéy owym amuletłco wżdy nie czáry/ále ſą lékárſtwá/ cosbym wiáry przydał/ y to przedtym chorégo communioribus wypurgowawßy/ á z rozumem opátrzywßy.

De Symp: cās

1. De drūs fe.

Pot z ciáłá zbytni.

WOT temu to przymiotowi ná káżdy czás póki naturá mocna/ práwie wláſny bywa/ták iż y ſam zdobréy woléy zá ladá przyczyną ćiecze / y lékárſtwa którémiſmy go wygániáć zwykli/naibárźiéy być máią tákowé / coby potámi ćiáło czyśćić mogły: bo ácz purgowánié phlegmy/y inßych plugaſtw grubych doſyć ná dół pedźi/ mercuryuß też oto do vſt dogániáiąc/pierśi y głowę zwykł vprzątáć/leć iáko purgowánié / ták y mercuryuß przez wielkiéy krzywdy w naturze obyść śie nie mogą/gdy gwałtownie meatámi wielkimi/ grubą złość prowádząc/y nieináczéy iedno iáko owo wielka wodá groblą/rwáć álbo dźiuráwić muśi : ták też oto té ſpoſoby/ áza nie zránienia álbo żył czáſem porwánia/przy oſłábieniu nátury czynią: przeto pot ieſt nawłaśnieyßy/ y naſkromnieyßy/ ták iż té które go czynią lékárſtwá / nabeſpiecznieyßé bywáią : y przeto té modos curandi regios / á nie deſperáckiémi zwáć chćieli : á to dla tego/że ſą miłé/wdźięczné/ á pot który z nich idźie/ nierówno beſpiecznieyßy : gdyż w pośćieli/w łáźni/w wánnie/ ſam idźie wdźięcznie/ ćiáło grzeiąc/ á ſkórę otworzywßy/ plugáwą wilgotność / od dobréy prowádząc : gdyż ten pot ieſt iákoby wodniſtość z rzeczy które pijemy/w wątrobie ze krwią zmięßána / á ztámtąd przez żyły wielkié y przez ſkórę przepędzona : álbo zá tym / że ſye iéy wiecéy niż trzebá przymnoży/ álbo że ſye ćiáło wewnątrz rozgrzawßy/á poros ábo dźiurki wſkórze nie znáczné bárzo otworzywßy/ná wiérzch ze wnętrza pedźi : bo iáko krew in tota maſſa álbo w iſtoćie ſwéy/ záwżdy kolerę/ phlegmę/ y

1. de ſa: tu: c. 12. Ariſto: 3: de pt: aūl. c. 6.

Auic: 2. quar: Tr: 1. ca: 66.

melánkolią zmięßáną ma / áby to wßyſtko we krwi nie
zgeſtło/á zádkawßy ſye nieſpiekło / á żyłek mnieyßych nie
oglodziło/wodniſtość tę náturá/iáko mléku ſeruatkę/ku
iey roſplywániu dáłá : którey to wodniſtośći/ ieſli wiecey
niż trzebá/pełność/ z pokármów y trunków/álbo z iákie-
go oźiebnienia chorobá przyniesie/przez vlómku á niemo-
cy ciężkich ćiáło być nie może : przeto iey náturá iáko w
ćiele rzeczy niepotrzebney(mowie kiedy zbytnia)ták wie-
lé meatów dáłá/iż niémáß kącika w żadnym członku ták
1. de ſan.tuen. máłégo/ktorymby tá wodniſtość/ potem płynąc niémiá-
De vtil. resp. łá : zá czym wychodzą y plugáſtwá inßé/ták koleryczné/
phlegmiſté/ iáko y melánkoliczné : y bywáło to v ſtárych
wieków/ których lékarſtw inákßych vżywáć/ niewola ie-
ßcze byłá nie przymuśiłá/ że tylko poceniém w łáźniách/
álbo zá prácą/ trudu á chorób ſwoich pozbywáli : lec zá
czáſem / kiedy ſye do wietßych lékarſtw rzucáć muśieli/
potów ná vząd dobywáiąc / pewnymi oſłámi / ſtrigiles
Dios: 4.ſanit: oni zwáli/ták go oćierali/że go w pewné naczynié biorąc
tuen: ca: 4. iákiby był koßtowáli : á było to nie źle : gdyż probá pew-
lib: Sym:cãs: nieyßa być nie może / tego co ſye w ćiele dźieie/ iedno ono
cap. 5. obaczywßy / czego zewnątrz náturá nabárźiey popądzą.
náßy ácz też teraz z potu v tych co drzewo álbo ſálſe pi-
ią/pátrząc/czego tám ieſt wiecey / byliby powinni : lec iż
dobrze przedtym z inßych znáków/ to vyźrzeli / że ci ktorzy
fránce máią wedle complexiey á pełnośći trudno pokryć
by też chćieli/czego tám nawiecey mogą/ tedy máło po-
tu ále wiecey vryny pátrzą : gdyż vryná / złzy / y pot z ie-
10 ſim: m:fa. dneyże ſą máteryey : á to ktemu/ że w tey to chorobie le-
dwie pácient godźien / áby medik iego plugáſtwá z nie-
cnoty á roſpuſty ßczérey nábytégo / wącháć álbo koßto-
wáć / albo ſye kiedy dotknąc miał : ále niechay on ſam
tego wącha/y kiedy w nim ták plugáwie pława/ koßtu-
De ijs quæ in ie : iákoż kiedy mu po gebie płynić/muśi/ obaczy y powié
med: fiunt c.1. iáki : á obaczy nieomylnie/ że potu tám tego różność/ nie

tylko w ludźiách á w complexiách od śiebie różnych/ ále
v niegoż ſámégo / co dni kilko inßy : Arábowie bieráli z
tego indicátie álbo do léczenia znáki / y o poćie mowiąc Rabi Moſes
rzadko y v zdrowégo/ iedno kwáśny á ſłony powiedáli: á aph: 6.
v chorych á miánowićie kroſtáwych álbo tredowátych
bárzo śmierdzący : co też náß mártyr ießcze/ ieſli znácz-
niéy widźiéć chce / niechay pot on łyżką śrébrną álbo
tácą ßeroką ná ſobie zgarniáiąc / vyźrzy / naydźie / że ie- lib: de attenu:
den niż drugi ſmrodliwßy / wiecey álbo mniey humorów vict:rõe Ca: 1.
melánkolicznych/ phlegmiſtych/ kolerycznych/álbo mie-
ßánych máiący/á to nie tylko iezykiem co ſtárzy czyniáli/
y pácient choć rad nie rad muśi/ále y ná wzrok obáczyć: 4. Sanit:tuen.
gdyż ieſt ieden metny / drugi przezroczyſty/ ieden przyżółć
drugi śiny/á biały drugi/ſye widźiéć da: czego oto łatwie
dóydźieß/ poyźrzawßy ná owy/co ſye w tercianách pocą/ 4. Sanit: tuen
álbo co żółtą niemoc miewáią / że ich pot żółty/ gorzki/ y
śmierdzący bywa : tákże ktorzy kwártane/ á ktora z cho-
rób melánkolicznych ćierpią / że pot ich śiny / przyczérń/
kwáśny/ á przykrą wſtechliną cuchnie : gdyż iákié humo De conſt: art.
ry we wnątrz ſą/táka y ſkórá tego co ie nośi : przy czym
gdy ich názbyt / rzecz powinna / álbo áby ie náturá wy-
pądzáłá/álbo áby ie medyk ktorąle drógą prowádźił: któ In art: med:
ré iákié iedno w ćiele bedą / tákié ſtámtąd płynąć mußą:
lub ſámé tylko wodniſté/ lub melánkoliczné / lub phleg-
miſté/ álbo co bywa nacześćiey koleryczné : przeto że ko- 10.de ſim.m:f
lerá bedąc gorzka / gorąca / á ſubtélna / zgrząć ſye nary-
chley / y ſkóre otworzyć / zá tym y wode zá ſobą prowá-
dźić może: nie żećby też y inßé przyſády tákże nießły/gdyż Auicen: li: 2.
y z Gálená y z rozumu tákże widźiém : z Gálená co po- de Judore.
wiáda/ że pot máterya ieſt wodniſta/y koleryczna/á dru- 13.Mẽth:med.
gdźie zás że ieſt wſtechliná phlegmiſta: á rozum zás po- In Thimeo.
kázuie/ że iáko w ćiele pełnym/ á plugáwym/ wßyſtko ſye
to zbieżeć / y ták ten iáko y ów humor do wody tey przy
krwi przyczynić/ że kiedy ſye bárzo zbierze/á ćiáło ſye roz-

grzawßy/ ſkóre otworzy / płynąć á per poros cadzić ſye
muśi : czáſem ták bárzo / że krew zgęſtnąć / y zzużeléć/ á
De venæ ſect: aduer: Herã. ćiáło záwiędnąć może : gdyż pot ieſt z oney pełnośći / w
którą ſye wßyſtko ſkupiło/ á máſſą plugáwą żyły nápeł-
4.aph. 41. niło : przeto Hippocr: mówi/ że pot owych / co ſye wno-
cy niechoruiąc pocą z pełnośći/ á zbytnieyßégo niż nátu-
rá potrzebowáłá nátkánia/ pochodźi/ álbo że we wnątrz
choroba mießka/ którą póki może náturá ſámá wygania/
4. aph. 38. y nie być żadnégo potu iedno z pełnégo á chorégo ćiáłá /
De ſym: drũs. gdyż zdrowé żadné poćić ſye niezwykło : nie żecby ſye zá-
De vtil: reſpir. poćić y zdrowé ćiáło niemogło/ gdyż łáźnia/ praca/ y inßé
3: de ptr: ãl: c: 5 przyczyny / nie tylko wodny pot / ále ſnadź y ſáme krew
3. de hiſ. ãl. c. 19 wyćiſnąćby mogły: lęć té co nie gwałtem/ owßem z má-
łéy álbo z żadnéy przyczyny bywa / to nam okázuie záw-
żdy/ że ćiáło choroby pełné/ y która iedno częśc nabárźiéy
ſye poći / wątpić o niéy nie trzebá/ że tám źrzódło choro-
by : przeto widźiém náßé / którzy co przymiotu máią / że
ſye im wnocy ſtáwy/ boki/ grzbiet y czoło poći : á nie tyl-
ko wnocy / kiedy ſye ćiáło rozgrzawßy / łatwie więc ot-
warza/ ále záſtól ſkoro ládá wćieple vśiadwßy/ á cole ćie-
płégo w vſtá wźiąwßy / záraz máło nie ták częſto z chu-
ſtką do czołá/ iáko z łyżką do vſt mußą : przeto iż głowá
bárzo nábrána/ á żołądek ták plugáwy/ że ſkoro mu cole
do wczoráyßégo / co ießcze w nim kiſa przyłożą/ záraz di-
my do głowy rzući : które wnet pot przez ſkóré iáko prze-
ták przecádzą : którey to ſkóry/ że táka/ ieſlić nie w pamię-
ći/ przyczynieć przypomnie/ że fráncowáći/ ſą iákoby trę-
dowáći / y kiedybyś zá złé niémiał / rzékłbym/ nie iáko /
ále w które ſye mocno chorobá wkrzewiłá / włáſnie trę-
dowáći : á té Elephanticos názywáią / od onéy beſtyéy
Aret: l. 2: c. 13. Egiptſkiéy / ná którey ſkórá ácz miąßa / ále bárzo rzad-
ka/ guzowáta y iákoby názbyt poroſa álbo zdźiuráwióna
że w nie choć ßwáyce/ álbo co kończátégo wetknie/ máło
iéy obráźi: tákże oto náßy máiąc krew zepſowáną/ máią y

te łáſkę Bożą nád ſobą/ że ſye im ſkórá łatwie otwiéra /
á poceniém ſubtélnieyßé łatwie plugáſtwá wygania : y
gdźie ſye więc ſtánie náturá nieſpráwną/ oźiębłą/ á do wy-
pędzenia potami z ćiáłá złośći/ prze niewczás álbo zánie-
dbánié leniwą iáko w owych co im ſye ná ſuchoty zánio-
ſło/ álbo iuż w nich zá ſłábośćią śmierć przede drzwiá- *3. de ſym cauſis ca: 2.*
mi ſtoi/ trudny rátunek : ále w náßym chorym lékarſtw
do tego o których wyßéy ßéroko/ vżywáć muśiemy : co
ſye nam nabárźiéy zdárzy wten czás/ kiedy poty ſkromné/
á té tylko któréby ćiáłá niemdliły / á choroby vmnieyßá-
ły ćieką : co podobno y przez tákiéy przyſády / coby włá-
ſną nieprzyiaźń z chorobą miáłá/ być nie może : ſálſy/ drze-
wá/ álbo mercuryußá w tym vżywamy : lęć iáko choro-
bie áby ćiáło mniéy trapiłá/ roſkazáć nie możem/ ták też
y lékárſtwá áby póty póki potrzebá / potów dobywáły /
trudno pomiárkowáć: przeto gdźieby álbo po mázániu/
álbo w nięm po gorączce/ więtßy pot niżli go potrzebá/
przyßedł / ſkrómić iáko námądrzéy : gdyż ták w ćiele zá-
trzymány/ ieſli ſye indźie wypędźić nieda/ wſtechline/ o- *De vict: rõe & mor. ac: c. 3.*
dęćié / nogi náćiekłé / álbo wodę záſkórną vczyni : tákże
gdźie więtßy niż trzebá płynie / śiły vmnieyßenié / krwie *In 6. de m. vul.*
oſußenié/ zá tym y ſuchoty ćiáłu przynieść może. y bywá-
łyć czáſów niedawnych poty co ie Angelſkimi zwáli/ co
ſye imi ludźie roſpaláli/ y ták y z dußą przez ſkóre ćiekły :
co też więc częſto widźimy / że kiedy w gorączkách zbyt-
nie ſye záwezmą / tedy ſye owémi lipniącémi/ á źimnémi
co zá nimi śmierć nádchadza kończą : ále y owé wßytki *Com. 4. aph. 36*
niedobré/ ieſli który ná początku przyydźie choroby/ *1. de Criſibus.*
Ieſli ſye vkaże á náturá choroby ießcze niezwyćiężyłá : *Iu pr: de m: v.*
Ieſli w poćie chory leży/ á ogień co raz przezeń pelgą : *In 1. prõr: c: 2.*
Ieſli ieſt ták zbytni / że áni z ćiáłá áni choroby propor- *1. de m vu: c: 2.*
tią zgodni :
Ieſli zá nim ſłábość/ á potym y omdléwánié przychodźi: *3. de ſym: cau.*
Ieſli vſtáwiczny/ á wedle pároxizmów zrozumieć ſie nieda *1. de ar: c: ad gl*

In 4. aph: 56.
In 1. porr: c:1.
1. de m:vn:c:2.
de vict:rõe: in M: c: 62.
2. de pre:ex p̃

Jeſli zá nim choroby nic ginąć/ álbo vbywáć niechce:
Jeſli ſye wnet pokaże/ á zginąwßy choć go potrzebá
niewraca:
Jeſli przy gorączce wielki/ tylko ná nozdrza wyſtąpi:
Jeſli w gorączce tylko ſye ná ßyi ſáméy pokaże/
Jeſli przynim puls będźie bárzo drobny/vermiculatum
zowiem:

A ieſliby miał być zbytnim/ á tym ćiáło mdleyßé co
raz vczynić/ tedy dobrze mu ſye przypátrzawßy/záſtáno=
wić trzebá: bo w inßych chorobách kiedy ſam z dobréy
woléy idźie/ bywamy mu rádźi: tu w téy też niemniéy
będźiemy/ ieſli zá wtórym/ trzećim/ ále inßémi mázánia
przyydźie: y to ták coby śił z ſobą nie odnośił: bo gdźie=
by ſye z téy miáry miał vprzykrząć/trudnoby go vhámo=
wáć: gdyż z zágrzania ćiáłá/ y wnętrznégo roſpalenia
idąc/ przećiwnégo lékárſtwá/to ieſt przechłodzenia chćie
wa: y wolno tym chłodzeniém ów pot wćiągnąć/ ktory
po pracéy/ po łáźni/ ktory z dobréy woléy/ zá iáką pełno=
śćią przypada: ktorému to ná wiátr wyßedßy/ álbo rze=
czámi ſye chłodnémi poſiliwßy/ dogodźić ſye może: ále
w tym rážie rzeczy chłodné wádzą powiérzchu: owßem
áby wiátr mártirá nie záwionął/ każemy przeſtrzégáć.
Jeſli tedy po piérwßym mázániu/ z gorącem á zemdło=
śćią ſye pokaże/ wtóré mázánie (gdyż go poprzeſtáć by=
łoby ni tám ni ſám) moderowáć rzeczámi wolno chło=
dnémi: iáko ſą oleie roſatum/ violatum/ nenuphar: pa=
pauerꝝ/omphacini/ſalicꝝ: tákże vnguenti/roſatum/po=
puleũ/y inßé. co czyniąc obaczmy/ieſli vngwēt co go má=
żą/ma w ſobie wiele gorących rzeczy/ tedy tych vmniey=
ßyć á dobrze pomiárkowawßy przedśięwźięćié piérwße
kończmy: gdźie pot ieſliby ſye ták zbytnie iść nápárł/ á
ſam ſye vhámowáć niechćiał/złożmy ná to/ że ćiáło bár=
zo wodniſté/ á ták źle wypurgowáné/ że purgátią mu
dáć potrzebá: ktora niéchay będźie lekká/ z caſſyéy/ z ra=

barbarꝝ/ z mánny/ z ſene: gdyż w tym ſcammoneata/
álbo té compoſitie przykré weń tkáć/ nie będźie beſpiecz=
no/ motum contrarium czyniąc/á wſtechlinie drógę po=
dáwáiąc: przeto mel roſatum/ ſyrupus de pomis/ oxi=
mel ſimplex/ compoſit: pulpa tamarindorꝝ/ agaricꝝ
trocꝝ/aloe/y inßé łáſkawé rzeczy/ niech w tym rážie ſłużą:
á diete w iedzeniu y w pićiu vſkrómnić: gdyż wiec ná ten
czás tám bárwiérze hoyniéy niż trzebá częſtuią/ á miá=
nowićie piwá ćiepłégo przyléwáią/ náßláduiąc owych
podobno/ co Drzewo z Sálſą w mázániu/ pić dáwáią:
áni ieſli fébry niemaß/ á pot ten ſpáć nie da/ winá troche
czérwonégo álbo máłmázyéy daymy: á możeli być tákié/
w ktorymby mokły álbo wyćiśnioné były gránaty: gdźie
czynią wiec drudzy rádźi/ że to wino ießcze gorącé/ żelázo
álbo ſtal w nim gáßąc/ wiecéy aſtrictiuum czynią: á iż=
by głowy nie obrażáło/ wódkámi/ cicorę/ álbo endiuię/
álbo plantaginis/roſtwarzáią: á gdźieby to z fébrą przy=
ßło/ſyropy dáć owé/co w fébrze ſą opiſáné: ále tákié/co=
by żyłam otwiéránia nie czyniły: epithematá/ ſercu/ y
pulſóm y ſtopam przyłożyć/ tákié iákiéſmy we mdłośći
czynić zwykli: álbo ex ſpetiebus cordialibus/cum aquis/
álbo ex ſpetiebus cum oleis frigidis/ktoréſmy nie dawno
wſpominali/á czáſem białek z octem/ y z wódką różáną/
rozbiwßy y grzankę w nim omoczywßy/nie źle przyłożyć.
Opiſuią w tym máśći ná vrząd czynioné/od ktorych my/
póki być może/ ręki wśćiągaymy: gdyż przedśię chorégo
tego záwżdy grząć á nigdy źiębić nie trzebá:

℞. Cidoniorꝝ/ponticorꝝ malorꝝ ana ℥ ij/ bulliant in
aquę ℥ xij/ piſtatę et contuſę ad partis tertię conſum:
colaturę/ adde olei roſati ℥ x/ poſt iterꝝ recoctis/ adde
roſarꝝ ſiccarꝝ/ balanſtiorꝝ tritorꝝ ana ʒ ij/ carabe ℈ j/
cerę albę parꝝ/ fiat vng. ℞. Olei cidoniorꝝ/ mir=
tini/de nenuphare/ ana ʒ vj/ trociſcorꝝ de terra ſigilla=
ta/de carabe ana ʒ s/camphorę g̃ iij/ cerę modicꝝ f. vng.

Auicē: prima hnarti c. de cura ſal.

℞. Mucaginis psilij/ citoniorℓ/ ederę ana ʒ iij/ gumi
arabici/gumi ederę/ sang: dracℓ/ boli arm̃/corallorℓ tri-
torℓ/ ana ʒ s/ carabe ℈ j/ albumĩs oui / aquę plantag:
ana ℥ ij/ misce et multo tempore concute.

Galeo: de sctā Soph. C. 6.

℞ Aluminis ℥ j/ rosarℓ/ mirtillorℓ/ sumach ana ʒ iij/
lithargiri ℥ s/ antherę ʒ j/ santalorℓ alborℓ et rubrℓ
ana ʒ j s/ corallorℓ amborℓ ana ʒ ij/ fiat puluis/ quo
totum corpus conspergatur. ℞. Sachari ℥ iiij/
aquę rosatę ℥ iij/ margaritarℓ ℈ iiij/ hiacinti/ smarag-
di/ granati/ saphiri/ ana ℈ s/ aquę mellissę/ aquę endi-
uię/ana ℥ s/ bulliat sachárum cum aquis ad sp issitud:
post additℓ lapidibus/tritis et p̃pątℓ/ fiat elect: vtatur.
ná pot tákowy nizbyśmy máści tych vżywáć mieli/ cor-
dialia chłodnych vżywmy: á iż domu áni wiátru ożie-
biáć sye godzi/potrząść kwiéćiem wonnym/y chłodnym/
diete dáć chłodną dosyć. zálécáią kubek z rinocerōtowég
zebá/że y w chorobách przyrzutnych álbo iádowitych pot
czyni/ kiedy z niego piją / że tenże stánowi / kiedy zby-
tni á náturze gwałtowny sye pokaże. Páráceĺsi-
stowie vżywáią oleum vitrioli/álbo acetosita
tem veneris/kropel kilko/zwódką różáną
dáiąc/y po wiérzchu magisterio (iá
ko oni zowią) Cristały paćie
rze mążąc: ále my sye od
tych zádźiérżmy.

Kurcz

Kurcz.

Vrcz / co Grékowie spásmum/ á Lá-
ćinnicy conuulsionem zowią/w mázá-
niu przyść pewnie może / gdy ćiáło y
iego wnetrznosci ták sye poruszą / że y
głowá y partes neruosę/ (żyłámi su-
chémi zowią) niemáłé humorów w-
zruszenié/zátym y odmiáne wziąć mu
szą: á iáko kurcz nigdy nie bywa / ie-
dno w żyłách suchych álbo w musculách/y téż to żyły ku *3. Meth. Med.*
wiérzchowi skąd máią początek/ ćiągnie/ ták w ten czás *4. de loc: aff.*
nic inszégo nie boli / iedno téż to sáme żyły: ktorych żył/ *Quæ de ocul.*
przezwiská prze słów POlskich w ánátomiéy vbóstwo/ *In prog: C:1.*
musiem vżywáć zá owé / co Láćinnicy właśnie á rożnie/
neruos/tendones/ligamenta/y musculów wiérzchy/álbo
ogony zowią. ktorémi to mówię żyłámi y kośći spoioné
są/y stáwy ták powiązáné/y pobuntowáné/że od głowy/ *In anat: adm̃.*
á od paćierzy w grzbiećie/początek biorąc/wszytko ćiáło *In vsu pārt.*
vżylity / á bárzo mocno viely: przeto przez bólu ćiáłá w-
szytkiégo być to wiec niemoże/ gdy ich co doleże. á iż iuż
wiémy dawno / y anatomia nas tego náuczyłá / że od
trzech przednieyszych ćiáłá częśći / trzy té instrumenty á
zwiąski / przez kthóré człowiek po wszytkim ćiele posiłek
bierze/ idą/ to iest/ od wątroby żyły/ co w nich grubszą:
od sercá arterie/ (biiącémi żyłámi y Hippocℓ názywáł)
co w nich subtélna y duchów pełna / y przeto goręczszą
krew: od mozgu nerui/co oto suchémi żyłámi zwáć mu-
simy/ przeto / że przez nie nie idźie krew / áni w sobie ták
meatów znácznych máią / ále przez subtélné bárzo miey-
scá/ duchy iáko promienié ku ruszániu y czućiu/ ćiáłu po-
dawáią: z kthórych to czegoleby iedno ćiáłu niedostáło/

 niedostá-

niedostáteczné á vłomné byc musi : y gdzieby wątrobá
mniey / ábo grubszą niż trzebá krew czynic miáłá / ogłą=
dzą sye / y schnąc wiec poczyna ciáło / gdzieby sercu du=
chów niedostawáło/ arterie złé byc/ ciáło mdlec / á słá=
biec / álbo wnet wnet vmrzec musi : thedy gdzieby też
w głowie tey możnosci która per neruos y przez pacierze
idzie mniey nizli spotrzebę było / czucié á obrot álbo ru=
sánié przeszkodzoné będzie : á iż bywą wiec ten impedi=
6. aph: 39. ment ze dwu przyczyn pospolicie/y niewspomina Hippo:
iedno té dwie / nápełnienié á wyniszczenié ciáłá / tedy ták
tá iáko y owá vczynic kurcz może/pełnosc/gdy wilgotno
In 1. pgn: c.3. sci siłá przypłynie : á té żyły neruos mówię / tendones /
Lib: de sperm. álbo ligamenta nápełni: ták iż sye odąc/ názad stępuiąc/
á w tym kurczyc musi : ciągnąc zá sobą częsc onę/ którą
wspráwách dobrowolnych / gdzie rozum álbo potrzebá
In 7 aph: 24. kazáłá/ náwráca : wyniszczenié gdy też żyły suché niémá=
iąc pabulum / álbo posiłku przyrodzonego / iáko owo
stróná/ kurczy álbo sye czásem rwie : á iáko to pabulum
álbo posiłek nie tylko neruosis partibus/ále też y káżdey
wszytkiego ciáłá częsci iest potrzebné : principium to iest
przez którégo nászá disputácia stac nie może / gdyż ciáło
Lib: de flatib. złożono ex continentibus/ contentis/et impetum facien=
tibus/ to iest z duchów/ z humorów/y z częsci zwierzcho=
wnych / iż czegole z tych rzeczy w ciele w którym názbyt/
álbo nizli potrzebá mniey / od porządku swego / á życia
przystoynégo/ lub wszystko / lub częsc odpáda : tákże ne=
rui/ iesli tego posiłku niémáią / z potrzeby schną/ á kur=
czą sie rády: y iákoby zbytek go iest niepotrzebny/ták nie=
dostátek bárzo zárázliwy : ón że nápełni / á iákoby bár=
ziey niż trzebá odwilży : á ten że przystoyną żyznosc y po=
siłek odéymuiąc / wysuszy/ y skurczy : á to w káżdey czą=
stce ciáłá byc może: bo iáko iedno skóre w którymle miey
scu zákole/ álbo otworzy/ krew rádá ciecze/ ták zá tymże
kłociém/ y czuc y bolec powinno ciáło : przeto że niémász

mieyscá nigdziey / w którymby té wszystkié żyły / to iest/
venę/arterię/ et nerui/byc nie miáły : w prawdzie że dru=
gdzie bárziey/drugdzie mniey znáczné. kedy tedy krzywdá
z tych która / to iest pełnosc álbo wyniszczenié humorów
przystąpi / tám wiec kurcz vczynic może : wszákże iednák
w tych częsciach kedy wietszé y znácznieysze nerui/bárziey
niż tám kedy máłé / przeto żołądek / vterus / v biáłych 6. de loc: aff.
głów to cierpiec naprędzey może : á iż to ná oko wiémy/ In vsu pt.
że od głowy wszystkié y od pacierzy idą/tedy też tám byc
nayszkodliwszé mogą : bo iáko głowá zrzódłem y począ=
tkiem iest neruorũ/ ták gdzieby ten przypadek ná którąle
częsc ciáłá przysc miał bárzo / o głowę sye oprzec / á ból
w niey vczynic wielki / per continuationem musi : który
to ból/ iesli prze zbytnie iákié przypadki przysc/ á głowę=
by zárázic miał / przez wielkiégo vłómku by to nie było :
gdyż w tym rázie wiec przypada / álbo kaduk / álbo po=
wietrza ruszenié : których obudwu chorób/ácz my nie kur
czem zowiemy/ ále máło nie iest iednósz/poniewaz kaduk
ná czás wszystkiému ciáłu czucié odéymuie/ á przezwisko
od vpadánia ná ziemię bierze : ále afectia kurczem ciáłá In li: de Epile.
wszystkiégo názwaná byc może : gdyż nerui sye w niey
kurczą ták bárzo / że ná ziemi leżąc / człowiek sye trząsc/
przewrácác/y kołátác zwykł do tąd/áż spiritus oné/z me=
atów swych / w mozgu zás sye wzrusza / á wilgotnosc
zbytnią/ co neruos zátkáłá/ otrząsną / y per neruos prze=
puszczą : zá czym piáná z vst idzie/ á powoli człowiek k so=
bie przychodzi. z téyże miáry y ruszenié powietrza / kiedy 1. de cau: sym.
sye głowá nábráwszy/á od pacierzów w szyie/y połowicę 3. de loc: aff.
którąle osłábiwszy / ták zátka y zákliy / iż spiritus przez Aurel: li: 2. c. 1
którégo ruszánié/y czucié byc nie może/odéymuie do tąd/
áż ie sámáż náturá zá czásem strawi/ álbo medyk z wiel=
ką y długą pilnoscią rospędzi/á wysuszy. kurcz oto wła
snie tákisz/iedno że nie w głowie áni w szyiey byc ma/ chy=
bá izby sye ze wszystkim ciáłem skurczyłá / álbo z grzbie=

1. de sym:cau. tem/co też Gálen kurczem powßechnym zowie: bo iáko
głowá ßláchetna część ćiáłá nie może/iedno wielką krzy-
wdą ſye zátrudnić/ ták też y kárk álbo ßyiá/ y paćierze/ y
prze bliſkośći głowy / y przeto/ że ßpik/ álbo medullam/
téyże ſnadź własnośći ktoréy ſam mózg w ſobie máią: á
iż od tego ßpiku iáko od mozgu ſámégo / nerui drugié i-
dą od ßyie/do plecu/pierśi/ y do ręku: od krzyżá do tych/
co nás iedzeniu ſą mußkułów/y do vdów/potym do nóg/
tedy té mußkuły álbo ich nerui/około ſtáwów/gdźieby co
tákiégo ćierpieli/kurcz onému mieyſcu vczynią/ku wierz-
chowi ſwému ſye ćiągnąc: á wierzch y z tym mieyſcem
4 de loc: aff. od ktorégo pochodzą wielkim bólem ćwicząc. bywa te-
dy kurcz po wßyſtkich práwie mieyſcách/ gdźie nerui ál-
bo té żyły ſuché idą: lecz iż fluxi álbo deſcenſi zbytnią wil-
gotnośćią/ álbo oſußeniém pobudzáć go zwykli/ tedy po
C.5. aph: 65. ſpolićie tylko po wierzchu/á ná mieyſcách záſkórnich y zá
ſobnich bywa: nie żeby też niémógł być y we wnątrz / iá-
ko in diaphragmate/co ieſt mußkuł wielki/pierśi od brzu
chá we wnątrz dźielący: ále iużby to nie kurczem ále
chorobą którą znagłych názwáć: gdyż zá tám tym kur-
czem/ y wierzch żołądká/ mußkuły wßytki w pierśiách/y
płucá / ná wet y ſerce ſámo / polec á poprzeſtáćby ſwéy
powinnośći muśiáło. w ktorym mieyſcu y ów kurcz go-
dźi ſye przypomnieć / ktorym Jeſuitowie ludźie vczeni y
dobrzy/ bárzo więc á poſpolićie w Rzymie chorują: gdy
od pilnégo bárzo á vſtáwicznégo piſánia/ zá preceptor-
mi y przez odetchnienia nádążáiąc/ pierśi ſye im ták zby-
tnie kurczą/ że y tchnienié niewolné y káßel/ y wielkié zá-
palenié/ y czáſem żyły ktoréy vrwánié / czáſem y ſuchoty
im z tego przychodzą: przeto że przy diećie podobno vbo
giéy vſtáwiczné nád kśięgi náchylánié / gdyż ießcze kté-
mu co z głowy przypływa/á płucam odkáßlnąć czáſu nie
doſtawa/ nerui y mußkuli intercoſtales/ záraz cum dia-
phragmate ſye kurczą: iż potym kiedy chćiałby ie zrázu

rośćiągnąć / zerwáć co álbo bólu vżyć / niż ſproſtowáć
pierśi/łátwiéy: á iáko wßyſcy ludźie vczeni/álbo y ći co
ſye pilno vczą/ ſą z obyczáiu Catarroſi / czyli dla złéy di- Ficinus.
eti / czyli dla máłégo exercitium: ták gdźie Catarrus do
częſtégo onégo ſchylánia / álbo zgárbienia przyydźie / v-
czyni to / że ſye ták żyły záſtawßy / ſproſtowáć zás nie
łatwie więc dádzą: gdyż oto phlegmá rzecz gęſta / gru-
bá/ á lnąca/ do tego przypadwßy/mußkuły y neruos po-
kłij/ y ßkodliwie pokurczy. á iáko ſye do pierśi niemá-
ło rzeczy zbiéga / ták ieſli ſye chorobá we wßyſtki wrázi /
tym trudniéy ią z nich wygániáć: co w owych wielkich
kurczách widźiémy / ktoré tetanum/ opiſtetanum/ y em-
proſtet zowią. My tu do tego ſye wróćmy/ który z mázá
nia przychodźi/wczęśći ktoré z tych podleyßych pobudzo-
ny / ktorąle z tych dwu przyczyn / co ie zá znácznieyßé
Hippoc: mieć chćiał/ z nápełnienia álbo wynißczenia ćiá 6. aph: 39.
łá: z czego kurcz że ſye oboygá vczynić może/ kto wątpi:
gdy oto y ſkórá y ſtróná wysßéy miánowána dowodnie
to okázuie / że kiedy zeſchnie ſkurczyć / y kiedy odwilgnie 2.de sym:cau.
tákże ſye ſtąpić może: á tych to dwu przyczyn/iż ieſt wy-
baczenié łatwie kąſek ich zámilczmy: wiedząc że mogą 7. Meth.
przyść z vźiebienia/ z pracéy zbytniéy/ z roſpuſtnych á nie 12.Methodi.
miarnych ſpraw nocnych/ z biegunki álbo zbytniégo pur De Consuetu.
gowánia / z vßćia krwie / z febry z fráſunków / gdyż to C° 2. aph. 5.
wßyſtko ſußy á nißczy náturę / mogą też á té naczęśćiéy C° 5. aph 4.
z prożnowánia/ z wielkiégo ſpánia/z opilſtwá/á zbytnié- C° 7 aph: 24.
go rozetkánia/z koliki/ y z tego co iedno pełność zá ſobą In 1. porrh..
nieśie: lecz owá co ią chytrßy non proportionatam ad
materiam zwáli/ießcze podobno kurcz ćięższy czyni: gdy Gordonius.
iad á złość náturze nieſprzyiázna / bárźiéy y głębiéy ży-
łam záwadza / iáko kiedy wąż vkąsi / á onym iádem nie
ſkóry tylo mieyſce/álbo żyłe ktoréy ſye dotyka/ále od niéy
áż ſerce y głowę záraża/ ſkąd ból/kurcz/ćierpnienié/ zátyſ
fébrá zápámiętywánié/ y czáſem ßaleńſtwo/ przy wzdę-

ćiu onéy rány przyydźie: y skłádáli to wiec dawni żacy/
ná żedło álbo aculeum iego/ ále wiere nie tym szkodźi/ ie-
dno że ma zeby ostré / á miedzy nimi iákoby piane/ któ-
rą gádźiná tá zá roziádowieniém vczyni/ y złość swą w-
szytkę w nie wpuśći / y zá vkąszeniém záraz iákoby trući-
zne w ráne wrzući: przeto in pireneis montibus kiedyśmy
lacertas/ viperas y sáme phalanges / z chłopy támtecz-
nymi zbiéráli / vśidloną á rozdrażnioną bestią / napiér-
wéy króćili/ dawszy iéy brzég sukniéy grubéy w gebe / że
zá czestym wytárgiwániém/ gdyż mocno záżymáłá/ zeby
z piáną wpłáćie onym zostáwiáć muśiáły: gdźie potym
oné bestie w reku wolno nam było nośić: y choć w cále
żedło było / nikąská sye nie bać / gdyż y instrument kąsá-
nia/ y efficiens iádu/ wietszy iákoby odszedł. o czym kie-
dy myślim/ iáko ná mercuryusz záwołáć niémamy/ iuż to
wyszéy iego złośći przypisawszy / że gorzéy niż kthóry z
Plinius. támtych wezów/ iad áż do sercá rzućić może: pomniém/
że de Marco nápisáli/ kiedy go ná wede biorą / że iad po
Rondel: in pis. wedźisku puszczáiąc/ áż do reki/ potym y do sercá sye ćią-
gnie: ále ten oto choć mirwrzkomie iad odieto/ y oto go
vskromniono/ przedśie kąsa: pátrząc iż górnicy/ co go ko-
páią/ złotnicy / co go do pozłoty przysadzáią/ álchymi-
stowie/ co z niego spiritus álbo turbit / álbo swé preci-
pitati czynią/ rzadko áby álbo głową / álbo rekomá nie
trzesli: álbo iesli sye nie skrómnie chowáią / powietrza
ruszeniém / álbo śmierćią nagłą nie vmiérali: álbo wżdy
ták żádni/ iákoby ie z krzyżá ziął chodźić niémieli. á to iest
że zgody do ćiáłá / á proportiéy do máteryéy niéma: że
áni wielkim zbytkiem/ áni wielkim wyniszczeniém/ ćiáło
zárázíwszy/ o kurcz y ból przywodźi: o táki mówie/ któ-
régo z któréy miáry błágáć/ trudno w to potráfić: gdyż
iego náturá gorącali/ źimnąli/ skrytąli/ wiádomąli/ léczy
własnośćią / miedzy mediki w swarze zostáło: iednákże
iż z máściámi gorącémi sye złączywszy / głeboko przenika

żyły su-

żyły susząc/ á plugástw źimnych gwałt pobudzáiąc/ łát-
wieby z nim/ by nie to czego go żaden nie odsądza /że coś
iádowitégo w sobie ma: á czemu kurcz acutum morbū C° 1 aph: 12.
názywáli/ łátwie to obaczyć: gdyż ták bárzo boli/ y te-
sknosć ze mdłośćią przynośi/ iż póki nie odnidźie pátient
wrzeszczeć á sobą przez miáry trwożyć nieprzestawa: á to
w owych przyczynách pospolitych: bo ácz Gálen názy- In 1. prog. c.3.
wał złym kiedy kurcz przyszedł komu z pełnośći: 1. aph. 18.
Złym/ kiedyby ze snu przy gorączce przypadł: 4. de loc: aff.
Złym/kiedyby śie przed tym grzbiet y páćierze rospáliły 4. de p̄s: ex p.
Złym / kiedyby sye w niém rece y nogi wzdeły: 12. Meth Med.
Nie vléczonym/kiedy przy wielkim ćiáłá wyniszczeniu: In 1. porrhet.
Trudném do rátunku/ kiedy po vśćiu krwie wielkim: C.7. aph: 9.
Z desperowánym/ kiedyby zá niém zgłupienié álbo ro- 7. aph. 25.
zumu odeszćie przyszło:
Z desperowánym/ kiedyby zá wielkim purgowániém: C.5. aph. 2.
Smiertelnym/ kiedy zá wielkim zránieniém: C. 4. aph: 57.
Smiertelnym/ kiedy zá wielką fébrą:
Smiertelnym/ kiedy piersi/ kárk/ szyiá/ żołądek/ skur-
czywszy ksobie przyść nie mogą:
Nié mniéy złym/ kiedy wąż álbo gádźiná iádowitá v-
kąśi/ ále iesli my przy téy gádźinie przyłączym ten co go
mercuryusz w żyły wnośi / ták bárzo iáko któryle z tám-
tych zły: to iedno ćieszyćby nas podobno mogło / że má-
iąc correctiua/ co mu skórę otwiéráią/ á przez nie plugá-
stwá wiodą / choć dobrze áż wgłeb y przez kośći śiega /
przedśie iednák iż ná mieyscu nie rad śiedźi / ku górze per
poros idźie: y przeto wiecéy po wiérzchu / in musculis /
niżli w stáwiech in ligamentis kurcz widźiem: bo gdźie-
by głeboko wszedł/ nie tylko kurcz álbo zwiércenié/zdźiu-
ráwienié/y insze przypadkiby czynił: czego áby czásem nie
czyniwał kto wątpić bedźie: pátrząc że po mázániu dosyć
tego bywa: ále iuż to tám nie kurczem názywáć nam
przydźie. Co ieslíby téż grzbiet sam/piersi/szyie/niewieśćié 6. de loc: aff.

vteri

vteri (iáko ſye to częſto tráfia) zkurczył / iuż do ktore-
go z ónych wielkich przypiſzem/temu to lżeyſzému pomoc
dawáiąc / ktory z ktoreyle iedno przyczyny będźie / tego
1. aph: 18. chce / áby część ktora nápada byłá rozgrzána : nie żeby
go też y źimnémi rzeczámi wiec drudzy nie léczyli / gdyż
5. aph. 21. Hippoc: y Gálen/ſkurczoné tylko źimną wodą poléwali/
1. de sym. cau. tákże kolikę ſkurczoné álbo śćiągnioné w źimnéy wody
wánnę wſadzáli / ále to rozumieć trzebá o młodych / nie
zchorzáłych/ we krwi y wćieple przyrodzonym nieuſzczér-
bionych : co wiec w dźiećiach ná oko widźiém / że kiedy
ſye kąpią długo/kurcz miéwáiąc/ w wodę z nowu wſzed-
wſzy/ álbo nogę ſkurczoną oblawſzy/ wnet go pozbywá-
ią : czym nász chory nie tylkoby go nie vléczył / áleby hu-
mory pobudzoné zátrudnił / ſkoreby záwárł / á żyły oźie-
biwſzy/złémuby gorſzégo przydał : gdyż ćiepłem máteryą
onę roſpędźić/á nie źimnem ią zgęſtwiáć potrzebá : prze-
5. aph. 17. 18. to Hippoc: mowił / kurczowi że febrá przyſtąpi / lepiéy
niż kiedy febrze kurcz : ktory iż poſpolićie z źimnéy máte-
ryéy bywa/iáko ſkoro ſye oćiepli/wnet przeſtáć powinien:
á ieſli ták záźiębnie/że ſye máterya źimna z ktoréy ieſt ro-
ſpuśćić / áni ſkorá mu otworzyć zechce / we wnątrz śie-
dźieć / á bol czynić do tąd będźie / áż go ćiepło rátuie / á
tylko to ſámo wypędźi : przeto widźiémy / że źimie bár-
źiéy/ w náturách źimnych bárźiéy / w członkách ćiáłá źi-
mnych bárźiéy/niż indźie kurcz bywa : á iż to iuż wiémy/
że in partibus neruoſis / á nie kedy indźie/ tedy też y óno
co Hippoc: mowił ſobie przypomniém/frigid: neruis ini-
micum ꝛc. godźi ſye nieminąć tu owych contractus We-
gierſkich/ iezykiem ich cemer názwánych / ktore óni ták
ſrodze ćierpią/ iż wſzyſtek człowiek / áni rękámi / áni no-
gámi władáiąc/ ſnadź áni ſye podrápáć ſkluczony może :
y ták długo w tym ſye trapi/áż náturá ſámá máterya źi-
mną/ co neruos śćiſnęłá/ y flatus/co żyły y muſzkuły ná-
pełniły roſpędźi / á ſtrawi : á mowię náturá ſámá : bo

tám ći ludźie ſye w medykách nieprawie kocháią/ choćiaż
ná choroby grubym iedzeniém bárźiéy niż inſzy zárobić v-
mieią. ktorych to grubych potraw obetkánié/ ſorowość/
y wiátrow wiele czyni/ ták iż oną ſorowośćią/ á wiátrá-
mi rozetkáné á nádęté ćiáłá/śćiśnie y iákoby ſpęta: gdyż
też ich powietrze gorné/ ſkalné/ á przykrym źimnem prze-
rażáiącé/ták ſtwárdźi y záwrze ich grubą z nátury ſkorę/
iż áni wiátr on wyniść / áni ſorowość ſtrawić ſye może.
á tákowym nicby pilniéy nietrzebá/ iáko po wypurgowá-
niu / theriáki / á rzeczy tych ktoréby zágrzéwáiąc żyły y
ſkorę otwiérały / á pot iákile być może czyniły : ále iáko
to pod kocem ? iednákże/że ná czoſnku przeſtawáią/ gdyż
wtám tym kráiu ma coś z theriáką ſpolnégo / by nie to
że głowę nápełnia/ wiátry pobudza/ y czáſem oneſz ſoro
wość w żyły z ſobą wpycha/á co óni krew ná to puſzczá-
ią/ nam ſye niezda dobrze : gdyż ſye tym náturá oźiębi / á
w żyłách óno zátkánié ieſzcze ſorowſzé zoſtáwi: przeto ćie- *In 5. aph. 22.*
pło/ćiepło ſámo kurcz rozgrzać może: y czynią wiec wſzy
ſcy/ oleymi/ álbo proſtémi/ álbo vczynionémi/ tákowym
członki ſkurczoné mázą : my kiedybyſmy ie w oliwie / co
dźień godźiny pewné trzymáli/ podobnoby lepiéy:bo káż-
dému kurczowi á żył obráżeniu / ieſtći to dobrze námázáć
y zágrzać mieyſce bolącé/ ále tráfić ktoré y dla czegó boli/
ieſt ieſzcze lepiéy:przeto ono Gálen onému co z woza ſpad *3. de loc: aff.*
ſzy/rámię wybił/á wpálcách bol wielki/y ſkurczenié czuł/
nie ták pálce iáko ſzyię/czegó ſye inſzy domyślić niemogli/z
wielkim pożytkiem choregó mázał : przeto iż ſtámtąd idą/
nerui : ktoré gdźie ſye iedno kolwiek obrażáią/záwżdy ſuo
principio ſkąd pochodzą bolu vdźiéláią. Przeto obráżą
ſye komu nogi/ y krzyż mu ſye kurczy/ ćierpi kto co w rę-
ce/ ćierpi też y w ſzyie/paćierze go bolą/ boli też y głowá/
czemu ? iż oné nerui ztámtąd idą : á iáko ná lutni ſtroná
pod palcem reſpondowáć álbo wdźięczno brzmieć nie
może/ by byłá lutnia y ná ſążniu/ ieſli tey ſtrony ládá co/

w progu doléga/tákże tá hármonia ćiáłá nászégo/ieśli w
którym mieyscu/á miánowićie in neruis/co są nád miáre
czułé ćieśći/obráźliwym czym chorzeie/ nie oná tylko/ ále
iéy poczatek / á snadź y wszytko z nim ćiáło/ boleie: á to
do tego mówię/że kurcz lécząc/trzebá nie tylko to/ co sye
kurczy/ále y to co gdźie correspondentią á spowinowáce-
nié ma / opátrzyć: tedy nászému kurczowi co go mercu-
ryusz wzbudźił/ y w nim nam te considerátią dał / że iest
ze wszytkich trzech choć sobie przećiwné / przyczyn / tákié
lékárstwá vczynim/coby go grzać/á skóry nie záwiéráiąc
ból skromić/ y máterya rospędźić mogły. prośći tedy lu-
dźie chustámi ćiepłémi/workámi prážonégo prossá/ álbo
siemienia lniánégo / álbo otrąb węzłem / ná przemiány
Ru Med:ex pt. grzeia: y iest bárzo do rzeczy: mážą téż y oleymi domo-
wémi/álbo másłem máiowém płókánym / ćiepło: wsá-
dźáią drudzy chorégo álbo iego bolący członek w oliwę/
y to rzecz pomocna: á my tylo im sáme diáltea záléćmy/
Iachinus in 4. naydźiem w niéy naprędsza y przez obráženia pomoc:
Ras: ca: 13. ácz prostsza ieszcze chwali Nicolus Florentinus/ex radice
alteę/et aenulę/ która nietylko ná mieysce skurczóné / ále
y ná wyssé/y paćierze y ná głowę kláść roskazał. Albo
℞. Oleoꝝ rutácei/hiperici/violati/ ana ℥ j cerę parꝝ/
fiat linit. Albo ℞. Oléi hiperici / olei cheirini/
lumbricoꝝ ana ℥ j/ cerę q s/ fiat linit: Albo
℞. Olei vulpini ℥ ij/ olei phōꝝ/ ℥ j/ castorei ʒ j/ cerę
q s m̄/ fiat linit. ℞. Radicꝝ alteę/ lilioꝝ ana ℥
s/ radicꝝ acori/ ireos ana ʒ ij/ chamepitis/ herbę costi/
maioranę/ calendulę ā P. ij/ floꝝ anthos/ meliloti/cha-
mom̄ ana P. j/ stiracis/ ladani pinguis/ mastiches/ ca-
storei / ana ʒ iij/ olei de vermibus q s contundentur in
mortario/ vt sit vn̄g. s a. ℞. Ceroti é stirace ℥ j/
ceroti alexandrini ℥ s/ olei lumbricoꝝ/hipericꝝ ana q s/
ad dissoluendum vt sit linit. ℞. Vnguentoꝝ a-
ragonis/ agrippę ana ℥ j/ vn̄g. de altea ℥ j s/ olei cha-

momillę/ anetini ana q s/ ad dissol: vt sit linitum.
℞. Olei lupini/ chamomil: de lilio / de spica ana ℔ s/
vn̄gtoꝝ agrippę / de altea / oleoꝝ de iunipero / de tere-
bintina/ de castoreo/ de mastiche/ ana ℥ j s/ roꝝm̄/ sal-
uię/ hipericꝝ / stecados / nepetę / sampsuchi / mentastri/
matricarię/ absintij / ana M. j/ schinanti M. s/ vermi- De vigo.
um terrestrium vino lotoꝝ ℥ iij/ incisę herbę bulliant/
cum oleis/ et ciato vini boni odoriferi/ maluatici/vsque
ad consumpt: vini/ colentur/ colaturę adde terebintinę
clarę ℥ ij/ resinę pini ℥ j s/ cerę q s fiat linitum. każe
tym mázáć y mieysce skurczoné y to od którégo żyły idą/
to iest grzbiet. Drugi záraz/ tegóż. ℞. Oleoꝝ de spi-
ca/chamomil: ana ℥ ij/oleoꝝ vulpini/de iunipero/de ca-
storeo/ laurini ana ℥ j/olei de terebintina ʒ x/stecados/
schinān̄ti/ thimi/sampsuchi/roꝝm̄/saluię/calamenti/ma-
tricárię/absintij/ hiperici/ ana M. s/vn̄gtoꝝ agrippę/
de altea ana ℥ iij/ rutę ℥ ij s/ nucis moscatę / cubebar:
gariōphꝝ/ cinam̄ ana ʒ ij/ thuris ʒ iij/ resinę pini/tere-
bintinę clarę ana ℥ j s/ radicꝝ enulę / radicꝝ ebuli con-
tritaꝝ/ et concisaꝝ ana ℥ iij/ vermium terrestrium/ vi-
no lotoꝝ ℥ v/ contundenda contundātur: dein bulliant/
bullitione āpla/in vini odorati ℔ j s/ ad vini consumpt:
colatura linian: partes contractę/ które po námázániu
skórą / świéżo z báráná/ álbo z wilká/ álbo z lisá obłupio-
ną/ póki ieszcze ćiepła/ obłożyć: áby ták y oné oleie / pod
nią trwáły / y skórá sye ich nápiwszy / imi y sobą mieysce
skurczóné grzałá / ból odganiáłá / á máteryą złą rospę-
dzáłá / żyły wolnieysze czyniłá: która to skórá / áby nie-
chłodłá/chustámi ćiepłémi obwiezowána być ma. Em-
plastrów álbo vn̄g. inszych dosyć iest / co ie owo zowią
bálsamámi/które wsie emollientia/et neruos roborántia
bierzą/z których vżywmy onego (gdyż o własny bálsam
trudno) co go Sáportá zá wielki secret miéwáć był zwykł:
℞. Folioꝝ/iuę artetice/iuę moscatę/ana M. s̃/ floꝝ

ſtecados/roriſmā: maiora: ſaluię ana P. j/ aloes hepa-
ticę/mumię/ thuris opoponacis/ vſneę vel muſci/ croci/
Hollerius. ſpicę nardi/ ammoniaci/ gummi arabi: maſticꝭ/ ſtiracꝭ
liquidę/ ſtiracꝭ rubrę / ana ʒ ij/ ladani puriſsimi / ca-
ſtorei ana ʒ ij ß/ moſchi orientalis ℈ ß/therebintinę pel-
lucidę/ ad pondus om̄: diſtillentur in balneo marię / in
amphora vitreata reponan: vngentur partes affectę et
neruoꝝ origo. ℞. Thuris albiſſ: maſtich: ana ℥ ij/
ligni aloes ℥ j / gariopħ: galangę/ cinam̄: zedoarię/ nu-
cis moſchatę/ cubebaꝝ/ana ʒ vj/ mirrhę/ aloes/ ladani
ſarcocolę/ caſtorei ana ℥ ß/ baccaꝝ/ lauri/nucleoꝝ pi-
ni ana ʒ vj/ ireos/ariſtꝭ/ rotꝭ/dictami/ conſolidę moꝝ/
ana ℥ j/ gummi elenij / opoponacis / benion / ana ℥ ij/
ſucci iuę/ſucci herbę paraliſis/ana ℥ iij/therebint: ℔ j ß/
repoſita in alemb: vitreum. deſtillentur s a/

℞. Therebint: venetę/ et abietinę ana ℥ j/ thuris alb:
ladani ana ℥ iij/ nardi indicę ʒ ij/ radicꝭ valerianę/ an-
gelicę / ireos / acori / azari / ciperi / calami arom: ana
ʒ j/ maſtiches ℥ ij/ galangę / gariophilloꝝ / caſię ana
ʒ iij/ nucis miriſtꝭ / ℥ iiij/ macis ℥ j ß/ agalochi ℥ ij/ gu-
mi elemi ℥ vj/aloes hepat: mirrhę ana ℥ ß/ caſtorei ʒ x:
ſtiracis calam̄: laſeris ana ℥ j / ſang: dracꝭ/ ℥ ß/ floꝝ/
lauendulę ℥ iiij / olei nucis vnguentarię ℔ ß/ repoſita in
Ludo:Duret°. alembico vitreo deſtillentur s a. Té tákié vnguenti po
proſtu vczynioné niezlé ſą kurczowi/ przeto że ingredien-
tia ich ſą dobré : ále ieſliby ie przyſzło czynić obyczáiem
nowſzym podobnoby były lepſzé / y przeto owym paracel
Parac de contrac. tr:2.c:6. ſowym wiecéy mieyſcá coś ſye teraz dawáćieſmy ieli:

℞. Therebintinę deſtillatę ℔ j/galbani deſtillati ℔ ß/
gumi eleni deſtillati ℥ iij / rurſum omnia deſtilla/ ſimul
et inde fiat balſam̄: a fecibus et phlegmate ſeparatum.

℞. Therebintinę oleoꝝ/ lauri/ oliuaꝝ/ iuniperi/ ana
℔ j/ maſtichꝭ/mirrhę/ thuris ana ℔ ß/ deſtillentur olea
per ſe / et therebintina per ſe/ poſt vero mixta iterꝭ/ de-

ſtillentur et vſui ſeruentur. álbo ten ktory mocnieyſzy/y
affectionib: neruoſis bárzo ieſt pożyteczny. ℞. Gu-
mi opoponacis ℔ j/ galbani ℔ ß/ ammoniaci ℥ iij/bdelij
℥ j ß/ ſimul permixta cola / et per acetum in oleum de-
ſtilla / cui deſtillato adde therebintinę deſtillatę ℔ iij/
olei Philozophorum ℔ ß/ olei laurini deſtillati / macꝭ/
thuris ana ℔ j/ deſtillentur iterꝭ omnia ſimul in oleum/
cui rurſum addito ſtiracꝭ liquidę/ ℥ j ß/ ranaꝝ n° xx /
adipis taxi ℔ ß/ aceti deſtillati/vini ardentis ana ℥ j ß/
digerantur in vaſę vitreo / per menſem in ſole poſtmo-
dum exprimātur et ſeruentur: ℞. Seui ceruini ℔ j ß/
adipis vrſi ℔ j/ taxi ℔ ij ß/ hirci ℔ j/ oleo ex ijs deſtilla-
to/ additisque ranaꝝ viuarum ℔ iij / iterꝭ deſtillentur/
ac deſtillatis addatur/ſeui ceruini ℔ ß/adipis taxi ℔ j ß/
cerę ℥ iij/ aceti q s/ et commixtis omnibus fiat vnguen-
tum/ quo contracta membra foue. Ale iż tákié oleie ſą
bárzo mocné czáſu długiégo / koſztu niemáłégo y prace
potrzebuiącé : tedy tu iáko y indźié/ záwżdy przyſtoi nam
od rzeczy co lżeyſzych począć / á w prawdźie niemamy
lżeyſzych / iáko worki álbo cataplaſmata/ex farinis/ ziół
do nich należących przykłądáiąc. wźiąć tedy mucaginis
fenugręci/ſeminis lini/ſeminis altęę/ ana ℥ ij/ floꝝ/ ca-
momillę P. ij/coquantur in aquę q s/ aceti parte tertia
affuſa / donec ſit ſatis : poſt additis / olei ſiſamini/ olei
amigdalarum dul: ana ℥ j ß/miſceantur et tepidę appli-
centur. ℞. Radicꝭ altęę/ lilioꝝ/ ana ℥ ij/ radicꝭ/ a-
cori/ ireos/ ana ℥ ß/ ſaluię/ maioranę / chamepitis / ſeu
iuę artet: ana M. ß/ floꝝ camomill: calendulę ana
P. ij/floꝝ roꝝm̄/floꝝ melliloti ana P. j/ fiat (contu-
ſis confundendis) decoctio ad duas partes aquę/ adden
do maluatici tertiam/ et aceti modicum/ cui ſub finem
adde olei lumbricorum/ ℥ iij/ olei therebintinę ℥ j ß/ ſti-
racꝭ/ ladani pinguis/ maſticꝭ/caſtorei/arte diſſolutoꝝ/
ana ℥ ß/ fiat cataplaſ: quod tepidę ádmoueatur/ et fa-

ſcijs calentibus vel pelle recens animali detracta fouea-
Arnol: de vil: tur: álbo ów proſty/ wźiąwßy piołynu/ kminu / bobków
po ßczubáci zetrzeć / przywárzáć / á z miodu łyßką zmie-
ßawßy/ przez płáty przyłożyć/ káżdy ból od tego przeſtá-
wa. ſáccul táki czynimy/ weźmi ſoli trzy gárśći/ vpráżyw-
ßy/ią włóżmy w worek. ℞. Radicë altee/ ra-
dicë liliorë alborë/ana ℥ ij/ſeminis lini/ leniter conquaſ-
ſati M. j/ furfuris frixi/ florë/ chamomille/ florë/ an-
thos ana P. ij/ ſalis communis torrefacti/et pulucrati
℥ j/ m̃. fiat ſacculus/ qui ſubinde recalfactus admoue-
atur. ℞. Mentę ſiccę/abſintij/ melliloti/chamomillę
ana M. j/ milij toſti ℔ ß/ furfuris ℥ iij / ſem: aniſi/ fe-
niculi/ carui/ ana ℥ j/ ſalis toſti/ P. ij/ m̃. calide appli-
centur / et ſepius irrorentur aceto calido/ aut maluati-
co / aut aqua vitę modica : poſt vero aliquo ſupradi-
Tr:3. ſer:2.c.7 ctorë vngatur. záléca Nicolus Florentinus ſwoie geś/
która ták przypráwuie / oſkubwßy co natłuſtßą / y wy-
páproßywßy/ nádźiać ią mieſem kocięćiá tłuſtégo oblu-
pionég/y z siekánégo/przydawßy do tego ſłónin tłuſtych/
kádźidłá/ y mirry/to co ſye wmieśćić będźie mogło záßy-
wßy/y záprawiwßy/y ná rożen wpráwiwßy przed ogniém
wolnym nád brytwánną piéc/ ták iż tłuſtość z niey wßy-
ſtká poćiecze / á iż octu podlać pul gárncá / álbo wiecéy
trzebá/ gdy ſye wytopi / tłuſtość z octu zebráć / á w oććie
ónez geś z nowu z siekáną ze wßyſtkim wárząc / y óne
tłuſtość co zpłynełá zebrawßy / y odłączywßy / z piér-
wßą złączyć/ y mieyscá ią pokurczoné mázáć : tákże liſá
przypráwuią : tákże wilczetá młodé/ y inßé beſtie tłuſté /
á właſność niéiáką do potwiérdzenia żył/ á roſpadzenia
humorów ßkodliwych máiącé: ále to bárźiéy vkázuiąc do-
ſtátek lékarſtw/ á náukę gruntowną/ która ze wßytkich
rzeczy pożytek zdrowiu przynieść vmié. á byli w tym ták
Grécy/ iáko y Arábowie chćiwi/áby wiele lékarſtw wy-
myślnych chorému rozum vkazáli : ále owo Záchárię fi-

lius wyliczywßy pięknych lékarſtw śiłá / nád wßytki zá- lib: 1. ca: 6.
léca proſty linimentćik. ℞. Amurcę/ olei ſiſamini/ olei
ſeminis lini/mucaginis/ſemi: psilij/fenugreci pingued:
caudę arietis/ m̃. et diu agita/ poſt vtere. Auicenná/
tákże po wßytkich/ nérkę z tłuſtośćią tą / która ſye przy li. 3. f. 2. c: 7.
niéy rodźi roſpuśćiwßy á zágrzawßy przyłożyć/y póty áż
vſchnie trzymáć/ á to czeſto odmieniáć. náucza Holle-
rius/ ſkórę świéżą z ſkopu / z wilká/ z liſá/ ze pſá / álbo z
któréyle beſtiéy tłuſtéy odártą / y kiedy oſchnie máśćiá-
mi wyßéy miánowánémi / álbo oleykámi odwilżoną / á
w prawdźie ſkórá táka nie tylko kurczowi/ ále ſtłuczeniu
ále bolowi káżdému / bárzo ieſt pomocna. Siluius/
ácz chyrurgowie wßyſcy/ część ſkurczoną kłádźie w bydle
iákié/ świéżo rozerznioné/áby ćiepło ono przyrodzoné we
krwi y w ćiele iáko w ſwym domu będącé/ trud trawiło/
á posiláiąc precz go wywodźiło. Jeſtći to właſnie Tá-
tarſkié onych ſtárych tátárów lékárſtwo/ſłábość álbo ná
głą iáką chorobę czyniąc / w koniá wléść roſprótégo/ y
póty w niém siedźiéć/ póki iego ćiepło grzać á złégo vm-
nieyßáć może : leć teraz w medrzßych kráiách ludźie/ kie-
dy truciznam ináczéy zábieżeć nie mogą/ że ſye iuż w ćiáło
wkorzeni/á po wßytkich członkách iad iego rozniźie : y
źimnem álbo téż y gorącem / iákoby iuż ćiáło zábije / w
mułu/ w koniá / álbo w wołu wlázą / y ták ćiáło párząc lib:22. Antr.
złégo pozbywáią. Pißé to Wolateránus/ o Ládiſłáwie
Węgierſkim Królu/że kiedy był ſtrut/w mułów kilko ro-
ſprótych w iednégo po drugim wlazł/á tym ſye od śmier-
ći rátowáł. doſyć tákich Hiſtoryy indźie : á w Rzymie
nawiecéy. Nerui tedy obrázoné álbo pokurczoné przez
pochyby lepiéy ſye ták posilą y ſproſtuią/ niż kiedyby vn-
guentów álbo tych bálſámów dał co nawiecéy : á co kte-
mu : że poznáć choroby przyczyne / ieſli gorąca álbo ieſt
źimna bywa trudno : y ſtąd lékárſtwo vczynić téż nie łá-
twie : gdy ieſli z gorących humorów zfébry przyydźie ten

kurcz/ dáć mu lékárſtwo álbo vnguent gorący/ byłoby z
obrázą: tákié ćiepło przyrodzoné w obudwu przyczyn/ y
w źimnéy y w gorącéy: co ktemu y ex repletione y ex ina
nitione/ choć ćiáło pełné/ choć wyſchłé/ bárzo pomocné:
nád to/ niech trzecia oná przyczyná będźe/co ią non pro=
portionatam zowiemy/iákoby iádowita á nieſpodźiano
kurcząca: y téy ießcze lepiéy / gdyż wßytkim inßym tru=
ćiznam pomaga. A iż kurcz iákiżkolwiek będźie/grząć zá
wżdy potrzebá/y przeto owo wyliczáią wánny/Awicen=
ná zmléká/Leonellus náwárzawßy głów/nóg/y podrob
ſkopowych/ álbo drobiecych: inßy z źiół/ wßyſcy z oliwy/
álbo wżdy przymießawßy decoctiy do tegż ſłużących/ ten
brzuch bydlęcy/ ręce álbo nodze ſkurczonéy/ dźiwną po=
moc vczyni: y przeto ręce ránionéy / nodze wywinionéy/
kiedy ſye pokurczą/ á inßé lékárſtwá omylą/ ćiepło tákie
dobré: ácz áby nierußyć / á poſoką táką nie pyſkáć cho=
régo/ fomentátie czynią: álbo ießcze miáſto tych páre/
nád którą część ſkurczona ſye párzy. Arnoldus de ligno
aloes combuſto / extincto in oleo: Awicenná kámienié
roſpaliwßy: my cegły miáſto nich vżywmy / bo pirites
calaminares álbo inßé ſą gorącé / winem ćiepłym polé=
wáiąc ßczérym/ álbo w niém wárząc ßáłwią/máioráne/
bukwice/ rumien / máćierzádußkę/ y inßé źiołá: inßé ro=
zmáité decoctie ná to czynią: y ſkoro ſye roſpárzy á zá=
grzeie część oná / ieſli pot wyſtąpi / do łożá go kłádą y
tám ſye mu zápoćić każą: gdyż pot reſoluuie tákie rzeczy/
á ze wnątrz ciepłá dobywßy/ vmocnia y zdrowi. á rád=
niéy tych tákich párzenia/nižli wánien vżywáli: bo wán=
ná być nie może/ áby śiły choremu zmnieyßyć niemiáłá/
ták iż z niéy ſłábßy/ roſkiśiawßy wyniść muśi: á co ieſli
ießcze przepurgowány nie będąc/ ćiáło ma záplugáwio=
né: przez ſłáboſći álbo wiec gorączki iákiéy nie będźie.
w prawdźieć że ná kurcz czyniwáli ſtárzy/ kiedy mu ina=
czéy przecz odniść roſkázáć nie mogli/áby fébrę przywiódz

ßy ták go odpráwili / co y Hipocrates y inßy chwalili/
że z źimnéy przyczyny będąc/ onym ſye gorącem ſtrawił:
y vczą tego ſamiż / iákié ſuppoſitoria/ iákié electuarze /
iákié vnguenty/ná pulſy y ná pępek kłáść/áby ſye rozgrzá Arn: Breui: 1.
ło á gorączkę popádło ćiáło: lećiż to ieſt niebeſpieczna/ Ca: 25.
nie tylko náßému/ ále káżdému chorému / ponieważ iéy
zás nie gáśim / kiedy chcemy/ lepiéy że ieden kąt niż w=
ßytko roſpalimy ćiáło: tákże w kurczu gwałtownym kie=
dy ná inßé lékárſtwá niedba / ná mieyſce bolącé bániki
álbo iedne wielką ſtáwiáć kazáli/ czáſem ſuchą/czáſē téż
siekáną/áby ſie iad z głębiá porußył/ á ná wierzch vkázá=
wßy rozßedł/álbo bez bólu chorégo léczył: ále iáko siekáć
niebeſpieczno/ták neruum/ábo tendonem przerznąć ießcze
niebeſpieczniéy: gdyż ſye neruus nie kurczy / iedno zá iá=
dem iákiéy máteryéy: á przerznawßy go/ áza go tám nie 6. Meth. Me.
przybędźie: álbo ieſli dla páry álbo humoru trochy iádo=
witégo ſkurczył ſye/iáko kiedy go poderżnie wzgórę ſko=
czyć á bólu przezmiárnégo przyniéśćby niémiał: iż tedy
omdléwáią y vmiéráią tácy / podobno áni wánien / áni
bániek á tym mniéy áni tendonu rzezánia vżywiem / á=
zwłáßczá w náßym mártyrze: ále foment/álbo páre po=
tym mázánié vczynim/ zápoćić mu ſye kazawßy: co po=
mniąc że on w ćiepłéy izdebce siedźi álbo leży / máło ná
owo dbaymy / co go namiotkiem álbo kobiercámi okryć
każą/ áby párá nie ginąc ſtátecznie go grzałá/ potym go
námázáć/(mówię máśćiámi kurczowi ſłużącémi) ſkórką
álbo emplaſtrem obwinąć. á ieſli ták bárzo boli (prze co
oni ſtárzy tendones álbo neruos rzezáć chćieli/) tedy mu
dáć z ośrzodku pßenicznégo chlebá / w mléku vwárzyw=
ßy / ćiáſto: przyłożywßy mákowek y máku białégo ſtłu=
czonégo część pewną: y ieſli trzebá opium y tákowé rze=
czy źimné/ które wprawdźie źimném vmarzáią/ ále to v=
morzenié mniéy niebeſpieczeńſtwá nižli rzezáć / máią.
Ták tedy ból vbłagawßy diete mu obmyślić/o któréy pi=

ſáć śiłá niepotrzebá/ pomniąc że chóry náß máło y rzeczy dobrych ieść ma: wßákoż iż tákiému kurcz (y podobno w náßym kráiu wßytkim) z nápełnienia/ á z wilgotnośći ćiáłá bywa/ ſuchą nie poléwczáſtą diete dáć/ trochą mußkatowégo kwiátu/ cinam/ imbiéru/ álbo gożdzików poſypawßy: ocet y z nim rzecz káżda/ wßák dawno ná ſtronie: przepiórki choć nie z źielonémi nogámi/ áni owé co ćiemierzyce iadáią/ ále káżdé/ też ćielecinie álbo kurczećiu vſtąpią: á ieſli ſye wárzyſtégo záchce/ że zebóm ſtányen ćiáłem/ ßtuká mięſá przykra/ migdałowa poléwká będźie bárzo dobra: contus/ conſumat/ w wielkim ogłodzeniu przed oczymá máiąc: winá ſye dáć nápić/ podobnoćby nie źle/ ieſli gorąco/ zwyczay/ álbo ſam czás nie zábroni: ćiepło áczbym przypomniał/ áby wizbie záwżdy było/ ále ſic rebus ſtantibus/ podobno go tám y názbyt: wßákoż o owym ćieple mówię/ áby ſye odkrywßy ćiáłá nie oźiębiał. ná kominie tedy ieſli ogień gorzéć z ſosniny álbo drzewá ſuchégo á nie ſmrodliwégo będźie/ y to ſye zgodźi z ſtarych náßych náukámi/ którzy kazáli komorę tákowému grzać/ paląc lignum aloes/ ſtiracem/ benioin/ ciperi/ mirrhę/ cytrowé ſkórki ſuché/ kádźidło/ gożdźiki/ cinam/ ſantali/ iáłowiec/ álbo ciprios pulueres/ náßégo album animę/ co bárzo potwiérdza głowę nieprzebaczywáiąc: w vśćiech trzymáć przed iedłem caſtorei/ iáko źiárno ßocewice álbo tátárki/ bárzo pożytecżno: którégo wonią wprawdźie iákoby ſye nie bárzo wdźięczna zda/ ále ie zálécáć rzecz ſłußna/ gdyż wßytkim pomogßy nie záßkodźiło nikomu: tákże/ do tegoż opoponax: á ieſliby przykro ták ſámo ſucho ſye widźiało/ trochą lipcu álbo miodu pitégo roſtworzywßy wypić: bo iednák mamy to ná miód pámiętáć/ że in neruoſis affectionibus ieſt bárzo pożyteczny ták/ że nietylko nie pſuie/ áni obraża neruos/ ále bárzo pośila: by nie to/ że ſye da pić/ á ſwą wdźięcznośćią ſam do śiebie wabi: ktemu że kolerá ſye od niego mno-

ży: kthóréy kiedy wwątrobie/ y w żołądku ſye co przymnoży/ álbo febrę/ álbo obſtructię/ álbo nauſeam/ álbo ſingultũ/ álbo womitum vczyni: á to áza nie zá kurcz ſtánie? owßem kurczowi też to wielka pomoc/ kiedy w nim womit przyydźie/ że oné plugáſtwá gorzkié/ á przykré żołe[illegible]k y głowá wyrzuci: á tym wßyſtkiému ćiáłu plugáſtwá vprzątnie. miód tedy/ kto go ſkromnie ſye á miáſto lékárſtwá nápić chce/ może. Theriaká/ mitridatum/ anacardina confect: też do tegoż ſłużą/ álbo ták poránu w vſtá ſcrupuł álbo puł drágmy biorąc/ álbo z trochą decoctiéy pijąc/ vczyniwßy ią ex acoro/ iride/ ſampſucho/ ſaluia/ roremarino/ betonica/ herba paral: etc. tyß też ſamé confecty/ z tegoż vczynioné dobré: przy których ieſli ſye ná mirobalani/ citrinos/ chebulos/ zdobędźiem/ ſą pomocné/ ex ſpeciebus diamoſchum oboie/ dianthos/ y té które iedno głowie á ſercu ſłużą/ á gorącé bárzo nie ſą/ tu ſye zgodzą. á iż to iuż v nas zá rzecz ieſt iſtotną/ y iuż nie wątpliwą/ że nerui od głowy á paćierzów grzbietowych idą/ tedy nie tylko ná nogę/ álbo rękę ſkurczoną/ ále ná głowę baczenié mieć trzebá: bo od téy to źrzódło/ té ſtrumienié pußcza. ćiągnąć tedy á obrácáć inedy potrzebá/ drógámi co naiprzeſtrzenßémi/ áby thu nie znáczna pokóy miáłá/ kiedy ſye gośćincem thák przeſtronym máterya puśći: á pewnie więtßégo nie będźie/ iáko vſty á noſem: ále że vſtá/ gárdło/ y pierśi máią ſwą zabáwę/ noſem iéy pomóżmy/ caſtorei vtárwßy troche weń wdmuchywáiąc/ przyydźie zá tym kichawká: ále też y phlegmá ſye poprowádźi: czyniém więc ná vrząd do noſá decoctum/ errhinum z grecká/ naſale z łáćińſká zowiém/ vwárzywßy ie z źiół głowie y noſowi ſłużących: głowie mówię/ áby ią potwierdzáły: á noſowi áby odwilżáły wnim támten kliy: prze który iż ſye zápiekł/ á zátwárdźił/ plugáſtwo ſye obróćiło indźie: á do téy/ iáko do własnéy drógi płynąć poprzeſtáło. máią ſye

tedy tám té rzeczy odwilżyć/ zágrzać/ vtnić/ y ták zmiękczyć/ áby przez wielkiégo ſápánia/ y kichánia poßły/ gdyż ſápánié á wydymánié/ z oczu ſkry/ á kichánié/ głowy powątlenié / y záwracánié przynośi : á ſtrzeży Boże w rázie tákowym/ áby nie páráliſim/ ápoplexią/ álbo co tákiégo: ſkąd owo zá kichániém ludźie mówią dayći BOże zdrowie/ boiąc ſye áby zátym co złégo nieprzyßło : gdyż podobno onych wieków / ludźie máło kichali / głów ták pełnych przez miáry niémáiąc : á kichánié wzbudźić bywa czáſem łatwie / ále vhámowáć nie bárzo : pomniémy to w ßkołách kiedy żacy/ ſpiącym/ koperwáſeru / álbo z báwełny dymu ábo ládá ſmrodu wdmuchnąwßy/ długo kicháć każą/ ná co kiedy ſye nozdrzá roſpalą/ álbo wodą zimną álbo różáną zmácząć álbo mlékiem iákim/ (niewieśćié mléko Arnoldus záléca) we wnątrz wypłókáć pomocno. Vczynimyß tedy naſale tákié/ weźmi ſoku ćwikłánégo ile trzebá/ przecádźiwßy go/ y miodku mu różánégo przydawßy/ ćiepło wnos zdłóni wſarkáć roſkażmy/ nozdrzá kęs viąwßy / áby ćiepło y lékárſtwo kęs we wnątrz

Zacha: fili. li. 1. ca. 6.

potrwáło. drudzy do ſoku ćwikielnégo oleyków przydawáli fiołków żółtych/ liliowégo/ z migdałów wyćiśnionégo etc. przydawáli y w vpornym zámulénių żołći żoráwiéy álbo ládá inßéy/ á doſis każda temu dobra/ bo wźiąwßy ſoku ćwikielnégo dwie łyżce/ máioránowégo łyżkę / oleyków vncią/ álbo dwie/ caſtoreum ſcrupuł/ będźie errhinum : któremu ieſli mel roſatum álbo violatum przyſtąpi/ ießcze będźie lepßé. Albo ℞. Succorę/ iridis/ enulę/ maioranę ana ℥ ij/ vini albi odorif: ℥ j ß/ nigellę ʒ j ß/ caſtorei ʒ j/ ſirupi de betonica ℥ j ß/ m̄.

Albo ℞. Iridis/ acori ana ℥ ß/ ſampſuci/ betonicę/ herbę paraliſis/ iuę arteticę ana M. ß/ ſum̄itatum roriſm̄. florę/ lauandulę ana P. ß/ ſem̄: nigellę ʒ ij/ coquantur in aquę ſimplicis partibus duabus/ vna vini odorif: ad conſumptionem dimidij/ colaturę ℔ j ß/ clari-

ficetur / et ſpetierum diamoſchi dulcis/ dragmę ſemiſſe/ aromatiſetur/ ſeruetur pro vſu. czynią też dobry á mniéy wymyślny / wźiąwßy mánnę calabrinę ℥ j ß/ roſpuśćić wódką máioránową/ nigellę ʒ j/ elaterij grana ij/ przydáć y ſárkáć : do czego záwżdy ieſli chcemy / iáko więc chcą niektórzy / przydáć prochów wónnych / ambram / moſchum/ mogą : ále tákié wónie głowę zápaloną osłábiáią/ przeto pátrzyć ieſliże to wytrwa : á nie tylko tákowé decoctie w nos wpußczáią/ ále też wárząc ie nád párę ſye náchyláią/ drudzy troche aureę alexandrinę wódką różáną álbo bugwicową roſpuśćiwßy wléwáią / tedy od niéy y głowá ſye twierdźi / y phlegmy vrywa : któréy to phlegmy/ iż ieſt głowá pełna/ á témi ſye rzeczámi ták łatwie wykurzyć áni wypłókáć nie może. purgowáć ią podobno muśiém / gdyż kurcz/ iákomći powiedźiał / v nas przez pełnośći nie ieſt/ áni też tákowych rzeczy dáć ſye godźi / áż dobrze ćiáło purgowawßy : przeto purguymy ie/ ieſli ſłábé/ máłym lékárſtwem/ ieſli mocné/ wedle siły. wprawdźie kurcz kiedyby z inßéy miáry ſye przygodźił/ od tąd léczyć ſye począć ma / áby ſye krew co rychléy puśćiłá : leć iż náß mártyr inßégo chce/ piłłułki mu dáć:

℞. Pillularę/ fetidarę/ ʒ j/ de ſagapeno ℈ j/ agarici trociſcati ℈ ß / cum ſirupo de ſtecade reformentur pillule nº ix. Albo ℞. Máſſę pillularum de ſagapeno/ de opoponace ana ʒ ß/ de hierá cum coloquintide ℈ j/ cum melle roſato reformentur pillule nº ix.

Albo ℞. Máſſę pillularum aurearę/ cochiarę cum veratro ana ʒ ß/ aſſę fetidę g̃ iij/ cum iuleb violato reformentur pillule nº xj/ Albo ℞ Diaphenici/ indi mōrę ana ʒ ij/ agarici trociſcati ℈ j ß/ m̄. fiat bolus. Albo łáſkáwiéy ſye z nim obchodząc/ mánnę calabr: decocto acori diſſolutę ℥ j ß/ et colatę / agarici trociſc: ʒ ß/ roſati M. ʒ ij/ m̄. fiat hauſtus. co ieſli ſiropów potrzebá/ á źle ſye wracáiąc ćiáło pełné pokázuie/ dáć dni

kilko / áż ſye máterya zgotuie / y ſpráwi ku wyrzuceniu /
℞. Sirupi de betonica / de ſucco borag: ana ʒ vj / aquę maioranę/iuę artetice ana q s/ m̄. álbo ſirupi de ſucco ſcabioſę/ de ſtecadę ana ℥ j/ cum decocto acori/ q s/ m̄. álbo ná vrząd decoctum vczynić. ℞. Radic: cicoreę/ petro/ aſparagi / ana ℥ j/ iridis/ acori/ ana ʒ vj/ gentianę/ centaureę/ ariſtolochię rotundę / ana ℥ ß/ betonicę/ſampſuchi/ capillo: veneris/ſaluię/iuę artetice/ ſerpilli/calamenti/ pulegij / origani/ ana M. ß/ flo: rorſm̄a: P. j/cardamomi/ ʒ ij/carduibn̄: ʒ j ß/ corticis cappar:/ ℥ j ß/ coſti/ ciperi ana ℥ ß/ omnium fiat decoctio in vaſe duplici/aquę quantitate ſufficienti s a/cuius ℥ iiij pro vna vice / adde ſirupo: ſupraſcripto:/ q s/donec m̄ã incidatur/digeratur/expulſioni p̄paretur/ et malo non amplius pars affecta infeſtetur. potym purgowáć którémi z owychże pigułek przydawſzy ieſli potrzebá extractionis veratri/granū któré: Dawáią wpráwdźie ná to (Máthesllus ták chce) antimonij grana kilko : ale iáko záwżdy/ták w tym bárzo ieſt źle/ráczéy y extractioni vſtąpmy/ gdyż ſámo z siebie conuulſie czyni/ á ráczéy kryſtérámi niż purgáciámi wielkimi dobywaymy / którémi siegáć y wywábiáć może máterya / y máło iéy gotuiąc / y nie turbuiąc nátury. ℞. Maluę/ alteę cum toto/mercurialis betę ana M. j/ flo: aneti/camomillę ana P. j / ſem̄: maio: frigido: ana ʒ j ß/ pruno: / nº xx/ coquantur in aqua hordei s a/ colaturę quartarijs quinque/adde confect: hierę ʒ vj/ mellis roſati ℥ ij/olei anetini/chamomill: ana ℥ j ß/ furfuris P. j/ m̄. ℞. Saluię/betonicę/ p̄mulę veris/origani/pulegij/ ſerpilli ana M. j/ hiſopi/ iuę artetice ana M ß/ radic:/ iridis/enulę/ariſtoloch: lōgę/eringij/ciclaminis/ana ℥ j/ gentianę/centaureę ana ℥ ß/ ſem̄: feniculi/ ſeſeli/ cardui bn̄dcti/ ana ʒ ij/ flo:/ lauendulę P. ij/ coquantur contuſis contundendis m̄. v q aquę s a / ad dimidias / co-

laturę/

laturę ℔ j ß/adde agarici trociſc: ʒ ij/diaphenici ℥ ß/catholici ʒ vj/olei irini nardini/ ā ℥ j ß/ olei rutę ℥ j/ ſalis ʒ j ß/m̄. ℞. Radic:/canabis tuſę ℥ iij/imperatorię ℥ ij/ gentianę/centaureę ā ℥ j/herbar:/betonicę/p̄mulę veris/ ſaluię/rutę/marrhub: ā M. j/ polipodij ℥ ß/ agarici ʒ iij/epithimi M. ß/ folio: ſenę ℥ j / ſem̄: feniculi /carui ana ʒ iij/coquantur in aqua s a/colaturę ℔ j ß/adde indi ℥ ß/ hierę/ logod: ʒ v/ elect: lenit: ℥ j/ mellis antoſati/ ℥ ij/olei laurini/ anetini ana ℥ j ß/m̄. fiat enema.
Inſzych kriſter rozmáitych doſyć do tego czynią : czáſem ſámégo decoct: hordei/ czáſem z miodu pitégo/ mulſam ſtárzy zwáli : czáſem z winá : czáſem z mléká : czáſem wárząc głowy/ y podroby drobiecé/ káżdą z tych z ziółmi álbo przez ziół/ wedle áffectiéy á potrzeby/ indicátie wedle poſtępków biorąc / áż ból odnidźie / á kurcz ten trápić przeſtánie. leć iż w tákiéy chorobie/ y w tákich lékárſtwách/ poſpolićie wiec ludźie wychudną / y znędznieią / że ſkurczoni á wyſchli iáko páſſye/ álbo przez ćiáłá ſzkeletá chodzą/ zgárbiwſzy ſye/ ſkurczywſzy/ á do ziemie iákoby śmierći ſzukáiąc ſchiliwſzy : kthórym w prawdźie nie kurcz / ále ſkurczenié / nie ſuchoty ále wyſuſzenié : ná co Arnoldus practic zacny náukę / nie raz wieków náſzych doświadczoną dawa / chorému á ták wychudzonému ogolić głowę/ w wánnie ziół nawárzywſzy (wyſzéy miánowánych) poſádźić go/y lekko rozgrzawſzy/głowę ziółmi okłádáć ták wolno / iákoby ſye nie zápaliłá / potym pacierze łoiem posládká krzyżá ſkopowégo mázáć : ták/ żeby oná tłuſtosć ná nich ſtáłá/ á ile rázów oſchnie/ álbo wsieknie/ to odnawiáć : zá tym chorégo ták zrządźić/ iákoby ſye nie poćił / owſzem áby tá tłuſtosć weń wsiąkáiąc tám ſye zoſtawáłá/ á ćiáło zeſchłé á ſkurczóné odwilżáiąc / muſzkuły/ ich błonki/ fibras/ y tendones/ náwet ſkórę ſáme odżywiáłá: mieſzáią wiec do tego mucillagines alteę ſemin̄: lini/ fenugreci/pſilij/ przydawáiąc Zacha: fili. 1. cap. 6.

y oleyków/

y oleykow/fiołkowégo/migdałowégo/ liliowégo/ ꝛc. ále náßym bábóm widzę ſámo máſło máiowé/ á máiowym rády zową nie płokáné: tego ná głowę/ y grzbiet/ boki/ y mieyſcá wywiedłé nápußczáią/ fomentuiąc/ álbo ziółmi przedtym wolno párząc: bywa ich operátia nie zła/ y nietylko ſkurczoné/ ále też y przez przyczyny (byle mło dé á nie oſtátnie ſchorzáłé) záwiedlé ćiáłá rátuiąca.

Zátwárdzenié.

Zatwárdzenié ieſli dni kilko będźie/ przepurgowáć potrzebá: bo iáko ćiáło náßé żywiąc záwżdy trawić á nigdy próżnowáć nieumié/ ták tego co trawi część ſubtélnieyßą/ y pożytecznieyßą ku poſiłkowi ćiáłá chowáiąc plugáſtw pozbywáć/ á różnémi drógámi wyrzucáć powinno: á to ieſli nátura ſámá przez ſie mocna/ álbo iéy w potrzebie lékárſtwy pomogą: y ſtądże to w obyczáy nie tylko w Gréczyznie/ ále y w Láćinie y w Polßczyznie weßło/ że pharmacum/ medicamentum/ euacuationem/ purgationem/ zá iednęż rzecz biorą: iż ćiáło poſpolićie bywa zdrowo/ póki ſye plugáſtwy nie nápełni: á iáko ſkoro przebierze/ purgowánia/ álbo iáko mówim lékárſtwá potrzebuie. Co iż ieſt ieden medicowi názwyczáynieyßy/ y ſnadź natrudnieyßy léczenia ſpoſób: tym pilniéy ſtáráć ſye powinien/ áby ták purgował/ iákoby właſnym lékárſtwem tylko rzeczy niepotrzebné z ćiáłá wyprowadzał:

wadzał: bo ácz bárwiérze/ y proſći lékárze máią to ſobie zá namnieyßą ſpráwę/ zdrowié ludzkié opátrzyć ſye podięwßy/ áby purgatiámi choroby wyganiáli: lecz Hipokrátes/ Galen/ Auicenná/ álbo rzeknę wßyſcy medicowie/ wiele przedtym vmieć/ y káżdéy ſye indicatiéy przypátrzyć kazali/ niżby chorému mieli ládá lékárſtwo dáć purguiącé: ponieważ wßytki purguiącé lékárſtwá/ ſą iákoby napoły trucizná/ ták iż ieſli z ćiáłá nie tyle ile trzebá wywiodą/ ćiáło y chorobę rozdrażnią: álbo ieſli názbyt śiłę odięwßy zemdlą/ álbo ieſli ie w ćiele zoſtáwiáią/ iádu á iákoby trucizny krwi przymiéßywáią. pátrząc ma tedy medik/ ieſli chóry lékárſtwá potrzebuie: gdyż niechorému dawáć ſye go niegodźi: ieſli ieſt właſné do iego choroby: ieſli do onéy częśći ćiáłá która chorzie/ gdyż Gálen rádząc ná oczy/ kazał pierwéy przepurgowáć wßytko ćiáło/ potym głowy dla oczu: ieſli humor álbo máterya zgotowána: ieſli śiłá co rzecz ieſt nawiętßa/ znieść álbo wytrwáć móc będźie. Przeto pißąc o tym/ wßytkich okolicznośći dotyka: ále owdźie niemniéy/ gdźie náurząd zákázuie purgowáć bárzo tłuſtych/ bárzo chudych/ bárzo krwie pełnych/ y tych którzy złatwia omdléwáią/ którzy chorują ledwie vléczonémi chorobámi/ którzy z ládá przyczyny w biegunkę wpadáią/ zákázuie dźieći/ ſtárych niewiaſt/ którym ſwego czáſu bárzo ich chorobá bywa/ biáłychgłów/ któré bárzo ſubtélné/ á ſą zdrowégo ćiáłá/ wßytkich którzy dobrą dietę chowáią/ którzy czérwoną biegunkę miéwáią/ y których często koliká popada: y by léczyć przyßło té przyczyny wßytkié/ náydźie ſye ich tyle/ że ledwie którému purgácią by ſye dáć godźiło: y to dobry czás vpátrzywßy/ a ießcze lepiéy niż dobrze ćiáło dotego zgotowawßy. A znáßym chorym co czynić? który ſie zátwárdźił/ łeb mu ßumi/ ćięży/ tárga/ nos ſápa/ vßy záległy/ mgłá około oczu/ ćiecze wßędźie/ pierśi ſkrzypią/ wßyſtek oćiążał/ á to prze pełność? purgowáć: ponie-

Margin notes: In 6. de mor: vul: ca: 6. — C° 5. aph: 56. — De Dyn. 14. Meth. Me. — Quos q̄n pur. — Com. 2. aph. 9.

ważeſmy ſub haſtam / álbo iáko háyducy mówią ná kotwicy/ iuż zdrowie iego wywieśili : á wßákoż co nalżey być może / począwßy od criſtéry / ktora choć z ćiáłá wywodźi/ ledwie ſye lékarſtwem być zda. Vczynić ią tedy z rzeczy co naproſtßych/wzgledu ninacz inßégo niémáiąc/ iedno áby ſye zátwárdzona náturá odmiekczyłá/ á drógá pligáſtwom otworzyłá : ~~wziąć tedy~~ funt śliwek/y vwárzywßy dobrze/ á odcádźiwßy / poléwki ich pułkwarcie / przydáć oliwy / y miodu przepußczonégo po łyżce / ſoli troche / m̃. álbo wziąć decocti caponis ℔ j / álbo quartária quinque/y przydáć mellis roſati colati/olei violati ana ℥ iij/ vitella ouorū n° ij/ ſalis dragmas duas / m̃. álbo Herbarū emollientium q s : do ktorych decoctiy y colatury przydáć/ caſsię pro cliſteribus tractę ℥ j/ mellis roſati ℥ ij/olei anetini/chamomel: ana ℥ j s̃/ ſalis ʒ j s̃ m̃. álbo przydáć diatolici/ álbo lenitiui ℥ iedne/ olejów y inßych potrzéb co ſye podoba / vpátrzawßy własność electuarzów/pátrząc iednák że áby ſłabym nie śiłá/á iżby electuarz ſam ná humores peccantes/ y ná pártē afectā/ á iego własność ná chorobe pátrzáłá : iáko owo widźiem głowie diáphenikon/hieri wßytki ventriculowi/diaſebeſten pierśiam de pſilio wątrobie / benedicta nerkam / y członkóm rodzącym Indum/ eleſcophum de baccis lauri colicam / hamech krwi zewrzáłéy / zmelánkoliczáłéy / á przez ſkórę łażącéy/ y wßytki inßé częśćiam inßym : catholicon/ lenitiuum/ triphera perſica/ do wßytkiégo ſye zgodzą : caſsia/ diacaſsia/ cum ſenę / ſine ſenę/ ſimplex álbo magiſtralis / do wypłókánia żywotá/ á wywiedźienia plugaſtw/choć rożné humores ćiągną/mogą ſłużyć: w kryſtérze mówię/ ßáfuiąc iemi wedle podobánia/ hoyniéy niż przez vſtá : wßákóż przez vſtá/ ieſli dáć przyydźie z dobrym baczeniém : ſtrzegąc ile być może tych ſye compoſitiy wielkich/ zwłaßczá coby wſye ſcamoneą/ turbit/ colocintide/ veratrum/ eſule/ antimonium álbo chimicá

bráli : ále vczynić mánnę calabrinę vncias duas / iure cap: diſſ: et colata detur duabus hóris ante prandium.

Albo ℞. Mannę ℥ j s̃/ rabarb. electiſsimi pulverati ℈ ij/ iuris cap: q s/ m̃. fiat potio. Albo ℞. florū/ caſsię recens tractę ʒ x/ rabarb. agarici trociſcati ana ℈ j/ m̃. fiat bolus ſacharatus/ vel potio/ iure capi diſſoluta. Albo ℞. Mellis roſati colati ℥ iij/ rabarb. pulveriſati ʒ j/ ſpetierū/hierę ℈ s̃/ m̃. lambat cochleari.

Albo ℞. Foliorū et folliculorū ſenę / vnciam ſemis/ mirobōla: chebulorū/citrinorū/ indorū/ ana ʒ ij/ polipodij/ querini/ ʒ j s̃/coquantur s a/ colaturę ℥ iiij/ adde ſirupor ū/ de pomis / compoſiti roſati ſolutiui / ana ℥ j s̃/ m̃. fiat potio. Albo ℞. Pulpę tamarindorū/ ʒ vj/ ſpetierū/ pulueris ſenę ꝑparatę/ ℈ ij/m̃. fiat bolus. albo pulueris diahermodactil: ʒ j/ caſsię ℥ s̃/ m̃. fiat bolus. álbo téż ten puluis ocukrowawßy/ z trochą winá wypić. álbo piłłułek kilko ex rabarb. ex aloe ſacoterino/ ex maſtiche / aromaticarū/ gdyż ſą lekkié/ á wolno ich dáć/ co ſye ſpodoba : máiąc ná pámięći/ że wten czás purgowánia nie potrzebá/iedno áby náturá zátwárdzona przeczyśćić ſye mogłá : co ieſliby purgowánia trzebá/wolno będźie : ále ſiropków przedtym kilko wźiąwßy/ á ták máteryą zgotowawßy : y to ieſli nieſłab / á niéma tákiégo nic / coby bárźiéy záſtánowiénia niż pobudzenia humorów potrzebowáło.

Wánná, álbo omycié ciáłá.

Myć álbo opłókáć po tákiéy pracéy ſnadźby ſye godźiło / byle to ſye dźiało bácznie : bo zwykli wiec náßy nie ná czás łáźien / wánien / álbo párzenia vżywáiąc/bárźiey ßkodźić niż pomágáć/ źiół/chlebá ieczmiennégo/ábo decoctów/ná kámień ognisty vżywáiąc : co wßytko zgodźicby ſye mogło chorému/ále nie temu/ po tákiéy pracéy : owßem ledwie którému we fráncy : co álbo deſcenſi vſtáwiczné czuią/álbo do ſtawów przypływániém boleią/ álbo głowy roſpalánié ćierpią/ álbo wiec we wnątrz wßytke niemoc zákryta máią. á cóż náßému po izdebce ? przywiodłáby go łáźnia álbo párzenié do tego / żeby omdlał/ fluxy y plwániéby ſye powśćiągnęły / owßem wczłónkiby mu znowu wległo : a ná ſkórze od wnętrza/to co ſye iuż goić miáło/ plugáwieby ściągnęło. iednák że iż ſye vmázał / á tylko omycia potrzebuie / daymy mu ie / pomniąc áby przed tym kes był przepurgowan: bo iáko zátwárdzonému nigdy łáźnia áni tákié płókánia nieſłużą/ ták náß po tákowych pracách / á nátury wielkim zmordowániu / lekko przepurgowan być ma. Przed obiádem tedy / álbo przed wieczerzą mu poſtáwiem/ wody w nie proſtéy nágrzawßy / w któréy po woli ſye vpußczáiąc / niechay ſye mydłem omyie / y ſtám tąd wymdźie / ciáłá párzeniém nie ſpracowawßy : á ieſliże mu ſye pot vda/do łożká prześćiéradłem okrywßy obróći: tám ſye nákrywßy pot odpráwi álbo ſuchémi płátámi otrze. w wode te ieſliby źiół chćiał coby wonią głowe/ y ſerce / á ćiepłem y ſwą własnośćią wßytko ćiáło potwiérdźiły/może dáć máiorany/rumnu/

De ſalu:dieta.

De vic: rône. i mor:ac: C: 4.

6. ſanit: tuen

bukwice/

bugwice/ miętki/ mácierzanki / ſánty / slazów/ piołynu / poleiu/bylice/iſopu/fumum terrę/herbam paraliſis/chamedrim/ chamepitim/y inßych/co ſye podoba/różéy/ lauandru / ſpicanardi / ieſli ſą niezápomniawßy. w worek to tedy álbo wchuſte záwinąwßy/ wárząć / á ták podeń worek włożywßy ná nim mu siedźiéć roſkazáć. czynią wiec bogátßy decoct ex limatura ligni guaiaci /y wedle rozumu dobrze: czynią też y drudzy z winá/ále winem fomentowáć dla posilenia pachy/ żywot/ mieyſcá dolné / ſkróni/pulſi/doſyć będźie : czynią też y ćieplicżną wodę ná ceber dwá funty siárki/á vnciy trzy áłunu przydawáiąc/ z źiołmi álbo przez źiół : co áby zle/gánić nie trzebá. wßákóż náßému chorému/ że tylko opłókánia trzebá/źiół kilko dla wónićy / á wody álterowánia przydawßy / będźie doſyć/opátrzywßy ventrikuł linimentem pro ſtomacho/ wątrobę y nérki ieſli gorące céroto ſantalino / theriáki nieprzepomináiąc: która ácz záwżdy temu chorému pożyteczna/wßákóż do wánny idąc/álbo ſye wiec z obyczáiu ná łóżku począc/ do puł przynamniéy drágmy ma być brána : á cieplic ieſliby ſye záchćiáło / á ſkórá kroſtáwa/ oćiékła/ vropióna/ potrzebowáłá/ niedźiel kilko mu odpocząć dawßy / z informácią poſłáć go może.

PRZYMIOTV
Księgi wtóré.
Collegium, Conſultatia, álbo namowá.

Oprawiwſzy iſtote
przymiotu / kthóra ná lékár=
ſtwách zwyczáynych / á mym
zdániém oſtátnie wielkich ná=
leży : nie mniéy ſye zda być po=
trzebna cześć tá/ która przypa=
dki iego poiedinkiem / álbo w
gromádźie máiąc / co raz bár=
wierzá/ áby co przyłożył wołá.
o których to przypadkách / niż z opiſániém á z lékárſtwy
káżdég ná plác ſye pokażem/weźmmy to przed sie/ czego
v nas á práwie podobno ſámych/miedzy bárwiérzmi pol
ſkimi / nie doſtawa : conſultowánia / álbo o chorobách
zſzedſzy ſye miedzy ſobą rádzenia. ná czym iáko wiele/ w
ten czás nabárźiéy to widźim/ kiedy ci miſtrzowie do cho
régo wſzedſzy / ni ſłowá do rzeczy / która im áby léczyli /
przed oczy przynoſzą / mówić niechcą : czemu ? vmiécby
potrzebá. Niemáiąc im tedy/ o to ile wypráwniéy będźie
być mogło/ pokażem iáko Włoscy/Fráncuzcy/ álbo Hi=
ſzpáńſcy chirurgowie/ choć ſwoim iezykiem/ o chorobách
miedzy ſobą mawiáią. Ponieważeſmy ſye tu poproſze=
ni zeſzli/ ábyſmy pátientá ták bárzo ſchorzálégo opátrzy=

li/ á od=

li/ á odpędziwßy/ álbo wżdy przynamniey vſkrómiwßy
chorobę/ do zdrowia pierwßego co nabeſpieczniey/ nie
przykrémi lékárſtwy/ á rychło wrócili: lékarſtwy mówię
nie przykrémi/ áni náturze iego przeciwnémi: prognoſti-
kuiąc á opowiádáiąc teraz/ co potym z nim być ma/ ná
przyczynách od kthórych chorobá przyßłá/ té to wywody
funduiąc/ znáki które chorobę nie odmiennie vkázáć má-
ią/ przy iſtocie y własności iéy opowiedziawßy. bo iż oto
przypadków w niém ſye pokázuie nie mało/ któréby téż y
on ſam bárzo chćiał vtáić/ nas muśi przyzwáć do śiebie/
ábyſmy ie oſądzili/ á ták doſtátnie opiſali/ áby ſye mowá
y diſcurſy náßé/ znáukę y zprawdą zgadzáiąc/ ná oko y ie-
mu ſámému/ y tym co około nas ſłucháiąc ſtoią/ we w-
ßytkim podobné vkazáć mogli: A to vczynim/ poczyná-
iąc od znáków á przypadków zwierzchownych: bo ácz
doctorowie co ie ten wiek phiſicámi zowie/ ták zwykli/ iá-
ko Gálen/ który náukę léczenia ſtánowiąc/ pleure wziął
przed ſię/ Hipocrátes morbos acutos/ od opiſánia głę-
bokiégo/ iſtności przyczyn/ inßych przypadków/ áż do
nadálßych znáków: my/ co więcéy practice niż ſpeculo
wániu/ więcéy oczóm á rękom/ niż diſcurſom vfáćieſmy
winni/ od tego co po wierzchu nabárziéy trapi/ á pokryć
ſye żadną miárą nie może/ náßę rzecz poczniemy. Pan
ten Je^o mość/ iáko z niego baczym/ był kiedyś krwie y
complexyéy dobréy/ y zda mi ſye że miedzy częściámi hu-
morów/ krwie á nie czego inßégo miał dobréy więcéy/ y
ſtąd krwiſtym go było/ byſmy go byli przed tym widźieli
á nie phlegmiſtym/ áni coleryczným/ áni melancolicznym/
názwáć trzebá: lecż że zá chorobą táką/ iuż ku melanco-
liéy ſye prze odmianę wekrwi ſkłonił/ tu go iuż nád bieg
przyrodzony odmieniwßy/ ze krwiſtégo melancolicznym
vczyniłá; á ieſli tyle chorobá może áby odmieniłá com-
plexią/ kto z nas kiedy wątpił? gdyż to zá krwią y zá iéy
własnością/ á nie zá wzroſtu/ áni członków poſtánowie-

niém iść muśi: o czym iż mówić tu nie trzebá/ tylkoć to
przypomnię/ iáko pokármy á chowánié odmienić mogą:
cóż chorobá/ która impreſſyą ták wielką przynośić y zo-
ſtáwowáć zwykłá? ten tedy iegomość/ że był krwiſtym/
okázuie twarz/ y głowá cudna/ okrągła/ równa/ y dotąd
poczęśći rumiána/ ćiáło wſpániáłé/ oczy wynieśioné
y wielkié/ czoło wypukłé/ włoſy ná głowie cáłé y kędzie-
rzáwé/ zęby geſté y cudné/ kość/ mußkuły/ y żyły/ pełné/
pierśi y goleni poroſłé/ mowá zupełna y poważna/ oby-
czáie ſtáteczné/ y iáko nam ſłudzy/ y przyiaćiele iego znáć
dawáią/ nie płochym/ nie furyatem/ nie gniewliwym nie
pierzchliwym/ owßem przed tą chorobą w ſpráwách w-
ßytkich bywał ſtátecznym/ ták/ iż ſen/ iedzenié/ praca/ y inßé
ſpráwy w niém záwżdy były przyſtoyné/ póki mu byłá cho
robá ſnáć tego wßytkiego nie odiełá: zá którą chorobą teraz
vteſkniony/ á iákoby zdrowia wątpliwy/ ſpáć nie może/
potráwámi/ y obcowániém z ludźmi ſye brzydźi/ y ſnadź
częſto w kąt ſye tuląc/ zá ćiáło ſwé ſye bárziéy/ niż zá kley-
not iáki by był nadrożßy chwyta: bo iáko widzim/ ſcho-
rzał tą chorobą/ która krew w nim zepſowawßy/ ſerce y
mózg oſłábiłá/ w członki mu wległá/ á po ſkórze dźiwné
áphty pokazáłá. lecż iż to nie tylko zwierzchowna choro-
bá/ chocia ią ná wierzchu widzim/ ále iż ze wnętrza po-
czątek wziąwßy/ po wßytkich częśćiách ſye ßerzy/ á iuż
iáko przednich y im ſłużących/ ták inßych y nadálßych/
własność y ſpráwy zátrudniłá/ názwáć ią muśim z o-
wych co Gáleniſté ie magnos/ communes/ álbo iednym
ſłowem vniuerſales morbos zowią: bo ieſli ze krwie fé- De drīis mor.
brá álbo iéy któréy częśći zepſowánia/ wſtęchliną ſerce zá-
paliwßy/ po wßytkim ſye ćiele roſpali/ á iákoby wßytkié-
go ſye ćiáłá chorobą ſtánie/ choć tylko zá nią czáſem wo
mit/ głowy álbo którégo członká bolenié/ nádchadza:
cóż tá oto/ która trapiąc przez wßytek wiek/ nie tylko tę-
ſkność w ſercu/ deſcenſom źrzódłá w głowie/ złą krew w

wątrobie/brzydliwość y niechęć w żołędku/ále oto té kro
ſty záſczérzoné/liſzáie gorącé/fiſtuły w goleni rozgnoio=
né czyni ⁝ może być názwan też vnus morbus / quod ex
vno viſcere promanat/ ále iż ſerpit et occupat reliqua/
wiere communis/ magnus/ et vniuerſalis : ktoré fiſtuły
(bo ſye bárzo fráſuie ná nie) iáko ſpráwę mamy wſzczęły
ſye były z żył/ które miał odeté/nábráné á iákoby (widáć
było przez ſkórę) ſmoły nátkáné / varices ie náſzy ſtárzy
zwáli/gdźie troche przedtym były guzy bárzo twárdé/ták
że wątpił y ſam y bárwiérze co ſye imi w ten czás parał/
ieſli nie koſtká zá ſkórą martwa / álbo nie kámień/ álbo
wżdy nie kliy iáki ſkrzepniáły: przytym iż fluxi do nóg ſye
záwżdy ćiągnęły / zá ládá niewczáſem byle álbo ſklankę
winá wiecéy wypił/álbo iáko ſye to w domu trafia octo=
wniéy á korzemniéy czáſu nie ſwego iadł / zwłaſzczá kiedy
wiátr zimny/ á miánowićie pułnocny/ czáſem też y połu=
dniowy/choć ćiepleyſzy wiał/ łamánié w członkách/podá
grá/czáſem ſciáticá / przezmierné mu bóle czyniły : które
kiedy lékárſtwam ták łátwie vſtepowáć niechćiáły/ czę=
ſto w gorączkę ſye zemdłośćią roſchodźiły : á tá gorącz=
ká dźiwnie z nim ſzłá/czáſem po bólách przychodząc/czá=
ſem ie po ſobie przywodząc/káſzel/ nieſpánié/y inſzé ćiáłá
ſturbowánié czyniąc : iednákże té bóle y deſcenſi / w nogi
prowádząc. czyli że ſye w niéy ćiepło do wnętrza obráca/
á tám y z pełnośćią záraz około częśći przednieyſzych bá=
wiąc / do inſzych wygania ⁝ czyli że máterya wſtechła
tám ſpádáć y ból czynić zwykłá⁝ zá czym drógá ſye ſámá
y ogniowi pokázuie/y od ſercá ſmród ón/ á cauſam con=
iunctam gorączce ćiągnie / potym wielé rázów y ów ćię=
ſzki przypadek/iż ſye vryná záwśćiągáłá/á meatem ſwym
okróm wánny/świéczki/álbo ſiringi wychodźić niechćiá=
łá/wczym iáka teſkność y rzezánié⁝ ácz niedźiw : byłá te=
go tá przyczyná/że ze wnątrz mu ropá długi czás kápáłá/
zła / ſmrodliwa / y z bólem/ że ſye też obawiał áby krew

wſzytká

wſzytká zgniwſzy/á w ropę ſye obróćiwſzy/tám tedy z nie=
go nie wyćiekłá / á onégo w ſuchoty / álbo w śmierć nie
wpráwiłá : przytym główká zrániona/ z tegoli/z inſzégoli
rázu / y ſam wątpi : to iedno przyznawa że dymioná mu
ſye były vczyniły/którym Iegom. (że mu ták drudzy báiá=
li/zá powinność káżdému kiedy tedy mieć ie/) był rad/ y
zá bárwiérſką rádą nic ſye nie ſzánuiąc / w iedzeniu áni
w piciu miáry nie przyſtrzégáiąc do tego przywiódł / że
mu nie wyſzły / owſzem wielkimi iuż y iákoby kęs zmięk=
czonémi będąc / pokryły ſye / á weń wſtąpiły / ſkąd ták
mówi/wſzytká mu ſye biédá otworzyłá : bo głowá ſye ná=
dymáć/ćiężeć y boléć poczęłá/á bólem odmiennym/ á nie
vſtáwicznym / ták iż czáſem wiérzch / czáſem czoło/ czá=
ſem puł głowy / á nawiecéy práwé boleie : y ták ſye ten
ból vmocnił/iż ládá zá przyczynką wnet ſye wznowi/ tár=
gá/ wiérći/ zápaliwa : ieść/ pić/ myślić/ áni ſtátecznégo
co począć niedopuśći : á więc w wieczór nabárźiéy: y
przetóż on oto teſkliw / iż kiedy inſzy ów miły czás przed
wieczorny/ ná dniá przeſzłégo y inſzych ſpraw poráchowá
niu/ á odpráwie trawić z pożytkiem vmieią / ón weń na=
wiecéy niewolen : ták / iż ón tylko ſam káżdy wieczorny
czás/wraca mu wczoráyſzé/á iego ſłowy mówiąc/práwie
piekielné bóle. w tym nie iedząc vkładſzy ſye/á cóż go ty=
le nie boli ⁝ roſpaliwa ſye/káſzle/ żołędek czczy/ y do wo=
mitu porywczy / wiátry po brzuchu krucżą / w grzbiećie
między łopátkámi párćia/ krzyż y nerki ſye palą/ czáſem
kámień/ czáſem wody trudny odbyt czynią : w tymże ſye
zátwardza / iáko beczká náfáſowána leżąc / tylko ſye zá
boki ośiekłé máca/ á melánkoliczeiąc/ ná látá przeſzłé w=
ſpomina : á iż żoná iego czyſta páni / nie bárzo też dobrze
zdrowá/máło nie záwżdy mu ná drugim łóżku reſpondu=
ie / nárzékáiąc ácz ná ſerce y ná głowę bárzo / ále ná bok
lewy y ná mácicę ieſzcze bárźiéy/że iéy ſtwárdźiał / we w=
nątrz iáko kukle noſi/mácicá odwilżáłá/oſłábiáłá/á rze=

Pp ij czam przy=

czam przyrodzonym odbytu dobrégo niémáiąc / wßedy
pełna : żołedek ma zápſowány/nogi iéy náchodzą/y opu=
chliną bárzo groźą/y po wielkiéy częśći/téß przypadki ie=
dno wżdy nie ták vſtáwiczné/ iáko y ſam iegmość ćiérpi.
Tego tu wſpominąć nie mieyſce / co y ſáma przypomi=
na/że przed lat kilkiemnaśćie/ſkárżąc ſye ná niepłodność/
ßukáli v bab y v lékárzów pomocy : ná co ſye w ćiepli=
cách/ w ziołách/ w wánnách/ w chlebie ięczmiennym/ w
mrowiſku/ párząc y kurząc / áby z tą pomocą záßłá po=
tomſtwem/rozmnożyć chćieli : teraz gdy ſye iuż ku kré=
ſowi oboie y prze chorobę / y prze látá przymyka / iuż nie
ták wiele o płodźie/iáko o zdrowiu mowią/ áby ták złégo
rátowawßy / lat BOgu reſt oddáć / á ná nabożeńſtwie
(gdyż ináczéy być nie może) ſtráwić przed sie biorą : y
wierę Bóg zna ſłußnie/gdy iuż o inßym rádźić ſye tu nie
czás : bo ktoż widźiał áby ſtárzy y ták ſchorzáli propa=
gationem/á tę ſpráwę co iedno zdrowym/młodym/ ocho
tnym/tylko przy woléy Bożéy/á dobréy myſli bywa/ ob=
myślić mogli: Záchăryaßá y Helżbiétę wiekom przeßłym
daymy / á tę parę ku zdrowiu lepßému chcąc powiéść/
3. & 14. Meth. per indicationes curatiuas/wedle náßégo zwyczáiu/któ=
ry ma iść oczywiśćie/od rzeczy zwiérzchownych/do tám
tych co we wnątrz siedzą ſye mácáiąc / wiedźmy : które
to zwiérzchowné / oto nam doſyć pokázuią/ co mu ſye y
iáko dawno/ y z iákimi pároxiſmy dźieie : iednákże z oby=
czáiu / piérwßé indicatie weźmiem/ ex morbi eſſentia/ ex
ſubiecti temperatura/et aere ambiente/niż do owych ad=
11. Meth. med. iuncta/które z tych pochodzą póydźiem. á iż aeris ambi=
entis reguły łatwie / z o nymi co diećie należą złączyć ſye
mogą / tu napilniéy choroby iſtotę obáczmy / áby ſye od
inßych rozną á tą ſámą ktoréy ßukamy/ pokazálá/ przy=
padkámi y przyczynámi rozmáitémi tego dowodząc : bo
iáko fébrá choć w ſercu kedy ſye poczyna nie pátrzym / z
gorącá/z prágnienia/z pulſu prędkiéğ/z vryny zápalonéy/

y inßych właſnych przypadków znáć ſye dawa : ták tá
áffectia/ ktoréy przypadki widźimy /ma to pokázáć/co zá
gwałt ieſt ták wielki náturze/ która oto ták wiele chorób
zſobą prowádźi:y pewnie á niewątpliwie powiedźieć mu=
śim/pátrząc ná minerę á częśći przednieyßych powinność
że od ſercá iść niemoże : gdyż oná część/ á ták ßláchetné
viſcus/ krzywdy ták wielkiéyby ćiérpieć niemogło : álbo
rádczéy/ álbo mdłość wielką/ álbo febrę nieugáßoną/ál=
bo ſnadź duchy rozſypawßy á roſpróßywßy/vſtáćby mu=
śiáło. á iego vſtánié : oſtátnia linia. też áni głowá :
gdyż z głowy nerui wnetby czućia / ruchu / y ſpraw oto
tych widomych / vßczérbić co muśiáły : gdźie nie tylko
oto nienáruβyły/álbo nieumnieyßyły/ále iáko widźiém/że
tym bárźiéy przymnożyły : bo czemuby ſye porywał / od
kątá do kątá nie potrzebnie/ ták częſto wſchadzał/ iedno
że go bóle ćwiczą/ á czułośći y do biegánia w nim ocho=
ty/więcéy niż trzebá wzbudzáią : ieſli przyrodzonéy á przy
ſtoynéy/ o tym nie mowię / gdyż przypadki wßyſtki oká=
záć to mogą : tego iedno ßukam / co ieſt / co napiérwéy
boli / to pro confeſſo dawáiąc / że wßyſtko : bo ieſli de=
ſcenſi per neruos/tendones/ligamenta/fibras/et muſcu=
lore extrema / compagibus implicata / ergo y głowá :
ieſli melánkolia/ teſknosć/ z czegole gorączká/ ergo y ſer=
ce : pozwalam : ále áza to minerá: áza per conſenſum to
nie ták iść może : poniewaź vſtawá á nie záwżdy tych
przypadków zbudzą/ owßem że ná czás ták vſtawáią/iá=
koby nigdy ſercá áni głowy nic niedoległo. co ieſliby per
eſſentiam było/czyli tákié ſimptomátáby od nich poßły:
trzećiéy tedy częśći przypiſáć to muśiém : pomniąc y
ſtoiąc przy onym / co mądrze Gálen mawiał : iż kiedy ſye Nălis facult.
po ćiele wßyſtkim krzywdá iáka pokaże / partium natu=
ralium właſną być musi : w wątrobie tedy że záśiádłá /
á krew zárázíwßy y wzburzywßy / że ćiáło y częśći iego
wßyſtkié od ſwego porządku á nawięcéy od pośiłku ćiá=

ką oderwałá/ powiémy ſimptoma partium naturalium/ iákobyſmy chćieli rzec / wrzód wątrobny : lecz że znamy być morbum communem / to ieſt vraz táki / którégo po wßytkim ćiele doſyć/ to o nim co o tákich wielkich inßych powiémy/ że w wątrobie ſye zácząwßy/ ze wßyſtkimi częśćiámi podźielił : które to części/ iż ſą iáko łáncuch różnémi ogniwámi przedłużony/ ták ſye iedná z drugą ſpiełá/ iż tá przez téy być nie może. fluxi tedy oto té/ co ie po iego ſkórze widźiém/ w prawdźie zdádzą ſie/ że nie od wątroby idą: bo nie ieſt to własna minerá ábo meat fluxō/ ále ieſt to óno źrzodło/ od którégo przedsie płynąć muſzą : co iuż nie oczom/ ále rozumowi pokázáć ſye może w krynicách owych/ co z gór wypadáią / z których ſtrużki álbo rzéczki po polách ſye rozlały / á do krynic/ á Bóg to miły wié/ iáko zgłąbia wodę ćiągną. głowá tedy fluxámi ſkórę / y pod nią partes ſolidas powiérćiáłá/ z którey oto iáko ze źrzódłá nieprzebránégo záwżdy płyną : á w wątrobie śiedźi oná cauſa continens / miedzy którą á ſámą chorobą/ nic ſye roſpoſtrzeć nie może/ gdyż ieſt tą/ co choroby póki iedno iéy trwa przyczynia/ ták/ iż przy niéy wątrobá gorąca wré/ kiſa/ pali ſye/ krew złą czyniąc y dymy wzgórę nioſąc / mózg nápełnia : á on iż otrzymáć ſmrodu tego ſam nie może / oſłábiawßy/ wßyſtek ſye w iſtnośći ſwéy cum neruis et arterijs/ które przezeń idą zárázíwßy/ przez żyły co ſtám tąd początek máią / áż do oſtátnich członków chorobę pośila. A ták chorobá być muśi totius ſubſtantię/ to ieſt ćiáłá wßytkiégo / y części w nim káżdéy ze wnątrz ná wiérzch pochodząca / bólámi / kroſtámi / y inßym ſpraw przyrodzonych zátrudnieniém ćiáło pſuiąca. któréy to choroby iż oczóm ſámá iſtotá ſye pokázáć niemoże/ ſkrytą iákąś názwáć ią muśiemy : bo kiedy nam do ręku przychodzą ku opátrowániu inßé przypadki/ oczywiśćie widźiém ich iſtotę : y niech to będźie cancer/ carbuncul/ſcyrrhus/ędema/eriſipelas/phlegmon/y owé któ-

In caus: symp

ré z tych

ré z tych różność przezwiſk y humorów biorą : wiémy że ſcyrrhus/ kancer/ carbunkul/ex atra/aduſta/minus vel magis/bile/phlegmon tákże/ex ſanguine/eriſipelas z koleri/ ędemata z phlegmy pochodzą/ correſpondentią máiąc compleriéy/humorom/ſpoſobowi życia/czáſowi/częśći kthórey ćiáłá : ále tu oto w tákim zámießániu nátury /że wßyſtki humory zepſowawßy ſye / wßytki wrzody záraz czynić vmieią / y wßytkę máſſę krwie przypaliwßy / fluxów iáko kołem od wątroby do głowy/ od głowy ná dół pobudzáią : co widoméy przyczynie trudno przypiſáć/ ále ßukáć którążkolwiek ieſt/ która chorobę záczęłá. á iż ſnádné nálezienié/ gdyż on ſam Jegmość powiáda że nawięcéy od onégo czáſu/ kiedy mu ſye były dimiénice vkazawßy wéń wſtąpiły / y potym wnet / lißáymi ćiáło/ ßumem głowę / teſknośćią y drżeniém ſerce/ roſpaliwániém wątrobę/ niechęćią żołądek/ gorącém zbytnim nérki odęćiém ſłodzone / zátkániém iákiémeś / y ſtąd oćiążáłośćią wßytko ćiáło nápełniły: w tym/ że téż wnętrzné plugáſtwo mu przez pendent ćiekło / przyznáć to nam muśi/ że od nierządnice kędyś to oberwał : y choć látá iego/ ſtan/ mniémánié/ zakon małżeńſki/ przy cnotliwéy żónie/ wyznáć mu tego niedopuśći / my to przyſądźić muśiém/ że to przymiot ſpráwił : bo ácz té wßytkié przypadki do czego inßégo by ſye mogły przywłaßczyć / lecz ták zgromádno záraz wiere trudno ſtaćby mogły. iednákże niech by y to było/ że głowá go boli/ ćiáło nieſpokoyné/ podágrę álbo ſciátikę miéwa/ fiſtułę w goleni/ świérzb po ćiele / á to wßyſtko ze złéy krwie / która z niewczáſu w ćiele ſye wſtęchnełá/ y oto meatów ßukáiąc/ część iéy iedná ſye zropiłá/ y wyćiekáć iełá/ druga kliowátßa w członki wległá / á tá co ießcze ieſt in motu / á z dolnych mieyſc do głowy ſye kurzy/ tá ból głowie/ á potym y drugim mieyſcam per reſolutionem czyni / y pewnie że ták to conſiderowáć ma mieyſce : ále proßę / wnętrzné to ćieczenié / z

bólem/

bólem/ zránienié żołedźiá/ bolenié ſtáwów / ßum w gło=
wie/ guzy klijowáté/ y twárdé / nie tylko po czele ále po
wßytkim ćiele/ á to wßytko rázem ? á co rzeczem ná bóle
nocné/wiere tá to ieſt chorobá która my przymiotem zo=
wiém / która tylko ſámá té oſtátnié przypadki/ ile záraz
rodźi / á od inßych y wßyſtkich chorób vdźielné / á rozro=
żnioné miewa : która to mówie / by nie byłá ták znácznie
iádowita/ nie w tym ćiele / nie w téy temperáturze/nie w
tym chowániu/ nie przy tych obyczáiách/nie przy tym do=
ſtátku / roſkrzewiáć ſye miáłá. gdyż kto widał przy tá=
kim doſtátku/tákié plugáſtwá? przy tákim rozumie/ták
bóle nieuſkrómioné? przy tákiéy diećié/ták humory rózne
á iádowićie gryzące? przy czym ieſli wſpomniém/co Gá=
Sanit: tuen: len y my ſámi z doświadczenia ſwego mawiamy/że cho=
roby álbo ſámá náturá (lekkié mówie) léczy/álbo ſámá
(choć czáſem y ćieżßé) dietá/ álbo wiec ná czás czynio=
né (gdy látá dozwolą) exertitia / álbo wiec ießcże gdy
ináczéy być nie może mądrze podáné lékárſtwá : tym
wßyſtkim choć ſye náß wſpiéráć chciał/ tym mniéy w ſo
bie ſpráwił : y choć bywał w ćieplicách / biérał doſyć de=
coctiy/ y ſiropów/purgował ſye czeſto/ z regeſtru komo=
re/ łoże / kuchnia / y inßé ſpráwy ſwé iuż ſtánowił/ tylko
chorobą ludźił/ á ſkórze vżywał/á iéy fundámentu nigdy
dośiąc niemógł : przeco? iż oto wrzód iádowity/porządek
zdrowia pſuiący / przyczyny onéy nam vkázáć nie może :
która my wiec indźie widząc / łatwie léczyć vmiéć może=
my. Jeſt to tedy przymiot chorobá ſkryta / iádowita/
przyrzutna/która pryſkielámi/ wrzodámi/ guzámi / bólá=
mi ſyé okázowáć/á z nierządnégo y nieczyſtégo obcowá=
nia przyrzucáć zwykłá : partes ták ſimilares/iáko y diſsi=
milares/ álbo organicas/ áwa zgołá wßytko ćiáło zárá=
żáiąc. przeco/w który rząd ią chorób y przypadków wrá=
źiém ? czyli ad intemperiem ? czyli ad materię inmode=
rationem ? czyli ad totius ſubſtantię corruptelam ? pe=

wnie/ gdyż vis venenata/ y putredo záraz / partes prin=
cipes occupans czyni te materyą / y wßytke ſubſtantią
człowieká pſute : iáko té rzeczy zwykły/ co ſą toto genere
przećiw przyrodzeniu / ſkryćie ie zárażáiąc / á czyniąc zá=
raz/ nie tylko malam conformationem / continui ſolu=
tionem / ále intemperiem / bieg wßytkiégo przyrodzenia
pſuiącą : że áni attractrix/ áni retentrix/áni coctrix/áni
owé drugié/ aſsimilatrix / ſeparatrix / expultrix ſwym
tribem iść mogą : nie przeto że iáko inßé choroby ab ali=
quo humore certo/qualitate vel quantitate ſymmetriam
naturalem exuperante/idźie/ále że malignitas iego z ſo=
bą záraz nieśie cauſas efficientes/ gignentes / ledentes/
augentes/ continentes/et in im̃enſum ſeipſas propagan=
tes : á to in inſtanti ábo in momento : iż nie tylko chy=
trym diſputáciam / ále indicatiam analogiſmy wnet
pogubiłá : gdyż vpátrowáć przyczyny inßé choroby do=
pußczą/ máiąc w ſobie genera cauſarum/ progreſſum/ in=
crementa/ ſtatum / declinationis morbi et ſimptoma=
tum róznośc. tá nie chce tego nigdy : iedno wpádßy / z=
mięßáłá nam naturam morbi : bo ledwie wiedźiec ſkąd
tá chorobá/ á czemu cáléy á wielkiéy záraz podległá prá=
ktyce. Temperãtum/ że ze krwiſtégo y pieknégo vczyniłá
ſproſnégo melancoliká/ vires które ták odiełá/iż ſam ſye
śiebie wſtyda / że áni reká/ áni nogá ſwoiéy nie zna po=
winnośći. Conſuetudinem/ że weſolégo/ vmownégo/ á
onégo co ſye był do ludźi vrodźił / w kąt ćiemny płákáć
wpedźiłá. Aetatem/ że zniego áni dźiećie/áni grzyb : Do
tego co rzeczem/áby anni tempus/ coeli conſtitutionem/
locum/ y inßé concauſarũ adiuncta/ ſwą kiedy drógą iść
miáły ? gdyż go záwżdy boli / y niewiedźieć kiedy ſye ból
wzrußy y przeſtánie : awa y ſámá curatio záwżdy per cõ= 2.decõp m.s.l
trariam viam chodząc/ y przetóż napewniéy chorób cau=
ſas et eſſentiam pokázuiąc / tu máło nas wzmoże : gdyż
chcemyli ią miéć/ intemperiem per ſe calidam et ſiccam/

frigidis et humidis ią wygániáć potrzebá: á idąc ták/
wiere tá contrarietas nie pokaże w ták ciężkich przypad-
kách/ które iáko ogień wßytko záraz pali/ iedno że ad ſo-
lam cauſam occultam ſye choć nie z chęci obrácáiąc/ być
venenatā przyznáć muſimy. ná który to páragráph cau-
ſarum venenatarū/ iabym był wpáść nie chćiał/ ponie-
waż o nim ták nieprzyſtoyna tractatio: iż kto ią opiſuie/
zowie go Galen złym bárzo człowiekiem: ktemu że trud-
na to z śiebie deciſia/ iż ießcze y sámi medici/ co ſye bár-
zo Phiſicámi názywáć chcą/ co ieſt/ częſto błądzą. ied-
2. de Antidot. nák powiémy/ że to vis venenata/ która iedno prędko/ á
gwałtownie náturę zábija/ albo wżdy ták ią mocno zwy-
cięży/ że ieſli iéy rátunku nie dadzą/ im ſye dáléy w niéy
roſpoſtrze/ tym ią bárźiéy trawi á gubi: á ich to ieſt z-
wykły obyczay/ że ſye do ſercá záraz rzucáią/ y ták vita-
les facultates mórząc/ ku nędznému zdrowiu/ á potym
ku śmierci prowádzą. y zówmy ie choćia záráza/ choćia
iádem/ choćia trućizną/ awa że náturę trawią iáko po-
wietrze/ które natiuo calori/ ták ieſt nie ſprzyiayné/ że ná
nié vpadßy/ odſtąpić go niechce: iednák że to ie być ro-
zumiém/ kiedy álbo ſpecifica facultate náturę gáßą/ ál-
bo inſigni qualitatum exuperantia/ to ieſt zbytniém go-
3. de Sim: m: f rącem á ſußeniém ćiepło przyrodzoné/ miárné/ á ſkrómné
palą/ ábo więc zbytniém zimnem dußą: á naydźie ich zły
rozum nie máło/ ták wwodźie iáko y ná łąkách/ (owych
co między krußcámi ſye rodzą/ máło wyliczáiąc) które
chytry wymyſł/ á złé ſumnienié deſtilluiąc/ ſublimuiąc/ w
elixiri prowádząc/ bárzo iádowitémi á ßkodliwémi v-
czynić może: przedśię y w tych nie náyduiem/ áby inßym
ſpoſobem zábijáć mogły/ iedno exceſſu qualitatum pri-
marum: occultam et ſpecificam wiere puśćmy precz:
bo okrom Mágneſá nie widzę/ ktoby mi co ná plác przy-
nióſł to co ma cum ſubiecto álbo máteria medica: w
Scall: 33.12. któréy co my iedno náyduiem/ y czego vżywamy prima-

rum/ vel ſecundarum/ vel tertiarum/ vel aliarum fa-
cultatum operatią widźim. AMuletis niechay chcąli
Pánowie Philoſophię/ co wierzą y FErnelowi/ albo In abdit.
FRAcáſtorowi podpißą: iednák y mágnes áby od nas In sympat.
niewdźięczności nieznał/ włóżmy go w ów ſpárádráp/ & antip.
co go z tych ſlafrem zowiem. nam nie przyſtoi w thych
ſubtélnośćiách obłędliwych ſye vwichláć: bo chorobę te
choć ſkrytą/ powiedźiemli ad occultas cauſás/ y z owé-
mi álbo do conſtellátiéy/ álbo do powodźi/ álbo do tru-
ćizn z nią póydźiém: przedśię zoſtániem in qualitatibus
materię alicui mixto inherentibus. á ieſli iéy efectom
ſye przypátrzym/ á muſim pewnie/ bo ie lécząc widźieć y
vmiéćeſmy powinni/ á co vyźrzym: iedno qualitates/
calorē ſiccitatē/ frigorē/ et humiditē naturales depa-
ſcentis: áli diſputatia y ſpeculatia fárbowném ſłowy
vſtrzepiona padßy in idem z námi/ że wątrobá gorąca/
ventricul oźiebły/ dymy v ſercá wſtechłé/ y inßé qualita-
tes muſzą przyznáć: nád to názwałbym ią venenatam
occulta et ſpecifica facultate/ kiedyby vpadwßy á ośiad-
ßy náturę káżdégo/ záraz ią ſtrawiły/ iáko de Torpedine/ Rond: in pis.
de Narco/ de dipſaco/ de paſtinaca/ albo lepore marino/ Geſnerus.
mieć chcą: ale té/ które w náturze mießkáią/ y długo ſye
z nią chowáiąc/ ad diuerſa incitare/ et ſtimulare viden-
tur/ rzeknę ia/ że tá nie ſpecifica/ ale generalis venenata/
bá by ſye za ſłowem kto nie rzućił/ ráczéy contagioſa zá-
ląc ſye á vchowáć w ćiáłách náßych mogłá: á nie tylko
tá/ ále y inßa bárźiéy iádowita: Bo áczći to dawno ſtá- Fern: li: 2. al.
rzy diſputowáli/ ále ieſli kedy/ tu ſye zgodźi/ pátrząc ná
ludzkié temperamenta/ y to/ co ſye z nich/ odſtępuiąc ſwéy
hármoniéy/ rodźi: gdźie iedná bárźiéy niż druga phlegmi
ſtá/ koleryczna/ álbo melánkoliczna: á ſtąd/ áza ſye nie De tem. pntis.
zálęgą iády: iáko kiedy ſye wzburzy śilá melánkoliéy/ áza
człowiek nie wnet ßpetny: (obyczáiów/ áni duchów/ któ-
ré zá humorów poſtánowieniém chodzą/ nie wſpomione)

áza nie kwártana/kroſtámi bolącémi/trądem náoſtátek/
człowiek ſye nápełni ? którégo to trądu/ że w prawdźie v
nas nie widáć/ áni/ ábym go w tych kraiách widźiał/ pá=
mietam/ iedno zmłodu wedruiąc po rzemieśle/widźiałem
dość w Prowinciéy przy Nárbonie / w Kátaloniéy przy
górách / w Alexándriéy ku owym katom / co z nich már=
rhány wychodzą : ále Cancrów / Antraces/ Cárbuncu=
łów / y inßych przemierzłych wrzodów / áza ſye tráfia tu
De tumo: p:n. mało ? Tákże kiedy ſye kolerá (á żółći to po proſtu) w
człowieku zámnoży / áza nie gorącé / á iádowité wrzody
czyni ? eryſipelatá/ eſtiomeni/chironia/ telephia vlcera/y
inßych nie wſpomione : álećtylko ono vkąßenié liſowáté=
go chłopá / co Gálen o nim / przypomnie / czemu choć w
pálec álbo ládá wmáłé á nie ßkodliwe mieyſce á ſercá dá=
lekié bedźie/ zábije ? Niewiáſtá/ co żółtą chorobą niemo=
że/ cum retentis menſtruis / áza dobré humory ma ? po=
wiádamći/że iéy humoru ábo krwie kes vtoczywßy/zlebyś
kogo vczeſtował. ále y ſáméy/ieſli ſye przypátrzyß/ſchnie/
czérnieie / z oczu iéy iáko bázylißkowi iádowité chmury/ z
geby spach / y ſnadź ze wßyſtkiégo ćiáłá ſmrodliwy iad
płynie. czemu ? zgromádźiły ſye/ ſkliyły/ zátwárdźiły/ po=
tym wſtechły/vgniły/ y ziádowićiły humory ; ták/ że ſye z
dobrych złé / z onych co in mediocritate były / in extrema
De Con: art: C: 20. ßkodliwie przewiérzgnely. y o tych początku Gálen mó=
wi : kiedy zbytek/oćiążáłość/żył zámulenié/álbo zinąd do=
ſtány iad/ wćiele ſye zámnoży/ wyglądać chorób ćieżkich/
á do oſądzenia trudnych potrzeba : y tenże ſam temu ſye
lib: de ſemine. dźiwuiąc vkázuie v niewiáſty ſuffocationem vteri/ co téż
náßé niewiáſty zádußeniém mácice zową/kiedy niewiáſta
omdlawßy/ vpádnie/ zápomni ſye / zeby zetnie / zgołá v=
márłéy niż żywéy podobnieyßą ſye ſtánie : czemu ? ſemi=
nis et flatuum putrefactio to czyni / która oto ſmrodem
ſwym ſerce/głowe/y wßytko ćiáło ták záráźi/ że obumrzéć
ſye zrázu zda. á téy máteriéy iáko wiele / ktoby myślił /

naydźie wiere bárzo máło: gdyż to ieſt áczexcrementũ/ále
Ariſtote: 3. de partib: anim. benignũ/coctionis tertię/iákich náturá wiele zgromádźić
y nośić nie może : ále póki ſą dobré/ábo ie ſtrawi/ábo viis
patefactis/zlubośćią iákąś wyrzući/á iáko ćiáłu wßytkie v
ßkodzą? tákże ono de gramatico epileptico/co mu od pál
cá v nóg wielkiég/virus álbo máteria cáduk czyniąca/do
De Epile: głowy ſie nioſłá/pewnie y pálec niewielki/y iádu miéć tyle
niemógł/coby od nogi do głowy meaty/potym ſáme glo
we á z niéy z nowu pierśi y wßytko ćiáło nápełniłá : lecż
że kes máły / wßytkié kąty ćiáłá / do tego zgotowánégo
á zwłáßczá częśći przednieyßé vbieżawßy / przeto go ve=
nenum/contagium/virus/ábo po polſku iádem zowiém/
to ieſt/ iſtnośćią oną/co náturę pſuie : bo iáko wiémy/że
náturá náßá dobrze będąc pomiárkowána / nie trzyma
ſye áni żywi/ iedno rzeczámi któréby zmoc/ſtrawić/ á ſo=
bie w pośiłek obróćić mogłá : ták kiedy ſye rzecz iáka po=
każe / któréyby oná nie tylko ſtrawić / ále zgody iákiéy z
nią dóydź nieumiáłá / vſtać / á od niéy iáko ſobie przeći=
wnéy vmorzoną być muśi : y przeto iádem álbo zárázą
náßy ſtárzy zwáli/ że náturę záráża/ y ziada. Aby tedy
phántáſia moiá dźiwnieyßą niż inßych ſye niezdáłá/vpro
ße to ſobie/ niech mi káżdy dáruie / że mniéy ſye tych tru=
ćizn niż kążą ludźie boię / nic onich nietrzymam / y która
w nich vis oculta/ ſpecifica/a venenata naturę/non au=
tem rationi nota / że niewiém / zeznawam/ czekáiąc áby
owi co ex profeſſo o tym mówią/ y pißą/znácznieý co po
wiedźieli : á nas Bożémi niewidámi niebáwiąc / powie=
śćiámi cudzémi ná rzeczy nietrzymáli: iádom álbo truci=
znam nie occultas ále manifeſtas / et primarũ qualita=
tum exuperantes operationes nie odéymuiąc : któré(od=
puść kto / powtórzę) że ſye y w ćiáłách dobrych y zdro=
wych náwet w człowieczych vląc mogą/ia twiérdzę/Gá
6. de loc. aff. li: de Epile. lená nie álleguiąc/ który mówi/ że w żadnéy beſtyéy / áni
rzeczy máteryéy iádowitßéy niémáß/ ácz káżda putredo/

bo mówi ieſt ták iádowita / iáko pádalcowé álbo nie-
dźwiadkowé vkąſzenié / iáko tá co kádukrodźi : á proſze/
dom teraz napiérwſzy w Chrześćijáńſtwie/ Florentia y
inſzé zacné kąty/ áza go nie pełné? bá rzekłbym/ áza v któ-
rey mátki co nie ſámá karmi/ ále mamkę wſzeteczną/ nic
rządną / á obiecą ma / dźiéćię które przez niego vrośćie?
iednákże to iáko z czáſem vſtawa/ ták ſye rozniść/ y ſtra-
wić zá czáſem może/ kiedy qualitates nátura zwyćięży / á
iad/ choć iad/ benignitate caloris natiui roſpędźi/ y zgá-
śi : którému iádowi / ieſli ſye roſkrzewić da/ wątpić kto
może / że partes ſinceras trahet / á w náturę ſye iáko w
pień látoroſlká wrodźiwſzy przypadki / záwżdy gorſzé v-
czyni : y przypátruiem ſye / z człowieká zdrowégo wſpło-
dzoné dźiéćię / który ſye mówię z rodźiców zdrowych / á
dobrémi / w dobrym kráiu/ pokármámi vchował/ niech
rośćie z rozumem/ naydźieſz miłych y wdźięcznych humo
rów/ że do lat ſwych/ (póki go złé chowánié/ roſpuſtá/ ál-
bo więc dwór nieſkáźi) idąc/ ányołkowi bárźiéy niżli czło
wieku podobny / á mówię to o płci oboiéy człowieku /
In li: de Sym. tám nie tylko kroſty/ nie tylko potu/ áni chorób ſye co po
każe/ ále ćiáło ono / ſnadź ku ſwéy ták miłéy krasie/ wó-
nia. y dźiwuie ſye Ficinus/ czemu oczy álbo wzrok táko-
wych/ wdźięczny/ weſoły/ y iákoby widomémi prómieńiá
mi do ſiebie ćiągnący ? á co / ieſli ſye pará tákich / lat/
complexiéy/ vrody/ ſobie równa tráfi? gotowé tám czá-
ry/ czemu ? czemu tám krew y humory miárno ćiepłé/ nie
záplugáwioné/ ſkąd oczy y inſzé ſenſus/ duchy wdźięczné
z ſiebie puſzczáią : y powiádáli nam o Alexándrze y o in-
ſzych co ich ćiáłá wóniáły. Poyźrzémże záś ná bábę álbo
niewiáſtę z obyczáiu gniewliwą / iáko przemiérzła / iáko
pluie/ káſzle / tchnie/ chrapi á máło nie káżda ná ſtárość
zdycháwiczáłá: czemu ? czemu humory ſye popſowáły/ á
opłáwy álbo iéy fluxi zwyczáyné iuż ſtánąwſzy/ ták ſye w
iad włożyły/ że kto z nią obcuie/ álbo melánkolicznym/ ál-

bo bárzo

bo bárzo chorym/ álbo nápotym niepłodnym ſye ſtawa:
tákiéy woczy poyźrzéć (ieſli obyczáie tego niezáſłonią)
á kto nie rzecze áby nie wiédźmá ? á ono dobrze nic ſkry /
dobrze nie ſmołá z oczu kápie : y przeto dźiateczkam má-
łym (odpuść że to tu przywodzę) záwżdy tego broniły
mądré mátki/ áby ich báby niepiáſtowáły/ y co niemáłą/
áby żadnym ſpoſobem niecáłowáły : gdyż nátura ſłába/
y ćiáło młodé / wnet iéy tchnieniém záráżoné álbo zrázu
pobledníe/ álbo womitowáć będźie/ álbo ieſli iad w pier
śiách płuc doſięże/ ſuchoty prędko przynieśie. dla Bogá
niewiáſtá choć młoda / kiedy ſye vrzeźniczy / iáko wiele *Alb: in mira.*
rzeczy zárażi ? zwiérćiádło tylko ſámo obaczmy / iżby ie
tárł/ omywał/ polerował/ nic mu niepomoże/ á cóż tá ſtá-
ra/ co ſye iuż w niéy té kloáki záwárły/ á po wſzytkim ćie-
le rozeſzły? mądré tedy mátki/ wnuczkom z babkámi/ choć
ie áż y brzydko pieſzczą / nigdy ták bliſkiégo ſkłádu mieć/
áni ſypiáć dopuſzczáć nie máią : gdyż im wnet bábki /
krew ochłodzą/ duchy zágáſzą/ ſerce/ płucá/ y wątrobę zá-
rážą: á iáko iad wnáſzé ćiáłá prędko wniść może/ niechcéć
wſpomináć : pſá/ nád którégo człowiek przyiaćielá wiet-
ſzégo miéć nie może / który kiedy zdrów z pánem myśli-
wym zá iednégo bywa/ y nie tylko mu niewádźi/ ále liżąc
ieſzcze co goi / gdyż ma iezyk po temu / y w ſobie tempe-
ramentum nie gorſzé : á iáko ſkoro ſye wśćiecze/ áza iego *II. de ſim:m:f.*
piány álbo vkąśnienié nie wnet ták záwádźi/ iż y ón pan
iego ſzáléć / álbo ſye w melánkoliéy wody boiąc / vmrzéć
muśi? vkazáły to nam ná Sląſku/ y ná Kuiáwách nieda
wnych czáſów przykłády/ że mężowie ták poſzálawſzy / á
żony ſwé wnocy záiadwſzy/ pod łożem iáko pſi ſzczekáli .
ſkąd to? iad ſye z wielkiéy kolery á przypalenia humorów
gwałtownégo/ w ſercu y w ćiele ich zálągł. Piſzą owo o
Królu Arácanie ſztuczkę (iż mu ſye znidźie) práwie pię- *Scal: 189. 2.*
kną/ kiedy mu żony potrzebá / pánienek dwánaśćie y w
tychże też lećiech / co cudnieyſzych obiéráć roſkaże / y po

łáźni w

łaźni w ćienkich gieſtkách/ ná słońcu pód południém / ná ſale iedne gorącą wywiódwßy / po ich zápoceniu gieſtká z nich zebrawßy które nacudniéy wónią dogląda/y też té ku ſwéy potrzebie wybiéra/ á drugié ſwoim podléy oddawa. Tám té pánienki czemu woniáć powinny ⁝ zoſtáwie

li: de Semine.

to ießcze w deliberácyéy ieſli powinny : ále oto ich rázem bierze dwanaśćie/ y miedzy nimi ßuka lepßégo temperamentum / á oto máią ſye náleść : które ieſli niewóniác / tedy wżdy śmierdźiéć niepowinny : gdyż temperatura człowiecza miedzy wßyſtkiémi rzeczámi ták ná źiemi iáko ná inßych żywiołách żywiącémi/ieſt miárnie poſtánowióná/ iż nátury lepßéy ćiáłá z żywioł złożonégo/ y doſkonálßéy nienaydźiemy : z tądże y duchy ſubtélné/bárźiéy niżli inßych źwiérząt/y ſkórá/ y temperamentum cudnieyßé byc máią / á pewnie będą / ieſli nátury ták pieknie od Bogá pomiárkowánéy/ á ku onéy niebieſkiéy nieśmiertelnośći ſtworzonéy/ złé żyćié/ obżárſtwo/ nierząd/ y inßé roſpuſty nieſpáſkudzą. pißé owo Awicenná o pánience iednéy / co ią nápełło / rzeczą dość iádowitą wychowano / że kogo iedno cáłowáłá / zárázem zdechnął : pißą o iednym królewicu co go w trućizne zá młodu ták

Scal: 175.

wkarmiono / iż y muchy / byle ná ſkórze iego wpádły opuchnąwßy/wnet zdechnąć muśiáły : czemu ⁝ czemu iad ſye w ćiele iego rozgośćił/ á krew wßytkę opánowawßy/iádowitą vczynił / że y przez poros / po ſkórze iádu wßędy pełno : niechce tu wſpomináć owych Florentckich/ álbo Rzymſkich ſubtélnych trućizn/ co iemi truią hántaby/ álbo rękoieśći v drzwi/ wódze v kóni/ ſtrzemioná v śiodłá/ ßyby v okien / które słonecznémi prómieniámi ſnadź zábijáią. tych niewidów pełno v inßych: ia wmoiéy wiárze nie ſeruum/ ále liberę arbitrium mam / á témi rzeczámi

Oroſius li: 3.
Plinius li:2 5.
Suetonius.

zá ćiárletany rzućiwßy / przypomnię owę co Cáligulá w ſwoiéy ſkrzynce nośił : co kiedy ią w morze ná głąb záiáchawßy wpußczono / ták ie záráźiłá / że co iedno w nim

ryb dalęko bárzo w okrąg było/wßytki pozdycháły: gdyż to ták gwałt wielki twiérdzą być tych trućizn/ że wßytki rzeczy prędko zábiiá. á occultaż to facultas ⁝ nié/ manifeſta: bo w morzu / y interpoſito medio. tedy álbo per inſpirationem/ iáko powietrze ⁝ nié : bo téß duchy kiedy ná woźie álbo ná koniu ſkrzynká byłá/ aerem ambientem zárażáć były miáły : ſed in actum non erat euocata : á wodá iáko euocauit ießcze słona ⁝ czemu nie obtudit et ſuffocauit ⁝ tedy per contactum / iáko morſus canis rabidi/ álbo venenatorum⁝ nié : bo wſkrzynce/ bo wgłębi/ bo były circumfluitantes piſces. tedy per ingeſtionem ⁝ tego bym rádczéy pozwolił/ y to tylko przeto/ że ad qualitates manifeſtas to przyść muśi/że ſußą/palą/ álbo źiębią názbyt/ á tym náturze któréy / temperaturę odéymuią. Do rzeczy tedy náßéy mówiąc/ zeznam ná ſye/że tego paradoxum z śiebie wykurzyć niemogę/ ábym aliis qualitatibus to przypiſáć miał : á iżby y w náturze ludzkiéy vląc ſye to nie miáło/co iádem y przyczyną iéy ſáméy ſtrawienia názwáć dobrze możem : ieſli temu iádowi / rzecz záráźliwa/ nierząd potym/ tákże y zbytki vplotą gniazdo iáko oto ná oczy widźim/ Jegomość co ſye pieknie vrodźił/ y dobrze w rożnych kráiach (będąc domu zacnégo) wychował/ wiek ſwóy dáléy niż do lat męſkich/ zdrowo y mile ſtrawił/ oto zá złą przygodą / iáko ieſt iádu nápełnion ⁝ bo ácz choroby téy którą widźim/iádembyſmy niechćieli názwáć / mówiąc że tylko ieſt intemperies calida et ſicca/hepati primum/poſt vero reliquis partibus vim inferens : ale kthórá intemperies przez śie tyle zmoże/ áby ták wiele przypadków zá nią powléc ſye mogło⁝ gdyż oto záraz członki rodzeniu ſłużącé/ ſproſną/ przykrą / á ſmrodliwą wilgotnośćią/ duchy w arteryách/ ktemu/ á piérwéy ſerce/venam cauam/ á przed tym wątrobę/neruoſas partes/ y z nimi głowę záraża ⁝ więc to in eſſe iáko owi ſubtélnicy mówią ⁝ bá ſkoro iedno co tego iádu

pokaże/ iuż wyglądáy y drugiégo/ będźieć y in fieri/ álbo
in via/ będźie/ ále że złém nátury iego. bo ieśli którey ge⸗
nerátiéy/ téy to daymy/ że bywa in momento/ iż nie owá
An Analit. apprehensio/ co a posteriori ad prius/ álbo a nociori ad
minus notum idźie/to sámá osądźić może : ále sensus sá⸗
mé/ co/non formas aut essentiam / ále wiérzch / á skorę
rzeczy widzą / tego sye tu domácáią/ że zá dostániém w⸗
net oto ránki/ wnet ropá/ wnet dymioná/ wnet świérz⸗
by/ wnet teskliwa y snadź dożywotna nędzá : kthóra w
ćiáło sye werwawßy/ wßytko/ wßytko/ zepsowáłá/ á ták
iádowitym vczyniłá / ták álbo bárźiéy niż Auicennowá
Scal. 175. dźiéwká/ álbo Cambaiski Królewic. y zda mi sye że Fer⸗
nel/ iáko w inßych rzeczách záwżdy mądry / ták w tych
In lue Gal: bárzo iest bespieczny/ kiedy powiáda / tym iádem sye nie
záráźić inßym sposobem/tylko nierządném obcowániém:
parcat nobis si vult : káżda putredo per contactũ/ad a⸗
ctũ euocari/et cõmunicari potest : ćiáłam mówię/wktó⸗
rych calor natiuus poros otwiéra/y expirationem inspi⸗
rationemque / pobudza. A ieśli pomácamy ćiáłá tego/
álbo tákiégo káżdégo/ná dálßych w prawdźie mieyscách
od sercá/ chłodnieyßé czásem/ ále przy wątrobie/przy pá⸗
ćierzách/ y indźiéy gdźie chorobá/ gorącé y przykrém ćie⸗
płem naydźiem. Cóż kedy guz/wrzód/świérzb/ropá ? pe⸗
wnie podle tęg położywßy ono co go do sypiánia nie zlé⸗
camy pániéy babce dźiécię/rychléy sie niż podle babki do
konczy: gdyż tákiégo nietylo ćiáło/ćiepło/excremẽtá/ábo
duchy/párá/ ále pośćiél/ßátá/ siodło/ stolec/náwet skle⸗
nicá/od zdrowégo dáleko być ma : rzékłbym/że y mówie⸗
nié z tákim zdáleczaby bywáć miáło : gdyż ich tchnienié
máło nie iáko psá wśćiekłégo piány/zdrowégo oźioną : á
virus to non occulta/ sed euidenti causa/spólné znim v⸗
czynią : nie mniéy niż v trędowátych/których cancer vni⸗
uersalis/wßytko ćiáło záráźił/duchy zesmrodźił/że y zdá⸗
leczą snadź trup cudniéy pachnie. Náß oto iegom. bywał

ći téż przedtym nie táki/teraz zmeláncoliczáłym/żadnégo
kąciká niéma / gdźieby fluxów nie pełen : y być mu przy
nas wstyd dopuśćił/á z námi mu iákiégo bespieczeństwa
kęs pozwolił / vkazáłoby sye tám czegoś dobrze więcéy
niż mówim. co my iednák w opiek swóy wpisawßy/ sku⸗
teczniéy o tych rzeczách z sobą sye in particulári namó⸗
wim. Teraz o tych fluxách / ná które sye skarży/ y co go
bárźiéy dolégáią mówiąc / á stáráiąc sye iákoby mu bó⸗
lów vlżyć/ieśli z gruntu iad ten z ćiáłem spospolitwány/
wypędźić sie nieda : które to bóle ták wypędźić y vmorzyć
trzebá/iáko głównégo nieprzyiaćielá : gdy ztym tylko sye De cura lap:
poiednáć/ co będźie zá korzyść ? ieśli wasń wielką máiąc/
vpátrzawßy pogodę/ znowu ią rozżarzy/á do záßkodze⸗
nia obróci ? y czynią więc owo náßy towárzyße / ná tych De cucur: Sca.
mieyscách / które bolą/ foment/ sádzą cucurbiti / álbo C° 4. aph:
proste banki/ przez reuulsią téż odwróćić chcąc/y powiá⸗
dáiąc/ kedy boli tám fomes máły/ álbo źrzódło / dobrze/
dobrze / trzebá przyłożyć / y poiednáć mieyscá : ále cóż ?
ieśli głębiéy w to nie poyźrzą/ á przyczyny onéy źle podá⸗
wáiącéy nie vyźrzą/ prożna to praca. Discrásią tedy ál⸗
bo intemperiem temperaturze odiąć/ a calorem innatũ/
álbo humidum radicale / któremu sye gwałt dźieie rá⸗
towáć: gdyż to iest iáko wkáganku oléy miárno goráią⸗
cy/ który to ieśli sye zádusi/źle/ ieśli téż bárźiéy niż trzebá
rospáli/ niedobrze : bo płomieniém y dymem zbytniém
fluxy porußy/ á nie iedné tylko / ále snadź wßytkich co
ich w ćiele być może : gdyż humory wzwárzywßy per cor
pus porosum et patens / wßędy roskipi : bo iáko Gálen 2. de sym: cau.
mówi / iedná która intemperies / trudno sye náléść ma /
ále iedná z drugą / y choć predominans pali / álbo sußy /
przykłádáią sye y drugié do tego. y przeto ex illa contra⸗
rietate bóle tákié/y ich nie máłé różnośći/názywa ie fixũ
mordacem/lancinnantem/ pulsantem/vlcerosum/ pun⸗ 2. de loc: aff.
ctorium/ turgidum/ profundum / tractorium/ grauem/

160

lacerantem/magnum/tenſiuum/ complicatum : á wßyt
ki té kto ſye przypátrzy/ zdádzą ſye z gorącéy przyczyny.
ále/ áza ſuchość álbo zimno kthórego z tych nie vczyni :
gdy z wilgotności ledwie/ laxus/ ſtupidus/albo obtuſus/
móglby ſye przyſądźić. ále y té y káżdé/mediante calore/
á ten in conſortio humorę / á té ſtimulantibus ſpiriti-
bus/ á té ex facultatibus / á té ex partibus / á ták tota
in toto et in qualibet parte/ iáko dawno. Mówmyż my
3. de cō:m:s:l. tedy ſproſtá/ że tym fluxom / iákale będźie intemperies /
co bóle czyni / źrzódłá pomácáć trzebá / circa viſcera / y
De cur: raōe partes principes/ iáko ſą mózg/ ſerce/ płucá/ wątrobá/
p: S.M. ſłodzona : á inßé częśći nic : o coc nic : ćiáło wßytko y
iego káżda ßtuczká/podległá y ſámá kość/y w niéy ßpik/
iż y ten ſye roſpuśćić y ćiéc muśi/ kiedy gorąco á oſtré de-
ſcenſy ſye do niego rzucą : iedno że to tám ſą częśći od
których iáko od źrzódeł fluxie idą. y przeto o fluxách mó-
wiąc/ záwżdy pátrzamy/ ſkąd ſye pußczáią / którędy ſye
prowádzą/ á gdźie krés do którégo ſye ciągną : co trud-
no ſye w wielkich fluxách vtáić może : gdyż zá nimi zá-
wżdy gorąco/ y ból / á czáſem źrzódło / continenti cauſa
ſuppeditante / kiedy ćiepło wzburzy / á ták w gorącéy /
iáko y w zimnéy temperaturze / intemperiem inſignem /
á zá tym máteryéy zgromádzenié vczyni. á mówię in-
temperiem inſignem : bo ieſli będźie śrzednia álbo nieznácz-
7.de dec:in ar czna / fluxy nie pobudźi/ áni bolu żadnégo : gdyż ból/ ex
te Me. extremis álterantium przichadza/ á z fluxámi ták kołem
12. Met:Med. ſye mnoży/ iáko wodá co ſye ná vpuſt wraca. bo roſpali
ſye głowá/ zá gorącem ćiągnie z dołu do ſiebie : á gdy ſye
iuż nápełni y otrzymáć nie może / nádół do częśći które
fluxom ſą podległé ſpußcza : oné że boleią y prze ból ich
więcéy ciągną/ głowy ná rátunek wołáią : y téß dymy/
tenże ſmród/tenże ogień / zás z głową ſpólny máiąc/ iá-
koby ná iéy vpuſt / z nowu wzgórę podawáią. Zá táko-
wémi tédy fluxámi/ wmieyſcá/ które gwaltem zgromá-

dzonémi/ oto ſye ból rodźi : do którégo ieſli przyſtąpi dru-
ga przyczyná / continui ſolutio / iáko zgromádnieyßy to 12. Methodi.
ból będźie : gdyż kiedy ſámá intemperies / nie tákby po-
dobno bárzo : ále kiedy ſye fibrę/membrany/ſkórá/y pár-
tes neruoſę przegryzą/ á rozerwą/ to cála conſideratia :
gdyż rzadko ból miałby być/ iedno in partibus neruoſis : 1. de Elēt.
mówię rzadko/bo per conſenſum/y indźie bywa: iednák-
że in neruoſis ieſt mu bywáć własność iego. A áby był któ
ry ból ſmáczny/ nie tylko ia / ále Gálen go nie widźiał : 2. de loc: aff.
chybá ón co przy Socráteſowych okowách ſye był vká- In phedone.
zał. przeto y tu bym bárzo rad widźiał / áby Jegomość
ták wielkimi fluxámi vtrapiony ozwał ſye/á powiedźiał
nam / że ie przez bólów miéwa / mniéyby nam zámießkał
de Topicis/ gdźie mu co przyłożyć myśląc / bo tylkoby-
ſmy generalem curam przed ſię wźiąwßy / coniunctam
co ſye wkorzeniwßy wzgórę ich pobudza/ wyrzucáć z nie-
go myślili. ále nie da podobno y ná Platoná nic : gdyż
przymiotem zarážony/ muśi przy tákowych przypadkách
bárzo boléć : gdyż to záwżdy ból naiwiętßy mówi Gá- In 6.de M:vul
len/ który pochodźi z iádowitéy przyczyny. A przymiot / ca: 6.
ieſli ieſt iádowity : Dla Bogá/ iuż to niechay in confeſ-
ſo będźie / że niémáß żadnéy nátury tákowéy/ coby iéy
bárzo ſtrawić/á zmorzyć niemiał. quibus qualitátibus:
bierz iáko chceß/ále ná oko widźiß że manifeſtis : bo żże/
wiérći/á náturą ſwą ludzką náturę gubi. A tá mu ſkąd :
ſkąd piołynowi gorzkość. tedy to occulta : przemierzłyś:
będźieß iéy ták pochwili ßukał y w chlebie. contagium
to/álbo iad mówię/w plugáwą/á do tego zgotowáną ná
turę wpádßy/ßkodźi ćiáłu zepſowániém krwie. potym :
peſsima nutritione/ że ćiáło ſye chowáć dobrze nie może/
kraſę/śiłę/y ſpraw ſwych wcále zátrzymáć. Potym: me-
lánkolią/ że ſibi male conſcius/á wiedząc tę przywárę do
śiebie záwżdy teſknością. potym : labefactatione facul-
tatum/że áni vitalis/áni naturalis/á co grunt ieſt áni a-

nimalis duchów onych subtelnych vczynić y mieć mu niedopuszczą: które/ niechay kto chce insze mówi / temperamentum corporis sequuntur: potym? diminutas actiones/ á krótko mówiąc/ nędzny żywot. potym? o nie pytay dáley/ dolor et labor/ co nie tylko Galenowi o fluxách mówiącému / ále y Dawidowi mądrému Królowi było iedno: potym? iuż dáley nie mówim/ bo vltimum gradum in exuperabilis mali vkázáć nikomu nie trzebá: gdyż to sámo przyydzie: iedno to tu mówiém / że ták similarium/ iáko y organicarum partium corruptela. Do czego/ áby co nanierychley Jegomości przyszło / bólów mu tych ná ten czás z pilnością viąć/ á wnet mu zdrowie ex essentia morbi et causis opátzryć trzebá: kthóremu to / ieslibysmy sye nie dobrze przypátrzyli/ y iáko go léczyć? Przeto wiecey sye tu nie rozwodząc/ żesmy iuż tego dosiegli/ że przymiotem chorwie/ á przymiot choć ma wiele particularia / iest choroba wszytkiego ciáłá/ przyrzutna/ iádowita/ skryta/ z nierządnégo obcowánia dostáną: á ciáło y náture iego bólámi y ránieniém trapiąca/ y totius substantię deperditionem z sobą niosąca: którey co zá rade damy? damy: gdyżesmy wedle professiey nászey nikogo przez mey nigdy nie puścili / owszem tákich y wietszych bólów tákesmy dosyć poléczyli/ iż iest ich niemáło/ którzy Bogá chwaląc/ nam to przyznawáią. iednoż iż oto te particularia/ którémi sye trapi / muszą nam czásu wziąć siłá: o káżdym z osobná / musim to co trzebá mówić / y żadnégo nieminąć / którémubysmy dosyć ilé nam przystoi vczynić niemieli / ponieważ tey choroby iest to iáko owoc. Ná ten czás iżesmy doszli być contagium/ et causę latentis virus/ lékárstwá tákiégo mu vżyczym/ które vniuersalem et communem morbum/ vniuersaliter léczyć będzie/ facultatibus vim morbi expugnantib: ciepłem miernym ciáło posiláiąc / y duchy zámilkłé/ á wstęchłé/ viis obstructis reclusis/ wyrzucáiąc/ á odwilżáiąc: á to preparato corpore / iáko drógá y oby-

Mores t pāt sequi.

In 9. vic: raões in M: a. c. 2.

czay nász dawno / ćwiczeniém y doswiadczeniém vmocniony/ humorów w nim z przodku nie turbuiąc/ owszem y Bogá y sámych siebie prosząc/ áby turbit/ áby antimonium/ ná wet y vehementer purgātia/ ná stronie były: gdyż w tákich fluxách wielkich/ rádczey posilánie/ á vmocnienie ciáłá / niż purgowánie záwżdy czynić wszyscy rádzili. nie damy mu tedy dięmaton Galeni z opyrią/ áni inszych anthidotos: ále damy mu owé benigna/ á iutro dali bóg/ gdyż czás nienagorszy / niechay weźmie mannę calabrinę electissimę vncias duas / rostworzywszy ią poléwką kápłónią / przydáć iey rhabarb: optimi scrupulos duos: elect: de psilio dragmam vnam m̄. názáiutrz dali bóg/ potym zszedszy sye / iesli sye ták zdáć nam będzie / krwie mu kes vpuścim z reki práwey/ z żyły wątrobney/ co ią mediáną zowiém/ z którey obaczywszy excrementorum indicationem o syropkách lekkich mówić będziem: prosząc Jegomości przytym/ áby iáką my pilność chcemy/ o iego zdrowiu vczynić/ samby sye też do tego swym wczásem y wszytkimi affectiami przyłożył: áby co nadáley frásunku / złey myśli / y złey diety był: ále Bogu sye iáko dawcy dárów wszelákich polécáiąc / á od niego rátunku y miłosierdzia prosząc/ nam niechay vfa: á to co mu rádzić lepszégo będziém/ y nas y siebie nieoszukywáiąc/ z pilnością y zchęcią wszeláką czyni.

2. de antid.

De cur: raone per S: M.

14. Methodi.

Głowy bolenié.

GLowá / iáko ieſt czesć ćiáłá miedzy
przednieyßémi piérwßa/y ná wysßym
mieyſcu nád inßé od Bogá poſádzo-
na / w którey iż rozum y żywotá po-
czatek / iáko Xról álbo hetman ná
zamku mießka / ták káżdy nierzad y
zbytek o nie ſye narychley niż o która
inßa opiéráć zwykł. y przetóż podle-
gła ieſt / y w ſobie wßyſtká / y w káżdey czesci/ z których
ia złożona widźiém/ niémáły ćiérpiéć ból : kiedy álbo ſo-
lutio continui/ álbo intemperies ſye w niey pokaże. So-
lutionem continui : ráne/ ſtłuczenié/ álbo wrzód iáki/ ál-
bo co iedno ćiáło otworzy / zowiémy. Intempertem/ká-
żdy humorów kolerycznych / phlegmiſtych/ álbo melán-
kolicznych/ nád przyrodzoné poſtánowienié/ ſußacy/pa-
lacy / álbo oźiebiáiacy zbytek. á iáko té rzeczy ból wiec
czynić vmieia / w piérwßey przemowie dopiéruczkoſmy
wßczynáli : teraz o tym/iáko głowie ból vléczyć : którey
ból káżdy / badź z obráżenia zwiérzchownégo / badź ze
wnetrzny : vważenia pilnégo potrzebuie. Bo álbo ſye
ſkórá tylko obráźi / álbo muſcul perycrány / co głowe z
wiérzchu przyodźiał / álbo kość/ álbo ßwy á ſpußczánié
iéy (ſuturas álbo commiſſuras zowiém) albo błóny co
mózg we wnatrz okrywáia / á v niéktórych ſye wróſłé w
té commiſſuri náyduia/niebeſpieczeńſtwá ſa pełné. gdyż
inflámmátia álbo zápalenié/ kośći ſpádánié/cáriem ál-
bo przegnićie/ wnet wiec miéwáia : á zátym to czynia/ iż
mózg duchy/ y zmyſły w głowie bedacé/niewola ćiérpiéc
mußa. Albo bywa zewnetrzny / gdy intemperies tá álbo
nierzad/ ták ſam przez ſye/ iáko y z przymnożeniém humo

De vſu p 12.
3. loc: aff.
De virt: nr:c.

De vic: raône
1. de arte c. ad
Glau.
Com:6.aph:10

rów/ſubcélné w głowie máclochy/neruos/y inßé żyły/ſo-
bie wrodzonym á przyrodzeniu przećiwnym niewczáſem
trapi. Bo iáko głowá ma w ſobie mózg/ná trzy katy ná
dwá nád twarza / á ná trzeci nád ßyia rozdźielony : ták
wßyſtek ieſt we dwie błonie/duram zwiérzchnia/miaßa/
á piam/ ćienka bárzo błona odźiany : z táka nátury opá-
trznośćia / iż iáko bydle żadné / wedle ſwey proportiey /
mozgu y głowy wietßey nád człowieká niéma. nád to du-
chów/ czućia/ y ſmyſłów per neruos pochodzacych / zá-
wárćia w głowie/ gdźie ſedem animę z niémáła oſtrożno-
ścia záſádźić chćiáłá : ták to ku vważániu wielkiému /
Philozophom y poetom zoſtáć muśiáło / że przez fabuły
vkázowáli minerwe Jówißowi z głowy wyniknać : gdyż
tám ſmyſłów/ tám rozumu/ tám ſpraw wßytkich fundá-
ment y poczatek : z którégo coby ſye iedno w ćiele zná-
cznégo dźiało / iáko ze źrzódłá wyléwáć ſye muſi. Lecż że
táż nátura człowieká ſkáźiſtym/ á chorobam podległym
mieć chćiáłá : ießcze przy poczećiu á rodzeniu ſye piérw-
ßym/ głowe plugaſtw á zbytków wßytkich pełnieyßa/niż
inßy kat który/vczyniłá. A choć watrobie kolere álbo żółć/
ſłodzonie melánkolia / bárźiey niżli inßym czesćiam do
mießkánia własna dáłá : phlegma głowe/á zbytnia wil-
gotnośćia zátrudniłá : przez którey od poczatku mówie
vrodzenia/ áż do zeßćia z świátá/ człowiek być nie może.
y przetóż/ kto z młodu widźiał przez ſtrupów dźiećie? kto
przez tego áby z noſá/ z vſt/ z vßu/ z oczu/ y indźie wßedźie
ćiéc niémiał / człowieká ? przeco ? iż co ſye w ćiele rodźi-
ców/ álbo tego ſámégo potym/iáko w gárncu wárzy/co
iedno álbo iedzac/álbo chodzac/álbo leżac/ we wßytkich
ná dole czesćiách wzrußy/ głowá iáko przyłbica álbo po-
krywka kośćia przykryta / otrzymawa : y kiedy ćiepło
przyrodzoné mocné/ á máterya do tego ſnádna vwárzy/
z deſtylluie/ y vtni / to ná dół ſpußczáć/ álbo z bólem w
ſobie trzymáć muſi. á iż wßytki humory w ćiele wzrußo-

lib: de ſemine.

De vir: nr cor:
dis.
lib: de ſemine.
8. de vſu part:
3. de decr: Hip

De rē: pur: fać

In 6. de m: vul
ca: 3.

né/ w głowę iáko w cél biją/ y tám ſye przy káżdéy choro-
bie ſnadź zoſtáwáią : tedy nie tylko ſámę phlegma/ y in-
ßémi plugáſtwy ßczérémi/álbo do niéy przyſądzonémi zá-
rażáią. Bolete tedy álbo ſámá z siebie per eſſentiam/ál-
bo zewnątrz / od inßych częsci zbytkámi obrážona per
conſenſum : ábo kiedy po wiérzchu niewczás iáki ból iéy
czynić zwykł : iáko vraz/ wiátr/ źimno/vpalenié/ſmród/
wónia gorąca/ głód/ dym/ łáźnia/ grόm/ okrzyk/ pijań-
ſtwo / álbo ieſli przez ſye / prze zgęſtnienié nozdrzá ſye zá-
mulą/ w głowie zoſtáną. tákże ieſli párch / kroſty / álbo
2.deC.M.S.L. fluxi zpiedká záwarté/ábo rzeczámi ßkodliwémi leczoné:
ácz Gálen zeznawa/że to rzecz trudna/mieyſce álbo przy-
czynę własną w głowie bólu poznáć/á co mysl zła/zbyt-
nia/ábo nieſmáczna: pewnie nie pálcom áni kolánom/ále
głowie napiérwéy ból przyniesie : bo ią roſpali/ y tym o-
gniém wßytkiégo zbytku iéy przyćiągnąwßy/ á przymno-
żywßy / rozedmie / nápełni / y catárrhom / álbo fluxom
podległą vczyni. Które to fluxi gdy ſye wkorzenią / iá-
ko ſye ſámy z siebie rodźić vmieią / ták inßé częsci w tóż
obrócą / że iáko w młynie záwżdy głowę zátrudnioną v-
czynią. Pochodźi tedy ból głowie z tych rzeczy zwiérz-
chownych : y nie bárzo z łatwim rozſądkiem : iednákże
żaden ták ſproſny nie ieſt/ byle ſye czuł/áby wżdy to co go
dolega wymówić nieumiał/á niemiał ná własną przyczy-
nę złożyć. ktόrą to odiąwßy/ieſli ſye da odiąć/y ból vſtáć
musi/byle ciáłu dietá/á wypokoienié przyſtąpiło. Lećté
co zewnątrz pochodzą bywáią trudnieyßé / máiąc mine-
rę/ álbo źrzódło/ktoré humorów y dimów záwżdy doda-
wáią : y ieſli vczynią céphaleam ból záſtárzáły / ouum
Arabowie zowią/ céphalalgiam ból świeżßy/ hermicra-
niam ból półgłowny : wßytki z tychże przyczyn/ kiedy ſye
we wnętrzu co wzburzy / oſłabiáiąc im dáléy tym bár-
źiéy / á zbytkámi głowę nápełniáiąc. Rozeznawamy
tedy to/ ieſli ſámá głowá w ſobie tę wádę ma/álbo ieſli

Która

ktόrą część z inßych tego iéy dodawa : á nie bárzo tru-
dno : bo ieſli wnętrze zdrowo/ czemu ná nié ſkłádáć/ áby
głowie ból czyniło : gdyż słába głowá z vrodzenia / my-
ślámi álbo przygodámi powątlona / z siebie boleiąc ná
drugié nie złoży : á owá v człowieká obżártégo/ ktόrému
wżołędku z opilſtwá ſproſnégo drożdże záwżdy kiſáią /
ktόrému płucá od phlegmy zbytniéy iuż iákoby zgniły /
ktόrému ſye wątroba piecze/á krew w niéy zgorzáła/któ-
rému ſłodzoná ſye zátka / odmie / á melánkolią nábráłá/
záwżdy przymnażáiąc złégo/boleć musi. A przetóż Aui- lib: 3. t:1. c:7.
cenná kazał té częsci opátrowáć : á że czoło boli dla żo-
łądká / że lewy róg dla ſłodzony / że práwy dla wątroby/ De vſu pt. 12.
że tył dla grzbietá / y paćierzy rozumieć. y iáko ſye w żo-
łądku nawięcéy phlegmy rodźi/ w wątrobie krwie/á przy
niéy kolery / w ſłodzonie melankoliéy : ták ból onéy ſtro-
nie/z tego przyſądzą. nie żećby żołądek y humorów inßych
niémiał : bo womit to ſam pokázáć nam może/ kiedy ſye
wyrzucáią práwie wßytki z niego : leć phlegmy przedsię
tám nawięcéy. y ieſli inßych bywa názbyt/tedy przeto/że
ie drugié częsci meſſaraicas do tego piérwéy ſpoſobiwßy
przez ſwé meaty z głową ſpiknienié iákiéle máiącé / tám
odſyłáią : álbo że potráwy tákié / tám ich nád obyczay
przyczyniły. á to wßytko biję ná głowę/ álbo we wnątrz/
álbo po wiérzchu : y ieſli w iedne ſtronę/ hemicraniam :
ieſli w kąt głowy ktόry / clauum : ieſli w cáłą głowę / o-
uum/ ſodam / álbo céphaleam czyniąc. co łatwie roze-
znáć/ gdy ſkórá drętwieie/siepa/tárga/á po wiérzchu ſye
tknąć nieda : bá gdy ßumna/ćiężka/boląca: tym bólem/
co y czoło/y ſkroni/ y vßy/ y oczy wgłąb ad radices iáko
oni mówią boleią/ wnętrzny powiémy. Do tego w tym
ſye bólu ſtron tych przypátruią/ ktόrégo ſye czáſu ból po 2.de cu:m s.l.
budzą : wiedząc / że melánkolia dniá czwartégo/ kolerá 2.de drūs feb.
przezedni / á phlegmá co ſye dźień wzrußa. y bywáć to
często/ że ból głowy kiedy gorący / zá ſobą y ſerce y wßy-

 tko ciáłá

tko ćiáło czáſem ćiągnie / iż głowie gwóli wßyſtko inße chorzéć zwykło / zá thym téż y gorączká ſye wzbudzą / która z iéy páráxiſmów / iáko téż y ten tho ból ſądziém / vmnieyßáiąc máteryéy z ktoréy bywa : á ieſli kthóry ból ćiężßy głowie / tedy z gorączką : gdyż ſtąd ſye gorączká wßczáwßy / tóż zás czynić muśi. y widywamy ták té bóle z gorączką ſrogié / że do roſpáczy częſto przywodzą. Iáchinus widźiał młodégo biká / co ból głowy co dźień przed obiádem ćierpiąc wrzeßczał / á ßalonému ſye podobnym być zdał. inßy doſyć ich widáli. ále nie dáleko / ázą v nas tákich máło co y przez gorączki bárzo ná głowę styſkuią ? ázą dźiewcząt máło co prze robaki w żołądku / támże ból y w głowie / áż do omdléwánia ćierpią ? ázą stárßé przé záwsciągnienié plugaſtw przyrodzonych / do ßaleńſtwá áż / nieprzychodzą ? zwłaßczá ieſli mysl iáka nie záhámowána przyſtąpi. opili / proße ázą názáiutrz nie czyśćiec dobrowolny ćierpią ? ták / że ich wielé gorączká / niemáło pleurá / doſyć y ápoplexia pożyra : á to iedno prze iednéy któréyle częśći pełnosć : á co ieſli ſye zá czáſem wßytko ćiáło ßkodliwie nápełni ? y choć przez gorączki / ból głowie niemáły vczyni / zwłaßczá gdy ſye to czáſem niemáłym roſkrzewi : bo álbo pámięći vtrácenié / álbo głowy záwracánié / álbo powietrza rußenié / álbo melánkolią / álbo który do vßu / do oczu / do noſá / do pierśi / álbo w paćierze ßkodliwy flux / álbo zá czáſem śmierć nagłą vczyni. Tákże

In Rasem.

Ból zá którym nieſpánié / digeſtią álbo tuczenié ćiáłá złé przychodźi / ßkodliwy.

Inßé bóle kiedy ſye wſtęchną / á weſpráią humory / á putredinem vczynią / ßkodliwé.

Ból w którym ćiągnienié ćiáłá / ſkroni bićié / prędkié bolącé / y przez znáczné y przyczyny / przypadáiącé ßkodliwy : zwłaßczá ieſli ſye nie gorączką kończy.

Ból co któryle kąt głowy iáko gwóźdź wbił / trapi bárzo / ßkodliwy.

Ból z zápaleniém błón w głowie / ßaleńſtwo przynośi.

Ból którégo dietá áni lékarſtwá zmnieyßyć nie mogą / bárzo ßkodliwy : gdyż táki przychodźi / z iákiéy przyczyny ſkrytéy / á do wiádomośći nielatwiéy / z którą iáko poſtąpić ? bo z vpićia przyydźie ból komu / kázáć mu ſye przeſpáć : z żołądká nieſtrawnégo śiepą co w głowie / kázáć mu womit mieć / álbo ládá pillułe de hiera wźiąć : v goré kto ná słońcu / kázác mu ſye przechłodźić álbo w wánnie wolnéy ślazu / wiérzby / ſáłaty / mléczu / liſtá winnégo / ogórkowégo / bániowégo / etc. vwárzywßy / pośiedźiawßy przeſpáć á wyſpokoić. awa ze znáczné y przyczyny ſámo odiéćié / odiymie y ból : á wßytkim które z pełnośći byle ſye humór wybaczył / vmnieyßyć go / wnet ſye ból vſkrómi. w czym náß Iegomość nam prácéy niemáło záda / kthóry przymiotem ſtrapiony / ból ten ćierpiwa : á áni krwią / áni bánkámi / áni purgátiámi go wypędźić może : iż przyczyne ma wnętrzną / iádowitą / ſkrytą / á nie tylko głowę / ále y inßé częśći / od wątroby począwßy trapiącą. y iákiéż mu prognoſticon damy / które áby nań nie przyßło obmyśliwáćby miał ? nie trzebá więcéy / iedno to co czuie / iż káżdy ból łatwiéy vſkrómić / niżli ten : gdyż cauſa latens / tego máło nie ßkodliwßa niż inßé : y tóż może przynieść / co káżda z owych wysßéy miánowánych : y doſyć to teraz / że nie ſpi / że ieſli záſnie / ſen miéwa przerwány / melánkoliczny / wiźiy rádczéy niżli snów ſtráßliwych pełny : iż myśli dobréy áni ſtáteczné y przed śię nie bierze : iż gorączkę iáko ſkry w żagiew w ćiáło y w humory ſwé zápußcza : iż té inßé przypadki w przemowie pierwßéy wyliczoné / do vléczenia niż inßy trudnieyßé być bączy. niechayże tedy diety dobréy pilnuiąc / nic inßégo nie ié / iedno roſołowé á pieczyſté przez przypraw rzeczy : któré to niechay tákié będą / coby ie łatwie ſtrawić mógł. pomniąc ná to / że żołądek iego bárzo zły / wnet ſye obráźi / nápełni humorów plugáwych przymnoży / y témiżto gło-

we obesle : z którą y dla mieyscá dólnégo/ ydla tego/ że
ex ſexta coniugatione neruorũ z nią ſpółek ma/ częſto ie-
dnosć ćierpi. á nie tylko żołedek/ ále y wątrobá / táka
krew wárząca / iáki żołądek fundáment záćznie. á téy
nie tylko nie popráwi zła wątrobá / ále ießcze bárźiéy
pogorßy : gdyż tám to virus/ á iad ón prze który ſye páli/
vſtáwicznie siedźi. á co rzeczem / áby miał inßé części/
coby ſye do tegóż nieprzykłádáli : o tym ná ſwym miey-
ſcu. tu mówim/ Jegom̃.áby máło iadł/á rzeczy co nale-
pßych/zwłaßczá teraz kiedy ból ćieżki ćierpi/ á lékarſtwá-
mi go wypedźić chce : potym dáli Bóg popráwić tego
bedźie mógł/ náture rátowawßy/á chorobe iáko nieprzy-
iaćielá od niéy odpedźiwßy. y to/ áby mu y w ten czás/
tym grzeßyć / á obżárſtwem ſye báwić godźiło : wiere
nic. záwżdy záwżdy temu zdrowiu ßánowánia / á diety
dobréy trzebá : ták iżby ſye nalepiéy rátował / áni czym
inßym ná chorobe nic robił : złych rzeczy iedzeniém á nie
miárą wżyćiu / zás wróćić chorobe może. Czemu : po-
wątlonému łátwie o recidiwe. A któréby rzeczy mu by-
ły nálepßé/y ſam y ſnadź káżdy náproſtßy to wié : dozná-
wáiąc/ że mieſá grubé/ ryby którékolwiek/ wßytko z iu-
chámi przyprawnémi / wßyſtki rzeczy wedzoné/ ſoloné/
nie ſą mu zdrowé : nie ſą áni owoce/áni iárzyny/áni mlé-
czno/ áni żadné té rzeczy / coby krew złą czynić/ y nie ry-
chło ſye tráwiąc żołądek obćiążáć/álbo wiátrámi zátru-
dnić/á głowie potym ból czynić miáły : kuropátwá/pta-
ßki/ kurczetá/ kápłón/ ćielećiná/ iárząbek / ſą mu dobré :
wárzoné iedząc ná obiedźie/ á pieczyſté ná wieczerzy. nie
możeli przez przyſmáku/ ſápor iáki z pomoráńcze/ z limo-
nu/ z oliwek/ z trochą gorczyce / z trochą korzenia / y cu-
kru y octu/coby nie oſtry/ á nie bárzo mocny vczyniwßy.
2.deC.M.S.L. á iáycá świeże/ álbo z kámienney wody rybki : experien-
ciac powié. Pić by wmé/nie dałbym nic inßégo iedno pi-
wo : które kiedy ie z dobréy pßenice/z dobréy wody/ geſto

á miárno ochmieloné vczyni / posilić/ vtuczyć/y zdrowie
dobré zátrzymáć może: do czego co po dowodách inßych
experientią opuśćiwßy : gdy tá ſámá rzeczy do vżywá-
nia podawá / y regułam wßytkim lékarſkim ták hołdo-
wáć każe / iż iéy gwoli wßyſtki diſputacie páść/ y ſtánąć
mußą. zágrzeie to żołądká/ posili to głowe / nápełni to
żyły/ popedźi vryny/ potu/y grubßych plugaſtw/ieſli be-
dźie dobré : á co wielka/ dobré ták w dobrym zdrowiu iá-
ko y w chorobie : ochłodźi lecie / źimie zágrzeie : lat nie-
máß áni płci / coby im brákuiąc oſtrzegáć ſye kto miał :
awa że możem w tym kráiu być z niego contenći/ wedle
nátury á przodków náßych zwyczáiów żywiąc : kthórzy
iáko długo bywáli żywi/kto niewié : oyce/dźiády/y dálßé
wſpomniawßy. Miodowi tedy y winu niech da pokóy/
ieſli chce ták zdrów być/iáko był/ póki go powaga/á do-
ſtátek do roſpuſty/á wyſtáwnégo żyćia był niepopchnął.
Aczci wprawdźie/ zwyczay ſam/ to v nas vprośićby mu
miał/áby dla żołedká nápijał ſye pokeſu winá/gdyż y lá-
tá/y głowy ból tego potrzebuie ; leć ieſli to ná reyeſtrzy-
ku mieć bedźie / co wino z ſobą zá choroby nieśie / álbo
mu da pokóy/ ábo práwie dobré obrawßy/pokąſku go do
obiádu vżywáć bedźie : á nieśie / kto ná nie ieſt łákom/
członków drżenié/ powietrza rußenié/ pámieci y rozumu
vtrácenié / głowy záwrácánié/ kurcze / ßáleńſtwo/ głu-
chość/ślepote/ káßle/ kámienié / podagry/chyrágry/ ná-
głą śmierć/álbo przynamniéy to/że ſye człowiek áby czło
wiekiem był czáſem zábaczyć muśi : Rprzeto Gálen zá-
kázował/Pláto y inßy/ młodym go ludźiem pić/ á ich o-
gniá wietßym ogniem niegáśić : iákóż y náß chory gło- lib:2.ſan:tuen.
wy bolenié/ gorączke / wątroby zápalenié ćierpiąc / iáko
tego przypalić bárźiéy niéma : Awicenná powiádał / że lib:3. t:1. c:4.
káżdy który boleie w głowe/ winem á łáźnią obćiąża ſye/
czego piwo nie vczyni : ácz ſtárzy wino/ bá y my co ie do-
brze pijem zalécáć vmieli : vitem quaſi vitam wychwa-

láiąc : że wino złéy krwie popráwuie/ y czyßcząc ią lepßą czyni/ żołądek zágrzewáiąc trawić mu pomaga/ á to co ziadł w lepßą mu krew obrácáiąc/ po żyłách y po wßytkim ćiele roſprowadza/ duchów mu dobrych przymnażáiąc : zá kthóremi y pámieć ſye oſtrzy / y rozum/ y dobra myśl przyſtepuie : ſurowość w żyłách zámulonych otwieráiąc/ trawi/ ćiáło tuczy / krwią dobrą poſiliwßy / cérę álbo fárbę piękną czyni/ wiátry roſpędza/ vryny łátwieyßy/ y inßych plugaſtw odbyt przywodźi/ ſerce/ głowę/ y ćiáło wßytko rozgrzéwáiąc / y poſiláiąc odmładza / w omdleniu/ w zápámietániu ſye / álbo mowy vtráceniu / zdrowie przywraca : z kthórym áza piwo czym zrówna ? prawdá : ále to tylko o dobrym mówiono/ iákiego my iuż dawno nie pijem. pijał Dioſkorydes/ pijał Gálen/ ále ieſzcze w ten czás ſeków/ cánárów / meder / y inßych przemierzłych win nie bywáło. Jegomość tedy/ możeli mieć owo włoſkié/ które lekkie/ wonné/ ſmáczné / vtrybowáné / niechay go po troßé vżywa : ieſli też Węgierſkié dobré/ nie nazbyt ſtáré/ nie młodé też/ być może : a dni kilko mu to pokażą/ że głowie lepiéy : y przez náßéy rády/ w nié w imię Boże. Zálécáią wino głowie/ antoſatum/ ſtecadites/ ſaluiatum/ feniculatum/ chamedrites/ euphrágię : niechayżeby tóż náßému było ex guaiaco/ mocząc w niém gwáiac w ſerwécie ná odmiánę tárty : á po trzech albo cztérzech dniách świeży/ ſine/ albo cum cortice. Jednákże ſtoiem my przy piwie/ że głowy nie obráźi/ á lékárſtwam nie záwádźi. Kthóre to lékárſtwá/ by to był ból głowy proſty/ łatwieby ſye y zwinem zgodźiły : lec że ieſt ſkryty/ chytry / et ad materiam non proportionatus / co mu rzeczem ? proſty ból/ vmnieyßywßy humorów/ łatwie odchodźi/ purguiąc piłłulámi/ potiámi/ ſyropámi / wedle potrzeby : przez nos dawáiąc errhiná / ſternutátoria / ſuffumigia/ odoramenta : przez vſtá gárgáryzmy/ maſticatoria : po wiérzchu ná głowę fomenty / embroca álbo

In quinto.

In alim: facul.

cataclismy/ linimenty/ cérota : paćierzóm/ łopátkóm/ y inßym mieyſcam bánki/ cauteria/ krwie puſzczánia/ pryſzczenia/ y inßé przypráwy. Záczą wßy / iáko náßá náuká nieśie/ ab vniuerſali cura / ćiáłá wßyſtkiego zrządzenia/ á wyczyßczenia/ ábo wiec przyczyny znácznéy wćiele odiećia : przez czego/ kto léczy ? baby. Przeto my/ ſpráwiem ták ćiáło/ iuż tą dietą poniekąt zregułowáné.

Jeſliby ſye zdał być phlegmy bárźiéy niż którégo humoru pełnym. ℞. Elect: eleſcophi ℥ ß/ agarici trocℓ ʒ j/ benedictę laxat: ʒ ij. m̃. fiat bolus ſacharatus. weźmie piérwßégo dniá. Názáiutrz potym/ y inßych dni piąći/ álbo ßeśći/ ráno/ ℞. Siruporℓ de ſtecade/ de bethonica ana ℥ j/ decocti florℓ et fruct: cordia: q s m̃. Albo

℞. Siruporum de abſinthio/ de cicor: cum rhabar: ã ℥ j/ aquarℓ abſint: eupat: ana q s. m̃. fiat potio. Albo

℞. Turbit gumoſi ʒ j ß / agaricy trocℓ ℈ iiij/ zinziberis ℈ j/ infundantur in oximele / mirobolanorℓ / chebulorℓ ℥ j/ rhabarb: ʒ ß/ infundatur in aqua abſinthij per horas xij/ colaturę et expreſsioni adde elect: indi maiorℓ/ diacartami/ ana ʒ j ß/ mellis roſati/ vel anthoſati/ decocti florℓ et fruc: cordi: ana q s. m̃. fiat potio. Albo

℞. Benedictę ſimplicis ʒ v/ diaphenici/ roſati Mes: ã ʒ ij/ agarici troc: ℈ ij/ ſirupi de cico: cum rhabar: ℥ j/ decocti florℓ et fruct: cord: q s m̃. fiat hauſtus. Albo

℞. Maſſę pill: de aſſaieret/ alephanginarum ã ℈ ij / trocis: alhand g̃ vj / extract: ellebori g̃ iij / cum elect: de ſucco roſarum : reformentur pillule numero ix. Albo

℞. Máſſę pill: artriticarℓ/ imperia: ã ℈ ij/ ſpec: hierę ℈ j/ agarici troci: ℈ ß/ cũ melle roſa: reform: pil: nº xj.

Jeſli kolery. ℞. Caſsię recens tractę ʒ vj/ rhabar: elect: ʒ j/ diaprunis ſolut: ʒ j ß/ m̃. fi: bolus ſacha. Albo

℞. Mannę calabri: ℥ j ß/ rhabar: ʒ j / elect: de cytro ſolut: ʒ j ß/ decoc: florℓ et fru: cord: q s. m̃. f. potio. Albo

℞. Diaprunis ſimpl: ʒ v/ rhabar: ʒ j / de ſucco roſa:

ʒ ij/ decocti florꝝ et fruc: cordi: q s. misce. fiat haustus.

℞. Siruporꝝ de cicorea / de endiuia/ ana ℥ j/ decocti florꝝ et fruc: cord: q s. m̄. sic pro aliis dosibus. Albo

℞. Siruporꝝ de nimphea/ bisantini/ acetosi compositi ana ʒ vj/ cum aquę cicorée/ acetosę/ ana q s. misce.

℞. Catholici ʒ vj/ rhab: ʒ j/ elect: de psilio / catarct: imperialis ana ʒ j ß/ m̄. fiat bolus. vel cum decoc: florꝝ et fructuum cordialiū / potio dulcorata syrupo acetoso.

℞. Massę pill: cochiarꝝ/ sine quibus/ aurearꝝ/ ā ʒ ß/ cum elec: de succo rosarꝝ/ reformentꝝ pill: n° ix. Albo

℞. Specierum hierę s. Galeni ʒ j/ pill: arabic: ℈ ij/ trocis: ex mirobola: cytrinis ʒ j ß / rhab: cum spica ʒ j/ dacridij ǧ vj/ cum sirupo de nimphea. fiat massa. ex qua formentur pillu: nouem pro dragma/ pro vna vice.

Melankoliéy. ℞. Florꝝ casię recens tract: ʒ vj/ pulueris senę preparati ʒ j/ misce/ fiat bolus. Albo

℞. Diasenę lenit: ʒ vj/ hamech/ ʒ iij/ rosa: me: ʒ j ß. m̄.

℞. Siruporꝝ de pomis / de fumo terrę ā ℥ j / cum decocto lupulorꝝ/ scolopendrię/ epithimi / ana q s m̄. per dies sex vel septem/ donec materia digeratur. Albo

℞. Siruporum de succo melissę/ de lupulis ā ℥ j/ cum decocto florꝝ et fruct: cordi: q s. m̄. sic pro aliis. Albo

℞. Sirupi de epithimo ℥ j/ oximelis simpli: ℥ ß/ aquę scolopendrię/ cuscutę/ fumarię ana quantum suf. misce.

℞. Catholici ʒ v/ hierę logodij ʒ iij/ hamech ʒ ij/ sirupi sabor regis ℥ j/ deco: fl: et fr: cor: q s. m̄. fiat haustus.

℞. Massę pill: aggregatiuarꝝ/ arabicarꝝ ā ℈ ij/ dacridij ǧ v/ cum elect: catarctico/ reform̄: pill: n° ix.

℞. Massę pillularꝝ/ de fumo terrę ʒ j/ de lapide arme: ʒ ß/ cū melle scillitico/ reform̄: pillulę n° ix. Któréle z tych odpráwiwszy/ á máteryéy głowie y ciáłu vmnieyszywszy / wierze że y bólu vmnieyszym. Lecz iesliby ból był ták vporny/ musielibysmy sye rzucić do inszych/ á napierwéy do tych/ któreby nablizszémi drógámi/ á nalátwiey-

szémi plugástwá wywodzić mogły : od kichánia począwszy : które to kichánie/ kiedy ná czás bywa/ siła wiec vżywa głowie/ bo iáko nie kicha głowá/ iedno kiedy sye nápełni/ lubo plugástw iákich/ lubo wiátrów / mozgowi y w nim meatom niewdzięcznym/ wnet áby to wyrzuciłá/ stula mózg/ á wyrzucáiąc mocno sye zá wzruszeniém/ we wnątrz wszytkiégo ozywa : zá którym to wzruszeniém ono co ią molestuie/ czásem wyrzuca. Co ná oczy widziém v tych/ co kászel máią/ álbo iákié z niego descensi ćiérpią: że kiedy sye nábierze głowá / á máterya w głowie napoły strawióna resolwowáć á ćiéc poczyna/ kichánié sye wzbudza : y iáko zbytnie zdrowiu vpadek / to iest záwracánié/ powietrza ruszenié/ álbo śmierć nagła/ álbo przynamniéy kászel/ obiecuie : ták miárné/ á ná czás mozgu y sercá iáko ludzie prośći mówią otrząśnienié/ posiłek/ á przeczysczenié przynosi. Które iesli sámo przez sye być niemoże / pomoc mu : trąbkę z pápiru ćienką vczyniwszy/ á w nos ią głęboko wetknąwszy/ álbo troche korzenia wonnégo tártégo wdmuchnąwszy/ iáko imbiéru/ cinámonu/ pieprzu/ gwozdzików ꝛc. Albo ℞. Piperis/ castorei ana ℈ j/ elebori pulue rati/ gallię moscatę ana ℈ ß/ insufletur.

℞. Radicꝝ iridis ʒ ij/ moschi grana iiij/ m̄. Przykłádamy tym rzeczam veratrum/ korzeń cucumeris asinini/ piretrum/ od niewoléy : gdyż drugim tylko włos w nosie wyrwáć/ nosá ná stróne ruszyć/ álbo chrząstki ná końcu troche náchylić/ kichnienié vczyni. Które to/ iesli nie tylko zá mnieyszémi / ále zá témi przykrzeyszémi prochámi być nie może/ bárzo wiec o zdrowiu tego wątpićesmy zwykli : gdy té błóny co mózg vwijáią/ iákoby sye zápomnią/ á expultricem vtráciwszy/ śmierć rádczéy/ niż żywot obiecuią. Bo iesli z máluczkiégo smrodu/ z dymu/ z pełnośći/ ze wzruszenia catarrhi/ kichánie zwykło sámo bywáć/ iáko niemą być témi ostrémi rzeczámi wzbudzoné: errhinū/ do tegóż téż służy/ wárząc té rzeczy coby phlegmę miękczyć/

grząć / á tnić / drógi otwiéráiąc / á głowę posiláiąc mo-
głý / iáko máioráne / ſalwiá / rozmáryn / bugwice / rutę / ko-
ſáciec ꝛc. álbo wyćiſnąwſzy ſoki / z ćwikły / z máioranu / z
koſáycu ex ciclamine / depurowáć ie: ábo ták ſamé przyda-
wſzy im cukru / álbo mel roſatum / álbo którėyle z ſiropów:
ábo też z wódkámi / z láwándrową / z máiorânową z rozmá-
rynową. o co iż czáſem bywa trudno / ſok ſie też nie záwżdy
wyćiſnąć da / decoct vczynimy / humoróm go zimnym ábo
gorącym áccomoduiąc. ℞. Maioranę / ſaluię / orig: ca-
lamenti / pulegij / á M. j. radicꝫ ireos ℥ j / piretri ℥ s / florꝫ
anthos / ſtecados arab: ana P. j / agarici trocꝫ ʒ ij / fi-
at decoct: in aquę ℔ ij / ad dimidias: colaturę et expreſ-
ſo / mellis roſati / oximelis ſcillitici ana ℥ j s / adde: vta-
tur tepide. Albo ℞. Succorꝫ maioranę / betoni-
cę ana ℥ j / aceti ſcillitici ℥ ß / naribus attrahat. Albo
℞. Succi ciclaminis / anagallidis / ſucci betę ana ℥ iij
agarici trocꝫ ʒ ij / vini ℔ j s / infuſa coquantur ad ſpiſ-
ſitud: iuſtam: quorꝫ decocto / adde melis anthoſati / vel
roſati colati / ℥ iij. Albo ℞. Succorꝫ mercuria-
lis / roſarꝫ / mellis roſati ana ℥ iij / dacridij ℈ j s. przy-
dawáią drudzy ná mieyſce mellis roſati / ſyrop który ſye
podoba / oximel de cicorea / roſatum ſolutiuum / álbo kto-
ry inſzy kolerze ſłużący. ℞. Succorꝫ enulę / ireos /
betę / maioranę / ana ℥ iij / cardamomi / nigellę ana ʒ iij /
piretri ʒ j s. coquantur in vini et aquę betonicę ana q s /
addendo ſirupi de ſtecade ℥ iij / ad decocti ℔ j.

℞. Hordei mundi P. iij / coquatur s a: cuius cola-
turę ℔ j / adde mellis roſati ℥ iij m̄. á to wſzytko ćiepło
w nos bráć / poránu przed obiádem godźin trzy / phle-
gmá ſye y humory inſzé powloką: y ieſli zależenié iákie w
noſie bedźie / odſtąpi: do czego olei de ſpica ℥ j / elaterij
ʒ j s / moſchi ğ v / pomáże we wnątrz nozdrze.

Ægineta. ℞. Nigellę ʒ viij / ſalis annum ʒ iij / elaterij totidem /
tritas cum oleo irino ad ceroti conſtām: reduc ad nari-

bus im-

bus imponito. Mumia / wódká máioranowá roſtworzo- In C. 85. lib: 1.
ná / záléca Mathiol. Záléćáią inſzy doſyć rzeczy / iáko ſok
rućiány / ſok z gentiany / auream alexandrinam / triphe-
ram perſicam / théryakę ꝛc. expreſsiom̄ enulę in nares Auic. li:3. t:2.
deſtillat: ad guttas iij per diem / ále ieſt to rzecz nie bárzo ca: 14.
beſpieczna: bo álbo kichánié wielkié vczyni / á z niego gło-
wie / oczom / ból: álbo wzruſza ſzkodliwie plugáſtw / y w
kąt który ich gwáłtem pobudzą: álbo tám czáſem zo-
ſtáwſzy błónki y arterię y żyłki drobné pogryzą: gdyż té
inſzé errhina / ſam ſobie pacient z czárki miáłkiéy / álbo z
łyżki / álbo wiec z dłoni ſarka / y w nos wźiąwſzy troche
trzyma. ále oto té ſoki / álbo electuarze / leią człowieku
wznák leżącému. Przepuſzczáć ſye czáſem plugáſtwo / ále
też czáſem ſye w oczách ćmi y miérzka / záwráca / y głowá
niebeſpieczeńſtwem niemáłym grozi. Przeto máiąli być
lané / niechay bedą nieprzykré áni mocné / ále tylko álbo
z ſoku / álbo z decoctu włáſnégo vczynioné: álbo wżdy
niechay to bedźie po długich ſyropách / po dobrym wy-
purgowániu / po ſálſy álbo gwaiáku wypićiu. Tákże 5. aph: 28.
podkurzánié álbo przez nos kádzenié: które dla czego by- & in C° Gal.
wa / y co w ćiáłách może / wyſſzéy o tym. á czynim ie w
gwałtownym bólu / álbo głowy zátkániu: garnek nád
węglem poſtáwiwſzy / á lekuczko mu wrzéć dopuśćiwſzy /
włożywſzy ſzałwiéy / máioranu / bugwice / capillos vene-
ris / lebiódki / máćierzanki / różéy / rumnu / ſtecad: arabicꝫ /
iridem / galangam / cortices citri / nigellam / cinam̄ / lignū
aloes / y inſzé tym podobné: w wodźie álbo w winie / álbo
w którėy z włáſnych wódce. Z tegóż też wſzytkiégo mo-
że być y proch potłukſzy ie / á przydawſzy galliam moſca-
tam / moſchum / ambram / thus / ſtiracem / ladanum: czy-
niąc álbo trociſzki / álbo ſypiąc proch ná węgle. á pod-
kurzywáią nie tylko nos / álbo vſtá / ále komorę / namio-
tek / prześćierádłá / ſzáty / czapkę: á owe oſobliwie / co ią z
ziół czynią / wſzywáiąc / té coby bólowi / álbo humorowi

 ſłużyły

ſłużyły ſacculámi / álbo cucuphami to ſtárzy medycy zwáli. ℞. florũ nimpheę/ violarũ/ roſarũ rubrũ ā ℥ s/ chamomillę/meliloti/ana ʒ iij / ſem̃ acetoſę/ portulacę/ lactucę/ana ʒ j s/ papaueris et pſilij ana ℈ ij/ſchinanti ʒ s/ fiat puluis : ex quo conſuatur ſacculus.
Jeſt to chłodny/ który w bólu y gorącu wielkim ná czoło przyłożon być może. Ale ná głowę kłádźmy rzeczy ćiepleyſzé. ℞. Betonicę/maioranę ana ℥ j/ florũ chamomillę/ roſarũ rubrarũ ana P. ij/ ſtecados arab: rořmãr/ florũ ſaluię ana P. j/ corticũ citri ℥ s/ calami aromatici/ ciperi/galange ana ʒ iij/macis/nucũ muſcatę/ligni aloes ana ʒ j s z kitayki álbo z ćienkiego płótná vſzyć álbo vſztepowáć iáko kábat/ y té rzeczy poſtrzygwſzy álbo potłukwſzy náſypáć. Albo ℞. Maioranę/ melliſſę/ pulegij calamenti/ ana M. s̃/ florũ cordialium ana P. j/ roſarũ rubrũ/ ſtecados arabi: ana P. j s̃/ baccarũ/ cupreſsi/ maſtiches / gumi iuniperi ana ʒ j s̃/ ſpetierũ/aromatici roſati ʒ j/ diatrionſant: ʒ j s̃/ m̃. fiat puluis / inſuatur ſindoni. Albo ℞. Milij torrefacti ℔ s̃/ſalis torrefacti ℥ ij/ m̃. z tego vczynić ſacculy dwá/ y ná przemiány ćiepło przykładáć. Z téyże máteryéy/y ku tymże effectom/prochámi poſypuis głowę: ℞. Maioranę/ rorismarini cum toto / ſiccorũ / ana ℥ s̃/ macis/ nucis muſcatę/ galangę ā ʒ j s̃/ cinam̃: maſtiches/gumi iuniperi ana ℈ ij/ ſchinanti/ſpicę celticę ana ℈ j/ caphurę ℈ j/ ambrę g̃ v/ m̃. fiat puluis tenuiſsimus.
Embroca/ irrigatię żacy / á my polewánié zowiém.
℞. Betonicę/ maioranę/ meliſſę ana M. j/ origani/ calamenti/ chamedris/chamepitis ana M. s̃/ ſtecados vtriuſque/ roſarũ rubrũ/chamomillę ana P. ij/ſeminum coriandri ʒ ij/ nigellę ʒ j s̃/coquantur in aquę ℔ tribus/ vini vna/ aceti roſati ℥ iij/ colatura tepida caput irrigetur. tákąż ad ſomnum conciliantem w bólách gorących / álbo w febrách czyniem/rzeczy źimnych nábrawſzy.

V nas ług z tego vczynić może/y zmyć po proſtu głowę: czeᵛ ieſliby bol vſtąpić niechćiał/ głowę brzytwą golem/ á kłádźiém ná nie liniment / z oleiów álbo máśći włáſnych/iáko vnguentum alabaſtrinum de betonica/ to pomniąc/ áby w nich rzeczy źimnych bárzo nie było : bo iáki iedno ból w głowie będźie/by téż y nagorecżſzy ſie zdał/ niéma być głowá záźiebiána : owſzem ták grzaná / áby ſye y ſkórá y ſutury otworzyły/y máterya oná rádczéy reſolwowałá / á vtniwſzy którym meatem obróćiłá / niżby miáłá ſye zgeſtnąwſzy / zátkáć mózg / á bólu przedłużyć. *Auicen: lib:3. T: 2. C: 10. Cœlius aur: c: 1*
A przeto y w záwracániu głowy/ y wzbłądzeniu rozumu/ co in phrenitide / álbo delirio ex inflammatione meningarum bywa / y w inſzych gorących bólách/ doználiſmy dobré być té vnguenti/ choć ćiepłé. Jednákże niemożeli być ináczéy / á zwłaſzczá że ſpáć niemoże / á głowá názbyt gorą/ przydáć oleum álbo vnguentum roſatum/ violatum/ emulſiones ſeminum frigidorũ/ y to piérwéy do ſkróni niż do głowy przyłożyć. ℞. Olei violati nenuph: ana ℥ ij/ de ſemine cucurbitę recẽt: ℥ j s̃/ ſuccorũ lactucę/ ſolani ana ℥ j/ cerę albę q s/ fiat linimeñ ſkróniam. *Iſidu.*
Mandragora / hioſciamus / opium/ papaueris capita/niech od głowy dálekó gdźie leżą. Cératu trzebáli z téyże máteryéy / de betonica/ alabaſtrũ/ alexándri / picem nawalem á żywice z terebintiną przydawſzy/álbo colophoniam co ſtárzy názywáli dropax. Bálſamy do bólu w głowie teráźnieyſzy zálécáią / ále to ſą rzeczy ku doſtániu trudné: bo przy Alcairze/iedno go ieden ſadek ieſt/ y to niedoſtánie ſye go widźiéć/ áż zá wielkim y drogo kupionym v bezecnych turków fauorem : z támtądże kto go kropel kilko doſtánie/ ná dźiw bárźiéy/ niż do vżywánia ma ſchowáć. Auguſt ſławnéy pámięći Król náſz od Céſárzá tureckiégo dárowny miał/táki iáki Dioſcorides opiſuie. Teraz z Jndiy zachodnych przywożą vnguenty Bálſamowi podobné/ále niedźiw/to téż ſtárzy ſtacte/ſti *Auicen: lib:3. T: 1. C: 4.* *Lib: 1. C: 18.*

racis liquorem/ oleum nucis miristicę/ oleum ex terebintina vera/ ex lauro/ nowym Takamahaka/ y insze ná vrząd czynioné/ z iákim Matthiolus czesto sye chwali/ Weckerus w swym antidotarium/ Gesner wewonimie/ y inszy dosyć wyliczáią : á są to vnguenti álbo olea bárzo subtélné y dobré/ wszákóż pospolicie bárzo ciepłé : przetóż ich álbo kes vżywáć / álbo pomiárkowáć chłodnieyszémi.

In lib: 1. C: 18.

Ant: lib: 2.

Lecż że ból vporny/ y gorących czásem potrzebuie/ nie tylko té olea ták wónné/ subtélné/ y pożyteczné / ále też rubificatoria álbo vesicatoria/ co sinapismami od gorczyce zowią/ kłáść ná mieysce bolącé musiém : áby ie sprysczywszy/ máteryéy iádowitéy mieysce pokazáli.

℞. Oleorũ/ de castoreo / de euphorbio ã ℥ ß/ sinapis ʒ j ß/ aceti ʒ iij/ cerę q s/ m̃. in emplastri consistentiam. Albo ℞. Sinapis aceto macerati/ et contusi/ ʒ iij/ castorei/ sagapeni ã ʒ j ß/ euphorbij ℈ ij/ cerę q s/ m̃. fiat vñg. Albo wziąć ośrzodku/ y vgniótszy go z octem/ drudzy ciásto kisiáłé biorą/ przydáć mu gorczyce tłuczonéy/ z octem wedle potrzeby/ y ták przyłożyć/ ták sye mieysce sprysczy/ á bólu ropą przepuściwszy vmnieyszy. A ieszcze nie tylko to czynią bólowi vpornému / ále wiec szyie przepaláiąc/ włosién záwłóczą/ álbo w rámionách/ álbo dłónią/ niżéy kolan fontanelle/ álbo cauteria czynią : y áby sye im niezáwieráły/ grochu ziarno/ paciorek złoty / dety/ dziuráwy/ gentiany/ álbo rzepy suchéy korzén kłádą. á zwłasczá kiedy bánki/ pusczenié krwie/ álbo pijawki do nozdrzy do czołá/ do zádu przysádzoné/ á krew przez hemorrhoidy (krwawnicámi zowią) ciągnącé/ máło pomogły/ báczynią tóż owi zuchwalszy medicy / cauterium actuale / to iest áż przez kość przepalenié/ in sutura coronali/ nád nosem miedzy oczymá/ dłóni koniec położywszy tã gdźie śrzedni pálec zásięże : ále to operatia iáko śmiáła názbyt/ ták bárzo do wytrwánia niebespieczna. Przytym tedy wszytkim dálibysmy mu morselle. ℞. Specierũ dia-

acori/ diaxiloaloes ana ʒ ij/ diapeonias ʒ j/ diagalangę/ aromatici rosati/ ana ℈ ij/ sachary/ aqua melissę dissoluti q s / fiant rotulę/ vel morselli. ℞. specierum elect: diarhod: abbatis/ sine aromatibus calidis ʒ ij/ pliris arcotici/ diantos ana ʒ j / diambrę ℈ ij / sachari optimi/ aqua violarum dissoluti q s/ fiant morselli / vel rotulę. Electuarzów do tego dosyć ma áptéká / kthóré mądrzy medici Antidotá nazywáią/ przeto że są włásné lékárstwá przećiw chorobam / álbo vpornym á iádowitym niemocam vczynioné : Teriaká/ mitridatum / confectio anacardina/ aurea alexandrina/ diaolibanum/ diacastoreũ/ diaacorũ/ diambra/ diamoschum : wszytko to confectie zacné/ których oni bogáci królowie vżywáli / á doktorowie im nie głupi gwóli skłádáli. nászy teraz miły Boże/ tylko piłułki álbo pocyykę dawszy/ wszytko vléczyć chcą. my szukaymy w tych zacnych/ á z wielkim rozumem nálezionych electuarzách/ tenu bólowi popráwy : naydźiem/ że to są włásné lekarstwá / dawáiąc ich/ co poránek pół drágmy/ czásem y więcéy/ vpátrzywszy párticularia/ to iest/ chorégo/ y lékárstwá. á iesliby sye zdáły gorącé/ confectámi ie/ różánym/ borakowym/ álbo fiołkowym temperuymy. czego w prawdźie w nászym kráiu máło czynić potrzebá / gdyż choroby więcéy z przyczyny źimnéy/ niż z gorącéy bywáią : á by też y z gorącéy/ byle fébry nie było/ dla głowy/ sercá/ y żołędká/ záwżdy kes teriáki/ álbo mitridati/ álbo diahiacintum/ álbo diaalcermes dobré. Dobré y conserwy sámé/ dobré y conditá/ lub domowé/ lub przywoźné/ iáko citri w cukrze/ imbiér / tátárskié ziele / orzech włoski / korzeń biedrzeńcowy/ dźięgielowy : gałek musztatowych / gożdźików / mirobolanów różnych nie wspominam. Vżywáią też wódek destilowánych / ná vrząd do głowy vczynionych : my moglibysmy ie gorzałką názwáć / by to było przezwisko rzeczy zacnych/ w vszy sye nam żádnie podáwáć niezwykło : ále názówmy to ál-

bo elixirmy iáko álchimistowie/álbo aqua vitę/ iáko stá-
rzy medici/ álbo aurum potabile / iáko owi co siłá sobie
pieniedzy zá nie dáwáć każą : tylko daymy simplitia tá-
kié/ coby własność do głowy / y do inßych części kthóre
głowie per consensum ból czynią/ mieć sye zdáły. bo iesli
ludźie prości/ prostéy gorzałki z drożdży/álbo z piwá kwá
śnégo poprostu vpalonéy/ z korzyścią á z żołądká y gło-
wy potwierdzeniém (mówie kiedy kes) piją : co kiedy ią
z rzeczy własnych vczyni / á od nich tylko iákoby formā
specificam/ á moc one od nátury dáną (iesli to być mo-
że) odéymie/ iest nieládá lékárstwo : y to które stárzy áby
go pospolstwu zgołá nie vkázowáli/ inßémi przezwiská-
mi á nie gorzałką zwáć chćieli. ℞. Radicum acori/ iri-
dis/ enulę/angelicę/gentianę ana ℥ ij / dictami cretici ℥
j s̄/ radicū peonię/doronici ana ℥ j / galange vtriusque /
gariophil: nucis muscatę/macis/cardamomi/ana ʒ vj/
cynamō: ℥ ij/ anisi/feniculi ana ℥ j/ cardui benedicti/se-
minis peonię / ana ℥ s / herbarū maioranę/ mentę/ sal-
uię/ melissę/ rorismarini/ absintij ā M j s / florū steca-
dos arab: P ij/ rorismarini/trium cordialium ana P j :
porzezawßy á potłukßy ná proch / wßytko w winá moc-
nego wmoczyć w tylu / coby sye zákryło / y ze dwá rázy
nád tym więcéy było/ w alembik álbo w pelikan zákryty/
y nie możeli być iáko álchimistowie czynią / rázów kilko
po prostu destillowáć. do czego / iesli potym przydamy
ambry/ piżmá/ álbo zybetu/álbo których speties aroma-
Lib: 5. ca: 7. ticas/ będźie wonno y lepiéy. Mathiol sye chwali z swą
essentią piątą/ choroby máło nie wßytki do niéy odsyłá-
iąc : y ći teráźnieyßy medici/káżdy swą záléca : tu tylkom
swoie położył/ że káżdy táką łátwie vczyni / máteryą do
choroby zgotowawßy. á miárá tákich esentiy półłyżki/ál-
bo mniéy poránu : iesli żołądek y głowá wilgotna / pró-
bá do rázów nie máło/że to pomaga/ nie wątpliwie po-
rádzi. A iegomości náßému Pánu : powiémy wnet co

czynić/ iedno wspomni cosmy zá niemoc w niém nálezli.
Lékárstwá ty wßytki do tąd wyliczoné / służyć mogą
prostemu bólowi głowy / lecz że Jegomość poprostu ma
fráncę / która głowę zgryzłá / y wątrobę do tego sposo-
biwßy/ fluxámi nápełniłá/ przeto go do włásnégo lékár-
stwá odesłem/ zgotowawßy go tak : ℞. Mannę
calābr: ℥ j s/ rhabarb: ℈ ij / agarū trū ℈ j/ rosati Mes:
ʒ s/ decocti florū et fruct: cord: q s/ misce fiat haustus.
Albo ℞. Florū cassię recens tractę ℥ j/ rhabarb:
elect: ℈ ij elect: de psilio ʒ j s/ misce fiat bolus.
Albo ℞. Mechoacan pulueratę ʒ j/ elect: de psilio
ʒ ij s/ misce fiat bolus. álbo więc sámego iego prochu
dragm pułtory z winem / álbo cum aquę betonicę/spērū
aromatici rosati modico. ℞. Sirupi de cicorea
cum rhabarb: ex pluribus infusionibus rosarū ana ℥ j/
decocti florū et fruct: cord: q s m̄. niechay ták bierze
przez dni pięć/álbo ßeść/ potym zá purgátią/
℞. Rhab: elect: ℈ iiij/ pulueris senę/spetierū ʒ j/ aga-
rici trocū ℥ j/ agaricus in oxim: illa vero in decocto in-
fundantur per horas duodecem/ colaturę et forti expres-
so / adde rosati Mes: diaph: ana ʒ j/mannę electissimę
ʒ vj/ dissoluta decocto florū et fruct: et colatam misce/
f. haustus. Albo ℞. Massę pill: aggr: ʒ j/aga-
rici trocū ʒ s/reformīt: pill: n° ix. w tym iesliby humo-
ry były vporné izby sye krew zárāz wyczyśćić/ á vryná cu-
dnieyßą vkázáć niémiáłá / odpráwiwßy przez dni ośm
tám té lékárstwá / przystąpić do decoctiy. ále iż pełen/
á siłá y látá dopußczą/dźień mu wyfolgowawßy bespie-
cznie/ iż żyły ma wielkié wysádzoné y pełné / wedle onéy
stáréy przypowieśći/ venosum secure seca/ po ostátniém
lékárstwie/krwie z ręki práwéy/z żyły która naznáczniey-
ßa będźie/vnciy ßeść álbo ośm puśćmy. á iż znáczniéyßą
żyłę / á nie cephálikę/ áni sálwátellę wspominam/ wiedz
ták że to wßytko zá iedno / tę álbo owę puśćić : gdyż a

vena caua wßytki iednáko idą/ták pulmatica/ták medi=
ana / iáko y cephálika / anatomia tego vczy : którey kto
ſye przypátrzy/ obaczy iáko ſye od wątroby poczynáiąc /
idą do ſercá/ ták/ iż y vena porta/y aorta/y co ich iedno
w ćiele/ z tegóż źrzódłá/ á z iednégóż wßytki krew biorą.
w prawdźie náßy bárwiérczykowie o to ſye ſpiráią / ále
co tym rzéc / iedno to co TErentius/ homine imperito/
haud quicquā iniuſtius: á nie tylko o żyłe z nimi ſpór/ále
o to gdźie ią ćiąć : gdyż powiádáią/ że mieyſca ćięćiu nie
máß/ iedno w dółku nád łokćiem : á dobrzy chirurgowie
nie sieką iedno niżéy álbo wysßéy : gdyż w dołku álbo w
przegubie siéc niebeſpieczeńſtwo/ prze té żyły ſuché (ner=
uos zowiem) które ſą tám bliſko : y ſpytaymy ich wiele
ludźi pochromili/álbo o ból y reku ſkurczenié przywiedli:
co ſye tym dźieie/ kiedy w tym dołku neruum zátną. á iż
to dołek ieſt ná iuncturze/ álbo ná ſtáwie/ áby tám kedy
mießły tendones/ ligamenta/ogony álbo przodek mußku=
łów/ y ſáme nérui / przeić nie mogą : ponieważ ſłycháć
De vſu pt: 3. mieli/ co Gálen mówi o rece/ organum organorꝫ / człon=
nek nád członkámi/ naczynie nád naczyniem/ y prze vży=
wánié/ y prze pálce ſkład/ á żyły temu ſłużacé. Sieką te=
dy ná ból głowy nie tylko nád łokćiem/podle wielkiégo ál=
Auicen: lib:3. bo maluczkiégo v reki pálcá/ále też y w nodze záphene /
to: 2. Ca: 10. choć też ćiż bárwiérczycy tego bronią / twiérdząc że tá=
kowi niepłodnieią : co mowią niedowodnie : owßem
ſkąd iedno krwie vpuśći/ byle tego było trzebá áby iéy v=
było/ wßytko zá iedno : y przetoż każe Trallianus wtych
przygodách do krwie. Co ieſli być z żyły nie może/bánká=
De anath: viij. mi : każe Gálen y ná ſkróniach ie siéc/y w kątách v oczu :
każe też y nád vchem w róg głowy / y ná wielu inßych
mieyſc. Czego ieſli ból / álbo wiec vpór dopuśćić niechce
przez hemorrhoides : y ták iedno iáko drugié vmnieyßy.
ácz w prawdźie kiedy ſercá álbo głowy co dolégá / im
bliżßé mieyſce krwi otworzą/ tym rychléy rátuie : ále ták

ſtąd iáko zowąd puśćić/ iednáż krew/ z iednégo człowie=
ká/ y z tegóż źrzódłá popłynie. Do czego ſpytałbym/ cze=
mu kiedy pálec vtną/ álbo noge ránią/ á krew ſye záſtá=
nowić niemogąc vchodźi/ człowiek vmrzéć musi : ſámo
ſye to ſkaże. Jegomość ták/ ſkądle iéy vpuśćiém/ bedźie
dobrze : iednákże / z reki ieſt mu zwyczáynieyßé pußczá=
nié / gdźie żyły dość znáczné : á dogadzáiąc tym ſwarli=
wym/te co po wiérzchu idźie ku rámieniowi żyłe/céphá=
liką zowią/otwórzmy. ácz máło nie iednáko iecorariam/
álbo mediáne źrzódłu gwoli / iedno ránká niechay bedźie
niemáła : bo tu krew gruba / zsiádła /zgorzáła/ niepóy=
dźie ieſli ránke máłą vczyniém / y euentátiéy żadnéy áni
vmnieyßénia w tym / áni rátunku nieuczyni. Obaczy=
wßy tedy z onéy krwie co godźin cztéry poſtoi / á vſtoi y
z siądźie ſye/czego w tym ćiele in maſſa ſanguinaria wie=
céy / to purgowáć bedźiem. Lec że Jegomość máiąc
przymiot/ wątrobe też ma gorącą/y przetóż w nim krew
ſye przypaliwßy kipi/ y fluxámi ták wielkimi obſyła gło=
we / y inßé członki : tym dogadzaymy/ á drugi raz ſye do
ſiropów wróćmy/á dobrze iuż do właſnych lékarſtw przy=
ſtąpiém: ſpalenia krwie/ á melánkoliéy y phlegmy áby=
ſmy w nim vmnieyßyli/ po krwi názáiutrz począwßy.

℞. Maſſę pillularꝫ ſine quibus/ arabicꝫ ana ℈ ij/ a=
garici trociſcati ℈ j/ extractionis ellebori ǧ v/cum mo=
dico electū: de ſucco roſarꝫ/ reformentur pillulę n° ix.

℞. Radicꝫ iridis/cicoreę/eringij peucedani/ impera=
torię/ acori/ ana ℥ j/ dictami ℥ j ß/ polipodij ʒ vj/ her=
barꝫ betonicę/ eupatorij/cuſcutę/fumi terrę/ iuę arteti=
cę/ſcolopendrię ana M. j/calamenti/pulegij/hiſopi/me=
liſſę ana M. ß ſeminum aniſi/ ſeſeleos/ cardamomi ā
ʒ iij/ florꝫ ſtecados arabici P. ij/ hiperici/ trium cordi=
alium ana P. j/ coquantur debitę diſpoſita / et conciſa
in aquarꝫ fumiterrę / lupulorꝫ/ cuſcutę/ ana quantitate
ſufficienti/vaſe operto ad dimidias: quorꝫ colaturę et ex

preſſo/adde nardi Italicę/celticę ana ℥ j/ mirobolorꝝ citrinorꝝ/ chebulorꝝ indorꝝ ana ʒ x/ foliorꝝ et folliculorꝝ ſenę ℥ ij/ ellebori nigri Italici/ ʒ j/ agarici trociſcati/ hermod: ana ʒ iij/ cinamomi/ ſinziberis/ galangę ana ℥ ß/ iterꝝ recoque in vaſe vitreato/ igne lento/ ad partis tertię abſumptionem:addendo ſpetierꝝ aromatici roſati ℈ ij/ diambrę ʒ ß/ fiat apozema ſecundum artem/ cuius colaturę et expreſſi/dentur pro vna vicę ℥ iiij/ ſiruporꝝ de ſtecadę/de cicoreę cum rhabarb: ana ʒ vj/oximelis ſimpl: ℥ j/m̄. biorąc to przez dni ſześć/albo śiedm. Tego álbo tákiégo decoctu/czáſem dawamy rázów dwá przez dźień ráno/ á godźin przed wieczerzą dwie drugié. ále z Iegomośćią ponieważ to wtóré ſiropy / powoli: wſzákóż trzebá mu tego / áby po pierwſzych/ co gotuią y otwiéráią ćiáło / tákowych vżył/ coby go purgowáły / y gdźieby to záraz zá decoctem iść niémiáło/ przed wieczerzą kryſterą mu pomoc. ℞. Herbarꝝ emollientium ana M. j/paſſularꝝ maiorꝝ et norꝝ/ ana ℥ j ß. cicerꝝ rubrorꝝ ℥ ij/ florꝝ ſtecados citrinę P. ij/ ſem̄: aniſi/feniculi/ana ʒ iij/ coquantur s a/ colaturę quart: quinque/ adde melis roſati vel anthoſati/olei anetini ana ℥ iij/ ſalis ʒ j ß/ m̄. et inijce. Dla purgowánia potym/ po ſiropiéch/weźmiém hamech / electū: de pſilio ana ʒ iij/ decocti ſui ℥ iij ß/ſirupi violati quantum ſufficit ad dulcorandum.

Albo ℞. Maſſę pillularꝝ aggregatiuarꝝ ℈ ij/ ſpetierꝝ hierę/ turbit puluerati ana ℈ j/ trociſcorꝝ alhand ḡ iij/ reformentur pillule nº ix. A iáko kryſtery w tym dobré / ſucceſſus tego náuczy / że tákowym głowam nic nie ieſt beſpiecznieyſzégo. przeto té ludźie co nierádźi ſye báwią ſiropy / w to ná vrząd wkłádamy / tóż im w kryſtery kłádąc/ co w decoct głowie ſłużący : y przeto chcemyli to wſzytko wźiąć/ á vwárzywſzy ná kryſter obróćić/ możem mu przyłożyć hamech/ indum/ diaphenicum/ catharcticum imperiale/de pſilio / álbo hiere: która iedno

Aui:l:3.t:1.c.4

wżdy pátrząc/ áby w ten czás bliſko niebyło iákiégo paroxiſmu / gorączki / boby ſye témi rzeczámi ćieplémi rozgrzał bárźiéy. y przetóż purguiąc go / ieſli przez decoctu humory Iegomośći być niemogą/ ſirupos de cicorea/de endiuia / violatum / de ſucco bugloſſę / borag: oximel które/ ⁊c. co ieſliby go ieſzcze obrážáło/nie tylko nie dwá przez dźień rázy/ ále przezedni czynimy. Niechże tedy ták ſye zgotowawſzy/ nápije ſye ſálſy/ták ią vczyniwſzy.

℞. Salſę concerptę/et minutim tuſę ℥ iiij/(á prośmy niechay nie będźie zgniła áni ſpróchniáła) corticis guaiaci ℥ ij/ infundantur in aquę calfactę betonicę/ fumarię ana ℔ vj/ per horas 24. in vaſe bene operto/et lutato: dein lento igne cocta per horas aliquot/donec calorem deponant/ aſſeruentur vſui. niechayże ſye poránu/ y przed wieczerzą poći przez dni trzydźieśći/ álbo ieſli potrzebá vkaże mniéy/ biorąc decoctu ná raz vnciy dźieśięć/ z tą dietą iáko iuż wiémy z wyſszéy opiſanéy ſpráwy. á niech do ſtołu tákąż pije/ biorąc recentis ſalſę ℥ iiij/ corticis ℥ ij/cinam: ℥ j/ cardamomi ʒ iij/ galangę ℥ ß/ infundantur in aquę ſimplicis ℔ xx/ per horas 24. deinde coquantur in vaſe oris anguſti/ad conſumptionem partis tertię et vbi efferbuerint / colentur/ et pro vſu menſę ſeruentur. To odpráwiwſzy/ áby mu czego było potrzebá niebacze: gdyż náturá Iegomośći do potów ſkłónna/ wyrzućiwſzy téż grubé plugáſtwá z ćiáłá / témi ſye potwiérdźi. A iż fántáſią czynią bárwiérczykowie o ſálśie/ że żołądek pſuie/ choć to bayki/miáſto onéy gorzałki/day my mu aquę theriacalis co poránek troche/która ma podobno/ ieſli ſye ták komu iáko mnie będźie zdáło / nie złą compoſitią. ℞. Limaturę ligni ℔ ij/corticꝝ ℥ iiij/ ſalſę ℔ ß/ vini maluatici optimi / mederę aut vlterius vini albi ana ℔ x/ macerentur ſoli expoſita/aut fimo obruta per dies aliquot adde cinam̄: granorꝝ paradiſi/ gariophil: carui ana ℥ j/ ſem̄: iuniperi ℥ ij/ nigellę ʒ vj/ rádi-

corek/ acori / iridis/ galangę/ angelicę/ peonię aná ℥ j/
corticek radicek capparek/ tamaricek/ gentianę/ polipody/
fraxini/ lapati/ ana ℥ ij/ theriacę optimę ℔ ß/ ſpetiere
diambrę/ diamoſchi ana ʒ j/ deſtillentur ſecundum ar-
tem. A tu pilno myślić trzebá áby było ſecundum artem:
bo ieſli z deſtilluiem po proſtu / iáko niewiaſty gorzałkę
tedy nie tylko theryáká y ſpeties aromaticę / ále wßytko
póydźie precz z dymem. Obyczáiem tedy tym iáko Al-
chimiſt: czynić trzebá/ w cucurbićie obwárowáney/ álbo
w retorcie áby ſpiritus nie wyßły : ále eſſentia oná co
ią piątą zowią vchwyćić á zátrzymáć ſye mogłá. Tá-
kich nie máło Wewonimus pierwßy / y wtóry GEſner/
w antidotarz ſwóy Weckerus zebrał : doſyć y owi co zá
Paracelſem ſwym drógi ſye mácáią. Daymy też iegmo-
ści pomum Ambrę. ℞ Maioranę/ roſarek/ rubrek/ ana
℥ ß/ nucis muſcatę/ cinam: gariophlrek/ ligni aloes/ á
ʒ ij/ ſpetiere aromatici roſati/ ℥ j ß/ galię moſchatę ʒ j/
fiat puluis / deiñ cum maſtiche et ladano / in mortario
agitatis/ cum oleo de ſpica/vel de behen/ vel ex mace ex-
preſſo/fiat pomum : addendo moſchi ℈ ß/ále nie/w oléy/
bo tám odorata giną. w prawdźieć/ że tákowé głowy
wonnémi ſye rzeczámi obrażáią/ przeto że máią głowę y
5. Apho: 28. mózg zápalony/y przetoć Hipo: té kurzáwy/y wonné rze-
3. de loc: aff. czy zálecáiąc / powiádał dobré być / by nie to / że ſą gło-
De inſtr: odo. wie przykré : dla czego máią być wolno y miárno wonné/
któré nie záwżdy v noſá / ále záwżdy w komorze / álbo w
kálécie będą. ℞. Maioranę/roſarek rubrek/ pſeudonar-
di ana ʒ ij/nucis muſcatę/ macek: ligni aloes / gariophi:
ana ʒ iij/ ſtiracek/ benioin ana ℥ j/ Contuſa excipiantur
ladano / et modica mucagine / gumi tragacanti / fiat
pomum. addendo deſuper pulueris ambrę moſchi ana
℈ j m̄. Bo ſtáráć ſye ma co napilniéy/ áby dobrze mie-
ßkał/ á wiátr ſobie ſpoſobył / coby mu głowy nigdy nie-
záráził : gdyż nie tylko ieſt przymiot ále wiátr / dym /

proch/ ſmród/y inßé rzeczy málé/głowy mu porußyć mo-
gą. Izbá tedy/okny y drzwiámi opátrzona/do tego po-
służy / á ſmród ieśliby ſye w dródze/ álbo w domu z przy-
gody ſkąd wyrwał/ kurzáwą go tą wypędźić.

℞. Maioranę ſiccę/ roſarek/rubrek/florek ſtecados/ ro-
rem: ana p j guáiaci limati ℥ j/thuris ʒ j ß m̄.f.puluis.

℞. Corticek citri ſiccorek ℥ ß, thuris/maſtiches/ gario-
philo: ana ʒ ij / ligni aloes ʒ j / fiat puluis / do którégo
chcemyli przydáć/ ladanum/ gumi tragacanti/ terebin-
tinę/ kes / będą trociſzki. Ták tedy vżywßy tych lé-
kárſtw/ á diete przedsie dobrą wźiąwßy / nic nie wątpię
że do zdrowia dobrégo przyydźie : Amuletá/ álbo owé lé-
kárſtwá inßé opuśćiwßy. bo iż widźiém że ból ten z má-
terią fluxy czyniącą/ y doſyć iádowitą ieſt złączony / nie
daymy ſobie powiádáć/áby ná ßyi co záwieśiwßy wśćią-
gnąć fluxów/álbo ból vſkrómić ſye mógł. Piße owo Mi- Ca. 1. 13.
ſaldus/ człowiek vczony/ y nam wßytkim y z rozumu y z
obyczáiów miły : Laurentius miniatus familiaris meus Cent: 1. s: 13.
inquit/Pontanus amico ſuo doloribus capitis quotidię
pene laboranti/ impreſſa imagine/ remedium attulit :
hanc celari in auro iuſsit primo arietis gradu / aſcen-
dente Ioue/ ibidem conſtituto/ nulliſque infelicium ſtel-
larum radijs percuſſo/ imo luna venereque amice intu-
entibus. czemu ták ia wierzę / iáko kiedy Tornaiſer z In Herbar.
Gaurytá/wyrwawßy iáką figurę/ każe pod tákim aſpe-
ctem y niebá poſtánowieniém / źielé wyrwáć y dopiéro
co z niego vczyniwßy chorobę léczyć. á ono dáleko lepiéy
ládá piłłułki wźiąć/ máteryéy w głowie vmnieyßyć/ á ie-
śli ſyropy álbo ſálſą ſye zábáwić czáſu nie doſtawa/ ma-
ſticatoria vżyć / á ták co być może wyplunąć.

℞. Maſtiches ʒ ij/ piperis ʒ j / radicek capparek ʒ ß/
cum aceto ſcyllitico/fiant:tres pill: teneat in ore mādeñ.

℞. Piretri ſtaphiſag: ā ℈ ij/liquiritię ℈ j/maſtich: ʒ j/
fiat pill: ℞. ſtaphiſag: pul: condiſi ana ʒ ij/excipiāt:

m. de S:M:F. melle fiat trocé. zá tym podkurzyć castoreo będzie práwie do rzeczy. á czemu nie cynobrem/wßák głowe czyśći: prawdá/ ále tá iż fluxów/ lat/pießczoty/y powagi pełná/ tego nie śćierpi. á wiec mázáć. áni mázáć/ bo tylko iego máßtálérzowi bych to vczynić kazał. czemu ? czemu tego rátuie inßé przeſpiecznieyßé. á minerale turbit ? turbat. A iednákże/ieſli ſye bárźiéy/ niż mu potrzebá vkaże/ y medic drógi poda/ náprze / áby go cynobrem kurzono/ ponieważ włoſy mu łáżą / ſkórá boli / á fluxy nie dobrze wypádły ? wiec dobrze: iuż przepurgowánégo/ á iuż iákoby o inßych lékárſtwách źle trzymáiącégo kurzmy.

℞. Cynnabarć ℥ iij/radicé calami aromatici/angelicę/ gentianę/ dictami/ corticum citri ſiccoré / ana ℥ ß/ galangę/ nucis muſcatę/ gariophiloré/ ſtiracé ana ʒ ij/ baccaré iuniperi ʒ vj/ benioin/ ligni aloes ana ʒ j/ floré ſtecadis arabici/ſumitatum maioranę/ lauandulę/ ſpicę/ ana pug: ſemis/ ſeminum melanthij ʒ ij/ maioranę/ baſilici ana ʒ j/cum terebintinę q s fiant trocé. vel per ſe puluis. Co ieſliby mu ießcze nie doſyć / á wßytkiego głową ſwą/ ſprobowáć chćiał / y mázáć mu ſye záchćiáło/ ſłyßąc od drugich/że to ták ma być/ tedy lepiéy go niż do kurzáwy wypurgowawßy/y wßytko znim piérwéy co być mogło vczyniwßy ná ſtáwách/ głowe dobrze obwárowawßy/á ná wßytki ſye przypadki/ co z tego przy bolu głowy vpornym bywáią zgotowawßy / mażmy.

℞. Radicé cicoreę/iridis/gentianę/angelicę/dictami/ ſeminum iuniperi/baccaré lauri/ana ʒ vj/ ſeminum nigellę/ cardui benedicti/ cardamomi / fraxini ana ℥ ß/ ſuccoré radicé ebuli/ radicé tormentillę/ nicotianę ana ℥ j ß/ maioranę/betonicę/iuę ana ℥ j/ coquantur in vini generoſi ℔ tribus s. a. ſub finem adden: ſchinanti/ciperi ana P s / mirrhę / thuris / gumi arabici / maſtiches/ colophonię ſtiracé / ammoniaci ana ℥ ß/olibani camphorę ana ʒ j/ litarg: ℥ j/ ſulphuré viue ℥ ß : oleoré cha-

momelini/ irini/anetini / coſtini / ana ℥ iij / vnguenti de altea ℥ v/ vnguenti de betonica/ alabaſtrini ana ℥ ij : axungiaré porcinę mundę ℔ j/ axungię anatis / anſeré ā ℥ iij/butiri recenté loti ℥ iij/mercurij ſucco limonum extincti ℥ vj/theriacę optimę ℥ ß/ terebintinę ℥ iij/cerę q s fiat vnguent. A co ieſliby ießcze tey głowie / álbo radczéy melancoliéy gwóli/ onéğ cauterium chćiał/ aby mu ciemie przepalono było / którym iáko kominem tám té ſye rzeczy kurząc ſnadźby wychodźić miáły ? niechay ná maßtálérzu piérwéy (iáko on w Hißpániéy vczynił) ſprobuie/ á od niego ſye choć przy dußy/w grubßé y mniéy czułé ćiáło w ſádzonéy dowié/ ieſli ten táki raz od śmiértelnégo dáleki.

Wątroby zápalenié.

Atrobá áby w téy chorobie / chorowáć niémiáła przeć tego ieſt trudno/ gdyż tá chorobá w niéy piérwéy ſye záląga/y ták rozgośćiwa/ że iéy pſuiąc włáſność / ßkodźi bárzo ćiáłu. Bo iáko ieſt wątrobá ná tym / áby ćiáłu krew dobrą czyniłá / á póki iéy nátury álbo powinnośći sſtawa/żyznośćią/ y ſytnośćią każdą część/ ták z piérwßych á przednieyßych / iáko y z nalißßych/ áż do włoſow/ ſkóry/ álbo y páznokty poſiłáłá : ták tą chorobą áby namniéy zátrudnioná/ wnet álbo któréy ßtuczki ſwéy odſtąpi / álbo ſámá gorącémli/źimnemli wielkim ſye ziąwßy/ſwéy powinnośći zápomnieć muſi. A iż iuż dawno wiémy/ że to De anat. viuo. De ſpermate.

iéy powinność/ tuczyć ćiáło/ krew mu dobrą czyniąc/ te=
dy y to wſpomnię/ nie być żadnéy częśći/ któraby iéy
pomocy nie potrzebowáłá : y powiádamy / że ſerce pri=
mum viuens vltimum moriens/to ieſt póki duſzá w ćiele/że z
ſercá to y z iego pulſu narychléy poznáć: głowá że ſmyſły
podawa/ á per neruos czućié y ruſzánié roznoſząc w ſo=
bie iákoby wmieyſcu nawárownieyſzym duſze ma : nerki
De vſu partiũ że rozmnożeniu/ ſłodzoná że melánkolicznému plugá=
ſtwu/ płucá że tchnieniu/ inſzé inſzym vczynnośćiam ſą
poslubioné : á dla tego częśćiámi przednieyſzymi máią
być zwáné. ále nie tym przednieyſzé / że więcéy niż inſzé
władzéy máią : gdyż to ſobie przednimi wątroba bierze/
przez ktoréy áni w żyłach krwie / áni w głowie ſmyſłów/
1.de vſu parti. áni w ſercuby duchów co było. Te tedy pierwſzą iáko w
rodzeniu / ták w żywotá przedłużeniu mieć chcemy : od
ktoréy żyłámi do ſercá y do częśći inſzych wſzytkich krew
In arte Med. idźie/ y duchy z ſiebie puſzczáiąc/inſzé częśći odżywia. Bo
áczci chćieli / áby krwi y żyłam ſerce początkiem było/
ále to gomonliwi ludźie / kthórzy tu ſtánąć muſzą/ kie=
Ari:ĩ 3.de p̃t. dy ſpytamy/ człowiek ázá nie pokarmem żywot pośila ?
ták : pokarm/ ázá nie z żołędká ? ták : wątrobá ázá nie
obłápiłá żołądká lobis álbo roſpádlinámi ſwémi / zá=
7. De vſu par. grzewáiąc go / y chylum álbo pokarm vwárzony z niego
przez meſſaraicas ćiągnąc ? ták : ſpodnia część wątro=
by (ſimam zowiem) ázá niéma venam portam/ o ktorą
De vi:r:ĩ m:a. iáko o bronę ſye wieżdżáiąc do miáſtá / wſzytko opiérá/
5. De vſu par. á téy facultas nabárziéy attractrix przydána ? ták : z=
4. de vſu par. wiérzchnia (gibam zowiem) ázá niéma początek cauę/
co od niéy do ſercá y wſzytkiégo ćiáłá pośiłek idźie/ y w
ſobie inſzé facultates przyrodzoné ma ? ták : nád to/ kie=
dyś v mátki w żywoćie álbo w dźiećińcu leżał/ ázá przez
Arantius. pępek żyłá nie ſzłá / co wątrobie pokarm pierwéy/ á po=
tym wſzytkiému ćiáłu dawáłá ? ták : tedy vpór ten vpad=
ſzy / zezna wątrobę być pierwſzym członkiem / żywotowi

człowie=

człowieczemu ſłużącem : od ktorégo facultates natura=
les/to ieſt przyrodzenié trzymáiącé/ pochodzą/ oné co iuż
wieſz dawno/áttractrix/retentrix/coctrix/expultrix/y co
ſye ich iedno przy tych wieſzą. Tá wątrobá/ żołędká áby 2.de a:c:ad G
trawił zágrzéwa / tá ſámá z polewki álbo iákoby z pápi= de virt:n:c.diſ
ny zezwánéy/ á w żołędku vtnionéy/ krew czyni : tá ſercu
duchów / y krwie doſtátek dodawa : tá żółć / iáko go= 4. de vſu par.
rzałkę / do pęcherzyká ſwego odſyła / y áby kiſzki plugá=
ſtwem ſye nie zátkáły / ſámá żółćią tą iáko rzeczą przy=
krą / á oſtrą pokrapiáiąc popiéra : tá do ſłodzony drożdże/á muł kwáſny/y plugáwy/poſyła : tá głowie y człon
kom wſzytkim/ſkórze aż ná wet/ krwie ku potrzebie przy=
czynia : tá ieſt przyczyną/ áby ták v białéygłowy / iáko v
meżczyzny/członki rodzeniu ſłużącé/ták ſye ſpoſobiły/ iá=
koby efect ſwóy co nalepſzy vczynić mogły. y przeto przy lib: de ſperm.
complexiéy / dali iéy / áby byłá ciepłą y wilgotną/ to ieſt
wſzytko odżywiáiącą : á iákiéy tá krwie przymnoży/ táką
ćiáło po wiérzchu zákwitnie : á we wnątrz pośiláiąc w=
ſzytki członki/ żywotá przedłuży. A iż powiedamy ią być
ciepłą y wilgotną/to ieſt/ krew ſámę y iéy własność má=
iącą / tedy concupiſcibilem iéy á żyłam od niéy vegeta=
tricem przyznamy : wedle ktoréy duży álbo ſłábi / cudni 3.de dec: eff.
álbo ſzpetni / płodni álbo niepłodni ſye ludźie chowáią/ y
rodzą: gdyż z ciepłá duchy/y śiłá/á z wilgotnośći genitu
ra / álbo humory pochodzą. Y toć to ieſt poznáć com=
plexią/ chorobę / álbo ſpoſob : do czego kto ſkłonny / po= Art : Med:
znáć wątrobę/iéy poſtánowienié/á iáką krew czyni. Bo
vyźrzeć oczy wdźięczné/wielkié/wypukłé/ włoſy gęſte/kę=
dźierzáwé / twarz rumiáną / proportią ćiáłá y kość cu=
dną/ pálce długié/ żyły pełné y wielkié/ á kto nie przyzna
że to complexia krwiſtégo ? á lepiéy niż inſzy do zdrowia
ſpoſobionégo ? á krew/ázá nie táka/iáką wątrobá czyni ?
Początkiem tedy krwie y nátury náſzéy będąc / iáko ſye
ſámá ma / thák y wſzytko ćiáło chowa : lećże concupi=

ſcibilem

ſcibilem ma ſámá przed inſzémi / która ſpráwam inſzym
iákoby bodzcem do wſzytkiego pobudkę dawa / z záchcé=
wánia czeſtégo/niemniéy niż inſzé choroby wpada : y cier
loc: aff. piwa ták intemperiem/iáko continui ſolutionē. intempe=
riem káżdą/y z tych proſtych czterech/wilgotnieyſzą ſuſ=
ſzą / zimnieyſzą / y goręczſzą niż przyrodzenié nieſie : y z
tych złożoné owy/których wſzytkich ośm ſye wyliczyć da.
Lec tu w naſzych kąćiech / y wſzedy poſpolicie / dwie na=
wieccy : bo álbo bedźie wątrobá bárzo gorąca/álbo bár=
zo oźiębła. Bárzo oźiębłą poznáć/áby tylko z twarzy/
Lib 3. f: 14. to. 1. c: 15. kiedy vſtá pobledną/nos záwiędnie/ oczy podpádną/ al=
bo ſye znurzywſzy pożółtną / żyły ſkleſną / włoſy obláżą/
páznokty ſye ſkurczą/ appetit do iedzenia nie cáły/ á ieſli
bedźie/ (gdyż intemperies zimna go nie odyymuie/iedno
że nieprawdźiwy czyni) tedy zá nim rzygánie / ſzczkánie/
brzydliwość/ womit/ biegunká/ że to co wyrzuca iákoby
żur álbo lak przewárzony / á czáſem iáko pomyie w któ=
rych mieſo nie dawno bité / opłókano bedźie / vryny zły
odbyt / á ieſli ćiecze tedy biała/ żadná/ przyźieleń/metna/
okrom obłoczká / álbo iáko otreby wypłókał/ czáſem też
ćiężka/ ćiáło ſłábe / kroſty białé/ świerzbiącé / álbo pod
ſkórą bolącé/ nogi nábrzękłé / odeté/ puls máły / rzadki/
ſłáby/we wnątrz iákoby bárźiéy niżli powiérzchu ſye ozy=
wáiący/boki zátkáné á oćiekłé/á w nich y ſłodzoná twár
da / niewiáſtam rzeczy przyrodzoné / y opláwy záhámo=
wáné/potym kámień/puchliná/álbo ſuchoty/ á kto wyli=
czy. Bárzo gorącą/napiérwéy z twarzy/potym chceſzli
ſie ćiáłá dotknąć/ále poznáć z twarzy czérwonéy/zápalo=
Lib: 3. f: 14: to: 1. c: 14. néy/nieróẃnéy w któréy oczy áż czérnieć poczęły / zápá=
trywáią ſye / leniwſzé y ſroſzé niż były / nos ſye odął/
zálégł/zeby zczérniáły/ dźiąſłá ſye krwáwią / iezyk ſuchy/
prágnienié czeſté/w głowie dymów/ſzumu/złégo ſpánia/ y
niepokoiu doſyć/ z nozdrze krew rádá ćiecze / płucá ćiężéy
niż v inſzég tchną/wnet ſye vchodźi/ rozgniewa/ roſpali=

wa/ po=

wa/porywa/zánoſi/puls ma prędki/gęſty/mocny/ y ábo
gorączkę ábo coś iákoby tákiég okázuiący/żołądek niéma
nic chęći iedno prágnienié/ bok práwy górą/ wyſádźił ſye
twárdſzy/lewy y w nim ſłodzoná dla nieg ſie ćiągnie/nér=
ki gorąią/pendent ſie kurczy/ſtolce być niechcą/vrżny ieſli
co idźie/ tedy z rzezánim/ y nie tyle ileby trzebá : á co po
wiérzchu: ſpáry popádáłé/ kroſty/ pryſkiéle/liſzáie/świé=
rzby/ fiſtuły/á kto wyliczy: gdyż to ieſt trudno wyliczyć/
prze wątrobnych chorób gwałt / które z niey pochodzą/
kiedy porządku ſwégo by namniéy odſtąpi. y przetóż mié
wa ták iáko inſzé cześci ſcirrhos/(guzy twárdé zowiém)
wrzody / pecherze / kroſty/ iáko wiec owo co v świni ál=
bo inſzégo bydłá widźiemy. Jednákże początek tych to
rzeczy/álbo gorąco álbo zimno wietſzé niż iéy iſtotá zno=
ſi : á tym obiemá ſye occaſia podawa / nabárźiéy od zá=
mulenia/ á żył zátkánia / gdy ſye w niéy to co trawić ma
záſtánowi/á przez żyły po inſzych cześćiach róznić niemo=
że : y przetóż mawiáli ſtárzy/oppilatio in hepate/ mater
omnium aegritudinū: á tym áby dálcko przyczyn ſzukáć/
ſam ie káżdy doſyć bliſko naydźie : byle wſpomniał że
ſkurczyli ſye / álbo od gorącá ſpiecze/rozſzérzyli álbo ro=
śćiągnie od wilgotnośći á oźiębnienia wątrobá/ od rze=
czy zwiérzchownych to być muſi : od tych mówię / któ=
rych ſześć przyrodzeniu ſłużących (non naturales zacy
mówią) liczemy : aer ambiens/ Venus/labor/quies/ci=
bus/ potus/egeſtiones/ y animi affectiones. które to rze=
czy ták miały dogádzáć náturze / áby tylko ſámá miárá/
á wczáśné ich przyſtrzégánié zdrowia/ zdrowie záchowy=
wáło. Lec że téy concupiſcibili wiecéy niż Boży y przyro
dzenia zakón dozwalał/ ſye záchćiéwáło/ oto ſye przypra=
wiłá/ iż wpadwſzy in intemperiem / pſuie álbo ſiebie ſá=
má / to ieſt ſubſtantią á iſtotę ſwą / álbo wiec vrząd/ że
krwie dobréy czynić niemoże/ ſobie zátrudnia: ſubſtantią
mówię / kiedy ſye ſámá zágrzeie nád miárę / y onym o=

gniem

gniém wielkim do śiebie ćiągnąc krew/nie tylko te co we
wnątrz czynić ią miáłá / ále y z inßych członków ſobie
przyległych : przeco trzymáiąc ią w onym ogniu/czyni zá
wśćiągnienié wßytkiego/odmie ſye/tedy y ſkurczy żołąd-
ká wierzch / ná którym leży / pali / záczym y ſercá ſtronę
práwą zátrudniwßy / álbo do gorączki/ álbo do drżenia/

De anat: viuo.

álbo do teſknośći przywodźi : tám płucá / muſculi mie-
dzy żiebrámi/y diaphrágmá/tchnienia niedopußczą : nér-
ki ſye pāląc / vrynę też trzymáią / y goręczßą niż trzebá
czynią : żółć álbo kolerá w onym ogniu ſye piekąc/do ie-
lit nie idźie y przetoż ſtolców wśćiągnąwßy/á wewnątrz
ſye zápiekwßy / náturę leniwą czyni. z támtąd / co ſye
nam zda / co do głowy idźie : y z plugáſtw tych wśćią-
gnionych ſmród / y z wątroby dymy gorącé. á ná ſkórę
to wßyſtko / co iedno grubßych wilgotnośći dołem wy-

2. Sanit: tuen.

chodźić miáło. Bo iáko ćiáło záwżdy póki żywie pośiłku
ze krwie á z pokármów potrzebuie / ták z tychże oddźieli-
wßy ſobie część lepßą/ grubßą ſtolcem / vryną/ y potem
wyrzucáćby winná : lecz że oto ogień ten to wśćiągnął/
ná ſkórę náturá/ ieſli iákokolwiek mocna/wypądza/á ie-
ſli oſłábiáłá/ſámá ſye ſtráwić powinná : y niewßyſcyć o-
wégo czáſem zá bayki mamy/ co ludźie prośći w biegun-
ce gorącéy/ krwáwéy/ á kißki gryzącéy mówią/ że ná ko-

De paſſ: tt: t: 6. c. 3.

niec/ áż ßtuki wątroby pádáią : powiáda Gordon /że to
być może w ogniu wielkim / kiedy ſye bárzo wątrobá zá-
pali / á ſámá ſwym ogniém trawiąc / przez żyły y meaty
w ćiele/iuż bárzo otworzonym ćiecze: y każe tákowé gru-
waſtki kłáść ná ćiepłą wodę/pátrząc ieſli ſye roſpłyną/

4. de vſu pti.

tedy to krew ſpiekłá/á ieſli nic/ że iákoby żyłki á fibrę ſye
w nich widźieć dádzą/tedy to wątrobá. lecz iż niewiele ro-
znośći od wątroby / krwie ſpiekłéy/ tedy to próbá niekłá-
twią : iednákże niewątpmy nic/ że zá ogniém tákowym/
á zá wielkim wyćieczeniém ćiáłá/wątrobá ſye wynißczyć
y z biegunką wypłynąć może : ták że nie tylko parenchi-

ma / ále ſpieczenié krwie w niéy / ále żyły ſámé ſtrawić
ſye/ ſklesnąc / á iákoby wyćiec mogą : czego áby łatwiéy
doydź / weźmmy wątrobę świnią / włóżmy w gorzałkę/
w ocet / álbo w wino mocné / zá czás krótki co z nią bę-
dźie / da ſye widźiéć : á to mniéy tam ćiérpi niż w ćiele :
gdyż iuż attractricem/y coctricem vtráćiwßy/nie odmie
ſye/poros nieotworzy/áni żył/áby w ſię co bráły/do tego
ſpoſobi/ iáko gdy żywie: kiedy do iéy ćiepłá/ zbiéga ſye y
z ſercá / y z płuc / y z árteriy bliſkich y z nerek / y zewſząd
práwie co iedno ieſt w człowiecze ogniá : zá czym ták ży-
ły/ y árterie które przez nie idą/iáko y błony w które vwi-
niona ieſt / bárzo ſye palą / y ták zá humorámi zdawná
zebránémi/ á zgotowanémi/ zránienié/guz/pęchérz/ y in-
ßé przypadki mieć może. Oźiebnienié ácz też przynośi iéy
złégo niémáło / ále nie ták przykrégo : bo choć to quali-
tates ſą actiuę/iednákże ćiepło zá ſobą paſsiuas więcéy
y bárźiéy niżli źimno ćiągnie. á ieſli przy czym bárzo/tedy

Lib: 3. f: 14. to: 1. ca: 31.

przy obſtructiách / prze które nutricatio / á ćiáłu pośiłek
ták dobry iáko trzebá/być niemoże. Y przetoż hepaticos
to ieſt, té/którym wątrobá nie ſłuży/ á trawić dobrze nie
może / zowiém : á możem pewnie wßytki ták názwáć/
którzy przymiotem / nátury nádpſowáli : gdy iuż záwżdy
przyznawamy / że przymiot w wątrobie / iáko żółw pod
ſwą ſkárłupą śiedźi. Stárzy práktycy tylko tych hepa-
tikámi názywáć chćieli / którzy źimnieyßą niż potrzebá
wątrobę máią. Ale proßę / czemu fráncowátych tym nie
názwáć: którzy iáko ſam widźiß/z tám tego krußcu ſkár
bów ſwych śięgáią : niewątpliwie możem / widząc że z
wątroby krew zła/ zwiérzchowné rzeczy / y co iedno cho-
rób przy nich pochodźić ſye zda: y przetoż léczyć ie iáko he
paticos myśląc / záraz drógi do wątroby ſye pytaymy :
á ná vryneli poyźrzém/pulſuli pomácamy/choć ſye co in
ßym częśćiam przyſądźić może / iednák że wątrobá tám
wßytko rządźi wiédzmy : y ſąli obſtructie/álbo zámule-
nié żył wielkié / źle ieſt :

Jesli wątrobá/ głowie dymy / á ciału krew złą czyniąc
wątli ie/ źle iest:
1.de diff: resp: Jesli tchnienié/ zadußliwosć / prágnienié/ álbo gorączke
czyni/ gorzéy:
Jesli bárzo oziebła / á biegunke iáko żur/ álbo swieżego
C°6.aph: 16. miesá pomyie czyni/ á popráwić sye nieda/opuchliny wy=
C°6 aph 3. gladáć:
C°7. aph: 17. Jesli ktemu bok lewy boli / á tchnienié ćieżkié / y ßczká=
wká przystąpiłá/ bárzo źle:
In 1:porrh:c:2. Jesli przy wielkim zápaleniu biegunká przykra / ießcze
C°6.aph: 42. gorzéy:
Jesli tóż zápalenié wątroby/ vczyni żółtą niemoc/á prze=
dką w niéy gorączke/ gorzéy:
Jesli zápalenié przynosi omdléwánié/ práwie gorzéy:
Jesli zápalenié / á żył zátkánié / gorączke/ á po wierzchu
ná skórze plugástwo zsobą niosąc / im dáléy tym sye bár=
ziéy z osłabieniém zdrowia ßérzy/co rychléy rátowáć trze=
bá: á począć rátunek od postánowienia onych sex non
naturalium/ z których tego wątrobá/ że sye iéy ták wiele
y często záchćiéwáło / dostáłá. Mysl sobie co nalepßą
niechay czyni: kłopot/ discursi niepotrzebné / á zabawy
trudné/ niechay ná strone zárzući/rádniéy co czásu niech
ná nabożeństwie trawi: w które kiedy sye wpráwi/mysli
siłá vlży/ bólu ná czás zábaczy/y Páná Bogá zá grzéch
vbłagawßy / rychléy wątrobe niż pistáciamy / choć im
Lib: 3. f: 14. Awicenná tu mieysce dawa posili: pracéy miárnéy nie=
to: 1. c: 20. chay záżywa/przed obiádem godźin dwie namniéy nánie
11.de ali: fac. odłożywßy: bo iesliże pomniß / że byli niektórzy / którzy
ten przymiot z siebie prácą/á ćiáła ćwiczeniém wypędźi=
li/tedy y temu rádźić pomoże/áby w lenistwie obstructiy/
y gorącá/ niemnożył. iednákże/iesli mu exertitium á prá=
cą zálécáć chcemy/ wspomniemy go áby to byłá miárna/
y ták powoli ciáłu czyniona/iákoby wątrobnikowi náße=
mu/wątroby bárziéy nieobráźiłá: gdyż y ták sye rospalił/

á prácá

á prácá nikogo nieochłodźi: iednákże iesli będźie miárna/
wczesna / á wedle rozumu postánowiona / pomoże siłá.
W diete iáko wźwierćiádło niech pátrza: pomniąc / że
ácz przymiot zá nierządem iáko iad/ álbo ogień/ w ćiáło
sye zákradł / y do tych ie przypadków nie vléczeniu pod=
ległych domieśćił. áleby to byłá nie zła dietá / co ią ob=
żárstwém po prostu zowiémy/ przystąpiłá/tedyby sye był
ták dálece roskrzewić niémógł. Niechay nie ié rzeczy gru=
bych / coby złą krew czyniąc / żyły zámuláć miały: á to
które są? o miły Boże/ regestruby wietßégo trzebá / niż
księgi Julij Alexandrini salubrium et insalubrium: nie
chay pácient gulosus álbo łákomy nie będźie: tedy nie=
wyliczáiąc medyk/ kurczęćiém/ćielęciną/ßtuczką młodé=
go wołu/ káplóná/ kuropátwy / iárząbká / ptáßków le=
śnych swieżych/rybek drobnych niewspominaiąc/odprá=
wić może: owému / co przekwintów zachcéwa/ náláia=
wßy/ á v sług y powinnych iego/ co są niedálecko/nań to/
że nie grzeczy sobie poczyna / oświadczywßy. Bo co
téż tákiému choréu po źwierzynie? kto źwierzyne v nas ié?
tylko łákomy á obżárty człowiek: y to dla iuchy/ á gęby
pieprzem spárzenia: kto ryby wielkié ták wymyslnie przy=
práwioné? vtrátni/ á ten / co chce áby mu w brzuchu w
winie pławáły: kto torty/pásztety? wystáwny / co nima
oczym inßym myslić: kto iárzyny? ten któremu sacietas
to przyniosłá/ że w tym ochwaceniu / iuż mu lepßé rzeczy
obmierzły: kto ogórki/ iábłká/ grußki/kásztany/ z kroch
málem vczyniony po obiedźie cukier? pieczony/co mni=
ma że ießcze dźiéćięćiem iest/á krew w sobie wrząca á bu=
rząca sye/ gáśić powinien. A cóż ieść? to co rozum/ me=
dik / á experientia że dobrze/ poràdźi. á stół czym zágest=
wić/ y gośćiá vczćić/ nabożeństwem/ wstydem/ vczciwo
śćią/ cudną powieśćią: á iesli téy niedostawa/tedy bogá=
czową paremią/ ne et illi veniant in hunc locum tormen
tore: á tym/że nie zausteryarzem spráwá/gdyż wiele po=

 traw by

traw by nalepßych / náßégo chorégo obráźi / á nie wiele/
ieśli nie będą tákié iákich mu będźie trzebá/ ábo nie ták v-
czynioné/ ießcze bárźiéy. Niechayże tedy korzenno nie ié/
bo wątrobę bárźiéy zágrzeie : ziuchámi czarnémi/ bo me-
lánkoliéy przymnoży : ryb áni kliowátégo nic/ bo żyły zá-
tka : owoców áni iárzyn / bo oźiebi y dymów namnoży.
A iż rázów tylko dwá przez dźień ludźie dobrzy iadáią/
náß możeli tylko raz/ máło nielepiéy: obiad śwego czáśu/
á wieczerzą máluczka : wárzyśté ná obiedźie/ pieczyśté ná
wieczerzy. A iż obyczay v nas z barßczem kurczę wá-
rzáć / dobré ieśt / piotrußki mu w nié dobréy nákładßy :
bo barßcz/ ácz kwáśny / ále ma aperiendi / incidendi / y
roborandi moc/ y wonią wdźięczną / ten zwłaßczá co v
Lib. 3. c: 74. nas barßczem/ á Dioścl. go śphondilium zowie. Każą tá-
kowym vżywáć cicoracea wßytkich/ śeridem álbo inti-
bum/ śoachos/ endiuiam/ ścariollam / y tych co do chło-
dzenia wątroby właśność máią : ále Bóg wié/ że lepiéy
śoki z nich wytłoczywßy/ depurowawßy y z cukrem przy-
wárzywßy/ ráno ie miaśto śyropów / niż ná śtole miaśto
śáłat/ álbo ßczebrzuchów iádáć : gdyż z nich żołądek nie
content/ krew śye melánkoliczna / y dymy głowie przy-
kré á ßkodliwé donoßą : wßákóż kęśá pozwólmy/ y to v-
wárzywßy. Zálécáią mléko koźié/ y inßé bydlęciá dobré-
5. aph: 64. go/ z dobréy paßéy : ále náß chory/ niech tylko o tym mó-
wi / á inßym vżywáć dopuśći : wśpomniawßy ná on a-
phoriśmik/ lac dare caput doleñ / malum malum/ et śi-
ticulośis et quibus hypochondria ꝛc. mięśo ono dobré
z wyßßéy miánowánych któréle/ może z żółtą iußką vczy-
nić : gdyż ßáfran/ cynámón/ imbiér/ mußkat/ kwiát iego/
śą wątrobie dobré/ ieśli gorąco dopuśći. Ná wieczerzy
niechay pieczyśto ié : zá przyśmák ieśli go trzebá/ muśtar-
dá z cukrem / á cum śpetiebus/ cappary dobrze vwárzó-
2. de ali: fac. né/ zgodźić śye mogą : cwikłę wßyścy zálecáią/ przeto o-
we co w occie ią chowáią/ z chrzanem / z ánizem/ á z ko-

ryandrem dobra ieśt : wßákóż tych głąbów w brzuch w-
łożyć śiłá/ da śye y do iutrá poczuć. A tá wieczerza nie-
chay będźie wczás / pomniąc że tá choroba nocy nigdy
nie zábaczy : y ieśli wednie co kiedy pofolguie/ w nocy śye
ozowie : y by tylko śnadź śam páznogieć zábolał/ wątro-
bę y głowę obudźi. Pićié do śtołu niech tákié obierze/
iákie zwyczay że dobré porádźi : iednákże coby prágnienié
wnet zágáśiło/ głowy nie obrażáiąc : coby żołędká y brzu-
chá nie odęło / tchnienia nie zátrudniło/ wątroby nie zá-
muliło/ áni rozpaliło : á co nawiętßa/ vrynie meatów/ y
śkórze poros nie záwárło. Kwáśné tedy złé/ bo niewdźię-
czné/ y melánkoliczné : śłodkié też zámula/ y w kolerę śye
rádo obraca/ y przeto miodowi dáć pokóy : winá też śło- De vic: rat: in
dkiégo/ iáko moßczów/ mußkátelle młodéy/ medery/ bás- m: c. 3.
tárdu/ y inßych zániechác : ále mali byc wino/ Rynśkie na De diß: cont.
lepßé/ potym Węgierśkié/ coby wonné/ nie mocné/ á w lá- De vinis.
tá śrzednié. A kiedyby też piwo : wiere to ieśt pićié/ któ-
rému przygániáć trudno / byle nie zgorzáłé / nie dymné/
nie názbyt chmielné/ z dobréy pßenice/ á z dobréy wody by-
ło : y to miárno ie pijąc : bo też y w tym kto nie záchowa
miáry/ prędko krés zdrowiu przybliży. y dawnoć śtárzy ró-
żné próby czynili/ iákoby chorym pićie lżeyßé niż wino czy-
nić : wárząc z rozmáitych rzeczy/ to wódki/ c námonowé/
coriándrowé/ feniculowé/ ptiśanny/ y inßé : Diośc: curmi Li: 2. cap: 80.
y żyty opiśuie / które co inßéǵ iedno piwá były : iednákże
choć nie ták iáko náßé chmielné/ przedśię głowę/ y żyły o-
brażáły. á my/ co márcom/ ßepcom/ ßwarcom/ śmelcowá
nym/ y duplowym piwam rzeczem : że bárzo co owym/ w
które ßmer/ bágno/ wrzos (ericā vulgarē zowiem) bielun/
łuczywo/ śól/ y inßé rzeczy kłádą : że chłopi od niego ßále-
ią. Dobrégo tedy/ wyśtałégo/ y lekkiéǵ piwá/ kęs pić przy
obiedźie/ y przy wieczerzy : á inßych czáśów/ rádczéy niech
przemrze/ morśellámi śye álbo kołaczkámi báwiąc. Po
obiedźie niechay nie śpi : owßem y w nocnym śpániu/ nie-

chay będźie porządny. Niechay po wieczerzy we cztéry godźiny ſtrawiwßy ie przy muzyce/przy rozmowách vcieſznych / a przy myſli dobréy vkłádźie ſye / ná wietrze dobrym : bo ieſli czego w tych rzeczách ßeſći / tedy wiátru dobrégo niechay przyſtrzéga : pomniąc / że té náßé częśći przednieyßé/ y ſnadź wßytko ćiáło/perſpirabile / á iákoby otworzyſté ieſt / y być ma : y przetóż nietylko ſkórá ma poros/ále ſerce ſwé wentrikuły/płucá/ ſwé máclochy mózg/wątrobá ſą iáko gebká/ która wnet ſye wilgotnośćią nápełni/ y wnet ſye bárźiéy niż trzebá zámoczywßy/ ćiecze : a záwieś gebkę przez noc ná dworze / choć déßcz nie będźie / ieſli ią nie mokrą z wiátru tylko ſámego náydźieß / da ſye widźiéć. wiec náßá głowá y wątrobá/ (bá mówmy y wßytko ćiáło) gdyż ma ty facultates / przez które żywie/expultricem/coctricem/retentricem/y attractricem/záwżdy ćiągnąć w ſie muſi: y tym ſye nápełniáiąc poſiláć/álbo mdlić wedle rzeczy w ſie wźiętych. A iż wilgotność / zámulenié / y do zapalenia máteryey dodáć może/kto wątpił? gdyż y humory náßé/ ták phlegmá iáko y melánkolia / iáko y kolerá/ co inßégo ſą? Niechayże tedy ná noc tám leży/gdźieby ſye ſmrodu/álbo wilgotnośći nie opił/ á ćiáłu do opuchliny ták prze gorącosć/ iáko y prze zámulenié ſkłonnému / piérwéy złego / niżeſmy ſye ſpodźiéwáli/nie przywiódł. Vkłádźie ſye tedy ná bók práwy/ bo to ieſt ſpánia ſpoſób nalepßy : dla tego/ áby wątrobá żołędká bárzo nie przyćiſnęłá. którégo to żołędká wiérzch/ iż ſye pochylił ku lewéy ſtronie/ áby ſye záwárł/ á z niego ſye nic nie vléwáło/ gdyż v tákich poſpolićie ſye źle záwiéra / y nie dobrze trawiąc chylboce / leżéć ma : y piérwßy ſen przeſpawßy / ná drugim boku nocy dokończyć. wprawdźie żeć ſye to rządko tráfi/ áby náß ten chory/y drugiégo boku gdźie ieſt słodzoná/twárdégo/ odętégo/ álbo wżdy bolącégo niémiał/gdyż gorąco á zámulenié wątroby / rádo krwie przypiekßy / melánkoliéy tám

De natu: fac.

przyczynia : y przeto ſpánié tákiému bywa wiec trudné : ták/ iż ie nietylko ná ty dwá rázy z pracą máią rozłożyć/ ále o puł godźiny ſpokoyné v nich bywa nie łatwié: przeco? prze boki pełné/żyły zátkáné/ krew przypaloną/ ſkórę záwártą/brzuch zápieczony/á pálce do świérzbu y do drápánia chętné : ßoſtą ex non naturalibus opußczam : czemu? czemu go w ten ból wpráwiłá. Niechayże tedy téy zábaczywßy / rádniéy o tym myſli / co mu przynioſłá : á iżby tego pozbył/ lekárſtwá niech bedą ná iey mieyſce.

Ożiębłéy wątrobie / rzeczy grzeiących y otwiéráiących trzebá / áby ſye żołędek poſilił/ meſſaraice otworzyły/ á wątrobá do ſwego piérwßégo ćiepłá przywiodłá : á poczynamy od mnieyßych : które ieſliby dobréy náturze z rázu pomogły/czemu ią więtßémi trapić? ieſli zátwárdzon: kryſtere mu dáć / z poléwki / kápłoná álbo kurá ſtárégo/ wárząc go z pietrußką á z kminem do tąd/áż rozewre dobrze przez ſoli : á wźiąwßy iego colátury troßkę / wiecéy niż puł kwarty/cukru ßarégo/álbo białégo przydáć dwie łyżce/ oliwy dwie/ ſoli troßkę/ y ćiepło wlać. może táką dwá rázy przez dźień bráć/ bo mu y zá lékárſtwo y zá potráwę złą ſtánie. Albo ℞. Herbar. emollientium ana M. j/ ſem. cicer. rubri ℥ iij/flor. chamomillę P. ij/ hordei P. j s/ fiat decoctio / in qua diſſ: mellis roſati colati/oleor. chamomill: anetini/ana ℥ j s/ſalis ʒ j s m̄.

Albo ℞. Cortic. mediani petro / ℥ iij/ radic. cicoreę ℥ ij/ herbar. abſinthij/betonicę/eupat./rutę/ ſcolop: hiſopi ana M. j/ ſeminis lini ℥ ij/ ſem. paſtinace/cimini/ ſeſeleos/ ana ʒ ij/ flor. chamomill: P. ij/ coquantur in aquę q s/ad dimidias/colaturę quartarijs quinque/adde ſuccor. rutę/anagallid: ana ℥ ij/oleor. laurini/irini/ ana ℥ j s/ catholici/ catarct: imperialis/ ana ℥ s m̄.

Albo ieſli do tego przyydźie/ przez vſtá przepurguiem/ wźiąwßy rhabarb: elect: ℈ iiij/ w proch ſtárwßy/ á cinámonu troche przydawßy y ocukrowawßy / z winem wy-

pić. álbo bolus z tego niechay będźie. ℞. rhabarb:
elect: ℈ iiij/ przydáć catholici/elect: de pſilio ana ʒ ij m̃.
Albo ℞. Radicꝛ mechoacan puluerate ʒ j/elect: de
pſilio / de citro ſolutiui ana ʒ j s/ m̃. fiat bolus. Albo
potią. ℞. Rhabarb: electiſſ: ℈ iiij elect: lenitiui ℥
s/ roſáti Mieſ: ʒ ij/ ſirupi de eupatorio ℥ j/ aquarꝛ ab-
ſinthij/ cicoree ana ℥ j s/m̃. fiat potio. Záraz przy tym
rzućić ſye ad localia/y vczynić mu mázánie/wziąwßy ole-
orum de abſinthio / nardini / de ſampſuco ana ℥ j / cere
parum/ fiat liniment: Albo ℞. Succorum/
eupatorij/abſinthij/fumarie ana ℥ iij/ ſpice nardi/ſpice
celtice ana ʒ j s̃/ciperi / cinamomi ana ʒ ij/ ligni aloes
ʒ j/ vini maluatici ℥ iij/ aceti roſati ℥ ij/ coquantur len-
to igne / ſub finem addendo / oleorꝛ de abſinthio/ roſati
ana ℥ j s̃/ cere parꝛ/ fiat vnguentum. námázywáć im
ćiepło. A iż to mieyſce potrzebowáłoby częſtégo mázá-
nia/ tedy miáſto tego / áby y wnocy ſye wątrobá grzałá/
á otwierałá / cerat mu vczynić. ℞. Radicꝛ gentiane
imperatorie ana ʒ ij/ farinarꝛ ſeminis lini/ fenugreci/
ana ℥ s̃/ ſum̃itat: abſinthij / ſcordij/ rute/ hiſopi/ ana
℥ s̃/ florꝛ cham̃: P. j/ mirrhe/maſtiches/cinam̃: corticꝛ
thuris ana ʒ j s̃/ ligni aloes ʒ j/ croci ℈ j/ puluerata or-
dine ſuo s a/ coquantur in aqua abſinthij / lento igne/
addendo caſtorei ℥ s̃/ oleorꝛ anetini/ irini/ nardini/ ana
℥ j s̃/ reducatur in formam ceroti/cere et reſine q s/ ad-
dita : extendat in ſindone / et in formam lune creſcentis
reducat / ſupraque coſtas laterꝛ dextri geſtet. Empla-
ſtrum de meliloto ſámo dobre/ którégo do vnciy dwu/ ie-
ſli przydaß/ de ſantalis cérotu vnciy puł / á in ſucco ab-
ſinthij roſpuśćiß będźie dobrze. W ten czás że też ven-
triculowi czegoś niedoſtawa / á gwoli wątrobie źle tra-
wi/ ták iáko oná iemu gwoli ſye zátkáłá / y oźiebłá : nie
zábaczmy purguiąc go/też go námázowáć/oleo de men-
ta/ de abſinthio/ex mace et nuce muſcata expreſſo/álbo

takamahace wziąwßy troche / ieſli być może : álbo vn-
guentem którym z owych/co ich wyßßéy nápiſano doſyć.
W tym purguiąc go przydawaymy mu hieri : álbo ieſli
pácient ſye pieśćić nie będźie/á piłłułki chce bráć dáć mu.
℞. Maſſe pillularꝛ de hiera ʒ j/alephanginarꝛ/ma-
ſticꝛ ana ℈ j/ m̃. fiant pillule nº xj. Albo ℞. Maſſe
pillularꝛ ſtomachicarꝛ ℈ ij/ maſtichinarꝛ ℈ j/ ſpeciérꝛ
hiere ʒ s̃/ cum elect: de ſucco roſarꝛ m̃. fiant pillule
nº xj. A tegoć zábaczyć ſye nam niegodźi kedy obſtru-
ctiones ſą / ábyſmy co nadrobnieyßé lékárſtwo dawáli :
bo dáć temu bolus álbo piłłułki wielkié/ máło ſpráwią :
to ſpráwić mogą/że z dálßych mieyſc poćiągną : ále tu iż
nam z bliżßych wieść trzebá/możeli być proch daymy : á
ieſli go niechce/tedy potią. á iż hieri álbo aloe w tym na-
bárźiéy ſłużą / á té w prochu trudno/ że przykré / wźiąć /
piłułky z nich co namnieyßé czynić : co owo w czynieniu
alephanginarꝛ/ álbo aromaticarꝛ/ w náßych áptékách
cudny zwyczay/że bywáią drobniuczkié/ podał: ták dole-
gą meſſaraicas / po ventricule ſye rozbieżawßy/ rychléy
ie otworzą/y wątroby dośięgną. Niechayże tedy máłé y
drobné będą : á nie co ich pißem/ xj/ ále z nich trzydźieśći
álbo więcéy vczynić/byle z máſsy doſis niewiętßa. Po
tym ieſli trzebá ſiropów/niechay té bierze. ℞. Siruporꝛ
de abſinthio / de eupatorio / ana ℥ j/ oximelis ſimplicis
ʒ ij/ m̃. wypije przez wódek łyżką. Albo ieſli mu tákié
przykré/vczyni potią. ℞. Siruporꝛ de abſinthio/ ace-
toſi diarhodon compoſiti ana ℥ j/ ſpeciérꝛ dialacce ℈ j/
vmiéßawßy dobrze/ przydáć aquarꝛ abſinthij/ cicoree ã
℥ j s̃/ m̃. Albo ℞. Sirupi de cicorea cum rhabarb:
biſantini ana ℥ j/ decocti aperitiui maiorꝛ q s/ m̃.
Niechay ták przez dni ßeść álbo śiedm / co poránek bie-
rze. A zgotowawßy y otworzywßy żyły/coć znácznie v-
ryná cudnieyßa pokaże / wźiąć purgans. ℞. Rhabar:
electiſsimi ʒ j s̃/ cinam̃: ʒ s̃/ciperi ℈ s̃/infundatur in a-

quę absinthij / modico per noctem agarici trociſcat:
℈ iiij/ in oximelle / quorũ expreſſo adde/ mannę calabri-
nę diſſolutę et colatę ℥ j/ elect: de pſilio ʒ j ß/ m̃. fiat
potio. A dla tego tu manne wſpominam/żebych nierad/
áby kto w téy affectiéy brał lékárſtwá owé gwałtowné/
które wprawdzie zowiém my lékárſtwy/ ále godnéby/áby
ie iády álbo nátur náſzych nieprzyiaćiółmi zwano: iáko
ſcammonea/ turbit/ elleborũ/ euphorb: elateriũ: titima-
los/ coccognidion/ z których też owá collocucia/ziarnko
tureckié/ y compoſitie/ które iedno co z tych w ſobie má-
ią: gdyż té rzeczy turbuią náturę / á gwałt iéy czyniąc/
żołądek/ wątrobę/ y żyły w nich pſuią: niechayże tedy co
nalżeyſzé lékárſtwá będą. Agariku teżći niémáſz co chwa-
lić/bo y womit czyni/y náturze nieprzyiemny: ále cóż mu
De med: exp: rzéc / kiedy ſtárſzy ták chćieli dla phlegmy wyprowádze-
nia / á żył zámulenia/ dawáć go muśiemy: iednákże rá-
dniéy in infuſione álbo in decocto niż in ſubſtantia/ cum
ſuis correctiuis. To odpráwiwſzy/ieſli trzebá ieſzcze po-
wtórzyć / vczynimy mu decoctum. ℞. Radicũ Aſpa-
ragi/ feniculi/ eringij ana ℥ j/ cicoreę ℥ j ß/ acori/ iridis/
ciclaminis/ ã ʒ vj/ anchuſę/ gentianę/ ana ℥ ß/ herbarũ
betonicę/ſcolopendrię/eupathorij/calamenti ana M. j/
chamedris / chamepitũ/ marrhubij / cuſcute / theucrij /
ſcordij/ hiſopi ã. M. ß florũ roriſm̃: P ij/ ſpicę nardi/
ſpicę celtice/ ana ʒ v. ſeminum cicerũ rubri ℥ j/ſeſeleos/
paſtinace/ aſphodelli/ ã ʒ ij / paſsularũ maiorũ et norũ/
ana ℥ j/ foliorũ ſenę ℥ ij/ radic: aſari ʒ iij/ epithimi ℥ j/
rhapontici ℥ ß/ cinam: nucis muſc: ã ʒ vj/ coquan: s a.
ad cõſ: partis dimidię/in decoct: capi vel galli veter: q s.
A to decoctum ieſt bárzo dobré/ y ſámo przez ſyę: á czy-
niém ie po proſtu/wźiąwſzy kápłón/ y oſkubſzy go/nátkáć
pietruſzką/ y kminu z cynámonu trochę / y wárząc w zá-
lepionym gárncu/ áż dobrze rozewré: dopiéro w téy po-
léwce wytłoczywſzy go/tá decoctia być ma: ále chowáć

ią dni śiedm álbo ośm/wsliźnie. przeto diſpenſowawſzy
ſimplicia/ y ſecundum artem zgotowawſzy/ rozdźielić/ y
dwá rázy wárząc: ieden ná trzy dni / drugi ná drugié zá-
chowáć: á ieſli co zoſtánie/ kryſtérze ſye zgodźi. Ten de-
coct claryficowány vczynić/áby tym więtſzą penetrátią/
á mniéy brzydliwośći miał: y aromatiſowány ſpecierũ
diagalangę / diacimini ana ʒ j: y trzebáli w płatku do
nich vwiązawſzy/á zánurzywſzy trocũ de abſinthio/de eu-
pator: ana ʒ j: dáwáć go ná raz vncyy cztérzy/ ocukro-
wawſzy: álbo ſyropámi oximelis ſimplicis/ de abſinthio
ana ʒ vj. m̃. A nie byłoby od rzeczy / przez dźień dáwáć
dwá rázy/cum cuſtodia et regimine artis. W tym mor-
ſelle niechay pogotowiu będą. ℞. Spetierũ diacinamo-
mi ℥ j/ ſachari albiſſ: in aqua eupat: diſſ: q s fi: morſelli.
℞. Spetierũ diarhodon abb: dialaccę ana ʒ iij/ſacha-
ri albiſſ: in aqua eupatorij diſſ: q s. fiant rotulę. Albo
℞. Spetierũ elec: dialaccę/ diacucurmę ana ʒ ij/ di-
acimini/ diatrionſant: ana ʒ j/ trocũ de abſinthio/ ʒ j ß/
ſachari in aqua cicoreę diſſoluti quañ: ſuf: fiant morſelli
Czynią tákim y owé/ co w pośiłek /álbo w krew ſye o-
brócić mogą. wźiąwſzy kápłóná vwárzonégo pierśi ℔ j/
vtłuką álbo vtrą/ wódką różáną rozpuśćiwſzy/ á przyda-
wſzy ſpetierũ wedle potrzeby/y cukru cudnégo rozpuſzczo-
négo q s. y vczyniwſzy tabliczki/ názwáć paſta regalis/
z których iedne zieść poránu/ przed wieczerzą drugą / wi-
ná lekkiégo/ wonnégo / trochę popijáiąc. Albo
℞. Seminis aniſi/ feniculi/ apij/ ana ℈ j/ cinamomi/
ʒ ij/ croci g vj/ coſti/ liquiritię/ ana ℥ ß / vuarũ paſſarũ
ʒ j/calami aromatici ʒ j/ſchinanti ℈ j/ſpicę celticę/nár-
di ana ℈ ij/ amigdalarũ amararũ ℥ j/quatuor ſemi: fri-
gid: maiorũ ana ʒ j/ diacalamenti ℈ ij/ſachari aqua ca-
lenti diſſ: q s: addendo aquę cinam: ℥ ij/ form: tabu-
lę. tákże z winem roſtworzywſzy / álbo ſucho vżywáć. á
iednákże ziadſzy/ winem gardło rozmiękczyć/ á w żyły a-

romatá popędźić. Cyphoidem Andromachi zálécáią w=
ßyſcy/ ktora w sie bierze/paſſularũ mundatarũ ℥ iij/cro=
ci ʒ j/ calami aromatici ʒ ij s̈/ bdelij ℥ s̈/ caſsię ʒ ij s̈/
cynam: ʒ j s̈/ ſpicę ʒ iij/ mirrę electę ℥ s̈/ Terebint: ℥ s̈/
ſchinã: ʒ ij s̈/ſiliquarũ ʒ ij/mell: ℥ ij/vini ſubt. q s m̃. f. el.
Dure: in Holl. ℞. Paſſularũ damaſcenarũ mundatarũ ℔ s̈/coquan=
tur in vino veteri generoſo/ ad pultis conſiſtentiam/pas
ſentur/ in colatura diſſolue/ conſerue/ anthos/ corticum
cytri conditi/ cinam: ana ℥ j/ ſpetierũ aromatici roſati/
diamarg: calidi ã ʒ s̈/vel ℈ ij/fiat oppiata/detur quoti=
die mane/et ituro dormitũ ad ℥ s̈/cum vino veteri. Albo
℞. Trocis: de eupatorio/de abſinthio ana ʒ ij/ ſpodij
ʒ s̈/elect: diarho: abb: de gem̃is ã ℈ ij/ conſ: roſa: ℥ iij/
corticũ citri conditorũ ℥ ij/ſirupi confuationis corũ q s/
fiat oppiata. ácz Teriacá iáko zacné lékárſtwo wtym
De the: ad Pi. ſłużyć dobrze może. Atanaſią też záléca Gálen/y mitridá=
2. de anthid. tum/á pewnie mu że dobra wiérzmy. Albo coby pur=
gowáć pokęſu mogło. ℞. Trocis: de rhabar: de ligno
aloes ã ʒ j s̈/ diarhod: diatrionſan: ã ℈ ij/ ſachari aqua
feniculi diſoluti q s/ fiant morſelli/ pondo ℥ s̈. Albo
℞. Rhabar: electiſſ: ʒ ij / trociſcorũ de abſinthio / de
eupatorio/ de roſis ana ʒ j / cum elect: roſati Meſs: for=
mentur pill: pro ʒ ix. dentur quinque cũ vino veteri/itu=
ro dormitũ przezedni. Ztego ieſli proch á nie piłłułki mieć
chcemy/będźie/zwinem biorąc. Aco ieſlibyſmy nic nie z=
mogli/ témi lékárſtwy iżby chorobá nie vſtąpiłá/propter
cauſam latentẽ/ że przymiot ſye nie boi/iedno tylko ſwegó
lékárſtwá/mázáć ßáruchą/iż tákiég ßkodliwa/wiédzmy:
bo ábyć tákiemu nie vmiał przyznáć kázdy co ma/iedno
że ſłab/á chorobá wmieyſcu ßkodliwym/tedy go niemáż=
my: bo co teraz ma ſuchą fránce/máząc będźie miał mo
krą śmierć przy biegunce: bo do vſt / trudnoby ſye obró=
ćić co mogło/iedno tám/gdźie żyły y wątrobá oſłábiaw=
ßyby puſzczáłá. Prze bóg Anthimoniũ też áni turbit mi=

neralę/

nerale/áni pillulas ex p̃cipitato/ áni de nitro/ táki niech
nie bierze: choć widźiém/ że w wętricule znáczna chirá:
bo zdáłoćby ſye nie źle zrázu dáć mu co/áby ſye wywomi=
towáł/gdyż wentrycuł tym ſie narychléy rátuie/iedno że
wątrobá wnetby ſye powątliłá/żyłyby oſłábiáły/á co te=
raz ſye zátkáły/ to zá wzrußenim wßytkich humorów ták
przykrym/byłoby tego dobrze więcéy/ták/iżby gorączkę ál
bo mdłość ábo átrophią/to ieſt/ochudnienié álbo ſucho=
ty przyniosły. Ale pokoßtuymy ießcze limaturam chali=
bis/co ieſt rzecz bárzo pomocna. ℞. Limaturę chalibis
ſubtiliter pulueratę/ et p̃p̃tę ℥ s/ radicũ galangę/ zedoa=
rię ana ʒ ij/ ſucci enulę ℥ j s/cinamomi/ tragacanti/ a=
mili ana ℥ s/ paſſularũ enucleatarũ/ ℥ j/ ſecund: artem
pulueratis/et contuſis/ addat: ſachari opti: q s. f. elect.
de quo capiat ante paſtus ℥ s. Potym ℞. kápłoná
dobrégo mieśiſtégo /y opráwiwßy go á tłuſtość odiaw=
ßy/nádźiéymy vnciy trzemá/ piotrußki łupionéy/ ſeminũ
frigidorũ maiorũ ℥ j/ ſem̃ aniſi/ feniculi / ſeſeleos/ cardui
bñdicti / ana ʒ ij/ maiorani P. j/ cinam: ℥ s/ zálepiwßy
w gárncu/warzmy w wody proſtéy przewárzonéy kwart
ßeśći/áż dwie wywráią/ á cztery zoſtáną: wytłoczywßy/
á przekolowawßy / weźmy ſálſy dobréy opłókánéy / y o=
ſkrobánéy/á w proch ſtłuczonéy/ cortiũ ligni guaiaci ſtłu
czonych drobno/ po vnciy trzy/ wmoczmy w tę polewkę
ciepło/przez noc: potym przywarzmy in vaſe duplici/ ál=
bo w zálepionym poléwánym gárncu / áż wywré kwar=
ty połowę / oſtátek ſchowaymy. á cukru przydawáiąc/
ieſli chce dla ſmáku vnciy piec/álbo ßeść/rázów dwá rá=
no y przed wieczerzą dawaymy. Przyydźielipot/ dobrze/
nie przyzdźieli máło nam ná tym: á niechay tego vżywa
dni kilkonaśćie / decoctią ſobie co dni kilko świeżą czy=
niąc przy diećie dobréy / rożynków drobnych przed obiá=
dem ziadáiąc ßczubáć/przyrzekęć że ſye rátuie. ácz popro=
ſtu y drzewo tákiému dobré / biorąc go ℔ j/ corticũ ℥ ij/

 infun=

infundantur in ℔ aquę cicoreę/ eupatorij ana ℔ vj/ per horas 24. coquantur in vaſe vitreato/bene clauſo : adden̄ ſub finem paſſularꝝ ℥ iij/ cinamomi ʒ vj/ ſem̄ feniculi/ coriand: ana ʒ iij/ ad partis tertię conſumpt: colaturę ℥ viij/ dentur pro ſirupo ſudorifico. Tákże pro potu biorąc ligni recentis pulueratí ℔ j/ corticꝝ ℥ ij/ radicꝝ cicor: ℥ ij in aquę fontꝝ ℔ xx/ad partis tertię conſump: Continuet diebus 24 / álbo póki potrzebá / przy dobrey diećie. Fomentatia z tegóż decoctu / álbo wáporatia być może/z vżytkiem. Tóżby mogło ſłużyć y temu/ co intemperiem calidam/á wątrobę zápaloną ma : iedno tego záwżdy powinniſmy/ począć od krwie/ widząc látá/ siłe/y choroby záwżiećie potemu. Bo iáko każda inflammatia w ćiele/ze krwie zbytniey á gorącey bywa/ ták niczym iey rychley nie rozerwie/iáko vpuśćiwßy krwie. Ktemu że obſtructie á zámulenie/debilitas/y frigida intemperies/ ácz we wßytkiey / ále wżdy oſobliwie w ſpodniey części / gdźie żołć przywiązána y vena porta / śiedźi : á zápalenie ná gárbie ſye więc poczyna. y iáko tám te obſtructie dołem odchodzą ſtolcámi/álbo czáſem vryną/ ták tá inflammatia krwią álbo przez nos álbo śćiekßy ſye in phlegmonem / ſcirrhum / diaphragmatꝝ / muſculorꝝ intercoſtalium/w zápalenie/álbo w febrę wychodźi. Przeto quo natura vergit / á ſámá ſye drógą podawa idźmy : dawßy pierwey lenitiuum. ℞. Florꝝ caſsię recens tractorꝝ ʒ vj/ rhab: electiſſ: ʒ j/ elect: de pſilio ʒ j s/ m̄. fiat bolus. Albo ℞. Mannę electiſſ: ʒ x/ diſſoluetur et coletur cum iure capi/adden̄ rhabarb: electiſſ: pulueratí ʒ j/ roſati Meſ: ʒ ij/ m̄. fiat hauſtus. *De c:r:p.s:m. fen:14.t:3.c:12*

Albo ℞. Diaprunis ſimpl: ʒ vj/ rhab: electiſſ: pul: ʒ j/ agarici trocꝝ ʒ s/ elect: de ſucco roſarꝝ ʒ ij/ ſirupi de cicorea ℥ j/ decocti florꝝ et fructuum cord: q s/ m̄. fiat hauſtus. Zá którym z tych z medyany/ wßák ią hepaticam/álbo iecorariam zowiemy/vpuśćić krwie. Pußczáią też y z tych żył/ co miedzy wielkim pálcem/ álbo co miedzy máluczkim/á pierśćionkowym/ á czáſem y te ná boku/nád żiebry/kedy wątrobá leży śiekq/vczy Gálen: á my ieſli w to nie tráfim/tedy bánki. Támże oſobnym rátunkiem być mieni ſectionem arterię manus : w czym náßy nie ćwiczeni / á pußczáią krwie nie máło. Co ieſliby ſye dniá iednego dla omdlenia nie podáło / tháк nie záwárßy ránki/tylko wárównie záwiązawßy/ (á nie záwrze ſye/ kiedy oliwą námáżem)ná záiutrz zás tóż powtórzyć/ álbo z drugiey ręki vpuśćić : á będźieli pátient potemu/może to zárázem dniá y godźiny teyże z obudwu ręku vczynić. Tám krew obaczywßy / ſyropi do niey accommodowáć. Lec że tá accenſio wątroby bywa rádá ze krwie coleryczney/ á zgorzáłey / ſyropi chłodzące á żyły otwieráiące daymy. ℞. Syrupi de endiuia de cicorea ſimpl: biſantini/ ana ℥ j m̄. Albo ℞. Syruporꝝ acetoſi diarhod: de cicorea cum rhabar: oximel: ſimpl: ā ℥ j m̄. niechay łyżkę weźmie y połknie przez wódek : á ieſliby ſye przykro mu zdáło/niechay pije. ℞. Syruporꝝ de cicor: de endiu: ā ʒ vj/granatorꝝ ℥ j/deco: aperit: maiorꝝ ℥ iij s m̄/cōtinuet ſex vel ſept: diebus. Potȳ purgās ℞. Rhabarb: electiſsimi ʒ j s̄/ ſpicę/ ſchinanti ana g̃ vj/pulueris ſenę p̄pate ʒ j/ infundantur per noctem in aqua cicoreę/agarici trociſcati ℈ ij/ in oximel: quorꝝ expreſſo adde / elect: lenitiui ʒ iij/ elect: de pſilio ʒ ij/ benedictę ʒ j/ ſirupi biſantini ℥ j/ decocti aperitiui morꝝ q s/ m̄. fiat potio. Albo pillularꝝ ℞. Maſſę pill: de hiera cum agarico/ ℈ ij/ ſine quibus ʒ s̄ / puluerꝝ ſenę preparatę ℈ j/ dacridij g̃ ij/ cum elect: de ſucco roſarꝝ reformentur pillule n°. xj/ dentur cum iulep violato. *De anat: viuo.*

Co ieſli mu vmnieyßyć ießcze humorów trzebá/ decoctia álbo ápozemá mu vczynimy. ℞. Radicꝝ aſparagi/

brusci ana ℥ j/ feniculi/ petros: ana ʒ vj/ liquiritię/ an=
chusę ana ℥ s̈/ herbarũ endiuię/in tibi/scarioll: cetrach/
capillorũ venerũ/scolopendrię/ cuscutę ã M. j/ quatuor
sem: frigidorũ maiorũ et norũ ana ʒ j s̈/ seminis pasti=
nacę/seseli masil: ana ʒ ij/ cicerũ ℥ j/ nigellę ʒ j/ passu=
larum maiorũ et norũ ana ℥ ij / ficuum pinguium paria
decem/ florũ rorẽm: P. ij/ trium cordialium ana P. j/
foliorũ senę ℥ iij/ asari ʒ iij/ radicũ veratri nigri ʒ j s̈/
rhapontici ℥ s̈/pulueratis et secundum artem dispositis
fiat decoctio/ in aquę cicoreę ℔ iij/ fumarię cuscutę ana
℔ j s̈/ in vase vitreato et obturato / ad consumptionem
partis tertię/ coletur et exprimatur/ colaturę aũt ℔ iij/
clarificentur/et aromatisentur/spetierũ elect: diarhodon
diatrionsant: ana ʒ j/ seruetur pro vsu. ná raz dawá=
iąc ℥ v/ cum sirupi acetosi simplicis / violati ana ʒ vj /
ráno y w wieczór. Potym purgans / ex infusionibus co
piérwéy/z tymże decoctẽ. Albo ℞. Massę pill: de aloe
succo rosato lotę ʒ j/ pulueris diasenę pparatę ʒ s̈/ ex=
tractionis ellebori grana iij/ cum elect: indo/ reformen
tur pillule nº xj. Przy tym morselle álbo kołaczki/ex spe=
tiebus diarho: abbatis/ álbo iáko Jubert chce zwáć/ di=
arhodon hepatis ʒ ij/ diatrionsant: ʒ j s̈/diamargareti
frigidi ʒ j/trociscorũ de rosis ʒ j s: cum sachari albissimi
aqua cicoreę diss: q s/ fiant rotulę. Albo ℞. Spetierũ
diarhodon abbatis/diatrionsant: ana ʒ ij/ seminum ci=
coreę quatuor frigidorũ morũ/ ã ʒ j/trociscorũ de eupa=
torio ʒ j s̈/ sachari/ decocto/radicũ cicoreę diss: q s/ fi=
ant rotulę. Albo ℞. Radicũ cicoreę conditarũ ℥ ij/
conseruę rosatę veteris / corticũ citri conditorũ ana ℥ j/
conseruę anthos ʒ vj/ spetierũ diarhodon abbatis / dia=
trionsant: ana ʒ j/ trociscorũ de eupatorio ʒ j s̈/ pparа=
tis s a/ cum sirupo conseruationis citri fiat mixtura.
Liniment záwżdy mu czynić trzebá. Ale iż więtszy effect
vczyni po fomentatiéy / więc te piérwéy. ℞. Cicoreę

cum toto M. ij/ sonchi/ intibi/ eupatorij ana M j/ ab=
sinthij M. s̈/ quatuor seminũ frigidorũ maiorũ et norũ
ana ℥ ij/ florũ cicoreę/ chamomillę ana P. j/ santalorũ
om: ana ʒ j s̈/ ciperi/ schinanti ana ʒ j/in sacculum po=
sita coquantur igne lento / in aquę cicoreę/ aut endiuię
℔ j s̈/ vini odorati ℥ iij/ aceti rosati ℥ j s̈/ przykładay
ciepło : albo dwá vczyniwszy ná przemiány. Albo
℞. Aquarũ endiuię / scariol: solatri ana ℥ iij/ ace=
tosę/ buglossę ã ℥ i ij/ quatuor seminũ frigidorũ morũ et
norũ ana ʒ ij/ santalorũ om: ana ʒ j/ trociscorũ de spo=
dio ʒ j s̈/ aceti rosati ℔ s̈/ m. fiat epithema/ płát álbo
serwete w nim maczáiąc/ á ciepło wolno przykładáiąc.
Potym to. ℞. Oleorũ violati/amigdalarum amararũ/
ana ℥ ij/ cerę parũ fiat liniment. Albo ℞. Olei de ab=
sinth: ℥ ij/ olei caphurę ℥ j/ nenupharini ℥ s̈/ santalorũ
om: pulueratorũ ana ʒ j/m. cum cera modica fiat lini=
ment. Albo ℞. Cerati santal: ℥ j s̈/ olei terebintinę
℥ j/violati ℥ s̈/ m. fiat liniment. Albo ℞. Refrige=
rantis Galeni ℥ ij/ santalorũ om: ʒ j s̈/ caphurę ʒ j/ suc
ci absinthij ℥ ij/ aceti rosati ℥ j s̈/c oquantur igne lento:
et additis oleis/ rosati/de mastiche ana ℥ j s̈/ m. fiat li=
niment. Z tegóż cerat być może/ wosku á żywice przyda=
wszy. Albo ℞. Ceroti santalini ℥ ij/ de melliloto ℥ s̈/
ciperi schinanti/ ana ʒ j s̈/ aloes xilobalsami/ ana ʒ j/
croci ℈ j/ mastiches ʒ j s̈/farinę fenugreci/lupinorũ ana
ʒ ij/ cum modico aceto misce/ et olei costini/ rosati ana
q s/ resinę modico fiat cerot: tenax. Zálécáią wątrobę
owczą : bá podobno sye zgodzi inszégo którégo bydlęciá/
byle teraz práwie rosprotégo/ áby sye ciepło mogłá przy=
łożyć / tedy zá insze fomenty stánie / ták w téy przyczynie
ciepłéy / iáko w onéy zimnéy / własnością swą y ciepłem 8. *De com: m.*
przyrodzonym miarnym. Zálécáią też y wilczą przypra= *s: l. c. 8.*
wuiąc ią álbo w prochu álbo w mixturze wedle podobá=
nia. ℞. Hepatis lupi exsicati et pulerati ℥ iiij/ rha=

barb: electiſsimi ℥ ß/ ſpecierꝝ diarhodon abbatis ʒ ij/ diatrionſant: ʒ j/ paſſularꝝ/ exacinatarꝝ ℥ iij/ ficuum pinguium ℥ ij/ contuſis adde ſachari vino generoſo diſſoluti q s/ fiat mixtura. Albo ℞. Hepatis lupi exſicati et pulverati ℥ iiij/ trociſcorꝝ de eupatorio / de rhabarb: ana ℥ ß/ de roſis ʒ ij/ miſce/ fiat tragea. Albo vczynimy poproſtu/ bo może tego kto ſamégo zażyć/nie iedząc tych prochów/ które ſą przykré: á wziąwßy wątrobę z wilká/ w winie ią dobrym opłókawßy / y godzinę álbo dwie pomoczywßy / w gárniec polewány włożyć / y w piec gdzie chléb pieczono wſádzić: tám ſkoro vſchnie/ wyiąć/y piołynem podſypawßy ſchowáć / póki ſye podoba: bo ták długo leżéć może. á vżywáiąc bráć go vncią álbo mniéy/ ztárwßy y z winem co poránek pić / octu trochę przydawßy. á to czynimy tám/ kiedy ſye będzie zdáło dalibóg. A teraz náßému/ ieſli Syropy gorącéy wątroby nie przechłodziły/ do włáſnégo lékárſtwá przyſtąpmy.

Weckerus.

℞. Salſę contuſę et conciſę ℥ iiij / ligni ℥ iiij / infundantur in aquę cicoreę/ endiuię / ana ℔ vi / per noctem: coquantur s a in vaſe obturato / igne lento. ſub finem addendo paſsularum corinthiacarum ℥ iij / troc: de abſinthio / de eupatorio ana ʒ j / Colaturę ℥ viij: dentur toties pro ſyrupis ſudoriferis. Pro potu vero

℞. Salſę recentis pul: ℥ iiij/ ligni ℥ iiij/ in aquę fontis purę recoctę/et colatę ℔ xx coquantur / in vaſe oris anguſti/ ad partis tertię conſumpt: adden: cinam / ℥ j. paſsularꝝ ℥ iij/ liquiritię ʒ ij/ continuet diebus 24. A ieſli vbogi/ że coraz mu recentia wárząc mießek nie da/ wiec wtóry decoct czyniąc / liquiritiéy vncią / á acori álbo iridis drugą przydawáć/ przy dobréy diećie/ ná którey áby v nas wymyslnégo co być miáło / nie rozumiém/ okrom kurczęćiá: álbo ćwierći kápłoná / álb o ćieletowéy pieczonki: rózynków przed obiádem vnciy dwu: po obiedzie márcepanu ſtuczki/álbo rybek z migdałów dwu: ál-

bo ſámych migdałow trzydzieśćia: á w tym gorzkie niż ſłodkie lepßé: piſtácie orzechy leśné owé czérwoné/ iálowiec/ ślimaki y ich poléwkę zalécáią: ále my zaléćmy náßemu wątrobnikowi diete poſpolitą miárną / á ſálſę pilno vczynioną/ będzie dali Bog dobrze zdrów.

De diß: cont 2. De ali. fac. De med: ex p.

A ieſliby biegunkę przy tym miał / o téy tu ná ten czás nic ſye nie mówiło/ prze on tractat który trochę wyßéy ſye naydzie/ y który da ták wielé lékarſtw/ ile ich potrzebá będzie: localia y inßé rzeczy ſtąd accomoduiąc w imię bożé/á nie zápomniém ad materiam quecunque illa fuerit deriuandā/áby ſie hemorrhoides tám tedy otworzyły/ á máterią ták z wątroby iáko y z inßych żył tám tedy powoli prowádziły: gdyż ſą od nátury ná to vczynioné/áby on ſuz ode krwie zdrożdżáłyli prze zimno / ſpalonyli prze gorąco / łátwie prowádziły: czego ieſliby áni nátura ſámá przez sie/áni medic dowćipny vczynic nie mógł/á chory vteſkniwßy ſie/á wßytkiégo ſkuśić odważywßy nápárłby ſye/ mázáć ? długo przeczac/ á to że oſłábiecie / że opuchnąć/álbo biegunką ſye powątlić może powiedziawßy: gdyż ináczéy mieć niechce/ máśćią co naproſtßą wątrobę fomentuiąc/ y záwżdy nápieczy ták dietą iáko y localibus máiąc/ w imię Bożé mażmy. ℞. Mercurij ſucco abſin: extincti ℥ vi/quē diligenter/et aſsidue/in mortario ducito/cum axungię porci/purgatę/diſſolutę/et colatę ℔ j/vn̄gt: de altea ℔ ß/vn̄gtrꝝ calidorꝝ maiorꝝ ana ℥ iij ceroti ſantalini ℥ iiij bdelij galbani opoponacis aceto prius diſſolutis ana ʒ vj/ baccarꝝ lauri/iuniperi ana ℥ j/granorꝝ cardam̄: ℥ ß/ ſeminum feniculi / cardui bn̄d: ana ℥ ß/ thuris/ maſtiches ana ʒ iij olibani ʒ vj / oleorꝝ de abſinthio / irini/ nardini / hiperici ana ℥ iiij / theriacę veterꝝ optime ℥ ß/ aquę vitę/ vel aquę cynamomi ſtillaticię ʒ iij/ ſpecierꝝ diarhodon hepath: ʒ ij / cerę et terebintinę/ q s miſce / fiat vn̄gt. A iż wątrobá/ iáko wyßéy iuż obaczyliſmy/ czáſem goręczßą / czáſem zim-

In 6. Aph: 12.

nieyſza niż trzebá bywa/tedy oto goręczſzéy do máśći ſuc
cos eupatorij/petroſelini/apij/cicoreę/endiuię/roſatum/
acetoſę/ nimpheę/ przydáć : theriaki y vnguentów go=
rących vmknąwſzy : źimnieyſzéy przydáć ſuccum abſin=
thij/ iridis / enulę / ciclaminis/ cucumeris aſinini / gen=
tianę/ angelicę/ emplaſtru de melliloto/ de artani=
ta/ de betonica/de baccis lauri/ diaphenici ca=
lidi/ gummata/ gorzałki/ olei de guaiaco/
theriaci/mitridatum/euphorbium y
inſzych : iednákże coby oſten=
tatiéy mniéy niż curatiéy
ſłużyło.

Słodzony, álbo boku le=wégo ból.

Cels:li:4. c.9. Boku lewym ſłodzoná/máło nie téſz
wſzytki przypadki/y ztychże przyczyn
iáko w práwym wątrobá ćierpiąc/
chorégo do zdrowia doſyć żádnégo
ćiągnie : bo iáko wątrobá do czynie=
nia krwie / á poſilenia ćiáłá wſzyt=
kiégo należy/ták ſłodzoná ieſli ſye do
tego ſpráwnie nie przyłoży/ćiáło ták
dobréy krwie mieć nie będźie : á nie bywa ſpráwna áni
zdrowa/ kiedy ſye álbo odmie/ wilgotnośći w śię grubéy
l.3.f.15.t:1.c:2. nábrawſzy/ ábo ſtwárdźieie prze zgęſtłé á ſpaloné humo=
ry/ álbo gorącem podczás téż y źimnem záraźi : ábo wiec
ták zewrzodowáćieie / że wſzytko plugáſtwo co go w ćie=
le było/ do śiebie przyćiągnąwſzy/ téż zas do częśći przed=
nieyſzych obróći. á ich porządek zepſowawſzy/ ćiáło ſzpet=

né/ bladé/ álbo śiné/ duchy ſmętné/ ſerce y głowę melán=
koliczną/ żołądek bárzo zły/ kiſzki/nérki/ y niżſzé álbo dol=
né częśći leniwſzé vczyni. A iáko ſłodzoná do tuczenia ćiá= 2.de natu:fac.
łá należąc / w ten czás kiedy nábárźiéy rośćie / á odyma 1.de ſani:tuen.
ſye / ćiáło nábárźiéy chudźi á niſzczy : ták kiedy miárna/
ſkrómna/ á z ſwéy proporcyéy nie wyſtępuiąca będźie / 6.anat.admin.
od wątroby muł / á iákoby drożdże odcadzáiąc / powoli
ie żyłámi włáſnémi/ do żołądká poſyła. á ták chęći iemu De atra bile.
do ſtráwienia wzbudźiwſzy/ czyni to/ áby lepiéy tráwiąc
dobréy ſytnośći wſzytkiému ćiáłu przyczyniáłá. Leć że ná
turá ſłodzoné táką mieć chćiáłá/ áby iéy ſubſtantia álbo
iſtnosć byłá miękká/ rzadka/ y miedzy inſzémi podrobá=
mi/ to ieſt/ bárźiéy niż płucá / niż wątrobá / y niż nérki/
ſłába : tedy tym łátwiéy fluxom á plugáſtwá w śię brá= 6. de loc: affe.
niu podległą ieſt. ktemu/ iż wątrobie y płucom/ſerce iá= De curan:rati
ko piec przyſádźiłá / ſłodzoné nádół dáléy kęs od ćiepłá one p s:m.
onégo odſádźiwſzy/ źimnieyſzą/y mniéy ſkrytą mieć chćiá=
łá. y gdźie wątrobá w poſiłek ſobie bierząc krew grubą/
żółć od niéy odgania: płucá téż żywiąc ſye krwią colery=
czną/á iuż niż wątrobá goręczſzą/ ſercu bárzo ſubtélnéy/
á duchów niż humoru którégo pełnieyſzéy dáiąca : ſłodzo
né drożdżámi/ á iákoby mułem álbo iłem iákim záprożni=
łá : dawſzy iéy żył y árteriy niż neruos więcéy. Y przetóż 2. de natu: fa.
mniéy czućia/y mniéy bolu/niż inſzé/máiąc/ więcéy złośći 2.de diſz:cont.
ſwéy ſercu/wątrobie/y żołędkowi vdźiela. Nie żećby téż y 14.de vſu par.
głowy przepomnieć miáłá: gdyż ći ſplenetici/co ſłodzoné
pełną/á odętą máią/w lewéy ſtronie á czáſem w cáléy gło
wie ból czuią. ále iuż to do głowy / zá zbytnim nábrá=
niém/á zá czáſem niemáłym dochodźi : á práwie kiedy iuż
y ſerce do drżenia/álbo do melánkoliéy/y wątrobę do złéy
krwie czynienia/y żołędek do oźiębnienia/ á nieſtráwno=
śći przywiedźie. A do tych wſzytkich częśći / to ieſt/ y do 6.de ana.ad m
ſercá/ y do żołędká / y do wątroby / ma żyły znáczné : do
wątroby té/ którémi krew one grubą od niéy wyſyſa : do

żołedká/ kthóremi go/ krew mówie one grubą iákożkol-
wiek (gdy swą proportią záchowywa) vtniwßy/ a sub-
télnieyßą z niéy vczyniwßy/pokrapia: á tym mu checi do
iedzenia/ y mocy do trawienia przyczynia. A iáko we w-
ßytkim náturá/ álbo rzekne Bóg opátrzny: tak w tym
że oto człowieká stworzywßy/ tak z róznych rzeczy/ á iá-
koby sobie przeciwnych/ vmiał pogodzić á porownáć:
támże/że choć rzeczy są drugié nie dobré efect vmieią do-
bry ciáłu czynić. co ná oko widzim w tych cześciách. A
co może być przykrzeyßégo nád żółć? iednákże y tá by nie
byłá odcádzoná odekrwie/ ostrą/ gorącą/ á iádowitąby
ią vczyniłá: któraż to żółć/by nie pokrapiáłá kißek/ y in-
ßych meatów/ trudnoby plugástwá z siebie wyrzucáć
miáły. Phlegmá do czego dobra? wiere nie tylko owégo
co sye kto ią chrtuni/ ale ná ziemi ią vyźrzawßy brzydli-
wość z niéy niemáła przychodzi. iednákże y mózg iéy po-
trzebuie: y w żołedku/ czásem w dobrą sye krew/ póki bár-
zo nie vgniie/ obraca. Melánkolia/ która kości sußy/ nie
wedle przyrodzenia z vciechą prowádzić niedádząc/ żá-
dną cerę/ choroby/ siwizne y śmierć przed czásem przyno-
si/ y możeß też być chwalona? gdyż iest nie lepßa áni
smáczniéyßa niżli żółć: bo ácz owá gorzka/ ále tá przy-
De atra bile. kra/ á górzka y kwáśna záraz/ y ták zła/ że y ná ziemie pad-
ßy grysć/ á záraz ią wzburzyć może: y przetóż choroby
9.de G.m.s.g. niż z którego inßégo humoru ßkodliwßé vczynić. Jednák-
4. de vsu par. że oto y słodzone żywi/ y żołedkowi pomocna/ y sercu ták
bárzo potrzebna: iż nietylko sprawy oto té máłé/ ciáłu
należącé/ to iest ieść/ pić/ spáć/ posiłek mieć/ żywot zdro-
wy wieść/ ále owé co rozumowi á stáraniam mądrym
należą/ od niéy fundáment álbo lepiéy rzekne pobudke
máią. o czym krótko mówiąc/ spytałbym/ widziałli kto
rzemieslniká subtélnégo/ áby sye melánkolią/ á mysle-
niém głebokim/ nie bárziéy niżli kuflem zábawiał? z
którégo to myslenia/ wypływáią mu iákoby ze źrzódła

ßtuki iedná drugiéy cudnieyßa. ießcze rzekłbym/ Philozo-
phá/ Oratorá/ Poete/ y człowieká w náukách/ które sye
álbo pismem do obcych/ álbo iezykiem do bliskich ścią-
gáią bieglégo: czy nálazł kto/ áby iákokolwiek melán-
kolikiem byc niémiał? y niech to bedzie humor kwáśny/
álbo iákokolwiek miedzy inßémi nabárziéy przykry: leć
iesli miárno náturze przymießan bedzie/ sam rozum/ sam
sercé/ sam sprawy wßytki vdátnieyßé/ iáko ocet przysmá-
ki inßé vczynić bedzie mógł: miárkuiąc wątrobe á od
niéy odciągáiąc one nieczystość/ która sye ze krwią zmié-
De atra bile. ßáłá/ iáko z winem młodém lager/ álbo z oliwą mul:
(amurcam Aptékárze zowią:) miárkuiąc też y sercé/ że
duchy gorącé á bárzo koleryczné/ zimnym tym ochłádzá-
iąc/ do mózgu ie donosi: á z onémi subtelniuchnémi/ co
in meatibus cerebri mießkáią/ pomießawßy/ stánowi/ y
do skutku wedle woléy/ ná którą facultas ratiocinatrix
chce strone/ obráca: czego/ iesli názbyt/ kawki w tám téy
głowie rádniéy/ niżli mądré concepti sye wiec łegą. Bo
iáko powiedam/ słodzoná z wątrobą iest porównána/
przeto/ iż do krwie czynienia należy/ y przeto że oná sobie
bok práwy/ á tá lewy wziąwßy/ z tychże przyczyn y tákieß
choroby miéwa: iednákże tym ią náturá niżéy troche má- 5.De loc: affe
iąc/ fluxom podleglieyßą mieć chciáłá/ iż iéy ssiądzienié
á figurá/ miekczeyßa/ nádetßa/ rzádßa/ á we wnątrz pró- 5. de sim:m:f.
żnieyßa niż inßych iest. á iáko widzim sukno/ płótno/ dre-
wno/ im rzádßé/ tym iáko gebká do wzięcia w sie wilgo-
tnośći iest sposobnieyßé: ták słodzoná/ nisko y rzadko v-
czynioną bedąc/ narychléy w sie/ niż cześć która inßa/ wil
gotnośći wpiia: y prze nie sye odąwßy/ álbo osłábiwa/ ál
bo zápaliwa/ álbo twárdziéiąc/ brzuch wßytek/ á swą stro
ne nabárziéy/ áż po ßyie skurczywa: zácżyń fárbá brzydka/
Auicē: Ser: de spl. c:5. vstá bládé/ zeby ßpetné/ dziasłá odeté álbo krwáwé/ czá-
sem smrodliwé/ oczy niewesołé/ ciáło opádłé/ chodzenié
trudné/ tchmenié cieżkié: á iesli krosty ábo wrzód w którą

ſtrone przywlecze/zdolnych albo zwiérzchnich/ do vlécze-
nia niełatwie/á to z tąd/kiedy ſie narodzi tego melánkoli-
cznégo mułu / że go otrzymáć álbo ſtrawić niemoże. A
iáko káżdéy częśći przednieyßéy/ ták ſłodzonie/dźiéło oné
3.de natu:fac. przyrodzoné też dano / ćiągnąć/ zátrzymáć álbo trawić/
y wyrzucáć właſnémi żyłámi do tego należącémi/ w ten
czás / kiedy ſye owé/ co od wątroby idą/ bárzo otworzą/
á krwie grubéy álbo ſpalonéy w wątrobie śiłá / odąć ſye
muśi. y ieſli tego álbo náturá álbo lékárſtwo nieuſkro-
mi / opuchnąć. Co też z téyże miáry y wątrobie przyść
może. Owé co do żołądká / żołądek oſłábią / y brzydli-
6: de ana: ad. wość mu wielką przynioſą : owé co do ſercá melánkoli-
cznem ie á ſmętnym vczynią. záś kiedy ſye záwrą grubo-
śćią wielką zátkáné obſtructie/á zátkánie/nie tylko tych
ſámych częśći / ále wßytkiégo ćiáłá bywa. Bo któż ſye
przez ſercá / przez wątroby / y tych przednieyßych częśći
ſpraw porządnych/ obniść kiedy mógł : których nic bár-
źiéy odiąć niemoże / iáko obſtructie : á zá obſtructiámi:
iuż wiémy że léniſtwo/ á vpadek iákoby wßytkich ſpraw
przychodźi/nie tylko w tym/ále w káżdym mieyſcu ćiáłá:
gdyż zdrowie y wßytká medicyny conſideratio / ná tym
należy. iednákże im ſye plugáwßy humor záwrze/ y záſtá-
nowi/tym ßkode więtßą przynieśie: gdyż iáko ten/ co ſye
im ſłodzoná báwi/ ieſt plugáwy/iuż to wßytkim iáwno:
gdyż zgrzeieli ſye/ oźiebnieli/ bárźiéy niż trzebá / złé przy-
pádki rodźi: á iáko wßytkich inßych / ták ſłodzony iá-
kim humorem grzeßy / łatwie poznáć przyſádę. Bo iáko
iuż wiémy / że rzadko ſye tráfi / áby w ćiele / w którym
mieyſcu humor ſye który náleść mógł / okróm żółći w
ſwéy máchárzynie/ genitury przy iądrách/melánkoliéy w
ſłodzonie: iednákże y żółć geſtßa / álbo rzedßa / wodni-
In 3. aph. 22. ſtßa álbo kliowátßa/raz niż drugi/ w różnych complexi-
2.de natu:fac. ách z różnych przyczyn ſye tráfią: tákże ten muł kwáśny:
raz wodniſtßy / y przeto w puchline idźie: raz z kolerą z-

mießawßy/ y przeto in arquatum/ to ieſt w żółtość czar-
ną: raz przypalony/ to ieſt iáko z węglámi/ álbo z żużelą/
y przeto in ſcyrrhum / raz ze krwią czyſtą/y przeto w in- De tū: p̄t: nā.
flámmátią/ á zápalenié ſye obraca. ále iákożkolwiek kie-
dy ſye odyma / á náćieka ſłodzoná / poſpolićie bok twár-
dy y kłoćia w niém / czyniąc melánkoliki / á ludźie co ie
ſpleneticos zowią rodźi. Co ſye z różnych przyczyn przy- De nā flū:c.2.
rzucáć może : bo álbo to z potraw grubych / iáko mięs
ſłonych/zdechłych/z ßczebrzuchów/á iárzyn nieſtráwnych S. ſanit: tuēd.
z wód niezdrowych/ á krótko mówiąc/z pokármów gru-
bych á iádowitych pochodźi : álbo że ſye więc dźieći z tá-
kich rodźiców zacząwßy/ ták melánkoliczné/ choré/náde-
té/á nie trwáłé bywáią : álbo że ie fráncá ziadwßy/ wą-
trobę/ żołądek/y krew im wßytkę odmieni : w tym y ſło-
dzony odęté / á do tych fluxów podobné vczyni. Bywa
też tego białym głowam náßych czáſów niemáło / że im
z záſtánowienia przyrodzonych mieśięcy náćiékáią boki /
odyma ſye żywot/ oćiążywa głowá / zápaliwa wątrobá/ De mor:muli:
nietrawi żołądek / drży ſerce/ kwitnie świérzbem ſkórá/ á
roſpaliwániém gorącznym ćiáło / mießeie á twárdośćią
naraſta lewy bok/ przeto że plugáſtwá tám té ſtánąwßy
czyśćić ćiáłá poprzeſtáły. Bywa y z iádowitych rzeczy/
które názwałbym trućizną / ále przeto niechce / że ſerce y
żywot ſnadźby odięły piérwéy/niż bok odąć mogły. Ie-
dnákże wątpić nietrzebá/ że morphea/ lepra/ elephanti-
aſis/ cancri/lentigines y inßé melánkoliczné choroby/kie-
dy ſye w nich pokażą / przez iádu w ćiele wielkiégo záląc
ſye niemogą: á by więc inßégo niebyło / ſam ten humor
zátkawßy ſye w żyłách/ á wſtęchnąwßy / przy ſtudnicy
ſwoiéy ieſli álbo niewiáſtam vpuſtém przyrodzonym/ál-
bo ludźiom przez hemorrhoidy / krwáwnicámi zowiém /
niewynidźie: przynamniéy impetiginem/á kroſty ßpetné/
fiſtuły/ álbo wżdy varices/ żyły owé guzowáté/ á odęté/
vczyni: y to w náturze co ná wiérzch plugáſtwá wypié-

ra: które ieſli ſye wſtechną / proſtą álbo złożoną kwár-
tane/ á zá nią co ßkodliwégo/álbo opuchline pewną. iá-
kóż ma ten humor w obyczáiu/że iáko phlegmá co dzień/
kolerá co trzeći/ták on co dzień czwarty ſye ożywa: z tá-
Com:1 aph:12. ką wćiele trwogą/że áż y wnich kośćiy ßpiku dóydźie/ále
wżdy niewiáſty nigdy wolné nie będą: y przeto Hippo-
1 de morb: M. crátes mówi/ ieſli niewiáſtá ćiężka chodząc/ ná bok lewy
choruie / rzeczy ſwé iáko w puchlinie/ białé/ bládé / przez
czáſu miewáiąc/ ná czás bárźiéy/ ná czás mniéy niż po-
trzebá/ á miewa/iáko kiedyby kto mięſo świeże/ á krwá-
wé opłókał / czáſem iáko z ſmarkoćinámi zmięßawßy/
wodniſto y żádnie/nieuſtáwicznie y z teſknośćią niemáłą
zá czym nie tylko wnętrze / á pierśi bolą/ ále dolné mieyſ-
ſcá/ y nogi náchodzą / y co rozumiémy / áby dobrze tákié
donośić mogły: nád to iáko ſye głowá ich / álbo ſerce
miéwa: Przeto tákich/ bądź to człowiek/ bądź niewiá-
ſtá / kiedy ſplenetyki á melánkoliczné obaczemy / nary-
chléy niż inßé oſądźić możem: bo ácz w różnych przypá-
dkách / różnie ſye miéwáią/ iednákże wßyſcy ſmętni/ żá-
6. de loc: aff. dni/teſkliwi/iáko wody nálani/ do ſuchot prze wynißcze-
nié/ álbo do opuchliny prze zbytnią wilgotność ſkłonni:
co/z którégo humoru nabárźiéy przychodźi ledwie trzebá
pytáć: wßákóż z źimn égo nabárźiéy. Bo rozgórzécſye
ſłodzoná/ y inflámmátią vczynić może/w tym álbo ſcir-
rhum z przypalenia álbo cancrum: ále iákóżkolwiek/ o-
źiębnienié / á humoru melánkolicznégo przypłynienié zá
tym: które / wßytko ćiáło odmie / y iáko wodą podleie/
żołądek/wątrobę/y krew wßytkę/w nim oźiębiwßy/ták/
iż effect żaden inßy przyść trudno ma / iedno atrophia/
cacochimia/ melánkolia/ hydrops/ naród źimnem nátu-
re trawiący. A iáko to źimno álbo gorąco/w káżdéy cho-
robie ieſt łatwie poznáć: iuż to wßyſcy wiémy: pátrząc
że zá gorącém/ gorącé przypadki/ to ieſt gniéw/ prágnie-
nié/ nieſpánié/ vſt/ ięzyká/ dźiąſł ſchnienié/teſknoſć/go-

rączká/ á zwłaßczá ziadwßy co/ w boku kłóćie/ſercá czę-
ſté bićie / żołądka nieſtrawność / y do womitu gorzkiégo
zánoßenié/w tym kroſty/ieſli iákié będą/bolączßé y świér
biątßé/ wedle onéy kolery/ iáko ſye przypali/álbo humo-
rom zgorzáłym przymięßą. Zá źimnem twarz bláda/wo
dniſta/ oczy wilgotné/z vſt śliny/ięzyk niewolny/á zwła-
ßczá z poránku/ßum w vßách/y w głowie záwrácánié/w
kárku (nucham Arábowie zowią) záwżdy deſcenſi/
tchnące pierśi/á kipiącé phlegmą/żołądek by tydźień nie
iadł/ do iedłá niepośpießny/ boki náćiekłé/ bolącé/twár-
dé/ták iż pod żebrá/nie tylko ręki/ále końcá pálcá záśći-
bić trudno: nogi / ále co nogi / wßytko ćiáło odebráné.
iáko w tym kroſty / ieſli przyſtąpią / łatwie rozdrażnić y
potym ćiéc/ ále záſtánowić y zápiéc trudno ſye máią: Co
Jeſli trwáć długo będźie / á wątrobá ſye popráwié /
y krwie ćiáłu czynić lepßéy niezáchce/ niedobrze:
Jeſli ćiáło przy tym pádnie: gdyż ſłodzoná do ſytno- 4.de p:ex pu.
śći ćiáłu/iáko która z częśći należy/niedobrze:
Jeſli ſłodzoná wzdymáiąc ſye/ boléć poczyna / gdyż De diſſ: reſp.
ieſt część z nieczułych/ niedobrze:
Jeſli przy tym boleniu ſłodzony / ćiáło śinieie álbo 6. de loc: aff.
czérnieie / niedobrze:
Jeſli káßel przyſtąpił wielki / gdyż tácy káßláć niemá- 6. Epidem.
ią / niedobrze:
Jeſli zá náćiekaniém tego boku / á ćiáłá czérnienièm/ 2.de nali: fac.
żółtość śina/ arquatum zowiém/ pádnie/ gorzéy:
Jeſli bárzo trudno tchnie / á wnet ſye vprácuie/ ießcze 1.de diff:reſp.
gorzéy:
Jeſli przy odymániu ſłodzony / brzydliwość mu ná ie- de anat:viuor.
dzenié myśląc przychodźi/ gorzéy:
Jeſli ſpáć niemoże / częgole ſye lęka / á przez przyczyny
płácze/ ßáleńſtwá wyglądáć:
Jeſli diáphrágmá (kápturkiém podpłucnym zowią)
z ſłodzoną boléie/á prze zápalenié tchnąć nieda bárzo źle:

Jeśli gorączká trzyma/ięzyk czérnieie/ á womity czar=
né trwáią/ bárzo źle:
2. de nāli fac. Jeśli zá słodzoną wątrobá sye bárzo psuie/álbo owrzo
dowáćieie/ niżby słodzoná zá wątrobą/ gorzéy:
Jeśli przy tákim boku krosty/ álbo fistuły sye vkażą/ á
zágoić niechcą/ bárzo źle:
2de ar:c.ad g. Jeśli z kwártany álbo z iákiéyle febry/zwodnieie ćiáło/
1.de m: v. c. 3. á puchnąć iuż pocznie / wyglądáć śmierći. czemu? prze=
to/że słodzoná sámá tylko ten humor zły strawić/á wni=
wecz obróćić miáłá/ oddziéláiąc go od wątroby/przeto/
áby sye go nic/álbo co namniéy/ ćiáłu nieprzymiészywá=
ło: á oto że go rozleie po wszytkim ćiele/od członków prze
dnieyszych/ áż do skóry/ okázuie y swą słábość/y to/ że im
ćiáło sye wszytko záráziło. Bo námnażáć sye wiec które=
go humoru raz niż drugi wiecéy / ále náturá / póki ma
moc / ná tym iest / áby plugástwá wyrzucáłá: iáko ven=
trikuł / phlegme y kolere womitem: máchárzyná vryne/
żyły zaskórné / przez pot wode: słodzoná tą oboią drogą/
vryną y stolcem/ tóżby czynić byłá powinná.
C: 6. aph: 48. A przetóż kiedy przy tákich słodzonách vryná idźie rzad=
13. meth. med. ká/ wodnista / przezroczysta/ á subtélna / bárzo ią wiec
gániém: bo nam y chorobę pokrywa/ y vkázuie vporné
humory/ co w tym mieyscu siedzą: gdyż ma być táka/iá=
ko humor/ metna/ czarna/gesta/ czásem iáko smołá ál=
bo czérnidło: iáką gdy wiec widźim/mamy zá dobrą by=
le critice/ to iest gdy náturá chorobę trawi. Tákże stol=
cem / kiedy táki humór idźie / trudno nie chwalić/ pom=
niąc/ że excretiones / á odbyt plugástwá/ ma iść do ná=
bliższéy á sobie przyzwoitéy drógi. A słodzoná kiszek ? o
pażnogieć iáko mówią: y przeto ma z nimi táką zgode/
że z nich/iesliby co ieszcze do strawienia tám sie nálazło/ży
De vtil: resp. łámi swémi ssie: którémi téż kiedy iuż ma názbyt / może
wyrzucáć/ á z támtąd stolcámi tego pozbywáć: zwłasz=
czá kiedy ćiepło przyrodzoné/ á téy słodzony spráwá przy=

stoyna/ ono wyrzućić może. W czym iesliby prze żył zát=
kánié / humorów gwałt / á swé osłábienié / leniwszą sye
zdáłá: zwykli iéy pomágáć ludźie/tą drógą iáko powiá=
dam/ do vryny á do stolcá drożdże iéy spusczáiąc. W Victus rac: in
prawdźie że Hipocrates kazał/ krew niż lékárstwo piér= m. a: c: 4.
wéy ná pieczy mieć: ále to przeto/że peplium/veratrum/
coloquint: y insé iego lékárstwá/ były mocné: á my/ co
mamy łáskáwszé/ od nich ták poczniemy. Damy mu ca=
ssyéy vncyą/ rhabar: puł dragmy / á puluerl senę pptę
drugié puł/ bedźie bolus. Po którym názáiutrz/ krwie
mu vpuśćmy/ álbo z reki lewéy/ álbo skądle sye podoba/ De curand: r.
iednákże z lewéy nálepiéy/ álbo saluatelle/álbo mediane: p: s: m.
przeto/ że ią wątrobną zowią/ á choroby téy/ czesto wą= 8. de decret.
trobá początkiem. Auicenná każe básilike / inszy insé.
A pusczáią iéy wiec nie máło / á snadź póki iść nie od= Cap: 7.
miennie sye zda: my nie bądźmy w to hoyni: puśćmy 3.de ana:adm.
máło: gdyż z tákich pilniéy wodnistość / á melánkolią /
niżli krew wywodźić: inflammatiéy exceptią dawszy: á
trzebáli rozdwóymy te krew ták / vpuśćiwszy iéy po mi=
noratiuum názáiutrz / potym sirupi dawszy / á przepur=
gowawszy/ drugi raz kes vpuśćić iéy możem: pomniąc
ná to/ że przepurgowáné ćiáłá/ wiele kroć sámy sobie rá=
tunek dawáią: tedy álbo nosá lewą nozdrzą / álbo he=
morrhoidami/ które iáko są pożyteczné / wspomnieć so=
bie on aphorism trzebá. Przeto/ iesli sye ná to náturá z=
dobyć nie mogłá/otworzyć ie: gdyż w téy affectiéy przez
krwie pusczánia trudno sye obyść: y dla tego z rekili/ z
nogili/ medianeli/ sáluatelleli/ álbo inszą wedle támtecz=
nego zdánia: gdyż oto Gálen ie siekał y ná brzuchu po De anat: Viu.
lewéy stronie/ siekał y wszyi iuguláres/ kłádźie y bánki/ 9.de c. m: s: b.
y rozmáitémi sposoby humor ten szkodliwy wywodźi. A
syróp niech bedźie własny: ℞. Syrupor. de lupul: de
fumo terrę ana ℥ j/decocti aperitiui maior. ℥ iiij misce.
Albo ℞. Syrupor. de buglossa/ de succo melissę ana

℥ j / decocti ſcolopendrię q s m̃. Albo ℞. Syrup: de
eupatorio/ de epithimo ana ℥ j / decocti aperitiui ma⸗
iorꝫ cum ſena q s m̃. Albo ℞. Oximelis ſimplicis ℥ ij/
ſirupi de epithimo/ de praſsio ana ʒ vj/ m̃. lambat co⸗
chleari. To niechay bierze aż vryna pokaże popráwę.
Potym potią ſobie niechay vczyni. ℞. Mirobolárꝫ
indorꝫ/ chebulorꝫ ana ℥ j / p̄p̄ret: s a / rhabar: ʒ j/ pul⸗
uerctur cum cyperi et ſpicę ana ğ vj/ pulueris ſenę p̄p̄tę
℈ ij/ infundantur per noctem in aquę fumarię q s/ quo⸗
rꝫ expreſſo adde mannę electę ℥ j / triphere perſicę ʒ ij/
hamech ʒ j / fiat potio. Zátym ieſli trzebá krwie ow
drugi raz y ſkąpiey vpuściwſzy / wróćić thež pocią ná
záiutrz/albo trzećiego dniá. Co ieſli nie doſyć/ decoctią
mu táką vczynim/ wzgląd ná humory ſpiekłe/ kliiowáte/
ſpalone / á vporne máiąc. ℞. Radicꝫ feniculi petro/
cicoree ana ℥ j/ iridis eringij/ gentianę / centaureę/ im⸗
peratorię/ peucedani/ capparis/ fraxini/ana ʒ vj / aſa⸗
ri/ ebuli ana ℥ s̃/ herbarꝫ eupath: calam̃: ana M j/ hi⸗
ſopi/ chamed: chamepith: cuſcutę / marrhubij ã M s̃/
ſeminum aniſi/dictami / fraxini ana ʒ iij/ ſeminum pe⸗
onię/ viticis/ acetoſę ana ʒ ij/ cicer: rubri ℥ j / florꝫ ſte⸗
cados. P. ij/ florꝫ hiperici/ conſolidę regalis ana P. j/
ſpicę/ ſchinanti ana ʒ vj/ mirobolanorꝫ indorꝫ/ chebu⸗
lorꝫ/ ana ℥ j/ polipodij ℥ s̃/ veratri ğ ʒ iij/ epith: ʒ vj/
foliorꝫ et follicul: ſenę ana ℥ j s̃/infuſa s a/ coquan: in
vaſe duplici/ in aquarꝫ cuſcutę/lupulorꝫ/ abſinthij/ana
℔ ij/ colaturam clarificatam / et ſpetierꝫ dialaccę / di⸗
arhodon/ ana ℈ ij/ aromatiſatam vſui aſſerua : cuius
vncijs iiij/ adde ſiruporum de meliſſa / violati ana ℥ j/
Decoctia tá/ tę intentią mieć ma/áby otworzywſzy drógi/
á właſnośćią rzeczy co ſą w niey potwierdzáiąc / częśći
humoru precz prowádziłá : bo ieſli kiedy/ w tey áffectiey
bárzo purgowáć potrzebá: tedy tę decoctią y rázów
dwá ná dźień / bráć bárzo będźie grzeczy : do niey ná rá⸗

4. de vſu: pt.

no ſirup: de epithimo/ y acetoſum compoſitum/diarho:
á ná otwieczerz violatum y bugloſſatum mieſzáiąc. A
po odpráwieniu iey / daymy potią : ℞. huius decocti ℥
iij s/ triphere perſicę ℥ s/ puluerꝫ ſenę p̄p̄tę ℈ ij/ indi /
hamech ana ʒ j/ ſirupi violati q s miſce. fiat potio.
A iż ſłodzone náturá nie ták głeboko iáko inſze rzeczy
ſkryłá/tym też łatwiey pomácawſzy / zwierzchowné rze⸗
czy ſye do niey áccomodowáć mogą : y przeto mówił nie
ieden / że ſłodzoná káżdégo probie ieſt podległą : ná któ⸗
rą/ gdy kto chór / y komuż ſye pomácáć nie da : zá czym/
kto ná nie rádźić nie będźie: káżdy bárwierz/ káżdy kſią⸗
żek/káżda bábá : ſkłaczáiąc/żegnáiąc/párząc/mażąc/bán⸗
ki ſtáwiáiąc/ niewárnémi nićiámi okłádáiąc : wrzodem/
bolączką/kukłą/krą y niewiem czym tyle názywáiąc. My
poznawſzy co ieſt / y ſkąd ſye rozdełá / drógą beſpieczną z
nią idźmy / á nie gwałtem / gdyż mniey niż druga kthóra
część wytrwáć á rychley ſye obráźić może : bo palą dru⸗
gie/ czáſem vrzynáią drugich : tá tákowégo nie ściérpieć
nie może / prze żył które w niey ſą y humoru ſpoſób. á iá⸗
ko żył pełna / nie tylko żył/ ále y árteryy : y przetóż puls/
pálpitátią/ á iákoby bićie / y z ſercem duchy ſpólné ma.
Ciáło tedy wypurgowawſzy / włóżmy worek choć z pro⸗
ſtych otrąb/ná pátelli ich zágrzawſzy/á trochą octu mo⸗
cnégo/ćiepłégo/pokropiwſzy : álbo ieſli będźie fáriná lu⸗
pinorꝫ/álbo z proſſá / záwżdy przy nim octu nieprzepom⸗
niawſzy : gdyż ieſt y ſam przez ſie do tego właſny / á tak
wątrobie iako ſłodzonie pomocny / iednákże tu iem hoy⸗
niey/á owdźie ſkąpo ſzáfuiąc. Tẽ worek może być y z ziół/
z rumnu/ z ſlazu/ z melilotu/z náśionmi/lniánym/ fenu⸗
greci/fabarꝫ/pſilij/viticꝫ/ plantaginis/ feniculi/ ꝛc.
℞. Sumitatum abſinthij / eupat: ſcolopend: beto⸗
nicę ana M. s/ ſem̃ aniſi/feniculi/carui/acetoſę ana ℥ j/
florꝫ chamomillę/meliloti/ſambuci ana P. ij/ ſtecadis/
rorꝫm̃ ana P. j/ fõrt: ſacculus/ qui aceti et vini/ ana

Arnol: de v. n. lib: 2. c: 42.

2. de symp: c.

Dioſ: li: 2: c. 9.

11. de Mat: 9 de c. m. s. l.

partibus aequalibus ſup lapid: ignitum perfuſis / calc-
fiat/ et applicetur : máiąc tákié dwá ná odmiáne.

Albo ℞. Radicꝝ acori/ iridis / ebuli / ariſt: rotunde ana ℥ s/ corticꝝ tamaricꝝ capparorꝝ ana ℥ j/ abſinthij/ hiſopi/betonice/calamenti/rute/chamedreos/chamepit: ana Man: j/ florꝝ hiperici/ geneſte/ ſtecados/ ebuli ana P. ij/ ſem̃ quatuor calidorꝝ morꝝ/ viticꝝ/ plantag: ana ℥ s/ fiant ſacculi/ qui ſup laminam ferri ignitam/et vino cum aceto extinctam/calfacti/per vices applicentur. Zátym námázywáć liniment vczyniwſzy. Záléca Galen talum bubulum / wierzch że nie źle kopyt vwárzywſzy / á przy wywiéraniu octu kes przylawſzy / ciepło fomentowáć : bo y on kliy y oná tłuſtość/ y własność pomoc śiłá może. ℞. Oleorꝝ anctini/ irini/ de capparibus ana ℥ j/ cere parꝝ m̃. fiat linit. ℞. Oleorꝝ laurini/ e ligno fraximi ana ℥ j/cere parꝝ m̃/ f. linit: cum modico cere. ℞. Olei ſambucini/olei e granis ebuli/vn̄g: de mucill: ana s j m̃. ℞. vn̄gti de altea ℥ j s/ olei ex mace / et nuce muſcata expreſſ: ℥ ß/ m̃. — de The: ad P.

℞. Vn̄gti de mucill: ℥ j s/ olei de capparib: rutacei ā ℥ j/ bdelij/ galba: ammoniaci ana ʒ ij/ aceto diſſoluta miſce/ cum cera modica/ fiat vn̄gt. Albo

℞. Radicꝝ malue/tamaricꝝ/capparorꝝ ā ℥ j/ ciclam̃/ centauree norꝝ / ariſtol: rotunde / ana ʒ vj/ ſem̃ viticꝝ/ plantag: acetoſe ana ʒ j s/ coquantur cum olei rute/ de abſinthio/de capparib. ana ℥ ij/aceti ℔ s/donec acetum euaneſcat/ ſub finem addendo/ ammoniaci/ galbani/ opoponacis/ana ʒ iij/aeſippi/galbani/ana ℥ s/ cere parꝝ fiat vnguentum. ℞. Radicꝝ biſmalue /liliorꝝ/ gentiane/ iridis ana ℥ j/ ammoniaci/ bdelij/opoponac: aceto diſſ: ana ℥ s / mucaginum ſeminum altee / fenugreci in vino extractorꝝ ana ℥ j/ ſtirac: mirrhe ana ʒ iij ſem̃: apij/ vitic: cimini ana ʒ ij/ oleorꝝ de capparib .amigdalarꝝ amararꝝ ana ℥ j ß/ aceti parꝝ/ coquantur s a/ poſt

adden̄ terebintine et cere modico/ fiat vn̄gt. álbo przydawſzy cere wiecéy y reſini / fiat cerot: tenax. Amatus Luſitanus chwali ſwa máść bárzo. ℞. Olei communis ℔ iij/ aceti ℔ j/ butiri recentis ℔ s/ ſuccorꝝ brionie/ ciclam̃ ana ℔ j/ bulliant lento igne / ad conſumpt: ſuccorꝝ/colature adde cere/ citrine ℥ viij/ puluer: aſplenij/ .i. cetrach/ corticꝝ cappar: tamaricꝝ/ ſeminis agni caſti/ana ℥ iij/ m̃. fiat vn̄gt. A do tego przydawſzy cere/y reſini/bedźie cerat. Albo ℞. cerati oxicrocci ℥ j s/aeſipati Galeni ℥ s/ ſpice celtice/ ſchinanti ana ʒ ij corticꝝ capparꝝ/tamaricꝝ ana ʒ iij/pulucrata cum oleo irino/ recoquantur / et cera cum reſina addita / fiat cerotum. A to ácz záwżdy przykłádáć dobrze / ale po fomentátiéy / y przykłádániu workà nalepiéy : bo thák łatwiéy y ſnádniéy worek ciepły zmiekczyć / otworzyć / y do przeniknienia tych máśći / niż czáſem przez ſye ſámé ból zgotowáć moga. Napárzawſzy go tedy/mążem : á ieſli tego potrzebá ſye być zda/cerat ná boku lewym/ kitayka go podſzywſzy noſić każem : y pomagáiąc tákim bokom zwiérzchowné lékárſtwá/ przeto iż wyſádzoné/ á niedálekié mieyſce ſłodzony ten ból czyniący siedźi : iednákże iż od wątroby y od inſzych mieyſc/do niego ćiecze/ purgowáć/ á té mieyſcá potwiérdzáć trzebá : nie ták ſye wiele ná rzeczy zwiérzchowné ſpuſzczáiąc. Daymy mu iuż wypurgowánému trociſcorꝝ/ de capparib. de mirrha ana ʒ ß/ cum ſirupo acetoſo/ reformentur pillule nº xj/ capiat mane ex cochleari/ ſuperbiben̄ aquarum acetoſe/ſcolopendrie ana ℥ j : Co ieſli ſye dulcorowáć podoba/ ſirupo acetoſo ſimpl: albo oximele ſimpli: może. Albo morſelli. ℞. Speciērꝝ diarhodon abbat: ʒ ij/ trociſcorꝝ/de capparib. ʒ j ß/ de eupatorio ʒ j/ de lacca ʒ ß/ſachari aqua meliſſe diſſ: q s/addendo aque cinam̄: ʒ j/ fiant s a. Do tego ſłużą owé wſzytki elektuarze / co dobréy coctiéy/dobréy krwi/dobrym duchom y ſpráwam — C: 1. C. 86.

przednieyszym/ w żołądku/ w wątrobie/ y w sercu/ potym
y w głowie należą: iáko confectio anacardina/ diaxylo-
aloes/ elect: de gemmis/ á osobliwie diacappar: diacalt:
diathamaron/ y insze: vżywáiąc ich/ albo ták sámych in
forma elektuarzá/ drágmę álbo mniey/ ná raz przed obiá-
dem/ y przed wieczerzą. Albo ex speciebus kołaczki vczy-
niwszy. ℞. Specierũ diacapparis ʒ j s̃/ diathamoron
ʒ j/ letific. ℈ ij/ sachari aqua melissę diss: q s/ f. rotulę.
Albo ℞. Diaprassij ʒ j s̃/ diarhodonis/ de cupat: á
℈ ij/ dialaccę ʒ s̃/ sachari/ sirupo consuationis citri diss:
q s/ fiant rotulę. Theriaca/ mitridatum/ ácz wszędzie/ ále
tu wielkié ma mieysce/ potrosze którégole z nich vżywá-
iąc: mirobolani indi/ citrini conditi/ dobré cardamo-
mum sacharo conditũ. á krótko mówiąc/ wszytko to co
y wątrobie/ y ventriculowi/ y sercu: gdyż náturá ták to
mieć chciáłá nierozdzielné rzeczy/ iż żyły im spólné dá-
wszy/ z iednégo do drugiégo płynie. Przeto iesli lécząc
przypilowáć sye godzi/ áby sye melánkolia/ y słodzony y
z tych części z nią zgodnych/ potym y ze wszytkiégo ćiáłá
wyprożniáłá/ tedy áby sye niemnożyłá/ á w wątrobie
De at: vic: ra. mieyscá niemiáłá/ niemniey: á to in victus ratione nale-
żY: áby słodkiégo nic/ áż áni rózynków/ których nigdy in-
De bon: & vi. dźie niebronią/ nieiadł: gdyż pospolićie obstructie té sło-
succis. dyczy czynią/ y w kolere/ potym kes przypiekwszy/ w me-
lánkolią sye obrácáią. Nic bárzo kwáśnégo/ gdyż kwás
żołądek gryząc/ żyły bárzo otwiéra: á przechodząc przez
nie/ on muł bárzo prowádźi/ nie tylko do boku/ ále áż do
stopy y ostátnich członków: nád to sny w głowie melán-
koliczné/ y szumy czyni niewczesné: iednakże iż tácy chęć
rzadko do iedzenia máią/ á ocet iéy rad przyczynia/ troche
z nim dáć/ máło sye nieznidźie: ták go przyprawiwszy/ á-
by w nim cortices capparũ/ tamaric: scolopendria/ ca-
lamentum/ semen acetosę/ viticẽ &c. moczoné były: żwie-
rzyn/ mięs słonych/ y inszych niestrawnych/ ryb błotnych/

á iuch osobliwie czarnych/ niechay zániecha: z korzeniém
może ieść/ ále bárzo miárno: owoców/ iárzyn/ mléczná/
niechay zgołá niecha/ bo złéy krwie rychłoby przymnożył/
poléwkámi áby sye miał bawić/ nie będźiém mu rádźić:
gdyż téy choroby excessus á krés on pospolity/ bládé/ ná-
deté/ álbo nábrzękłé/ potym y nápuchłé ćiało: ále ieść bę-
dźie/ mięso/ ptástwo/ kury/ choć wárzoné choć pieczoné/
byle świéżé/ rybki wislné/ álbo z wody czystéy/ dáć mu
możem: gdyż tym którzy zmelánkoliczáli przy frásunku
ze złéy diety/ mięsá ieść niemáło grubszéy krwie sye przy-
czyni/ niż rybámi/ iesli dobré z żądzą będą. Przed obiádem
téż conditá/ co y wątrobnému miánowano/ ieść może:
po obiedźie confect pigwowy/ migdały á zwłaszczá gorz-
kié/ álbo z nich márcepan/ znidźie sye. Pić wino nalepszé *Auic: 2̃ fer: de*
niż co/ iesli wonné/ cudné/ lekkié/ w látá średnie będźie: *splene c. 12.*
á piołunkowé/ iesli być może dobré/ ma mieysce. á każą
wiec pić z czárki tamaricis/ któréy v nas niémász: lec by
to y z gwáiákowéy było/ ámuletom niż lékárstwam to
podobniéy: wszákóż widźiałem kiedy wróg iednorożcowy
winá nálawszy/ á przez noc mu postáć dawszy/ temu co
bok twárdy y bolący miéwał/ dano/ bárzo sye rátował:
ále ieden ten róg/ y ieden pan co to w mocy miał/ tego
czásu był: ták iżem tákiégo drugiégo niewidźiał/ niémá-
ło tych rogów widźiawszy. Miodu áni stárégo áni mło-
dégo dáć sye temu niegodźi: nie tylko przeto/ że obstru-
ctie czyni/ gdyż stáry induit naturam vini: ále że włá-
snosći żadnéy do tego boku niéma: exceptią dawszy o-
wému/ co go diptamem nászy ná Wołyniu álbo Rusi zo-
wią/ który nie tylko alimenti prestandi/ ále antidoti moc
ma/ wiátry rospędźić/ grubość humorów strawić/ serce
posilić/ y iad álbo wściekliznę káżdą wypędźić: y to ma
być dobrze vczynion/ j wykisiáły/ niesłodki. Gorzałkę nászy
wiec lubią/ ále tá máło nie więcéy záwádźi/ przeco dáć iéy
pokóy. Strzédz sye téż trzebá/ y wody złéy/ záczym y piwá

tákiéğ/coby odymáiąc w brzuchu zá ládá ná chyleniém ál
bo ſtąpieniém chyłbotáć ſye miáło/nic ciáłá nieposiláiąc:
á powtórzę/ że nie tylko w piwie/ále y w winie brák mieć
potrzebá: gdyż więc wino mętné/gęſté/á ſłodkié/ieſt bár
zo ßkodliwé. á owym co ſye obierze dobré :: przedsie ſye
De vict: ra: in nie vpić: bo ſye ták wątrobá paląc ſłodzony wboku przy
m. a: c. czyni. awą coby złą krwią/ álbo wilgotnośćią/zátrudnić
miáło/to dáleko minąć. ſtrzegąc y tęğ/áby mießkánie by
ło ná dobrym powietrzu/ná ſuchym mieyſcu/ną wiátrách
południowych/ázwłaßczá w Jesieni/niewiele ſye popiſu
iąc. A ieſli exercitiū á pracéy potrzebá/tylko przed obiá=
dem / á ſtrawiwßy dobrze wieczerzą wczoráyßą / czynić.
Obiad może ieść troche niż wieczerza przy dobréy myśli/
á przez melánkoliéy / więtßy. Po obiedzie żadną miárą
nie ſpiąc : á ſen nocny ná bok práwy poczynáiąc : y to
Cap: 12. przypátrzywßy ſye / ieſli żołądek ſtráwił / á bok ſye nie o=
dął. Bo ieſli odął/ każe go Awicenná pociſnąć / á mieć
do tego/ áby ſtolec był : á to/ co ſye odyma/ á w bok ná=
ciekło/ſtolcem ſye wywiodło : co w prawdzie ledwie ſye
w ten czás potłoczyć może : iednákże nie ſpáć rychło : á
możeli być zábiegáć/áby bok nie ociekał. tedy ieſli gdzie/
w tym kryſtery vżyć/ prośćiuchną vczyniwßy.

℞. Polewki kápłoniéy/ który z pietrußką/z feniculem/
y z kárniem vwrzał / puł kwarty / przydáć cukru ßárégo
garść dobrą/oliwy dwie łyżce/otrąb ßczubáczy dwie/ſoli
puł iedney/ y ćiepło wlać. Te ieſli chcemy mieć mocniey=
ßą/ coby drógi humorowi vkazawßy / z ſobą go wywio=
dłá/ będzie táka. ℞. Radic℞ feniculi/ petroſ: ana ℥ j/
cappar℞/fraxini/ tamaric℞/ ebuli/ ana ℥ ß : herbar℞ eu=
patorij / bethonicę: ſcolopendr: teucry/marrhu: calam:
ana M. ß/ ſeminum quatuor frigidor℞ maior℞ ana ʒ ij/
ſemi : feniculi ʒ ij/ flor℞ trium cordia: ana P j : coquan:
in aquę q s/ ad conſump: partis dimidię/ colaturę et ex=
preſſ: ℔ j ß/ adde triferę perſicę ℥ ß/ hamech ʒ iij / oxiſa=

chari/

chari/ olei violati ana ℥ iij/ ſalis ʒ j/ m. niechay iéy vży=
wá/ czás vpátrzywßy. Leć że mu gorzałká w głowie
cwałáiąc / y w wieczor nie tylko ráno Melánkoliéy przy=
czynia / poczeſtuymy go táką / iáką ſłodzonie / á humo=
róm melánkolicznym/zátkánému á záziąbłému ciáłu ſłu=
ży. ℞. Radic℞ acori/ ireos/ aſari/ gentianę ana ℥ j ß/
radic℞ petro. cicorę ana ℥ ij / cortic℞ tamari: cappar:
ana ℥ j/ herbar℞ bethonicę/ hiſopi/ſcolop: cuſcutę/ cha=
medris/ chamepitis/ marrhubij ana M. ij/ſemin: cicer℞
rubr℞ ℥ ij/ dictami/ cardam: ana ℥ j ß/ vitic℞ acetoſe/ā
℥ j/ ſem: quatuor frigidor℞ maior℞ ana ℥ ß/flor℞ ſteca=
dis arab: P. ij/ hiperici/ conſolidę regalis/ ana P. j/ ci=
nam ℥ ij/ galangę/ nucis muſcatę ana ℥ j / ſpicę indicę/
ſpicę nardi ana ʒ vi/ſuccor℞ iridis ℥ ij/abſintij ℥ iij cor=
tic℞ ſambuci mediani ℥ iij/ aquar℞ flor℞ ſambuci/ flor℞
ebuli ana ℥ iij / contuſis contundendis / infundantur in
aquę eupatorij et lupulor℞ ana ℔ vj/ vini odoriferi ℔ iij/
in cineribus ignis lenti s a deſtillentur/ et vſui aſſeruen=
tur. Téy gorzałki/ácz godna áby cudniéy názywána by=
łá/vncyą dáć ná noc/álbo ráno możem : álbo ieſli mu ſye
będzie zdáło/do winá przylewáć po troßce. A tákich win
Dioſcor: doſyć vkázuie / które częśćiam ſłużą pewnym Lib: 5.
tu vinum chamedrites / e marrhubio/e tamarice/ álbo
co náßy nectárámi zową : á iżby zkubká e támárice/ ábo In li: 1. ca: III.
z gwáiáku vtoczywßy/ mnieyßa to : vczy MAthiolus z
gwáiákiem wino przypráwić/biorąc drzewá dobrégo/v=
tártégo/funtów cztéry/cortic℞ funtów dwá/ cardui be=
nedicti pułtorá / adianti/ aſplenij/ flor℞ vtriusque bu=
gloſsi po funcie/caſsię odoratę ʒ vj/ ſeminis aniſi ℥ j s/
ſachari ℔ v/ w beczułkę nie máłą wrzućić / á ná to winá
dobrégo białégo zágrzanégo wlać gárncy iákoby dwá=
dzieśćiá (bo on pułtorá ſtá funtów piße) tám pilno zá=
ſpuntowawßy dopuśćić/áby trzy dni ſtało/á czwártégo
przez obrus przecádziwßy/ſchowáć do potrzeby : ále wié=

 my że

my że tákowé mixtury/ rychléy zá lekárstwo niżby zá pi-
cié vszło. przeto iesli chcemy mieć wino gwáiákowé w
beczkę winá ták w sáme wpuścmy / á izby mokneło do-
puścmy : ácz wprawdźie gdźieby to być mogło/kiedy wi
no tłoczą/ cosby więcéy perfectiéy miáło. rádniéy tedy
sámégo mu gwáiaku á sálsy nápić sye daymy/ iesli tylko
pełność / á boku tego odećié doymuie : pomniąc ná to/
iesli puchnąć począł / ábysmy go wodámi decoctów tá-
kich nie nápawáli : owszem iesli przymiot chorobie boko-
wéy przyczyną/ że krew w wątrobie spaloną otrzymaw-
szy/te słodzone táką vczynił/á wątrobę iuż wodnistszą/niż
być miáłá do puchliny wiedźie / przedsię salsę y cortices
mu daymy/onym sposobem z consumatem/ álbo z deco-
ctem kápłonim/wárząc kápłoná z témi ingredientia/ co
tu służą teraz/ iáko ℞. weźmiem radicꝰ petro/cicoreę
ana ℥ s/ gentianę/iridis ana ʒ ij/radicꝰ capp: ℥ s/ semi:
anisi / feniculi ana ʒ ij/ dictami ʒ j/ herbarꝰ scolopend:
M.s/saluię/rorꝰmar: ana P. j/ coquantur in ℔ aquę re
coctę et colatę octo/olla obturata oris angusti/ad exos
sationem caponis/ colaturę et expresi ℔ iiij/ adde corticꝰ
guaiaci contusarꝰ ℥ iij/ salsę concerptę/ et contusę ℥ iij/
in tepida sup̄ prunas pernoctem stent/et post paululum
recoquātur/et eius decocti colati ℥ vj / quouis mane ex-
hibeantur : rázów dwá dáć sye może. Pot możeli być nie
chay będźie/dieta dobra. A iesli opuchliny sie nie będźiem
obáwiáć/tedy ná bok odęty/bolący/y ná iego insze melán-
koliczné przypadki/ zwyczáyny decoct daymy cum solen-
ni cura : ℞. Salsę ℥ iiij/ligni/corticis ana ℥ ij/radicꝰ
gentianę ℥ j/ iridis ℥ s/ contusa et bene preparata in
fundantur in aquarꝰ cuscutę/ fumarię/scolopendrię/ ā
℔ iiij/ dein secundum artem cocta/ pro sudorificis syru-
pis/ dwá rázy co dźień exhibeantur : do stołu w prostéy
wodźie tyleż tych rzeczy wárząc / poćić sye ma co lepiéy
być może : gdźie iesliby sye poćić nie mógł/trzebá mu po-

moc álbo

moc / álbo vaporatią/ nogi nád szkopcem postáwiwszy.
á też decotią leiąc ná kámień / álbo ná stół rospaloną/
że nogi párę z siebie pusczáć/wtym y potu w ćiele doby-
wáć będą. Zá tym w pośćiel zágrzaną/ syrop wypiwszy
wnidźie. álbo niechay owé poduszki/ co ie do boku przy-
kłádał/ álbo przykłádáć miał/w tymże decokćie sálsy ćie-
płym zmacza/ y wyżmie : á ták w łożu sye podeszwámi v
nóg o nie oprze/ odmieniáiąc iesli trzebá/ strzegąc áby to
gorąco nie było. Czynią więc drudzy/nie tylko nogam tá-
ką curátią / ále wszytkiému ćiáłu / wsádzáiąc chorégo w
wánnę/ álbo w beczkę/ y nákrywszy/ leiąc ná stál álbo ká-
mień ognisty/ poćić sye wszytkiemu każą : y zdarza sye to
więc czásem nie źle : bo ćiáło zázięblé / ták sye zágrzeie/ o-
tworzy/ y sposobnieysze do wyrzucenia zástáłych rzeczy
stánie : Iednákże iesli może być pot dobrowolny lepiéy.
Gálen/ Scyrrhos / y té guzy twárde/ táką párą rospę- In Meth: M.
dzał/ y miękczył/ Pirites/ y Márkásitas / á w niedostá- In thumorib9
tku tych/młyńskie kámienie rospaliwáiąc/ á poléwáiąc.
My wiedząc że też słodzoná ták dobrze często twárdźie-
ie/ do tego sye vćiéc możem : á nie tylko słodzone/ ále w-
szytko ćiáło párząc/głowy ochroniwszy/y piérwéy inszych
dróg bespiecznieyszych záżywszy. á choć Gálen w tym rá- 6.de sim: m:f.
źie/ słodzony y nérek léczenia/ gorących rzeczy coby miáły
vim attenuandi et digerendi záżywáć kazał : iednákże v-
pomina/áby nienázbyt/áni colliquantia były : bo co nád
tákiégo słábszégo/któremu habitus corporis est deprauа
tus: do czeḡ iesli gorąca curatia przystąpi/áza nie melan 9.de c:m: p gn
colią z sobą ieszcze większą / y habitū peiorem poćiągnie :
niechże miárno té rzeczy będą/á z rozmysłem : gdyż caco-
chimum/ álbo té co biegunkę miewáią / álbo krosty/ ál-
bo wątroby bárzo zápalone / álbo bárzo boki náćiekłé /
párząc/ rychléy do opuchliny álbo złéy gorączki przywo-
dźić nie ćwiczeni zwykli/niż ie rátowáć. A po náparzániu
kiedy tego byłá potrzebá/ mażmy bok záwżdy témi tám

máśćiámi/

máśćiámi/ álbo oleykámi włáſnémi: pomniąc to / ieſli
ex guaiaco możem go vczynić/ták iáko chłopi tlą ſmolę/
per deſcenſum inter ollas duas / będźie dobry. dobré też
Dioſ:lib:1.c.61 owé bálſamy teráznieyßych/ álbo miáſto włáſnégo pod-
rzućim ſtacte / Tákámáháká ieſt v wßytkich wtéy cenie/
że wßytki rzeczy oźiębłé/ záſurowiáłé / oćiekłé / nádęté /
ſtwárdźiáłé/owrzędźiáłé/wdźięcznie roſpądza/grzeie/trá
wi/ miękczy/ y do włáſnégo effectu / którégo iedno część
która potrzebuie przywodźi. Co ieſli lekárſtwam tych
wieków ták fortunnym / czyli tym/ co ie ták bárzo zále-
cáią/ przypiſáć/ niech kto chce myśli: ia ſye declarowáć
nie będę: gdyż przećiw tym / co tám po Indiách ieżdżąc
mówić ſye niegodźi: owßem dźiękuiąc im zá przewagę/
że do nas tákié rzeczy wnoßą / milczeniém do ich ſenten-
cyy przyſtąpić myśląc. Iednákże té choroby/ teraz przy
tych/ iáko y przed témi ſye y z témiż bólámi wráczáią.
A niedźiw/ że o tych tyle twiérdzą: owo też Gálen po-
wiáda/ że wieprzaká náleźli/ co ſłodzony w ſobie nic nié-
9. de c:m:s:l: miał (choć bydlę żadné przez niéy być nie może) przeto
że niektóręß ſye był źiela obiádł. O iáko to ßczęśliwé źiele/
kiedyby ſye w náßych polách dla melancolików/ niewiaſt
zá źiębłych/ſkorbucznych pokazáło/ábo co bok le wy náde
ćia ſchorzáli ćiérpią/ták iż áni ieść/áni ſpáć/áni myślić/ná
wet áni chodźić beſpiecznie / álbo mówić przed bólem á
ſtráchem mogą: czego brónię że nam Gálen niepokazał/
á náßé też świnie nie náßli. O to mówię tákemáháke ták
zá zálécóną miéymi / że tym bokóm siłá pomoże: á nie-
tylko bok ſam gdźie minerá/ále y to co od niego boli/má
żąc. A iż więc żołądek w tym boli y cruditates / flatus/
punctiones/appetentiā falſam przy teſknośći czyni/y ten
mążąc. á co ieſli to hipochondriaca/á hipogaſtrium/ábo
abdomen/ brzuch po proſtu mówiém/tegóż potrzebowáć
będźie ? y ten mázáć. A co ieſli ſerce/ gdyż per conſenſum
y támto dochodźi ? poſtóymy kęs/áż ná ſwym mieyſcu o

tym pomówiwßy concluduiem tu o ſłodzonie / z któréy
ták wiele złégo pochodźi. A iż extremis malis tákież y lé-
kárſtwá extrema być máią/lōgis et curatu difficilibus/
ćieplice były záwżdy v wßytkich w canie nie máłéy: tedy
náßemu iákichkolwiek záżyć roſkażem/znidą mu ſie: wßá-
kóż ſłoné/to ieſt nitroſę/ſulphureę/aluminoſę/nabárźiéy:
śiedząc w nich/ y pijąc ie / ćiáło zgotowawßy / ták/ iáko
o tym ſye ná ſwym mieyſcu piſáło. Y możem beſpiecznie
mówić / że téy chorobie pomogą bárźiéy niż owé proſté
fomenty: bo zálécáią wßyſcy / y my pomocną być zná-
my aquam chalibeatam: co ieſt rzecz z przypráwą w
miárę dobra/ co ieſli ſámá náturá táką da ? Zálécáią
prochy z málżewiów/przydawßy násienia pokrzywnégo/
y nie źle. Zálécáią od włáſnośći pewnéy/ſłodzone wołó-
wą/ álbo rádniéy báwolą. Zálécáią y oſłową / álbo rze-
kniem/ oſłá dźikiégo/ to ieſt náßégo łośiá / bo po Gréc-
ku onagrum / iákoby ſilueſtrem aſinum go zowią: przy- 9. de c:m:s:l.
práwuiąc go owák / iáko wątroby troßkę wyśßéy. Aui-
cenná nietopérzá dawa/ śćiąwßy/wyſußywßy/ álbo ſpá-
liwßy w gárncu / y ták w proch obróćiwßy / w confectu De atte: vic:r.
ieść/álbo cum aqua ſcolopendrię/álbo teucrij pić/octem
go troche przod ſkropiwßy. Ale y tym za bárzo wierzącé- Cap: 7.
mi rzućmy: my doználiſmy iednorożcowégo rogu/ wiele
rázów Bezoaru / też nie raz y ieleniégo ſpalonégo. ále
długoż ? pewnieyßégo nic / iáko po dobrym á drożnym o-
pátrzeniu/ w lećiech śrzednich/álbo iákiezkolwiek/ dietá:
którąć przeto iuż drugi raz wſpominam / iż iáko prze tę/
niedobrą tá chorobá przyßłá/ ták oná będąc dobrą tylko
eligibilium et attenuantium przy winie dobrym á miár-
no vżytym / ią ſámá zgubić / á bok ten wolnieyßy vczy-
nić może. któremu/ponieważ vkuśiwßy siłá lékárſtw ró-
żnych y długo: co ieſliby ießcze którégo zdeſperáckich/tá
cy/ vżyć roſkazáli ? y przyrzekli zá Antimonium / że iáko
káżdą cacochimią á pełność w ćiele zbytnią wyrzućić v-

mié / ták też y te wyrzuci: Co ieſli zá turbit minerále:
ktoré powoli/ dobrze / humory á cum delectu / bo tylko
phlegmiſté á grubßé wywiedźie: co ieſli z precipitatu zá
pilulki/ áby z pierśi/ z głowy/ y z żołądká/ z niém wątrobe
wiedné yże operátiey położywßy/ wßytko grubßé wywió-
dwßy / ſłodzone y dolnieyßé mieyſcá / do łátwieyßégo o-
nych oſtatków ſtrawienia przymuśili? powiedźiéć / ieſli
chcą z czyich inßych ręku / tedy im wolno / my nie zezwá-
lamy: gdyż anthimonium w pełnośći bráć ſye y przy nas
może/ ále tylko w plethorze/ to ieſt/ w proſtym ćiáłá/ zpi-
áńſtwá/ z obżárſtwá/ kiedy nátura obćiążona ſámá wo-
mitowáć/ przy wielkiéy śile/ y zwyczáiowi niemoże zápſo-
wániu. ále kiedy Cácochimia/ to ieſt / nie żołądek tylko /
nie pierśi tylko / nie głowá tylko / z tych nie dawnych / á
bárzo obćiążáiących przyczyn/ ále wßytko ćiáło/ wßytkié
żyły/ wßytkié przednieyßé częśći/ złą krwią záplugáwia:
iáko záraz ták wielką operátią dáć? bá przetoć Hippo-
2. Aph. 9. crátesſowé teraz lékárſtwá gániem / że gwałtowné by-
wáły: ácz y nie záwżdy ſłußnie gániem: gdyż ich on z le-
pßym baczeniém/ y z mądrośćią do tąd nieporownáną v-
żywał. iednákże y w iego náuki poyżrzawßy/ vyżrzem / że
7. Aph. 70. corpora qui purgare volet/ fluida facere oportet/ mówi:
á to ieſli ſye do czego śćiąga/ tedy do ſłodzony náßéy bár-
zo/ która/ co zá chorobę w którym mieyſcu/ co zá przypá-
dki czyni/ oto podobnoſmy iuż czytáli. A co ieſli biorąc té
lékárſtwá / anthimonium / turbit / precipitat / crocum
martl y inßé/ mgléć/ dawić ſye / ßáléć prze teſknoſć/ ál-
bo vmiéráć będźie? co rzeczem? żeſmy nie my dáli: rze-
czem/ ceci cecos/ tákiemu tákié: gdyż z téy ſłodzony/ iá-
ko oto widźiém dźiwné we zdrowiu a dożywotné przypá-
dki: á cóż bárzo rozdrażnioné/ kiedy ſye do głowy y ſercá
zá táką lékarſtw tych furyą rzucą? y nie wiémyß/ że z téy
ſłodzony/ kthóra to melánkoliéy źrzódłem y domem ná-
zwawßy/ przyználiſmy być téyże complexiéy/ że dźiwné á

przećiwné ſobie ſkutki ſye w chorobách z niéy pochodzą-
cych/ okázuią? że czáſem zimné / y tulą człowieká w kąt
płákáć/ zá głowę álbo zá ſerce ſye chwytáiąc / milczéć: á
przymußeni / ledwie pultrzećiá ſłowá odpowiedźiéć mo-
gą: czemu? ſerce mózg/ śćiſnęło ſye/ oźiebło/ odwilżá-
ło / nápełniło / że duchóm onym ßláchetnym/ áni ſye ro-
dźić/ áni przéyśc kędy trzebá/ á do ſkutku poſtępić dopu-
ßczą. czáſem gorące / y nie dádzą z pokoiem w mieyſcu
pobydlić/ ále wołáć/ mówić / do ludźi ſye wydźiéráć/ by
też vderzono nie czuć/ ięzyki álbo ſłowá przedtym nie ſły-
cháné/ czáſem bárzo/ czáſem nic do rzeczy okázowáć/ nie-
ſpáć/ nie ieść/ á ledwie nie ßalonémi/ bá czáſem owémi/
co owo ie ludźie ládá czemu wierzący / opętánymi názy-
wáią/ vkázowáć: czemu? táß melánkolia ſye zgrzałá/ á
przypaliwßy / á do ſercá y głowy rzućiwßy / ich faculta-
tes/ zátym y actiones opánowawßy / zátrudniłá. á iáko
ogién niéma czegoby nie ſtrawił á nie pożárł: ták gorą-
cem ſwym/ ponieważ z kolery przypalonéy ſye wßczęłá/ z-
nißczyłá/ że reſt nie dáleko. czáſem ſuché/ że ieſli czás nie
máły tego ćiérpi / wyſechł/ poſiniał / ßczérniał / á prze
nieſpánié/ nie iedzenié/ ludźi wzgárdzenié/ rády/ poſługi/
lékarſtw zárzucenié/ omdlenia/ ſuchot / á przy śmierći/ y
wiele rázów zá żywotá/ ćiężkich wiziy oczekawa. czáſem
wilgotné: ále zá témi co? ono zwodnienié / puchliná / y
choć nie ták byſtré á przykré iáko v inßych páſsie/ iednák
że atrophia/ á zá nią tanquam á texente/ nie wzwiedźia-
wßy kiedy/ vita præciſa. Ale między inßémi w wielu zná- In Cant: Ezec
kách/ bądź to z przygody/ bądź ná vrząd / poyżrzy ná tá-
kiégo oczy: dáléyći nie rzeknę: to iedno mówię / A więc
tákim antimonium / á ták przykro turbuiącé lékárſtwá
dáć? gdźie ták wiele różnośći humorów/ częśći przednie y-
ßé nie pomáłu trapiących. A iżby który ból ſłodzony bez
tego być miał/ ießcze niebył widźian/ mówię/ áby zá czá-
ſu tylé ile mu go doſtáło/ przy złéy diecie/ tákiégo nierzą-

du w ćiele czynić nie miał. á czemu zimny iednému / go-
rący drugiemu ⁒ Galená de atra bile przeczytawszy / dá
sye wiedźiéć. Látá/wychowánié/w roku czás/kray wktó
rym chory/y prace/álbo stáránia iego/przytym y insze przy
padki zdietą obaczywszy. A przypadkámi co zowiem : nie
iest ktoby nie wiedźiał : gdyż to co w nas od vrodzenia/
á piekného dusze zćiáłem wszechmocnośćią Bożą złącze-
nia/ w to nie wchodźi. leć to co z inąd przystąpiło/ á ro-
zum zły / álbo nierząd náczynił przypadkámi / stárzy zo-
wiąc / nam też ták kazáli. A tedy / robił kto rekómá y
nogámi bárzo/ melánkolia sye w niém rozmnożywszy / y
członkową mu chorobę vczyni ⁒ pewnie. miał kto kászel/
do piersi descensy/ płuc zátrudnióné tchnienié / tedy mu
melánkolia ma przynieść suchoty ⁒ pewnie. miał kto he-
micránią/álbo ktoryle ból w głowie/zápaliwánié humo-
rów/á stąd affecty sturbowáné/melánkolia ma mu cho-
robę nie vskromioną przynieść ⁒ pewnie. czemu ⁒ czemu
iest humor ze wszytkich náiádowitszy / który sye naposle-
dzéy ozywa. y przetóż nie rychléy niż insze rátunku ná wy
trwáną idąc záwoła. Ktoż niewiérzmy temu / áby kto sye
nam teraz melankolikiem vkazał/ á tę chorobę álbo z in-
szémi złączoną / álbo sáme przez sie ćiérpi / niémiał być
przedtym inszémi powątlony : gdyż w członkách/ by tám
byłá phlegmá á plugástwá owé kliowáté sye niezebráły/
melankolia przyszedszy/ chiragri/podágri/álbo z sciatiką
bólów przykrych / á ták bárzo trápiących / nigdyby by-
łá nie vczyniłá. W piersiách / by táż przedtym / z kolerą
sye w głowie zmieszawszy / mieyscá sobie tyle zá czásem
nie máłym nie vczyniłá : melankolia nigdy ćiáłá vwedźić
á do suchot przywiéśćby byłá mogłá. A w głowę iáko
byłá miáłá wleść przed tym/ niż iéy ból z hemicranią/tu-
pánie/zmilknienie/ rospaliwánie/ pulsów bicie/ z kolery
álbo inszych humorów drógi niepodał ⁒ y co rzeczem o
owych/ co pámięć/ co owych co rozsądek / co owych co

concept / fántásia / á rzeczy poznánié / y z swémi záraz
spráwámi / potráćili ⁒ to / że álbo z tákich rodźiców po-
szedszy / álbo raz iáki w głowie szkodliwy miawszy / álbo
głowę czym przykrym léczywszy / álbo záźiębiwszy / álbo
przypaliwszy/álbo pijáństwem/ zbytkámi/ czym iádowi-
tym / myślámi zbytnimi / y niepotrzebnémi frásunki /
swarámi/ nie mierną náuką / niespániém / y inszémi nie-
wczásy z rozumem á z dobrym wychowániém/ y z nabo-
żeństwem/niezgodnémi głowę powątliwszy/tą to melan
kolią dotráćili : że widzą/ nie co widzą / mówią nie co
mówić mieli / y iákoby dusze w więźienié w sádzoną przez
iéy godnośći / w ćiele plugáwym chowáią. Niechcęć tu
owych wyliczáć/ co sye im zdáło że byli beczką/że wozem
śiáná/ że nos ich iákoby ćieś álbo tram iáki/ że mieśá ták
wiele w sobie/iáko żaden zwiérz wielki być niémógł/mie-
li ; że głowá ich w przełbicy / że podle nich á oni podle
niéy chodzą : że Królów wielkich synámi byli/ że sámym
królestwo/ rządy/ rozum/ álbo bogáctwá / á nie inszym
należą : niechcę pychy/Hereses/o sobie wielkiégo trzymá-
nia / boć to wszytko melánkolia / wspominác : bo ktoż
ich nieznał ⁒ to tu tylko mówię że ten humor/ iákokolwiek
w mysl/ w humory/ á potym in partes solidas / álbo też
a partibus solidis / ad humores / y ad spiritus postępu-
iąc / w słodzonie / potym w żołądku / potym w sercu / á
potym iż dáléy nie było gdźie postąpić/ sye pokazał : á té
effecti do inszych które tám iedno zástał sye przyłączywszy
vczynił. Ale to sroga / ieśli sye merkuryuszá náprze / iuż y
paciérz minąwszy/ oto to mu co w przeszłym boku wątro
by/álbo oto to co/w cacochimiéy posłużyć może: gdyż to
máło nie iednász chorobá sye być zda / ná początki á fun-
dáment in naturalibus á nie ná effect: in vitalibus/álbo
animalibus pátrząc : A więc tego antimonium turbo-
wáć ⁒ á Hippocrates czemu veratro⁒ ani wiérzmy áby
záraz/á też to różné kominy tego dwoygá/y różną kurzá-

we czynią. Przeto/ y trzeći raz ieſzcze powiém/ tákim dietá / lekkié lékárſtwá / cum delectu purguiącé / localia/ bokowi y żołądkowi przy pracéy rozumnéy / przy myśli dobréy á nabożnéy/ przy winie/ ſkrómnie go w conuerſátiéy przyſtoynéy á vczćiwéy vżywáiąc/ ſamá tylko lékárſtwem będźie. A mázánié ieſliby kto z merkuryuſzá wſpomniał: niéchay kto chce wſpomina / á melánkolik paciérz mówiąc owé ſłowá głośniéy ma rzéc/ et ne nos inducas in tentationē. A cauteria: bárzo dobré : á Hemorrhoidi: ieſzcze lepſzé : á ćieplice: nád to wſzytko/ ieſli wedle czáſu dobrze zrządzonému poſłużą.

Cacochimia, álbo cerá zádna.

4. Meth. Me.

CEra żádna / zwodnienié / pobládnienié / á oſłábienié ćiáłá názywamy/ co Grékowie cachexia álbo cacochimia/ chorobę owę/ co ſáméy mym zdánim/ ſłodzonie należy / prze złéy krwie czynienié / á roſpuſzczenié po wſzyſtkim ćiele. bo iż ſłodzoná miáłá byłá muſz / álbo drożdże od wątroby odćiągáć / á ták ią czyśćiąc / do trawienia dobrégo á krwie práwie zdrowéy czynienia ſpoſábiáć : tedy oto prze pewné przyczyny zleniawſzy/ nie tylko wątrobie y ſobie/ ále wſzytkiému ćiáłu odmiánę bárzo ſzkodliwą przywodźi. ktoréy ktoż vtáić może: twarz bláda/ żółta/ odęta/ oczy podpulchłé/ ćiáło oćiężáłé/ nogi y ręce ſłábé / wſzytki członki oźiębłé/ á rzękne/ po wiérzchu głowy/ ſkórá iákoby nápoły nieczuta/ lice nábrzękłé/ nos záwędzony/ vſzy pobládłé/

dźiąſłá ſinrodliwé/ zęby nie mocné/ pierśi nie wolné/ boki ſtwárdźiáłé/ pálce náćiekłé/ koláná leniwé : á co więtſza / żołądek rzyga / ſzczka / przez zęby wychodem wonią/ źrze czáſem/ á ſtráwić nie może/ czáſemby też ſtráwił/ w żądzą nic niéma : w policzki pálec wlepiwſzy/ dół długo ſię nie zrówna/ á to naczęśćiéy ze wſtanku/ zwłaſzczá kiedy noc á ſpánié vſtáwiczné być niechce / álbo kiedy ćiáło y żyły ták ſię zátkáią á zlenieią / że áni vryny / áni ſtolcá/ ſwégo czáſu niemiéwa/ ále rádniéy prze ſkóry rzadkość á pełność wielka/ potym opływa : czáſem ſię też záwárſzy/ trudność głowie/ więtſza ſercu / á wątrobie y żołądkowi iáko célowi w który mierzą / władzą odéymuie : y przeto choć ſię odyma/ ą po wiérzchu mięſzſzeie ćiáło/ we wnątrz chudnie/ gdy iuż nie krew/ ále humory źimné/ to ieſt phlegmá á melánkolia zwodniáła ſię rodząc / habitum corporis/ álbo po Polſku wſzytko ćiáło nápełnia/ począwſzy/ od przednieyſzych częśći we wnątrz / áż do głowy / z niéy pod ſkórą po muſkułách / y co iedno ieſt coby ſię nápoić á nápełnić wilgotnośćią mogło. y iáko ná twarzy to záraz widźim/ ták ná wſzytkim ćiele vyźrzelibyſmy/ by obyczáie dobré vkázowáć to dopuſzczáły. iednákże Hipocr: głowę á ſłodzone tákim fluxom naprzyzwoitſzą być powieda / prze mieyſcá źimnégo / czczego / y żył co ſię tám śćiekáią/ ſpoſób. Co że ták ieſt / widźim to zrázu/ przykładów przed śię nie wiele biorąc / z ſáméy niewiáſty kiedy ieſt z mieśiącem plugáwą/ kiedy nie dawno w potrzebách nocnych byłá / kiedy ią świérzby / á do nich grzéch pali / kiedy więcéy iedzeniem álbo pićiem niż nátura potrzebowáłá/ przebráłá/ widźim mówię y w człowieku niemiárnym/ że nieſpánié/ praca/ fráſunek/ opilſtwo/ wnet ſię twarzą á oczymá iego wydawa : czemu? o affect y duchy té rzeczy/ potym o głowę oprzéć ſię/ á potym rozſzedſzy po ćiele / niepochybnie wydáć muſzą. O tym grzeczy owo/ ácz grubo mówi Hippocrates/ vpuſtów z ćiáłá

C.3.f.15.t.2.e.3.

Li: 4. de mor.

plugaſtw/cztéry być naprzyſtoynieyßych opiſuiąc/ vſtá/
nos/ ſtolcá/ y vryny dróge: z których ieſli to idźie záwżdy
co iść ma/w żadną chorobę człowiek nie wpada/co aby
ſam żołądek okázuie/ kiedy pełen á że w się z ćiáłá plugá-
ſtwá nábrawßy/ ćiecze/ á do którégole z tych mieyſc wy-
rzuca: zá czym iáko lżeyßé ćiáło: á to w rzeczách iákoby
zwiérzchownych/ kthórych odmiáná/ácz częſta/y przetóż
do obaczenia y zábieżenia iéy łátwieyßa: leć tá/ kthórą
ſerce y duchy oné ſubtélné czynią/ tylko ćwiczonému ſye
obáczyć dádzą: y tá która zrządza ſłodzoná/iż iuż iákoby
w trzećim noclegu ſtawa/á ſtámtąd iáko w gęſty lás/in
habitum ćiáłá wßytkiégo wychodźi/ też ią trudno śći-
gnąć álbo przeßlákowáć/áż oto twarz/ ſkórá/ ſmrodliwé
á zropioné dźiury/ przed opuchliną pewni posłowie opo-
wiedzą. y przeto ták dáleko ſye od śrzodku/w którym ná
turá mießka/zágośćiwßy: á ćiepło przyrodzoné iáko go-
ſpodarzá/ który ćiáło wßytko tuczył y opátrował/ zwią-
zawßy/ á nápoły iuż práwie zábiwßy: wßytkę aecono-
mią zdrowia puſtoßy. z owych przyczyn/ z których nátu-
rze káżda byłá nieſprzyiáyna/ rzeczy co ie preter natura-
les zowiémy/ná pomoc przećiw náturze wźiąwßy. Mię-
dzy kthórémi niechay przodkuie melánkolia/ myśl oná
gniewliwa/ fráſunku nie vſkromionégo á pomſty pożą-
dliwégo pełná: która ták ćiepło przyrodzoné/ goſpodá-
rzá mówię onego w náturze/ nißczy/ y z własnégo mieý-
ſcá/to ieſt z ſercá/ á z wątroby/ potym ex maſſa ſangui-
naria/ et partibus ſolidis/ wygania. Wtóre/ plugáwé
y ſmrodliwé mießkánié/ kiedy głowá w nocy przez ſen/
potym wednie przy iákiéyle pracéy/ wßytko ćiáło ſye ná-
pucha: że meaty záwárwßy/ ſerce y głowę z onémi du-
chámi ßláchetnémi zátrudni/á zátym y człowieká nápo-
ły ſkámieniáłégo á zápámiętywáiącégo ſię/ z naczulßégo
vdźiáła. co więźienié głębokié/kárczmá ſmrodliwa/ßpi-
tale álbo ßkoły vbogié/ (gór krußcowych niewſpominá-

iąc) w Polßcze poświádczyć mogą. W których kto mie-
ßka/ áza nie táki by théż ſnadź nie theryákę/ ále z pereł
conſumat/álbo z rubinów quintę eſſentią/y tincturę/cá-
łą wárząchwią iadł? Trzecie/pićié nieſtrawné: á nieſtra
wný zwáć muße/które álbo ſámo przez ſię ieſt tákié/álbo
że go kto więcéy niż ſye weń wleie/by też nalepßé było v-
żywa. wiémy że piwá owé gęſté/ miąßßé/mętné/ chrápo-
wáté/ ſą ćiężkié: y przeto że w żyły nie wnidą dobrze/y
przeto że ich żołądek ſtrawić niemogąc/ iemi ſye nápeł-
nia/ odyma/ á ták zátrudnia/że idąli co ſye go opiią/ iá-
dąli by w ßkápie przechárſkéy/ záwżdy ſye ozywa/ á cheł-
bocąc ku rzygániu/ álbo czáſem ku womitowi porywa:
álbo ieſli z nim ſpáć ták ſye kłádą/ iáko wiele ieſt ták
śmiáłych/ kiſa w żołądku/ głowę nápełni/ żyły zámuli:
y ieſli álbo ſtolcem ielitá/ álbo vryną go niewyrzucą nér-
ki/álbo więc gwałtem náturá przez ſkórę niepopędźi/tám
że wątrobę y ſłodzone zátrudnia/ á tey cacochimiéy/ o
któréy tu teraz/fundáment záłoży. A názywam tu śmiá-
łym tákiégo/ co śmié grzechu á plugáſtwá pełnym bę-
dąc/záſnąć: nieobawiáiąc ſye/że iuż nápoły w piwſku zá-
tonąwßy/ ieſli ſye ocući/ dáley niż z trzećiégo ſye ſtopniá
od piekłá wróći/ á choroby dobrą część z ſobą iutro wy-
noſi. Mieymyß tedy ßwárce/ ßepce/ mumy/ márce/ y
wßytki pomorſkié piwá/w tym rzędźie/co mogą cacochi
mią záląc/ żyły zámuliwßy/á drożdżámi nápełniwßy ćiá-
ło. przydałbych tu záraz y moßcze/ á winá mętné: leć
tym/ że niebywáią/ iedno dni kilkonaśćie/ á bárzo czás
krótki do vroku/ iáką táką między témi piwſki obrónę
mieć mogą: y przeto że wżdy iákoby między ludźmi/ y w
kráiach ćiepleyßych ſye rodzą: y przeto/że im ćiepło wro-
dzoné które pośila ćiáło/ tuczy/ ćiepło przyrodzoné mno-
ży/dobrych duchów przyczynia/ czáſem ſámo z śiebie pur
guie/ ceteris paribus. A piwá té to áza też nie tákié?
przebóg iuż z niémi náſtronę: wiém/ że chłopi przebrá-

wßy/ od nich áż ßáleią/ brzuch roſtykáią/ twarzy/ ták lu-
dźie iáko niewiáſty/ by ßkátuły máią. Ale áza nie ſą z wo-
dy? á wodá tego piwá baſis/ áza nutritią / á ćiáłu posi-
łek y rozumu vczynić może : Piſálo ſye o tym indźie : tu
przypomnieć owé wody/co wole/co puchlinę/y inßé przy-
li: 25: c: 3. padki przynoßą/ á mianowićie / co Plinius wſpomina/
przy Renie w niemcéch/ gdźie Ceſar przyćiągnąwßy mo-
rzá niedáleko/źrzódlo ſłodkiéy wody nálazł/z którégo kto
ſye nápił do dwu lat zębów pozbył/ná nogách/y ná człon
kách/ták ßczedł/żołądek y wnetrze ták oſłabił/że wnet ná
Lib: 6. zdrowiu bárzo zniść káżdy táki muſiał. Strabo w hi-
ſtoryéy ſwéy / że zá Auguſtá Rzymiánie w Arábiéy ßcze-
śliwéy toż vczuli/áże ná ich woyſko/áby ſobie gęby y go
leni opráwili / w porćie Nabáteyſkim nád potrzebę láto
In ſan: tnen. y zimę ſtrawić muſieli. W téy máteriéy Gálen ieſt bár-
In alim. fac: zo mądry/máło nie wßedźie/ záfundowawßy ſye ná Hip-
In ſalub: dieta pocrat: De aere/locis / et aquis. Zá témi iedzenié rzeczy
nieſtráwnych/ które álbo prze náturę ſwą álbo prze przy-
práwę niedobrą / inákßéy iedno melánkoliczną krwie czy-
nić niemogą : zátykáiąc żyły/ á obrácáiąc ſye w muł/ do-
ſyć plugáwy/ iákié widźiém być mieſá/ bydłá niezdrowé-
go/ſtárégo/w mieyſcách álbo w páſtwiſkách niedobrych
ktemu przy gorách złych żywiącégo : ptáſtwo wodné/któ
ré błotnym rádczéy gdyż tám mießka / niż wodnym
zwáć mamy : Ryby tákże błotné/co w ile álbo przy dnie
plugáwym ſye báwią. W tym tych rzeczy nieświéże vży-
wánié / że álbo ie przeſmrodźiwßy/ á wſoliwßy / wędzą :
álbo po długim ſpleśnieniu/ á iákoby robaków roſtocze-
niu / ná źimné ieść głodnym ludźiam dawáią. Siłá tá-
kich potraw v nas / siłá źwierzyn / siłá pułmiſków / ná
ordináryéy v Pánów bywa : przeco nic im ich dla gośći
niebrzydząc/ powiádam/ że tá cachexia/ á zła krew / ſtąd
bywa. Albo téż z dobréy woléy/kiedy przedtym zła dietá
ćiáło zepſowáła / á fermentum / álbo on iad we wnetrzé

zápuśćiłá. Albo kiedy długa chorobá / ćiálá nádmoże / á
ono ſprácowáné tym ſye odżywiáć muśi/ nácoby áni pá-
trząc było powinno. Bo iáko chorobá wynißczyć á ochu
dźić ćiáło może/ kto niewiér ten co niewidał/gorączką v-
ſtáwiczną/ álbo z któréyle złożoną/ to ieſt tertianą/ álbo
quartaną vporną/ álbo biegunką/ głowy/pierśi/boków/
álbo któréyle częśći boleniém ſprácowánégo. Zá czym y
czegóż było pilniéy do porátowánia śiły/á mieyſc onych
wynißczonych nápełnienia / iáko pokármów dobrych / á
ná czás podánych ? miáſto których/ ieśli oto nieſtráwné/
ſmrodliwé/ z śiebie y z przypráwy ßkodliwé będą / tákáż
krew á ćiáłu pośiłek będźie : tákaż téż y ſkórá / álbo po
wiérzchn cera : tákież nákoniec y wßytki inßé iego ſprá-
wy. A przeto zły żołądek/w brzuchu rurmus álbo kruká-
wki / álbo z gęby ſmród / dźiąſłá ſłábiuchné/ ſtáwy nie-
mocné/ nogi náćiekłé / żyły po nich odęté/ ſkórą pſtrą/ á
prze różné mákuły śiná / tu rumiáną/ tu żółtą y niż przy-
rodzona dźiwnieyßą. A ieśli ſye to w kroſty álbo wewrzo
dy obróći/bárźiéy niż z któréy inßéy przyczyny przemierzłą
wedle humorów : gdyż phlegmiſty/ biáłé/ odęté/y mięk-
kié : koleryczny/żółté/ ſpryßczoné/ záßczérzoné / á gorącé
czyni : á melánkoliczny ták iáko ſámá melánkolia/ czar-
né/álbo śinéby czynić powinien : lęć że rzadko kiedy ſáme De atra bile.
ßczérą melánkolią/ co atram bilem zowią/ przygodźi ſye
vyźrzéć / áby ſye zmiéßáć z phlegmą y z kolerą niémiáłá/
przeto wßytki w ſobie czáſem fárby / iednákże do śinośći
ſkłonné miéwa. A iż exantemata/papulę/morbilli/pete-
tie/ y káżdé pſtroćiny / záwżdy ná źimnym / á żył pełniey-
ßym mieyſcu/ſye bárźiéy okázowáć zwykły : tedy ich więc
przy ſtáwách nawięcéy widamy : á té śiné niżéy łyſtá / á
wyßßéy koſtek dłonią. które kiedy ſye w świérzb / rozßé-
rzą w kroſty/w fiſtuły/á potym wdźiuráwienié ſkóry ſye
obrácáią. á nie tylko tám ſye ſączyć/á ćiáło y gnát gryść
zwykły : ále więc y wzgórę idąc/inßé mieyſcá vpornie pſu

ią: niosąc z sobą atrophią/ to ieſt/ zá nieſytnośćią ſchnienié/ á złé trawienié w ćiele.

Septemtrion: Lib: 16: ca: 15. Lib: 9. ca: 34.

Tu/ by mi Szwedowie álbo Duńczycy zá złé niémieli/ rzékłbym wedle zdánia Olai magni/ że ſkorbut inßégo nic nie ieſt/ iedno táż to cachexia: bo ácz ią tám oni zowią z niemczáyſkiégo ſkorbuk/ iákoby boków wypukłych: ſkormunt/ gęby roſpádłéy: ſkorbem ßczépánych goleni/ przywodząc Gréckie ſceletirbe/ koſtné álbo golenné łamánié/ ſtomácháce/ vſtną chorobę: ále ázaż niemtóż tá cachexia ma? od głowy do koſtek/ od nawiętßéy do namnieyßéy affectyéy począwßy/ ták tá iáko y owá/ okróm przeczwiſk ſye być zda/ z tychże przyczyn/ w tychże mieyſcách/ z tąż częśći przednich y ſkóry wádą/ z tymże oſłábieniém w ſtáwiech/ z témiż ná goleniách makułámi/ iáko y owá.

C: 3. fen: 15. t: 2 c: 5. 3. de loc: aff. Li: 2. pdictio.

o czym kto chce Auicenne/ kto Gálená/ kto Hipokrátesá czytáć/ tóż wßytko łátwie obaczy. A iż teraz czáſów niedawnych ſie w niéy po kráiách brzegów pólnocnych/ y potym tu w náßych kąćiéch obaczyli/ ile dochodźim/ nigdy v inßych/ iedno v melankolicznych á ládá grubych potraw obżártych ludźi. A iż więc choroby ex ſimptomatum vehementia et locis áffectis/ napoſpolićiéy ſądźim: tá iáko y cachexia in nutritionis partib: ſye wźiąwßy/ po wßytkim ćiele roſßérzyłá/ indicationes curatiuas też máiąc/ per incidentia/ attenuantia/ aperiendo/ vrinas/ ſudores et aluum ducentia/ iáko y náßá cacochimia. Bo co ią contagium mieć chćieli/ ledwie być może: gdyż ieſt tylko intemperies frigida/ et humida: habitus corporis/ et nutricationi inſeruientium partium: niemáiąc w ſobie/ eam malignitatem/ iáko inßé/ co ſye facultate venenata/ w ludźie wkrádáią. Nie będźie przeczyć áby epidemicum morbum (ſi morbus eſt dicendus) kto go názwáć nie mógł: gdyż go támté kráie pólnocné á nie południowé/ áni zachodné pełné: y nie mówim áby iedno miáſto/ ieden dom/ iedná fámilia/ kedy ſye zágeſtwi go

ſtwi go więcéy niémiáłá: ále to przychodźi przez on wierßyk/ że oczy od oczu/ y ćiáło od ćiáłá ſye prędko záráżá/ in ſphera actiuorũ/ et paſsiuorũ: y widźim kto ma złe dźiąſłá/ gębę ſmrodliwą/ w noſie ſápkę/ z głowy káßel/ choć to iákoby początki cacochimiéy/ przedśię cáłowánia nie czekáiąc/ ſámá to ſklenicá przynieśie: á cóżby vczynić niemiáło bliżßé obcowánié? á máło to nie we wßytkich chorobách. Widźieliſmy niedawno w tych febrách z káßlámi/ co ie Włoßy do nas/ á do nich kráie zachodné przez Lizybonę y Hißpánią/ poſłáli/ iáko wiele rzeczy inßych nie dobrych/ á mal de muton/ álbo del caſtron ie názwáli/ że epidemia á nie co inßégo byłá: przedśię przyrzutna: y przeto że epidemia/ muśiém zeznáć/ iż byłá przyrzutną. tákże w Bernie nie dawno ná Moráwie/ záráżá ſtráßliwa á przykra/ którą tám tego mieyſcá medic człowiek zacny Tom Jordanus opiſał: á cacochimia áby táką byłá nie baczym/ mówiąc toto genere: gdyż ſápki doſtáć/ od vſt roſpádłych/ ſwoim bolenia/ nie ieſt/ ex eſſentia contagij/ iedno że iáko y indźie tám w tych pomorſkich kráiách/ prze złégo żyćia ſpoſób/ temu ſkorbukowi ſą podległé/ tedy ſye w nich łátwiéy niż w inßych okázáć może: y to w támtychże kráiu vbożßy niż doſtátecznieyßy/ leniwßy niż prácowitßy/ złéy niż dobréy complexyéy ludźie częśćiéy go miewáią: przy onéy diećie mówię/ iákiéy támté morſkie króleſtwá ná pólnocy pełné/ co nie iadáią tylko ſłoné/ á więdłé mięſo/ y ryby/ iákich álbo ich obeßłość w domu/ álbo opátrznosć ná morzu/ niechce mówić vboſtwo potrzebowáć ſye zda. á ießcze iáko támté mięſá ſolą? w przykádku álbo w fáśie/ by náßy gárbárze ſkóry/ wßytki ptáki/ ryby/ bydłá/ y świnié ßtuki záraz przez cáły rok/ y dáléy w roſole fermẽtuiąc: iáka tám krew przy wietrnym á źimnym kráiu/ przy wodách ſkálnych/ źimnych á nie dobrych/ álbo przy piwſku y chlebie ſuchym/ y czarnym/ á do rodzenia melánkoliéy własnym? co ſámi Duń-

mi Duńczycy y Szwedowie zeznáć muſzą/ że y ſtárych/ y
zdrowych / y tákich coby nie z vlámi nogi mieli / rzadko
miedzy nimi tráfić : czemuż zły kray/ złé potráwy/ y z tá-
Euriti⁹ cor: in Botanologico. Crant: in Sax. kich tácy ſye porodźili : á pewnie nie dopiéro/ kto ſye rze-
czą o nich piſánym przypátrzy. A iż támći ludźie / iá-
koby ná ſort żywiąc / o rátowániu ſye nikąſká nie my-
ślą : owſzem kiedy ſye to w nogách pokaże / ládá liſtek zá
cholewę zákładáiąc/ áż dźiąſłá zepſuie/ zęby wyſádźi/ nogi
odéymie / głowę kroſtámi / y wſzytko ćiáło plugáſtwem
záráźi/ czekáią : tedy też ſpletorí/ cácochymiéy/ z téy ſkor-
buku / á z tego kroſt / álbo dźiur / álbo gorączki ſzkodli-
wéy/ álbo opuchliny dochodzą. Co nie tylko w Dániéy/
álbo w tám tego morzá brzegách/ ále w káżdym kráiu by
ſye dźiać miáło : kiedy kto zápſowawſzy ćiáło/ plugáſtwu
ſye rozgośćić/ á części przednié piérwéy/ á potym inſzé zá-
ráźić dopuśći : y by nie ták nátury mieli chłopſkié/ rychléy
by vmrzeć niż tákich árwtów álbo vłów ná ſkórze ſye do-
czekáć mieli. Przeto / iż to chorobá żadna ieſt y ſzkodli-
wa/ á iákoby zá ſobą wſzytkiéy krwie zepſowánié/ á opu-
chlinę/ nioſąca/ corychléy iéy zábiegáć/ drógámi doświad-
czonémi á zwyczáynémi / humor w niéy iáko y w káżdéy
poznawſzy : bo iáko iuż pomnimy/ że káżdy wedle dni pá-
roxyſmy álbo exácerbátie ma / ták ten/ ieſli ieſt z ſzczéréy
melánkoliéy/ co czwarty/ ieſli z phlegmy/ co dźień/ ieſli z ko-
lery co trzeći/ ſye ozywáć będźie. Dietą go tedy/ iuż nie tą/
z któréy ſye rodźi/ ále ową co ten humor wypędza opátrz-
my : á świéżé mięſo do ſtrawienia y ſytnośći nalepſzé
mu daymy : fláki y ſzpeki zárzućić kazawſzy : winem pio-
łunkowym coctiéy w żołędku rátuiąc. Támći ludźie zá-
morſcy/ mléko ieść/ mléko pić/ y w mléku lékárſtwá bráć
5. aph: 64. roſkázuią : ále my przypátrzyliſmy ſye temu / że Hippo-
cratis regułki nie mylą nas nigdy / áże ſye to mléko zdá-
rzyć nie może/ ſiticuloſis / quibus hipochondria ſuſpenſa
murmurant : y tákim/ ktemu że wino pić kazem/ które z

mlékiem

mlékiem by nabárźiéy wárzonym / y conigowánym/ tru-
dną zgodę mieć ma. Każą też chrzanu tártégo / álbo z
niego ſoku vżywáć : my chrzanu nie ganimy / przeto że a-
perit et vrinas ducit : ále że y zá przyſmák z migdałámi z *Ioan: Pena.*
niego podlewę vczyniwſzy / á kápłón całkiem álbo ſrót *Math: Lobel.*
mięſá z nim vwárzywſzy / ſtoi. Odżywiaymyż go tedy
iáko melánkoliká / á złéy krwie pełnégo / potráwámi co
nalepſzémi/ dobrze przepurgowawſzy : á tę intentią przed
śię wźiąwſzy / áby ſye humor káżdą drógą prowádźił / á
drógi áby záwżdy ilé być może niezáwárté były : á czy-
nią to więc drudzy / że krwie vpuſzczáią naprzód niemá-
ło : nam co po tym / niewiém : gdyż operatia káżda/ te- *Ægin: 3. c: 47.*
dy iść ma / którędy chorobá drógę pokázuie / nabliżéy y
nabeſpiecznéy : tu ieſli beſpieczno y bliſko od goleni/ od
dźiąſł/ do żył wielkich wątrobnych prowádźić. ktemu że
do inſzych á źimnych humorów/ á nie do krwie ten zbytek
ſye zániósł/ gdźie pomnożyć á popráwić rádniéy niżli vpu-
śćić krwie by potrzebá : wſzákoż ieſli ſye to będźie zdáło/
że pełność/ látá / á zwyczay poráдźi / iáko Aetius vczy/ á
Cacochimia/ ſpletorí/ á nie ze złégo nápełnienia / ktemu
z powśćiągnienia fluxów zwyczáynych ſye ſtálá/ iáko by- *Li: 10. ca: 19.*
wa ludźiam z zátrzymánia ich krwáwnic/ á niewiáſtam
z rzeczy ich : tedy potroſze możem ſye tego / by też y przez
dni kilko/ ieden po drugim ważyć : dawſzy naprzód prze-
czyśćienié : á ieſt rzecz nabeſpiecznieyſza vżywáć w tym
kryſter/ humorowi melánkolicznému nabliżſza/ y iego w-
łaſną drógę pokázuiąc. ℞. Herbar. emollient. ana
M. j/ quatuor sem. carminantium ana ʒ iij/ prunor. ℔ s/
coquantur s a in aquę q s/ colaturę quartarijs quinque
adde diasenę lenitiui / caſsię pro cristerib: tractę ana ℥
vj/ mellis roſati/ olei anetini ana ℥ iij/ ſalis ʒ ij m̃. Vel
℞. Radic. gentianę / iridis/ enulę / biſtortę ana ℥ s/
herbar. alteę cum toto/ eupatorij/ mercurialis/ ſpondilij
(co ie barſzczem zowiem) ſcolopendrię ana M. j/ co-

marc

marꝝ abſinthij/ſcordij/hiſopi/iuę artetꝝ/ana M. s/florꝝ ſambuci P. ij/ ſem̃ quatuor calidorꝝ maiorꝝ ana ʒ ij/ ſem̃ viticꝝ/acetoſę/ plantaginis aquaticę ana ʒ j s/ coquantur contuſis et conciſis s a/ in aquę q s/ ad medias/ colaturę ℔ j s/ adde ſucci granorꝝ ſambuci ℥ iij/ hierę logod: hamech: ana ℥ s̃/ olei laurini / irini ana ℥ ij / ſalis ʒ ij m̃. Stąd do tych co przez vſtá/ ℞. Diaſenę lenitiui ʒ vj/ ſpetierꝝ hierę ʒ j/ elect: de pſilio ʒ ij/ m̃. fiat bolus. Albo iż od łáſkáwſzych/ nie turbuiąc melánkoliéy nie zgotowáney/ to począć trzebá: ℞. Caſsię recens tractę ℥ j/ hierę logodij ʒ iij rhab: electis: ʒ s/decocti ſenę dragmarꝝ trium/m̃. fiat potus. Albo ℞. Mañę calabrinę electiſſ: ℥ j/rhab: optimi ℈ ij/ puluer: ſenę p̃p̃tę ʒ s / decocti ſcolopendrię q s/m̃. fiat hauſtus. A mówię z témi ciáły pełnémi/ bárzo ſye obniść potrzebá łáſkáwie/áni ich purgowáć/ áż przedtȳ zgotowawſzy dobrze á vtniwſzy humory.

℞. Siruporꝝ de fummo terrę/ de ſucco meliſſę/ ana ℥ j/ decocti aperitiui morꝝ/ q s/ m̃. á czyniąc to przez dni śiedm álbo ośm/ po rázuli/ po dwuli ná dźień/ daymy purgans / ex infuſionibus. ℞. Mirobolanorꝝ indorꝝ/chebulorꝝ ana ℥ j/ ſenę alexandrinę ʒ iij/ polipodij ʒ iij aſari ʒ j/ cortic: ellebori nigri ʒ s̃/ rhabarb. electiſ: pul: ℈ ij/ agarici trociſcati ʒ s̃/ ciperi / ſchinanti ana ℈ j/ infundantur in decocto aperitiuo per noctem / expreſsioni forti et colaturę / adde triphere perſice / benedictę/ ana ʒ ij s̃/ ſirupi de ſucco boraginis q s/ m̃. fiat potio. A ieſli więcéy purgowánia trzebá / iákóż potrzebá / gdyż Gálen iedno purgowániém / y mocnym tego plugáwégo zápſowánia zbywáć roſkazał: Tedy pillulę fetidę/ de fumo terrę/de hiera/ de aloe/ de rhabarb: de agarico / y té co iedno melánkoliéy ſłużyć ſye zdádzą / nam niech w ręku będą. Jednákże y to purgowánié niech gwałtowné nie będźie: bo czuieć ſye Gálen / áni ſobie w tym przećiwny / że ták każe / pomniąc że tu ventriculꝝ o-

De Dynam.

brążón: gdyż często powiáda / że wſzytki ſcammoneata/ álbo lepiéy rzeknę purgantia/(okrom aloe) ſą cacoſtomachą / to ieſt / co pſuią żołądek: á cóż / ma go dopſowáć? nie / ále ták chce / áby pilno té humory ſye wywodźiły/ które in habitum idą/ piérwéy niż wſzytkiégo opánuią/ á vitales/et naturales zágáſzą: tedy to przed oczymá maiąc/ łáſkáwſzémi pilno léczmy. które gdy niezmogą / á cóż inſzégo czynić? do onych decoctiy ſye vdáć / co w zámuleniu ſłodzony / co w czyſzczeniu krwie z wątroby zgorzáłéy/dawáć ie muśiemy. Co ieſli w winie vczyniém in vaſe duplici / twiérdzą oni że bywa nie źle / owym względem/ że wino penetrat/ defert / calefacit / roborat: iednák mym zdániém máło nie lepiéy piérwéy w ſerwatce koźiéy to vczynić / bo y do purgowánia y ad abſterſionem humorꝝ acrium/et contumacium/iákié te chorobę czynią snádnieyſza ieſt. Czynią tám oni decoct proſty. 5. de vſu par.

℞. Mléká koźiego / dwie kwarćie / piołynu ná omykawſzy ze krzá garść dobrą/ źiarn iáłowcowych ſtłuczonych garść drugą: wárzą zálepiwſzy wolnym ogniém / áż część trzećia álbo mniéy wywré. potym odſtáwiwſzy przydawáią ſzáfranu drágmę cáłą vtártégo / y troſzkę przyſtáwiwſzy do ogniá odwárzą: potym do vżywánia ſchowáią/dáiąc hauſt trzy kroć ná dźień/ ráno o nieſzpory á ſpáć idąc. Czynią y drugi. ℞. Winá Ryńſkiégo (bierzmy my węgierſkié) trzy gárnce/ chrzanu oſkrobánégo y w możdźérzu kámiennym álbo wſtępce ſtłuczonégo ℥ iij/wmoczyć ie w wino przez noc: á wytłoczywſzy dobrze / wmieſzáć ten ſok w ono wino: y przydáć ieſzcze gałek muſzkatowych / gwoźdźików po dwu łótu: y ták ſtłuczoné w płatku w tym winie záwieśić / przez godźin 24. ma to pić chory zá pićie/ do tąd póki chór: inſzé ieſli trzebá tákié czyniąc. bá przydawáiąc do tego ſtercoris taurini/et anſerini/oboygá iáko po iáiu kokoſzym/y tám téż to záraz moczą/y z tym piią. To ieſt tám temu gru-

bému chłopstwu Anthidotus. Miásto którey v nas ná-
ſzy ludźie tego plugáſtwá zániechawſzy/ Theriáki co ná-
lepſzey/ mitridatum y confectiy wonnych vżywáią/ któ-
rych vżywánia ſpoſób / oto mamy wprzeſzłym boku le-
wégo tractatie / dobrze go wypurgowawſzy. A wypur-
gowánia ſpoſób támże ieſt nie źle opiſány : gdyż iedná to
ſnadź affectio ſłodzony/ co y cacochimiey. A purgowá-
nié odpráwiwſzy / wſzytkich zdániém / zá zwierzchowné
ſie rzeczy ięć trzeba/ áby ſye vſtá wypłókáły/ mákuły z nóg
zniosły/ á ſtáwy ieſli bolą álbo dźiuráwieć poczynáią/ o-
pátrzyli. Gárgáriſm tedy álbo collutia będźie.

℞. Radicꝝ ebuli/ enulę/ biſtortę ana ℥ j/ ſumách/ ba-
lauſtiorꝝ ana ℥ ß/ betonicę/ maioranę/ hiſopi/ ſcordij/ iuę
artetice/ meliſſę ana M. j/ roſarꝝ rubrarꝝ P. ij/ ſemi-
num feniculi ʒ ij/ coquantur in aquę fontis ℔ iij/ ad con
ſumptionem partis tertię : colaturam pro vſu ſerua/ li-
brę dimidię/ addendo mellis roſati ℥ j ß/ diamori ℥ j/ a-
luminis vſti ℈ j. Co ieſli dźiąſłá to pokáżą / á gárgári-
ſmu zechcą mocnieyſzégo / do oney colatury co zoſtáłá/
przydáć Diamori/ ſucci acacię wiecey ſoli y alunu/ arſe-
nici ſublimati / wnet go wypluwáiąc. Albo

℞. Aquarꝝ ſtillaticiarꝝ plantag: prunellę / abſinthij
ana ℔ j/ aceti optimi ℥ iij/ radic: biſtortę/ enulę/ genti-
anę/ in pollinem pulueratarꝝ ana ʒ ij/ gariophilorꝝ ci-
namomi ana ʒ iij/ cortic: citri ſiccarꝝ contuſarꝝ ℥ j/
mellis roſati ℥ iij/ diamori ℥ j ß/ aluminis vſti ℈ s/ pau-
lulum recoquantur/ et vſui aſſeruentur. Albo

℞. Vini optimi ℔ ß/ aceti roſati ℥ ij/ mellis roſati
℥ iij/ ſucci granatorꝝ ℥ ij/ diamori ℥ j/ recocta deſpumé-
tur / quibus adde aluminis vſti ʒ ß/ cinamomi / gario-
philorum ana ʒ j ß / miſce et os collue : á trzebáli wón-
niey/ ambri álbo moſchi/ álbo gallię którey ana ℈ iáki.
Co ieſli vlcera ſordida/ w gębie ſye zálegą/ á zęby z dźiąſł
ledwie wyglądáią / ex ſuccis iridis / biſtortę/ gentianę/

abſinthij/ hiſopi ꝛc. te collutią czyniém : á deſpumowa-
wſzy y clarificowawſzy / mel roſatum/ diamor: y ſpeties
inſzé / álbo ad abſterſiũ: ſam cukier kłádźiém álbo vn-
guento aegiptiaco / alumine vſto / cum melle roſato : á
ná wet arſenico / ſublimato/ álbo oleo ſulphuris/ otwym
co ſye z dymu reſoluuie/ álbo oleo cerę / czyniém : á czá-
ſem tą hiperſarcoſis álbo dźiąſłá ſzkápie / álbo ad aquã
Regiam/ álbo do nożyczkámi wyrzynánia przychodźi/ da-
wáiąc mel roſatum ad abſtergendum : ad roborandum
vero przymieſzywáiąc pulueris iridis/ maſtiches/ roſas/
bolum armeñ: terram ſigill: y tákié drugié. á potym dla
cudnieyſzych zębów / pulueres ciprios / ſpeties aroma-
ticas/ cum oſſe ſępię incorporatas / wódką różáną/ ál-
bo winem dobrym opłókiwáiąc. W tym mákuły ná no-
gách/ niechay nas nie bárzo trapią : bo máłó té przez ſye
nogam záwádzą : á też kiedy ſye we wnątrz opátrzą cze-
ści oné/ od których tá krew gruba á zbytnia ſye przez ſkó-
rę drzé/ ſámo to per inſenſilem transpirationem wyni-
dźie : á by też ſnadź y zoſtáło/ mniey ná tym należy. wſzá-
kóż fomentuią to bárwierze / emollientibus aperientib:
et diſcutientibus/ dawáiąc fomentóm ſławe/ że czynio-
né rzeczy propria et ſpecifica facultate / tey chorobie na- *Vienius.*
leżącé/ iáko britannica/ bacabunga / ſiſimbrium aqua-
ticum/ álbo cardamites/ cochlearia/ álbo telephium in-
uerſum/ z których ono ſnadź którás wieprzkowi v Gále- *9. de cõ: m: s: l.*
ná melánkolią / záraz y z ſłodzoną ſtrawiłá. Vczyni-
myſz tedy pilnosć/ áby był foment z tákich/ álbo im z po-
dobnych. ℞. Alteę cum toto/ ſummitatum aneti/ ab-
ſinthij/ hiſopi/ botridis/ iuę arthetice/ ſcolopendrię ana
M. j/ florꝝ hiperici/ ſambuci/ geneſtę/ angelicę ana P j/
granorꝝ iuniperi ℥ j ß/ baccarꝝ lauri ℥ j/ coquantur in a-
quę fontis q s/ modico ſub finem aceto roſato addito.
Poſtáwiwſzy nogi nad ſzkopcem/ ma ſye to ná kámień o-
gniſty lać/ áby párá nogi grzałá/ á otwieráiąc z nich má-

cuły ſpadzáłá. pomniąc iednák ná to záwżdy záwżdy/ áby gorączki niebyło: náco máło bárwiérze pomnieć chcą: bo ieſli ieſt/ żadna z téy rzeczy które ſye tu przywodzą nié ma mieyſcá: gdyż ſámá gorączká wietßa/ y ßkodliwßa ieſt niż tá chorobá: á rozdrażnić álbo przyczynić ſye iéy bárzo prędko może/ ládá czym/ á oſobliwie tákiémi fomentátiámi: o czym nie myśląc wiele/ zezwólmy że ćiáło otworzą/ zágrzeią/ y wßytko do potu przywodzą/ choć bywa bárzo żimné: á cóż niémáią gorąiącégo zápalić? gorączká ſámáli przez ſye/ przy czymli drugim będzie/ ſwégo włáſnégo lékárſtwá chce/ per refrigerantia et roborantia. A cácochimia? gdyż ieſt intemperies humida et frigida/ práwie przećiwna gorączce/ przećiwnémi rzeczámi ſye léczy: y przeto w gorączce głowę/ wątrobę/ nogi/ kiedy trzebá/ oxirhodino ex ſantalis/ potym z mákowek/ z grzybieniá/ y z rzeczy tákich foment czyniém: tu calamentum/ abrotanum/ artemiſia/ ſawina/ meliſſa/ ángelica/ ſcordium/ y tákié gorącé záwżdy/ nie tylko nogam/ ále káżdému kątowi ſye zgodzą. Ale wżdy pytaß/ ieſli gorączkę ma/ y tę cácochimią/ cóż nogam/ dziuram y inßym przypadkóm czynić? to powiedźiéć/ że dawniéy ſye miał léczyć/ á nie do bannitiéy z świátá tych terminów przywodźić: które któż rátuie? purgowáć/ chłodźić/ poćwiérdząć/ dietą dobrą odżywiáć/ áż ſye vgáſi/ fomentowáć/ moderuiąc żiołá/ a potym linimenty czyniąc.

℞. Oleorum amigdalarum amararum ℥ ij/ anetini ℥ j/ cerę parum/ fiat linit. ℞. Oleorum anetini/ chamom: ana ℥ ij/ granorum iuniperi/ baccarum lauri/ pulverat: ana ℥ ß/ butiri in maio facti et loti ℥ iij/ vini ciatum unum/ aceti ℥ iij/ coquantur ad vini et aceti conſumpt: fiat linit.

℞. Radicum conſolidę/ enulę ana ℥ j/ biſtortę/ iridis ana ℥ ß/ granorum iuniperi/ ℥ j/ baccarum lauri ℥ ß/ ſumitatum aneti/ chamomillę/ roſarum rubr: ana P. j/ coquantur in aquę abſinthij ℔ j/ vini ℔ ß/ aceti ℥ iij/ dein adde

oleorum/ irini/ de abſinthio/ ana ℥ iij/ medullę crurum cervi ℥ j ß/ abſumptis liquoribus/ fiat linit. A będzie to liniment/ ieſli olea vczynią rzadko/ álbo cataplaſm/ ieſli wywrą. Máżą tylko oleiem migdałowym iedni/ drudzy máſłem máiowym/ oleo lumbricorum/ ex terebintina/ z fiołków żółtych/ co go cheirinum zową/ y to póki mácuły nie wielkié/ á ból proſty y lekki. A ieſli fiſtuły álbo ápertury ſye poczynią? o tych ná ſwym mieyſcu. Tákże ieſli varices? té też z inßéy miáry. Jednákże ná to nam wzgląd mieć potrzebá/ áby minerá á źrzódło ono ſkąd to idźie/ záwżdy przed oczymá było. Bo ieſli ſye cácochimiéy wnętrzu nie vięło/ tedy iéy przybywáć nogam będźie. A czemuż tedy około nóg dłubáć będźiém? owi to niech czynią/ co choć nic nie robią/ przedsię chcą/ áby ſye zdáli nie próżni/ ládáco choć niepotrzébnie czyniąc. My do boków idźmy: Daymy obiemá liniment/ álbo fomenty: opátrzmy wentricul owémi lékárſtwy/ co mu ſą włáſné: y inßé mieyſcá. ℞. Oleorum de menta/ de abſinthio/ de maſtiche ana ℥ j/ nucis muſcatę/ gariophil: ana ʒ j/ ligni aloes ʒ ß/ galię moſcatę ℈ ß/ cerę parum/ fiat linit. Ná żołądek/ gorzałká dobrze rázów kilká diſtillowána/ nie zła/ námázowáć go: dobra y grzanká z chlebá/ małmázyią polana/ á gwoźdźikámi poſypána: dobra y theryiáká/ y inßé rzeczy wyßéy opiſáné. wątrobie cerotum ſantalin: oleo abſinthij et eupatorij diſſ:ſłodzonie oleorum de capparib. ℥ j/ anetini/ irini ana ℥ ß/ ſtiracis liquidę ʒ iij/ gallię moſcatę ℈ ß/ cerę parum/ f. linit. A brzuch trzebáli/ oleo irino/ oleo ſambucino/ de abſinthio/ álbo tákimi námażmy/ ieſli leniwy/ conſtipátią miewa/ á wzdymáć ſye álbo wżdy kruczyć poczyna. A iż widźiem/ że tá intemperies/ álbo ćiáłá zápſowánié/ nie iednáko w ćiáłách ſye miéwa/ iedné conſtipuie/ á drugié áż zás nád miárę otwiéra: á czyni to wedle humorów grubych/ álbo ſubtélnych/ ſkóry miąßéy/ záwártéy/

zátkánéy/ álbo bárzo rzadkiéy/ á otworzystey : tedy zát-
kána mázáć/á otwiéráć : á iesli otworzona/ á cieczę bár-
ziéy niż potrzebá/stánowić. Bo ießcze iáko táko sye ná-
turá ma/kiedy wmiáre/álbo trzyma humory/álbo ie wy-
rzuca : ále kiedy álbo zleniéie / że zátrzymáć áni wyrzucić
nie może znáć/ álbo że iuż siły niémáß/álbo gwałtu zmóc
nie vmié. Przeto medic ná to pátrząc/ do śrzodku á po-
winnosci ią swéy prowádźić winien : y iesli sie bárzo stol-
ce pußczáią / pátrząc : si tália educuntur/ qualia educi
1. aph: 2. debent : si confert et leuius ferunt : że plugástwo przez
pracéy wychodząc/ siły nie odnosi/dobrze. Dobrze iesli v-
ryną/ ták potem/ tákże womitámi/ czásem téż y kászlem:
ácz to nápospolitßa v nas/in cacochimis/że sye rádźi bár-
zo pocą/ y ták succorl deperditionem czyniąc / słábieią :
á o tych ono/że ciáłá zdrowé trudno sye pocić máią / ták
często y ták bárzo. przeto iáko náciekła á odeta skórá/w
záziebléy á nieposłußnéy náturze/ták pot częsty/á nie po-
trzebny/ cacochimię wydawa/y vkázuie : że álbo puchli-
ny/ álbo czego ßkodliwégo blizek. á łátwie pozna czego/
iesli sobie znáczy skąd sye pot napiérwéy/ á gdźie nabár-
ziéy bierze. A bywa v inßych głowá : táki niechay flu-
In loc: affect. rów do iunctur/ábo párálismi/álbo ápoplexyéy/álbo w-
zdy przynamniéy znácznych obstructiy wygląda. Albo
piersi : tedy tám pewny kászel / dychawicá / álbo wżdy
cole suchotnégo. Albo żołądek : tedy ráno wstáiąc plwá-
nié/ rzygánié/ á ná womit/álbo którą wątrobną niemoc
expectatiuą. Albo nogi/stáwy : tedy támże podágry/ y
tych rzeczy co tám bywáią wyglądáć ; gdyż być nie może/
áby to omylić miáło : chybáby látá młodé / dietá/ prácá
przystoyna / á potym lékárstwá temu zástąpić miáły.
A w diécie iuż sye powiedziáło czego nie trzebá : bá mó-
wię/ iuż sye obaczyć może/ czego sye strzédz w owych ße-
ści rzeczách/iáko w iedzeniu/w piciu/w pracéy/przy mie-
ßkániu/ á myśli dobréy ; snu wyßßéy wzmianki niémáß :

gdyż v wßytkich zá złégo á zdrowia sobie niesprzyiáyné-
go/ co po obiedźie sypia / álbo co po wieczerzéy będąc
pełnym/ obciążonym/á bárzo surowym leże. Venusá ten
plác nieznosi : gdyż w inßych chorobách/ snadź małżeń-
stwu gwoli / mógłby co mieyscá mieć : ále w téy : ciáło
ochudźi, siły vmnieyßy/ á ku śmierci kilkiem kroków cho
rego co raz popchnie. Przeto dawßy mu pokóy/nabożeń-
stwo á miárną diete przedsie wźiąć : á iesli tentatia sek
stwárdźi/ że to są flatus rozumiéć / á że ná stolec niż mu
indźiéy pilniéy/gdyż seminis et succi laudabilis/tu dostá-
tek trudno być może ; á że chorobá tá abundat flatibus
Lib: de flat. kto niewié : wspomniawßy/co Hipocrat: zá fundáment
et efficientem morborl położył / tedy tych flatus pozby-
wáć drógámi swémi / vżywáiąc ányżu/ káruiu / fenikuły
w potrawách/ potym fomentuiąc / álbo cristerámi po-
magáiąc ; bo y té flatus czásem/ iesli ná nié mieć wzglę-
du nie będźiem / boki y kißki rospiráiąc / nie máło złégo
vczynią. A przetóż cacochimia do vléczenia trudna by-
wa/ że sye ná wiele rzeczy w niéy oglądáiąc/pewnégo iéy
lékárstwá wymácáć nie możem : gdyż sye áni syropów /
áni drzewá/ áni ßáréy máśći/ wiele rázów nieboi : owá
zwłaßczá / co ad sumum morbi przyßłá. Skąd inferuy-
my/co ascites w opuchłych/co marcor w suchotnych/to
cacochimia/ á w niéy schorbuk w zápsowánych : którym
iesli sye w czás rátunek nieda / máło Drzewá z Sálsę / á
mniéy bácábungi sye vleknie. Mogąli tedy być cacochi-
mié ; cieplice/ káżdé z słonych/ to iest áluminosę/ nitrosę/
sulphurię/ vitreolli / náwet morska wodá. Potym iesli
ná to przyiydźie/niechay decoct z sálsy/z consumátē bierze.
℞. Salsę minut: concisę / corticl guaiaci contusarl ā
℥ iij/ in iuris capi/cum seminibus maioribus calidis co-
cti ℔ vj in vasę duplici coquantur/ et syrupi loco / mane
et vespere exhibeantur. Jesli ciáło záziebłé / zátkáné/ á
zápsowáné bárzo / tedy do tego decoctu aperientia semi-

na et radices/ przydáć/ y zágrzać/ álbo poćić śye/ lub w
wánnie suchéy / lub w pośćieli/ ták/álbo v nóg z sákułá-
mi kazáć. A ieśli śye y ták poći/ á tym słábiéie/ té aperi-
entia odiąć/ cynamomi / nucis muscatę ana ʒ iij / álbo
których ex aromatib. przydáć. A iż owi swym skorbucz-
nym chłopom / iáko krowodoiom / trzy rázy swé mléko
dawáią/ tym wzgledem/ że iest medicamentum alimen-
tosum : możem też y my dáć nászym ludźiem ten decoct :
gdyż dobrze lepiéy náturze dogodźi ráno / od obiádá w
godźin sześć/y wgodźin trzy kiedy śye kłáść będźie po wie
czerzy : pomniąc/ że będźie nie będźie pot/ decoct nie po-
próżnicie. á snadź ieśli zátwárdzon / foliorꝝ senę do de-
coctu przydáć/ infundowawszy ie przez noc w płatku / á
wyżąwszy : álbo p̃p̃tum pulwerem/ z trochą polipodij/ y
rhabar. wszákóż nie we wszytkim decoćcie / áni trzy rázy
bráć ná dźień : ále ráno : y to podobno przezedni / álbo
dáléy. Albo też one iedne piłlułke / co dźień przed obiá-
dem : gdyż tá chorobá ile iest z repletiéy/ná wypurgowá-
niu : á ilé ma humorꝝ malignitatem/ná inszych właśniey-
szych lékárstwách należy. Sálse álbo drzewo temu dá-
wáć / obyczáiem owym w wodách wárząc / do pocenia
nie iest dobrze: gdyż mamy śye strzédz bárzo/ieśli śye ody-
ma/ ieśli mu wodnieie ćiáło/ ieśli nogi náchodzą/ábyśmy
go záraz decoctu nálawszy w puchline nie porátowáná/
nie w wiedli z swoią niesławą / á z iego złém ostátniem.
Aquas teriacales. Ależe ieśli ma fránce ? Jestći ták/
ále tóż mu powiedźiéć co pierwéy: dawno było o tym rá-
dźić : bo cóż bárźiéy czyni cacochimią ? iuż o tym vsque
ad rauim : by to było nowé słowo / á nie od stárych do
nas podáné/iabym rzékł że z fránca nástáłá : gdyż tá sá-
má nawietsza cacochimią vczynić może : tákże y skorbuk/
y insza w humorách záraza/ stąd tylko wypływa/przy o-
néy tomitanowéy powieśći stoiąc/ á ná té/ co ią ćierpią
poglądáiąc. Bo by ná mięsá złé / ná piwá niestráwné /

powietrze grubé/ á niezdrowé/ y insze efficientes poyźrzeć:
spytáliby nas kmiećie / y szláchtá vboga / iáko mieszká-
iáko iadą y piją ? nie to/ ále co gorszégo by śye w nich zá-
lęc miáło : wszákże też iednák często zálęgá : y przeto im
wiec ćiemierzycá/kopydnik/proch szkápi/bźinki w domu/
Anthimonium/minerale/ turbit/p̃cipitatum v Bárwié-
rzów/ sálsá/ drzewo v doctorów/á mázánié w izdebce/ v
sámych desperatów pomaga. Które ieśli być ma / niech
by tákié było : pátrząc że śye fluxem z głowy niezátchnie/
áni w pierśiách záleie : áni opuchnienia początkiém / o-
státek ćiepłá przyrodzonégo zágáśi: áni do stáwów prze-
to / ieśli rozmázány muśi przestáć / przyćiągnie : á z nę-
dzniká żebraká vczyni. Wiec tedy wnie.

℞. Merkurij ℥ vj/mortificowáć go álbo limonowym
álbo bzowych iágód sokiem dostałym / Axungię porci/
℔ j/ vnguentorꝝ martiati/ aregonis / de meliloto/ de ar-
tanita ana ʒ iij/ succorꝝ ebuli ℥ iij/ succorꝝ iridis/enulę/
tormentillę / ana ℥ ij/ granorꝝ iuniperi/ baccarꝝ lauri
ana ℥ ß/ lithargiri ℥ j/ oleorꝝ anetini/ de absinthio / iri-
ni/ ana ℥ iij/ medullę crurum vituli/ crurum cerui/ ana
℥ ij/ aquę vitę optimę ℥ iij/ vczynić máść porządną/dłu-
go ią prowádząc/áby śye rzeczy w niéy dobrze incorporo-
wáły. niechayże mu ią mázą stáwy v rąk y v nóg rámio-
ná y trzosłá/iednégo dniá raz/drugiégo drugi : á ná trze-
ći/przysadźmy do tegóż vnguentu ieśli potrzebá/granorꝝ
catapucię ʒ ij/ turbit gummosi / contusi et per noctem
infusi ℥ ß/ Theriacę veteris optimę ℥ j : Trzebáli y Eu-
phorbium dáć go co może : pomniąc że té humory nie
tylko do vst / ále do stolcáby przystąpić miáły : gdyż y
mássy/ w któréy krew y słodzony/ w któréy minerá y ćiá-
łá wszytkiégo / w które zákał wszedł / bárzo śye to tycze.
A iż iákośmy wysszéy powiedźieli / mądrze w tym mázá-
niu indicationes curatiuas / per iuuantia et ledentia v-
pátrowáć trzebá : tedy ieśli mu nie dosyć w stáwách / y

grzbiet námázáć możem / do tylu rázów / ile sye będźie zdáło: iednákże z tym áreſtem/áby możeli być przez mázánia grzbietá / álbo paćierzy / gdyż w tákich humory sye łatwie rozruszáią / niechay będźie: nosá / á brzuchá / áby tám nieupadł / álbo fundámentu puchlinie niezákłádał/ strzegąc. A wypuszczáiąc go vpominać/ że dropaces áni żadnych spárádrápów ná te niemász tentatią : ále iáko iáłmużná á posty / gładzą grzéchy / ták on bárwierzowi záwżdy co dáiąc/ niechay sye pośći/ á miárnośćią wielką niechay wierzy / że może cacochimią śrzednią wypędźić: która kiedy sye iuż bárzo wćiele rozgośći/ iáko vpomné demonium/ áni postem/ áni lékárstwy/ áni Cauterio/ áni hemorhoidum prouocatione/ áni sye żadną rzeczą vhámuie / áby w puchlinę wniść niemiáłá : iednákże drógi iéy niechay záwárté żadné nie będą : áby chćeli iść pot/ szedł póty/póki iść przez vłomku zdrowia á succors/ co ich bárzo ad nutritionem corporis trzebá/ deperditione/ może. tákże hemorhoidi / ieśli kiedy bywáły / á znáczą sye / że sye áby namniéy wysádźiwszy giemżąc álbo świérzbiąc/ bárwiérzá wołáią : niechay pijawki y nieraz przysádzá: aloe kiedy sye spodoba dawáiąc : y to nigdy przez másťyki / gdyż iáko hemorhoides do wyrzucánia złéy / ták żołądká do czynienia dobréy krwie trzebá. Cauteria niciedno / ále dwie / ále trzy / álbo czego że pomaga sprobuie/ nosi. A w tym ćieplic niechay niezápomina : które ieśliby ná te cacochimią po przepurgowániu / y zwiérzchownych rzeczy przystoynym czynieniu pomoc niemiały / ledwieby sye co náleść mogło / coby náturze osłábionéy częśćiam przednieyszym odstroionym / á krwi ták zdrożdżáłéy okrom paćierzá á łáski Bożéy / co ią gratiam preuenientem zowią / áby puchliná álbo śmierć nagła zá mizernym żywotem nieprzyszłá/ pomoc mogą.

Kámien

Nérek bolenié álbo kámien.

KAmień który w nérkách / álbo w moszniach sye záklija / y spiéka/ ták álbo snadź przykrzéy/niż té wysszéy miáno wáné choroby męczy : przeco go mie- *De re.aff.dig.*
dzy nagłémi á bárzo gwałtownémi chorobámi licząc/ toto genere/ to iest z káżdéy strony / przećiwnym przyrodzeniu wszyscy zwali. które to przyrodzenié/gdy w mierze swey trwa/y żywie/ krwią sye tylko/ *In caus.simpt.*
y tym co sye z niéy rodźi / báwi : á kiedy iéy co inszégo niż bieg iest włásny doléga / iuż rzeczą przećiwną / á náturę niszczącą/ názywáć muśiem. Jákoż nád kámień/ co od *De diff.morb.*
człowieczéy nátury álbo któréy w ćiele częśći/ różnieyszégo: prawdá że kość / twárdośćią y suchośćią ma coś z nim iákoby podobieństwá : iednákże iesz cze od conformátiéy álbo záleżenia piérwszégo ex spermate sye záczą wszy/ ma w sobie poros / y dźiurki tákié / w które wchodzą żyły y árterie/do których ligamenta/tendones/y cartila- *1. facult. nat.*
gines sye przywiezuią/ krew y duchy ku pośiłku im niosąc : że póki ćiáło tyie zgodnie / álbo chudnie / kośći téż z nim iednáko przestawáią : rosť ąc/ álbo gubiąc incrementum/á ono nutrimentum/ które w nich iest. Lec kámień zgody żadnéy niémáiąc/ gdźie iedno záśiądźie/ meat iáki záwrzeć/álbo członká onégo włásność zbólem zátrudnić muśi : á mówię gdźie iedno záśiądźie : gdyż ták w głowie iáko w płucách / w wątrobie / w żołędku/ w ślodzonie/w kiszkách/w nérkách/w mácharzynie/w żyłách wielkich y máłych / náostátek w kłykćiách/ álbo w członkách náleść sye może / rodząc sye z phlegmy/ á z humoru ktoryzkolwiek iest klijowátégo/á gęstégo : bo ácz to iuż da-

wno

wno zgodnie z ßkół wyrzucóno/że z melankoliéy áni z ko=
lery być trudno ma: iednákże iż y té rzeczy ze zbytku á
ze krwie nieczyſtéy pochodzą/y trudno áby ſye miedzy ſo=
bą z phlegmą/ á rzeczámi grubßymi nie mießáły/ tedy/
Ren.aff.li.1 m. gdźie ieden humor/tám drugi: zwłaßczá gdźie ſórowość
De rē:dig. ex á máteryéy cruditas/z obżárſtwá á z potraw grubych
Hippoc. przyczynią. co iáko ſye rodźi we wßytkich klijowátych
rzeczách/ y w ſámym/ náoſtátek ſerze/ záraz ſye widźieć
da: który gdy mlékiem/nie ták: potym gdy twarogiem/
bárźiéy: gdy ſerem ſuchym/ ießcze bárźiéy ſye ſpieka w
kámień. ták tá ſórowość/ álbo klijowátosć w żyłách/
gdy iéy náturá ſtrawić nie może: zwłaßczá w tym/ co
iéy záwżdy przyczynią/ á mieyſce do tego ſpoſobné które
ma/ prędko ſye w kámień obráca. A iż nérki te niewo=
2. De t.pat. lą naczeſćiéy ćierpią: dźieie ſye im przeto/że będąc z com
De ſpermate. plexiéy ſwoiéy kolerycżné y gorącé/ záwżdy przez żyły co
ie zowiem emulgentes/ to ieſt doiącé/z wielkiéy żyły (ca=
6. de loc. aff. uam zowią y z wielkiéy árteryéy/co podle niéy ieſt) ćią=
2. de nat: fac. gną: á tám do máchárzyny vryne/ iákoby ſerwatkę od
mléká/ odłączáiąc/ záwżdy ſpußczáią/ oną vryną álbo
ſerwatką ták ſye contentuiąc/ że ią wyſsawßy trochę w
ſobie trzymáią/ á iákoby ku poſiłkowi ſobie iéy część co
4. de vſu pt. lepßą obrácáiąc/ plugáwßą ná dół ſpądzáią/tám ieſli co
5. de loc: aff. grubégo/ kliowátégo/ ſórowégo/á nieſtráwnégo ſye tre=
ſi/ zwłaßczá że ſye bárźiéy niż trzebá zágrzeią/ oné rzeczy
w kámień pierwéy máły/ potym záś w wietßy zlépiáią.
á iáko wßytkim ná świećie rzeczam/ták téż tym począt=
ki máłé być muſzą/ták/iż kámień od ziarnká/álbo mówie
rzeczy ták máłéy iákoby ziarnká záczać ſye może po kaſku
zá przybywániém onéyże máteryiéy kliowátéy y lipnącéy/
co ſye to przypaláiąc zlepia/ rośćie/ y trapi. Bo iáko ſą
oné żyły/ co iémi nérki ſſą/ ćiáſné/ ná oko widźiém/ że w
nich dźiurki żadnéy/iedno pory nieznácżné báczyć ſye mo=
gą: iednákże iż tám krew táka/ á wątrobá y żołądek tá=

kiéy im

kiéy im záwżdy dodawa/ raz kęs/ drugi raz drugi/kámie=
niowi pomnożenié wßczyna. A iż iáko wßyſtki wćiele ná=
ßym częśći/ iedná drugiéy ſłużąc/ ſwoie każda oſobną w=
łaſność ma/ nérki iáko aeſophagus/ álbo gárdło głodné 6. de loc. aff.
záwżdy ćiągnąc/á ták wątrobę/iáko y inßé ſytnośći słu= 16. de vſu pt.
żącé częśći czyſcąc/ ſſáć á ćiągnąc z żył tych/ w których
máſsá krwie wßyſtkiéy/ nigdy nie przeſtawáią: y prze=
tóż widżim to ná oko/ że człowiek obżárty/álbo ſye pian=
ſtwem bárzo báwiący/ wiecéy niż trzebá/y częśćiéy vry=
nę wypußcza/która czáſem nie tylko z żył támtych/ gdźie
ſą vwiązáné/ wielkich/ ále téż y z inßych máłych/ y ze w= In 1.de m. vul.
ßytkiégo ſye ćiáłá toczy/ á miánowićie z wątroby/któréy cap: 1:
część zwiérzchnia/iáko y ſpodnia/ przez ielitá wypróżnia. 6. de loc: aff.
Y przetóż náturá/ iáko záwżdy w członkách rodzeniu słu= 13. Meth. m̄.
żących igra/ á odmiánę iákąś bárźiéy niżeli w drugich In prog. ca. 2.
czyni: raz rowno/ raz iednę nérkę niż drugą/wyßßéy ſa= 14. de vſu.
dza: á te co pod wątrobą dłonią/ czáſem ku górze mié=
wa/ dla wątrobie dánia rátunku/ áby ſye w niéy ná=
zbyt rzeczy niezbieráły á gęſtnąc álbo ſye wárząc/ choro=
by w niéy niefundowáły. Nád to/ iż nie tylko tá ſerwa=
tká álbo vryná ode krwie/ ále téż y genitura/ á naśienié Lib:de s.p. m̄.
rodzeniu służącé tedy idźie/tedy to mieyſce znáczny ma w
ćiele vrząd/ znáczną téż y władzą: y przetóż ták lubie=
żność iáko y ból niezmiárny miéwa/prze oné neruos/któ=
ré a prima/ ſexta/ et tertia coniugatione partibus na= 16. de vſu.
turalibus ſłużą. Co áby ták/ ten niechay powié/ co ká=
mień ćierpiwa: kiedy nie tylko brzuch/ wnętrze/ ſerce/ále
téż y wßytko mu ćiáło choruie/ ták/ iż więc tácy álbo z
tego bólu w kolikę/ w záwśćiągnienié vryny y ſtolców/
wbrzuchá nádęćie/w womity/ wemdłość odrozumną/ w
głowy záwrácánié/w gorączkę/w zápámiętywánié/ á ná
oſtátek w bluźniérſtwo przećiw Bogu wpadáią. co ieſli
ich długo trapi/ w ſuchoty/ álbo przedtym z bólu w na=
głą śmierć wpadáią. A zwykł kámień czynić ból nagły

przeto/

przeto / kiedy ſye lub w nérce / lub w żyłách ſpádawßy o=
prze/álbo przeto że wielki/álbo że oſtry : zá czym ieſli idąc
(In 6. de m. vul.) meati zráni / áza nie krew / álbo potym ropá / ßtuczki
błonek á iákoby łupieże z mieyſc zdrápánych idą : á co
wielka / że táki iáko ów co go ná włocznie bierzą gdźie /
álbo co go boli/ niewie/ gdyż ze wßytkimi wßytkich czę=
(De vr. ſig. ex Hippoc.) śći bólámi idźie. A przetóż medyci czáſem ná kolikę / v
niewiaſt czáſem ná máćicę którą ßtukę ſkłádáią : czego /
(De rẽ. aff. dig. & rem.) ieſli nie mieyſce bólu/ krzyż/ łedźwie/y to co około pęché=
rzá z przodku / pokázuie tedy ſam zwyczay chorégo : bo
być niemoże / áby wielki z rázu kámień przypáść miał :
gdyż iáko inßé choroby / ták też kámień ma ſwé w com=
plexiách / w których ſye kocha / phlegmátyki ludźie leni=
wé á oſpáłé/ y ktemu obżárté : ktemu że dźiedźicząc/rzá=
dko áby ſyná z tákiego oycá niegábał / ieſli ſye go pilno
nieſtrzeże / á rzeczámi co mu ßkodźić máią ſye niebrzydźi.
(3. ſanit. tuend.) A przetóż Gálen názywał leniwym tego / co kámień ćiér=
piwą : á leniwym przeto że ćwiczenia ćiáłu nieczyni/álbo
że ſye tego dopußczą/ w czym iáwną záwádę być baczy/
mogąc go vydź/ ieſliby żywot oſtróżni wiedli. W praw=
(5. ſanit. tuend.) dźie dźieći mu y ſtárzy niemniéy podlegli/którý praca nie
bárzo ſłuży : wßákóż y ći z téyże przyczyny/ ieſli rozum w
chowániu mieć będą/łatwiéy ſye vwiárowáć niż go vlé=
czyć mogą : gdyż kiedy go przyydźie wygániáć/ miły Bo=
że/ iáko lékarſtw wymyślnych/ y iáko z dźiwnym diſcur=
ſem czynionych trzebá: wźiąwßy przed śię owé wywody/
(Arculanus.) iáko kámień z źimnéy máteryéy / á iáko gorącégo lékár=
(Sauanorola.) ſtwá/áby léczenia ex contrariis były/ trzebá : Jáko dró=
(Nicolus Flor.) gi lékárſtwem dálekié y trudné: Jáko ieſli gorącé lékár=
ſtwá / y humorów / y nérek / y kámieniá przypalą/ á ták
złégo bárźiéy przymnożą : iáko ieſli źimné lékárſtwá/nie=
dóydą / álbo wżdy záźiębiáiąc / ſórowośćią złą krwią / á
ſtąd pglegmą y klijowátośćią żyły zátkáią / y kámieniá
przyczynią : Jáko ieſli będą żyły otwiéráiącé / á vryny

znácznie

znácznie popądzáiącé / ießcze bárźiéy do nérek przyćią=
gną / á z małégo kámieniá y bólu/ większy vczynią. A co
wielka/ kto ſye przypátrzy / iáko z rzeczy plugáwych me=
dyci lekárſtwá czynią / iuż ze ſćkłá/ z kámienia/ z kopyt/
z rogów/ z pęcherzów/ z poſoki/á kto ie wyliczy : nád to
léczą go álbo purgátiámi / álbo womitem : o iáko przy=
kré obiedwie drodze! á co/ kiedy przyydźie do tego / że go (De rẽn. aff.)
rzezáć á z niebeſpieczeńſtwẽ żywotá dobywáć muſi. Słu=
ßnie tedy temu łáiáć / co go álbo w ſobie mnoży / álbo
przynamniéy trochą rozumu vchodźić niechce : gdyżby
mógł tylko to vpátrzywßy/że mu ßkodźi/nie tylko złych/
ále y dobrych potraw wiecéy niż zdrowie zmoże ziadáć :
gdyż z nich pewna cruditas/ że też nieprzyſtoi wiecéy pić/
iedno co dygeſtyéy á roſtworzeniu potraw w brzuchu
należy: gdyż y z tego niemnieyßa cruditas. Co zá fundá= (3. alit. fac.)
ment máiąc/ czemu przed chorym wyliczáć té potráwy z (5. ſanit. tuend.)
których kámień rośćie : A kłádą w tych ſer napiérwßy /
ná który declamuie Duret / że którzy go iedzą / mogą ſye
niebáć ſtárośći/ nocnégo złodźieiá/ áni pſów: Bo niedo=
czekawßy iéy / dychawiczni pomrą : Dáleko ſye ſłyßeć że
czują/ dádzą/ á że ſkurczeni o kiju chodźić muſzą. Ná co
nasßy chorzy o miły boże/rzékliby/ którému to kiedy z chło
pów po wśiách przyßło : Gánią medyci ryby/á zwłaßczá
błotné / w łupieżu / klijowáté/ á miedzy témi ſłoné/ álbo
wędzoné / álbo wiec owé / co ie kiedyś przed tym wárzo=
no : gánią mięſá grubé/ tákże ſłoné/álbo wędzoné : ná co
oni vkażą pułnocné brzegi/iáko Szwecyéy wielką ku Lá
poniéy część/gdźie niczym inßym ludźie nie żywi: owßem
gdyż chlebá niemáią / z ryb ſuchych w żárnach ie trąc / á
chleb ták iáko my z mąki z nich czyniąc/zá obyczay iedzą:
gánią mięſo świnie / kápuſty / iárzyny. Aż Auicenná y (Li. 3. fen. 17. T. 2)
chléb gruby chćiał źle podáć/ może chory mówić że to w=
ßytko przyczyny ták bliſkiéy nieda kámieniowi / áni tu v
nas áni tám gdźie oni piſáli / byle to ten ſtráwił co tego

vżywa/

vżywa/ á ná to pilné oko miał/ áby ſye żadna cruditas w
iego ćiele nie záległá/ áni ćiało leniſtwem iéy mnożyło/ á
3. de altr. fac. leże ſye nie tylko od ryby niedobréy/ od ſérá nieſtráwnégo/
od swininy co iéy wßyſcy bronią / ále y od kuropátwy /
iáiá/ y nalepßych potraw/ kiedy wsie ich kto nátka/ oczá-
mi/ á nie przyrodzoną á ze zdrowiem nie pomiárkowáną
chećią iedząc : czemu ? przeto że miedzy żołądkiem á mie-
dzy wątrobą/ táka ieſt proportia / że co on w ſobie ma/
winien ſtráwić/ á zátym grubé rzeczy nádół/ á té co ſyt-
nośći ſłużą/ wątrobie ku krwie czynieniu / przez oné żyły
meſſaráiki/ oddáwáć. A nie wiecéy ma oddáwáć / iedno
ile wątrobá zmoże : bo ieſliby wiecéy tedy álbo żyły zát-
ka/ albo ſpracuie / y osłábi / że wiecéy ſſáć á ćiągnąć nie
będą : álbo ſye ták nałożywßy z klóby á powinnośći ſwéy
po kęſu wyprzą/ tákże oné rzeczy co dołem iść miáły / w
kißkách ſye záprą y záſtánowią : czemu ? niezdoła im
náturá / że ich wiecéy niż trzebá : záczym cruditates y
obſtructie/ które iáko wiele ßkodzą/ doſyć o tym wyßéy.
Co ieſli wątrobie ták ßkodzi/ y z niéy tertia coctio ſye któ-
ra ieſt w żyłách zátrudnia / co mamy rozumieć o pierw-
ßéy/ która ſye dźieie w żołądku ? to/ że kiedy weń włożą ná
Locor. affect. zbyt/ wßytkich wßytkich chorób fundament ſye kłádźie.
czemu ? cóż niewidźim iákié rzygánia/ ßczkánia/ parćia/
kłoćia/ brzydliwośći/ biegunki / w głowe trudnośći / zły
ſen/ oćiążáłość/ womity / y inßé choroby ſtąd idą ? á to
mówię/ ieſli raz ſye obćiąży/ cóż kiedy z nałogu á vmyśl-
négo obżárſtwá ? tá o któréy mówim cruditas/ ten któ-
De reñ aff. ry to mówię bárzo trápi/ kámień ſye rodźi : y przetóż/ ći
co go miewáią/ tanquam canes ad vomendum corych-
léy to czynią/ áby bluiąc bólu ſobie vlżyli : nie żećby nie-
wiedźieli/ że go ták nie léczą/ iedno że náturá obćiążoná/
źrzódłá pełnégo/ iákoby vmnieyßa/ á ták fluxów kęs po-
wśćiągnąwßy/ folgę czyni nérkam. ktemu że w womi-
ćie wzrußa ſye y wſtrząſa bárzo wßytko ćiáło : kámień ſie

też wzrußywßy / ináczéy páść / y mieyſcá które párł tro-
chę odſtąpić może. Ale iáko go tym womitem nie léczy/
ták to ná oko widźi/ że ono którégo pozbywa plugáſtwo/
w prowádźiło weń ták wiele złégo. Bo choć ſkłádáią ná
meaty ćiáſné/ że przeto iż ſye zátkáły kámień czynią : ále
ázą mu máteryą dáią ? któréy áni meaty przez sie ćiáſné y
gorącé/ ále cruditas ſámá tylko mnożyć zwykłá / gdy ią
(powtórzeć to) wiele potraw ták ſtráwnych iáko y nie
ſtráwnych/ w ćiele zámnoży : á iż to rzadko być może/ á-
byſmy niemieli názwáć inſeparabilia/ obżárſtwo z opil-
ſtwem : ták iedzenia iáko pićia zbytek/ ßkodźi : zwłaßczá
ieſli winá názbyt álbo mocnégo/ abo młodégo/ á mętné- 5 ſanit. tuend.
go/ álbo przy korzennych á wymyślnych potráwách/ y nie
ná czás pije. Gdyż to wino wątrobę/ nérki/ żyły/ y wßyt-
kę krew potym / y ćiáło zápali : gdyż z ſobą w żyły y we
wßytki inßé meaty ſórowość/ á ſkodliwą cruditátem nie-
sie/ y tám ie co nadáléy / w mieyſcách ćiáſnych zoſtáwi-
wßy/ one záráżą : czego kto niewie ? ten co niezna podá-
grykow/ powietrzem rußonych / owych co ſye im głową
záwráca/ członki drżą/ etc. tóż to y kámień / ták ćiepłem
ſwym niemiárnym/ iáko tym/ że ſórowość w wątrobę y
w żyły wielkié/ potym y weń ulgeñ: prowádząc/ w nérkách
iéy ſtánąć/ á tám kámieniéć dopußczą. ~~Przeto chce kto~~
~~kámienia / bá y chorób wielu inßych vść ?~~ niech żywot
trzeźwi / á miárny záchowa : tyle iedząc y pijąc/ co nátu-
rze á nie obżárſtwu zdáłoby ſye z pilnégo y częſtégo vpá-
trowánia doſyć : tedy nigdy go nie zażywßy / żywot po-
bożny y zdrowy powiedźie. A komu go nie opátrzna przy-
godá/ iże go rodźicy miewáli (gdyż wieß że dźiedźiczy)
3. de alimẽ: fac zrzadźi/ niech ma ná reyeſtrze mléko/ ſér/ mięſá wßytki
grubé/ wiedłé/ ſłoné / przypráwné ryby / nie ſtráwné/ á
miedzy nimi kłodné / ſuché / w róznych iuchách przyprá-
wioné/ ßołdry/ álbo ſálcéçé álbo kiełbáſy / iárzyny/ ßcze-
brzuchy/ źimné potráwy/ owoce/ orzechy / káßtány/ y to

Car:in aer:loc.

coby trudnégo do ſtráwienia będąc / grubéy kliowátéy/ á niedobréy krwie przyczyniáć miáło : á oſobliwie niech pomni ná wino / że kto go nie pija / rzadko ſye podobno nálazł/ coby kámień kiedy miewał. iednákże y wody w tym zalécáć nie trzebá / gdyż ſye náyduią / co ſámé z ſie- bie/ á prze ſwą zimność dáć mu przyczynę mogą/których ieſli zwyczay / álbo vbóſtwo / vżyć przymuſi / niechay będą przewárzoné : á to niech w pámięci będźie / że iáko actu ták potentia/zimné picie/żołądkowi ßkodźi. Niech- że tedy nie chłodzą bárzo/ áni nálédzáią picia : y ieſli pić zimné przyydźie/ wolné trunki/á nie gwałtowné być má- ią : bo widźim to nietylko w inßych/ale w owych co igrá- ią dźieciách/ że ſye rozgrzawßy/ á zimnéy wody bárzo ná- piwßy/fébrze álbo kámieniowi prędko fundáment záłożą: oźiębiáiąc ták wnętrze / gáßąc ciepło przyrodzoné / á zá- raz cruditátem/ná którą to wołamy/záczynáiąc. Bywa też dźieciam rad y z tego / kiedy plugáwa mámká/ złym mlékiem karmi/ że ſye w żołędku zepſowawßy/ nie tylko w nérkách kámienicie/ ále cáduk/ porywánié / nieſpánié/ teſknosć/ kroſty/ álbo vſt owrzedzenié/ dźiatkam czyni. A ieſli przymiotem záráżona będźie : tym bárźiéy záráźi. gdyż widźiém że fráncowáci wßyſcy kámieniowi y tym chorobam zimnym ſą podlegli : y przeto że wątrobá/nér ki/ y wßytki wnętrznosci gorącé : y przeto że cruditas w- ßytkę krew popſowáłá. Niechayże tedy ták ći iáko owi miáre przed ſie wźiąwßy/nie iedzą áni złych á podeyźrzá- nych potraw/ áni więcéy niż trzebá/ by nálepßych : á to nie częśćiéy niż rázów dwá przez dźień: pomniąc do tego iákoby ſye ná nieſtráwny pokarm w żołądek nic nie kłá- dło. Przeto wieczerza od obiadu/godźin śiedm/álbo ośm będźie : á obiad z onych dwu álbo nawięcéy trzech po- traw/ o których wßedźie/ roſolowéy/pieczyſtéy/ á troche y nie oſtro korzenney : y to ták/áby wino temu korzenné- mu/álbo korzenné winu vſtąpiło : pomniąc/ że ieſli iedno

prágnienié

prágnienié vczyni/ á drugiégo niezágáśi / wnet cruditas morborũ mater/ á iáko káżda chorobá z niéy/ ták oto tá kámienna/ y przez prognoſticowánia/ bárzo zła. Przeto medicowi v tákiégo co po diſcurſie/ álbo tego / że choro- bą ćiężká/ opowiádániu : byle vyźrzał / że to nie flatus / że nie coliká/ álbo która inßa chorobá / corychléy mu ie- ſli trzebá / álbo krwie vpuśćił / womit mieć zá bárzo po- żyteczny/ álbo ieſli ſye zátwárdźił/criſtére dał : álbo ieſli y vryná ſtánełá/y kámień roſpiérá/w wánnę go wſádźił/ á mieyſcá y meaty roſpárzywßy y rosćiáſniwßy/álbo má- zał tym/coby kámienia popędźić mogło/záraz y wzgląd máiąc/ iákoby ſye krußył á zmnieyßył/ y náturá prze ból ták przykry nie mdlilá. Bo ieſli kedy/tu śiły przyſtrzégáć trzebá : pátrząc ná ból á vtrapienié piekielné : do któré- go ieſli lékárſtwá przyſtąpią/ przykré a niebeſpieczné/ iá- ko prędko chorému zdrowia nieſtánie : y pátrzamy ná o- wé alchimiſty/ álbo ßálbiérze náder śmiáłé / co zrázu ál- bo w wánnę wſádzáią / y ták człowieká roſpárzywßy o mdłość/ a czáſem o śmierć przypráwuią / álbo wypędźić go záraz chcąc / do niego plugaſtw więcéy ſprądzáią/ á z bolu proſtégo / dwoiſty á práwie piekielny czynią. Czego my czynić niémamy : á owßem bolu vlżywßy / á ćiáło do léczenia zgotowawßy. Bo co oni dawáią antimonium / do purgowánia y womitu : my iáko gwałtownégo ſtrze- gąc ſie/daymy decoct: raphani atriplicis/ agarici/ álbo ſam agaric/ álbo kopidnikowé korzenié. Wßákóż iż wo- mit czyniony ſpracą wielką przychodźi/kõ ſam po wiecze- rzy/ ábo po obiedźie/ ábo po pełnośći iákiéy przyść może/ lepßy niż z muſu. Ná którego mieyſce/criſteri/gdyż miey- ſcu chorẽ bliżßa/vżywmy : od proſtßéy począwßy: á pá- trząc áby ſye ćiáło nie mordowáło przez potrzeby wielką/ ieſli máła ſpráwi. ℞. Półkwarty poléwki kápłóniéy z garśćią piotrußki otłuczonéy/feniculu y karuiu po gár- śći vwárzonéy / do niéy miodu łyżkę / oliwy dwie przy-

 dawßy

dawßy miſce. ćiepło kiedy bárzo boli wlać. Albo
℞. Slazu wielkiégo kędzierzáwégo zewßytkim/ to ieſt/
z korzeniém / z liśćiem/ y z naśieniém / dwá cnopki: wy=
wárzywßy dwie części/ trzećiéy pułkwarty przecádzoné/
y wyżeté wźiąwßy/ przydáć miodu/ álbo mellis roſati/ o=
lei anetini ana ℥ iij/ ſoli ſczubáć m̃. Albo ℞. Ononi=
dis (areſtam bouis zowią) gárśći trzy / vtłukßy wßyt=
ko wárząc: á odcádźiwßy y wyżąwßy / z máſłem płuká=
nym/ y z miodem / á z trochą ſoli vczynić. Terebintiná
będźieli/ przyłożyć iéy z łyżkę: do którey ſye iedno criſtery
podoba: gdyż ieſt własna káżdéy chorobie w nérkách/
bądź to kámień / bądź wrzód álbo zránienié iákié: á nie
tylko w kryſtérze/ ále y ták ſámá przez vſtá dobra ieſt ná
raz dragm ßeść/ álbo vncyią iéy biorąc: á w opłatki(bo
by w zębiech zálgłá) vwijáiąc. A iż własnéy terebin=
tiny z drzewá terebintu niémamy: tedy z modrzewiu ál=
bo z iodły/ ná to mieyſce ſye dáć może. Albo
℞. Chrzanu porzezánégo ná ßtuczki gárśći trzy/ vwá=
rzawßy y wytłoczywßy puł kwarty wźiąć / á benedicty
dragm ßeść/ agarici trocſ ʒ ij/ olei irini ℥ iij/ przydawßy
m̃. Albo ℞. Radicſ ononidis/ pinpinellę/ aſtra=
gali/ petroſelini ana ℥ ij/ herbarſ alteę/ violarię/ ſaxifra=
gię/ artemiſię/ ſerpilli / betonicę ana M. j / florſ cha=
momillę P. ij/ lupulorſ P. ij/ conſolidę regalis/ fraga=
rię ana P. j / ſeminum milij ſolis/ fraxini ana ʒ ij/ ani=
ſi/ cimini ana ℥ ß / fiat decoctio: cuius colaturę et ex=
preſsi ℔ j/ ſucci raphani ℥ ij/ ſucci petros: ℥ j / elect: iu=
ſtini ʒ vj/ benedictę ℥ ß / olei anetini ℥ iij m̃. ℞. Pe=
troſelini ℥ iij / radicſ alteę / aſparagi/ eringij / liquiritę
ā ℥ j/ herbarſ ſiſimb: aquatici/ betonicę/ tanaceti/ ſaxi=
fragię/ calamenti/ timbrę/ ſerpilli/ comarſ aneti ā M. j/
florſ chamomillę P. ij/ florſ iunci odorati P. j/ ſem̃: cali=
dorſ maiorſ/ ana ʒ ij/ ſem̃: paſtinace/ ſeſeleos ā ʒ j ß/ ci=
ceris rubri ℥ j/ coquantur in aquę q s/ colaturę quarta=

rijs quin=

rijs quinque adde / elect: diacarthami ʒ vj/ diaphenici
℥ ß/ ſirupi de duabus radicibus ℥ iij/ oleorſ irini/ ſcor=
pionũ ana ℥ j ß/ miſce. Tych wielkich tákich kryſtér nie
vżywamy / áż czáſu wielkiéy potrzeby: bo máłé ex ſuc=
cis mogą / wielé pomoc / iáko z chrzanu / ex ciclamine/
ex ſucco limoñ: roſtworzywßy ie alteę decocto. á vżywa=
my tego częſto: bo kiedy ból gwałtowny zá którym ſye y
vryná záwádźi/ y przez vſtá/ ieſliże co damy/ poſtąpićby
niechćiáło / co czynić / iedno tychże kryſtér y drugi raz/ y
trzeći / y wiecéy ieſliby gwałt dróge pokazał / vżyć. Je=
dnákże lekkich / z których oſobliwieſmy doználi / ſuccum
betulę / co náßy oſkołą brzozową zowią / która ná Wio=
ſnę kiedy ſye miazgá z drzewá pußcza/ indźie zá rzecz dro=
gą bierzą/ á ná to chowáią: z niéy kryſtéry/ fomenti/ wán
ny/ y potie czyniąc. Potie clarificowawßy y aromatizo=
wawßy/ z ſiropem de duabus/ álbo de quinque radicibus
vdawáiąc. A ieſli do wánienki ſye iéy doſtáć może/ w niéy
ćiepło śiedząc/ podłożywßy pod ſye ślazu/ chebdu/ bylice/
rumnu ꝛc. obſtructie otworzy/ ćiáło poſili/ y własnośćią
nérkam/ y kámieniowi pomoże. Jákóż náßych to świety
obyczay/ ſkoro ich kámień popádnie/ w wánnie ſye roſpá=
rzyć / z którey czáſem z bólem więtßym/ czáſem ze mdło=
śćią wychodzą / á czáſem też nápoły zemdlawßy á obu=
márwßy/ áż ie wywloką czekáią: czemu? wánná tákim
nie przeco miáłáby być daná / iedno áby ſye ćiáło roſpá=
rzyło/ meaty otworzyły/ y ieſli ſą záſchłé/ zápiekłé/ á ſtwár
dźiáłé humory / zmiękczyły: czego ieſli názbyt / iáko ſye z
rázu ták prędko zmiękczyć á otworzyć máią? ktemu iáko
kámieniá poprzéć / álbo ſkrußyć tą drógą? owßem czę=
śćiéy to czynią / że pełné ćiáło roſpárzywßy / turbuią / y
czynią áby roſkiſawßy / śiłe vtráćiło / ieſli kámień meat
záwálił / áby do niego plugáſtwá wiecéy przypłynęło / á
bárźiéy go zátrudniło: álbo ieſli z więtßégo do ćiáśniey=
ßégo meatu/ to ieſt z nérek do żył / co ie vreteres zowią /

Math: in lib: 1. c: 93.

poſtąpi

poſtąpi bólu y niebeſpieczeńſtwá przyczyniło. A czynią wánne ná prędce/ owſá cnopków kilko/ bylice oboiéy po cnopku w kotle wárzą / á w to chorégo ciepło wſadząią. Albo bierzą ſoczewice cnopków dwá álbo trzy/(názywamy cnopki z polá/ nie z áptéki) ślazu oboygá ze wßytkim/bylice oboiéy ze wßytkim/ononidis po kilko gárśći/ piołynu / máćierzanki oboiéy / ſanti/ bugwice/ ruty/ ßálwiéy po gárśći/ w wór włożywßy/w kotle vwarzáć á ná wór vsiadwßy/w wánnie w téy wodźie ćiepło pośiedźiéć.

Albo ℞. Radic: alteę/radicum raphani/radic: ebuli corticis mediani ſambuci/ et ebuli ana M. iiij/ herbarum mercurialis/litoſpermi/ ſaxifragię/artemiſię vtriuſque/ betonicę/ ana M. ij/ feniculi cum toto/ fenugreci cum toto ana M ij/ ſeminum ciceris rubri / ſeminis lini ana ℔ j/ milij ſolis ℥ iij/ florum ebuli/ ſambuci/ chamomillę ã P. iij/ coquantur in aquę q s/ addendo ſub finem vini/ quantum libuerit. A ieſli gorączká będźie: nietrzebá tu o tym pytáć/ kámień tu léczym nie gorączke: bo gdźie gorączká przy któréy chorobie ſtánie / one záwżdy pierwéy opátruiem/potym inßé przypadki. Włoßy iż pracéy ták wielkiéy o wánnie mieć niechcą / ná miednicy to odpráwuią / decoctiéy vczyniwßy tyle / coby wniéy vśieść/ á krzyż roſpárzyć mógł/ nóg/ kolan/ áni grzbietá w niéy niepárząc. Czynią drudzy miáſto tych źiół / w oliwe ſye ſáme ćiepło moczą / álbo wody częśći pewné á oliwy mniéy przydawßy. foment tóż vczyni. Jednákże temu co wánnie ſye nie z vczył/ álbo iéy mieć niemoże workámi fomentuiąc. ℞. Alteę cum toto mercurialis parietarię/ artemiſię ana M j/ comarum abſinthij M j/ florum chamomillę P. ij/ſeminum feniculi/cimini ana ℥ j/ conciſa et contuſa/w worek włożywßy/warzáć y fomentowáć. Albo ℞. Radicum ononidis / pimpinellę ana M j/ radicis dictami M. ß/ alteę vtriuſque/ artemiſię/ calamenti/timbrę/ſerpilij/ ſauinę / aneti/ ã M. ß/ florum

chamomillę/lupulorum/ conſolidę ana P. ij/ baccarum lauri/liguſtici/cimini ana ℥ ß/ ſpondilij/paſtinacę/petroſel: ana ʒ ij/ impoſita ſacculo/ coquantur in aquę q s/ affundendo vini part. Po tym fomencie liniment.

℞. Olei ſcorpionum ℥ j/ anetini ℥ ij/ cum cera modica m. fiat linimentum. Albo doſtáć Bálſamu ſámégo/ ieſli być może/ álbo ná mieyſce iego ſtactę ſtárych / álbo ták ámáháke teráźnieyßych / álbo z owych nowßych : bo káżdy gorący / y ná to vczyniony / że penetruie. W ten czás kiedy chory wwánne idźie/nic wiec náßy niedawáią/ mniémáiąc że wánná to ſámá vczynić może.która/ że ießcze niewßytkiégo vczyni/ pewnie wiédzmy. Przeto bliſßych dróg mácaymy/ dáiąc mu co tákowégo wypić/ coby popárło kámienia : á ſą to álbo prochy / álbo elektuárze/ álbo kołaczki/ álbo wódki/ná vrząd do tego czynioné. ℞. Olei de Terebint: mówię o owym dobrze vczynionym more chimico / krópek kilko / z winem wónnym/ lekkim wypić/ y trzebáli powtórzyć. Albo ℞. Olei de ſuccino tákże kropek kilko. Ten wprawdźie ſtánowićby á nie pędźić powinien : ále ſubtélnie vczyniony pędźi/krußy/léczy. Bywa téż to że w tym rázie wódek dobrze deſtillowánych dawáią ſye nápić / feniculi / apij/ aſparagi/ſaxifragię/ ſiſimbrij aquatici/ lithoſpermi/ ꝛc. iednákże ieſli do tych wódek przydamy którégo z electuarzów ná to vczynionych / będźie lepiéy.

Math: in Dio: lib: 1. Ca.18. de ren: aff. dig

℞. Elect: reginę ʒ j ß/ieiunus/labrum ingreſſurus ſumat/aquarum vncias duas vel tres ſuperbibendo. Albo ℞. Elect: iuſtini ʒ ij/ ſumat. A może tych rzeczy dáć y więcéy dragm/nieprzeſádźi. Albo ℞. Elect: iuſtini/ reginę ana ʒ ij/de cineribus ℈ ij/ aquarum lithoſper: apij ana ℥ j ß/ ſirupi acetoſi compoſiti/diarhod: q s/ ad dulcorand: m. bibat. z tych elect: ſpeties tóż vczynią/ bierząc/ elect: iuſtini/ reginę ana ℈ j ß/ ſpetierum ex cineribus ℈ j/cum vino odoro bibat. ℞. Theriacę optimę ʒ j/

speciery lithontrib. ℈ j/ m̄ sumat. Albo ℞. Theriacę veteris/mitridati ana ʒ ß/ specierum diaprassij/lithontri: ana ℈ s/ m̄. sáme przez sye álbo rostworzywszy winem.

Albo ℞. lapidis iudaici/lapidis spongię ana ʒ j/pulueris vitri combusti ʒ ij/specierum lithontrib. ʒ j s/sachari albissimi/aqua saxifragię diss: fiat elect.

℞. Vitri combusti / pulueris cicadarum combustarum/ reiectis pedibus et alis ana ʒ iij/ leporis combusti / sanguinis hirci ppti / ana ℥ j s/ seminis plantag: amili/ sumach ana ʒ ij s/ sirupi acetosi compositi ℔ j/ penidiorum ℔ s/ sachari aqua saxifragię diss: q s/ fiat elect.

℞. Sanguinis hirci ppati/ lapidis lincis/ lapidis iudaici/ lapidis spongię/ vitri combusti/ ana ʒ ij/ m̄. fiat pulvis. którégo wziąć (iáko káżdégo z tych wedle podobánia) drágm pułtory álbo dwie / y z wódką saxifragię rostworzywszy/ á siropem de duabus radicibus osłodziwszy/ wypić. Albo do drágm tylko kilku cukru dobrégo/ wódkámi témi rospuszczonégo przydawszy/ vczynić kołaczki. ℞. Specierum elect: Iustini ʒ ij/ lithont: ʒ j s/ ex cineribus ʒ j/ rhabarb: electissimi pulverati ℈ iiij/ sachari aqua seu decocto dissoluti ononidis q s fiant rotulę. lapidem nephriticum tych czásów zá pomocny miéwáią: który z Indiy niedawno przyszedwszy/ otrzymał przećiw kámieniowi zwycięstwo / że go y kruszy y pędźi: przeto wziąć go z winem drágme/rzecz pomocna. A iż té simplicia sámé przez sye co v nas rostną / y ládá ná polu sámé w ręce lázą/ są pożyteczné: niemniéy będą/ kiedy z nich część subtélnieysza / y do penetrowánia łatwieysza / destilluiąc ie/ wyćiągniém / zwłaszczá owym sposobem/ per retortam/álbo w pelikánie/spiritus chwytáiąc/ któré to z trochą winá / dáné co oni quintam essentiam zowią/są bárzo pożyteczné. A oléy on co potym idźie á po wiérzchu sye zbieráć da / do mázánia obracáiąc: owych remanentiy/iáko sales chimicos niewyrzucáiąc: gdyż v-

bogiemu zá iedne Theriáke stáną / y schowáć sye dłużéy niż té insze rzeczy dádzą. ℞. Seminum cardamomi/ nigellę / milij solis/ alteę / pastinacę/ petrosel: ligustici/ fraxini/cimini/anisi ana ℥ j/sem̄ ocimi/hiperici/ peonię/ ana ℥ s/iridis/galangę/enulę/valerianę/gentianę/ pimpinellę/filipendulę/asphodelli/asarinę/astragali/ononidis/dictami albi/ana ℥ j/herbarum rorum cum toto/ salvię/trichomanes / chamepitis/thimbrę/ serpilli/ comarum aneti ana M. ij/ florum rorum. salvię / hiperici/ chamomillę/adianti/consolidę regalis/fragarię ana P. ij/ foli: lauri/maioranę/mentę grecę/ ana P. j s/ epithimi P. j/ baccarum lauri ℥ ij/rhapontici ʒ x/rhabarb: ʒ vj/ galbani/ sagapeni ana ℥ s/ succi raphani depurati ℔ j/ succi ciclaminis ℔ s/ sanguinis hirci ppti ℥ j s. singula contrita et contusa/ secundumque artem pręparata/ cum succis in aquę saxifragię et ononidis ana q s/in fimo per dies aliquot macerentur / post insolata more chimico in vase diligẽtiss: cõcluso et sigillato/aliquoties destillentur. do czego dispensuiąc / ieśli ligni guaiaci ℔ ij/ salsę pulverum ℥ iiij przydamy: trudno co lepiéy być może: gdyż to są rzeczy tákié/co żyły przechodzą łatwie/ y máią moc te/ vryną álbo potem humorów popądząć: á nie tylko nászému choremu/ále snadź káżdému/ którégo iedno która intemperies álbo cacochimia do obstructiy á żył zátkánia/y ztámtąd do guzów álbo w ćiele stwárdzenia przywodźi. y destilluiąć wiec sam gwáiak okróm tych drugich rzeczy/z pożytkiem niemáłym/ ále wiémy/ że té simplicia dobrze dispensowáné/ przez wielkiégo pożytku być nie mogą. Z nich tedy tego elixiru kropel kilkonaśćie daymy: álbo ieśli potrzebá indicatia vkaże/vncyą/ álbo sámego / álbo z winem. Jednákże tego przepomináć nie 13. *Method.*
trzebá/ że té diuretica któré bárzo á głęboko żyły przenikáią/á vryne prowádzą/máią być pomiárkowáné/ á niemáią być in excessu qualitatum/ ieśli máią penetrowáć/

á ku dołowi rádczéy/nie w mieyſcu zoſtáć/álbo ku górze
ſye obróćić : gdyż gorzałká/ elixiri/quinta eſſentia/ ſpiri-
tus/y té ſubtélné deſtillati/w żołedku tylko zoſtawßy/ á
w cześćiách ſye bliżßych / y w głowie vkazawßy / mniéy
do dalßych mieyſc dosiąc mogą : y przetóż ie w głow-
nych y ſerdecznych potrzebách dawamy : iáko gdy kto
głowy záwracánié/ drżenié/tárgánié/ mdłosć/zátrudnie-
nié miéwáiąc/ powietrza rußenia/ kádukú/álbo ápople-
xiéy ſye boi : ták tych rzeczy ráno wźiąwßy kropel kilko
głowę potwiérdzą. Przeto / iż też kámieniowi mogą co
pomoc/z trochą ich winá bráć : y iż ie doniesie/y własno-
ścią ingredientium kámień zetrze. A ventriculi/ od któ-
régo cruditas y máterya kámieniá poßłá/ vmocni y po-
twiérdźi : gdyż tákich rzeczy compoſitie iáko iednéy The-
ryáki ná vrząd vczynioné bywáią. á deſtillátia : ma być
co nalepßa : w którey czynieniu náßy niż ſtárzy ſą ßczeſli-
wßy/ ná którą owo wzdycha Gálen/ proßąc Bogá /áby
ſye náuká iáka wyrwálá/ coby facultates medicorum euo-
caret / et in ſegregatione diuerſas illorum partes ſecerne-
ret. kłádąc przed oczy ocet / który ex putrefactione ſim-
plici idąc złą drógą / dobry y do wielu rzeczy pożyteczny
ſye ſtawa. Jákoż ieſli kedy/ tedy w náßym tego kámie-
niá léczeniu/toby miáło mieć mieyſce/pátrząc iáko z rze-
czy żádnych/plugáwych/ y nikąſká proportiéy z náßą ná-
turą niemáiących / lékárſtwá być mußą : z których plu-
gáſtwo zárzućiwßy/o iáko drógá ßczeſliwa/ pieknie/ be-
ſpiecznie/ á ſmácznie co léczyć : bo gliſty/ krówki (cica-
das/ których w prawdźie v nas niémáß / wßákoż chrzą-
ßcze ná ich mieyſce bierzą) kámienie/ ſzkło / krew/ co zá
ſmák : á záżywálá antiquitas tych rzeczy : wierzę że oczy
zmróżywßy. Té cicadas (á ſą to ná oliwnych poſpolićie
drzéwkach chrząßcze) dawáiąc :
Niedźwiadkowy popiół dáć pić :
Gliſty tárté ſámé przez ſye/ álbo palone/ dáć pić :

Lupieże co nád kolánmi we wnątrz/ ná nogách v kóni
ſye rodzą (Lichenes Dioſcorides zowie) dáć pić :
Tákże z kopyta końſkiégo róg tárty / dáć pić :
Skorupę iáiową ſtłuczoną/ dáć pić :
Z korupy rákowéy ſtłuczony proch / dáć pić :
Kámienie co ſye w głowie v ráków náyduią/ dáć pić :
Kámienie zełbá bupreſtium robáctwá owégo mierźio-
négo/ co w gnoiu leżą/ á łby czérwoné ma/dáć pić :
Kámienie co w gębkách tertij álciony ſye náyduią/
dáć pić : Kość z głowy człowieczéy tártą / dáć pić :
Kámienie co ſye w korzeniu ielenim / wołowym / álbo
iákimle po tych náyduią/ dáć pić :
Kámienie co ſye w wątrobách iákichle náyduią / dáć
pić : Kámienie co w kápłónich álbo w kurowych żo-
łądkách bywáią/ dáć pić :
Nérki záiące ſórowé/ álbo vwárzywßy/ dáć pić :
Proch záiącá márcowégo vpalonégo/ dáć pić :
Strzyżyká álbo łudárkę / tártą dáć pić :
Proch ſpalonégo żołędźiu bukowégo dáć pić :
Canthárides okrom nóg / główki y ſkrzydłek dáć pić :
Múchárzynę ták z moczem / dźikiégo álbo domowé-
go wieprzá vwędzoną/ á w proch ſtártą/dáć pić :
Słodzonę ßkápią dáć pić przez dni cztérdzieśći. O iá-
ko inßych plugáwych rzeczy nágromádźiłá obſuatia / á
chorégo wrzaſk : wſtyd ich y liczyć: iednákże iż tá chorá-
bá z obżárſtwá á nierządu poſpolićie bywa/ niech ſye oni
á nie my ſromáią/ co im przychodźi : nie tylko té poſoki/
álbo robáctwo / ále oto krocodylowé mięſo ieść / gnóy
owczy/ gnóy myßy ieść/ y inßé rzeczy plugáwé : co w de-
ſtyllátią włożywßy/ á własnosć ich vchwyćiwßy/ mniéy
przykrośći. y deſtilluią owo ſtercus pueri impubis/y da-
wáią z pomocą do tego / y inßé : iáko z kwiátu y iądrek
brzoſkwiniowych/z soków temu należących: bo ácz oſko-
łá brzozowa ná wioſnę ſámá przez ſye dobra/ ſok ex cicla-

Lib:2.cap:41.

De Ther: ad Piſ.

mine/ſok rzotkwiowy/ ſok chrzanowy/ ſok z mácice win-
néy/ kiedy ią ná wioſnę obrzezuią : ále ieſli té ſoki z deſty-
luiem/lepßé będą/iednákże y przez ſye ſámé niezłé/clarifi-
cuiąc y áromátyſuiąc / trochą cinámonu/ álbo ſpeciery/
co ſą vtemperowáné / á téy chorobie przywłaßczoné. A
ieſli ſoki być niemogą/ decoct proſty z tégóż vczynić : ie-
dnákże ocukrowawßy : áby przykrość nauſeam nie czy-
niąc/ ná dół ſye obrácáłá : Bo dáć decoct ebuli/ corticis
mediani ſambuci / hiſopu / cąbru / piołynu/ kto wytrwa
ſámé :· y przetóż wárzą to więc z winem/ áby było y cor-
rectiuum y delatiuum. Krew kozłową doznaliſmy być
bárzo pomocną/ktorą więc bierzą ták/obrawßy kozłá lat
średnich/to ieſt w czwartym álbo w piątym roku/y przez
láto go dobrze wypáſwßy/wkońcu Śiérpniá/ábo ná po-
czątku Wrześniá zádawią/y záraz krew znięġ wypuſzczą/
ná duniczkę co cudnieyßą biorąc/ y lipowym álbo trzcin-
nym nożykiem/kiedy ſye zśiądźie/ rzeząc/ ná słońcu ſußą/
chowáiąc do potrzeby. to ieſli poſypiém ſpeciebus liton-
trib. y ießcze w ten czás póki miękko incorporuiem/máło
nie lepiéy będźie niż owák/co kozłá páſą owémi ziołmi/co
kámieniowi ſłużą / y winem go co nalepiéy białym poią :
co áby własna żywność kozłowi/ da ſye to tám widźieć/
y ztym záraz/ieſli wino rad álbo nie rad by nalepßé pijał.
Czyniém też to chytrzéy/y nie źle ſye zdarza : wźiąc kozłá
pilno ná dobréy łące miedzy górámi páſionégo : y przemo-
rzonégo troche/możeli być winem nápoić: á zádawiwßy
záraz cálégo , cum aquarũ ſaxifragię / aliſmatis/ altee/
cicoree/deſtilowáć rázów kilko/woſtátni ſpecierũ lithon-
tribonth ℥ ij/ diambre/ diamoſchi po ℥ j/ przydáwáiąc /
wodká z niego będźie pożyteczna: do ktoréy przydamyli
owé gummata/ galbani/ ſagapeni ana ℥ ß / gumi cera-
ſorũ ℥ ij / ſuccorũ raphani / ciclaminis ana ℔ ß / będźie
dobrze. A dawáią tákié rzeczy / nie tylko áby łamały/ á
popędzáły kámienia/kiedy męczy/ ále y przed tym/áby ſye

nie zálągał : gdyż iego początki / od máłych ſye ziarnek
zálągáią/ ták ztych które ſye we krwi kliowáté/á przypá-
loné tráfią/ iáko z owych/ co nieſtrawné z inąd przyßed-
ßy/ w nérkách / álbo indźie mu fundáment záłożą. iáko
pißé ieden o Pánience/co ſye zátykáiąc/ ßpilkę álbo igieł-
kę połknęłá : z ktoréy gdy phlegmą a humorámi kliowá-
témi ſię oblepiłá/wnet ſię nie vleczony kámień potȳ poká-
zał : á to było dla meatów ćiáſnych/że ſye tám tá ßpilká
opárłá: które to meáty by były przeſtrzenißé/wnetby byłá
igłá poſtąpiłá/ y ták złégo łátwiéy pozbyłá : y przetóż o-
wi co máią meáty przeſtroné / á nérki niż drudzy chłod-
nieyßé/ záwżdy vryną iákoby piaſek wyrzucáią : ktorégo
ná vrynał nálnie ták wiele/że kiedyby ono ſkupił/ á w ká-
mień ieden ſpędźił / doſyćby ſnadź y záraz wielkim był.
á dla tego mówię/ to ſye tám nie kupi / że expultrix mo-
cna/ meáti y vreteres przeſtroné/ á ćiepło miarné/ co nie
przyſußy/ áni przypiecze / ále radczéy ſtrawi/ y wypędźi.
Bo iáko to iuż zá przyznáną mamy / że calor naturalis
wßytko w ćiele kiedy w ſobie ſam á miárny / ſpráwuie/
ták gdźie zepſowány / á z miáry wypárty będźie/nic do-
brégo vczynić nie vmié. Tu ieſli kedy przymiot náß łá-
iánia álbo wypędzenia godny/ktory ták krwie y ćiáłá w-
ßytkiégo/ á wątroby y nérek miánowićie przypala/ że co
Falopi dworſkié trzymał/nie być żadnéy podágri/ chirá-
gry / áni articulorum dolores , tych czáſów / iedno tám
gdźie ſye náyduie przymiot : to my ießcze śmieléy twiér-
dźić tu możem/ że ledwie kedy ſye kámień zaląc mógł/ie-
dno gdźie przymiot náture zgwałćił/á nérek przy krwi ſu-
rowéy przypálił : lub to w dźiećiach ex ſemine/ álbo z nie
czyſtéy mamki v pierſi / lub w niewiáſtách/ choć czáſem
cnotliwé przy mężách/lub w ſámych mężách álbo w ſtár-
ßych/ gdy z onégo nierządu nérki ſye zápalą/ á prze wiel-
kié gorąco/ przypiéką : álbo więc prze oſtátnié oźiębienié
kámień vklíją/ gdy dietá przyſtąpi nie dobra. Przeto iá-

Alex.Bñd. li. 23.cap. 36.

ko że złéy diety przy tym przymiocie kámień ſye prętko v-
czynić może/ ták o dobrą áby go vmnieyßáłá/ ſtáráćſie po
trzebá. A iż káżdéy káżdéy affectiéy przymiotowéy iedná
ſnadź dietá być ma / tedy iéy to powtarzáć nie trzebá /
miárę przed ſię wziąwßy: á iáko w lékárſtwách / ták y
przez nich żywiąc. A iákoby długo téy niewoléy ⁖ póty/
póki chcemy áby kámień áni żadna chorobá z tych/ duße
niewypiráłá. A iżby to ták było/ ten co kámień miéwa/
bóle nocné/ bóle członkowé y inßé/ niech ſye ſobie ſam zá
czás máły przypátrzy / iáko w diećie dobréy będźie wol-
nieyßy/ iáko ſtolce/ pot/ vryná/ ſwego czáſu odchodząc/
nic nie zátrudni ⁖ a ieſli ſye indźie iáko rzeczą plugáwą á
mniéy potrzebną vryną brzydźił/ w téy affectiéy może
ſye iéy medik przypátrzyć: gdyż łátwie co inßégo nád né
rek / á żył tám im bliżßych prawdźiwiéy poſtánowienié
pokazáć może: y vyźrzyli vrynę metną/ że pod nią iákoby
ßumowiny álbo poſoká/ á przytym teſkność/ brzuch y łę-
dźwie bolą/ koláná ſłábieią/ ná kámień ſye zbiéra.

Jeſli vryná bywá metna/ gruba: ieſli ſye czoſnku/ ká-
puſty álbo czego grubégo nie obiadł/ dźiárſtwá/ iákoby
ná ſpodku vpußczáiąca: kámień przyßły opowiáda.

In 6. de m. vul Jeſli nérki názbyt álbo mniéy niż trzebá ćiągną/ á ták
cap. 3. żyły w ćiele zátrudniáią/ zápalenia nérek/ á zá tym oſłá-
7. aph. 36. bienia álbo kámienia wyglądáć. Jeſli ná vrynie báńki/
álbo bebele ſye vkazawßy trwáią / kámieniowe máterią
vkázuią. Jeſli vryná iákoby otreby/ álbo łupieżyki/
álbo błonek ßtuczki w ſobie ma / vkázuie kámień być o-
In 4. aph. 76. ſtry: zá iákim ſye wiec y krew ſączy: gdyż ći co kámień
De vrin. ſig. miéwáią rzadko boleią/ póki ſye kámień nie wzrußy/ álbo
ex Hippoc. pęchirz vryną nie nápełni. Jeſli ſye vryny wiele nád
miárę pokaże/ iákoby zmárzłéy álbo prze gęſtość ſklionéy/
De Dyn̄. álbo metnéy/ á iákoby ropy pełnéy/ álbo że wnet kámień
álbo że nérek zránienié ſye pokázáć ma / znáczy.

Jeſli w látá pátient záchodźi / á kámień ſye wraca/ y

iedẽn

iedẽn odßedßy/ drugiemu náſienié álbo początek zoſtá-
wuie/ ktemu nérki ſmáży/ y z ich tłuſtością vrynę wypu-
ßczą/ powiedzmy mu że będźie zkámieniém dożywotnym. *4. aph: 80.*
Awa że w téy chorobie/ ná vrynę ſye pátrzáć godźi: gdyż *C. 2. aph. 40.*
świadczyć o nérkách y kámieniu pewnie może. Ktemu że
też kámienia nie miéwáią iedno Pánowie/ á ći/ co prze do
ſtátek we złéy diećie żywiąc/ ná tákowé affectie robią: á
że też iákoby odrobiny zonych doſtátków prze medicá ſye
krußą: dla których oto vryny doyźrzéć nie lenić ſie będźie.
á może ią nie tylko medikowi/ ále y ſobie ku oglądá-
niu częſto chory zoſtáwowáć / áby zá experientią czuł o
ſobie: á bacząc nie dáleką chorobę/ áby iéy zábiégał/ po-
mniąc/ że kiedy kámień popádnie/ trudniéy go wypędźić/
niż kiedy ſye nań zbiéra / áby nie vróſł / nie dopuśćić.
Przeto niech zá rzecz pewną będźie / y zá rádę gruntow-
ną/ áby ſye tácy léczyli przedtym / lékárſtwy / coby krew
czyściły/ potym/ drógi y meaty rośćiáſniły/ á kámień ie- *7. de ſ. M. ſ.*
ſli ſye záczyna / krußąc pędźiły. A temu záleca czás być
nalepßy Gálen / pierwßé y oſtátnie dni Máiá: który że
w Polßcze nie ták nam iáko Gálenowi w onych kráiách
ſtawa/ Wioſny ná to któryle czas weżmmy/ ná vrząd ſię
ná to vdawßy/ áby lékárſtwá ßły ſwą drógą/ przy diećie
bárzo dobréy / y ſpráwie owych rzeczy/ co ie non náturá-
les zowiém / áby náß kámiennik melankoliéy ſye w ſobie
zálęgáć niedał / ále áby myśli záwżdy y ſpraw przy ſum-
mieniu dobrym/ co ná weſelßych był. Bo áczći powiádá- *De rẽn aff. di.*
li/ że mu ſye czáſem rozgniewáć nie wádźi/ przeto że gniéw
ieſt/ iáko bodźiec do ſpraw / iże ćiepło przyrodzoné do
wnętrza y ſercá obrácáiąc/ rádo to co wewnątrz trapi/
ſtrawi: iednákże ták máły y mądry gniéw być nie może/
áby záwádźić wiecéy niżli pomoc niémiał: przeto niewiá-
ſtá co ſye goſpodárſtwẽ báwią gniew zoſtáwiwßy/ ſam
niechay dobréy myśli będźie: exertitia abo ćiáłá ćwiczącę
pracą niechay czyni/ wedle potrzeby ná koniu/ ná wożie/

w barce/

wbarce/cześćiéy niźli pießo/ázwłaßczá/ieſli fluxom bár-
zo podlégł: iákóż táki trudno ich być ma wolen: iednák-
De cura lapid że ieſli pießo będą / po obiedźie áni po wieczerzéy nigdy:
áby oná cruditas w członki nie wległá / á z mnieyßégo
wietßégo kámieniá nie czyniłá. Prawdáć że owi/ co ich
popádnie kámień/ nie tylko ſye trzeſą/ ále bárwiérze / ál-
bo ći cożiem pomoc chcą / przykro iémi dźwigáią: y nogi
wzgórę/ á grzbietá ná dół náchyliwßy wzrußáią/áby po-
ſtąpił. ále iako to gwałtowné lékárſtwo z tym zwłaßczá
co ie ból/ pełność/ ſtrach/ y inßé przypadki trwożą.
Obiad/ y wieczerza/ ſwego czáſu. A co zá potráwy?
De cura lapid Bóg zna co proſtßé / á co ich namniéy: bo nie tylo Gá-
len/ ále rozum ták rádźi/ áby co namniéy tákowy iadał
potraw ſtráwnych / á do czynienia dobréy krwie podo-
bnych. Nie máią to tedy być bárzo przyprawné/korzen-
De diſs: cont. né bárzo/ áni słodkié potráwy. A ieſli mu ſye łákoći zá-
Aetius ſ.u.c.8 chce/in illa rerum ſacietate/oto go Gálen vczći/pokrzy-
wámi młodémi / miáſto meneſtry álbo ſáłaty ie vczyni-
De cura lapid wßy. záléca y aſparagi/ y záiącá/ále podobno nie wczar-
ną iuchę/ gdyż y pić káże/ y w melánkolią ſye obróći. chy-
bá izby tá iuchá miáłá być ze krwie (iákóż czarna iuchá
przez krwie rzadko kiedy będźie) kozłowéy / owémiß rze-
czámi co y electuarze záprawiona. Nérkámi oslémi/ia-
ſkółczémi/ crocodilem / karmić go ia niechce: gdyż pta-
ków/ kurów / ćieletowin v nas doſyć. Co kiedy wárzą/
niechay będźie z piotrußką/ z cąbrem/ z cáruiem / z feni-
kulem / z kwiatem mußkatowym. A do przyſmáku do-
bry chrzan / ſok limonowy / ćwikłá kwáßona/ cáppáry z
octem/ moſtárdá y inßé. zá fructy/ figi/rózynki/migdá-
ły/ piſtácy/ piniollę/láſkowé orzechy młodé łupioné/me-
loni ſwego czáſu/ꝛc. Czoſnek álbo z nim kápłon zálécáią:
ále iákóż go náßemu dáć/którégo głowá pełná/ á wątro-
bá zápalona z żołądkowiby nie zły / ále prze hayduki z
nim. miáſto winá piwo niechay będźie dobré: wßákóż

ieſli ſye náłożył/ á żołądek tego chce/ niechay pije piołun-
kowé lat y mocy śrzedniéy/ y to z tym baczeniém/áby nie
zábaczył/ że ći co winá nie pijáią/ nigdy álbo rzadko ká-
mień miéwáli: wódkę cynámonową áby pili/ rzadko v-
wárzoną/feniculową/ káruiową/ przymiéßawßy rzeczy/
kámień łamiących: ſtánie zá wino/y zá lékárſtwo. Sen
w tym niechay ſwą drógą idźie/ná poſćieli niewilgotnéy:
á iáko gánią oni z mądrych kráiów medici/ pierzyny/prze
to że wilgotné/ á zálecáią máteráce/nátkáné źiołmi tym
rzeczam ſłużącémi/ ták my mówim/niechay iáka być mo
że będźie poſćiel/ byle ſwego czáſu á trzéźwo ſpał/ nie po
obiedźie/ áni záraz od wieczerzéy/ ále ſtrawiwßy nápoły:
áby tym lepiéy ießcze żołądek tráwić mógł. Nocné potrze
by/ które rozmnożeniu w Zakonie małżeńſkim ſłużą/mo-
głiby ſye dopuśćić/ gdyż nérki gorące/ y krew w nich o-
ſtra/ z genitura tám będąc/do tego pobudzáią: wßákóż
przez roſpalenia ćiáłá nie zoſtáwią/ergo ceteris páribus.
Bo iáko káżdé zádźierżenié w ćiele/ tych rzeczy co wyniść
były miáły/ ieſt ßkodliwé: ták też y to nie pomoże / nie
tylko kámieniowi/ ále mdłośći/ ále kolikam/ ále fébram/
ꝛc. przyczynę dáwáiąc. Jednákże że ſtan/że látá/ że ból/
że grzéch/radczéy do lékarſtwá niż do roſpuſty drógę po-
kázuiąc/purguymy. ℞. Rhabar: electiſſ: puluera-
ti ℈ iiij/ ſyrupi de ſucco acetoſę/ vini ana q s m̄. fiat po
tio. Albo ℞. Terebintinę aqua ſaxifragię diligentiſſi-
mę lotę ℥ j / rhabar: electiſſ: ℈ ij / mixta nebulis inuol-
uatur/ ſumat. Albo ℞. Rhabar: electiſſ: ʒ j/ lapidis
ſpongię/lapidis iudaici p̄p̄torℓ ana ℈ ß/elect: iuſtini/de
pſilio ana ʒ iij/ m̄. fiat bolus. Albo ℞. Elect: iuſti-
ni ʒ v / benedictę ʒ iij / rhabar: electiſſ: agarici troc ā
ʒ ß/ ſyrupi de quinque aperitiuis radicibus ℥ j / decocti
aperitiui ℥ iij ß/ m̄. Dobra temu mánná/ dobra caſſya/
álbo któréle co łáſkáwie purguie z przodku/ póki ſye dró-
gi nie otworzą/ które oto gotuymy ſyropámi.

℞. Syruporum de ſucco acetoſę/ de duabus radicibus anaℨ j / decocti aperituri maioris q s miſce. Albo ℞. Syruporum de quinque radicibus/ acetosi diarhod: a ʒ vj/ ſpecierum litontrib: ℈ j/ decocti litoſpermi q s m.

Albo ℞. Radicum Aſparagi/ feniculi/ bruſci/ ononidis/ pimpinellę/ ana ℥ j/ enulę/ aſtragali/ gentianę/ eringij/ imperatorię ana ℥ ß/ cicorec cum toto/ M. ij/ herbarum trium capillarium/ ſaxifragię ana M. j/ artemiſię morum/ Timbrę/ ſerpilli/ comarum aneti ana M. ß/ ſem: aniſi/ petros: liguſtici/ litoſpermi/ alteę/ nigellę ana ʒ ij/ cardamomi / paſtinacę / ſeſeleos / peonię ana ʒ j/ florum chamomillę/ lupulorum ana P. j/ geneſtę P. ij/ nardi indicę celticę ana ʒ vj/ acori/ iridis/ dictami ana ℥ ß/ aſari ʒ iij/ rhabarb. rhapontici ana ʒ ij/ omnium fiat decoctio/ in aquę ſtillaticię/ feniculi/ vel apij / et cicorec ana ℔ iij/ vaſe bene concluſo/ et obturato/ ſub finem addendo vini generoſi ℔ j/ ſuccorum raphani/ ciclaminis depuratorum ana ℥ iij/ colentur et exprimantur/ clarificata et aromatiſata/ ſpetierum diarhodon/ diaxiloaloes ā ſcrupulis duobus / addendo ſachari q s/ ad dulcorandum/ dentur dulcoratę ℥ v/ pro vna vice. Vel ℞. Decocti huius ℥ iiij/ ſirupi de cicorea/ violati ana ʒ vj/ Jeſli ſye ták zdáć bedzie/ rázów dwá bráć ná dzień/ wedle obſtructiy / y ieſli ſye drágmá infunduie która ſeny / y epithim: popedzi bárziéy. Za purgátią wziąć infuſa. ℞. Rhabarb. electiſsimi ʒ j ß/ ſpicę ǧ vj/ Turbit gummoſi ʒ j ſinziberis ℈ j/ agarici trociſcati ℈ ij/ pulueris ſenę preparatę ʒ ß/ radicum mechoacan ℈ ij/ infundantur per noctem/ quorum expreſſo adde benedictę ʒ iij/ decocti ad diluendum q s/ m. fiat hauſtus/ Chcemyli téż tylko którégo z ſámych/ możem. ℞. Rhabarb. ℥ ß/ infundatur in decocto cum cinam: ℈ j/ expreſſo addendo benedictę ʒ ij / decocti q s/ dulcorando ſirupo violato / fiat potio. Albo ℞. Turbit gummoſi ℥ ß/ zinzib: ℈ ij/ ſpe-

tierum aromatici roſati ʒ ß/ infundantur per noctem/ cuius expreſſo adde electu: de ſucco roſarum ʒ ij/ ſirupi de cicorea/ decocti ana q s/ m. fiat hauſtus. albo Mechoacan pulueratę dragmas duas / lapidis nephritici ℈ j/ cum vino fiat hauſtus. A iż nie doſyć bywa tákiemu raz ſye przepurgowáć/ przeto te decoctią powtórzmy/ y nieraz przepurguymy / krew ſye przeczyśći / gdyż takim nic nie ieſt szkodliwszégo / iáko záwrzéć którąle drógę fluxom / á záś bárzo vżytecznie prowádźić ie którąle ſtroną. bo gdyż womit/ choć dáleki/ y z nérkámi máło zgody máiący ieſt pomocny / iáko bárziéy będą pomocné ſtolce : którégo aby ſye nigdy/ nigdy nieſtánowiły / vpominaią wszyſcy. *De rē. aff. dig.*

A iż kiedy ſye nérki záwrą/ ſámé przez ſye póki mogą/ czyszcą ſye rzeczámi grubszémi przez ſtolec/ á ſubtélnieyszémi przez vryne / tedy dáć temu pomoc zá czáſu lékárſtwem takim/ coby ſye humorom ſtánowić niedáło/ będźie do rozumu : gdyż nérki ſą iáko lochty iákié / przez które to / w ćiele wszytkié/ to ieſt/ nie tylko co w wątrobie / ále téż co głowie / w pierśiách / w płucách / y indźie wytoczyć ſye może : przetóż popądzáć tám tedy intentia piérwsza. A iż poſpolićie ći którym ſye zámuláią á zawiéráią/ przyłączoną intemperiem á zápſowánié wszytkiégo ćiálá miéwáią : téy gwoli nic lepiéy / iáko drzewá gwáiákowégo dáć ſye nápić. ℞. Ligni guaiaci limati ℔ j/ aquarum ſaxifragię/ cicorec ana ℔ vj/ macerata s a/ coquantur in vaſe bene lutato pro ſirupo ſudorifico. Pro potu vero. *7. Meth. M.*

℞. Ligni limati ℔ j ß/ in aquę fontis ℔ xx/ infundantur per noctem/ poſt lento igne in vaſe ocluſo s a/ coctis adde/ rad: mediani/ petro: cicorec/ enulę ana ℥ j/ cinam: ℥ ß/ ſeminum feniculi/ lithoſpermi ana ʒ ij. A tego pićia koniec vkaże owá indicatia / która ieſt poſt conſiderationem virium napiérwsza / iuuantium et ledentium. China iż ieſt diuretica/ y bárziéy vryne prowádźi niż drzewo / będźie bárzo dobra. ℞. Radicum electiſsimę chi-

nę ℥ iij/ in talleolas concisa / infundatur per noctem in
aquarũ saxifragię/ lupulorũ ana ℔ vj/ cinam: ℥ ß/ feni-
culi ʒ ij/deinde coquatur in vase duplici/ igne lento/ s a/
et pro vsu seruetur. Pro potu vero ℞. Chinę ℥ iij/ in
aquę simplicis recoctę et colatę ℔ xx/ olla oclusa co-
quatur/ addendo acori ℥ ß/ seminum feniculi ʒ ij/cocta
ab igne semoueatur/ et pro potu seruetur. ták wiele chiny
záraz warząc niebárzo c bywa w zwyczáiu/ lecz że kámień
nie dźieciam / áni pánienkam / ále ludźiam álbo niewiá-
stam stałym léczywamy / gdźie sye pić niemáło znidźie /
tedy radniey siłá niż máło dáć trzebá / áby sye vryná y
poty pędźiły / á tym rychléy obstructie y muł czyściły.
Przy dobrey diecie káplón álbo kur stáry we wßytkich ob
structiách zálécony/nádźiawßy go álbo vsiekánému przy
mießawßy tych rzeczy/co kámień pędzą. ℞. Radicum
medianorũ petroseli/ asparagi/feniculi/ononidis ana ℥j/
seminum feniculi/carui/ litospermi/ ana ℥ ß/ ocimi ni-
gellę/ ana ʒ ij/ cicerum rubrorum ℥ iij/ rorismarini tri-
chomań: ana P. j/ saxifragię P. ij/ florũ trium cordia-
lium ana P. j/ in aqua simplici warząc / áż odstánie od
kośći : y tego po vnciy piąći/co porának wypijáć/á zwła
ßczá temu co ná śile ßczedł/ á oczywiśćie chudnie/y drze-
wá/ salsy / chiny / álbo inßych zuchwáłych lékarstw wy-
trwáć by téż chćiał niemoże. A czynią tego kurá rożnie/
iedni ták iáko consumat / we fláßce álbo w báni scklá-
ney/álbo tákiey zálepioney/przez wódek żadnych : drudzy
kurá pierwey rózgámi biją / y ták roziußáiąc drażnią / á
przez opárzenia oskubwßy/ wárzą/ biorąc decoctu wedle
podobánia. do ktorégo to decoctu káplóniégo/ieśli drze-
wá przymießamy / może téż być nie źle : gdyż y pośili / y
drógi otworzy : ktoré to drógi / álbo meati / by namniey
były záwárté/ záwádzą niepomáłu. A ieśli hemorrhoi-
des/choć odległé czynią y tym y inßym bólom przyczynę:
Coż ieśli sye w żyłach y w kißkach co záwrze : przetóż o-

twiéráć/ purgowáć/ womitem/ stolcámi/ vryną/ hemo-
rhoidámi / y káżdą drógą prowádźić. A ieśli dostátek y
mieysce vłácni / á poda drógę do ćieplic / káżdé słoné to
iest śiárczáné / áłunowé / vitreolowé/ y inßé pomogą : o
tym nie dysputuiąc/iż máią astrictionem/y znácznie skó-
rę y ćiáło śćiskáią. A w tym otwiéráć meaty trzebá : pó-
mniąc że ćieplice káżdé / effect y sobie snadź przećiwny
vczynić mogą : to robiąc/ áby sye ćiáło pośiláło/á wßy-
tko plugástwo wnetrzné trawiło/ ventricul/wątrobę/ y
y inßé częśći przy diećie dobrze opátrzywßy / á pilno tego
ostrzegwßy / áby sye gwałtowné lékárstwo żadné z o-
wych desperáckich niedawáło : to iest / anthimonium
p̃cipitatum/turbit minerale/áni merkuryuß : chybá iżby
inßé przypadki drógę do tego pokazáły/ tedy z témi máść
przyprawiwßy/ ieśliby ktemu ten chory ináczey niechćiał/
iedno rádam niemądrym służąc / mázániém przyßłégo y
często gábáiącegó kámieniá vydź/vczynimy ták iáko prosi.
℞. Mercurij ℥ vj/ mortificuiąc go w soku limono-
wym / álbo chrzanowym / axungię porcinę non salitę
mundissimę ℔ j ß/ vnguentorũ/ de artanita/ de melilo-
to ana ℥ iij/ de altea ℔ ß/ succorũ depuratorũ/ raphani/
ciclaminis/ ana ℥ iij/ seminum cardamomi/ fraxini/ ni-
gellę ana ʒ iij/ peonię ʒ ij/ baccarũ lauri ℥ ß/ radicum
dictami/ nardi indicę/ celticę ana ℥ ß/ bdelij/ galbani/
sagapeni/ gumi persicorũ/ cerasorũ ana ʒ v/ terebintinę
aqua saxifragię multoties lotę ℥ iij/ oleorũ irini/ ane-
tini / chamomilę ana ℥ iiij/ allij capita tria contusa/
theriacę veteris optimę ʒ iij/ fiat vnguentum s a / quo
vngantur iuncturę vt moris est. A do tego ná wtóry ál-
bo ná trzeći raz/ieśli humory ták vporné bárzo będą przy-
dáć/ asari ʒ vj/turbit gummosi/ colocintidis ana ℥ ß/ in
succo raphani maceratorũ puluerátorũ : nérki ieśliby
sye ták zdáło prostą diálteą mázáć : ktorey ieśliby prze-
chłodźić trzebá / máłem bárzo krochmalu y ßántálów v-

czynić. Co odpráwiwßy/ dáć mu ſye drzewá álbo chiny/ dobrze go przedtym wolniuchnémi lékárſtwy przepurgowawßy / nápić : áby on merkuryuß który roſpędziwßy plugáſtwo y tám ich w nérkách y około niemáło zoſtáwił / nie tylko dróg vrynnych nie trudnił / ále ſam znimi ieſli zoſtał záraz precz wyniść/ á inßému kámieniu nie kłáść fundámentu mógł.

Caruncula álbo zátkánié vryny.

Swiéczke wtykáią z woſku/ z terpentyną ią vczyniwßy/ á knócik vdłuż przy niéy zoſtáwiwßy/ áby ſye nie złamáłá/ áni wepchnioná tám zoſtawßy w dobywániu pracéy więtßéy / y meatowi więtßęg zátkánia nie vczyniłá : zwłaßczá że ſye y ták záwárßy/ vryny dobrze przepußczáć / á rzeżąc y bóle wielkié czyniąc vfolgowáć niechce. bo iż ſye więc ciáło bárzo nábierze / á bóle rózné y fluxy przymiotu po wßytkim rozpędzą/ w meaty plugáſtwo nabárziéy ſye pcha: woné mówię meaty/ które ſye naprzeſtrzenßé/ á do częſtégo náturze vżywánia/ napotrzebnieyßé być zdádzą. A przetóż/ iáko widzim nos rymą/ á zdrzeniámi : iezyk ſłoną phlegmą/ á klijem : dziąſłá poſoką/ á dziwiem mięſem : zęby plugáſtwem / á iákoby wapnem : vßy dymámi/ á gnoiem : oczy mgłámi/ á ropą : ſtáwy fluxámi/ y phlegmą : ſkóre świérzbem/ á kroſtámi : wątrobę/ zołedek/

ledek/ ſłodzone/ plugáſtwem/ á dziwnym od przyrodzonégo porządku odpádnieniem/ obdarza : ták nérki/ veteres á vrynné meaty / niemniéy náwiédza / gdyż támi tędy ſye prowadzi plugaſtwo / co ſye odekrwie / iákażkolwiek bywa/ oddzieliwa/ zránioné/ zdrápáné/ zátkáné/ rozgrzalé/ álbo oziebłé vczyni/ ták bárzo/ iż álbo ból wielki/ álbo gorąco/ y teſkność/ álbo vryny zwyczáynégo odbytu powściągnienié ſye pokaże. Co iáko chorobá nagła/ nietylko teraz przy fráncy/ ále w kàżdym rázie przed tym bywáłá ſtráßliwą : gdyż tákim boki náciekáią/ żywot y żołądek ſye odyma/ womituie/ ßczka / ſerce teſknosć/ potym gorączkę/ potym głowie záwrácánié/ á w tym przy złéy otuße/ nie rychłym rátunku/ á iuż z deſperowány zdrowiu/ iákoby przededrzwiámi ná śmierć pátrza. Gdzie záwołány Medyk nie diſcurruie/ ále oto ſiringę álbo świéczkę/ corychléy wściba vwiązáną / áby ią tám chwilę potrzymawßy / zá ßnurek zás wyciągnął / á zá nią przepráwiwßy meat/ vrynę z tym/ czym ſye byłá zátkáłá precz wyprowádził. która to / ieſli zárаz nic nieſpráwi drugi raz/ y do tąd/ póki trzebá. A ták świéczkę iáko ſiringę/ oleykiem liliowym / álbo proſtą oliwą mázáć. Siringá ma być vdłuż/ śrébrna w końcu / po bok dziurkę álbo dwie máiąca : do tego áby námácawßy co ſye dzieie / y czym ſye vryná záwściąga / obaczywßy / á meat iéy przepráwiwßy/ vrynié dróge vczyniłá. A iako ſtárzy wyliczáli vryny ßcia złégo rózności / diſſuria zátrudnioné z rzezániém/ á z bólem pußczánié/ ſtranguria z trudnością tylko ſámą kápánié/ iſchuria zgołá záwściągnienié á záſtánowiénié zowiąc : Ták my teraz máło nie zá iednéż affectią/ to ieſt/ zły odbyt świéczką álbo ſiringą przepußczamy. A iż temu rózné przyczyny/ záwżdy ſye ná trzy nabárziéy oglądamy : kiedy ſye nérki álbo meaty zránią : kiedy ſye phlegmą / ropą / álbo nierządem wnętrznym zátkáią: álbo kiedy guzem/ kroſtą/ gruwaſtką/ álbo brodawką iá- 1. nat. fac. Alph. Fer. c. 2. De driis M.

ką zároſtą

ką zárostą: zránienié niepowściągnie / ále zátrudniony z bólem á z zápalenięm vryny odbyt vczyni. co poświadczy mieysce mácáiąc gdźie boli/ gdy przytym ćiecze/krew/ ropá / álbo co tákiégo z vryną: zátkánié / okaże nietylko mieysce sámo bolącé / ále wszytko / kiedy sye záplugáwi ćiáło / kiedy pełné żyły / kiedy fluxów wszędy dosyć/ kiedy przedtym bywáłá vryná metna/gęstą/ iáko iłu ábo gliny rozmączonéy pełná / przy obżárstwie nierządnym z osoby swéy/y z plugáwicą iáką chowániu/iż sye to tám zámuli/ obelnie/ á potym przymnożywszy á przypiekszy / sklij/ zárośćienié/tylko sámá siringá/á świéczká/kiedy vryn ęprzepuśćiwszy námácáć sye da. A iż ták gruwastká álbo guzik bywa z mięsá nárosłégo/ á iákoby z ropy á z phlegmy ssiądźionégo / potrzebuie / áby corychléy był strawión. Bo iáko widźiém/że w téy chorobie odpoczynku niémász/ kiedy sye fluxi ná którąle strone rzucą/ przeto że z siebie y z máteryéy są iádowité/tedy zábiégáć temu/ áby sye tám niespósabiáły / iáko widźiém w inszych mieyscách / guzy álbo insze descensi/ bądź twárdé/bądź miekkié/że z máluczkiégo kąská sye záczawszy / lub ná głowie / ná czele/ ná twarzy / lub kędyle indźie / do tąd sye szérzyć nieprzestáną áż kędyle vrózwszy / álbo oszpecą álbo sye zropiwszy ćiéc á mieyscá bliskié psowáć sye imą. Tákąż przyczyna tą cárunkulá/ nie tylko że rośćie/ á meat zátrudnia / ále przy teskności / zágoić sye łatwie nieda / áby sye co raz odnawiáć á odsórowiáć niemiáłá. A przetóż ći / co sye tych świéczek kiedy nákożyli / też ledwie kiedy od nich wolni być mogą. czemu? prze flux co sye tám tedy obróćił: prze nierząd/że iednégo niewypokutowawszy drugim go popiéráia: á przeto/ że z rázu tego calum álbo carunkulam ták iáko było potrzebá/ nieopátrzano / niepomniąc / że tych mieysc tákié áffectie / niemówie kiedy / ále nigdy / nigdy / zástárzáłé vleczoné być dobrze niemogą: zwłasczá ieśli skromność oná á bogoboyność / w którey

niebytnośći chorobá weń weszłá/ nie przystąpi. y rzadko też to widźiéć albo nigdy sye niedáło/áby ten cycek álbo excrescentia przysć miáłá/aby przed nią ropá przemierzła wnętrzną kiłą nie ćiekłá: którey w prawdźie/by było spokoiem wyćic á zástánowić sie dano/podobnoby mniéy była złéégo czyniłá. Ale iż wtym zá głupią rádą/ chcąc iéy do nierządnice odbyć/zá pobiedką y swiérzbienięm krwie á ostréy ropy/ od wszeteczności wstrzymáć sye nie mogąc/ obrócono to do nierządu/wktórym nie tylko pendent/ále nérki y około nich mieyscá bliskié sye zágrzały y rope wstechłą/ vgniłą/á smrodliwą zápaliwszy (gdyż wstechliná káżda zzápálenia idźie) do zránienia meatów przywiedźiono. A iż wiémy/ że od máłego igłą álbo tarnem zákłoćia wielka inflammatia/ guz/ ropá/ potym y dźiurá bywa: ták wtym/gdźie iad/ gdźie zápalenié/gdźie vstáwicznégo fluxu ćieczenié / á minerá oná / co w wątrobie śiedząc / y krew wszytkę psuiąc / kątowi żadnému przez fluxu nie dopuśći być? á vstáwiczné fluxy w ciele / czemu nie srodzéy/ y rychléy zdźiuráwić pozwolem / niż częste krople kámień? Aby sye tedy kópić á róść nie dopuszczáło téy caruncule / czynią to nápiérwéy: do świéczki przyczyniáią rzéczy tákowych / coby tylko sámę zgryzły/ á zniszczyły / inszych mieysc nie obrażáiąc. A tá operatia/ iáko potrzebuie dowćipu/ ręki miárnéy/y experientiéy nie omylnéy/léczenié to vkaże. Bo námacáć to mieysce dłubiąc/ á ono wszędy boli / ták ná to sámo przyłożyć / áby sye podle zdrowégo nie dotkło / dogodźić áby nie dłużéy ią niszczyć á trawić / niż do żywégo: gdyż toby effect léczenia nálepszy być miał/vryne przepuśćić/á potym świéczkę wprawiwszy/á co zá nią idźie obaczywszy/ ieśli co zárosło od zdrowégo odpędźić/á żeby sye nie wróćiło obwárowáć. W tym ieśli ropá/phlegmá/álbo iáko z ielit zgniłych skórki idą / cristérą wypłókáć / á ieśli sye caruncula námácáć da/ tą sye zábáwić. Piérwszéy tedy intentiéy

dosyć vczynić chcąc/ to iest /przypátrząć sye/iesli nie mul
álbo inßé plugástwá zátkáły meat/w vryne pátrząć cze-
sto musim. O mizerna á plugáwa conditia philozophá/
co o rzeczách od niebá począwßy / áż do tego/ co w któ-
rym kącie sye ná swiecie rodźi / po czemu / z czego/ y do
czego/co iest dobré/ rozeznáć/y náznáczyć vmieiąc/ ná to
przyść musi/ że wßetecznégo człowieká/od Bogá ćießko
skaránégo / przemierzłé á smierdzącé ßczyny/ w rece wé-
źiąć / y z nich iáko ex tripode practikowáć musi ! ná co
aniby sye był obeyźrzeć miał : pomniąc sie philozophem/
á człowiekiem vczonym/ y tákim przed kthórégo rozum/
rosądek/ y oczy/ niémiáło nic przyść/ iedno to coby z v-
czćiwośćią / á z zacnośćią sye iego zgodźić mogło. Ale
coż rzéc : po pátientiéy / iáko po drábinie do niebá / mó-
wiąc z Wespezyanem/ lucri bonus odor/ ex re qualibet :
gdyż chcąc tego vléczyć/przez pátrzánia ná vryne być nie
może : ktorą to iesli bárzo metną vyźrzy / cruditatem á
copiam humorum pozna/y przepurgowawßy go rhabar
bari dragm połtorą/ z benedicti dragmámi dwiémá/ ál-
bo terpentiny/ álbo pulpe tamarindorũ vncyy pułtorá/
á rhabar: dragmą iedną / potym syropámi / cum deco-
cto aperitiuo vczyniwßy/ rátuie. á iesli dáléy trzebá/ták
iáko cacochimią vléczy. Jesli z piaskiem álbo z dźiar- *Lil. de vrinis.*
stwem/ á iákoby z kámienia ßtuczkámi/ do owych co ká-
mieniowi służą sye obróći : Jesli iákoby otreby/miedzy
obłoczkámi/ y ná dnie gesto sye vkázuią / témiß/álbo od
łátwieyßych począwßy cristérámi. A iż tá wádá w pe-
cherzu sye być pokázuie / z mléká iniectią álbo cristéry v-
czynić : álbo vwárzyć ogórkowégo / bániowégo / słazo-
wégo nasienia/ w ptizánnie/ y z cukrem wléwáć. Jesli
krew álbo sámá álbo z ropą/ tedy że to tám wrzód y zrá-
nienié/abstergentia/y przez vstá/y przez pedent dáiąc : A
miánowićie inter alimentosa medicamentá/ vżywáią tá-
cy mléká oslégo/ álbo koźiégo/ábo kobyléǵ/ álbo sérwa-

tki/kłádąc wnié fumum terre/epithimi/sene/semi: frigi:
morũ et norũ/ semen psilij/ gumi tragacanti/ ciperũ/
schinanti/do czego iesli drzewá álbo corticis co przydá-
my/ póydźie. Ale lepßégo nic iáko sámé mleko / iesli ko-
zá dobrze pásiona / tym co ma własność do kámieniá/ y
do vryny prowádzenia bedźie: bo iż wiémy że oná triplex
substantia/ to iest ser/ másło/ y sérwatká w mléku / rá-
ne/ wrzód/ y co iedno tám obrázonégo / zákliy / otrze/ wy-
czysći/ pośili/ náturze sye nic nie vprzykrywßy : co kte-
mu ná doł obiemá drógami stolcá / y vryny/ záwżdy po-
pedźi. Miasto tedy syropu/ co poránek garnek / to iest/
cwarty cześć trzećią/niechay go ćiepło záraz od cycá ocu-
krowawßy/wypije : y po niém sye iesli zechce przespi: po-
śili/y raz ták zły zágoi. Ale iż zrázu oto idźie/áby sye vry-
ná zátrzymána przepusćiłá/á chorégo do mdłośći/do go-
rączki/ y potym do smierći nie przywiodłá / nápilniéy lé- *De rẽ aff.dig.*
kárstwo potrzebá dáć/ od cristéry począwßy : gdyż stol-
ce wolné vczynić/ iest táka folgá káżdému bolowi nérek/
y vryny záwśćiągnieniu / że to czásem bywa / iż iedno zá
drugié odchodźi. Co áby ták było / nie tylko w biegunce
widźiem / że nic álbo bárzo máło vryny odchodźi : ále w
ten czás kiedy vryná czesto/ albo pot bárzo sye rzuca/ że
stolce bárzo rzadko idą. Leć kiedy kámién w moßnach/ *In nat: fac.*
swiéczká táka w vrynnych meaciéch záwieźnie / przez
stolcowé mieysce/intestinum rectum zowiem/tego/pálec
wetknawßy/poprawuią. á to przeto powiadam/ że to są *Lusit.c.6.c.92*
drógi sobie náwspół respondiuiącé / iż kiedy iednéy tedy y
drugiéy co doleże/ albo choroby téy owá vlżyć może / bli-
skość mieysc y sphincter/albo mußkuł záwieráiący/ spol
ny miedzy sobą máiąc. ktemu wiémy/że do tych meatow
ze wßytkiégo sye wiec ćiáłá/ wßytko śćieká : á kto tedy
wié/ iesli to/ co sye tám obróćiło/ stolcem wyßedßy/ wol-
négo meatu vrynie nie vczyni ? Widáliśmy że po pleurze
in empieumate/ po wielkim bólu głowy/w różnych cho-

robách gwáltem ſye do nérek plugáſtwo obrácáiąc / vryną wychadzáło/ może to z wątroby (iákóż záwżdy ex giba:) może z ſłodzony/ iákóż czarno / iáko z kátámarzá czáſem chodźi : może z pluc/ y z pierśi / co y Galen przyznawa : może ex caua/á potym ze wſzytkich żył iść. 6. de loc aff. Jeſli tedy cacochimia/ cruditas/ á wielka pełność zátkáłá/ co ieſt beſpieczniey iáko ćiáło purgowáć / od criſteri począwſzy. ℞. Polewki kurá álbo kápłóná vwárzonégo pół kwarty / przyday terebintinę ℥ ij/ oximelis ſim. ℥ j ß/olei chamom: anetini ana ℥ j s/ſalis ʒ j s/vitell: ouorum n° ij/ furf. P. j m̄. ℞. Radicum eringij petros: feniculi/cicoreę ana ℥ j/centaureę/ ononidis /meu/ dictami/ pimpinellę ana ℥ s/alteę cum toto/ ſaxifragię/ marrubij/ cuſcutę/timbrę/ſerpilli/ rutę ana M. j/florum cham̄ P. ij/ florum geneſtę P. s/ quatuor ſem̄ florum morum/ ana ʒ ij/ ſem̄ ciceris rubri ℥ s/ſem̄ fraxini/ liguſtici/ petro: ā ʒ j s/ ficuum pingu: paria ſex / fiat decoctio in aquę q s/ ad conſumptionem partis tertię/ colaturę vero quartarijs quinque / adde benedictę ℥ ß/ elect: iuſtini ℥ j/ terebintinę ℥ ij/ olei anetini/ ℥ ij/ ſcorpionum ℥ ß/ m̄. w tym rázie ieden ieſli doſyć nieuczyni / v nas nowiná niechay nie bedźie / drugiey godźiny dáć druga : á nie tylko iáko powiádam przeto / áby ſtolce wiodłá / ále áby mieyſce bliſkié ſye náparzyło / odmiekczyło / otworzyło / á właſnośćią lékarſtw do tego przywiodło / czego po nim czekamy. Gdy ſye tedy té rzeczy czynić bedą/á mieyſcá świérzbieć / álbo wżdy ſwedźić ſye poczna / fomentuymy álbo mażmy: bo choć náſzy zwykli záczynáć od wanny/ále nie ieſt to ták beſpieczno iáko fomentuiąc. ℞. Parietarię rutę/ comarum aneti ana M. j/ inciſa coquantur in vino/ quo abſumpto / addatur olei liliorum/ ℥ iij/ olei ſcorpio. ℥ j/ foueatur locus calide/ et reiteretur fotus. Albo ℞. Radicum alteę arboreſc: ℥ ij/ radicum petros: pimpinellę ana ℥ j/ herbarum artemiſię/ parietarię ana

M. j/ tymbrę abſinthij ana M ß/ ſeminum lini ℥ iiij/ fenugreci ℥ ij/ feniculi/ aneti/ apij ana ℥ j/ cardui benedicti ℥ ß/ conciſa minutim coquantur in aquę q s/ z tego álbo ſacculy/ ná odmiáne czyniąc/ przykłádáć co raz ćieplo/ álbo gębkę w tym omaczáiąc/ náparzáć brzuch niżſzy/ y ſpodek wſzytek/miedzy roſocháni/czeſto odmieniáiąc. Zá tym ſkoro ſye ćiáło náparzy. ℞. Oleorum/ anetini/ liliorum alborum/ amigdalarum amararum ana ℥ j/ olei ſcorp: ℥ j ß/ pinguedinis galinę/ taxi ana ℥ j/ ęſipi mollis ʒ vj / ſeminum cimini/ fraxini/ geneſtę/ pulueratorum/ ana ʒ j ß/ ſauinę pulueratę ʒ ij/ m̄. vt cum modica cera ſit linimentum. Albo ℞. Emplaſtrum de meliloto ℥ ij/ olei liliorum alborum ℥ j ß/ ſcorpionum ℥ j/ diſſoluantur vt ſit linimen̄. Może też nie tylko linimentu/ ále y emplaſtru vżyć/ ieſliby chory medyká vpracował/ á medyk go ták odniść śmiał: niechay go obwiąże ná czás po wſzytkim brzuchu/emplaſtr mu vczyniwſzy/coby brzuch y nérki záśięgł/y mieyſcá należącé. ℞. Emplaſtrum de meliloto ℥ ij/ oleorum cham̄: anetini ana ℥ j ß/ ſeminum apij ocimi/ abrotani / erucę ana ʒ ij/ radicum meu / ononidis/ corticum capparo: pul: ana ℥ ß/ ciperi ʒ iij/ axungię gallinę/ ℥ j ß/ aceti roſati ſcillitici / ℥ iij/ coquatur donec acetum eferueſcat / et poſt cera addita / fiat emplaſtrum cathaplaſmatis inſtar. Tłuką wiec drudzy tylko ſámé figi tłuſté wiedłé/ y przyſmażywſzy ich w máſle/ kápłóniégo ſádłá przydawſzy / okłádáią. Wárzą drudzy tylko ſámé pokrzywy / ták świéże iáko y ſuché w wodźie/ á potym ich wźiąwſzy przyſmażáią bárzo z dobrym effectem. Doználiſmy też niewieśćiego lékárſtwá/ ták w téy chorobie / iáko w zátrzymániu ich rzeczy przyrodzonych/ iáko też y wpárćiu/ álbo w kolice ćiężkiéy : iáiec kilkonáśćie vbitych (iáko iáiecznice czynią) vſmáżywſzy/á ták tłuſtym/ kes rutki porzezánéy przydawſzy/ y po wiérzchu kminem tłuczonym dobrze poſypawſzy/ćieplo z téglá grzybkiem

iákoby / álbo kołaczem przyłożyć. á iżby ná spodek táki
drugi był vczynić. Piołun/ rumien/ ruta/bylicá/sáwiná/
postrzyżone y vsmażoné tóż spráwią : gdyż zágrzeią skó=
re / y meaty otworzą / rzeczámi co własność vryne pro=
wádźić/ á meaty otwiérác máią : gdyż wták nagłéy cho=
robie / czynią to wiec drudzy / że w oliwy ćiepłey wánne
sadzáią choré/ y nie bárzo od rzeczy. Drudzy cześć oliwy
przydawszy / wody wiecéy wlewáią / w ktoréyby wzjálá
bylicá oboiá / sáwiná / máćierzanká / bugwicá / mietká
czérwona/ sántá/ máruná/ ślazy/ rumny/ szałwie/ cabr/
De rē aff. dig. rutá / włoski álbo prosty kopr/ sáxifragia/ milium solis/
álbo które ná ten czás od reki sye naydą/ták ziołá/ták na=
sioná w táką wánne ćiepło wsadzáią : á będźieli z oli=
wą/ mieszáć ią/ áby sye z ziół wzruszáłá moc y wóniá. Co
ieśliby przestygáłá/przydáwáć ćiepłéy/álbo vpaláiąc ká=
mienie/po iednym wpuszczáć. A iż to wiele rázów sye trá=
fia / że ku tákiemu bolowi / tákié wanny ieszcze wietszą
mdłość przynoszą/ ogladáiąc sye ná to/ chorégo w nię nie
wpuszczáć áż w wielkiéy/á gdźie ináczéy być niemoże/cho
robie : y to tylko po biodrá/á nadáley popás/dawszy mu
ieszcze w vstá theriáki kes/álbo spetierę iustini/lithontri=
bon. ana ℈ j/ z winá białégo trochę/ á trzebáli ocukro=
wawszy. Zálecá Lusitanus proch/ z skorup iáiowych/ z
których sye wylęgły kurczetá / á dawa go drágme z wi=
nem. Albo ℞. Pulueris radicum ononidis ʒ ß/ semi=
num vrticę/litospermi ana ℈ j/cum vino álbo odorifero
misce. Zálécáią alchimistowie oleum owo białé terebin
tinę : zálécáią bálsam ieśli práwy : bezoar / popiwszy go
trochę winá. Cieplice miedzy wszystkim parzeniem iá=
ko naypożyteczniéysze śiárczáné/ałunowé / á sáletrowé
zwłaszczá/ zálécáią wszyscy : iákóż ieśliby ládá Wánná
De rē aff. dig. Gálenowi w tákich chorobách dobra : czym ćieplice lep=
sze być niémáią ? ále to rozumiéć trzebá nie w ten czás/
kiedy przyprze: bo iednoby sye ten imi léczyć miał/co przy

nich mieszka/ále w długiéy chorobie ná doskonáłé vlécze=
nié / áby tá chorobá nigdy nieprzypádłá / á ćiáło sye ták
pomiárkowáło / iákoby prze kolere á humory przypalo=
né vryná gorący ból czyniąc/ mogłá sye przechłodźić : ál=
bo ieśli napełniłá ćiáło/á meaty zátkáłá / ona cruditas/
mogłá sye tą drógą strawić : co pewnie mogą vczynić
ćieplice/ále kiedy powoli. Tu lekárstwá purguiącé/y sy=
ropy niech nam służą/oné zwłaszczá co w kámieniowym
bolu są nazwyczáynieysze. A iż téż y świéczki nie mniéy
potrzebá/gotuymy ich chorému záraz niemáło/proportią
á iáko wielkiéy potrzebá obaczywszy/ to iest / ieśli młody
álbo máły człowiek/pálcy w przécz ieden podle drugiégo
sześć / ieśli wietszy osm / ieśli ieszcze wietszy dźieśieć álbo
dwánaśćie: á te ieśli tylko dla vryny álbo phlegmy prze=
puszczenia/oleiem piérwéy którymle/ potym scorp: maż=
my/do czego oleum terebint: petroleum / oleum Phōrē/
y insze téż sye zgodźić mogą. Miedzy prostémi/ieśli z na=
śienia pokrzywowégo / álbo gorczycowégo vtłoczym/
powiedźie. lecż że té są gorącé / áby nie zápaliły / á przy te=
sknośći złégo successu nie vczyniły/ predko ie wyiąć/ á z
prostą niechay chodźi wedle potrzeby. Czynią téż árgá=
lie álbo świéczki drudzy z korzenia różnych / iáko z ślazo=
wégo/ z piotruszkowégo/ z feniculu/ z rzepy przewedźiw=
szy ie / á miánowićie napożyteczniéysze być rozumieią z
gentiany : gdyż putredini resistit/y tákowé rzeczy trawi:
ále iż sye nam to dáło znáć/ kto táką wtyka/niech pom=
ni/á głupie iéy tám niezábaczywa/ áby rospecniawszy/ á
z dobréy woléy wyszéy niż ią włożono nie wszedszy / tám
niezostáłá. á iż nie per intestinum rectum pálcem / ále
przez pendent wszytkimi przerznawszy go nie musiáłá być
wyćiągána. Z wosku tedy bądź z białégo/bądź z żółté=
go/ (ácz y z źielonégo drudzy czynią) nalepszy / gdyż iest
receptibilis omnium formarę : á táki/ z którégo co chce/
y z czym chce / káżdy do swéy potrzeby wszystko vczynić

може. ℞. Terebintinę coctę ʒ ij/ picis liquidę ʒ vj/
p̃cipitati ℈ iiij/ m̃. fiat empl. ℞. Stercoris canis ℥ ij/
tartari ex vino albo ʒ s/ ſacha: albis ℥ s/ aluminis rochę
vſti/ tutię ana ℈ iiij/ cerę viridis/ mellis ana ℥ v/ ſucci e-
quiſeti/ ſucci plantag: ana q s/ coquantur ad ſuccorũ
conſumptionem s a vt ſit linimentum. ℞. Vñgti Di-
apomphol: ℥ j/ ſquaminę aeris vſtę ac lotę ʒ ij/ m̃. et
candelę loco affecto adaptatę/ adde. ℞. Vñgti apo-
ſtolorũ ʒ j s̈/ ęgiptiaci ʒ j/ tutię ℈ j/ p̃cipitati g̈ vj/ m̃.
Petronius. ℞. Æruginis/ antimonij/ vſtorũ ana ʒ s̈/ precipitati
℈ j/ emplaſtri diachili q s/ ad comiſcendum/ olei ami-
gdalarũ dulcium ℥ j/ cerę albę ℈ iiij/ ceruſę lotę p̃cipi-
tati ana ℈ ij/ m̃. fiat vnguentum. ℞. Minij natura-
lis ʒ ij/ cerę parũ mellis albi cocti/ q s/ vt ſit cerotum.
℞. Æruginis/ auripigmenti/ vitreolli/ aluminis rochę
ana ʒ ij/ perfuſum aceto acerrimo teratur inter duos
lapides marmureos/ ſub ſole diebus octo/ vt ſiccetur de-
inde aſpergatur/ et teratur/ donec partium tenuitate
aquiſita/ acrimoniam et mordacitatem amiſerit. Poſt
℞. Huius pulueris/ lithargiri ã ℥ ij/ olei roſati ℥ iiij/
Alex. Græ. m̃. in formam emplaſtri. ℞. Vitrioli romani/ auripi-
gmenti/ aluminis rochę/ eruginis raſę/ aceto albo acerri-
mo per triduum maceratis in ſoleque exſicatis/ ana ʒ j/
cerati ex ceruſa ℥ ij/ recoquantur lento igne et fiat cerot.
Albo ℞. Precipitati ʒ ij/ emplaſtri ceruſę ℥ s̈.
Albo ℞. Aluminis vſti/ eruginis raſę vſtę/ calchan-
ti vſti/ ana ʒ s̈/ cum cerati de mucill: q s/ ſeruentur pro
Terrerius c.9. vſu. Sauinę exſicatę in vmbra/ ʒ j s̈/ ceroti de mucilla-
gin: ℥ s̈/ carunculam omnem et omnem excreſcentiam in
pęne diminuit. Tákich máśći álbo emplaſtrów ták vży-
wáią/ áby do świéczki ná ono mieyſce gdźie ſye carunku-
lá mácáć dálá przykladano: álbo phlaſtrzyk vczyniwſzy/
álbo máśćią pomázawſzy z tą mówie opátrznośćią/ áby
té rzeczy ták iádowité niegryzły/ áni zápaliły/ nád potrze-

be. Przeto mieć będźie w rękách cathaplaſm z fig tłu-
czonych sfáryn mieć chłodné/ z iáiec/ vnguentum roſa-
tum/ vnguentum de ceruſa/ áby ſye pendent niezápalił/
nieopuchł/ á nie zránił/ ták coby ládá żyłką przegryźnio-
ną krwie więcéy niewyſzło/ niżeſmy ſye ſpodźiéwali. Po
ten czás gdy ſye to czyni/ o kryſtérze y o lékárſtwách my-
ślić/ a przedśię to czynić/ iákoby ſye iad on ſkrómił: y ie-
ſli trzebá chłodźił y pośilał. Vżywáią do tych świéczek
drudzy owéy wódki/ co ią złotnicy ſzedwoſer/ alchimiſto-
wie aquam fortem/ inſtitorũ/ álbo regiam zowią/ co
rzeczy y kruſzce wſzytki okrom woſku gryźie: któréy to
compoſitie káżdy práwie złotnik vmié: przeco/ że ieſt po-
ſpolita/ tu ią piſáć niezdáło ſye być potrzebna. Tą/ nie
tylko té carunkule/ ále káżdą excreſcentią/ y káżdé dźiwie
mięſo ſtráwić możem/ iedno tráfić ná to/ á nie ná drugié
mieyſce/ tá to ieſt oná/ któréy ſzukamy ręká. Vżywáią téż
y owych oleyków/ oleum cerę/ oleum ſulphuris/ oleum
tartari/ oleum vitriolli/ ále tąż ręką/ coby dobrze tráfiłá/
á zá guzik y máły ból więtſzéy inflámmátiéy/ y ſzkody nie
vczyniłá. Jednákże iż to przez bólu żadną miárą być nie
może/ co temu rzéc? bo choć drudzy Anodyná zálécáią/
przy tákich rzeczách/ y przydawáią opium przy corroſi-
wách/ ále co to zá operátia? Precipitatum dobrześmy
doświadczyli/ że cum aqua hordei/ ſucco plantaginis/
spuł drágmy/ álbo mniéy go ſtártégo wlawſzy/ śiłá ſámo
przez ſye ſpráwić może: Jákóż wiémy że żaden liniment
áni emplaſtr/ kto chce w tákim rázie léczyć/ ná káżdym
mieyſcu być z dobrym effectem przez niego/ in excreſcen-
tijs nie może: á co dźiwna/ że ieſt iákoby ów ogárczyk/ co
w iámie liſá wyſzuka y wygoni ná pole/ álbo ów/ co bá-
żántá goniąc/ á ſzczekáiąc mami/ y ſą to té/ cynobr/ mi-
nium/ p̃cipitatum/ y té/ które wrodźie á w náturze ſpól-
néy z merkuryuſzem/ co włáſnośćią ſwą z tą chorobą
walczą. A doświadczyliſmy nieraz tego/ że w izdebce tá

cy co carunkulam miéwáli / á nigdy przez świéczek potrzeb swych odpráwowáć niemogli / merkuryuszem námázáni/ mażąc álbo niemážąc pendent/carunkulam wyrzucáli/y ná potym od niéy byli wolni. Téż y niewiástam które tych carunkul niemáło miéwáią / bárzo często odchodzą: w prawdźie że v niewiast w mieyscách są otworzystszych/ ále nie prze insze iedno prze merkuryuszowé popędzenié. A nie bárzo to być ma zá dźiw / gdyż té excrescentie przymiotowé/iáko guzy/klije/szyszki/krosty/twárdeli / miękkieli / wszytki pospolićie z máteryéy phlegmistéy / rzadkiéy / spárciáłéy/ y iákoby zgębćiáłéy: miedzy którémi/ choć gummatá bywáią/ iáko kliy/ á snadź iáko kámień/ iednákże námázáné mięknącą/y potym iáko purchatká słabé sye sstawáią: które choć ná łokćiách ná kolániech/ ná czole/ ná żebrách/ ná stáwách / álbo gdźie indźie ná mieyscách suchych/ á zimnych bywáią/y záschną/ wnet w mázániu by ich téż snadź niemázano / sámé sye roschodzą y wypadáią. Widáliśmy tákich dosyć / co száruchą/ choć nie w izdebce/ nogi álbo ręce dla krost/miásto inszéy máśći námázywáli / że do vst im przychadzáło iáko w izdebce: przeco sye Petronius dźiwuie/że dłóń iednému námázano/ á do vst mu przyszło. co zá dźiw/ gdy Merkuryusz ma tę nieprzyiaźń z przymiotem / że go by z nadáléy tráfi: præcipitatum / minium/ arsenicum/ cinnabaris/ litharg: bądź w prochu z krystérą / bądź w máśći z świéczką/ ták wiele zmoże / że to tylko sámo vléczy: tedy co indźie tę chorobę obrácáć/byle sye vryná przepuśćiłá zástánowiona. Dobrze przepurgowáć / potym chceli być zdrów / száruchą sye niech máże: bo świéczek mu dáć szkátułe/áby ie záwżdy wkłádał/co zá pomoc: ácz by mu miały bárzo siłá pomoc/ czemu obiecowáć: gdyż sye to nigdy nie zyśći. Gdyż tákié áffectie by sye namniéy vtwiérdźiły / nigdy vléczoné być dobrze niemogły. A iżby przykré y bolącé być niemiáły/ o miły Boże/co bolączszé-

Lib. 7. cap. 13.

Gord.
1 de nat. fac.

go: kámień/ zátkánié vryny / zdrápánié á zránienié tám tych mieysc / y zárośćienié kázdé / ták w mosznách iáko y w meaćiéch / bárzo boli: gdyż ma neruorum propaginem ex prima/ secunda/ et sexta coniugatione/ z pólną z wątrobą/ z żołądkiém / z słodzoną: ktemu że od wątroby y od sercá/ y od głowy/ ták duchy/ iáko y sperma idźie: że functiones y facultates principum/ poplótwszy sye miedzy sobą / iáko lubieżność ták ból spólny mieć muszą: á tym więtszy/ im sye bárźiéy w correspondentiéy zsobą nayda. ℞. Merkurij/succo raphani aut limonum extincti ℥ vj/ axungię porci recentis mundatę ℔ j ß/ vngti de minio ℥ iij/de meliloto/philagrij ana ℥ ij/ de altea ℥ viij/ succi raphani/ succi granorum/sambuci/ petroselini/ feniculi ana ℥ iij/ porrhi/ allij ana ℥ j ß/ oleorum cham: anetini ana ℥ iij/ olei scorpion: hiperici/ olei terebint: ana ℥ ij/ bdelij/sagapeni/ ana ʒ vj/ gummi cerasorum/ gummi persicorum/ ana ℥ ß/ lithargiri ℥ j/ dictami puluerati/ radicum meu / ana ʒ vj/ gummi cathamahacę / stactę/ vel balsami ℥ ß/ gummi secundum artem dissolut: coquantur ad consumptionem succorum/ deinde modica cera et terebintinę addita fiat vnguentum. Co ieśli chłodnieyszégo czás álbo siłá potrzebowáć będźie / succum plantaginis/equisiti/rosatum/nimpheę/ przydawszy miásto owych/ ochłodzą. ochłodzą y emulsiones ex quatuor seminibus frigidis / maioribus et noribus. Ale iednák iż widźiém/ że té zimné rzeczy zástánawiáią/ á impediment tám tym więc czynią/możem sye przez nich nieźle obnisć/ rzeczy gorących vmknąwszy. A ieśli sálsę sobie rádczéy niż ten czyśćiec obierze/daymy ią/bárzo dobrze przedtym przepurgowawszy. ℞. Salsę parillę minutim concerptę/ concisę et contusę ℥ iiij/ corticum guaiaci ℥ ij/ infundantur in aquarum feniculi/fumi terrę/scabiosę ana ℔ iiij/per horas xx/deinde vasę lutato/et concluso/coquantur s a/ igne lento ad perfectionem/ semotis ab igne et colatis/

De ner. diss.

vtatur pro ſudorificis ſirupis. Pro potu vero.
℞. Salſę recentis/ et corticis tantundem/ in ℔ aquę ſexdecim wárząc/ad partis tertię conſumptionem/ colaturam bibet do tąd przy diecie dobrey/ áż znáczna popráwe po ſobie pozna / chiny ieſli zechce / też fortunnie vżyć może/ vnciy dwie in aquar℞ cicoreę endiuię apij ā ℔ iij ß/ w gárncu zálepionym wárząc. A iż zálecamy aquam hordei/emulſ: ſeminum frigid: decoctum ficuum/decoctum maluar℞/ decoctum equiſiti/plantag: cum melle roſato/ cum oxim: cum ſacharo. Do czego ieſli ardor á gorąco
Ferrerius. wielkie/ ſemina hijoſciami/ papaueris/y inſze przydawáią: przydawáią też y opiata / ále okrom philonium / le-
Alex. bñ cap. 28. lib. 23. dwie to rzeczy beſpieczné z ktoreyle miáry: pluſkwy/ gliſty/ ſtonogi/ leſné krowki/ tłuką/ moczą/ y roſtwarzáią wiec drudzy w wodźie proſtey/álbo ptyſánnie: y bywa to nie źle/ że y wode przepuſzczáią łatwie/ y mieyſcá tám te zránione leczą. My od mleká té rzeczy przyprawuymy/ cukru álbo miodku ktorego w nie przyłożywßy. Ale y tego w tym mieyſcu niezábaczmy/ że té decocta ligni/ ſálſę/ corticis/ktore y we wnątrz ták wielki rátunek dáią/ że y własné/ á zá fomentátią vczynioné/wiele bárzo pomogą. Tychże tedy niechay vżywa / á tám té y żádné y gryzącé/ co alun/ ceruſę/ p̃cipitatum/ minium/ y inſzé w ſię biorą / ná potym ſchowa: przy diecie mowię dobrey : w ktorey niechay iada co mu ſye nalepßego będźie y zdrowßego zdało : á winá co lżeyßego po troßce przy iedle / ieſli ináczey mieć niechce nápija. Bo iáko przez niego cruditates ſye vrodźić mogą / ták pijąc go niemáło / przy-
Duret in Höll wieść á przyćiągnąć ſye tychże do mieyſc bolących może / ieſzcze więcey. A to niechay myśli/ kto piwo pijąc zápalit tám té mieyſcá ták bárzo/áby mu ſye nierządu záchćieć/ á bolu przepomnieć iáko przy winie miáło: ktorego to nie rządu/ ieſli ſye w tey chorobie niechce ſtrzedz / że ſye nigdy nieuleczy/ áni mázániem/ áni ſálſą/áni cieplicámi/ niech ná lekárze áni ná lekárſtwá nienárzeka.

Wnętrzny ſmród.

WNetrzné/ſmrodliwé/ á plugáwé ćieczenié/ ácz zá Medikow dawnych z rożnych przyczyn ſye tráfiáło/ ále nie z tey miáry / iáko teraz náßym wßetecznym á niezbożnym ludźiem: gdyż tám to bywáło przez tákiego bolu / krotko/ y nie niosło z ſobą zránienia/ vryny záſtánowienia / cyckiem/ brodawką/ álbo guzem iákim meatu zátkánia/ áni tákiego wßytkiey krwie wyćieczenia / y ćiáłá wywiednienia / zá iákim ludźie o bládość/ potym o ſuchoty / potym też y o śmierć przychodzą. Co/ ácz też oni názywáli gonorrhea/ *6. locor. aff.*
iákoby nátury rozmnożenią / á roſpłodzenia / wyćieczeniém álbo wypłynienim/ále temu to teraz/á nie onemu/ ták zdźiać potrzebá : gdyż ono álbo z wielkiego o rze- *6. de s. M. f.*
czách lubych myślenia / álbo z wielkiego tey máteryey przy zbytniém roſkoßnych rzeczy iedle nábrániu / álbo z gorących á przeſtronych / przy dobrey temperaturze meatow/ tylko młodym przychadzáło : to teraz w tym przymioćie káżdym látom/ y ná káżdy czás przemierzłé ſye do ſtawa/ iż nie tylko ono ſperma y potomſtwá nádźieią/ z nich wyćieka/ ále humorow wßytkich żywotowi náleżących/ á ſnadź ßczątek / do grobu ie rychley niż bieg przyrodzony znáczył/wpądza. A przetoż náßy ią názwáli dźiwnie / bo iáko fráncá ze Włoch do nas przyßłá / ták też ten ſmrodliwy przypadek z nią zárázem : o ktorey/kto go oberwał/żegnáiąc ſye oni ſwym iezykiem pytawáli/chi l'ha? iákoby kto ią ma? wiedząc że żadna fránce część/ przyrzutnieyßa nie ieſt/ iáko tá : gdyż ią zárázeni ná koßuli/ ná pocżćiwicách/w łożu ná prześćierádle/ná koniu/

ná siedle/ ná stolcu / ná desce / á gdzież iéy tyle zostáwić
nie mogą ? bo miedzy chorobámi Grékowie/od których
my przezwiská/ y terminy mamy/ kiłą/ rupture/á wypu-
kline tylko sáme názywáli / która iáko iest rózna od téy
choroby/kto nie wié ? iednákże áby to sye ochroniło/zów-
my áby przeto/ że kiłá vczyni w pendencie / błónki któréy
iego zránienié/álbo przerwánié/ skąd ropá/ ból/ á smród
táki idzie : álbo rzeczmy ią stąd/ że ten co iéy dostánie/ á
ćiérpiąc nie corychléy iéy zábiéga/ áni sye z tego smrodu
oćiéra/przerwány iest w żyćiu/á spółecznośći ludzkiéy/be
dąc przemierzłym chorobą swą wonéy zwłaszczá spráwie/
która sámą tylko że iest człowiekiem/że náobraz boży stwo
rzonym/że ná to sposobionym/áby bogá chwaląc/mnożyć
á ten świát y ozdobę ieg nápełniáć potomstwem mógł/co
był przypátrzyć sye był miał/á iáko spraw małżeńskich ni
gdy vżywáć niémiał/tylo wmałżeństwie/zá czásem/zá lá
ty/zá obudwu w tym stanie spráwą/á zgotowániem przy
stoynym:ták gdźie nie ná czás zrospusty sie to dźiało/miá
sto potomstwá á duchów y krwie vspokoienia/ oto sper-
matis putredo / et totius sanguinis corruptio / to iest
smród / á krwie zgniłość po wszytkich w ćiele żyłách : á
iáko iuż y w náturze sáméy / okrom Platonowéy y Ari-
stotelesowéy náuki/wiémy że nietylko człowiek/ále bydlę
kążdé do lat przychodząc z przyrodzenia iest popedliwé
do tego / áby szukáiąc sobie dla wspłodzenia osoby dru-
giéy/z sytnośći á że krwie onéy/ która go pobudza nasie-
nié/á iákoby excrementum/(wyrzutkiem álbo po myśli-
wsku wystrzałem názowiem) odbyć pewnég czásu musi/
6. de loc. nieináczéy iedno iáko vryne álbo stolec: ták człowiek iesli
go rozum nie kiełzna/ tymże spráwam wedle człowieczeń
stwá podległszy/ tegóż prągnie/ y gdźieby tego wedle che-
ći násmáczniéy odbyć mógł/ biega. Nád którym to czło-
wiekiém/iż bóg rekę swą/á Aniołá swégo bárziéy niż nád
inszym zbydląt trzyma/póki sye od niego wszetecznośćią

nie odchyli/wśćiąga:á kiedy prze grzéch ták dáleko zábrnie/
popuszcza go/ że ládá gdźie przez czásu wszetecznie te
spráwę/ którą Zakon boży świetą mieć chćiał/spráwuie :
y cóż zá tym ? nie tylko że grzéch/ tesknosć/pena peccati/
ále oto co medrzec/ Vinum et mulieres faciunt apostata- Eccl: 19.
re sapientes/ et arguent sensatos : et qui se iungit forni-
carijs/ erit homo nequam/ putredo et vermes heredita-
bunt illum/ et extolletur in exemplum maius/ et tolletur
de numero anima eius. Pátrzmy iáko Sálomon dosiągł
przyczyny/vpominków y zapláty choroby téy ? iákóż bóg
wié że do nierządu tákiégo/ ledwie kto przyść mógł przez
pijáństwá/ á z niego oto wszetecznicá/ á stąd/oto zápo-
mnienié powinnośći / náostátek y mądrośći / iesli kthóra
byłá. A iż vżywa terminu apostatare/kto bárziéy przy sie
Zakonu á przysiegi y przystoieństwá swégo / iáko pijány
á wszeteczny ? záczym oto decret putredo et vermes: cze-
go tu chce ? á cóż nie widźiem / tá chorobá że nád nie pu-
tredo nie iest? á vermes? rostoczą go piérwéy niż sye zdro
wie wróći/ potym niż go sumnienié gryść przestánie : po-
tym ? extolletur in exemplum maius/ dáléy niemówiąc/
gdyż to táki decret / iákiégo podźiwienié násze nigdy nie
dosieże. Bo pátrzmy/niechay bedźie complexia dobra z
obudwu strón/ látá równé/ chęć zgodliwa/ członki álbo
cześći ćiałá iuż należącé/ iednákże záraz z onąd/z choroby
dźiwnéy zápalenié/ smród/ sercá/ głowy/ wątroby táka
záráza/ że wątrobá/y z niéy krew/ co ćiało tuczyć á posi-
láć miáłá/ iuż zá iádowiona ropą/ á z gniłośćią ie zárá-
zemże nápełnia / serce co dobrze bijąc / puls y duchy do-
bré/ czułé/ y czérstwé czynić miáło / iuż máłé/nie równé/
przerwáné/á melánkoliczné czyni : głowá co z myśli do-
brze/rządząc dogadzáć iemi rozumowi miáłá/oto iuż nie
tylko sámych smysłów skąpić/ále ich instrumentów bár-
zo vmnieyszáć pocznie/ iż bedźie iezyk wilgotny / podnie-
bié oćiekłé/ vszy záległé / nozdrzá záwrzáłé/ oczy záćiekłé/

á wpádłé y pomodrzáłé/O miły Boże ták záraz! czemu:
iąd to on czyni / co ſpiritus á duchy in ſemine rodzeniu
należącé/ iáko cześć naśienia ſubtélna á piérwßa/ ſmro=
3. de ptib. al. Lib. ſeſe. dem pśice zárážliwéy zátrudnia. A iáko wiémy/ że naśie
nie ieſt zbytek / wyrzutek/ álbo po myśliwiecku mówiąc
wyſtrzał wdźieczny od ćiáłá wßytkiégo / á mianowićie
piérwéy od głowy/ potym od ſercá y wątroby/potym též
odgrzbietowégo ßpiku y żył wßytkich idący : ták ieſliby
duchów w ſobie niemiał/tym czym ieſt/áni tego co z nie=
go być ma/vczyniéby mógł. Przeco ſubtélna máterya bę=
14. de vſu pt. dąc ták ſye prędko záraża / iáko ſam ieſt (on duch mó=
wie w naśieniu) do záráženia łatwi : y nie tylko ſam śie
bie/ále y mieyſcá w których bywa z których pochodźi/ták
záraża/że záiádowićiwßy ſye ráni ie/y to czyni/ że vſtáwi=
In 6. de M. vul cznie ćiec mußą: á miedzy témi nabliżßé didimi/álbo pa=
raſtatę/ owé przydatki/co pod iądry wißą: które to/áby
dálеko w odbywániu naśienia nießukáć / ták náturá zá=
wżdy gotowo mieć chce / że z nich do potrzeby wnet wy=
páda : á do nich przybywa vſtáwicznie z żył / które tám z
wielkich y máłych przy grzbiećie ſye poplótwßy / po go=
De ſpmate. towiu do téy potrzeby należą. A przetóż mówię/mießá=
iąc ſye z nierządnicą/ co iéy mieśiączné plugáſtwá złé o=
deßły/álbo ſye záwśćiągnąwßy á vgniwßy/ zátkáły : ál=
bo co ſye z wßetecznikámi trąc fránce doſtáłá : álbo co
kre á zgniłość ſwą w brzuchu nośi : álbo która zbytek á
niemiárá w iedzeniu y w pićiu rozetka / á záſmrodźi/ iá=
ko oto prędko iądrá / pod niemi dudié mnieyßé / meaty/
żyły/ arterie/ potym y cześći przednieyßé zápali/á zárázi:
gdyż niewiáſtá / iáko dźiw ieden w náturze/ á źwiérze ná
czás co na iádowitßé/á na wśćiekleyßé/tych tákich cho=
rób w ſobie nośi wielki początek / ieſli Bogá przed oczy=
má niemáiąc/o pendencie ráżnym tylko myśli : á do clo=
áki álbo wychodu co go w brzuchu ſwym ma / tyle tych
rzeczy názbiéra / które ſye wſtechwßy / zápaliwßy / á w

ſmród obróćiwßy/áby nie były zárážliwé ? vkazáć to mo
że ten ieden raz zeßćia nierządnégo : ácźći též wprawdźie
ten to dźiw/ tá to wßetecznicá ma zá ſwé : gdyż káżda tá
ka chorobá v niéy dłużéy trwa : á iáko ieſt ſamá w ſwéy
náturze wilgotnieyßa y źimnieyßa / meaty máiąc prze=
ſtrzenßé przy krwi oſtrßéy/á do záchcenia popędliwßéy/a
prędßéy: ták tą kiłą ćiekąc/ledwie która przez wielkiégo v=
tomku do pokrzepienia zdrowia przyść może. co mężczy=
źnie ácz mniéy ſrogo/ ále též z pomſtą Bożą przychodźi :
gdyż ſkoro tego doſtánie/ wnet vryná żołądź pali / ták iż
wychodźić przez rzezánia nie może / wnet ropá przez pen=
dent ćiekąc/koßule/ßáty/y ſamégo przeſmrodźi/wnet mu
korzenia zewnątrz/ czáſem y po wiérzchu zráni / y zá tym
o kárunkule co y wednie świéczek potrzebuie/wnet vryny
zátkánié/wnet twarz bláda/ oczy podpádłé/ nos powie=
dły / ſmród z gęby / w nocy nieſpánié / bok lewy oćiekły/
nérki zápaloné / á co wiecéy / ryme y dość przyrzutną v=
czyni : á co ießcze bárźiéy ćiężßa / iż vczyni zá ropy onéy
ćieczeniem niiáką pokuſę/á chęć do onégóż śidłá/w któ=
rym był vlgnął : y podnośi ſye / á gotowo pokázuie ono
żedło/ którym oberwał wßytkim ćiáłu vpadek. kczemu/
ieſli zła rádá przyſtąpi / że go z nim tám kędy bywał o=
bróca/á iego temu dyßlowi tám drógę pokáżą/ nigdy ál=
bo bárzo nierychło do zdrowia ſye wróćić káże : gdyż iáko
w tym rázie piérwßy był zły / drugiégo że ma być gorßy
oczekáwáć trzebá / gdy ſye zágrzeie wſtechliná / zágrzeią
członki/y naśienié/ chociaż iuż zgniło w nich/ á iż krew á
naśienié zſobą wielką zgodę máią/ będąc téy ánalogiéy/ *16. de vſu.*
iáko oyćiec z ſynem być nie może / iż gdy ſye iedno zárážì/
ſpólem zſobą będąc/áby drugié zárážić ſye á gnić niemiá=
ło : y do tegóż owo Gálen powiádał/ zá naśieniem krew/ *2. nat. fac.*
iáko żelázo zá mágneſem. Przy czym co po rátiách ? áza
tyle naśienia w człowieku być może / ilé go przez dźień w
téy przygodźie wyćiecze ? á ná ſkórę pátrząc / áza ten co

kiłą wyćiekł/ cudny/ álbo to po ſobie pokaże/ że krwie co
dobrey w ſobie nośi ⁖ álbo płodny/ álbo ták zdrowy iáko
drudzy/álbo náwet iáko on ſam przed tym ieſli ſye pom=
ni był ⁖ á płodnośći iáko ná naśieniu należy / kto chlebá
nie ie / ten podobno niewie / przypátruiąc ſye/ że go rolá
zrodźić nie mogłá/ieſliby źiarnem pośianá nie byłá/ kte=
u. de vſu p. mu iákié źiárno / táki vrodzay/ y przetóż ktho wątpił / z
C° 6.aph. 28. chłopá ßáloného /y z pijánégo/ y z fráncowátégo/ áby
ſye dźieći inákße vrodźić miáły ⁖ A z náßégo co wyćiekłá
z niego/ nie nádźieiá tylko płodu/ále ſam płód y ſámé po
Salig. ex. 6. tomſtwo/ gdyż ſemen animatum eſſe / et in eo actu for=
mam et ſpetiem ipſam ineſſe oddiſputowáło ſye. Acżći
ſye podobno czáſem widźieć da/zá vlęczeniem á záſtáno=
wieniém tego plugáſtwá / że ſye z nich co zrádza / ále do
rozumu ie iedno álbo do oczu ſobie przypuść/ iáko do śie=
bie ſámi przyść/ áni ſye ná bárwę zdobyć/ iáką byli przed
tym miewáli nie mogą/ ták to wſpłodzą álbo nie trwá=
łé/ álbo bárzo wątłé być muśi : gdyż to ieſt ták iad zárá=
źliwy / że z niego nic dobrégo nigdy w ćiele ſye pokázáć
nie mogło. ktemu by tám iedno znich zdrowßymi będąc/
in conceptu et ſeminis mixtione nie rátowáło/wniwecz=
In 6.de m.vul. by ſye to wßytko obróciło/ ponieważ tám niémáß krwie/
14. de vſu p. calidum innatum/ ſpiritus co ſą efficientes ták dobrych/
1. ſanit. tuend. iáko należy w naśieniu / téż tym conſiſtentiéy iáką mieć
miáło/y duchy y ćiepło o którym mówim/iż zwietrzáło á
ſmrodem ſye wykurzyło. co ktemu ⁖ będąc ćiáło y orgá=
ná rodzeniu ſłużącé/w oney diſcraſiéy/ á w onym nierzą=
dźie / w oney chęći nieprzyrodzoney / áni záchcenia / áni
odpráwy/ zátym áni ſkutku którégo oczekáwáć miał/tru=
dno ſye ſpodźiewáć. Bo iż do tego należą mieyſcá w ćie=
le pewné/ ná vrząd z nátury do tego ſpoſobioné / należy
ich proportia/ wielkośćią/ćiepłem przyrodzonym/y ſpół=
ną zgodą pomiárkowáné/ chęć/ czás / y naśienia ſpoſób
práwie doſtały/ á przyrodzony. co w tym rázie gdźie ſye

nie tylko onych mieyſc/ ále wßytkiégo ćiáłá porządek dá=
leko zepſował / przyrodzonégo zoſtánie ⁖ á ieſli ſye zepſo=
wáły częśći/ to ieſt ćiáło/ żyłá/ chrząſtká/ kość / y inßé co
ſą twárdé y mocné iáko naśienié ták rzecz miękká/ z du=
chów á z piány iákieyśi vczynioná zgorzéć/wſtęchnąć ſie/
oźiębnąć/ álbo zwietrzáć / y zepſowáć ſye prędko niéma ⁖ 1. de ſemine.
to ktemu pomnąc że to pochodźi od onych częśći wßyt=
kich w ćiele/ od náprzednieyßych począwßy/áż do niżßych
máłych : á ieſli ſye mówie zepſuie / iáko co zrodźić będźie
mogło ⁖ oto pena peccati / że płeć żadna / bláda/ krew
zepſowána/ſmyſły zmnieyßoné/meláńkolia rozmnożoná/
fluxów á bólów pełno/pół go vbyło: bá nie pół/cáły ſam
ginie / gdyż nie to ieſt ná świećie ſámému żyć / ále tym
práwem że z niego nie ieden/álbo on w drugim/ drugi w
drugim żyć/ miły Boże/ to ieſt pena peccati bárźiey/ niż
z którey inßey choroby ! zoſtáwi gorączká po ſobie záwż=
dy/ zły iáki przypadek / zoſtáwi pleurá/ zoſtáwi ſquinan=
tia/ zoſtáwi dychawicá/ zoſtáwi wątroby gorącość/ zo=
ſtáwi podágrá / y práwie wßytki inßé choroby / ále nie
ták ſrogi / áby ſkoro ſámá odeydźie/ odeyść téż niemiáły
rychło y przypadki : bo po podágrze/ álbo członkowey
chorobie/ zoſtawá ſłábość / á ćiáłá nieiákie opádnienié /
po wątroby gorącu / krew przypaloná po pleurze álbo
ſquinantiey ⁖ ropá kthórá chwile ćiecze/ po febrze ⁖ ono
czym ſye báwiłá / y ſkąd ſye byłá wźięłá / że to tłé/ á ćiá=
ło ſłábi do tąd / áż kſobie przyydźie. ále proße/ ázá tám
wßędźie ſámá náturá przy diećie / y iákimle rátunku te=
go wßytkiégo nie popráwi ⁖ pewnie. á kiły żadną miá=
rą/ bo iáko wnidźie w ćiáło / á BOG miły wie co z nią
czynić. A iż iákile wſtyd / á podobno IEwin / co ią o=
berwą / zwierzyć ſye áni rády wźiąć wczás od mądrégo /
coby z nią czynić niedopuśći/rádzą drudzy piotrußki ná=
wárzáć/co nawięcey/ y pić poléwki / álbo decoctu z niey
śiłá : ále pátrzmy iáko to źle : gdyż piotrußká bárzo do

tám tych mieyſc prowádźi / y gwałtem ießcze bárźiéy przyćiąga plugáſtwá. rádzą drudzy/ áby vżywał z śiemieniá konopnégo poléwki / á przykłádał owych rzeczy co źiębią á naśienié trácą/ ále to źle/ bo oźiębiáiąc záwśćiągáią / á záwśćiągáiąc tym bárźiéy putredinem mnożą. rádzą drudzy odbyć tego zás wonákimże nierządnym rádźie/ ále y to iáko zgrzéchem/ ták bárźiéy záwádźi / bo kto w kloake po vßy wpádnie/ wpuśćiwßy go drugi raz ták że wgłęboko wnie / czyli go opłócze ? Rádzą drudzy w wánnie wody źimnéy czeſto śiádáć/ á ták meaty oné rozgorzáłé/ otworzoné/ á humory rośćiekłé záwrzéć/ á powśćiągnąć / ále to źle / gdyż in putredine á przy zgniłośći onéy/ otworzyć á nie záwiéráćby ćiáłá potrzebá/ pomniąc że zá tym obſtructia / á z záwárćia ſkory y euentatiéy zábronienia gorączká bárzo bliſko. Rádzą drudzy fomentowáć/ álbo w rzeczy ćiepłé ſádzáć / ále y to niedobrze / bo zátym laxitas á roſpalenié ćiáłá przyść może/ y wſtechliny onéy co ćiecze ſwym mieyſcem/ do wßytkich inßych in habitu corporis przywabienié. Rádzą drudzy zrázu krwie śiłá vpuśćić/ bá czynią to ießcze kiedy kiłę táką/ álbo diminice rozerwáć chcą/ że zobudwu rąk rázem śiłá iéy pußczáią/ zwłaßczá kiedy látá / płeć / y śiłá dopußcza/ ále to źłe/ bo gdźieby to in ipſo principio principiante / iáko GOrdon w pleurze de repercutientibus mówi / ládáby nam co zoſtáło tym ratiam mieyſcá : ále iż to nie vkaże ſye téy godźiny/ áni ex manifeſtis ſignis / et cauſis/ owßem kiedy ſie ſámá putredo/ iuż od wądroby y częśći przednich do iąder/ á od nich piérwéy wzgórę poda/ roſpoſtrze y záwęźmie/ puśćić niebárzo z rozumem: á ieſli tylko ná plethorę że peten vkażem / tedy y z téy miáry nic ſye nie rátuie/ gdyż contagij / á iádu onégo / áni początek/ áni iſtotá ſye tą krwią wywiéść / áni vmnieyßyć może. ktemu że krew prędko rádźim wiec puśćić/ wzgląd miéwámy ná choroby nagłé/ co wnet zábijáią/ ná bóle y zápale-

Li:de ſan.miſ.

Li.de ſan.miſ.

nia/ co folgi vczynić niechcą/ tu co z tych ſye pokaże ? á ieſli on iad co wyniść zekrwią był miał/ do ſercá y do częśći przednieyßych ſye wracáiąc/ gorßym dáleko niż kiedy by było niepußczono ſtánie. Rádzą drudzy ták ſye ná náture puśćić/ á iuż onéy ſáméy dozwolić/ áby to póki może ßło/ á powoli ſye w náturze vſtawáło/ y mém zdániem nie źle / gdyż rzeczy tákowé drážnić nie bárzo ſye zdárzy/ y widáliſmy czeſto kiedy to vpornie ſtánowili ludźie / że z tego wieczny w głowie ból/ ćiężkié á nie vléczoné dymioná/ wielkié ſercá drżenié / bok lewy ćiężki y bolący / práwy zápalony/ żołądek nieſtráwny/ w nogách iákié fiſtuły/ awa być nie może/ áby rzecz nie byłá bárzo ßkodliwa/ tá putredo/ kiedy ſye záſtánowi głupie. á co ieſli w żyłách ſtánąwßy / ſtánie też y w meatách vrynnych / á do tego ie y zgryźie ? vryne wśćiągnie/ carunculę vczyni/ á to pokaże/ że żadnéy godźiny vryná nie wyndźie/ áby bólu vczynić á z ſobą iáko nići / á iákoby żyłek odgniłych/ á oſtrobánych zielit/ ná dnie śiłá nie pokazáłá. á nietylko to mówie w ten czás vryná póki kiłá ćiecze vkaże/ że w niéy ropá ſmrodliwa pływa / ále przez cáłé dożywoćié/ że ſkórki á żyłki/ á iákoby naśienia vgniłégo ßtuczki w niéy ná dnie pływáią/ ná co tylko ſamo co rzeczem ? iuż ten pil ſálſy/ drzewá/ mázał ſye/ czynił wßytko co báby/ co áptékarze/ co mnißy/ co bárwiérze / co doktorowie kazáli / á przedśie oto vryná onéy ſtáréy fráncy / iáko originale peccatum vpadkowi/ świadczy. Przeto przypadßy ná tych rády/ co tego léczyć niekażą / diete poſtánówmy dobrą / áby nie iadł nic ßkodliwégo / co chorobam ßkodźi/ ále áni coby miáło bárzo krwie y téy máteryéy przyczyniáć : bo ácz mu trzebá rzeczy dobré ieść / ále by ich śiłá ieść miał/ y tego ták iáko przedtym inßégo czáſu gebie dogádzáć/ nieprzyſtoi : gdyż nie tylko ieść alimentum et ſemen augentia / potráwy ſytné á roſkoßné / ále áni myślić nic lubieżnégo przyſtoi/ gdyż zá ſecret á ieden z czárów w téy

Petronius.

chorobie rádzą/ ná palcu pierśćień nosić zżelázá/którym
by kiedy kto był zábit/ nie przeco inßégo/iedno áby rzeczy
stráßné á nierospustné przed oczymá maiąc/myslą sye ni-
gdźie áni czytániém/áni powieśćiámi/gdźiebymu serce sie
o rospuste oprzéć miáło/niezáwodźił. Wino ieslize pić be-
dźie/niechay bedźie czérwoné/y to z rádą rozmyslną áby
barźiéy stánowiło: stál w nim gorąca gásić może/ ałun
kłádą/sumach/mirtos/balaustią moczą/ále nam piołun
zá to służyć może. Exercitium tákich niechay bedźie mą-
dré/bo roschodźić sye y zágrzać/áż sye krzyż sprácuie á go-
rzéy/ po obiedźie álbo po wieczerzéy chodźić álbo táńco-
wáć inßégo nic nie bedźie iedno choroby przyczynić/ácz zá-
wżdy táńcowáć ná świecie/iákoby ad numeros ßálec/noc
tákich niechay bedźie spokoyna/á to nád łóżkiem nápisá-
no/ sublata causa tolletur effectus/ niechay leży spokoy-
nie/nie miekko/nabożnie/á przez myslenia niepotrzebnég.
A iż w nocy tákie dźiwné sny w głowie/dźiwné y wsercu
przypadki/które przemierzła ropá ciecze/á stánowić sie nie
chce/wiec sie léczyć: bo ná rozum tákesmy to byli spuśćić
á ná diete kazáli/áby sáma byłá stánelá/á z przodku iéy nie
drażniąc: á iż oto oná niesromnieyßa / wiec sye léczyć/
krystére mu bráć kazawßy. ℞. Decocti herbarꝝ emollien-
tium/in quo ferrum candens extinctum fuerit ℔ j/ dissol-
ue elect: lenitiui/pulpę tamarindorꝝ ana ℥ ß/ terebinti-
nę ℥ iij/ sirupi mirtini ℥ j s̈/ olei rosati ℥ iij/ furfuris
P. j/ salis ℥ j s̈. m̃. Albo ℞. Radicum nimpheę ℥ ij/
radicum cicoreę ℥ j/ iridis ℥ s̈/ herbarꝝ portulacę/ lactu-
cę ana M ij/ rutę/ mentastri/millefolij/ pilosellę/sanni-
culę/ prunellę ana M j/ florꝝ rosarꝝ rubrꝝ/tapsibarba-
ti/ consolidę regalis/ana P. ij/ seminum quatuor frigid:
maiorꝝ/ seminum aneth: ana ʒ ij/ sem̃: cannabis ℥ iij/
seminum milij solis ℥ j/ fiat decoctio in aquę q s/ cuius
quartarijs quinque/ adde terebintinę ℥ j s̈/ mellis rosati
℥ ij/ olei violati ℥ iiij/ salis ʒ j s̈/ m̃. Albo ℞. Gdań-

ſkiégo pi-

ſkiégo piwá czarnégo pół kwarty / dissol: rob de ribes/
succi acacię ana ℥ j/ terebintinę ℥ j s̈/ sirupi de rosis sic-
cis ℥ j/ olei expressi ex semine canabino ℥ iiij/ furfuris
P. j/ salis ʒ j s̈/ m̃. W tym że nérki y grzbiet gorą/ochło-
dźić ie trzebá/ pomniąc że iáko nasienié to ciecze ze wßy-
tkich cześci ciáłá / ták nabárźiéy przez páćierze do tych
mieysc w krzyżu/ v których vwiązáły sye nérki wten czás
sye bárzo páląc / ták áż wiec mußą ná nich drudzy nosić
bláchy ołowiáné / álbo spiąc ná sáfianie co raz mieyscá
chłodnieyßégo ßukáć. ℞. Krochmalu ℥ iij/ sant: rubri
pulti: ℥ s̈/rostworzywßy to wódką różáną/námaczawßy
tym ßáty cienkié / chłodno przykłádáć. Albo ℞. Zołę-
dźiu suchégo czapkę/ stłukwßy y w żárnách go stárwßy/
mąki z niego przegárzśniu/octu kes y oleiu konopnégo/y
białków iáiowych kilko przydáć/ m̃. ℞. Vngti rosacei/
infrigidantis Galeni ã ℥ ij/ pulueris rosarꝝ rubrꝝ ʒ ij/
santalorꝝ rubrꝝ ʒ j/ spodij ℈ j/ camphorę g̃ vj/ aceti ro-
sati ℥ j/ m̃. ℞. Foliorꝝ rutę/ mentę ana ℥ j/ florꝝ ro-
sarꝝ rubrꝝ/ violarꝝ ana ℥ s̈/ seminum portulacę/ lactu-
cę ana ʒ iij/ mastiches ℥ s̈/succorꝝ plantaginis/prunellę
ana ℥ v/ vini rubri ℔ s̈/ aceti ℥ iij/ contusa et concisa/
coquantur/deinde linteamina imbuantur et circumuol-
uantur loca affecta/ krzyż/ iądrá/ przed sobą wkoło pen-
denta / y pod nim gdźie prá á świérzby / vstáwicznie fo-
mentuiąc. Albo ℞. Mentę M. j/absinthij M s̈/florꝝ
tapsię/ rosarꝝ rubrꝝ ana P. j/ terrę sigillatę / sanguinis
draconis ana ℥ s̈/ corallorꝝ rubrꝝ ʒ ij/spodij/santali ru-
bri ana ʒ j s̈/ thuris/ mastiches/ acacię ana ʒ ij/ colo-
phonię ℥ j/ picis naualis ℥ ij/ terebinthinę cerę ana q s/
rob mirtini ℥ j s̈/m̃. secundum artem/vt sit emplastrum
molle/locis affectis aptand: Albo iesli niezáwżdy z tym
chodźić chce / z tegóż liniment vczynić/ oleum mirtinum/
rosatum/ nimpheę/ papaueris/álbo violatũ przydawßy.
Albo ℞. Seminum hiosciani/ co go ßáleiem náßy zo-

wią/

wią przegárśnic/máku/ możeli być biały pół/prochu z korzenia grzybieniowégo cześć / w oleiu konopnym vwarzáć / octu troche przydawßy / y wytłoczywßy tym mazáć / á chcemyli też ták tym wßytkim chuſtámi obłożyć / dobrze. Co ieſliby iądrá bolały: ℞. Farinę fabarꝝ ℔ j/ chamomillę/ meliloti ana ℥ j s/ ficuum pinguium contuſarꝝ paria vj/ oleorꝝ anethini/nimpheę ana ℥ j s/ vnguenti de altea ℥ ij/ m̃. f. catapl. Dobrze też ná to y ſáme figi garść ich ſtłukwßy/ á druga im śiemienia lniánégo tłuczonégo przyczyniwßy/ z wody proſtéy / álbo różánéy trocha przypráwiwßy/iáko chłodnym obwinąć. Dobrze też bedźie y czérwonym winem / octu troche do niégo á białków kilko przymiéßawßy / y zágrzawßy obwinąć. A ieſli w korzeniu zátkánié/gdy ſye ropy geſtéy/przyzłéy diećie nábierze/przyſtąpi/álbo że ſye we wnątrz błonki co ſą ſubtélné prze myſl roſpuſtną przy wßetecznych powieśćiách/ á do nierządu teſknośći/ obráżą y ból wielki vczynią/iniectią mu vczynić. ℞. Mléka koźiégo práwie od cycá kilißek/cukru białég° ßczubáć m̃. ℞. Serwatki/różánéy wódki/po pul kilißká/różéy czérwonéy ßczubátke/ niech kes pomoknie / á cukru przyſypawßy bedźie kryſterá: álbo do tego przydaymy różéy/naśienia bániowégo/ogórkowégo/miodku różánég°/ wzwarzmy y wléymy/ á chcemyli tutiéy litárgiri po pół vnciy dáć możem.

Albo ℞. Aquę roſatę / ſucci plantaginis clarificati ana ℔ j s/ mirobolan: citrinorꝝ ʒ iij/tutię ʒ ij/ ſanguin: dracꝝ ʒ j s/bulliant parꝝ/ colaturam inijce. á może tákie iniectie przez dźień kilko rázów / álbo ilé trzebá czynić/ zwłaßczá ieſli ból/ álbo excorticatia przy inflammatiéy/ á zbytniém ćieczeniu przyydźie. Cieplice tákim ſą potrzebné/ieſli z śiárki/z witreolu/álbo z áłunu/ álbo káżdé ſłoné bedą/ śiedząc w wolno ćiepłych /nie dłużéy niż rozum pokaże. iednákże iż y przed témi záwżdy przepurgowáć ſye kazano. ℞. Terebint: aqua plantaginis lotę ʒ j s/

rhabarb: vſti pul: ʒ j/ m̃ fiat bolus. ℞. Rhabarb: electiſſ: pulueratı/toſti ℈ iiij/ pulpę tamarindorꝝ ℥ s m̃.

Albo ℞. Mirobola: indorꝝ/ chebulorꝝ/citrinorꝝ/ ana ℥ j/herbarꝝ capillarium/betonicę ana M.s/ ſem̃ frigid: mõrꝝ ana ʒ j/ſenę ʒ ij/ rhab: electiſſ: ʒ j/ polipodij ʒ j s/ coque in aquę q s expreſsi et colati ℥ iiij/adde caſsię recens tractę ʒ vj/ benedictę ʒ j/ m̃. fiat potio.

℞. Siruporꝝ de cicorea de endiuia/de roſis ſiccis ana ℥ j/ trocꝝ de carabe ʒ j m̃. lambat przez dni kilko / albo cum decocti q s. ℞. Radicꝝ petroſelini/ corticꝝ mediani ℥ ij/ cicoreę liquiritię ana ℥ j/ iridis ℥ s/ herbarꝝ ſcolopend: mentę/calamenti/nepetę/ polij/matrisſiluę/ana M. j/ praſsij/ hiſopi / iuę artet: ſcordij/ ana M. s/ ſem̃ frꝝ maiorꝝ et norꝝ ana ʒ ij ſeminum feniculi/aneti/ſeſeleos / cardui benedicti ã ʒ ij/ ſemin: plantag: oxalidis / ſtaphiſagrię ana ℥ s/viticis/florꝝ trium cordialium/tapſię/hiperici ana P j/ corticꝝ citri ſiccarꝝ ℥ j/nucem muſcatam vnam/cinamomi ℥ j/ foliorꝝ ſenę ℥ iij/ polipodij ℥ s/epithimi ʒ vj/fiat decoctio s a/in aquę q s/vaſe duplici/vel orꝝ anguſti/cuius colaturę ℥ iiij/ z tym ſamé ſirupi przez dni kilko dáć ſye máią. Do któréy decoctiéy ieſli ſye zdáć bedźie/ áby ſye mniéy purgowáło/ á tám tedy pedźiło / ku końcowi ſtal w niéy zágáśiwßy / in ſacculo wmoczyć radicꝝ nimpheę pulueratę ℥ iij/ſem̃ papauerꝝ/ ſem̃ frigid: ſem̃ canabis / viticꝝ ꝛc. ále to nie zrázu/ gdyż tego potrzebá / áby nim tego ſtánowić pocznie / piérwey purgowáł/iednákże ſtánowiąc y tymżeć to náßé diſcurſi w medicinie czáſem trudné / że ſą iákoby ſobie opáczné/ co oto tu widźim ná oko / że tenże decoct y záwiéra/ y otwiéra / y ſtánowi / y popądza. y byſmy niémieli onégo mágneſá / że té rzeczy właſnośćią ſye ſwą chorobie przećiwią / nicby gorzéy / iedno ſye tego proſtakowi ſprawowáć / gdyż y ſtánowić y wypądzáć potrzebá. wypądzáć mówię/co ieſt in via/ á ſtánowić co ſye ma zepſowáć/ ne

ſincerę partes trahantur. Dawaymyß tedy ten decoct/
choć dwá rázy ná dźień. A bedźieli ſye zdáło / tydźień go
odpráwiwßy / á po nim pierwßym którymle lekárſtwem
przepurgowawßy / znowu pocznięm drugi raz tenże de-
coct vczyniwßy go ták. ℞. Ligni limati ℔ j/cortic:
℥ iiij/ſalſę ℥ iij/in aquę abſinthij/cuſcutę/plantag: ana ℔
iij/infunde/ et poſt coque vaſe operto/ lento igne/trzecią
część wywárzywßy/ przydáć te ſimplicia do tego deco-
ctu/ diſpenſowáné / y znowu troche przewárzyć/ áż zno-
wu część trzećia wywrze/ tegóż vżyć z nowu iáko y piér-
wéy / á oto nie dźiwowáć ſye/ że to ieſzcze ſámá od ſiebie
rózniéyßa decoctia / máiąc y té rzeczy ku pierwßym co
pot czynią/ ták wiedzmy/ że tá choroba vporna ieſt/ y nie
tylko ia ſtánowiém/ we wnątrz rzeczy dawßy/ ále indźie
dróge vkázuiem/to ſtolcámi/to womitámi/to krwáwni-
cámi / ná wet bániek álbo rożków náſtáwiwßy po prze-
dniéyßych częściách / gdźie ſye godźi/ ćiáłá / áby ſye nie
tám ze wßyſtką krwią obróćiwßy / duße z takim plugá-
ſtwem zſobą nie wywiodłá. do tegóż wánny/ nápárzá-
nia/ćieplice/okłádánia/y inßé rzeczy/á iż niewiedząc wie-
lé rázów co z nimi czynić / ná ſálſe ié ſkázuiemy. Ská-
żem téż y náßégo/ ále po tym pierwßym y wtórym z pil-
nośćią przepurgowániu przypátrzmy ſye/awa to ták ſtá-
nie do ſálſy nie chodząc. ℞. Spetierum diarhod: abba-
tis / aromatici roſati ana ʒ ß / ſpetierum diatrionſantal:
ʒ ij/ troc: de carabe ʒ ij/ ſachari aqua mentę diſſo: q s
fiant rotulę. Trocißków siłá v nas ieſt/których nie v-
żywamy/á ieſli gdźie/tu miéyſce máią. ſantalorum de ſpo-
dio/de terra ſigillata/de corallo/de berberis/ de alkeken-
gi/y inßé/biorząc ráno dwá álbo trzy máłé/coby drágme
álbo pułtory (może tego y wiecéy) ważyło/ popiwßy al-
bo wódką piołunkową / plantag: nimphęę / álbo ieſli y
ták żołądek źimny winem czerwonym / by téż y málmá-
zyą / choć ieſt velocis diſtributionis. ℞. Troc: de ro-

ſis/troc: de terra ſigillata/ana ℈ ij/ puluerati/admiſce-
antur modicę aquę plantaginis/bis in die bibat. Albo
℞. Sem: portulacę ʒ j/ mentę ſiccę/ coriandrum pręp:atorum ā
ʒ ß/raſurę eborum/ ſem: viticum/ā ℈ j/ aquę plantag: ℥ iiij/
paululum coctis/adde ſirupi de menta/mirtini ā ʒ vj m̄.
℞. Troc: de alkekengi ʒ j/ de ſpodio ʒ ß/ pulueratis
adde ſirupi mirtini ℥ j ß/ aquę rutę ℥ iij/miſce. to pić nie
ieden dźień/ ále wiecéy niż kilkonaśćie. Albo ieſli chcemy
vczynić to in form: pulueris. ℞. Scorup iáiowych ſu-
chych/ſkórki owé pod nimi oddárwßy/ábo owégo goto-
wégo prochu/co mnißy w zegárki ścklané ſypią ʒ ij/ co-
ralorum rubrorum ſuper porphirite diligenter tritorum ʒ j ß/
ſpetierum diatragaňti frigidi ʒ j/ miſce. fiat puluis.
℞. Corralorum rubrorum ſuper porphirite cum aqua ro-
ſata tritorum ʒ ij/ criſtali eodem modo ſubtiliſsime triti
ʒ j/ corticis ouorum pulueratorum/ ſinziberis/ thuris ā ℈ ij/
m̄. ℞. Pilorum leporis vſtorum/ et diligenter tritorum/ ℥ j/
diatragaňti frigidi ʒ ij/ m̄. tych prochów wolno bráć
drágme álbo pułtory / y wiecéy / z czym ſye ſpodoba / to
ieſt iedni z winem/ drudzy z wódkámi/plantaginis/nenu-
pharis/ acetoſę/roſatę/ſolatri/ alkekengi/ tapſię ꝛc. dru-
dzy z ſokámi/limonowym/ różánym/ drudzy z iáiem/ dru-
dzy z decoctem ex radice nimphęę go vczyniwßy / y dla
wdźięczniéyßégo wypićia ocukrowawßy. Bárwiérze da-
wáią ſemen coriandri/ ſemen acetoſę plantaginis viticis
ana/—— cum decocto canabino. do czego ieſli przydádzą
terram ſigillatā bolum armenum/ ſang: drac: raſuram
eboris/ przed obiádem dwie/y przed wieczerzą dwie godźi-
nie/ dobrze. my bedźiemli mieć to/ daymy. ℞. Lapidis
bezoardici ʒ ß/ vnicornu limati ʒ j/ boli armeni ʒ ij/ ter-
rę ſigillatę ʒ ij/ conſeruę roſarum veteris ℥ vj/ ſucci limo-
num ℥ j/ theriacę/ philonij ana ʒ j/m̄. fiat mixtura/ca-
piat ex ea dragmas duas pro vna vice. Dawáią in eo
caſu ſemina lactucę/ portulacę/papaueris/plantaginis/

ſalicis/ ſolatri/ nicocianę/ co też z tegóż rodu / z których
káżdégo przymieſzáć do drugich nie źle/ále ſámych ták zi-
mnych namieſzawſzy / nie bárzo beſpieczno dawáć/ gdyż
ſtánowiąc tám ten grzéch / żołądek też ták ſtánie / że go
potym áby ſye w trawieniu poczuł/ áni hierą/ áni theri-
áką niepopchnie. A niemniémaymy / áby to té rzeczy
dzień álbo kilko bráć/trzebá do tego kilkudźieśiąt/y czá-
ſem nic nieſpráwiwſzy/drugié iáko z nowu. Tedy beſpie-
czniéy iuż pokuśiwſzy inſzych/ dáć mu turis maſculi ℈ ß/
maſtiches ǵ vj/ croci ǵ iij/ z iáiem álbo dwiemá świéże-
mi/miáſto ſoli przed obiádem záwżdy. Albo ℞. Aloes
ſacotorini ʒ ß/tákże z iáiem. Albo raſurę vnicornu ǵ vj/
tákże z iáiem. Paracelſiſtowie chwalą ſye cum tinctura
coralli cum diſſol.criſtal.gemmis liquefactis/hematitis
quinta eſſentia/ rubinorum abſtracto/ ſigillo ſigillatę ter-
rę per hermetis arcana/ wſzytko to z nimi chwalmy/ ále
y ſámibyſmy mogli/kiedyby ſye w tym rece z vſty zgodzi-
ły. A naſłuchawſzy ſye tych słowików ná przeſpiecznieyſzé
ſye vdamy/ dawſzy mu ℞. Ligni limati ℔ j/ corticum
pulueratarum ℥ iij/ infundantur in aquę cicoręę / endiuię/
ana ℔ vj/ in primis vaſe bene lutato/ per horas xx / aſ-
ſeruata / coquantur igne lento : deinde ſemotis et refri-
geratis adde in petia ſiue in ſacculo / cinam: ℥ ß/ nucem
muſcatam recentem et pinguem contuſam n° j/ roſarum
rubrum P. iij/ coriandrorum contuſorum ℥ j/ſeruetur pro ſiru
po expreſſa ſubinde petia/ vtatur loco ſirupi. W tym ſye
poſtrzeżmy / áby ſye ták wyćieczony á zemdlony niemo-
dował ná pocenie / byle occaſiéy (która w medycinie
C° 1. aph. 2. preceps) nieopuścił. doſyć to/ to ieſt przyydźieli / á ma-
dor tám pewniéy niż ſudor przyść ma/dobrze/ nieprzyydźie
li/czás vżywánia niemáły/á raz/ drugiégo popráwić mo-
że / gdyż tu wietſzy ná formę et facultatum ſpecificarum/
niż ná zwiérzchowné operátie wzgląd ieſt. Pro potu.
℞. Ligni limati ℔ j/ corticum pulueriſatum ℥ ij/ infun-

dantur in aquę fontis vel pluuialis recoctę / et colatę/
℔ xxiiij/coquantur in vaſe oris anguſti/ s a/ ab igne ſe-
motis adde / coriandri contuſi ℥ iij/ feniculi ℥ j/ ſeminis
rutę/ viticis ana ʒ iij/ ſeminum portulacę/ lactucę ana
ʒ j/ roſarum rubrum P. ij/ cinam: nucis muſcatę/ ana ℥ ß/
ligentur in ſacculo ſeu petia / et in vas coniecta / deinde
paululum recoquantur / et pro potu ſeruentur. pić to
ma do ſtołu/exprimuiąc/ á wyćiſkáiąc ten woreczek. A iż
to chcemy áby wrzáło lento igne w gárncu zálepionym/
pilnowáć tego/ bo gdźieby wywrzeć bárzo miáło/ mniéy
by ſpráwiło/á czás tákiému zámierzyć ſye niéma/owſzem
popráwá go pokazáć ma/ iednákże dni trzydźieśći czáſem
im wiec máło. Co ieſliby ſye im też té ſemina przykré
zdáły/ á ligni decoct ſámégo lepſzy/y owſzem wyrzućmy
to/á chcemyli chalibeatum vczynić/ możem. Tymże ieſli
fomentowáć mieyſce ſye zda/ rychléy pomoże. Co ieſli go
ſpráwy / á niedoſtátek zátrudnił / daymy mu proch co
dźień. ℞. Salſę contuſę et pulueratę ʒ ij/corticum li-
gni ʒ j/ tormentillę ℈ ß/ſeminum viticis/rutę ana ǵ vj/
niechay to wypija z winem co poránek do dni kilkona-
śćie. álbo chceli ziadáć / biorąc do tego różéy ſtáréy pół
vnciéy/ieſzcze będźie lepiéy. á iż będźie to ſtánowiło/y bo-
ie ſye áby y niezátwardzáło/przeco wiec przydawamy ſe-
nę do tych rzeczy troche / tu trudno mamy przydáć / gdy
prochu tyle połknąć z prácą przyydźie / ále aloes ſacot:
ʒ ß/ z iáiem przed obiádem dawſzy / dobrze damy : á nie-
máſzli ſacotorinum inſzégo/ oplókáć go ſucco roſato ka-
zawſzy. Zá pijąc drudzy liſt arboris mori/ wárząc go/ y
z dobrym vżytkiem/ ále niezáwżdy óni łatwie/ á też ná to
pátrzmy / ábyſmy chorégo flux mu ſtánowiąc nieſuſzyli/
owſzem wſpomnimy tu ná chinę/która fluxi/deſcenſi/ca-
tharrhi/álbo iáko ie iedno zwáć chcemy/excreméta ſkró-
mi / trawi / ſtánowi / á ciáłá niewędźi! owſzem poſila á
iákoby nápełnia. ℞. Radicum chinę electę et non pu-

tride ℥ iij / infundatur (in talleolas conciſa) in aquę
cicoreę / endiuię ana ℔ vj per noctem/ et locetur in pru-
nis / vel in furfuribus / poſt coquatur in vaſe duplici vel
bene lutato s a/ colaturę illius pro ſirupo bibat/ ℥ viij/
bis in die. Pro potu vero. ℞. Remanentias prioris/
quibus adde coriandri p̃pati ℥ ij/ ſeminum feniculi ℥ j/
ſeminis rutę/ viticis/ ana ʒ ij/ iridis ʒ iij/in aquę fontis
℔ xv/ coquantur lento igne / colaturam bibat / ℥ dietą
iáka ſye ſpodobáć będźie. á ſpodoba ſye tłuſtému / ćieli-
ſtému/ á ieſzcze niebárzo wyćieczeniém oſłábionému/ ex-
quiſita/ á temu co zwątlał paulo plenior/ y tá/ coby przy
niéy ſłábſzym nie był/ byle czás dobrze trawił/ á po obie-
dźie nigdy nieſpał/ áni o nierządźie nic myślił. Mázánia
tu w tym rázie niepotrzebá/ gdyż merkuryuſz do wnetrza
ſzedwſzy/ á tám ták zbytni nierząd záſtawſzy/ przymnożył
by go: ktemu iż bárzo ieſt ten iuż zwątlony / á wyćiekły/
co mu do vſt przypędźiem/ iedno tóż ⁖ Co ieſliby ſye w
pierśi zánioſło/ gorzéyby dáleko było. Precipitatum/ an-
thimonium/ áni minerale turbit / dla Bogá niech ſye tu
niewſpomina/ bo nieumieią nic dobrych obyczáiów/ áni
ſye chcą gládko z chorobámi obchodźić. owſzem y w tych
zwyczáynieyſzych lékárſtwách ſcammoneata y thych zu-
chwáłych rzeczy ſtrzeżmy ſye / co nabárźiéy być może. A
náſzégo chorégo miedzy pieſzczonémi rzeczámi przepurgo
wawſzy/ decoctámi témi póymy/ álbo in morbi declinati-
one (ácz záwżdy podobno tám ſtatus) do ćieplic wie-
źmy / té mu ſą nalepſzé / y przeń od Bogá ſámégo na-
bárźiéy niż co inſzégo zgotowáné. do czego / że the-
riáke ná medrſzé compoſitum Medykowie ták
wielu wieków pomocną być znáią/ y tám
y indźie po troſze iéy vżyi-
wáć każmy.

Zwiérzchowné pęndentá zránienié.

Wiérzchowné zránienié/ támże ſye w
to mieyſce záraz doſtawa/ z którégo
y to ćieczenié ſmrodliwé ze wnetrz-
né/ kthóré to przychodźi zá zeſzćiem z
nierządnicą/ gdy álbo plugáwa prze
złą odpráwę mieśięczną / álbo prze
ſmród fráncowáty / którym oćiekłá/
bywa/ á iáko widźiem kiedy reká re-
ki ſye kroſtáwéy dotyka/ vſtá drugié śmiérdzącé/ popá-
dáté/ ślimiącé ſye / kroſtáwé cáłuią / zdrowy kiedy wedle
kroſtáwégo leżąc / z ćiáłem ſye iego zetrze / wnet tymże
ſye záráża : ták kiedy z wſzetecznicą obcuiąc/ tego rázu ſo
bie odwlec nie może / wnet vchwyći/ y ábo ono ćieczenié
ſmrodliwé/ álbo to zwiérzchné zránienié / álbo brodawki
iáko ſzyſzki/ álbo guzy śiné / iákoby śliwy / ná pendenćie
odnieśie/ álbo wiec/ że mu ták opuchnie/ záćiecze/ á prá-
wie iákoby kiycem álbo pałką ſye ſtánie / że nie tylko od-
winąć / otrzéć/ wypłókáć / ále áni czáſem wody przyro-
dzonéy wypuśćić może. á co ieſli ieſzcze nié które z tych/
ále to wſzytko iednému záraz ſye doſtánie ⁖ poniewaź że
on ſcort ieſt ták zárażony/ że iáko wielkim iądem z gęby/
y zſpodniéy ſmrodliwéy iámy/ pucháiąc/ y pendent zráni/
y duchy w niém záráźi/ y krew wſzytkę ták zepſuie/ że oto
wzgniłość obrócona poćiecze/ á czego ſye dotknie zepſuie/
thedy wnet wedle proporcyéy / znácznieyli iednégo niż
drugiégo/ ále wſzytkiégo vdźieli. á iż czáſem widamy/ że
tácy rycérze/ tylko wiec czáſem z iednym vpominkiem/ á
nie ze wſzytkimi z tákiégo boiu odchodzą/ dźieie ſye ieſli ná

przyrodzenié poyżrzemy / zá krwie dobroćią / complexią mocną / á przedtym nienárußoną / członkiem zákrytym / y ſkóry mocnéy / á tym / że ſye mniéy niż inßy więc czynią / bądź pićiem / bądź zbytkiem / bądź chećią / zápalit / álbo ieſli ná wolą BOżą / tedy że tá ták nioſká. Bo on ći to dźiw náß / który nam z myśli trudno znisć ma / że zá tákim rázem tyle człowiek vchwyći / że y oto ten káżdy przypadek w pendencie / o którym tu mówim / y oné wßytkié / co ich z téy choroby ſye náyduią / záraz z ſobą odnosi / czemu ? z tákiéy formy / tákié naczynié. Bo że iuż in conſeſſo mamy / chorobę tę kto ią iedno zárázon będźie / krew zepſowáć / á fluxy czynić / ták też y ono miéymy / kthóré członki exertitium / pracą / á zágrzanié iakié / bárźiéy niż drugié czynią / że ſye rychléy zárażáią. A iż niewiáſtá fluxom podległßy / wßytki poſpolićie tám / iáko do kloaki obraca / bądź to / co cztérzy niedźiele / dla przyrodzonégo y mieśięcznégo poſtánowienia / bądź to prze to / że ad vias et meatus capaciores / gdźie żyły y dźrógi ſą więtßé / plugáſtwá y fluxy ſye obracáią : álbo że ią tám świérzbi / y tám ſie drápa / á prze zápalenié oſtrość y krwie wſtechnienié / mieyſcá oné świérzbiącßé á wilgotnieyßé ma : ábo też że oto prze nierząd á nie wśćiągliwość ſwą / wſpółku tym nieprzyſtoynym / do tegóż ſye ma / áby tám odbylá / być nie może / áby y plugáſtwo tám ſye zgromádźić niemiáło. któréto / by też áni ták oſtátnie iádowité ſámo z śiebie było / prze iéy nierząd / vgniwßy / zráni / brodawki / ßyßki / guzy / wrzody / cancri carbuncly vczyni. A będąc tá beſtia nád wßytki inßé mśćiwa / czyli máiąc to opowié / álbo oſtrzeże ? owßem tonąc / y kogóżby z ſobą nie rádá nurzáłá ? do tego iż ieſt plugáwą / á nie częſto ſye prze leniſtwo álbo chudobę płócze / oto pendent człowiekowi záraża / który ßoruiąc ſye / ex attritione / fricatione / przy támtych wewnątrz brodawkách odrze / álbo z zácieczenia ropy / tákeż ſplugáwi / że wnet álbo które z tych / álbo czáſem w-

ßytki przypadki nieborak odnośi. á iáko to przypadki ſą złé / kto niewié ? bacząc á ono wody przez bólu / czáſem y z ſiringą álbo z inßym inſtrumentem puśćić nie może / á mówię iáka to męká / káżdy z śiebie zdrowégo / że ſye tego y dotknąć naturá niedopußcza / pozna / á cóż kiedy flá ſtrámi / prochámi / grynßpanámi / precipitaty / oleykámi / wódkámi gryzącémi / czáſem żelázem roſpalonym / álbo brzytwą męczą ? á ieſliby to człowiek dobry / iáko go żal niéma viąć / iż członek iego którégo ſam przez wſtydu v śiebie vyźrzéć niémiał / oto barwiérzowi / y inßym kátom ná śmiéch / á potym ná vpalenié / álbo vrznienié / z wielkim zdrowia niebeſpieczeńſtwem / ỉ vłomkiem wiecznym / w ręce przychodźi. gdyż by go bynamniéy chory zániedbał / á opátrzyć w kilko dni niedał / ieſt mu niebeſpieczno / pátrząc / że co wczorá tylko vryná gorąca / á trudno odchodząca była / dźiś iuż oćiékł / á opuchł pendent / ſkórá ná żołędźiu ſtwárdźiáłá / pod nią przed kilkiem godźin iáko igłą tknął / á potym iáko pieniądz w iednym / álbo w kilku mieyſc zránienia ſye pokázuią / kthóré to do dni kilku / czáſem wiérzch podźiuráwią / á czáſem też y precz że vpáść muśi vgryzuią. Przeco ieſli tylko náćiecze / á ſkiyczeie pendent / chłodźim go zárázem / vczyniwßy (gdyż to nigdy przez zápalenia) z wódki różánéy / ex ſucco plantaginis / á z tákich iáiec álbo z ich białków tylko / chłodné / y ták chuſtkę tym námaczawßy vwiiamy. Albo.

℞. Farinę fabarℓ / ℥ iij / ſeminis altee ℥ ij / ſucci plantaginis / ℥ iiij / alumina ouorℓ n° iij / aquę vel ſucci roſati q s / m̄. Co ieſli ták záćiekło / y záßło / że y wody puśćić niemoże / z ołowu trzćinkę álbo pißczałkę vczyniwßy / námázać oleo amigdalino / álbo liliorℓ / y wpuśćić. A iż caries á ropá vgniła tám ſye vdawßy / y pod ſkórą ſye ná żołędźiu zgromádźiwßy / czyni to / że ſye y odyma / y boli / y gniie / ſtáráć ſye ieſli ſye odwinąć nieda / álbo zá oną pißczałką / co wodę przepußcza tákież / bláßki iáko owcu-

ßki wedle potrzeby vczynioné były/ coby ſye przez obráżenia zátkngć/ á one rope wywieść mogły/ á tám iéy gnić/ y żołedzia ránić niedopuczały/ przeto wmykáiąc té rozßérzáć. A iż oto té fáriny / y to chłodné co ie przykłádamy tylko to czyni/ áby niebolało/ vżyć trzebá drugich/ áby ſkórá zmiekczywßy ſye y ztechnawßy/ záwśćibić tám ſpatliká koniec / chuſtką vwiniony y wódką różąną namoczony/ dla wytárćia/ y zatem powoli dla omknienia/ á lepßégo opátrzenia dopuśćitá. Weźmiém farinam fabarū/ lini/ altee/ meliloti hordei / y w wodźie proſtéy albo rumnowéy/ odwárzywßy cum melle roſato oximele/ położywßy ná chuſte/ przyłożem niettłuſto : á co ieſliby ſye zdáło áby miáło być tłuſto/ vngto de altea roſtworzywßy/ y oleiem różánym/ przyłożem/ iáko cataplaſin/ albo naypewnieyßy vczyniém decoct: ligni et corticis/ y témże decoctem ná dźień rázow kilkonaśćie płókáć bedźiem/ ćiepło. Co ieſli téż y farini wtymże decoctie/ á nie w proſtéy wodźie diſſoluuiem / y vwárzem / lepiéy bedźie. Co gdy wiec nam ſye zdárzyć/ to ieſt zmiekczyć/ ſtechnąć/ á odkryć áby ſye wewnątrz wyczyśćiło niechce/ áż do tego zá niewolą przychadza/ że przerznąć to muſiém/ á on iáko wáłách przyſkowány chodźić záwżdy / y obrzezánicem być ku ſwego ſumnienia przygánie muſi. á muſi wiec koniecznie rzezáć ſye dáć / pátrząc á ono wody wolno puśćić / y prze zákrycie á zaſłóne / y prze śćiśnienié niezwyczáyné meatu/ niemoże. tedy y to nád rzezánié ießcze/ czynić / ſyryngą iáko ſubtelnieyßa być może / wypłókywáć we wnątrz/ przeto áby ſye ropá tám ſtánowiąc nie ránilá/ á onéy caruncułi albo zranienia iákiégo nie vczyniła.

℞. Aque roſate plantaginis ana ℥ iij/ mellis roſati colati ℥ j s m̄. Albo ℞ Seri ℔ s/ oximelis ſimp. ℥ j s/ miſce. Albo ℞. Decocti ligni ℥ vj / ſachari optimi ℥ j s m̄. Albo ℞. Ligni limati ℥ ij/ cortic: eiuſdem ℥ ß. coquantur in ℔ ij aque ſimpl: vaſe operto/ ſub finem adDendo/

Dendo/ ſcabioſe plantaginis ana M. s/ roſar: rub: P. j/ ſemota ab igne colentur/ et colature addatur tutie preparate ʒ j s/ aloes hep. ʒ j/ inijciatur. á iż tám vkaże ſye ropá á zgniłość oná / która ieſli z dobréy woléy meatámi wolnémi odchodźić bedźie / płókáć tákim decoctem po wiérzchu y we wnątrz czeſto : bo gdźieby ſye ſtánowić ku temu że ieſt iádowita miáłá / przez ránienia iáko mowiém/ króſt po ſkórze/ fébry we wnątrz/ ábo dymienic być nie może. ácz téż choć y ná wiérzch odchodźi/ nie może minąć/ áby iakożkolwiek obráżić niémiáłá/ y przetóż tego obráženia tróy ſpoſób ſye nacześćiéy náyduie / lekki ieden/ gorßy drugi/ á práwie iádowity/ y ßkodliwy trzeći. lekkiego łatwie pozbyć / námaczawßy płatek w wódce różánéy / y przykłádáć nárabiaiąc témi co chłodzą / goią/ á ból błagáią / aqua violata / plantaginis / tapſie / nimphee/ etcet. przy tych wino czérwoné / decoct z liśćia y z látoroſtk debowych/ z olßowych/ z topołowych/ bedą nie złé. co ieſli ſye zá thémi rzeczámi nie vſkrómi / áni wyczyśći/ przydáć ałunu troche/ ták álbo vpaliwßy/ álbo vnguenti Diapompholigos/ czeſto to płókánié czyniąc. bo iż táki raz tylko z vtárćia á z roſpalenia / to że ſye po wiérzchu ſkórká otrze czyni / oto w kilko dni ſye to záſußy / y vſkromi : y przetóż ten ſpoſób łatwi do vléczenia zowiém. leć ów drugi co mu wątrobá fluxów dodawa / że ropá vſtáwicznie ćiekąc / bądź to bárzo ze wnetrza záraz/ bądź nieznácznie z záráza/ prze żyły á ſkrytßé meaty/ trudnieyßy kes. bo vczyni piérwéy iáką máłą bliznke / w tym wietßą w mieyſc kilku/ álbo po wßyſtkim wiérzchu ſye ßérząc/ tedy to co rychléy płóczem y ſußym : płóczem áby ſye plugaſtwo oćiéráło / á ſußym áby máterya która gryźie ſtanawßy/ radczéy ſye zápiekłá/ á nie gryzłá mieyſcá. Bo iáko wiemy być w obyczáiu v wßytkich / co lécza vlcerá/ to ieſt ſolucionem continui in parte carnoſa/ ab humore rodente/ impulſu nature/ cum affluxu pu

ris vel ſaniei factam / że te intentię záchowywáią / áby
vlcus inquantum vlcus/wyſuſzáły/á wyſuſzywſzy y eſcha
re zepchnąwſzy/zágoiły: ták z tym náſzym tąż drógą idąc
poſtąpiém/ ſuſząc wilgotnosć / która dżiure á zránienié
czyni. ℞. Radicꝫ tormentillę norꝫ/ ſerpentarię/ ari-
ſtolochię rotundę ana ℥ ß/ betonica/ ſcabioſę/ agrimo-
nię/ pentaphili/ marrhubij ana M. s / roſarꝫ rubrꝫ P.
ij/ coquantur in aqua chalibeata/ ſecundum artem/ ſub
finem addeñ: aluminis ʒ j/ m̃. przekolowawſzy tym de-
coctem ćiepło przemywáć częſto/ á poſypie zátÿ w proch
vczyniwſzy. ℞. Squammę ęris/ aloes hepaticę/ tutię
p̃p̃tę ana ʒ j/ fiat puluis. Albo ℞. Seminis aneti vſti
ʒ ij/ ſquammę ęris p̃p̃tę ʒ j / fiat puluis. Albo ℞. Pul-
uerꝫ radicꝫ tormentillę / ariſtolochię rotundę/ ſcabioſę
ana ʒ ij / boli armeni ʒ j ß / corallorꝫ rubrꝫ/eborꝫ vſti ã
℈ ij/ thuris ʒ ß/ m̃. iednákże záſypuiąc to/trzebá płókáć
częſto / tám tym decoctem. y ieſli inflammatia niezá-
ſtąpi/ tedy decoct tám ten ſtal w niém roſpaloną częſto
gáſząc/ vczynić aſtrictorium/ gdyż tych repercuſsiua nie
záwżdy dáwáć beſpieczno / áby ſye máteria do wnetrza
nie obróćiłá/á dymion albo czego ſzkodliwſzégo nie vczy-
niłá. Wino tedy co materiam euocat / y digerit/ przez
sie ſámo dobré/ lepſze ieſli w niém wárząc drzewo y cor-
ticem bedźiem/ieſli mu tych rzeczy przydamy co roboran
do á posiláiąc / zbytnią máterię trawią / á raz zły goią/
ieſzcze lepiéy / iákóż bywa to ták raz zły / że y ná té lékár-
ſtwá niedbáiąc/czeka inſzych : bo iż záſuſzyć ſie látwie nie
da/owſzem gniie/ſzérzy/czáſem czérnieie/brzegámi twár-
dymi y głębokośćią ran / vpadkiem korzeniowi grożąc/
tám nas wiec popądza do vñgtów diapompholigos/co
ſuſzy/do vñgtu iſidis/ co ácz troche gryzie/ ále Telephia
cacoetea/ chironia/nomoda y inſzé złé wrzody goi: gdyż
niedosiągſzy á niedobywſzy żywég tá ſye złosć ſzérzy á bli-
ſkié okolo siebie mieyſcá gryzie. Zákrapiáią to tedy albo

oleo cerę álbo ſulphuris/ábo aqua regia/co ią ſzeydwoſe
rem zowiem/ábo aqua mercurinali proſto ią vczyniwſzy/
ſublimat wmocną gorzałkę kłádą/ábo ieſli od proſtſzych
kes począć egiptiacum przykłádáią/ potÿ przymiéſzawſzy
precipitatũ/ ſpráwi dobrze. á kłádźiem ie álbo ták vtár-
ſzy ſucho á nań ſphilać/álbo fleytuch/ potym płát wód-
ką rożaną y ſucco plantag: námoczony/álbo cum vñgto
roſato Meſue/ áby bárźiéy niż trzebá nie gryzło. wyczy-
śćiwſzy to ták/áby ſye wyſuſzyło y goiło/ſypią ſye prochy/
cornu cerui vſtum/ coralli/ bolus armenus/ pompholix/
ſquamma ęris/ ſquamma ferri/ co ták niewiáſtam iáko
y ludźiam ſłużyć może : iednákże iż ſye to vwinąć da / á
wetknąć im to trzebá / mamy in maturantibus et emol-
lientibus/terebintine/zá máteryą circa quam/á in roden-
tibus et ſuperflua auferentibus aegiptiacum / do deco-
ctówli ſye máiąc/ do tychli co in ſolida forma bywáią.

℞. Terebintinę decocto guaiaci lotę ℥ ij/mellis roſa-
ti ℥ j/pulueris tormentillę/ariſtolochię rotundę/ſcabio-
ſę ana ʒ ij/ aloes hepaticę/ cornu cerui/ ebor: vſtorum ã
ʒ j/boli armeni ʒ j s/ farinę lollij ʒ ij/cogantur s a/et in
peſſarij forma indantur. ℞. Aegiptiaci ℥ j/ terebinti-
nę aqua ſcabioſę lotę ℥ ij/diphrigis ℥ s/ ſquammę ęris/
ſquammę ferri p̃paratorꝫ/calchanti ana ʒ j s/aluminis
ʒ j/boli armeni/ radicꝫ cucumeris aſinini ana ℈ ij/mel-
lis roſati q s/fiat peſſariũ/indatꝫ loco affecto. Dawſzy á
nigdy niezabaczywſzy płókánia ex decoc: guaiaci/corticꝫ
ſalſę/ ſáme przez ſye czyniąc/ álbo tychże ſimplicia wedle
potrzeby do nich przyſadzáiąc : bo iż własnosć ma goie-
nia/widźiliſmy z pożytkiem nie tylko z decoctu płókánié/
ále téż y remanentias biorąc/ á wſakui ie kłádąc fomen-
towánié: zátym kleſzczámi álbo dioptrą páſzczekę tám
te rozwodząc/ prochámi záſypuią. A iż ten ſmród ták v
niewiáſty/iáko y v człowieká/ ták dáleko zaydźie/ że nim
ſye ná górę á Widomé meati dobedźie/ y znácznie okaże

iuż we wnątrz onéy áż do máćice / á temu kánnak nápoły zgryźie / á potym ſye vkazawſzy / lékárzá nieboraká co nie doyźrzał / áni mógł co ſye we wnątrz dźieie powiedźiéć / ſpráćuie / że nim ſye ná wiérzch źle pokazáło / wpoły pendent zdźiuráwiał: y álbo mu wiec żyły poiadſzy krew bárzo przepuśći / álbo że pendent ná kąſku iuż wiśi / do rozpáczy przywiedźie / á co wietſza / zá onym zlęknienim / do tego że mniéy ſye ſobie vmiéć / niżli kiedy przedtym / będźie rozumiał. O krew támte niech ſye nie bárzo fráſuie / gdyż nie tylko tu / ále z káżdéy rány choć krwie nie máło vchodźi máła wádá / przeto / że inflammatia z ſobą / y trochę diſcraſiéy z mieyſcá odnośi / byle wżdy nie ták długo / áby ſamá przez ſye / álbo z pomocą ſtánąć niemiáłá. Sypią áby ſtánełá bolum armenum / terram ſigillatam / ſanguinem draconis / pilos leporũ vſtos / corallos / oſtreacea / pápir ná wet ſpalony / y inſzé choć ſucho / choć z białkiem.

Albo ℞. Aloes hepat: thuris / ſarcocolę ana ʒ ij / terrę ſigillatę / boli arm̃: litharg: auri et arg: ana ℈ ij mirrhę ℈ j / pili leporis inciſi ʒ j s / farinę volatilis / fabarũ / lentium / hordei / ana ʒ ij / fiat puluis / qui albuminibus inſperſus applicetur / et deſuper faſcietur.

Albo gdźie ſye żyłká da widźieć / cóż lepſzégo iáko kąſek żelázem ognistym przypalić: iedno że ſye niekáżdy ná to oſtráſzy / przeto proch to niech záſypuie. A záſtánowiwſzy / áby ſye záſuſzyło mieyſce. ℞. Lithargiri auri et argen- *De vigo lib. 2. t. 5. c. 4.*
ti ʒ j thucię ʒ ß / boli armeni / terrę ſigillatę ana ʒ j ß / mirobolani citrini / aluminis rochę combuſti ana ℈ ij / m̃. fiat puluis / poſypmy. Ale gdźie ſphacelus / gangrena / y tá malignitas vmorzy mieyſce / y przegryzwſzy / záléczenia niedopuśći / oná to trzećia ſpecies cariéy malignisſima będźie / która áni detergentibus / áni deſiccantibus vſtąpi / ále reſectione ad viuum / ne pars ſincera trahatur / y dawáią záraz / á przez wielkiégo rozmyſłu ná to máść ſzárą. Bo ácz płóczą valde ſiccantibus / iáko Gá- *Methodi.*

len kazał / y témi coby gryząc á oddźieláiąc od żywégo iáko wſzyſcy vczą / ále kiedy iuż ług był / w którym wzjáłá fáryná lupinorũ / z drzewá / y z ſalſy / decoctia / w któréy aegiptiacum / litargirum / y precipitat / co inſzégo czynić: czyli doświadczáć wolnieyſzych rzeczy / á chorobá áni mocnym podobno ſye wypędźić da / gdyż iad ſzérząc ſye / iuż pul pendenta vgryzł / do iader przychodźi / á té iáko ſą ſłábé / ſtáráć ſye potrzebá / áby ná nie chorobá niezáchodźiłá / bo nie tylko de Vigo / ále káżdy z nas powié / że miedzy *Lib. 2. c. 17.*
témi członkámi co ie náturá ná wiérzch wyſádźiłá / iáko oko á iadrá ſłábſzégo / y do léczenia we złym ráźie trudnieyſzégo niemaſz. Vrznąć tedy. To ogniſtą brzytwą przyydźie / dawſzy defenſiuum iądrom / y temu mieyſcu co zoſtawa / wźiąwſzy fáryn / radicum altee / chamomillę ã ℥ ij / ſeminis lini / hordei ana ℥ iij / coctis in aqua / adden̄: boli armeni ℥ j / ſanguinis draconis ℥ ß / olei roſati ℥ iij / ſucci plantaginis ℥ ij / recoctis cerę parũ / vt ſit in forma emplaſtri mollis. Mundificetur. ℞. Terpentinę ℥ iiij / mellis roſati ℥ ij / ſuccorũ plantaginis / apij ana ℥ j / bulliant ad conſumptionem ſuccorũ / deinde addendo vitella ouorũ nº iiij / farinarũ / hordei / fabarũ / ana ℥ j / croci ℈ j / m̃. Potym incarnatiuum mieć gotowo. ℞. Mellis roſati colati ℥ j / terebintinę clarę ℥ ij / bulliant vnica ebullitione / addendo farinę hordei / fenugreci ana ℥ ß / thuris mirrhę ana ʒ j / ſarcocolę / aloes hepatici pulluerat: ana ℈ ij / m̃. A ieſli to ſtráſzné ſą rzeczy / á pácientowi áni ſercá / áni śiły / do nich doſtawa / tedy mażmy.

℞. Axungię porcinę ℔ ß / mercurij ℥ j / thuris / aloes ã ʒ ij / aegiptiaci / iſidis ana ℥ j / theriacę ʒ ij / paretur ſecundum artem. Y kiedyſmy niechćieli cauſtic: álbo actualem ignem / tedy oto ten mercuryuſz potentialis będźie / przez którégo in deſperatis obniść ſye trudno: czemu? áby máterię malignitatem wyganiáiąc / zábiegáło ſye iuż nie pendentowi / co go ſztuki vgniłé leżą / ále oſtátko-

wi/ który áż do wnetrza iádu podawa / po nim aegipti-
acum/ y té tám wyßßéy miánowáné áby czyśćiły/ ſußyły/
á goiły / posłużyć mogą : iákoż ten merkuryuß námázá-
wßy im / odgryzie oſtátek / co zmartwiał álbo do vpá-
dnienia ſye zgotował : á w tym / ten raz ták / iáko inßą
ráne/ álbo ták iáko po vpaleniu léczyć/ mundificantibus
et cicatricem ducentibus. A iż to iuż choroby gwałt / á
náßé nieſpodziewánié to mu przyniosło/ że oto áż ná mer-
kuryußá przyßedł / co kiedybyſmy mu byli troche przed
tym / drzewo z ſálſą dáli : niezábaczywßy onégo coſmy
mówili/ że in gonorrhea / we wnetrznem plugáſtwá ćie-
czeniu / dáć ſye z rázu niebárzo godziło / ále iż gwałt hu-
morum malignitatem wzbudza / á cześćiam áż do vpá-
dku ßkodzi / czemu niedáć : gdyż wßytki vlcera / to ieſt/
wrzody/ fiſtuły/ dziury/ rány/ y iáko ie kolwiek po polſku
zowiem / że wnetrznych fluxów zránienia / álbo co ropą
ćieką przegryźnienia tego potrzebuią áby im diete napier-
wéy poſtánowił bárwierz/ potym áby intemperiem á on
zbytek/ álbo iad z którégo zgniłość á ropá do wrzodu ſye
ćiągnie/ w náturze pomiárkował / odekrwie zepſowánéy
odpedził / lub to bedzie intemperies dziedziczna/ przyro-
dzona/nábyta/álbo przyrzutna : potym áby mieyſce cho-
ré ták opátruiąc/ gorzeć/ ſchnąć/gnić/martwieć/áni bli-
ſkich mieyſc pſowáć dopußczał/á dziure ták iáko inßą rá-
ne czyßcząc á ſußąc léczył. Téy intentiéy poslednieý/wie-
rze że té corale/ hematiti/paloné rogi/rybie kośći/áłuny/
grinſpani / p̃cipitati/ y zioła niektóre doſyć vczynią : ále
áby tym intemperies/z któréy cauſa coniuncta záraz/od-
niść miáłá / áni otuße vßy ſye niech dáią / iedno to coby
przy diećie dobréy z chorobą/ własnośćią ſwą/y doſyć go-
tową walczyło. A iż drzewo z ſálſą zá ſobą dawno ten de-
cret odnioſły/ niechże ie z wielką zdrowia nádzieią pije.

℞. Ligni limati / ſalſę minutim conciſę / ana ℥ iiij/
cortic: ℥ ij/ aquę ſcabioſę / cicorę/ fumarię/ ana ℔ iiij/

In vaſe lutato oris anguſti / infuſa per horas xx/ ſecun-
dum artem coquantur/et pro ſudorifico ſirupo dentur.
Pro potu vero / remanentijs addendo recentium / ligni/
ſalſę ana ℥ j/ corticis ℥ j/ aquę fontis recoctę/ et colatę
℔ xx/ coquantur ad partis tercię conſumptionem / trze-
báli coriandru ℥ j ß/ do káżdéy decoctiéy przydáiąc. gdzie
ieſli ventricuł zechce/nucem muſcatam n° j/ ſeminum fe-
niculi ℥ ß. Niechayże pije áż mu przynieśie ſam czás po-
práwę. A iż trudno tám ná ten czás ná pot ſye zdoby-
wáć/ kiedy inflammatio / ból/ y plugáwy flux niedopu-
śći niemordowáć ſye/ále ſpokoiem ile być może leżąc cze-
káć/ że náturá ſámá/ choć nie ták widomie / iáko w dru-
gich/ popráwę vczyni/ pomniąc/ że ieſli ćiecze bárzo wne-
trzna ropá/niebárzo ieſt beſpieczno záraz ſye poćić/by też
y łatwie to przychodziło/gwałtem. Bo iáko in locum
affectum repellentia złé/ ták ſiſtentia in ipſo inſultu mor-
bi kátu ſye godzą. przeto powoli tám tá operátia / y iéy
effect niechay bedzie. A iáko moc tych lékarſtw w vpá-
trowániu ich ſámych nieznáczna/y do opiſánia znáczné-
go bárzo trudna / ták ſkryćie / á ſámá z śiebie y przez po-
tu vczynić to może/ że ſye intemperies odyymie/ á iad v-
ſkrómi/w tym fluxi záſtánowią/malignitas materię ko-
rzenia niezgryzie / á rzeczy które po wiérzchu przykłáda-
my/predßą á beſpiecznieyßą popráwę przynioſą. Zá czym
ieſli chory diety z drzewá/álbo z ſálſy pićiem czynićby nie
mógł / niechay proch dni kilkonaśćie co poránek / álbo
cum/álbo ſine cuſtodia bierze/ dawáiąc ſobie ná raz ſál-
ſę ℥ ij ß/ cortic: ℥ j. Do czego ieſli conſtipatia dróge po-
káże/áby ſeny ſye co przymiéßáć miáło/wiec drágme pul-
ueris p̃pati przymiéßáć/á kiedy nietrzebá/zániecháć. A iż
proch ſye wziąć niemoże / iedno álbo z conſerwą iáką/ ál-
bo z wódką rożáną / conſerwá ſtára do tego nalepßa /
biorąc iéy pół vnciéy do tyla prochu/ y ziadwßy ráno po-
pić kąſkiem winá. á każemli téż wypić / cum aquę cico-

rcę/endiwię/ ſcabioſę/ álbo którąle z tych ile ſye ſpodoba.
Czego ieſli ieſzcze niezechce/ purgowawſzy ćiáło dobrze/
merkuryuſzem námażmy / ále defenſiwą pendentowi y o=
koło dobrze dawſzy / á vnguent ów co dopiéro przedtym
tractatem we wnetrznym ćieczeniu był / dobrze poſłuży.
Do którégo/ ieſli ieſzcze chećí nam nieſtawa/aquam the=
riacalem daymy / która to / ieſli go roſpali / prágnienié/
roſpalenié / á gorączkę bliſko być pokaże / daymy ſerwa=
tkę/ wmoczywſzy w niéy to/co támże we wnetrznéy opi=
ſano. Co ieſli ieſzcze ſye nieznidźie / decoctum betonicę/
iuę artetice / ſcabioſę / ſcolopendrię / fumarię/ z trochą
tormentillę/ gentianę/oſłodźiwſzy ſirupo de ſucco aceto=
ſę/ przy dobréy diećie / y przedsiewźięćiu wiecéy niegrze=
ſzenia / niechay pije. A ieſli ćieplice bliſko / ták iáko ſye
wyſzéy powiedźiáło/bárzo dobrze poſłużyć mogą. ie=
dnákże iż thu bárwiérzá niż kogo pilniéy / niech
płócze/ vwija / okłáda/ pali y to co do naprzed=
ſzégo rátunku być może czyni / zá ſye Páná
Bogá áby vléczył / á zá pácientá/
áby iuż wiecéy wſzetecznym
niebył / pilno
proſząc.

❧

Dymioná.

DYmioná/przemierzłé wrzody/w trzo=
ſłách bywáią/ gdy náturá y ćiáło iá=
dowitémi ſye humorámi záráźiwſzy/
od wątroby y częśći drugich przed=
nieyſzych/do dołu ich popadzą/ á oné
nie do meátów którémi wſzytki plu=
gáſtwá/ y geſté/ y wodniſté/odcho=
dzą / ále podle do mieyſcá przy ſtá=
wiéch ná to ſpoſobnégo / żyłámi przy złéy krwi śćiékáią.
A iáko to mieyſce podległo fluxom y przeymowániu plu=
gaſtw wſzelákich / áby/ to ſámo pokaże / że praca y roz=
ruch co w ćiele bywa / narychléy tego ſtáwu / niż inſzégo
wzruſza/ chodzącli to/ śiedzącli / ieżdżącli / álbo czyniąc
ćiáłá którékolwiek ćwiczenié / dla czego náturá dáłá tám 16. de vſu pt.
owé gruwaſtki/ ſtrzepłé/ álbo ſśiádłé/ iákoby łoiu álbo
mléká/áby ſtaw folgę/y máteria która tám płynie/miá=
łá zabáwę. prze tedy wielkié zágrzanié / á z drugim ćiá=
łem ſpółecznoſć/ tamté ſye mieyſcá zápaliwáią/y do tego
przychodzą / áby té dymioná záczynáły : álbo wiec ieſli
ono plugáſtwo/ co ćiéc miáło przez pendent / ſámo prze
geſtoſć á iádu niezwyćiężoną złość/ álbo prze lékárzá nie
opátrzną ſpráwę ſye záſtánowiło / tám iáko do bliżſzégo
mieyſcá przypływáło / á zebrawſzy ſye ná kupę z bólem
guz y twárdoſć vczyniwſzy/ do tąd oćiekáło / áż dymio=
námi chodzenié piérwéy/ á potym ſpánié y ſpráwam wol
noſć przy bólu álbo fébrze / przyſtoyną odéymuie : á to 2. de dig. pul.
prze przymiot podobno tylko ſam. Bo ácz ſtárzy dymio=
ná téż ználi y léczyli / z przyczyn kthóré y dźiś ći co ſye do
wſzeteczeńſtwá przyznáć niechcą / alleguią / áby to álbo
z vrodzenia prze chorobę oycowſką/álbo máćierzy niſkich

miesiącznych rzeczy złą odpráwę/ prze prácą wielką z któ-
réyby ſye ciáło rozgrzało/ prze krosty/ dźiury/ fiſtuły/ álbo
iákié zátrzymáné wrzody w nogách/ do których że byłá
ćiec zwykłá/ tám ſye ſtánowić máterya ielá/ á zá czáſem
choć ich nie było dymioná vczyniłá/ álbo że po powietrzu
iad on/ y záráza powſzechnia/ iemu przeboléć dawſzy/ á
w ćiele ſye do czáſu vtáiwſzy/ tám tedy wyćiekłá/ być to
wſzytko może. Ale oto té o których mówim ſwą drógą/
którą wié ná sie náſz chory/ że inſzé ſámé prze sie dymio-
ná/ áni piérwéy niż inſzé vpominki przyſzły/ ále że przed-
tym było álbo to ſmrodliwé ropy ćieczenié/ álbo głowy/
ſtáwów bolenié/ boków oćiekłość álbo zápalenié/ krosty/
świérzb/ álbo wżdy znáczné przymiotowé rzeczy/ zá któ-
rémi co wątpić/ áby dawnych y nie teráznieyſzych dwo-
rzan z przymiotu to były dymioná? gdyż dawni nie tyl-
ko tu/ ále pod pachą/ ále ná ſzyi/ ále po bokách ie mié-
wáli. náſzym też y tám być mogą. lec tu iuż bierzem zá
dymioná/ co ſą w trzoſkách/ á ieſli gdźie indźie będą/ má-
ią przezwiſk inſzych doſyć własnych/ y z drugiémi ſpól-
nych: bo euaſiam mieyſce dawáiąc zá vchem/ parotis
ná gárdle/ ſquinantia/ álbo bubonocelle/ álbo ſtruma/ meli
phimata/ phlictenes/ ſteatomata/ atheromata/ áza te-
cerides po bokách y indźie/ furunculi w ſpárách/ áza te-
go máło? y przeto názywáli ie ſtárzy tumores/ apoſtema-
ta/ abſceſſus/ exituras/ co my po polſku guzámi/ którym
opis y przyczyny/ zgodzą ſye iáko y łáćinſkim/ gdyż chćieli
káżdy z nich mieć/ ex intemperie/ mala conformatione/
et continui ſolutione/ to ieſt/ że krwie ſkázonéy/ z mieyſcá
nád przyrodzenié oſzpáconégo/ y z záćieczeniém prze zby-
tni humor roſtąpionégo/ prowádząc á opiſuiąc to od o-
wych/ co ie wedle humoru zowią/ álbo ędemata/ co ſą z
phlegmy/ álbo eriſipelata co ſą z kolery/ álbo ſcirrhi/
cancri z melánkoliéy/ álbo phlegmones/ co ſą ze krwie
wezwrzáłéy: my niemamy przy tym w silné ſye ich wy-

De tũ. p̃t.nã.

wody wdáwáć/ gdyż chcemyli ſubtélnie do wſzyſtkich
tám tych guzów dymienice przyrownáć/ możemy: y dáć
im te własność/ iáko káżdému z tych/ z mieyſcá y z máte-
ryéy różność ſobie w przezwiſku przywłaſzczáiących:
iednákże dymioná/ y Gálen zwał inflámmátią słowem
proſtym/ co zápaleniém krwie ſye znáczy/ które on przy-
chodźić powiádał z zepſowánia/ gdyż często inſzych czá-
ſów/ ále nawięcéy ſye to po febrách vkázowáło/ kiedy
krew y iéy złość zágrzawſzy á wzburzywſzy ſye/ do mieyſc
tám tych ſye obróćiłá/ ſzérząc ſye po nich/ á odymáiąc po
wſzytkim ich kąćie. A iż wedlé chorégo complexiéy/ y cho
roby przymiotowéy złéy á iádowitéy/ nie tylko ze krwie/
ále z káżdégo humoru/ owſzem z inſzégo którégo/ á nie z
ſáméy krwie to być ma/ te diſputátią o phlegmonách ál-
bo inflámátiách puśćiwſzy/ owę przed sie weźmimy/ áby-
ſmy ſye przypátrzyli w tym/ iáko y w káżdym guźie y de-
ſcensie/ álbo co náſzy názywáią w fluxie/ máteryą z któ-
réy guz/ á w téy máteryéy qualitatem y quantitatem. A
poznamy máteryą y po wiérzchu/ gdyż z kolery niż z phle-
gmy/ zápalenié/ y ból więtſzy/ ná wzrok álbo dotknąwſzy
żółćiéy/ zropienié y przegryźienié ſye ná wiérzch ry-
chleyſzé/ z febry trzećiégo/ á nie káżdégo dniá ogrążká/ z
melánkoliéy sino záſzczérzono czarno/ á to ná wzrok ſá-
mo przez ſye/ álbo pálcem ſye ſkóry dotknąwſzy. Ową ſye
tu conſiderátią nietrudniąc/ którą we fluxiách tychże v-
pátruią ſubtélnieyſzy lékárze/ partium propellentium ro
bur/ excipientium imbecillitatem/ meatuum deferentiũ/
laxitatem/ mouentium/ et ſeſe exonerantium anguſtiam/
materię copiam et conditionem/ locum ſuſcipientem.
Bo ktoż zgrubſzych oto pytáć będźie/ ſkąd to płynie/ po-
mniąc że wątrobá co krew czyni/ czyni álbo dobrą álbo
złą/ á tákiéy iáką ma w żyły popiérá? że w mieyſce gdźie
iuż oſtátnie wpada/ wpárwſzy ią dáléy niéma gdźie? że
niećiecze nic/ áż ſobie meat náydźie? że im dáléy zćiáśniey

1. de diff feb.

2. de criſib.

ßégo do ßérßégo wypadáiąc ßérzyć ſye muśi: że máte-
rya to iádowita á zepſowána przez wątpienia/ która
gdźie iedno przypádnie pſuie: że to mieyſce tákie ieſt / iż
plugáſtwá do niego przypadwßy/ guzy/ wrzody/ á potym
fiſtuły/ álbo apertury vćierpieć muśi: kto mówię z gru-
bych tu ſye też pytáć będźie/ miedzy przyczynámi/ de effi-
cientibus et formalibus: oto materiales ledwie/ pátrząc
że dymioná/ że ſye nádęły/ náćiekły/ á bolą/ oto że od wą-
troby to muśiáło iść/ która ſye pierwéy záráźiwßy/ przez
ſyeli ſámá/ z inßémili częśćiámi ćiáłá / krew táką/ z phle-
gmy/ z kolery/ álbo z melánkoliéy przyſádą/ meatem któ-
ry iéy naotworzyſtßy ſye zdał obróćiłá. A to w káżdych
dymionách być muśi/ choć ie z przymiotu/ choć z ind być
okrzćiémy. gdyż to effect á léczenié vkázuie/ że ták tę iáko
y owému/ ropá zgniłą á śmierdząca ćiecze. Co áby wzrok
záraz ináczéy oſądźić miał trudno/ pátrząc tylko nád gu-
zem ná ſkórę/ ná odećié/ ná zásinienié/ álbo zápalenié/ á te-
go niemyśląc áni pytáiąc/ ieſli tám ból głowy/ kiłá/ wrzo-
dy/ kroſty/ obcowánié z nierządnicą/ á rozgrzanié mieyſc
tych z záráżonémi przedtym niebyło. Jedná że ſporu nie-
trzymáiąc/ léczenié obiemá równé. A nie tylko dymienic
z dawnych chorób przedtym/ álbo teraz z przymiotu przy-
chodzących/ iáko apoſtematū ábo guzá káżdégo/ vpátrzá-
wßy mówię temperáturę/ á ćiáłá poſtánowienié/ gdźie guz
wpadł/ mieyſce/ iego powinność/ á z drugiémi członkámi
ſpólecznośc/ przy tym śiłę/ ból/ y inßé przypadki/ prze któ-
ré ſye goić ábo gubić oná záwádá niémiáłá/ káżdego mó-
wię guzá léczenié iednákié/ kiedy ſye czyni / áby ſye nieczy-
nił/ y ieſli być może indźie go obróćić/ á ták onéy máteriéy
przeßkodźić/ iákoby indźie obrócona przyſtoyniéy/ wrzo-
du nieczyniłá/ á ieſli ſye iuż odwróćić niedawßy indźie/ zá-
fundowáłá/ áby co namniéy przykrośći/ y bólu czynić mo-
13. Methodi. glá. Trzećia áby oná máteryja á plugáſtwo złé ſtám tąd
ſye ták wyczyśćiło / iákoby mieyſcu po zágoieniu/ nic to

ná potym wádźić niemogło. Pierwßému áby ſye doſyć
dźiało / to ieſt/ áby kiedy ſye guz záczyna máteryja oná
odwróćiłá/ diete poſtánowiwßy dobrą/ przez którey áni
tu/ áni w żadnéy chorobie dobrégo ſye nic nie dźieie/ eua-
cuantia / repellentia / y reſoluentia obmyślić. Ale przy
diećie / á rządźie / w iedzeniu y w pićiu / owym nieukom
táiąc/ co owo więc ládá co ieść chorym káżą/ áby tym
więcéy dymienice ſye zbiéráły. Bo áczći oni coś grzeczy
mówią/ káżąc przez ochrony ſnadź też y rzeczy złé ieść y
pić/ áby zá niemiárą á nierządem/ tém więtßa ſuppura- Falopi
tia byłá/ á dymienice ſye tám bárźiey zbiéráły/ ále nie do Petronius
rozumu/ gdyż nátura bárzo tego błędu przypłáći y zá má-
łą wielką/ álbo zá iedne dwie dymienicy vczyni/ álbo więc
ták bóle wielkié w nich pobudźi/ że przy zápaleniu/ ſkur-
czenié á do chodzenia przeßkodą/ arteryi bićié á teſknośc/
czáſem y febrę ze mgłośćią. A ieſli intentia tá być ma/
áby chcąc mieć przez tych wrzodów / dáiemy euacuatie
dla wyćiągnienia/ y odwrócenia téy materyiéy / co ćiec
chce/ áby tám niećiekłá/ czemu iéy złą dietą przyczyniáć:
A czyniém euacuatie lékárſtwá purguiącé dawáiąc/ vpu-
ßczáiąc krwie/ theriákę/ aquas theriacales/ bezoardicá/
y inßych rzeczy/ któré ſercu obronę á iádowi przećiwień-
ſtwo nioſą/ vżywáć káżąc. Co to zá zgodá będźie/ złéy die-
ćie/ á złe̊ iedzeniu przy tȳ: widząc że dymioná ſie poczyná-
ią/ nic niewątpiąc/ że ex maligna materia bywáią/ á ſprá-
wiwßy ſye z káżdych inßych przed tym/ że ſye nierády od-
práwią/ áż zá długi czás przy wielkiéy pilnośći / práwie
dobrze wyćiekwßy. Przeto rádczéy obaczywßy/ á oné ſye
gromádźić y záczynáć chcą/ purguymy/ mánną/ caſsią/
tamarindorū pulpą/ mirobalani / agarikiem / rhaharb:
y ták łáſkáwémi rzeczámi / coby tylko drógi poſpolitßé
ſye wyczyśćiły/ á nátura grubßych rzeczy pozbywßy/ po-
twierdźiłá/ y kſobie przyść dobrze mogłá: y to mówię/ ie-
śli ſye przypátrzém/ kiedy ſye záczynáć máią: bo ieſliby w

ten czás ten inpediment y auerſyą vczynić/ kiedy ſye iuż o-dymáią á znácznie ropić poczynáią/niebyłoby inßégo nic/ iedno wielkié bóle y trwogę we wßytkich przednieyßych częśćiách vczynić. gdyż diſputuią wßyſcy rzecz być niemożną/áni purgowáć áni krew pußczáć o ten czás. Lećieſli chcemy té benigna niemieć w rzedźie purguiących/ niech ták będźie/iednákże też ledwie co pomogą/pómniąc że ten iad wewnątrz głęboko/ że ex malignißima materia/ że z przymiotu ónégo / który iáko ſkrá w zagwi/ nie vmié iedno pożarem ſtrawić. Jáko tedy źle ládá diety w dymionach vżyć/ ták niedobrze y purgowániém chćiéć to wypędźić/ co ſye obiecáło wrzodem wyćiéc. gdyż wielkié purgowánié rozdrażni / á máłé z tychli rzeczy coſmy miánowáli / criſtéramili powtarzáné / pomogą máło. Krew też ktoby zárázem puśćić chćiał/w owym coby był młody/ coby śiły y complexiey dobréy/ ieſli zrázu to obaczyć może/ y to mówię/ że to czynić zrázu / ieſli wtórégo álbo trzećiégo dniá / że ſye ten iad w niém żarząc/ ßum w głowie/ zápalenié w wątrobie/ y we wßytkim ćiele początki febry/ y z dymionmi pokaże / á pußczáią więc y z rąk obudwu/ záraz y z nóg/ y czáſem niemáło / iad mówię ten iáko powietrzny rozrywáiąc. Ale ták gwałtowna ſpráwą/áza iad ten precz ze krwią wypłynie: niewiérzmy áby wypłynął/ chybá iż ſye zápalenia kęs vmnieyßy/ á náturá obćiążona ćiężaru ſobie trochę viąwßy/ trochę przyść ku ſobie może. Przeto/iáko zła dietá/zła/ ták purgowánié niedobré/ ták też y krew ledwie co pożyteczna. A nietylko ná ten czás z przódku/ którégo áni chory przewſtyd/ á ná wytrwáną rzeczy wiodąc niepowié / áni ſye bárwierz/máłé początki widząc/ áby do więtßych przyść miáło/ nieſpodźieie/ y occaſyą óne co prędko miiá/ vpuśći/ále áni potym : chybá iżby w ón czás kiedy ſye zbiéráią/ á ropá doſtawa/ przy bólach wielkich/ przy nieſpániu y fébrze/ ináczéy być niemogło/ iedno vlżywáiąc zápale-

nia/ krwią pomagáć/ y to pómniąc/ y pátrząc/ ieſli guzá záwżdy y znácznie przybywa/ choć boli/krwie niechać/ gdyż to przy ropieniu być muśi. Lećieſli ſye odawßy ſtánął/ á áni tám áni ſám poſtąpić niechce / puśćić w imię Bożé/ obſtructiam/ repletiéy/ y humorów vporowi dogadzáiąc/przedtym lenitiuum álbo criſtérę wpráwiwßy. 2. aph. 47.
A vpuśćić z ręki práwéy / ztym ſercem/że lepiéy było przez tego pußczánia/ áby iad ſye do ſercá ná zad nie obracał/ á plugáſtwo które tedy wyniść miáło / inßégo mieyſcá ßkodliwßégo ſobie náleść niemuśiáło. Prze też przyczynę/ áni repellentia/ to ieſt owych rzeczy/ coby wewnątrz wpędźiły / á ćiéc do tego mieyſcá zábraniáć miáły / dymiénicam niepozwaláią/ záwżdy to pomniąc/ że ſye záczęły/ álbo z onéy máteryéy/ co kilą ćiekłá/álbo z onéy co do nóg dźiurámi iákimi ßłá/álbo z onéy co po ſkórze świerzbem y kroſtámi ſye byłá roſśiáłá/ álbo z onéy co bóle w głowie/ drżenié w ſercu / y w inßych częśćiách trudność czyniłá. A iáko bróniono tákim repellentia / które vśiádły álbo in emunctorijs / álbo które máterya (bądź to ropá/ bądź inßé plugáſtwo) gruba á do odwrócenia nie posłußna/ álbo kiedy zbytnie ſye tám zápiekłá/ á ſśiádłá/ álbo kiedy przez śię ieſt ták iádowita/ że wyćiągáć z ćiáłá niż ią názad wrácáć wćiáło lepiéy: ták ten raz wßytkiemu temu podlégł / że w mieyſcu ßkodliwym / że máterya ma grubą á nieposłußną/ że iáko iad ieden záráźliwą. 13. Methodi.
Przeto/iż ſye niegodźi repellentibus/auertentibus też nic nieſpráwimy / do tego ſye obróćmy ieſli boli / bolowi pomożmy / á iżby wyćiekłá / á potym ſye zágoiłá / ſtáránie vczynimy. Y to niechay w tym roſſądek będźie / ieſli to nie ruptury álbo czego inßégo początek / gdyż też to bywa/ że té mieyſcá iáko y inßé rády náćiékáią/y ták okrom zropienia odawßy ſye/ więtßym bólem y ſtráchem niż bywa groża. Przeto wznák go położywßy / ieſli iclito wen wſtąpi/ á guz y odętość wnet mnieyßa y ſłábßa będźie/

á ieſtli dymienicá/ ieſli właſna/ bo tráfia ſye/że wiátrem
ſie czáſem nádmie/tam mniéy boli/mniéy twárdé/ i mniéy
ſye zápaliło mieyſce/zátym téż y námázané máſłem/oley-
kiem/ chamomelino/ laurino/ anetino/ liliorł/ amigda-
lino/ vngto de altea/ de meliloto / poſłuſznieyſzé pokaże.
y by téż wodę álbo ſerum iákié z roſpalenia w ſobie miá-
ło vſtąpi. A ieſtli ſámá práwa dymienicá/ odeta/twár-
13. Meth. M. da/ y tá co iéy co dźién z bólem znácznie przybywa/ rela-
xantia et emollientia / coby do niey máteryą przyciągá-
iąc ropić ią mogły/ kłádźmy / od domowych począwſzy/
á pewnie wiedząc / ieſli iéy nie pomożem / vczyni wielką
2. nat. fac. teſknosć/ wielki ból głowy/gorączkę y inſzé cieżkié choro-
by. Weźmiż mąki ieczmiennéy miałkiéy przegárſnie/ pi-
wem ią ćiepłym roſtworzywſzy/ cébule pieczoną ſtłuczo-
ną przydaymy/y vmiéſzawſzy/żółtków iaiowych trzy przy
miéſzawſzy przyłóżmy. Albo weżmi miodu przáſnéģ łyſzkę/
mąki ieczmiennéy gárści dwie/ſzáfranu vtłuczonéģ co ſie
ná groſzu zoſtoi/ żółtków iáiowych trzy/ ćiepło vmiéſza-
wſzy przyłóżmy. Té rzeczy przyćiągną / zropią/ y ieſli ſye
iuż gotuie / przez bolu przedźieią y przepuſzczą. ácz wiele
ich bywa/ázwłaſzczá nie lutośćiwych bárwiérzów/co do
tákiégo guzá przyſzedſzy/zárázem go rzezáć ábo palić chcą
co ieſt bárzo źle/nie poczekawſzy zropienia/ á do tego zgo-
towánia. gdyż żaden guz póki ſye nie zropi / sieczon áni
palon przed czáſem być niéma/ ponieważ sieczenia inten-
tia nie bywa / iedno áby ropá wyſzłá / á mieyſcá nie gry-
ząc/ dźiur wiele nie czyniłá/ wtym/ áby téż y fiſtułam nie
dodawáłá occaſyéy. A co oni mówią / że początek á zá-
fundowánié dymion tych ieſt w żołedźiách álbo gruwá-
ſtkách / nad ſtawem w trzosłach leżących / co przerznaw-
ſzy/ á ſkorę y tłuſtość odkrywſzy/ oná gruwaſtká vyźrzéć.
potym obwiązawſzy kilko rázów wyiąc / y iuż dymienice
fundáment zgubić ſye da. To ſą niepewné rzeczy. Bo tá-
kié wrzody bywáią/ gdźiele indźie / gdźie tych glandulas
álbo

álbo gruwáſtek y ich inuolucra nie bywa/y w tym miey-
ſcu/choc té glandule/y té guziki leżą/nie iuż to powinna/
áby álbo w nich ſámych/ álbo w ich błónkách/w których
leżą to być miáło : gdyż nie przeto ſye ten deſcens tám le-
ie/ áby mierzał w oné guziki / álbo w ich/ lub to błonki/
lub pęchérzyki będą / iedno iż to mieyſce bliſkié pedento-
wi/ przez który ropá ſzłá/ y to co ſubtélnieyſzégo było tám
tedy wypłynąwſzy grubſzé rzeczy owdźie iáko do bliżſzégo/
ſłábſzégo/ y doſyć przeſtronégo guzowi mieyſcá przy ſtá-
wie/ który in motu ieſt obróciłá. Któréy to ropie czás y
pomoc dáć powoli/ á nie rzeżąc áni paląc / póki guz ták
twárdy/ á nie zgotowány / nic mówię ná ich ratie nied-
báiąc/ choć powiádáią/że ſye mieyſce roſpali/że boléć bę-
dźie/że ſie rozdrážni y rozkrwáwi/á tą drógą máteriéy przy
ciągnie. wprawdźie przyćiągnąćći może/ ále że téż y bólu
y roſpálenia przyczyni/niebárzo będźie dobrze. gdyż ſámá
ropá/ ſam guz/ przez nie máłégo roſpálenia/y przez włá-
ſnych ſwoich pároxiſmów nigdy nie będźie / ták iż tego
złégo nie przydawáć/ ále záwżdy vmnieyſzáć potrzebá.
A iáko tám ſą nerui y żyły ſzkodliwé/ kthóré przerznąwſzy
álbo przepaliwſzy/ omdlenié/ ból/ chromotę / y inſzé przy-
padki zá ſobą ćiągną/ ten niewié/ co anathomiéy niewi-
dał / przeto iáko repellentia złé / ták cauſtica z przódku
mieyſcá niemáią / chybá iż ſye iuż z ropi / doſyć przyſtoy-
nie zgotuie / wiérzch ktemu ná dobrym mieyſcu pokaże/
przerznąć álbo przećiąć możem / ránę czyniąc nie proſto/
áni poprzécz/ále ták iáko trzoſłá idą w przegubie ná ukość
ku brzuchowi. A iáko w káżdym inſzym guźie/ ták w tym
rzeżąc pilnuymy tego / áby ropá ſye wiodłá do ná podo-
bnieyſzégo y wyſádzenſzégo mieyſcá : czáſem nie ták wié-
rzchowi / chocay ſye pokaże / iáko meatowi wiecéy do-
gadzáiąc : bo gdźieby wiérzch był wzgórę / y dźiurá ſye
támże pokazáłá / ćiéc ták dobrze nie będźie/ iáko kiedyby
byłá ná dole : bo ták álbo będźie máło ropy wychodźiło/

á niżéy

á niżéy będźie bárzo y długo gniło/ y częśći zdrowſze gryząc/ będźie dziuráwiło/ co więc muśi álbo ręką wyciſkáć/ y dłabiąc vrażáć / álbo tym do nowéy inflámmátiéy pomágáć. gdyż to część czuła/ ſtaw bliſko/ y neruos co ſye do nóg y wkoło nioſą / od głowy y od paćierzów / penes os ſacꝝ/ os coccigis/ y to co ſye kośći tám námácáć może/ dosyć ma. Powoli tedy przykłádáiąc máturuymy / á áby ſye doſtawáły dymioná czynimy/ piérwéy niżli rzezáć poczniém. ℞. Fig kilkonaśćie/ ſtłukſzy ie przydáć główek korzenia liliowégo kilko / máſłá płókánégo y ſzáfránu trochę/ y troſzkę przyſmażywſzy ćiepło przyłożyć. Albo

℞. Radicꝝ brionię ℔ j/ vtłukſzy ią/ y ieśli ſucha przez przeták przesiawſzy/ trochę z ſádłem świniém płókánym przyſmáżyć / y ćiepło przyłożyć. Albo ℞. Fig tłuſtych ſpół funtá/ ſtłukſzy vwárzáć ie/ á wyżąwſzy y wytłoczywſzy śiémie lniáné tłuczoné/ korzeń/ liſt/ y naśienié slazowé/ y rumien tą polewką roſtworzyć/ y ſádłá świniégo y kápłóniégo po troſze przydawſzy/ y przyſmáżywſzy/ áż wodá wywré/ á ten emplaſtr zgęſtnie/ ćiepło przyłożyć/ połowice ná drugi raz chowáiąc. Albo ℞. Radicꝝ liliorꝝ albórꝝ/ radicꝝ maluę ana ℥ j s/ sem̄ maluę/ lini/ fenugreci/ ana ℥ j/ ficuum pinguium nº x/ florꝝ ſtecados P. j/ conciſa et contuſa coquantur/ ſub finem addendo/ oleorꝝ liliorꝝ/ chamom: ana ℥ j s/ axungiarꝝ porci/ gallinę/ lotarꝝ/ butiri recentis ana ℥ j/ m̄. fiat empl. s a. Albo

℞. Radicꝝ iridis ℥ j/ dictami ℥ s/ farinarꝝ hordei/ ſeminis lini/ meliloti/ fenugreci ana ℥ j s/ florꝝ chamomillę P. ij/ violarię P. j/ coquantur pulverata in decocto radicum altęę/ addendo pinguedinis gallinę ℥ j s̈/ eſippi ʒ s̈/ olerꝝ chamomil: liliorꝝ ā ℥ j/ m̄. f. emplaſtr.

Albo ℞. Ligni guaiaci limati ℔ s̈/ cortic: eiuſdem ℥ j s̈/ coquantur more ſuo in vaſe lutato / oris anguſti/ in ℔ vj/ aquę/ ad partis dimidię/ decotionis/ colentur et in colaturę ℔ ij s̈/ miſce. farinę fabarꝝ/ ſeminis lini/ fe-

nugreci ana ℥ iij/ radicum altęę/ pulueratarꝝ/ ℥ ij/ radicum brionię ℥ j/ ciclaminis ʒ vj/ dictami ℥ s̈/ farinę/ hordei vt acquirat conſiſtentiam recoctis / adde olei liliorꝝ/ axungię porci ana q s/ miſce. fiat emplaſtrum.

℞. Ligni limati ℥ vj/ cortic: ℥ j s̈/ coquantur in vaſe oris anguſti / ad dimidias / poſt perfecte coctis adde / mucaginem ſeminis lini/ fenugreci/ ſucci radicum altęę ana ℥ ij/ farinę fabarꝝ/ hordei ana ℥ iiij/ rurſus recocta ad ſpiſsitudinem/ impinguentur oleo chamomelino/ anetino ana q s/ vt ſit emplaſtr. farinis/ ſuccis/ et ligni limatura vnita/ et ſepius reiterata. Albo ℞. Sumitatum altęę/ verbenę/ poligoni/ artemiſię/ hiſopi ā M. s̈/ amaraci/ iuę artetice/ adianthi/ ana ℥ j/ florꝝ geneſte/ hormini/ ſtecados / hiperici ana P. j/ ſeminum lini/ fenugreci / altęę ana ℥ j s̈/ nigellę / pſilij/ ſinapi / ana ℥ j/ radicum conciſarꝝ vel contuſarꝝ brionię/ iridis/ ciclaminis/ pentaphili ana ℥ j/ cucumeris aſini ℥ s̈/ cępam prunis coctam nº j / coquantur in decocto guaiaci / et corticis eiuſdem/ ad conſiſtentiam emplaſtr. guaiaci decoctum ma w tym bárzo śiłá godnośći/ przeto iż ſą niedrogié rzeczy / emplaſtr álbo cataplaſm z nim káżdy / może być czynion/ fáryny téż dobrze zgotowawſzy. przeto owé chwalimy/ co radices piérwéy roſpárzą wrzeżéwiu/ álbo w piecku iákoby vpieką y oczyśćiwſzy vtłuką / y ták mieſzáiąc / z drugiémi przykłádáią. á iż świnié ſádło téż tu ma władzą / tedy z tym. w prawdźie włoſzy máią oliwę ſtárą / od lat śiłu / która prze zacność w tákich emplaſtrách/ bálſamem poſpolićie názywáią/ bo iż prawy bálſam być niemoże / oto oliwá naſtárſza / niechay iego záſtępuie mieyſce. do których to fáryn chcemyli gummata przydáć / galbanum / ammoniacum/ bdelium/ y inſzé/ ſą bárzo pomocné. ℞. Florꝝ ſambuci / chamomillę/ ſumitatis anethi / ana P. j/ iridis pulueratę ℥ j/ brionię ℥ s̈/ ammoniaci/ bdelij/ opoponacis aceto diſſolutorꝝ ā

℥ ß/ terebintinę ℥ ij/ olei lilior℞/anetini ana q s/ m̄. fiat emplaſtr. Co ieſli ſye zda praca ná vrząd to czynić/ weźmi diachilon piérwéy ſimplex / á rościągnąwßy ie miąßo ná ſkórkę/tóż vczyni. Albo ℞. Diachili ireati cum gumis ℥ ij/ extendatur et applicetur. Albo ℞. Emplaſtri diachil: maioris / emplaſtri de meliloto ana ℥ j/ ęſippi mollis ℥ ß/ olei lilior℞ par℞/ ad diſſoluend: terebintinę et cerę ana modicum m̄. Albo emplaſtri diachili cum gumis ℥ ij/ emollientis veneti ℥ j/ oxicrocci ℥ ß/ diſſoluendo chamomelino oleo/ adde guaiacini ℥ ß/ cerę et terebintinę par℞/ miſce fiat emplaſtrum. pod czym kiedy ſye doſtoi/ zmiękczy/y zbierze/ álbo ią pußczádłem/ álbo láncettą álbo brzytwą/ álbo żelaſkiem roſpalonym otworzyć. czego ieſli ſye ná ten czás mártyr bárziéy niż kiedy przymiotu doſtawał boi / ná mieyſce actualis / potentiale mu dáć musiém / defenſiwá wkolo áby ſye nie zápaliło mieyſce położywßy. które to defenſiwá / czynią więc bárwiérze proſto/ cegły vpalonéy dobrze nátárwßy/ y w occie ią pomoczywßy / á białków iáiowych do tego námąciwßy. ále my te wyrzućmy/á vczyńmy. ℞. Chlebá ośródek / námoczmy go w occie różánym / potym vtłukwßy ßpatlą álbo wárzechwią / białków iáiowych mu kilko przydaymy/y przywińmy. A iákié tám przywienienia być mogą/ rozum álbo księgi Gálenowé pokażą. Lib. de faſciys

Albo ℞. Aquar℞ roſatę / plantaginis ana ℥ iij/ boli armeni ℥ ij/ albumina ouor℞ n° iij m̄: excipiatur ſtuppa.

℞. Succor℞ plantaginis/ lactucę / ana ℥ ij / boli armeni / terrę ſigillatę ana ℥ ß / albumina ouor℞ n° iij / camphorę ℈ ß/aceti roſati par℞/ m̄: et ſtuppa madefacta circumda/potym ℞. cebule wielką vpiekwßy ią/y vtłukwßy/ przydaymy gnoiu gołębiégo obránego/ mydłá/ gorczyce co ſye ſpodoba / y ták ciepło tylko ná ſam guz przyłóżmy. Albo ℞. Cébule wielką vpiékwßy y vtłukwßy przydaymy ſulphuris viui/ſalnitri/ana ℥ j/fimi co-

lumbini ℥ ß/ferm̄eti par℞ f. empl. Które to ieſliby ſye náßému choremu żadné zdáło/ vfárbuymy ßáfránu tłuczonégo dragme/ álbo pultory przydawßy. Albo ieſli chcemy / tylko do ſámégo gnoiu gołębiégo / álbo kążdégo z tych wyſtrzałów/ po myśliwiecku mówiąc/ ptaków łákomych/ iáko orłá/ ſokołá/ iáſtrzebá/ ⁊c. ßáfránu y gorczyce przydáć/ doſyć z dobrym powodem przegryźie. kożi/ że do tego przez sie ſam dobry / záleca Galen. Co ieſliby ſye máło być zdáło/ cantharides przydawßy / nietrzebá inßégo. A chcemyli ießcze y oliwy álbo ſádłá/ będźie nie zdrógi: Bo czynić to ówémi cauteriami które wsie biorą ſublimat/ pręcipitat/ wódki palącé / nie záwżdy więc beſpieczno. Jednákże ℞. Calcis viuę/ aluminis rochę/ ana ℔ ij/coquantur donec ſalis acquirant eſſentiam/ cuiuſquidem ſalis vnciis duabus/adde ammoniaci ℥ j muſcaginis/ ſeminis naſtarcii ℥ iij / mellis anacardini ℥ j ß/ m̄: fiat empl: Albo ℞. Sublimati ʒ iij/ lithargiri/ vitriolli romani/ hematitis ana ʒ j ß/ m̄. Albo ℞. Vnguenti egiptiaci/ apoſtolor℞ á ℥ ß/ cantharid: electar℞ ℈ j m̄. Albo ná vrząd ią czyniąc/ ℞. vitriolli romani ℔ ß/ ſalis nitri/ ſulphuris viui ana ℥ j ß/ cynnabaris ℥ iij trita ſimul miſceantur et in fimo aliquot diebus aſſeruata / per alembicum deſtillentur / cuius aqua fermento admixta inſeruiet loco. Albo ℞. Vitriolli/ rom: ℥ ij/ arſenici ℥ j ß/ ſublimati ℥ ß/ cantharid: tritarum ʒ ij/ ſucci brionię ℔ ß/ mixta et fimo aſſeruata/deſtillentur/ prodibit aqua pinguis/pro vſu cauſtico. Albo vczyńmy owo co nietrudno vczyniém/ wziąć popiołu kory iesionowéy / (bierzą figowego drzewá / y mácice winnéy oni) práwie białégo funtów dźieśięć/wody ſtudziánéy kwart piętnaśćie/ niech iáko kálkus powráią / záprawioné / áż trzećia część zoſtánie / przydáć wapná niegáßonégo kámiennégo tyle/ ileby ten kálkus okryć y zágáśić mógł : y dopuśćiwßy/ áby ták przez tydźień poſtáło/ przecádźić/á 10. de ſ. M. f.

dopiéro temu ługowi (wapno odrzućiwßy) przydáć ałunu ſórowégo/ tartary álbo winnéy drożdży ſuchéy / po vncyy ßeśći/ y dawßy iém tydźień drugi poſtać / przecádźić dopiéro / kwarte téy wodźie przydawßy ługu mydlárſkiégo owégo nalepßégo / do ogniá przyſtáwić / y wolnym ogniem wárząc/ áż ták zgeſtnie iáko miód / bedźie bárzo rzecz nád miáre mocna. Albo ℞. Ługu támtégo ℔ ß/ vitriolli romani ʒ j ß/ bulliant ad conſiſtent.

℞. Łupin orzechá włoſkiégo/ kiedy ſye owo pádáią gárniec/ y zlep go z drugim ták/ iżby blachá iáko durßlák posiekána ie dźieląc/ to co zwysßégo kápáć bedźie/ dolnému nie zátrudniáłá. Wſpodni wléymy ługu mydlárſkiégo kwart cztéry/ z wapná z niegáßonégo/ iuż ie zgáśiwßy odlanégo/ ták wkopaymy ón z ługiem w źiemie/ á ten / co ma łupiny / nád źiemią obłóżmy weglem / y wolnym ogniem palmy /áż ſok z onych łupin wykápie/ co przechłodźiwßy otwórzmy/ á to oboie znowu zálepiwßy/ warzmy do tąd áż zgeſtnie. poſłuży téy potrzebie niezle. iednákże ieſliby ſkórá twárda á niedobyta ſye zdáłá / ſublimatu arſeniku/ po keſu przydaymy. Chalmetus piße. Owo téż dobry/ ℞. Vas fictile exiguis admodum foraminibus pertundito in fundo /calcem viuam / vitreollum/ ſal nitrum/ et alumen in puluerem redacta/ in vas conijcito / lixiuium acerrimum (quale fit ex tartaro) feruentiſsimum paulatim inſtillato/ idque ter aut quater ita percolato: poſteaquam vero ex percolatione liquorem ſuſceperis/ iam quidem craſſam coquito/ donec in gipſei lapidis formam incraſſeſcat et indureſcat. erit lapis cauſticus/ vt intra duas aut tres horas non ſecus atque ignis vrat. Lecz iż téż to człowiek/ co go zá pokute palem/ á nań té ognie ták ſrogie gotuiem / nie przeto ábyſmy go żáłowáli/ ále áby ná nas w reku náßych omglawßy/ álbo bólem ſye roſpaliwßy menárzekał/ pożáłowánia ſye/ y lżéyßych mąk być godnym zda/ vczyńmy to.

Enchir. lib. 1.

do tych

do tych ták palących rzeczy/ przydawaymy correctiua/ y kiedy bierzem ſublimat/ arſenic precipitat/ álbo té lapides infernales / nie capitello ich roſtwarzaymy / ále vnguentem ktorym chłodnieyßym / iáko roſato / populeo/ ſuccos trzebáli przydawáiąc/ lactucę/ papaueris/ nimphee/ ſolatri / mandragore/ y inßych. Bo w káżdéy tłuſtośći té rzeczy co ſą palącé/coś vtopią ná czás ſwéy złośći / iżby téż y oliwá álbo tłuſtość świnia ſámá przyſtąpiłá/ siłá iém złośći odéymie. Acz y opium dla tego przy dawáią áby mniéy bolu paleniém czyniły/ biorąc ſublimati ʒ ij/ opij ǧ vj miſce. Albo ℞. Arſenici/ ſublimati ana ʒ j ß/ opij ǧ vj miſce. vczynią to y owé wódki álbo oleyki / aqua fortis álbo inſtitoris / co ią krußce roſpußczáią/w gorzałke mocną námoczywßy/ precipitatu álbo ſublimatu / oleum vitriolli / ſulphuris / tartari y té co ié alchimia z antimonium / álbo z merkuriußá łatwie czynić może. lecz do tákich rzeczy nietrzebá ſye śpießyć/áż kiedyby lżeyßémi nic ſpráwić ſye niemogło. A dla tegóż owé cebule/gorczyce/y tákowé rzeczy/ flaſtrem kłádźiem/ áby y wyćiągáły / y ropie pomagáły záraz. á ćiągniem mowie/ kiedy boli / á máturowáć ſye niechce / nie tylko phlaſtrámi/ále y bańką ſuchą wielką/wiele razów. iednákże iż ná przemiány idą / phlaſtrom wiecéy czáſu y rozmyſłu dáć / gdyż wiecéy przyćiągnie / humory poſłußnieyßé vczyni/y ſkórę bárźiéy otworzą. Otworzywßy ią tedy maturantibus / á témi co rope ieſli ießcze zewrzáłą/ á nieuſtáłą ſye z przodku pokázuie / lepßą vczynią : gdyż ropá być ma biała/ równa/á coby w ſobie nic inßégo áni gruwaſtek niemiáłá / ktemu áby co namniéy być może śmierdźiáłá. Bo byćći niemoże/ ieſli inßy który wrzód/ przez ſmrodu/tedy dymioná/bądź powietrzné/bądź przymiotowé / gdy ſą z máteryéy iádowitéy : iednákże mówiém co namniéy. Tám knot wpußczáiąc/ po wiérzchu daymy emplaſtr diapalmę / álbo ieſli ießcze niedoſyć ſye

Vltim. pg. li 1.

zropiło/

zropiło/ vnguentum iſidis / áby ſye putredo tám wietſza y ſzkodliwa niewyrzuciłá. A iż te ráne iáko inſzą léczyć przyydźie/ czyśćić ią przyſtoynie/ ćiéc iey dawſzy póki ćiéc chce / á ordinárya to v wſzytkich dymienice niezáwiérác dni namniéy czterdźieśći. Tákże y my vczyniém/ widząc że látá/ śiłá/ complexia dopuſzcza / czyſcząc y miarno go chowáiąc/ będźiem o zágoieniu iey myślić/ tu wſpomnawſzy owe ſecte/co potionibus vulnerarijs léczy/ingredientia do tego ſpoſabiáiąc / iákoby moc miały żyły otwiérác / y plugáſtwá do rány albo wrzodu popądzáiąc/ zágoić go przez inſzéy pomocy / czego doświadczylismy w inſzych rázjéch/ ále tu w tym niebacze/co przyſtoyniéy vczyniém/ iedno kiedy iuż zropi ſye / otworzy / przepuśći/ y napoły wyćiecze dymienicá/ á iednák ſye albo do záwárćia dobrégo niéma / álbo że fiſtuły zá nią być chcą/ y pácientowi bóle głowy / y inſzé co ich pełen vſpokoić ſye nie mogą/ ſálſy z drzewem/ co ieſt/amuletumli/ occulteli facultatis/ anthidotus / fráncy daymy. ℞. Salſę contuſę / ligni limati / corticum guaiaci ana ℥ iij/ aquarum/ ſcabioſę/cicoreę/fumarię ana ℔ iiij/infuſa prius per horas xxiiij/ coquantur vaſe vitreato/ ne exhalet ſigillato/ s a/ ad perfectam coctionem/ ſemota ab igne vbi ſubſederint colentur. Pro potu. ℞. Salſę/cortic: ana ℥ iij/ ligni limati ℔ ß/ in aquę fontis recoctę/et colatę ℔ xvj/ vaſe vitreato bene obturato/s a/ coquatur / colaturam bibat ad menſam. Niechayże przy diećie dobréy pije ten decoct / y tym ráne one płócze ćiepło / poceniu dogadzáiąc iákié być może/ á nie morduiąc ſye ná to/ ani mu ináczéy pomagáiąc / ieſli z dobréy woléy / wielkié nie będźie być chćiáło / pewnie ſobie obiecuiąc / że nie tylko dymienice oſtátek/ále y choróby fundáment/ ma zginąć/ iedno z pilnośćią / á póty póki mu ſye będźie zdáło / doſyć niechay pije. A niedźiwuymy ſye że mu choć ćiecze / drzewo álbo ſálſe pić trzebá / gdyż ná to ſye oglądamy / áby w

tym mieyſcu ſye fiſtułá nieuczyniłá/álbo táż máterya ták zła/ ná dół wpadwſzy kolána / koſtki/ álbo łyſtu kedy nie zepſowáłá/ álbo iáko to wiec bywa / w członki niewległá / á chorobe członkową w podágrze / y w chirágrze z nieuſkrómionémi bolmi nieuczyniłá. owſzem bywa tho wiec czeſto/że kiedy pácient nieſzánowny/ kiedy ſye bárzo zepſował / kiedy ſye nierychło bárzo léczyć dał / że zdymionmi lat kilko chodząc/ſobie y bárwiérzom przemiérznie / tedy ná błéch z tym / dobrze go przepurgowawſzy/ y ſálſy mieśiąc albo pułtorá/przy dobréy diećie nápoiwſzy á troche odpoczynkiem y theryáki vżywániém potwiérdźiwſzy mażmy. ℞. Mercurij/ ſucco brionię vel limonum extincti/et cum axungię porci munde et lotę ℔ j/ diligenter in mortario ducti ℥ vj. Item ℞. Succorum/ brionię / ciclaminis / iridis / ana ℥ ij ß/ ſucci cucumeris aſinii/ ℥ j ß/ ſuccorum ſaluię / rutę / maioranę ana ℥ iij/ baccarum lauri/ iuniperi ana ℥ j ß/ florum ſtecados arabici/ hiperici ana P. j/ dictami albi puluerati ℥ ß/ coquantur modico vini generoſi affuſo/ad conſiſtentiam et ſuccorum aliquam diminutionem/ deinde adde galbani/ ammoniaci / opoponacis / aceto diſſolutorum ana ℥ j/ vnguentorum de artanita aregonis / diachili ireati / de meliloto ana ℥ iij/ vngti de altea/ ℔ ß/ oleorum/ liliorum/ chamomil: ana ℥ iij/olei terebintinę ℥ ij/butiri recentis diligenter loti ℥ v/ diligenter mixta cum mercurio iungantur/et diu in mortario marmoreo vel alabaſtrino ducantur / ſub finem addendo olei guaiacini ℥ iij/ theriacę veteris androm: ℥ ß/fiat vnguentum. A dla tego czyniąc ten vnguent/chćiałbym ábys go ták czynił/coby ſye merkuryuſz z nim niezáraz miéſzał / ábyſmy ſáméy compoſitiéy co odiąwſzy/ſchowáli do inſzych potrzeb. bo ieſli guzy iákié álbo ſáme dymienice / gdyż ná ſtáwie śiádłá/ przyydźie mázáć/niewiele álbo nic merkuryuſzá do niéy nie przypuſzczáć/ chybá iżby deſperáckieſmy chćieli / áby wy-

pádłá ze wßytkim mieyſcem / przeto té rzeczy gdyż ſą e-
mollientia / mogą iéy dobyć y wyczyśćić/ zá czym léczyć
ią bedźiem/iáko mówie/iáko káżdy wrzód álbo ráne/pło-
cząc y czyſcząc/y defenſiwá trzebáli przydawáiąc. A ie-
ſli téż mázánia niepotrzebował / wróćmy ſye do onégo/
ſkądeſmy odeßli / to ieſt / żeſmy zmiekczyli / otworzyli / y
rope prowádźić precz poczeli.

Czyśćmy/ zágóymy/ y záſußmy dźiure. ℞. Melli-
crati q s/ tym płócząc czyśćić ſye przez gryźienia/ y inßéy
záwády może/gdyż czyßcząc ráne/álbo wrzód/álbo dźiu-
re wßeláką w ćiele / ſtrzédz powinniſmy tego/ áby ſye w
nie nic nie kłádło/ áni lało/ coby iádowité/ przykré/ álbo
oſtré názbyt było/ áby rozdrzaźnieniém/zápalenié / álbo
bólu/ który mu odgániamy/ nie przywabiło. A iż pámie-
4. Meth. M. tamy/że káżdégo tákiego rázu vlceris/inquantum vlcus
eſt/ mediocris ſiccatio być ma / tedy to iedno czyńmy /
áby rope álbo nieczyſtość któraby tám byłá / náßé lékár-
ſtwá czyśćiły/ á ſußąc do goienia miáły / á ieſt tákich co
ich vżywamy nie máło/ iednákże miód álbo cukier w ſo-
bie miéwáią/ co rzecz ieſt wdźieczna/abluendi/emundan
di/ et abſtergendi vim habens. Płóczem mówie ſérwat-
ką/ płóczem winem/ płóczem wodą siárczáną/ cieplicz-
nali to z przyrodzenia/ vczynionali bedźie/náwet ługiem
álbo decoctem vczynionym/ z ſanti/ z piołynu/z krwaw-
niku/ y inßych. deſtilluią téż ná to wódki/ nie tylko z tych
ziół/ ále z miodu/ z terpentiny/ktoréy że dobréy niémamy
tedy z téy co z modrzewiá ćiecze / álbo czáſem y z ſoſno-
wéy żywice. z czego iż dwoiá eſſentia w deſtillowániu
ćiecze/ tłuſtą ná ſtrone/ á phlegme/álbo owe co ſye wod-
niſtßą pokaże / do tego obróćić / tóż z gwaiaku ſámégo
bedźie. Tłuſtych rzeczy téż ſye w tym ſtrzeżem/ gdyż ſu-
ßyć nie mogą/owßem gnoić rychléy. ℞. Aquarũ roſa-
tę/plãtag: endiuię ana ℥ iij/mellis roſati ℥ ij/paululum
recoctis ablue. ℞. Succorũ apij/ plantagi: ana ℥ iij/

abſintii ℥ j ß/ mellis roſati ℥ j/ miſce. ℞. Aquę fontis
℔ j/ ſulphurũ/ ℥ j/ roſarũ rubrũ P. ij/ abſintij /marhubij
ana ℥ ij/coquantur ad partis tertię conſump: colaturę
adde ſachari ℥ j/ miſce. ℞. Lixiuij barbitonſorũ ℔ ß/
cui adde terebintinę ℥ j / mellis roſati ℥ ij / miſce. A iż
czyſcąc té rzeczy/ trzebá o tym myślić/ áby wyczyßczoné
ſye ſußyły / y cudnym mieſem záraſtáły / przydawáią do
tákich decoctów korzenié/ ziołá/ krußce/ y rzeczy rozmá-
itych doſyć. krußce iednákże płócząc / álbo paląc / áby
mniéy gryzły/ y złośći do rány przydawáły. A vżywáią
tych rzeczy wßytkich / álbo decoct do płókánia czyniąc /
álbo collirium/do dźiury zátkánia/ á nápełnienia formu-
iąc/ álbo proch/áby ſye tylko té mieyſcá popłókáné/przed
tym poſypowáły / kthórym tego trzebá : gdyż w onym
mieyſcu bądź to wrzód / bądź ráná / bądź przegryźienié /
álbo zdźiuráwienié iákie ćiáłá/ niewßytko ále pewné ká-
ty poſypowáné / y ſußoné być máią. Biorą tedy gálás/
to ieſt galki debowé niedoſtałé / ſkórke iábłek gránáto-
wych/ radicũ ariſtolochię/ iridis / acori / panacis / dra-
cunculi/ aſphodelli / conſolidę / centaureę / peucedani :
miedzy ziółmi/ verbenam/chelidonium maius/ marrhu-
bium/ ſcordium/ millefolium/ piloſellam / artemiſiam/
prunellam / nicocianám / plantaginem / folia hederę.
Z kwiećia/roſam/ verbaſcum / conſolidam / hipericum /
ſideritidem/y inßé: Potym terram ſigillatam/cadmiam
vitrum vſtum/ alumen vſtum/ oſtreacea/limaces/ pur-
puras / ſepię oſſa vſta/ to ieſt / małżew káżdą vpaloną/
y vpłókaną / ſquammam ſeu batituram ęris/ ęs vſtum /
plumbum vſtum (zowią to czáſem ſcorias) calchan-
tum .i. atramentum ſutorium / calcitim/ miſi / ſori/ vi-
treollum vſtum (co wßyſtko tegóż rodzáiu) antimo-
nium/ ſarcocolam/ ichtiocolam / chriſocolam/ litargi-
rium / álbo cerußam. A wa że tego nie máło Dioſkori-
des vkázuie / czym tákié wrzody czyśćić / y ſußyć ſye mo-

gą/ vżywáiąc ich wedle potrzeby/ extremis mówie ma-
lis/extrema remedia gotuiąc/to ieſt/ieſli decotum folio-
rū hederę/decoctum artemiſię/ decoctum ſcordij/ genti-
anę/ peucedani/conſolidę/ brionię/ káżdégo zoſobná/ál-
bo vmiárkowawßy compoſitią vczynić może/ że wyczy-
ści y záſußy doſyć/ czemu kádmiéy/ antimonium/ litar-
giru/ y inßych ßukáć: lecż ieſli vlcus malignum/ diſepu-
lotum/ chironium/ tedy podobno muśim/ iednákże áż zá-
muſem vżywáiąc lżeyßych. ℞. Mirtillorum/balauſti-
orū ana ℥ ß/ mirobolanorū citrinorū ʒ ij/ roſarū rubrū
P. j/ aluminis rochę ʒ ij ß/ terrę ſigillatę ʒ ij/ ſantalorū
omnium ana ʒ j/ aquarū endiuię/ plantaginis/ roſatę ā
℥ iiij/ coquantur lento igne/ prunis prius macerata/ ad
conſumpt: partis tercię/ dein additis mellis roſati ℥ ij/
collue locum. Albo vczynimy ták. ℞. Succorū apij/
plantag: ana ℥ j/ ſucci abſinthij ℥ ß/ terebintinę clarę
℥ iij/mellis roſati ℥ ij/bulliant ad conſum: ſuccorū/cola
turę adden: farinę hordei/fari: lupinorū ana ℥ ß/ſarco-
colę ʒ ij/ m̄. A co ieſliby ták mięſo dźiwé hiperſarcoſim
zowią roſło/ żeby go tám zdáło ſye być nietrzebá/ onémi
co niedawnośmy opiſáli prochámi/ álbo collutiami ie od-
iąć/ álbo wiec do tych decoctów/ vngti egiptiaci kęs
przydáć/ vngti de minio ná pámięći máiąc. Albo
℞. Lixiuij barbitonſorū ℥ vj/alumnis vſti ʒ j/egipti-
aci ℥ ß/ miſce. Do czego przydamyli mirrę/aloes/thurū/
terrę ſigillatę/ ana/ záraz y czyśćić y goić bedźiem.

De vigo. ℞. Aquę plantagin: ℔ ij/ vini odoriferi ℔ j ß/ſarcoco-
lę ℥ j/ ſachari/ mellis roſati ana ℥ j/ verbenę/ agrimo-
nię/ conſolidę morū et norū/centaureę/millefolij ā M. ß/
bulliant ad p̄tis tertię conſu: colatura colluatur locus.

Té wßytkie rzeczy/ bárzo dobrze ſłużyć mogą/ ták vczy-
nioné. Ale co/ieſli z guaiakiem ie chcemy vczynić: dobrze
wiecéy pomoc mogą. gdyż to iuż dawno wiémy/ że ſam

guaiak

guaiak/ iákogokolwiék vżywie/ tákie rázy léczy/ tedy de-
coctum z niego/ z ſámégoli/ cum corticeli/ álbo wárząc
té rzeczy w niém/ wypłókáć/ wyczyśćić/ záſußyć/ y zágoić
dobrze mogą/ ták/ iż by téż nic inßégo/ iedno ten ſam de-
coct niebyło/ wßytko wedle potrzeby w dymienicách/ in
malignis/ ſordidis/ cuniculoſis/ fiſtuloſis/ y diſepulotis/
álbo chironijs/ co ſye goić niechcą ſpráwi. Który to gua
iak ieſli ießcze ták ſpráwim/ że z niego ſámégo/ów liquor
co per deſcenſum go paląc wiedźiem/ mieć/ á tym płókáć
bedźiem moc/ rzecz bárzo dobra. Przy czym ieſliby ból
álbo gryźienié ſye iákié być zdáło/ gdyż ieſt troche oſtry/ y
iezykiem dotknawßy gorzki/ cukru/ álbo mel roſatum mu
przydáć. á chcemyli téż terebintiny/ niebedźie od rzeczy/
aloe/ thus/ mirrha/ ſarcocola/ iris/ ariſtolochia/ y inßé
przyſádźić ſye mogą. ále ſámo decoctum álbo to extra-
ctum/ miedzy wßytkiémi lékárſtwy przodek ma. A iż
wiec z tych dymienic/ kiedy ſye zágoić niechcą/ wrzody
wieczné/ czáſem y fiſtuły bywáią/ tedy ie ták płócząc/ go
ić iáko fiſtuły. lecż ieſli go námáżem/ álbo drzewem ſálſą
nápoiém/ y té fontis catarrhi wyſußém/ nietußę áby
trwáć dłużéy/ á zágoić ſye niemiały. gdyż ſye minera oba
czy/ á medic o tym myślić bedźie/ ex qua parte princi-
pum/ pochodźi to źrzódło/ o czym Hyppocra. mówił/ab- 6. epid. p̄t.
ſceſſus/ veluti bubones/ ſigna ſunt earū partium/ vnde ex- 2. aph. 4.
tuberant. Co owi powiádáli/ gdźie ſye wrzód pokaże/ 2. & 5. de loc.
ieſli ná gárdle z głowy/ ieſli pod pachą/ od ſercá/ ieſli
gdźie niżéy z wątroby/ á iż inßé dymioná álbo bolączki/
znáczné przyczyny y źrzódłá vpátrowánié máią/ náßé cze-
mu nie tym znácznieyßé/ że ſą z przymiotu/ mieć bedą:
Przeto ná przymiot lékárſtwá náſádźiwßy/ y iego vpo-
minki álbo iurgieltné podarze/ tymże contentuymy/ o
cauterium pod kolánmi/ gdźieby ináczéy być niemogło
myśląc. myśląc téż y niemniéy o ćieplicách/ tych zwła-

ßczá/

ßczá/ któréby siárczánégo / áłunowégo/ żeláznégo / vi-
triolowégo/álbo którégo z tych rzedu krußcu moc miáły.
á co iesliby hemorrhoidy :· y to nie złé/ ále cau-
therium ná té rzeczy iest nape-
wnieyßé.

Guzy, gruczoły, y ſuche wrzody.

Vzy/y gruczoły rozmáité/zá tym cze-
ſto chodza / kiedy ſye przymiot zálag-
wßy/ krew w watrobie zepſuie/ á do
głowy ia podawßy humorámi złémi
ná ſkórze/ álbo pod nie w miesie / w
którymle mieyſcu ſye wzburzy / ták iż
ſobie luby kat nálazwßy/ iáko wiéche
álbo znák iáki wytknawßy/ fránce y
iéy przywileie vkázuie/álbo wiec/ kiedy ſye iéy vſtać á v-
ſpokoić chory niedawßy / do złego ia lékarzá w rece po-
da/ który zámaciwßy te to fránce/á ze wnatrz pedzić po-
czawßy do tego przywodzi / że ná wiérzch wypadwßy /
tám ſye pokázuie. A bywáia wiec tákie guzy poſpolicie
ná głowie/ álbo przy którymle z tych meatów/ do których
ſye przyrodzoné plugáſtwá ciagna/álbo ná bokách/ álbo
ná nogách/ álbo (co napoſpolitßa) ná którymle z ſta-
wów. A iż ſa dwoiákie/ iedné twárdé iáko kámien/álbo
kliy ſpiekły/ miekkié drugié / dźieie ſye wedle materyey z   De cauſ. mor.
którey ſye zrodźiły / ták iż siny/ y twárdy z melánkolicz-
néy/ y z phlegmiſtéy ſpiekłéy / błády y miekki z phlegmi-
ſtéy ſáméy przy wiátrach/ żółty z choleryczney/ kiedy ſye
iéy wiecéy do inßych ku záfárbowániu przymießáło. Co

áby z ßczérégo którégo humoru ſye dźiać miáło/ niedźiér-   14. Meth.
żmy tego/gdyż iuż dawno powiádamy/że nietylko té gu-
zy/ále ledwie co kiedy być może w człowiecze miedzy cze-
ściámi/ potym téż y miedzy affectiámi álbo chorobámi/
coby temperáture/álbo przyczyny/z ßczérégo którégo hu-
moru mieć mogły. Tákże y Gálen ná wielu mieyſcách /   De diff. mor.
ále de tumoribus preter naturam pißac / ßuka tego / á   C. 5. aph. 66.
podobno nie náyduie/ácz ſcirrhos/ędemata/erisipelata/
miánuie/ ále exquiſite z humoru iednego/ trudno to być/
iedno ex predominio/że tego álbo owégo ieſt wiecéy. ták-
że my o tych/ które to ida z przymiotu/ rozumieć mamy/
że zá onym wezwrzeniém á w zburzeniém iádowitém
krwie/ ták ſye ſpołem leia/ topia / y ſpußczáia té humo-
ry y plugáſtwá/ iáko owo kiedy krußec ogniem roſpuß-
czony/ meatámi ſwémi idac / dźiurka iákgle ſye wyrwie/
á wnet ſye ssiadwßy/ gruwáſtka álbo od mieyſcá ná iá-
kie pádnie/tákiéy formy doſtánie. Y przetóż widźim że té
guzy / by téż y iednez máteria miáły / figury ſwéy zácho-
wáć niemoga/ ále raz okragłé/drugi gránowité / drugié
długié / drugié w triángul álbo w klin y w dźiwné gru-
wazle ſye zsiadáia / dla mieyſcá ná którym ſye ſobia. ie-
dnákże ná kośćiách/ iáko ná głowie álbo ßyi/ álbo łopát-
kách/ álbo goleniách/ álbo łoktách/ niż ná inßych miesi-
ſtych cześćiach ßérßé y twárdßé. czemu/ ácz téż máteria
przyczyny przydawa/że zimna/twárda/y coś z kośćia ábo
z iéy ſokiem podobneg ma/ále mieyſce nie mniéy/gdyż to
które z mußkułów ieſt ćiepleyßé/rzadßé/y ad expirationē
et halitum inſenſilem to ieſt do zápocenia/ á nieznácznė-
go przez ſkóre wykurzenia / á ták roſpedzenia / y ſtrawie-
nia guzá / ſpoſobnieyßé. co wßytko brać ſye może / y po-
chodzi wedle pełnośći / á zápſowánia materyéy onéy iá-
dowitéy przy cześćiach tuczenia / á krwie do ćiáłá poda-
wániu ſłużacych bedacéy/która to náturá iáko niepotrze   De cur.r.ſ.M.
bna á brzydka / odſyła do zwiérzchownych á mniéy po-   De cauſ.morb

trzebnych częśći. ná których to częśćiách/ nigdyby byłá/
tá máterya ták iádowita á vporna nieuśiádłá/by był nie
nierząd ták wielki / zewnątrz iéy popiérał / álbo więc by
był nie grzéch / do tego ćiſnął/ áby ći wſzeteczni dworzá=
nie/ vpominkámi ná głowie/ ná czele/ ná twarzy/ ná wi=
domych y ſkrytych mieyſcách / zſobą/ y z ſrómotą/ ſkóri=
czáwćić ſye niemiáli. bo ácz też lat onych kiedyś/ ſcirrhi/
łupie/ verruce/ thymi/y inſzé guzy/máłé y wielkié/ná twa
rzy bywáły/ ále nie ták vporné y plugáwé iáko té/którym
byſmy podobnych ſzukáli / w Gréckich y w Arábſkich
ſzkolách/nic ſye zgołá niepokaże.ſteatemá guz/w którym
iáko łóy / átheromá w którym iáko krupy / meliceris / w
którym iáko miód/humor ſye náyduie/ ták ſą guzy łáſká=
wé/ á przećiw medykom obyczáyné/ że tylko phlaſter al=
bo fáryny / czáſem tylko ſámé tłuczoné figi / álbo z oley=
ków którylé przyłożywſzy. dádzą ſye roſpędźić / álbo zro=
piwſzy wyćiec y zgubić / y zá tym ieſzcze ták z pęcherzem
w którym ſye záległy wyiąć/ że ledwie czáſem gdźie guzá=
mi były / znák zoſtáwić vmieią/ lećż náſzé gumata / które
właſnie teraz názywamy gumata / gdyż iáko klij ná wi=
śniowym álbo ná którymlé drzewie ſye zśiadáią / ták v=
porné bywáią/ że ſye phlaſtrámi zgubić/álbo nigdy álbo
ledwie kiedy dawáią. á co ktemu ćiężſza / iż gdźie ná ko=
śći záśiądą/ nie iáko ſcyrrhus/ choć twárdośćią więcéy/
ále iáko cáncer/ coś złośćią zrownawſzy/kość bárzo gry=
zą/ ták iż y ſámé ſye vléczyć niedawſzy/kość pod ſobą do
tego przywodzą/ że ią chirurg błonkę iéy odgárnąwſzy/ ál=
bo z bólem wielkim odłupiwſzy/ álbo więc corroſiuą ſtrá
wiwſzy/ ſkrobáć żelázem/ álbo cauſtico wypalić muśi. y
to ieſliże ſye záſtárzeie/to ieſt ieſli guz/lat dwie álbo trzy
ná głowie/álbo gdźie ná ſzkodliwym mieyſcu rozniść ſye/
áni gryząc zropiwſzy ſye/ wyćiec niechce/ zdeſperowawſzy
y próżno rátunków inſzych ſkuſiwſzy/ w dożywoćiu z nim
chorzy chodźić muſzą. á iáko bywa ná zimnym mieyſcu/

y z máte-

y z máteryéy vpornéy / ták poſpolićie łupież ſobie z wié=
rzchu twárdy vczyniwſzy/zewnątrz á od kośći ſye iąd ſzé=
rzy y podnośi. przeto mówię / że habitus y tranſpiratio
iego/ twárdo ośiádłym łupieżem mu ſye hámuie/ á lékár
ſtwam ná wiérzch położonym mniéy mieyſcá y operá=
ćiéy / niż owé co ſye ná wiérzchu zápaliwáią álbo gotu=
ią dopuſzczą. ktemu/ czego té wſzytki ſtároświeckié gu= C. 6. aph. 44.
zy nieumieią/ ten ſam wnocy boli : y choćby dobrze ſámy
wſobie bólu wielkiégo niemiáły iáko ná głowie y ná iun=
cturách / czáſem zámilkło bolą / ále to złé zſobą nioſą/ że
muſzkułów / tendones / álbo cordas kurczą / y ták ſtaw C. 4. aph. 49.
niebeſpieczny czyniąc / máteryą iádowitą/ do niego álbo
podle ćiągną / ták iż oná mieyſce dźiuráwiąc / álbo mu
władzą y właſné decorum á iego chędogość odéymuiąc/
kość mizernie á niezáłatánie gryzą. á co bárźiéy dolec
muśi/że inſzé guzy reſoluentia et emollientia/álbo ſuppu=
rantia zwyćiężą / tego pracá / dowćip / y wymyślné lé=
kárſtwá ledwie kiedy ruſzą. bo zropić go y zmiękczyć/ czy
kłádąc nań diáchilon? nie : twárdy ták w ſobie iáko ieſt/
czy przećiąwſzy/álbo przepaliwſzy prowádźić do tego áby
ſye roſkrwáwiwſzy ćiekł/y záſtánowił? nie: gdyż nie tylko
tego ták vpornégo co nie ſam tu śiedźi/ále wewnątrz do
dawáiącą mu nieprzebránie máteryą y minere ma/niego=
dźi ſye drażnić / ále żadnégo inſzégo guzá / póki go nátu=
rá do tego ſámá niezgotuie. Co czyniąc więc bárwiérze 2. de off. med.
głupi/ á vkwápliwi / ále z iáką korzyśćią / námordowa=
wſzy ſye chorégo álbo go oſzpecą y vłomnym vczynią/ ál=
bo po guźie iednym/kilko inſzych zoſtáwią : gdyż też y o=
né atheromata / ſteathomata / y melicerides potrzebo=
wáli tego czáſem in cacochimis/ w ćiáłách bárzo plugá=
wych / áby nie tylko ſuppurowáné / przećiętémi y wyćie=
klémi były/ále áby ie y z ych pęchérzámi precz/wyprowá=
dzono? ponieważ więc dla iákiégolé oſtátku/álbo z drże=
nia/z którégo pęchérz wyraſtá źle wykorzenionégo/wnet

Ttt ij drugi

drugi guz / álbo szpetna cáruncula á iákoby kostká martwa nárastálá. Jáko tedy tám tym cácochimia á złych humorów pełnośc / siłá do vléczenia záwadza / ták nászym chorym/ co im té guzy twárdé/á iákoby martwé/ á przedsie szkodliwé [illegible] porobiłá/ iáko táż cácochimia vtwiérdzona [illegible] / álbo wyrzucona pomoc niéma: gdyż my wedle experientiéy pewnie/ á chory nász niezwatpliwémi dowody widzi to / że nie sámé té guzy napiérwéy/ ále álbo po złym léczeniu / álbo po złym chowániu/ przystąpiły. Przyznawszy tedy / że z przymiotu sye záczęły / stądże ie téż począć léczyć. Tu sáméy tylko salsie iáko przednieyszému lékárstwu dawaiąc w tym mieysce / á wiedząc / że gdźie iedno té guzy siadą / y niech iáko chcą wielkié / y z vporney máteryéy będą / byle nienázbyt bárzo zástárzáłé / tho iest nie trzecie / áni czwartolátné/ (gdyż tákié dożywotné być muszą) sálsie á nie inszému lékárstwu vstąpią. á tu w tym rázie przyznáią / że owo disputátia próżna / iesli occulta/ álbo manifesta causa czyni/ iesli oná / álbo dietá: gdyż oto widzim / że żadné insze lékárstwo / y żadna dieta guzów tych nie rospędźi/ áni suppuruie iedno sálsá/ tylo iéy czás picia troche wietszy niż pieszczony mieć chcą/ niechay będźie. Bo iesli będą teskliwi pátientowie/ zá dni kilkonaśćie to chćieć odpráwić / podobno bárźiéy rozdrażnią / niż vskrómią té rzeczy: gdyż sálsá do niedźiel dwu z ćiáłem sye niepozna/ ktory dobrze nie otworzy/ operowáć ták rychło nie pocznie/ á w tym nie tylko guzów miękczyć / ale vstom y smákowi dogodźić nie będźie mogłá. Niechayże tedy ten co przez pozbycie guzów sálse pić ma / to sobie obráchuie / áby ią dni czterdźieśći przynamniey pił / wiedząc/ że w inszych kráiách/gdźie sye ná urząd á nie wdorywki léczą/ stem/ á nie dźiesiątkiem dni/ do drzewá álbo sálsy ráchuią/ álbo wiec do tąd póki potrzebá/ á medik roskaże / z pilnośćią piią. ℞. Salsę parillę ℥ iiij/bene lota et post sole exsiccata

cata contundatur/et concidantur/ cortic. ℥ ij / semin: feniculi ℥ ß/cardui benedicti ʒ ij/ in aquar./fumarię/lupulor./cuscutę ana ℔ iiij/ in vase vitreato/et bene lutato per horas xx/ prunis obruta lento igne s a coquatur. colaturę pro sirupo ℥ x/exhibendo. Pro potu vero/salsę vnciis quatuor recentis / et vnciis duabus cortic./ feniculi et carui ana ʒ iij / adden in ℔ aquę simplic. xx s a coquantur/et vsui colata asseruentur. Decoctiie té/ że in aquis destillatis wárząc każem/ dźiwić sye nie trzebá / gdyż iesli ich nie będźie / wodá z źrzódłá álbo z studniéy dobrzéy/ná mieyscu ich stánie/máiąc facultatem penetrandi propter partes tenues/y potu prowádzenié záwżdy: iednákże gdźie wody destillowáné być mogą / lepiéy z nimi/pátrząc ná to/że są humorom włásné/á álbo purguiąc/álbo części ćiáłá przednieysze chłodząc/grzeiąc/ y potwiérdzáiąc / tylé sálsie pomoc mogą/ ilé chorobá y iéy wgłąb zásádzona złość potrzebuie. A iż téż pro potu nowé rzeczy á nie wiotché sye ordinuią / iuż sye y to áby niedźiwowano vprosiło: gdyż vczyniwszy tákową decoctia dwá rázy/ remánentie dwoiego vwárzenia sámé przez przydadku/nową decoctią vczynią/toties quoties/iesz cze y tego co po drugim tym rázie zostánie/ nie wyrzućiwszy/ ále do vmyćia nóg / álbo mieysc chorych częstégo płokánia/schowawszy. Ná diećie dobrzéy iáko tu wiele należy / wierzę że iuż pomnim. to wżdy iedno przypomniawszy/áby iesli té guzy ná głowie álbo ná czele zásiádły/ventricuł sye dobrémi rzeczámi chował / ták iżby do głowy dymów żadnych nie posyłał. Przeto rozynków przed obiádem garść/ y przed wieczerzą ziadszy/troche bárzo miesá/ y migdałów / ostátek odpráwić/ cotoneate po tych pástách iedząc. á mówie trochą miesá / gdyż mieso iesli wołowé/ zwierzynné/ kápłoná twárdégo / y insze niestráwné/ rádo dymy vczyni/ y głowe imi záráźi. á doználismy tego / ktorzy tylko rózynki / migdały / z márcépanu

rybki/ czásem iáycá á nie mieso iadáli/ predzéy złégo pozbywáiąc/ guzy zrapiáli y goili. iednakże niech Medik przy rozumie/á chory przyzwyczáiu á sile dispensatią zostáwi/bo może to być że chory słáby/nie tylko kurczęciá/cielęciny/ iárząbká/ kuropátwy/ czyżów / y kthóregole z tych dobrych miąs/ále też y sklanki winá przy nim zechce/ tedy odmówić sye tego nie będźie godźiło / z tą conditią/ áby możeli być przez niego było/ iridem/enulam/ galangam/zedoariam/cynam̃/ábo którégo z tych do decoctiéy przydawszy. A iż to są humory vporné/ wierzę że nigdźie ále tu zábaczyć niémamy/dobrze przedtym purgowáć ciáło/ wiedząc że źle wypurgowáné/ do skóry y zwierzchnich częśći wiecéy ieszcze złégo przybáwi. Tedy ℞. Florꝝ cassię recens tractę ℥ j/rhabar: electiss: ʒ j/ agarici trꝝ ʒ s̈/ m̃. fiat bolus. Albo ℞. Pulpę tamarindorꝝ/ʒ vj/ hamech ʒ ij/ puluerꝝ senę p̆p̆tę ℈ ij/ spetierum hierę ʒ s̈/ misce. fiat bolus. Albo ℞. Elect: lenitiui ʒ vj/hamech ʒ iij/ catarctici imperialis ʒ j s̈/ rhabar: electiss: ℈ ij/ sirupi de fumo terrę ℥ j/ decocti florꝝ et fructuum cordialiũ q s m̃. f. haustus. ℞. Decocti aperitiui/ maiorꝝ/ cum duplo senę facti ℥ iiij/sirupor ꝝ de succo melissę/de lupulis ana ℥ j/ m̃. dentur per sex vel septem dies. Potym ℞. Massę pilul: arabicarꝝ ʒ j / de hermodactilis ʒ s̈/ extract: elebo: g̃ v/cum elect: rosato Mes: refor: pilul: n° ix. Albo ℞. Massę pilul: fetidarum/ sine quibus ana ℈ ij/ agarici trꝝ ʒ s̈/cum elect: lenitiuo/ refor: pilul: n° ix/ krwie zátym ieśli trzebá co vpuśćić. Bo áby iedno lenitiuum dawszy ią cacochimo ták człowieku pełnému pusczáć/ nie byłoby zrozumem / gdyż
De c.r.p. s.M
bá czym humorów inszych/ á nie krwie w niem być pełno. Ale przeczyśćiwszy radczéy/vpuśćić y przypátrzyć sye czego pełnieysza / gdźie niepochybnie że phlegmy á humoru przypalonégo / melánkolicznégo nie máło vyźrzym / ná który iż go dosyć y vporny / powtórzmy ieszcze sirupi/ też

decoctią ták vczyniwszy. ℞. Salsę concisę et contusę ℥ ij/ corticꝝ ℥ ij/ coquantur in aquę simplicꝝ vase vitreato lutato in aquę fontis ℔ viij/simul cum sequentibus.

℞. Radicꝝ asparagi/ brusci/ petro/apij ana ℥ j / cicorę cum toto M. j s / polipodij querni ℥ j / calami aromatici/enulę/iridis ana ʒ vj / betonicę scolopendrię / iuę art: cuscutę/ fumi terrę ana Manipulos ij/ sumitatum rorꝝ m̃: saluię/ melissę/ hisopi / ana Manipulum j/ florꝝ stecados P. ij/ trium cordialium ã P. j/ seminum anisi/ feniculi ana ℥ s̈/ cardui benedicti ʒ ij/ cardamomi ʒ j s̈/ad partis tertię consumptionem lento igne ne quicquam expiret/post semota ab igne colentur/cum autem subsederint et efferbuerint / colaturę deinde adde

℞. Mirobolanorꝝ/ chebulorꝝ/ indorꝝ citrinorꝝ/ ana ℥ j/ ciperi/ schinanti ana ʒ vj/ spicę celticę / italicę ana ℥ s̈/ foliorꝝ et folliculorꝝ senę ℥ iij/ epithimi ℥ j/ hermodactilorꝝ alborꝝ ʒ vj/ elleborí nigri/ ℥ s̈/ asari ʒ ij/ sinziberis/ galangę ana ℥ s̈/ stent infusa per horas xij/ vel per noctem / deinde bene obturata in vase lutato / lento igne coquantur s a/ colentur/ et ꝑuetur colatura pro vsu / in qua in petia suspendatur/ agarici trociscati/ rhabarb. electissimi ana ℥ s̈. Huius decocti ℥ v/ addendo siruporꝝ/ de cicorea/de endiuia ana ʒ vj/ niechay pije rázow dwá ná dźień/zá poránkowym zuczáiąc ciáło do potu/ á niemáiąc zá złé/ że decoctia purgans / et aperiens z salsą / á do potu z pobudką / pomniąc że sálsá tákim przydána/táka záwżdy bywa. A iż ćiáło do niéy ná vrząd gotuiem/tedy ták powoli sye mu z nią dáć poznáć lepiéy. Odpráwiwszy tedy śiedm álbo ośm dni tym decoctem / dámy potią. ℞. Pulueris senę p̆p̆atę ℈ iiij/ rhabarb. electissimi ʒ j/ infundantur in modico decocti per noctem/ quorꝝ expresso et colato adde / elect: de psilio ʒ ij/ cassię recens tractę ʒ vj/ decocti q s/ m̃. fiat potio. Tu sálse porządnie pijąc/ y w niéy sye pocąc/podobno ná guz

nic nietrzebá przykłádáć / gdyż ſámá oná zewnątrz iad/á-
minere/guzy czyniącą wygániáiąc/máteryą która do nich
ćiekłá y ćiecze/ záhámuie y roſpędza/y tę która iuż w gu-
źie miękczy / ropi/ y trawi/ álbo áby wyćiekłá vczyni/ ie-
dnákże fomentowáć go co dźień / álbo rádczéy przed ká-
żdym poceniém / to ieſt przed poránkowym y wieczoro-
wym puł godźiny / gębek dwie ná przemiány máiąc/ áby
kiedy iedná oſtydnie ná guźie / byłá w gárnku w decokćie
ćiepła druga / á ták guz roſpárzony / y własnośćią ſalſy
vſkrómiony / w poceniu miękczał y táiał. A ieſliby ſye
ták zdáło nań co położyć / tedy oleum guaiaci / et ſálſę
per deſcenſum facti proſté/ álbo rectificowáné/ ſámo ál-
bo roſpuśćiwßy im diachilon ireatum cum gumis/álbo
emolliens venetum / álbo emplaſtrum de meliloto / y to
w ów czás / kiedy ſye poći odéymuiąc/ áby ſálsie nic nie-
pomagáło/ gdyż to ſámá miedzy inßémi lékárſtwy nale-
piéy vmié/ roſpędźić y ſuppurowáć. Tám ieſli ſye zbierze
y zmiękczy / przećiąć ná mieyſcu dobrym / álbo którą z o-
wych co niedawnoſmy opiſáli corroſiw / áby przegryzłá
vczynić/ y ták ropie ćiec kążąc/ decoctem ią płókáć/ y do
záſußenia á záwárćia ták iáko inßą ránę álbo wrzód przy-
wieść. kążą wiec poſpolićie ßumowiny zbieráć / decoctią
czyniąc/ ále ieſli ſálſę vpłóczem kiedy byłá brudna / y ru-
ßem / tedy ßumowin máło álbo nic niebędźie. ktemu tę
decoctią/ co ią pić ma/czyniąc/ áby ią kto otwiérał á ßu-
muiąc párę iéy wypußczał / niemiálibyſmy mu zá dobré/
gdyż zátkána á zálepiona co nalepiéy być ma / chybá iż-
by kto dla tych ßumowin tylko ſámych miał wárzáć / á
decoctią nie do żyćia / ále do czego inßégo obróćić. ále
może to z inßéy miáry być lepiéy. Kurzą też wiec drudzy
tákowé guzy cinobrem. ℞. Cinnabaris ℥ j ß/ mirrhę
thuris / maſtiches ana ʒ ij/ bdelij ℥ ß/ ladani ſtiracis ā
ʒ iij/ ligni guaiaci ℥ ij/ cortic: ℥ j/ terebintinę q s/ fiant
trociſci. tákié kłádą ná kámień roſpalony/ y kurzą. lecz iż

ná głowie poſpolićie té guzy naczęśćiéy śiadáią / iáko ie
kurzyć áby ſmród głowy nieobráźił : pomniém że Gálen
kurzy piritem / álbo kámień młynny gorący/ poléwáiąc
octem/ álbo decoctem/ále to mniéy śmierdźi/y ná inßym
mieyſcu guz/ iákóż ieſli ná goleni y náßému śiedźie/á on
go ták kurzyć zechce / może. iednákże rádniéybym to wi-
dźiał/ áby táki dym vczynił z decoctu/ſálſy/ y cortic: gdyż
ten ſam ma własność/ y to po purgowániu y po odprá-
wieniu ſtátecznym ſálſy. álbo wiec niechay przykłáda/
℞. Succorũ radicum brionię/ ebuli / iridis ana ℥ ij/
pinguedinem vrsi/vituli crurũ ana ℥ iij/olei ſcorpionum
de terebintina ana ℥ j/ coquantur s a/ poſtquam ſucci
cocti fuerint adde / ammoniaci/ bdelij/ opoponacis/ ſa-
gapeni ana ℥ j/ olei ex guaiaco ℥ j ß/ fiat vnguentum
cum modica cera et terebintina/ Falopi z Gálená ßołdrę Ferrer.li.2.c.5
álbo z połćiá ßpérkę słoną/ zeſchłą/ ſpleśniáłą/ warza / y
iéy poléwką ſer ów co robaczkowie go roſtoczą/roſtwa-
rza y ták té guzy okłáda. Albo bierze tákiéy ßołdry go- Lib. C.
leni/ y ná ogień ná różćie ie położywßy piecze/ áż ſye ßpik
z niego roſpuśći y poćiecze/do tego kozłowégo łoiu przy-
dawßy máże. Drudzy ślazu korzeń wźiąwßy / á ná rzeżé- Petr.li. 7.c.18.
wiu go vpárzywßy/ álbo w gorzałce vwárzywßy/ z témi
ßpikámi tłuką / y máść vczyniwßy przykłádáią. iákóż té
ßpiki/ lwowi/ ieleni/ niedźwiedzi/ ćielecy/ y inßé vſmażo-
né ſą bárzo guzom pomocné. Gálen miękczył ie y gno- De ſimp.med.
iámi/ máło nie wßytkimi/ A miánowićie kozim y woło- 10.de ſ. M.f.
wym/ kiedy go álbo ćiepło weźmie/ álbo z máſłem/ álbo
z którym tych ßpików vmiéßawßy/y przygrzawßy przyło
zy. miękczył też guzy kážde ſmołámi/ále ſmoły co inßégo 8.ſ. M.fac.
iedno to wßytko/co wmáśći álbo w emplaſtri wchodźi :
Których nie tylko ſmoły , gnoiów / y oleyków byſmy my
nawięcéy kłádli/tym guzom co z fránce nic niepomożem.
oprom ſáméy ſálſy / ácz niektórzy też y do mázánia to o-
brácáią / ále my / możemli ſálſą / beſpiecznjéy y lepiéy to

vléczym/ iednákże iesli ſye ták będźie zdáło/ że guzy ná łoktách / ná rámionách / ná goleniách / á nie ná głowie / áni ná piersiách / mażmy w imie Boże.

℞. Mercurij ſucco limonum extincti / et cum axungię porcinę ℔ j ß / in mortario diutiſsime ſecundum artem ducti ℥ vj / vngtorẽ diachili ireati/ aregonis/ martiati/ agrippę ana ℥ iij/ galbani/ opoponacis/ ammoniaci/ ſagapeni ana ℥ j/ emollientis veneti/ vngti de altea ana ℥ vi/ butiri recentis ℥ v/ medullę crurẽ porci rancidorẽ/ prunis ardentibus extractę/ crurẽ vituli ana ℥ iij/ olei e terebintina/ guaiacini/ ana ℥ ij/ baccarẽ lauri ℥ iij/ litharg: ℥ ij/ m̄. fiat vngt ſecundum artem/ cum terebintinę modico/ ſeruetur pro vſu. W tym mázániu/ chćiałbym też iákom przed tym w dymionách vpominał / áby ná guz choćby dobrze ná ſtáwie był z merkuriuſzem/ niezáraz máśći kłádźiono/ bo może to być/ że od ſámey ſzczérey zmiekczy ſye y przepuśći/ tedy beſpiecznièy będźie/ nie bárzo go drażnić. lecz iesli ták vporny będźie/ że niebędźie być mógł/ iedno merkurius nań położyć / połóżmy/ nie niewątpiąc / że wypáść muśi. ále pátrzmy / áby iesli ná ſtáwie mieyſcá niezeſzpećił/ álbo nieochromił/ przeto nie gwałtem ſye obchodząc/ y to ná baczeniu miéymy / iesli ieſt ſiwą błónką/ álbo ze zdrżeniém/ którégo też dobrze niewykorzeniwſzy obawiáćby ſye trzebá/ wyrośćiénia z támtąd / álbo guzá nowégo / álbo wżdy czego tákowégo: przeto y temu pomagaymy / álbo błónke obwiezuiąc / á do vſchnienia y wypádnienia gotuiąc/ ábo precipitatu á corroſiw onych przydawſzy / áby do gruntu ſtráwiwſzy/ dopiéro po eſcharze/ zágoić y záſuſzyć ſye/ z tą pomocą iáko inſze wrzody dáły. pomniąc / że coby iedno po tákich wrzodach/ w mieyſcu gdźie były złego zoſtáło/ recidiwe vczynić muśi. y przetóż widźiém/ że té guzy/ ácz ſámé z śiebie czeſto/ ále nacześćiey złym leczeniém / vporné / á do wykorzenienia trudné bywáią: v by ſye tóż raz zropić / y

iákoby wyćiec zdáły/ prędko bárzo álbo odſórowiawſzy/ w tymże mieyſcu/ álbo podle wietſzé y ſzpetnieyſzé ſye vkażą/ álbo wewnątrz ſie obróćiwſzy / do dźiwnych á medicowi niedośćignionych chorób patientá przywodzą. tego zwłaſzczá/ którégo nie wſtyd/ á wſzeteczność/ ex eo genere tormentorẽ/ troche ná ſuſzą wywleczonégo/ znowu áż po vſzy pędźi. gdyż trzeźwość/ bogoboyność/ á wſtrzymawánié od ſpraw wſzetecznych / nietylko po léczeniu tym przypadkóm wracáć ſye niedopuśći / ále by ſye też snać gdźie y bárzo wyſádźiły/ y kſztałt á vrodę iego oſzpećiły/ mniey boleć/ mniéy ſye ſzérzyć / y mniéy do inſzych wrzodów chorégo prowádźić będą. á co ktemu/ iáko go wſzytcy zá wſzetecznégo wźiąwſzy wzgárdźili/ y ſobie obrzydźili/ ták gdy ſye vhámuie/ onego zá czáſem zápomniawſzy / w pierwſzą niż wſzetecznikiem był być począł/ céne ſobie wezmą.

Kosci zdziuráwienié álbo ogryznienié.

Ziuráwią ſye y ogryzuią kośći / kiedy humory oſtré á iádowićie ſpaloné/ ná którymle mieyſcu vpadwſzy / poſtąpić z tám tąd áni poceniém przez ſkóre/ áni fluxámi przez meati wietſzé/ ná drugié mieyſca niechcą: ále z płynąwſzy z głowy/ á z mieyſc z tych/ gdźie ſye fluxom minera á źrzodło bierze/ áż ná kośći ſtánowią/ y wſkipiawſzy muſkuł/ chrzeſtke / li=

gamenty błonkę w którą kość náturá vwinęłá/ przegryzwßy/ ſáme kość ná poślédz vpornie pſuią. A iáko to iuż wiémy/ że ſą humory złé y iádowité/ ták też to dawno pómniémy/ że ná co iedno pádną/ pſowáć nieporátowánie vmieią. A iż kość z nátury ſwéy ieſt rzecz źimna/ ſucha/ y nieczuła/ tym ſye té humory rychléy ná niéy gromádźić mogą/ iż gdyby ná inßé mieyſcá/ w których żyły znácznieyßé albo nerui ſą vpádły/ zá tegóż bol ozwałby ſnać y niedbáłégo pátientá/ y do tego obudźił/ áby początkóm zábiégáiąc krzewić ſye złému niedopuśćił. lecż że té mieyſcá káżdégo gnatá/ albo kośći nieczułé/ ktemu błonką ſwą (perioſtium zowiem) potym muſkułem/ tłuſtośćią y ſkórą okryté/ nierychléy ſye niż inßé odkryie/ y krzywdę ſwą pokaże/ áż też mieyſcá przyległé zránioné/ á zgryźioné będą/ tedy tym ich rátunek nierychléyßy/ y z pracą więtßą przychodźi. A ieſli kośći ſą mieyſcá nieczułé/ nie tylko Hippocra. albo Gálen/ co o tym ná vrząd piße/

De oßib.
De conſ. art.
13. de vſu p.

ale káżdé w téy miárze to pozna/ iż gdy ſye kość zepſuie/ zráni/ záćiecze/ od drugiéy odwſtánie/ zmártwieie/ z pracą wielką/ odwſtáłą wyiąć/ á zbuczniáłą/ áż do żywégo oddźielić/ á odłączyć potrzebá: gdyż będąc ex ſpermaticis/ ſą do nárośćienia trudné/ zwłaßczá kiedy ie látá/ w

C. 3. aph. 24

których człowiek rośćie/ miną. Y przetóż w młodych woſkowé/ á w ſtárych kámienné być powiádáli/ póki ich ießcze calor natiuus nie vpiékł/ á nie vſußył/ dawáiąc im pośiłek ták przez częśći przyległé/ iáko przez ßpik/ á medullam ich właſną. Acz máią też oné ſwé poros/ przez które żyłki idąc/ krwie coś iákoby nutrimentum przynoßą/ iednákże vaſa nietylko ták wiele/ iáko inßé/ ále ſnadź żadnych niemáią: co ná oko muſkuł/ (viſcera niewſpomniawßy) pokaże. Przeco mówiém/ náturá ie ex ſemi-

8. de dec.
De nat. hum.

ne záczawßy/ y partes ſimilares mieć záchćiawßy/ á w głąb iáko podporę ku zátrzymániu tego ćiężáru obróćiwßy/ mniéy potrzebnémi/ á nikáſká niebolącémi częśćiá-

mi mieć chćiáłá. Które to kośći/ nie żeby też niepotrzebné były/ gdyż głowie iáko przyłbicą/ ſercu iáko płotem albo murem/ grzbietowi iáko moſtem/ łokćióm/ vdóm/ goleniam iáko filarmi ſą: iedno áby y pracéy y bolu nieznáiąc/ ßpik tylko wewnątrz pro conſeruando humido radicali/ á troche iákoby żyłek do pośiłku/ á nie neruos miáły. Jáko tedy ſine neruis czućia/ y bolu niemáią/ ták cum alimento żyły wsie biorąc/ máiąc coś iákoby krwie

2. nat. fac.

álbo rádczéy ſoku/ álbo klyiu rzeczem niewiele (prze coż y Gálen exangues zowie) ſuché y źimné/ á prawie iáko kámień w źiemi będącé/ miáłyby od imprez á gryźienia tákiégo być wolné: gdyż mówiémy ſą ſuché/ twárdé/ źimné/ nieczułé/ y iákoby przeze krwie/ któréy dobroć álbo złość/ ieſt chorób wßytkich płáßczykiem. Leć oto ták iádowita fráncá/ krew pierwéy/ potym około kośći rzeczy popſowawßy/ ná ſáméy ćicho vśiádá: y iáko kroplá kámień/ ták oná miękuczkimi humorámi gryźie y dźiuráwi kośći/ oné nam wywody coſmy ſye w nich ſwárzáli

In conſultat.

turbuiąc/ ieſli to álbo ktora intemperies/ ieſli ſolutio continui/ ieſli mała conformatia/ w tym ieſli morbus/ ieſli ſimptoma/ álbo wżdy vnus/ communis/ in eſſe/ in fieri/ naturalium álbo którychle facultat: qualitas maligna/ frigida/ an calida/ á cóż wiedźieć co queſtiy? y ácz inßémi rzeczámi niemáło/ ále tym guzem y pod niém kośći zgryźieniém in toto tota/ á po dworſku/ co ty pánie każeß. máiąc latentem cauſam/ enormia ſymptomata/ humores malignos/ et vlcera incorrigibilia. czemu? iż ácz drugich częśći nieláćwie/ ále kośći popráwić zepſowánéy trudniéy/ tylko ab habitu ad priuationem wiodąc/ álbo ią wyimuiąc ieſli odewſtáłá/ álbo ią hébluiąc/ álbo dłótem ćioſząc/ ieſli zgniłá á poczérniáłá/ álbo więc paląc ogniſtém żelázem á corroſiwą oddźieláiąc/ ieſtli ießcze ná dźieiá/ że ſye wgłąb pod połowicą niezepſowáłá. Tu ſye ná pracą y niebeſpieczeńſtwo obeyrzawßy/ gdyż frán-

cá gryść zwykłą wßedy/ále wżdy nábárźiéy po wiérzchu/
ná wątłych y znácznych mieyscách / co z témi rzeczámi
poczniem: ieśli to będźie ná głowie/ iáko stráchu á niebe-
spieczeństwá dußy/co tám kedyś w mozgu śiedźi/pełno:
ieśli ná kárku álbo ná piérśiach/co serce gdy sye do niego
dobywáć bedą pomyśli: ieśli w paćiérzách álbo w śie-
dzeniu in osse sacro / co zá wczás śiedźieć álbo leżeć przy
ónym bolu: ieśli w reku/ w vdach álbo w goleniach iáko
tám vłomek dáleki: gdyż káżdé mieysce z tych ták wiele
w składźie swym stuczek ma drobnych / y wźiąwßy ládá
gdźie sceleton (kośći ták sámé przez ciáłá zowiem) w ná-
turze ludzkiéy/wielka subtélnosć sye pokaże. Głowá ma
9. de vsu p. przy czole w wiérzchu/ po skroniach/ zá sobą / ßtuk śiłá
wielkich/ máłémi ták cudnie splećionych y spoionych / iż
tylko pátrząć á nie żelázem sye dotknąć przez zdumienia
De oßibus. nieprzyidźie. Nuż w twarzy/choć w tenże cérkiel sye bráć
miáłá/téż ßtuk kilkonaśćie/ w nośie y zá niém/ y niemáło
y niż inßé dźiwnieyßych/ w dłóni/ w przydłónku/ w pál-
cách recznych coś około piećdźieśiąt / w nożnych czter-
naśćie/ nuż w grzbiećie/ które nic inßégo nieiest/iedno iá-
ko kiedyby go z kółék álbo z páćierzy gesto vsádźiwßy v-
De fet. form. płótł. Awa z máłémi y z wielkiémi coś ich Galen we
9. de loc. wßytkiém ćiele/ nád trzy stá obliczył: á ći co teraz dozor-
niéy/ nie koty áni máłpy porząc/ w to wglądáią/ y záw-
żdy co dźień wiecéy niż drudzy przed niémi wynáyduiąc
obserwuią: Jáko tedy oné w ćwiczeniu w tym śiłá czá-
su wźieły / ták náßym go niemniéy przy ich obseruatiach
stoiąc/ bráćby trzebá/ gdźie która ßtuczká leży / co iéy zá
powinnosć/ y któréy z którą correspondentia : zá tym iá-
ko ią zepsowáną léczyć áza nie kłopot: gdyż téż kosć ze-
psowána nie záwżdy sye záraz ták pokaże/ owßem czesto
y chytrégo ośukawa/ták/iż tylko skóre álbo mußkuł/ ná-
ćiekły á záwiedły / czásem téż y ćiekący vkázuiąc/ nádźie-
ią popráwienia to zákrywa/ á zwłaßczá léczenié / bo by-

wa to wiec/ iż ná głowie záśiadwßy guz / sam wyćiecze/
ná goleniach choć był dosyć długo / zá ládá lékárstwy z
sálsy álbo z drzewá vczynionémi sye rozńidźie/á zátym/tu-
ßąc y drugiém z tákiégo rázu / czekamy / áby przez ogniá
álbo żelázá zginęły: ále nádźieie omylıwßy / czásem sye to
w głąb obraca/ iż rátunku z przodku niemáiąc ná potym
go niedopußcza. Bo gdźie sye ná drugą stronę kosć prze-
gryźie/ á bótwieiąc wßytká zepsuie / iáko tám postąpić :
gdyż to mówie ośukiwa / że nád tákim kośći przegryźie-
niém/ záwżdy bywa piérwéy guz/ álbo wżdy ćiáłá y skó-
ry zmartwienié/skurczenié /á iákoby ówá ná kiju z młó-
du násiekanym chropáwośćią iáko to są do poznánia gu-
zy trudné/ y to co pod którym sye dźieie wpiérwßym nie-
dawno tractaćie iuż sye odnowiło: tu iedno przypomio-
ne/ być guzy w przymioćie rozmáité/wielkié/ máłé/twár-
dé/ miekkié/ ná ćiáło/ człónki/stáwy/álbo ná kośći wysá-
dzoné/ wßytki ácz ßkodliwé/ ále wżdy ná mußkule niż ná
skórze/ ná stáwie niż gdźie indźie/ ná głowie niż wßedy/ á
zwłaßczá ieśli ná kośći / gorßé. gdyż owé w mieyscách
miekkich/miekkié wyćiec mogą/álbo wiec z błónką swo-
ią ták sye wyiąć dádzą / że mniéy trudnośći y niebespie-
czeństwá/ niż té co ná suchém mieyscu/iáko przybité leżą:
które to ták sye w mieysce wpoiwßy/korzeń iákoby w ko-
śći álbo pod nią máią. ácz y z miekkiémi iuż widźiém co
pracéy/ á zwłaßczá ieśli náturá słába/ bo rozpądzácli go/
zrápiácli przyidźie/ co inßego vczyniém/ iáko y około nie-
go trawiąc ćiáło/do wyschniénia ie przywodźić: gdyż ná-
ßy do guzów á tákiego náćieczenia stawów / bárwiérzá
záwoławßy/ záraz cataplasmów żądáią. A té catapla-
smy: czásem zápárzą/á materią záiádowią/czásem przy-
ćiągną / y fistule pod guzem mieysce gotuią / czásem á
wiele rázów/ mieyscá około wywiodzą / że co łokieć álbo
koláno rátowáć chćiały / vd álbo rámie ták strawią / że
zá dni kilko álbo trochę wiecéy/ te z tą co zdrowa częśćią

zmiérzawſzy/dáleko rózné obaczem. cze°: vporna máte-
ria we złém mieyſcu/przy miekkiéy cześci w ſłábéy nátu-
rze/nie obáczné lékárſtwá/á nie ná czás dáné rozdrażniły:
á twárdé zás które áby wżdy wſtapiły wykorzeniáiąc/lub
ná głowie/ álbo goleni/álbo ná ſtáwie/ogniemli/corroſi-
wąli/ żelázemli/iáko rzecz bolącą y trudną: gdyż wgło-
wie commiſſury czeſté/ y miéwáią czáſem ták miedzy ſo-
bą błónke / co mózg pokrywa / wpleciona / że rowno z
iéy brzegámi pod muſzkułem álbo ſkórą (pericranium
zowiém) wygląda : y tężby to błónke paląc álbo rzeżąc/
kość zbotwiáłą obráźić: dla Bogá / ſnádź áby inflám-
mátia głowie/ á z niéy ból/ febrá/ delirium / y śmierć nie
przyſzłá/ cofnąć ſye/ kárk/ paćierze/ grzbiet/ które máiąc
medullam ſpinalem/z mozgiem zgodnéy/y iákoby iednéy
nátury / wypuſzczáiąc neruos / tendones / ligamenta do
15. de vſu p. reku y do nóg/ y ma dáć przez obrázy y bólu w ſobie dłu-
bác: Os ſacrum / to ieſt kość owá ſzéroka wkoło siedze-
nia/ która ſye grzbiet kończy/á nogi z niéy wyraſtáią/iá-
ko w mieyſcu bolącym: ſciátyká kiedy popada/ludźiam
álbo rodzenié niewiáſtam pokaże. ácz to máłé przypade-
3. de frac. czki tym mieyſcam ſye być zdádzą/ále zápſowana/á zbu-
czniáła iáko ſye trudno da léczyć / mówi y Gálen. A wa-
że włoktách á w goleniách łatwiéyby wywiertáć / á wy-
ćinác przyſzło. Ale co / ieſli ſtaw ieſt y iego ligámentá
wſąsiedſtwie: gdźie guz niedawno wypadwſzy / ćiáło y
to czym kośći niedawno ſpoioné były ſtrawił / á w głąb
przegryswſzy ćiecze / y iákoby zgniło przepaloną dźiurą
świéći: á klíjem/ glidwaſer go náſzy niemcy zowią/opły-
wa. Suſzyć tedy iáko wrzodu á dźiury káżdéy intentia /
nie tylko w ſtáwie/ w miesie / ále y w kośći co teredinem
13. Method. Grekowie zowią / wnetrze a partes fluxionem ſubmini-
ſtrantes pierwéy niż ſye co pocznie opátruiąc. Niechay-
że tedy w káżdym guźie żeć powtórze / nie od przykłáda-
nia záczni/ ále od tego/aby ſalſe pił/ z tym iáko ieſt wy-

ſzéy opiſany porządkiem/ dni bárzo niemáło / pomniąc że
Hippocrates y Gálen / w rámieniu / álbo w goleniách/ De fract.
(trudnieyſzych niewſpominam) po práwuiąc/ namniéy
dni cztérdźieśći álbo ſześćdźieśiąt do pracéy biérał: á cóż
tu w tákim przypadku: pić y léczyć ſye co nadłużéy/á nie
wypocenié ſobie zá koniec pićia bierząc / y ná tym inten-
tią álbo indicátią oſtátnią funduiąc/ále cáłé á ſtáteczné
do zdrowia zwrócenié. pomniąc téż że iáko fránce doſta-
wánia y rozgoſzczánia nálázły ſye gradus/ták téż y lécze-
nia być muśiáły. A iż inſzé przypadki / ládá w początku
vkazác ſye mogą / á ten náſz kośći ogryźienia iuż práwie
w vkrzewionéy y mocno rozſzérzonéy/ták pićié ſalſy álbo
wytrwánié inſzych lékarſtw któréżtokolwiek bedą/ dłuż-
ſzy dobrze niż w inſzych być ma. ná co ieſli nam klechowie
co mówić bedą/zdługiégo pićia de colliquatione et par-
tium deperditione / to ieſt o wyſuſzeniu zbytnim ćiáłá / á
czemu nie rzeką/ieſli kość ſye ſtrawiwſzy/ zgorzawſzy/ á
przegniwſzy zniſzczy/ y oſtátek członków zdrowych/zá ſo-
bą poćiągnie: y im dáléy chorobá ſye żarzy / tym náture
bárźiéy wedźi: á nie odſtąpi iéy pewnie póki lékárſtwo
właſné ſye o nie y w długim czáśie nieoprze. á co ieſli im
powiémy/ że niedbamy oto/ áby ſye pocąc pił co nadłu-
żéy/á ex medicamentoſa etiam alimentoſam ſobie facul-
tatem lékárſtwá onégo vczynił: zwłaſzczá/ że przy diećie
tákiéy / iákiéy chorobá y siłá potrzebowáć ſye zda / po-
twiérdzáiąc wnetrza/á iad który ſye tám zákradł wyga-
niáiąc. Cóż tedy zá dźiw/ że mieśiecy dwá ábo trzy pijąc/
lekko raz ná dźień ſye poćić/ y ſwego czáſu co dźień śió-
dmy purgowáć bedźie: przedtym to dobrze opátrzywſzy/
áby ćiáło práwie ſpráwioné ſirupámi było / ták iáko cá-
cochimia álbo któryle z przeſzłych przypadków ſpráwu-
iem. ácz w téy bárźiéy niż któréy cácochimiéy/ Antimo-
nij grana ſex ppati cum elect: de pſilio ℥ iij/ bárwiérze
dawáią / áby womity y ſtolce miawſzy / á dźień ſye po o-

nym przenocowániu vſpokoiwßy / názáiutrz ex decocto
capi ℔ j ß/ cum elect: lenitiui ℥ j/ mellis roſati/ olei vio-
lati ana ℥ iij/ ſale modico kryſtére wźiąć / po tym przez
dni kilko ſirupi ex decocti pectoralis ℥ iiij/ſirupi de fumo
terrę/ acetoſi compoſiti/ roſati ſolutiui ana ℥ ß/ mixtu-
ri vżywał. á iż pieśćić w téy miárze niechcą/do decoctiéy
ſeni/ polipodium/ aſarum/ elleborł wiecéy przydawáią.
dawáią też turbit minerale przez dni mniéy wiecéy trzy-
dźieśći. W nierychłéy operátiéy przezedni / á w lepßéy co
trzeci dźień/grana ßeść/álbo puł ſcrupułu/czáſem y wie-
céy/ ále y to rzadko z korzyśćią/ták że ſálſá z drzewem na-
pewnieyßa. ℞. Salſę contuſę (lotę prius et ſole exic-
catę) ℥ iiij/ cortic: guaiaci ℥ ij/ ligni ℥ ij/ infuſa in a-
quarł betonicę/ſcabioſę/fumarię ana ℔ iiij/ olla conclu-
ſa/ lento igne s a/ coquantur/colatura pro ſirupo ſudo-
rifico ſuetur. Pro potu vero/ vncijs totidem/ aquę fon-
tis ℔ xvj adde/et s a/ cum feniculi coriandri ana ℥ ß/ ra-
dicū pencedani ℥ j/liquiritię ℥ j ß/coque/colaturā bibat.
Tymże to decoctem płókáć y fomentowáć ćiepło będźie/
á ieſli ſye kość nieodkrytá/iedno po ſtronách ćiekąc ſkórá
y łupieżem záwiedłym/ á ná poły zropionym y z śiniałym
ſye zákryie / przerznąć/ábo którą z owych corroſiw przepa-
lić przyiydźie/ßpatlem záráżem śiegáiąc/ ieſli ná wierzchu
błonká ſye przegryzłá: gdyż nie możem téy kośći rato-
wáć/ póki ná goli nie będźie. á iż choć kość nie czuła / tá
błonká wiec bárźiéy boli / przyydźie ią álbo lekuczko od-
łupić/ á vczynić áby odewſtáłá/ álbo ták ſtráwić/iákoby
ráz á nie wiecéy bolem operátiéy nie trudniłá. A nie w-
dźiwći to medicom / nie tylko we fráncy / ále w inßych
przypadkách/ tákie ogrzyźienia rzezáć/ gdyż álbo fluxowi
dróge pokázuiąc / álbo figurze dźiure odmieniáiąc/to ieſt
zokrągłéy proſtą / ile być może czyniąc / rzeżą / álbo pa-
lą. A co ieſli brzegi nie równé / á iákoby włoſámi (pśié
náßy zowią)zároſłé otrębāmi ſye krußyć / á ćiekąc śmier

dźiéć/ álbo czérnieiąc gangrena grożić będą: gdyż to ca- Fen. 4. C. 1.
ries álbo vlcus intemperiéy ſuccedens / ieſt malignum /
która póki w ćiele/ y tá z nim iáko ćień z ćiałem : Defen-
ſiua tedy podle wkoło dla in flammacyéy dawßy/ dłóto
byſmy narychléy niż co inßégo zálécáć chćieli / gdyż
trepanácie/ świdry/ álbo ßróby/iákos ſą przykrzeyßé/po-
niewaź gwałtownie wiercąc / á czáſem dáléy y głębiéy
niż chcemy idąc/ dogodźić niedádzą. á dłótá łátwie/ieſli
reká lekká/ y trzebá/námknąć / y kulká go potrąćić gdźie
trzebá/ odbiéráiąc tylko to co zbucżniáło / á humory iá-
dowité pogryzły/ y zmártwiły. Zelázo roſpaloné zálé-
cáią wßyſcy/ieſli ſerce dopuśći/które to ma być vczynio-
né wedle mieyſcá/chorégo proporcyéy/áby nie w głąb/ále
powiérzchu / á tám póki kość zbucżniáłá paliło.
Bywa tedy álbo okrągłé / álbo płáſkié / gdyż kończáté
nie beſpieczné. A iż rece ſye dáć vnieść nie byłoby áni z
ſławą medikowi/áni z korzyśćią chorému/ bláchę żelázną
ná to vczynioną położyć / w kthóréyby tylká dźiurá być
miáłá / ilkie do palenia mieyſcá. To żelázo roſpaloné / Lib. 8. C.
każe Celſus śmiáło przyłożyć / y ieſli iednym nieſpráwi /
drugié tákié álbo trzećié ná odmiáne mieć/coby ták głę-
boko iáko trzebá záraz/do zdrowéy kośći zgniłą wypalił.
Co ácz też wiec ná kilko rázów / różnych dni drudzy roz-
dźieláią/ ále możeli to być iednégo/tym lepiéy/ gdyż kość
odkryta/ y dłóto/ y ogień póki trzebá wyćiérpi/á potrze-
bá ſye tám pokáże/ pátrząc ná mieyſce przepaloné/ że nie
czarné ále białé/ nie zbucżniáłé / ále zdrowé po odięćiu
złégo ſye widźiéć da. Záraz potym wpaleniu Guido po-
wiáda/ że kłádźie oleiek różany/ z białkiem iáiowym/ do
trzech dni/ á do drugich trzech z żółtkiem / á potym má-
ſło z miodkiem różánym / przydawáiąc mundificatiua /
áż do wſpłynienia / álbo odrzucenia ęſcháry (łupieżem
náßy zowią) pod emplaſtry z Auicenny. ℞. Ariſto- Tagā.li.3..c4
lochię/ireos/mirhę/aloes/corticł panacł vſti/ſcorię ęrł/

cort:pini/ā——melle excepta ſeruenꝯ: pro uſu. Mieſzáią drudzy ſtacte/ balſam dobry/ álbo ow de vigo/ z trzemá cześciámi miodku różánego/ y kłádą/ dogadzáiąc iednák/ áby inflammátia nie przyſzłá. Albo wźiąć radicꝭ ariſtolochię rotundę ʒ j/ mirrhę ʒ ſ/ puluerentur/ tym poſypowáć/ emplaſtrum de betonicá powierzchu kłádąc. ábo ℞. Puluerꝭ pencedani/ ariſtoloch: rotꝭ/ opoponacꝭ ana ʒ ſ/ (przydawa euphorbij tyléż/ terebint: ℥ ſ/ olei liliorꝭ alborꝭ ℥ j/ coquantur ad ignem/ ad ſpiſsitudinem ceroti/ ſuper ponatur. Sypią drudzy ná cariem ábo mieyſce tákie tylko cukier ſam/ y odwilżáiąc/ á rope wyćiągáiąc/ czáſem kość zła zá nim ſpływa. do tákowych rázów vżywáią radicꝭ pencedani / iridis / ariſtolochię rotundę/ ſquammam ęris vſtam / ſuccum ſagapeni/ opoponacꝭ/ aquam vel oleum ſulphuris/ aquam aluminis magiſtralem/ oleum calchoniti / euphorbium/ ſublimatum/ precipitatum. A z emplaſtrów vczynionych diapalma/ dia pompholigos/ iſidis. Ale co? wſzytko to rzeczy przepiſané/ á iednému v drugiégo wyczytáné. Bo ieſli ná głowie będźie/ co pomogą? gdźie Hipocrates ſam ſtrácha ſye przykłádáć y winá / choć ie wſzedy záléca. my wárzamy decocty/ roſarꝭ gallarꝭ/ balauſtiorꝭ/ chamomillę/ betonicę/ radices conſolidę/ peucedani w winie/ álbo in aqua aluminoſa/ álbo ſulphurea/ ále cóż to do náſzéy choroby? wypłókáć mieyſce/ troſzkę ná noc oſuſzyć. á ná záiutrz? tákże. á pókiż tego? záwżdy. A ieſliby to ná głowie gdźie aſtringentia toto genere bronim/ gdyż euaporatio et pororꝭ tám w téy chorobie apertio zrządzoná záwżdy być ma? tedy cauterium actuale / ogniem iáko zálécamy. A ieſli miedzy ſuturámi ſye tráfi/ że meninx á błoná w nié wpleciona / ábyſmy pokóy dáli prośi? trepanowáć/ á przedsię co ſie zepſowáło odiąć. á to iáko przez obráżenia? Daléy/ co ieſli ná łokćiu/ ná rámieniu / albo kolánie / álbo co więc náczęśćiéy bywa ná koſtce/ że y ropá ſmrodliwa cie-

De vuln. Cap.

wa ćiecze/ y fiſtulá źrzódło záczęwſzy kość ogryzłá/ á ligamenta y neruos iáko bárdoni ná lutni wyćiągnęłá/ czy palić? nié. czy rzezáć dłótem? nié. czy korozywą? pokuśmy ſye/ gdyż ſromotá tego/ co wyćiérpieć chcąc płáci / przez domyslnégo ſtárániá opuśćić. Wróćmy ſobie coro zywy z przeſzłych guzów / álbo wódek onych magiſtrales vżywmy. ℞. Aluminis roche ℥ xvj/ vitriolli Rom: ℔ ij/ ſalis nitri ℔ j/ excipiantur vaſe vitreo / colli obtorti/ oris anguſti vndique argilla p̄munito / et ſic aqua extrahatur. Albo ℞. Aluminis rochę/ vitriolli romani ana ℔ j/ ſalis nitri ℔ j ſ/ m̄. et deſtillentur. Albo ℞. Auripigmen: citrini/ florꝭ ęris ana ℥ ij/ ſalis nitri ℔ j ſ/ aluminis rochę ℔ ij/ vitriolli rom̄: ℔ iij/ miſceantur et vrantur phiala p̄pata. Tych wódek kropkę którą/ ná mieyſce złéy kośći wpuśćiwſzy / pewnie ią przegryźie. Kłádą drudzy p̄cipitat/ á czynią go ták: biorą tám téy wódki kwarte/ argenti viui ℥ ix/ mixtis et vſtis in phialę fundo pulueris p̄cipitati/ vices implet. Albo tyle oboygá biorą/ coby ſye argentum viuum dobrze okryło/ z nowu palą. co powiádáią że gryść y z bólem muśi/ że tym ſzeydwoſer go do tego wiedźie/ á mniéy podobno bólu vczyni/ wźiąwſzy argenti viui / per caninam pellem ſepius transcolati et defecati ℔ j / foliorꝭ auri aut argenti / ℥ j / diligenter miſce. dein̄: alchimiſtarꝭ more cętera/ vt ſit p̄cipitatum. ſłową to iego. Po gryźieniu tym złégo mieyſcá/ álbo wypaleniu/ dawſzy oto wedle Guidoná dla inflámmátiéy / vitellos álbo albumina/ ieſli eſchara ſámá ták/ zá tetrapharmac: nie idźie/ decoctem z ſálſy płókáć/ álbo winem/ czérwoną różą tylko ſáme w nim wárząc : á ieſli iuż do záſuſzenia y zárośćienia to wieść/ vnguentum de plumbo nalepſzé / potym té / które inſzym ránam álbo wrzodom ſłużą. Jednákże iż w káżdym wrzodźie złym / (á ſnadź y w dobrym) ieſli intemperies á ćiáłá zápſowánie wielkie będźie/ do téy ſye napiérwéy rzućić/ pomniąc że owo więc

Petr. li. 7 C. 13.

ládá

ládá z máluczkiéy ránki przychodźi/ álbo vłomek członko-
wy/ álbo po wielkim bólu śmierć: co ſkłádáią więc pro-
śći ludźie ná ochwát wiátrni/ ogień piekielny/ záſtrzał/ y
inßé wymyſły: ſkłádáią też y ná áſpekt/ ieſli węzły/ ráná/
álbo wrzód táki ſye pokaże: ále my co wierząc ládá cze-
mu niechcem/ ná ćiáłá zápſowánié/ á te intemperiem to
złożmy. do któręy napiérwéy záwżdy/ káżdy medyk/ y chi-
rurg ſye rzućić ma/ pewnie wiedząc/ że żadnych v nas ćiał
niémáß/ coby nie były cum intemperie/ w inßych choro-
bách. á we fráncy: práwie żadnych/ y po trzećie żadnych.
Acz áby y áſpect zły/ y wiátr niemiał záßkodźić/ głupie-
byſmy mówili. tylko ná ſámé quadraturi mieśięczné poy-
źrzawßy/ á w pełni y w náſtániu iáko ſye głowá/ mozg/
krew/ ßpik/ y co iedno w ćiále ieſt zwykły miéwáć/ wſpo-
mniawßy. Doznał tego Guido/ że w Páryżu łatwiéy ćiá-
ło y goleni/ niż w Awinionie léczył. zás tám niż w Páry-
żu głowe. doználiſmy y my w Rzymie/ że głowe niż w
Neápolim/ y niż w Bononiéy/ y w inßych krátách Tuſca-
ni/ álbo Lombárdiéy łatwiéy/ nogi y członki niełatwiéy.
v nas w Wilnie wiele rázów/ á w Jeśieni oſobliwie/ lá-
dá ránká ßkodliwa/ tákże w Gdáńſku/ mniéy w Kráko-
wie/ ießcze mniéy w Poznániu/ á bárzo dáleko mniéy we
Lwowie. czemu: nioſą to mieyſcá/ ich położenia/ ziemiá/
wodá/ á potym wiátr/ który tám ßkodliwßy/ prze który
to widźiém/ że nie tylko ráná/ á chorégo zła affectia/ ále
też y wßytkich tám mießkáiących bywa powßechna zá-
rázá. o tym doſyć Hippoc: nań Gálen/ á niedawno Car-
dan ßéroko y mądrze. Ná dobrym tedy wiátrze ſye lé-
cząc/ intemperiem álbo on iad z ćiáłá co kośći pſuie/ ſalſą
wypędźić. á ieſli ſye zdáć będźie ßáruchą/ tedy ták.

De aere loc.

℞. Radicum ſucciſę montanę/ ariſtoloch: rotundę/
iridis/ pencedani ana ℥ j ß/ baccarum lauri ℥ j/ foliorum ſa-
binę/ ſcordij/ iuę/ ana ℥ j ß/ ſummit: rutę piloſellę/ ā M. ß/
ſuccorum centaureę maioris/ radic: ari/ hederę terreſtris/

brionię ana ℥ iiij/ florum hiperici/ P. j/ vini generoſi partem
coquantur pulnerata s a/ poſt addendo axungię porci
℔ j ß/ vnguenti de altea ℔ j vnguentorum marciati de arta-
nita ana ℥ iiij/ opoponacis/ ſagapeni/ galbani/ ana ℥ j/
oleorum lumbricorum/ anetini ana ℥ iij/ e terebintina ℥ ij/
olei e calchanto ℥ j ß/ ex anthimonio ℥ ß/ aloes hepaticę
℥ ß/ ladani ℥ j ß/ terebintinę et cerę ana quantum libue-
rit/ f. vnguentum. quod cum mercurij vncijs ſex in ſuc-
co pencedani extinctis et diutiſsime in mortario plum-
beo tali piſtillo ductis/ miſce. Succos té możem wywá-
rząć ieſli chcemy/ á ieſli ſye też zdáć będźie mniéy oleorum.
Y ſádłá przydawßy/ vczynić in forma liquida z niémi.
A iż w tym mázániu diety przyſtoyney potrzebá/ lepßaby
być niemogłá/ iáko w tym pić ſálſę/ ták ią vtemperowá-
wßy/ iákoby śile y ſmákowi dogodźiłá. Co odpráwiwßy/
operátia ręczna dobrze vdátniéy póydźie. W tym mázá-
niu członków álbo ſtáwów/ bywáią więc ták śmiáli bár-
wiérze/ że ná kość zgryźioną á zdźiuráwioną/ tenże vn-
guent z merkuryußem kłádą/ po czáśie więc błędu ſye ká-
iąc. Bo iáko ſye im to więc zdárzy/ ná guzy álbo mięſo
złé/ á nároſłé máząc/ że to gdźie merkuryuß położą w má-
zániu wypádnie/ ták to nie ták dobrze/ kiedy pod guzámi
merkuryuß zoſtawßy/ aż w kośćiách y głębiéy ſye więc
náyduie. y ták ie powiérćiawßy/ choć dobrze incarnati-
uus po wiérzchu zágoią/ y záſußą/ po máłym ſye czáśie
dobywa/ odgryzuie/ y przedźiuráwiwßy gorßą niż przed-
tym byłá kość vkaże. Dáć tedy w mázániu tákim ko-
śćiam pokóy. A mázánié tylko ſtáwom/ á nie tym dźiu-
ram vczynić ſámym decoctem ſálſy fomentuiąc/ álbo
więc przed mázániem rozdrażniwßy/ ieſli iuż ſye ział/ łu-
pież á ráná czyſta/ tylko ią ſußąc/ á po eſcharze incárno-
wawßy y cicatricem vczyniwßy/ y indicátie z czáſu wźią-
wßy/ wedle rozumu poſtąpić. Acz bárziéy te chwalem/
co nie przed/ ále po mázániu té w kośćiách dźiury opá-

truią. á czynią to wiec niektórzy/ y nie źle/ że po mázániu ſálſe z nowu pić dáią. Dáiąć w prawdźie drudzy potiones co ie vulnerarias zowią/ ále mniey do tych rzeczy niż ſálſá/ że pomocné bywáią doznawßy / przy niey zoſtáły. bo ieſli to fráncá vporna y w tym kréśie / co z nią vczynić inßégo. y co/ ieſli to kośći zgryźienié ſtáré/ to ieſt lat kilku/ w nich fiſtułá/ członków pokurczenié álbo po przegryźnieniu neruoru obráženié: proteſtowawßy nań/ że nie rychło tych rzeczy pokazał/ rádczey mu pokóy dáć/ niż té carcinomata w rece biorąc/ oſtawić medycine/ á trudnośćią ſobie głowe záprzątnąć / á nie tylko ie ták záſtárzáłé á zdeſperowáné vyźrzawßy porzućić/ ále czáſem y léczac/ to ieſt paląc/ álbo rzeząc/ kiedy kość poczérniáłá/ á gruntu nam nieukázuie białégo/ cudnégo/ kiedy ſye poſoká rzući / á záſtánowić niechce / porzućić / álbo wżdy przynamniey przypaliwßy áby krew nie ćiekłá/ á ná inßy czás o-
7. aph. vltimo. dłożywßy zániechác/ mówiąc/ czego niezmógły lékárſtwá/ brzytwá y inſtrumenty inßé miały zmóc / czego thé niezmogły ogień miał był zmóc/ czego ogień niezmógł/ trudno ináczey / iedno zá rzeczy nieuléczoné máiąc / Pánu BOgu wßechmogącému polećić / á w pokorze to czym ſkarał ćierpieć/ á by on ſam rátował / gdyż w mocy ſwey wßytko ma/ nabożnie y pilno bárzo / przy poſtách/ to ieſt/ diećie dobrey/ y wſtrzymawáłośći/ to ieſt / tego nierządu zániedbawßy/ prosić. A pan : iáko ſpráwiedliwy / thák miłośierny.

Fiſtuły álbo dziury.

FIſtuły/ y dźiury inßé/ ſtąd pochodzą/ kiedy krew ſye zepſowawßy / rope w ládá mieyſce wypedźi/ á tám ie chwile gryząc / ſtrony w niém zátwárdźi / że choć ropá wyćiecze / zróść ſye á záléczyć nie mogą. A iáko fiſtułá z łáćińſkiégo/ álbo ſiringa z gréckiégo/ iákoby pißczałká názwana ieſt/ iż ma dźiurke ná wierzchu niż meat we wnątrz mnieyßą: ták iáko w nie zágráć/ álbo z którey ſye iey miáry tknąć/ nie rychło/ ten co ná nie proby á dobrégo zwyczáiu nie wźiął/ vmieć bedźie. Y przeto mówie/ że wierzch iey nie otworzyſty/ ćiáſny/ á zákryty / Y przeto / że nie wiedźieć ſkąd początek / álbo on meat/ przez który záwżdy ropá ſye ſączy. Co ácz ludźie prośći/ rzeczą zdrową być názywáią/ że to ze wnętrza idąc/ ná wierzch wypływa / ále kto z mądrych może to názwáć czym dobrym/ tákiégo ze zdrowym równáiąc: á on oćiéka/ śmierdźi/ ſobie y ſludze mierznie/ á tego czeká/ rychłoli fiſtułá poſtepuiąc indźie/ ßkodliwßé niż teraz mieyſce gryząc/ opádnieniém ciáła/ zá wielkim fluxem z nieczyſtośći w żyłách pochodzącémi/ álbo ſye záſtánowiwßy fébrą/ álbo wiec śmiercią chorégo potká/ zwłaßczá ieſli bedźie we złey complexyey/ to ieſt w niewieśćie/ álbo w człowiecze letniem/ złych humorów pełnym / którému/ álbo catarrhus fluxy/ biegunki/ hemorhoidy/ álbo iáko niewiáſtam bywa mieśięczné plugáſtwá ſye záſtánowiły/ á wté fiſtuły obróćiły. Ktemu ieſli ná tákim ſye mieyſcu pokaże/ którégo y zániedbáć źle/ y léczyć ießcze gorzey/ á zwietßą pracą przyydźie : iáko wiec bywa (tá fiſtułá mówie) ná głowie/ co ią tálpam zwáli ſtárzy/ bywa przy

Celſ. lib. 5. c.
Paulus.

oku/ co ęgilopem/ álbo przy kąćiku/ co lachrymalem/ bywa w vßách/ w ßyi/ w vśćiéch/ w twarzy/ w nośie/ w pierśiách/ pod pachámi/ w dołku nád żołądkiem/ miedzy łopátkámi/ w bokách/ w kißkách podle álbo w ſámym śiedzeniu/ w máchárzynie/ niewieśćie w żywośćie álbo w máćicy/ mężczyznie v iąder/ álbo w pendenćie/ po ręku/ po nogách/ miedzy pálcámi/ w goleniách/ á gdźież ſye tyle nietráfia: A nie tylko to że w ták mieyſcách ßkodliwych ią náyduiem/ ále/ co niemnieyßa/ że przegryzą czáſem żyły/ y ſączy z ropą krew/ gruwaſtkámi/ álbo ták ßczérą: álbo arterie/ y ciecze ropą ſubtélną/ przyżółć/ wiátrámi iákoby pryſkáiącą: álbo neruoſas partes/ mieyſcá gdźie żyły ſuché/ co ſye imi ſtáwy wiążą y cieką/ ropą iáko oleiem tłuſtym/ á czáſem ſokiem kliowátym/ y białym/ ßpikowi z kośći/ álbo owéy poléwce/ kiedy nogi bydlęcé vwárzą podobną: álbo mußkuł ciáło/ á cáłą iáką część ex ſolidis mięśiſtą/ w któréy ſye tym wßytkim pomienionym rzeczam doſtánie/ iż z nich ciecze ropá geſtá/ ſmrodliwa/ á więtßym niż z którégo z tych mnieyßych części ſtrumieniem. A napoſpolitßa tá fiſtułá w nogách/ gdźie iéy poſpolićie chory z przodku zániedbawßy/ a ládá knoćikiem léczyć y zátykáć mogąc/ ták wielką vyźrzy/ że ią nie dłóń ále rękaw czáſem ledwie okryie. A to ſye dźiewa przeto/ kiedy ſye plugáwa ropá zebrawßy/ miedzy mußkułámi álbo inßémi meaty záſtánowi/ y ták oné błonki rozgryzßy/ rozdźieli y zátwárdźi/ że ſye nie tylko záwrzéć nie mogą/ ále im dáléy tym bárźiéy ßérzą. Y ſtądże bywa/ że w młodych poſpolićie/ gdźie temperamentum y krew dobra/ á ciáło wżdy roſtąc znáczny pośiłek bierze/ że vczyniwßy ſye w któréy części głowy/ zá czáſem ſye ná ßyi/ potym ná pierśiách/ áż niżéy pokaże/ y ieſli kráiu odmiáną/ żyćia/ prac/ ćwiczenia/ á rozumné lékárſtwá przyſtąpią/ ſámá przez ſie vléczywa. Co ieſli ſye w ſtárych/ álbo w ciáłá bárzo záplugáwionych tráfi/ nie tylko nádół

wiec

wiec nie rádá poſtąpi/ ále ießcze by ſye wiec nádole pokazáłá/ ku górze pomknie/ á álbo ono mieyſce w kthórym ſye przegryzłá/ zepſuie/ álbo do mieyſc przednieyßych/ iáko ku źrzódłu ſwemu gryząc wkoło/ przeſtąpi/ y nie tylko to że ſye ßérzy/ ále to że z iednéy pod ſkórą w mięśie y w inßych meáćiéch dwie/ trzy/ cztéry/ álbo y wiecéy ich pokaże/ co wiec do vléczenia rzeczy nátrudnieyßé bywáią. Bo ácz miedzy ßkodliwémi fiſtułámi/ bierzem zá nagorßą indicatią/ kiedy v człowieká ſtárégo álbo nieczyſtego/ álbo w mieyſcu ßkodliwym/ ále to ſye łátwiéyby odiąć mogło/ kiedyby ſye ſinus/ álbo oné drógi ſkryté/ w fiſtule dobrze doyźrzéć mogły. Bo iż léczenia káżdéy fiſtuły inßéy drógi niémáß/ iedno czeluść álbo dźiurkę iéy ná wiérzchu ieſli ieſt máła (iákóż ták a bywa) bzową miękłą/ korzeniém gentiani/ aryſtolochyéy/ draconty/ aſphodelli/ álbo którym inßym roſprzeſtrzeniwßy/ callum á otwárdzenié ono ſtrón/ áż do gruntu/ álbo ogniſtym żelázem/ álbo gryząceym lékárſtwem zmiękczyć/ y rękámi álbo kléßczykámi (iáko ſye to tráfia) wyiąć y wyczyśćić/ tedy to napiérwßa/ ieſli ſkąd idźie/ zwiérzchu ſye ták widźieć nieda/ mácáiąc to wybaczyć. A mácáią wiec iedni ßczećiną/ drudzy ſpatlikiem/ drudzy śrébrnym álbo ołowiánym ná to gi návrząd vczyniwßy drótem/ drudzy świéczką woſkową/ á áby ſye niekrußyłá terebintiną rozmiękczoną: drudzy iniectią/ álbo iákoby kryſtére temu mieyſcu wlawßy/ áby ták ręką zá tym mácáiąc mieyſcá od kryſtéry pociśnioné á nádeté/ meaty ſkryté pokazáłá. A ći te iniectią álbo criſtére czynią/ kiedy iednáli/ kilkoli ich/ miałkoli/ głębokoli idźie/ ſprobowáć chcą. gdyż tráfiáią ſye wiec ták krzywé y głębokié/ że inſtrumentu żadnégo do śiebie przypuśćić/ áni ſye im dośiąc niedádzą/ á zwłaßczá owé przed którémi wrzód/ przed wrzodámi guzy iákié/ vpornie á głupie opátrzoné/ fiſtułam mieyſce podáły. Bo iż tám flux ſye był obróćił/ k temu pod guzem/ iáko pod ſkorupą/

 długo

długo gryzł y gnił/mieysce zdziuráwiwszy/humorom me-
at/ á meatowi callum/to iest schrzesłczenie vczynił.y prze-
In 6. de m.vul tóż Gálen fistułe abscessum zowie/kłádąc ię miedzy témi
które zá guzámi ábo wrzodámi idą/z owego plugástwá/
które sie naostrsze/á iákoby iádowitsze wćiele nayduią. bo
máiąc téż insze wszytki wrzody/którémi sie iedno ćiáło spe-
ći/á one solutionē continui/ zránienié po nászému vczyni/
ropy plugáwé ćieczenié/ták/ iż y biédna krostá/ przez flu-
xu sye tego nie vleże/ ále wżdy nieták szkodliwéy / gdyżby
nieco inszégo/ effect sam/á vleczénie to trudné pokaże/że
insze wrzody niż fistulá posłusznieysze/ kiedy mówie bárzo
sye niezástárzeią/ á w fistule álbo to zátwardzenié niezá-
rostą/z kąd owo łáćinnicy przypowieść sobie záczeli/ cal-
lum obducere. czego dobyć álbo vléczyć / iáko z prácą
przyidzie/ iesczeze kęs powtórzmy : nieládá sye ich iáko do-
tykáiąc/ iesli bárzo zástárzáłé/ mądrze sye z némi obcho-
dząc/ iesli ná głowie/ ná piersiach/ przy oku/ná żołedku/
w kiszkach/ álbo gdźiele ná szkodliwém mieyscu / nieládá
iáko pałąc/ iesli ná stawie przy żyle/ przy arteryéy / álbo
gdźie nerui gęsté/ z rozsądkiem/á nieruszáiąc ich pierwéy/
áż sye intemperies/á ćiáłá zápsowánié/lékárstwy mądré-
mi/przy diećie dobréy/odyimuie. A dawáią wiec ná to po-
tie ná vrząd/ coby wątrobę twiérdząc/ krew złą przeczy-
śćiły/ á własnośćią tám iákąś/do fistuły plugástwá któ-
ré w meaćiéch są wypądzáły / których wiec to koniec y e-
fect bywa nalepszy/ kiedy iuż ropá czystá/ równa/ á nie-
śmierdząca/ tám tedy sye pusći. ℞. Agrimonię partes
tres/plantag: partes duas/foliorū oliuę/partem vnam/
scindantur minutim / et contundantur / postquam co-
quantur in vino albo / de cuius colatura mane quouis
die sumat ciatum vnum. ℞. Osmundę (quę filix mas
est Dioscoridi) partes tres / gentianę partes duas/ cen-
tauríj partem vnam/coquantur s a in vino albo/cola-
Tagan.l.3.c.18 tura bibatur. Albo ℞. Agrimonię M. iij/ plantag:

M. ij/ foliorū oliuę siluestris M. j/ gariophilatę ʒ s/ Vigo Add.li.5
mellis ʒ iij/bulliant omnia cum vino albo odoro/et mo-
dico aquę scabiosę / vsquę ad consumpt: partis quartę/
s a colaturę exhibeatur ciatus. A iż w winie to wárząc
każą/ nie bez przyczyny/ gdyż ma moc twiérdzenia parti-
um principum / y przenosząc zsobą w żyły lékárstwá/ wy-
pądzánia wstechliny. zá czym to iść ma / áby ćiáło czy-
szcząc/ropę precz pędźiło. Y byłá kiedyś sektá/ co czérwo-
ném rány y wrzody płócząc/ młodé/ białé/ pijąc dawá-
li / snać przeto rána sye czyśćiłá/ y sączyło plugástwo. ále
áby wino warząc bárzo trzebá/wielu ludźiam/y kto chce
zpróbowáć/ rozumowi sye to niezda/ gdyż złé bárzo y nie
wdźieczné bedźie. Ná vrząd o tém w téy mierze Para- In chir. Mag.
celsus vkázuiąc swe potie y powiadáiąc/ że wino wárzo-
né przynosi zły stomách/ koliki y insze brzydkośći / y prze-
tóż wino obiéráć każe przezrzóczysté/ stáré/ wonné / áby
go niewarząc/ á ono áby moc tę w sobie zá láty miáło.
℞. Sanniculę/ betonicę / pirolę ana M. j/ agrimo-
nię M. ij/ centaurei/ consolidę regalis ana ʒ ij/warzmy.
Albo ℞. Lanceę christi / to iest ophioglossi M. iij/
alchimillę M. ij/pirolę paruę M. j/matrisiluę M. j s̈/
rhabarb: ʒ j/rhapont: ʒ iij/ m̄. Albo ℞. Angelicę ʒ s̈/
mumię ʒ j/spermatis ceti ʒ ij/ glandis quernę ʒ ij/ sara-
cenicę M. ij / ciclaminis ʒ ij/ pirolę maioris et noris
ana M. iij/ m̄. et coque. Albo ℞. Radicū consolidę
mōris ʒ ij/ aristolochię rotundę ʒ iij/ calami aromatici
ʒ j/ ireos ʒ s̈/ buglossę M. ij/ sanniculę M. s̈/ mirrhę/
masticis/thuris/mumię/ ana ʒ s̈/ rhabarb: ʒ vj/ m̄. et
coque S A. Ale v Paracelsa to iest wino y potie tákié
warząc s a/ in vase duplici / álbo w dobrze zálepionym/
coby nic duchów nie vszło/gdyż to ná oko widźiém/ że to
wnet pára wynidźie y mniey mocy mieć bedźie/ á my ácz
każdą potią ták warząc mamy/ále nabárźiéy te/których
moc áby mieysc dálekich doszłá chcemy/ gdyż tákié potie

nietylko w winie/ ále in aquis deſtillatis/ iáko betonicę/ meliſſę/ apij/ ſcabioſę/ pirolę/angelicę/ gentianę/ dictami/ centaureę / ꝛć. wárzą teráznieyſzy chirurgowie/ ále my wiémy/ że lepſza potia być niemoże / nietylko tym fiſtułam które z fránce poſzły/ ále wſzytkim inſzym/ gdziekolwiek iedno ná ciele vsiądą/ iáko drzewo z ſálſą / które kiedy porządnie dni ile trzebá odpráwi / źrzódło fluxóm wyſuſzywſzy/ vczyni to/że do mieyſcá dziuráwégo nic nie pociecze. á mówię dni ile trzebá / gdyż tego niezámierzy/ tylko oná fluxio/ zá którą ſye ropá wiec ciągnąć zwykłá. Bo iáko też to inter indicationes curatiuas / á miedzy rzeczámi témi z których rozſądek wrzodu bierzemy / iáka ropá/ álbo wiele iéy ciecze/ ták tu ſye nalepiéy pokaże/ kiedy ciáło przeczyściwſzy/ pocić ſye będzie/ á złéy krwie tąż drógą/ y ropy ták vmnieyſzy/ że do onégo mieyſcá co namniéy/ álbo nic nie pociecze/ ktemu ieſli z tegóż decoctu ſálſy/iniectio y foment fiſtułę dádzą/ przy rádzie iáko mówię/ á znáczněy humorów popráwie/ callus y twárdość oná zginąć/ á mieyſce ſye zágoić może. ℞. Elect: diaſenę lenitiui ʒ v/rhabarb: electiſſ: ℈ ij/agarici troc ʒ ß/ catharctici imperialis ʒ ij/ m̃. fiat bolus. Albo

℞. Florum cáſsię recens tract: ℥ j/pulueris ſenę p̃p̃tę ℈ ij roſati mes: hamech ana ʒ j/m̃. ℞. Decocti aperitiui moris ℥ iiij / ſyrupoꝝ de eupato: de ſucco acetoſę compoſitę ana ʒ vj/ m̃. niechay przez dni ſześć bierze. A iż cacochimia/ á pełność oná humorów plugáwych potrzebuie/ áby té ſyropy co wywodziły/ vczynimy ſaccul w którym włóżmy do trzech libr decoctu / nád to co tám iuż w decoctie ſolutiuoꝝ było/polipodij ℥ j/ ſenę ʒ x/epithimi ʒ vj/ mirobol: citrinoꝝ/indoꝝ/ chebuloꝝ / ana ℥ j/ hermodactiloꝝ ʒ vj/ſeminum carthami ℥ ß/ ellebori nigri ʒ ij/ galangę/acori ana ℥ j/cinamomi ʒ vj/ ſtłuczmy/w moczmy/co raz wyżymáiąc. Odpráwiwſzy ſyropy przepurguie/ ℞. Decocti ſupraſcripti ſolutiui ℥ iij ß/

adden̄ elect: hamech/ de pſilio ana ʒ ij ß/ oximelis ſimp q s/ m̃. fiat hauſtus. Zátym trzebáli názáiutrz krwie z reki przyległéy vpuścić/z któréy aruſpicinę álbo rozſądek iáki vczyniwſzy/ ieſliby potrzebá/ ieſzcze drugi raz purgowáć/ tedy vczynić. A zátym ℞. Salſę/ligni/pulueratoꝝ ana ℥ iij/ cortic: ℥ j ß/aquaꝝ agrimonię / álbo eupatorij/ fumi terrę/ lupuloꝝ ana ℔ iiij. infuſa per noctem/ et prunis ſeu furfuribus obruta/vaſe vitreato bene munito s artem coquantur / et colata ſuentur / pro ſyrupo ſudorifico. z tegóż do fomentowánia / biorąc ile potrzebá. Pro potu vero. ℞. Salſę/ligni/recenter limatoꝝ / et contuſoꝝ ana ℥ iij / cortic: ℥ j ß/ aquę fontis recoctę/ et colatę ℔ xviij/ in olla vitreata bene concluſa coquãtur s a. To czyniąc/wnet obróćić rece do mieyſcá/ gdzie ćiecze/y przypátrzywſzy ſye tą to iniectią álbo korzeniém z gentiany/álbo z brionijéy/długo vſtrugawſzy/y vwiązánym/do kąd ſye wkłada/álbo o co ſye opiéra/á dno ieſli być może námácawſzy / álbo ieſli niemoże iniectią w piciu ſálſy / ácz y przedtym dawſzy / ieſli krzywé meaty/ álbo ich niemáło co nadalſzy od dziury brzythwą przerznąć / y dopiéro do kąd ſye ciągną poznawſzy léczyć. Bo iż fiſtuły intemperiem odiąwſzy/á ćiáłá ono záplugáwienié wyczyściwſzy / léczyć ináczéy niemożem / iedno callo deſtructo to ieſt ztwárdziáłé brzegi / wewnątrz ſtrawiwſzy/ á rope y plugáſtwá inſzé wyczyściwſzy zágoić/ tedy oto zá ſálſą álbo przepurgowániém / y zá temi potiámi/ iuż tego połowicá vſtánie/iednákże callum zepſowáć na lepſza drógá/żelázo do tego wedle dziury roſpaloné miawſzy. A ieſli rece chirurg nie vfa/ żelázną bláche dziuráwą/ áby ſye drżąc nieuniosłá położywſzy/á trzebáli inſtrument iáko trzćinkę/álbo piórko vczyniwſzy/ przez które ogniſté żelaſko idąc/ brzegów czyſtych niezáymuie/ á tám gdzie callus dosiągwſzy / tylko onégo ſámégo wypali. Czynią wiec chytrzy chirurgowie v bogátych pácientów/

ze śrébrem álbo złotem tákie mieyſcá palą/ twierdząc to zá pewné / że im kruſzec lepſzy / tym inflámmátiey mniey czyniąc/ rychley callum zepſuie / y krwie vſzćia mniey ſye vleknie/ á co wietſza ęſchare / álbo łupież ku odewſtániu łatwieyſzy vczyni. Co daymy im że ták / gdyż y náuká / y pilnośc / y przewaga / zwłaſzczá w trudnych mieyſcách godna áby ſye niemáłem złotá płáciłá / nie tylko mówie tym / coby im chirurg palił / ále coby ſye że zá dowćip y godnośc ſwą wźiął / chwalić mógł/ á zwłaſzczá mówie kiedy w mieyſcách trudnych/ á miedzy rzeczmi ſzkodliwémi y trudnémi. połóżmy fiſtułę przy oku / gdźie gryząće rzeczy trudno kłáść / w noſie gdźie ſmárkoćiny/ kicháwká/ teſknośc/ból nic włożyć niedopuśći/ w ſzyiey gdźie kedy iedno tkniem/ iáko in Angiportu miedzy ćiáłem á głową w mieyſcu ćiáſnym/ wſzytko á ſnadź y ſam wiátr záwádźi/w pierśiách v niewiáſty/ álbo v mężczyzny/ w śiedzeniu/ gdźie iáko człowieká przewróćić/á doyźrzeć przed léczeniém dobrze/ z pracą przychodźi. tám ieſli ſye ieſzcze boi cauterium ogniſtégo / co czynić ? prośić áby ſye niebał przyydźie / á ile być może wmawiáć to weń/ że predſzégo á przeſpiecznieyſzégo odpráwienia niemáſz / iáko tákowé/gdyż wody owé mocné/vnguenty y rzeczy gryząće/ nie tylko callum ná który ſye ſádźiem/ále y mieyſcá przyległé gryzą / á pod okiem iáko beſpieczno / álbo w noſie/ to położyć ? prawdáć żebyſmy niemiali tylko kropek dwie álbo trzy wpryſnąć właſnie ná to mieyſce kedy ieſt callus/ ále w fiſtule ieſli y tego mieyſcá niedoyźrzem/ á ono wgłąb y czáſem nieproſto śiedźi/gdyż kroplámi tylko Bóg dogodźić vmié ? y widáliſmy tego doſyc/ gdźie przy oku to kłáść chcąc/ nie głupi bárwiérze dośiągwſzy oká/ ludźie o złzy niepowśćiągnioné / potym o wyćieczenié oká/miáſto vléczenia fiſtuły przywodźili. ktemu by też námiárniey tákich corroſiwá wpuśćił / áza mieyſc podle / choćby nietrzebá gryść nie będą ? á mieyſc tám/czyli ieſt

co ták twárdych / co choćby ie té rzeczy gryzły obráżoné być niemiały ? czego żelaſko przez bláchę y rurkę wpuſzczoné nie czyniąc/łupież záraz vczyni. po którégo to żelaſká przyłożeniu/záraz że deffenſiuum dla inflámátiey á mieyſcá zápalenia przyłożyć/złączywſzy żółtek iáiowy/álbo cáłé iáie z oleykiem różánym / álbo ieſli trzebá/ ták z wódką różáną. A iż deffenſiwá tych baſis ieſt iáie / tedy wedle mieyſcá przydamy wódek/álbo ſoków/to ieſt pod oko/różáney ná ſzyi/ ná pierśiách borakowéy/fiołkowéy/ tám indźie mléczowéy/ podróżnikowéy/ bábczáney/ ſzáleiowéy/ grzybieniowéy/ ogórkowéy/bániowéy/roſchodnikowéy / ſáłatney/ y inſzych mówię źimnych ſoków / bolum armenum/ terram ſigillatam/ ſantalos/corallos/ ieſli ſye ták zdáć będźie przymiéſzawſzy. A iż mówię wiele ták boiáźliwych bywa/ co ſye wiele dni dáć męczyć lékárſtwy wolą niż tego záraz ſpaliwſzy zá iedne godźinę odbyć/tedy kłádźiem tym w dźiurkę / áby ſye roſprzeſtrzeniłá / ládá korzeń ſuchy/ coby tám roſpecznial/ á powoli dźiurkę z ſobą rozwodźił. co odmieniáiąc/ ná dźień rázów dwá álbo trzy/do dni kilká vczynim dźiurę nie máłą. Bzowym tedy zdrzeniém niektórzy / drudzy z rzepy ſuchéy czopkiem/ á medrſzy gentiáną/ áryſtolochią/ koſáicem/centurią/ćiemierzycą/ vwiązawſzy / áby ſye nie przełomiłá / áni tám zoſtawſzy w dobywániu pracéy / y bolu nie vczyniłá/ zá on ſznurek wyćiągáią : iákóż/ tákie korzenia máią moc/ nie tylko że ſuché od ropy roſpecznieć/ále że troche oſtré/ gorzkié/ á ćiepłé/ przyćiągáć/ czyśić/ á callum gryść powoli. Zálécáią też wtykáć radicē aſphodelli/ titimali/ veratri/ ſphondilij / źiela owégo / co iáko páſtérnak ná wſzytkim rośćie / á náſzy go barſzczem zowią : ále ieſli 8.de si me.fa.
przed wkłádániém/ábo wyiąwſzy z tegóż vczynim decoct/ á przez ſiringę iniectią w fiſtułę wleiem/ ieſzcze będźie lepiéy/wárząc albo którele z nich/ álbo ſprzodku ℞. Radicē altheę ℥ ij/ radicē ireos ℥ j / herbarē betonicę/ fumi-

terrę scabio: ana M. ß/rutę ℥ ß/flor chami: P. ij/samb:
P. j/ coqu: in aquę ℔ iij / ad partis tertię consumptio-
nem/ colaturę ℥ iij/ adde oximelis simplicis ℥ j/ m. Albo
℞. Radic: asphodelli/ centaureę/ gentianę / ana ℥ j/
aristolochię rotundę/ iridis/ consolidę/ tormentillę/bis-
tortę ana ℥ ß/ herbarum scordij/ sabinę/ veronicę/sanni-
culę ana M. ß. contusa et concisa coquantur in aquę ℔
iij/vase oris angusti ad consumptionem partis dimidię/
expresso/adde succorl rutę/ ℥ iij / titimali ℥ j ß/ chelido-
nię ℥ j/ex paululum recoctis/vncijs vj/adde oximelis sim
plicis ℥ j ß/ misce. ℞. Succi agrimonię ℥ iij / succi a-
sphodelorum ℥ ij/ succi chelid: ℥ j/salis communis/salis
armoniaci ana ʒ iij/ sublimati ʒ ij/ florum ęris/alumi-
nis roche ana ʒ j ß/aquę vitę ʒ x/buliant simul ad con-
sumptionem medietatis/vtere/ vnamquamque fistulam
interficit. Albo ℞. Salsę contusę/corticis ligni/ a-
na ℥ ij/ infundowawßy ią godzin kilkonaście przedtym /
wárząc z témiß simplicia/ zálepiwßy gárnec. Albo iesli
tylko sáméy sálsy/y corticis po dwu vncyy/we trzech libr
wody/ do połowice wywárzyć chcem/ przydaymy succo-
rum/ ruthę/ tithimali ana ℥ ij / oximelis simplicis álbo
scillitici do pół libry/vncyy półtory. co nie tylko nam pro
iniectionibus służyć będźie/ ále iesli sye mieysce iáko wiec
ná goleniách bywa/ odęło/ záćiekło/ ogniło/ á ták zepso-
wáło / że wypáść y z sobą wkoło to wßytko / coby zostáć
miáło wyrwáć chce / gębką álbo chustką fomentuymy/
choć tylko omaczáiąc/chocby ztémi źiółmi/ miedzy ie plá
ty dwá biorąc/ á ćiepło ná przemiány kłádąc. Czynią to
wiec ießcze wymyslniéy/(ále też y gwáltowniéy) drudzy/
że to wßytko in aqua vitę / w ówey / co iuż práwie ostá-
tnim rázem z niéy quintam essentiam vczynić chcą/ de-
stilluią z témi wßytkiémi ingredientia/ co decoct álbo in
iectię. My mamyli to czynić/ succos iáko rutę/ titima-
li/ chelidonię/ consolidę/ veratri/y inßych bierzmy/y kro-

pel kilko wewnątrz wpußczaymy/ bo bárzo to po wierz-
chu kłáść / áby miáło intemperiem odiąć / ledwie vwie-
rzym/ gdyż rzecz iest zewsząd gorąca/ále wewnątrz fistu-
le czyszcząc / á callum iey odéymuiąc pomoże. Jednakże
iesli sye ták zastárzał á zátwárdźił callus / że za dni kilko
y dáléy / tym rzeczam vstąpić áni fistuły wyczyśćić chce/
przykłádamy z rzeczy pospolitych vnguentum ęgiptcia-
cum/ álbo oleum vitreolli / álbo viridę ęris / álbo basili-
cum magistrale/ álbo salis armoniaci/ álbo oleum tar-
tari/ sulphuris. bá w tym drugim przychodźi kłáść can- l.4.f.4.t.3.c.11
tharides/ auripigmentum/calcem viuam/ argentum vi-
uum extinctum. ále my zániedbamy tęż/ wiedząc że to o-
státnié rzeczy/co nie tylko ná ßkodliwym mieyscu/ ále ná
żadnym nie máią być kłádźioné / owßem od tych łásk á-
wych poczawßy/ trzebáli póydźiem do owych/co ie ręká
iuż ogniem vtemperowálá/ktorych owo záżylismy nieda-
wno w guzách/y w kośćiách zgryźionych/ iáko to cosmy
wymienili teraz / oleum sulphuris / anthimonij / aquam
fortis/ y owych / co ie ná vrząd czyniémy. Tedy iesli od
korzenia/ albo tych iniectiy nie rozßerza sye fistulá/ ták iż
ią mębrani/ tendones / y inßé suché mieyscá spięły/ y zá-
wárły / przedsye o tym myslić / áby sye otworzyłá / y cal-
lum/ álbo támto wewnątrz stwárdzenié vkazáłá / gdźie
przydźie/ álbo ią témi rzeczámi zgryść/álbo brzytwą prze
rznąć/gdyż to chirurgóm mądrym y Gálenowi nie wno-
wine/kiedy ráná álbo wrzód okrągły będźie/iż sye áni zá-
háwtowáć/áni do zágoienia ták przywieść/ áby sye kráń
ce zeßły/dopuśći/czás vpátrzywßy/ anáthomiéy progres
przed oczymá máiąc / przerznąć. A mówię czás / kiedyby
inflammatiéy / odęcia / á záćieczenia / y bólu wielkiégo
nie było/ Progres anathomiéy / áby sye neruus / y to co
iego náture ma/ iáko ligamenta / tendones / żyły / arte-
rie/ álbo co tákowégo poprzéć / álbo ßkodliwie nie prze-
rznęły/ bo tákié rzezánié/ ból/ rázu rozdráżnienié/y człon-

ká vłomek prędkoby przymoſło. Brzytwą to tedy ták iáko ſye muſcuł álbo mieyſce wzdłuż nieſie rozerznąwßy/ téß defenſiwá/ co y przy paleniu/ pomnieć. y wnet terram ſigillatam/ bolum armenum/ ſangui: draconis/ pilos lepoinos/ y inßych/ áby krew ieſli ciecze ſtánełá/ przyłożyć. Záczym callum z nowu/ ogniem álbo témi iniectiami zepſowawßy/ dla zágoienia/ iem ták iáko wrzodowi álbo inßéy ránie przydáć. Ceruſam/ vſta/ ęs plumbum/ cadmiam/ limaturam ferri/ co kiedy ſye ſußyć y goić będzie/ ná baczeniu mieć ęſcharam/ álbo on łupież/ który troche máſłá námázawßy wſtánie/ y ręką ſye odiąć da. ále iż wßytko ná tym/ rzekę ießcze raz/ áby ſye cállus dobrze wyiął/ co rzecz ieſt nie ták łátwia/ iáko ſye owym/ co go y pálcem álbo páznokty wyłupić każą/ widzi/ tedy wypalimli go ogniem/ wygrzyziemli témi iádowitémi rzeczámi/ nie iuż rozumiéymy że po nim/ widząc że zá tákim léczeniém/ częſto ſye fiſtułá odnawia/ áby ſie też ná czás záwárłá/ indzie niżéy á czáſem gorzéy rádá ſye vkáże: to nam pomnieć trzebá/ ábyſmy záwżdy do onych callum deſtruentia ſprzodku/ mocnych rzeczy przyſádzáli/ á potym z témiż chwile emundantia/ potym incarnantia czynili/ ocet/ miód/ á terebintine/ by też ſnadź ſámé zá záléconé máiąc. Przeto Gordon bierze zinzinberl ʒ iij/ viridis ęris ʒ j/ aloes ʒ ij/ wárza in aceto/ addendo mellis ℥ ß. Potym bierze ſalis armoniaci/ vitriolli/ auripigmenti rubei/ et citrini/ viridis ęris/ ana partes ęquales/ pulverata/ ponantur in alembico de vitro bene lutato/ lento igne ne exhalent/ abiecta prima aqua/ ſecunda etiam/ oſſa corrodet. iákoby rzékł/ vczyniem áni precipi-
lib. 4. c. 8. tat ná dnie/ áni aquam regiam wzgórę. De vigo bierze vñgti ęgiptiaci ℥ ß/ ſublimati ʒ ij/ arſenici ℈ j/ lixivii ℥ iiij/ aquę plantag: roſatę ana ℥ iij/ bulliant ad conſumptionem partis tertię/ iniiciatur per ſiringam. Albo bierze ſublimati optime triturati/ ℥ ß/ fermenti ℥ iiij/ minii

ʒ x/ cum modico aquę roſatę/ czyni trociſcos/ w piecu ná dáchówce ſußąc. á trzebáli ták ſucho iáko czopek/ álbo knocik wpußczáiąc/ álbo ſtłukßy go á octem álbo ługiem/ álbo którym ſokiem roſtworzywßy we wnątrz/ áby gryzło á ſußyło leiąc/ nie przepomnieć correctiua/ które to y ból hámuią/ y do zágoienia rychleyßą pobiédkę dádzą.

℞. Radic: altęę/ liliorl/ biſtortę ana ℥ ß/ ariſtolochię rotundę/ iridis ana ʒ ij/ conſolidę ℥ ß/ ſuccorl apij cinogloſsi ana ℥ j/ aceti roſati ℥ j ß/ mellis roſati ℥ ij/ terebintinę aqua vitę lotę ℥ iij/ coquantur et bulliant ad conſumptionem ſuccorum s a. Tego ieſli do decoctiéy przydamy/ vczyniém iniectia dobrą/ czyſczącą/ y goiącą/ ieſli przyłożem/ ſtánie zá collirium. y ieſli téż tente/ ſphiláć álbo knotek im námáżem/ y tám dogodzim. á wárząc ieſli winá czérwonégo przydamy/ áby ták geſto nie było/ vczynim do rzeczy. Co ieſli ießcze bárziéy záwrzéć fiſtułę będziem chćieli/ mirrhę/ aloes/ ſarcocolę tritorl/ ilé ſye ſpodoba przydamy/ nároſcie. A iż ná innie fiſtuł/ v nas wrzody álbo ćiáłá opádnienié á złégo nárościenié náßy léczą/ w tym ſye my obáczmy/ áby wrzód á owé goleni żebráczé nároſłé dziwną iákoby wątrobą/ inßé od fiſtuł było/ niżeby tychże lékárſtw/ to iáko y owo niepotrzebowáło/ ále że owo dáleko od tego rózné. Przeto fiſtułá ieſt dziurká dawna/ máła/ ćiáſna/ troche álbo nic niebolącą wewnątrz ſtwárdziáła/ á zwiérzchu ropą záwżdy wilgotna: á owé wrzody ná wiérzch ſye wydawßy/ ßérokié/ ſmrodliwé/ záćiekłé/ czáſem bolącé/ z vmniéyßeniém ruchu przyrodzonégo/ y tákie/ co ich z vbywániém mieyſcá gdzie siedzą przybywa. Onym náßym fiſtułam/ co włáſné fiſtuły/ té ſą lékárſtwá/ o których mówiém/ purgowánié ſálſy/ álbo potionum vulnerariarum (gdyż ták y ſtárzy chcieli) vżywánié. calli álbo tego które máią ſtwárdzenia/ ogniem álbo lékárſtwy iádowitémi ſpalenié/ wyczyßczenié y po záſußeniu zágoienié. A tym wrzo-

dóm/ ácz troche przy diećie ćieplice/niewiele sálſá/ ále nawięcéy izdebká/ á wniéy ßáruchá pomocna. Przeto przepurgowawßy ich / á rzeczą więcéy á niż nádźieia niebawiąc/ ktemu że ledwie godni/ áby dobry człowiek do nich chodząc/ ſmród ich wśie bráć/ á tym ſye z mierźiency poſpolitowáć miał/ mázáć każemy. ℞. Radic: puluera: et contuſarũ centaureę/gentianę/conſolidę/dictami ana ℥ j/ciclaminis/ ariſtolochię ana ʒ vj/ ſuccorũ ſanniculę/ perſicarię/ pirolę/ophioglosſi/ rutę ana ℥ j ß/ vini generoſi ciatum vnum / aquę ſcabioſę ℥ iij/ coquantur / ſenſim affundendo oleorũ/ irini/iuniperini/ ana ℥ vj/ vñgti de altea ℔ ß/ de artanita/ martiati/ aregonis ana ℥ iij/ thuris/ mirrhę / maſtiches/ aloe ana ℥ ß / mumię ʒ vj/ trociſcarũ de minio ℥ j/ lithar: ℥ j/ granorũ iuniperi ℥ j/ radic: aſari puluerati ℥ ß/ rhapontici ʒ v/ mercurij ſucco agrimonię extincti/ et bene p̃p̃ti ℥ vj / theriacę optimę ℥ ß / aquę vitę ℥ iij / m̃. cum butiri recentis ℔ ß / et axungię porcinę mundiſſ: ℔ ß / terebiñt ſi opus eſt. y to moiá rádá/ choć płáći/ y záléca ſye / ponieważ prze tákie nogi do niego przyſtep y chodzenié niezdrowé / mázáć go kázáć / y potem dopiéro y prze wybáwienié merkuriußá/ ieſli mu wtám té goleni zgebiáłé/ á ſpárćiáłé/przy śćiérwie zgniłym/ wlazł/ y prze oſußenié plugaſtw/ co ſye po wßytkiém ćiele záhámowawßy/ vpuſt przyrodzony rozlećiáły/ ſalſe mu dáć/ álbo która z tych potiéy/ co ie to w vulnerarias zwáć chcą/ w których iáko wielka pomoc ieſt/ dopiéro obaczym. Bo dáć ie było przed tym/ w ták ćiele plugáwym/ w którym nieproſta intemperies/ále záráźliwy przymiot / krew zropiwßy / á mieyſcá przegryzwßy/ dźiury poczynił / iáko dóydź mogły ꝛ agrimonia / plantago/ liſt oliwny/ dobrzeć tą rzeczy/ ále ießcze nieták bárzo mocné / áby w ták zátkánym á plugáwym ćiele / mogły kolan álbo w nich dźiur/ doſiądz/by ich nawięcéy y náchłużey dawano/ przetóż mázániem ták ćiáło od plu-

gaſtw

gaſtw wyzwoliwßy/ dawaymy potią / która zá eradicatiuum ma być. ℞. Pulpę tamarindorũ ℥ j/ rhabarba: electiſſ: ℈ iiij/ m̃. fiat bolus. ℞. Radic: gariophilatę/ dracunculi/ aſphodelli/ ſymphiti / biſtortę / tormentillę ana ℥ j/ gentianę/centaureę/chameleontis/ ireos/anchuſę ana ℥ ß/ herbarũ agrimonię/ P. ij/ ſanniculę/ vtriusque pirrollę/ plantag: ſcordij/ chamedris / chamepitis/ piloſellę/ veronicę/ aſarinę ana M. j/ ophioglosſi/rutę/ pentaphili/ ſtratiotis ana M. ß/florũ ſtecadis arabici/ P. ij/ hiperici/ aſterattici / roriſmarini ana P. j / hermodactilorũ ℥ j/ aſari ℥ ß/ellebori ʒ ij/ ſeminum plantaginis/burſá paſtoris/ fraxini ana ʒ ij/ granorũ/ cocci infectorij ℥ j/ mirrhę/ aloes/ ſpermatis ceti/ mumię / maſtiches ana ℥ ß/ terrę ſigillatę ℥ j/ in vini albi veteris odori/ vel maluatici/ quartis duabus/ coquantur/ aquę agrimonię/ſcabioſę addendo ana ℔ j ß/ in vaſe oris anguſti/optime lutato.poſt vbi ſubſederint et efferbuerint/ infundantur/ et in petia ligentur / ſalſę conciſę et minutim contuſę ℥ ij/ cortic: guaiaci ℥ j/ ſpecierũ diarhodon ʒ j/ diatrionſantalon ʒ ß / ſeruentur pro vſu. Dawáiąc téy decoctiey co poránek/y przed wieczerzą po kilißku/cukruiąc álbo ſłodząc ſyrupem de eupatorio/ álbo oximele ſimplici do dni ośmi / álbo dźieśiąći / po których to ſyrupiech ieſli ſye zda purgácia bráć/ daymy. ℞. Rhabarb: electiſſ: ʒ j/ radic: aſari ʒ ß/ellebori ℈ ß/infundantur in ſucco tithimali depurato/ per noctem / quorũ expreſſo / adde decocti ſuperius facti ℥ iiij/ diſſoluẽ ellect: de cytro ſolutiui ℥ ß / ſyrupi de cicorea q s. A potym ꝛ pánu Bogu á diećie dobréy polećić/ſtáráiąc ſye/ áby tá curatio ſwym porządkiem ßłá/ o któréy doſyć mądrze wßytcy/ ále oſobliwie Gálen. 2. de ar. c. ad g Jednákże ieſli ſye záwrzeć nieda/ álbo indźie po záwárćiu vkaże / niebárzo ſye iéy y náturze przykrząc/iedno złym żyćiém máteriey niedodawáiąc. Bo ácz owych mnieyßych/ co włáſné ſą fiſtuły / ták wiele w

inßych

inszych iáko y w nászym kráiu/ ále tych wielkich co to go=
leni szpecą y ogryzáią/ ledwie gdźie iedno w sámey polszce
vyrzy. czemuż obżárstwá á niemiárá to czyni/ że od zby=
tku dobrze sye niepukáiąc/ brzuchá muszą do nóg iáko do
mieysc inszych spadząć/ y tám ináczey niemogąc przez
skórę wyćiekáć. y przeto mówię/kto vyrzy wiecey ták prze
mierzłé ognitych ludźi/bądź w domách sláchecki ch/bądź
w klásztorách/ bądź v kśiężey / bądź miedzy ludem pro=
stym/ bá náwet y miedzy niewiástámi/ iáko tu ż ktorzy
ieszcze to sobie chwalą/że to ná wierzch sye wydawszy ćie=
cze. Co kiedyby lékárstwy / przy dobrey diećie á wczás /
rátowáć mogły/po ich powieśći by nic/gdźie mówią bo=
że vchoway / by sye to záwárło byłáby blisko śmierć. á
my ná toż mówiém że ták/poniewaz dolewáć/ á ro=
zumem ná świećie żyć niechcą / niepómniąc że
niémász żadney tákiey choroby/ coby iey
bogá prosząc/ á wczás opátruiąc
lékárstwá/ á żywot skromny
wypędźić niemiáły.

W siedzeniu krosty.

Przálość/ zránienie / á iákoby spárze=
liná / álbo owrzodzenie w siedzeniu
v ludźi/ á w mieyscu przyrodzonym v
niewiast bywa/ (ragades á potym
condilomata Grékowie zowią) prze
humoru/krwie/ á máteryey spáloney/
l.3.f.17.a:c.12 álbo bárzo koleryczney przypłynienie/
ktore to/álbo náturá pełna sámá przez
sie przynosi/ ábo wiec kiedy plugástwá przyrodzone tám
tedy trudno odchodząc/ dłuzey niż trzebá sye stánowią /

przegryzuią / párzą / y ták skórę / muszkuł/ y żyłki/ kthóre
tám wchodzą drażnią/że iákoby zászczérzenie / zápalenie/
á owrzodzenie wkoło siedzenia/á w przegubách zostawa.
czego iż sye w ćiałách miarnych / á porządnie żywiących /
nie doyźrzym/ tedy tylko tám wyglądáć potrzebá / gdźie
zbytek plugastw zá nátury powodem/ do meatów wiet=
szych ten humor ostry prowádźi. á iż wiémy że ćiałá / bę=
dąc czym iádowitym/ (iáko oto ná ten czás fráncą) zá=
rázone/ muszą by też rzeczy nálepszé/ y ná wybór roskazá=
né/ ku posiłkowi w sie bráły / wielką ich część / we złé á
przykré humory obrácáć/ tedy oto ktoredy ie kolwiek ná=
turá obróći / trudno / iedno złé á iádowité być muszą. y
przetoż kiedy sye przepuszczą nosem / zgniłé/ kliowáté/ z=
ropioné/ y brzydkie/ vstámi/tedy tákże dosyć przemierzłé/
potemli/tedy śmierdzącym/vrynąli/tedy zbólem/ z rzezá=
niem/ á czásem iákoby ze krwią/z nićiámi/ od żył odskro=
bánémi/ stolcemli/ tedy álbo bárzo psié á spiekłé/ álbo z
ropą/ z phlegmą/ á z táką mieszánina / ktora od przyro= Æg:l:6.c.80.
dzoney zda sye być dáleko/ ćiecze. y táż to ćiekąc przez ki=
szki á o ostátnią (intestinum rectum zowiem) álbo iey
muszkuł / ktory te drógę (sphincter mu imie) záwiéra /
sie opárszy/ iáko miekkie dosyć y subtelné częśći/ gryźie y
ráni/ ták iż wiec áni siedźieć/ áni chodźić/ áni leżeć / prze
ból nie dopuszcza. á co ktemu/ że sye wystáć nie rychło /
áni vléczyć łátwie może / przeto że humorów tám przy=
pływa / poniewaz to tákie mieysce/ktore co dźień/ zá cho=
dzeniém ná potrzebę drażnić / y odnáwiáć sye musi.
Co rychley tedy/ póki więtszy ból / zápalenie/ álbo condi=
lomata/ to iest guzy / álbo szyszki zászczérzoné / á bárźiey
bolącé nie przyydą/o tym pomyslmy/ áby sye ćiáło dobrze
przepurgowáło/ przypátrzywszy sye ktora część ćiáłá ná=
bárźiey grzeszy/ á od ktoreyby ostrość oná/ y krwie spále=
nié przypływáć sye zdáło. Lec iż to pospolićie/ iáko insze
fluxy przez kiszki od wątroby / czásem też (ále rzadzey)

od ſłodzony bywa/ ná te wzgląd máiąc/ ſalſy chorégo ná
poić/ z tymże przepurgowániém/ y z tąż przypráwą/ iáko
w niedawnych fiſtułach. Co iż téż więc czáſem przez wiel
kiéy trudnośći ſye vléczyć dawa / tylko ſyropy dawſzy/
przykłádaymy/ gdyż ſye to pokazáć może/ że do ſalſy po-
ſtąpić nie będźie trzebá. ℞. Pulpę tamarindoꝝ ℥ j/
rhabar: electiſſ: ℈ ij / elect: de psilio ʒ ij / m̃ fiat bolus.
Albo decoct florum et fructuum cordialium/przydawſzy
potią. Zátym ieſli látá y czás ścierpi / vpuśćmy krwie
z ręki práwéy/ á z żyły wątrobnéy/ wedle potrzeby/ do ſi-
rupów decoctum aperitiuum / álbo ſámo / álbo z témiż
ingredientia co w przeſzłym/ gotuiąc/ którégo ℞. ℥ iiij/
quibus adde ſirupi de cicorea cum rhabar: de endiuia ã
℥ ß/ de praſsio ℥ j/miſce. Albo ſiruporum de fumo terrę
de epithimo/de lupulis ana ℥ j/oximelis ſimpli: ℥ ij / m̃.
biorąc przez dni ſześć/álbo póki potrzeba porádźi. Zátym
℞. Maſſę pillularum aggreg: ℈ ij/arabica: ʒ ß/ellebori
extracti ǧ iij/cum elec: roſ: mes: reform: pil: n° ix. Albo
℞. Mirobolanorum citrinorum/chebulorum/ indorum ã ℥ j/
polipodij/epithimi ana ℥ ß/ foliorum ſenę ʒ iij/ infuſa per
noctem coquantur. quorum colaturę adde/ catholici ℥ ß/
hamech/indi ana ʒ j ß/ de ſucco roſarum ʒ j/ ſirupi de ſuc-
co meliſſę ℥ j/ m̃. fiat hauſtus. W tym wątrobie doga-
dzáiąc niezábaczmy morſellów vczynionych / ex diarho-
don hepatis ʒ ij/ diatrionſant: ʒ j/ letificantis ℈ ij/ a-
qua meliſſę ſacharo diſſolut: formentur s a. A ſtrzeżem
ſye w tym poſpolićie/wſzytkich tych elektuarzów/mocno
dla ſcammonéi álbo turbitu purguiących/ gdyż do miey
ſcá / czáſem więc ieſzcze więcéy przyćiągnąc vmieią/ bóle
tym bárźiéy y teſkność wznawiáiąc. tedy ieſli ſcammo-
nei/ álbo iéy rzeczy równych/co ſą dobrze vcorrygowáné/
iáko bárźiéy anthimonium/ álbo turbit minerale ſtrzédz
ſye potrzebá: Cryſtérsż to tedy rádniéy z przodku odprá
wimy/która w lećiech y w temperaturze dobréy/ zá przod-

ku choroby ſamá ſnadź wiele ſpráwić może. ℞. Her-
barum maluarum cum toto/ betę/mercurialis/ violarię/ en-
diuię/ lactucę ana M. j/ prunorum ℔ ß/ coquantur s a/
colaturę ℔ j/ adde furfuris P. ij/ vitella ouorum n° ij/ ſa-
chari ℥ iij/ olei violati/ butiri loti ana ℥ ij/ miſce. Albo
℞. Olei communis ℔ j/ mucaginum / ſeu ſuccorum al-
tęę/ pſilij/ ana ℥ j/ lactucę/ betę/ equiſeti ana ℥ j ß/ mel-
lis roſati colati ℥ iij/furfuris P. ij/ m̃. Tám zárázem/ iż
chorému przyłożyć potrzebá/ vczynimy/ ná to pomniąc że
mieyſce miękkié / wilgotné á bolącé / álbo bárźiey mamy
rzéc teſkność nioſącé / przeco odmiękczywáiąc / ſuſzenia
tylko ſámégo potrzebá/ ná ſtrónę odłożywſzy té rzeczy/co
by gryść álbo zápalić miáły / owſzem że tám y ſáme ko-
ſzule / ábyniéurażáłá trudno áccommodowáć / tedy téż
tylko ſye kryſtérá/ lub wgłąb/lub po wiérzchu/ wpuſzczo-
na znidźie / á potym pára álbo náparzánié. ℞. Altęę
maluarum cum toto / meliloti/ violarię/ ana M. ij/ hor-
dei lentium/ contuſorum ana M ij/ furfuris M. iij/ fari-
nę/ ſeminis lini ℥ iiij/ florum chamomillę P. iij/ florum ta-
pſię P ij/ roſarum rubrum/ P j/ coquantur in aquę q s/ ad
partis tertię conſumptionem fiat fotus. Albo ℞. Te-
go decoctu ℔ ij/przydaymy mu thuris/aloes/mirrhę ana
℥ ß/ licij/ ʒ x/ aluminis rochę ℥ ij/ bulliant puluerata
modic: ad partem ſuffumigandam. Mógłby w tym y
vsieść / miednice tego nápełniwſzy / y ieſliby chciał y w
ſzkopcu / álbo w wánnie/ niebyłoby źle/ iedno że tego czę-
ſto trzebá/ oto miáſto wánny fotus.

A iż téż y ten do przyłożenia álbo pomácánia przez bó
lu podobno niebędźie/tedy ięż párá/ która w tym wſzytcy
kążą czynić/y doznawamy że dobra/ iednákże ſuffumigu-
iąc/ niechay to gorąco niebędźie / ále niechay ten decoct
z témi rzeczámi wpátelli álbo wgárncu pod ſedeſem ſtoi/
á álbo pod gárncem węgla kilko/w drugiém gárncu bę-
dźie / áby ſye to tám grzało / álbo z drugiégo / co podle

wré/ gorącégo co raz przyléwáiąc/ páre puśćiło (byle
wolną) odmiekczy/ ćiepłem / y iákoby opłócze rope / y
rospedźi/ ſpádaliny własnośćią rzeczy wyſuſzy/ y vléczy.
Co ieſliby ſye zdáło ná zużel / álbo ná młyńſkiégo kámie-
nia ſztuke/álbo ná cegłe roſpaloną poléwáć/tedy dobrze/
ále powtórzeć ieſzcze/ niechay to gorąco niebywa/niewiá-
ſtam embotum/ á po náſzému liy/ co przezeń do báryłle
ią podſtáwuią/ á ták ią kobiercem álbo iéyże letnikiem
proſtſzym ogárnąwſzy / páre w iéy iáme puſzczáią / gdyż
wiec z piérwſzych álbo nierządnych ich potrzeb / czáſem
téż zrodzenia w plugáſtwie trudnégo/ do tákich bolów y
lékarſtw przychodźić muſzą. Acz czáſem niewiáſty ſámé
bárwiérzá do tego niewołáiąc/winem to czerwonym ro-
żéy w niém námoczywſzy/á troche ałunu ſpalonégo przy-
ſkrobawſzy/odpráwuią. wárzą ku temu dźiéwánowégo
kwiátu/ czarnéy y czerwonéy różéy równé cześći/czáſem
plantaginem/ prunellam/ equiſetum/ biſtotam/ piloſel-
lam/ conſolidam/ á ná koniec y debowych gałek przyda-
wáią/ y niebárzo od rzeczy/owé co ich ná to zſtánie/zgrá-
narowych iabłek całkiem/ ſok wyćiſkuią/y tém płóczą/co
może téż y z náſzych winnych doſtáłych vczynić / y cukru
albo ſoku dźiéwánowégo przydawſzy płókáć/ álbo párą
miekczyć. Zá tákiémi rzeczámi mázem. ℞. Olei ſeminis
lini ℥ iij/ omphacini ℥ j ß/ roſati ℥ j/ thuris / maſtiches
ana ʒ j m̃. cum cera modica/ fiat liniment. Albo
℞. Pinguedinis gallinę liquefactę / olei lini ana ℥ ij/
vitella ouorũ n° ij / farinę volatilis P. ij/ croci ℈ j/ m̃.
℞. Olei lini ℥ iij/roſati mirtini ā ℥ j/boli armeni/ſang:
drac: ā ʒ j ß/plumbi vſti/ceruſę ā ʒ ß/cerę q s m̃. f. liñt.
Albo ℞. Succorũ plantag: caudę equinę/cinogloſsi/
ana ℥ j ß/ vini expreſsionis granatorũ / cum corticibus
factę / vel vini ſimplic: rubri ℥ iij/ florũ taxi barbati/
P. ij/ roſarũ rubrũ P. j/ coquantur/ olei lini ℥ iij/ liliorũ
chamom: omphacini ana ℥ ß / ſeui hircini ℥ j/ addendo

thuris/maſtiches ana ʒ j/ aloes hepaticę ʒ j ß/ litharg:
ana ℥ j/ ceruſę/ plumbi vſti/ thucię ana ʒ ij/ ad ſuccorũ
conſumptionem ducantur in mortario plumbeo cum te-
rebintinę ℥ j ß/ fiat vnguentum. A z Gordoná krótſzé. *par: 5. rub: 5.*
℞. Medullę cerui vituli / medullę quę eſt in maxilla
porci/ axungię gallinacę / et anatis / butiri ſine ſale /
olei ſiſamini/ olei amigdalarũ dulcium/ olei mirtini / de
papauere ana ℥ ij/ aloes/ lithargiri/ cadmię lotę / tra-
gacanti ana ʒ j/ cerę nouę q s f. vñgt / addendo farinę
volatilis molendini parũ. Albo ℞. Olei lini ℥ ij/ cha-
mom: de papauere/ adipis gallinacę/pingued: maxillę
porci ana ℥ ß/ maſtiches/ mumię / plumbi vſti/ ceruſę/
thucię lotorũ ana ʒ j/ cerę et terebintinę/ ana q s m̃. fiat
vnguentum. Albo co do wſzytkich / mieyſcá tám tego
rázów / rimas/ ragades / condylomata / fiſſuras mari-
ſcas/y inſzych Fauentin záléca. ℞. Ammoniaci/ galba-
ni/ olibani/ maſtiches/ ſarcocolę/ mirrhę/ mumię / alo-
es hepaticę/ bdelij/ lithargiri/ florũ ęris ana ʒ j / ariſto-
lochię rotundę / conſolidę moris/ ſang: draconis/ genti-
anę/ gallarũ ana ʒ j ß/ fiat puluis/ który z miódkiem ró-
żanym/linimentem/z oleiem lniánym/y zterebintiną má-
śćią/z winem/fomentem być może. ácz ſam proch po ná-
parzániu álbo po mázániu / gdy ból y wilgotność vſtá-
nie/ záſuſzyć y zágoić może/ álbo záſypuiąc gdźie ſye do-
śiądz da/ álbo wiec czopek / á iákoby collirium mieyſcu
przyprawiwſzy/ przywinąć. álbo criſtérą / z dźiéwánową
wódką/ álbo z winem/ álbo z decoctem/tylko w to miey-
ſce leiąc. Gdźie ieſli decoctu ſálſy nie zápomieniém / w
tym iáko w káżdym ná ſkórze rázie/bárzo pomocną nay-
dźiem/á niewiele inſzych decoctów ſzukáiąc/ tą ſámą płó-
czmy/y fomentuymy/te ſáme pić dawaymy/w téy ſáméy
ieſli nas zſtánie/ iákóż czáſem zſtáć może / inſeſſus álbo
wánne roſkażmy/pómniąc téż y o ćieplicach/że tákowym
rázóm ſą bárzo vżyteczné / lec że przed niémi wypurgo-

wánia y zgotowánia trzebá/ sálsá to vczyni/ máiąc pewną własność léczenia/ á cieplice oplóczą/ zásuszą / y skórę do pierwszégo przyrodzonego ochędostwá przywiodą. A niémamy tych rzeczy ważyć lekce / choć sye małé zdádzą/ gdyż wiec długo trwáiąc/ y bólé nád miáre wielkié czynić/ teskność/ ochudnienié/ z sobą niosąc/ áż do mázánia przychodzą/ po ktorym widalismy to / że áż cauteria w goleniach ieni/ deriuatią czyniąc/ vżywáły ich/ zwłasczá w náturze/ y w ciele plugáwym/ tedy dobrze że tákim y nápić sye sálsy porządnie dámy/ przed nią y po niéy pilno purguiąc/ y iéy decoctem fomentuiąc. A sposób picia/ ten co niedawno w fistulach własnym być może/ ták że mázánié tóż posłuży / ná diete áby byłá dobra záwżdy pómniąc/ to iest potráwy nie korzenné/ nie słoné / nie dymné/ nie przyprawné/ ále iáko naprościéy być może/ bárziéy pieczysto niż wárzysto vczynioné. frásunek/ praca nieporządny sen/ nocné potrzeby/ co nadáléy. tego sye boiąc/ áby niewieście/ iéy iámá/ á człowieku siedzenié/ oprzawszy/ popádawszy sye / á zápaliwszy/ nie zgniło. á przy zápaleniu y ocieczeniu/ fluxámi wielkiémi álbo biegunką sye ták nie záráziło / áby z máłéy á niespodziáłéy fraszki / przykra chorobá / á smierć niespodziana niebyłá.

Krwá=

Krwáwnice

Krwáwnice/ zowiemy owé żyły/ co w siedzeniu nápecniawszy/ krwią cieką/ Hemorhoidámi Łácinnicy y Grekowie dotąd zwáli. kthóré to ludziam bárzo pełnym/ álbo prze zápsowánié krwie bárzo plugáwym/ sámy przez sie zá powodem nátury/ pełność á złość wyrzucáiącéy/ sye vkázuią/ y ku vlżeniu/ od złégo czásem w iesieni / álbo ná wiosnę / czásem téż y tych czásów / álbo ich porządku nie czekáiąc płyną. A iáko náturá w spráwách swych wszytkich dziwna/ y do sobie pomocy dania chętna/ ták do tego w człowiecze kiedy sye nábierze/ áby zbytek wyrzuciła/ á rátunek sobie dáłá rącza. Co ácz w káżdym ná wierzch plugastw wyrzucánia sye widzieć da/ kiedy álbo krostámi/ álbo guzámi/ álbo wrzodámi/ álbo fistulámi/ álbo gdziele inszémi meátámi plugástwá prowádząc sye czyści / ále snadź w tym nabárziéy / kiedy przez siedzenié czásów swych / te krew wypycha/ która vlżywa y vmnieysza chorób nie máło/ głowie/ piersiam/ wnetrzu/ brzuchowi wszytkiemu/ awa od nawietszych/ do namnieyszych częsci ciáłu/ ták iż Hipokrátes zálécáiąc ie wylicza/ cáduc/ melankolią / száleństwo/ głowy bolenié/ slinogórz/ á gardłá zápalenié/ pleurę/ wnetrza zdycháwicą á z fébrą ciężką / y rozgorzeniém ból / słodzony stwárdzenié y zámulenié / nérek bolenié/ członków/ w podágrách/ álbo w chyrágrách męczenié/ wrzodów/ krost/ swierzbów/ snadź y trądów/ á krwie wszytkiéy/ ták w żyłách/ iáko y w árteryách zápsowánié / máchárzyny/ pendentá/ y inszych mieysc/ cięzkich chorób. Przeto że imi wyrzuca krew one zbytnią / álbo że iéy názbyt

de bon: & vit: suc: 6. sa: tuēd.

6. de m: vulg De humorib.

á częsci

á części ciáłá obciążyć á zápalić miáłá/ álbo że sye tak ze-
psowawszy zrzedziáłá/ á ſsérwatczáłá/ ábo że zgeſtnąwszy
sye ſsiadłá/ zgorzáłá/ á z melancoliczáłá/ ábo wiec że sye zá-
iádowiwszy/ tám gdzie sye vrodziłá á gdzie ku pożytkowi
ciáłá zoſtáć miáłá/ zgodzić sye nie mogłá. Co/ czynić też
czáſem náturá y mieyſcámi inszémi/ gdyż vſty/ noſem/ vſzo
má/ plwániém/ przez członek/ álbo przez wrzody iákie/ sye
krew ſączy/ ále nie z tym porządkiem/ iáko przez té krwá-
wnicé/ gdyż témi porządnie á iákoby potrzebnie sie to czy
nić zda/ pełności mówie/ á záiádowienia ábo zápſowánia
krwie vpleniáiąc/ mieyſcem tám tym które ná to sye vro-
dzić zdáło / áby plugaſtw pozbywáiąc / náturze ſłużyło.
Które to mieyſce / ácz ieſt podległé przypadków nie má-
łu/ iáko kroſtom/ brodawkam/ guzom/ fiſtulam/ zwydy-
mániém/ ielitá wyſádzeniu/ figam/ fiſtułam/ y coſmy nie
dawno czytáli ragadom/ álbo condilomatom / á w tym
wszytkim / zápaleniu álbo rozmáitym bolóm/ ále żadné-
mu z tákim pożytkiem / iáko tym krwáwnicam / które z
vlżeniém á wdzięczną pomocą nátury bywáią/ y o które
to medici ieſli ich náturá ſámá przez sie mieć niedopuści/
ták sye wiec z pilnością ſtáráią / iáko o iedno lékárſtwo
wszytkim przednieyszym częściam / y tym które od przed-
nieyszych pochodzą/ nálepszé. záczynáiąc od tąd/ áby ciáło
co nalepiéy sie wypurgowáło/ lékárſtwy co może być ná-
łáſkawszémi. ℞. Floꝝ caſsię recens tractꝝ ℥ j/ rhabar:
electiſſ: ℈ ij/ pulueris ſenę ppt ę ʒ ß/ m̃. fiat bolus ſacha-
ratus. Albo Aquę boraginis/ meliſſę q s / diſſolut: et ſi-
rupo violato dulcoratus fiat potio. ℞. Siruporꝝ de
fumo terrę/ lupulorꝝ/ de ſucco meliſſę ana ℥ ß/ oximelis
ſimpl: ℥ j/ decocti aperetiui morꝝ ℥ iiij/ miſce. ſic pro a-
lijs vicibus. ℞. Elect: diaſenę lenitiui ʒ vj/ hamech ʒ
iij/ de pſilio ʒ j / pulueris ſenę ppt ę ʒ ß / ſirupi biſantini/
decocti mirobol: omnium ana q s miſce. fiat hauſtus.
A iż aloes ſacotorinum/ á w niebytności iego proſté/ te-

mu nalepiéy ſłuży/ z tego piłłułki czyniąc/ á ieſtli nie dále-
ko extractum ellebori / do ſkrupułu trzy graná przykłá-
dáiąc / przed obiádem przy ſiropách / co dzień álbo prze-
zedni dawaymy/ pomniąc że ieſt do tego włáſné. Zátym 2. ad glauc.
áby sye ściągnełá/ á tám obróciłá tá máteria / bańki do
vdów/ álbo we wnątrz/ álbo zá sobą ſtáwiamy/ párząc
álbo fomentuiąc ciáło/ á zwłaszczá w támtym siedzenia
mieyſcu nabárziéy / w wánnie álbo wiec w ſáméy komu
sye sſtánie oliwie/ álbo nápoły z wodą/ álbo w ziołách v-
wárzywszy ie/ to ieſt slazy/ noſtrzek / rumien/ kopydnik /
bukwice/ bylice oboie / mácierzanke / czyściec / fiołków
márcowych liſt / mácierzanke ſantę / y té co ich niewiá-
ſtam prze dobyćié ich plugaſtw dawamy/ nie zábaczywá-
iąc thériaki dobréy / w ten czás álbo przed tym / tyle ile ad Piſonem.
rozum porádzi. W czym ieſliby sye wánná vprzykrzyłá /
kurzenié á párá znoſnieysza będzie/ do którey to páry/ de-
coctią czáſem z winem/ czáſem z octem/ álbo z wódkámi
deſtilowánémi/ wedle potrzeby czynimy. á iáko záwżdy
to wiémy / że po fomencie álbo náparzániu / mázáć po-
trzebá/ ták tu oleykiem liliowym/ rumienkowym/ kopro-
wym/ migdałowym/ bobkowym/ máſłem/ álbo ſłoniną/
niż do owych mocnieyszych przyydzie mázmy. Albo z szper
ki czopek vrznąwszy/ tám w kłádáć roſkażmy/ álbo wiec
z korzenia cicláminis (świniem bochenkiem nászy zowią)
iescze żółcią trzebáli námazawszy. Albo wziąwszy żółci/ 10. de ſim: m. f
(wołowáli to/ rybiali będzie) z pół vncyéy / octu z vn-
cią/ aloe roſtártégo z drágmę/ mázem. Albo catapla-
ſmy kłádziem/ wziąwszy cébulę iedné vpieczoną/ korzenia Meſue
ciemierzyce vtłuczonégo troche/ gnoiu gołąbiégo troche/
zmiészáć y przyłożyć. Albo ℞. Succi tithimali/ fellis
bouis ana ℥ j/ radicꝝ ciclaminis/ ſeminis ſtaphis agrię
ana ℥ ß/ m̃. Albo ℞. Fellis taurini/ ſtercoris colum-
bini ana ℥ j ß/ ſeminis ſtaphis agrię ʒ iij/ colocinth: ʒ ß/
ſuccorꝝ ciclaminis/ et cepe ana ʒ ij / oleorꝝ de abſintio /

de amigdalis amaris ana q s / miſce. fiat emplaſtrum.
℞. Pinguend: lardi craſę ℥ ij / oleorꝝ irini/ rutę/ ana
℥ j/ cum ſucco cępe/ oui vitello/ croci modico m̄. vel hu=
ius vnḡti ℥ ij/ adde ſtercoris columb: ℥ ß m̄. A iż tákowé
rzeczy poſpolićie czynią ból gryząc/ gdyż ſą oſtré / obey=
źrzéć ſye ná to trzebá / áby więtßégo niżby ſye wytrwáć
dał nie vczynili. zá którymby to álbo teſkność / álbo nie
ſpánié/ álbo gorączká/álbo fluxy y trudność w częśćiách
przyległych/ wzbudźić ſye miáły. bo iáko to z anatomiéy
y z experienciéy baczym/iż káżda z tych częśći nadálßych/
to ieſt końce pálców/ nos/ vßy/ pięty/ pendent / nábár=
źiéy niż inßé bolą / tedy y w śiedzeniu mußkuł ten/ co to
mieyſce záwiéra/ tákież bóle vczuć y vczynić może. Prze
to ieſliby ſye ból iáki zá tákimi rzeczámi wßczynáć miał/
decoct álbo foment dla niego vczynić / z onychże rzeczy
piérwßych / to ieſt / z ślazów / z rumnu / z noſtrzyku/ z
róźéy.ꝛc. Albo ℞. Maluarꝝ/parieta: viola: meliloti/
chamomillę ana Manipulum ß / florum tapſi barbati
P. ij / ſeminis lini ʒ iij / fiat decoctum per fomentum.
A czynią té fomentáćię czáſem w winie / czáſem w wo=
dźie/ czáſem w piwie / (ieczmiennym zwłaßczá) czáſem
w mléku / wedle potrzeby. Co ieſliby wewnątrz ſye tám
co rozdrażniło/ á foment co po wiérzchu czyniém dosiądz
áni vśmiérzyć niemógł / iniectię álbo kryſtére vczynimy/
iákoż kryſtéry zwłaßczá/odpráwiwßy vniuerſalem cura=
tionem/przez ſiropy temu ſą napożytecznieyßé/zſobą wła=
ſnie dosiągáiąc mieyſcá. ℞. Olei communis ℔ j/ ſucci
cępe ℥ iij/ ſucci ciclaminis ℥ j ß/ caſtorei ℥ ß/mirrhę ʒ ij/
agarici trociſcati ℥ ß/ m̄. Albo ℞. Succorꝝ petroſel:
ciclaminis/ peucedani ana ℥ iij/ ſucci cępe ℥ ij/ ammoni=
aci / galbani / caſtorei ana ʒ iij/ mirrhę ʒ ij/ coquantur
cum vini ciato ad eius conſumptionem/deinde addendo
olei chamomil: ℥ ij/ eſippi ℥ ß/ fellis bouini ℥ j ß/m̄. fiat
enema. Albo ℞. Radic: eringij/ petros/ ciclaminis/

cappare

capparꝝ/ariſtolochię longę ana ℥ j/dictami/iridis/ gen=
tianę / dracunculi ana ℥ ß/ aſari veratri ana ʒ ij/ her=
barꝝ betonicę / meliſſę / pulegij / maluarꝝ / origani ana
M. j/ rutę / ſcordij / hiſopi / thimbrę ana M. ß/ florꝝ
chamomil: P. ij/ tapſi barbati helioc: matricarię/hipe=
rici/ ana P. j/ ſeminum ciceris rubri ℥ ij/ ſeminum vitic:
nigellę ana ℥ ß/ coquantur s a/ ad dimidię partis con=
ſumptionem colaturę ℔ j ß/ adde olei amigdalarꝝ ama=
rarꝝ/ ℥ iij/ oximelis ſimplicis ℥ iij/ m̄. Albo iniectie któ=
ré ták dáleko niewchodzą / z tegóż / iednóż że mniéy tego
wléwáć / á nie długo trzymáiąc wyrzucáć / y ieſli ſye to
nieuprzykrzy częſto/odnawiáć. Zá tym námázuiąc/á po=
mniąc / że té iniectie żyły zmiękczyć / odetßé y nábránßé
niż były/ á ſpoſobné do otwiéránia ſye vczynić máią. Zá
czym ie linimenti álbo vnguenti otworzyć trzebá / ták
iáko de Vigo káże. ℞. Butiri vaccini ʒ x/ olei de li:4.t.s.c:4.
vitellis ouorum/ ℥ ß/ pinguedinis anatis/ ſucci planta=
ginis/tapſi barbati ana ʒ ij/ in mortario plumbeo per
medietatem diei duceñ: fiat liniment/ intus digito vel e=
lichnijs imponendum. Albo ℞. Mucaginum ſeminis
maluarꝝ/ cidoniorꝝ/ pſilij / fenugreci ana ℥ j/ diatrag:
albi contuſi/et per noctem in aqua roſata infuſi ℥ ß/ fa=
rinę fabarꝝ ℥ iij/ oleorꝝ chamomil: de ſemine lini ana
℥ j ß/ butiri in mortario plumbeo donec nigreſcat ducti/
olei viol: pingued: anatis ana ℥ ß/ carnis pomorꝝ/ ſub
prunis coctorꝝ ℥ iiij/ ſuccorꝝ plantaginis / cinogloſsi/
bugloſsi/tapſi barbati ana ℥ v/bulliant ad conſumpti=
onem/ ſub finem addendo croci ʒ j/ vitella ouorꝝ n° ij.
Albo ℞. Carnis pomorꝝ ſub prunis coctorꝝ ℥ iiij/bu=
tiri ℥ iij/ vitella ouorꝝ n° ij/ in mortario plumbeo per
ſpatium trium horarꝝ ducantur cum olei violati / ami=
gdalarꝝ dulcium / pingued: gallinę anatis ana ℥ ß/l a=
ctis muliebris ℥ j ß/ farinę hordei recentis / et cribellatę
farinę fabarꝝ ana ℥ j/ ſucci radic: tapſi barbati / et fo=

 liorꝝ

liorꝝ ana ℥ j ß/ omnia ad ignem bulliant s a/ ad ſpiſſitudinem/ addendo ſub finem vitella ouorꝝ n° ij/ croci ʒ j.

Albo ℞. Caput verueccis ſeu caſtrati / cum extremis hoc eſt pedibus / coquantur in ſufficienti quantitate aquę/ ad perfectam coctionem ſeu exoſſationem / quibus reiectis/ colaturę adde/ radices alteę/ radices tapſi barbati contuſas/ meliloti/ maluarum /violarꝝ/ marrhubij ana M. j/ chamomil: P. ij/ pomorꝝ dulcium bene olentium n° vj/ hordei mundi/ lentium/ ſeminis lini ana ℥ ij/ addendo oleorꝝ chamomil: anetis / ſeminis lini roſati / ana ℥ j/ pinguedinis anatis/ olei violati ana ℥ j ß/ croci ʒ j/ vitella ouorꝝ n° iij. Albo to/ które condilomata ficus y té tám guzy twárdé / á vporné miekczy y wywodzi.

℞. Oleorꝝ chamomil: anetini/ ſeminis lini ana ℥ iij/ olei de chriſomelis / olei amigdal: dulcium/ butiri ana ℥ j ß/ ſeui vaccini/ vitulini ana ℥ ij/ pingued: anatis/ gallinę/ anſeris ana ℥ j/ mucaginum ſeminis alteę/ et radic: eius ſeminum pſilij/ lini/ maluarꝝ et violarꝝ ana ℥ iij/ lithargiri ℥ iiij/ ad ignem s a/ coquantur/ donec aſſumant conſiſtentiam cerati mollis/ adden̄: terebintinę clarę ℥ ij ß. Owé krówki/ álbo ſtonogi/ co pod cegłą/ zá ławą/ álbo zá błoną woknie ſye náyduią/ woleiu ſmáżą y tym oleiem námázuią/ ácz y owych ſye w tym vżyć godzi/ które ex buprestibus (pámrowiem náßy/ álbo lumbricis gliſtámi zowią) ſye czynią/ ſedatiuum doloris proſté dawßy/ ex mica panis/ oleo lini diſſoluta/ cum vitello oui et croco. A iż ſą krwáwnice rozmáité dáleko we wnątrz/ iedné/ co ie ślepémi zowiémy / záwieſiſté á wyſádzoné/ drugié/ té co ſye wyſádziły álbo wydáły / do tego przywieść podobno łatwie/ álbo témi kryſtérámi / álbo iniectiámi/ álbo náparzániém / álbo párą odmiekczániém / álbo emplaſtri/ álbo námázywániém/ álbo témi tám rzeczámi oſtrogryzącémi/ które wiec záwodzą nas czáſem áż do owych wódek / álbo oleyków / co mieſo dziwie y kości zbuczniálé

gryzą / zwłaßczá mówie / ieſli ſye wyſádziły á vkazáły / gdyż ſtárzy medyci włóſieniém ſtróną álbo powróſkiem ie obwiezowáli/ y láncettą/ álbo pußczadłkiem przecináli. lecz ieſli ſkryté będą / tu wiec trudnieyßa ſpráwá / widząc że teſkność zá mieyſcem bolącym. ktemu ieſli ſye ciekáć nie zuczyli / álbo náturá y látá nie potemu/ náturá mówie / iáko niewiaſt / które co mieſiąc té rzeczy toczą/ álbo ludzi co z noſá krwią/ káßlámi / potámi/ áperturámi/ biegunkámi czeſtémi/ gonorrheą/ álbo inßémi fluxámi / plugaſtw pozbywáią. álbo ieſli przed lat czternaſcią / álbo w ſtárości / ciáło do tego nieſpoſobné máią. ieſli ſye niezuczyli mówie/ gdyż zuczyć ſye ná to/ nie bárzo wiec cudnie/ to co teraz mówiém pomniąc/ że iáko niebyło w náßey mocy / tych ſkrytych álbo ślepych / choć wymyslnémi lékárſtwy doſiądz/ y kiedybyſmy záchcieli ie vczynić/ ták mniéy czáſem wedle woléy záwrzéć ie á záſtánowić. Bo iáko ſą dobré kiedy cieką / śilá chorób odnoßąc / á ciáło bárzo wplugaſtw wyrzucániu rátuiąc/ ták kiedy máią ſtánąć/ á miáre kiedy czás pokázáć/ máło nie wiecéy / vpátruiąc ſye podéymiem pracéy. gdyż nie tylko to nieprzyſtoi Medykowi / póki/ y co wywodzić/ kréſu nie widzieć / ták kiedy záſtánowić / á nátury nieturbuiąc/ w ſwym ią śrzodku záwrzéć niemóc ießcze bárziéy. á ieſli y owo ießcze żádnie medikowi oſobie zacnéy / phiſiognomią z nich wybiéráiąc/ tám gdzie śiedzą pátrząc/ y to do tego że podobno nieraz/ poznawáiąc / co ieſt/ ieſli ſámé/ álbo z czym drugiém/ o iáka conditia ! pómniąc że wiele w nich różności bywa/ bo napiérwßać to/ że iedné ślepé/ drugié co z dziupia wyglądáią/ iedné pełné/ drugié ſuché/ iedné czérwoné/ drugié śiné/ álbo bladé/ y przetóż vuales álbo veſicales/ od iágody winnéy/ ficales od figi/ morales ſiue attrictus/ od iágody morowéy/ apoſtematoſę/ verrucales/ zá tym humorem/ którego tám wiecéy ciecze/ gdyż z owych co iáko wody chodzą nálani / co zá dziw

Paul: li:3. c:59.
Celſus
Hipp: in coac.

że wodnistość/ álbo iáko pomyie z mieſá świeżo opłóká-
nego/ álbo phlegma bládé cycki / álbo tákié krwáwnice
ſie vczynią: álbo ieſli nie krwáwnicą/tedy guzikiem miek
kim / á niż inßé bládßym : z owégo co krew w niém żá-
dna/ czarna/ ſpiekła / geſta / ſpalona ſye y po wierzchu
widżiec da/iáko ſidze doſtałéy/á figi ácz żółté około más-
ſiliey bywáią/ ále indżie poſpolićie ſiné widamy/ co kole-
ry á krwie oſtréy máią doſyć/co/iedno czérwoné/záßczé-
rzoné/ á bolącé/ morze álbo ieżynie podobné: co wßytko
ieſli ſye wiec ze krwią/ á z kompleria pomiéßa/co zá dżiw
że ſye nietylko krwáwnicá / ále tudżieß apoſtema/ guz/
ßyßká/ brodawká/álbo ládá wrzodek vczyni: gdyż też by
naznácznieyßé krwáwnice poſpolićie guzámi iákiémis
piérwéy / co ie mariſcas ſtárzy zwáli / bywáią. przeco/
mówie/ ieſt rzecz niecudna / przypátrowáć ſye á pozna-
wáć ie/ á niełátwia wywiéść y vléczyć / zwłaßczá kiedy
głeboko/ nieznáczné/ z bólém á nienábráné/w tym co ich
przed tym niemiéwał beda.bo w owém co ie iuż miéwał/
y ná wiérzch ſye iuż wyſádza/ o iáko łátwia ſpráwá / liſt
morowy/ dżiewánowy/ ſántowy/ czyścowy/ álbo któré-
gole chropáwégo żiela/ ßczećine/álbo cole máłégo/wzią-
wßy/ czáſem y pálcámi iém ſam chory pomoże / iednákże
napoſpolićiéy ciáłu ná kolánach rekomá podpartému/
przyſádżiwßy pijawke/ która to nie záraz z błotá przyſá-
dzona być ma. bo áczći prośći ludżie v nas y w błoto czá-
ſem ſami wlazwßy / álbo nogi (by ßkap furmańſkich)
náćiekłé wpuśćiwßy/ pijawkam sſáć dáwáli/ ále to nie-
dobrze/ gdyż iáko krwie wysſáć/ták wiele iádu w żylach
zoſtáwić mogą. Wżiąwßy ie tedy iedni w mléku z przod-
ku/ drudzy w wodżie cukrowánéy/ czeſto ią odmieniáiąc/
y przez źime chowáią. á iż pijawká obiemá końcomá
ima/ do żyły ich onéy nábránéy/álbo czáſem do dwu przy-
kłádáią ná pápierku/ z niewielką pracą / gdyż ſámá byle
ią tám wpuśćił zgodę przyrodzoną/ z mieyſcem/ y z témi

żylámi

żylámi máią/ imie/ álbo przeto że indżie ſye ná mußkule/
áni ná ielićie nie pożywi/ w báńce ſye przemarwßy/ czyli
że krwáwnicá miekczeyßa/ á do vięcia łátwieyßa. tym/
do tąd iém sſáć dádzą/ áż ſye odmą/ wedle Horacego / *in arte poeti.*
Nec miſſura cutim niſi plena cruoris hirudo. Wnet ßczu-
dłkiem álbo pálcem iéy tknąwßy/álbo ieſli zażelá/ popio-
łem poſypawßy/ odpadnie / mieyſce otworzoné zoſtáwi-
wßy. A iżby to z pracą ták wielką iáko byli ſtárzy zwy- *Paul:li:3.c:59.*
kli obwiezuiąc / álbo ten tám śiedzenia máciłoch ná nicé
wywracáiąc czynić/ próżnégo ßkodliwa robotá/ doſyć że
mu báńki/dáléy piérwéy/á potym bliżéy/potym y ná dżiu
rze trzebáli wielkié/ co sſáć tylko á ćiągnąć bedą poſtá- *de Hir: reuul.*
wiem/dawßy ták boleſnému y ßkodliwému śiedzenia wy *Paul:li:6.c:29*
wrácániu pokóy. á pómniąc / coſmy niedawno mówili
że té extrema/mieyſcámi od ſercá nadálßémi zowiém/ ſą
bárzo bolącé. wſpomina Hippocrates o piećie álbo o *1. Epid.*
pálcu v nogi rc. A iż miedzy tám témi żylámi w dżiupiu/ *6. Epid:ca:3.*
drudzy różnośći wiec pátrząc zwykli z mieyſcá/wysße gło
wie/ bok lewy ſlodzonie/ práwy wątrobie / ku pendento-
wi/ odżiedżi/ álbo meſenterio/ ku krzyżowi nérkam/álbo
páćiérzóm dawáiąc/ y to próżnégo ſubtélnieyßa niż trze-
bá fántázia. Bo iáko czáſem przećiw bárwiérzóm ma-
wiamy/w rece którąle żyle/w káżdéy potrzebie/by też ſnać
y w pleurze/ záćiął/ byle krew dobrze ßłá/ á ná czás y pó-
ty póki potrzebá/ pómniąc/ że té żyły/ a vena caua/ idą/
á iáko káżda euacuatia / ták tá z kádle ią puśćiém vżży/
mniéy ießcze w tych krwáwnicach tym wątpliwośćiam
ſye rośćić dopuśćmy. bo ácz to Hippocrates mówił/ bliż-
ßą żyłę sieczmy/ á brzuch blisßy purguymy/nie do téy ſub-
tylnośći / ále do predkiégo ßkodliwéy máteriey wywie-
dżienia mówił. Ktemu kto té żyły tám bedżie léczył: kto
wysßą/ nisßą/álbo poboczną vpátrował: chybáby oni/
co noßą impreſe/ lucri fragrans odor. Iednákże wiémy
z anatomiey/ że tych żył krwáwnic poſpolićie bywa pieć.

lec iáko

lecz iáko około tych mieyſc nátura nieuſtáwiczna / y in
prima conformatione y in nutritione/ ták y we wßytkich
ſpráwách/ iż tego może być mniéy/ może też więcéy/ y wi-
de The:ad Pi. dáliſmy v niewiaſt co iém per vteri inferiora niżéy niż co-
de diſſe: vulu. tiledones/ czáſem támże hemorrhoides wielkié/ y czeſto/
choć tám inßé żyły w miesiąc tylko ćiekące / té ćiekáią
krwią y ſpoſobem inákßym/ á cóż w siedzeniu miáłyby to
być rzeczy v wßytkich iednákiéř doſyć/ że to naturá tám
tędy plugáſtwu tákiému dróge vczyniłá. W tym mniéy-
li v tego niż v drugiégo tych żył / álbo ieſli ſye kiedy vka-
záwßy vbyło/ álbo przyczyniło/ máło ná tym/ byle to ié-
mi ná ten czás/ álbo póty/ póki iść ma/ chadzáło. tákże
ieſli oſobna tych odnogá/ á vena chyli/ álbo á ramis iliis/
inferioris trunci venę cauę/ od téy co azigos/ álbo hipo-
gaſtrij magna / álbo od téy co od ſłodzony / álbo ieſli
która własna od wątroby/ w żywym trudno/ ále w owy
co z niego ſceleton robią/ nálátwiéy poznáć / to podob-
no nie bárzo wątpiąc/ mogłoby ſye powiedźiéć / pátrząc
ieſli ſplenetik że z támtąd / ieſli hepátik że z támtąd/ ieſli
go brzuch/ nérki/ álbo głowá boliwa/ y nie dawno bolá-
łá/ á krwie ſye nábráło / która álbo że zoſtrzáłá/ álbo iéy
natura otrzymáć niemogłá/ że ſye tám dobyłá/ łatwi do-
myſł. gdyż też z Hyppokrá: słów to ſye baczyć da/ pátrząc
ná choroby/ które tym fluxem odchodzą. bo ieſli tym prze-
dnieyßym tylko częśćiam/ po żyle damy / ſpáram gdźie
furunculi ſye rodzą / álbo częśćiam/ gdźie złé wrzody/ gu-
zy/ rogom terebintowym podobné/ máłé y wielkié kroſty/
3. Epid: 6. ſkóre y ćiáło martwiące/ trąd/ gdźie obróćim? chybá iżby
ſmy ſye námówiwßy/ do tegóż przyßli/ że y té choroby od
wątroby álbo ſłodzony / á od tychże żyły pewné iść mu-
lib: 1. prenot. ßą / pátrząc/ y ná owé mieyſce Hipocrátesá / co powiá-
da/ że wiérzchu żołędkowégo / bóle czáſem znáczą przy-
ßłé hemorrhoidy / zá którémi ſye vlżywáią. á té do czego
obróćim? czy do ielit meatu żołądkowi właſnégo? nié/

radczéy

rádczéy do onégo łáńcuchá/ á zgodnych ogniw y ſpraw
w ćiele náßym wßytkich. Co áby ſye ták miáło pátrzmy/
kiedy komu bárzo hemorrhoidy ćieką/ czy tylko wątro-
bá álbo ſłodzoná/ álbo nérki wyćieką? nié/ owßem kiedy
ſye bárzo nérki/ álbo iéy ſuz támtedy puśći/ á żyły więtßé
wßytkiéli/ nie wßytkiéli otworzą/ áż do wywiednienia ćiá-
łá/ álbo ſuchot ludźie przywodzą. czemu? od miáry ſwéy
náturá odſtępuie/ która pótyby miáłá plugáſtwá wyrzu-
cáć/ póki ſie wniéy zbytnie nayduią. lecz że ábo zá złośćią
krwie ábo zá śiłą/ á iákoby zuchwálſtwem retentricis/ ál-
bo zá ſłáboſćią á niepotężnoſćią expultricis/ ábo zá otwo
rzyſtośćią meatów / czáſem nád wolą náße/ y potrzebę /
ſie tego śiłá rzući/ ták iáko z noſá/ ták iáko niewiáſtom ná
czás/ ták iáko inßé fluxy / y ten nie vhámownie idąc/ ná-
turę wyſußa/ álbo więc/ w krew ią ogłodźiwßy / á żołą-
dek wątrobę y wßytkę naturę iéy oźiębiwßy/ do puchliny
przyſpiéßa: záczym tácy ludźie bywáią bládźi/ żółći/ żá-
dni/ ſłábi/ máło trwáiący/ przez przyrodzonéy do iedzenia/
do ſpánia/ y do ſpraw inßych chęći/ á iákoby zá ládá przy-
czynką mdleiący. w czym więcéy dáleko medyk pracéy le-
cząc miéwa/ niż owdźie/ gdźieſmy hemorroidi wywodźić
chćieli. gdyż choroby które z pełnośći idą łatwie/ á té co
z niedoſtátku nátury / trudno bárzo vléczyć przychodźi.
czemu? Bóg ſam tylko człowiekowi z naśienia oycow-
ſkiégo v płodnéy mátki záczętému/ duchy/ krew/ y ćiáło/
(partes ſolidas mówię) dał / którym kiedy co vbędźie/
y któż ták mocny/ coby mógł nágrodźić? nogá/ ręká/ ál-
bo członek który odnidźieli/ widźim iáko o drugi trudno/
á máło nie ták owému/ co go bárzo krew vydźie/ álbo du-
chy ſye prze przygodę iáką ſtrzáſkiem roſpróßą. Acz w-
prawdźie ieſli młodość / y porządek w ćiele dobry/ krwie
inßéy/ y duchów zá życiem porządnym/ nádſtáwić może/
ále áby to ták wárowné było zdrowie/ nie do rázu. Prze
to ieſliby álbo przywiedźioné hemorrhoidy/ álbo z dobréy

woléy

woléy ćiekące/zbytnie ſye nam tráfiły/o tym ták myslmy/
iáko bárwiérz co owo żyłe záciąwßy / áby krwie kiedy
czás powściągnął / w ręku trzyma płatek / gdyż krew
ſkarb żywotny y táki/zá którego dobrocią álbo poſtáno⸗
wieniém/ żywot táki/ iáka oná / być muśi . kthórego to
ſkárbu iáko ßánuie náturá kto nie baczy ? rodźi go we
wnątrz/ záwiéra go w żyłách/ które to pokryłá co nagle⸗
biéy/ y obwárowałá/ iáko nalepiéy mogłá/y niewyrzucá
go/tego ſkárbu mówię/ áż zá zepſowániém/á któréy ztych
miánowánych przyczyn/ ták iż wßyſcy z Gálenem mówić
muśim/ káżdé krwie cieczenié(okrom niewieśćiégo)prze
ćiw przyrodzenia záchowániu ſye dźieie.á o krwáwnicách
co inßégo mamy rzec ? iż kiedy iemi vpuśćić krwie chce⸗
my/ták iáko z ręki álbo z nogi/ zpod iezyczą/álbo z czołá/
dla rátunku / á nie wedle przyrodzenia. Jeſliby ſye tedy
puśćiły názbyt/ wćiągaymy/życia ſpoſób rozrządźiwßy/
dobrze/ á máło nie ták iáko w biegunce. Jednákże gdźie
ie ſtánowić chcemy / zoſtawmy meat ſtolcom wolny /
áby ſye náturá zewſząd ſtánowiąc/wſtechliny/á ſtąd go⸗
6. Aph: 12. rączki/ álbo puchliny nie záczęłá. y przetóż Hipocrátes
máwiał/ktoby krwáwnice ſtánowić chćiał/ aby niezna⸗
głá/ ále záſtánowiwßy ich kilko/ iednéy ćiéc dopuśćił/ á⸗
by powoli/ á nie záraz ſye wßytko záwárło/á te rzecz ták
z nim rozumiéć mamy / póki ſye ſtátecznie nie vlécząc/ á
że co ießcze máteryéy/ w ćiele znagłá przed tym ćiekącéy
zoſtáło. które to zbytnie á nagłé cieczenié / iáko záwżdy
náturze ßkodźi/ ták prędkié tego záſtánowienié/ trudno⸗
by mniéy ßkodźić miáło / téy mówię náturze / kthóra in
mediocritate/ á w klóbie pewnéy ſye záſádźiwßy / wßyt⸗
ko pomiernie ſpráwuie/tedy przepurgowawßy ſie/ biorąc
rhabar: electiſſ: toſti et pulverati ʒ j ß / nucis moſcatę
ʒ j/ cum ſirupi de roſis ſiccis q s fiat mixtura / álbo bo⸗
lus/ przydawßy pulpę tamarindorum ʒ v. Potym/
℞. Sirupor℞ de roſis ſiccis/de ſucco plantag: ana ℥ j/

minę cidonior℞ ʒ x/ co dźień ráno/ y ná noc łyżką / álbo
z winem czérwonym/álbo z gránátów wyćiśnionym. Zá
tym trzebáli poſtąpić do ſirup: lactucę / de papauere /
plantagi: mirthinum/ r. Potym ℞. Mirob: chebul:
indorum citrinor℞ ana ℥ j/ flor℞ verbaſci P. ij / hiperici
P j/ ſumach mirtillor℞/ balauſtior℞ ana ℥ ß / fiat deco⸗
ctio/cuius ℥ iiij/adde tripherę perſicę ʒ vj/ rhab: electiſ:
pul: et toſti ʒ j/ ſirupi ex plurib: infuſionib: roſar℞ ℥ j ß/
miſce. fiat potio. triphera ták wielka iáko y tá co perſi⸗
cam zowiem/ ktemu philonium Romanum / w tym zá⸗
lécone będą. iednákże do philonium nie záraz. W tym
niechay iádą pieczyſté á nie wárzyſté rzeczy/ kréży/ nogi/
główki/ y inßé podrobki niż ſámo mięſo lepßé. Zá przy⸗
ſmák wiśniowy ſok / álbo ámárenátá. Zá potráwę y lé⸗
kárſtwo grußki ſuché wárzoné/ álbo ták ſámé pieczoné/
ryż/ ſáłaty / chwáſty/ z podrożniku/ z endiwiéy/ z portu⸗
láki czynioné/ nie będą od rzeczy. Confect po obiedźie/ y
przed obiádem/ z ſoku álbo z ſámych grußek/ tákże y z pi⸗
gew bárzo dobré/ dobré mory w cukrze/álbo ieſli ich nié⸗
máß/ ieżyny/ máliny / y owé czérwoné iágody / byle żo⸗
łądká nie záziębiły / róża ſtára / fiołki/ borak / kwiát po⸗
drożnikowy ßczéro / álbo z kwiátem mußkatowym czy⸗
niony/ záwżdy dobry. A iż záziębiáć żołądká nigdy nie
przyſtoi/ zá pićié wino mu czérwoné daymy. ácz wpraw⸗
dźie drudzy rádzą / dla wzburzenia á zápalenia krwie/ od
niego ſye wśćiągáć / ále idźie o náturę á ćiepło przyro⸗
dzoné/áby go doſtáło.przeto poſiláiąc ie trochę czérwo⸗
nego winá/álbo małmázyéy/ wedle zdánia z czáſu wźię⸗
tégo/ przyſypáć w nie możem bolum armenum/ ſangui⸗
nem draconis/y tych rzeczy co wśćiągáią. piwo ieſli też
ktho zechce / ſtalą gorącą przyprawowáć może / álbo
wódkę z cinamonem y z coryándrem wárząc. Mléká
w tym drugim więc zwieżégo / álbo ták / álbo ſtalą gá⸗
ßonégo dawamy / y ſtánowi / y poſila. Jednákże tym/

ktorym to służyć może/ krew iesli potrzebá z reki/ y bánki wzgórę/ y wysszéy y około/ stáwiamy/ drógą przeciwną/ niż chcąc ie otworzyć. bo w on czás saphene/albo gdźiele ná goleni puśćić/ y bánki byle niżéy siedzenia postáwić było wolno / tu áby sye wściągnely wzgórę/ z tym wszyt-
De hir: reuul. kim ták mówię z bánkámi iáko fricatiami/z ligáturámi/ z vesicatiami / y co iedno tego náuká y czás pokaże. w tym dawamy rob de ribes / mirtinum / diacodium / diamoron/succum acatię/záwżdy ná káżdy czás. Albo morsellę. ℞. spetierꝝ elect: diatrionsant: ʒ ij/ diarhod: abbatis ʒ j ß/trocꝝ de spodio ʒ j/ cum decocto nuc: muscatę/sacharo dissoluto / et modica miua cidoniorꝝ / fiant morselli. Albo ℞. Consuarꝝ rosarꝝ veterꝝ ℥ ij / violarꝝ ℥ j/trocꝝ de carabe/ de spodio/ ana ʒ j/ boli armeni/ terrę sigillatę ana ʒ ij/ philonij rom̄ ℥ ß/ theriacę veteris optimę ʒ ij/ cum modico sirupo de rosis siccis / fiat mixtura. á ná wiérzch iesli przykłádáć trzebá. ℞. Farinarꝝ lentium/fabarꝝ/ ana ℥ iij/rosarꝝ/ florꝝ tapsi barb: ana P. j/ cum aqua ferrata / et aceto modico / recoct: emplastretur locus. Albo ℞. Farinę volatilis ℥ ij/farinę fabarꝝ ℥ j/rosarꝝ rubrꝝ/foliorꝝ plantag: ana P. j ß/ boli armeni / terrę sigillatę ana ʒ j/ albumina ouorꝝ n° iij/aquę rosatę/ vel florꝝ tapsię q s m̄/ fiat empl: Albo ℞. Corticis granatorꝝ ℥ ij/ radicꝝ tapsi barb: balaustiorꝝ/hipoc: sumach/ana ℥ j/seminum seu sumita: plãtaginis ℥ ß/ rosarꝝ rub: P. j/ bulliant in aqua ferrariorum / iterꝝ chalibeata ad consistentiam emplastri.

Emplastrꝝ de scoria w tym zálécone mieć chcą/które czynią zowych skier co od młotá pryskáią/(batituram Włoscy medici) mocząc ie w soku limonowym/ álbo w mocnym occie długo/y vtárszy ná słońce znowu infunduiąc/ trzymáią odléwáiąc/ á co raz płócząc. tego cum succo plantaginis et equiseti y z białkiem iáiowym/á omiecinámi młyńskiémi zá emplastr suszący y goiący kłádą/ á nie-

tylko kłádą / ále pić z winem álbo ieść z stárą różą kążąmy wściągniemy sye od tákich potraw/gdyż nie bárzo są strawné. Do tegóż wiec y z węgorzá czynią lékárstwo/vćiąwszy mu łeb y ogon / w gárncu smażą y palą / bláche podeń podłożywszy/ áby sok iego osobno płynął/ ktorym
námázuią. chowáią téż wiec y pijawki/co sye krwie ludzkiéy opily vsuszoné/á potym vtárté/ y z témi rzeczámi ná emplastr złączywszy przyłożoné. do tegóż páieczyny / á zwłaszczá szkolnéy/szpitálnéy/ álbo młyńskiéy/ z białkiem á z sántalem skrobánym zmiészánéy / miástó kthóréy my weźmmy pilos leporinos/aloe/thus/sangui: draconis/bolum armenum/ y tákże z białkiem / álbo z którym sokiem zmiészány/żáby suszonéy y w proch stártéy zániedbawszy. A iesli we wnątrz czego potrzebá / wprawmy collirium/ álbo knot tym námażmy/ ℞. Succorꝝ tapsi bar: succi hiperici/plantaginis/consolidę morꝝ ana ℥ ß/vini granatorꝝ/ vel vini rubri ℥ iij/ aceti rosati ℥ j/ bulliant adden̄ boli armeni/terrę sigillatę ana ℥ ß/ thucię/lithargiri ℥ j/rosarꝝ rubrꝝ/ mirtillorꝝ/ centinodię ana ℥ ß/ thuris/mastiches ana ʒ j/ adden̄ albumina ouorꝝ/ ad consisten: emplastri. co iesli boli / onychże sedatiwa vżyć / co nie dawno / álbo wźiąć iábłek wonnych y dobrych kilko y obrawszy ie á wzgrzebiách vpiekszy y vtłukszy / cum succo solatri/ álbo lactucę zmiészáć/przywárzáć/ y białków kilko/y krochmalu troche przydawszy/przyłożyć. álbo iesli gwałt/ ad opiata przystąpić od mnieyszych poczawszy.

℞. Rzepę wielką wyskrobawszy/másłá álbo oleiu lniánégo nálać/ y w rzeżéwie álbo w chlebowy piec włożywszy vpiéc / théy wyćisnąwszy przydáć białków iáiowych trzy/opij grana v/ misce. co iesli ná ten czás rzepy nie będźie/iábłká bedą/iesli tych/ vćieczmy sye do ámuletu swego / á wspomnimy/ że hemorrhoidum/ iesli co przyczyną/ tedy przymiot być może. y by téż nie on wątrobie szkodźił/ nie on słodzone odymał y zátykał/ nie on nérki palił/ nie

on ſtáwy/paćierze/ żołędek trudniąc/in vena caua/ y po wßytkim ćiele krew pſował/tedy iego właſné lékárſtwá/ temu wßytkiému rátunek niżli philonium áni triphera dáć mogą. Warzmyß tedy y czyńmy tám té wßytki rzeczy/ cum decocto ſalſę et ligni / gdźie inflammatia ligni mniéy dáiąc/tedy z tym káżdy foment/ káżda párá/ káżdé enema nietylko potia/lepßé/á iednákże/ ieſli czás y rádá ſye dobrá zniść temu/co hemorrhodi ma záwße może/ inßémi ſye máło báwiąc / do tego ſye lékárſtwá niéchay vda/ſálſy ſye nápije. ℞. Salſę contritę et contuſę ℥ ij/ ligni ℔ ß/ corticl ℥ j/ in aquę ſimpl: ℔ x/ coctę prius et colatę / per noctem infuſa / coquantur s a/ pro ſirupo. Pro potu vero in ℔ xvj. á iż obádwá tractaty/y ten którym ie przyzwáć/ y vczynić áby ćiekły/ drugi/ którym bárzo rośćiekłé ſtánowić/ mamy vmiéć/ piérwßému aperitiua dáć/ ták áby ſye purguiąc brał ſiropy / cum decocto aperitiuo / mieyſcu które w ćiele do lékarſtw indicatią podawa/ á oſobliwie wątrobie dogadzáiąc: Wtóremu aſtringentia/ które to obaczyć ſye łatwie z ich lékarſtw/ do tąd miánowánych dádzą / wzgląd ná to máiąc / áby ſye nie ná puchline tákiém bráło. Bo gdźieby ták/ rádczéy diete/ á cauterium/ pod kolánem iém vczynić / álbo wiec do którychle ćieplic obiecáć. tám łatwiéyby ich fluxu powśćiągnął / y iad on álbo oſtréy pełność krwie vſkromił/ przy ſkromnéy diećie/ á rządnym powoli w wodźie siedzeniu. á iż též wiec drugiém nie ná puchline ſye / ále ná ſuchoty po tákiém wyćieczeniu bierze/ tedy podobno z tém/ áni do cieplic/áni do drzewá/ ále różéy ſtáréy w cukrze dawáiąc/ chłodźić/ á inſtauratiuis / to ieſt/ dobrémi potrawámi do czáſu/áż álbo natura kſobie przyidźie / álbo ſye Bóg zmiłuie odżywiáć de croco martis/ tylko ſobie powiadáć kazawßy.

Zyły náćiekłé.

yly wielkié miąßé/ odeté/ nierowné/ iákoby pokurczoné/gruzowáté/ bywáią ná goleniách/które též práwie máteryą w sie co y krwáwnice biéráią. Bo iż nátura plugáwych humorów pełna / póki moc ma oddźielánia złych od dobrych/poſyła á od pycha ie co nadáléy / tedy té które ſą melánkoliczné / grubé/ geſté/ ćiężkié/ á zdrozożałe/do nóg wiec rádniéy/niż indźie obráca. tym zwłaßczá / którzy głową álbo myśleniém mniéy robiąc/ álbo wiele chodzą / álbo bárzo długo ſtawáią/ álbo wiec ćiężary iákié ledwie znośné dźwigáiąc / nogi ták prácuią / iż oné gwałt vczuwßy/ náćiéc / á w ſobie otrzymáć té plugáſtwá muſzą. które to niezrázuby ſye tám ſtánowić / y żył odymáć/potym též y z bólem gryść zdáły/kiedyby wewnątrz/ álbo w wątrobie/álbo w ſlodzonie/ álbo w któréy inßéy częśći od tych zápſowánia krwie/ á przypalenia nie było. Bo iż niektórzy chćieli/áby té żyły krwią melánkoliczną á zewrzáłą náćiekáły / tedy trudno krew táką ſkąd inąd ſądźić/ iedno álbo z ſlodzony/ kedy iéy ſtoliczné mieyſce / álbo z wątroby/ która iéy początek dáiąc/ tám ią rádá poſyła. Zá tymże též oto álbo krwáwnicámi/ieſli ſye wewnątrz obróći/álbo témi żyłámi do nóg/ ná dół ſprowadza. któréy to tákiéy krwie/choć bedźie z wątroby/ choć též z ſlodzony/z nérek/álbo z żył wielkich/y któż przyczyny wyliczy? gdyż zła krew/álbo bedźie z vrodzeniém ze złégo od rodźiców naſienia / álbo wnet od tych co ie z dźiećiństwá chowáią/ z przymiotu/ álbo zá złym żyćiém/ iáko poſpolićie ták ſie názbiéra/iż mięſá złé/bydłá niezdrowégo/ źwierzynné vgniłé/ ptaki wodné/á ießcze wśmiár-

De atra bile. Lib. 3. f. 22. t. 1. c. 15.

2. art. c. ad Gl

dłé/ ryby y inßé rzeczy ſoloné/ wędzoné/ kwáßoné/ iárzy=
ny nieſtráwné/owocé nie doſtałé/ ꝛc. tákże pićié mocné/
In alim. fac. gorące/ mętné/ kwáśné/ grubé/ iákié miedzy pi wmi złé=
mi / y winmi á zwłaßczá czérwonémi ſye często trafiáią/
y inßé rzeczy przyczynić iéy mogą. A gdźie ießcze chorobá
iáka przyſtąpi/ lub to dźiedźiczna / lub nábyta / iáko tá=
kiégo we krwi zápſowánia vczynić niéma ? gdyż (iáko
dawno mówiém) ſowá nie ſokołá / tredowáty nie inßé=
go / iedno tredowátégo / fráncowáty iedno tákiégóż / y
káżdy (przyłóżmy tu pijány pijánégo) który iedno iáką
chorobę ma zrodźi. Ná wet y complexie wto ieſli w lu=
dźiách porządnie á iednoſtáyno żywiących/ włożyćbyſmy
mogli/ którym to y w potomſtwie/ ná oko znáki przypa=
dkow zoſtawáią. Do czego ieſli oni iuż z vrodzenia po=
chopni/ vdátni/ á ſkłónni będąc / co ieſli prze nierząd ſá=
mi tego przymnożą ? Niechcę tu diſputowáć owéy que=
ſtiey / iáko ad tertiam álbo quartam generationem / w
potomſtwie káźń boża rádá mießkawa / theologom to
zoſtáwiwßy/ áby owo z tym zgodźili /non portare iniqui=
Lib: de ſem. tatem paternam filios/o tym mówię/ że káduczny kádu=
cznégo / kordyáczny kordyácznégo / podágryczny podá=
grycznégo/ná wet kroſtáwy kroſtáwégo/ co więcby ko=
leryczny kolerycznégo / phlegmiſty phlegmiſtégo / álbo
melánkoliczny melánkolicznégo wſpłodźić niemieli:zwła
ßczá mówię/gdźie rządu w żyćiu y w opcowániu inßym
rodzeniu ſłużącym/ſye rozum nieprzyłożył/ być niemoże/
áby nie tylko wewnątrz krwie nieprzyrodzonéy / ále y po
wiérzchu tych znáków / co ie iáko piątná záwżdy noßą /
bárźiéy niż drudzy mieć/ álbo wżdy do nich zá ládá occá=
ſią ſkłónnieyßy być niemieli. Przeco widamy té żyły ode=
1.de tū.pt.nat. té/ áby ślad wężowy powile/ varices ie ſtárzy zwáli / co
Grékowie kirſy/álbo w árteryách áneuriſmata/nie tylko
v tych/co im nogi prze pracą/ nierząd/á złych rzeczy vży=
wánié náćiékáły/ á żyły ſye w nich nátkáły/ ále v młodych

(nád

(nád Hippocr: mniémánié) co ćiężarów żadnych nie= In coacis.
záznawßy/ iemi boleią. Acz bywa téż nie raz/że tákié ży= De artic.
ły/ choć ſye nádmą / náćieką / y bárzo iákoby ſmołą ná=
tkáią/ bolu w ſobie máło owßem często miłé iákiés świe=
rzbienié miéwáią/ z vżywániém głowy / ſercá / boków /
lewégo/y práwégo/nérek grzbietá/y inßych częśći/lećz ke=
dy z przymiotem ſye to złączy / że té varices máiąc / wą=
troba y inßé ſye złé częśći máią / nieſkrómnym y nierzą=
dnym żyćiem pobudzáné/nie tylko boleią/ále więc y prze
Tag.lib.3.c.12. gryzwßy żyły / y te co ie okrywáłá ſkórę / wrzodem álbo
dźiurą ná wiérzchu nieuléczoną/ kipią/ y bólem nogę ál=
bo gdźie siądą roſpaleniém/niepomáłu trapią. A iż przed
tym tylko ná nogach v ſtárych więc bywáć zwykły / ták
13. Methodi. iż ich Gálen niewſpomina/ iácy ná máchárzynie á gole=
Lib. 4. C. 12. niách / Veſalius y Vigo ná ſkróniách / y pod pępkiem /
Lib. 4 t. 6. C. 6 czáſem przy máchárzynie/ my ie widamy máło nie po w=
ßytkim ćiele / iednákże iż krew máią iáko fuz / álbo droż=
dże ćiężką/ y gęſtą/ tedy ná dole napoſpolitßé. Czy prze=
to że tám żyły więtßé / czyli że mieyſce źimnieyßé/ á do o=
trzymánia ámurki / álbo tego fuzu ſpoſobnieyßé ? iákóż
kolwiek / to widźiem/ że tego ſobie máło ważą wßyſcy /
rozumieiąc nie tylko nie być rzecz chorą / ále ießcze zdro=
wą. Co wpráwdźie / kiedyby w ludźiách trzeźwich á
ſkrómnych / ſnadźby ſye pozwolić mogło / że varices iá=
In 6. de M. ko y hemoroidi siłá złégo z ćiáłá vtáczáć mogą/ ále iż to
vulg. C° 2. ſą rzeczy ze złéy/to ieſt z ſpalonéy á zewrzáłéy máteryéy/y
lub to phlegmiſta/ lub koleryczna / lub téż melánkolicz=
na będźie/ być nie może áby álbo wrzodu/á vlá trudnégo
vczynić/ álbo nogę odąwßy/á náćiekłą vczyniwßy/chodu
De atra bile. zátrudnić/ á kßtałtu zeßpećić/ álbo ſye záſtánowiwßy/ á
indźie obróćiwßy/gorßégo czego vczynić niémiáłá. iákóż
kiedy ſye táka máterya obráca do głowy / záwrót/ álbo
ßáleńſtwo głowie : do ſercá drżenié / mdłość/ teſkność /
álbo fébrę w ſercu : do wątroby/do ſłodzony/do nérek/ y

 gdźiele

gdźiele indźie / choroby które tám włáśné ze krwie ſpalo-
ney bywáią/á ſnadź potym y śmierć przynieść mogą. y do
6. aph. 34. tegóż owo Hipokr: w Aphoryzmie mówi/ że łyſym nigdy
wárices wielkie niebywáią / á ieſliby ſye łyſym zás vá-
rices pokazáły / z nowu kośmáćieią. czy przeto/ że włoſy
ſą fuliginoſa tertię coctionis excrementa/ to ieſt/iákoby
ſpaloney / á dymowi podobné máteryey/ która kiedy ſye
ná dół obróći nie łyśieią/á ieſli ku górze/(co rzecz niemáła
w náturze/ iákoby a priuatione ad habitum łysine pro-
wadząc) oto zás porastáią. co do tego mówię/ że rzecz
która ſye máłą nászym zda / oto ták dáleko sięga / y ták
wielką odmiáne czyni / że áż oto głowá znácznie to / y
po wierzchu vczuć / y vkazáć może/ á w tym co rzeczem
o ſercu / y o inſzych częśćiách ∴ Przeto ten / co ma vá-
rices/ niechay z nich oká nie zeymuiąc pomni/ieſli ſye mu
odmiéniáią/ to ieſt/ że bywáły náćiekłé á odeté/ ſtęchną/
mnieyſzémi ſye pokażą/ álbo zginą/ że álbo boki náćiekłé/
álbo puchliná álbo melánkolia/ álbo kwártana/álbo vo-
miti/ álbo krosty/álbo co ſzkodliwégo blisko. á obaczyli
In 6. de M. to Gálen/mówi/ieſli ſzálonym przypádną/ſzaleńſtwo iem
vſtánie/ tedy pewnym dowodem powiedźieć może / ieſli
ſye záwrą/ á wzgórę obrócą/ tóż zás ſzáleńſtwo (do niego
pochopnému/ſwarliwému/á melánkoliczněmu) vczynić
mogą. á zwłaſzczá że té rzeczy rzadko bywáią/ okróm te-
go/ áby ten co varices ma / niemiał być srogi melánko-
lik/ niech to będźie z vrodzenia/ álbo z obyczáiów / á me-
lánkolia ſámá przez ſye/ieſli ieſt chorobá/niebył coby wąt-
pił/ chybá iż téż varices ſye tráfiáią / zá mnieyſzą niż ſye
ták znácznie pokaże przyczyną/iáko więc v niewiaſt/któ-
ré po vrodzeniu źle opław ſwoich odbywſzy/álbo płód no-
ſząc / nierządnie ſye rządźiwſzy / te tám materią obrócą.
y to niewiáſty prze ſwé miesiączné ſpráwy / łżey iákoś tą
chorobą ſye trapią. iednákże y tám/ieſli porządek nieprzy-
ſtąpi/ w ſercá drżenié/ w teſknośc/ w puchlinę/ w kwár-

tane/

tane/ rzeczy ſwych záwśćiągnienié / we wſzytki / co iém
bywáią choroby / á potym w śmierć rychłą/ niewiedząc
przeco/ wpadáią. Bo iáko wſzytkiégo ſye rychley ćicho
dopuśćić niż té żyły/ álbo gdźie bywáią pokázáć czáſem
wolą/ ták rátunku álbo porády niemáiąc/ o dźiwné rze-
czy przychodzą. Acz téż w prawdźie nie z okná poyrzaw-
ſzy v nas tákiégo trefić/ coby ſye o tym pytał/ coby po-
znáć á potym ná to porádźić vmiał/ á podobno trudniey
tákiégo/ coby vléczył. Przeto doyrzawſzy tego/ że vari-
ces/ to ieſt że powtorze/żyły ná nogach odeté/ nierówné/
á nátkáné będą/niewiele ſye z ktorey máteriey ſą w diſkur-
ſach rozwodźić. Bo ácz Veſaluis mówi / z kolery niż z vul. C. 6.
melánkoliey/rumiénſzé/z phlegmy niż z kolery bládſzé/ro-
zum ſam pokaże/ ná dominium á pánowánié komplexiey
y humoru poyrzawſzy/ á wſpomniawſzy/ że káżdy humor
ſye ſpalić y w melánkoliczny á po proſtu w gruby/ ták w
wątrobie/iáko w ſłodzonie/iáko y we wſzytkiégo ćiałá ży-
łách/odmienić może/tedy záraz ták go léczyć/iáko nieda-
wno krwáwnice/ vyźrzawſzy/ że być niemoże / áby tám
ſłodzoná/ wątrobá/ nérki / álbo ventrikuł z tém wſzyt-
kiém/ minery á źrzódłá tém rzeczam nie czynił / zá czym
ſwą ſye puśćiwſzy drógą/dáć co lekkiégo. ℞. Pulpę ta-
marindorum ʒ vj/ rhabarb: electiſſ: pulu erati ʒ j/ m̄. fiat
bolus. álbo cum decocti dragmarum trium ſenę/ florum et
fructuum cordiali: q s m̄. fiat potio. Krwie kes wedle
potrzeby z reki vpuśćić. A potym ℞. Siruporum de fu-
mo terrę/ lupulorum ana ʒ vj/ ſirupi conſeruationis cytri
℥ j/decocti florum et fructuum cordialium q s m̄. idąc ták
przez dni kilko. ℞. Maſſę pillularum arabicarum ʒ ß/ de la-
pide laſuli ℈ j/ ſpecierum hierę/pulueris ſenę p̄p̄tę ana ℈ j/
dacridij ǧ iij cum ſirupo bugloſſę / reformentur pillule
n° ix/drugi raz dźień wytchnawſzy/ieſliby ſye zdáło krwie
vpuśćić. A iż iáko dawno wiémy/káżda melánkoliczna
chorobá/ ieſt długa/ vporna/ y do léczenia niełatwia/te-

dy témi

dy témi ſiropkámi/ mali być w tych żyłach/ y w ćiele rátunek/ obaczywßy do decoctiey z owych/ któréy co ſye w léczéniu boku práwégo álbo lewégo tráfi/ wróćiwßy/ vczynimy to áby ſye znowu dobrze niedźiele ábo dwie purgowáły/ widząc/że nietylko ten náß chory/ ále wßytcy w tákiém rázie trudni bywáli. A przetóż Gordon prędko ſye w téy ßtucce odpráwić chcąc/zgołá mówi/że varices/ vléczyćſye niedádzą. Jednákże ieſliby ie léczyć przyßło/ zrázu krwie pußczánie/ womity/ purgatie/ á humory kolerycznégo nabárźiéy/ potym kauteriámi y wyrznieniém ie ſkáźić. A czemu mówi humoru kolerycznégo? wierzę że przeto/ iż ſye rychléy niż drugié wywieść dawßy/ zá ſobą ie prowádźi/ álbo że melánkolicznému prze oſtrość/ przypalenié/ á iad iákis/ ieſt blisßy. Ná to tedy ſtárzy vżywáli/ peplium/ veratrum/ ſeſamoidem / náßy teraz anthimo: minerale turbit. Ale my od lżeyßych począwßy/ decoctią damy/ y beſpieczniéy go wypurguiemy / grana ßeść co dźień ieſliby ſye potrzebá być zdáłá/ extractionis ellebori przy ſirupach godźiną przed obiádem dáiąc. Co ieſliby ſye być mocno y przykro zdáło / aloes ſaçotorinum / álbo proſtégo ſkrupuł ieden / záczem zárazby ſye y hemorrhoidum pomoc dáć mogłá / gdyż záwżdy to rzeczą potrzebną być widźiém/ w tákich fluxów vléczeniu/ áby ſye nie zárаz ſtánowiąc/dróga iém indźie vkázowáłá. A przetóż ták hemorrhoidy iáko varices/ czáſem że ſą dobré/ proſtacy chwalą/ iż odnoßą od częśći inßych / iad á zepſowánié krwie / póki iém widomie zdádzą ſye być pomocné. lec ieſli zbytnié álbo nie ná czás / iáko więc widźiém/ że krwie wytoczenié / á natury oźiębnienié hemorrhoidy z ſobą nioſą/ ták varices że żyły nábrawßy/ y nogę álbo mieyſce gdźie śiedzą przegryzwßy/wrzód álbo vlcus varicoſum/rzecz ledwie kiedy vléczoną/ czynią. Tedy nie przeto ábyſmy ie práwie zágubić mieli léczym / ále áby ná ich mieyſcu wrzód/ á ćiáłá opádnienié nieprzyßło/

Paſs. mul. part.7.C.20.

Arnol.de vil.

purguiem álbo iém odwrót obmyśliwamy. ieſli hemorrhoidámi być niemoże/ tedy cauteria w drugiéy nodze/ ieſli ießcze ſą nie wielkié / álbo w drugiéy / ieſli ſye dźiwráwią/ á ná wrzód zánoßą/ álbo w obudwu / dłónią od koláná/ iáſkrem/ruptorio/lapide infernali/ álbo żelázem roſpalonèm vczynimy. ſtáráiąc ſye/áby ćiekły do tąd/ póki potrzebá. á potrzebę rozumiémy/kiedy to co léczym wedle myſli náßéy ſye obróći/álbo ſye komplexia odmieni/y krew ták znácznie popráwi / coby iuż złéy nic álbo wżdy co namniéy było. Co możeć podobno w człowieku miárnym y rządnym być/ále nie przez długiéy diety y lékarſtw/ przeto pilno go y długo purguiąc / y tego nie vpuściém/ áby ſye té żyły fomentowáć niémiáły/áby ták miękcząc ie/ oná krew zdrożdżáła/ zewrzáła/ á iákoby ſpiekła/ ſtawßy ſye ćienßą/ y ſubtylnieyßą/ naturze ſye trawić á ſkórze fomentem otworzyć y wyrzucáć powoli dáłá. Rp. Slázów wielkich y máłych/ ze wßytkiém/ noſtryków/ ſanit/ bugwic/ chmielu po pewnych częśćiach / y wzwárzywßy ich/ czáſem nogi náparzáć wolném ćiepłém/czáſem témi źiółmi okłádáć/ czáſem też ich párą / nád ſkopcem ie poſtáwiwßy / á ná kámień co wewnątrz pod nogą rozgrzany leży/ polawßy/ czáſem chuſty/ álbo gębki w tém maczáiąc/ płókáć á námaczáć/pomniąc/ ábyſmy ſye z témi rzeczámi melánkolicznémi (chłopſkié mówiąc) iáko z wrzodem obchodźili/á párzeniém ich gorącém niezápaláli/ álbo źimném bárzo nieodſórowiali. przeto ieſli gdźie / tu niechay będźie ſecundum artem. Zá czym weźmimy emplaſtri de meliloto część/vngti de altea/dwie/cerę et reſinę ana quant: ſufi: vczynimyż emplaſtr. Albo axungię gallinę/ medullę crurum vituli / przydawßy po troßę/ vczynimy liniment. De VJgo ſławnie vżywał ſwégo cerotu. Rp. Radicum alteę coctarum / inciſarum et cribellatarę ℔ ß / olei chamomil: anethini ana ℥ ij/ butiri recentis/pinguedinis gallinę/ ana ℥ j ß/ anſerinę et a-

natis ana ℥ ij ß/ ſeui vituli ℥ iij/ medullę crurũ vituli/ et
vaccarũ/ ana ʒ vj/ omnibus ſecundum artem factis/ f.
cerotum/ cum cera alba / addendo croci ʒ j. A iż wiémy
że pátrząc ná minere/ która wzgórę siedząc/ nádąża tym
żyłam/ y krwie álbo iéy fuzu dodawa/ ieſli odięta niebę-
dzie/ tedy parzenié / maczánié / y táka praca próżna. V-
daymy ſye do owych lékarſtw / które powſzechnémi á iá-
koby complexią odmieniáiącémi zowiém / y przepurgo-
wánému pilno / właſnie / y dobrze / daymy ſalſę.

℞. Salſę concerptę / et contuſę ℥ iiij/ligni ℥ ij/ corti-
cis ℥ j/ pulůerata in aquę lupulorũ/ cuſcute/cicoreę/ana
℔ iiij/ álbo proſtéy wody/ per horas xx/ calide infuſa/co-
quantur s a. olla oris anguſti bene muniti/ in petia ad-
dendo/ granorũ cardamomi ʒ ij/ colentur pro ſirupo ſu-
dorifico. Pro potu vero/ recentium tantundem / in aquę
℔ xx/ ad partis tertię conſumptionem / álbo lepiéy mó-
wiąc / ad perfectam coctionem. Kończąc to przez dni
trzydzieści / álbo wedle zdánia więcéy / gdyż melánkolia
táka / nie ládá ſye czym da odbyć. Oné remanentię / co
raz warząc/ z ſlazámi / z noſtrzykámi / z ſántámi / z ru-
mnámi/ z bugwicámi/ z kopydnikámi/y z czym ſye podo-
ba/ do fomentowánia ich/iákoſmy niedawno mówili v-
żywáiąc. A co ieſliby pácient był blády / odęty / do pu-
chliny y ſuchot / bárziéy niż do tákich decoctiy ſkłónniey-
ſzy/ téż rzeczy z kápłónią polewká/álbo iuſculo inſtaura-
tiuo daymy/ diety mu dobréy przeſtrzégwſzy. A iż w tych
rzeczách doználi náſzy/czáſem mázánié być pożyteczné/te-
dy gdzie inſzégo nic niezmoże/á on ſye go ná cżijes perſua
ſią ná vrząd nápárł/contentuiąc iego perſuaſią/niebądź-
my od tego / ták go mážąc iáko onégo w fiſtułách / álbo
co ma złé wrzody ná nogách/ztym prognoſtykiem/że va-
rices/ álbo z nich wrzód/rzadko do vléczenia przyſzedł/o-
wſzem komu ſye to znácznie/á zbólem/ y z pároxiſmámi
Lib. 4. C. 12. ſwémi czwartodniowémi/álbo iáko w gorączkách złych

pokazáło / ieſli przy lékárſtwách nie był trzeźwi / rządny/
wſtrzymawáły/y w rzeczách wſzytkich obáczny/ záwżdy
mu przychodziło do czegoś dziwnégo/z wyſzéy miánowá
nych chorób/chybá że młodość czáſem tákich/ábo womi
támi/ álbo biegunką/álbo przez vryne czarnéy máteryéy
wyrzucániém/ w miesiąc czáſów pewnych rátuie. álé ie-
ſli ſye tu humory záwárwſzy wzburzą/y potym wzgórę o-
brócą / álbo ieſli ſye ich ták siłá y złych przymnoży / ciáło
y częśći przedniéyſzé obráziwſzy tám siądą/ álbo zá onéyże
nátury pomocą/ ieſli co siły ma/á chorobie ſye zwyćiężyć
nieda/ do wrzodów/w nogách bolących/które prości bár-
wiérze zowią wilkiem/ (bo gryźie y iákoby pali/máło nie
ták/iáko ów Gordonów/co mu imie noli me tángere/bę-
dąc z téyże máteryéy) drudzy z pśiemi włoſami/ bo krew
ſpiekła (máiąc ſwé fibrás) rzeżąc/ czáſem nie ropą/ ále
iákoby włoſami / álbo przędzionem ſye potárgánym z
nich wlecze/ inſzy dennémi / koſtnémi / gdyż tám y kośći
bolą/y rozmáitémi przezwiſki zowią. któremu to wrzodo-
wi / iuż iákokolwiek od nich názwánému / ieſli przyſtąpi
léczenié tákié / iáko y którym z owych / coſmy ie maligna
názwáli / być ma. ligáture naprzód obmyśliwſzy / coby
byłá część expreſsiua/część compreſsiua, to ieſt ták ią zá-
ſádźić / coby pod wrzodem począwſzy/ lekko y ſzéroko iéy
ná dół popuśćiwſzy/tám mocniéy y ćiáśniéy vczynić/á ku
górze ią prowádząc/ták ſámá nieczyſtośći do wrzodu bę-
dzie popiérálá.ná którym wrzodźie/wolno ią położywſzy/
ku górze trochę ćiąśniéy czynić / áby ták miáſto defenſi-
uum wzgórę będąc / y brońiąc / dla rychleyſzégo ſuſzenia /
fluxom záſtąpiłá. iednákże iż ćiáſné ligátury ból/ y mar-
twienie álbo náćieczenié / mieyſcá czynią / pomnieć áby-
ſmy nic tylko bólu nieczynili / ále ná vrząd ſye oto / áby
odſzedł ſtáráli / gdyż táki wrzód ſam przez ſye boląc. A
przetóż té faſcie/ ligátury / álbo bindy maczáią/ czáſem z
octem/z białki bolum armenum/terram ſigillatam/czá-

ſem decoct głowek mákowych/álbo ſámo opium przykła
dáiąc. Albo niż do opium vćieczem/ vczynmy/ nogi nie
źiebiąc/ decoct. ℞. Foliorũ maluarũ/violarũ/planta-
ginis ana M. j/ hordei mundi contuſi/ M. ij/ſeminis li-
ni P. ij/ ſcabioſę/ M. j/ florũ chamomillę/ roſarũ ana
P. j/ coquantur in s q aquę / ad conſumptionem partis
tertię/ more ſuffumigij / vel bálnei/ álbo z tą bindą octu
kęs przydawßy / obwinąć. Zá czym każe Vigo
℞. Vitell: recentis n° iij/butiri ℥ iij/ducantur in mor-
tario plumbeo per horam / addendo ſuccorũ cinogloſsi/
plantaginis ana ℥ j ß/ aceti optimi ℥ j/ vnguenti popu-
leonis ℥ j/ m̃. nogę námázáć. Albo tym ſparadrapem o-
błożyć. ℞. Succorũ plantaginis/ſolatri ana ℥ ij/ſuc-
corũ cinogloſsi / centinodię / matriſsiluę ana ℥ j/ oleorũ
roſati/ omphacini/ mirtini/ ana ℥ ij/ ſeui vituli ℥ iiij/ a-
xungię porci/ ſeui hirci ana ℥ ij ß/ ſeui vaccini/ ℥ iij/ vn-
guenti populeonis ℥ j ß/ litharg: ℥ ij/ minij ʒ x/ boli ar-
meni ſubtilliſsimę pulu erati/terrę ſigillatę/ ā ʒ ij/ bulli-
ant olea ad conſumptionem ſuccorũ/additis puluerátis
puluerandis/ et baculo agitatis/ donec acquirant calo-
rem nigerrimum/cum cerę tantum/quantum ſufficit fi-
at ſparadr: vel cerat: molle/addendo ſub finem campho
rę puluerátę ʒ ij/thucię ʒ x/vtere in omnibus vlceribus.
A ieſli ießcze przy wrzodźie goleń/ gorą/ y boli/ daymy
℞. Succorũ ſemperuiuę/plantaginis/ſolatri/ana ℥ j/
vnguenti populei ℥ iij/ aceti roſati ℥ ij/ litharg: ℥ ij/
camphorę ʒ ß/ in mortario plumbeo ductis/fi. linimen.
goiąc / ſußąc / y ad cicatricem wiodąc / iáko oné vlcera
maligna/ pomniąc/ ieſli ćieplice niedáleko gdźie/á iuż o-
to té rzeczy ſye wrzodowi vprzykrzyły / w nich troche po-
śiedźiéć/ zwłaßczá że ćiáło było dobrze przepurgowáné/y
podobno ſalſą porządnie vtwiérdzoné. y ieſli to będą ex
aſtringentibus/to ieſt któréby w ſobie co właſności miá-
ły/ álunu/ vitriollu/ śiárki / ná wet z krußców którégo/ á

miánowićie żeláznégo/ wyſſą/ záſußą/ y zágoią / dwá rá-
zy ná dźień w nich śiedząc. á inßych czáſów / błotem ich/
czáſem też y ſparadrapem owym okłádáiąc. Lećiż vpor- *Aph. vltimo.*
né choroby/álbo mamy rádniéy mówić z deſperowáné/nie
dawßy nic ná lékarſtwá / ná żelázo / á ogień ná oſtátek
przychodzą/varicibus/á tákim wrzodom tóż ſye muśi do
ſtáć / ieſli páćient ſye ná to oſtráßy / á wrzodá owégo/ z
którégo go piekielnym álbo cáncrem ná potym ſtráßą / *Lib. 6. C. 5.*
vydź chce/ tedy ie ták niechay rzeże/ iáko Aegineta in an-
giologia / to ieſt żył wyrzynániu każe/przepurgowánégo
nie ná czczo/ále dawßy mu ześć/co y málmázyey álbo wi-
ná dobrégo śklanke wypić. Chcą wiec drudzy Hippocras
to ieſt wino cum aromatibus ſłodko przyprawioné da-
wáć/ my chcemyli daymy cum ſpetiebus diambrę / dia-
moſchi/ álbo letificantis / ále ſámo zwyczáyné(gdyż to
kto mu ſye nie zuczył brzydkie) lepßé. Zátym nogę w wán
nie/ álbo w fáſce ná to vczynionéy / roſpárzą / álbo wiec
przed śniádániém nie tylko nogę / ále cáłé ćiáło / áby ſye
krew zmiękczywßy rychléy rozeßłá/á owá co wżyłách ła-
twieyßą vczyniłá. W tym położywßy ná łożu choréğ/ pod
nogi mu wezgłówko dádzą/á one/o którey rzecz/wyniós-
ßy/y żyły oné nábráné prze humór/y nápecznią́té prze nápá
rzenié/ ſobie vpátrzawßy/inkauſtem nápißą/w tym miey
ſcu gdźie rzezánié być ma / ták áby prawie nád oną żyłą
podle odetéy / którędy z góry melánkolia ſye prowádźi/
brzytwą lekko ſkórę przerznąwßy/ żyłę nic iéy nierußywßy
odkrył. zátym/ áby ią ßpatliką końcem ćienßym od ſkóry
y pod nią tłuſtośći ieſli ieſt/ oddźieliwßy podnióſł / álbo
widełki ná tho zgotowáné á nie oſtro kończáté máiąc
podiął. krew choć ſye ſączy gębką oſußáiąc. Tám w igłę
dwoiſty ßnurek ničiány/álbo iádwabny wetknąwßy/pod
żyłę podśćibił/á w tym cáłą/ podnieśioną żyłę/y oné wiel
ką kthórą varix ná dole ſye páſtwi trzymáiąc / iednym
ßnurkiem záwiązał/ áby z góry nic iuż krwie nie przypły-

wáło/álbo ſye oddźiergnąwßy/ á ráne zálawßy/ kłopotu
wiecéy niż było nie vczyniło/ niżéy ßnurká vrznąć/ á z do=
łu z onéy wßytkiey żyły od kostki/reką wyſmukuiąc/krew
wytłoczyć/ ták áby nic onéy plugáwéy á melánkoliczné
w ſwym mieyſcu nie zostáło. Co drugim onym ßnurkiem
záwiązawßy/ ſkórę przerżnioną do ſiebie przywiéść/y pá=
czesiámi/ álbo płatkiem w białkách y w bolum armeni
prochu vmaczánym przyłożyć. lecząc to potym/ták/iáko
którą z onych ran/ álbo wrzodów. Co iáko ieſt obyczay
varicum á tych tákich żył léczenié pewny/ ták miedzy in=
ßémi bárzo ſtraßliwy / ból zſobą nie máły nioſąc / á nie
ták ból/ iáko niebeſpieczeńſtwo niemáłé/ wątpiąc o chi=
rurgu/áby rzeżąc/ reká mu ſye nie vniosłá/á żyłe y z ſkórą
przerżnąwßy/á krwie zbytnie vtoczywßy/chorégo niezem
Lib: 7. C. 31. dlitá/y w tákim rázie nieomylitá. Owo podobno/co Cel=
ſus y inßy rádzą / máłoby nie lepiéy / ogniſtém żelázem
przepalić/y ták eſchary álbo łupieżá ſye doczekawßy/ zá=
ſußyć y zágoić. ále dla Bogá ázaż to iuż y przepaliwßy
álbo przerżnąwßy / táką chorobę wypędźim ? Operatie
tákié moim zdániém/ ſubtelnośći y wymyſłu máią wie=
céy niż pożytku/ pátrząc ná té ćiáłá/ które fluxy w ſobie
máią/ że ie nie tám trzebá rátowáć/ gdźie máteryą wpę=
dźiły/ ále owdźie ſkąd ią pędzą. przeto ? w minere/w mi=
nere : á to tylko tu kłádźiem przed oczy varices té/ co w
nogách bywáią: á co kiedyby ná ſkroniách/ná máchárzy=
nie/przy pępku/álbo niewieśćie v ſpodku rzezáćby to przy=
ßło ? iákóż y v náßych ludźi/ kto pilno w to weyźrzy / y
tám przy pępku/y v niewiaſt/ gdźie z nimi trudno/często
ſye to trafia/ iedno że kray náß dobry/ y mozgów nie ták
iáko indźie grzeiący / choć nie z máłym bólem / ále dopu=
ßczą ztym przez onych przypadków Hippokrátis świátá
póki póty zażywáć. Czego my iż rzezáć nie możem/ tylko
ſámą dietą rátuymy / á dawßy lékárſtwá té zacnieyßé /
coby krwie wßytkiéy rátowáły/ po wiérzchu fomenty/ y
inßémi

inßémi łáſkawßémi/ á nie extremis opátruymy. rzezánié
y palenié zdeſperowánym ieſli chcą/á ináczéy być nie mo=
że/ z prognoſtikiem/ á z oświadczániém / iáki ból y wąt=
pliwy go effect/ vczyniwßy. y choć iuż cauterium w téy
álbo w obudwu nogách ſye vczyniły / że rzecz ßko=
dliwa/ meat który ſobie náturá prze wyrzucá=
nié plugaſtw iákichkle vczyni / záwiéráć nie
raz opowiedźiawßy / korzéń owégo oſtu/
co kwiát ma brunatny/á nád wodą=
mi rośćie/Cirſium Dioſkorydes Lib. 4. C. 114
zowie/ná ßyi mu zá=
wieśmy.

Członkowa chorobá, podá=grá, chirágrá, ſciatiká.

Odágrá/ chyrágrá / ſciatiká / to ieſt
nóg/reku/ w ſiedzeniu/y indźie człon=
ków / á kości łámánié / y nie znośny
ból/ przeto bywa/ że té członki/z przy=
rodzenia álbo z obyczáiów/ y nie po=
rządnégożyćia oſłábiawßy/w ſie ná=
bráły humorów á plugaſtw zbytnich/
ták wiele/iż ich y z ſiebie ſámé ſtráwić
nie mogąc / odymáć ſye y ćiągnąć / y gorąiąc do tąd bo=
léć muſzą/ áż álbo náturá ie ſámá ſwą mocą roſpędźi/ y
ſtrawi/ álbo wiec rozum kiedy przyſtąpi/lékárſtwy porá=
tuie. Które to humory álbo plugáſtwá/we krwi/ ſkąd ſie
ná te chorobe człowieku doſtáią / iuż y z mów przeßłych
káżdy/ y z rozumu by go ſnadź namniéy było/ łátwie vy=

źrzeć

źrzeć może / ieſli miárnégo z obżártym / á nierządnégo z nabożnym/ zrównawßy/ wybaczyć / á to co którému zá korzyść ználogu ſwego przychodźi/ oſądźić będźie chćiał. *Hier. ad Iouin.* Gdyż nikt nie widźiał człowieká od nierządu / á obżárſtwá wolnégo / coby álbo o cudzych nogách chodźić miał/ álbo podágrą á członków łamániém boleiąc/ſobie żywot wzmiérźić. O czym choć dobrze medicy część o diſputuią/ że to członkowé bolenié / iáko wiele inßych chorób/ czaſem z przyrodzenia/ to ieſt/ ießcze z poczęćia / w rodźicách ſye záczyna / y tego co ſye z tákich rodźi / chorobie onéy podległym czyni / przydawáiąc ießcze do tego/(w którym mnimániu też Galen był) z różnych philozophów/conſtellátią/że też tá niepomáłu przyczyne piérwßą z ſobą nieść może/ zwłaßczá kto ſye w táki czás vrodźi/kiedy ſáturnus in coniunctione ſolis z kątá trzećiégo źle pátrza. A co ieſli ießcze/do tych to áſpektów kráiu ſpoſób/przyſtąpi/który też do chorób ták ſpoſabiáć ludźie zwykł/ że więc ledwieby to nieważyło siłá/ pozwolić im/ że w gorących y ſuchych kráiách / ták pod tą conſtellátią/ z tákiégo oycá vrodzonému / podágrá y członków bolenié / przyśćby muſiáło. Leć my ták dálekich wywodów ſłucháiąc/ bliżßémiſmy ſye záſłániáć zwykli/ ná támté ták dálekié powiádáiąc / że té rzeczy inclinant/ to ieſt ſpoſabiáią/á nie przymußáią/áni tego effectu nie odmiennie/ przez máteryéy w ćiele grzeßącéy / czynią/ powiémy/ że ſámo nierządné życie to á nie co inßégo czyni.ták iż niechay kto chce ták ſye ſłábo/y do téy choroby ſkłonno vrodźi/ ieſli ſye mocno rządu á rozumnégo żyćia trzymáć będźie / bólow tych vydź może. y iáko Grékowie baykámi ſye rzeczy mądrych nápowiádáć zwykli / ártritim álbo podágrę/ córkę Bachá y Venery náżwáli. ták my twiérdźmy / nie z inąd / ále ſtąd/ iáko ex effectricibus ſye rodźić/ á począwßy/od nawiętßych do namnieyßych/ któré w téy queſtiey diſputuią ſztuczek / niepotráfiém żadnéy/

Marginal notes: *Lib: de nat. ali: 7. cap. 6.* — *C° 6. aph. 28.* — *De dec. prog. & math. ſciā:* — *Lib. 3. fen. 22. tr. 2. C. 23.*

któraby nas nie wto pędźiłá/ że muſi być z humorów zbytnich/ zá nierządném żyćiem w członki y w ich tendones á żyły ſuché wległych. Któré to humory z kąd pochodzą/ y któż niewié? pomniąc że to czym człowiek żyw/y co mu w náturze poſiłek dawa/ ieſt z pokármu/ to ieſt/ z iedzenia y z pićia/ y że to idźie przez vſtá w żołądek/ żyłámi do wątroby/ á z tám tąd do drugich żył więtßych/ y mnieyßych przy ſercu y mozgu będących/ z kąd ták ducháми iáko y we krwi humorów różnośćią/ćiáło ſye tucząc y mnożąc/ podawa tym co ſą nadáléy członkom/á iż prze obyczáie náßé niwczym niehámówné / w tym miáry áni wybiéráiąc pokarmy/ áni kréſu pókiby doſyć niebywa/ y zá zbytkiem ſórowośći/plugáſtw/á złośći wiele ſye w członkach przymnaża/ do tego oto nátura przychodźi/ że póki mocna co nadáléy to wypiéráiąc/ do nóg/ ręku/y członków inßych wpycha. A iż wiele ludźi obżárłych/ná świećie widząc/widźiém też y to/ że nie wßytcy ſą podágrycy/ to ma do tego máło / pomniąc że ich przed czáſem wiele vmiéra/ część też inßémi chorobámi boleie/ kiedy w inßé częśći ćiáłá oné humory zbytnié wlegą/ á fluxy/ wrzody/ odętość/ żył zámulenié/puchlinę/ álbo którąle z chorób w nogach/álbo w ręku vczynią. iákóż widźiém/że áni w ſámych nogach/ álbo rękách / choć siłá do nich humorów przypływa/ záwżdy podágrę/ álbo chirágrę czynią/ iáko w puchlinie/ we wrzodach / gdźie widomie ná ſtáwách plugáſtwo leży / álbo czáſem práwie z nich ćiecze/ to ſye dźieie/ (owym gwoli mówiąc)że ich członki do tego ſpoſobnieyßé/ nietylko prze to / że ſye z tákich vrodźiwßy/ ſą do tego ſkłonni/(boć iém wżdy co dáć muſiém)ále że we wnątrz meati przeſtrzeńßé/ y do otrzymawánia máteriéy onéy zbytniéy/ſpoſobnieyßé máią / że tám we wnątrz płynąc ná ſtawiéch lgnié/ á w ich otworzyſtośći/ cauitates álbo acetabula łáćinnicy zowią/ſye ſtánowi y ſkrzépa. gdyż owá máteria/ co po wiérzchu płynie/w puchli-

Marginal notes: *C° 6. aph. 30* — *C° 4. aph. 31.*

nie álbo nogi odetośći/iáko podágre vczynić ma : á oná
zá ſkórą ⁖ owá co wrzodem albo fiſtulą ćiecze/ gdyż precz
wychodźi ⁖ á iednákże / y tám w tákim ráźie/ áza nogi
zdrowé ⁖ áza chód wolny ⁖ álbo wiec gdźieby to tám ſtá-
neło/ á troſzkę ſye głebiéy obróćiło/ nie tużby członkowa
chorobá/ o któréy mówiem onégo mieyſcá być muśiáłá ⁖
ták iáko iuż dawno wiémy/że do tych fluxów oſądzenia/
vpátruiem przednieyſzé częśći/ od których oné zbytnié hu-
mory idą/ vpátruiem meati / przez które ná dół ſpadáią/
vpátruiem mieyſcá/gdźie ſye ſtánowią/ y ich ſámych iſt-
nośći/ przy inſzych przypadkách. Przeco rzeczmy/ ieſli té
humory póydą od wątroby álbo od mozgu/ (co ſą dwie
wſzytkiém fluxiam przednieyſzé źrzodle) máią być klio-
wáté/ geſté/ á lnącé/ gdyż wodniſté / wnetby poceniém
wyſzły/ ſzczéré kwiſté/ (iakié niebywáią/áż kiedy ſye żyłá
vrwie/otworzy/álbo przegryźnie)wnetby ſwé żyły á miey-
ſcá własné przebrawſzy w co inſzégo ſye obróćiły. Ale á-
by były phlegmiſté/lub ſámé przez śie ſzczéré/ (co też być
podobno trudno może) lub z kolerą álbo z melánkolią
zmiéſzáné/ y z tákim doſtániém/ w náturze rozmnożoné/
że możem przyrzéc/nie iednego/nie dwu rázów to być nie-
rząd/ ále długiégo bárzo czáſu y nałogu/ te chorobę czy-
nił. y przetóż niém ſye kto członkową po wſzytkiém ćiele
chorobą rozniemoże/ á od śiły y zdrowia iáko mówią od-
pádnie / muśi ſciatikę y podágrę wiele rázów przed tym
C° 6. aph.28. 10.de C.M.ſ.l. miéwáć. czy prze to/że to tám dálſze mieyſcá/ do których
natura odſyła ⁖ czy że źimnieyſzé / ná które padwſzy ſtrá-
wić ſye będąc máterią grubą á kliowátą niemogą ⁖ czy-
li że po kęſu chorobá wielka poczynáiąc / od téy która w
niéy ieſt mnieyſza/ vkázowáć ſye muśi ⁖ y przetóż ći/ któ-
rzy mówię ćieżką członkową chorobą choruią / podágrą
piérwéy/ álbo ſciatiką/ częſto choruią. á niżli tą popád-
nie/ y wysſzéy poſpolićie/to/ieſli ſye w tym poſtrzegą/po-
czuią. bo głowá ſye obćiąży/meaty ták wnośie iáko wu-

ściéch/

śćiéch / y w dolnych vryny/ ſtolcá/ y potów ieſli ſą zwy-
czáyné drógách/z mnieyſzą/ y poniekąd záwrą : tám przez
ſzyię w kárku/ per vertebras w żyłách/ iugulares/caroti-
das/ y wielkié tendones / z bólem / á czáſem przez obrotu
przyrodzonégo/ z teſknośćią pokażą/idąc po rámionách/
po łopátkách / po krzyżu/ do tąd áż w ſwóy krés / dokąd
zmiérzáią/á mieyſce prze ſłábość ie otrzymáć muśi/wpá-
dną. A to zá oną przyczyną/która zá fundáment téy que-
ſtiéy iáko efficientem kłádźiem / kiedy áffecty á obyczáie
niepowśćiągliwé/miáre przebrawſzy/niedoyźrzą/że nábrá-
ną z brzegów náturá / wyléwáć/ á roſtokiem członki zá-
trudniáć muśi. á zwłaſzczá owych czáſów / których ſye
wiec humory wſzytkiég ciáłá wzruſzáią/ y co ſubtélnieyſzé
ſámy z śiebie trawiąc/grubſzé álbo do wſtęchliny y fébry/
álbo do bólu prze zápalenié / á continui ſolutionem / to
ieſt zránienia/ álbo ciáłá roſpárcia wiodą. A iż dozna-
wamy / że tákie czáſy zá nierządem záwżdy ſye pokázáć Introd.
mogą/ trudno to tylko ná Jeśień álbo Wioſnę ſámę/zgá-
niáć/ nieżeczby té dwá czáſy do wzbudzenia chorob trud-
nieyſzé nie były / gdyż Hipocrates te chorobę chćiał mieć
nabárziey ná Wioſnę/ á Galen y ná Wioſnę/ ále też czá- 3. aph. 20.
ſem ná Jeśień. ále że doświadczamy/ á ná oko widźiém/ 5. ſanit. tuen.
iż ták pod kánikułą / iáko oſrzód źimy bywa/ iednákże iż
nam miedzy indicatiami á choroby znákámi / też y to z
piérwſzych ieden bywa/w częśći bolącéy poznáć/ iáki hu-
mor pánuie/á od któréy z onych przednieyſzych przypada/
tedy baczym że z phlegmy piérwéy/z kolery potym/á rząd-
ko z melánkoliéy/podágrę/chirágrę/álbo członkową cho- Li.3.f. 22.tr.2.
robę bywáć. á Jeśień iż melánkolicznych chorób nabár-
ziéy pobudza / rządko podágrze te nieprzyiaźń okázuie/
chybá iżby to było zá Jeśieni nieuſtáwicznem powietrza
poſtánowieniém/ zá owocem/ żyćia ſpoſobem/ y które w
ten czás ludźiam zászkadzáć zwykły pobudką. álbo też zá
tákim chorégo ſpoſobieniém / że ná ládá czás / y zá ládá

occáſią/

occaſią/ y w melánkolicznych affectiach/ natury nałoż=
nym vtrapieniém / pod ten czás ſye ból wynurzyć miał.
iáko więc tráfia ſye/ że bywáią nietylko w Jesieni/ bárzo
przedtym ſchorzáłym á iuż podágrą ſkurczonym ludziam/
paroxiſmy á wrótné bóle/ ale ná czás wrok/y godzinę co
Cõ.3. aph. 20. dzień każdą. Czemu wioſná tylko ſámá właſnieyßa/gdy
zá niebem wćiele wßytki humory ſie wzburzywßy/odmłá
Li.2.de M.po. dząc á ná wierzch ſye wydzieráć chcą. Bo iż przez czás
przeßły/Látá/Jesieni/y Zimy/w ćiáło ſye tyle záprzątne=
ło humorów/ á plugaſtw zbytnich/ bądź prze to/ że Láto
gorącé otworzywßy ſkórę/ á wodniſtßé rzeczy potem wy=
wiódwßy/ grubßé phlegmiſtßé á kliowátßé przy koś=
ćiach albo ſtáwach/ co ſą mieyſcá zimné zoſtáwiło/ bądź
zimie kiedy ſkórá ſye záwárwßy / á to w ſobie zátrzyma=
wßy/zgromádnie ich náczyniło. Czego ieſli nam nie rzecz
ſámá/ że pod ten czás nabárziéy tém chorobam wzrußá=
nié/ á ćiáłá gábánié dobrowolné bywa / pokazáć może/
tedy áby to/ że zá ládá lékárſtwy/czáſem też y przez nich/
kiedy iuż owá piękna ku ćiepłu poſtánowiona pogodá
bywa/chorobá vſtępowáć/á czáſowi co wzbudził y sam=
C° 6.aph. 47. że vśmierzył przypiſáć to każe. á iżby to ták było/nietyl=
Quos q̃ñ qb.m̃ ko my/ale Gálen mocno to twierdzi/że ták nieznośné bó
lé Wioſná narychléy ſkromi. W tym kto chce pytáć/ ie=
ſli to przykré / álbo iáko my mówiem nieznośné ſą bólé/
ſciátiki/ podágry/ chirágri / y kiedy ſye artritis / to ieſt
wßytkich członków trefi/ o miły Boże / kto pyta / álbo
ktoré ludzie nabárziéy tém rzeczam podlégli ? o miły
Boże/kto niewié ? Było to przed láty/ że chłopiętá álbo
C. 6. aph. 30. we płći oboiéy młodé dzieći iéy niećierpiwáły. y mówił
Gálen/ że ieſliby ſye młodym tráfiło/ to tám być zápale=
6 aph. 28. nié álbo bólé á nie podágrę. trzebiéńcy ábo ſkopkowie od
tego Hippocrátowi wolni bywáli / wolné niewiáſty y
inßé. O miły Boże iáko v nas teraz nieſą wolné/ áni ony
wolné/ gdyż tém bólem tyle pracéy/ y tyle mizernégo ży=

wotá w nich pełno. á gdyż ießcze oto tá chorobá/z przy=
miotu przemiérzłégo/ ták ſye miedzy wßytki przez różno=
ści/ ták ſtáré/ iáko młodé/ podzieliłá ? Co rzekłby Hip=
pocrates ná to/ kiedy wßytki ſtáwy/iém niezmiernie bo=
lącéby vyrzał ? to/ że zá nierządu á roſpuſty w ćiáło zá=
pußczeniém/ powinność ich precz od nich ſye zágośćiłá/
á dzieci dziećmi/ niewiáſty niewiáſtámi / áby więcéy ták
iáko im w náturze przyſtało niebyły / vczyniłá. wyma=
wiáł y owé/ co iém prze ſtárość/ przyrodzenié ſtánąwßy /
tám ſye do członków obróćiło. ále co rzeczem /kiedy to w
pół wieku / kiedy miáły być nazdrowßé / ták ſrodze iáko
chłopi onégo czáſu/ ſtárzy álbo pracámi zięći ćierpią ? y
ſkładáli ná on czás ná nierząd/ obcowánia zbytniégo / á
w ćieleſności plugáwégo obżárſtwá/że tácy o ſwych no
gach chadząć niemogli / áni rąk do czego byłá potrzebá
ſwych zázywáli ? á coby rzekli ná té czáſy náßé przyßed=
wßy/á młodégo niewiele w to záßłégo vyrzawßy/że wła=
dzéy zá máluczkiém iednégo álbo kilku rázów zgrzeße=
niém / niemogąc ná członkowé nie w nogach álbo w rę=
ku tylko/ále po wßytkiém ćiele bólé/wrzeßczy? Pomniém
że iednego ſpytali/ otium álbo próżnowánié/ ktoreby na=
przykreyßé być mogło / gdyż otium ſłowá tego zá piękné
ábo przyſtoyné záwżdy wßedzie vżywano? odpowiedział/
komuby podágrá męcząc go nic czynić niedopußczáłá.
á trudno pewnie / choć y oná ſtároświetſka / gdyż náßá
bárziéy/ ſpraw komu dopuśćić ma / gdyż bóle y teſkność
czyniąc/ ſpráwy odiełá/ á ná to mieyſce nárzekánié z bó=
lem/ á żal z teſknośćią przyrzućiłá. czemu ? ieſt/ iáko ká=
żdy ból/ triſtis ſenſatio/ktory niebywa/iedno in partibus
neruoſis/ pochodząc ab intẽperie/álbo niemiáry iákiéysi
zbytniéy/á ſolutione continui/ to ieſt iákoby od zránienia
iákiégo/ propter tenſionem prze ćiągnienié/ álbo nápęcz=
nienié żył ſuchych/ ſtáwy y mußkuły wiążących / ktorych
to tẽdonum/partiũ neruoſarũ/ á żył co zowiemy ſuchych/

y którěż mieyſce / iuż niewſpomináiąc ſtáwów / niéma ⁖ gdyż wiémy że ták żyły / iáko arterię / iáko y té ſuché / po wßytkim ſye ciele rozsiáły / y przetóż téż wßytko boleie / á=le nawięcéy ſtáwy / á té / do których ſye fluxie obrácáią / ták / iż mamy to ſobie wſpomionąć / że do nisßych á wys=ßym podległych nawięcéy / y przetóż nogi pirwéy niż ręce / ręce niż grzbiet / álbo inßé ſtáwy bolą. A iż powiedzieli=ſmy wysßéy / kiedy ſye ná członkową chorobę / á ciężkié wßytkiégo ciáłá bóle zbiéra / dawa ſye to poczuć w kár=ku / w ßyi / w paciérzách / y między łopátkámi / potym w nérkách y w krzyżu / że támtędy ſye to prowádząc / á flux ieden co dzień drugiégo popiéráiąc / ná drodze ożywa.

Gdźie co po owéy do ſwaru ſye máiącéy wątpliwości / ieſli tákié fluxy od głowy / álbo od wątroby / álbo od żo=łędká / gdyż iéy inter effectrices / á té z których ſye mnożý złą diete / á z niéy cruditatem kłádźiem ⁖ wiémy że ſine cruditate / á z tych humorów zgromádzenia być nie mo=że / gdyż żołądek tákim rzeczam iáko młynem / álbo wár=ſtátem ieſt / iż tá cruditas álbo humorów grubość / nie o co iedno on naprzód ſye oprzéć muśi. wątrobá tákże do tego / rádá nie rádá gotowá záwżdy ieſt / to podáwáć dá=léy / co iéy żyły meſsaraicę z niego przynioſą. Które to ży=ły / gdy wino (téż iednégo z nieprzyiaciół) otworzy / rosßé=rzy / á onym plugáſtwem nieſtráwnym nátka / á trawiąc przyśpießy / to ſye wßytko y prze gorąco iéy przyrodzoné / y prze wielkość onéy w humorách grubości głowie po=dáć / á ſtámtąd dopiéro ná dół roſchodźić / y gdźie wpáść może / ſtánowić z bólámi / álbo z chorobą iáką muśi. prze=co iáko mózgowi / z niego neruis / álbo poproſtu mówiąc głowie / to przypiſáć muśiem / ták niemniéy żołędkowi y wątrobie możem. gdyż ná oko widźim / że tákim / bądź to ná początku choroby w podágrze / w ſcyátice / ábo w chy=rágrze / bądź téż w vkrzewionéy iuż członkowéy niemocy / práwa bárźiéy (iáko Capiuacca pilno y mądrze obſeruo=

In nat. fac.

wał) niż lewa ſtroná / prędzéy y ßkodliwiéy boleie. prze=co ⁖ gdyż żołądek w pośrzodku śiedząc iednákoby miał dogádzáć wßytkiému / máiąc cum vena caua / y z ſercem co téż w pośrzodku śiedzą niemáłą zgodę. iednákże wi=dźim że to ták / czi prze wątrobę / czy prze żyły / które po téy ſtronie ſą więtßé / y krwią (ták oni mówią) iákoby peł=nieyßé / zá czym ießcze ſye im chćiáło mówić / że ręká y no=gá práwa rubßa / mocnieyßa / brew / brodá / wąs / komu przyſtoynie rośćie / po téy ſtronie dłusßy / oko więtßé / ią=dro odwieśiſtßé / y tężßé / vcho rumiáńßé / zęby ſnadź gęſt=ßé / y ieſli temperamentum dobré / á boku lewégo przy=pádkámi nie vßczérbioné mocnieyßé. Acz wiémy / że w za=miánie á nierządnym żyćiu / często inßé viſcera / á tá o któ=réy to przypominamy ſłodzoná / w lewym boku leżąc / téż ſwé ſtuczki ná ſwéy ſtronie / á máło nie záwżdy ku gorßé=mu / wypráwuie. przeco / co zá dźiw / ieſliby nie záwżdy od ſtrony práwéy ſye tá chorobá poczynáłá ⁖ gdyż przyść ze krwie złéy / á ſórowośći od wątroby rozniesionéy powin=na / któréy niemniéy / ſłodzoná téż iáko wárſtát / á ná fuz / y melánkolią / od nátury vczyniony ſtátek / rozlać y ku wielkim bólóm w członki wpędźić może. á łátwie ná to zezwolić / náturę w człowiecze y częśći w nim przedniey=ßych y inßych powinność vyźrzawßy / że ieſt iáko onym łáncuchem á ogniwy / gdźie iedno zá drugié ſye kłádźie śpięta / ták iż kiedy żołądek zły / czy wątrobá ma być lep=ßa ⁖ kiedy tá zła / á czy głowá tego ſye dotknąć niéma ⁖ kiedy tá pełna / á czy inßé wßytkié boléć nie będą ⁖ á cóż ſłodzoná / która ieſt ku poſłudze / ták ſercu iáko y żołędko=wi / podléy / á nie bárzo miárkowánia zbytków należącéy / ták / iż kiedy które z nich ſye ma źle / oná téż źle / á by téż y na lepiéy / téy przedśie vrząd / ocet álbo drożdże chowáiąc / podſycáć / á do gorßégo pobudzáć. iákóż kto w podágrze álbo w tákich bólách może rzéc / áby ſye té principes par=tes / to ieſt głowá álbo wątrobá / nietylko nalepiey / ále

In 6. de M. vul. C. 2. Quod animi m. t. c. ſ.

dobrze ládá iáko miáłá? widźim że głowá ná tym iest/
áby rozumu y smysłów co nasubtelnieyßych / potym du-
chów z których czućié y spráwy wßytkié/ták wnętrzné iá-
ko y zwierzchowné pochodzą / zamkiem á páłacem byłá/
w ten czás sye ma nalepiéy / kiedy bólu / y melánkoliéy
próżną będąc/spáć/ á miły y pożądány pokóy/y do spraw
nie zátrudnioną żądzą/powoli mieć może. Tu iáko mieć
może? Do czego ácz wiémy/ że temperiem álbo miárno-
śći iákiéyśi przyrodzonéy / w humorách á w onych z ele-
mentów własnośći/ to iest ćiepłá/ zimná / suchośći/ wil-
gotnośći potrzebá/ ále by też y tá/ ták iáka ma być byłá/
iesli przystąpiłá oná przećiw przyrodzeniu/bá mówmy iá-
dowita/ á przyrzutna intemperies/álbo skáźá / iáko tám
wilgotność álbo gorąco/ álbo suchość/ ták bárzoby wá-
dźić miáłá? gdyż náturá sui conseruatrix/pospolićie by-
wa ták opátrzna / że przeto boli áby duße álbo rozumą v-
pomniáłá/o odpędzenié tego co on ból/ á gospodę iéy zá-
trudnioną czyni. y przetóż choć rátunku iéy nie dádzą/czá-
sem womitem/ czásem stolcámi / czásem koliką / czásem
krostámi/ ießcze nim to do głowy doßło / odgania. y ie-
sliże sye do głowy doniosło/ krwią / phlegmą / álbo iáką
ropą z nosá / káßlem / krostámi / wrzodámi / dźiurámi /
y inßémi rzeczámi / co stárzy exituras zowią wypądzą.
á co iesli in habitu corporis/ á we wßytkim ćiele to rozlé-
wa/potym świérzbem/áż ná wet puchliną y inßą zamiá-
ną / to vskrómić vmié. A iż wiémy że ex illius intemperi-
ei spetiebus/bądź to sámá zimna/ bądź gorąca/bądź wil-
gotna / bądź sucha / álbo złożona z którychle / y że wßyt-
kich / ták dálece ßkodliwą być niéma/ iáko oto rzeczem z
rozumem/gorąca/ gorączkęby tylko vczynić/y to przy wil
gotnéy mogłá/ á tákby sye sámá strawiłá/ álbo spaliłá/
C°. 6. aph.49 zimna/kurcz podobno tylko/ álbo powietrza rußenié/ál
bo tákowég/ co przy podágrze y członkowych chorobách
niebywáło/ sucha/ rzeczmy ze wßytkiémi Philozophy/że

nigdy tych bólów nie czyniłá. á więc tylko wilgotna?
podobnoby áni tá sámá/ by nieprzystąpiłá tákiéy zakázy
intemperies/ ták/ iż musim z Fálopim y inßémi medyká-
mi mówić / dźisieyßych czásów / kto sye ná członkową
chorobę skárży/ że przez fránce iákiégo przypadku/ ledwie
być może. do czego áby nam nikt niémówił / á v stárych
medyków przed láty iáko? bo rzeczem bywáłá/ ále podá
grę/ chirágrę/ sciátykę/iáko spetiem sub genere/pod człon Introduc.
kowym boleniém mieć chćieli / którą/ intemperies wido-
ma / powoli idąc / ex qualitatibus zá czásem proporcio-
natis/ ad/ vel extra vasa / wilgotnośćią/ álbo gorącem/
particularis causas et concausas nieodstępuiąc czyniłá.
iednákże to kolerze dawáiąc przy phlegmie / która iáko In affection.
pabulum / per actiuam facultatem wzbudzona paląc /
bóle tákowé czyniłá / sámá przez sye suchą będąc / álbo
ćiáło in actiuis sußąc / gdy tego ták zrazu czynić niemo-
głá/ iáko kiedy oto inßą á więtßa / ex occultis venenatę/
specifica przystąpi. która w prawdźie/ ácz wpada in eas-
dem qualitates/ áby tymże gorącem / y przy téyże máte-
ryéy phlegmistéy / iednákże iuż prędzéy niż bárźiéy / y do
rozumu á przyczyn wynálezienia trudniéy trapi. w czym
kto zdálecza á zgrubá pátrza/możeć wprawdźie mówić/
że owé rzeczy ßkodzą / Venus / wino / korzenné iedzenié/
praca/ćiężary/chód y tákié drugié/czemu? zgrubá mów- In alt. fac.
my/ wßytko to zápala. á iesli sye to tráfi z zimnéy máte-
ryéy? tym bárźiéy/ że sye náturá strawić ćiepłem przyro-
dzonym chcąc/ nád zbytkiem onym rozgorywa/y ták go-
ráiąc/ á phlegmę onę paląc/ sámá siebie y mieyscá gdźie
on zbytek/morduie. y przeto stoczmy dźisieyßych bóle z o-
némi/co ie Hippocrátes álbo Gálen opisał: czy w tákich
osobách/czy w tákich látách/czy z tych in intemperie przy
czyn/ sye z tym gwałtem / álbo wewßytkich członkách /
álbo w którymle pokażą? mówi Hippocrát: choroby po- 6. aph. 49.
dágryczné kiedy kogo trapią / tym skoro ogień á zápale-

nié vſtánie do dni cztérdzieśćiu bywáią wolni/ y zdrowi/
chybá iżby máterya byłá názbyt gruba. á iż ogień to ten
ieſt przyrodzony/ który prácuie/ áby tę máteryą ſtráwił/
wſpomniém to co záwżdy indżie mówiém/ im wietßy á
6. aph. 28. mniéy ſtárgány zbytkámi będzie/ tym rychléy máteryą
táką ſtrawiwßy/bóle roſpędzi: á nie tylko bóle roſpędzi/
ále áby ſye niefundowáły niedopuśći.przetóż chćiał Hip-
pocrátes/ áby téy choroby młodzieńczykowie nie miewá-
li/ gdyż ćiepłá przyrodzonégo miáli mieć niemiáło/ ſkop-
kowie álbo trzébieńcy téżby iéy mieć niemiáli/ nie przeto
áby gorący / ále że meaty máią śćiſłé / á WEnuſowych
ſpraw nieznáiąc/członki y ſtáwy fluxámi niepowątlone.
z téyże miáry y niewiáſty / mniéy ćiepłé niż mężczyzná bę-
dąc / że mieśięczné ich plugaſtw odchodzenié wyzwaláć
6. aph. 30. miáło: przetóż mówi/ pácholętá póki ſpraw vroſłem ná
leżących niezáználi/ od téy choroby miáły być wolné. tyl-
C° 6.aph. 29. ko tedy ſtárcom miáłá być to właſna chorobá / prze ćie-
płá przyrodzonégo niedoſtátek/prze phlegmy á plugaſtw
zbytek/prze leniwą expultricem wwyrzucániu/że ich człon
ki á meaty do otrzymawánia ſpoſobné / ták iż z mężów
álbo lat ſtátecznych ludźi/ kiedy krew dobra góre ma / á
5. ſanit. tueñ. praca wßytko ſtrawić miáłá/ żaden téy choroby ćiérpieć
niemiał / y przetóż piſząc owé nalepßé kśięgi / á ſtrzegąc
áby w táką chorobę człowiek niewpádł/ powiáda / że tá
chorobá trwa áż do śmierći / zá czym ią ſtárych chorobą
zowiąc/ á ná té co ná nie robią ſye gniewáiąc mówi/o iá-
ko ſromotá chłopu/álbo mężowi podágrycznym być/gdyż
ieſt tá chorobá ták z długich/ że popádwßy kogo raz/ iuż
mu to w pewnéy obligátiéy podawa / że go niechybi ná
potym / y by ſnadź ſye bárzo mądrze ſpráwowáł/ trudno
6. ſanit. tueñ. iéy podległym być niéma. A owi co ią boleiąc ſye nießá-
nuią? áż do śmierći że z niémi przebywáć będźie. Ták iá-
ko oto iuż powiádamy niechay wiedzą/bá powiém wam
ießcze tenżeć to mówi/ nie tylko ládá chłopu/ álbo mężo-

wi/ ćiér-

wi/ ćiérpieć ią rzecz nieprzyſtoyna/ á iákoby zelżywa/ ále
medyk ieſliby ią który miał/ temu bárźiéy/czemu? czemu In 6.de morb.
nie tylko téy choroby medyk/ ále káżdéy miałby ſye vwiá- vulg. C. 4.
rowáć / wiedząc wßytkich przyczyny / á pomniąc że iego
náuká nie ták dálece ná tym záśiádłá/ áby roſkrzewioną
wypędźić/ ále áby nigdy/ áni temu coby ſye z tákich vro-
dźiwßy do niéy zprzyrodzenia ſkłónnym był nieprzychodźi
łá / zdáleczá dobrze przed tym obaczyć był powinien. A
cóż ieſli ná tę / ná którą ſye ſtárżym dworſką by przypáść
miał? gdyż nie tylko tá dworſka ieſt ćiężka/ á medyko-
wi miedzy wßytkiémi nieprzyſtoyna/ále oto tá ſtárych da
wna/ieſt chorobá ſroga/z przyczyn niech będą wnętrzné/
álbo zinąd przychodzącé/ tákże nieśie zſobą nierząd/ álbo
intemperiem/ obrażenié/ y continui ſolutionem / oßpecę-
nié członków/ á conformationem (kiedy guzy przyſtą-
pią) viciatam / ták w owych przyczynách / co wzrußá-
ią / iáko téż y w tych co ią wſpładzáią / gignentes té / á
mouentes owé zowiąc: gdyż téż mówię máteryą wſobie
ma gorącą/ oſtrą/ ſłoną/ lipniącą/twárdą/klijowátą ⁊c.
z phlegmy / z kolery / z melánkoliéy / y ze wßytkich plu-
gaſtw/ co ſye ich iedno naydźie (chocęſmy tego nie daw-
no nie bárzo chćieli) złożoną. Która to máterya/ gdyż
nogi álbo członki / do tego ſłábé ma / á z któréyże tyle
częśći ćiáłá w członki nie wlega? widźiem/ że ieſli pełná
głowá/ tedy z téy/ ieſli pierśi/ tedy z nich / ieſli wątrobá/
żołądek/ álbo kißki/ tedy iáka tám byłá / táka ſye w no-
gách zoſtáć muśi. á tám ázaż nie mięßána? Żádnie tedy
medikowi ćiérpieć to / co lécząc/ częſto v pátientów go
w indicatiách/ álbo in metodo curandi/ omyla. czemu?
czemu ták mu więc wiele przyydźie czynić/ iż od kąd po-
cząć / ieſli nie bárzo śmiáły / álbo doświádczony / álbo
błądźić/ álbo z kłopotem miſlić muśi. Przeto Hipokrat:
przydawá/ieſliby młody(z czego znáć że on w ſtárych lę- Predict.lib.2.
ćiéch wątpi/áby ſye kto w téy chorobie rátowáć mógł)

chćiał

chćiał ſye w tym rátowáć/ co ma czynić / á czyniąc iáko
medyká mądrego ma mieć: Alexander Trallianus/ le-
dwie pozwaláiąc/ áby vléczyć ſye to dáło / mówi/ że po-
znáć tylko tę chorobę trudno ieſt bárzo. co/by przyſzło łá-
twie/ máłoby y lékárſtwo tąż drógą łátwie nie było. lecż
że to ieſt rzecz ták trudna / częśćią że członkowych tych
bólów/ á zwłaſzczá podágry álbo chyrágry/ proſtacy nie
miewáią/ á ćierpiąc ią ták ná medyká iáko żadny inßy /
ći mówię zacnieyßy oſtrożnie pátrzą/ część że widzą/przed
nimi ledwie być tákiego/coby ná to kiedy doſtátecznie v-
léczon był/ część też / że tácy poſpolićie propter intempe-
riem/ á złé iákiés y nie ſkrowité ćiáłá nábránié/ ták ſą nie
posłußni / y w żyćia ſpoſobie nie hámowny / iż z prácą ie
wielką przyydźie regułowáć / á to z nimi / co czynić máią
poſtánowić.gdyż diety ták im oſtrożnie przeſtrzéc trzebá/
iákoby nietylko przy lékárſtwách/kiedy od bólu ieczą/ále
y wów czás kiedy ſye ſobie nazdrowßy być zdádzą / ni w-
czym niewykraczáli/pomniąc że to chorobá táka/iuż zápo
mniawßy onéy przy poczećiu/ábo rodzeniu conſtellatiéy/
niedbáiąc ná rodźice/ ieſli tą chorobą kiedy chorowáli/ á
C. 6. aph. 28. iemu ią iáko dźiedźiczną podáli/ lekce ważąc/ w iákim ſą
kráiu/ álbo przytym w którym roku częśći / y co k temu/
która prácá/ álbo iákié próżnowánié/y kiedy tákim záßko
dźić może. ále to/ iáka dietá około iedzenia/ y pićia / á o
czym więc rzadko przy namnieyßych rzeczách drudzy my-
ślą/ iákié wiátry wieią/ gdyż im ták źimné/ iáko gorącé/
to ieſt ták południowé káßlów wzruſzáiąc y fluxów/iáko
Aph. ſect. 3. pólnocné czyniąc z nich bóle/ ßkodzą. Opátrzyć to tedy
dobrze y mądrze potrzebá/ áby náß chory domem/ komo-
rą/ łożem/ ßátą/ y wßytkim vbiorem/ z rádą/póki go bo-
li/ álbo chceli áby nápotym nie rychło boláło/ zgadzał.
A iż o podágrze mówiąc álbo piſząc/ byłoby iáko calen-
darz cáłego żywotá podágrycznému człowieku vczynić/
gdyż ten co ią ćiérpiéć miał/ choć ießcze nie ćiérpiał/ ieſt

iuż inßy / y v GAlená ſtábßy: ten co iuż ćiérpiał w téy
regule/ że zá ladá occaſią ſye iéy bać y wyglądáć ma: á
ów co teraz w niey leży / á przed bólámi ledwie do rzeczy
odpowiada: czeka od nas ábyſmy podle łóżká iego śiad
ßy/ co mu trzebá czynić / áby zdrów był powiedźieli / o-
nych dwu ná inßą audientiey godźinę záchowawßy.Ten
to náß chory/ma ieść rzeczy co nazdrowßé/á do ſtrawie-
nia co nálepßé. á któreby to tákié / do lékarſtw śpießąc
ſye/ czemu ie długo wyliczáć: one propoſitią powiedźiaw
ßy/ że té bóle poßły ex cruditate / á z pełnośći humorów
złych / pełność z niemiernégo á nie porządnégo żyćia/ nie
miárné życié/ z wielu y nie ná czás przy złym álbo zepſo-
wánym żołądku/ vżytych potraw. niecha yże content te-
dy będźie ná troßę mięſá pieczyſtégo / álbo wárzyſtégo/
dietę ſuchą á nie miękką czyniąc / w tym odćiąć wßytki
zgołá przyprawy / á oſobliwie z octem / gdyż to ieſt ná-
głównieyßy nieprzyiaciél członkowym chorobam / po
niém czemu wyliczáć przyſmáki: káżdy/káżdy ieſt ták zły/
że zgołá żadnégo ſye vżywáć niegodźi/ bo gorczycá zápa-
lá/ y ieſli owo ná oko kichánié/ tedy gdźie ták rychło nie-
doyźrzym / rozgrzawßy fluxy pobudźi / ſok limonowy
bárzo kwáśny/ y przetóż nie zdrowy/ſapor regis/ma go-
źdźiki/ cynamon/málmázyią/álbo wino/y przetóż roſpa-
li/ ámárenatá z śiebie / by ią nábárźiéy cukrował / záw-
żdy kwáśna/ chrzan y przez śię ſam/y prze ocet nie ná náß
ſtół/ ſalſá z ßczawiu/ z miętki/ z piretrum/ z ßalwiéy/ ál-
bo z źiół inßych / choć z migdałmi / álbo przez nich/ iáka
przez pieprzu álbo octu: kápáry / ćwikłá/ ſárdele/ oliw-
ki/ wßytki w tym rzędźie/ ryby/ iárzyny/ owoce zá nimi:
awa práwie wßytkich potraw zániedbáć / roſołowégo/
álbo pieczyſtégo trochę mu dawßy / przy krupách iecz-
miennych/álbo ryżu dobrze rozwárzonym. A mięſo iákié
to ma być: kápłón/ kurczę/ ptáßki/ptaki/ćielęćiná/ y to
co rozum/doſtátek/ zwyczay/ experientia/á medik o che-

ći chorégo á potrzebie myslac/ madrze porádźi/ chléb do-
bry nie bárzo świeży/ nie bárzo ſuchy / coby áni odymał/
áni w żołądku długo leżał/ á chcemyli áby był z ányżem/
álbo z caruiem zágnieciony/ dobrze/ migdáły odárté ál-
bo z nich márcepan/ zda ſye być nie zły/ gruſzká pieczona
álbo pigwá/przedtym w małmázyéy vwárzoná/ po iedle
ma mieyſce ná czás/trzebáli/coriánder ná cukrze/ nie zły/
śliwki/rózynki/ figi/ dactiły/ piſtácie ſą rzeczy dobré/ ále
nie potráwy/rádczéy lékárſtwá ſie być zdadzą: iáiec świé
żych drudzy dozwaláią/ále nim ſie ieść dádzą/zwyczáiu ſie
poradzmy/wedle którégo ſą drudzy/co znácznie ſye roſpa
liwáć po nich doświadczyli/drugich głowá/ drugich bo-
lą członki/ cze⁹ : wnet krwie przymnożą/ieſli świéże á ven
tricuł czyſty chetnie ie ſtrawi/wnet ſie téż y w kolere obro
cą/á ventricuł iáko tám chetny/gdyż fluxy ná ten czás ſie
rozburzyły/po wſzytkich cześciách ćiáłá: który to ieſli plu
gáwy/iáko nierychléy ſie to wniém in putredinem z któréy
rzygánié/ brzydkość/do womitowánia chec/koliki/ y inſzé
rzeczy iść mogą/ tániże zaraz obróci : tedy iém podobno
pokóy dáć/ ále mieſem á potym contuſem te diete odprá-
wić/ zá przyſmák miedzy tám témi niepozwolonémi ſoku
wiśniowégo troche vkazawſzy / ták ná obiedźie iáko ná
wieczerzy. á iż prze bólé y roſpaliwánié pić nabárźiéy prá-
gnie / áphoriſmem mu to gáśmy onym / choroby które z
2. aph. 22. pełności przyſzły/wymorzeniém léczyć trzebá. A iż téy cho
robie/ wino á pijáńſtwo/ nawietſzą occaſią dáło/ głód á
przemorzenié niech ratunkiem bedźie. Niechay niepije ie-
dno piwo/y by żołądek wytrwał/gdyż go nie ná ieden raz
potrzebá/ niemiałby pić iedno ptiſánne/ ponieważ náſzé
piwá/ w prágnieniu niemáło go wypiwſzy / tákże vpoić
á głowe obráźić/z tądże y bólów przyczynić mogą. świad
Lib. 2. C. 80. czy to Dioſcorides / że żyty y kurmi / choć Przemyſkiégo/
Gárwolſkiégo/ Mińſkiégo/ Wáráckiégo/ márcu Wiel-
goſzowégo/ y inſzych geſtych y czarnych niepijał / w tym

áby ſye téż zwyczáiowi á potrzebie / co wiecéy niż ſrogo-
ści dáło / ſklanke do iedłá winá lekkiégo podobno dáć
muśiém: iedno mówie lekkiégo/ coby żołądek poſiláiąc/
y duchy pożądliwé y potrzebné głowie wzbudzáiąc / żył
nieobráźiło/ y bólów nieprzyſporzyło: tedy Węgierſkié co
nalżeyſzé to być ma: bo Heidemburſkié y Rynſkié/zepſu-
ie ſye nim doſtoi / á członkóm przedśie záwżdy záwádźi.
A miedzy iedłem áby nic niepił/niechay pilno ſtrzeże. Czy-
nią wiec drudzy wódki do pićia / wárzoné z cynámonu/ z
ányżu/ z coriándru / z feniculu / z cárdámomu/y z inſzych
korzenia/ ále cóż kiedy to wſzytko rzeczy gorącé / y tákié /
co máło prágnienia zágáſzą. Warzáli drudzy gruſzki/dru
dzy wonné á doſtałé iabłká/drudzy iábłeczniki/álbo bar-
ſzcze pijáli / á cóż kiedy to máło poſili / y przedśie kwá-
śno. drudzy pulpe álbo oſrzodek pſzennégo chlebá/wodą
przewárzoną roſtworzywſzy/y po czeſtym w ſklenice prze-
léwániu przecádźiwſzy/ á ocukrowawſzy pili: ále cóż kie-
dy to wodá. bráli drudzy radices cicoreę / petroſ: flores
cordiales/ iábłek kilko/ y po przecádzeniu/ſpeties aroma-
tici roſati przykłádáli/ y to ſmáczno pijáli / ále cóż kiedy
to lékárſtwu iákiémus rádczéy podobné/ niż pićiu : á co
rzeczem o wódkach deſtillowánych : to/że żołądek ſye ié-
mi ochłodźić y wdźiecznie ie raz ábo dwá przyiąć może.
ále potym : y chec/ y siłe ſtráćiwſzy/w wietſzą chorobe w
prowádzą. Miód kiedy ſwé záloty miéwał/ niemálé to/
gdźie powiádano/ że członków nieobrażał / áni tych nie- 12. Method.
rządów co wino zwykło / czynił. ále pytam / áza niema Vict. r. in M.
być miód iáko miód : v Galená hydromel / álbo mulſa / A. C. 1.
rzecz ieſt która w gebe náſzych ládá iáko niewnidźie/gdyż
náſzé miody przez chmielu przynamniéy y przez korzenia być
niemogą: gdźie ieſli nie wykiſáią á niewzmocnią ſye/ ko-
mu ſmákowáć á kogo nieodymáć bedą : á ieſli téż tylko
wodá oſłodzona/ co owo pitkámi zowiem/co zá poſiłek
vczyni : nád to/ co predzéy ſye w kolere obróćiwſzy/w żo- Cº 5. aph. 41.

łedku wſpłynie/ żyły zámuli / y do głowy dymów poda :
tedy podobno ná lekkim piwie przeſtawßy / tém ſye od=
práwowáć/áż chorobie ſye vlży/muśiém. gdyż ná ten czás
ládá namnieyßa przyczynká/choroba ziętému/łatwie bó=
le odſórowić á gorßégo przymnożyć może/zwłaßczá mó=
wie/kiedy go y koſmek namnieyßy v kożuchá/y pióro ſnać
nietylko reká tego co mu ſłuży obráźić może. A bywa téż
to v tych niemnicyßa/łożem álbo vſłániém mu dogodźić/
áby go y to gdy ſye od bólów wierci nie vrażáło. miękko
tedy ma leżeć/ y co nawiętßa/ pilnując/ áby ſye nie odo=
dźiéwał/á nietylko wiátru/ieſli który ßkodliwie wieie/ nie
nie przypußczał/ále áby nóg/rekú/y ciáłá wßytkiégo/ßu=
káiąc ná pościeli gdźie miekcéy/álbo chłodniéy/ nieobra=
5. aph. 18. cał / pomniąc iáko oſsibus/ neruis/ y ná ten czás człon=
kóm wßytkiém/źimno ieſt nieſprzyiáyné/tak rozgrzać ciá=
ło álbo ciepło ie trzymáć nietylko pomoże / ále do tego
occaſią podáć ma/ że ſkórá zágrzana/ otworzyć ſye / á zá
tym humorów zbytnich poceniém / álbo per inſenſilem
tranſpirationem/ vplénić co będźie mogłá. Bo iż iuż wié
my że tá chorobá intercedente articulorum debilitate/ zpeł=
nośći ieſt / ták occaſiéy nie vpußczáiąc/może téż to przy=
páść/ że ſye ciáło rozgrzawßy ſtrawić humorów/ á vlżyć
ſobie co może. tedy iáko owi co w źimną wodę/ tákié no=
gi álbo ręce/ w śniég/we zboże/álbo w co chłodnégo kłá=
dą / fláſtrów tu tákich niewſpomináiąc/grzeßą/ták ći co
ſye ná łożu źiębią niemniéy. Niechayże tedy vwiną ſobie
głowę dobrze/á ciepło ią chowáią/nie w poduſzkę/bo wil=
gotna/ nie w czapkę futrową/ bo ſye raz zápoćiwßy/ zá=
wżdy śmierdźi/ ále w báwełniáną/pierząc ią/ á pomniąc
że tá głowá źrzódłem á minerą fluxóm/ áwa rozgrzána/
álbo ſye pocąc/ álbo krwie kęs z noſa vpußczáiąc/álbo ká=
ßlem álbo noſem/ co máteriey przepußczonéy vmnieyßy.
bo gdźieby głowá w tym záźiębnawßy á w niéy máteria
zgromádzona/ vtnić álbo ſye ſuppurowáć/ á do wypły=

niénia

nienia zgotowáć niemiáłá / nietylkoby w długą chorobę
poßłá/ ále przypadek iáki ćięższy vczyniéby muśiáłá. iákóż
wiodąc to ad humorum cruditatem / á potym ad copi=
am/ muśiém przyznáć/ że w głowie/ álbo dla tego/ że ich
było śiłá/ álbo że záźiębły/ occaſią fluxóm dáły. Czepek
tedy biały vprány/ á ná niém czapká ciepła báwełną/ ál=
bo iedwábiem dártym náßyta / záwżdy ná głowie y do
ſpánia/y inegdy być ma. Po obiedźie ſpánia/ nietylko w
ten czás ále záwżdy pilno ſye ſtrzédz będźie/ gdyż y nocné
mu trudnieyßé vczyni / y záraz po iedle coctią zepſowa=
wßy/ głowę odmie/ nápełni / y fluxy w niéy pobudźi. A
iż tym tácy nawiecéy boleią/że ſpáć niemogąc pośilić ſye
trudno máią/ wßytkich ſye dróg ſkuśić godźi/ áby ſen co
nalepßy być mogł. prze który/czegóż wiec báby/á potym
medici niewymyśláią: każą nogi zźiółmi proſtémi vmy=
wáć/ mákówki/ cicoreą/ endiuią/ rumien/ różą/ wiérzbę
złotą álbo proſtą/ ogórki świeże/ álbo ich naśienie/ y in=
ßé rzeczy wárząc: ále co tám w tych bólach temu zá miey=
ſce : dawáią przez vſtá requiem galeni/emulſiones ſemi=
num frigidorum / drudzy mákową ná noc z migdałámi
polewkę/ morſellę ex ſpetiebus frigidis/áż y opium czá=
ſem/ co dáléy rzec niewiedząc/ ále áza to tám zá tákiémi
rzeczámi ſen będźie: wánny/fricatie drudzy/ále áza w bó=
lach ták wielkich ćiáło tego dopuśći : bá woźić ná wóz=
ku álbo z ſtołkiem ſye tacząc po komorze/áby exercitium
á iákoby praca ſen przyniosłá/ każą/ále áza które v tákié=
go kiedy leży/ á ono od kuniégo kożußká/ koſmek go vra=
ża/exercitium znośne być może : zda mi ſye że Hippocra=
tes powiáda/ że od iázdy wielkiéy tátárom ſye nogi krzy=
wiły/ kurczyły/ y bolály/ á to tátárom beſtiam/á nie lu=
dźiam/ z przyrodzenia niż trzebá mocnieyßym / á my ná=
ßému w chorobie iáko : rzeczem extrema to. bá ták/ále on
in extremis będąc/extreme nic niéma czynić/boby ſye na=
mnieyßém rußániém poruszył/ owßem nietylko leżąc nic

nieczy=

nieczynić / ále wzmagáiąc ſye tego ná vrząd/ ſtrzédz / bo
wnetby do onych vprácowánych iunctur co przypływaw-
ßy bólé znowu vczyniło. Zda mi ſye że tylko ſáméy myśli
dobréy tákiém / gdyż ich wżdy tylko ſámá dußá nieboli/
napotrzebniéy/ niż inßégo czego/ gdyż álbo ſye z sobą ſá-
mi kiedy nietákiémi byli/ álbo z témi co około nich rów-
náiąc/ á że ich conditia mizerna ſobie przyznawáiąc/ bár-
zo fráſowáć á melánkoliczeć nieprzeſtáią. A choć podá-
grę/ chirágrę/ſci atikę/y członkową chorobę niebyć z me-
lánkoliéy powiedziáliſmy/ to ieſt że nie z iéy humoru po-
chodzi/ iednák oná kolerá/ álbo phlegmá / wielkiémi bó-
lámi y nieſpániém pobudzona/ náczyni iéy ták doſyć / że
nietylko złą myśl/ płácz á fráſunek/ o ládá co nád wolą y
Arete.l.2.c.12 zwyczay vczyni / ále temperamentum tákiégo znácznie
przymnoży. y przetóż po chorobie widziém częſto/ że álbo
dycháwicá przychodzi/ kiedy ſerce od gniewu/ żalu/á bó-
lów roſpaloné/z głowy máterią zćiągnie/ á tám ią w płu-
cach vpornie zoſtáwi. widziém bok lewy niż był odetßy/
twárdßy/ y bárziéy bolecßy/ widziém czáſem/ koliki/ he-
morrhoidy/ varices / czáſem guzy iáko ſcyrrhi álbo inßé
wrzody/ po wßytkiém ćiele/świérzby/ álbo habitum cor-
poris / á ſkórę ták nádetą że ſye ná puchlinę bárzo zánio-
ſłą być zda : A to kiedy máterią ná wiérzch náturá wy-
pędzić może : ále co kiedy ią we wnątrz zoſtáwi ⁖ albo
6.de M. vulg. kwártanę/ álbo zápaloną á potym oziębłą wątrobę/ ták
że puchliná/ álbo do niéy drógá cacochimia/á żádna ćie-
ra zoſtánie.co zkąd przychodzi ⁖ z melánkoliéy po człónko
wéy chorobie pozoſtáłéy/ktoréy áby niezoſtáwowáłá/trze
bá ſye fráſunku ſtrzédz/ nieſpánia / złych potraw / złégo
y nie ná czás podánégo pićia/co cruditatem/á tę pełność
z ktoréy podágrá / álbo té choroby bywáią ſámá vczynić
może Co ieſli ták być znamy/ iuż to boday nie dziesiąty
raz powiádáiąc/ſtrzeżmy áby dobra byłá dietá. bo zá złą
co przyydzie / niechce wſpominác wiecéy/ iedno co mówi

Hippocrates / że w AEnie prze głód / kiedy ludzie krupy Sect. 4. epid.
álbo leguminá niezdrowé iadáli / ná nogi y ná ſtáwy w Cap. 2.
nich/ chorowáli : á tych czáſów náßych/ z kąd ßorbuki po
brzegach pólnocnych/ co też ſą człónkowi/ á oſobliwie w
nogach choroby/ y ćiężkié z melánkoliey z phlegmą zmié-
ßáné bólé ⁖ y być to v tych ludzi ſye tá chorobá tráfiłá /
coby álbo ćiáłá/ gorącéy zá dobrą myſlą/ álbo winá ták
iáko inßy zażywáli/ ich chorobá niebyłáby iedno podágrą
názwána : lecz że on lud gruby / álbo rychléy niżby ſye z
ſtárzeć miał vmiéra/álbo mniéy niż ći / co ſą własnie lu-
dzie / á ſenſus exquiſitos máią / czuie / tedy niech ták zo-
wią/á też co drudzy iedno zá inßém przezwiſkiem choroby
ćiérpią / iednákże ex cruditate et cacochimia in pedes de-
cumbente: Zá winá mierząдném vżywániém/ to ieſt/nie-
Sanit. tuen. miárném/ álbo nie ná czás ⁖ To/ ná co Gálen nárzeka /
że zá czáſu Tiberiuſowégo przed obiádem pić ſye obżercy
iąwßy odnoſili/iákóż náßych czáſów wßytcy ſtárym opié
Gordonius. wáiąc / mawiáli / wino przez chlebá ſmáczną trućizná /
przeto ábyſmy ták iáko woźnice á opilcy prágnąc / nie-
piérwéy pili / niż iedli / owßem przed pićiém w wentricul
piérwéy niemáło czego dobrégo/ coby ſye wino tym trá-
wiąc zábawiáło włożyli : gdyż ieſli ináczéy/ żyły obráżi/
C° 6. aph.30. y do głowy ſye prędko rzući. A Venus ⁖ o miły Boże á
Aph. 28. ktoż niewié że człónkóm wßytkiém wádzi/do ktorégo Pi-
tagoras y Socrates przed niém/ á potym wßyſcy mędr-
cy/ w ten czás dobrze człowiekowi przyſtępowáć kazáli/
kiedyby bárzo/że to vczynił żáłowáć álbo ſłábßym niż był
piérwéy ſtać ſye odważył. Praca ⁖ owemu co do niéy ſpo
ſobny/wedle czáſu znidź ſie może/áby ćiepłá przyrodzoneg
wzbudził/lepiéy iadł/próżnowánia j z nieg grzéchu vßedł/
y áby to ſtráwił co mu ſtráwić przyſtoi. ále ten co leży/co
ma do pracéy podobneg/gdyż y ręku do medyká rátunku
proßąc/ábo łyßki do gęby vnieść nie może. Przypomniałe
niedawniuchno tátáry / á to bárziéy beſtie niż ludzie / ále

náß áby miał iáką pracą miec trudno otym myślić/á cze-
muż to wżdy ták bárzo? ſchorzał bárzo. ále czemu ſcho-
rzał ták bárzo? chorobá mu w członki wßytki wległá. á-
le czemu wległá? ćiáło ſye było nábráło/nápełniło/zápſo-
wáło/ żyły zámuliło y rußánié/ pełnośćią y bólem zátru-
dniło. ále czemu ták bárzo? więcéy iadł y pił niż ſtráwić
mógł. á kiedyby był ſtráwił? być to niemogło/gdyż mia-
ry á proportiéy náturá we wßytkim chce/ iednákże miał/
tyle tego ſtráwiwßy/ vryną/ ſtolcem/potem/plwániém/
y inedy wyrzucáć / coby w ćiele było nic więcéy nád po-
trzebę ku obćiążeniu zdrowia niezoſtáło/ czego że ſtráwić
áni wyrzućić niemógł/oto chorobá. á teraz? inßego rá-
tunku/ áni drógi niémáß / iedno przedśię wyrzućić/ gdyż
náturá ſámá przez ſye niemogłá / zá táką iáką być może
pomocą / y tą która ſye nabliżßą będźie zdálá drógą / zá
mądrégo medyká rádą muśi. á z dróg tych która tu na-
blißa/ gdyż chorobá ták głowie/ iáko rękom/śiedzeniu y
nogom iednáko ſye bliſką być zda? tu w tym medyká mą-
drégo rozſądku potrzebá / o którym ono Hippocrát: téż
niedawnuczko mówił w té ſłowá / o podágrycznych to
mówię/ ktorzy álbo ſą ſtárzy/ álbo przy członkách iákoby
koſtki / á guzy ſpiekłé máiący/ álbo niemiárnie żywią / á
w tym żywotá zátwárdzonégo ſą ći tácy wßyſcy/zdrowi
dowćipem / álbo rátunkiem ludzkim ile ia wiém być nie
Predict. lib. 2. mogą. Pomagáiąc tym w prawdźie nieźle biegunki / ie-
ſli ſye im zdárzą/ zá tym y inßé czáſem wyćieczenia / álbo
wypróżnienia/ które ſye ku dołowi przepußczáią/ á ktorzy
ſą młodźi á przy ſtáwiéch guzów nie bárzo ießcze ſpie-
kłych álbo ſtwárdźiáłych máią / ći tráfiwßy ná Medyká
rozumnégo ku zdrowiu przyść mogą. Mówi tenże Hip-
pocrátes ná drugim mieyſcu / członkowa chorobá kiedy
popádnie / roſpaleniém y bólámi ſtáwy męczy / á męczy
ták przykro/że ból z iednégo wdrugi członek wpądza/raz
wolniey/przykrzéy drugi. tám potrzebá ná mieyſce gdźie

ból ſye záſadza/ rzeczy chłodzących/ á to coby w żywoćie
zbytniégo było precz wywodzących/kryſtérámi álbo czo-
pkiem/ niezániechawßy ießcze ieſli potrzebá pokaże/przez De affectioni.
vſtá rzeczy inßych. gdźie ieſliby ſye wewnątrz ból fundo-
wáć pokazał/lékárſtwo dołem prowádzące pić dáć/á po
nim ſérwatkę przewárzoną álbo mléko oślé przyprawné.
gdyż chorobá tá z kolery bywa / y z phlegmy kiedy ſye w
ćiele nábrawßy / á roſpłynąwßy wpada do ſtáwów / co
nie ták więc długo trwa y nie śmiercią grozi/gdyż młod-
ßym częśćiéy niż ſtárym przypada. A ſtárym álbo mło-
dym kogo rozumieć? gdyż to wąſem álbo śiwizną ſię mie
rząć trudno ma dáć. rzeczem z Gálenem co on o niewiá- Seneca lib: 5.
ſtách wieków pierwßych/członkowym chorobam áni po- Epiſt. 95.
dágrze niepodległych / tákże y o młodych / że młodźi ieſli
ćierpią/ młodémi iuż być przeſtali: y być to byli iáko im
przyſtało y ći młodźi/y oné w ſwéy iußé/ álbo w ſwéy po
winnośći ćiepła przyrodzonégo máiąc doſyć/ máiąc látá
do pracéy wytrwánia podobné / práwie dobrze vydź tá-
kiéy choroby mogli/á z młodych ſtárémi przed láty ſye nie
vkázując/ ſromoty y bólu niećiérpieli/ktemu y Hippocrá Fen: 22. l:3. t.2 c:7.
tá w powieśćiby zyśćili. gdyż czytamy thego doſyć że zá
ſámą dietą/ zá pracą/ á hámownym żyćiém/ nie tylko ći
co do choroby téy z przyrodzenia byli ſkłonni / ále owi co
ią bárzo kiedyś ćiérpiwáli/ byli wolni. náß Rondeletius/
którégo iáko preceptorá zápomnieć mi nieprzyſtoi/ná no-
gi y ręce czás długi niebeſpiecznym będąc / winá pić po-
przeſtawßy/ do oſtátniéy práwie ſtárośći/wolen od tego
był/wvśćiéch ono czeſto bárzo máiąc/co Hieronim świę Ad Iouinianu.
ty nápiſał/gdźie wiémy powiáda o wielu ich/co członko-
wémi bólámi / y podágrą boláli / iáko ſkoro ſye ſobie bo-
gátémi zdáć niechćieli / y do diety proſtéy z pokármów y
picia nie wymyślnégo vczynionéy przykłonili / że ozdro-
wiali / niezábawiáiąc ſye niepotrzebnym o rzeczách do-
mowych / y czći álbo potraw koßtownych wydwarzá-

niém które y ćiáło y duße powátla. Co áby nie ták/ wie-
le nam to inßych przykłádów pokaże/ ále osobliwie w lu-
dźiách świetych/ co sye postámi á żywotem trzéźwim bá
Homil. 3. wili. zá co y Bázyli świety post chwaląc przyrzéka/ że
niewidźiał człowieká któryby wode pijąc / cudzych nóg
do chodu potrzebował/ álbo rąk swoich / do czegoby mu
trzebá niezáżywał. A tedy winá nie pić? iużbym mu to
dawno minął rad/ wiedząc/ że sye to y nád moie ráde czy-
ni / leć áby to niepewna / młody/ álbo ten któremu com-
plexia siłe niezłą dáłá/ w boleść podágry/ chirágry/ y in-
ßych członków wpadwßy/ że tylko sye winá odiąwßy/ wo
len záwżdy być może / łátwie spróbowawßy doznáć. ie-
dnákże nałożył sye żołądek iego/ potrzebuie/ słab/ teskliw/
medł: niechayże sye ziadwßy co przy iedle piérwßy trunek
nápije. A iż sye przez winá obniść/ y áby in cachexiam nie
wpadł / wymorzenia vżyć niechce/ tedy sye niechay léczy /
gdyż leżąc á srodze boleiąc/ ták rozumié/ że to z iego przy-
leżeniém długim bedźie / czekáć áby náturá sámá strá-
wiłá / ná co sye chorobá długo zbiérálá / poniewáż tho
ießcze y ćiáło sámo przez sye ták słábé iest/ że tego teraz
nie ták predko iákoby przedtym/ nim boleć poczeło/ strá-
wić było mogło: gdyż ießcze y miedzy medyki tá senten-
tia/ y niemálémi wywodámi záfundowána iest/ że w tá-
kich bólách/ álbo lékárstwá żadnégo nie bráć/ á nátury
nie turbowáć / álbo iesli przyydźie bráć / áby tákie coby
z moc chorobe/ á zá náturą rázno pomoc mogło. nie tur-
bowáć mówie / to iest / áby tá máterya co sye do człon-
ków / á miánowićie do nóg álbo do reku obróćiłá/ y iuż
iákoby zwyćiężona/ z głowy/ od sercá/ y wątroby y inßych
wnetrznośći ná wiérzch wypádłá / zás nieodwróćiłá / á
we wnątrz wpadßy / y któráleż nich cześć obćiążywßy/
gorzéy nie vczyniłá. á iesli to być może/ áby to náturá sá-
má z siebie strawiłá / o tym w Ksiegách trudno decret
dáć. ále widząc chorégo/ że młody/ nie dawno tą chorobą

ziety / bólów nie zbytnie wielkich álbo przy nich ćierpli-
wośći dosyć ma/ humory dobré/ áni ták bárzo plugáwé/
izby vkázowáły / że sye dopiéro pußczáią / á tym że przez
ßyie/ kárk/ plecy/ mußkuły/ y inßé mieyscá idąc wietßą w
członkách imprese vczynić grożą: ktemu że do lékarstw/
iáko wiele tákich chećí niéma/ á medyk też nieprawie wié
skąd to záczą́ć / niechay w pokoiu on lepiéy deliberuie/ á
ten áż go boleć bárźiéy bedźie poczeká: gdyż też to być
może/ że to co wpłyneło w członki/ náturá sámá strawić/
á ták od choroby wyzwolić może/ zwłaßczá że sye ćiáło by
ło bárzo nieobćiążyło/ á dietá przystąpiwßy pohámowá-
łá / y sámá złégo skróćiłá: lec że to tylkoby w człowieku
nád miáre dobrégo temperámentum być miáło/ o iákié v
nas y tám gdźie tá disputátia sye wßczełá / y kończy / że
cruditas á pełność członkowa chorobe czyni / trudno.
Przystąpmy do lékarstw/ od crystery á potym pociy/ ábo
lenitiua lekkich poczawßy: á mysląc że to chorobá ćiáłá
wßytkiégo/ od głowy/ wątroby/ żołądká/ słodzony y in-
ßych rzeczy/ cum intemperie pochodząca. ℞. Herbarum
emollientium ana M. j/ radicum petro: M. ij/ prunorum
dulcium/ ℔ ß/ in aqua hordei/ fiat decoctio/ cuius cola-
turę ℔ j/ adde cassię pro cristeribus tractę ℥ j/ elect: le-
nitiui ℥ ß/ agarici trociscati ʒ ij/ olei anetini/ irini ana
℥ j ß/ salis communis ʒ ij/ m̃. Albo ℞. Radicum pe-
tros: M. ij/ asparagi/ feniculi ana M. j/ seminum feni-
culi/ carui ana ℥ ß/ seminum cardui benedicti / carda-
momi ana ʒ ij/ cimini ℥ j/ coquantur in gallo decrepito
ad exossationem / cuius colaturę ℔ j ß/ adde elect: dia-
phenici / benedictę ana ʒ vj/ mellis rosati colati ℥ j ß/
olei chamomelini/ violati ana ℥ j ß/ salis ʒ ij/ m̃. et reli-
quum pro alia vice asserua. Albo ℞. Radicum ape-
ritiuarum ana ℥ j/ betonicę / primulę veris / origani/ pu-
legij / calamenti / ruthę / scolopendrię/ iuę / hisopi ana
M. j/ seminum carui / feniculi / seseleos / fenugreci ana

℥ ß/ flor℞ chamomillę / meliloti / anthos/ ſtecados/ hiperici/ ſaluię ana P. j/ colocintidis / agarici in petia ligator℞ ana ℥ ß/ coquantur in aqua ſimplici (albo ieſli ieſt in decocti ligni guaiaci) ad partis tertię conſumptionem / colaturę quartarijs quinque adde / elect: lenitiui ℥ j/ diacartami/elect: de pſilio ana ℥ ß/ terebintinę ℥ j/ olei communis / butiri recentis ana ℥ ij/ ſalis par℞ miſce/ et ante paſtum iniice. czym ieſli ſye brzydźi/daymy przez vſtá ℞. Elect: lenitiui ℥ ß/ agarici trociſcati/ rhabarb. electiſsimi pulueráti/ ana ʒ j/ m̄. fiat bolus.

Albo ℞. Elect: diacartami ℥ ß/ rhabarb. electiſsimi ʒ ß/ ſpetier℞ hierę ℈ j/ miſce. fiat bolus. Albo

℞. Elect: diacatholici ℥ ß/ rhabarb. electiſsimi ʒ j/ agarici trociſcati ʒ ß / elect: de pſilio ʒ ij / roſati Meſ: ʒ j/ ſirupi de cicorea ſimp: ℥ j/ decocti aperitiui maioris q s/ m̄. fiat potio. Albo vczynimy z mánny ℞. Mannę electiſsimę ℥ j ß/ cui/ decocto cordiali diſſolutę/ adde elect: de pſilio/ diaphenici ana ʒ ij/ rhabarb. electiſsimi ℈ ij/m̄. f. potio. A iżby to prawdá/y táka iáka mieć mieyſce ma / co Awicenná mówił: ábyſmy máłych bárzo w tym lékarſtw niedawáli/ powiédzmy że to ták ieſt / gdyż cáſsią/ mánnę/ mel roſatum / diaprunum ſimplex / y ták łatwie / niemáią być dáné/ to ieſt/ſámy przez ſye/ ále żeſmy tych my zwykli vżywáć/iedno iáko polewki álbo ſłodyczy iákiéy przy drugich/tedy gdźie im elektuarze wietßé przyſtąpią/ zá minoratiuum / káždé ſye z nich zgodźi/ á iż rhabarb. hiera / macakan/ mirobolani/ cáſsia /agarik y inßé/ tákié przy wietßych bárzo dobrze vydź mogą/máią być dáné. Owßem że wiémy téy chorobie káżdą euacuatią álbo przepußczenié być pomocné / ták biegunką z dobréy woléy / iáko zá kilkiemnaśćie ſtolców ná vrząd vczynioną / tedy tu tákim nárabiáć niebedźie źle / áby té máłé rzeczy w żołądku zoſtáwßy/á tám y z témi phlegmámi/ co ie tám záſtáły/ y z owémi co z wątroby názad/ál-

bo z gło-

bo z głowy / z góry płyną / ſye powádźiwßy do tego (iáko to czeſto bywa) przywiodły / áby nátur á ſámá womit vczyniłá/z którym ták bárzo w téy áffectiéy dobrze/iáko z którą z nalepßych/ á mądrze vczynionych euacuatiy: owßem gdźiebyſmy vyźrzeli/á żołądek oćieżał/chęć ſtrácił/ głowę trudni/brzuch leniwym y zá nim inßé meaty pokázuie/odyma ſye / rzyga/ ßczka/ pomożmy mu womitem.

℞. Aquę hordei ℥ x/ ſucci raphani ℥ ij/ ſirupi acetoſi ſimpl: ℥ j ß/ m̄. paululum recocta dentur tepide. Albo

℞. Raphani ℔ ß / decoquatur in aqua hordei / in ſcobem primo contritus, cuius colaturę ℔ j/ adde agarici troc℞ crudi ʒ iij/oximelis ſimplicis/℥ ij m̄. detur tepide. Naßy nie zwykli lepßégo vżyć/ iáko fig kilko vtłukßy/á kopydnikowégo korzenia prochu/drągm dwie ſtłukßy/ zieść dawßy. Wprawdźie/ że y górą y dołem ſye tám té rzeczy poprowádzą/ ále ieſli tego trzebá? bo purgátią dáć/áby ſtolcem ſye plugáſtwo przepuśćiło/ſnadź to nałátwiéy/ dawßy Maſſę pillul: agregatiuar℞ ʒ j/de agarico/de maſtiche ana ℈ j/ cum elect: roſato meſue/reformentur pillul: n° ix: Dáć cochias cum veratro ʒ j/ maſtichinar℞ (które ſą iáko correctiwa inßych) ʒ ß/ dacridij grana ij/reformentur pillul n° ix. y to nietrudno/ ále iż womitu potrzebá/ niechay bedźie. Názáiutrz tedy/ to ieſt ieſli ſye criſterá przed wieczerzą dáłá/ álbo lekárſtwo zraná/ á dobrze z ćiáłem nic go nie zemdliwßy obeßło/ná záiutrz o krwi myslić z onéy miáry/ gdyż tu ma mieyſce/ co Gálen mawiał/ kiedy wielka potrzebá/w nagłéy przygodźie/(to ieſt in acutis morb: w inflammatiách/á gdźie zbytnie boli) proße/áza tu nie ták? Jeſli tedy látá/ śiłá/ humory/czás/ zwyczay/ ſerce/ y inßé particularia dopußczą/ káżdému z tych/ lub to bedźie ſciátikę / lub chirágrę/podágrę/ álbo członkową chorobę ćierpiał/ puśćmy. Temu co ſciatikę ma/ káżą bárwiérczykowie/ álbo łáźiebnicy/ włáſną żyłę która / ná łyśćie piedźią nád pie-

tą/álbo

tą/álbo czáſem v wielkiégo pálcá nie máłą vpátruią/po-
dágrze/ y chyrágrze/medici te/ ktòraby ſye im ná ten czás
zdałá puśćić/ nie trzymaymy z nimi/ lepiéy to ná ánáto-
miéy/ niż oni w łáźni vpátruiąc/że máłą róznośc/téy ál-
bo owéy żyły / wątrobe / ſerce/ cauam/ y inßé pámietá-
de cur r.p.ſ.m iąc. Puśćic tedy nie mało/ álbo tylé ile potrzebá pokaże/
z rękili/ z nogili / rązli/ dwáli / iedno wżdy wedle baczę-
nią. przytym trzebáli téż bániek / y tych vżyć/ gdyż y tę
krew/ y powściągliwie/ póki trzebá ćiągną / á ſtáwiáią
ię więc ná plecach/ ból tám w głowie/w ßyi/ álbo obćią-
10.de cõ m.ſ.l żliwość czuiąc. ſtáwiáią w ſciatice nád przegubámi gdźie
namiesiśćiéy ná siedzeniu/ czáſem áby ból wywabić/nád
ſámym bolącym mieyſcem ábo ku dołowi go ieſli vpor-
nie zásiadł śćiągnąć chcąc niżéy. w tym ſciatikę fomen-
tuią y mażą/ fomentuią biorąc ślazy/ rumien/ noſtrzyk/
bugwicę/ſámé y fáriny/y odwárzywßy/ oliwy álbo cha-
memelinum/y anetinum przydawáią. Albo ℞. Altee
cum toto/ meliloti / parietarię ana M. j/ florẽ chamo-
millę/ſambuci/ ana P. ij/ farinę fabarẽ hordei ana ℥ iij/
olei chamom: irini/amigdalarẽ amararẽ/ana ℥ ij/ axun
gię vrſi ℥ j/ m̃/ awa roſpędźi. Maczáią to więc drudzy
gorzałką dobrą/áby materią ſtrawili/y pomaga czáſem:
drudzy piwá Gdańſkiégo czarnég wźiąwßy kwartę/y o-
liwy do niéy przydawßy/á wzwárzawßy ręcznikiem álbo
towáłą/iákoby groblą pod mieyſcem w biedrze bolącym
vczynią/ nád którą leią práwie ćiepło ono piwo/ áby ták
mieyſce rozgrzawßy/ból roſpędźiło/á one máteryą ſtra-
wiło. Drudzy mrówcze iáycá ták z gniazdem (chróſt w-
żdy odrzućiwßy) z ſádłem świniem/y z trochą ſoli vſmá-
żywßy/przykłádáią. oman drudzy ſtłuczony/w winie przy
wárzony ćiepło kłádą. czynią to drudzy / że fomenty nie
pomógßy / siedźieć (mieyſcem tylko tym) w wánience
każą oliwą ćiepłą nápełnionéy. y pomagać to czáſem /
ále wiémy/ że táka oliwá mieyſcá oſtábia / kthóré przed-

tym do-

tym doſyć były ſłábé/ gdyż tákich ſtáwy wßytki/ ták ſą/
iákoby roſſkoczoné/ y rozwleczoné/ że to w ſciatice káż-
dy czuie/ że niż go popada/trząſká bárzo rádá/ á to trzá-
ſkánié ſkąd bywa/ łátwie áby pálce ſámé pokażą. rozwo
dźić tedy álbo oſłabiáć ſtáwy / ledwie rozum porádźi.
Mażą drudzy/vngwentámi piérwéy ſłábßémi/mocniey-
ßémi potym/de altea reſũptiuo/ de meliloto/ oxicroceo/
de bdelio/áż przychodźim czáſem do teg̃/áby rubificantia
á rzeczy pryßczących co do tego przyſtąpiło/iáko ſtercus
columbinum/euphorbium/ vñgt: de cantharidibus me-
ſue/ álbo ſámé cantharides. Rzezáli álbo palili to więc 6. aph. 49.
ſtárzy/ ále my troche poczekaymy/áż vniuerſálem curam 60.
odpráwim/iákóż y té cantarides miáłyby ießcze ná ſtro-
nie poleżeć / gdyż owá ſámá máść / co ią wielogłowſką
prośći zwáć poczeli/ vpornym ſtoi zá nie/ gdyż doſyć ieſt
gorącą/ co widźiem nie tylko z compoſitiéy/ ále z tych co
ią ſobie ſciátikę mażą / że od niéy ſye roſpaliwáią ták / że
ſye álbo pot ná nie wyrzuca/ álbo febrą chorobę kończą.
á vniuerſalis cura co pomoże kiedy boli ? powiádam/by
tá pomoc niémiáłá / tedy wßytká medicina próżna. bo
przyłożyć ná mieyſce bolącé gorąco/ ieſt rzecz wątpliwa/
że álbo przyćiągnie ießcze więcéy máteriéy/ y bólów przy-
mnoży/ álbo ieſli ich vlży/ tedy tylko póty póki nie oſtyg-
nie/ tákże ieſli zimno / tedy póty / póki chłodźi / á co rze-
czem ieſli z máteryéy phlegmiſtéy / kliowátéy to przypá-
dnie (iákóż máło nie záwżdy z tákiéy przypadá) czyli zi-
mno meconium álbo opium przyłożywßy / á ból przez v-
martwienié mieyſcá odiąwßy vléczym ? nikąſká / gdyż
zimné humory chcą rozgrzánia / owßem odſurowiém/
zákliiém / y záfunduiem ie bárźiéy. przeto ći co ná ſciati-
kę/ álbo podágrę / y káżdą członkową chorobę / do tego
ſye záraz rzucáią/ áby wſkok przykłádáli/czynią iáko po-
chlébcy/ byle ſye podobawßy chorobę odłudzáli. ále máią
záraz ze wnątrz opátrzyć/y lékárſtwá iéy tákié dáć/ coby

y tá co

y tá co boli odeszłá / y fluxów źródłá wygnáłá / y to obwárowáłá/áby sie ile być może bóle niewrácáły. Przepurgowawszy go tedy/krwie raz ábo iesli trzebá wiecéy z reki piérwéy/z nogi potym vpuściwszy/ báńki/ pijawki przysádziwszy/ fricatie wolné y z rozumem vczyniwszy/sirupy daymy. ℞. Decocti aperitiui maioris ℥ iiij/ siruporꝝ de stecade/ de cicorea cum rhab: ã ℥ j/m̃. Albo ℞. Sirupорꝝ de betonica / de fumo terrę / oximelis simplicꝝ ana ℥ j/ misce lizką wypije / álbo decocto aperitiuo rostworzywszy. á biorąc tego przez dni pieć / albo sześć / razli/dwáli ná dzień/niechay w pół nocy piłłułki bierze/ vczynioné ex trociscorꝝ de absinthio / de eupatorio/ de rosis/ iesli álbo kiedy y ilé ich zechce. Potym po syropiéch weźmie purgans. ℞. Turbit gummosi ʒ ij/zinziberis ℈ ß/ rhabarb: electiss: ʒ j/ spicę ǧ v/mechoacan ʒ j/ cinamomi ǧ vj/ agarici trocꝝ ℈ ij/ senę p̃p̃tę ʒ j/ infundantur omnia pulверата in decocto aperitiuo / vel modico vini generosi/ in sacculo álbo ták. quorꝝ expresso/ adde elect: de carthamo / rosati mesue ana ʒ j s/ sirupi conſuationis citri q s lingat/cochleari/ vel addito decocto bibat. Albo mu prostszą daymy. ℞. Rhabarb: pulverati ʒ j agarici trocꝝ/pul: ʒ ß/ diapheniei/elect: de citro solutiui ana ʒ ij/sirupi conſuationis zinziberis/decocti aperitiui/ana quantum sufficit misce. Albo ℞. Masę pil: de hermodactilis ℈ iiij / mastichiarꝝ ʒ ß/ cum sirupo de betonica malaxatę/ formentur pill: n° ix. Té piłłuły v nas złą sławę máią przez złé Aptekárze/ że nie z hermodáctilów / ále ex colchico są / ále kto nam każe złych vżyć: á iesli to prawdá/że własnych niémamy/tedy y to prawdá/że tych vzywáiąc co są/á weyźrzawszy w to co wywodzą/snadź sye dáć mogą. iednákże Capiuacca każe nigdy przez tych co są z mástyki. Albo ℞. Masę pillularꝝ arthriticarꝝ ℈ iiij/ extractionis ellebori grana quinque/ reform: pill: n° ix. Albo ℞. Masę pill: fetidarꝝ maiorꝝ/

4. Saui: tuen.

iorꝝ / pillularꝝ de sagapeno ana ℈ ij/ spetierꝝ hierę ℈ ß/ trociscorꝝ alhandal ǧ iij/ cum melle rosato/reform: pill: n° ix. Albo ℞. Masę pill: de opoponace ʒ j/agarici trocꝝ ʒ ß/ dacridij ǧ iij / reformentur cum rosato Mesue/n° ix. Albo ℞. Masę pill: benedictarꝝ ℈ ij/de euphorbio ʒ ß/cum elect: de citro solutiuo reformentur pillulę n° ix: gdźie iesliby smy taką pełnosć á humorów złych vpór/y prostym ototym sirupom nie vstąpienie vyźrzali/ álbo czásu mu niewłokąc / záraz tego być potrzebę obaczyli/nie prosté sirupy/ále decoctią mu vczynić zaraz daymy. ℞. Radicum cicoreę/rusci/apij ana ℥ j/ angelicę/ centaureę/iridis/imperatorię/ simphiti ana ʒ vj/ polipodij/ querni ʒ x/ rádicum peonię / polemomię / pentaphili ana ℥ ß/ herbarꝝ betonicę/ saluię/ pimpinellę ana M j/ chamedris/ chamepitis/ rutę ana M ß/ seminum cicerꝝ/ rubrorꝝ ℥ j/ seminum anisi / tlaspi/ viticis/ vrticę/ vtriusque artemisię ana ʒ ij/ cardamomi/nasturcij/ocijmastri ana ʒ j/ florꝝ stecados/arab: rorꝝmarini/saluię/ genestę ana P. ij/ corticorꝝ citri siccorꝝ ℥ j/ galangę / nucis muscatę ana ʒ vj/ coquantur in aque simplicis prius coctę et colatę/quantitate sufficienti/in cuius deinde colatura/ et expresso/ tepide infunde per noctem / mirobolanorꝝ omnium/ dactilorꝝ ana ℥ j/ foliorꝝ senę ℥ ij/ epithimi ℥ ß/ colocintidis ʒ v/ grana ricini n° iij / turbit gummosi/ in lactę prius macerati et pulverati ℥ j/ recoquantur vase bene munito s a/ deinde vsui asseruentur. cuius ℥ v/ sacharatis vel sirupогꝝ cõſuationis citri/ conseruationis acori q s/ dulcoratis/dentur pro vna vice. A iż to tu nam przypada ná plác oná questia/ niebyć nikogo/ álbo/ áby sye drugi raz niepopráwowáć/ledwie kogo coby członkowa chorobę máiąc/ cáłéy/ álbo sztuki fránce niemiał/ do tych wszytkich rzeczy / iáko basim á własné lekárstwo/ godźi sye sálse/ álbo drzewo miészáć/ ták iż nie tylo tá/ále żadna potia przez tegoby być niemiáłá/ná

wet kryſter álbo foment kto z tym vczyni/nie źle ſye ſprá-
wi. tedy tá decoctio niechay ták będźie wárzona. wźiąć
vnciy cztéry ſálſy / tyleß drzewá / y warząc iáko ieſt oby-
czay. á iż káżdé ingrediens w niéy ma właſnosć do téy
choroby/ tedy y to co zoſtánie po przecedzeniu ná foment
ſye/ fáryny którey przymiéßawßy/álbo to w chleba osrzo-
dek wgniotwßy / dobrze znidźie. Bá ſąć to tych czáſów
medycy ták śmiali/co káżdému/ná káżdą chorobe ledwie
nie do chlebá/ále wżdy do káżdégo lékárſtwá ſálſy y drze-
wá przymiéßywáią/ia tu ſye z niémi nieſwárząc/ießcze po-
wtórze / że w członkowéy ták właſnie czynić máią. Vży-
wie tedy téy decoctiéy / razli / dwáli / przez dźień do dni
śiedmi álbo co ſye zdáć będźie / do któréy ieſliby wietßé-
go purgowánia było trzebá (gdyż ná tym rzecz/ áby ſye
humory wywodźiły) tedy w płatek rhabarb: agaritku/ſe-
ni/ potroße ſye przyda/pomniąc/że drzewo álbo ſálſá/ni-
gdźie być nie może/áby do ſkóry przez pory nießłá/á tym y
purguiących rzeczy niehámowáłá.wßákóż nacześćiéy tego
vżywamy / ábyſmy z ſálſą decocti álbo ſirupy dáli / kiedy
chcemy/ ćiáło otworzyć/ á do decoctu ſáméġ cum ſolenni
cura pićia drzewá álbo ſálſy ſpoſobić/któréy ieſli tu trze-
bá á chćiałby kto diſcurrowáć/czás niepotrzebnie vtráći/
gdyż widźi że tákich ćiáłá ſą pełné/ że drógi fluxom záw-
śćiągnioné/ które to być nie może áby przedtym nie cha-
dzáły/y pewnie/że by ſye byłá artritis/podágrá/álbo któ-
rale z tych nie przydáłá / by były fluxy excrementá á plu-
gáſtwá oto té / z humorów ſwą drógą prowádźiły / któ-
rych to iż ieſt tyle/ że ſą grubé iedné/ ſubtelné drugié/ káż-
dé ſwą drógą prowádźić : grubé przyydźie errhinis przez
nos/maſticatorijs przez vſtá/ purguiącémi przez ſtolec/
diureticis przez vryne/ y iákoby tákimiż przez pot prowá-
dźić/w czym/że to mądrzy medicy obſerwuią záwżdy/áby
ſtolcámi oná kliowáta phlegmá byłá piérwéy prowádzo-
ná/przeto ſirupów y purgátiy nie tylko nie minąć/ále siłá

z przodku vżyć trzebá/ bo ktoby poćić ſye tákiému kazał/
choć mu pot zwyczáyny czáſem bywa / przecádźiwßy á
iákoby wode od humorów odlawßy / vczyni/ że grubßé
przy ſtáwách zoſtáną/á w ćiele by też przedtym tákich bó-
lów nie bywáło/fundámēt ſye im záłoży.Acz wprawdźie
tákié ćiáłá / kiedy iuż bóle członkowé popádną / rzadko
álbo nigdy ſye poćić nie mogą / przeto że ćiáło teſkliwé /
że humory zgeſtłé / że głęboko wpoioné / ták iż ten leżąc
ná łożu/ tylko nogámi y rękámi grzebie / á odmieniáiąc
mieyſce / y ßukáiąc gdźie chłodniéy á gdźie mniéy boli /
nákryć/ zágrząć / áni ſye zápoćić nie może. á iż ießcze ći
co dla vſkrómienia bolu przykłádáią/ záwżdy po wiérz-
chu źiębią/ trudno pot prowádźić/y by też prowádźili we
źle wypurgowánym/ nie z pożytkiembу vczynili. Dobrze
tedy wypurgowánému/ á w czás do ſálſy ſpoſobionému/
gdy iuż furia ſye fluxów odrázíłá / á choroba ſtánąwßy/
iuż do ſchiłku álbo declinácięy ſye ma. Sálſe dla tego /
áby ſwą właſnośćią chorobe wypędźiłá/á nie rychło/ál-
bo nigdy / ſye iéy wróćić nie dáłá/ daymy. ℞. Salſę
electiſſimę concerptę et contuſę ℥ iiij / corticis puluera-
tę ℥ ij/ infundantur in aquarū cicoreę / endiuię ā ℔ vj /
poſt olla bene munita coquatur / S a / pro ſirupo ſudo
rifico viij vncijs/pro vice. Pro potu ℞. Salſę ℥ iiij/
corticis ℥ ij/ cinam: ℥ ß / galangę ʒ ij / coriandri ℥ ß / in
aquę ſimplicis ℔ xx / s a coquatur. do tąd póki potrze-
bá pijąc. Ale iż mówim że w tákich bólách ludźie bywá-
ią teſkliwi / y czáſem prze ból bárzo ſłábi / przeto w ten
czás álbo w inßy ſálſe dáć/ przypátrzyć ſye/á rozumu po
rádźić trzebá/ gdyż wiémy pewnie/że ſkoro pot tákowym
ſye vkaże/ á ſálſá z choroby właſnośćią ſye potka/choro-
bá vſtąpić może/ zwłaßczá że to przez fébry/ y oſtátniéy
mdłośći ſye náyduie/ bo gdźieby fébrá przyſtąpiłá / iużby
co inßégo czynić trudno / iedno go żáłuiąc/ ćießąc/ á nie
znácznie wzdycháiąc/dáć mu lékárſtwá właſné. á przécz

by wzdycháć ⁖ przeto iż nędzá więtßa być nie może/iáko
té duo vniuerſales morbi/gdyż áby to wzyſku być miáło/
choć wßytko boli/ áby ſámo ſerce było wolné/ które ieſli
goręczká rozżarzy / á co odpoczynek żywotá y nádzieię
vczyni ⁖ bo obeyźrzymli ſye ná diete / iáka być może przy
fébrze ⁖ ná ſex non naturales/kto iém dogodźi ⁖ támby
przyßło / mánny z rhabar: á z ſirupem de cicorea / endi-
uia/bugloſſa/boragine/violatu vżyć/zátwárdzeniu/ prág
nieniu / nieſpániu/ teſknośći/ mdłośći/ y inßym przypad-
kom dogadzáiąc. Bóle tedy w nogách/ álbo w rękách/
ieſli vniuerſalibus wypędzamy/daymy confect do poſił-
ku/ citrinowy / bániowy (bo w támtéyże faſce záraz to
bywa) migdalików/ limonków młodych/ różą ſtárą w
cukrze. Albo morſelle ex ſpetiebus aromatic./ diarho-
donis/diatrionſantalon/diaxiloaloes/de gemmis/ de la-
pidibus precioſis/ diacoralli z trociſzkámi/álbo bez nich/
z cukrem wódką cicorcową roſpußczonym / álbo z któ-
rą conſerwą czyniąc. Ale iż mu podobno y przyłożyć trze
bá/ á trzebá więc tákim nie tylko ná członki / ále y ná ro-
zum przykłádáć więc dobrze. á mówię y ná rozum/ gdyż
ták vporni tácy ludźie bywáią/że choć chorobę bliſką być
czuią / máło áby iéy w czás zábieżáli dbáią / álbo choć
ták bárzo trápi/że im twarz nábrzęknie/nos ſye zápiecze/
gębá/ wąs/ brodá/ vſmárce/ ręce/ nogi/ y inßé ſtáwy zá-
cieką/ á ſproſnie ſye odąwßy boleią/ y dotknąć ſye nie dá-
dzą/ nie myſlą co dáléy być może / iedno przeto że proſtá-
cy im tußą/ że to páńſká chorobá/ że tácy długo żywi by-
wáią / że w niéy nikt nigdy / choć ſye nie léczywał nie v-
márł. O miły boże áza tácy niewpadáią w ćiężkie głowy
bolenié! áza im członkowa chorobá dychárwice nie zoſtá-
wuie ⁖ áza czáſem nie záraz / kiedy bóle zemdlą y ſtrawią
ćiepło przyrodzoné/nie ſchną ábo nie puchną⁖ álbo ieſli w
bólách melánkolią doſercá przypußczą/potȳ niedźiedźicz-
ną máią⁖áza potȳ nie ták bywáią ſłabi/że pracéy prawie

żadnéy wytrwáć nie mogą ⁖ gdyż Gálen powiáda/nietyl C° 6. aph.28.
ko wchorobie/álbo po niéy/ ále przed tym dobrze/tákie zá
wżdy ſłábé być. á co ieſli wrzody / álbo fiſtuły tákim ze
krwie onéy złéy/która ćiáło opánowáłá ſie vczynią⁖ áż do
omdlewánia oſtátniégo bolącé być mußą. Albo ieſli mu
członki ſye pokurczą/á tophis/calis/ nodis/ to ieſt guzá- 1. de art. cur.
mi twárdémi vbrukuią ⁖ Albo co táki rzecze/ kiedy widźi ad Glauc.
náoko/ że plugáwé humory ćiáło opánowawßy / fluxie
po wßytkiem ćiele roſpędźiły ⁖ y ieſli tychże záhámowa-
wßy á ad partes principes ie wewnątrz obróćiwßy/ ſercá
płuc/ábo wątroby/niezátrudnią/zádußą/y do ſmierći przy
wiodą ⁖ á zwłaßczá w człowieku dóſyć przez śię ſłábym/
pełnym/ fráſowliwym/ á ná tákiém mieyſcu rozchorzá-
łym/ gdźie fluxyi z ſámego wiátru ſye przymnażą ⁖ piße
o Rzymie Gálen / że fluxiam podległ / ále przeto o Rzy- 2.de temp.c.6
mie/że tám mießkał/á Europá ná ten czás podobno bár
zo máło miaſt/ieſ piſmá/álbo wżdy przynamniéy bytno-
śći godnych miáłá. ále teraz/ by wßytkié co nalepßé miá
ſtá w chrześćijáńſtwie vyźrzał/mém zdániém Páryżowi/
Venecyéy / bá śiłáby wyliczáć wßytkim Włoſkim / Hi-
ßpáńſkim / potym idąc przez Fráncią y Niémce do nas/
náßymby to co lepßym przyſądźić muśiał/że fluxionibus/
máło nie kązdé podległé.iednákże kto ſie przypátrzy Krá
kowowi/Gdańſkowi/Wilnu/y inßym/áza niewilgotné ⁖
áza nie ná połudńiowé wiátry y pułnocné wyſádzoné ⁖
co że nie tego mieyſcá/ tu tylko przypominam / áby kogo
członkowa chorobá popádnie/ vporny niebył/ á lécząc ią
co rychléy/ oto ſye ſtárał/áby w niéy humorów vpleniá-
iąc/ częśći przednieyßé/á wnętrze/ ná pieczy miał. potym/
że przyłożyć trzebá/przyłóżmy/y to ták rzeczy łáſkáwych/
coby ból błagáiąc niezáwádzáły. A to które ⁖ O miły Bo
że/ iáko ich śiłá ieſt / co ich ludźie vmieią ! rozmáité/ bá
rzekną/ wßytki podobno/co iedno z elementów rzeczy po-
ßło/ do tego accomoduiąc/ kłádą źiemię czarną/ vgniłą/

tłuſta/ álbo iéy iſ / z oliwą zmieſzány / y ták zágrzawſzy /
miáſto emplaſtru / áby bole błagał. kładą ziemi tákiéy
czarnéy przymieſzawſzy / wegorzá bárzo rozwárzonégo á
ſaletrą oſolonégo. kładą ziemie/ álbo pecine z piecá/ álbo
z káchlów zgorzałych vtłuczoną / á z octem dobrym ćie=
pło vczynioną / z gnoiów á plugaſtw rozmáitych / nie=
lenili ſye áni ſromáli ſzukáć rátunku / biorąc kozie bobki/
á ſmáżąc ie w iegóż/ álbo w ktorém inſzém ſádle/ álbo tłu=
ſtém/ ſzáfránu przydawáiąc / y ták iáko máśćią okłádá=
iąc/ biorąc bobki záiecé/ y w winie wárząc/ téż emplaſtr
czynili/ biorąc téż inſzé gnoie/ przez śie wilczy / páwi/ ká=
nie/ boćianá (á to ſnadź nalepſzy) proſtéy álbo dźikiéy
świnie/ y inſzych doſyć gnoiów czego vżywáć / wſtyd iá=
kiś/ áni piſać dopuśći. Iednákże y vrinie wielką właſność
do tego przyſądzáli / á zwłaſzczá młodźieńczyká álbo pá=
nienki niedoroſłéy/ ácz/ y meſkiey / y oſléy álbo mulico=
wéy/ co pokazáli fárbiérze/ iż w niéy brodząc podágry nie
miéwáią. Biorą pomoc tákié członki y ze krwie ſnadź zká=
żdéy/ póki ćiepła/ ále wżdy záiecą/ mułową (tedy podo=
bno y ſzkápią) kozłową/ bykową/ łáśicową / pánieńſką
owę/ przy chorobie ktorą wſpominác żádnie / á cóż kiedy
owi piſzą. Vżywáią y kámienia / tłukąc ie á z octem y z
miodem przywárzywſzy/ á roſpuśćiwſzy/ iáko emplaſtru/
á oſobliwie álábáſtru / álbo mármoru ſubtylnie vtárté=
go á winem y máſłem młodém roſpuſzczonégo / y ćiepło
przyłożonégo/ lithargirk tákże/ vriną chłopiecą roſtwo=
rzonégo/ álbo z winem przywárzonégo. Tákże mułu ál=
bo kálidłá owego co pod kámieniem ná ktorém żeláza to=
czą/ álbo oſtrzą / w wodźie ſye ná dnie vſtawa / á zwła=
ſzczá gdy ſye członki roſpaliwáią. Tákże żużely kowál=
ſkiéy vtłukwſzy/ á z octem przywárzywſzy/ y miodu przy=
mieſzawſzy. álbo wźiąwſzy żużel roſpaloną/ á octem ią zá=
gáſiwſzy/ onym octem fomentowáć/ z popiołów ácz in=
ſzych/ ále żáby owé źielóné wźiąwſzy ſpalić/ á z ſádłem ſtá=

rym y z popiołem ieczmionnym zmieſzawſzy okłádáć/ ták=
że łáśice ſpaliwſzy/ á z octem iéy popiół zmieſzawſzy/ po=
mocny. ſéklo z octem vtárté / tákże bárzo tym bólóm
pomaga. Pomaga gniazdo iáſkolcze/ z winem młodém/
á z naśieniem pokrzywowem wárzoné/ á przyłożoné. Po
maga á bárzo/ ſól z miodem / z oliwą á z mąką vmieſzá=
na/ przygrzána/ á przyłożona. Tákże śiárká z trochą ſá=
letry/ miodu/ á mąki vmieſzána. Przykłádáią téż mieſá
wſzelákiégo świeżégo z pomocą / to ieſt pieczenią / álbo
zraz póki ćiepły/ mieyſcu bolącému przywinąwſzy. A to
to ieſt/ co ono ſtárzy/ ná wilká w nodze przykłádáli/ o któ
rym wilku lud proſty/ coś wiecéy niż było báiał. iednákże
by być mogło w bydle ktoréle teraz roſpróté / rece álbo
nogi wrázić/ bólby ſye odpedźił. á tym áż y myſzy/ ſzczur=
ki/ zá niemi owé iákoby świnki ſkálné/ rozerznąwſzy przy=
kłádáli/ do czego nietylko to robáctwo/ ále káżda rzecz ży=
wiąca / ćiepłem pomocna. czego ieſli zwyczay álbo cho=
régo vmyſł nie rzeźniczy / tym ſye brzydząc niedopuśći /
ſkóre z ſkopu záraz póki ćiepła przyłożyć / y ták ią członki
bolącé obwinąwſzy/ do czáſu trzymáć/ á niewątpliwie tá
pomoże/ gdyż ćiáłam zbitém/ ſtłuczoném / członkóm po=
łamánym/ co być może vżytecznieyſzégo ? Slimaków/ y
małżewiów téż ták vżywáli/ śiłá ich názbiérawſzy / á w
wór/ álbo w ſkopiec włożywſzy/ łakiem rybnym/ álbo ſo=
lą nápełnili / á oną ich piáną / álbo roſołem co z śiebie
puſzczáią członki bolącé z prędkim bolu przeſtániém fo=
mentowáli/ iákóż y ták káżdy / zá zálécony do tychże bó=
lów miáli. Ser z téyże miáry ów wiotchy/ vgnity/ zbryn=
dze/ z Wołoſkiego/ z Czeſkiego/ álbo ktoryby ſye iedno w
śmiárdſzy robakámi toczył / przyłożyć ieſt bárzo dobry.
Tákże ſzołdrá ſtára/ z pleśniáła/ vgniła/ ba by téż y robá=
czna/ z śiekána/ á ſtłuczona/ przyłożywſzy/ śiłá bólu vłży=
wa. ktorą to ieſli chcemy piekąc/ wárząc/ álbo ſmażąc/
od iéy tłuſtośći oddźielić/ ſáma zá emplaſtr/ á iéy tłuſtość

przydána mące / zá liniment / y bárzo pożyteczny będźie.
á nietylko bólów błagánié/ále y guzów ieſliby były roſpę=
dzeniu. Z téyże świnie/ álbo wieprzá / bądź to domowy
karmny/ bądź leśny dźiki/ mózg biéráią/ y kro chmalu mu
y oleyku różánego przydawſzy/ á dobrze vmiéſzawſzy mię=
dzy płátámi/ álbo ták przykłádáią / z tą vſnośćią/ że ból
wnet opuśći/ á nietylko opuśći/ ále chodźić/ y to co trze=
bá czynić dopuśći. Mchu choć tego co ná drzewie/ choć
co ná źiemi rośćie/ też z oleykiem rumnowym/ koprowym
z winem/ álbo z trochą octu/ przywárzywſzy/ też z korzy=
śćią przywijáią. A czegóż tyle nie vżywáią? Prośći lu=
dźie rzepy náſkrobawſzy / á w mléku iéy proſtym / świé=
żym/ przywarzawſzy/ mieyſcá bolącé z pożytkiem okłádá=
ią. ćiż to/ y po proſtu z nogámi álbo giczelámi świniemi
ią długo wárząc/ álbo ſámą álbo oną polewką y nie przez
effectu płócżą. ćiż ieſzcze kápuſtę á rychléy czarną niż biá
łą vtłukwſzy/ w ſtępce/ mąki iéy ięczmiánnéy troche/ ru=
ty/ coriandru/ możeli być/ przydawſzy / zá koſztowné lé=
kárſtwo przykłádáią. álbo áby dáleko nie ſzukáć/ konopi
tłuką/ y ták ich przywárzywſzy/ á drożdży piwnych do nich
przydawſzy/ vżywáią. Ogórków też oniż doznali/ kilko ich
źielonych álbo żółtych vtłukwſzy/ á z ćiáſtem álbo z chlebá
oſrzódkiem vgniótwſzy/ ná roſpaloné bóle przykłádáiąc.
Acz bobu/ ſzocewice/ vtłukwſzy/ przywarzawſzy / mléku
miodowi á troſze ſzáfránu/ y octu przymieſzawſzy/ ná ká=
żdą twárdość/ odętość/ zápalenie/ ból/ ále w podágrách
oſobliwie. Włośći chłopi láktukę (co my ſáłátą zowiem/
boć iéy też doſyć y do nas nánieśli) vtłukwſzy / á z wi=
nem przywarzawſzy/ w wielkich bólach zá oſobną vćiecz
kę máią. Támże ći młodégo/ á kiſącégo winá wźiąwſzy/
z mąką ięczmiánną mieſzáią/ á oleyku różánégo/ przyda=
wſzy z woſkiem ieſli ieſt roſpuſzczonym/ á z runem wełny
niepłókánéy vmieſzawſzy przywijáią. Támże pigwy świé
że tłuką/ y przywarzawſzy ich w winie/ álbo w onéy nieda=

wno v=

wno vwiędłéy á ſpleśniáłéy ſzołdry poléwce/ przydawáią
mąki ięczmiennéy/ miodu/ octu/ á ſzáfránu troche/ co im
známienićie ſye vdawa. náſzy że pigew niezáwżdy doſiądz
mogą/ gruſzki ná to mieyſce niechay bierzą/ y tymże ſpo=
ſobem przyprawiwſzy z tymże effectem vżywáią. á iż tám
fig/ y rozynków doſyć / tłuką figi / y imi z mąką którąle
okłádáią. álbo figi z rózynkámi / od iądrek odebránémi/
vtłukwſzy/ á mlékiem roſtworzywſzy ćiepło przykłádáią/
nic ſye niemyląc/ że dobrze. Co v nich bogátſzy widząc z
caſsiey pulpe álbo co my zowiem kwiát / to ieſt owe iey
czarné powidłá bierzą / y ná bóle / álbo ták ſámé/ álbo z
trochą ſzáfránu przykłádáiąc/ cudnie ſye pod nią miéwá=
ią. przydawáią do caſsiéy ruty/ naśienia feniculu/ troche
śiarki/ ꝛc. ále tym caſsia trudnią/ rádczéy rutę ſámę/ iá=
ko zacné lékárſtwo/ w troſze octu przewárzywſzy/ á z mio=
dem różánym vmiéſzawſzy/ przyłóżmy. álbo wźiąwſzy ru=
tę tłuczoną/ w oliwie álbo w máśle vſmażmy/ á ięczmián
néy iéy mąki przydawſzy vżywmy. siłá ták inſzych źiół y
korzenia vżywáią/ piloſellam/ ſaluiam/ thimum/ verba=
ſcum/ marrhubium/ tákże korzenia chebdowégo/ cucume=
ris aſinini/ mandragorę nimphee brionię/ ꝛc. káżdé oſob=
no/ z mąką ięczmiánną/ z oliwą/ z miodem/ z winem/ z oc=
tem/ y iáko ſye podoba/ iedno z drugim miéſzáiąc. á na=
częśćiéy przychodźi to nam czynić z mlékiem/ gdyż tàm té
tłuſtośći podeyrzáné czáſem bywáią/ zwłaſzcza gdźie nie=
tylko ſtaw náćiekły léczyć/ á w nim phlegmę ſklijoną roz=
pędźić/ ále frânce czáſem gonić przyydźie. która choć ſtá=
wy trapi/ niewiérzmy áby kośći folgowáć/ co nagłębiéy/
y od ſtáwu nadáléy miáłá. y przetóż widźim / że włáſny
ſtároświetcki podágryk/ tylo ſtáwámi boleie/ do których
przez muſzkuły/ álbo lepiéy rzeknę/ którym między muſzku=
łámi á błónkámi ich humory ſpadáią/ á w członkach ſye
y przy końcach muſzkułów záſtánawiáią co ſkoro ſtrawi/
álbo rozpędźi / wolen. ále francowáty zewſząd ták pod

KKkk ſtórą/

ſkórą/ á muſkulem/ iáko y przez kości humorami iádowitémi opływaiąc/ y ná ſtáwy y ná kości záraz boleie. przetóż widzim że niż podágrá minie/ á kości po ſtáremu łupaią. którym to/ mowię/ czy tłuſtości przykłádáć będziem: á oné (kości mówię) iuż dawno gnić/ buczniec/ y cariem álbo zepſowánié/ á zdziuráwienié záczynáć poczęły. á rzeczy tłuſté/ ieſli ná kość przykłádáné być máią/ ten pyta co nic w medicinie álbo chirurgiéy nie vmié. Mléká tedy ná to mieyſce náſzy niechay vżywáią / á w nim ſámym to wſzytko co inſzy/ w winie/ w occie/ álbo w miedzie/ wárząc zwykli czynią/ biorąc też máterią/ á w fáriny ią obracáiąc. w którym to mléku/ ieſli kto rózności ſzuka/ powiedzieć mu zwyczay być medików/ że Gálen brał pſié/ oſlicé/ wielbłądzé/ świnié/ kobylé/ krowié/ báwolé/ iedno zá drugim / troche grubiéy náſzy / niewieſcié do podágr chwalą/ ále y tá złá co im ták ſzáfuie/ y on nie ná wſzytko pámięta/ co go od niéy żąda. á co ieſli będzie táka/ prze iąka boleie: dobre nam kozié/ álbo krowié/ wziąwſzy ie świézo / á w moczywſzy w niém oſrzodek chlebá / (bądź to pſzenny/ bądź rżány) przywárzáć / y ták ciepło okłádáć. *3. de alit. f.* Tákiemu okłádániu chcemy (iákoż powinniſmy) przydáć/ dla máteriey ſtráwienia/ korzenia ſlazowego vtłuczonégo w proch/ radicum iberidis/ meliloti/ chamomillę/ lupinorum/ lollij/ hordei/ fenugreci/ cimini/ pſilij/ vrticarum naſienia/ z miodem álbo z winem/ z ſzáfránem álbo opium / z káżdéy miáry / byle przy rozumie/ dobrze. iednákże to nam ná máłé bóle z przodku napoſpolitſzy / biorąc oſrzodek żemeł/ álbo bułek pſzennych w wode proſtą/ álbo różáną wmoczem y dobrze kiedy ſye rozmiękczy vtárwſzy/ ná płát iáko inſzy emplaſtr zimno álbo ciepło przykłádamy/ tóż to/ ieſli ſye zdáć będzie w mléku/ rozmoczywſzy przywarzamy / dla roſpędzenia á máteryéy ſtráwienia farinarum/ fenugreci / ſeminis lini / ſeminis altheę/ chamomillę ana ℥j/ do funtá przykłádamy: á przed wy-

ſtáwie-

ſtáwieniém z ogniá/ troche ſzáfránu przydawamy. A ieſli tylko bólu vlżyć / áby ſye niewrzeſzczáło á ſpáło chcemy / do onégo ciáſtá z mlékiem po odwárzeniu żołtków iáiowych kilko/ á ſzáfranu ſzczubáć przykłádamy / y obwinąwſzy / á ná ſtáwách oſzywſzy do tąd póki ſye nie vſuſzy/ á nieſpiecze trzymáć każemy. A ieſli guzom zmiękczenia / á humorów ſtráwienia w ſtáwách potrzebá/ niż tłuſtſzych rzeczy (choć to mówiém/ że goleniam álbo kościam nie bárzo chcę rzeczy tłuſté pokázuią) vżyć podobno / ná vrząd ſye z niémi rozumnie ſpráwuiąc przyidzie/ ſzukáiąc co by nawłaſnieyſzé być mogły. á tedyby to podobno miáłá być człowiecza: pewnie/ po którą owo Andernacus wpuſzcza ſye wgroby/ y bierze ią w trunnie wktóréy ciáłá ludzkié ſie ſtrawiły. po co ia nikomu niekaże/ áby Semiramis tám kártki niezoſtáwiłá/ ná któréyby ſye przeczytáć dáło/ niſi improbus et remediorum inexplebilis eſſes / ſepulchra mortuorum nunquam aperuiſſes. *Herodot.* Weźmy świnią y inſzé/ á czynią ie do tego/ ziołá álbo inſzé rzeczy ſmážąc. y bywa oleiek z rumnu/ chamomell: poſpolicie zowiém/ oleum ebuli/ ex ſemine et granis/ oleum flammulę/ oleum fraxini/ oleum laurinum / oleum imperatorię/ oleum leucoij/ oleum vermium terreſtrium/ oleum ſpicę/ oleum anthoſatum/ oleum mirrhę/ oleum nucum miriſticarum/ oleum macis/ oleum ex ſemine hioſciami. Albo owé owé/ oleum cerę/ oleum anthimonij/ oleum ſulphuris. Albo téż z tych rzeczy/ co ſámé przez ſye włáſność miály/ iáko biorą liſzki ſtáré/ álbo liſietá młodé/ y ták całkiem w oliwie/ áż prawie ſye vſmáżą wárzą / tákże zieloné żáby / tákże drozdy/ tákże ieże/ tákże ślimaki/ tákże wilká niecnotliwégo/ á ieſli go niémáſz / tedy pſá álbo ſzczenietá / iedno wżdy nie wów czás/ kiedy liniecie/ ſzczurki/ álbo świnki ſkálné tákże. A nie tylko to ſmáżą á oléy z tego wytłaczáią/ álbo odcadzáią / y potym ná słońce / áby ſye wyzonował á wytrybował wyſtáwiáią/ ále niektórzy wmoczywſzy/ długo de-

ſtilluią/

ſtylluią / álbo owák per deſcenſum / iáko one gęś Nicolus Florentinus / álbo gwáiákowy oléy / wßyſcy tymże ſpoſobem z kośći ſzkápich / á z czeluśći oſobliwie / z rogów ieleních / bá y z owych / co w kośnicy ná cmentarzu bywáią / czynią. ále tym tám pofolgowawßy máło / niekáżdé wielkich ſye źwierząt zmdą / lwá / niedźwiedźia / zubrá / łośiá / ieleniá y inßé w ten rząd włożywßy. á nie tylko té kośći tłąc álbo paląc / ßpiku á tłuſtego w nich macáią / ále z ſámych popiół zá lékárſtwo piją / ſkórámi ſye ich obßywáią. y wźieli to ſobie zá rzecz pewną / ieſli by kto ſkórę lwią ſobie wypráwić / á z niéy vbránie vczynić dał / y noſił / że bólu w nogách vżyć niéma. Tákże też właſnie / y o wilczéy drudzy trzymáią. A iż amuleta álbo czáry wtym pożyteczné mieć chćieli / powiádáiąc / ktoby orłowé nogi / práwą nád práwą / á lewą nád ſwą lewą vwiązawßy noſił / że nie miał boleć. koſtki / ſtopy / álbo po myśliwiecku mówiąc łoty záięcze / tákże przywiązáné. łoſtowé / wieprzá dźikiego / álbo bociáná / ktoby (neruos) żyły ſuché / przy ſobie noſił / tákże. ſępie żyły ktoby ná rámieniu przywiązáné miewał tákże. żółwiowi nogi odćiąwßy / że práwą práwéy / á lewą lewéy v człowieká przywiązána pomagáć miáłá / twierdźili tákże. Jeſzcze nád to / łep kámie tárty pić kazáli. ſowy przypráwioné tákież ieść álbo pić / kruká co zá wielki ſecret v nich był w gnóy zágrzebwßy / á przez dni czterdźieśći go tám zgnoiwßy / á potym ſpaliwßy / y w cerot z woſkiem á z terpentyną obróćiwßy / przykłádáli. O iákié Boże niewidy! które ſkąd káżdé / y kto ie zálécá nápiſałbym ia / gdyżem do tego nieleniw / bym był zá tym nie vyźrzał / że Antoni Schneebergier w Krákowie Medyk vczony / to zebráwßy / y authory przyłożył. tám tedy że ſye to naydźie / á nam pracéy vlży / vpomione / że miedzy temi naydźie ſye też / gdźie przykłáda páciencyéy. á iáko to lekárſtwo dobré / kiedy káżdégo z tych ſkoſztuie / áże mu y na te przyydźie niech powie / ſicut do-

mino placuit / ita factum eſt. A głupi y niebárzo nabożny medyk tám ſtánąwßy / co ná to? rośmiawßy ſye rzecze / że onych czáſów / kiedy głupia bywáłá członkowa chorobá / záwieśić iéy magnes / dáć iéy owcze rogi pić / w wilcze álbo lwowé bóty obuć / wezboże nogi zágrzéśćć / podobno co pomoc mogło? może / y ono ſigillum Miſaldi. może podobno y iákié nabożeńſtwo. Ale ieſli to prawdá / co Galen / co wßyſcy mówią / że ieſt z nápełnienia á odſórowienia humorów y zátkánia żył / iáko tám czáry álbo té żyłki záwießoné pomoc máią? podobno ieſli śiłá przyrodzona / dietá dobra / á lékárſtwá purguiącé nieratuią / iáko to co nie vymie ex intemperie zbytnich humorów? ták iż tákiému nic pomocnieyßégo być niemoże / iáko drzewo / ſálſá / álbo chiná / á ieſli przymiot intemperiem przyniowßy / w członki plugáſtwo wprowádźił y tenſionem pierwéy / á ſolutionem iákoby continui / ſtądże y ból vczynił / co rzeczem? á czy piłłuły / potie / purgowánia / poty / álbo praca tego doſięże? nietußę. gdyżby to śiłá ná piłłułki / co zá dwie godźinie przez wßytkié drógi w człowiecze przeydą. ná drzewo álbo ſálſę / co tylko potamy ſubtélnieyßé humory / á iákoby wodniſtßé prowádzą / on muł / fuz / kliy / rope / á rzeczy nád miárę grubé / y ināczé wyprowádźić / pewnie wiedząc / iákié ſą w noſie / kiedy ſye záklíj / á zápiecze / iákié w guzách zá ſkórą / kiedy ſye zátwárdzą á przypalą / tákié przy ſtáwách. A tedyby ſnadź námázáć ie / á máśćiámi zmerkuryußem roſpędźić: máło nie ták. ále ieſli merkuryuß głowę porwątli / do pierśi / (do których też rády oſtátki tákich fluxów wpadáią) co wpędźi? biegunkę / gdyż máteryéy śiłá vczyni / álbo w nogi bárźiéy wleże. Opátrzyć to dobrze przed tym / á wypurgowawßy nie raz / y ćiáło wolné ile być może in vijs communibus vczyniwßy / wymie páńſkié mázáć. Ale dla bogá / ázaby ćieplice / álbo cauteria też nieratowáły? mogą / ále po mázániu / bo żebyśmy my niewiedźieli że hemor-

In 6. de M. vu. C. 6.

rhoides / varices / y tákié deſcenſi siłá pomagáią/ ále to ieſt frymárk á chorobá zá chorobe/ tákże cauterium/ ázato niechorobá:· pewnie. Ważmyß oto wymie Boże.

℞. Succorꝝ abſinthij / aloe/ chelidonij/ ſambuci ana ℥ iij/ radicum ari / angelicę/ imperatorię/iridis/peonię/ ſimphiti ana ℥ j ß/ aſari/polipodij ana ℥ j/ chamedreos/ chamepiteos/ rutę ana M. j/ ſeminum naſturcij/vrticę/ cardamomi/ ricini/ tlaſpi vtriuſque abrotani/aniſi ana ʒ iij/ granorꝝ iuniperi/ baccarꝝ lauri ana ℥ j/ puluerata et prius infuſa/ cum vini maluatici q s/ coquantur. cum autem liquores efferueſcere ceperint/ addeñ: vnguentorꝝ quatuor calidorꝝ ana ℥ iij/ ammoniaci/caſtorei/opoponacis / ſagapeni ana ℥ ß/ naphtę ʒ vj/ ſandaracę ℥ ß/ nitri ʒ vj/ oleorꝝ chamomellini/ anetini/laurini/rutacei/ ana ℥ ij/ olei macis/nucis miriſticę ana ℥ j/ olei ex guaiaco ℥ j/ pinguedinis ex perna / ſeu maxillis ſuilis ℥ iij/ butiri aliquantum / mercurij ſucco ebuli extincti ℥ vj/ diutiſſ: ſecundum artem agitatis et incorporatis/ſi libuerit oleum ſpicę/oleum ſulphuris/ antimonij/ aqua vitę ꝛc. q s/ addi poſſunt. Co ieſli chcemy mieć chłodniéy.

℞. Succorꝝ abſinthij/apij/betę/braſicę criſpę/parietarię ana ℥ iij/ radicꝝ alteę/ apij/cicorę/leucoij/polemonię / pentafili ana ℥ ij/ ſeminum ciceris rubri ʒ iij/ hiperici roriſmarini/ viticꝝ/ plantaginis ana ʒ iij/ florꝝ vtriuſque ſtecados/ geneſtę ã P. j/trita et tuſa/coquantur/ in vino álbo odoro et aceti pauxillo/affundendo vñgtorꝝ de altea ℔ j/ diachili ireati/ philagrios reſumptiui ã ℥ iij/ de meliloto ℥ ij/ caſtorei/ bdelij/ ęſippi ana ℥ j/opoponacis/ ſagapeni ana ʒ vj/baccarꝝ lauri ℥ j ß/litargiri ℥ j/ammoniaci ℥ ß/cineris muſtellę ℥ j/oleorꝝ vulpini ℥ iij/ leucoij/ liliorꝝ/ chericini/hiperici ana ℥ ij/ axungię porci ℔ j / pinguedinis maxillarꝝ/ crurꝝ/ et oſsium reliquorꝝ / per deſcenſum in olla crematorꝝ / ſuis/ ęqui vel cuiuſcunque animalis ℔ ß / butiri / terebintinę et cerę

quantum ſufficit / diu in mortario duceñ / et mercurij ſucco raphani extincti/ et preparati ℥ vj/ ſecundum artem addeñ: fiat vñgtum. cum teriaca ſi libuerit. Tám ieſli guzy iákié / ná członkách będą / iáko ich wiec bywa doſyć/ obyczáynie ſye z nimi obniść/ á pomnieć/że tám té guzy nie teráznieyßégo/ ále drugiégo potym actu ſą/ máło czáſem nie w on decret/ ſoluere nodoſam neſcit medicina podagram/ przypadáiąc/ owßem tu diete dobrą poſtánowiwßy/á ieſli który ſłáby/ á do onych piérwßych ſie referuiący/ onymże go ſpoſobem rußyć/á ieſli ſkámieniał álbo wieczny to będźie/ álbo dialteą á emollientibus/ veneto/ęſippo/w nim/ oleum mu de guaiaco przydáiąc. ácz wiémy/ że ták vporné bywáły drugié / co ie áż brzytwą z mieyſc wyrzynáć muśiano/ ále dla Bogá/ ieſli ná ſtáwie głęboko vsiadł:· w limitátią z nim do drugiégo ſeymu.

Diete mówię tym rzeczam á rozumné lékárſtwá / iákié y póki być mogą / przy nabożeńſtwie obmyśliwáiąc / nietylko dla tego kiedy go leczym rázu / ále dla owégo/ coby potym być miał / gdyż widźim / iáko go po wiérzchu vrażą koſmek kożußká kuniégo / kiedy ſye roſchoruie/ták kiedy iedną rybką/ winá slanką / ſérá kąſkiem / y inßémi rzeczámi ßkodliwémi máteryéy przyczyni/ kąſek ſye przylepiwßy do kąſká / oneż zás chorobę zá czáſem vczyni. á vczyni pewnie/ gdyż troßkę wiecéy niż náturá ſtrawi / zieść álbo wypić w chorobe / áby ſye to obrácáło/ mówił Hippocrátes/ czego ießcze dokłáda owdźie / gdźie wſpomina/ którym po fébrách długich / członkowé bolenié / álbo guzy iákié ſye pokażą / że wiecéy niż trzebá iadáli. co áby ták było/ wierzę że iuż wßyſcy (boſmy doświadczyli) znamy/ to ieſt/znamy że ćieżka chorobá/ że ex cruditate / et partium debili conformatione/ wierzym że zá ſtárzáła nie vléczona/ wierzym też/że ſye dietą tylko ieſli ſámá/ á ieſli z przymiotem/témi/co iemu ſłużą rzeczámi/ léczy: ále áby miáłá ſtárości / álbo wieku przyczynić/ by

namniey. y by tu Lucian powiádał / by Cárdan ná to ſye nabárźiey ſądźił/ w nas tego niewmówią/ áby co komu dobrego przynieść mogłá / okrom bólów / á żywotá mizernego. Bo áby ſuchot y kámieniá vbróniłá/ prędzey ſye to niż mądrzący miedzy inßémi dworſtwy/y ſubtelnośćiámi/in apologia podagrę/iém wymówilo————

tedy ——— ćierpieć ——— et ne quid nobis deterius ——— Páná Bogá prośić

Láty, liſzáie, swierzb, kroſty.

14. Meth. M. Liſzáie/świerzby/kroſty/priſkele/y inße plugáſtwá źwierzchnie/iáko ie Gálen mieć chćiał / pochodzą ex alteratione álbo mutatione/ á zápſowánia nieiákiey ſolidarum partiū. Co iáko rzecz wielka/kto pomyśli/iáko in partiū ſolidarū bono habitu/á zdrowiém poſtánowieniu wßytkiey ćiáłá/wiele należy/łatwie oſądźić /gdyż oné partes ſolidę (które/że ſkórę/mięſo/ kośći/ żyły/ wnętrznośći / ták zowią / któż niewie ?) ſámy z śiebie trudno tákiego co ná wierzch pokazáć mogą/ áż humory/ y duchy ſye do tego nierządem iákim / á nátury vkrzywdzeniém przyłożą. Co ieſli gdźie/ kędy oto w tych źwierzchownych rzeczach/widźieć ſye da/gdy ſkórá oßpecona/ wßytko ćiáło teſkliwie rozgorzáłe / świerzbiące/ y bolące czyni. á iáko rozgorzeć ſye ćiáło niemoże/ áż duchy y ćiepło przyrodzoné ſye w nim / zátym ſerce / y wątrobá wzruſzą / ták teſknić / boleć/ áni świerzbieć / áż humory do tego ſye zćiekáiąc / do mieyſcá ſłábßego / gdźie ie náturá / á ćiepło ono przyrodzoné pędźi/ przyłączą. Iż tedy krwie ſye ták złey álbo z potraw niedobrych/

álbo zbytnich/ á nieporządnie vżytych/ álbo z pićia gorętßego / zimnieyßego / álbo którymkolwiek ſpoſobem z náturą/ prze iego złość / álbo niemiárę niezgodnego/ przymnoży/ oto ná ſkórę wyſtępuie. Przy czym proßę/ pytaiąc niebawſye/ czemu ten do ſkóry/drugi do nogi/drugi do ręki/drugi tylko do ſtáwów / álbo indźie ſye obráca ? Queſtią tę / ſam rozum/y náße w pierwßych diſcurſach wywody/dawno odpráwiły : iednákże/iż ſye náturá bárźiey zápluga- 4. ſanit. tuen.
wi/ á dłużey w ſobie humory złé trzyma/tedy ie zgromádźiwßy/ á zwyćiężywßy / álbo zropiwßy / ieſli może tám álbo owdźie/to ieſt/gdźie nabliżey/wygania. á póſpolićie ieſli grube ſą/ bliżey/ á ieſli ſubtylnieyßé / dáley wypiera. ktemu ieſli w głąb bárzo ſye záſádźiły/á może ie wyrzućić/ śrzodkiem álbo głębią/pędźi. á ieſli przy/álbo pod wierzchem/ ku górze álbo ku ſkórze naczęśćiey. Co Plato choć In Thimæo.
nie medik wſpomina/ mówiąc/ ieſli pituitá/co my phlegmą napoſpolićiey zowiem/w głowę wlęże/y tám ſye nábrawßy zawrze/ Káduk/ co vbodzy świętego Válentego niemocą obwoływáią/vczyni. á ieſli ſye vtni / ſtrawi/ á z tám tąd ſye w zruſzywßy ná dół popuśći/ma álbo pocęniém przez ſkórę ſye wykurzyć/ábo wiec w łáty/w blachy/ á iákoby w ſtráchaćiny po wierzchu obróćić. iákoż widźim rzecz być nie omylną/że káżda pełność á zbytek w ćiele/ ſam záwárty/ wnętrzné choroby / á zá nátury wzmożeniém ná wierzch wyrzucony/ zwierzchnié vczynić : iednákże iáko wzwierzchniey wnętrzné częśći/ták wewnętrzney chorobie/ zwierzchnié boleć pomágáć muſzą. iż to być niemoże/ áby kroſtáwa głowá/ we wnątrz wády niemiáłá/ boki álbo ręce okroſtáwiáłé/ niemuśiáły/zgody/z tymi co we wnątrz ſą/częśćiámi/gorzeć. zá czym gdy kroſt álbo świerzbów różność ieſt wielka / niemáła z tąd powiádáią vpátrzyć/z którego mieyſcá nabárźiey pochodzą. Bo ácz ći co o liſzáiach álbo kroſtach mówią / tylko humor w nich vpátruią/ ále my/ponieważ humorom mieyſ-

ſcá pewné/ á iáko źrzodłá być dáné wiémy / czemu nie od
tych pocznięmy: pewnie widząc/że tá pituitá/ktoréy tám
Pláto doyźrzał/ w głowie gniie/ y naczęśćiéy/álbo w ká-
ßle/ álbo w fluxy/ álbo w tákié ſye świérzby obróći: kole-
rá/ ktora przy wątrobie śiedźi/ z tám tąd poſpolićie wy-
pádáć/y tym ćiáło roſpaliwáć/y ſkórę ßpećić zwykłá: Me-
lánkolia/ o miły Boże/ áza nie w ſłodzonie ſye legąc/ pu-
chnąc á dymiąc po wßytkim ćiele/ dźiwné we wnątrz / á
dosyć przykré po wiérzchu łáty / y kroſty czyni: prze co
Auicenná świérzby/y té co bywáią ßérokié łáty/ tylko ſá-
méy melánkoliey przypiſuie. á iednák álbo to ći Arábowie
wielcy melánkolicy być muśieli/ że lepram/ impetiginem
elephantiaſim/y inßé melánkoliczné rzeczy bárzo miewá-
li: álbo rozumieli/ że ten humor nagorßy / nabárźiéy ſye
ßérzący / á mniéy niż inßé lekárſtwam vſtępuiący / ſam
tylko ná wiérzch wyłáźić miał/ przy ktorym wßytki inßé/
iáko preambula / álbo początki drugich być miáły. Bo
dźieląc té rzeczy/ co ná ſkórze po wierzchu ſyé widźieć dá-
ią/ ták/że iedné ſą kroſty widomé/bolącé/ krwią álbo ro-
pą ćiekącé/á ręką álbo pálcem mácáiąc/nád ſkórą wynie-
śioné/ á iéy głádkość pſuiącé: drugié co ſye nie pálcom/
ále oczom tylko doyźrzéć dádzą/ iáko lißáie/ álbo bláchy/
ktorych ácz po wßytkim ćiele/ále po grzbiećie/po brzuchu/
á po ręku niemáło ſie widźieć może/iednákże z dźiwnym roſ-
ſądkiem: bo z tych leucas/iákoby biáłé z phlegmy/alphos
z melánkoliéy/ábo z przypalenia humorow: y przetóż oné
iákoby bláchy/álbo pſtroćiny/álbo czeczuie á łuſkę rybią/
kąſek nádetą á wynieśioną/ktorą ieſli zákolem/coś iáko-
by ichor/ albo ze krwie á phlegmy mięßánégo poćiecze/
á z tych co to zowiém alphos nic tákiégo/ábo ieſli krew/
tedy z ſáméy ſkory/gdyż to ieſt w onym mieyſcu przez má-
teryéy/y przetóż nie świérzb/nie kroſty/ále łaty/álbo ſtrá-
chaćiny/ ktoré ná czás áby też świérzbiéć niemiáły/ źleby
ſmy mówili: gdyż ono krwie melánkoliczney pod ſkorą

Li. 4 f. 7 t. 3. C. 6.

Mercur. in Cutaneis.

rozlanié

rozlanié/ tego chce/áby przez ſkorę ſye dárło. co czyniąc/
álbo czynić chcąc świerzbiéć muśi. Jednákże niemożem
tego właſnym świérzbem názwáć / gdyż świérzb káżdy
vléczony y przychodząc / ná czás odchodźić może/ á té li-
ßáie bądź leuce ktoré więtßé / y z ſobą po wßytkim zwią-
záńßé ſą/bądź alphi/ktoré ſye wpewnych mieyſcách náy-
duią/ álbo zá odmiénienim z długim go czáſem/tempe-
ramentum/álbo więc do żywotá/iáko nieuléczoné trwá-
ią. y przetóż/ ná kogo wyſtąpią/niech co chce pije/y czym
ſye chce płócze/ ná wet by veſicatoria ná tym álbo cau-
teria podle tego mieyſcá vczynił / áni onéy máteryéy od-
wróći/áni łát tych zgubi. Swiérzb / co go pruritum zo-
wiém / przy wßyſtkich mówię z tych rzeczy zwiérzchow-
nych być może: będąc ad morbum początkiem / á inter
cauſam et ſimptoma intemperiei / śrzodkiem. Bo gdy
nie tylko té grubßé humory/co ná wiérzch wychodzą/ná-
turá ſtrawi á wypycha/ coś wdźięczności czuiąc/roſpa-
liwa ſye / á ſkorá iáko rzecz czuła / trośkę rozdrażniona/
in continui ſolutione et intemperie / per inſenſilem tran-
ſpirationem / pálców álbo páznoktów woła. A ieſli
świérzb ſam przez ſye: chorobá/mnieyßa to/gdyż y beſtie/
á świnie oſobliwie/ vkázuią to/ że choć krość niemáią/ zá
ládá wnętrznym nimy alimenti/ álbo affluxus máterye
pobudzeniém / álbo po wiérzchu zá ſkory zábrudzeniém /
czechrzą ſye á drápáią. co iáko cum máterya / ták śiné /
bárzo dobrze być może/ pomniąc/ co owo złé/niedobrym
chłopiętam ná złość alumen fiſsile/ álbo ſulphur viuum
w pośćiel poſypuią/ ktoré ſkoro ſye ćiáłá dotknie świérz-
biéć y boléć muśi. muśi po pokrzywnym ſpárzeniu / po
wąśiennice ná ßyie / álbo zá koßulę wpußczeniu. wodá
morſka / łák rybny y inßé tóż vczynią / ále to wßytko do
máteryéy proportiéy niemáiąc/ſkorze máło ßkodźi.bo iá-
ko świniá czechrząc ſye/trze brud á plugáſtwo/ ták drá-
bi/ márynarze/ fliśi/ ludźie leniwé á mianowićie tátáry/

2. de ſympt. C.

á żydy

á żyli (którzy że záwżdy plugáwémi byli/ świadczy Ma= 3. ſympt. 5.
crobius y Plutarchus y inßy) drapáiące ſye záwżdy wi=
dźiém: iednákże ießcze to nie krosty/ ále oná intemperies/
która bláchom y krostam ieſt śrzodkiem: gdyż bláchy/ ál=
bo łáty ná czás/ krosty też tákże świerzbią/ z tą różnośćią/
że z tych tám łat/ álbo ſtráchácin/ á świerzbu od ſkóry co
le odpada/ y zá páznokćámi/ álbo włáźni zá pumexem á
pytlem náćieráiącym/ leći włáſnie/ iáko kiedy owo kto ná
głowie porrignem (otrębámi zowiém) że mu iáko śniég
od ſkóry odłupiony/ páda. Acz świerzb też niektóry táki
bywa/ co nie tylo té epidermata/ furfures ábo ſkry á śnie
żné łupieżyki pádáią/ ále zá którégo zdrapániém/ ſączy ſye
coś/ iákoby wody ábo ropy/ á po onym lubieżnym á wdźię
cznym podrapániu/ wnetże naſtępuie by ſocráteſowy ból/
y do trzećiégo dniá pryſkieliki/ álbo záćiekłé lißáie/ z któ=
rych krosty. Co ná ten czás puśćiwßy / á Arabom álbo
Máranom/ Żydom/ y inßym náciam plugáwym/ iáko me
lánkolikom przyrzućiwßy / krótko to odpráwmy / lißáie
być lub białé leucos/ lub śiné/ álbo przy czerwień/ alphos
iáko oni zwáć chćieli / ſubtelnéy bárzo phlegmy / kolery
álbo melánkoliéy/ ßczéréyli/ zmießánéyli: oboie że ćiáłu o=
ßpecenié przynośi / máło nam do vleczenia należy. gdyż
to tylko łáźnia ludźiam/ á mąż żónie/ álbo oná iemu/ y to
ieſli wſtydu niémáß/ vkázuie. á iżby to zárzućić/ á ſkąd to/
niepytáć/ powiém że melánkolia/ z potráwli/ z pracéyli/
z głoduli/ z pijáńſtwáli/ przyniosłá/ z obu miar być może.
w prawdźie ſkłádáią ią czáſem ná czáry/ ná trućizne dru=
dzy / czáry v nas máło / á trućizná boday nic niemogłá.
iednákże widźiałem ia nie raz/ kiedy złé niewiáſty dobrÿ
ludźiam / plugaſtw ſwych dla poznánia więtßéy chęći/
zádawáły/ że po chorobie teſkliwéy / to ſye ná nié wyda=
wáło. Co iż vleczyć trudno/ niechay noßą: á my mówmy
iákich byli godni/ ztákiémi będąc/ té vpominki máią. wßá
kóż/ iáko mowie/ látá to odnoßą/ dietá dobra/ á zánią exer

titiũ/ do zápocenia wiele rázów/ ſwegõ czáſu czynioné. Te=
ryáká/ y té antidotus/ co ták iádowité humory przez ſkórę
zá ſercem/ wątrobą/ y mozgiem pomagáiąc/ wyganiáią.
A iżby fránce z tych blach/ łat/ álbo pſtrocin ſądźić nie
trzebá/ gdyż ex refuſione humorũ/ á z tego to plugáſtwá
melánkolicznégo / zaſkórnégo być to może y przedtym/
niż ná to kto robić począł. gdyż widźim/ że też y dźieći/
czáſem tákié łáty miewáią/ ácz podobno przeto/ że z mát
ki w ſobie menſtrua máiąc / opławámi / álbo będąc in
ſecundinis ich nie odbywßy do támtego czáſu ie nośiły /
iáko oſpice/ krosty/ párchi/ y inßé choroby: á mámká áza
ſye też nie przyczyni oto ∴ bárzo/ kiedy plugáwa/ tedy nie
tylko té bláchy dźiećiątko ma/ ále womity częſté/ biegun
ki/ ognipióry/ pryſkele/ kádук/ y co więtßégo. Wyroſt=
kowie/ á w męſkich lećiéch ludźie/ tych łat miewáią wię=
céy: czy prze obżárſtwo/ ták w iedzeniu iáko w pićiu/ czy Ar.10. pbl.5.
prze ſkórę miękką/ czy prze ćiepłá przyrodzonégo ná ſkórę wy
rzucáiącego doſtátek ∴ ſtárzy nie ták/ gdyż y dawné/ czá
ſem im giną/ y nowych máło ſie pokázuie. á przetóż że ćie=
płá im vbywa/ á fluxy co ná wierzch iść miáły/ do wnę=
trza ſie obracáiąc/ káßlem/ członkowémi chorobámi/ y in=
ßémi odchodzą. niewiáſty które ſą niemiárné/ á tám gdźie 10. probl. 4.
nieprzyſtáło popędliwé/ miewáią ich (ile v nas) nie má=
ło/ kiedy ſye zápalą / á krwią ták plugáwą / y chćeniém
onym gorącym/ áż przez ſkórę biją. ácz były namniéy te=
go mieć miáły / odbyt ſwóy mieśięczny ná to wßytko /
kiedyby przyſtoynie żyły / zgotowány máiąc: przeto v
cnotliwéy tego niedoyźrzym. A iż wßytkim tákié łáty
ná ßyi poſpolićie/ czáſem y ná twarzy/ á ná tułowie zobu
ſtrón záwżdy bywáią/ dźieie ſye tym/ że tám oné mieyſcá/
od których to pochodząc/ tám ſye iáko w bliſkich ſtáno=
wi / á ná nogách nigdy nigdy tákowégo nic: czy prze Alex: lib: 1.
to/ że w bliżßé mieyſcá wlegáią / czy że nogi wednie prá= Probl 146.
cą/ á w nocy ſpokoynym leżeniém łátwiéy ſye wypoczą/

y tego pozbędą? rece zás nie ták: bo kthóż ie ſpokoiem
pod nákryciem pierzyny/ álbo kołdry w nocy trzyma?
á niewiáſty oſobliwie / co ich prze ſtroie tylko w náſzym
kráiu nie kryiąc / záwżdy vziebłé máią: y czeſto téż tá=
kiégo co/ przy tym ćiérpią/ ták/ że tám y liſzáie/y świérz=
by/ y kroſty/ naczeſćiéy ſye zoſtawáią. á iáko my wiec to
nie omylnie powiádamy/ że iáka ręká tákié wſzytko ćiá=
ło/ tedy ácz nie záwżdy ále czeſto ſye to trafia/ iákié wſzyt
ko ćiáło/ táka ręká być muśi. czemu? tegóż to pnia gá=
łąź: tákiż owoc / to ieſt / téſz fluxy/ téż ſpołecznośc / tóż
rzeczy vżywánié/téż ſkóre/y z tychże źródeł téſz ſtrumienié
nośi/ iż y leuce y alphi/y impetigo/y pſora/y lepra/ v tá=
kich trudno ſye ma zátáić. Jeſzczeć raz tedy przypomnię/
v białéygłówy/ ácz oko iáko piérwſzy członek / ácz twarz
iáko iéy ozdobá/ ále ręká niechay temperáturę/ krwie do=
broć/ á zdrowia wyzerunk pokaże: która ieſli ná dłoniách
zápalenié á bláchy/nád dłónią/ to ieſt świérzb po wiérz=
chu/ á pryſkele/miedzy ſpárámi zeprzáłość / á to cośmy
niedawno mówili ragades ábo condilomatá/noſi: mów
my/ pęnitere tanti non emo. á w tym iż wiec nie tylko
proſtaki/ ále dobré ludźie łowią/ pomatą á merkuryuſzem
té łupieże odárſzy/ niech oczy w ſwéy ſye powinnośći po=
czuwſzy/ doyźrzą tego / áby ná tym mieyſcu gdźie były /
bliźn nie było: bo możeć to obłupić ná czás/ále ázaż ślad
zginie? y przydawać ſye im to / á nápwioſnę náczeſćiéy /
że iáko wąż zśiebie/ zá łoykámi/woſzczkámi/á pomatámi

Cᵒ 4. aph.77.

(w których przedśię záwżdy mercuryuſz) álbo proſzkámi/
łupież y one chropáwość złupią: ále áza/ choć łupież ſye
zdárł / wąż wężem być przeſtał? gdyż wątrobę á viſcerá
opátrzyć w tym pilniéy/ zá którey popráwą/krew lepſza/
y ſkórá cudnieyſza będźie. Bo cóż ſkórá ieſt/ iedno neruus

1. de temp. Cap. vltimo.

(álbo proportione aliquid reſpondens) ſanguine ſuffu=
ſus? á ieſli neruus admodum ſenſilis/ieſli ſanguine ſuf=
fuſus / tedy iákiégo tám capillares / á onym wietſzé / á

tym wątrobá dodawa. przeco dodáli w złośći ſubtélné=
go/ té rzeczy niećiekące ále ſkpecącé / grubegoli y nie má=
ło/kroſt co ćieką/y bolą záraz ſye rośśieią. A czemu iedné
bolące drugié nic? bierzem w tym różność z humoru / ál=
bo z téy/ ná któréy záśiádły częśći/ pátrząc że krew ſzczé=
ra (ieſli gdźie ſye to pozwolić może) niż phlegmá/ cole=
rá niż ta / oſtrzſza y goręczſza będąc / ból wientſzy ál=
bo mnieyſzy / oſtrzſzy álbo zámilkleyſzy vczyni: á me=
lánkolia? niemiáłáćby to być w prawdźie w mieyſcu
rzecz czuta / ale cóż / kiedy do niéy nigdy áż po ſkáźie
wſzytkich przychodźi / tedy téż káżdégo z ſobą co złość
ćiągnąc/ ból wietſzy y vporniéyſzy / á zátym kroſty / albo
łupieże / ſucheli ćiekaceli vczyni. ták/ iż ieſliby kroſty z
phlegmy były / drápáć ſye y wdźięcznie dopuſzczą: ieſli
z kolery / z przodku z pokoiem / ále wnet z bólem niemá=
łym/ kiedy ná wiérzch ten zły humor ćiągnąc/ á páznokty
go dobywáiąc/iákoby ſkórę mu/ áby wyſzedł otwieramy:
leć kiedy ſye vkaże/ á ná wiérzch wypłynie/ mieyſce záiá=
dowiwſzy/ gorącem iákiemsi przykrym / á oſtrym / ból
wzbudzáiąc/ w krotkim czáśie máteriey przymnożywſzy/
kroſt y bólu wiecéy przyczyni. w tym melánkolia iż po=
ſpolićie z tám tych humorów przypalonych ſye ráda czy=
ni/ álbo wżdy w nich/ iáko żółw pod ſwą ſkárłupą śiedźi/
wſzytkiégo tego przymnoży: y krótko mówiąc/będąli zro=
pioné/ záſliwioné/ záſzczérzoné/ záczerwiéniáłé/ pośiniá=
łé/ odeté/twárdé/ miękkié/miąſzą/álbo ćienką ſkórą po=
pieté/żółtą/ vgniłą/ śmierdzącą/álbo wodniſtą/przytym
krwáwą/ ſórową/ geſtą/ álbo rzadką ropą/ oćieka: led=
wie rodzáiowi różnośći álbo humorowi ſye co dáć włá=
ſnégo może. wprawdźie vczniowie bárwiérſcy/ ſkóry ſye
dotknąwſzy/ á pod nią álbo około pálcem nátłoczywſzy/
ieſli śino / melánkoliey / ieſli czerwono/ krwie/ ieſli żółto/
kolery/y ieſli biało phlegmy wiecéy być ſądzą. ále my áza
byſmy niemieli ná oko/ twarz/ ćiáło/ puls inſzé przy kro=

ſtách choroby/ látá/ czás/ w roku/ prácą/ álbo ćwiczenié/
zwyczáie/ chowánia ſpoſób/ y tákié rzeczy vyźrzawßy/ ſkó
ry niemácáiąc temperamentum á z niego przypadków/ á
co rzecz namnieyßa/ kroſt poznáć ? pewnie że poznamy:
á by téż y téy ſubtylnośći w nas choć to niebárzo wielka
niebyło/ czemu kroſty vyźrzawßy/ nutritionis fontes nam
przed oczymá być niemáią ? y czemu ſobie niewſpomniém/
że to krew y iéy máſſá té humory máiąc / ad illum mag-
num neruum/ to ieſt do ſkóry idąc/ wzbudźi to: á w zbu-
rzywßy ſye wſpłodźi. á ieſli tá / czemu Kárdanowi téy
ſubtylnośći niezoſtáwim/ że ieden który humor/ mogłby
4. ſanit. tuen. podobno tyle/ á ſámi ſye tego nie vymiem / że ſye té tám
wßytki zmießawßy/ á ex malis ſuccis/ iáko Gálen mówi/
poßedwßy/ czynią morbum in numero et continui ſoluti-
one / ále áza intemperies tám niebyłá ? ieſt/ prawdáć że
Aeginetá chce to mieć / a pituita et bile putreſcentę/ A-
uenzoar z ſáméy kolery/ Celſus y z tego y z drugiégo humo
ru/ in ſimptomatum cauſis pituitoſa/ nitroſa/ ſálſá/ ama
ra / Auicenna z tychże/ ále z melánkoliey/ á z wiátrów ál-
bo ex flatibus/ co cachexią czuią nabárźiéy. tedy zá tym
ſtánąwßy/ á cachexia im czáſem doſkonáłą / czáſem do-
piéro zácząt*ą*/ z tego álbo owego humoru / álbo wiec ze
wßytkich fundámentem od wątroby idącym / krew y w
niéy inßé humory záraz pſuiącéy dawßy/ tego pátrzmy/
ieſli proſta/ álbo przyrzutna ieſt intemperies : bo miéwá-
iąć żydowie świérzb/ ále z świniámi równo/ z plugáſtwá
á przemiérzłego w żyćiu ſpoſobu idący : miéwáią dźieći
czeſto/ żacy / drabi/ y v rzemieślników vczniowie kroſty/
ále to z niewczáſu / á z ládá iákiégo chowánia : iednákże
nie z tą złośćią/ áby ſye ſámé wyſtać niemiáły / álbo áby
medik znich co prognoſtikuiąc/ malignitatem im przypi-
ſowáć miał. ále owe co ie niewiáſty / co dworzánie / co
martires delicati / przy roſkoßy miéwáią : iáko conſide-
ratiey potrzebowáć niemáią ? á zwłaßczá gdźie podey-

zrzáné żyćié/ y złé ſpoſoby przy bólach mocnych przyſtą-
pią : które to/ czy mamy oſądźić/ że w ſobie przymiotu co
máią ? ſtańmy kes/ á rozdźielmy to ták ſobie/ proſté kro-
ſty proſtym ludźiam bywáią / proſté nie bolą ták bárzo/
nie w nocy / nie ßerzą ſye/ áni iáko wrzody vpornie/ á nie-
hámownie w głąb idą/ y ieſli ſye która przedrápnie/ prze-
puśći á rozdrażnioná wyćiecze/ máło bólu máiąc/ do dni
ſye kilko záſußywßy/ zágoi/ á wdźiecznie łupież zepchną-
wßy/ zárośćie. lec ieſli z przymiotu ſye wßczełá/ ácz przed
tym/ ále łupiąc ią boleie/ á złupiona/ by hydrá ná ſwé miey
ſce álbo wielką/ ábo ich kilko poſádźi. á by téż tego vczy-
nić omießkáłá/ ieſli ią dietá/ y lékárſtwá przy młodych le-
ćiéch y dobréy cōplexiey hámuią tedy tęż nie omießká/ áby
blizny mierźionéy/ á nigdy nigdy nieporównánéy ſkórą/ v-
czynić niemiáłá. ták/ iż té tákié kroſt przymiotowych miey
ſce/ że tám śiedźiáły/ y ná potomné czáſy pokażą. to kte[v]/
że iáko proſté tylko in ignobilibus partibus/ to ieſt po no
gách/ brzuchu/ y gdźiele ſye około pokażą/ przymiotowé á-
bo ná głowie/ álbo ná ßyi/ álbo ná twarzy / álbo w no-
śie/ álbo w wąśie / álbo około paćierzy / około práwégo
boku á potym nabárźiéy w śiedzeniu / y miedzy pálcámi
v reku / ſtąd oné rhagades / condilomata / á chcemili z
Arábámi impetigo / pſora/ lepra/ á dáléy vlcera mali-
gniſsima póydą. bo iáko pruritus ſcabiei/ ták ſcabies vl
ceribus/ á wrzodóm onym nieomylnym/ ieſt początkiem.
Rozeznáć té tedy/ z którégo który humoru/ y ledwie co po
tym/ rádczéy tego napilniéy poznáć/ ieſli to rzeczy proſté
ſą / álbo dworſkié. á iż śiłá bárzo chorób przyrzutnémi
mieć chćieli ſtárzy/ á oſobliwie z tych/ co po wiérzchu z iá-
dowitéy iákiéy máteryéy z głebia wylazßy bywáią/ rze-
czem my niebyć żadnégo świérzbu/ áni króſt / coby przez
tego być miáły/ áby ſye od iednégo do drugiégo ćiáłá nie
przyrzuciły : gdyż ćiáłá náßé ták ſą otworzyſté/ że łatwie
w śie wßytko przyiąć mogą / zwłaßczá rozgrzané/ á ták

złiſká drugiemu przymießáné. iednákże im która com-
plexia będźie gorßa/álbo goretßa/ tym té rzeczy będąc iá
Alex. lib. 2. probl: 42. dowitßé/ do drugiégo łatwiéy przéydź mogą. iż z phleg-
mátiká nie ták iáko z kolcriká / á z tego mniéy niż z me-
lánkoliká/zwłaßczá którégo temperamentum práwie ſye
zmelánkoliczywßy wſtechło/ á iákoby ſkwáśiwßy vgni-
ło. A przymiot práwie ieſt táki/iż iáko Arábowie in coc-
tricis/retentricis/potym delátricis/et aſimilatricis erro
re lepram y elephantiaſim/ſummum nutritionis vitium
kłádli ták my połóżmy przy tymże nátury odſtroieniu /
álbo porządku vſtąpieniu / nasz przymiot y iego kroſty/
álbo habitus corporis / prze złą krew zátrudnienié. Co
áby ták/ kroſty ná głowie oglądaymy/ ſą álbo ſuché/ ál-
bo ſye (iáko wßytki y wßędźie wiele rázów) ropiącé vy-
źrzyni/ żádné / fárbą z ſobą áni z humorámi niezgodné/
nádęté/ záßczérzoné/ ná wiérzch ſye kęs y z bólem poká-
záwßy/ nie w ſkórze/ ále iákoby gdźieś głębiéy śiedzącé:
które to nie tylko w ſobie/ ale około ból y zápalenié vczy-
niwßy / wrzodkámi bárźiéy niż kroſtámi ſye by nawnicy-
ßé były zdádzą. y tychże czekáć áby ſye wyſtáły: próżno/
á tedy przekłóć áby wyćiekły: tym mniéy. á tedy myć/ zá-
ſußáć/ á zgubić: iákoby przez korzyśći. gdyż káżda z tych
ták ieſt głęboko/ że áż iákoby ná kośći ſye zda śiedźiéć. y
rzecz pewna/ ieſli ſye wczás tám té kroſty ná głowie nie
rátuią / áż kość przegryzwßy/ cariem á nie popráwioné
wrzody vczynią. Owé co ná czele bywáią/nie ták/ y co ná
ßyi: ále wżdy ieſli ſye tám długo zániedbáią / zoſtáwią
znáki. A iż Gálen śiłá de tumoribus piſząc mieyſc/ gdźie
kroſty bywáią piße/ iednák ſkórę/ oczy/ mácharzyne/ ná-
bárźiéy to do tych przydawáiąc/ że y w żyłach we wnątrz
bywáią/ czego my tu nie wyliczáiąc/ tylko przypomnim/
że kroſty tylko tám nie bywáią / gdźie też hoſpice bywáć
niezwykły: á mówię wßytki / wßytki: bo ieſli oné ſtáré
Gálenowé/ co rzeczem tym przymiotowym: gdyż wßyt-

ko ćiáło

ko ćiáło opánowawßy / kąćiká náturze wolnégo nie zo-
ſtáwił: Należeć tedy będą kroſty ták ſuché/ták ćiekącé/
z kolery/ z phlegmy/ álbo z melánkoliéy záczęté/ mądrym
á powßechnym lékárſtwom / od diety ie dobréy począw-
ßy. Bo iáko iuż wiémy/ że ze złych potraw/mięs/ryb/ iá-
rzyn grubych / zła ſye krew albo wiátry ćiáło rozdymá-
iącé rodzą/ ták zá témiże kroſty radczéy niż poſiłek przy-
rodzeniu przyſtąpi. á które to wyliczáiąc ie: nie ieſt nikt
coby nie wiedźiał/complexią/ zwyczáie/śiłe/ y chęć do śi-
łá álbo máło/ ná czás álbo nie ná czás iedzienia/ álbo pi-
ćia vpátrzawßy. Hippocrates powiáda/ná wioſnę głów 3. Aph. 20.
zepſowánia y ßaleńſtwá/káduki/y krwie vchodzenia/śli-
nogorze/chrápoty/dychawice/y káßle/lepręę/impetigines/
vitiligines/ puſtulę vlceroſę / et tubercuta plurima / to
ieſt świérzby/ lißáie/ kroſty/ wrzody/ y guzy/ náwet y bó-
le członkowé ſye rodzą. á my: powiedzmy/ że záwżdy.
Gálen powiáda/ że przychodzą z káżdych złych potraw/ De bon: & vit succ.
á oſobliwie kiedy wiec w czás głodny ludźie ládá czego
ſye ieść imáią. á my mówimy że to/y nalepßé/kto ich śi-
łá źlé vczynią. Auicenná mówi że rzeczy ſłoné / kwáſné / Lib. 4. f 7. t. 3. C. 6.
gorzkié/ á miánowićie przypráwy/ á iuchy/ których przy-
tym vżywáią/że kroſty czynią: á my powiédzmy że praw
dá: ále cóż złéy krwie nie vczyni: miárá/á rząd. Plinius Nālīū questi.
y Seneca/ bá rzeknę wßyſcy dawáią tákié wody / co ſye Lib, 3. ca: 25.
ich napiwßy nie tylko ná ludźiách kroſty / ále ná bydle
bláchy/ y pſtroćiny/á ſkóry/y śierći odmiáná ſye pokaże/
á my wierząc im powiémy/że v nas wino/máłmázya/ꝛc.
narychléy kroſtóm przyczynę da/ dádzą owoce/ dá zgołá
ták w piciu iáko w iedzeniu niemiárá. Káżdé przeto/
tym/ co kroſty máią/ ze wnętrzali przez śię/z przymiotuli
od drugiégo przyrzuconé/diéte co nalepßą ſtánowiąc/nie
kaźmy ieść/iedno pieczyſté/á gdźieby nie mogło być/ tedy
y roſołowé rzeczy/mięſo bárźiéy niż co inßégo/ które przyy
dźieli z iáką przypráwą álbo iuchą/iákiémi ſye to Auicen-

ná brzy

ná brzydźi/vczynić gęſcz z piotruſzki/albo z iabłek/mniéy
niż inſzé záwádzą/ korzenia co namniey/ dla żołedká/ ſer-
cá/y głowy potwiérdzenia przydawſzy. naſzy wiec w tych
zápráwách cebulą nárabiáią / ále my te / práwie z tych
kśiąg w káżdéy ſztuce przymiotu bandyſowáć á czći od-
ſądźicbyſmy mieli/gdyż wątrobę zapala/dymy do głowy
záráźliwé czyni/ćiáłu wſzyſtkiému wiátry wzbudza/ a iá-
ko wątrobie dogádzáć trzebá/ nie tylko w przymiotnych/
ále wkáżdych kroſtach/ktoż wątpi? gdyż kroſty ze krwie/
krew z wątroby / wedle zrządzenia y biegu natury idźie /
Ægineta. záczym oto mówie y korzenia co namniey. A iż pomniéni
kroſtom tákié ludźie być podległé/ ktorzy z compleriéy ſą
gorący y ſuſzy/ á z diety złéy albo z nałogu wilgotni/ kie-
dy oná wilgotność ſye we krwi zámnożywſzy / od ogniá
przyrodzonégo trawić chcąc / ná górę wypiera / tedy one
complexią przy wątrobie y ſercu ſzácuiąc/nieczynimy aby-
ſmy iéy przy potráwách korzeniém / álbo przyprawámi
przypaláć mieli. gdyż ktoby nas nakrócéy ſpytał/ co ſą
liſzáie/ ſwiérzby/ kroſty? odpowiedźielibyſmy okrom di-
ſcurſów / krew zła á przypalona. ale czemuż ſą drugie źi-
mné/ wodą / ropą / á iákoby phlegmą nic ogniá w ſobie
niemáiąc ociekłé? rzeczem że my na komin á nie na dym/
ná źrzódło/ á nie ſtruſzki pátrząc / efficientem vkázuiem:
nie przecząc / że mogą być ex ſero cum flatibus / mogą ex
pituita/ ále vt plurimum/ albo záwżdy/álbo z kolery/ál-
bo z melánkoliéy / álbo z humorów / miedzy ſobą ſpalo-
nych. przeco Gálen kroſty miedzy chorobámi melánkoli-
C° 7 aph: 40 cznémi kłádźie. Zá czym ieść mu nie ryby (ślizom álbo
wiślnym máłym czáſem indult pozwoliwſzy) nie iárzy-
ny/ nie ſáłaty / nie źwiérzyny / áni té grubé potráwy da-
wſzy / ále ćielęciną / álbo kurczęciém ſye mu contento-
De Carne. wáć kazawſzy: gdyż y wołowe tákim/ ludźie wſzyſcy/ ále
Can: li. 2. T. 2. Arabowie oſobliwie odſądźili: świnię/ gdyż plugáwa y
kroſtáwa/ niewſpominaiąc. Wino piołunkowé pić day-

my/ ácz

my/ ácz oni co namocnieyſzégo kęs dozwaláią / iednákże
ták/áby nierozpaliło: bo ſzkodáćby tu w tym rázie/młó-
demuli / ſtárcowili / málmázyéy niewſpomnieć / ieſli iéy
wątrobá że ſye ią nieobráźi/ á chęć hámowna/ á ná troſze
przeſtawáiąca / ſámá pozwoli. A kiedy rozgrzánia álbo
zápalenia ſye ſtrzedz kazem/ wſpomniemy y to/ że exerci-
tium/ iáko káżdému/ ták temu potrzebné. leć niechay to
z rozumem czynioné będźie/gdyż ládá iáko ie czyniąc/zá-
wádźi bárźiey. á bywa ládá iáko / ieſli po obiedźie álbo
po wieczerzy/ieſli wietſzé niż go śiła zniesie/ieſli won czás
kiedy ſye kroſty dopiero wymiátáć/ ſzérzyć/ á silić pocze-
ły / bo ták wnetby gorączká przy onéy teſknośći świérz-
bie/y bólu przyſtąpić mogłá. á iáko wſzytkie choroby/ták
też kroſty znáczné ſwé tempora/ to ieſt/ początek/ moc/y
ſchyłek / álbo przesilánié máiąc / máią y owe zá com-
plexią / wnętrzną odmiáne / że koleryczné trzećiégo/ me-
lánkoliczné czwartégo/z phlegmy máło nie co dźień bó-
lów wzruſzáią. á przymiotowé? iuż wiémy że co noc. á
wiecby ten co to obſeruuie nie grzeſzył bárzo / ieſliby w
ten czás exercitio álbo pracą roſpaleniu / álbo fébrze oc-
cáſiéy dodał? Co ktemu / niema być exercitium/ áni żá-
dna praca/ ážby pierwéy ćiáło przepurgowáné/ á iákoby
od máteryéy do ſkóry idącéy / wyzwoloné przy potwiér-
dzeniu wątroby było. czego ieſli nieuczyniém / ſpráwiém
co Hippocrát: mówi / że ćiáłá tákié nieczyſté / kto ćwi- 5. Aph: 34.
czeniém zábáwić chce/by też przed tym tákié niebyły/kro-
ſtáwémi álbo owrzedźiálemi vczyni. Venuſá / áni tych
tám/co zá ſobą pokutę y żal nioſą lubieżnośći/áni wſpo
mináć: gdyż / rozgrzawſzy á meaty otworzywſzy / ćiáło
wątlą / á máteryéy téy bárzo rozdrażnionéy przyćiągną
do ſkóry/ y członków przedniéyſzych: ále dobra myśl/ nie-
chay ſobie pacierzmi / czytániém / rzeczy świętych con-
templowániém vczyni: ná ktoréy dobréy myśli/ co mu tu
należy? oto wſzyſcy powiádáią / że tá chorobá melánko-

 liczna/

liczna/ ergo. álbo przeto/ że z melánkoliéy / y krwie spá-
loney poszła / álbo choćby iéy tám przed tym nie było / że
ią vczynić ma/ á od skóry zá rozmnożeniém do żył/á stám
tąd do sercá/ y głowy/obróciwszy/co duchom dobrym/do
wesołych conceptów álbo spráwam rządnym przy instru
mentách zwiérzchownych zátrudnionych mieyscá zostá-
wi ⁏ Zá tym niech tám pilné stáránié będźie / áby náturá
y dolné mieyscá swą operátią y swych czásow miały/ták/
áby sye nic niezátrzymáło / ále áby excretie swą drógą i-
dąc/ vmnieyszáły humorów/ to iest stolec álbo wiecéy co
dźień/ vryny / coby w żyłách sye niestánowiąc ćiáłá nieo-
dymáłá / áni obstructiy á zbytku żadnégo/ niezáżywáłá.
w tym bywálli álbo możeli być pot / niechay swego czá-
su będźie/ gdyż y nagłupszy zezna/krostáwégo być tákim/
którému przy pełnośći/by sye były drógi pospolité/ niezá-
wśćiągnęły/ ále inedy plugástwá odchodząc/ropąby by-
ły / áni świérzbem nigdy niećiekły. Purguymyż go tedy/ De Dynam.
iáko sye Gálenowi zda / od rzeczy lekczeyszych począwszy.

℞. Herbarum emollientium ana Manipulum j/ seminum carminantium ana ℥ s̄ / flor. cordialium ana P. j/ fiat decoctio in aquę simplicis q s/ ad consumptionem partis tertię/ colaturę/ ℔ j / adde/ casśię pro clisteribus tractę ʒ vj/ terebintinę ℥ j s̄/mellis rosati ℥ ij/olei violati ℥ iij/salis ʒ ij m̄. Albo ℞. Decocti capi ℔ j/ cui adde succor. petroselini/ cupatorij ana ℥ iij/mellis rosati ℥ j s̄/ benedictę ʒ vj / olei chamomelini / anetini ana ℥ j s̄/ m̄. Albo ℞. Succor. petroselini/ scabiosę/ cupatorij ana ℥ iiij/succi liquiritię ℥ j/mellis violati ℥ iij/ elect: elescophi ℥ j/olei irini ℥ ij butiri/ ℥ iij/salis ʒ j s̄ m̄. Albo ℞. Rhabarbari electisśimi ℈ iiij/ elect: de psilio ʒ iij/ fiat bolus. Albo ℞. Elect: catholici ʒ v/ diacartami/ de cytro solutiui indi maioris ana ʒ j s̄/rhabarb: agarici trociscati/ ana ℈ j/ m̄. fiat bolus. Albo cum decocti aperitiui maioris/ et sirupi de cicorea simplicis/ ana q s

m̄.

m̄. fiat potio. Zátym názáiutrz álbo czás vpátrzawszy/
iesli ták rozum dróge pokaże/ krwie vpuśćić trzebá/á ro-
zum dla tego sędźiém tu ma być/że niemász nikogo w kro-
stách/ coby krwie mu vpuśćić sye niegodźiło/ chybá dźié-
ćie albo bárzo stáry/ álbo wiec niewiástá ćieżka/ á owá/
któréy náturá sámá swego w mieśiąc czásu/inedy to obrá
cá: y to y téy sye przypátrzawszy. przytym / trociscos de
mirrha/diacalamenti/de lacca/ábo insze ku pomocy dá-
wszy/ wnet vpuśćić sye z nóg z sapheny będźie godźiło. á
inszym ⁏ gdźie czás álbo potrzebá porádźi. iednákże któ-
rym wątrobá błądźi/z práwéy mediáne/ á któréy słodzo-
ná/ z lewéy to vczynim. A iż zwykli wiec práwie wszytcy
w tákiéy potrzebie bánkámi ze wszytkiégo ćiáłá krew zá- Auicenna.
skórną ćiągnąć/ to też nie od rzeczy / gdyż sámé affectie y
krosty/ tám tedy dróge być humorom pokázuią/y stáwiá-
ią té bánki álbo rożki/ iedni ná szyi/ miedzy łopátkámi ná
rámionach/ná siedzeniu/ná łoktach/ ná vdach/y nogach
drudzy/ to wolno/ kiedy/ y ile sye spodoba vczynić / byle
przepurgowánému.bo ináczéy byłáby to zá szkodą wielką.
y widáliśmyć tákich niemáło/co źle sye spráwiwszy to czy-
nić chćieli/ ále febrą y wietszémi krostámi tego przypłáći-
wszy/ do rozumu y popráwy sye wrácáli/ wątrobie rátu-
nek dawszy/kołaczki iéy álbo morselle czyniąc. ℞. Spe-
tierum electuar ij/ diarhodon abbatis / ʒ iij / diatrion-
santalon/ ʒ j s̄/ diapliris arcotici ana ʒ j/ sachari aqua
cicoreę dissoluti q s/fiant morselli.cicoreę korzeń cukrem
condiowány / iesli bogátszy/ sam przez sie sórowy miásto
piotruszki przy czymle / álbo y w piwie moczony zdrzeń
mu wyrzućiwszy/ bárzo iest dobry. Cerot ex santalis / ná
wiérzch dawszy/ álbo z niego liniment / oleo absinthij go
rospuśćiwszy po fomencie/których ná swym mieyscu przy
chorobách wątrobnych dosyć. tu tylko to vkázuiem / że
ná wątrobę álbo słodzonę mieć baczenie trzebá/ stáráiąc
sye áby sye obstructie otwiéráły/ máteria skromiłá/á wy-

wodźiłá

wodźiłá/ tedy ieſli do wietßych lékarſtw niepóydźiem/co dźień kilko pilułek bráć każmy. ℞. Trociſcoꝝ de abſinthio/de eupatorio ana ʒ ij/ de rhabarbaro ʒ j / cum aqua abſinthij/ et guttis aliquot aquę ſtillatitię / cynamomi/ reformentur pillule ſeptem pro dragma. álbo owych niechay záżywie Ioannis Damaſceni ſámych/ álbo przymießywáiąc im rhabarb: czáſem ſpeties hierę. á tych Ioannis Damaſceni deſcriptia tá ieſt. ℞. Betonicę/ radicum pimpinellę ana ℥ j/ chamedreos ℥ ij/ mirrhę ℥ ß/ aloes ʒ iij/ croci ʒ j/ aquę vitę ℥ ij/ ſucci abſinthij quantum ſufficit/ fiat maſſa. ále iż ſiropy dáć rzecz ieſt táka/przez którey być niemoże/ Tedy ℞. De cicorea/ de endiuia/ de abſinthio ana ℥ j/ m̃. Albo ℞. Sirupoꝝ de abſinthio ℥ j / de ſtecade ℥ ß/ oximelis ſimplicis ℥ j ß/ m̃. Albo ℞. Sirupoꝝ de fumo terrę/de epithimo ana ℥ j/decocti aperitiui maioris quãtum ſufficit m̃.

Albo ℞. Sirupi de ſucco meliſſę/ de lupulis / de epithimo ana ℥ ß/ oximelis ſimplicis ℥ j / decocti aperitiui moris q s/m̃. fiat hauſtus. Bierząc go kilko dni/ponim rhabarbaꝝ iáko y przed nim / álbo ſámégo dragm pułtory/álbo infundowawßy z czym drugim. ℞. Rhabarb: electiſsimi ʒ j ß/ ſpicę grana vj/ trociſcoꝝ de abſinthio/ de eupatorio ana ʒ j/ pulueris ſenę preparatę / ℈ iiij / per noctem infuſa et expreſſa colentur/ et diluta/ electuarii de pſilio ʒ iij / ſirupi de eupotorio ℥ j ß/ decocti florum et fructuum cordialium qnantitate ſufficienti/fiat hauſtus. Do czego ieſli decoctią mieć chcemy/máło nielepiey/ á vczynić ią wźiąwßy ſálſy przed tym vplókáney/ nádártey y vtłuczoney w proch/ vncyi trzy/corticis guaiaci pułtory/ wody proſtey/ (álbo chcemyli de abſinthio de lupulis de cuſcuta ana) kwart czterech / przez noc w gárncu zálepionym ná węglu ogniá málégo/álbo ná rzeżewiu poſtáwimy. potym/kiedy tákoby część trzecia wywre/ po przeſtygnieniu ſimplicis decocti aperitiui maio-

ris przydaymy/y znowu chwilę ſecundum artem poważmy/ tákże zálepiwßy/ tey decoctiey dobrze exprimowáney y colowáney / vnciy pięć/ ſirupem którym ią oſłodźiwßy ráno mu damy. á co ieſli ią zechce y przed wieczerzą pić / dobrze vczyni. á iż ſalſę do tego kłádźiem / iużem niedawno/że tákim do wßytkiegó ſye znidźie kłáść / powiedźiał/ ták/ iż nietylko w decoct álbo lékárſtwá / ále widzę/ w pićie iey drudzy przymießywáć niewątpią. Bo któryż zádnieyßy vżywánia iey ſpoſob/ iáko ów/ co vtłukwßy ſálſy wproch/ pół vncyey z winem álbo z conſerwą którą do dni ośmnaśćie álbo dwudźieſtu bráć każemy : á z tákim ná oko pożytkiem / że wielkié bóle / y kroſty zá tym bránim/choć czáſem krom diety y cuſtodiey odchodzą. Nie tylko tedy przyłożyć iey do lékarſtw/ále ſámey owym od świetnieyßym obyczáiem/ rzecz będźie z rozumem/ ćiáło dobrze przepurgowawßy. ℞. Salſę optime ℥ iij/ligni ℥ iij/ corticis ℥ ij/ puluerata/ infundantur in aquę endiuię/ eupatorij/ fumarię ana ℔ iiij/ vaſe bene munito/ coquantur s a pro ſirupo ſudorifico. w którym in ſacculo albo petia infunduią więc drudzy/ radices cicorę/ aſparagi/ petroſ: ana ℥ j/ liquiritię ʒ vj/ polipodij ℥ ß/ ſeminum frigidorum maiorum ana ʒ iij/ſcolopendrię M. ij/ iuę artetice M. j/ ſeminum cardui benedicti ℥ ß/ cardamomi ʒ j ß/ ellebori ʒ ij/ epithimi/ cuſcutę ana ℥ j/ ſeminum carthami ℥ ß/ mirobalanoꝝ indoꝝ/ citrinoꝝ/ chebuloꝝ ana ℥ j. Ale mnie ſye nikąſká tákié rzeczy nieſpodobáły/ rádczey w ſerwátce té rzeczy vczynimy. A ieſli to ná wioſnę / ieſli to żak / rzemieslnik/ álbo kto co mu po drzewie y ſálsie máło/ tey kilißek przewarzáney / á w niey té rzeczy mocząc/ co dźień ráno daymy / pátrząc że to ſą rzeczy purguiącé/z którémi y chodźić/ y co conditia vbożßa nieſie / ſpráwowáć ſye godźi. á z ſálſą : tego pilnowáć / áby ſye wßytko z reieſtru wiodło. Pro potu tedy tám temu/ weźmiem tyleż ſalſy / drzewá/ y corticꝝ / y w

wody przewarzanéy kwart osmi / tákże zálepiwszy vwá-
rzym/y pić każem/ kristére álbo pillulke ná baczeniu iesli
potrzeba pokaże máiąc. A iż téy decoctiéy y piérwszéy re-
manentie máią sye do czego zgodźić/ tu w tym rázie/ niż
w którym nabárźiéy / chcemyli ták ie w plát álbo saccul
kładąc w wodźie gorącéy rosparzáć/á imi mieysca bolą-
cé/álbo krostáwé fomentowác: do czego iesli chcemy przy
łożyć farinam/ fabarũ/ seminis lini/ maluarũ cum toto/
meliloti/fenugreci/chamomillę/chcemyli téż cataplasm/
álbo liniment z nich vczynić / możem: iednákże deco-
ctum/ niż té solida/ áni remanentie/lepszé. przeto/ co oni
szumowinámi/to my samą decoctią płóczmy/ále pátrząc/
áby nie ná przodku/ kiedy sye pocią y poty záczną/ áż tam
po dni kilkánaśćie / kiedy iuż fiiriéy a malignitatis onéy
iádowitéy z máteriéy krosty czyniącéy/co znácznie odrá-
źi y vmknie. do któréy to decoctiey płókániu należącéy /
kwart dwu iesli przydamy / łopianowégo korzenia vtłu-
czonégo gárść/ omanowégo pół gárśći/ śiárki tłuczonéy
szczubáć álbo dwie / będźie do rzeczy. á iesli téż widźim/
że przez tych fomentów decoctia/przy diećie y potách do-
syć skórze/ y krostam czyni / iákoż przez pochyby vczyni /
czemu ią mordowáć álbo rzekne po wiérzchu pomagáiąc
trudnić ? owymći to dawáią máśći/płókánia/álbo wán-
ny/ co lékarstw przez vstá vżywáć niechcą/ále tym co ná
sálse zezwolili/chybá iżby źle wypurgowáni przed tym by-
li/ álbo ćiepłá iuż przyrodzonégo nic niemieli/ sámé przez
żadnéy pomocy znidą. przeto owym wźiąwszy tego to ko-
rzenia łopianowégo niemáło/á stłukwszy go/ moczym w
occie/ potym wárzym/ y krosty płóczem/ ták rády giną.
bierzem czásem tylko otreby sámé/ á z piwem álbo z wo-
dą obmywamy mieyscá / mydłem potym płócząc giną /
bierzą fáriny drudzy/ to iest bobu stártégo/ śiárki mu ką-
sek przymiészawszy/rozmoczywszy álbo wzwárzywszy pló-
czą. czynią to drudzy wodą posoliwszy ią/ drudzy łaku w

nie rybiégo przymiészawszy/drudzy figi vtłukwszy/w woc-
ćie przez noc moczoné rospuściwszy/drudzy sok piotruszko
wy/ sok ománowy/ sok miętkwiowy/ sok melonowy/ oc-
tem/ z miodem/ z solą/ z śiárką/ (álbo złożoné z sobą ál-
bo z osobná káżdé) przyrządźiwszy/ płóczą y goią. wszá-
kóż y w tym tego baczenia trzebá/ ábysmy wiedźieli/kie-
dy co kłáść/bo dobrzeć y owo ná krosty vporné/iść do ko-
tlarzá álbo kowalá/y skierk owych czarnych co około ko-
wadłá leżą nábrawszy/y zásypáć/ dobrze lithargirũ/ mir-
rhi/calchantum/náwet elleborũ/succum titimalorũ/sina-
pi/ nitri/ aphronitri/ adarce/ alcionia/ auripigmentum/
euphorbium/ calcem viuam/cantharides/ y inszych vżyć.
ále pátrzmy iáko z rozsądkiem á róznégo czásu ? bo by-
wáć to wiec/ iáko twárdouſtéy szkápie/ kiedy ná kieł zá-
wźiąwszy bieży/ desperáckie iesżcze ostróg przydáią/áby w
tym vporu vmnieyszył/á gębe otworzywszy z munisztukiem
sye iáko trzebá obszedł. Dawáią vpornym krostam/ ru-
bificantia/ vesicatoria/ y tákié/ coby iesżcze przyćiągáiąc/
tám tedyż wiodły / ále onych to Auicennowych czásow.
nászych teraz dosyć sálse dáć / komu być może / álbo ser-
watke miásto méy/ tedy iesli sye dobrze wypurguie/będźie
skórá posłusznieysza / á prostakóm wźiąwszy otrąb / álbo
możeli być fárine lupulorũ/álbo fabarũ gárśći dwie/śiár
ki vtłuczonéy garść / slázowégo korzenia suchégo tłu-
czonégo garść / w occie pomoczywszy / nátrzéć ćiepło /
y ták trzymáć áż oschnie. álbo wźiąć orzechów włoskich
dobrych / álbo przegniłych garść álbo dwie / śiárki pół
gárśći w moczyć w soku piotruszkowym przez noc/y tym
náćiéráć. migdálów gorzkich tákże vżywáią przydaw-
szy trzebáli mirrhy / thuris / aloe/ śiárki co sye podoba.
co iesli chłodźić/ álbo áby niegryzło/ temperowáć sye być
potrzebá zdáłá / mlékiem / serwatką/ żółtkiem iáiowym
możem vczynić. Albo ℞. Succorũ plantaginis rosa-
ti/ succi apij/ succi radicum lapati/ ana ℔ ʒ/ sulphuris

l:4 f:7.t:3.c:6 puluerati ℥ iij/ aluminis vſti puluerati ℥ ß/ m̃. ácz czy-
nią wiec/ á nacześćiey wánne/ do ktorey wárzą ślazy/ ru-
mny/ bugwice/ noſtrzyk / ſcabioſe co ią polną dryakwią
zowią/ róża/ y té ogródné źiołá wónné. y ieſli po przepur-
gowániu / á kroſty nieprzymiotowé/ káżdé znidą. do któ-
réy to wánny/ ieſli omanu/ chebdu/ kopydniku / przyda-
my / podobnoć bedźie lepiéy. Ale obawiáiąc ſye / áby ſye
zápaliwſzy w gorączke/ álbo teſkność/ álbo wco gorſzégo
niewpadł. á gorſzégo nic w tym rádniéy nieprzypada/ iá-
ko kiedy ſye wątrobá bárzo y inſzé wnetrznośći roſpárzą/
á krew one zápſowáną ná zad / od ſkóry do wnetrza o-
bróci/ álbo wſtechline/ á iáką z niéy dźiwną gorączke/ ál-
bo koliki wnet / álbo womity z boleniém głowy / álbo
członkowé bóle/ álbo wiec puchline vczynią / tedy czego
dáléy czekáć ? oczym ácz indźié doſyć/ ále Hippocrát: po-
5. Epidem. wiáda o Ateńczyku/ co ſye párzywſzy w wodach ćiepłych/
króſt pozbył/ ále też zá tym opuchnąwſzy vmárł. Przeto
ieſli wánny vżyć mamy/ z roſądkiem niechay bedźie. Ták
że ćieplic / gdyż nád ćieplice nic pożytecznieyſzégo zwierz-
chownym wſzytkim rzeczam/ bądź przyrzutnym/ bądź ze-
wnątrz z humorów iákichkole pochodzącym. do których/ ie-
ſli chorému dáleko/ wdomu rzeczy do nich nágotowawſzy
vczynić ſye mogą/ á miánowićie śiárká/ która płócze/ czy-
śći/ ſuſzy/ y goi wſzytkié zaſkórné rzeczy. iednákże y ćiepli-
ce choćiaż dobré / świeté/ y od nikogo nigdy niepogánio-
né były / z tym baczeniém záżyté być máią / ábyſmy do
nich odſyłáiąc/ kroſtáwé dobrze ſądźili / ieſli per eſſenti-
am/ ſimptomatice/ álbo critice wychodzą. Bo ze złéy die-
ty / przytym exercitium ále pracéy niemiárnéy zá złym w
roku czáśie/ przy odmiánie powietrza/ po świérzbie/ rzu-
ćiły ſye kroſty/ y zbiéráiąc ſye/ płyną/ y zaſuſzáiąc goią/ cze-
mu im wyſtać ſye niedáć ? przy czym / czemu wánną pá-
In fine 2. porrhetici. rzyć / álbo ćieplicámi ie moczyć ? Co Hippocrát: owo
dźiećiam álbo młodym ludźiam/ kiedy ſye wyſypuią kro-

ſty/ powoli ſye odpráwuiąc/ té nie ze znáczney przyczyny/
ále z dobréy woléy bywáią/ leć w inſzych lećiéch/ gdźie po
chorobách álbo ſtrzaſkiem / tám nie ſámy z śiebie / ále zá
ſkończeniém inſzéy niemocy przyść muſzą. iákóż przycho-
dzą zá głowy boleniém/ zá káſzlámi / zá dycháwicą/ álbo
w piérsiach pełnośćią / zá zápaleniém wątroby / (á to
ich ieſt efficiens / zá członkową chorobą / niewiáſtam zá
przyrodzonych rzeczy wśćiągnieniém. á co rzeczem o He-
micrániéy / o ſquinantiéy / o pleurze/ o boku lewym ode-
tym / o kiſzek y nérek zranieniu / co też ſą iákoby wewne-
trzné zápalenia álbo kroſty ? to że to ſzczeſliwy w nátu-
rze poſtepek/ y dáwáiąc ſye tákowym wyſtać/ dźiekuiem
że zá złą chorobą / zewnątrz lżeyſza ſye ná wiérzchu poká-
zálá. która to ieſli nas miérźi / á prze nieczyſtość ćiáłá /
zda ſye nam że znieśiona być ma / oto álbo wánną álbo
źiółmi/ z fomenti/ álbo ćieplicámi iéy pozbywamy/ ieſzcze
wychodząc/ ieſli potrzebá mázáć/ tedy máſłem młodym/
niektórzy/ drudzy lniánym oleiem/ drudzy z áptéki rumno-
wym/ bobkowym/ różánym/ migdałowym/ omanowym/
śiárki álbo lithargiru ieſli potrzebá kes przydawſzy. á co
ieſli vnguent który roſtworzą z owych co ſą wielkié / de
meliloto/ de artanita/ de bdelio/ ⁊c. oliwą proſtą/ álbo ſá-
dłem świnim / álbo oleo violato / zmiekczy kroſty / y do
wyćieczenia ſpoſobi. álbo ieſli záſuſzyć/ de lithargiro / de
minio/ rubrum caphuratum/ y inſzé tákże oleykámi roſpu-
ſzczoné ſą dobré. Albo vczynić ſobie ná vrząd ℞. Ole-
orum laurini/ ℥ ij/ irini ℥ j/ axungię porci ℔ ß/ ſulphu-
ris ℔ ß/ miſce. Albo ℞. Axungię porci ℔ ß/ vnguenti
de altea ℥ iij/ olei laurini ℥ ij/ butiri loti ℥ vj/ ſulphuris
℥ ij/ maſtiches/ olibani / lithargiri in aceto prius mace-
ratorum/ ana ℥ ß/ m̃. Albo ℞. Butiri recentis aqua
ſcabioſę loti ℔ ß/ olei laurini ℥ iij/ ſuccorum enulę/ lapati/
ana ℥ iij/ aceti partem/ bulliant. poſt adde ſtoracis liqui-
dę ℥ j/ lithargiri ℥ ß/ pulueris iridis ʒ vj/ maſtiches ʒ ij/

aluminis ʒ j ß/ m̃. fiat vnguentum. do ktorégo trzebáli
axungiam/álbo oleyku lniánégo/ przydáć możem. A mo-
żem to vczynić ieſli boli / áby mniéy bolálo / terebintiny
wziąwßy/przydáć oleiu lniánégo y rzadko vczyniwßy/żółt
ków iáiowych przymießáć/álbo ktorey zfáryn. co ná ſkó-
rze potrzymawßy godźin kilko/ mydłem zás omyć. ktoré
to mydło / ieſli będźie tákié coby ingredientia własné do
1. de cõp. m. ſ. l. króſt miáło/ będźie lepiéy/ ácz káżde mydło/ tylko przeto
że mydło/kroſtom ieſt pożyteczné/y z Gálenowéy/y z do-
świadczáiących rády / bo cóż inßégo wsie bierze / iedno
popiół/ ług/ á łóy : co ieſli y ſól/ałun/ śiárke/ wapno/o-
leyki / by też y ambre álbo piżmo : tym będźie lepßé. my
camphory / álbo oleum ſpicę/álbo macis podobno przy-
damy / myslac o dálßéy potrzebie / ieſli ſucco enulę/ cen-
taureę/ ellebori/ ſales theriacos/ będźie trzebá. Awicen-
ná ma zuchwáłé máśći / ktoré minąłbych rad / ále iż ie z
merkuryußem czyni/ná ktory kroſtam vpornym bárzo czę
ſto przychodźić muśi / vkaże z ieden. ℞. Lithargiri ci-
Lib. 4. f. 7. tr: 3. c:6. trini/ tragacanti/ partes ęquales / terantur cum aceto/
hebdomada vna in ſole/ et liniantur cum eo cum neceſſe
fuerit. et iterũ/ argentum viuum extinctum/et ſtorax li-
quida/ et oleum roſarum aggregentur/ et adminiſtrent.
et iterum argenti viui extincti/et ſtoracis liquidę/ et flo-
rum violarũ/ et coſti ana partes ęquales. tákich v nie-
go niemáło/ do czego on iáko práktyk wielki oto merku-
ryußá vżywa/y mażąc im wierze ia że kroſty gubił ßcze-
ſliwie/to ieſt oné vporné co ináczey wyniść niemogły/ále
áby mu tóż przy tákim mázániu przypadáć co dźiwnégo
niemiáło/nie wierze. y przetóż mówi oſtrzegáiąc/áby kro-
ſty ieſliby przy mieyſcách znácznych/to ieſt ná głowie/ál-
bo ná pierśiách / álbo ná brzuchu były mazané / mercu-
riuß od nich co nadáley był/czemuż znáć że go dobrze do-
znał / choć go ták iáko y my ſkrómniąc morzył. A iż on
tám w té czáſy kroſtam proſtym / ále wżdy vpornym/ á

nie vléczonym merkuriußá dodawał/czemu náßy bárwie-
rze na ten czás ſye ocućić/ á ſercá troche wiecey niż mieli
wźiąć/ á zá merkuryußem ſtánąwßy/ to o niém/ że kroſty
vporné/ złé/y iákokolwiek náiádowitßé będą / vléczyć o-
biecowáć niémáią : gdyż Auicenná impetiginem / pſo-
ram / vitilliginem / lepram / y co ich iedno złych w tym
rodźie Máránſkim/ álbo Arábſkim było / merkuriußem
léczył. ktoré to rzeczy iáko bliſko effectu / á ćiáłá y zdro-
wia zátrudnienia/ temu co z fránce ſye wynurza pokazáć
może. ten niewié/ co o tym álbo diſputuiących nie czyta/
álbo ſye tym co przymiot lecza przypátrzyć nie chce.
Niechayże tedy/ poniewaź vporné/ złé/ iádowité/á inßym
lékárſtwom nie vſtepuiącé kroſty bárwiérz widźi/ merku
ryußá po dobrym ćiáłá wypurgowániu/pod chorągwią
Auicennową/ gdyż też to był Kśiąże y hetman Arábſki/
zażywie. ℞. Mercurij ſucco lapatij extincti ℥ vj. Jtem
ſuccorũ apij ℥ iiij/ſucci cepę ℥ iij/tithimali ℥ ij/ ſeminum
iuniperi/baccarũ lauri ana ℥ iij/nigellę ℥ j ß/radicũ ari-
ſtolochię rotundę ℥ ij/cucumeris aſinini/piretri/ ellebori
ana ℥ ß/ florũ hiperici P. ij / aceti et vini rubri/ ana —
pulueratá coquantur ſecundum artem/ſub finem adden:
mirrhę/ turis/ maſtiches ana ℥ j/ caſtorei nitri aphroni-
tri ana ʒ vj / auripigmenti/euphorbij ana ℥ ß / ſulfuris
℥ iij/ litargiri ℥ ij/ ſalis ammoniaci ℥ j / vñgti de altea
℔ ß/ oleorũ laurini/hiperici ana ℥ iij/vñgti de artanita/
de meliloto ana ℥ iiij/ butiri loti ℥ x/ pinguedinis e maxil
la rancida ſuis eliquatę ℥ iij/ axungię porci mundatę ℔ j/
triphere perſicę ℥ j/ theriacę veteris ℥ ß/ aquę vitę/tere-
bintinę ſi opus videbitur ana q s/ fiat vñgtum ſecundũ
artem/ diutiſime et ſuo ordine ductum. ktoré to vnguen-
tum / iákié ieſt /trzebá ábyſmy ſye dobrze przypátrzyli /
bo iáko podobno iuż widźim/ że w kroſtách tych ieſt róż-
nosć nie máła/ tedy to vyzrzeć mamy/że też y w vnguen-

tách ma być nie mnieyßa / á ten oto ieſt ták gorący / że
króſt dobyć może by natwárdßé były/ ále też podobno y
ćiáło ták roſpálić/że o gáßeniu záś niż o kończeniu mazá-
nia pilniéyby potrzebá myslić. Przeto ieſli complexia go
rąca / czás w roku gorący / kroſty z kolery / á z humoru
bárzo zápalonégo/téy máśći vmknąć/piretrum/euphor-
bium/ arſenicum/ tartarum/ calcem viuam/ flores me-
tallicos/ ſcorias/ ſtibium/ cantarides / ſuccos titimali/
ficus/ceparł/ſinapi/elleborí/y té/któré áby bárzo rozgrza
ły á gryzły/w deſperáckich kroſtách kłádą. á ná to miey
ſce ∴ ſuccum acetoſę/ violarię/ſcabioſę/emulſiones ſemi
num frigidorł/á z malonów y ogórków náczesćiéy/vñgt
roſatum/ olea/roſatum/ violatum/ chamellinum / dial-
tea/ y inßé. Co ieſliby mdłość/ vprzykrzenié/ álbo co tá-
kowégo vczyniło/ otrzéć/omyć/ á winem zwłaßczá czér-
wonym. Auicenná płócze octem / á po opłókániu máże
oleykiem/ y ſokiem różánym/ przydawßy mu litargirum/
tóż ſye téż y nam zgodźi : boć iednák kiedy ſye támté rze-
czy otworzą/ płókáć ie á záſußáć (ieſli ćieką) potrzebá/
ná co on popiół winnych gałązek bierze/ y záſypuie/ álbo
go z máſłem zmiéßawßy máże. my moglibyſmy/ pulue-
re clepſidrario/ thucia preparata/aloe ſacoterino pulue-
rato/ iride/ mirrha/ maſtiche / thure / ſulfure vſto / ták
ſuchémi/álbo cum ſuccis plantaginis/ poligoni/lapati /
ſcabioſę/y trochę octu/á winá czérwonégo przywárzaw
ßy/á oleum laurini: álbo z orzechów roſtworzywßy máść
vczynić. ále zá mazániém merkuryußowym / ieſli do vſt
álbo gdźie indźie/dobrze grubßé plugáſtwá obróći/ ſámo
ſye to wyſtoi/ y zágoi. Jednákże potym ieſliby mu płóká-
nia álbo wánny trzebá / płókánié tylko winem/ álbo v-
wárzawßy tapſum barbatum / plantaginem / parieta-
riam/ ebulum/merkurialem/ y tákich co ſye ſpodoba/do-
godźi. ácz czáſem y do wánny przychodźi / która niechay
będźie/nie prze náparzenié/boć go tám iuż miał y názbyt/

ale prze opłókánié. Rx. Lapati acuti cum toto(ßczaw
to kobyli báby zowią) M. iij / maluę cum toto/ betę
ana M. ij/ ſcabioſę/ violarię/ mercurialis/ branche vr-
ſinę ana M.j/florł chamomillę P.iij/roſarł rubrł P.ij/
radicum biſtortę/ pentaphili ana ℥ ij / ſalis ℥ iij / ſulfu-
ris quantum libuerit/vsiądźie ná worze tych źiół vwárzo
nych / y opłócze ſye z téy pracéy. ále czy niepámiętamyß
my/ że to króſt áni párzyć / áni oleykámi ſye mázáć dla
rozdrażnienia/y zápalenia ták ſámych iáko y wnętrzno-
śći godźiło ∴ pámiętamy : gdyż tákeſmy ie rozdźielili/ że
iedné bywáią zdobréy woléy/drugié critice po chorobách/
á té oboie czáſem ſye wyſtawáią ſámé/á gdźieby więc ták
vporné były / że ſkóre ßpecąc vſtąpićby proſtému mázá-
niu/ płókániu/ćieplicom/y inßym rzeczam niechćiáły/ do
izdebkiſmy pod merkuriußów caduceus wpráwili. lec
gdźieby to były kroſty owé/co ná początku iákiéy choroby
wielkiéy / ćiężkié y niezwyczáyné zá ſobą przypadki ciąg-
nącé/ tám té muſielibyſmy piérwéy/ do kąd ſye/ y z którą
częśćią miedzy przednimi máią/ wybaczywßy/nie do tych
rzeczy ále ad anthidotos et intemperiei illius virus tol-
lendū prowádźić. rozność ich ad aliquod certum genus
wtaczáiąc. których to/ oto iuż przed tym było nie máło/
ále poczekawßy troche/ będźie dalibóg więcéy : gdyż ten
de ſcabie tractat/ iáko y ow artriticus ieſt ták potrzeb-
ny/ y do vmiénia cudny/ że ſnadź ieden w ſobie záwierá-
iąc totam ęconomiam corporis/drugi wßytkié de tumo-
ribus preter naturam księgi/ zelżywośćiby godnégo me-
diká vczynił / by tego oboygá dobrze vmiéć niémiał. A
co ieſliby ießcze ſam medik / kthórym z tych / álbo oboy-
giem chorował ∴ brzydźi ſye w piérwßym tákim medi-
kiem coby podágryczny był Gálen : ále áza y w tym cu-
dnie mu przymawia powiádáiąc / turpiſsimum eſt me-
dicum ſcabie laborare ∴ á kiedy to mówi turpiſsimum / *In 6. de M.*
tedy podobno wſpomnieć medikowi każe/iákim go bóg/ *vul. C. 4.*

De Medico. De decenti ornatu.

iákim Philozophowie / á Hippocrates oſobliwie mieć chce : potym iáko ná pokoiách wielkich pánow/ ieſli będźie ſordid/ z zelżywośćią ſwą / y medicyny/ ſtánąć muſi.

Włoſów opádnienié.

WLoſów opádnienié / co ie wßyſcy pilarellą zwáli/ że krwie ſkáżonéy á iádowitéy przychodźi/ kiedy ktoryle humor ſye wzburzywßy/ á roſpaliwßy / ták pod ſkórą rozżarzy / że ią zápaliwßy á vſußywßy / on poſiłek ktory miáłá/y one tłuſtość/álbo fuliginem/ z kąd włoſy roſły/ſtráwi/ á odeymie. bo iáko włoſy w ten czás więc roſtą cudnie / póki compleria á poſtánowienié wßytkiego ćiáłá w nim dobré / á niczym nienárußoné będźie/ták kiedy ſye to zepſuie/á ſkórze/ y częśćiam inßym poſiłek/ y ſytność odéymie/ nietylko włoſy opádną/ ále y oná ſkórá ſámá ſye nádmie/ álbo záſchnie/pomarßczy/álbo pokurczy. co w owych być bączym/ kiedy ſye im álbo ná ſuchoty zánośi/ álbo kiedy po ćiężkiéy chorobie wſtáiąc / pálce wywiedłé / nogi ſłábé/ twarz bládą/ oczy wpádłé/iágody ſkleſłé/páznogty ſkurczoné/włoſy łażącé/y inßé przypadki ku mdłośći miewáią. z kąd álbo prze vmnieyßenié zwykłego alimentum/ á poſiłku ćiáłá / álbo więc że ſye w ćiáło doſtáło ták iádowitégo coś / co wßytke krew y wßytkié częśći/ od przednich począ wßy / do oſtátnich odmienia. Vmnieyßenié tám to rádo przychodźi/ álbo że mniey pokármów ćiáłu/ przy prácéy/ kłopoćie/ złym powietrzu/ y inßych przyczy-

De ſymp.drā.

nách dawáią/ álbo że ſye ták ćiáło przed tym zámuliło á zápſowáło/że áni trawić w żołędku/áni krwią dobrą ćiáłá poſiláć z wątroby może / ále o tych indźie doſyć. tu te tylko obaczmy/co ták iádowitą ieſt/iż zá doſtániem fránce/wnet oto malignitas/á plugáſtwá zbytek gorący krew zápſowawßy/tákim plugáſtwem ſkórę podléwa/że brwi/ wąs/ brodá/ głowá/nieczekáiąc ſtárośći liśieie/co ſámo/ czemu concludowáć niéma/ fránce być z chorób naiádowitßa: bo(wźiąwßy proportią)chłopi co bór ſußyć chcą obćináią drzewá/ áby żyłámi około idącemi nic ſye gáłęźióm ku górze niepodawáło poſiłku/ drudzy / w korzenie przy pniu leią vkrop/ vrinę/ wodę z wapnem/y inßé iádowité rzeczy/ y ſußą go ále ták powoli/ że nierychło więdnąc do vſchnienia przyydźie. á tu oto wnet zá doſtániem/ oné wßytkié przypadki co o nich wyżßéy / y ten Pilarelle/ ktory ták bárzo ßpeći człowieká/że odmieniwßy mu temperature á ozdobę / ták y ochędoſtwo wdźięczné otrząſnąwßy/ nierozumiéymy áby y ſtráchu záraz niemálégo vczynić niemiał. y bywáłá to v ſtárych affectia ták ſtráßna alopetia/ álbo ophiaſis/ że z niéy do ſuchot álbo do trądu/ iákoby drógę iákąś czáſem bywáć powiádáli. co iáko ſye iedno do drugiégo ma/ to ieſt kroſty / łáty/ bláchy/ świérzby/ trądy / lepram oni / elephantiaſim / ſcabiem/ ſphacellum/ vitilliginem/mirmetia/ leuce/ophiaſim/ alopetiam zwáli / doſyć Gálen y inßy ßéroko. lecz y teraz trudno z nią nieteſknić/gdyż táki/iáko miedzy ludźie ſye wſtydáć pokázáć niema : powiáda Gálen/żeby to ſromotá/ áby to medik kiedy ćiérpieć miał / á przeto mówi o mediku / iż ten miałby być we zdrowiu przez przygány/ ále powiádaymy my/ że to káżdy niecnotá/ co mu do téy choroby przychodźi/ gdyż w on czás / z inßéy to niż teraz przyczyny. y diſputuiąc Auicenná o tym / vkázuie że to z zepſowánia káżdego humoru przyść może/ á z melánkolicznégo napiérwéy. á co zá dźiw / ieſli medik/ták ſye wiele

14. Meth. M.

In 6.de M.vu.

Lib. 4. f.3. t.1.

vcząc/ myśląc/ v chorych ſmrodów/ á máło ſye niegodźi
rzec iądów wącháiąc/ o melánkolią / potym o ſchnienié/
álbo chudnienié/ w tym ex vitioſa nutritione/ o włoſów
opádnienié przyydźie: lecz ten co zá wßeteczeńſtwem tego
doſtawßy przed czáſem y przez przyczyny oto przyßedł:
oto pátrzmy iáko pokutowáć zá to muśi: bo on proſtym
1. de C M. ſ. l. przepurgowániem / obſtructie odpráwiwßy / á krwie w
ſwych żyłách popráwiwßy / y wentriculu z wątrobą po=
krzepiwßy/ przyść do zdrowia może: ten záś ledwie y zá
lékárſtwy. Jednákże/ záczniem go z tąd/ nałáiawßy mu
zá roſpuſtę/ daymy diete dobrą/ áby ſuchémi á pieczyſté=
mi rzeczámi ſye tylko contentuiąc/ vćiekł do onych ámu=
letów/ do ſálſy/ mázánia/ álbo kurzáwy. bo ácz medici
Włoſcy tákież áby ſye co rychléy do ludźi vkázáć mogł/
purgátiámi áni wielkiémi lékárſtwy niebáwiąc / co ry=
chléy myią/ fomentuią / y oleykámi álbo máśćiámi mu
włoſów nowych dobywáią/ ále ieſli ſye przypátrzym/ że
to ſłowá/ tedy z inßéy miáry tákiému pomoc mamy. A
iákoby to ſye pokázáć mogło że to ſłowá/ oto pátrzmy/
że go do oſtátká brzytwą golą/ potym iż ſye ſkórá roſpa=
lilá/ chłodzą / á dopiéro kiedy przechłodnie/ potwierdźi=
wßy / prißcząc/ czáſem bánki/ siekánie / czyniąc gorąco/
krwie wzbudzáiąc/ máżą/ á zátym rzeczámi które do wło=
ſów wywabiánia moc máią/ áby wyraſtáły czynią. á go=
lą więc nieraz / ták iż co dni kilko znowu brzytwą iákoby
pieńki álbo potraw/ wyrzucáią. co iáko wiele czáſu bie=
rze: ktemu ieſli to niebędźie empiriſmus/ á po proſtu pár=
táctwo / vyźrzawßy á ono mu włoſy opádły / ſkórá ſye
podlałá/ brwi ták záćiekły/ áż ie iák álábáſter przeyźrzeć/
rzućić ſye do localia/ á onych okłádánia/ minery o którą
ſye do tąd że w wątrobie siedźi ſwárzym zániedbawßy.
czego ieſli niedośiężem/ iáko ſkórá ſye popráwi: y pátrz=
Lib. 7. C. 7. Canon: lib: 2. T.2 my / dawáią oni lékárſtw doſyć / á miánowićie Petro=
nius nábrawßy ich v Auicenny/ który też przed tym w ten

że oby=

że obyczay v Gálená / áby część ſobie ług dla odmyćia / 11. ſymp. M. f.
odwildzenia/ ſkóry otworzenia/ y pośilenia czynili. á cze=
mu tylko dla ſkóry: bo tá ſámá do włoſów práwo ma /
propter viſcoſitatem quandam humorum/ ná których w
tám tych mieyſcách leży: część áby linimentów po fo=
mentách vżywáli/ z korzenia trzćinnégo czynią popiół/ y
octu nań nálawßy/ kálkus álbo ług/ z gnoiu koziégo álbo
kozłowégo/ tákże z rogów/ álbo z kopyt czynią popiół/ y
ſoli mu troche przydawßy / octem y winem czerwonym
roſtwarzáią / á po vſtaniu y przecádzeniu / do potrzeby
obracáią/ czynią to y z migdałów gorzkich/ vpaliwßy/ á
proch ich wódką rozmárynową / álbo bożego drzewká
roſczyniwßy. Zá tákiémi ługámi/ gdy iuż głowę ogolo=
ną/ kilko rázów/ to ieſt/ dwá/ álbo trzy ná dźień / zmyli/
emplaſtry álbo vnguentámi opátruią. Emplaſtrámi
ták. biorą łopianu álbo kobylego ßczawiu/ y ćwikelnégo
liśćia/ y vtłukwßy/ troche z winem czerwonym przywá=
rzą/ y ták ná głowę przywiną. bierzą y chrzan (choć iá=
dowity) y przymießawßy mu korzenia grzybieniowégo/
czáſem y ćiemierzyce vtłukwßy / á octu troche y winá
przyczyniwßy okłádáią. Zá témi dopiéro owe/ tłuką łu=
pież káßtanowy/ á z mąką bobową zmießawßy/ wodą roz
miękczáią/ y okłádáią. Albo radicem ciclaminis vtłuk=
wßy z kwiećiem rozmárynowym/ w occie pomoczywßy/ á
miodem zágniótßy/ okłádáią. Albo onże korzeń grzybie=
niowy tárty/ y tłuczony ſam/ z ſmołą y z oleykiem mirto=
wym/ miáſto emplaſtru/ álbo tymże obyczáiem łupież ié=
żowy w gárncu vtlony / á w proch álbo w węgle iákoby
vtłuczony/ z ſmołą wárzoną: do czego ieſli ladanum z o=
leykiem różánym álbo mirtowym ſye przyda / będźie le=
piéy. Orzechów leśnych łuſká álbo cáłé/ tymże ſpoſobem
vtloné y vtárté / w nim wymoczoné/ á oliwą podláné.
Albo łeb záieczy (á może być nie ieden) tákże vtlony/ á
w proch obrócony/ y octem pomorzony/ ſádłem niedźwie=

 dzym

dzym zátárwßy głowę mázą/ bożé drzewko/ Abrotanum żacy/ ták w tym własność wielką ma/ iż y decoct iego/ y wódká destillowána/ y sáme źiele ná emplastr vtłuczoné/ y proch spalony á z oleykiem fiołków żółtych/ (cheirinum áptekárze) álbo mirtowym/ álbo oliwą stárą przypráwiony/ głowie/ skórze/ y włosóm pomoże. pomoże téż y owo włosóm/ co náßy pospolićie czynią po owym/ kiedy párchy flastrámi/ z siárki/ á ze smoły/ z colophonią vmiéßánéy/ zdárwßy/ áby sye blizny záwárły / á włosów nowych co puśćiły/ much co nawięcéy bierzą/ á z oliwą y z miodem vmiéßawßy/ iáko máśćią máżą: dla woniéy czásem camphori/ álbo zibetu kęs przydawßy. álbo więc ieśli sye głowá raspala / sokiem korzeniá grzybieniowego depurowánég pomiárkowawßy. Co kilko dni winem czerwonym/ álbo ieśli to chłopiec cudnéy á zdrowéy complexiey/ iego moczem/ myiąc/ á potym tych rzeczy vżywáiąc. Gálen nie muchy/ ále pßczoły záraz y z ich słoiem biérał/ y z tego máść czyniąc / z oleiem stárym vżywał. iákoż wßytkié to do tąd są rzeczy dobré / własność máiącé / y ták zgodné z náturą/ że głowie máło záwádźić / owßem rádniéy pomoc vmieią. Lec kiedy vporna chorobá pod temi włosów pokázáć niebędźie chćiáłá: y oni vżywáli rubificantia/ vesicantia/ y dáléy/ ążby pryßcze/ á snadź krew przez skórę wyßłá náćiéráiąc. y bráli gorczyce garść/ którą z figámi tłuczonémi miéßáiąc/ godźine álbo więcéy ná głowie trzymáli. bráli radicē asphodelli (co haustulā regiā zową) y álbo ták vtłukwßy/ álbo vpaliwßy/ á proch iego/ z sokiem cebulowym/ z kminem/ z nasieniém pokrzywowym/ vczyniwßy tákże. Tákże z rzeżuchy nasienié/ siárki/ ćiemierzyce mu troche/ oleyku bobkowégo przydawßy. Tákże gnóy gołębi/ gnóy myßy/ vpaliwßy/ á sokiem iástrowym rostworzywßy/ w occie á w winie wárząc/ z woskiém á z świniém sádłem. Tákże czosnkowych główek kilko spaliwßy / semen staphisagrię / sándarake / wosk/ w wi-

nie y w

nie y w occie przed tym przywárzonym/ miéßáli. Ku koncowi chowáiąc kádźidło w occie / winem moczoné / y vmiéßáné. álbo/ mirrhę/ kádźidło ták vmoczoné/ á z ladanum y mirtowym oleykiem zmiéßáné. Co ácz oni/ z témi oleymi/ iádowitémi sokámi/ z żółćiámi/ ze krwią miéßáć chćieli/ my pofolgowáć ták ibu vtrapionému chcąc/ rádczéy naxiam/ á owégo kálidłá co pod kowálskim kámieniém ná którym żelázo ostrzą bywa / álbo miodu vżywámy. A ieśli to sye niezda dosyć / owo nam Fálopi dawa.

℞. Folioꝝ absinthij/ betonicę/ roꝝmarini/ calamenti montani/ pulegij/ abrotani ana P. j/ asari ʒ j/ rosaꝝ M. j/ nucum cupressi / contusaꝝ n° iiij/ bulliant in lixinio tonsoꝝ/ et post ebullitionem colentur/ quo abluetur caput fricando diutissime. Do czego ieśli trzebá przydawáią ágáryku drágme álbo kilko. ℞. Rosaꝝ rubraꝝ alloes/ gallaꝝ corticum granatoꝝ / malabatri/ aut loco eius nardi indicę/ sarcocolę ana ℥ j/ balaustioꝝ/ mirrhę/ sandarachę grecoꝝ/ spicę nardi ana ʒ ß/ costi/ vel loco eius zedoarię ʒ ij ß/ saponis gallici quantum suficit/ cum sapone communi miscendi. á saponem gallicum my tu niemamy áni widamy/ á iest to mydło które z rybiégo sádłá czynią ták iáko másło / záwżdy miękkié y tłusté / á sádłu żółtému fárbą podobné. Tym odmywßy z grubégo/ czásem owym / wźiąwßy málmázyéy/ vryny chłopięćiá zdrowégo/ mléká krowiégo świéżégo/ po puł kwarty/ miodu przaśnégo pół funtá/ y zdestyllowawßy oto wódke vczynić/ á iż námázáć przyydźie głowę/ oto ták

℞. Euphorbij ʒ ij/ tapsię vel radicum eius ℥ ß/ turbit orientalis ʒ j/ gariophiloꝝ pulueratoꝝ ʒ iiij/ olei amigdalaꝝ dulcium ʒ j ß/ teruntur terenda/ et miscentur cum oleo/ in vase vitreo capaci/ posito in caldario aquę bullientis/ per horas octo / post ablato / et aliquot item diebus (alternis tamen) similiter cocto/ asseruatur donec subsideat/ statim capillos prouocat. Dawa téż Fere-

rius.

T.M.G. C.92.

Constantini ox ægin. 7.

Lib. 2. C. 6.

rius. ℞. Mirtillorꝝ/ ſpicę nardi/radicum aſphodello-
rum/ corticum pini ana ℥ j/ ladani/ ſeminis apij/ foliorꝝ
ſenę / ciperi ana ℥ ß/ ſeminis papaueris albi / corticum
tamaricis / ſumitatum abſinthij / roſarꝝ rubrꝝ/ ſeminis
hederę ana ʒ iij/ feruent in duplici vaſe/in vino aſtrin-
genti/ aut in oleo mirtino/et lentiſsimo/ ad tertię partis
conſumptionem. Ad idem odoriferum. ℞. Pomatę
℥ ij/ ladani ℥ ß/ moſchi grana iij/aquę roſatę in qua gra
na ſex ſublimati bullierint ℥ j/ miſce et line partes depi-
les. Confert aqua ex theriaca/aceto et aqua vitę deſtil-
lata. A co ieſt aqua theriacalis/téż powiáda Rondeleti-
us. ℞. Theriacę antiquę ℔ ß/ radicum elenij / chinę
ana ℥ iiij/ ciclaminis ℥ vj/ligni guaiaci/ et corticis eiuſ-
dem / in vino albo per diem maceratorꝝ/ ℔ ij/ poſita in
vaſe vitreo deſtillentur / która to dla tego vkázuie / że y
my dawßy pro baſi / theriakam włożyć możem tych ſim-
plicia / co ich tu vżywamy / proportią pewną / tedy też
Lib: 7. C. 7. nam bedźie theriacalis alopetica ⁊c. Dawa Petronius
tych rzeczy ießcze wiecéy/y bárzo dobrych ná vrząd z nich/
y po nich pißąc/ále cóż? to wßytko ták choroby niedosię-
ga/ że choć námázywáć po zmyćiu/ ogoleniu/ á ſkóry ná-
ćieraniu bedźiem / máło bárzo ſpráwiém. przeto niebá-
wiąc ſye fomenty / áby niemuśiáło przyść do rubifican-
1. de C.M ſ. l. tia/ a od tych do ſcarificatij / cucurbitul/ y gorących ce-
ratów / przepurguymy / wźiąwßy elect: de pſilio/ roſati
meſuę ā ʒ iij/ m̄. fiat bolus. Albo ℞. Rhabar. electi:
mechoacan optimi / ana ʒ j/ cum vino odoro pulueratа/
bibantur. Albo ieśli látá/ śiłá/ czás/reki nam niezátrzy-
máią/ daymy anthimonij in ſucco limonum per noctem
infuſi / álbo cum elect: roſ: meſ: dragmis duabus/grana
ßeść/á potym wymie boże kurzmy. ℞. Ale dla Bogá/
czemu anthimonium my temu/ którégo Włoßy áni pur-
1. de C. M. ſ.l. gowáć chcą/ á Gálen powiáda/że lekko bárzo trzebá?
Ták Gálen powiáda/ ále w inßéy alopetiéy/ktemu w o-

wéy/ co ſye dopiéro záczynáiąc/ ießcze byłá niewkrzewiłá.
gdyż też tám tá Gálenowa/ by ſye byłá nabárźiéy vkrze-
wiłá/ zá pół roká ledwieby táką byłá mogłá być złą/ iáko
náßá zá dźień/ iad on á złość wielką w ćiáło/nie prze ob-
ſtructie/ áni proſtą cacochimią/ ále prze fránce wpuśći-
wßy. A Włoßy? oto pátrzmy / że y tego y owégo ſku-
śiwßy/áli do kurzáwy. á czemuż nie záraz? ſpytácby ich.
Tedy ℞. Santalorum omnium/ thuris/ ligni aloes
ana ℥ ß/ mirrhę ℥ j/cinnabaris/ auripigmenti ana ℥ j/ *Falop: l.2.C.92*
miſce fiat puluis / carbonibus inſpergendus. Vel ℞.
Aloes/ thuris/ benioin / camphorę ana ʒ iij/ gallię mo-
ſchatę ʒ j/ ligni aloes ʒ ij / cinnabaris / auripigmenti /
marcaſitę aureę ana ℥ j/ miſce fiat puluis. Albo
℞. Cinnabaris ℥ ij / auripigmenti ℥ j / marcaſitę ſeu
pirithes argenteę ℥ ß/mirrhę/thuris/ladani/ gumi iuni-
peri ana ʒ v/ corticꝝ guaiaci ℥ j/cum oleo guaiaci et ſta-
cte/ vel in defectu / cum terebintina formentur trociſci/
którémi podkurzáć go poſádźiwßy w wánnie / álbo ná-
krycié mu z kobierców vczyniwßy/ podobno tegóż effectu
co y w mazániu czekáiąc. bo áczći to oni chćieli tylko
głowę mu podkurzyć / ále toby być mogło kiedyby ią od
tułowá mieć ſye oſobno godźiło. co iż być nie może/ tedy
zwykłym obyczáiem iż do vſt/ warg / zebów/ y plwánia
mu przyydźie ná inßé przypadki / z rátunkiem gotowym
oczekawáiąc. w którey to przygodźie/co ieśli do mázánia
przyydźie? widźiałem kiedy to czyniwał Antonius Chal-
mettus/y nápiſał w ſwym Enchiridion. ℞ Axungię ſu-
illę recentis ℔ ß/mercurij eadem extincti ℥ iij/vngti citri
ni ℥ ij/ litargiri/ ceruſę ana ℥ j/therebintinę/ reſinę pini/
ana ℥ ij/ thuris/ maſtiches ana ℥ j/tartari ʒ iij/ ſtaphi-
ſagrię ℥ j ß/ ſtiracis liquidę ʒ ij/olei roſati ℥ iiij/ olei cha
momelini/ laurini ana ℥ ij/ ſuccorꝝ lapati acuti/ ſcabi-
oſę/ limonum ana ℥ j/ fiat vngntum ex arte. Co ieśliby
ſmy wietßégo chćieli/ w dopiéro przeßłych kroſtách weź-

Lib. 5. summa 1. Tr. 2. miem ów/ iedno wżdy w tym ſye poſtrzegßy/ ábyſmy lepiéy niż do kurzáwy purgowáli. á iż Auicenná zálécał hieras/ ruffi/ y logodij/ y przed ſirupy/ y po ſirupách ich vżywmy/pomniąc że wentrikułowi wtym y wątrobie dogádzáć trzebá/ lécząc tę chorobę z fundámentu/ iáko cacochimią/prze którą człowiek oto/iáko lis linieie/álbo iáko wąż łupież z śiebie zrzuca / dla czego ią też tirią/ álbo Lib.4.f.7.t.1 alopetią zwáli. á co ieſliby zá táką pracą y wymyſłem tych lékarſtw włoſy odráſtáć niechćiáły: myslmy że álbo ſye cacochimia á humorów zbytek nie wyrzućił/ álbo ćiáło ad tabem idąc/ á w náturze nutricationem ſtrawiwßy/ zá tuteczny czyśćiec / do támtego drugiégo z duſzą przymiérza.

Index rzeczy które ſye w tych książkách obudwu náyduią.

W Pierwßych.

W Wtórych.

W Krákowie/ w Drukárniéy Łázárzowéy/ Roku Pánskiego
1581.

